Anul I
nr. 38
1 – 7 octombrie 1993
16 pagini 75 lei

# DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

# CUM VĂ PLACE FĂRĂ CENZURĂ, DOMNILOR SCRIITORI?

©I. Cucu

♦ N-au dat înapoi în faţa acestei întrebări:
Dan C. MIHĂILESCU, Alex. ŞTEFĂNESCU, Elena DOCSĂNESCU, Ion ŢUGUI (pag. 6 – 7),
Geo DUMITRESCU, Z. ORNEA, Augustin BUZURA (pag. 8),
Costache OLĂREANU, Adriana BITTEL, T. C. ZAROJANU (pag. 10),
Georgeta NAIDIN-DIMISIANU, Simona POPESCU (pag. 13), Sorin VIERU (pag. 16)
♦ Implicaţi în context: Geo BOGZA (pag. 9), Ioan Petru CULIANU (pag. 14), Václav HAVEL (pag. 15)
♦ Plus, ca în orice dosar, fotografiile unor foşti cenzuraţi bine cunoscuţi

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

# Dezavantajul de a fi clasic

**Una dintre modalităţile cele mai frecvente prin care se defineşte valoarea unui scriitor este raportarea lui la orizontul şcolar: a fi studiat în şcoală, a fi "autor de manual" reprezintă semnul consacrării depline – o postură dorită, deci, de orice mînuitor al condeiului. Cum totul este însă relativ, această poziţie implică şi unele considerabile riscuri; între altele, riscul de a fi citit "din obligaţie", fără imaginaţie interpretativă, şi de a păstra în memorie doar nişte clişee rostite de "profi" rutinaţi care dictează comentarii şi le cer elevilor să le înveţe pe de rost. Pentru a avea o imagine a acestor riscuri ale clasicităţii, am selectat cîteva mostre din lucrările unor candidaţi la Facultatea de Litere din Bucureşti – adică nişte cititori care, în principiu, ar trebui să fie "de vîrf". Totul este strict autentic, chiar dacă, din motive care ţin de modul de desfăşurare al examenului, nu am dat şi numele preopinenţilor.**

• "Camil Petrescu este unul dintre cei mai mari dramaturgi ai secolului trecut din ţara noastră şi poate din lume, el este considerat deschizătorul romanului românesc modern deoarece îşi aduce o contribuţie importantă în acea perioadă din literatura noastră şi mai ales acestui tip de roman românesc, ajutînd cu adevărat la înflorirea şi dezvoltarea culturii şi literaturii române. (...) Să nu uităm totuşi de cea mai mare şi importantă contribuţie a sa prin romanul de talie mondială «Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război», care a atras atenţia multor critici din ţară. Romanul este alcătuit din două părţi şi anume. Prima parte fiind de dragoste iar a doua parte cu caracter istoric. Camil Petrescu fiind un adept al tuturor evenimentelor istorice de mare importanţă. Personajele principale ale romanului fiind oameni inteligenţi, sensibili. El ştie foarte bine să îmbine în majoritatea operelor sale frumosul cu utilul dîndu-i operei un profund caracter de stăpînire pe sine, încîntînd cititorul de la primele pagini dar tot odată punîndul sub tensiune".

• "Eminescu a fost influenţat de acel poem folcloric «Fata din grădina de aur» a germanului Richard R. care a cules-o la noi în ţară şi transcrisă mai tîrziu în Germania. Poemul «Luceafărul» scoate în evidenţă motivul singurătăţii, al întristării şi regretul profund şi în acelaşi timp norocul de a fi o fiinţă dependentă. În ultima parte a poemului poetul reîmprospătează cunoştinţele cititorilor felul în care este tratat omul superior".

• "În prima parte ne este prezentată dragostea lui Ştefan Gheorghidiu pentru Ela, iar în partea a doua ne este înfăţişată cealaltă parte ascunsă a lumii: războiul pentru independenţă. Dacă prima parte a romanului este mai mult o ficţiune (scriitorul nu era căsătorit), partea a doua este de un tragism răscolitor, scriitorul însuşi participînd la această luptă. Întîmplările petrecute aici sunt notate de scriitor într-un jurnal al său".

• "Eminescu nu este decât un luceafăr ce a luminat profund şi continuă să lumineze şi astăzi prin capodoperele sale. Nu este decât un luceafăr ce s-a născut şi a murit într-un mod ciudat".

• "Se remarcă faptul interesant că faptele se petrec lent în roman, timpul petrecerii lor fiind egal cu cel al citirii paginilor respective, spre deosebire de romanul tradiţional în care într-o pagină sau cîteva rînduri puteau trece ani în şir".

• "Intelectualul la Camil Petrescu are un statut special. El nu poate trăi decît la oraş şi totuşi este un inadaptat".

• "Autor a numeroase nuvele, semnatar al multor alte eseuri, critici şi comparaţii, Camil Petrescu reprezintă o figură aparte în cadrul nuvelisticii şi publicisticii româneşti".

• "Înscriindu-se în tematica romanului psihologic, Camil Petrescu s-a oprit înainte de toate la tratarea psihologiei umane aflată în faţa a două ipostaze. Această temă fusese tratată pînă atunci de mai multe ori dar sub forma unei lupte continue între viaţă şi moarte în cadrul literaturii populare cînd mînile aspre de ţăran făceau din acelaşi brad şi lemnul pentru leagăn şi lemnul pentru sicrie, mîna lui obosită ştia să şi ofere flori dar să şi sugrume. Ceea ce este comun literaturii populare şi romanului lui Camil Petrescu este faptul că împrejurările sînt cele care contribuie la stabilirea tăriei de caracter a individului".

• "Lumea în care Luceafărul trăieşte este deosebită de cea terestră. El nu are prieteni şi deci nu are cu cine să discute marile probleme filozofice ale universului".

• "Hyperion se îndrăgosteşte de Cătălina, o prea frumoasă fată, cerîndu-i acesteia dragoste şi iubire. La apelurile repedate, cei doi se îndrăgostesc, dar nu aparţin amîndoi aceleiaşi lumi. Cătălina îi cere acestuia să renunţe la lumea sa din care face parte şi să aparţină aceleiaşi lumi adică lumea muritoare. Hyperion îi cere Cătălinei să-şi părăsească ea lumea din care aparţine şi să-i devină mireasă acestuia. Cătălina nu acceptă oferta lui Hyperion în schimb îi cere acestuia părăsirea lumii din care face parte şi retrăirea în lumea ei. Hyperion merge la Demon să-i ceară dezlegare, dar întorcîndu-se la Cătălina o vede pe aceasta în braţele altui iubit Cătălin, un iubit care aparţine aceleiaşi lumi. Hyperion supărat pentru asemenea lucruri părăseşte totul reîntorcîndu-se în lumea sa de unde a plecat".

A cules
Mircea VASILESCU

# La piaţă

La orele de vîrf, în staţia de metrou din Piaţa Victoriei, pot fi numărate, nu mai puţin de 23 de tarabe cu cărţi, fără a mai pune la socoteală şi locurile unde cărţile se găsesc printre ziare, printre săpunuri, ciorapi şi aşa mai departe. La fiecare astfel de stand se fac vînzări de 20-30 de mii de lei pe zi. Înainte de întîi mai, cifrele erau de 40-50 de mii pe zi. Ne oprim la prima tarabă dinspre bulevardul Aviatorilor, unde vînzătoarea Rodica Ionescu, ne reclamă insistent să-l citim pe Scott Fitzgerald. Pe masa ei se mai află nume precum L.H. Lawrence, Th. Hardy, Aldous Huxley, G. Green, Paul Goma, Gabriela Adameşteanu, Ion Băieşu. Ne spune că se vînd foarte bine cărţile Sandrei Brown şi ale lui Sven Hassel. De n-ar costa chiar două mii de lei, s-ar vinde şi J. Hasek cu **Peripeţiile bravului soldat Svejk**.

Mai departe, trecem pe lîngă alte tarabe cu multe, multe traduceri, cărţi de război, poliţiste, SF-uri. Nu mai apar decît doi autori români: Vintilă Corbul şi Pavel Coruţ. Vînzătorii sînt care mai de care mai pestriţi: unul n-are mai mult de 13 ani, altul pare un reformat de la alba-neagra după cum îşi ţine mîinile pe cărţi, un al treilea, probabil student, cu căştile pe urechi, ascultă muzică, reducînd limbajul cumpărătorilor la semne.

Continuîndu-ne drumul, descoperim un loc unde se găseşte **Nostalgia** lui Cărtărescu, apoi scriitori precum Virgil Ierunca, Monica Lovinescu şi Eugen Ionescu. Vînzătoarea, Mihaela Dobriceanu, ne asigură că se vînd: "Se dau foarte bine cărţile autorilor români. Cei ce spun că n-au căutare, sînt dezinformaţi şi nepricepuţi, ba, aş zice, chiar fraieri". Nu ne-ar recomanda una în mod special, toate sînt bune.

În Piaţa Romană există vreo 15 negustori de cărţi. Peste tot Sandra Brown, SF-uri, Sven Hassel, Sidney Sheldon, Vintilă Corbul şi Pavel Coruţ. Din loc în loc, cîte un Paul Goma. După un colţ poate fi găsit un maldăr de George Şovu. Ne apropiem de un vînzător, îl cheamă Heica Constantin. "Sandra Brown se vinde cel mai bine, fără discuţie. Aş vrea să am şi **La Piovra**. E.M. Remarque a mers bine de asemenea, cu toate că e scump. Cînd va începe şcoala sînt sigur că o să meargă chiar şi Valentin Silvestru cu **Jurnal de drum al unui critic de teatru**". Apoi, bineînţeles că-şi aminteşte şi de tot ciclul Sven Hassel care se vinde ca pîinea caldă, şi de Vintilă Corbul şi Pavel Coruţ. Are şi una pe care n-o cumpără nimeni: **Cel mai iubit dintre ambasadori, Coen Stork, în dialog cu Gabriel Andreescu**. Nu ştie ce "drăcia naibii" o fi cu ea. Ce-i place lui să citească? "Hm..., greu de spus".

Piaţa Universităţii: aceeaşi abundenţă de tipărituri cu coperţi lucioase sugerînd sex, violenţă, melodrame sau monstruozităţi. Nelipsiţii scriitori români V.C. şi P.C. Într-un colţ al unei tarabe, figura stingherită a lui Mihai Tatulici: "**Vin rîmele**". Lîngă restaurantul Pescarul, **La Piovra** de Marco Nese, **Stăpînă pe situaţie** de Sidney Sheldon, **Cain şi Abel** de Jeffrey Archer, **Dune** de Frank Herbert. Cel de la tarabă ne vorbeşte de o carte extraordinară: **Numai cu fiica mea** (ne uităm la autor: Betty Mahmoody şi William Hoffer. Sincer, n-am auzit.) Îl întrebăm de ceva scriitori români. "Numai Vintilă Corbul, uite, am aici **Păsări de pradă**, **Căderea Constantinopolului** şi **Dinastia Sunderland/Beauclair**. Păi ce, mai e altul?"

Jos la metrou, o vînzătoare ne spune că Issac Asimov nu prea mai ţine, iar P.D. James, deşi costă mult, se vinde. Îi pare rău că-i vin mai greu cărţile de la Institutul Ieşean, care au succes. Merg bine şi **Scarlett** de Alexandra Ripley şi **Piranhas** de Harold Robbins. Ne-ar recomanda ceva de la Humanitas, orice. Tot la Universitate, o altă negustoreasă, Nicoleta Gheorghe, se plînge că-i prea scumpă **La Piovra** (2850 lei), altfel s-ar vinde extraordinar. Reeditările merg mai greu. E mulţumită de SF-uri, Dune, Silkie, mai puţin Fundaţia, la care crede că s-a scos un tiraj prea mare. Şi cărţile de la editura Olimpia au mare căutare.

Piaţa Unirii: peste 40 de standuri. Se găseşte absolut orice. Chiar şi **Biografia ideii de literatură** de Adrian Marino, între o poză a Madonnei şi un pantof de damă. Întrebată dacă-i o carte bună, vînzătoarea dă din umeri. "Mai bine luaţi-l pe Coruţ..., măcar una şi dacă vă place veniţi tot la mine să vi le dau şi pe celelalte. Asta, să vă spui cinstit, bănui că n-o fi ceva prea frumos".

La librăria Sadoveanu lucrurile sînt diferite. Clientela e stabilă, aici se vînd autori contemporani, fiidcă, aşa cum se ştie, se fac o mulţime de lansări. Directoarea ne enumeră cîteva mai recente: Marica Beligan - **Aspirină pentru doi**, **Lirică indoneziană** tălmăcită de Alexandra Cipăianu Hendartono, Mihai Tatulici - **Vin rîmele**, Paul Everac - **Reacţionarul**. Cu vreo lună în urmă s-a lansat şi **Groapa** lui Eugen Barbu. Comenzile se fac în funcţie de planurile editoriale dar şi de reclamele de la TV ( la Actualităţi) şi de cele făcute la radio, la "matinalul" lui Paul Grigoriu. Şi cartea lui, **Anatomia unei străzi**, a fost lansată tot la ei. În aceeaşi librărie mai descoperim ceva: **Pseudokynegetikos** 15 lei, **Moara cu noroc** 50 de lei, **Stihuri pestriţe** 27 de lei, **Cîntecul amintirii** 30 de lei şi tot aşa, un întreg sortiment cu preţuri sub 100 de lei. Cine nu crede, se poate convinge la faţa locului.

Încheiem raidul nostru beletristic, gîndindu-ne la lume ca la un uriaş tîrg. Nu-i rău dacă se găsesc de toate pentru toţi. Ca-n America. Amintindu-ne cum am cumpărat de pe o stradă newyorkeză, aproape pe nimic, un Webster uriaş ce zăcea între nişte reviste de modă şi o grămadă de tricouri, nu ne mai mirăm de nimic. Nici chiar văzînd abracadabranta asociere de nume aflate pe acelaşi rînd al unei tarabe din Piaţa Romană (la coloane): F.M. Dostoievski, George Şovu, Bujor Nedelcovici, Platon, Paul Everac, Maria, Regina României, Balzac, Ioan Chirilă şi Eugen Ionescu, acesta trăgînd cu puşca de pe coperta cărţii sale în toată lumea. Mai lipsea Sanda Marin. Însă chiar aşa stînd cărţile, ca zarzavatul, şi nesortate pe deasupra, nu putem spune că nu se cumpără şi că oamenii nu citesc. Cît despre educarea gustului cititorilor..., n-ar fi bine să ne încrîncenăm.

Andrei MANOLESCU

# "Ce mai citiţi?"

## – la Sf. Sava, în prima zi de şcoală –

**Lucian Trailă,** clasa a XII-a:
Asta e o perioadă în care încerc o mulţime de lucruri noi şi nu reuşesc să mă concentrez pe nici unul. Am încercat cu Tata Freud şi m-a înfricoşat, Wittgenstein m-a plictisit îngrozitor, Noica a "dezertat" şi a trecut la "lecturi obligatorii", deci scrie că citesc Sartre.

**A.P.** clasa a XI-a:
Dimitrie Stelaru! Descoperit într-o carte de interviuri cu Steinhardt.

**Delia Bogdan,** a XII-a: Llosa.

**Corina M.,** clasa a XI-a: Chiar zilele astea am terminat "Groapa". Cred că mă apuc de "Probleme globale. Creativitate".

**Mădălina P.,** clasa a XII-a: Nu mai citesc nimic pentru că nu mai am timp.

**Ştefan Stăvaru,** clasa a XII-a: Nimic... cărţi de economie. Şi, cînd mai am timp Sven Hassel.

**Traşcu Lucia,** clasa a XII-a: În ultimul timp cărţi în limba franceză. Acum citesc "Eneida" de Vergiliu şi astăzi mă apuc de "Maitreyi".

**Irina Anghelescu,** clasa a XII-a: "Istoria bisericii" ca pregătire pentru Institutul Catolic. În paralel cu o istorie a filosofiei medievale. Oricum, am foarte puţin timp pentru lectură.

**Mihnea Bengescu,** clasa a XII-a: "Pădurea Spînzuraţilor". M-am apucat de astea pentru Bac.

**Andreea Matei,** clasa a XII-a: Mi-am petrecut vacanţa cu lecturile obligatorii: V.Voiculescu, Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Mircea Eliade... Acum am terminat primul volum din "Cel mai iubit dintre pămînteni".

**Dumitrescu Albertta,** clasa a XII-a: Vreau să citesc porcăria aia: "Cronică de familie"; nu ştiu de cine e!

**Mara,** IX-a A: Nu prea cumpăr cărţi. Citesc din biblioteca de acasă. În momentul de faţă citesc "Doamna Bovary".

**Mona G.,** X-a K: Păi... bibliografia de a X-a, literatura universală. Acum citesc "Gargantua şi Pantagruel". Nu cumpăr cărţi, citesc din vasta bibliotecă a familiei.

**Ana Cernica,** XI-a H: În general filosofie, religie. Acum citesc M.Eliade - "Les trois grâces" împrumutată de la o prietenă.

**Andrei Hoban,** XII-a A: Eu nu citesc acum. Dar de obicei citesc cărţi, ziare, filme artistice... dă şi mie o sută de lei!

**P.A. şi P.S.,** IX-a I: Noi avem aceleaşi preferinţe. Acuma nu citim. În general, Eliade.

**Cătălin Florea,** XI-a F: Acum citesc la fizică şi de obicei "France Football" şi "Tennis de France".

Mihnea MIRCAN şi
Cristian ŞTEFĂNESCU

**Propuneri de *Dileme* pentru viitor:**
**● Plictiseala (nr. 39)**
**● Consilieri şi consiliaţi (nr. 40)**

Abonamentele la *DILEMA* se pot contracta la toate oficiile poştale
*DILEMA* se află la poziţia nr. 2106 din catalogul publicaţiilor.
Pentru orice nereguli vă rugăm să vă adresaţi la redacţie
tel. 633.11.62. la domnul Marian Burtea.

Ilustrăm acest număr cu fotografii (necenzurate) de I. Cucu

# CÎNTAREA TRANZIȚIEI

**- Schiță de epopee macro-strategică, în 7 părți și 15 cînturi, după algoritm -**

**TEXT REDACTAT ÎN LIMBA ROMÂNĂ DE-ACASĂ**

I. **Partea întîi**
1. Se anvizajează.
2. Se antamează.

*
* *

II. **Partea a doua**
3. Se amfitrionează.

*
* *

III. **Partea a treia**
4. Se implementează.

*
* *

IV. **Partea a patra**
5. Se derulează.
6. Se energizează.
7. Se eficientizează.
8. Se optimizează.

*
* *

V. **Partea a cincea**
9. Se punctează.
10. Se atenționează.
11. Se restricționează.
12. Se concluzionează.

*
* *

VI. **Partea a șasea**
13. Se nominalizează.
14. Se finalizează.

*
* *

VII. **Partea a șaptea**
15. Se reiterează.

Mircea IORGULESCU

# Farmecul discret al delațiunii

Aflu că, în viziunea unora dintre românii de la Paris, **Dilema** e rezultatul unei complexe operațiuni de cenzură: mai întîi, articolele adunate laolaltă sînt citite cu vigilență de director, un notoriu cripto-comunist, anume antrenat și plătit ca să șicaneze opoziția. Apoi, totul trece în biroul lui Augustin Buzura, președintele Fundației Culturale Române, stîlp al securității vechi și noi, avînd drept misiune "cotrocenizarea" culturii naționale. În sfîrșit, "dosarul" gazetei ia, pentru un ultim aviz, drumul Președinției, patronul ocult al întregii întreprinderi. Se muncește, așadar, mult și militărește pentru ca gazeta noastră să apară: totul e cîntărit abil (ca să zvîrlim praf în ochii națiunii) și controlat la centimă. Rezultatul e o diversiune vicleană, care îmbină împăciuitorismul frivol cu subversiunea restauratoare. Am fost supuși și la cîteva teste: ni s-au oferit articole agresiv antiguvernamentale sau antiprezidențiale de natură să ne oblige la auto-demascare. De fapt, nu aveam nici o șansă; dacă le publicam, însemna că facem o manevră șmecheră, de camuflaj, ca să ne dovedim ostentativ independența; dacă nu le publicam, ne recunoșteam, tacit, înregimentarea. Cutare "analist" ne trimite un text din care rezultă că Ion Iliescu sprijină în secret pe sîrbi împotriva celorlalte naționalități combatante din fosta Iugoslavie. Textul nu apare. De ce? Fiindcă teza pe care o susține e ineptă? Nu, ci pentru că **Dilema** e înamorată de Ion Ilescu. Orice am face, stăm sub un verdict aprioric de impuritate. Singura noastră consolare e să constatăm că, la rîndul ei, Președinția ne consideră "gedesiști". Cu alte cuvinte, din orice parte am fi priviți, sîntem în defect. Nu e aceasta ilustrarea însăși a unei împrejurări dilematice?

Am minți, totuși, dacă am pretinde că funcționăm uitați de Dumnezeu, feriți de orice admonestări și presiuni. Dar e vorba, în genere, de admonestări și presiuni **de alt tip** decît cenzura propriu-zisă, cea cu care ne obișnuise regimul trecut. Vom zăbovi, o clipă, în vecinătatea acestor procedee post-totalitare, cu sentimentul că ele exemplifică o patologie a autorității, caracteristică pentru România de azi. Cum arată, prin urmare, amestecul "de tip nou" al feluritelor "organe" în "trebile interne" ale unei gazete? De cele mai multe ori, el capătă forma unui **telefon** discret către editor. De îndată ce în paginile revistei apare ceva inconfortabil, un membru al Parlamentului, un reprezentant al Cotrocenilor, un om de partid sau, din cînd în cînd, un simplu "amic" cu opțiuni politice specifice își ia inima în dinți și sună "la conducere": nu la conducerea revistei, ci la aceea a instituției tutelare. Și nu pentru a cere un "drept la replică", ci pentru a obține explicații și rectificări. Rămîne la latitudinea "șefului" să dea sau nu curs reclamației. El poate fie să expedieze litigiul ca nesemnificativ, fie să-l plaseze, cu interjecții exasperate sau cu ohtături stingherite redactorului-șef sau directorului publicației (depinde, evident, de "nivelul" reclamantului, ca și de umorile intermediarului). Esențial e faptul că "disputa" e **indirectă**, că ea nu se consumă **la lumină** și că efectul scontat e mai curînd **administrativ**. Nu se caută lămurirea problemei cît amendarea opiniei neconforme, nu se dă un răspuns, ci se cere socoteală, sau se "depune" o plîngere. Reclamantul rămîne în umbră, fie că nu socotește de demnitatea lui să negocieze direct cu gazetarii, fie că e locuit de sfială, de conștiința difuză că ceea ce face nu e tocmai în regulă. În definitiv, acțiunea sa are toate însușirile **delației**: e insidioasă și aduce în dezbaterea de idei criteriul (inadecvat) al vinovăției. În cîteva rînduri, am avut de-a face cu diversificarea delației: căci nu există doar cazul celui care aduce la cunoștința editorului nemulțumirile unui stab; există și trepădușii care deschid, gudurîndu-se, ochii ștabului asupra unor "necuviințe" din presă, așa încît ștabul să emită un semnal de avertisment către editor. Există apoi "simpatizanții" de toate culorile care se simt obligați să-și exprime indignarea, să se arate jigniți de cutare sau cutare text, titlu, frază, subtext sau aluzie din cele prezente în paginile publicației. Există, în sfîrșit, marii veghetori și supraveghetori care, cu de la sine putere, "se sesizează" de unele devieri destabilizatoare. (Un exemplu: consilierul X, specialist în probleme religioase, se prezintă la cabinetul editorului pentru a atrage atenția asupra unei expresii ireverențioase scăpate din condei de un colaborator al gazetei la adresa Bisericii naționale. Noi dedicăm, în fiecare număr, o pagină întreagă Bisericii, dar veghetorul cu pricina face crampe de protocol în marginea unui neînsemnat joc de cuvinte. Ca semidocții care confundă bucuria lecturii cu voluptatea de a pescui cacofonii).

Admonestarea "de culise" și presiunea indirectă sînt, într-un anumit sens, inferioare moralmente față de cenzură. Ele rezolvă lucrurile fără bărbăție. În locul confruntării nemijlocite cu **diferența** de opinie, se preferă micul abuz de autoritate, lovitura piezișă, disimulată și salvarea ipocrită a aparențelor. Grav carențială în asemenea cazuri este **civilizația răspunsului**. Cînd nu ești de acord cu ceva, reacționezi deschis, contra-argumentezi, ieși în arenă. Orice gazetă onestă e datoare să-ți găzduiască replica. A alege penumbra unei convorbiri telefonice și protestul "pe cale ierarhică" e o probă de lașitate și de lene intelectuală. E, în plus, reflexul unei mentalități de delator. O mentalitate foarte puternică încă, de vreme ce primim la redacție mult mai multe telefoane, "ecouri" ocolite și defulări inarticulate, decît texte polemice solide, gîndite cu vervă și scrise cu aplomb. Pînă și prietenii ne dezamăgesc uneori. Căci și ei preferă oralitatea întîmplătoare, bombăneala frugală, unei consistente contribuții scrise (oricît de severe!). Sînt întrebat, de pildă, din cînd în cînd, de ce public – cu privire la dreapta românească interbelică – comentariile "partizane" ale lui Z.Ornea. Dar să mi se îngăduie să întreb, la rîndul meu, de ce nu mi se trimit spre publicare și alte comentarii, "obiective", de natură să nuanțeze sau să contracareze partizanatul incriminat. Firește, dacă se poate, nu obrăznicii derizorii (ca în **Mișcarea**) și nu sentimentalisme nătînge de tipul: "Stelescu trebuia omorît pentru că vorbea urît despre Căpitan..."

Așteptăm, așadar, semne de **normalizare** a reacțiilor de lectură. Așteptăm trecerea de la delațiune la dialog cinstit, de la folclorul telefonic la creativitatea ziaristică reală și asumată (sub semnătură), de la autoritatea de cabinet la aceea de for public. Cînd această (dezirabilă) evoluție se va încheia vom putea abandona liniștiți gazetăria "de tranziție" pentru a face gazetărie sănătoasă, simplă gazetărie...

Andrei PLEȘU

© I. Cucu

*Puncte de vedere*

# NICHIFOR CRAINIC ŞI EXTREMISMUL DE DREAPTA (V)

La 16 iulie 1935 se formează - printr-un mare miting la Iaşi - Partidul Naţional Creştin, prin fuziunea L.A.N.C. a lui A.C. Cuza şi Partidul Agrar al lui Octavian Goga. Nichifor Crainic, fără grupare politică, e al treilea şef al partidului. În **Porunca Vremii** Toma Vlădescu salută evenimentul prin articolul **Ziua marei izbînzi**. Mai înainte, cînd preparativele pentru fuziune se apropiau de final, Dragoş Protopopescu a publicat, în acelaşi cotidian, articolul **Pedeapsa cu moartea**, în care scria: "Fuziunea cuziştilor cu gogiştii trebuie să bucure pe naţionaliştii de orice nuanţă... Personal..., cred că e un lucru bun. Închizînd ochii la orice lacune pe care orice organizaţie le poate avea, pentru mine triumviratul Cuza-Goga-Crainic înseamnă că naţionalismul începe să ia forma unui instrument de guvernare... Resemnîndu-se în faţa fatalităţii, să urăm cel puţin noului partid un program cu cît mai puţine pagini. Caracterul lui succint, expeditiv – cum trebuie să fie de acum înainte orice program politic - se dovedeşte din informaţiile strecurate în ziare. Ghicim din el capul de doctrinar al lui Crainic, încadrat aşa de fericit de inteligenţa versată şi şlefuită a lui Octavian Goga. E vorba în acest program numai de trei-patru puncte: problema străinilor (nu ştiu cum vor rezolva – dar e grea cît un război fenician), scoaterea administraţiei de sub orice tutelă politică (problemă, de asemenea, vitală) şi **pedeapsa cu moartea**; socotesc pedeapsa cu moartea cea mai fericită idee cu care se poate porni o luptă românească... O legislaţie bazată pe drasticitatea de sancţiuni cere şi un partid de o rară forţă morală" (Dragoş Protopopescu, **Pedeapsa cu moartea, Porunca Vremii**, IV, nr. 147 din 3 iulie 1935). Dihonia, în noul partid, a început imediat după fuziune. De fapt, disputele începuseră mai înainte. Foştii lancişti îi acuzau pe gogişti că – oroare! – sînt masoni. Grupul Al. Valjean nu a intrat, de aceea, în noul partid. La fel a procedat gruparea tinerilor Al. Mironescu, Alex. Vianu, (dar Tudor Vianu, şi el gogist, ce-o fi făcut?) şi alţii procedează la fel. Însă un Stan Ghiţescu, gogist, devine, alături de Gh. Cuza, unul dintre secretarii generali ai noului partid. E demascat de cuzişti că-i mason, creîndu-i o situaţie imposibilă. Atacat pentru afiliere la masonerie e şi Sergiu Niţă (fostul sterist), care însă era preşedintele organizaţiei Lăpuşna a partidului. O campanie, bine dirijată, îl sileşte să demisioneze din partid. Cuziştii dominau partidul, dar Goga, bun strateg, ştia că A.C. Cuza e bătrîn, încît şefia partidului îi este asigurată. Necazuri mari îl apasă şi pe N. Crainic. Tinerii cuzişti nu-l agreau, şi nici lui Cuza şi lui Goga nu le convenea triumviratul, mai ales că Nichifor Crainic avea pretenţia de doctrinar, cerînd să i se asculte sfaturile şi chiar directiva. Era mereu atacat de tinerii cuzişti. **Porunca Vremii** (prin condeiul lui Dragoş Protopopescu) îi lua apărarea.

Finalmente, în octombrie 1936, s-a produs eliminarea lui Crainic din partid. Exclusul deplînge faptul ca o mare nedreptate şi o efectivă nenorocire pentru Partidul lui Goga-Cuza, pe care el, dezinteresatul, l-a fondat: "Eu nu mai sunt în Partidul Naţional Creştin. Şi nici nu voi mai fi niciodată. Mai răspicat vorbind: am fost eliminat din Partidul Naţional Creştin... Sunt eliminat din partidul pe care eu l-am înfiinţat abia cu un an mai înainte... Am luat doi oameni care nici măcar nu-şi imaginaseră că pot merge împreună. A.C. Cuza şi Octavian Goga n-aveau, atunci, nici raporturi personale - i-am unit şi i-am pus în faţa unei mari şi apropiate biruinţi. Aduceţi-vă aminte, cuzismul ieşise de mult din circulaţie, încît nici **Adevărul** nu-l mai înjura, iar gogismul nu izbutise nici un moment să intre în circulaţia ţării". Dar orgoliul lui Cuza şi Goga i-a făcut să-l uite pe făuritor. Crainic s-ar fi străduit să şi-i apropie pe tineri, întemeind, pentru acest scop, organizaţia lăncierilor ("numele îmi aparţine"). S-a ridicat atunci Gh. Cuza - fiul, care, ajutat de Cuza bătrînul şi de Goga, a pornit o defăimătoare campanie împotriva lui Crainic. Pretindea că "eu nu sunt demn să conduc tineretul şi că Gh. Cuza e destinat de ceruri pentru această îndeletnicire. Campania a durat patru luni... Rezultatul a fost debarcarea mea din însărcinarea pe care n-o cerusem şi trecerea tineretului sub autoritatea celor doi secretari ai partidului. Lucrul s-a petrecut exact acum un an printr-un acord subscris de A.C. Cuza şi Octavian Goga, trecut apoi în statutele partidului... Din momentul acela activitatea mea în partid a încetat. Şi asta pentru că cei doi şefi au încălcat jurămîntul solemn depus la Mitropolia din Iaşi... Jurămîntul însă fusese călcat în picioare, transformat în sperjur... Eu n-am minţit niciodată şi n-am indus în eroare pe nimeni... Relaţiunile mele personale cu A.C. Cuza le-am întrerupt din ziua de Sf. Nicolae 1935". Cu puţin timp înainte (14 noiembrie 1935) a apărut **Sfarmă Piatră** care n-avea nimic comun cu P.N.C. Goga, reîntors dintr-o călătorie din Germania, a găsit că revista lui Crainic, aflată sub direcţia lui Al. Gregorian, îi aduce dezagremente. Aflînd de iminenta eliminare din partid a lui Crainic, prietenii l-au sfătuit să demisioneze. A refuzat. Oficiosul partidului (**Apărarea naţională**) a dezlănţuit o susţinută campanie împotriva lui Crainic, apoi a anunţat excluderea lui. Crainic deplîngea faptul, simulînd demnitatea: "Eu am dispărut, dar principiile rămîn în sînul partidului şi ele vor lucra mai departe". (Nichifor Crainic, **"Eliminarea" mea, Sfarmă Piatră**, II, nr. 46 din 8 octombrie 1936). S-a aflat, apoi, că N. Crainic dusese un an de zile o furibundă campanie împotriva lui Al. Vaida-Voevod pentru a împedica fuziunea dintre P.N.C. şi Frontul Românesc. Şi asta pentru că Vaida cerea renunţarea la programul elaborat de Crainic.

Cuiul lui Pepelea era, deci, programul lui Crainic, pe care Goga şi Cuza nu voiau să-l accepte. Crainic l-a reluat, l-a revăzut şi l-a publicat, într-o addenda la volumul său, din 1937, **Ortodoxie şi etnocraţie**. Se numea programul statului etnocratic. Într-un efort de sinteză, Crainic a detaşat, pe o pagină separată, ceea ce numea "principiile" formulei de stat pe care o preconiza. Ele sînt atît de restrictive şi înguste încît, evident, pentru înfăptuirea lor era necesară constituirea unui stat fascist-fundamentalist. Aceste şapte principii sunt: "Legea lui Hristos, legea statului. Statul e supremul gospodar al naţiunii. Naţionalizarea bogăţiilor naturale. Proprietatea individuală pentru orice muncitor român. Nu clasele, ci profesiunile sînt funcţiile organice ale naţiunii. Proporţionalitate numerică în toate profesiunile. Înlăturarea samsarului dintre producător şi consumator. Distrugerea parazitismului iudaic", (Nichifor Crainic, **Ortodoxie şi etnocraţie**, 1937, p. 281). Apoi a detaliat, într-un discurs coerent, principiile propusei formule de stat. Mai întîi a explicat sensul doctrinei naţionaliste care pune accent pe ethnos şi nu pe demos: "După doctrina naţionalistă, deci, nu demosul ci ethnosul, adică neamul sau naţiunea îşi creează expresia politică proprie în statul naţional. Fiindcă ethnosul sau neamul e ceva definit, cu identitate istorică, cu omogenitate biologică şi psihologică, cu unitate spirituală, cu voinţă şi putere proprie. Prin însăşi natura lui de unitate biologică şi psihologică definită, neamul, în manifestarea lui politică, nu poate fi democraţie, ci etnocraţie. Voinţa de a trăi politic a unui neam se întemeiază pe anumite elemente constante şi permanente ale caracterului său specific, imprimat în forma sa de stat. Un stat e naţional întrucît reflectă permanenţa specifică a neamului respectiv". (**Ibidem**, p. 276). Statul preconizat de Crainic, vede oricine, nega condiţia generală a statelor constituite istoric, aşezîndu-l, strict, pe criterii biologice şi respingînd principiile democraţiei. Se propune un stat clădit pe etnic, religie ortodoxă, eliminarea alogenilor şi un alt tip de reprezentativitate (profesională). Nici Hitler, nici Mussolini nu merseseră atît de departe. România se întorcea la Evul Mediu, în epocile sale cele mai sumbre.

Interesantă e şi explicitarea necesităţii adoptării termenului de etnocraţie: "Etnocraţia am întrebuinţat-o întîia oară în 1932, într-un articol din **Calendarul**, unde, încercînd să definesc statul corporativ în condiţiile noastre româneşti şi în opoziţie cu democraţia, am simţit nevoia de a crea acest termen. Ideea centrală a programului nostru este o etnocraţie corporativă sau profesională. Era necesar acest termen nou? Eu cred că da. Fiindcă în forma lui originală, italiană, statul corporativ nu se poate aplica la noi în România... Statul corporativ dacă l-am aplica la noi aidoma ca în Italia, ar fi o nenorocire. În Italia nu se pune chestiunea minoritarilor şi a evreilor. Dar profesiunile în România, fie cele oficiale, fie cele libere, sînt invadate de străini. A aplica regimul corporatist italian în situaţia actuală din România, ar însemna consfinţirea pentru totdeauna a dominaţiei străinilor în economie, în cultură, în administraţie, asupra elementului autohton. De aceea la noi nu poate fi vorba decît de un corporatism rectificat şi adaptat la împrejurările specifice ale ţării noastre, prin aplicare în sînul fiecărei corporaţii a principiului proporţionalităţii etnice... Etnocraţia corporativă, prin urmare, reprezintă tipul de organizare politică, socială şi economică, cel mai sănătos din cîte au apărut în vremea noastră, dar un tip rectificat de necesităţile de viaţă ale neamului nostru". (**Ibidem**, p. 277-278). A explicitat, şi în altă parte, sensul conceptului propus, pentru a-l deosebi de corporatismul predicat de M. Manoilescu: "Numim **etnocraţie** voinţa politică a rasei autohtone de a face din stat expresia proprietăţilor ei şi organul misiunii ei în lume. Dacă democraţia a deplasat centrul de gravitate al statului spre periferia minorităţilor, etnocraţia e îndreptăţită să-l reaşeze în personalitatea naţională a majorităţii care l-a creat... Sentimentul de proprietate al autohtonilor, conştiinţa lor de stăpîni ai ţării şi voinţa lor de continuitate prin el. Aşa-zisa suveranitate populară, anonimă şi fără răspundere, cu care a lucrat democraţia s-a dovedit o minciună şi o trădare a intereselor permanente ale românismului, ele nu se pot salva decît printr-un nou tip de organizare a vieţii obşteşti. Adică prin **etnocraţia corporativă**. Scopul ei:! reînchegarea majorităţii autohtone într-un bloc solitar, prin care să se asigure primatul etnic în viaţa publică." (**Ibidem**, p.189).

Z. ORNEA

# Adio, Hasbulatov!

Apariţiile anoste ale Parlamentului român, din săptămîna 20-25 septembrie, au fost brusc animate de dispariţia omologului (în toate privinţele) de la Moscova. Aşa că, în timp ce la Bucureşti se vota Legea pentru acordarea unor drepturi foştilor parlamentari care nu au mai fost reales şi care după încheierea mandatului au rămas şomeri, la Moscova, preşedintele Elţîn îi trimitea acasă pe actualii parlamentari, cu asigurarea că vor fi reprimiţi în fabrici şi uzine. Omul potrivit, la locul potrivit, nu-i aşa?!

Luni, 20, senatorii au pus întrebări Guvernului, ca de pildă: despre însămînţări şi recunoaşterea diplomelor româneşti de către străini, despre iarnă şi vama din Chitila, despre religia din şcoli şi afacerile armatei etc. Şi li s-a şi răspuns. Atît. La Cameră, Guvernul s-a folosit de Parlament pentru a-şi "trage" o ordonanţă populistă, prin care se modifică aplicarea TVA astfel încît să fie scutite de impozit produsele de primă necesitate şi energia electrică şi termică pentru populaţie. La capitolul întrebări, deputaţii au cerut demisia domnului Ninosu de la Justiţie, pe motiv de cazul Turianu.

Marţi, 21, Senatul a încercat din nou să "înţeleagă" mecanismul stabilirii cursului de schimb leu-dolar, reprezentanţii majorităţii strecurînd ameninţări voalate la adresa politicii financiare a Băncii Naţionale (de fapt, la adresa guvernatorului Mugur Isărescu). La Camera Deputaţilor, opoziţia a obstrucţionat votarea Proiectului de lege privind organizarea şi funcţionarea Consiliului legislativ, pe motiv că nu se prevede expres în lege inamovibilitatea consilierilor, aflaţi astfel la discreţia majorităţii parlamentare. Ciudat, majoritatea a ameninţat opoziţia cu eventualitatea unor alegeri anticipate şi cu faptul că-şi poate vota şi singură legile, chiar organice!

Miercuri, Parlamentul nostru a tras "pe dreapta" cu lucrările în plen, baricadîndu-se în Comisii, în timp ce la Moscova deputaţii popoarelor (URSS, nu?!) s-au baricadat la propriu, situaţia amintind de Franţa loviturii de stat militare a lui Bonaparte.

De-abia joi, 23 septembrie, Parlamentul român a început să "cîrtească" vis-à-vis de situaţia din Rusia. Pe rînd, liderii partidelor din Senat au luat apărarea preşedintelui Elţîn, excepţie făcînd doar susţinătorii lui Saddam (şi expertul în gafe Ion Coja). Pînă şi PSM-ul, prin dl. Ion Mocioi, s-a pronunţat pentru Elţîn. Dar nu s-a votat nimic. La Cameră, majoritatea şi-a dat seama că de fapt ar putea avea într-o zi soarta stîngii moscovite şi, în consecinţă, PDSR, PRM şi PSM, cu concursul abţinerii PUNR, au votat împotriva adoptării unei declaraţii a Parlamentului României, de susţinere publică a măsurilor lui Boris Elţîn. Au fost 68 de voturi contra, 46 pentru şi 32 de abţineri, deci în sală au fost prezenţi numai 146 de deputaţi, cam jumătate din totalul celor aleşi! Preşedintele şedinţei, Dan Marţian, în ciuda votului care i-a fost favorabil (dar probabil de teama "viitorului") a anunţat plenul că discuţiile asupra acestei declaraţii vor fi reluate luni, 27 septembrie, "poate pînă atunci ne dăm seama mai bine care este situaţia în Rusia"! Bravos naţiune, halal principii democratice! Deci "optăm" pentru reformă, pentru democraţie, doar dacă n-avem încotro!? Pînă unde poate merge "diplomaţia"? Deputatul PSM, Tudor Mohora, adoptînd poziţia Chinei de "neamestec în treburile interne ale altei ţări", procedeu la care se reducea cam toată concepţia de politică externă a împuşcatului, a luat apărarea Parlamentului moscovit, uitînd că acesta nu e ales de Rusia, ci numit de URSS. E ca şi cum Parlamentul de la Belgrad ar fi constituţional în Croaţia! Oare nu i-am recunoaşte noi dreptul d-lui Iliescu de a fi dizolvat fostul CC şi Marea Adunare Naţională?! Sau poate-i pare cuiva rău?!

Dacă noi nu ştim ce vrem (sau ştim?!)... sigur că ne-o zic alţii, de la obraz. Că nu se poate şi-n Parlamentul de la Strasbourg şi-n CSI.

Petru IONESCU

# Tot răul spre bine sau... spre şi mai rău

A trecut un an de la alegeri şi e firesc să ne întrebăm ce ne-a adus acest interval. Înspăimîntător şi acceptabil, bilanţul e "salvat" doar de eşecurile şi convulsiile democraţiilor vecine.

O ducem mai prost decît oricînd; "foştii" şi-au reluat cu nerușinare locurile, pretenţiile şi metodele, apatia socială nu are termen de comparaţie; istoria "tranziţiei" se reduce la o sistematică înnămolire în spaţiul îngust dintre teama de viitor şi nostalgia trecutului. Bătînd cu înverşunare pasul pe loc, puterea şi-a concentrat eforturile şi bugetul spre menţinerea echilibrului cu propriii aliaţi. Fragil şi inflamant, raportul de forţe rezultat în urma scrutinului a sorbit toată atenţia cîştigătorilor: cum să te preocupi cu adevărat de reformă cînd trebuie să-i cocoloşeşti zilnic pe antireformişti? cum să pui în aplicare vreun program de integrare europeană cînd orice mişcare în acest sens aprinde spiritele şi împinge la tribuna Parlamentului stafia "geniului din Carpaţi"? cum să convingi electoratul care te-a ales că nu există altă cale decît devalorizarea leului, creşterea şomajului şi strînsul din dinţi, cînd cei care ar trebui să te susţină demonstrează lumii că revoluţia a fost o greşeală şi că dictatorul trebuie răzbunat?

Bătînd cu înverşunare pasul pe loc, opoziţia s-a trezit din coşmarul preelectoral doar pentru a-şi deplînge soarta ingrată. Felul în care Convenţia Democratică şi-a acceptat eşecul e mai întristător decît eşecul însuşi: în primul rînd, pentru că n-a prevăzut absolut deloc ceea ce avea să se întîmple; în al doilea rînd, pentru că a considerat că e de-ajuns să lase cale liberă celor mai răi dintre foştii comunişti pentru a-şi legitima existenţa în faţa opiniei publice interne şi internaţionale; în al treilea rînd, pentru că s-a dovedit mai plină de inerţie şi mai lipsită de imaginaţie politică decît adversarul pe care l-a dispreţuit îndelung. Cum să faci opoziţie dacă nu poţi învăţa nimic în trei ani şi repeţi cu emfază aceleaşi greşeli? cum să-i cîştigi pe cei care nu ţi-au acordat votul şi să-i faci să ţi-l acorde data viitoare, cînd scaunele sînt mai importante decît principiul şi dinamica jignirilor personale înlocuieşte de obicei programul politic? cum să profiţi de statutul de adversar al puterii dacă-i preiei propriile slogane şi metode, indiferent că e vorba de legea investiţiilor străine sau de politica faţă de minorităţi? cum să treci de la văicăreală la eficienţă dacă nu poţi accepta democraţia şi legile ei nici măcar în coaliţia sau în partidul din care faci parte?

În pofida jalnicului tablou creionat dintr-un astfel de şir de interogaţii, România se află pe drumul cel bun. O împing, în această direcţie, în mod paradoxal, relele incredibile din jurul graniţelor: tragedia din Iugoslavia, tragicomedia din Rusia, commedia dell' arte din Ungaria, comedia la scenă deschisă din Polonia. Mai mult decît oricînd, stagnarea noastră, stabilitatea şi chiar pasul de melc se dovedesc avantaje nepreţuite. Consiliul Europei ne-a acceptat fără să se mai întrebe cît sînt de comunişti conducătorii noştri; FMI şi-a aplecat urechea la argumentele "adaptării cerinţelor lui la condiţiile noastre"; Casa Albă ne va acorda clauza, deşi preşedintele Partidului Socialist al Muncii vizitează Irakul nu ca turist, ci ca lider politic aflat în aceeaşi tabără cu guvernanţii de la Bucureşti. Toate acestea vor fi trecute la capitolul "mari realizări" ale actualei puteri, deşi meritul ei nu ţine decît de faptul de a fi avut răbdare, de a fi bătut pasul pe loc, de a nu fi răspuns la provocările (reale!) care ne-ar fi putut antrena într-unul sau altul dintre conflicte. Toate acestea sînt însă încă o înfrîngere pentru opoziţie: lipsită de fler, de reflexe şi de flexibilitate, bătoasă şi egoistă, infantilă, dar măcinată de frustrări şi orgolii, coaliţia antiguvernamentală şi-a ales, după alegeri, o strategie la fel de greşită ca şi aceea din timpul campaniei electorale. Pentru putere imobilismul e avantajos, pentru opoziţie e catastrofal.

Faptul că sîntem cu cel puţin un ciclu în urma tuturor vecinilor noştri poate fi, la această oră, un privilegiu enorm sau un imens handicap: "lecţia" polonezilor e inseparabilă, în ceea ce ne priveşte, de "lecţia" ruşilor. Pentru noi, comunismul nu înseamnă doar libertatea avortului şi ţinerea la distanţă a pretenţiilor bisericii: el e sinonim cu imperialismul sovietic şi tocmai de aceea **reacţia de masă** la întîmplările din vecini are şanse să fie mai subtilă şi mai normală în acelaşi timp. Stînga poate atrage electoratul român mai ales dacă ea pierde la Moscova; dreapta poate pierde inclusiv pentru că ea s-a dovedit ineficientă la Varşovia. Naţionaliştii au profitat îndeajuns de existenţa focarelor din jur: creditul şi importanţa li se erodează pe măsură ce în fosta Iugoslavie toate taberele vor ieşi în pierdere, iar în fosta Uniune Sovietică conflictele interetnice vor face mai multe victime decît stalinismul. Forţelor noastre politice li se cere să evalueze cît mai corect consecinţele "întîmplărilor" externe. Greu de crezut că alţii decît cei care au făcut-o pînă acum vor discerne esenţialul.

Cei cîţiva ani de dictatură în plus ne-au adus cel puţin două decenii de întîrziere faţă de linia pe care se aflau celelalte state europene. Ei ar putea deveni acum atu-ul nostru principal. Chiar şi în "spinoasa problemă a minorităţii maghiare", căreia îi datorăm deopotrivă neîncrederea Occidentului şi intrarea în Parlament a ultranaţionaliştilor, mingea se află azi pe teren românesc. Depinde cum ne vom juca şansa şi - mai ales - depinde cît vor fi învăţat politicienii noştri din istoria de pînă mai ieri. Cel mai simplu e să ne lamentăm şi să contabilizăm momentele în care am fost înşelaţi de "marile puteri", reducînd lupta pentru democraţie la etalarea propriilor complexe şi la culpabilizarea Occidentului. Nu-i de mirare că, în acest punct, opiniile unor intelectuali din opoziţie se întîlnesc cu acelea ale susţinătorilor puterii. Aşa stînd lucrurile, de la cine să aşteptăm valorificarea maximă (şi în interes naţional) a faptului că puternicii de la răsărit vor avea cîţiva ani buni pînă să-şi descîlcească iţele de la pupitrul de comandă şi cîteva decenii pînă să-i împace pe azeri, abhazi, inguşi, ceceni, tătari, oseţi şi alte neamuri nenumărate? Mesajele care vin zilnic de dincolo de Prut, de dincolo de Dunăre, de dincolo de Tisa nu le contrazic nici într-un fel pe cele venite dinspre Aiud, Medgidia, Dorohoi şi Calafat. Ne aflăm şi noi, ca şi restul lumii, într-un moment de răscruce. Şi, în astfel de momente, indiferent cît de mîndri şi de "independenţi" ne place să ne credem, există cîteva inacceptabile variante de "acţiune": ascunsul în nisip, joaca de-a grija patriotică, victimizarea motivată de faptul că te afli la putere sau victimizarea pe ideea că faci parte din opoziţia. Şi, mai ales , naivitatea de a te baza – fie şi temporar, fie şi convins că stăpîneşti situaţia – pe apologeţii dezastrului, pe nostalgicii fricii instituţionalizate, pe măscăricii care se cred oameni de stat.

Elena ŞTEFOI

## Presa despre...

# Noi şi noi valenţe ale "destinului nostru istoric"

Între un Petromin şi-o nouă dezbatere parlamentară, presa noastră liberă mustăceşte în aşteptarea unor noi subiecte tari. Momentul e crucial, aşteptările noastre fundamentale s-au adunat ghem, aşa încît ziariştii n-au apucat să "marcheze" cum se cuvine împlinirea unui an de la istoricele alegeri din 27 septembrie 1992, că s-au şi văzut agresaţi de evenimente capitale (şi nu doar "ale zilei"): "România se uită pe glob şi vede patru puncte «fierbinţi»: STRASBOURG - Azi începe a 44-a (sic!) sesiune extraordinară a Adunării Parlamentare care va discuta mîine (e posibil, 1 la sută, să se amîne şi pentru miercuri) cererea de aderare a României. WASHINGTON. Dolarul a sărit la 910 lei. Va influenţa oare (şi) acest fapt încheierea reuşită a discuţiilor cu Banca Mondială şi F.M.I.? NEW YORK. Începe o nouă sesiune O.N.U. MOSCOVA. Relaţiile bilaterale şi, în special, cele comerciale - în centrul atenţiei discuţiilor pe care le va purta delegaţia guvernamentală română" - sintetizează **Libertatea** (27-28 septembrie), întrebîndu-se şi răspunzînd: "Care sînt «vîrfurile noastre de lance» în cele patru zări? La Strasbourg - Adrian Năstase, la Washington - Mircea Coşea şi Florin Georgescu, la New York - Theodor Meleşcanu, la Moscova - Nicolae Văcăroiu". Faptul că vîrful lăncii de la Strasbourg are şi o coadă numită Adrian Păunescu e doar o întîmplare datorată pluralismului şi democraţiei din România: cît despre lancea de la Moscova, parţial boantă, ea vizează de fapt să "înţepe" conducta de gaz din Republica autonomă cu frumosul nume Başkortostan. **Evenimentul zilei**, prezent "pe toate meridianele" - cum însuşi declară - şi-a vîrît reporterii pînă şi în preajma Casei Albe din Moscova, "cu ajutorul unor bancnote de 20 de dolari" care "au dispăut în buzunarul unui căpitan de miliţie care avea vestă antiglonţ". Altminteri, ziarul află (şi ne spune) că "acordarea Clauzei pentru România depinde de telefoanele pe care le va da Clinton" membrilor marcanţi ai Congresului, că problema tezaurului României este, în viziunea lui Viktor Cernomîrdin, o "chestiune de filosofie, ce va fi soluţionată, probabil, de istorici", că "la Consiliul Europei s-a turnat fundaţia pentru un nou catarg destinat drapelului ţării noastre", iar "la deschiderea actualei sesiuni a Fondului Monetar Internaţional, care a început ieri, specialiştii români pot respira ceva mai uşuraţi". Avînd atîţia reporteri răspîndiţi prin lume, redactorul şef Ion Cristoiu poate sta "liniştit" în redacţie pentru a medita asupra momentului istoric pe care-l trăim: "Am îndeplinit fără crîcnire drasticele condiţii ale embargo-ului. Am cerut în numeroase rînduri să intrăm în NATO. Ne-am conformat tuturor exigenţelor - unele dintre ele absurde - puse de inspectorii europeni. În condiţiile în care unele foste ţări comuniste şi-au îngăduit aroganţe faţă de Occident, conştiinciozitatea noastră exemplară nu putea să impresioneze în ultimă instanţă". Întristat - deşi nu-i e caracteristic - Ion Cristoiu se lasă, pentru o dată, pradă unei tentaţii: "Privind aceste lucruri (piedicile care ni se pun în calea noastră spre Consiliul Europei, n.n.), eşti tot mai mult tentat să crezi pe cei care susţin că Occidentul foloseşte în aprecierea fostelor ţări comuniste două măsuri net diferite". Sceptică şi fără entuziasme inutile, **România liberă**, prin semnătura lui C. Dragoş, crede că de fapt, "Consiliul e şi aşa gata să ne primească, o dată pentru că «ne-ar fi venit rîndul» şi apoi pentru că interesele geo-politice ale momentului îi dictează să închidă binişor pleoapele şi să nu creeze şi din România o «problemă» (le ajunge fosta Iugoslavie...)"; e adevărat, dar "interesele geo-politice" nu sînt doar ale momentului. Şi mai spune dl. C. Dragoş: "Interesul adevărat al României este, întîi, să se privească bine în oglindă, să se cureţe (cinstit), să se scuture de balasturi şi abia apoi, cu fruntea sus, să-şi reclame - cu forţa unor adevăruri de necontestat - drepturile!"; la fel de adevărat, dar problema nu e doar a oglinzii, ci şi a celui care priveşte în ea - iar la noi nu toţi se închină la aceeaşi "oglindă, oglinjoară", pentru a afla cine e "cel mai cel" din ţară... Ilie Şerbănescu, în **Tineretul liber** (27 septembrie) e atent la "semnalul" dat dinspre (şi înspre) Est: "Snegur, în ciuda hotărîrii anterioare a Parlamentului de la Chişinău, a şi împins Moldova în CSI, structură de acum oficial deschisă oricărui «doritor». România actualei puteri de la Bucureşti are şi ea cale liberă. Şi să nu ne mirăm că va face pasul. Prezent la Moscova, dl. Văcăroiu poate da primul semnal. Şi, mai departe: "Opţiunea promoscovită recomandată în momente limită şi prezentată insidios cu formula «asta e, n-avem ce face» se îmbină mănuşă cu antioccidentalismul preferat aproape cotidian de către aceiaşi propagandişti profesionişti, KGB-işti angajaţi sau doar prin cuget şi simţiri. Priza lor la public nu este de neglijat. Căci există conştiinţa că Occidentul nu ne vrea şi nu ne iubeşte". Cînd vor apărea aceste rînduri, admiterea României în Consiliul Europei va fi fost votată, deci vom şti dacă Occidentul ne vrea. Pînă una-alta, "destinul nostru istoric" de cumpănă între Occident şi Orient capătă, în viziunea politicienilor şi ziariştilor români, noi şi noi valenţe. Deşi, dacă ar fi să ne luăm după Cristian Tudor Popescu (**Adevărul**, 27 septembrie), teama de Est nu-şi mai are rostul, odată ce capitalismul va triumfa: "Comunismul e mort. Sînt insignifiant de puţini cei care doresc reîntoarcerea la cacealmaua egalitaristă, la teroarea grijii faţă de om. Nici măcar, sau în primul rînd, vîrfurile ascunse ale Puterii - după ce-ai prins gust de Volvo, nu te mai întorci la Dacia de export". Depinde de Volvo... (M.V.)

## De jur împrejur

# Modelul gruzin

Nu numai în Rusia, ci şi în Gruzia există doi preşedinţi: Zviad Gamsahurdia şi Eduard Şevarnadze (în ordinea în care şi-au dobîndit legitimitatea). Fiecare dintre ei posedă trupe fidele "gata să lupte pînă la victoria finală" pentru nimicirea adversarului. Cei doi preşedinţi mai trebuie să facă faţă celor două sfidări secesioniste: ale Abhaziei şi ale Osetiei de Sud. La începutul săptămînii trupele abhaze au obţinut o spectaculoasă victorie, cucerind după 12 zile de lupte îndîrjite oraşul Suhumi.

Ofensiva a urmat unui armistiţiu mediat de ruşi, care prevedea predarea armamentului greu. Gruzinii l-au predat, abhazii - după cum s-a dovedit - nu. Generalul Graciov, Ministrul Apărării, sosit la faţa locului după încălcarea armistiţiului s-a menţinut într-o stranie echidistanţă refuzînd practic să garanteze respectarea termenilor negociaţi. Între timp la Moscova s-a declanşat înfruntarea căreia preşedintele Elţîn îi spune reforma constituţională etapizată şi care necesită prezenţa, atenţia şi sprijinul Ministrului Apărării. În Gruzia, trupele preşedintelui Gamsahurdia le-au sprijinit - puţin şi prea tîrziu - pe cele ale lui Şevarnadze, pentru ca după înfrîngere să ceară retragerea acestuia din funcţie. Parlamentul desfiinţat de Şevarnadze în urma unor dramatice ameninţări cu demisia, se adună şi cere reîntoarcerea acestuia în capitală. Gamsahurdia emite şi el ordine prezidenţiale. Mai e de adăugat că, în ultimul moment, Şevarnadze a solicitat intervenţia armatei ruse, promiţînd – în disperare de cauză - aderarea Gruziei la Comunitatea Statelor Independente, pînă acum refuzată cu obstinaţie. Rusia n-a mişcat, liderii ei fiind convinşi - probabil - că această aderare se va produce oricum.

Evenimentele din Gruzia pot constitui un avertisment pentru forţele angrenate în conflictul "constituţional" din Rusia. Reala ameninţare pentru Elţîn nu vine din partea zgomotosului cuplu Hasbulatov-Ruţkoi care, după cum se dovedeşte pînă acum, poate fi anihilat de măsuri la îndemîna unui administrator de bloc: tăierea căldurii, a apei, momirea susţinătorilor cu păstrarea privilegiilor prin fel şi fel de sinecuri. Elţîn îşi cunoaşte mai bine adversarii decît susţinătorii. Primejdia vine dinspre liderii regionali, care nu se simt cîtuşi de puţin implicaţi în dezbaterile despre legalitate şi legitimitate care agită (de altfel într-o mică măsură) capitala şi se folosesc de ocazia creată de conflict pentru a-şi afirma independenţa, pentru a se desprinde de centru. Elţîn a învăţat ceva din experienţa loviturii de stat din vara lui 1991: confuzia de la Moscova a favorizat atunci desprinderea republicilor unionale. Acum el merge la concertul lui Rostropovici însoţit de miniştrii care răspund de ordinea din ţară: armata, internele, securitatea.

Reforma, democraţia, constituţia vor fi impuse cu forţa dacă e nevoie, fără a ceda tendinţelor centrifuge. Dacă se va ajunge la alegeri, Elţîn nu poate spera într-o victorie dacă va permite noi pierderi teritoriale, şi Gruzia serveşte drept material didactic pentru a arăta că se mai poate recupera chiar şi ceea ce au pierdut predecesorii. Susţinînd mai mult sau mai puţin pe faţă, cu arme şi cu trupe de "voluntari", secesiunea abhază (un teritoriu minuscul dar cu ieşire la Marea Neagră, în care naţionalitatea abhază reprezintă 17 la sută din populaţie) aliaţii lui Elţîn demonstrează că "idealul patriotic" al refacerii URSS poate fi înfăptuit şi fără discursuri zgomotoase, care sună atît de rău în urechile aliaţilor occidentali de la care se aşteaptă necesarele fonduri.

Coborît din limuzinele luxoase şi departe de saloanele climatizate ale marilor negocieri internaţionale, fostul ministru de externe al URSS, Eduard Şevarnadze se salvează cu vehicule de ocazie, în adăposturi precare, oferind un exemplu rar de om politic care îşi pune propriul destin chezăşie cînd dialogul părăseşte terenul lunecos al cuvintelor şi capătă gustul amar al prafului de puşcă.

Magdalena BOIANGIU

# Literatura noastră este dată cu fixativ...

Dacă-mi place fără cenzură? Este o întrebare, iertaţi-mă, perfidă. Aţi vrea să fug de banalitatea unui răspuns afirmativ şi să răspund nu, iar dumneavoastră să vă amuzaţi că am căzut în capcană?

Cum să nu-mi placă fără cenzură? Problema este alta. Încă nu trăim fără cenzură. Cenzură face aproape toată lumea, chiar şi fără s-o ştie, ca monsieur Jourdain proză. Imediat după căderea lui Ceauşescu şi înainte de directoratul lui Everac, TVRL ne-a oferit în dar un film cu femei goale şi urmarea a fost dezastruoasă. Sute de telefoane primite la conducerea instituţiei au incriminat sacrilegiul. Efectul a fost la fel de puternic ca acela al unui scandal făcut de secţia de presă şi propagandă a CC al PCR. Asemenea filme nu s-au mai programat.

Mai grav este că în însăşi lumea scriitorilor (la care mă refer în continuare, pentru că scriu critică literară) se sancţionează orice afirmaţie neconvenabilă. Suntem obligaţi de un fel de reguli nescrise să ne mințim unii pe alţii, şi mă îngrozeşte gândul că ne vom minţi aşa mereu, până la moarte. Există scriitori despre care ştim cu toţii că sunt mediocri şi despre care scriem cu toţii că au o valoare indiscutabilă. Le analizăm în termeni savanţi cărţile plictisitoare, iar ei primesc elogiile cu un zâmbet pontifical.

De ce facem aşa? Mulţi dintre noi nu suntem corupţi şi nu obţinem avantaje materiale în schimbul laudelor. Şi atunci?

Procedăm astfel pentru că ne este teamă de reacţia celor din jur. De cenzură. Anul trecut o poetă şi-a publicat într-un volum gros cât o cărămidă întreaga "operă", iar eu, la un top al cărţii pe care îl făceam în **Expres magazin**, i-am dat volumului respectiv o notă mică. Încă de a doua zi au început represaliile. Cunoscuţii mi-au spus că poeta a făcut un atac de inimă în urma citirii rubricii mele şi că, după ce a supravieţuit atacului de inimă, a căzut într-o stare depresivă care ar putea-o duce la sinucidere. Mi s-a atras atenţia că, dacă ea şi-ar pune capăt zilelor, eu aş putea fi făcut răspunzător. În zadar am încercat să parez cu câte o glumă interpelările lor. Mai şi râdeam? Eram privit ca un monstru.

Treptat-treptat, am început să mă simt nesigur. Îi întrebam pe cei din jur: dar, în fond, ce am făcut? I-ai distrus cariera, mi se spunea. Cum să-i distrug cariera? Există două posibilităţi, încercam eu să argumentez. Ori am dreptate, cartea este lipsită de valoare, şi atunci n-am distrus decât o carieră fictivă. Ori n-am dreptate, şi atunci înseamnă că sunt un critic opac la valoare, incompetent, a cărui opinie nu trebuie luată în considerare. Oricum o lăudaseră atâţia critici, decenii la rând, de ce se dădea atât de mare importanţă aberantei mele intervenţii?

Argumentele n-aveau nici un succes. Chiar şi o bună prietenă de-a mea, fostă colegă de facultate, mi-a făcut reproşuri cu atât de multă vehemenţă, încât n-a lipsit mult să ne certăm definitiv. Ai fost întotdeauna, în tot ce ai scris, la fel de intransigent? m-a întrebat ea. Nu, am făcut uneori şi concesii... Vezi, a exclamat prietena mea, şi tocmai cu această poetă atât de vulnerabilă ţi-ai găsit să fii justiţiar! Ce mai conta o excepţie, dacă tot ai făcut altele?

Păi, altele le făcusem tot din cauza presiunii celor din jur...

Drept compensaţie pentru gravele prejudicii suferite, poeta în cauză a beneficiat de un amplu articol elogios, scris de altcineva şi publicat în paginile celei mai prestigioase reviste literare din România. Până la urmă a ieşit bine, s-a şi refăcut fizic şi psihic. Am întâlnit-o pe stradă şi mi-a aruncat o privire cruntă. Nu mi s-a părut deloc vulnerabilă, ci vitală şi agresivă; am trecut repede pe celălalt trotuar.

După toate cele întâmplate, n-aş mai scrie pentru nimic în lume despre ea. Iar dacă totuşi aş scrie, aş respecta indicaţiile celor din jur şi aş afirma că are foarte mult talent.

Nu este un caz unic, ci doar mai spectaculos decât altele. În toată viaţa literară românească există un eşafodaj de valori iluzorii care îl obturează pe acela al valorilor reale. Amestecul de mitomanie, conformism, politeţe şi iresponsabilitate (ca să nu mai vorbesc de prozaicele schimburi de servicii) constituie o substanţă ciudată - un fel de fixativ - care eternizează o ierarhie falsă.

Dacă încerci să i te sustragi, să spui – cu naivitate sau cu întreaga ardoare a conştiinţei tale – adevărul, intri într-un război de lungă durată, din care ieşi întotdeauna înfrânt.

Un Mihai Dulea mai elevat, necomunist, dar animat de o dorinţă specific comunistă de control al opiniei, te supraveghează permanent.

Alex. ŞTEFĂNESCU

# Crăpatul de ziuă în amurg

## (tablou fără expoziţie)

În primăvara lui '89, într-un birou al editurii Cartea Românească, am asistat, hipnotizat de-a dreptul, la dialogul mut dintre un redactor şi un poet optzecist. Oameni minunaţi amîndoi, aliaţi întru şopîrle, buni cunoscători de regula jocului, negociind pe muteşte pactul mutual avantajos. I-am urmărit vreun sfert de oră, holbat şi topit precum Mowgli în orbitele şarpelui Kaa. Repet, n-au articulat nici o vorbă. Numai interjecţii. Degetul redactorului indica pasajul încercuit: îhm?!? poetul pleca privirea: îhî! Se rezolva, pasajul cădea, foaia se dădea. Şi iar: mmmm! iar poetul: ? (adică: şi ăsta?). Păi... Uf! La alt poem, o ridicare din sprîncene a redactorului (adică: dacă ţii neapărat, asta poate să rămînă) şi o mică ridicare din umeri a autorului, cum că "măcar atît..." Ş.a.m.d.

Cam aici se ajunsese. Şi redactorul şi poetul voiau cu orice preţ să apară cartea. Amîndoi ştiau "cît de departe se poate merge", pe ce se poate plusa, ce poate "să treacă" şi ce nu. Război de gherilă. Multă lume regreta făţiş cenzura anilor '50, măcar aia era beton, ştiai ceva sigur, ce dracu'! Pe cînd aşa, cu multiplicarea subiectivităţilor cenzuriste, a referatelor din varii colţuri, era haos, domnule! Auzi dumneata: să tratezi romanele lui Agopian ca istorice şi să ceri referat de la Institutul de specialitate! Cinci pixuri tăiau cinci pasaje diferite. Pardon: nu se mai tăia, se punea un mic x cu creionul, un x-uleţ umil, ce mare lucru!

Abia atunci, după 15 ani de articlerie, am înţeles ce inspiraţie am avut lăsînd naibii poezia la 20 de ani şi intrînd în staulul meta-literaturii. În vreme ce "problema" mea cu doamna Magdalena Bedrosian era dac-o "să treacă" numele lui Basarab Nicolescu la capitolul Ion Barbu şi dacă nu se va prinde nimeni că unele citate la secţiunea Eminescu sînt din Negoiţescu, amicul poet îşi vedea poeme întregi căzînd cu fîlfîit suav, unul după altul. Cu toate că nici aici viaţa n-a fost prea uşoară: lucrul dracului: ce putea încifra autorul, n-aveam cum să descifrez eu. "O pasăre neagră", zicea el. Ei! cum să scriu eu: "moartea"? cum să deslueşti sensul real, subversiv, al atîtor romane parabolice? Cîte nopţi am albit ca să găsesc sinonime pentru revoltă, angoasă, frică, frig, tragedie, moarte, teroare, speranţă...! Totuşi, nimic nu se compară cu chinul autorului obligat de cenzură să-şi însoare eroul în final, în loc să-l sinucidă, aşa cum avea de gînd şi cum cerea logica naraţiei.

Vorba e că eu am avut naturelul romantic, dar cenzura m-a făcut baroc, aluziv, digresiv, asociativ, obsedat s-aduc totul c-un sul subţire ca să dau exemplu Evropii (libere?) Din minte răspicată, cenzura m-a făcut labirintic, luxuriant la vocabular şi eufemistic sintactic. Însă cenzura strict literară, ca instituţie multiplu mascată, era moft. Nu doar că eu am prins faza ultimă, a aleatorismului cvasi-general, de după 1980, care înlocuia veto-ul şi agresivitatea cu perfidia infuzării acestei otrăvi cu efect lent care este autocenzura. Şi care opera în funcţie de zona geografică a revistei, de conjunctura politică, de tăria "spatelui" redactorului şef ş.a.m.d. Dar marea durere, pentru mine cel puţin, a fost autocenzura inconştientă. Sigur, îţi consumai milioane de neuroni ca să afli alt echivalent decît "întunecarea minţii" pentru **nebunia** lui Eminescu; alt sinonim pentru **moarte** decît "trecerea în nefiinţă"; alt cuvînt pentru pentru **exilul** lui Caragiale, în afară de clasica sintagmă: "stabilirea marelui dramaturg la Berlin"; altă variantă la **sexual**, în afară de "senzualitate" etc. Sigur, te îndreptai ( trădîndu-ţi opţiunile reale) către zone cît mai vechi ale istoriei literare, cît mai "neutre", că sufereai neputînd scrie pe şleau despre masonerie, religie sau legionarism, că ocultai amorlîcul Veronicăi Micle cu Caragiale în formule de genul: "cunoscutul episod al rătăcirii erotice..." Sigur că, atunci cînd ţi se tăiau sintagme de genul: "arghirofilia lui Arghezi şi Sadoveanu", "sinuciderea lui Odobescu", "megalomania lui Iorga" şi cîte altele, te întrebai la ce bun ai mai scris articolul.

Da, sigur. Dar cel mai grav efect al acestei lupte cu cenzura, cea mai dureroasă şi mai stupefiantă descoperire făcută odată ce-am intrat în 1990 a fost uitarea de sine.

Să mă explic. Ani de-a rîndul, de cînd am debutat în presă în 1974, n-am avut alt gînd decît să scriu cărţi **despre**, articole **despre**. Despre Eminescu, despre Blaga, despre Caragiale şi Cioran, despre, despre. Să astup goluri, să produc nuanţe, să lămuresc, să sprijin debuturi, să fac prefeţe, antologii, să strecor pietricele în marele mecanism, să-mi "aduc aportul" de şopîrle la marea hărţuire a leviathanului, să fiu harnic, să particip la volume colective, la dicţionare, la colocvii, să fac secretariat de redacţie, corectură, să întocmesc arhive, să fac fişe, să citesc biblioteci,

# "Există un specific al «best-seller» -ului

**– Convorbire cu dl. Ion ŢUGUI, autorul cărţii de mare succes "Şapte ani apocaliptici", Directorul Direcţiei Publicaţii şi purtătorul de cuvînt al Ministerului Culturii –**

**Vă consideraţi un autor de best-seller-uri?**

Niciodată nu mi-am dorit să fiu un autor foarte cumpărat şi foarte citit. Nu este un moft. Am avut şansa să scriu, în ultimii 25 de ani, într-o foarte mare discreţie. Am scris peste 35 de cărţi. Nu am făcut o muncă ostentativă, ci dintr-o necesitate şi beneficiind de un metabolism al lucrului foarte bun. Nu am intrat într-o competiţie a criticii, nu am avut cărţi foarte lăudate, deci mi-am păstrat tonusul cel mai potrivit pentru o muncă serioasă, tihnită. Manuscrisele s-au adunat: 15 romane, 2-3 cărţi, să spunem, de filosofie, un jurnal politic, în 5 volume, între 1971-1991, la care ţin foarte mult, şi alte scrieri. Întîmplarea a făcut ca această tăcere să mă facă să nu sper că aş putea avea vreodată o carte de mare tiraj, care să se transforme într-un **best-seller**. **Şapte ani apocaliptici** n-am scris-o în regimul de muncă anterior.

**A fost o carte neprevăzută?**

Exact. Eu aveam preocupări din zona parapsihologiei, iar una dintre plăcerile mele este să citesc texte religioase, mitologie, istorie şi tot ce ţine de istoria civilizaţiei. S-au adunat mai întîi nişte idei, apoi am avut norocul extraordinar să întîlnesc un personaj pe care eu, de fapt, îl căutam. În vreme ce eu îl căutam, mă căuta şi el pe mine.

**Deci consideraţi că întîlnirea nu a fost întîmplătoare?**

Eu, care fac de vreo 10 ani cercetări în domeniul parapsihologiei, vă pot spune că întîlnirea nu a fost deloc întîmplătoare. Din experienţa acestui tînăr care a rătăcit prin Tibet, a stat într-o lamaserie, eu am folosit doar acele inducţii telepatice care i-au impus nişte **imagini**: imaginile unei Shambale pe care eu nu o ştiam aşa, care, de fapt, nici nu poate să existe sub pămînt, ci este o lume paralelă, aproape de Pămînt, însă nu într-un spaţiu material determinat, aşa cum o descrie el. Eu, însă, i-am respectat toate acele imagini obţinute prin hipnoză. Întrebarea care mă obsedează este, însă, în ce măsură acele imagini sînt adevăruri sau pseudoadevăruri induse prin telepatie de către un foarte mare iniţiat, un lama. Este foarte greu de ştiut dacă cele pe care mi le-a transmis Contele reprezintă adevărul sau o imaginaţie a unui călugăr, construită pe date culturale, mitologice şi religioase cărora el le arată foarte mult respect.

**Credeţi că scrierile dvs. propriu-zise "de scriitor", cele care aşteaptă încă, vor beneficia de pe urma succesului de public al celor** Şapte ani apocaliptici? **Vă aşteptaţi la o creştere considerabilă a audienţei cărţilor semnate de dvs.?**

Nu-mi fac astfel de iluzii, ar fi şi nedrept să mi le fac. Urmează să-mi apară, pînă la sfîrşitul anului, o carte care ţine tot de parapsihologie, dar şi de SF: **Viaţă şi privelişti din infern**. Este vorba de imaginarea unui colaps ecologic.

**Este vorba de o operă de ficţiune?**

Da, este o ficţiune.

**Nu riscă, oare, publicul cititor, în urma lecturii veridice a celor** Şapte ani apocaliptici, **să trădeze caracterul de ficţiune al noii cărţi, şi s-o ia, pur şi simplu, de bună?**

Oricum ar fi ea citită, cartea este **benefică**. Pentru că dacă vom continua să nu respectăm natura, finalul nu poate fi altul decît un colaps ecologic. Urmează, apoi, să-mi apară mai multe romane: **Inocenţii şi blidul Satanei**, scris prin '79, **Strania iubire**, scris prin '83-'84 şi **Fratele negru, fratele roşu**, un roman la care ţin foarte mult şi care se traduce acum în engleză. Aştept, apoi, cu nerăbdare , să-mi apară **Trilogia degradării: Fugind de-a lungul beznei, Casa cea de toate zilele** şi **Orizontul dintre două linişti**.

**Credeţi că scriitorul român are, în anii ce vin, vreo şansă să se vîndă – comercial – ca autor? Am putea vorbi de un eventual "specific"al best-seller-ului românesc (tematic, stilistic etc.)?**

Atitudinea noastră trebuie să fie diferită de aceea a americanului din California. Noi trebuie să ne îngrijim de ceea ce în scrisul nostru este foarte serios şi foarte înalt. **Best-seller**-urile sînt mai rare şi exploatează, de regulă, o idee care gestează în opinia publică. Noi trebuie să rămînem ceea ce sîntem. Chiar dacă nu vom avea cumpărători

să-mi fotocopiez clandestin cărţi interzise, să fac ediţii, să străbat tot oraşul pentru o revistă occidentală dată numai de azi pe mîine ş.a.m.d. Marea iluzie a luptei, amăgirea asta nenorocită că faci şi tu ceva, cît un gîndac măcar, ca să nu moară cultura, bre, că, hăhăhă, învingem noi pîn-la urmă, că lasă, cuncetul se face oţelul, tu fă-te băiat deştept, adună, munceşte, strecoară, nu părăsi cronica fiindcă-ţi ia locul un bandit, doamne fereşte, să nu care cumva să-ţi dea prin cap să te laşi de scris, e nevoie de fiecare strop de idee pentru victoria cea mare de mîine, de poimîine...

Ca legat la ochi am scris vreo două mii de articole în 15 ani. Stăteam în demenţă cîte zece ore pe zi la biblioteca Academiei, iarna la 5-6 grade, cu toată garderoba pe mine... ce şcoală de degerat a făcut istoria literară, acolo, numai ea ştie! Şi totul: pentru supravieţuirea culturii. Draci!

Astfel încît, ca să vin la ideea dilemosului Radu Cosaşu ("ce-a însemnat pentru tine desfiinţarea cenzurii") zic: revenirea la mine însumi. Dezintoxicarea de realitate. Drogat şi idiotizat ca soldatul american întors din Vietnam. Sau, mă rog, dacă vreţi, ca ruşii retraşi acum din Polonia, suspendaţi din orice rost. Ţin minte că stăteam în primele zile ale lui ianuarie '90 şi mă gîndeam: unde dracu m-au ascuns ăştia de mine atîta amar de vreme, de-am uitat să mă-ntreb atîţia ani cine sînt, cum sînt şi ce vreau? De ce n-am încredere în nimeni? de ce am sute de cunoştinţe-n lumea literară şi numai doi prieteni? de ce am devenit mizantrop? de ce atîta ocnă profesională şi atît de puţină viaţă normală? de ce n-am putut eu pleca niciodată din ţară pînă-n '90, de-am ajuns acuma, la 40 de ani, să visez mai în fiecare noapte cutare colţ din Paris, ca-ntr-un amor dezlănţuit la andropauză? De ce nu mai am chef de eseu, ci numai de dicţionăreală, gazetărie şi textologie? De ce mă trage tot mai des aţa la ţară şi am alergie la premiere, recepţii, vernisaje etc.? De ce clocesc şapte cărţi, de vreme ce sînt convins de graţioasa lor inutilitate? Şi ce dracu sînt eu la urma urmei? eminescolog, caragiolog, cioranolog, ziarist, istoric literar, sau, vorba Diacului de la **Literatorul**, un bîlbîit lunatic? (asta, ce-i drept, m-a uns la inimă). Asta e: crăpat de ziuă taman în amurg.

Prin urmare şi pe scurt: omul, bunioară, d-un par egzamplu, îmbătat de misia socială, estet patriot crescut în cultul datoriei, domesticit întru toate şi deprins a se înmulţi în captivitate, are-n faţă numai imaginea dresorului. Lipsit de oglindă, uită de sine. A uitat de sine, loveşte orbeşte-n gratii şi din atîta lovire dă-n smintire. Cînd gratiile dispar şi se poate privi şi el în oglindă - cade-n melancolie. Din melancolie, glisează-n mizantropie şi nevroza-i gata.

Dan C. MIHĂILESCU

# "Cărţile bune se ajutau una pe alta"

## – Interviu cu d-na Elena DOCSĂNESCU, pensionară de la 1986 –

**Orice bibliotecă, alcătuită din volume apărute în România ultimei jumătăţi de secol, cuprinde nu numai autorii menţionaţi pe copertă ci şi – obligatoriu şi anonim – pe cenzorii acestora. Cine erau acei deţinători de BT/D (bun de tipar, de difuzare), ce gîndeau, cum devenea posibil să "treacă" de vigilenţa lor, specifică profesiei, cărţile bune care sînt reeditate acum fără nici o modificare sau pot să apară în străinătate, mărturii ale "rezistenţei prin cultură" în slujba valorilor? Doamna Elena Docsănescu, fostă directoare adjunctă la "Direcţia literaturii şi publicaţiilor din Consiliul Culturii", căreia i-am cerut lămuriri în această privinţă – domnia sa a lucrat în domeniu – a primit reticent, la început, propunerea noastră de dialog.**

**Tita Chiper: De ce aţi ezitat să stăm de vorbă?**

**Elena Docsănescu:** Am mai fost solicitată, dar am refuzat pînă acum. Cred că ar fi timpul să vorbesc, lămurind chiar pentru mine însămi experienţa prin care am trecut. Ce a însemnat cenzura pentru cultura română, pentru literatură în special? Nu noi vom putea lumina această problemă grea şi dureroasă; dar o mică rază vom reuşi, poate, să aruncăm asupra perioadei lungi şi întunecate pe care a fost silită s-o parcurgă, în etape mai grele sau mai puţin apăsătoare, ceţoase, cultura română. Acum, după patru ani aproape împliniţi de la 22 decembrie 1989, avînd şi avantajul distanţării în timp, îmi pun mereu întrebarea: cum se explică faptul că avînd în faţă atîtea obstacole (evident, cenzura, dar nu numai ea) literatura şi arta românească din anii dictaturii comuniste au dat culturii naţionale un număr mare de valori? Eu cred tot mai mult că tocmai aceste oprelişti, aceste aberante bariere au pus la încercare forţele de creaţie ale românilor şi ele au izbucnit din prea plinul durerii şi al tăcerii. Gîndesc că tocmai de aceea trebuie să preţuim fiecare operă de creaţie valoroasă din această perioadă, indiferent de simpatiile şi antipatiile faţă de persoana autorului, ştiind cîtă suferinţă conţine.

**T.C.: Dure încercări, de care cultura interbelică s-a lipsit fără pagubă, dimpotrivă...**

**E.D.:** Sigur, a fost o cenzură instituţionalizată într-un sistem greu de suportat, care a funcţionat în strîns raport de conjuncturile politice interne şi internaţionale. Nu era tot timpul, bineînţeles, aceeaşi presiune. Au fost perioade foarte grele şi mohorîte, fără speranţă, dar şi altele care permiteau deschideri, uşurau ocolirea, depăşirea obstacolelor. Şi în perioadele insuportabile şi-n cele întrucîtva prielnice, să ştiţi: cărţile bune s-au ajutat una pe alta. Cînd una a făcut o breşă, a învins un tabu, apariţia celor care i-au urmat era mai uşoară, fiecare se constituia într-un argument de invocat. Autoritatea şi prestigiul literaturii originale au fost o forţă care a ajutat efectiv la străpungerea barierelor şi interdicţiilor cenzoriale.

**T.C.: Dar ca să ajungă la prestigiul de care vorbiţi, literatura trebuia întîi să apară. Cum "trecea" o carte bună? Nu se observa totdeauna, sau se "închideau ochii"? Pe de altă parte autorii desfăşurau o întreagă strategie de "păcălire" a cenzurii.**

**E.D.:** "Păcălirea cenzorului" – era o iluzie sau o convenţie, nu contează cum o numim. O spun în cunoştinţă de cauză: lectorul care venea în contact cu cartea, care discuta cu autorul sau cu editorul, trebuia să ştie să pătrundă sensurile profunde ale textului, să-şi dea seama ce finalitate avea, să aibă argumente fie pentru aprobare fie pentru eventualele observaţii sau respingere. În referatul de avizare el trebuia să folosească toate elementele pe care sensurile aleatorii, specifice creaţiei literare, le ofereau. De aceea – trebuie spus – avizul de tipărire a fost totdeauna un act deliberat şi conştient.

**T.C.: E adevărat că Marin Preda a ţinut să-i citiţi dvs., şi nu altcineva, "Cel mai iubit dintre pămînteni", în vederea avizării? Aşa se-auzea...**

**E.D.:** Da, aşa e, eu am făcut ultima lectură a romanului şi pot să vă spun că a apărut fără să se schimbe nici măcar o virgulă din textul pregătit pentru tipar. La începutul lui dec. 1979 m-a chemat Marin Preda la editură şi mi-a cerut să-i citesc romanul. Prin mai multe subterfugii am căutat să-l fac să renunţe la idee (eram într-o perioadă cînd nu se avizau prea multe manuscrise la Consiliul Culturii). Finalmente l-am întrebat direct: nu vrea redactorul dvs. din editură să-şi asume răspunderea? "Nu, doamnă Docsănescu – încerc să redau chiar cuvintele sale – nu-i vorba de asta. Mi-am făcut horoscopul şi mi-a ieşit că voi avea o mare nenorocire cu această carte şi dacă mi-o citeşti d-ta intru cu ea mai liniştit pe piaţă". Am citit-o în trei zile şi am obţinut acordul şefilor mei ierarhici (regretatul Vasile Nicolescu şi Cristea Chelaru) ca să nu întocmesc referatul decît după apariţia cărţii, încălcînd astfel practica obişnuită care obliga la un referat de lectură înainte de avizul de publicare. Ştiam că, numai la simpla prezentare a subiectului, s-ar putea să trezesc bănuieli şi nu doream să periclităm chiar **noi** apariţia cărţii. A ieşit bine pînă la urmă. Eu am discutat cu Marin Preda aproape toate cărţile sale, inclusiv "Delirul", situaţie care a creat şi o legătură umană care m-a onorat şi emoţionat. La începutul anului '80, puţin înainte de moartea sa, l-am întrebat de ce a părăsit proiectul scrierii volumului II din Delirul. "N-am renunţat, mi-a spus, dar eu am citit mult în legătură cu actul de la 23 august, de care trebuie să mă ocup în roman, şi am ajuns la altă concluzie decît cea oficială; după părerea mea, nu partidul comunist a avut aici rolul principal, ci armata. Eu nu pot să scriu altfel şi dacă scriu aşa voi n-o să-mi daţi drumul cărţii... Adevărul e că mă gîndesc la carte, acum mă odihnesc puţin; la Mogoşoaia am deja pe masă fişele de la «Delirul II»". Cînd am aflat c-a murit, am întrebat dacă a văzut cineva acele fişe, dar nimeni nu ştia nimic.

**T.C.: Aveţi – cum se spune – vreo carte pe conştiinţă?**

**E.D.:** O, da, bineînţeles. Aveam şi noi multe nedumeriri şi dileme. Cu toate eforturile de a împinge barierele pînă la limita posibilului, concesiile au fost destule şi unele foarte dureroase. Mă gîndesc, de pildă, la volumul de poezii al Ilenei Mălăncioiu "Urcarea muntelui" – apărut cu un sumar redus la jumătate şi chiar aşa retras ulterior din circulaţie, la cîteva din romanele lui Ruzura, Sălcudeanu şi ale altora, dar mai ales la lucrările de valorificare a moştenirii literare. Mă refer de asemenea şi la clasici – care prin forţa lucrurilor atingeau uneori probleme sensibile (Basarabia, Transilvania ş.a.) şi care, în condiţiile unui balans tragic – "să nu supărăm pe... să nu se interpreteze că" – trebuiau să fie puşi la îndemîna cititorilor printr-un şir de eforturi neştiute, cu grijă, cu perseverenţă, cu amînări şi reveniri, cu amputări mai mici sau mai mari... (Fiindcă n-a putut apărea "Rusoaica", s-a întrerupt seria Gib Mihăescu). Urgent, acum, ar trebui reeditaţi clasicii care au fost "croşetaţi", cine ne împiedică? Obsesiile zilei de azi n-ar trebui să prevaleze.

**T.C.: De ce s-a desfiinţat cenzura? Intrase în reflex (autocenzură) – sau prestaţia ei nu mai mulţumea îndeajuns partidul?**

**E.D.:** Ştiţi bine că am trăit într-o societate bazată pe suspiciune, interdicţii, control şi controlarea controlului. Desfiinţarea direcţiei presei în 1977 crea, propagandistic, o imagine de falsă liberalizare şi democratizare, mai reducea unele nemulţumiri în rîndul scriitorilor, dar exprima şi neîncrederea partidului într-o instituţie care se specializase şi se "culturalizase" între timp. Cînd stai faţă în faţă şi te priveşti în ochi, ajungi cu timpul să găseşti soluţii împreună cu autorii, să renunţi la unele puncte de vedere, să te implici în apariţia cărţii. Noile forme colective instaurate pentru avizarea lucrărilor care urmau a fi trimise la tipar – cenacluri, consilii de conducere la nivelul editurilor, organismelor culturale, inclusiv a Consiliului Culturii – urmăreau o sporire a "vigilenţei", ştiut fiind că e mai greu să dialoghezi cu un colectiv, să-l convingi, decît cu un singur om. De altfel au fost destul de multe cărţile care după ce au apărut, cu toate avizele necesare, stîrneau scandaluri, erau retrase fie pentru a fi refăcute, fie pentru a fi oprite cu totul.

**T.C.: Cazul volumului "Picu Pătruţ – Miniaturi şi poezie" (Dacia 1985) de pildă, oprit, sigilat depozitul în care se afla etc.**

**E.D.:** Este o carte pentru care m-am luptat aproape 10 ani, împreună cu o întreagă lume iubitoare de valori, numele singure ar umple paginile unei reviste. Cînd mi-a adus-o dl. Octavian Ghibu la birou am zis "Vai, ce frumos a ieşit, o, Doamne, sînt fericită chiar de-ar fi să-mi pierd slujba din cauza ei" – Am avut dreptate: m-au destituit fiindcă aş fi aprobat o "carte de rugăciuni" (M.Dulea)

**T.C.: Deveneaţi astfel, din punct de vedere "cenzorial" – o eretică, o disidentă?**

**E.D.:** Nici vorbă de disidenţă, mai ales de una tîrzie. Eu mi-am făcut munca, aşa cred, cu discreţie şi cu bun simţ, încercînd ca între grilele impuse de sistemul oficial să respect specificul şi personalitatea creatorilor. M-am simţit totdeauna un slujitor al culturii şi n-am putut accepta concepţiile oficiale, în uz, care ne situau pe baricade adverse.

**T.C.: Care a fost prima carte mai importantă căreia i-aţi "dat drumul". Dar ultima?**

**E.D.:** 1. "Groapa"; 2. "Picu Pătruţ". Între cele două, vreo treizeci de ani, viaţa la cenzură... Nu justific şi nici nu vreau să reabilitez un sistem aberant; întrebarea este: putea fi altfel într-un sistem totalitar?; vai! - în felul ei trist, opresant, şi cenzura a făcut parte din istoria culturii române contemporane. Ştiu ce risc afirmînd acest adevăr. Mi-l asum.

A consemnat
Tita CHIPER

# românesc?"

foarte mulţi, trebuie să ne facem datoria faţă de cultură. Pentru că vremurile politice sînt fluctuante, guvernele sînt fluctuante, evenimentele istorice de asemenea, pe cînd cultura este aceeaşi de 7000 de ani, de la Sumer.Trebuie să fim consecvenţi cu acest spirit, chiar dacă la unele cărţi foarte importante vom avea tiraje de 1000 de exemplare. În România trăiesc, la ora actuală, poeţi extraordinari, atît de puternici, încît nu mai au nevoie de experimentele tatonante ale Occidentului. Noutatea lor este, de multe ori, zdrobitoare. Ca director în Ministerul Culturii, cred că statul trebuie să se îngrijească de aceşti mari chemaţi ai naţiunii.

**Şi o face?**

Eu sper că o va face. Noi, cu noua echipă de la Ministerul Culturii, chiar asta vrem să facem. Nu mai vrem să avem poeţi săraci! Sîntem un popor prin excelenţă spiritual. Aşa ceva nu se mai poate tolera!

**Vă mulţumesc şi să sperăm că aşa va fi!**

Bogdan GHIU

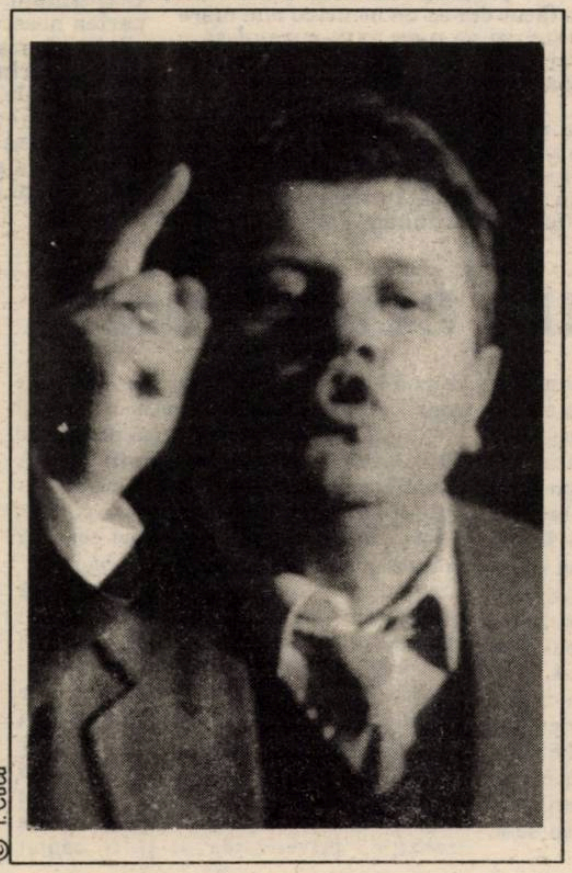

© I. Cucu

# Jumătate de veac sub cenzură

– Cum să mă simt? - În orice caz, derutat. Am cunoscut cenzura încă de la debutul meu şi am suportat-o fără întrerupere vreme de 50 de ani (1939-1989). E drept, "cu variaţiuni", ca să zic aşa, de la cenzura dictaturii politicianist-regale, la cea a dictaturii fasciste şi militare, agravată de rigorile specifice ale războiului, (suprimarea "Albatrosului", interzicerea cărţii "Pelagră" etc.), pînă la cenzura dictaturii comuniste, cu "nuanţele" ei - din faza de teroare a ocupaţiei sovietice, apoi a celei de teroare sovromistă, şi mai gravă, parcă, pentru că organizată, sistematică, atotnimicitoare, exercitată de "specialişti" chipurile, băştinaşi (celebra echipă Chişinevski, Răutu-Moraru et comp.). Între 1940-43 **("Libertatea de a trage cu puşca")** abia începusem să-mi formez un fel de a scrie, "un mod de viaţă liric", cînd a venit "Eliberarea". Cartea a apărut, totuşi, în virtutea inerţiei (fiind premiată de "Fundaţiile regale") - a avut şi cîteva cronici laudative, pînă să intre în vigoare noile reguli (dar imediat după apariţie a fost înscrisă în voluminosul index al cărţilor interzise şi epurate din biblioteci şi din librării). A venit o altă cenzură, aşadar, cu care însă n-am reuşit să mă acomodez timp de 17 ani - în ciuda tuturor strădaniilor (eram doar simpatizant de stînga încă din vremea "Albatrosului": 1941). Tovarăşii se mirau de brusca amuţire a promiţătorului tînăr poet (în '46 devenisem şi membru de partid), iar eu mă simţeam stingherit şi-i invidiam pe confraţii din "frontul" poeziei combatante (Tulbure, Deşliu, Mihu Dragomir, Nina Cassian, Maria Banuş etc.). Poate şi această inexplicabilă absenţă din "front" să fi cîntărit în înscenarea din '54 cînd am fost exclus din partid, ca "defăimător al literaturii noi şi duşman al regimului"... Dar inerţiile entuziasmului naiv din cei 10 ani de la 23 august, acumulările evenimentelor şi propagandei, strădaniile sincere şi obsedante ale tînărului aderent al înnoirii şi progresului, al "măreţelor construcţii" (stătusem vreme de un an pe şantierul Bicazului) aveau să producă finalmente erupţia din **"Aventuri lirice"**, erupţie impură, masivă, brutală, rapidă, necontrolată, captată doar parţial, în care, datorită diverselor aluviuni de reportaj imediat şi "agit-prop.", de dicteu politic ieftin, didactic, dogmatic, de concesii subjacente datorate diferitelor spaime şi angoase rămase din şocul excluderii şi urmărilor ei nu numai materiale dar şi în planul gîndirii etc., am ratat probabil cea mai bună carte a vieţii mele. Zadarnic am încercat (vezi **"Jurnal de campanie"**, C.Rom.1974) să salvez, mai ales prin tăieturi şi prin excluderea oricărei referiri la comunism, la revoluţia şi "modelul" sovietic, prin eliminarea, pe cît posibil, a limbajului şi convenţionalismului de partid etc., cîteva poeme la care ţineam mai mult şi care ar fi trebuit să fie pagini de calitate; n-am mai putut reintra în plasma vie, în articulaţiile structurii lirice şi deci n-am reuşit mare lucru. (Ţin minte că, scriind la "Cîinele de lîngă pod", de patru-cinci ori am ajuns în zone fierbinţi, unde a trebuit să "cotesc" spre dreapta sau spre stînga, în jos sau în sus, să întrerup "inspiraţia" spontană, fluxul asociativ, pentru a evita riscurile cenzurii care, iată, trecuse adînc, obsesiv, aproape reflex, în propria-mi minte. De aici: pasaje "cusute", cîrpite, platitudini, lungimi inutile, un final opintit, cu repetări şi insistenţe şi diluări etc.) În **"Nevoia de cercuri"** e o trecere, poemul care dă titlul şi poate încă unul-două sînt o prelungire a **"Aventurilor"**, celelalte revenind cumva, la o altă treaptă a experienţei şi maturităţii, spre **"Libertatea"** - căci tînărul entuziast din **"Aventuri"** pierise (titlul volumului - nu şi al poemului! - vizînd o "nevoie" a împlinirii, a armoniei, a raţiunii, etc.) şi cartea, ca şi următoarele, marcînd o luptă din ce în ce mai grea cu cenzura (mai ales în perioada perfidă a aşa-zisei sale desfiinţări), autorul trebuind să recurgă la toate trucurile (binecunoscute tuturor poeţilor de aceeaşi structură) pentru a fenta, păcăli, ocoli, intoxica "duşmanul" (motto-uri sau dedicaţii false, simulări, refracţii aluzive, imagini dificultoase şi multe altele). O serie de poeme sau versuri "cu cîntec": Plata, vă rog! şi stingeţi această cumplită lampă scormonitoare, de iad, care-mi bate în ochi", (...) " o voi picioare murdare, rămîneţi afară" etc. ("Din cîte adevăruri"). "Numai veşti rele mai aştept", "Dans", "Dar eu spun mereu", "Zăbrele" etc. etc. ar putea fi socotite, cred, nu fără motiv, ceea ce azi se numeşte (în sonore volume "ad hoc"): "Poezii cenzurate". Dar ele au apărut! Graţie trucurilor amintite, graţie, fără doar şi poate, complicităţii frăţeşti şi riscante a redactorilor de revistă sau carte şi poate chiar - nu e exclus - a cîte unuia din cenzorii mai "sufletişti". Această luptă epuizantă, pe un fond devenit, din ce în ce, nevrotic, depresiv, resemnat, a dus la un blocaj psihic, la oroarea faţă de pagina albă, faţă de condei ("de ce pana mea rămîne în cerneală, mă întrebi?", citat reflex şi smerit, cu unică funcţie tutelară de motto?...), la spaima permanentă atît de represalii, cît şi mai ales de dezonoare, de trădare şi maculare a conştiinţei. Oroare faţă de tîrguiala penibilă, şicanatoare, meschină, cu toţi inepţii, teamă de a nu te murdări, de a nu aluneca fără să-ţi dai seama în noroi. Încet-încet, blocaj, alienare, sterilitate totală. Scrupule stupide, în fond, în ce priveşte puritatea conştiinţei, dacă privim cîmpul literar al zilelor noastre, în care murdăria morală, slugărnicia dezgustătoare faţă de tirani, lipsa de scrupule, jaful ordinar "la drumul mare" - din trecutul recent şi din actualitate - n-au nici o pondere în balanţa istoriei literare. Singura măsură sînt opera şi valoarea ei. Îndemnul lui Heliade Rădulescu trebuie completat: puteţi să fiţi lichele, ticăloşi, puşlamale, plagiatori, lingăi, escroci, lepre, dar scrieţi, băieţi, numai scrieţi! Felicitări sincere celor care au avut tăria, curajul, lipsa de scrupule, de a străbate prin toate murdăriile jumătăţii de veac, pe viaţă şi pe moarte, cu o singură ambiţie şi cu un singur criteriu: creaţia. Şi regrete eterne pentru cei ce-au aşteptat într-un congelator (mai mult sau mai puţin comod, la urma urmei) cine ştie ce imprevizibilă mîntuire de dincolo de lume. Curaţi (cît s-a putut), dar sterili!... Şi cum vreţi să mă simt? Mi s-au luat balustradele din dreapta şi din stînga, nu mai am scară, nu mai am poteci, nu mai am criterii, măsură... Simt că-mi şovăie condeiul, că nu mai are ton, linie, limpezime, ţel... (desigur, şi anii!...) Şi greşesc, în continuare, fireşte, cu cît mă feresc mai mult....

Dovadă şi rîndurile de faţă.

Geo DUMITRESCU

# Curajul de a te aşeza în faţa paginii albe

Cum îmi place fără cenzură? Scriu şi public de peste trei decenii, am multe mii de pagini tipărite, cărţi odinioară interzise sau retrase din librării şi biblioteci, anatemizate de ideologii şi de vigilenţii vremii, am fost de asemenea turnat la cei de sus de diverşi colegi, azi - unii - mari stîlpi ai democraţiei româneşti, însă nu m-am plîns, deşi nu mi-a fost deloc uşor şi nici n-am tremurat de frica cenzurii, adică n-am scris un singur rînd cu spaima în suflet, obsedat de eternele **ce merge, ce nu merge, dacă e sau nu e momentul** etc. La cenzură - sau, mai exact, la cenzuri - mă gîndeam numai după ce terminam o carte, căci adesea timpul necesar scrierii ei era infinit mai mic decît cel consacrat publicării nesfîrşitelor confruntări directe sau intermediate cu cei aflaţi pe diversele trepte ale puterii, trepte pe care am întîlnit nu numai lichele murdare, laşi şi iresponsabili, ci şi semeni cărora le port şi astăzi un deosebit respect. Aveam aşadar suficient timp să mă gîndesc la cenzură **după**, să mă pregătesc pentru acele obositoare dialoguri în care zîmbetul complice şi ameninţarea - "las' că ştim noi la cine te referi!" - se înlocuiau cu rapiditate. Scriam pagini în plus, uneori chiar capitole inutile, violente, cu adresă directă la **conducător** şi **partid** - la care renunţam după lungi negocieri pentru a salva celelalte pagini, cele ce trebuiau neapărat să rămînă. Dar contau nu numai aceste pagini şi fraze de sacrificiu, ci şi starea sufletească a cenzorului, nivelul intelectual, gusturile şi chiar vîrsta acestuia. Într-un fel vorbeşte un om înainte de pensie şi în altul la început de drum. Aveam un singur scop: să iasă cartea şi, pentru asta, "adevărul" trebuia cunoscut pînă în cele mai mici detalii. Cu un cenzor, altfel intelectual autentic, cu care am fost obligat să mă întreţin o lungă perioadă - să discut fiecare pagină a unui roman, începeam discuţiile la 8 dimineaţa, însă aşteptam cu nerăbdare să treacă ora $11^{00}$ cînd era suficient de pilit pentru a deveni şi generos: "Păi, să-ţi povestesc eu cum era în închisoare!" "Pot să renunţ la paginile mele şi să scriu ce mi-ai povestit", cedam eu. "Las' că merge şi aşa, sper să nu ne toarne nimeni. Eu îmi păstrez subiectul pentru memorii!" De fapt, istoria documentărilor şi apariţiei fiecărei cărţi este, poate, mai interesantă decît cartea însăşi, căci pe acest sinuos drum spre cititor am întîlnit mereu şi ofiţeri specializaţi în ameninţări şi curse, şi şantajişti, şi sfătuitori plătiţi ("vezi să nu te omoare!") şi prieteni, nu puţini. Oricum, la sfîrşit cînd aveam "semnalul" în mînă eram extenuat, incapabil să mai citesc un rînd din el. Bucuria firească era urmată de neplăcerile de care n-am fost scutit niciodată: turnătoriile la cei de sus, mirările spuse sau scrise înainte şi după Revoluţie de către diverşi laşi şi ticăloşi care n-au avut niciodată treabă cu adevărata muncă literară: "Cum a putut să apară o asemenea carte? Cum i-au dat drumul? Cine-i permite să denigreze realităţile noastre, poporul român?" Astăzi, ca şi ieri, îi privesc cu un imens dispreţ. Unii, nu puţini, care înainte n-au ratat decît puţine locuri de pe mica noastră planetă, după Revoluţie s-au dat de ceasul morţii că au fost chinuiţi, ostracizaţi. În loc să arate lumii modul de organizare măcar al instituţiilor culturale din ţările pe care le-au străbătut, au ieşit la bătaie doar cu resentimentele, cu ura; profitînd de absenţa cenzurii şi-au transformat necazurile intelectuale sau fiziologice în tragedii naţionale. Fără îndoială, cenzura a fost o piedică imensă însă nu insurmontabilă. Au făcut din ea un monstru mai mare decît era în realitate cei ce n-au avut curajul să o înfrunte cu cărţi şi pe care Revoluţia i-a prins cu sertarele goale, fără paginile sortite să aştepte o vreme mai bună.

În ceea ce mă priveşte, nu vreau să spun dacă am făcut bine sau rău, sigur este că am crezut în paginile scrise, în rostul meu; mi se părea important să public atunci, să dau speranţă oamenilor chiar şi cînd eu însumi mi-o pierdusem. Mi se părea important să mă lupt cu comunismul şi cu aberaţiile lui atunci cînd era la putere şi n-aşteptam să fiu felicitat pentru ceea ce scriam. Prin urmare, n-am ţinut seama de exigenţele cenzurii atunci cînd scriam, îmi plăcea să mă cred liber, să mă simt liber, aşa că astăzi n-a trebuit să mă adaptez, libertatea nu-mi creează dificultăţi de vreun fel. Sigur că sînt cîteva criterii de care ar trebui să ţină seamă nu numai cei ce au curajul să se aşeze în faţa paginii albe, ci şi cei ce dispun de soarta unor publicaţii: răspunderea morală, valoarea artistică şi, desigur, calitatea intelectuală a unui text. Oricum, va trebui să medităm multă vreme asupra felului în care a debutat la noi libertatea presei. Insultele, ura, lipsa de responsabilitate, murdărirea tuturor, coborîrea valorilor la nivelul leprelor şi proştilor ş.a.m.d. Oricum, intelectualii, din nefericire, şi din motive care ar merita discutate mai pe larg, n-au fost în aceşti ani grei cei mai buni profesori de libertate şi demnitate. Mai exact: nu toţi, dar cei mai mulţi dintre ei. Şi unii la care nu te-ai fi aşteptat. Pe destul de mulţi, libertatea i-a găsit aşadar nepregătiţi, semn că înainte nu s-au gîndit prea serios la ea sau chiar nu şi-au dorit-o. Cenzura politică le scuza nerealizările, incapacitatea de-a accepta sacrificiile pe care le reclamă o profesie cu un atît de ridicat grad de periculozitate, după cum azi cenzura economică le scuză aceleaşi carenţe: nu sînt bani, nu se publică - alte sintagme la modă, dar fără să fi încercat, fără să fi scris cartea respectivă. Lumea spre care ne îndreptăm nu este foarte culturală, din păcate. Occidentalii sînt civilizaţi, dar nu culţi. Noi, aici, în partea noastră de lume trebuie să ne apărăm mereu, zilnic, libertatea. Şi ea se apără cel mai eficient prin cultură, prin conştientizarea oamenilor. Or, pentru creatorii de cultură schimbarea mentalităţii este obligatorie; este vremea ca ei să treacă de la mentalitatea de întreţinuţi - toată lumea le este datoare - la aceea de răspunzători, dacă nu de soarta colectivităţii căreia îi aparţin, măcar de cuvîntul scris.

Augustin BUZURA

# E foarte greu cu cenzura economică

Nu am, fireşte, nostalgia cenzurii. Dar nu pot ignora faptul că ştiam, ca vechi editor (lucrez în edituri, cu o întrerupere, din 1955), cum să feresc ediţiile şi cărţile – fie ale editurii, fie ale mele - de foarfecele cenzorului. Aş vorbi cu păcat dacă n-aş recunoaşte că, adeseori, strădaniile mele (sau ale altora) eşuau. Aşa se întîmplă că destule volume din ediţiile critice ale scriitorilor noştri clasici sînt sluţite de croşete, care anunţă eliminări din text (de la un cuvînt, la o frază sau un paragraf). Şi, încă, vorba lui Mircea Zaciu, clasicii se bucurau de privilegii. Eliminările din textele lor erau semnalate prin croşete, pe cînd contemporanii sufereau amputările fără nici o indicaţiune. Dar, mai tîrziu, în anii şaptezeci-optzeci, izbuteam să trec, adesea cu bine, prin arcanele cenzurii. Învăţasem nu numai şiretlicuri tactice dar şi strategice. Nu o dată aveam a constata că şi cenzorul era mulţumit cînd i se oferea o soluţie motivată de ieşirea din impas (o notă de disociere, o apreciere critică în prefaţă etc. etc.). Şi, cum necum, toate cărţile mele (cu excepţia vol. II din **Viaţa lui C. Stere**, apărut în 1991) sînt scrise sub regimul cenzurii. Am făcut (cum altfel?) şi concesii. Dar nu le consider importante. Cărţile mi-au apărut, cu unele excepţii, aşa cum le-am scris. Şi constat că sînt înconjurate, şi azi, de stimă. E, aici, nu numai opera dar şi viaţa mea (o viaţă de cărturărie!). Nu vreau şi nici nu trebuie să le arunc la coş. Şi, ca mine, o mulţime de colegi şi colege în ale scrisului. Cine n-a scris sub cenzură? Şi cîte cărţi importante sau de-a dreptul fundamentale nu s-au scris sub acest regim pe care nimeni nu-l regretă...

Cît de mult am sperat, după decembrie 1989, adică după dispariţia cenzurii! Vedeam posibilă rectificarea erorilor şi publicarea a tot ceea ce năzuisem înainte şi nu era posibil. Apoi, realitatea m-a trezit. Locul cenzurii politice a fost luat de cenzura economică. Prevenisem colegii, într-o lugubră premoniţie, de la tribuna Conferinţei Naţionale a Scriitorilor din 1990, de această schimbare a ştafetei. Cenzura economică ni s-a dezvăluit mai dură decît bănuiam. Şi e probabil, dacă nu sigur, ca asprimea ei brutală să se datoreze şi faptului că la noi, zor nevoie, privatizarea a început (şi a cam rămas) cu bouticăria şi cultura. Ar fi fost negreşit mai înţelept ca, în perioada de tranziţie, privatizarea să-şi fi căutat desfăşurarea utilă în alte zone ale economiei, punînd cultura (ca în Basarabia vecină) la adăpost de pierzanie. N-a fost să fie pentru că nimeni n-a gîndit în parametrii eficienţei. Au proliferat editori impostori, dintre care unii au devenit miliardari, dar cultura a avut enorm de suferit, copleşindu-se piaţa cărţii cu multă maculatură de consum. Cei care ne străduim, ca editori, să facem cultură, am ajuns la marginea disperării. Cînd avem - pentru o ediţie sau o carte - subvenţii, nu avem tiraj. Şi invers. Rar se asociază cei doi termeni ai relaţiei. Şi, atunci, tirajele sînt de rîsul lumii. Cartea scriitorilor români - clasici şi contemporani - nu mai e tolerată (de către librari) în România. E probabil că peste ani soluţiile se vor găsi şi lucrurile vor reintra în normal. Dar, pînă atunci, obosim, ne rărim şi e greu să-mi procur o altă viaţă (încă una). Aştept minunea salvatoare şi nu prea ştiu de unde va veni. E greu, foarte greu deocamdată, cu cenzura economică!

Z. ORNEA

# BOGZA ÎN '93*

**Diana Turconi:** Într-o lume ca a noastră, ce s-ar întîmpla cu Don Quijote?

**Geo Bogza:** I s-ar lua interviuri...

**Diana Turconi:** Ce se întîmplă cu arta cenzurată?

**Geo Bogza:** Ca şi cu bolnavul de insuficienţă coronariană: dacă doctorul e bun, mai şi scapă.

*** Fragmente inedite din cartea-interviu, în pregătire, a Dianei Turconi: "De vorbă cu Geo Bogza"**

## *1 noiembrie 1992*

**D.T. Îmi puteţi spune ceva despre Don Quijote?**

G.B. Din cîţi nebuni au fost pe lumea aceasta – unii chiar celebri – el a fost cel sublim. Sînt puţine personaje literare de a căror dispariţie lumea ar suferi atît cît ar suferi de lipsa lui Don Quijote.

**D.T. În ce personaj literar aţi alege să trăiţi?**

G.B. În Hamlet. Şi în Don Quijote, bineînţeles.

**D.T. Deşi iubea viaţa, Hamlet, asumîndu-şi propriul destin, a optat conştient pentru moarte. Există o altă alternativă?**

G.B. După toate semnele, nu. Dar eu, să fi fost Hamlet, nu aş fi avut reţineri în a o iubi deplin pe Ofelia - şi asta ar fi fost, cred, salvarea mea.

**D.T. Nu v-aţi ales ca destin zbuciumul şi sfîşierea.**

G.B. Nu. Dar nici nu le-am respins, dacă erau preţ al demnităţii.

**D.T. Gîndiţi-vă că sînteţi Don Quijote - aţi face tot ce a făcut el?**

G.B. Desigur că da, cum altfel?!

**D.T. Într-o lume ca a noastră, ce s-ar întîmpla cu Don Quijote?**

G.B. I s-ar lua interviuri...

**D.T. Domnule Bogza, zău că vă iubesc!**

G.B. Care e întrebarea?

**D.T. "A fi sau a nu fi", bineînţeles. Trece oricine prin crize de identitate - măcar o dată în viaţă?**

G.B. Nu, cred că sînt oameni care toată viaţa nu ştiu cine sînt. Nu au habar că nu şi-au cucerit identitatea.

**D.T. Cunoaşteţi oameni care ştiau totuşi cine sînt?**

G.B. Desigur, destui. Dar şi alţii, care numai îşi închipuiau că ştiu, ceea ce e şi mai rău decît ignorarea de tine însuţi.

**D.T. Trebuie să te găseşti?**

G.B. Este de dorit.

**D.T. Dar cu popoarele cum este, în căutarea propriei identităţi?**

G.B. O află prin reprezentanţii lor de frunte, ei sînt conştiinţa unui popor - cu rare excepţii, nu mă refer la oficialităţi. Se-nţelege?

**D.T. Regimul comunist a exterminat astfel de oameni.**

G.B. Da, cea mai mare parte a lor. Dar şi pe alţii, mulţi.

**D.T. Ce se întîmplă cu un popor căruia i se retează vîrfurile?**

G.B. E lipsit de cunoştinţele lui cele mai luminate şi deci învăluit în mult întuneric; bîjbîie şi se isterizează.

**D.T. Vedeţi vreo salvare?**

G.B. Apariţia unei noi generaţii de conştiinţe luminate. Dar e nevoie de timp.

**D.T. Din ce să se nască, de unde să-şi tragă seva?**

G.B. Îşi va trage seva din biblioteci. Apoi, din fărîmele de onestitate şi respect al tradiţiei, rămase în cîte un suflet. E nevoie de profesori astfel dăruiţi.

**D.T. Aţi auzit vreodată de profesorul Iosif Constantin Drăgan?**

G.B. Cum să nu. Un escroc foarte talentat în a face bani. Punei titlul de profesor între ghilimele, te rog.

**D.T. "Profesorul" există totuşi, ca persoană integrată culturii?**

G.B. Neant absolut!

**D.T. Iosif Constantin Drăgan a finanţat republicarea lucrării monumentale a lui G. Călinescu "Istoria literaturii române". Consideraţi că este un act de cultură?**

G.B. Da' de unde! - este, dimpotrivă, o măgărie. Prin felul în care a pus totul în pagină, i-a scos în evidenţă pe cei de dreapta şi extremă dreapta, valori sau non-valori. Procedînd astfel a falsificat de fapt, în esenţa ei, "Istoria literaturii române", această capodoperă a culturii noastre.

**D.T. Cum înregistraţi faptul că v-a înlocuit fotografia cu o caricatură?**

G.B. Mai exact, Constantin Drăgan a pus un desenator să facă o caricatură după fotografia mea care există în ediţia princeps a "Istoriei Literaturii Române". În caricatură arăt ca un evreu - mai corect, "ovrei" din "Porunca vremii". Văzînd-o, nu am simţit decît dispreţ şi dezgust pentru personajul Drăgan.

**D.T. Circulă un fel de anecdotă despre o întîlnire a dumneavoastră cu el.**

G.B. Să îţi povestesc. Eram în restaurantul Academiei. Constantin Drăgan luase masa cu Mircea Maliţa; la plecare, acesta din urmă a vrut să mi-l prezinte pe Constantin Drăgan. Dar cînd s-a apropiat, eu am spus: Nu dau mîna cu ăsta! Iar lui Drăgan: Şterge-o! Asta e întîmplarea.

**D.T. Caricatura din "Istoria literaturii..." a fost cumva răspunsul?**

G.B. Da.

**D.T. Ce însuşiri trebuie să aibă un istoric - unul din cei adevăraţi?**

G.B. Pe lîngă vastitatea cunoştinţelor şi talent, are nevoie de clarviziune, în sens metafizic. Fără să se abată de la realitate, trebuie să o poată transgresa cînd e nevoie, pentru ca să afle în alt loc - unde trecutul rămîne, poate, un prezent - răspunsul la întrebările lui. Dar ar fi fost bine să încep cu onestitatea celui ce scrie istorie.

**D.T. Istoria noastră se cere rescrisă?**

G.B. E necesar să fie cel puţin revăzută - în totalitate şi în amănunt.

**D.T. De către cine?**

G.B. De aceia care nu au falsificat-o pînă mai ieri nici măcar cu o virgulă.

**D.T. Ce părere aveţi despre toleranţă?**

G.B. Este desigur o virtute pînă ce nu devine un mare păcat.

**D.T. Cu cine aţi fost, de-a lungul vieţii, tolerant?**

G.B. Îţi voi răspunde foarte scurt: cu mine însumi în ultimul rînd.

## *Bucureşti, 16 ianuarie 1993*

G.B. Şi ce ţi-am mai spus despre mine?

**D.T. În alt rînd, aţi afirmat că sînteţi prietenul şerpilor.**

G.B. Aşa este. Îmi provoacă respectul şi inspiraţia - ei ştiu să ia forma infinitului.

**D.T. Domnule Bogza, care să fie domeniul artei?**

G.B. Ea însăşi. Se află însă în relaţie cu toate celelalte domenii: al ştiinţei, al religiei, al moralei, filozofiei, logicii.

**D.T. În ce măsură elemente din domeniile enumerate intră în artă şi devin adevăr artistic, morală artistică şi aşa mai departe - sau poate că se întîmplă astfel?**

G.B. Nu se întîmplă astfel. Creaţia artistică are propriul său adevăr, diferit de al ştiinţei; propria sa morală, diferită de cea a eticii, propria sa raţionalitate, diferită de a logicii - tot aşa, pînă la propriul său Dumnezeu.

**D.T. Şi propria sa frumuseţe, diferită de aceea a esteticii?**

G.B. A lega arta de noţiunea de frumos, e o prejudecată a burgheziei secolului al XIX-lea! După cum e perimat să gîndeşti arta în raport cu armonia, binele, repaosul şi orice alte comodităţi spirituale.

**D.T. Ce se întîmplă cu arta cenzurată?**

G.B. Ca şi cu bolnavul de insuficienţă coronariană: dacă doctorul e bun, mai şi scapă. Dar strecuratul pe sub uşă o subţiază, cel mai ades.

**D.T. Aţi dorit vreodată să fi aparţinut altui colţ de lume?**

G.B. Toată adolescenţa şi tinereţea mea, am dorit să mă fi născut cînd în India, cînd în Mexic. Odată cu trecerea anilor m-am simţit însă tot mai legat de oamenii şi locurile acestea. Maturitatea a însemnat şi ancorarea definitivă în românitate.

**D.T. Ce înseamnă să fii patriot?**

G.B. Înseamnă să pui interesele tale mai prejos de interesul naţiei; înseamnă să te topeşti în acesta din urmă, servindu-l.

**D.T. Credeţi că mişcarea legionară are dreptul să se pretindă patriotică?**

G.B. Un filon patriotic a existat, desigur, dar în încercarea lor de a uni fundamentalismul ortodox cu mîndria de a fi român, legionarii le-au murdărit pe amîndoi.

**D.T. Terorişti sau fanatici?**

G.B. Mai degrabă fanatici.

**D.T. Să ne întoarcem la adevăraţii patrioţi - aceia care au construit fiinţa noastră naţională. Îl iubiţi pe N. Titulescu?**

G.B. Da! Titulescu a fost una din marile figuri ale istoriei noastre. Om strălucit, spirit european, destinul lui a luat, de la un moment dat încolo, o întorsătură dramatică. Ţinînd seama de împrejurările istorice, el a militat ca ministru de externe pentru apropierea de Uniunea Sovietică; dar Carol al II-lea, aflat sub influenţa Germaniei, l-a înlăturat. Cred că în mare măsură N. Titulescu a murit şi de inimă rea.

**D.T. Consideraţi ca pe un fapt pozitiv dorinţa lui N. Titulescu de a ne apropia de Uniunea Sovietică?**

G.B. Pentru acea epocă, desigur că da. Trebuie să ţinem seama că atunci se profila la orizont marea primejdie hitleristă.

**D.T. Dar marea primejdie comunistă nu se profila?**

G.B. Era mai îndepărtată şi nu aveam cum şti prea bine ce înseamnă - ce va aduce peste noi.

**D.T. N. Iorga a intuit pericolul - în acest sens el a fost opozantul lui Titulescu. De partea cui v-aţi aflat?**

G.B. De partea lui Titulescu. Iorga însă a avut dreptate, nu pentru că ar fi fost mai clarvăzător ca om politic, dar era înzestrat cu intuiţia istoriei - fie ea trecută sau viitoare.

**D.T. Cunoaşte, românul, sentimentul recunoştinţei?**

G.B. Cred că da. Cînd nu îl uită!

**D.T. Doina Cornea este chemată astăzi în instanţă sub acuzaţia de a fi subminat puterea statului - şi nu văd nici un obraz de român, între persoanele puterii, crăpînd în şapte de ruşine.**

G.B. Este chiar o ruşine! - scrie cu majusculă.

**D.T. Ce credeţi despre sfinţirea lui Ştefan cel Mare?**

G.B. Iată un lucru care ar fi putut să nu fie făcut niciodată sau să fi fost făcut de mult. Nu mai vorbesc de Constantin Brâncoveanu, acest mare martir al neamului nostru.

**D.T. Eminescu a făcut mai puţin pentru noi decît Ştefan cel Mare?**

G.B. A făcut mai mult! Dar el este un geniu şi există dintotdeauna o incompatibilitate între geniu şi sfinţenie.

**D.T. Pentru că tot este la ordinea zilei: sînteţi naţionalist?**

G.B. Nu sînt deloc naţionalist, dar am raporturi foarte profunde cu naţiunea căreia îi aparţin.

**D.T. Cum îi priviţi pe ungurii din Ardeal?**

G.B. Alternativ, după comportarea lor - şi a noastră. Dar întotdeauna gata de prietenie cu ei.

**D.T. Dacă vi s-ar cere o geografie spirituală a acestui colţ de lume?**

G.B. Am făcut-o demult şi o consider completă - se numeşte "Cartea Oltului".

## *Bucureşti, 11 februarie 1993*

G.B. Măsura patriotismului este dată de măsura sacrificiului făcut pentru ţara ta.

**D.T. Aţi fost patriot?**

G.B. Tot ce pot spune bun despre mine, este că nu am fost patriot de meserie.

**D.T. Numiţi-mi un astfel de patriot.**

G.B. Stelian Popescu. Şi dacă am sinceritatea să recunosc că nu fac parte dintre primii, îmi rămîne măcar mulţumirea că nu mă număr printre aceştia din urmă.

**D.T. Aţi încerca să caracterizaţi foarte pe scurt poporul român?**

G.B. E blînd, generos şi ospitalier; pe lîngă aceste mari calităţi are şi mari defecte. În Ardeal, Maramureş şi Bucovina nu este însă nici balcanic, nici oriental, cum se arată a fi în restul ţării - acolo este centro-european.

**D.T. Cavalerii apocalipsului au trecut nu numai o dată peste pămînturile acestea. Ce urme au lăsat?**

G.B. Au lăsat urme de sînge şi de excremente!

**D.T. Am devenit un popor care îngenunchează, ca să nu i se taie grumazul?**

G.B. Am devenit un astfel de popor, dar nu întotdeauna. Cruce nu ne-am făcut decît de la dreapta la stînga.

**D.T. Ne-am obişnuit cu lipsa de libertate?**

G.B. Da, ne-am cam învăţat, însă uneori ne cuprinde de ea un dor nestăvilit! Atunci mai tăiem şi noi cîte un cap, după ce de atîtea ori ne-a fost tăiat al nostru!

**D.T. Ce au alterat, în fiinţa noastră naţională, cei 45 de ani de ocupaţie comunistă?**

G.B. Totul, din păcate - şi în materie şi în spirit.

**D.T. Dar Geo Bogza a fost, ani în şir, o personalitate de stînga!**

G.B. Atunci cînd am îmbrăţişat această doctrină, ea se arăta a fi mesianică şi misionară. Spărgea cu violenţă crusta unei societăţi făţarnice şi meschine, ca să deschidă largi orizonturi de generozitate. Mulţumeam cerului că sînt tînăr în lumea aceea nouă, care tocmai se crea. Starea mea de graţie s-a încheiat însă din 1937, odată cu marile procese din Uniunea Sovietică.

**D.T. Aţi condamnat vreodată sistemul?**

G.B. Cînd mă hotărîsem că e cazul să o fac, a venit 23 August. Nu-mi mai rămînea decît calea exilului - dar eu nu puteam să părăsesc România. În vremea aceea născocisem o vorbă: aş fi cu ei dacă m-ar lăsa să fiu împotriva lor!

# Îmi place la nebunie!

... Dar nu pentru ce-şi închipuie unii. Ca "sertarist" (am debutat abia la 40 de ani) nu mi-am făut niciodată probleme cu cenzura. Nu s-a putut publica, n-am publicat!Ba mai mult, am susţinut şi susţin şi acuma că **scrierea** unei cărţi bune e mai importantă decît **publicarea** ei. O carte "mare" poate să mai aştepte. Sigur că există şi pericole: să-ţi fie confiscată şi arsă, contemporanii să nu te ia în nici un fel în serios, scrierea să capete, cu timpul, un "ce" inactual. Dar ea **rămîne**, devine, peste ani, cel puţin mărturia unei tensiuni, a unui destin. Ceea ce nu e puţin lucru, avînd în vedere judecata, totdeauna necruţătoare, a posterităţii.

Deci nu din cauza asta mă bucur că nu mai există cenzură. Motivul e altul şi, dacă mi-e permis, l-aş spune mai jos.

Mă bucur că nu mai există cenzură pentru cei care, pe vremea lui "Tutulor", au fost marii tartori ai culturii. E puţin lucru să-i vezi pe foştii cenzori că scriu necenzurat? Eu zic că nu! E puţin lucru să le admiri stilul nepreţuit, liber de orice constrîngeri, sincer şi frust? Iarăşi zic că nu. Paginile lor merită analize dintre cele mai aplicate. Dar nu pentru că, aşa cum ar crede omul de bun-simţ, ei îşi toarnă cenuşă în cap. Asta ar fi prea la mintea oricui.

Să luăm un exemplu. Citiţi, rogu-vă, amintirile din puşcărie ale lui Popescu-Dumnezeu sau ultimele sale confesiuni din "Evenimentul zilei" (numărul din 20 sept. a.c.). Veţi vedea cît de **livresc** e Dumnezeu (păcat condamnat la vremea respectivă ca şi o boală venerică) şi cît de departe e de chestia aia cu izvorul şi cu apa din ulcior, cu care ne-au bătut capul atîta vreme domnii comunişti. Parcă ai răsfoi manuscrisul unui debutant care a citit şi el, de-a valma, pe Drumeş şi Pitigrilli, pe Plehanov şi Bakunin, habar n-are de adevărata viaţă (de viaţa lui, în primul rînd), dar care te ameninţă că ce ţi-a dat să citeşti e doar o mică parte dintr-un roman fluviu. Ce Silvio Pellico!? Să vezi aici imagini, comparaţii, lamentaţii!

Prima constatare pe care o faci e că te afli în faţa unui subconştient atît de încărcat că doar literatura de confesiuni îi mai poate oferi şanse de vindecare. Ia te uită ce era în capul cenzorilor noştri! – îţi vine să exclami. Noi credeam că măcar unii dintre ei, chiar dacă îşi bagă foarfeca prin cîte un text, o fac numai "de chichi", cartea fiind bună, dînşii, ca intelectuali ce sunt, îşi spun că e păcat ca literatura noastră contemporană să fie văduvită de o nestemată. Ce mult greşeam! Ei iubeau literatura română cum îi iubim noi pe patagonezi. Sufletul lor era cutreierat de cu totul alte chinuri.

Unul dintre aceste chinuri îl devoalează chiar autorul pomenit. Ascultaţi: "Linia de bază a muncii noastre a fost aprofundarea profesională de specialitate, a **problemelor intime ale artei**". Şi, mai departe, după ce arată că forma principală de activitate erau "dezbaterile", vorbeşte despre strînsa conlucrare cu uniunile de creaţie, conlucrare care a produs (iarăşi îl citez) "o adevărată **fuziune între aparatul de stat şi organizaţiile obşteşti ale oamenilor de artă**". Sublinierile îmi aparţin.

Ca să spui asta în 1993, fără să clipeşti, e o mare performanţă. Consecvenţa cu tot ce-ai stricat şi schilodit, cu toate neroziile debitate fără preget ani în şir, aduce a martiraj. Cui să nu i să frîngă inima în faţa unui asemenea gest, mai ales că foloseşti şi cuvinte atît de dragi nouă astăzi, cum ar fi cuvîntul "consens"? Ascultaţi din nou: "Nu se mai putea lucra pe baza vechilor metode, a ordinelor şi instrucţiunilor. Se introducea **consensul** în decizii".

Vedeţi, dară, unde duce lipsa de cenzură? De-aceea trebuie încurajaţi, foştii activişti, să-şi scrie amintirile, ele vor fi, pentru generaţiile viitoare, cele mai bune demonstraţii **per a contrario** a ceea ce au însemnat splendidele epoci şi vîrste de aur ale timpului nostru.

Cu vremea, cine ştie? vor putea trece şi la lucruri mai serioase, mai documentate, dar nu lipsite de necesarul spirit polemic, în care sunt foarte specializaţi, despre o mulţime de subiecte mai vechi sau mai noi, dar care cam de multişor îşi aşteaptă exegeţii. Ce-aţi zice, de pildă, despre astfel de titluri: "O eroare de istorie literară: **Cercul de la Sibiu**", "Adevăratele rădăcini de clasă ale **Grupului de la Păltiniş**" sau, şi mai bine, **"Putrefacţia prozei sau proza putrefacţiei**. Răsfoind volumele scriitorilor din Şcoala de la Tîrgovişte"?

Păi n-am cere atunci, cu toţii, reintroducerea cenzurii?

Costache OLĂREANU

# Nici un fel de Spălăţel

Nu numai ca scriitor i-am simţit cenzurii în coaste foarfeca. Ea mi-a mîncat, concret, mii de ore din viaţă, în perioada considerată biologic "cea mai": cei aproape 20 de ani cît am lucrat la corectura "României literare". Miercuri la prînz, cînd paginile erau "bune de calandru", veneau "răspunsurile" de la cele două foruri care vegheau în paralel acurateţea ideologică a revistei, Consiliul Culturii şi Secţia de presă a C.C.-ului. Uneori picau articole întregi, alteori, datorită tăieturilor şi prefacerilor, trebuiau reculese paragrafe, repaginate rubrici, înlocuite poze, şi acestea la rîndul lor supervizate, cenzurate pînă tîrziu, cînd 131 nu mai circula, intra "Scînteia" în rotativă şi pierdeam provincia - dimineaţa de joi ne prindea tot acolo, lîngă "numărul" mutilat, ca într-o reanimare, şi doar extraordinara vitalitate, pasiune pentru meserie şi căldură umană a lui Roger Câmpeanu reuşea să ne oblojească nervii forfecaţi.

Ajunseserăm să ştim de la prima citire ce anume e susceptibil "să cadă", dar cu foarte puţine excepţii redactorii revistei refuzau să facă ei treaba cenzorilor, tot sperînd că aceia n-or să se prindă şi convinşi că trebuie mereu încercat.

De-a lungul anilor, listele cu tabuuri s-au tot umflat şi atunci cînd ni se aduceau seturile cezurate, ca la o loterie păguboasă eram curioşi să vedem ce a scăpat vigilenţei politrucilor pe care teroarea postului şi mintea pervertită îi făceau să vadă şopîrle peste tot, uneori nezărind tocmai şarpele. Se întîmpla să se poticnească în cuvinte - chiloţi, carne, balcon - suna alarma şi apărea reflexul listei, iar ideea strecurată în termeni neutri rămînea în toată subversivitatea ei, care astăzi pare atît de derizorie... Cît a existat Direcţia Presei, cenzorii ne erau necunoscuţi, cel puţin nouă, la corectură, nişte abstracţii cu telefon care comunicau ce anume "n-ar fi bine" să apară. Ei nu tăiau cu mîna lor nimic, doar indicau şi sugerau, fără drept de apel, tot aşa cum mai tîrziu, cînd cenzura fusese oficial desfiinţată, "instructorii" şi "lectorii" se fereau ca de dracu să lase vreo dovadă concretă a activităţii lor, exclusiv orale, tăieturile în carne vie a plumbului - idei, cuvinte, nume aruncate la topit - fiind operate de directorul revistei, care degeaba se tocmea, rar reuşea să convingă pe cei care, chiar şi pentru noi, căpătaseră nume şi înfăţişare. Îi cunoşteam. Dacă tovarăşul Ispas (sau Bazac sau Spălăţelu) de la C.C. erau destul de previzibil, în schimb tovarăşul Velescu de la Consiliu atingea cu suflatul în iaurt culmile absurdului şi nebunia era că nu înţelegeam deloc unde-l dusese excesul de zel şi obsesia de a căuta aluzii în orice, de la "a fost odată un moş şi o babă", la un superlativ absolut alăturat altui nume decît celui obligatoriu.

Se ştia că el şi ea nu citesc "România literară", se uită cel mult la poze şi titluri, şi totuşi revista era puricată la bani mărunţi, pînă la ultima notiţă. Ceea ce în volume "mergea", la noi nici pomeneală. De aceea nu atît ca scriitor am pătimit din cauza cenzurii, cît ca mărunt slujbaş în bucătăria "României literare", obligată să simt miercuri de miercuri existenţa lui Velescu şi Ispas, Enache, Olteanu şi Spălăţelu şi cum i-o mai fi chemat, cu directivele, iniţiativele sau pur şi simplu hachiţele lor pentru care nu erau datori să dea nimănui socoteală, probabil tremurînd cu toţii în cabinete de frica altor cabinete şi unda reverberîndu-se pînă "jos" la noi, în "cabinetul de corectură", unde făcea praf poeme, proze, cronici şi eseuri. Tovarăşii aceia - mereu îngrijoraţi că sumarul nu e destul de "echilibrat", că paginile pe care nu le citea nimeni decît ei sînt mai puţine decît cele pentru care ne căutau cititorii...

Cum îmi place fără cenzură? Păi în primul rînd îmi plac la nebunie miercurile, faptul că au dispărut din mintea mea, toţi instructorii şi lectorii de o dezolantă mediocritate intelectuală care ajunseseră să se creadă experţi în literatură doar fiindcă vînau în ea ceea ce credeau că ar deranja dictatura (ba unii chiar "comiteau" în diverse genuri, ilustrînd jalnic indicaţiile din cuvîntări). Îmi place că m-am spălat de complicitatea scîrboasă cu care ei te făceau să înţelegi că fără "binele" pe care ni-l făceau cu sila, revista n-ar mai fi apărut deloc, că ei de fapt ne salvează.

Oricîte cenzuri economice, baraje, timp pierdut cu ocupaţii "alimentare", consum de energie în vane înfruntări ar fi adus "schimbarea", nimic nu se compară cu uşurarea că revistele şi cărţile noastre nu mai depind de nici un fel de Spălăţel.

Adriana BITTEL

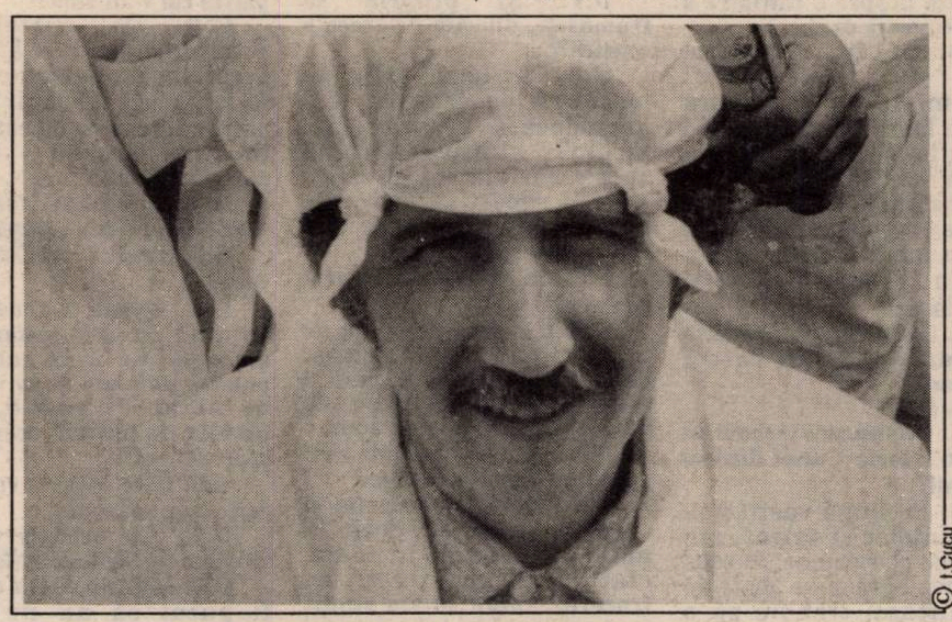

© I.Cucu

# RĂMÎNE CUM AM STABILIT

Mai bîntuie încă ideea că scriitorii români ar fi asemenea unui căpitan de vapor navigînd ani de-a rîndul între Scylla şi Charybda. Scăpînd în larg, omul s-ar fi zăpăcit, nemaiştiind unde-i Estul şi unde-i Vestul, incapabil să se adapteze la ne-mărginire.

Însăşi această imagine ne dă o măsură despre cît de greşit e pusă problema. Pentru că, oricît de deschise ar fi orizonturile, un navigator e oricum supus unor restricţii. El trebuie să ţină cont de curenţi, de direcţia vîntului, de poziţia astrelor, de starea navei, de competenţa şi moralul echipajului, de natura transportului... Dar, mai ales, atît între stînci cît şi în larg, esenţial rămîne unde vrei să ajungi.

În al doilea rînd, problema adaptării la cenzură şi a neadaptării la libertate e inevitabil legată de parşiva întrebare: "Unde sînt cărţile de sertar?" Păi, unde să fie, în sertar. Mă tem că totul porneşte de la o confuzie: se confundă literatura scrisă cu cea publicată. Evident, critica literară e chemată să discute cărţile apărute, dar dacă e să judecăm din punct de vedere moral, social şi politic, lucrurile stau puţin diferit.

Ce vreau să spun e simplu: există scriitori care nu s-au luptat cu cenzura pentru că nici n-au ajuns la ea. Paradoxal, deşi setea de a publica e mai mare la un necunoscut decît la un consacrat, mulţi dintre anonimi au ignorat canoanele şi au scris exact cum îi tăia capul. Imaginea creatorului ascuţindu-şi talentul în lupta cu furcile caudine, apelînd la parabole, strecurînd "şopîrle", nu e falsă, dar e parţială.

De altfel, o parte din cărţile care au fost scrise fără obsesia cenzurii au reuşit să apară, şi aici e meritul - prea uşor trecut cu vederea - al editorilor. Ce s-a întîmplat însă - şi continuă să se întîmple - cu restul? Intervin în discuţie celelalte trei forme de selecţie, care n-au legătură (decît, cel mult, indirect) cu politica.

Mai întîi, desigur, selecţia valorică. Aparent, n-ar fi nimic de comentat, ştiut fiind că, în timp, adevărata valoare se impune indiferent de subiectivismul editurilor şi al criticilor. Aşa să fie oare?

Şi acum, ca şi atunci, o editură trebuie să supravieţuiască financiar. Şi acum, ca şi atunci, un debutant se vinde mai slab decît un clasic sau un consacrat. Bine-bine, dar cum se ajunge consacrat? Aici lucrurile stau mult mai rău decît înainte, prin dispariţia cvasi-totală a cenaclurilor (nedrept asimilate "Cîntării României") şi a revistelor literare, dintre care unele erau chiar dedicate aspiranţilor. Un singur lucru le-ar fi putut înlocui: o inteligentă promovare. O editură ar trebui să lanseze un debutant pe care-l consideră valoros cu mult mai mult tam-tam decît lansează o carte care e deja un best-seller. Se întîmplă cumva acest lucru?

Ajungem, în fine, la aspectul cel mai delicat: relaţiile personale. Cu ani în urmă, un scriitor mă asigura că o carte bună apare nu pentru că e bună ci fiindcă, în plus, autorul are suficient "sprijin". Poate că nu e adevărat întotdeauna. Aştept încă să aflu cazul unui necunoscut care a predat un manuscris, n-a vorbit cu nimeni despre el şi, după o vreme, a fost anunţat că se publică.

După o vreme... Sînt, acum, printre cei fericiţi. Dar cum aş putea şterge cei opt ani de aşteptare, dintre care trei **după** decembrie '89? Cine afirmă cu seninătate (cu cinism, aş zice) că "valoarea răzbate oricum" uită un mic amănunt: pentru un scriitor nu e indiferent dacă o carte de adolescenţă îi apare în pragul pensiei. Nu fac parte dintre cei care îşi "reglează" scrisul în funcţie de reacţiile cititorilor, şi totuşi într-un fel îţi croieşti drumul şi îţi fixezi reperele la 20 de ani şi altfel la 40.

Pe scurt, la întrebarea: "Cum vi se pare fără cenzură?" ar trebui să răspund tot cu o întrebare: "La care din ele vă referiţi?"

Tudor Călin ZAROJANU

"...căci fiecare îi auzea pe ei vorbind în limba sa." (Fapte 2, 6)

# Ortodoxia şi bisericile naţionale de la naţionalism spre sobornicitate

## - Două întrebări pentru părintele ADRIAN NICULCEA de la Schitul Darvari din Bucureşti –

Nu se va şti niciodată prea bine cum, după ce a fost realizată unitatea religioasă a Imperiului Bizantin prin acel decret de Unire **ekthesis**, care recunoştea în Hristos o singură energie şi o singură "voinţă", au mai fost posibile dezbinările religioase întreţinute, în primul rînd, de elementele definitorii fiecărui grup etnic care intra în componenţa Bisericii "una sfîntă, sobornicească şi apostolească". În aceste tensiuni au evoluat Bisericile în Răsăritul creştin al Europei, definindu-se nu numai ca Biserici naţionale - determinate atît de limitele teritoriale ale ţărilor respective şi de limba acelor popoare, cît şi de exprimarea cultului ortodox în forme proprii -, dar totodată ca Biserici autocefale sau autonome, adică de sine stătătoare. Principiul comuniunii prezent în aspectul liturgic al rugăciunii, în ipostaza sinodală a organizării bisericeşti, în unitatea dogmatică, în intercomuniunea sacramentală, în diversitatea experienţelor sociale a fost astfel alterat, în timp ce etnicitatea, fin nuanţată şi interiorizată colectiv sau individual, a devenit o prezenţă agresivă şi în viaţa spirituală a lunii ortodoxe: la Muntele Athos au acces numai monahii de naţionalitate elină, Biserica Ortodoxă Rusă nu permite românilor din Basarabia să revină la Biserica-mamă, adică la Biserica Ortodoxă Română, grecii avînd Biserica lor naţională nu îngăduie aromânilor să-şi păstreze propria identitate, sîrbii ignoră pe românii din zona Timocului etc...

**Ce modificări au avut loc la nivelul convingerii religioase pentru ca sistemul comuniunii să poată deveni o amintire? Cît de bine putem să înţelegem astăzi semnificaţia conceptului "Biserica naţională"?** Iată două întrebări la care a avut amabilitatea să ne răspundă părintele ADRIAN NICULCEA de la Schitul Darvari din Bucureşti. (A.Z.)

### *Simptome naţionaliste*

Organizarea pe criterii etnice-naţionale a creştinismului, mai ales în Estul Europei, nu este ceva de dată recentă, ci este o practică foarte veche. De cîte ori teologii simt nevoia sau sînt obligaţi să abordeze această problemă, obişnuiesc de fiecare dată să invoce canonul 34 apostolic care spune clar: "episcopii fiecărui neam trebuie să cunoască pe cel dintîi dintre ei şi să-l socotească pe el drept întîi stătător şi nimic mai însemnat să nu facă fără învoiala acestuia; fiecare să facă numai cele ce se referă la eparhia sa şi la satele supuse ei. Dar nici acela să nu facă nimic fără învoiala tuturor, fiindcă aşa va fi concordie şi se va slăvi Dumnezeu (Tatăl) prin Domnul (Isus Hristos) întru Duhul Sfînt."

Conform cu acest principiu, Bisericile Ortodoxe Rusă, Bulgară, Sîrbă şi Română s-au desprins rînd pe rînd de sub influenţa şi jurisdicţia Patriarhiei Ecumenice de la Constantinopol constituindu-se în Biserici naţionale autocefale printr-un proces care s-a prelungit, pînă tîrziu, în perioada modernă a istoriei. Acest proces, în mod evident, a urmărit evoluţia politică a apucase să pătrundă pînă în adîncimi în sufletul rusesc. Ruşii s-au încreştinat tîrziu şi dominaţia mongolă de mai multe veacuri a favorizat o eflorescentă abundenţă de superstiţii. Poporul cel mai pătruns de spiritualitatea ortodoxă se dovedeşte cel român. El s-a născut creştin. El n-are la bază altă structură religioasă care s-o tulbure pe cea ortodoxă."

Vedeţi cum dacă alături de presiunile exercitate din exterior - cum este în acest moment cea exercitată de Biserica Ortodoxă Rusă, identificată cu statul sovietic dispărut, asupra românilor din Basarabia - li se adaugă cele din interior, un astfel de tip de opinie depreciativă cu privire la ortodoxia altora, face uşor de descifrat mecanismul care a declanşat apariţia acelor şi acestor convulsii naţionaliste în interiorul diferitelor Biserici naţionale din Sud-Estul ortodox al Europei. Norocul nostru este încă faptul că aceste tendinţe naţionaliste sînt departe de a fi atins un nivel dramatic. Cu toate acestea însă, chiar şi numai simpla lor existenţă dăunează pe de o parte prestigiului ortodoxiei însăşi, iar pe de altă parte nu are darul să favorizeze integrarea

**"De fapt ceea ce dezbină societatea creştină în secolul IV, nu este, în ciuda aparenţelor solemne, atît divergenţa de opinii privind dogma, cît rivalitatea raselor care se reîntorc la viaţă amintindu-şi de imperiile pe care le susţinuseră pe vremuri."**
**(NICOLAE IORGA - Istoria Vieţii Bizantine)**

statelor respective, satisfăcînd în acelaşi timp şi exigenţele afirmării naţionale în toate planurile, inclusiv în cel cultural-bisericesc. La capătul acestei acţiuni, fireşti de altminteri, s-au semnalat însă, în ultima vreme, simptome ale unui accentuat naţionalism în mai toate Bisericile ortodoxe. În numărul 32 al revistei **Dilema**, Înalt Prea Sfinţitul Nicolae, Mitropolitul Banatului, explica cauza acestor manifestări cu "ajutorul" presiunilor pe care statele secularizate au început să le exercite de la o vreme asupra Bisericilor lor naţionale, ceea ce din punctul de vedere al Înalt Prea Sfinţitului a determinat apariţia unei "breşe între ideea de Biserică locală şi aceea de conştiinţă ecumenică".

Nu ştiu cît de secularizată era România în anul 1939, dar cunosc în schimb felul în care definea - în acel an - aşa-zisele diferenţe spirituale dintre români şi ruşi - ambele popoare ortodoxe - un "gînditor" ortodox: "Utopiste sînt popoarele latine sub influenţa catolicismului, utopiste sînt popoarele în care sectele şi raţionalismul au ajuns la dominanţă. Toţi aceşti indivizi şi toate aceste popoare deplasează împărăţia cerului pe pămînt. Nu mai au deci la ce crede în lumea viitoare. Confuzia acestor planuri au făcut-o şi ortodocşii ruşi, pregătind astfel sufletul poporului pentru eshatologismul marxist. Ortodoxia nu europeană a statelor din est.

### *Biserica naţională*

În ultima vreme se conturează tendinţa de a vedea în identificarea Bisericilor cu naţiunile pe care le păstoresc un obstacol major, dacă nu chiar fundamental, în calea integrării europene a Estului. Unii merg pînă acolo încît fac ortodoxia însăşi răspunzătoare pentru ororile războiului care are loc acum în fosta Iugoslavie. Alţii, mai subtili, invocă texte biblice pentru a atrage atenţia asupra faptului că diferenţele etnice nu-şi au rostul în societăţile creştine atîta timp cît însuşi Sfîntul Pavel propovăduia că în Biserică "nu mai este elin sau iudeu, tăiere împrejur sau netăiere împrejur, barbar, scit, rob sau liber căci întru toate şi în toţi este (acelaşi) Hristos" (Coloseni 3,11). Subliniez însă pentru cititorul dilematic faptul că această componentă naţională a unei Biserici, chiar dacă nu poate fi eliminată, iar Consiliul Ecumenic al Bisericilor nici nu pretinde aşa ceva, trebuie considerată în orice caz ca fiind neesenţială. În fiinţa ei Biserica este sobornicească, nu naţională.

Supralicitarea componentei naţionale a Bisericii se constituie din punctul meu de vedere într-o direcţie de gîndire fundamental greşită. Iată şi motivele: în primul rînd afirmaţiile Sfîntului Apostol Pavel erau menite să combată mentalitatea fariseilor ultranaţionalişti care credeau că mîntuirea le aparţine datorită faptului că ei sînt exponenţii poporului ales, adică sînt din "sămînţa lui Avram". În realitate însă, mîntuirea depinde de **răspunsul** pe care fiecare dintre noi îl dă chemării divine adresate întregii omeniri prin Isus Hristos. Iată de ce pentru acel moment nu contează etnia fiecăruia, ci cît de mult a reuşit individul să-şi transfigureze fiinţa după modelul hristologic. Mai laic spus, ne mîntuim ca indivizi şi nu ca neamuri, ca etnii preferate unele mai mult decît altele în planul divin.

Dar dacă răspunsul fiecăruia în parte la chemarea divină nu are nici o legătură cu originea etnică a celui care-l dă, **chemarea** în schimb este legată, chiar condiţionată, de limba în care este făcută. Filosoful Nae Ionescu remarca în anul 1937 într-un număr din "Predania", că nimeni nu poate avea acces la cuvîntul lui Dumnezeu la modul absolut, ci condiţionat de limba în care-l primeşte. Ideea pe care o susţinea Nae Ionescu era aceea precum că Bisericile ca spaţii în care răsună cuvîntul lui Dumnezeu nu pot fi decît naţionale. Cu atît mai mult adaug eu, cu cît pogorîrea Sfîntului Duh peste apostoli la Cincizecime n-a însemnat întemeierea Bisericii prin abolirea diferenţelor lingvistice şi etnice în general, ci dimpotrivă printr-o "vorbire în diferite limbi. Cum auzim noi, fiecare în limba noastră în care ne-am născut... parţi şi mezi şi elamiţi... cretani şi arabi." (Fapte 2,8-11). Prin urmare, cuvîntul lui Dumnezeu răsună în istorie nu în formă absolută, ci în cea naţională, limba unui popor fiind distincţia sa cea mai evidentă. Iată de ce Biserica - drept instituţie - nu poate exista decît în formă naţională. Între Biserică şi naţiune există deci o legătură indestructibilă.

### *Sobornicitatea Bisericii*

Dar dacă Biserica nu poate fi decît naţională, cititorul se poate întreba care este atunci cauza apariţiei simptomelor naţionaliste? Mai mult chiar: de ce apar între cei de aceeaşi credinţă fenomene de respingere, de exclusivism naţionalist? Răspunsul nu poate fi, cred, decît unul: anume acela că răspunzătoare de alunecările, de derapările acestea spre naţionalism este nu identificarea fiecărei Biserici cu naţiunea pe care o păstoreşte şi în mijlocul căreia aduce cuvîntul lui Dumnezeu, ci maniera în care fiecare Biserică naţională înţelege să asigure unitatea de credinţă în sînul naţiunii respective. Altfel spus: cu cît o Biserică naţională este mai familiarizată cu experienţa dialogului intern pe probleme specifice, cu atît ea va fi mai disponibilă, mai aptă pentru un dialog real cu celelalte Biserici pe care le va recunoaşte drept parteneri egali şi legitimi.

Din păcate însă, opinia foarte larg răspîndită şi susţinută uneori chiar de gînditori ortodocşi cu succes intelectual este cea potrivit căreia libertatea de a gîndi altfel şi-ar avea locul numai în planul vieţii politice, economice, culturale sau sociale, adică în zona profanului, nici într-un caz însă în cea a vieţii bisericeşti, a credinţei. Deci, în limitele acestei opinii, exprimarea unui punct de vedere divergent faţă de cel asimilat de Biserică ar echivala automat cu naşterea unei erezii. În consecinţă, nici o polemică nu trebuie să tulbure viaţa Bisericii. Acest punct de vedere este însă contrazis în mod fundamental de realitatea din vremurile patristice. Există chiar şi canoane care legitimează dezbaterea

**"... Biserica Ortodoxă trebuie neîncetat apărată împotriva unei îndoite primejdii: din partea gîndirii greceşti, veşnic agitate, şi din partea instinctului naţional al popoarelor, pe care elenismul propagat sub drapelele lui Alexandru cel Mare, abia dacă l-a adormit."**
**(NICOLAE IORGA - Istoria Vieţii Bizantine)**

doua oară în a 12-a zi a lunii octombrie".

De aici şi cîteva concluzii: mai întîi, este limpede că finalitatea reunirii episcopilor în sinoadele naţionale - căci de astfel de sinoade este vorba în text - semnifică tocmai soluţionarea controverselor de ordin bisericesc şi în primul rînd de ordin dogmatic. Fiecare epocă şi fiecare naţiune aduce cu sine tot felul de probleme faţă de care Biserica are responsabilitatea răspunsului cuvenit. Sarcina unei instituţii care stăpîneşte revelaţia nu este să împiedice disputa apărută în interiorul ei sub motivul menţinerii unei unităţi iluzorii, ci să o rezolve printr-un dialog coerent. De altfel grandoarea vremurilor patristice a constat tocmai în capacitatea extraordinară a Bisericii de a soluţiona marile probleme ale spiritului - de la semnificaţia mistică a ritualurilor creştine pînă la aroganţa unei dogme - pe care i le-a ridicat vechea civilizaţie greco-romană. Numai într-o atmosferă puternic marcată de frămîntatele probleme bisericeşti a fost posibilă reunirea atîtor sinoade ecumenice la care participau atît episcopi cît şi reprezentanţi a nenumărate neamuri fără ca deosebirile de limbă ori cultură să îngreuneze găsirea unor soluţii adecvate.

Sinoadele ecumenice, expresie formală a sobornicităţii Bisericii, în general, nu ar fi fost posibile dacă participanţii nu ar fi depăşit nivelul controverselor în chiar propriile lor Biserici naţionale. Celebra şcoală din Alexandria reprezentată de o personalitate ca Origen sau Didim cel Orb înfăţişa, în mod evident, gîndirea teologică a Bisericii Egiptului, în timp ce aceea din Antiohia pe cea a Bisericii Siriene. Experienţa disputelor consumate în aceste şcoli explică, de fapt, extraordinara capacitate a timpurilor patristice de a genera reuniuni de episcopi din neamuri şi provincii atît de diferite. Lumea patristică nu pare să fi cunoscut naţionalismul în sensul în care acest concept este azi acceptat şi asimilat de Biserică.

De mai bine de treizeci de ani, mai exact din anul 1961, Bisericile Ortodoxe se străduiesc să realizeze Sfîntul şi marele sinod al întregii ortodoxii. De atunci şi pînă acum s-au propus foarte multe teme, dar nici una nu a fost atît de incitantă încît să şi declanşeze ceva. În mod paradoxal, întrunirile pregătitoare s-au desfăşurat mai mult sub semnul "voinţei de sinod" decît sub presiunea problematizării unor teme care definesc în fond înfăţişarea ortodoxă a creştinismului. Această extraordinară întîrziere se datorează, în mod evident, acelei aparente absenţe a controverselor din interiorul fiecărei Biserici naţionale. Dificultăţile în plan local cu care se confruntă însă fiecare Biserică în parte ar fi necesitat, de mult, măcar consultarea întregii ierarhii ortodoxe. Şi să ne mai întrebăm de ce exclusivismul naţionalist sau izolaţionismul confesional prinde rădăcini?

Pagină realizată de
Ariadna ZECK

## Bon de lectură (de ieri)

### Aici merită să-ţi îngropi viaţa

"Cît vezi cu ochii schele. Cresc din sineala grasă a cernoziomului ca nişte flori stranii cu lujere fragile, unduindu-se şi desenînd pe arcul cerului profiluri de o indefinită poezie. Hieroglifele unei scrieri cifrate ai cărei scribi nu se văd, lipiţi de incandescentele semne de metal şi beton, dar se aud, cîmpul cîntă în semitonuri polifonice, muzică concretă, adunîndu-se din disonanţe într-o melodie cu o curgere copleşitoare. Oameni cu căşti, pufoaice, mîini îngheţate mîngîind suluri de hîrtie cu semne cabalistice, alergătură, flash-urile arcurilor voltaice, ale sudurii autogene, mişcarea greoaie a agregatelor ce sapă pămîntul, plantează piloni de beton, înşfacă spre cer coloşii de metal. Aşa se construieşte Combinatul siderurgic din Călăraşi. (...)

Aici merită să-ţi îngropi viaţa, combinatul va vorbi mereu despre tine. Aşa cum vorbeşte întreaga ţară. Combinatul nu e numai o perspectivă, ci obiect de studiu şi lucru. Să medităm asupra unui adevăr revoluţionar: peste 90 la sută din întreaga investiţie este creaţie românească...

Nu ştiu dacă măreţul oraş al oţelului nostru va putea fi văzut vreodată din imensitatea spaţiului cosmic, dacă flăcările lui hrănitoare vor ajunge să se îngemăneze cu stelele, dar ceea ce ştiu este că la Călăraşi acum se scrie actul de naştere al luceafărului siderurgiei româneşti".

**(Vasile Bogdan, Lungul drum al Dunării către soare,** Editura Sport-turism - colecţia "Cîntarea României", 1981; redactor Florentin Popescu, tehnoredactor Mihail Cârciog)

## Firescul de ieri

**Cine scria în "Luceafărul" din 11 februarie 1989:** Nicolae Dan Fruntelată, Paul Dugneanu, Gheorghe Tomozei, Z.Cârlugea, Ştefan Mitroi, Alexandru Horia, M.Ungheanu, Valentin F.Mihăescu, Vasile Bardan, Constant Călinescu, Radu Comănescu, Dumitru Bălăeţ, Ilie Bădescu, Nicolae Georgescu, Florentin Popescu, Radu Cârneci, Nicolae Ţic, Corneliu Vadim Tudor, Adi Cristi, Elena Cruceru, Nicoleta Gherghel, Călin Stănculescu, Corneliu Antim, Anca Florea, Monica Joiţa, D.Vatamaniuc, Iulian Neacşu, Oana Turbatu, Mircea Micu, George Alboiu, Cornel Galben, Fănuş Neagu.

### Ion Cristoiu nu cunoaşte capela şi boneta

**Cine era criticat în "Săptămîna" din 17 iunie 1988: "...** În naraţiunea «literară» **Tratament** (Rom.lit.nr.21/1988), autorul **Ion Cristoiu**, rezervă prima parte avatarurilor unui personaj ciudat - poetul Aurel Tucmeanu - care suferă de o cumplită boală: ori de cîte ori vine, noaptea tîrziu, acasă, distruge cu furie tot ce întîlneşte în cale, «pe podele». Un medic, socotind că astfel îl vindecă, îl sfătuieşte să se lase de poezie şi să se apuce de proză - ceea ce şi face, dar, zadarnic, deoarece, uneori, tot îl apucă accesele devastării lucrurilor din interiorul locuinţei.

Printre cele douăzeci de «proze» pe care le scrisese şi pe care i le arată medicului, acesta, citindu-le, reţine, ca fiind reuşită, una intitulată **Căsătorie**, recomandîndu-i autorului s-o recopieze de cîteva ori pe zi, căci: **«Cît timp va face asta putea fi liniştit în privinţa bolii»** (Ca să vedeţi ce leac miraculos! - n.n.)

(...) **«De fiecare dată, Culai Hărăbor, ca un bărbat ce era, se prezenta gazdei, căreia, scoţîndu-şi boneta, îi săruta politicos mîna, promiţîndu-i solemn că le va aduce înapoi, păzite de golani, la ora fixată".**

(Două observaţii. Prima: dacă Hărăbor va aduce fetele **«păzite de golani»** - el nu-şi va respecta promisiunea solemnă! A doua: Ion Cristoiu nu cunoaşte sensul fiecăreia dintre cele două vocabule pe care le foloseşte în pasajele citate: **capela şi boneta.** Cea dintîi înseamnă: **şapcă de postav cu cozoroc moale, purtată de militari;** cealaltă: **acoperămînt de cap, fiind confecţionat din pînză sau din stofă, fără boruri sau cozoroc** - n.n.)" (N.Mihăescu, **"Cronica limbii româneşti:** Doi «prozatori»")

*Din viaţa unui extremist de centru*

## Viza poliţiei

Există un interviu memorabil al lui Nichita Stănescu - acordat lui Ion Drăgănoiu - în care el îşi numeşte poeţii preferaţi din jurul lui: Leonid Dimov şi Mircea Ivănescu. E limpede că pentru ca Dimov şi Ivănescu să fie poeţii preferaţi ai lui Nichita, ei trebuiau să existe. Iar ca să existe, ca să le apară volumele prin care Nichita îi punea la înălţimea lui, ele trebuiau să poarte viza infamantă a cenzurii, viza poliţiei, cum se spunea. Scriitorul din ţara lui Cănuţă-om sucit, din zona încredinţată lui Kir Ianulea, nu e prea amator de samizdat sau literatură de sertar, aşa cum nu moare după cinema ("artă a umbrelor", zicea Călinescu la 1925) sau după muzică, artă prea abstractă. El vrea mereu să apară; aşa e naturelul lui. Spînzuraţi-l!

A devenit însă un loc comun dispreţul acordat cărţilor care s-au editat cu viza poliţiei. E întotdeauna loc, la noi, pentru melodramă. După ce ani de zile s-a susţinut cu temeinică furie că sub comunişti nu se pot scrie cărţi bune, aşa cum un om nu poate fi talentat, cinstit şi inteligent în acelaşi timp, s-a păşit într-o nouă etapă, de neconceput în cea precedentă: s-a acceptat, în faţa unor dovezi irefutabile, că pot apărea cărţi bune şi foarte bune, cu viza poliţiei! Îmi aduc aminte de noaptea aceea fericită, cu urechea lipită de radio, cînd dl. Ierunca a afirmat că critica literară din România e cea mai bună din Estul Europei. Ce se putea face? Să deplîng că poliţia a evoluat estetic şi "dă drumul" "Băii" lui Dimov? Să mă prostesc, iluzionîndu-mă că poliţia nu a înţeles poemele lui Mopete şi că poate fi trasă pe sfoară? Să rămîn la luciditate, ştiind că tiranul, din interesele lui, a cerut cenzorilor să închidă ochii "la tot ce e valoros literar şi n-are pile" - enormitate estetică, dar plină de creativitate. Era o confirmare, sus, a legii formulate, jos, la "Cartea Românească" de Marin Preda, aceea care a asigurat strălucirea directoratului său şi a lui George Bălăiţă: "Dacă n-are talent, să nu bage pile!" Deci dacă are, să bage, ne luptăm pentru ele, negociem! A fost formularea cea mai politică, cea mai demnă, cea mai estetică, firească, azi, deplin bagatelizată: "mare brînză, o literatură cu pile!" Dar "Totul" lui Cărtărescu să fie numai o pilă? Sau "Urcarea muntelui"...? Sau "Bietele corpuri"? Sau "La lilieci"...? Poate pile pentru tăiat gratiile! Nu mi se pare puţin. Şi totuşi să fi trecut la o grevă a scrisului, dezgustat de aceste tîrguiri...? A fost vorba şi de aşa ceva - numai că cenzura viza fără avarii şi "Epistolarul" lui Liiceanu şi cărţile lui Raicu, Blandiana, bine urmărită, negocia un volum excepţional în B.P.T. care apărea doar sub restricţia de a fi difuzat în Bucureşti, într-o bună zi, pe un telefon scurt, înregistrîndu-se şi această mirobolantă mînie: "Cine a fost imbecilul care a respins la cenzură cărţile lui Goma?"

Dacă pentru poeţii înţeleşi cu Secu, "la vie était ailleurs", pentru cei controlaţi şi perpeliţi între demnitate şi permisivitate, "la littérature était ailleurs" şi anume în cărţile care apăreau, fie şi în chinuri. Nu ştiu - chiar şi d-na Monica Lovinescu a spus în acest caz: "nu ştiu..." - dacă scriitorii buni, foarte buni şi extraordinari ai literaturii române contemporane cu Ceauşescu, trebuie lapidaţi şi blestemaţi fiindcă şi-au corupt cenzorii, nu o dată, cu frumuseţea scrisului lor care putea ascunde nu numai pile pentru gratii, ci - la exagerarea de rigoare! - şi tunuri, ca valsurile lui Chopin, obsesia lui Sorin Titel. Mai degrabă cred că în acuzaţiile acestea se citeşte aceeaşi veche inapetenţă pentru dialectică, acea putere de a surprinde şi de a strînge într-un singur gînd şi act cele mai contradictorii realităţi pe care antidialectica le transformă în clişee melodramatice: cărţile noastre bune, foarte bune ale unor scriitori - azi, de "stînga" sau "de dreapta", nu contează! – au văzut lumina prin jocul raţionalităţii – şi ea neobosită, ca şi absurdul – printre contradicţiile celei mai iraţionale tiranii la care, deloc nevinovaţi, că nu sîntem proşti, ne-am spus. Raţionalitatea, forţa creativă - perfect compatibile cu Cănuţă-om sucit, intrînd chiar în ecuaţia acestei suceli - n-au fost niciodată "ailleurs" ci între cenzori şi cenzuraţi, legaţi groaznic, adică umilitor şi rafinat, în acelaşi lanţ. Cui dialectica - inventată, nu-i aşa?, de Lenin! - i se pare un termen odios, cui raţionalitatea îi sună cu prea multe silabe, să le înlocuiască prin hegeliana şi neaoşa "viclenie". Cărţile bune, sub dictaturi, au fost opera unor vicleni terorizaţi – pînă la dezgust şi inspiraţie – de alţi vicleni, şi ei înspăimîntaţi pînă la ticăloşire, ruşine şi tîmpenie. De ce am evita viclenia în lucrul artistului? Cenzura - cum s-a spus o dată pentru totdeauna - e un alt nume al istoriei, al istoriei puse nu între paranteze, ea îşi rîde de ele, ci, cu o cruzime a modestiei, doar între croşete şi tăieturi "la sînge".

Radu COSAŞU

**Erată** - uşor de corectat: în numărul trecut: "... cei care nu mai intrau în casa lui Bogza după '89", nu "după 29..."

## Veşminte de lectură

### "MODA KAFKIANĂ"

• MARK ANDERSON, estetician englez şi cartea sa "Hainele lui Kafka: ornament şi estetică a sfîrşitului de secol habsburgic", apărută la Oxford, în 1992 • "Kafka şi moda? Blasfemie!" ar striga criticii literari, în cor. • Anderson ne propune un unghi de vedere inedit asupra "istoriei personale a lui Kafka" • Tatăl lui Kafka ţinea un boutique de modă feminină, era croitor de lux • Scriitorul a crescut în acest mediu • Scrisorile şi Jurnalul lui Kafka arată că acesta era foarte interesat de problemele eleganţei• Era adept al ideii lui Oscar Wilde conform căreia artistul trebuie să-şi facă pînă şi din propria lui viaţă o operă de artă • Fotografiile existente ne arată un Kafka foarte elegant • În plus el practica frecvent cultura fizică, body-building-ul după metoda Muller • Pentru Kafka eleganţa era "o manieră mentală de găsire a unei unităţi transcendentele cu sinele, o armonie simplă şi sigură de ea însăşi", teorie ce aminteşte de ideile lui Brummel despre conceptul de "dandy" • Anderson arată că frumuseţea costumului clasic masculin burghez îl fascina pe Kafka ca un fel de abstracţiune transcendentă, fiind o "metaforă reală" încarnată în nuditatea scriitorului în faţa adevărului • "Veşmîntul eliberat de poză, de afectare" • Coduri decodificate: în "METAMORFOZA", Gregor, cu noul său corp de crab, modern (mecanicist) şi perfect articulat, priveşte cu reluctanţă agitaţia societăţii burgheze. Carapacea sa este de fapt eleganţa spirituală ce-l apără pe dandy de mediul înconjurător, o esenţă superioară, perfect simplă şi naturală, exact unitatea pe care Kafka a căutat-o mereu prin creaţia sa literară. Exemplul contrar apare în romanul "PROCESUL" în care personajul JOSEPH K., învesmîntat în acel negru vetust al canoanelor vestimentare burgheze, reprezintă, de fapt, veşmîntul culpabilităţii, stare ce devine, ca urmare, adevărul său • Ecouri contemporane: în a doua jumătate a secolului XX, mai precis acum zece ani, începe să se impună conceptul de "modă kafkiană" • Surse de inspiraţie: literatura kafkiană, fotografiile de epocă, realizate de SANDER, ce reprezintă respectabili burghezi germani din sec. XIX • Primii care se inspiră sînt fashion-designeri japonezi ca YOHJI YAMAMOTO sau REI KAWAKUBO. S-a spus că "moda kafkiană" a apărut în contextul cel mai asemănător universului kafkian: societatea japoneză din sec. XX • A urmat apoi pleiada designerilor de avangardă, de la englezul PAUL SMITH pînă la italienii DOMENICO DOLCE şi STEFANO GABBANA • Concluzii: veşmîntul este un limbaj, o comunicare • El influenţează relaţiile interumane • Creaţia vestimentară este o artă cu nimic mai prejos decît suratele ei • Sau, aşa cum scria undeva ROBERT KALLOCH, "Veşmîntul era pentru Ea un mod silenţios de a vorbi".

Cristian CRISBĂŞAN

## Să vorbim despre...

### VAMEŞI

În urmă cu câteva săptămâni, ca toată lumea, interesat peste poate de greva mecanicilor de locomotivă, după actualităţi care numai actualităţi nu sunt, fără să vreau, în continuare, la TV, am văzut pompos denumitul "Studio economic". Subiectul era beteşugul zilelor noastre corupţia. Prezentatorul nu prea iscusit era speriat foarte de înaltele personalităţi participante la emisiune. Un domn, mai marele curţii de conturi, ne-a adus la cunoştinţă că instituţia domniei sale a luat de curând fiinţă şi că legile actuale nu sunt îndeajuns ca să dea la cap corupţiei. A vorbit apoi ministrul nostru de interne care, vădit absent, a zis ceea ce a zis, în fapt nezicând nimica. După aceea a vorbit procurorul general care a spus nişte generalităţi care nu se înţelegeau la ce bun sunt spuse. Între aceste luări de cuvânt s-a produs şi un domn colonel din miliţia economică care după cum se exprima se vedea că s-a exersat îndelung ca nu care cumva să calce în strâchini. Domnia sa ne-a informat că un libanez a făcut un import de ţigări, băuturi şi acadele în valoare de 20 milioane de dolari, import pe care l-a presărat la 12 firme inexistente. Astfel, nu s-au achitat taxele aferente, aducându-se statului o pagubă de miliarde lei. Ce avea acest fapt cu corupţia nu s-a înţeles. Poate se referea la vameşul care a instrumentat afacerea. Poate... Despre el însă nu s-a spus nici un cuvânt. Astfel emisiunea zisă studioul economic, cu privire la corupţie, a fost un fel de hai să ne aflăm în treabă.

Pentru că veni vorba de vameşi...

O societate de binefacere din Copenhaga a expediat 15.000 kilograme de medicamente şi alte cele necesare însănătoşirii la spitalul Cristiana. La intrarea în ţară, vameşul care trebuia să facă controlul, băgând de seamă că danezul nu cunoaşte ceea ce la noi se cheamă "obiceiul pământului", l-a ţinut la uşă şi l-a frecat ca un hoţ de cai. I-a cerut să-i facă în limba română câte o declaraţie vamală pentru fiecare colet ca şi pentru fiecare grup de produse. I-a cerut să-i prezinte de la autorităţile din Danemarca o atestare că detergenţii şi săpunul destinat spitalului nu conţin substanţe toxice care să cauzeze celor suferinzi. Astfel după mai bine de o săptămână în care i-a făcut tot felul de şicane, taxându-l cu 90.000 lei pentru bunurile oferite gratuit, l-a autorizat să intre în ţară. Neînţelegând nimic din cele întâmplate, înspăimântat, biet danezul le spunea tuturor cu care se putea înţelege că şi dacă ar fi picat cu ceară nu mai calcă în România.

Cele de mai sus, neîndoios, fac parte din ceea ce se înţelege prin corupţie. Ştiut fiind că biet cetăţeanul nevoit să apeleze la administraţia publică, indiferent pentru ce, indiferent la care oficialitate, indiferent la ce nivel, indiferent dacă are toată dreptatea, nu obţine nimica până ce – ca să mă exprim în argo – nu mişcă din urechi. Şi, dacă nu dă "cuvenita băgare de seamă" nimeni nu se uită la el. Aceasta fiind realitatea, mă întreb din pletora celor care taie şi spânzură s-o fi gândit careva la ce este de făcut pentru a se curma acest fel de corupţie? Nu cred.

Mihai POPESCU

**"Academismul în muzica şi literatura franceză contemporane"**

este titlul conferinţei pe care

**Benoît DUTEURTRE**

o va ţine la Institutul francez

**marţi 5 octombrie, orele 18,30.**

Născut în 1960, tînărul pianist şi scriitor a studiat muzicologia şi compoziţia pe lîngă compozitori celebri ca Stockhausen, Xenakis, Ligeti. Împins de Samuel Beckett, îşi publică primele texte în 1982 în revista "Minuit". Debutează cu romanul **Sommeil perdu** (Grasset, 1985), căruia îi urmează **Les Vaches** (Calmann-Lévy, 1987) şi **L'Amoureux malgré lui** (Gallimard, 1989). În ultimul său roman, **Tout doit disparaître** (publicat anul trecut tot la Gallimard, în aceeaşi colecţie - "L'infini" - dirijată de Philippe Sollers), Benoît Duteurtre descrie cu umor avatarurile sale ca jurnalist în mediul muzicalo-monden parizian (generator al unui nou "pompierism") la care, de bună-seamă, se va referi şi în cuprinsul conferinţei.

Pagină realizată de Alex. Leo ŞERBAN

# Mai bine hengher decît literat...

"Căci ce-i poetu-n lume şi astăzi ce-i poetul" se întreba Eminescu în 1876. Şi după douăzeci de ani Caragiale scria: "Douăzeci şi patru de copii să am - să mă ferească Dumnezeu! - pe toţi i-aş face oameni politici, adică avocaţi; şi dacă unul n-ar fi în stare să înveţe măcar atîta, l-aş învăţa să prindă cîini cu laţul. Hengher, da! da' literat, nu! Mai bine să-şi bată joc el de literaţi, cînd o întîlni la un an o dată unul, decît să-şi bată joc hengherii de el pe toate potecile (...) Să aibă de la mine toţi vrăjmaşii mei numai această urare: neam de neamul lor, măcar unul la trei copii să le ajungă literaţi români, dar nimic altceva decît literaţi români!" "Epoca marilor clasici", spunem azi... Dar nu e, oare, reprezentativă atitudinea celor doi scriitori "exponenţiali", cum se spune, reticenţa lor profundă faţă de o societate fără respectul culturii şi al scriitorului? Cît de mult s-a schimbat, de atunci, mentalitatea socială faţă de creatori, cît de mult s-au schimbat instituţiile culturale, sociale care s-au folosit şi se folosesc, după împrejurări, de ei?

Scriitorii români de azi, aflaţi într-o derută pe care şi-au mărturisit-o de prea multe ori, contribuie ei înşişi la devalorizarea statutului lor, şi nu prin implicarea politică, cum ar crede unii, şi prin renunţarea, aşadar, la propria lor vocaţie (sînt convinsă că adevăraţii scriitori continuă să scrie cărţile lor adevărate), ci mai mult prin neîncrederea pe care o afişează, neîncrederea în forţa creatoare proprie şi, mai ales, a celorlalţi. Sînt şi din aceia, desigur, care implicaţi în politic au făcut şi fac greşeli politice, după cum cei declaraţi apolitici fac, la rîndul lor, greşeli politice. Îi respect pe cei cîţiva analişti politici buni dintre scriitori pe cît îi disprețuiesc pe cei care se complac într-o gazetărie măruntă, de serviciu, lipsită de idei, prestată din conformism, motive pecuniare, oportunism sau dorinţa unei gloriole a persoanei lor sociale. Dar asta e o altă poveste... Erodarea propriului lor statut se produce, mai degrabă, prin capcanele pe care singuri şi le întind: spaima lor în faţa literaturii de consum invadatoare, obsesia crizei generalizate (devenită un fel de justificare a propriei epuizări), efervescenţa cu care declară necesitatea revizuirilor, reconsiderărilor de care mulţi vorbesc fără să acţioneze în practică din laşitate sau poate din prudenţă, plăcerea cu care se lamentează perfid, lansînd opinii dramatice după care, de exemplu, pînă şi ultima generaţie de scriitori, ca şi toate celelalte, este o **generaţie pierdută**... Trebuie să fac aici o paranteză şi să spun că, după părerea mea, mulţi din poeţii acestei generaţii (ca să mă refer doar la poeţi) şi-au scos după 1990 cărţile lor cele mai importante. Şi pentru că de obicei generalizările nu au consistenţă, să dau nişte exemple. Mă refer la cărţile doar cîtorva: Mircea Cărtărescu, Alexandru Muşina, Magda Cârneci, Marta Petreu, Ion Mureşan, Liviu Antonesei, Călin Vlasie. Nu mai vorbesc de debuturile tîrzii ale celor care au aşteptat ani întregi în dulapurile editurilor.

Un alt motiv al impresiei de stagnare şi de haos cultural este confuzia valorilor din presa culturală, întreţinută cu grijă şi dibăcie de chiar unii scriitori sau de veleitari aflaţi în "posturi de răspundere". Emisiunile culturale de la radio şi televizor îşi aduc din plin contribuţia, printre redactori fiind nu puţini indivizi fără discernămînt şi cu gusturi "estetice" de multe ori dubioase. În astfel de emisiuni am asistat uneori la adevărate mostre ale bîlbîielii culturale, dirijate de vreun funcţionar cultural erijat în director de conştiinţe sporind bruiajul cu opiniile lui personale şi derutante. Mi s-a întîmplat, de exemplu, să nimeresc peste o astfel de "dezbatere de idei" în jurul **postmodernismului** (termen şi aşa confuz şi antipatizat de mulţi) în care conceptul cu pricina era doar motiv de divagaţii de o incoerenţă remarcabilă şi de exprimare a unor idiosincrazii în absenţa discursului cultural şi a argumentelor. Ultima oară cînd mi s-a întîmplat să dau peste o emisiune a departamentului care se ocupă de cultură am urmărit încercarea eşuată de reabilitare a cafenelei literare. Într-o ambianţă adecvată, printre sticle şi pahare, scriitorii îşi strigau unul altuia amintirile din vremurile bune, de dinainte, despre "boema" a căror supravieţuitori erau. Tot ce se poate ca, odată, cafeneaua să-şi fi avut farmecul ei şi un rol special în privinţa schimburilor colocviale de idei şi informaţii. Să recunoaştem însă şi rolul ei mai puţin nobil în vremuri de complicităţi, de neadevăr, suspiciune, acela al distorsiunilor de informaţie, a gregarităţii întru sfînta bîrfă murdară, a fărîmiţării respectului pentru scriitor (cei absenţi, desigur), al colportărilor şi intrigilor care fragilizează relaţiile între scriitori şi-şi aduc aportul la distrugerea demnităţii creatorului. Se poate ca ea să fi avut funcţia şi de penalizator, de higienizare a moravurilor breslei. În ceea ce mă priveşte sînt mai degrabă de acord cu afirmaţia lui Gombrowicz: "Un artist cînd îl vede pe alt artist ar trebui să treacă de cealaltă parte a străzii". Cei mai tineri dintre scriitori îşi găsiseră alte forme de comunicare, de dialog cultural: cenaclurile literare în care solidaritatea funcţiona pe respect reciproc, dacă nu chiar admiraţie pentru celălalt.

Dar uite că aş fi vrut să vorbesc despre **Scriitor** şi m-am oprit la activiştii culturali. Iar printre aceştia... mai bine hengher decît literat...

© I. Cucu

# FEŢELE CENZURII

Arthur Koestler în jurnalul său din Spania vorbea despre cenzura instituită de comunişti asupra ştirilor transmise de pe front. Corespondenţii de presă erau obligaţi să prezinte cenzorilor ce scriseseră şi apoi, în timp ce aceştia transmiteau prin telefon articolul, cenzorul urmărea şi adeseori intervenea pe fir atrăgînd atenţia asupra abaterilor de la textul aprobat. La capătul celălalt al firului, cel care recepţiona, nu prea înţelegea ce se întîmplă, căci la Londra sau la Paris era greu să pricepi ce înseamnă cenzurarea adevărului. Ce povesteşte Koestler se petrecea în anul 1937, apărea în 1939, şi mereu m-am întrebat cum de nu a fost reţinut acest episod atît de revelator asupra felului în care se comportau comuniştii faţă de adevăr. Am înţeles, şi nu numai eu, că cenzura, într-un regim totalitar, nu e doar o formă de abuz, ci decurge în mod natural din chiar structura acelui regim. Orice regim totalitar (nazist sau comunist) admite un singur adevăr, al său. Regimul comunist în care am trăit nu avea numai monopolul puterii, dar şi monopolul adevărului. Cenzura nu era altceva decît o formă de teroare instituţionalizată care apăra acest monopol. Tot ce ameninţa monopolizarea adevărului era înlăturat, suprimat. Orice dictatură ajunge în mod fatal la cenzură, altfel s-ar nega pe sine, şi-ar contrazice natura. Şi de fapt **ajunge** nu e bine zis: orice dictatură **începe** cu cenzura.

Evident că omul e o fiinţă care aspiră să fie liberă şi cu atît mai mult artistul, pentru care privarea de libertate, de libertatea de a se exprima, constituie cea mai mare suferinţă. Mereu în istorie, de aceea, cenzura a făcut victime, dar au apărut şi forme de eludare a ei, ca să nu mai vorbim de faptul că uneori cenzura a devenit un bumerang, întorcîndu-se împotriva forţelor care au pus-o în funcţiune. Inchiziţia i-a persecutat pînă la anihilare pe Giordano Bruno şi Galileo Galilei, dar le-a creat şi imensa faimă şi prestanţă. Orbiţi de obsesiile lor, cenzorii Inchiziţiei nici n-au văzut de altfel că Giordano Bruno, în unele părţi ale operei lui, era mai aproape de Inchiziţie, într-un fel, decît de idealurile libertăţii, al cărei simbol a devenit. Studiul savantului român I.P.Culianu e revelator în această privinţă. S-ar putea susţine că tot cenzura l-a creat, fără voie, desigur, şi pe Soljenițîn. Nu marele său talent şi recunoaşterea acestuia sînt în discuţie, dar e un fapt că popularitatea scriitorului rus a fost ajutată imens să crească de cenzură. El a fost descoperit de Occident şi datorită cenzurii care, dorind să-i suprime mesajul, abia a atras mai mult atenţia asupra lui.

La noi, scriitorii au încercat să eludeze cenzura prin diferite procedee, unele benefice în plan literar, căci în orice rău e şi o fărîmă de bine. Preocupaţi să eludeze cenzura, să treacă, mai bine zis, prin ochiurile cenzurii, scriitorii români şi-au rafinat mijloacele artistice. Au înflorit tehnicile aluzive, parabola. Scriitorul român a fost pus în situaţia să aleagă: ori renunţă la scris, ori găseşte forme de evitare, de înşelare a cenzurii, un mod cifrat de a se adresa unui cititor care, pentru a-l percepe, şi-a rafinat el însuşi modul de lectură.

Această solidaritate (complicitate) scriitor-cititor era un lucru bun, dar cu timpul, în destule cazuri, s-a degradat pînă la forme de substituire a artisticului. Scriitorul a dorit să satisfacă cerinţele cititorului care a început să vrea de la el întîi subversivitate ("curaj") şi abia pe urmă expresivitate artistică. Au apărut astfel primele forme ale coruperii scriitorului de jos în sus. Cazul romanelor lui Marin Preda **Delirul**, **Marele singuratic**, **Cel mai iubit dintre pămînteni**, exemplifică, după mine, cu toate calităţile lor parţiale, acest soi de corupere "de jos" a scriitorului, care nu a putut rezista presiunii exercitate de public şi dorinţei proprii de popularitate. Despre **Intrusul**, roman scris nu cu atenţia la gustul publicului, ci cu dorinţa unui artist de a comunica un adevăr despre viaţa societăţii timpului său, se vorbeşte mai puţin. Din fericire, dorinţa lui Marin Preda de a fi pe placul publicului nu l-a făcut să atingă cota joasă a romanului **Jar** al lui Liviu Rebreanu.

Scriitorul român, avînd de luptat pentru a-şi recîştiga publicul pe care îl pierduse şi din pricina cărţilor mincinoase scrise de autorii obedienţi faţă de puterea comunistă, acest scriitor, aşadar, a făcut din subversivitate o componentă a actului creator. Condimente ale curajului de a fi subversiv au pătruns însă şi în cărţi modeste din punct de vedere artistic şi astfel o bună parte din public s-a îndreptat către această literatură a curajului manufacturier.

Ceea ce a constituit partea cea mai rea a cenzurii, dincolo de cărţile mutilate sau interzise, dincolo de elanurile retezate ale multor scriitori, a fost faptul că s-a format în conştiinţele scriitoriceşti un reflex de reţinere şi autocontrol. A apărut o umbră permanentă a cenzurii în interioritatea scriitorului: autosupravegherea. Acutul creator n-a mai fost liber nici în intimitate. Încă şi astăzi se văd consecinţele acestei reprimări de sine. Toxinele cenzurii n-au fost încă eliminate, după cum nici teama că libertatea de exprimare ar putea fi din nou pierdută.

La aceste temeri ale scriitorului de azi se mai adaugă una: aceea că nu va face faţă noilor cerinţe ale marelui public care, hrănit masiv cu literatură de consum, uşoară, superficială, începe să refuze orice altceva. Întîmpină în schimb cu braţele deschise pe scriitorii care îi oferă asemenea produse. Este şi aceasta un fel de cenzură cu care scriitorul român va trebui să se lupte. Va trebui să se lupte, în vremuri atît de grele, şi cu tentaţia cîştigului material, şi vom asista, probabil, la multe abdicări şi compromisuri. Scriitorii ce vor rămîne în imperiul artei vor fi, evident, nu numai cei mai buni, dar şi cei care vor accepta să fie şi cei mai săraci. Va fi greu să se accepte că nu poţi fi un scriitor lăudat de critica literară, şi în acelaşi timp milionar, să ai o autoritate artistică, dar şi un mare succes de public. Un astfel de comportament devine schizofrenie culturală.

Georgeta NAIDIN-DIMISIANU

# "În scrierile sale, Culianu se lupta exact cu forţele care s-au conjugat pentru a-l elimina"

**Între 7 şi 10 septembrie a avut loc la Paris, sub egida Institutului Naţional de Limbi şi Civilizaţii Orientale (INALCO), un colocviu internaţional de istoria religiilor, dedicat savantului român Ioan Petru Culianu.**

**Discipol al lui Mircea Eliade, profesorul Culianu s-a născut la Iaşi în 1950 şi a dispărut în mod tragic, la Chicago, în primăvara anului 1991. Transcriem mai jos interviul luat de Marina Dumitrescu, pentru Radio France Internationale, lui Ted Anton, profesor de ziaristică la Universitatea din Chicago. Fără a-l fi cunoscut personal pe Culianu, Anton a iniţiat, încă din 1991, o anchetă jurnalistică pe marginea morţii savantului şi scriitorului român – anchetă care l-a adus, şi încă-l va mai aduce, în România. Iată ce declară acesta:**

## *"Oamenii de cultură au intrat într-un context de risc"*

"Principala concluzie este că e vorba de o execuţie. Timp de doi ani am studiat viaţa lui Culianu, lumea lui şi – prin eliminare – a reieşit clar că nu e vorba nici de o crimă personală, nici de un conflict profesional şi nici de o crimă gratuită. Cert este că glonţul a fost tras de la o distanţă foarte mică, s-a tras o singură dată dintr-o poziţie foarte dificilă. Cert este, de asemenea, că autorul crimei intră şi iese din incinta Universităţii neobservat – asumîndu-şi un serios procent de risc ca acţiunea să nu-i reuşească... Ştim, totodată, că, în perioada premergătoare, Culianu resimţea o mare frică – şi că, din acest motiv, îşi anulase o călătorie programată în România. Am mai aflat, de asemenea, că el vorbise unor prieteni despre unele ameninţări la adresa sa. Acestea fiind date, singura concluzie este că a fost o execuţie – un asasinat.

Aş menţiona, pe de altă parte, un fenomen: anume că, în perioada de după războiul rece – în contextul prăbuşirii vechii ordini Est-Vest şi al redefinirii noilor identităţi naţionale –, scriitorii, oamenii de cultură în general sînt periclitaţi. De exemplu, în Statele Unite, în ultimii ani, au avut loc circa 16 crime – toate, în interiorul diferitelor comunităţi de exilaţi: vietnamezi, cubanezi sau latino-americani... Desigur, toate acestea nu au o legătură directă cu România, dar ele dau imaginea unei lumi în care oamenii de cultură au intrat dintr-odată într-un context de risc (cazul Salman Rushdie a devenit clasic; din fericire el este încă în viaţă, dar – de exemplu – traducătorul său japonez a fost asasinat...).

Aşa încît concluzia mea – repet – este că uciderea lui Culianu a fost premeditată şi determinată de motive politice sau culturale. Pasul următor este de a şti cine este autorul acestui asasinat...

## *"Îmi era frică"*

**– Ce v-a determinat, domnule Ted Anton, să porniţi această anchetă pe cont propriu privitoare la moartea lui Ioan Petru Culianu?**

– Totul a pornit cînd, în iulie 1991, am scris într-o revistă din Chicago un articol despre uciderea lui Culianu – care avusese loc în aprilie. De la bun început, în timp ce scriam, am înţeles că era un om cu adevărat extraordinar: deşi controversat uneori, ca intelectual sau chiar ca prieten, Culianu era o personalitate de prim rang a timpului nostru... Tot ceea ce făcea era foarte neconformist din punct de vedere cultural: explora domenii diverse – pe scurt, urmărea să schimbe modul de a studia religia, modul de a concepe sau a defini religiile.

Aşadar, am scris mai întîi un articol despre moartea lui Culianu, dar credeam că o să las totul baltă, într-atît îmi părea de complicată întreaga poveste; şi îmi era şi frică, drept să spun... Am resimţit poate mai multă teamă în cadrul comunităţii române din exil decît cînd am fost în România, pentru a vizita familia lui Culianu. Ulterior, am continuat, însă, ancheta. Am revenit în România anul trecut – unde m-am îndrăgostit de lumea lui Culianu, în ansamblu; şi cred că tot acest univers – tradiţia sa familială – a fost ucis o dată cu savantul. Am fost aşadar în România ca să mă întîlnesc cu cei apropiaţi lui, dar şi pentru a lua contact cu unii reprezentanţi politici. Şi intenţionez să mă duc din nou.

## *"O suprimare de tip mafiot"*

**– Ancheta dumneavoastră a mers în paralel cu cea a poliţiei, a FBI-ului?**

– Da, într-adevăr, m-am aflat în legătură strînsă cu FBI-ul – şi este posibil ca ei înşişi să fi devenit mai interesaţi de acest caz din cauza materialului pe care li l-am furnizat de-a lungul timpului. Dar Biroul Federal de Investigaţii a devenit şi mai preocupat de asasinarea lui Culianu după ce în ianuarie 1992, în revista România Mare, apărea un articol* care celebra, de-a dreptul, moartea omului de cultură român. Poliţia din Chicago a făcut, de partea ei, tot ce a putut – dar cazul rămîne, nu mai puţin, incomprehensibil... Au fost de pildă arestaţi, la un moment dat, doi români, criminali de profesie, care posedau – întîmplător sau nu – un pistol similar cu cel utilizat în uciderea lui Culianu! Dar orice apropiere sau conexiune a rămas cu toate acestea fără urmări – cei doi nu au fost acuzaţi propriu-zis de implicare în asasinatul care ne preocupă...

Mai există însă un detaliu care ar fi interesant: persoana care a vîndut aceste arme este un comerciant român din Chicago; iar tipul concret de pistol pe care-l posedau cei de care vorbeam, şi care a servit la asasinarea lui Culianu, era foarte neobişnuit – mai degrabă, rar întîlnit. Dar ancheta nu a urmărit această pistă. Pe de altă parte, medicul legist care a efectuat autopsia a comparat crima cu o suprimare de tip mafiot...

## *"Mulţi critică guvernul fără a fi asasinaţi"*

**– Intenţionaţi să duceţi mai departe această anchetă, sau consideraţi că este inutil?**

– Nu, nu, cred că este foarte important să continui – deşi starea de lucruri în România evoluează, fapt pentru care mă bucur sincer; continuarea acestei investigaţii referitoare la moartea lui Ioan Petru Culianu rămîne importantă, din mai multe motive: întîi, pentru că toată lumea e convinsă că avem de-a face cu un asasinat; şi apoi, pentru că Ioan Petru Culianu era o personalitate atît de deosebită – un om atît de strălucit. În plus, învăţătura, ştiinţa lui sînt strîns legate de moartea sa... Era un om care, în literatura şi ştiinţa sa, se lupta exact cu acele forţe care s-au conjugat pentru a-l elimina.

**– O ultimă întrebare: v-au fost românii de ajutor în ancheta pe care aţi făcut-o în ţară? (Mă refer, mai ales, la autorităţi...)**

– Nu foarte... L-am întîlnit pe Petre Roman, dar nu mi s-a permis să vorbesc nici cu preşedintele Iliescu, nici cu Virgil Măgureanu, deşi am cerut această autorizaţie în repetate rînduri. I-am întîlnit deci pe ministrul justiţiei, pe Corneliu Vadim Tudor, pe Andrei Pleşu – dar, din ierarhia politică înaltă, pe nimeni... Desigur că am primit un răspuns oficial din partea autorităţilor, în care se spune că mulţi critică guvernul fără să fie asasinaţi, şi că deci nu e de înţeles de ce trebuie să vedem în moartea lui Culianu un asasinat... Eu însă cred că investigarea mai departe a cazului Culianu ar putea ajuta ţara şi ar putea contribui cumva la o «strîngere a rîndurilor»."

A consemnat
Marina DUMITRESCU (RFI)

* Semnat de Leonard Gavriliu – n.red.

---

**Publicăm mai jos capitolul de încheiere din ultimul volum semnat de Ioan Petru Culianu: Out of this World. Otherwordly Journeys from Gilgamesh to Albert Einstein, Ed. Shambhala, Boston & London, 1991. Cartea a apărut doar cu cîteva zile înainte de asasinarea autorului, cu cîteva zile deci înainte ca el însuşi să plece într-o călătorie în lumea de dincolo. În versiune românească, volumul este în curs de apariţie la editura Nemira.**

**Ioan Petru Culianu**

# *Călătorii în lumea de dincolo*

## CONCLUZII

Această carte este concepută ca o trecere în revistă pe criterii spaţio-temporale a călătoriilor în alte lumi şi de aceea ea nu ajunge la vreo concluzie anume. Cu toate acestea, în ciuda varietăţii lor, majoritatea, dacă nu toate tradiţiile studiate aici, prezintă un număr de trăsături fundamentale comune. În primul rînd, este credinţa într-un "suflet liber", care supravieţuieşte după moarte, ca fantomă. În anumite condiţii, acest suflet se poate separa de corp şi poate vizita lumea fantomelor. Unele dintre situaţiile în care poate să apară separarea sînt leşinul, visul, experienţele la limita morţii, stările de alterare a conştiinţei prin intermediul halucinogenelor şi prin deprivare senzorială sau, dimpotrivă, prin bombardament senzorial.

Şamanul este un specialist în separarea sufletului de corp şi, ca atare, el poate funcţiona şi ca invocator de suflete. Invocarea sufletelor este una dintre activităţile pe care le-am întîlnit, aproape constant, în toate vechile tradiţii ale omenirii. Datorită vizitelor sale repetate în lăcaşurile fantomelor, şamanul cunoaşte cu exactitate geografia tărîmului morţilor; el poate să-l descrie şi adesea "pune în scenă" întîlniri cu morţii. Între descrierea Infernului de către medium la învierea sufletului desfăşurată la Singapore, pe de o parte, şi **Divina Commedia** a lui Dante, pe de altă parte, este doar o diferenţă de discurs şi de teologie: ambele împărtăşesc ideea pedepsei infernale şi schema narativă a conversaţiei cu fantome familiare.

Înseamnă aceasta că originea călătoriilor pe lumea cealaltă trebuie căutată în şamanism? Este mai rezonabil să credem că ea precede cristalizarea complexului şamanistic ca atare. De fapt, ar putea să aibă rădăcini paleolitice.

Cum putem explica această continuitate din acele timpuri străvechi pînă în zilele noastre? Este inutil, în acest caz, să căutăm un model general de difuziune istorică. Deşi, inevitabil, credinţele s-au influenţat reciproc şi au fuzionat, toate tradiţiile umanităţii s-au dezvoltat în paralel, plecînd de la premise analoage. Rezultatul este o surprinzătoare unitate în diversitate.

Diversitatea constă în numărul mare de tipuri de tărîmuri ale fantomelor şi în timpurile, adesea deconcertante, de delicte etice care sînt pedepsite sau de merite care sînt răsplătite în lumile morţilor. Totuşi, ideea existenţei unor astfel de lumi, precum şi a recompensei şi a pedepsei este foarte larg răspîndită.

Cu cît o religie e mai complexă, cu atît mai complexă devine lumea morţilor. În unele cazuri, noţiunea de "lume de dincolo" face obiectul unor interpretări extrem de sofisticate. În budismul tibetan, de exemplu, viaţa postumă, în ciuda faptului că apare ca fiind concretă, este doar o altă creaţie a minţii. Cunoaşterea acestui fapt permite evitarea capcanelor din viaţa postumă şi părăsirea lumii. Într-un anume sens, avem de a face aici cu noţiunea larg răspîndită de "a doua moarte", care în budism reprezintă un scop important de atins, în timp ce în alte religii este considerată o soartă oribilă, împărtăşită de unii morţi, fără de noroc.

Analizînd gama complexă a călătoriilor în alte lumi aparţinînd aceleiaşi tradiţii, se pot trage unele concluzii tipologice. Astfel, de exemplu, rezultă că tradiţia evreiască prezintă un număr de trăsături constante, una dintre cele mai importante fiind aceea că personajul căruia i se arată alte lumi nu recurge la droguri şi nici la alte mijloace pentru a-şi provoca o viziune. Pur şi simplu, el zace adormit pe un pat, de regulă într-o stare de depresiune. Pe de altă parte, în tradiţia greacă vizitele în alte lumi survin adesea într-o stare la limita morţii sau ca urmare a incubaţiei, iar în tradiţia iraniană consumul de halucinogene face parte din scenariu. Apocalipsele paleocreştine nu sînt decît o continuare a modelului evreiesc, în timp ce în Evul Mediu tîrziu, viziunile altor lumi sînt mult mai adesea provocate de experienţe la limita morţii, o trăsătură care a devenit caracteristică în cazul apocalipselor din secolele al XII-lea şi al XIII-lea.

Cea mai mare parte a relatărilor despre călătorii în alte lumi care au fost analizate mai sus pot încă să ne satisfacă sensibilitatea estetică, dar ele ne fac să surîdem cînd luăm în consideraţie veridicitatea şi actualitatea lor. Nici una dintre ele nu poate satisface aşteptările noastre privind viaţa postumă, nici platonicienele "insule ale fericiţilor", nici dantescul Paradis astronomic. Examinînd mărturiile referitoare la experienţele la limita morţii şi în afara corpului din ultimii treizeci de ani, constatăm faptul că, de regulă, lipseşte una dintre caracteristicile fundamentale ale majorităţii vechilor apocalipse: lipseşte atît pedeapsa, cît şi recompensa de după moarte. Pe de altă parte, ştiinţa însăşi a deschis perspective uimitoare în domeniul explorării altor lumi şi, cîteodată, în domeniul altor dimensiuni ale spaţiului. În consecinţă, călătoriile noastre în alte lumi pot duce la universuri paralele şi la tot felul de lumi posibile sau chiar imposibile.

Este acesta un semn că a încetat credinţa în existenţa unui tărîm al fantomelor? Este un semn că invocarea sufletului este o chestiune care aparţine trecutului? Nu neapărat. Singura concluzie pe care o putem trage din multiplicitatea actualelor reprezentări ale altor lumi este aceea că noi trăim într-o stare de avansat pluralism al altor lumi. Prin **science fiction**, aceste reprezentări au ajuns la o expansiune fără precedent, fără să fie corelate cu vreo viziune fundamentală asupra lumii. Într-adevăr, chiar şi universul lui Isaac Asimov, care este printre cele mai "clasice" şi coerente, este cîteodată imprevizibil şi poate rezerva întîlniri cu dimensiuni invizibile. Oricare ar fi convingerea noastră despre univers, un lucru pare să fie sigur: doar puţini dintre noi mai împărtăşesc încă rudimentara ipoteză a unui "suflet separabil". Alte momente mentale, mai sofisticate şi inspirate de cibernetică şi de inteligenţa artificială, le înlocuiesc pe cele vechi. Deşi, în multe cazuri, mai confundăm încă spaţiul nostru mental cu spaţiul din afara noastră, sîntem din ce în ce mai înclinaţi să înţelegem că primul nu este mai puţin interesant decît ultimul şi că în el pot avea loc tot felul de întîlniri misterioase. În orice caz, explorarea spaţiului nostru mental este abia la începuturile sale.

În acelaşi timp, nici o credinţă veche referitoare la alte lumi nu a fost complet abandonată; cel puţin unii dintre oameni încă par să le împărtăşească. Psihoterapia recomandă explorarea universurilor imaginare în scopuri diverse şi în forme multiple, de la zborul în vis al lui Robert Desoille, pînă la interpretarea de tip Senoi a visurilor (una dintre farsele terapeutice ale secolului). Una dintre cele mai populare tehnici terapeutice ale **New Age** este "regresiunea la viaţile trecute", bazată pe o călătorie mentală care presupune o călătorie în timp. Literatura **New Age** abundă în călătorii similare în alte lumi.

Este puţin probabil că ne vom întoarce vreodată la certitudinile trecutului, care puteau fi liniştitoare, dar erau de regulă şi rudimentare. Alte lumi fără limită vor continua să fie multiplicate de minţile noastre, care îşi vor explora astfel propriile posibilităţi nelimitate.

Prezentare şi traducere de
Andrei OIŞTEANU

Pagină realizată de
Alex. Leo ŞERBAN

# CUM APAR RINOCERII

**Discursul rostit de Vaclav Havel la Oslo, în 1990, la o conferinţă dedicată drepturilor omului, într-o vreme cînd Sarajevo era un oraş liniştit, Suhumi o staţiune balneară la Marea Neagră, iar la Moscova exista un singur preşedinte – şi acela al Uniunii Sovietice – a căpătat o însemnătate premonitorie. Nu Preşedintele Republicii (pe atunci) Ceho-Slovace a analizat resorturile şi dinamica urii, ci scriitorul care încerca să răspundă la întrebarea altui scriitor: "Cum de atîţia oameni cumsecade devin tot atîţia rinoceri cumsecade?" Omul politic Havel a acceptat secesiunea slovacă fără împotrivire şi fără chemare la violenţă, ceea ce i-a scăzut prestigiul în faţa eroicilor autori de discursuri belicoase. Dar renunţarea la cultivarea urii de grup, convingere a scriitorului Havel, nu este oare o şansă pentru viitorul politic al celor două comunităţi naţionale?**

## DESPRE URĂ

*Stimată adunare,*

Privindu-i pe cei prezenţi, îmi dau seama că printre noi nu sînt atît de mulţi acei care pot să mediteze la tema noastră – mă refer la ură – pe bază de introspecţie – "dinăuntru", analizînd o stare de spirit prin care au trecut. E evident că noi toţi observăm cu nelinişte acest fenomen şi încercăm să-l înţelegem din afară. Acest lucru e valabil şi pentru mine: printre defectele mele – din care am mai mult decît suficiente – lipseşte aproape complet capacitatea de a urî. De aceea şi vorbesc despre ură, ca un observator neliniştit, nu prin implicare.

Amintindu-mi-i pe cei care m-au urît sau mă urăsc pe mine personal ajung la concluzia că îi unesc nişte trăsături a căror analiză şi confruntare ne vor permite să dăm o explicaţie generală, dar oricum precisă, a urii care i-a cotropit.

În primul rînd aceşti oameni nu pot fi consideraţi goi, pasivi, indiferenţi, apatici. Mie mi se pare că în ura lor se manifestă o patimă intensă şi de nepotolit în esenţa ei, o dorinţă nesatisfăcută şi care nu poate fi stinsă, o ambiţie disperată. E o forţă interioară, cu un caracter eminamente activ, care îl atrage pe purtătorul ei dîndu-i mereu obiective noi, biciuindu-l permanent. În nici un caz nu pot să consider ura o simplă absenţă a iubirii şi a unei atitudini umane, un vacuum al sufletului omenesc. Dimpotrivă, ea are foarte multe lucruri în comun cu dragostea, şi în primul rînd concentrarea asupra celuilalt, dependenţa de el, chiar o dereglare a propriei identităţi. Tot aşa cum îndrăgostitul este atras de obiectul iubirii sale şi nu poate trăi fără el, cel care urăşte nu poate trăi fără cel pe care îl urăşte. Ca şi iubirea, ura este, în ultimă instanţă, o expresie a setei de absolut, denaturată în mod tragic.

După cîte am putut să-mi dau seama, oamenii care urăsc au un sentiment permanent, profund şi de nevindecat, al unei jigniri personale, care nu are un corespondent real. Ei ar vrea să se bucure de respectul şi de dragostea tuturor, dar sînt chinuiţi de conştiinţa maladivă că cei care îi înconjoară nu le sînt recunoscători, sînt nedrepţi faţă de ei, nu numai că nu-i respectă şi nu-i iubesc, dar nu li se acordă nici o atenţie.

În subconştientul oamenilor care urăsc, moţăie sentimentul denaturat că posedă adevărul în ultimă instanţă, ceea ce i-ar transforma într-un fel de super-oameni, un fel de zei şi de aceea ar merita recunoaşterea unanimă, ascultarea şi loialitatea tuturor, dacă nu chiar supunerea oarbă. Ar dori să fie centrul universului şi sînt miraţi şi iritaţi că omenirea nu-i vede şi nu-i consideră buricul ei, că în general, nu-i observă, ba chiar rîde de ei.

Seamănă cu copiii răsfăţaţi şi prost crescuţi, convinşi că mama lor există pe lume doar ca să-i divinizeze pe ei, se supără cînd ea acordă atenţie altcuiva, cum ar fi fraţii şi surorile, soţului, unei cărţi, altor treburi. Ei consideră asta o nedreptate, un atentat la adresa lor, ca şi cum astfel ar fi pusă la îndoială însemnătatea lor. Încărcătura internă care ar fi putut deveni dragoste se transformă în ură faţă de presupusul autor al traumei.

Ura, ca şi iubirea nefericită, se caracterizează printr-un fel de disperare transcendentală, cei care urăsc vor să dobîndească necuprinsul şi se chinuie mereu din cauza neputinţei şi după părerea lor piedica e în lumea înconjurătoare. Ura este aptitudinea diavolească a îngerului căzut: e starea sufletească a celui care vrea să devină Dumnezeu, care chiar se crede Dumnezeu şi care se chinuie permanent cu bănuiala că totuşi nu e Dumnezeu şi că nici nu poate deveni. E trăsătura unei creaturi geloase pe Dumnezeu şi minate de sentimentul că drumul spre tronul ceresc care îi este predestinat este barat de lumea nedreaptă care complotează împotriva ei.

Omul care urăşte este absolut incapabil să vadă cauza eşecului său metafizic în sine însuşi, în exagerarea auto-aprecierii. În ochii lui doar lumea e vinovată. dar vinovatul este abstract, nedefinit şi insesizabil. El trebuie personificat, deoarece ura – ca impuls sufletesc concret – are nevoie de o victimă concretă. Şi pentru că e vorba de o substituire a vinovatului, acesta poate fi aleatoriu şi este înlocuit cu destulă uşurinţă. Am observat că pentru cel care urăşte, ura ca atare este mai importantă decît obiectul ei, că obiectul poate fi schimbat cu uşurinţă, fără a modifica relaţia. Şi e firesc, ura nu e îndreptată împotriva unui om anume, ci împotriva a ceea ce reprezintă acest om: o barieră în drumul către absolut, al recunoaşterii absolute, al puterii absolute, al identificării totale cu Dumnezeu, cu adevărul, cu ordinea universală. Ura faţă de aproape e întruparea fiziologică a urii faţă de univers, înţeles ca o cauză ultimă a propriului eşec.

Se spune despre cei care urăsc că au un complex de inferioritate. Probabil că această caracteristică e inexactă. Aş spune că au alt complex: ei consideră că sînt, într-un mod fatal, subapreciaţi.

Şi mi se mai pare demnă de atenţie încă o observaţie: omul care urăşte e incapabil să zîmbească, el doar rînjeşte. Nu e în stare să glumească ci doar să batjocorească. Nu este ironic, pentru că nu ştie să practice auto-ironia, pentru că rîde sincer doar cel care ştie să rîdă de el. Cel care urăşte are o faţă serioasă, sentimentul demnităţii jignite, foloseşte cuvinte mari, zbiară, e incapabil să se înalţe şi să-şi vadă laturile ridicole. (...)

Omul care urăşte este esenţial nefericit şi nu va putea fi integral fericit niciodată. Pentru că orice ar face pentru propria sa recunoaştere sau pentru nimicirea celor despre care presupune că-l subapreciază, nu va obţine niciodată succesul dorit, succesul absolut: în orice caz, de undeva o să apară victima lui cu un zîmbet vesel, împăciuitor sau iertător, evidenţa îngrozitoare a neputinţei lui, a incapacităţii lui de a fi Dumnezeu. Natura urii este unică: ura individuală nu se deosebeşte de ura de grup; cel care urăşte un om anume e aproape întotdeauna gata să cedeze urii de grup şi s-o răspîndească. Altfel spus, rezervorul de nădejde şi potenţialul uman pentru toate variantele grupurilor care urăsc sînt adunările de oameni capabili să urască un singur om.

Dar nu e numai asta. Ura colectivă împărtăşită, aprofundată, răspîndită de mizantropi posedă un soi de atracţie magnetică, care absoarbe, ca într-o pîlnie, un număr nelimitat de fiinţe, iniţial inapte pentru ură. E vorba despre oameni cu o mică sau slabă moralitate, egoişti, despre cei care au un spirit leneş, incapabili să gîndească autonom şi din această cauză ei cedează uşor influenţei celor care urăsc.

Atracţia pe care o exercită ura colectivă e infinit mai periculoasă decît ura individului faţă de individ, datorită avantajelor evidente ale acestui mod de a urî.

1) Ura colectivă îl scuteşte pe om de sentimentul singurătăţii, al părăsirii, al slăbiciunii, al neputinţei, al umilinţei şi astfel el se poate lupta cu complexul neaprecierii şi al eşecului. Ea dă oamenilor sentimentul comunităţii, îi transformă într-un fel de frăţie, întemeiată pe un mijloc simplu de înţelegere reciprocă: participarea la această frăţie nu impune nici un fel de obligaţii, condiţiile de afiliere sînt uşor de împlinit, nimeni nu trebuie să se teamă că nu va face faţă probelor de examen. Ce poate fi mai la îndemînă decît existenţa unui obiect comun al negării şi însuşirea unei ideologii comune a "strîmbătăţi" în numele căreia acest obiect trebuie înlăturat? Să spui, de exemplu, că de toate nenorocirile lumii – şi în primul rînd de fiecare nefericire a sufletului jignit – sînt de vină evreii, ţiganii, nemţii, arabii, negrii, vietnamezii, ungurii sau cehii: e atît de simplu şi atît de limpede! Şi întotdeauna se va găsi un număr suficient de vietnamezi, unguri, cehi, ţigani sau evrei ale căror fapte vor putea ilustra ideea că ei poartă vina.

2) Sentimentul iniţial de insatisfacţie, care după părerea mea este prezent la toţi cei predispuşi la ură, capătă în colectiv un avantaj: ei pot perora la nesfîrşit despre propriile lor calităţi, pot concura în manifestările de ură faţă de grupul ales în acest scop, în cultul simbolurilor şi ritualurilor, convocate să confirme valoarea colectivităţii care urăşte. Costume asemănătoare, uniforme, insigne, drapelul sau cîntecul preferat îi apropie pe membrii colectivului, întăresc conştiinţa comunitară, le adaugă, le sporesc membrilor însemnătatea în propriii lor ochi.

3) Dacă agresivitatea individuală presupune întotdeauna un risc, deoarece e legată de ameninţarea răspunderii individuale, unirea celor care urăsc "legalizează" agresivitatea, afirmînd legitimitatea ei, sau dînd cel puţin senzaţia "acoperirii colective". Pierdută într-un grup, într-o turmă sau într-o gloată, violenţa potenţială a individului devine manifestă; unul îl stimulează pe celălalt şi toţi împreună – tocmai pentru că sînt mulţi - se conving de îndreptăţirea agresivităţii lor.

4) În sfîrşit, principiul urii de grup uşurează substanţial viaţa celor care urăsc şi a tuturor celor lipsiţi de capacitatea de a gîndi independent, deoarece li se arată un obiect uşor de perceput, uşor de recunoscut şi care poartă vina integrală a supărărilor lor. Procesul materializării tuturor nedreptăţilor lumii în figura concretă care le reprezintă şi care, în consecinţă, trebuie urîtă, devine de o strălucitoare facilitate, dacă li se propune un "vinovat" care să poată fi recunoscut imediat: după culoarea pielii, după nume sau după limba în care vorbeşte, după religia pe care o practică sau după locul în care trăieşte pe globul pămîntesc.

Ura colectivă mai are un avantaj perfid: izbucneşte neobservat. Pare că există o serie întreagă de stări nevinovate ale gîndirii colective, care alcătuiesc treptele aproape de nesesizat ale urii comune, un imens cîmp roditor, în care semintele prind şi se dezvoltă uşor. Europa centrală şi de răsărit este descrisă de unii observatori contemporani ca un potenţial butoi de pulbere, ca un spaţiu în care se fortifică naţionalismul, intoleranţa etnică, înmulţindu-se astfel diversele manifestări ale urii colective. Uneori acest spaţiu este descris ca locul de unde se va declanşa viitoarea instabilitate europeană, ameninţînd serios pacea. În subtextul acestor raţionamente pesimiste se poate găsi ba ici, ba colo ceva care aduce cu tînjala după epoca de aur care a trecut, a "războiului rece", cînd cele două jumătăţi ale Europei se ţineau în şah una pe alta, păstrînd astfel liniştea.

Nu împărtăşesc pesimismul acestor observatori. Şi totuşi, recunosc că partea de lume din care am venit – dacă nu ne vom păstra luciditatea şi vigilenţa – poate deveni un teren fertil pentru apariţia şi dezvoltarea urii colective. Lucru explicabil prin motive mai mult sau mai puţin simplu de înţeles.

Trebuie avut în vedere că pe teritoriul Europei centrale şi de răsărit sînt amestecate multe naţiuni şi grupuri etnice, aşa că nici nu pot fi imaginate frontiere ideale care să despartă clar teritoriile locuite de unii şi de alţii. Aici sînt multe minorităţi naţionale, şi minorităţi în cadrul minorităţilor, frontierele sînt ades convenţionale, pe scurt e un fel de cazan internaţional. Popoarele de aici au avut puţine şanse istorice pentru a-şi dobîndi autonomia politică şi statabilitatea proprie: de-a-lungul secolelor au trăit sub monarhia Austro-Ungară, iar după o pauză scurtă între războaie au fost supuse lui Hitler, iar apoi lui Stalin. Pentru procesele care la popoarele din Europa apuseană au durat decenii şi secole, popoarelor din Europa centrală le-au fost hărăzite două decenii dintre războaie.

În subconştientul lor colectiv este prezentă în mod justificat senzaţia nedreptăţii istorice. Sentimentul hipertrofiat al jignirii, caracteristic urii, îşi poate găsi aici în mod logic condiţii favorizante de apariţie şi dezvoltare.

Sistemul totalitar care a domnit ani mulţi în majoritatea acestor ţări, s-a remarcat printre altele, prin tendinţa de uniformizare, de egalizare, de unificare, în numele căreia a fost înăbuşită orice specificitate, orice "deosebire" dintre popoarele înrobite. (...) Imediat după bucuria iniţială a eliberării a apărut inevitabil faza dezamăgirii şi a depresiunii; tocmai acum cînd adevărul poate fi spus şi toate lucrurile pot fi numite, apare grozăvia moştenirii lăsate de sistemul totalitar şi înţelegem cît de greu şi de lung va fi procesul de debarasare.

Această stare de descurajare generală poate provoca dorinţa de a-ţi revărsa mînia pe victimele care înlocuiesc vionvatul principal şi deja lichidat, adică sistemul totalitar. Furia neputincioasă îşi caută întotdeauna un paratrăsnet. (...)

Există o poveste hindusă despre pasărea Berunde. E o pasăre cu două gîturi, două capete şi două conştiinţe autonome. Obligate să convieţuiască alături, capetele se urăsc unul pe altul şi trec la acţiune: înghit pietre şi otravă. E limpede la ce rezultat s-a ajuns: pasărea a murit în chinuri. Dar nesfîrşita milă a lui Krişna a înviat-o pentru a aminti oamenilor la ce duce ura. Niciodată nu-l distruge doar pe cel pe care îl urîm, ci întotdeauna – şi poate că în primul rînd – pe cel care urăşte.

Noi, cei care trăim în democraţiile europene renăscute trebuie să ne aducem aminte în fiecare zi povestea hindusă: dacă doar una din aceste democraţii va ceda ispitei de a o urî pe cealaltă ne pîndeşte soarta păsării Berunda.

Cu deosebirea că e puţin probabil că vreun Krişna pămîntean să vrea să ne salveze de la dezastru.

Václav HAVEL

Prezentare şi traducere de Magdalena BOIANGIU

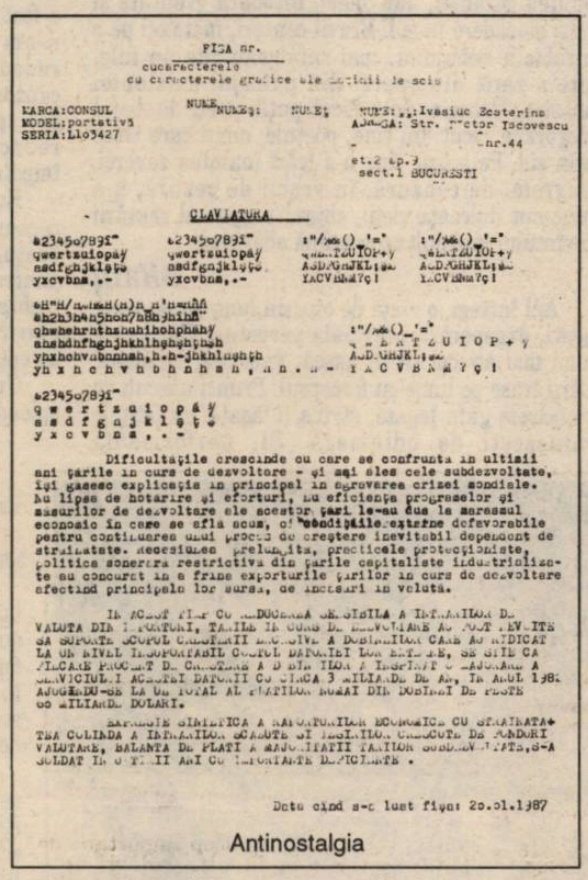
FIŞA nr.

cuacrecterele
cu cirnctere grafice ale [illegible] le scris

MARCA:CONSUL
MODEL:portativ3
SERIA:Lio3427

[illegible]: Ivasiuc Zoaterina
[illegible]: Str. [illegible] Iacovescu
nr.44
et.2 ap.9
sect.1 BUCUREŞTI

CLAVIATURA

Dificultăţile crescînde cu care se confruntă în ultimii ani ţările în curs de dezvoltare - şi aşi ales cele subdezvoltate, îşi găsesc explicaţia în principal în agravarea crizei mondiale. Nu lipsa de hotărîre şi eforturi, nu eficienţa progreselor şi măsurilor de dezvoltare ale acestor ţări le-au dus la marasmul economic în care se află acum, ci [illegible] defavorabile pentru continuarea unui proces de creştere inevitabil dependent de straînătate. Necesitatea [illegible], practicile protecţioniste, politica sănătoasă restrictivă din ţările capitaliste industrializate au concurat în e fraze exporturile ţărilor în curs de dezvoltare afectînd principala lor sursă, de încasări în valută.

[illegible] VALUTA DIN EXPORTURI, TAILE ÎN CURS DE DEZVOLTARE AU AJUNS [illegible] SĂ SUPORTE SCOPUL CRESCÎND AL SERVIR A DOBÎNZILOR CARE AU AJUNS LA UN NIVEL INSUPORTABIL. COSTUL DATORIEI LOR EXTERNE, SE CIFRA CALCULE PRECUM ÎN CURSUL A DOUĂ ZILE A ÎNCASAT O SUMĂ CARE A DEPĂŞIT CHELTUIELILE ACESTEI DATORII CU CIFRA 3 MILIARDE DE AN, ÎN ANUL 198[illegible] ADUGÎNDU-SE LA UN TOTAL AL PLĂŢILOR NOASE DIN DOBÎNZI DE PESTE 60 MILIARDE DOLARI.

[illegible] ÎNTRE CONSUMUL ENERGETIC CU STRĂINĂTATEA ŞI VOLUMUL DE ÎNCASĂRI OBŢINUTE DE ACESTE CREDITE DE ACEASTĂ VALUTARE, BALANŢA DE PLĂŢI A MAJORITĂŢII ŢĂRILOR SUBDEZVOLTATE, S-A DOVEDIT ÎN ANII CU [illegible] CATASTROFALĂ.

Data cînd s-a luat fişa: 20.01.1987

Antinostalgia

● Anul I ● Nr. 38 ● 1-7 octombrie 1993 ●

*Artificii*

# Tulburătoarea indiferent-seninătate

Gîndirea informatică e una dintre cele mai simple - în principiu - cu putinţă. O gîndire tulburător de indiferent-senină, bazată pe "da" şi "nu" pe "existenţă" şi "inexistenţă". Maşina prelucrează cu egală indiferenţă numerele pozitive, negative, reale, ireale, susul, josul, afirmaţiile, negaţiile probabilităţile, improbabilităţile, norocul, ghinionul. Cel care construieşte şi mînuieşte o astfel de maşină se vede hărăzit cu o putere de tip nou. Dacă există cineva care, tulburător şi cu indiferenţă sau neutră seninătate, nu greşeşte niciodată în viaţa noastră modernă, acel cineva e informaticianul. Maşina pe şi cu care lucrează a fost programată să fie logică; o maşină care nu poate greşi decît în măsura în care informaţiile care îi sînt date spre stocare şi prelucrare sînt nu ilogice - pe acestea, maşina le respinge, le "scuipă" -, ci (doar) eronate. Informaticianul trebuie să reflecteze şi să depisteze "existenţele" şi "inexistenţele" din realitatea înconjurătoare din care face parte şi viitorul utilizator al programului. Informaticianul, adică, trebuie să ţină seama şi de "existenţele" şi de "inexistenţele" din educaţia, din cultura, din mintea acestui utilizator. Informaticianul e nevoit să traducă (fără să trădeze) realitatea în aşa fel încît această realitate să devină compatibilă cu maşina, în aşa fel încît această realitate să fie curăţită de "reziduurile" care ar bloca maşina, în aşa fel încît realitatea să devină şi ea "funcţională". Ceea ce s-ar putea numi salt calitativ, care urmează unei acumulări cantitative, ne trimite, în cazul gîndirii informatice, către "binaritate"; informaticianul, deci punînd de acord "gîndirea binară" cu realitatea pluri, non sau a-dimensională, amestecînd seninătatea cu indiferenţa şi tulburarea, ajungînd să resimtă, poate, o parte din ceea ce - cred unii - a simţit Dumnezeu cînd a făcut lumea şi cînd, apoi, i-a dat-o omului.

Se vorbeşte, de cîteva decenii despre "generaţii" de ordinatoare. Ca despre generaţiile de oameni. Copiii de azi, de aici, din occident, coexistă, coabitează cu generaţiile de ordinatoare pe care istoria le-a azvîrlit în viaţa omenirii. Pentru moment, generaţiile informatice şi cele biologice nu sînt concordante. Mai mult chiar, există diferenţe între ordinatoarele folosite de copiii din Germania şi de cei din Franţa, de cei din Marea Britanie şi de cei din Suedia. Dar, în mod evident, aceşti copii, această nouă generaţie de europeni e conectată la lumea ordinatoarelor. Aceşti copii se încredinţează maşinii care nu poate greşi; maşinii care "nu ştie" ce sînt norocul şi ghinionul, care "nu ştie" nici ce sînt plictiseala, bucuria, dorul, ura, iubirea, prostia etc. Ei acceptă şi spaţiul cu N dimensiuni (coercitive sau eliberatoare) ca şi total a-spaţiala (non-dimensionala?)

"binaritate" informatică, procreaţia artificială, imaginea de sinteză, poluarea mediului şi zborurile siderale, precum şi faptul că existenţa e cealaltă faţă a inexistenţei, ghinionul - cealaltă faţă a norocului. Astfel, pe deplin senini, pe deplini binari, ei se apropie de momentul în care vor înţelege, "în mod informatic", adică fără interes, dar şi fără greşeală, că greşeala şi non-greşeala sînt, în mod senin-indiferent, adică informatic, existent-inexistente. Ceea ce (nu-i aşa?) poate fi pe cît de indiferent-senin (informatic, deci?) pe atît de tulburător.

Alexandru PAPILIAN

# De veghe la catafalcul cenzurii

## *Memento elegiac*

Să fim oneşti. Să fim mai mult sau mai puţin oneşti şi să recunoaştem că cenzura s-a dus. Am rămas singuri pe lume. Orfelini. Fără cenzură. Lung prilej pentru elegie. Cenzura ne punea plumb la picioare, dar nici aşa, în aer, cum suntem, într-un spaţiu fără gravitaţie, abia dibuindu-ne direcţia de înaintare, nu-i bine. Cenzura ne făcea greoi, ca albatroşii aceia de pe puntea corăbiei, dar dădea totodată greutate şi sens de cădere în gol. Bravii cenzori, mateloţi pe o corabie a nebunilor, mai zmulgeau cîte un fulg, cîte o pană din operă, din panaşul existenţei noastre. Cenzura ne-a făcut puţin poeţi: limbajul alegoric a făcut din tine, poetule, omul care trece prin zid. Pe scurt: cine n-a trăit înaintea zaverei, în vremi de cenzură, în vremi de cezură, n-a cunoscut dulceaţa vieţii, chinul nespus al căutării cuvîntului îngăduit ce exprimă adevărul.

## *Bilanţ*

Ani întregi, o viaţă de om, un lung şir de vieţi, nervi, exasperări, hărţuiala perpetuă. Cărţi care n-au mai apucat să se nască. Avortate, lepădate. Cărţi trase pe lume cu forcepsul. Prunci născuţi cu picioarele gata legate, strîns înfăşate, ca fetiţele chinezeşti de odinioară. Şi, performanţa performanţelor, starea interioară de cenzură, inhibiţia perpetuă, mai vigilentă decît paznicul exterior, zidul chinezesc care taie în două continentul rostirii interioare, despărţind ceea ce se poate spune de ceea ce nu se poate spune, despărţind doctrina orală de cea scrisă.

Cei care s-au dat pe brazdă. Cei care s-au lăsat de scris. Cei care s-au dus prin alte părţi, să-şi scrie acolo ce aveau de scris. Unii s-au ţinut de proiect. Alţii l-au abandonat. Bravii care au înfruntat ahileic cenzura. Unii au intrat direct în luptă cu sistemul. Majoritatea scriitorilor împliniţi luptînd cu cenzura, nu atît de ahileic, mai curînd odisseic, politropic, păcălind-o, sau numai închipuindu-şi că o păcălesc.

Socotelile erau complicate. Uneori, Argusul închidea un ochi din cei o sută. Mai din dispreţ faţă de cuvîntul scris (tot n-are eficacitate în imediat), mai din indulgenţă şi complicitate secretă (cenzorul era şi el mînuitor al condeiului, şi nu neapărat unul ratat şi înăcrit); obiceiul pămîntului intra şi el în joc (n-o fi capăt de lume dacă prin ochiurile năvodului mai scapă un peştişor.) Mai era şi comedia bunăvoinţei cenzoriale cu voie de la poliţie, nevoia menţinerii unei vitrine liberale. Să fi fost la mijloc şi lipsa de competenţă vigilă a cenzorului? Sastisirea, proasta conştiinţă a celui care se ştia plătit să facă o muncă ingrată, inavuabilă?

A existat, cred, şi cazul cenzorului binevoitor, care a ştiut bine ce face atunci cînd a închis ochii, a fost complicele acţiunii scriitorului. Eu personal n-am cunoscut asemenea cenzori, dar cum redactorii trebuiau să constituie o instanţă cenzorială premergătoare cenzurii propriu-zise, pot spune şi din proprie experienţă că meritul redactorului aflat de partea publicistului, împotriva cenzurii, a fost imens.

Eu unul n-am avut de-a face prea mult cu cenzura. Nu sunt mîndru de mine: simpla idee că braţul lung al cenzurii exista a fost suficientă pentru a-mi reteza elanurile publicistice. Ideea, închipuirea că în România nu se poate scrie deloc a oferit un alibi leneşului din mine care atîta aştepta.

Cu dispariţia cenzurii a dispărut cel mai splendid pretext pentru a nu scrie.

## *Am rămas singuri*

Cenzura a constituit o limită exterioară. Esenţială, nici vorbă, dar exterioară. De aceea, interiorizarea cenzurii a fost un succes al ideologiei totalitare.

Cenzura a căzut. Forma ei dură, instituţionalizată (iar mai tîrziu, în condiţiile statului ilegalist, statul pudic ca o fată mare, forma **camuflată** în mod instituţional) a rămas în urmă. Să sperăm că nu va tăia pe scurtătură drumul nostru în serpentine şi nu ne va ieşi în faţă.

Au rămas în vigoare formele neinstituţionalizate, noi, blînd persuasive. Eficienţa lor, capacitatea de a-şi atinge scopurile propuse, este adesea remarcabilă. Bine înţeles, spiritul cenzorial pus în slujba puterii covîrşeşte în forţă cenzurile concurente din cadrul pluralistei noastre societăţi. În televiziune mai mult decît în presă, în provincie mai mult decît la centru, adie blînd un zefir **ţenzurnii.**

O cenzură făcută din petice, o cenzură exersată pluralist, nu mai poate fi ce-a fost odată. Am jigni în demnitatea lui însuşi conceptul cenzurii dacă l-am aplica la marele boom al totemurilor şi tabuurilor de grup. Totuşi, spiritul de grup se deslănţuie uneori cu o forţă pe care altfel decît "cenzorială" e greu s-o numeşti. De aceea, lupta reală de opinii, diversitatea polemică a părerilor înăuntrul aceleiaşi publicaţii apare astfel definit.

Numai că libertatea expresiei trebuie să aibă o acoperire reală în libertatea interioară de gîndire.

Ca limită exterioară, cenzura s-a subţiat pînă la dispariţie. Foarte bine. Dar să reamintim o vorbă a lui Noica, adresată tinerilor: "Cînd veţi porni în larg, veţi vedea că limitele interioare sînt mai dureroase decît cele exterioare". O asemenea vorbă putea fi răstălmăcită în vremea cînd limita exterioară era prea împovărătoare spre a fi trecută cu vederea. Astăzi, observaţia filosofului ajunge la zenitul atenţiei noastre.

Cuvîntul este liber. Liber - pentru ce? Dacă libertatea cuvîntului o înţelegem ca simplă deslegare a gurii lumii - e, pînă la urmă, lamentabil. A-ţi da drumul la gură, a fi slobod la gură - începe prin a fi ceva minunat. E ca stîmpărarea foamei şi setei. Această foame şi sete de cuvînt a fost potolită. Ce urmează? Îmbătarea cu apă rece?

Sorin VIERU

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 633.11.62 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 633.11.62, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.009.401.30.03- BRCE
ISSN 1221-30-55

*CONSILIUL EDITORIAL:* Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
*REDACŢIA:* Magdalena BOIANGIU, Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Teodor SUGÁR (secretar general de redacţie), Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (red. şef adjunct)
*CORECTURĂ:* Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
*RESPONSABIL DE NUMĂR:* Radu COSAŞU
*TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:* Gabriela ANDREESCU, Florin MĂNESCU
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96

● Anul I ● Nr. 38 ● 1-7 octombrie 1993 ●

Anul I
nr. 39
8-14 octombrie 1993
16 pagini 75 lei

# DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

# ...DA' CU PLICTISEALA CUM STAȚI?

## *Pe divan: Alexandru PALEOLOGU*

*"Plictisul nu ni-l prescrie nici o practică, nici o tradiţie, nici o metodă; nici o doctrină nu-l preconizează, nici o credinţă nu-l iartă. Este un sentiment condamnat."*
*CIORAN*

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

## *"A povesti este monoton" (PAVESE)*

# Synthetică predoslovie

## – ÎN LOC DE PREFAŢĂ –

Se spune că la început a fost cuvîntul. De fapt, la început a fost plictiseala, incomensurabilă, insuportabilă, inaudibilă, sub formă de hău, depresiv şi subtil albăstrui, de jur împrejur, cît se putea zări. Un fel de stare cosmică apăsătoare, pricinuită de singurătate, de lipsa unei activităţi, ori de-o ocupaţie neatrăgătoare, ca aceea de a privi zi şi noapte în bezna primordială. Iată primul sens. Exemplificat de Ţiţero şi Xenofan, ce socotiia lumea a fi fără început şi fără sfîrşit. Apoi, Cuncus şi Cornilie Agrippa mărturisăsc în **Deşertarea ştiinţei**, cap. LI: "Oare oaăle au pasările s'au făcut întâi, de vreme ce nice oaăle fără pasiri, nice pasările fără oaă a să naşte nu poate"? După multe şi îndelungate întrebări între dâns, neputându-se de ou şi pasiri dumeri, au împrăştiat părerea că zădirea toată iaste ticluită sus, în veci. Că de faptura lumii multe păreri şi dovăzi a filosofilor şi poiaticilor păgâneşti era. Unii socotiia a fi zădită lumea den haos, den amestecătura lucrurilor şi stihiilor, adeca înainte de orişice nu era decât un chip cărui i-au zis groasă şi nemistuită mamină, iară Thales Milisie au scornit că începătura tuturor lucrurilor ar fi ocheanul, nu acela prin carele să zăreşte mai aproape, ci cela cu peşti în el, şi valiuri. Până la urmă, un sămn de dăstălenire a dat cineva, că d'aia să deosăbeşte viaţa oamenilor den dobitocul cel mut, şi-a zis cum a rămas până azi: mai întâi, au făcut Dumnezău ceriul şi pământul, soarele şi luna, stelele şi toate alte în văzduh, în mare şi pre pământ viejuind, iproci. Dumnezău s'a uitat, totul era făcut ca la Carte, însă plictiseala dăinuia, abea acum descoperindu-i semnificaţia într-o limbă care, mulţi ani mai tîrziu, avea să se numească engleză. Aşa că a şeasę zi, den lut, den pământ, den te miri ce, au făcut pre om după asămănarea sa, l'au înviiat şi l'au însufleţit, bucurându-se că zburda de colo-colo, numa că acel chip mic (oară asemănătoriu?) părea tot mai căznit de monotonie, ca şi creatoriul său privindu-l. Drept pentru care i s'au arătat o viziune de-au înghejat steaua crucii şi s'a spăriat ochiu de-atuncea până azi, zisă Evva, de la coastă-n sus aproape la fel, minus crieru, în jos fiindu cu lipsa pe potrivă. Şi nice nu apăru bine, că Evva se lăsă înşelată-n amiaza mare de şarpe, motiv pentru care se născu şi al doilea sens al cuvîntului care-a fost la începuturi, vorbesc însă de acest început, şi anume, iritare, necaz, enervare universală, deoarece văzând Creatoriul pre Adam şi Evva cum s'au mângâiat întru scârba lor, sub pom, nu I-a mai rămas altceva de făcut decât să-i urgisească den raiu, ca printr-o veselă şi mântuitoare prorocie dela singur El dată.

Pre urmă, lucrurile au mers ca şi dela sinele, mai întâi Avel, mai apoi Cain omorât la vânat cu o săgiată den tâmplare şi, în a cincea sămînţie după strașnicul potop, după mărturia lui Berosie şi Epifanie, când s'au înmulţit rodul omenesc şi toţi oamenii o limbă avea (engleza?) şi o limbă ştiia a grăi (engleza) îndată domnii şi otcârmuitorii lor, care era de 72 de ori mai bătrâni, clătându-se dela hotarele Araratului s'au aşezat în câmpi, unde au început turnul Vavilonului, trăim tot într-o nescrisă în cronici linişti şi desfătare. Ori, nu să ştie mai întâi ce-a fost, al lor gol sufletesc, ori al Celuia cari s'au trăzit cu un spleen crezut uitat după atâtea făptuiri, cert iaste că făr să ştie de unde, lumea s'a pomenit că vrea să'ş facă nume şi laudă vecinică întru pomenire, de i-a apucat pe toţi scriindu-şi şi săpându-şi numele sale pe pietri şi cărămizi, dentru o materie ce socotiseră să agiungă până la ceriu. Dară mai lipsea ceva. Şi unde odat' se inventă den nimica arma cu slobozenie, deşi fusese şi-nainte, cu nume de bâtă, piatră, năsip în ochiu, însă prea dăvreme, atuncea când omorâtorii de anonimi şi anonimi neavând o limbă nu interesau pre cronicarii încă nenăscuţi. Şi asta cu toate că ei între ei erau preocupaţi de evoluţia toporului de silex, mărturie stând, printre altele, şi aniversarea, la 8 septembrie anul acesta, a 53 de ani de la descoperirea operei de artă de la Lascaux. Minunea a fost posibilă graţie cîinelui unui francez din partea locului, cîine care spre bucuria întregii omeniri a căzut într-o grotă, ce avea să fie denumită mai tîrziu "Sixtina preistorică". Experţii au ajuns la concluzia că nici un pictor nu ar fi putut lucra mai bine atîtea sarabande de bouri, cai, cerbi gigantici surprinşi de lăncii, cu intestinele afară albe - se descoperise suliţa. Opera a fost desăvîrşită cu grăsime, la lumina zilei, folosindu-se negrul extras din magneziu şi roşul hematitului. S-a spus că e vorba de un singur om, care lucra foarte repede. Artistul a trăit cu aproximativ 17.000 de ani înainte de Cristos, avea fruntea plată, mentonul dezvoltat şi arcadele proeminente. Se numea magdalenian fără să ştie, şi aparţinea rasei **Homo sapiens fossilis**. Pereţii degradîndu-se, pictura originală nu mai poate fi admirată, grota fiind acum închisă de către autorităţi. Din 1983, s-a deschis însă pentru public Lascaux II, o copie fidelă. Despre cîine nu se mai ştie nimic. Tot ce se mai ştie aparţine domeniului halebardologiei, care explică transformarea suliţei de ceremonie preistorică în bombă nepriiatenă, şi atâta ne agiunge pentru deschisul minţii la nurii istoriei noastre preacurvitoare. Fămee obişnuită, de altfel, fiindu în stare a mânui obiectele de cultulu tot atâta de iute şi de departe ca şi alăturalnicul şi imprecisul bărbat, ba încă şi mai mult, ştiind a folosi şi sulemenitul greu, chiar înainte de căderea pe spate, dară pe faţă nu. Arta măscării născându-se odată cu ea cel puţin teoretic, fiind apoi folosită în desăvîrşita mişcare omenească de bielă manivelă, şi rămânând pentru totdeauna în istoria umanităţii cu o definitiv întipărită pe chip mască de ou. Tot ea (istoria) ar putea enumera unele dintre cele mai folosite măşti, confecţionate cu uşurinţă de-a lungul vremii din hîrtie, curcubee pe cer, văpsele, cuvinte, lipici şi sfoară: securist, pompier, înger, colonel spre general, chirurg, şofer, autostopist, Cervantes, bufniţă, terorist, Rabelais, mătasea broaştei, Ruta soarelui către Indii, cartof, drac, papagal, potop, luna iulie, Leonard, Oameni de bine, Quetzalcóatl, mască (...) cu pene, mască pentru măritiş, pentru dureri de stomac, pentru emisiune la televizor, pentru ploaie, pentru ajutoare din străinătate, pentru loz în plic cîştigător, pentru mers la revoluţie, pentru întors de la revoluţie, pentru pensionare, pentru vatra strămoşească, pentru despărţire (cu bonfaier), pentru împreunare (cu şurub), mască pentru parlament, cu ochelari, roţi dinţate ori scuipat, mască de şobolan, acvilă, infuzor, suedez, măşti de preşedinte-personaj-tragic-surîzător, prim ministru, bunic, gospodină (cu plasture de castitate), student, Mao, administrator, adjunct, hingher, miner, panariţiu, pitic, pilaf, emigrant, handicapat, inadaptat, melc.

Ei bine, în ciuda atîtor măşti şi a multor altora greu de precizat, plictiseala pare să fie eternă. "Doriţi să ajungeţi în ţări străine, în mod plăcut şi confortabil? Rom-Avia vă invită la bordul aparatelor sale". De sus, poţi contempla nestingherit spectacolul cauzat de, cum scrie Mommsen, o nenorocită întîmplare dintr-o zi de marţi, 18..., cînd lui Marx i-a căzut zahărul pe covor şi nu în ceşcuţa cu ceai, motiv pentru care s-a năpustit la peană, furios, scriind o predoslovie pe care nimeni nu o mai înţălege, în afar de Hipocrit, poate, care o au numit-o otcârmuirea vieţii. Ori fiind ea deodată otcârmuire, s-a văzut silită, den nevricale, să se înveştmânte întru armurie, cu coifuri, scut şi cazemată, doar pentru a îndupleca cosmosu să nu-i arunce roşii în biatul cap. Pe urmă veniră Elam, feciorul mai mare al lui Sim, den care au purces la 441 Elamitenii şi Persii, niam cu bărbăţie, care elam să înţălege după tălmăcirea jidovască tânăr, aproape copilandru, motiv den care şi astăzi Persii strigă la rugile lor Hala elam, sau Hala huhali, cum s'ar înţălege după unii fugi d'aci, şi viceversa după alţii.

În pofida atîtor diversificări ale creaţiei iniţiale, spleenul a rămas în toi. Chiar şi Iulius Caesar, ceva mai tîrziu, descendent direct den Elamiteni prin colaterale, în timp ce primea ultima lovitură de pumnal (inventat de curînd, cu lamă dublă şi mîner răsucit, din fildeş) lovitură care i-a fost de altfel fatală (dată fiind sub robă, potrivit declaraţiei lui Ulpius T. Cazzo) a afirmat că, în definitiv, lumea nu se poate lipsi de bărbăţie fără aş primejdui existenţa. În marea sa **Cronică latină**, autorul (un sclav) ne arată că aceste cuvinte, subliniate de cunoscutul răcnet imperial de durere, au constituit finalul unei ample ode scrisă de împărat în timpul campaniei din Britania. Şi numai din pricina ceţii, sălbaticii celţi nu au putut aprecia cum se cuvenea minunatele versuri.

Mai trec cîţiva ani. Vechii celţi sînt acum apţi pentru a deveni strămoşi, fiind pe jumătate asurziţi de canţonetele napolitane. Dar răsună o frază celebră: "Italienii nu se predau; căraţi-vă toţi cîţi sînteţi sau vă trăsnesc cu escadroanele mele" (**Memoriile lui Garibaldi**, Ed. Calman-Lévy). Practic, cu aceste cuvinte, epoca regilor se sfîrşea. Începea, dar tot într-o mare plictiseală, era trotinetelor, prăşitoarelor, zeppelinelor, pîlniilor acustice, aragazurilor cu bec continuu. Desigur, sînt sute de secole de cînd Omul s-a împrăştiat pe pămînt. "Dincolo însă de două mii de ani, originile Balcanilor şi ale Franţei se pierd în noapte. O vastă perioadă întunecoasă precede istoria noastră. Căci, pe acest pămînt, migraţiuni şi cuceriri se succedaseră pînă cînd Galii deveniră stăpîni, izgonind ocupanţii găsiţi acolo sau amestecîndu-se cu ei. Aceşti ocupanţi erau Ligurii şi Iberii, bruni şi de statură mijlocie" (Jacques Bainville - **Istoria Franţei**). Şi, cursiv, o mie de pagini mai departe, citim: "Cînd Ludovic al XVI-lea şi-a tipărit notele zilnice (relatînd fuga sa la Bruxelles în 1791), prinţul de Talleyrand şi-a exprimat (verbal) părerea despre această operă în termenii următori: «A fost o călătorie de arlechin; mînca (e vorba de Ludovic) şi tremura, tremura şi mînca». Stendhal, care îl cunoştea pe rege, era întru totul de aceeaşi părere" (E.V. Tarlé - **Talleyrand**, Ed. Politică, Bucureşti, 1962). În cele din urmă, capul miruit avea să se rostogolească pe scîndurile negeluite ale eşafodului. O mică aşchie se înfipsese în obrazul acela gras, alb, golit de sînge (Din mărturiile unui călău). "Iar noi am fost modelaţi de formele şi manierele suveranilor noştri" (Marcel Appenfeld - **L'Age D'Or de la Peinture Hollandaise**). Cu toate că toţi tiranii sînt din firea lor fricoşi, precum zice proorocul David: "Acolo le era frică, unde nu le era frică", psal 53, stih 6. Deoarece pre tirani cunoştinţa lor den lăuntru îi face neputincioşi, şi au grijă să fugă nezgoniţi de niminea, doar la sunetul frunzelor sunătoare: "Cînd zăpezile-n decembrie-s curate/ Ca iubirile cînd se deschid în floare/ Unit poporul vă urează multă sănătate/ Ziua Dumneavoastră e Ţării sărbătoare/ Mulţi ani, Conducător iubit, mulţi ani!". Pe acoperiş, lîngă elicopteriu, din această interacţiune mutuală (de cette réaction mutuelle) va rezulta un mod de a guverna şi de a da ascultare (un mode de gouverner et d'obéir) care la urma urmei ar putea merita numele de constituţie (constitution). Ori, "la sfîrşitul lunii Martie, Convenţiunea, pe care unii încă o mai confundau cu votata Constituţie, formă în sânul său Comitetul Mântuirii Publice pentru a controla ministerele, adică pentru a guverna direct. Pentru ca acesta să fie la rîndul său controlat, după logica terorismului, renunţară la inviolabilitatea lor. Atunci revoluţionarii puturâ să se ghilotineze între ei" (J.B.- **Istoria Franţei**). Ca fond muzical pentru aceste evenimente ar putea fi folosite piesele **Impromptues**, create între anii 1913 şi 1916 de George Enescu, la Paris şi Cracalia. Timpul prezent este însă perfect susţinut de opera **Oedip**. Lumea s-a obişnuit atît de mult cu morţi mutilaţi violaţi scuipaţi pe micul ecran, încît nu mai realizează atrofia generală, epidemică, a nervului optic, părîndu-i-se astfel că ceea ce o înconjoară este un decor pentru simpla ei neliniştire, unde, în sfîrşit, viaţa unui om nu contează mai mult decît aceea a unei furnici ce-şi dă duhul sub pantoful cu talpă groasă al aceluiaşi om. Pentru prima dată în istorie, ipoteticul sfîrşit al lumii este minunat mediatizat. Avem antene simple, parabolice, tunuri, sîrme, sateliţi şi o infatigabilă plictiseală. Vedem zilnic derularea apoteozei apocaliptice ce pare să nu mai aibă nici o relevanţă, mai ales că, mulţumită monitorului din sufragerie lucrurile se nasc gata făcute la pătrat. Constanta fenomenului este cadavrul. Deşi-i neputincios lucru să poată a cuprinde şi scorni mintea omenească lucruri mai subţiri şi înnalte şi de mirat ca acesta den urmă, mai există totuşi şi altele, dar mai inefabile. Se impune întrebarea: ce este un cadavru? Este ceva care nu-şi dă seama că este? Unii autori susţin că ar putea fi, mai ales toamna, un soldat. Dezbrăcat, de preferinţă în coloană, să ne imaginăm o companie de soldaţi goi puşcă, doar cu, să zicem, casca pe cap, mărşăluind vesel pe şosea, cu mădularele în balans. Iată ce scrie în acest sens Thomas Mann, într-o inedită scrisoare către un prăştier: "După primul orgasm, el s-a ridicat, s-a îndreptat către măsuţa de lucru şi şi-a odihnit cu dragoste palmele pe teancul de foi proaspăt scrise. Avea o privire pierdută şi muşchii feselor relaxaţi. N-aş putea spune că l-am înţeles imediat, deoarece încă mai stăteam într-o atitudine de abandon, dar m-am recules repede şi am surîs larg. Desigur, oameni ca el se nasc foarte rar, aşa că este de datoria ta, a alesei, să le surîzi". (Thomas Mann -1912). În acelaşi an apare **Der Tod in Venedig**.

În antichitate, o metodă verificată de a înlătura plictiseala de după luptă, era cîntecul. Astfel, chiar şi Ahilevsu avea obiceiu, şăzând supt cort, făr de alte zăbave, den cânta în copuz faptele oamenilor viteji. O tehnică modernă şi cu bune rezultate în cazurile disperate este aceea descrisă pentru prima oară la Moscova, de către academicianul E. Kreindler:

Se ia un copil nu prea mare (de preferat cel propriu, zămislit cu gîfîituri, din dragoste, născut în cazne, crescut cu sacrificii). I se înfăşoară în jurul toracelui o manşetă pneumatică care se umflă pînă dincolo de limita suportabilă. Apoi, într-o ordine descrescătoare, se izbeşte de perete, se aprinde şi se îndepărtează cu bisturiul emisferele cerebrale. Pentru ca rezultatul şi emoţiile să fie pure, este recomandată chirurgia pe viu, în natură, fără anestezie. În timpul doi se conectează ce mai rămîne din copil la o sursă de curent alternativ. Urmează o stimulare sincronă trifazată. Sînt observate pupilele, care nu se mai dilată. În acest moment, cineva apropiat - tatăl ori mama - va înfige cîteva ace cu gămălie în timpanele subiectului, şi un cui de 35 de milimetri în abdomen. Dacă este detectată o comportare apropiată de normal a copilului, se aplică electrosoc. Criză motorie clonică. Convulsii. Copilul, de regulă, decedează. Dacă nu decedează, se instituie o perfuzie cu glucoză 5% pe vena mediană bazilică. Observăm privirea recunoascătoare, de copil. Apoi el (copilul) se relaxează. Se înfăptuiesc acum următoarele operaţiuni: trepanaţie multiplă, strivire, electrosoc, dilacerare, străpungere, tăiere, decorticare medulară. Înregistrăm tremurul subiectului, agitaţie. Coagulăm globii oculari. Secţionăm coastele cu foarfeca Krupp, ridicăm plastronul costal şi constatăm în 1,5% din cazuri pulsaţii ale inimii. Se smulg ori se înnoadă aorta, esofagul şi venele cave, provocîndu-se astfel o puternică hemoragie internă în urma căreia nu mai apare nici o pulsaţie a inimii. Cîteodată, cînd se scoate cordul, observăm culoarea roşie bătînd spre albăstrui, mărimea obişnuită, forma de inimioară. În cel mai fericit caz, putem extrage din atriul stîng o bucăţică de chihlimbar cu diametrul între 0,1 şi 1,2 centimetri, care poate fi predată procuraturii sau păstrată pentru ocazii speciale în bufet, printre albume de familie şi bibelouri.

Răzvan PETRESCU

**ERATĂ**

Dintr-o eroare regretabilă, dar lesne de-nţeles, poza de pe coperta numărului trecut a apărut RĂSTURNATĂ

Ne cerem cuvenitele scuze.

**Propuneri de *Dileme* pentru viitor:**

- **Consilieri şi consiliaţi (nr. 40)**
- **Civilizaţia Bucureştilor (nr. 41)**

Abonamentele la Dilema se pot contracta la toate oficiile poştale
Dilema se află la poziţia nr. 2106 din catalogul publicaţiilor.
Pentru orice nereguli vă rugăm să vă adresaţi la redacţie
tel. 633.11.62. la domnul Marian Burtea.

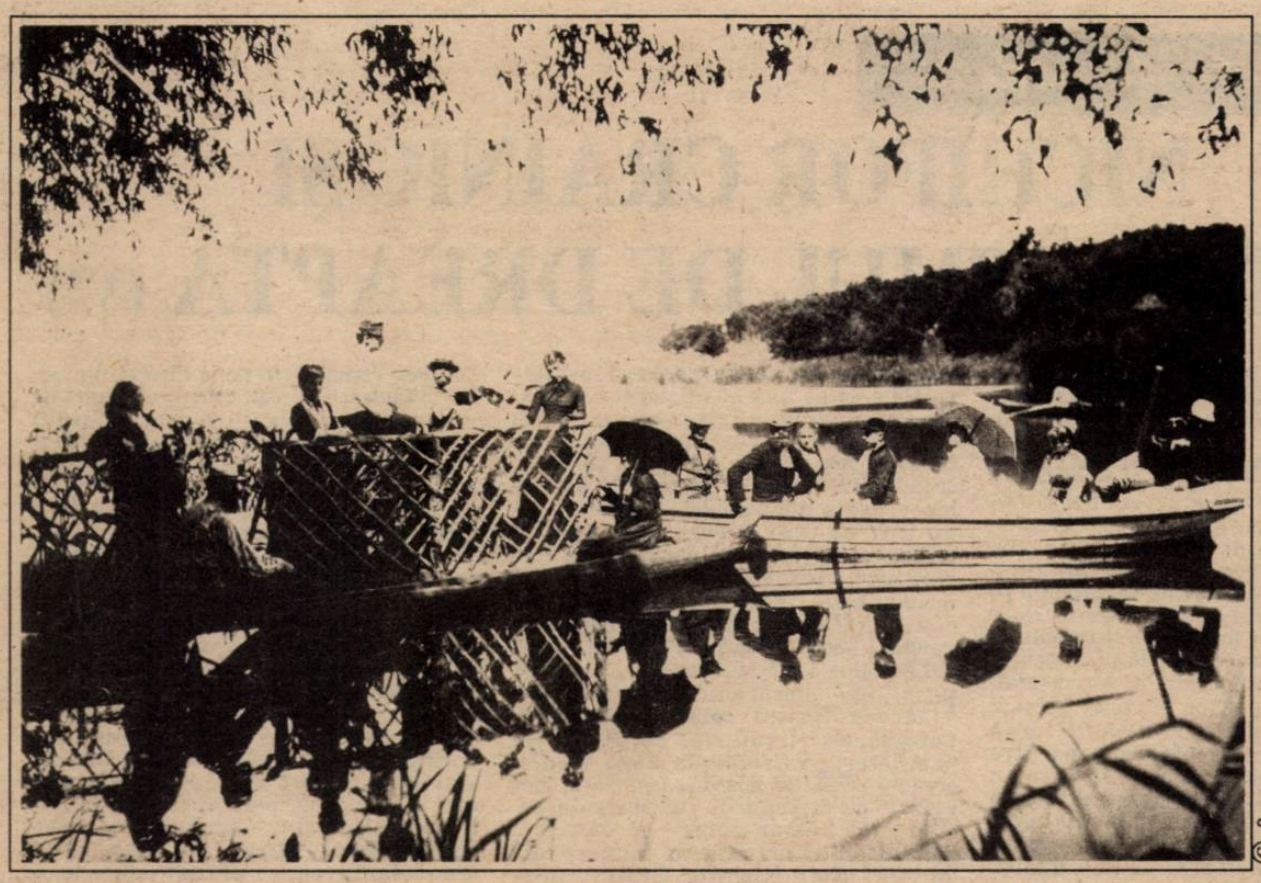

© ?

# O nouă mistică: mistica locului ales

La Bucureşti cîştigă tot mai mulţi adepţi părerea că România ocupă unul dintre locurile privilegiate ale lumii. Personalităţi publice de rangul întîi, oameni politici importanţi, comentatori cu autoritate, nu-şi mai refuză decît rareori duioasa plăcere de a declara sau de a da de înţeles că România se găseşte într-un spaţiu ce prezintă un interes extraordinar pentru Europa şi chiar pentru întreaga planetă. Analizele, judecăţile, ipotezele ce decolează de pe acest nou plai al gîndirii politice autohtone se înmulţesc de la o zi la alta, iar optimismul lor se umflă ca altădată cifrele planurilor cincinale. Un fel de febră a evaluărilor geo-politice extrem de favorabile României şterge mai toate deosebirile rezultate din situarea diferită în peisajul politic. Un consens greu de obţinut în alte privinţe se naşte aproape miraculos din această nouă mistică, mistica locului ales.

Feluritele vizite absolut normale, normale pînă la banalitate, ale unor funcţionari politici, militari sau comerciali străini se transformă în dovezi infailibile ale preocupării oarecum secrete, dar neapărat de proporţii gigantice, pentru România. N-a auzit nimeni de ei în ţările din care vin, dar în România devin mari vedete şi li se dă o respectuoasă atenţie holbată. La fel, călătoriile şi întîlnirile în străinătate ale funcţionarilor români, de diferite ranguri, capătă aspectul unor evenimente colosale, ce brăzdează inconfundabil actualitatea planetară; desigur, numai privite din România, fiindcă la faţa locului, în cele străinătăţi, aceste călătorii şi întîlniri, atîtea cîte sînt, ţin de o rutină ce le face, acolo, perfect anodine.

Se generalizează credinţa că România este o insulă de stabilitate şi bogăţie, dar şi un privilegiat loc strategic, într-o mare de turbulenţe şi imprevizibile riscuri. Iar avantajul acestei insularităţi, proclamate cu trufie, trebuie, nu-i aşa, răsplătit. Europa, tot Apusul, din Canare-n Arizona, din Toronto pînă-n Sydney, Singapore şi Hong-Kong stau cu ochii spre Carpaţi. Înţelegînd, în fine!, cît de important e **locul** unde se află România: cel mai important, desigur. Caracudi meditează planetar: "ce gîndeşte Washingtonul" (ori Parisul, ca şi Bonn-ul)? Luat de valul noului fundamentalism, purtătorul de cuvînt al partidului de guvernămînt anunţa chiar că Europa VA REGRETA că admiterea României în Consiliul de la Strasbourg s-a făcut atît de tîrziu. Se **previzionează** represaliii?!

Această atitudine nu e totuşi nouă. Doar sensul ei este inedit. Mistica locului şi fetişizarea geografiei au o venerabilă tradiţie la români, însă forma lor a fost mai degrabă una defensivă, de nu chiar pesimist-jelitoare. Încă de pe vremea cînd nu se vorbea de geo-politică şi de geo-strategie, spaţiul în care trăiau li s-a părut românilor unul precar, vulnerabil, periclitat: "aşezaţi în calea tuturor răutăţilor", ce mai rămînea posibil în afară de tînguiri?! O lungă, seculară văicăreală se schimbă acum în ţanţoşă mîndrie. Dar sursa e aceeaşi, iar mecanismul similar: neîncredere în sine şi miza pe conjuncturi.

Aşa cum bocitorii nefericirii româneşti ignorau cu desăvîrşire că distrugerile, războaiele, invaziile, ocupaţiile, vecinătăţile strivitoare nu lipsesc din istoria nici unei ţări europene, teoreticienii privilegiilor spaţiale ignoră că măcar la fel de importante, de nu încă şi mai importante decît condiţionările geografice, sînt răspunsurile specifice date de colectivităţile umane. La urma urmelor, optimismul geo-politic şi geo-strategic de acum, chiar acceptînd că s-ar bizui pe calcule corecte, ceea ce nu este deloc evident, exclude factorul decisiv - care este capacitatea oamenilor de a valorifica într-adevăr eventualul potenţial favorabil al spaţiului.

Se poate face o analogie la îndemîna oricui. Se spune, şi nu este un neadevăr, că România este o ţară frumoasă, cu o zestre naturală foarte bogată. Şi totuşi, România nu este o ţară turistică, iar frumuseţile ei naturale sînt prăpădite cu o nepăsare ce a depăşit de mult limitele iresponsabilităţii. Lauda plaiului şi a "gurii de rai" merge, cum se vede, foarte bine cu lipsa reală de grijă pentru "piciorul de plai" şi "gura de rai".

Noua mistică a spaţiului are acest avantaj: degajează de răspundere şi acţiune umană, substituindu-se angajării în real. Se aşteaptă divina intervenţie, pe motiv de "loc ales". Dacă nu vine, atunci e... Malta! **God helps him who helps himself - Dumnezeu îl ajută pe cel care se ajută singur:** un biet proverb britanic.

Mircea IORGULESCU

© ?

# Tristeţea de a avea dreptate

Mizantropul - în variantă pură - e, bineînţeles, o abstracţiune. Nimeni nu detestă într-atît specia umană, încît să nu se prefere măcar pe sine. Şi rareori cei care practică retorica mizantropiei sînt, în fapt, la "înălţimea" retoricii lor. Pentru a fi un mizantrop adevărat, fără fisură, trebuie, mai curînd, să fii plasat în afara umanităţii: ca îngerul căzut de pildă, al cărui nume ebraic (Satan) înseamnă "adversarul", "duşmanul"; nu al Demiurgului (căruia îi e subordonat), ci al omului. Numai Demonul e, aşadar, mizantrop. Oamenii au doar **accese** de mizantropie, rezultînd fie din hazard umoral, fie din proasta digerare a unor crize existenţiale, fie dintr-un mod greşit de a înţelege natura însăşi a omului.

Alceste, personajul lui Molière, ilustrează cea de a treia variantă: mizantropia lui nu e ură, ci iubire prost aşezată, exigenţă care se intensifică pînă la incomprehensiune. E forma cea mai nocivă (şi foarte frecventă) a mizantropiei: ratezi întîlnirea cu aproapele tău, cu fiinţa lui concretă, particulară, în numele unei teorii a omului generic. Te interesează **conceptul** de om, sau gloria vagă a "umanităţii", şi întorci spatele omului viu, celui cu care convieţuieşti zilnic. Mizantropul e, în acest caz, un utopic. Pentru el, omul nu e un partener, ci o categorie. Şi de dragul categoriei, el sacrifică partenerul. Mizantropi sînt toţi cei care iau **persoana** umană drept materie primă a unor proiecte abstracte, toţi cei care combină un fanatic meliorism de principiu cu un total dispreţ pentru valorile imediate, toţi cei, în sfîrşit, care înalţă paradisuri viitoare pe infernul prezentului. Mizantropia e o demagogie a "umanităţii" şi a "generaţiilor de mai tîrziu", născută pe socoteala omului individual şi a generaţiilor de azi. Mizantropia e transformarea omului individual în **instrument**, sau în etalon statistic al unui program trans-individual, care trebuie realizat **cu orice preţ**: cu preţul însuşi al omului...

Evident, Alceste nu merge atît de departe. Ieşirile sale mizantropice pot fi legate şi de firea lui bilioasă (incriminată ca atare de flegmaticul Philinte), şi de lipsa de măsură a juvenilităţii. El nu ştie să fie "înţelept cu sobrietate". Sinceritatea lui e un abuz al sincerităţii, intransigenţa lui e un exces al intransigenţei: îi judecă pe toţi, nu iartă pe nimeni. (A fi neiertător i se pare definiţia însăşi a iubirii: "... on n'a vu jamais un amour si grondeur" - va spune, excedată, Célimène). Didactic mereu, indignat mereu, Alceste ar trebui să le fie tuturor antipatic. Şi totuşi le e drag multora: lui Philinte în primul rînd, dar şi femeilor: Célimène, Eliante, Arsinoé. Le e drag, pentru că, în definitiv, **are mereu dreptate**. Dar o dreptate barbară, mohorîtă, minerală, în care nu e loc nici pentru milă, nici pentru umor. Mizantropia e **tristeţea de a avea dreptate** cu privire la omul generic, fără a înţelege nimic din omul individual. Nu prin Philinte, a cărui toleranţă e, uneori, vecină cu indiferenţa, trebuie corectat Alceste, ci prin Montaigne: "J'aime une sagesse gaye et civile, et fuys l'aspreté des moeurs et l'austérité, ayant pour suspecte toute mine rébarbative... La vertu est qualité plaisante et gaye..." Bucuria virtuţii - iată ceea ce scapă sermonizantului Alceste şi tuturor acelora care, asemeni lui, văd în desăvîrşire o disciplină acră, făcută să usuce şi să geometrizeze unicitatea miraculoasă a fiecărui om. Pentru a nu aluneca în mizantropie, exigenţa trebuie să înveţe să ierte şi să surîdă. Cum pare să surîdă Molière în culisele teatrului său, şi Demiurgul în spatele manevrelor păguboase ale Adversarului...

Andrei PLEŞU

*Puncte de vedere*

# NICHIFOR CRAINIC ŞI EXTREMISMUL DE DREAPTA (VI)

Crainic nu ostenea să propună crearea, la mijlocul secolului XX, a unui stat fundamentalist, aşa cum apare astăzi, de pildă, în Iranul ayatollahilor: "Statul etnocratic e stat moral. Cum nu există alt criteriu al binelui decît cel creştin, statul etnocratic e stat creştin. Morala lui se exprimă prin formula: **Legea lui Hristos e legea statului**. Principiul acesta e valabil în familie, în societate, în cultură, în legislaţie, în administraţie şi în economie. Căsătoriile vor fi religioase. Divorţurile nu se vor admite decît în cazuri extreme. Toate dispoziţiile legilor democratice, în contradicţie cu concepţia morală a educaţiei poporului, se vor suprima. Statul etnocratic nu poate legifera păcatul pentru a-şi crea venituri bugetare." (**Ibidem**, p.310). Reprezentativitatea în stat nu va fi una profesională, în care minoritarii vor avea parte numai în virtutea proporţionalităţii. Se va înlătura, astfel, "incompetenţa democratică" şi sistemul ei electiv. "Calificat după reprezentanţa naţională, statul etnocratic nu e nici burghez, nici proletar, nici ţărănesc; el e statul totalitar al muncii românilor." (**Ibidem**, p.288). În sfîrşit, statul etnocratic va aşeza pe alte temelii economia ţării. "Statul etnocratic e supremul gospodar al naţiunii. Principiul acesta e însăşi justificarea statului. El trebuie afirmat, cu ultimă energie, împotriva democraţilor statul ar fi incapabil ca gospodar. Această minciună (a statului democratic n.n.) a avut scopul de a scuza sistemul cointeresărilor, al concesiunilor şi împrumuturilor în străinătate, mijloace prin care capitaliştii din ţară şi de peste graniţă au devenit stăpînii bogăţiilor româneşti. România trăieşte sub dictatura capitalismului fără patrie. A declara statul incapabil ca gospodar e a declara însăşi naţiunea nevrednică să trăiască. Numai statul democratic e rău gospodar, ca străin de naţiune şi ostil ei. Statul etnocratic e organizarea dinamică a naţiunii şi supremul ei gospodar. El va naţionaliza bogăţiile naturale ale României... Naţionalizate de asemenea toate industriile de armament şi se vor înfiinţa cele ce ne lipsesc. Vor fi naţionalizate toate industriile de furnituri pentru armată... Astăzi industria şi comerţul sînt în mîinile evreieşti. Se va aplica principiul proporţionalităţii etnice în proprietatea aşezămintelor industriale şi comerciale." (**Ibidem**, p. 298 -300).

Se preconiza, aşadar, o economie etatizată, deşi statul - se ştie şi se ştia - e un rău gestionar. Dar o etatizare după criterii etnice, ducînd la o justă relaţie între totalitarismul politic şi cel economic. Formula statală preconizată de Crainic era de provenienţă fascist-mussoliniană, cu adaptări ale etnicismului biologic, care îl diferenţiau şi de teoria corporatistă propusă de M. Manoilescu. Viabilitate practică n-avea. Şi dacă nenorocul ar fi creat posibilitatea întrupării sale, în real, atunci România, cum spuneam, s-ar fi reîntors în medievalismul mohorît şi inchizitorial, respingînd tot ceea ce omenirea cîştigase, cîteva secole, în materie de organizare statală şi economică. Dar nu erau conservatorismul, paseismul şi respingerea europenismului principii cardinale ale doctrinei lui Crainic?

## *Deceptii şi plîngeri.*

Crainic ar fi voit ca programul său să fie adoptat de Partidul Naţional Creştin. A trăit decepţia de a fi fost respins, ba chiar, din cauza acestui program autoimpus, a şi fost izgonit din partidul pe care pretindea că-l fundase. A avut chiar şi surpriza că, la publicarea programului său al statului etnocratic, să fie comentat critic de oficiosul partidului. A comentat, firesţe, acest, pentru el, trist episod: "Bătrînul cuzism a luat o foarte lungă atitudine împotriva lucrării noastre **Programul statului etnocratic**. Era, o recunoaştem, o legitimă apărare. Fiindcă oricine ne-a citit şi-a dat seama, prin comparaţie, de incoherenţa acestui anacronic conglomerat de idei numit, dintr-o vetustă obişnuinţă, «doctrină naţionalistă». Răspunsul cuprinde o pagină întreagă din **Apărarea naţională** şi e neiscălit... El crede foarte serios că naţionalismul e democratic... El se citează sau citează pe d.A.C. Cuza pentru a ne arăta că există o falsă democraţie şi o democraţie adevărată. Falsa democraţie e, firesţe, cea jidovită iar adevărata democraţie ar fi cealaltă... Şi atunci cuzismul care e antisemit, cum poate fi democrat? «Eliminarea» jidanilor prin democraţie? Dar ce gînditor politic serios a putut să conceapă această aberaţie, afară de d. A.C.Cuza?... D. A.C.Cuza a continuat să se simtă foarte bine ca deputat democrat, mulţumindu-se să strige «eliminarea jidanilor» pentru satisfacţia băieţilor naivi. Şi acuma cînd se propune un sistem închegat logic de organizare politică, economică şi culturală, cum este **Programul statului etnocratic**, ca singurul mijloc real de deparazitare a organismului naţional, o biată sensibilitate anacronică, unită cu o maturitate muiată în alcool, crede că e un prilej de zeflemea tîmpită - şi atîta tot." (Nichifor Crainic, **Cuzismul împotriva etnocraţiei, Sfarmă Piatră** III, nr. 90, din 19 august 1937). Atacat, se plîngea Crainic, a fost programul său şi de Mihail Manoilescu, autorul **Statului corporativ** şi, implicit, al unei alte orientări de extremă dreaptă din viaţa publică românească în acel deceniu.

## *"Mirosuri" şi "cadavre"*

A avut, deci, surpriza că înainte de respingerea programului său de gogo-cuzism, a fost respins de "ziarul ideologului corporatist d. Mihail Manoilescu". Şi n-a fost vorba de o respingere cu argumente teoretice valabile, ci de una pamfletară. "Autorul acestui program a fost prezentat lumii naţionaliste într-o lumină inedită: cadavru, hoţ, tapeur, ignorant, căzătură scoasă din lupanare pe braţele atît de binevoitoare ale amicilor. Acestea toate nu într-un ziar iudaic, nici într-un democrat, ci într-un ziar naţionalist care vrea să fie legionar şi să dea expresie «omului nou»". (Era vorba de **Buna Vestire** n.m.) - (Nichifor Crainic, **Programul statului e'nocratic, Sfarmă Piatră** III nr. 82 din 24 iunie 1937). Într-adevăr, în aprilie şi mai 1937, nimeni altul decît chiar Toma Vlădescu (fostul colaborator de la **Calendarul**) îl injuria, în stilul lui pamfletar, pe Crainic în **Buna Vestire**, organul oficial al mişcării legionare, ziar apărut cu stipendiile lui Manoilescu. ("Importă numai -acum - să dăm la o parte definitiv un cadavru. Miroase cam de mult timp Nichifor Crainic într-adevăr..., miroase insuportabil şi dacă acesta e singurul rău pe care ar putea să-l mai facă, e totuşi o bună higienă aceea care pretinde să înnecăm mai curînd, atîta mort, atîta duhoare, atîta cadavru în puţină cerneală salubră" (T. Vlăd., **Pentru cel mai trist cadavru. Direcţia lui Nichifor Crainic, Buna Vestire** I, nr. 70 din 19 mai 1937). Şi **Vremea**, revistă înverzită, se ridica, în septembrie 1937, împotriva lui Crainic şi a programului său etnocratic: "Profesorul Nichifor Crainic ne-a fost cîndva aproape de suflet prin scrisul său. De cînd însă posedat de orgoliu politic, ca de un amok, loveşte unde trebuie şi unde nu trebuie şi face programe, ca, de pildă, cel al statului etnocratic nu-l mai recunoaştem... Atunci cînd ni se întîmplă să-l mai recitim ne impresionează dureros parada aceea nesfîrşită de megalomanie, atitudinea de geniu neînţeles. Un adevărat ortodox ar avea motive de reculegere." ( **Vremea**, X, nr. 505 din 19 septembrie 1937).

## *Nădejdi eşuate*

Rivalităţile şi orgoliile măcinau frontul naţionalist al extremei drepte. Fiecare orientare socotea că formula sa e unica valabilă. Crainic, cu programul său, a fost deci contestat din mai toate laturile frontului şi tratat ca un adversar. Nici condeiul lui Crainic n-a stat în inactivitate, lovind peste tot ca o ghioagă. Această încrîncenată polemică dovedeşte, printre altele, că programul lui Crainic a avut ecou. Deşi cei mai mulţi l-au respins, acceptat fiind numai de condeierii salarizaţi de la **Gîndirea** şi **Sfarmă Piatră** (Pan Vizirescu, Ovid Caledoniu) şi de **Porunca Vremii**, prin pana directorului ei, Ilie Rădulescu, a fost, totuşi, un punct de vedere care a stîrnit interes. Oful lui Crainic era că a eşuat în tentativa de a crea un partid etnicist şi ortodox după model catolic. Nu-l interesa că un astfel de partid e în contradicţie cu ortodoxia. El îl dorea. Şi atunci cînd a crezut că l-a creat (Partidul Naţional Creştin), conferindu-i doctrina şi programul, a trăit eşecul de a fi exclus din cadrele sale. Iritat, a lovit în cei foşti ai lui, cu sete indignată. A rămas numai cu propunerea unei formule de program doctrinar şi practic, care-l diferenţiază în ansamblul orientărilor din extrema dreaptă românească. Inutil să glosăm cu stăruinţă asupra valorii utile, doctrinară şi practică, a acestei formule statale. O credem nulă, prin paseismul său concentrat, prin obscurantismul întunecat, prin negarea valorilor democratice. Era, într-un fel, transplantarea, în planul politicii, a doctrinei sale ortodoxiste, şi ea carentă chiar de la fundamente.

De altfel, Crainic nu a fost o personalitate care să fi stîrnit simpatie în epocă. Nimic, în personalitatea sa, din darurile de mentor ale lui Nae Ionescu. Cu excepţia fanilor gîndirişti din jurul său, stăpînea mai mult antipatia. Memorabil e portretul creionat lui Crainic de G. Călinescu în 1931. Îl reproducem pentru a înţelege cum l-a prizat epoca: "Departe de a fi descărnat de posturi, el (Nichifor Crainic n.m.), are trupul consolidat al unui popă de ţară sau al unei ţărci grase pe toamnă. Şi încă aceste imagini duc prea mult gîndul spre cer... De altfel, lumea de bun simţ, chiar cea iubitoare de probleme religioase, îşi dă seama de ipocrizia vulgară a predicilor sale. Om incapabil de orice privaţiuni, doritor de arginţi, de plăceri lumeşti, mare căutător de ziafeturi zgomotoase cu descărcări de pistoale, linguşitor şi cătărător; închinînd în mod jignitor **Gîndirea** azi M.S.R. Mihai, mîine M.S.R. Carol al II-lea, poimîine marelui profet al neamului N. Iorga, tocmai în momentul cînd omagierea poate fi asociată de urmărirea unui interes personal. D. Nichifor Crainic a adus preoţimii noastre un rău greu de vindecat: a trezit numai o ambiţie de reclamă şi de paradă religioasă, o goană după recenzii şi inserţii prin gazete, mai ales, prin **Universul**... Acestea despre chipul dlui Nichifor Crainic care de e nufăr - este negreşit un «nufăr negru», plutitor în mlaştini" - (G. Călinescu, **Nufărul negru sau unicul chip îngeresc, Viaţa Românească**, XXIII, nr. 7-8, p.192).

Z. ORNEA

# La Strasbourg, birjar!

Săptămîna parlamentară 27 septembrie - 1 octombrie, a aparţinut, de fapt şi de drept, Strasbourgului. Întreaga atenţie, prezenţă (şi absenţă) a senatorilor şi deputaţilor, s-a concentrat asupra votului pe care Parlamentul de la Strasbourg l-a acordat cu chiu cu vai României, un vot care a consfinţit o acceptare fără precedent (adică originală!) a unei ţări în Consiliul Europei: vot pozitiv **condiţionat**. Adică, sîntem în probe (pînă la "proba" contrarie). Altfel, Adrian Năstase vede în votul Europei, "degetul" cu care Dumnezeu ne-a arătat, după "mîna" pusă în cap în decembrie '89. Başca o codiţă draculească!

Oricum, luni, în aşteptarea evenimentului, parlamentarii au garantat salariul minim pe economie, care chiar minim a rămas, pentru că "dacă salariul minim e mare, atunci omul vrea să se odihnească, preferă să nu lucreze", cum observa socialistul Gh.Răboacă. Discuţii mai animate a trezit Legea privind Agenţia pentru Dezvoltare şi Amenajare Teritorială, lege care datează din precedenta legislatură şi pe care opoziţia o consideră inutilă atîta timp cît totul se poate rezolva prin Legea 18 (a fondului funciar). În plus, legea pusă pe tapet de partidul majoritar, e anticonstituţională, ea fiind iniţiată "înainte de a apărea constituţia" cum a afirmat dl Glodeanu (PNŢCD). Opoziţia a mai susţinut că această Agenţie e un nou prilej de manifestare a corupţiei.

Marţi, parlamentarii nu s-au prea omorît cu legile ţării, pe motiv de "Consiliul Europei în direct" (că "revoluţia" s-a dus), ciulind toţi urechea (deşi ar fi vrut ochii), în grup organizat la staţia de amplificare a Senatului şi Camerei Deputaţilor, pentru a primi vestea "în colectiv", ca pe vremea cuvîntărilor "minerului de onoare". În consonanţă, s-a discutat situaţia vilelor, a locuinţelor de serviciu şi a caselor de lux, căutîndu-se să se definească ce e "o vilă de lux" şi evitîndu-se situaţia caselor naţionalizate. La discuţii, PUNR-ul s-a situat de partea opoziţiei, cerînd indirect socoteală majoritarilor, pentru locuinţele pe care le ocupă o parte din ei, începînd cu decembrie '89. Regimul de urgenţă impus legii de către iniţiator, respectiv Guvernul, a dat de bănuit chiar unor parlamentari din PDSR (dl. Momanu, de exemplu), astfel că în urma votului, Legea a fost restituită Comisiei, pentru reformulare.

Miercuri, cele două Camere s-au rezumat la lucrul pe comisii, (plenul a sărbătorit, probabil, "intrarea în Europa"), iar joi, după cafele negre, s-au dat declaraţii, în plenul celor două Camere, de către toţi liderii de grup parlamentar, prin care şi-au exprimat, mai mult sau mai puţin, satisfacţia de a fi cîştigat oarecum încrederea Europei. Astfel, de la C.Vadim Tudor am aflat că "de-acum fiecare român poate deveni un Napoleon, un Beethoven, iar UDMR-ul trebuie să depună un jurămînt de fidelitate faţă de România", de la pesemistul Răboacă că "ar fi trebuit să ne spălăm rufele în familie ca să fi intrat mai repede în marea familie a Europei", iar liderul pedeserist Văcaru a atras atenţia, rînjind a scuză pentru lipsa de modestie, că "28 septembrie vine după 27, cînd noi am cîştigat alegerile, anul trecut"! Opoziţia a căutat să sublinieze că e doar un început, care ne obligă, iar UDMR-ul a reiterat rezervele din Memorandum, încercînd să explice şi poziţia Ungariei care s-a abţinut de la vot. Apoi s-a trecut la medierea legii privind drepturile foştilor parlamentari al căror mandat nu a mai fost reînnoit (şi care devin şomeri!). Oficial, s-a votat şi o lege privind aderarea României la Statutul Consiliului Europei. Încercarea de reluare în discuţie a Legii 85, privind vînzarea de locuinţe şi alte spaţii construite de stat, a fost întîmpinată cu refuz categoric de opoziţie şi nu numai, senatorul Paul Popescu (PNŢCD) afirmînd că această lege lezează dreptul la proprietate şi este neclară. Camera Deputaţilor s-a ocupat de privilegiile proprii, în cadrul statutului parlamentarului. În ciuda "sfatului şi indicaţiilor", lui Dan Marţian, grupul majoritar a votat pentru o indemnizaţie pentru munca din teritoriu, de 50% din salariul de parlamentar. Vă pupă, electoratul!

Pe holuri, se bîrfea că România a fost primită în Consiliul Europei, chiar şi condiţionat, din cauza misivei trimisă de Elţîn Occidentului, în care Rusia se arată îngrijorată de **expansiunea** NATO în estul Europei şi reaminteşte de Yalta!

Petru IONESCU

# Salvatori cu feţe duble

Admiterea României în Consiliul Europei a umplut de mîndrie patriotică discursurile tuturor aleşilor noştri. Guvernanţii consideră că îndeplinirea acestui obiectiv politic îi scuteşte de responsabilitatea eşecurilor în plan economic, social şi legislativ. În numele Convenţiei Democratice, PNŢCD tinde să-şi minimalizeze înfrîngerile şi neputinţa, declarînd că fermitatea (rigidă!) de care a dat dovadă i-a convins pe occidentali mai mult decît se vede cu ochiul liber. PD(FSN) se împăunează cu meritul de a fi întocmit cererea căreia i-au trebuit doi ani buni pentru a fi votată la Strasbourg. Liderii UDMR nu se sfiesc să-şi mărturisească propria contribuţie la dezbaterile prealabile pentru a ne face să înţelegem că fără Memorandum-ul lor n-ar fi existat amendamente şi deci nici garanţii democratice. Partida Naţională, pentru care respingerea cererii României ar fi fost mai avantajoasă, nu concepe procesul de integrare în structurile occidentale decît în legătură cu vigilenţa sa duplicitară. În fine, PUNR afirmă sus şi tare că fără semnalele sale la adresa pericolului maghiar, majoritarii ar fi înghiţit de mult hapul şi s-ar fi lăsat descoperiţi în faţa ofensivei antiromâneşti pe plan mondial.

Privite de la o oarecare distanţă, "eforturile conjugate" ale forţelor politice româneşti sînt mai mult imaginar-spăimoase decît retrospectiv-convingătoare. În schimb, începe să cîştige în importanţă "ajutorul" celor care nici nu s-au gîndit să ni-l dea: polonezii ne-au ajutat votînd aşa cum am votat şi noi, deşi democraţia lor are un deceniu avans; slovacii ne-au ajutat pentru că i-au înfruntat pe unguri cu un ceas mai devreme, profitînd evident de faptul că se află cu cîteva sute de kilometri mai la vest; sîrbii şi croaţii ne-au ajutat din pricina embargoului ale cărui efecte le putem oricînd invoca în propriul avantaj politic deşi ele sînt o nenorocire în plan economic; ruşii ne-au ajutat şi ei în pofida propriei voinţe şi a propriului interes, ţinînd cu sufletul la gură Casa Albă şi sediul NATO. Prin efectele perverse ale politicii lor, ne-au ajutat deopotrivă ungurii şi bulgarii: primii, pentru că au exagerat exact în momentul în care şi-au dat seama de ineficienţa propriei strategii; ceilalţi, pentru că au transferat discuţia în alt plan decît cel de care sînt interesate marile puteri şi au încercat să exploateze teama de concurenţă într-un mod inacceptabil la această oră pentru forurile europene.

"Ai noştri" nu au însă chef şi aptitudini pentru înţelegerea contextului, subtextelor şi pretextelor Europei contemporane. Atunci cînd se întîmplă să fie obligaţi din afară să se lepede de propriile limite, nici guvernanţii, nici opozanţii nu se mai simt datori să se întrebe cum ar fi procedat în absenţa cadrului şi directivelor externe. Tocmai de aceea, analizele ulterioare ale dezbaterilor şi votului de la Strasbourg au evitat cu grijă un singur subiect: putea România intra în Consiliul Europei odată cu celelalte ţări din fostul bloc comunist şi dacă da, cui i se datorează această întîrziere? Nici una dintre instituţiile pentru care rezultatele Sesiunii parlamentare de la Strasbourg din 28 septembrie au devenit motiv de lăudăroşenie nu pare dispusă să constate efectele acceptării fără rezerve a statutului de "codaş".

De cînd lumea, vinovăţia e mult mai greu de recunoscut decît meritele: faptul că România a urmat cel mai întortocheat traseu spre Consiliul Europei se datorează infantilismului nostru social şi politic, fervorii cu care am considerat nimicurile drept esenţiale, gesticulaţiei de saltimbanc fără de care nu ne-am putut concepe adaptarea. Din interes, din spaimă sau din prostie, am contribuit cu toţii la pierderea momentului favorabil în plan european de dragul focului de paie care ne punea în valoare egoismul inadaptabil. Preşedinţia - pentru care ideea că ar putea pierde alegerile era mai insuportabilă decît izolarea ţării de lumea normală - a sacrificat din start acest punct din programul politic al primului guvern posttotalitar - pentru a-l relua **doar** atunci cînd s-a văzut în siguranţă pe termen lung; aliaţii săi dinainte de scrutin, convinşi că orice "ieşire din rînd" le-ar aduce soarta de învinşi a predecesorilor, au preferat să vadă în proeuropenismul cabinetului Roman o dovadă a lipsei de instinct politic; adversarii puterii de pînă mai an, împărţiţi în două tabere duşmane, au recurs la vechea metodă a înţelegerii dragostei de ţară prin suprapunere cu propriile lor interese: naţionaliştii şi-au oferit serviciile împotriva opoziţiei în schimbul unei rupturi cu adepţii integrării grabnice în Europa; opoziţia, pentru care "căderea guvernului comunist" instalat la putere în decembrie 1989 era singura satisfacţie la care putea tînji - s-a aflat după aceea în postura ridicolă de a accepta restauraţia întrucît nimeni nu i-ar mai fi luat în seamă acuzele. De bunăvoie şi fără remuşcări, toate partidele politice au folosit anul preelectoral 1991 aşa cum şi-ar fi dorit adversarii conjuncturali ai României: de aici, din interior, s-au întreţinut şi s-au justificat convingerile celor pentru care admiterea ţării noastre ca membru cu drepturi depline al CE încălca propriile zone de interes, deci şi principiile democraţiei. Acum, şi opoziţia şi puterea ar dori să "vîndă" succesul de la Strasbourg ca pe semne ale propriei maturizări. De fapt, ar fi mai onest să spunem că Europa este cea care s-a maturizat în raporturile ei cu fostele ţări comuniste şi că decizia forumului paneuropean a ţinut cont nu atît de sclifoselile noastre sau ale vecinilor, cît de proiectul de perspectivă pe care îl serveşte. La fel, obţinerea acordului cu FMI şi cu Banca Mondială, ca şi a clauzei naţiunii celei mai favorizate, n-au nimic de-a face cu victoria noastră asupra orînduirii comuniste: lumea a intrat într-o nouă fază şi noi - vrînd-nevrînd - odată cu ea. Avem oare, acum, la aproape patru ani de la căderea dictaturii, un proiect pentru propriul nostru viitor sau ne vom lăsa traşi - ca de atîtea ori în istorie - cînd într-o parte, cînd în cealaltă?

Crezîndu-ne şmecheri şi profitori în două direcţii, ne-am trezit deseori şantajaţi ori păcăliţi de partenerii cărora le-am dat voie (şi motive) să ne tragă pe sfoară. De-o vreme încoace, cu cît ne plîngem mai mult că alţii ştiu să-şi propună ce e bine pentru ei înşişi şi mai ştiu şi să-şi urmărească scopul propus, cu atît repetăm greşeala istorică de-a nu ne păsa încotro ne duce valul dacă nu ne facem o barcă. Strasbourg-ul şi "politica" lui ne-ar fi putut trezi mai devreme la realitate, dar noi am preferat să ne batem cu pumnul în piept mizînd pe şansa înecatului care se agaţă de pai. Dacă nici mitralierele cu care la Moscova s-a "apărat democraţia" nu vor fi auzite cum trebuie, "la vîrf", Hasbulatovii şi Ruţkoii autohtoni vor sta în continuare pitiţi la umbra alianţelor proguvernamentale: nu mult, ci doar pînă li se va părea că a venit momentul potrivit să "sufle" paiul salvator al reformei înlocuindu-l cu solida măreţie a patului de puşcă din spatele planificării centralizate.

Elena ŞTEFOI

## De jur împrejur

# O anumită formă de democraţie

În cele cîteva ore cînd victoria rebelilor din Parlamentul rus părea nu numai posibilă, ci chiar la îndemînă, s-a vorbit în principal despre democraţie. Konstantin Zlobin, consilier a lui Ruţkoi, spunea în timp ce trupele lor se îndreptau spre Centrul de televiziune Ostankino: "E a doua naştere a democraţiei în Rusia". Întrucît Zlobin nu a precizat cînd a fost prima, şi avînd în vedere ce s-a mai întîmplat în noaptea de duminică şi luni, este de presupus că democraţia nu s-a născut încă acolo. Mai tîrziu, în timp ce luptele se desfăşurau în plin, vice-premierul Gaidar, de al cărui nume se leagă atît speranţele reformiste, cît şi resentimentele celor nemulţumiţi de dezastrul economic, a chemat populaţia Moscovei să-l sprijine activ pe Elţîn. Oamenii n-au prea venit, sau în orice caz nu în număr semnificativ. Întrebat de ce a trebuit acest apel, cînd era clar că situaţia nu poate fi rezolvată cu mîinile goale, Gaidar a răspuns că era necesar să se vadă de partea cui e poporul, iar pentru oameni ar fi fost necesar să simtă că eventuala victorie le aparţine şi lor, nu doar militarilor care acţionează la ordin. Nu s-a întîmplat aşa. Ceea ce de fapt nu dovedeşte nimic. Cele cîteva mii de oameni care au cucerit Parlamentul şi primăria, care au atacat televiziunea n-au fost o masă spontană disperată ci o colectivitate cu o mînie bine organizată şi dirijată. Este de presupus că atacul Palatului de Iarnă din celălalt Octombrie - 1917 - nu s-a produs cu mai mulţi combatanţi. Mulţimea, care duminică îi huiduia pe funcţionarii primăriei luaţi prizonieri de insurgenţi, i-a huiduit luni pe insurgenţii deveniţi prizonieri. Mulţimea ţine cu învingătorii.

De data aceasta, altfel decît în 1917, altfel decît în 1991, armata a acţionat decis. În 1991 victoria lui Elţîn a fost asigurată prin neutralitatea ei, acum a fost nevoie de intervenţia ei în forţă şi privelişte soldaţilor ruşi trăgînd în alţi ruşi - în numele unei democraţii ale cărei manifestări nu le-a văzut încă nimeni cu adevărat - reprezintă un prag psihologic cu urmări greu de prevăzut.

Analiştii discută cu patimă dacă putea fi evitată această confruntare. Dacă socoteala începe de la 21 septembrie, data dizolvării Parlamentului, este evident că nu: cuplul Hasbulatov-Ruţkoi nu avea nici o intenţie să cedeze şi era clar că participă la negocieri pregătindu-se de luptă. O soluţie - cum s-a dovedit - sinucigaşă; e mai mult decît probabil că dacă ar fi acceptat în linişte participarea la alegerile fixate de Elţîn ar fi obţinut voturile necesare prezenţei lor în Parlament. Nu e deloc cert că în condiţiile unei rezolvări paşnice a crizei politice, Elţîn ar fi avut parte de un legislativ mai ascultător. Dacă socoteala începe din august '91, e limpede că au fost ratate toate ocaziile de delimitare efectivă între democraţi şi conservatori, toate răscrucile care ar fi putut evita tragica încleştare. Comandanţii militari care au asigurat victoria lui Elţîn nu reprezintă cea mai sigură garanţie a pluralismului şi a evoluţiei democratice şi, fără îndoială, ei vor cere răsplata fidelităţii lor.

Liderii occidentali şi-au declarat sprijinul faţă de Elţîn, absolvindu-l de păcatul folosirii forţei, mizînd pe sinceritatea declaraţiilor lui. Comentatorii ruşi sînt mai prudenţi. Tentaţia autoritarismului rămîne în continuare o alternativă care se poate justifica atît prin haos, cît şi prin prezenţa unor adversari fără scrupule.

Într-un interviu dat unor reporteri francezi cu puţin timp înainte de a se preda, generalul Ruţkoi, care promisese că va muri ca un erou, era foarte preocupat de găurile produse de proiectile în pereţii Casei Albe. În punctele fierbinţi ale Moscovei au fost prezente toată figuraţia şi recuzita revoluţionară. Au lipsit în mod evident eroii. Şi poate că această realitate va contribui la evoluţia spre o viaţă normală în care e nevoie de inteligenţă, putere de muncă, toleranţă şi nu de eroism.

Forţele fidele cuplului Hasbulatov-Ruţkoi şi-au dovedit devotamentul faţă de Rusia imperială, fără împărat dar cu comunişti. Rămîne ca cei care au obţinut victoria să facă dovada că ştiu şi pot că conducă ţinînd seama şi de nemulţumirile pe care le provoacă deciziile lor, cu alte "arme" decît cu tancurile.

Magdalena BOIANGIU

## Presa despre...

# Războaie, sfidări, victime şi psihoze

A venit toamna şi, colac peste pupăză, ziarele s-au scumpit încă o dată. Conform tuturor agenţiilor interne şi internaţionale, lipsa "agentului termic din calorifere" e mai suportabilă de cînd "scandalul de la Uniunea Scriitorilor ia, pe zi ce trece, o amploare tot mai mare". Salvarea vine tot dinspre **Evenimentul zilei**, care ne anunţă, la început de trimestru, vestea cea mare: "După admiterea în Consiliul Europei, orice cetăţean se va adresa cu plîngeri Comisiei Europene pentru drepturile omului". Probabil că sufletul caritabil care ne-a telefonat la redacţie, luni, 4 octombrie, pentru a denunţa "furtul intelectual săvîrşit de **România liberă** sub forma publicării unei dezbateri găzduite de Grupul pentru Dialog Social" va constata repede că în Europa nu se iau în considerare decît turnătoriile scrise. Nedreptăţiţii legii funciare ar putea deschide, cu această ocazie, o agenţie direct la Strasbourg. Nu de alta, dar au şi avocaţii occidentali nevoile lor. "Actorul Mircea Diaconu (care) se războieşte (pe prima pagină a celui mai citit dintre cotidiane), cu prefectul de Argeş începînd să ia înapoi pămîntul strămoşilor săi" are motive serioase să fie deschizător de drumuri. Nouă, ca să fim sinceri, ne e tot mai clar că "dreptul cetăţenilor români de a semnala nedreptăţi şi încălcări ale drepturilor omului despre care au cunoştinţă" direct la poarta Strasbourg-ului e un cîştig al democraţiei şi o mare lovitură pentru instituţia naţională condusă de domnul Cristoiu. Ca să nu-şi piardă creditul şi clienţii, îi recomandăm să sponsorizeze trimiterea în bloc la Consiliul Europei a dosarelor pe care "locatarii" celebrei "liste a ruşinii" le-au înaintat Justiţiei române fără speranţa de a le vedea rezolvate. Se impune însă o totală discreţie, pentru că altfel "presa (aflată) în slujba adevărului" ar fi în stare să programeze cîteva pagini pe săptămînă "jalbelor cetăţeneşti" traduse în cîteva limbi de circulaţie universală. Ar fi simplu de tot, cum simplu a fost pentru **Jurnalul Naţional** să se comporte cu ocazia împlinirii a 100 de numere ca la centenar (despre care i-au şi amintit unele din pompoasele dedicaţii publicate în două ediţii consecutive!). Cum lucrurile importante nu scapă deloc ochiului vigilent al culegătorului de ştiri pentru pagina întîi, Florin Mircea Corcoz triumfă în **România liberă**: "Deputatul Gheorghe Ana şi-a rupt degetul mare de la picior". Cloul relatării face toţi banii: recipientul care a provocat accidentul n-ar fi stîlcit stîngul parlamentarului PDSR dacă nu ne-am confrunta cu o mare criză de butelii. **Cronica română** întoarece pe toate feţele "Psihoza Caritas" pentru a ne convinge că "principiul disperat «totul sau nimic» ar putea transforma ţara într-o imensă coadă" cu un capăt în Cotroceni şi cu altul pe dealul Feleacului. Nici **Adevărul** nu simte nevoia să se îndepărteze de "Fenomenul Caritas": "Primarul Piteştiului aşteaptă bani de troleibuz de la Philadelphia" se intitulează un patetic articol semnat de Daniel Oanţă. Matematician fiind, primul gospodar al municipiului respectiv mărturiseşte că de vreme "ce nu-l dau banii afară din casă" nu-i rămîne decît să creadă într-un autohton perpetuum mobile. Realist la culme, aşa cum îi stă bine unui politician, omologul său de la Cluj ilustrează, în aceeaşi publicaţie, pe coloana din dreapta, speranţa "omului Pendiuc": "Dl. Funar îl invită pe preşedintele Iliescu să joace la Caritas". "Miracolul" de la Cluj rămîne în continuare indescifrabil. În schimb, ne-am lămurit extrem de uşor cu Consiliul Europei: "Pentru presa românească, amendamentele nu reprezintă o surpriză", afirmă Rodica Chelaru în **Meridian** (vineri, 1 octombrie). O credem pe cuvînt, aşa cum îi credem şi pe realizatorii sondajului Gallup conform căruia "40% dintre americani îl consideră pe Bill Clinton mai prost decît nevastă-sa". (E.Ş.)

# "Stilul e ceva care te salvează de plictiseală"

**"Despre plictiseală?! Pe nişte vremuri ca astea?... Curat frivolitate!"**

**Intîi, că remarca de mai sus este, ea-însăşi, de o mare plictiseală. Apoi, nu ne-am propus să reabilităm plictisul: ar fi fost o întreprindere vană şi vanitoasă. Dar nici nu puteam să-l ignorăm: plictisul există, oricît am vrea să nu, oricîte piedici am pune în calea lui.... Pasienţe, radiouri, gherghefuri şi cărţi - nimic nu ajută: pînă la urmă, distracţiile însele se-ntorc împotriva noastră, aducînd, în loc să alunge, acest venin - plictiseala. Bietele "robingo"-uri se îmbibă, ca un cub de zahăr, de lichidul amar...**

**Vremurile pe care le trăim par să dea dovadă de o inventivitate ieşită din comun pentru a goni urîtul. În această evidenţă (dar cine ne poate spune că acelaşi lucru nu se petrecea şi pe timpul lui Pascal?), un lucru merită remarcat: acela că** singurătate şi plictiseală **tind să se substituie! Cine spune:** Eşti singur?, **subînţelege:** Nu ţi-e urît? **Jocurile** au solitaire **au ceva suspect; cît despre cei care se simt bine singuri fără a face nimic, fiind, în schimb, plictisiţi de ceilalţi - ce să mai vorbim... Fără a încerca să găsim o definiţie, ni s-a părut tentant, şi chiar - ei, da! - "de actualitate" să alcătuim acest dosar; pentru că, dacă Cioran are dreptate cînd afirmă că plictisul este un "sentiment condamnat", în ţăria cu care o civilizaţie îl condamnă este poate, deja, o parte de răspuns...** (A.L.Ş.)

## Alexandru Paleologu la divanul "Dilemei":

### *Capitolul întîi*

**Alex.Leo Şerban: Domnule Paleologu, cînd v-am propus, la telefon, să facem un divan avînd ca subiect plictiseala, mi-aţi spus: Ce bine! este de mare actualitate...**

**Alexandru Paleologu:** "Mare plictiseală pe lumea asta, domnilor!" spune Gogol undeva... şi-i vorbă memorabilă, mai ales c-o spune Gogol. Nu mai ţin minte unde e plasată, că mie mi-a rămas în minte comentarea de Lucian Raicu a acestei fraze – nu mai ţin minte unde am citit-o la rîndul meu în Gogol –, dar e o frază formidabilă... Mi-aduc aminte, în schimb, că Dinu Noica spunea că la o conversaţie a lui Nae Ionescu cu tinerii lui discipoli, Cioran i-a sugerat să facă o prelegere despre plictiseală; şi, iarăşi, nu mai ştiu dacă Nae Ionescu chiar a făcut-o, dar am văzut, şi **am vrut** să citesc, un text al lui Cioran despre plictiseală – undeva într-o colecţie de reviste la Biblioteca Academiei –, însă era atît de plicticos că nu l-am putut duce pînă la capăt.

**– Pe vreme aia, Cioran era împotriva plictiselii** (et pour cause, **la vîrsta lui**), **dar poate că asta explică de ce vi se părea plicticos?**

– Adevărul e că, cu excepţia **Schimbării la faţă a României**, care e o carte extraordinară (păcat că a reeditat-o cu amputări; i-e ruşine de ce-a scris atunci, dar lumea ştie! Şi a ieşit şi prost din cauza asta...), şi de **"Lacrimi de sfinţi"**, pe care n-am citit-o decît tîrziu de tot în 1990 în traducere franceză, toate cărţile lui scrise în româneşte sînt foarte plicticoase! Şi foarte puerile. El, chipurile, devenise "specialist în moarte"... Nici pomeneală! Moartea era la el o temă livrescă, absolut exterioară şi declarativă. În acelaşi timp în care-a apărut **Pe culmile disperării** a apărut şi **Nu** al lui Ionescu – în care moartea e-ntr-adevăr o realitate obsesivă şi cu atît mai puternică cu cît apare pe un fundal de farsă, de carnaval: totul e derizoriu din perspectiva asta! Pe de altă parte, în **Nu** se află, în germene, tot ce-a scris el mai tîrziu... Pe cînd Cioran, şi cu moartea, şi cu plictiseala, nu mă convinge deloc: mă convinge cu stilul lui. Stilul, evident, e ceva care te salvează de plictiseală.

**– Dar n-ar putea plictiseala fi privită ca "vestibulul" morţii?**

– Plictiseala e o variantă profană a morţii, mai exact o moarte cu picătura, o secreţie internă de neant. "A te plictisi de moarte". Dar şi moartea poate fi motiv de impostură! E un fel de cochetărie la unii, cu moartea – cum este şi o cochetărie cu plictiseala.

În vremurile de-acum un secol era foarte la modă cuvîntul **spleen**, de pildă...

Deci, şi moartea, şi plictiseala sînt nişte teme – să nu zic snoabe, dar un fel de poză: ţin de un fel de poză. Moartea o lăsăm deocamdată – Tolstoi se ocupă de ea mai bine decît noi... Dar cu plictiseala e mai particulară chestia, pentru că – să reviu: "Mare plictiseală pe lumea asta, domnilor!", nu? Este un avertisment – o proclamaţie solemnă şi ireversibilă! Afar' de asta, plictiseala este un lucru pe care... eu unul... ca şi Cioran în perioada aceea, îl dezaprob. Acuma, a dezaproba un fenomen e o tîmpenie: cum să dezaprobi ceva ce este?! Dezaprob tristeţea, dar ea este; nu dezaprob melancolia, fiindcă o practic şi eu – dar nu văd de ce mi-aş privilegia-o fiindcă-i a mea?... Există şi clişeul ăsta (pe care eu unul îl afirmam adesea şi-l mai afirm şi-acuma, dar e-un clişeu!) că "un om inteligent nu se plictiseşte" – dar nu e-adevărat: şi el se plictiseşte!, cum să nu se plictisească... Vorba e: dacă faci din plictiseală o chestie de eleganţă, sau de profunzime, sau de suprem scepticism – sau de **acedia**, pentru că aici ajungem la alt termen pe care – după ce **spleenul** s-a răsuflat, că era prea **fin de siècle** – Cioran, între alţii, l-a adus, "mai nou" (mai nou se spune "mai nou"!). **Acedia**. Care-i tot aia! Dar are o conotaţie mai tranşantă, şi are ceva de maledicţie... pentru că **acedia** e un păcat;un păcat lipsit de seducţie, un păcat neispititor, destul de antipatic.

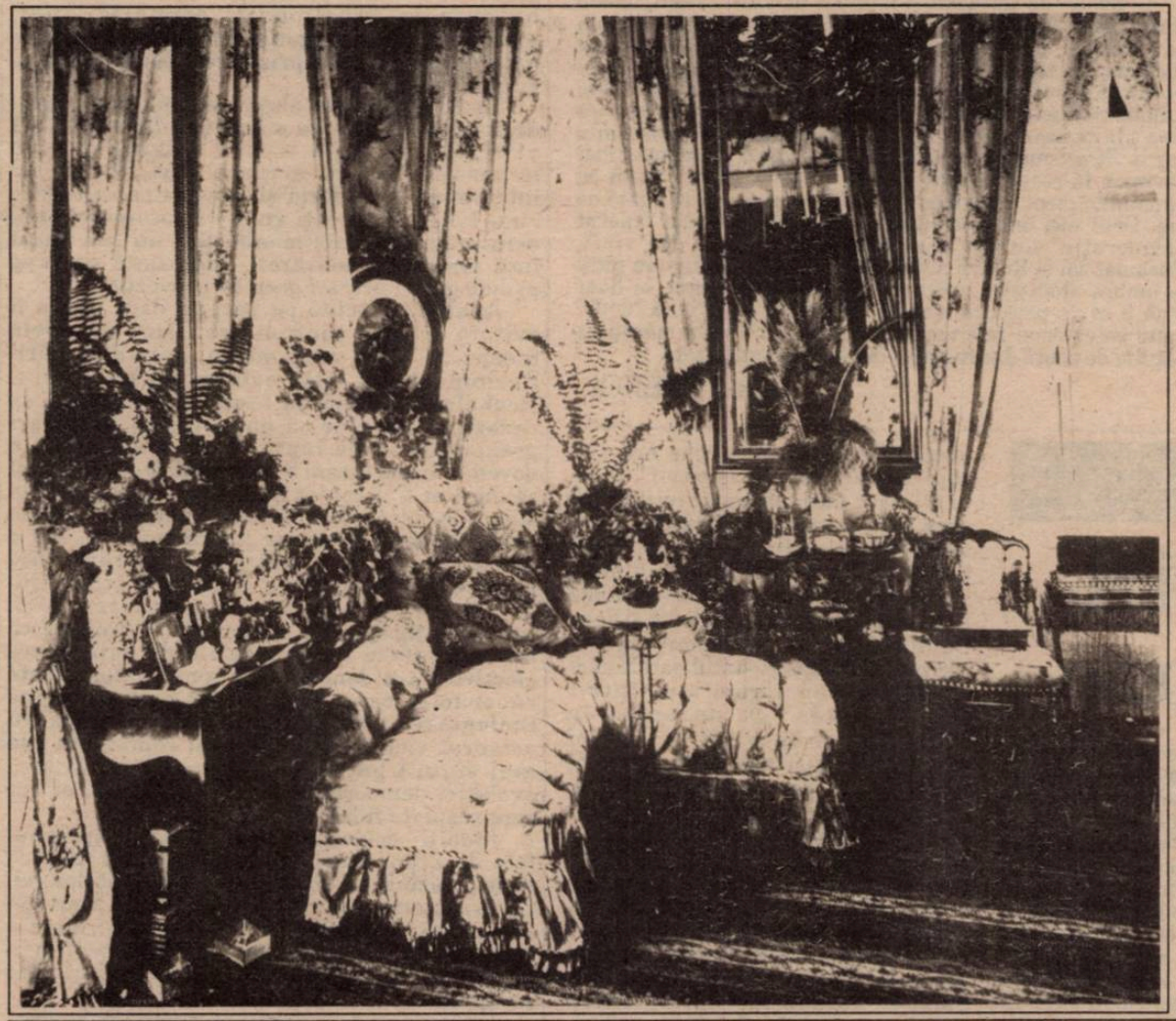

PE STRADĂ

## "Plictiseala e un atentat la ordinea cosmică"

1) CÎND ŞI UNDE VĂ PLICTISIŢI?
2) ÎNCERCAŢI O DEFINIŢIE A PLICTISELII.

**Traian Dan Georgescu, inginer** ("aproape şomer")
1) Nu prea am vreme... am un carnet în care scriu preţurile la tot ce mă interesează şi fac cumpărături din zonele cele mai ieftine. Uneori mă apucă seara, cînd îmi mai iau cîte un ziar sau o carte să citesc.
2) Bogătaşii suferă de boala asta.

**Angela Lovin, pensionară**
1) Oricînd şi oriunde sînt silită să stau alături de oameni care trăiesc ca nişte plante, fără idealuri.
2) Ar fi o lipsă de interes pentru ceea ce faci la un moment dat.

**Monica Soare, medic**
1) Cum să te plictiseşti? E imposibil! Mai întîi e profesia şi apoi, de cînd cu "Humanitas"-ul, cînd poţi să iei un Cioran, un Eliade în mînă...
2) E apanajul omului incult şi leneş şi care nu vrea să iasă din aceste stări.

**Titu Buzea, şomer şi autodidact**
1) Niciodată. Am o minte activă, mereu mă preocupă ceva.
2) Sindromul mediocrităţii resemnate.

**Emil, student**
1) În autobuz, în 311. Străzile sînt urîte şi desfundate. Interesante sînt tipurile umane groteşti, care se oferă cu generozitate. De la bătrînica cu aparenţe respectabile care înjură tineretul şi spune că a înnebunit lumea şi că nu mai e de trăit şi pînă la şomerul beat care înjură pe toţi oamenii politici.
2) Nu ştiu, cred că plictiseala e contrazicerea spiritului acestui secol, un atentat la ordinea cosmică...

Au consemnat (şi nu s-au plictisit)
Mihnea MIRCAN
Cristian ŞTEFĂNESCU

**"Gogol, în speranţa unei «regenerări», ducîndu-se la Nazaret şi plictisîndu-se acolo ca «într-o gară din Rusia»; este exact ce ni se întîmplă tuturor cînd căutăm afară ceea ce nu poate exista decît în noi".**

***CIORAN***

•••

**"Ferice de scriitorul care nu ţine seama de tipurile ce-l plictisesc..."**

**"- Mănînci prea puţin, asta e. Încearcă de mănîncă bine. Numai în vremea din urmă au şcornit oamenii plictiseala. Înainte nu se plictisea nimeni.**

**- Ia nu te mai lăuda! Parcă dumneata nu te-ai plictisit niciodată?**

**- Niciodată! Nici nu ştiu ce-i aia şi nici n-am vreme să mă plictisesc. Dimineaţa cum faci ochi - iată şi bucătarul, trebuie să porunceşti masa; apoi ceaiul, apoi logofătul, apoi te duci la pescuit şi iată şi masa de prînz. După masă nici nu apuci să aţipeşti nitel că iarăşi vine bucătarul, trebuie comandată cina; cînd să te mai plictiseşti?... (...)**

**- O să gonim noi plictisul numaidecît, zise stăpînul casei. Alexaşa, dă fuga la bucătărie şi spune-i bucătarului să ne trimită repejor nişte pateuri. Dar unde-i gură-cască ăla de Emelian şi hoţul de Antoşka? De ce nu aduc gustările? (...)**

**- Desigur, dacă mănînci aşa, cum să te mai plictiseşti! Te apucă somnul. Nu-i aşa?**

**- Da. Totuşi eu - iertaţi-mă, nu pot înţelege cum poţi să te plictiseşti. Împotriva plictiselii sînt atîtea leacuri.**

**- Care anume?**

**- Oare-s puţine la îndemîna tinereţii? Să dănţuieşti, să cînţi la vreun instrument... sau chiar să te-nsori.**

**- Cu cine?**

**- Parcă prin apropiere nu-s fete frumoase şi bogate?**

**- Nu sînt.**

**- Atunci n-ai decît să cauţi într-altă parte, să călătoreşti. Şi o idee strălucită fulgeră deodată prin capul lui Cicikov. Iată un leac minunat! zise el, privindu-l pe Platonov în ochi.**

**- Care?**

**- Călătoria.**

**- Dar unde să mă duc?**

**- Dacă nu vă opreşte nimic, veniţi cu mine, zise Cicikov şi se gîndi, privindu-l pe Platonov: "Ce bine ar fi! Am putea împărţi cheltuielile pe din două, iar reparaţiile caleştii le-aş putea trece cu totul pe seama lui. (...)**

**- Orice-ai zice, totuşi, e destulă plictiseală, grăi Platonov, care venea în urma lor."**

***GOGOL***

# "Cît a durat percheziţia, m-am plictisit"

## Capitolul al doilea

– Cînd ne plictisim?

Păi, pune, domnule, de exemplu, uvertura la "Bărbierul din Sevilla", care e nemaipomenită! Sau pune uvertura la "Don Giovanni"...

**– Dar şi muzica poate să plictisească.**

– Bun, atunci citeşte-l pe Alphonse Allais, sau pe Courteline, sau pe Caragiale – pune mîna pe o carte formidabilă şi recitește-o: nu poţi să te plictiseşti!...

E-adevărat, dar după mine tocmai în asta constă plictiseala – că nu-ţi mai arde nici de Tolstoi, nici de Mozart... Mi se-ntîmplă cîteodată, să pun la pick-up "Nunta lui Figaro", sau nu-ştiu-ce... şi constat că nu-mi mai spun nimic, că mă enervează – şi-atunci opresc pick-up-ul chiar cu riscul de a strica obiectul, pentru că fac asta cu oarecare pripeală şi nervozitate. Plictiseala are-o formă de violenţă – o formă de violenţă care nu se lasă observată, fiindcă ţi-e lehamite şi de actul violent consumat pînă la capăt...! Dar plictiseala – asta o văd la mine – naşte violenţă; o violenţă însă reprimată (şi poate, cu atît mai rea, mai veninoasă).

**– Ceea ce spuneţi dă apă la moară unei constatări – aceea că în romanele poliţiste englezeşti (Agatha Christie şi-aşa mai departe) mulţi omoară din plictiseală... Trebuie să inventezi ceva ca să omori această absolut cumplită plictiseală englezească – poţi să inventezi jocurile (care sînt foarte amuzante la ei: sau, mă rog, între ghilimele "amuzante") sau poţi să inventezi chiar romanul poliţist de tip "detective story" – care este tot o formă de joc...**

– Nu ştiu dacă nu există o capodoperă de mine ştiută, şi-acuma uitată, în care cineva comite o crimă din plictiseală? (Nu "Les caves du Vatican", alta.)

**– Există un film al lui Hitchcock, în care doi fac o crimă "gratuită" din plictiseală...**

– Acuma, plictiseala asta creatoare de răutate, de umoare agresivă care face să scadă afectivitatea între doi oameni... e-adevărat că tot iubirea-i cel mai bun leac al plictiselii.

**– Ştiţi că tot Cioran e cel care susţine că plictiseala e leacul fricii: dacă te plictiseşti, învingi frica...**

– E-adevărat – probabil... Eu n-am să spun această minciună, această lăudăroşenie tartarinească – n-am să spun că nu cunosc frica: un om care nu cunoaşte frica e neîntreg, sau este zevzec... Omul recurge la acte de curaj, sau de laşitate – şi e la limită decizia între cele două: nu poţi să ştii dacă vei fi las sau curajos – dar dacă-ţi reprezinţi laşitatea ca soluţie vei fi sigur laş! – însă în momentul în care săvîrşeşti un act de curaj îl săvîrşeşti pentru că efectiv nu este altă soluţie: pentru că dacă ţi-ai reprezenta toate riscurile de 99 la sută n-ai mai îndrăzni, aşa că mizezi exact pe acel unu la sută. Este exact ca la ruletă. Ba nu, nu e chiar ca la ruletă.

Eu am înregistrat fenomenul fiziologic al fricii – cînd, conştient, nu-mi era frică... În noaptea-n care am fost arestat – – cînd m-a trezit din somn pe la ora două un tip cu o lanternă, de la M.A.I. – şi s-a făcut percheziţie în cameră, mi-am pus un halat pe mine, m-am aşezat într-un fotoliu şi am început să fumez ţigări una după alta, dar **tremuram**: ţigara îmi bîţîia între degete, era 9 septembrie – deci nu era frig – şi nu-mi era frică deloc. Ştiam ce-o să se-ntîmple. Mă aşteptam se se-ntîmple lucrul ăsta – mi-nchipuiam că s-ar putea să fiu supus la probe de rezistenţă fizică..., era mai mult curiozitate, un "să vedem cum va fi", şi oarecum o romantică şi băieţească idee că "las' că fac eu faţă la orice!" – altă prostie... Deci, frică nu-mi era!

**– Da' nici nu vă plictiseaţi!**

- Nu mă plictiseam deloc... ba da, doar...

**– Păi ziceaţi că eraţi curios...?**

– ... Cît a durat percheziţia, m-am plictisit!

**– Deci, partea pur mecanică...**

– Da, şi această plictiseală nu mi-a împiedicat frica fiziologică. (Cea psihologică, repet, nici nu exista.) Mă plictiseam de moarte cît a durat percheziţia pentru că a durat foarte mult, şi cu tot felul de fleacuri – trebuia să răspund acelor oameni la tot felul de întrebări în care nu era comună măsură între ce spuneam eu şi ce puteau să priceapă ei...

De pildă, au găsit într-un sertar chiar de la comoda asta (care era atunci în altă casă, la altă adresă) o traducere pe care-o făcusem din Hölderlin – "Die Eichbäume" –, şi care în româneşte venea cam aşa: "Din grădini viu către voi / Voi, fii ai munţilor..." – "Aha", zice unul, "te duci către fiii munţilor!... la partizani..." După aia a găsit şi-un rucsac, pe undeva, într-un dulap: confirmarea!

## Divanul ...

## Fantasme

În politică, la fel ca şi în dragoste, somnul acţiunii naşte monştri, adică **plictiseala naşte scenarii.**

Omul politic, indiferent dacă este un patriot adevărat, un aventurier descreierat sau un meschin interesat, în momentele sale de răgaz prelungit reproşează eternei sale logodnice, PATRIA, lipsa de înţelegere pentru viitorul pe care i-l propune. Aşadar, sentimental, nebun sau ticălos, omul politic suferă şi cade pe gînduri.

PATRIA este suspectată mereu de a fi infidelă, de a nu răspunde cu gesturi ferme, electorale, celor mai profunde sentimente de partid, ba chiar de a încuraja pe alţii prin indiferenţa cu care se lasă curtată de Temiricine.

De aici, din această suferinţă atroce datorată plictiselii, se nasc în mintea omului politic cele mai fecunde scenarii. Căci îndrăgostitului i se poate întîmpla orice, mai ales cînd nu i se întîmplă nimic.

El este, de pildă, obligat să-şi imagineze felul în care PATRIA poate fi atrasă la o întîlnire galantă, felul în care poate fi ferită de capcanele altor pretendenţi şi, de ce nu, felul în care poate fi pedepsită, la o adică.

**Să-ţi dai întîlnire** cu PATRIA! Ce poate fi mai sublim?

Locul şi momentul în care strîngi la pieptul tău o femeie urîtă şi săracă nu ridică probleme, dar cînd e vorba de o PATRIE frumoasă şi bogată ca a noastră nu ai voie să ratezi evenimentul.

Îmi imaginez deliciul cu care un om politic, bine plictisit, plănuieşte o asemenea întîlnire. Evitînd tentaţia de a se tutui cu PATRIA în faţa parlamentului (această adunare de voyeuri), el va prefera fără îndoială s-o strige suav, în mijlocul unei mari adunări populare, cu ocazia sărbătorilor de rit şi neam.

**Să fereşti** PATRIA de capcane! Ce poate fi mai nobil?

Unei femei îi poţi vorbi, îi poţi deschide ochii, o tragi de mînă în ultimul moment. Dar PATRIA este mult mai vulnerabilă, pentru că PATRIA este peste tot.

Şi ce posibilitate rămîne atunci celor care o iubesc sincer, decît aceea de a fi ei peste tot. Evident că mulţimea pericolelor duce în acest caz la un fel de pîndă om la om, în care numai o minte sănătoasă ştie cine de cine protejează PATRIA. Dar cînd te plictiseşti, ca om politic responsabil, nu poţi să nu observi că pînă şi sănătatea judecăţilor poate fi mai bine organizată.

**Să fii nevoit să pedepseşti** PATRIA! Ce poate fi mai autentic tragic?

La urma urmelor, pe o femeie o poţi ierta şi uita. Dar PATRIA, nu poţi s-o uiţi.

V-aţi pus vreodată în situaţia unui om politic, singur şi plictisit, măcinat de o astfel de dramă?

Presupun că nu este la îndemîna oricui să găsească o pedeapsă care să fie în acelaşi timp inocentă, dureroasă şi repetabilă, ca o mineriadă. Prefer să nu mai vorbim!

Nu cred că au dreptate cei ce deosebesc calitativ oamenii care se plictisesc de cei care nu se plictisesc.

În politică, la fel ca şi în dragoste, important este să nu disperi: PATRIA O MUJER, TE VENCEREMOS!

Eugen VASILIU

*Plictisul de la miezul nopţii*

## "Vorbesc mai încet, că doarme nevastă-mea alături..."

La 24 de ani, **Ovidiu Roatiş** este animatorul a două emisiuni la Radio-Delta: "Urechelniţa" şi "Blind-date". În curînd, se va lansa pe unde cu încă o emisiune, instituită "Plase"... Ce va fi aceasta? Un cocteil de jocuri "deloc tîmpite" (mă asigură O.R.), mixat şi "agitat" special pentru a nu-i lăsa ascultătorului nici un moment de plictiseală! "Blind-date" (în engl., "întîlnire pe neve") este, pur şi simplu, "paradisul" interactiv la dispoziţia celor ce vor să se cunoască prin intermediul emisiunii; începe la ora 0 şi durează patru ore, în noaptea de vineri spre sîmbătă.

Ce crede Ovidiu despre această formă de asistenţă (socială) sentimentală, pe care, pe 93,5 FM, o practică? **"Cred că partea sentimentală e mai mult un pretext"**, spune el. **"Pe mine mă interesează partea socială: în ciuda faptului că, pe piaţa radioului, există o inflaţie a telefonului-în-direct (pornită, probabil, de la «Midnight-Caller»), eu cred că pentru noi este un lucru foarte necesar. Asta, pentru că bucureşteanul n-a avut ocazia să vorbească unei mase de oameni - nu e un spontan; apoi, am mai observat că el nu este nici un bun ascultător: îl place să vorbească, să se audă vorbind..."** Ovidiu Roatiş ascultă radioul "de FM", cum îl numeşte el, de la 9 ani: **"a fost o mare şansă"**, recunoaşte, **"chiar dacă nu am experienţă în a produce radio - ci doar în a consuma"**.

Emisiunea lui este inspirată de un show radiofonic de la un post din Germania, dar există diferenţe determinate de mentalitatea noastră, pentru că i se pare greşit **"să transpui întocmai o idee care prinde, într-un loc cu altă cultură, altă mentalitate!"**

**"Cînd am început să mă gîndesc la emisiunea asta, aveam o gaură în program care trebuia umplută"**, spune Ovidiu. **"Bineînţeles, m-am gîndit: Cine mă ascultă, vineri noaptea? În general, cine stă vineri seara acasă nu are posibilitatea să iasă undeva - şi, în acelaşi timp, nu are posibilitatea să facă orice altceva pentru că nu are cu cine, nu are o companie... Şi-atunci încearcă să-şi omoare timpul: probabil ritmul său biologic săptămînal l-a obişnuit/ a obişnuit-o să stea mai mult treaz vineri noaptea (pentru că au avut un prieten/o prietenă care i-a părăsit)."** Categoria "inimilor sfărîmate", cu alte cuvinte? **"Sfărîmate, sau care încă nici n-au avut ocazia să fie sfărîmate... Majoritatea, se uită la TV: am avut mari probleme pentru că TVR începuse să dea filme foarte interesante vineri noaptea (cum a fost acela al lui Scorsese), dar... bine că s-a lăsat!"** (Rîde, apoi continuă): **"În plus, lumea era obişnuită să asculte Radio-Delta pentru că, spre deosebire de alte posturi care transmit doar muzică, aici exista program. - Aşa am reuşit să-i captez. Acum - eu nu ştiu dacă ei se plictisesc într-adevăr, sau dacă eu reuşesc să le omor plictiseala... Eu, personal, m-aş plictisi ascultînd doar radio - în general, dacă nu am ce să fac, combin radioul cu cititul. Încă ceva: emisiunea a început într-o perioadă cînd se cam dădeau restanţe, aşa că mulţi stăteau acasă şi învăţau. Nu ştiu dacă aceştia erau chiar singuri, sau era numai o chestie conjuncturală: erau singuri ca să înveţe. Probabil că ei căutau un pretext de pauză - şi-atunci sunau..."** Chiar şi-n timpul unui film" **"Am observat o chestie interesantă: dacă filmul nu se terminase, sunau mai mult băieţi; după ce se termina filmul, începeau să sune fetele..."** (Fetele mai "slabe de (îngerul)" Televiziune...?) **"Pînă acum, am avut patru emisiuni cu totul, şi pot să spun că am observat totuşi o mai mare volubilitate a fetelor. Uneori, este vorba de persoane care se află după o legătură - deci, după pauza de refacere, cum ar veni... Am avut şi-o chestie care m-a şocat - pentru că s-a întîmplat în direct, n-am avut ce să mai fac! - dar care, într-un fel, a făcut bine emisiunii: un tip care s-a prezentat (era muzician, cînta la pian dacă-mi aduc bine aminte), vroia s-o curteze pe fata cu care vorbisem deja, şi care-mi spune: Ştii, trebuie să vorbesc ceva mai încet, c-alături doarme nevastă-mea şi nu vreau s-o trezesc... Am rămas blocat - i-am spus, Sigur, poţi să vorbeşti şi mai încet, n-ar fi o problemă din punct de vedere..."** (Ovidiu are o ezitare) **"tehnic!"**.

Dar el, Ovidiu, ar apela vreodată la un **blind-date**- pe-unde dacă s-ar ivi ocazia (şi dacă, mai ales, ar fi un "simplu cetăţean" şi nu Ovidiu Roatiş, autorul "Urechelniţei" şi-al celorlalte emisiuni)? **"Nici o problemă"**, îmi răspunde el. Important e să nu cazi în "plasele" plictiselii, care - ce e? **"O chestie nasoală: îţi dă senzaţia de goliciune, şi interioară, şi-n jurul tău..."**

A consemnat
Alex. Leo ŞERBAN

"Şi din plictis (mărturisesc)
Doi oameni se-mprietenesc"
*PUŞKIN*

...

"Urîtul - Nimic nu este mai insuportabil pentru om decît să aibă parte de o linişte absolută, fără pasiuni, fără treburi, fără petrecere, fără preocupare. Atunci îşi simte el neantul, părăsirea, neajutorarea, dependenţa, neputinţa, nimicnicia. Din adîncul sufletului vor părăsi pe loc urîtul, melancolia, tristeţea, durerea, ciuda, disperarea. (...)

Dacă unui om, avînd din ce să trăiască, i-ar face plăcere să stea la casa lui, nu şi-ar mai părăsi-o ca să pornească pe mare sau la asediul vreunei fortăreţe. Nu s-ar plăti atît de mult pentru o funcţie în armată dacă n-am găsi de nesuportat să nu ne mişcăm din oraş, după cum conversaţiile şi distracţia jocului nu au căutare decît pentru că nu ne face plăcere să stăm acasă. Etc. (...)

Singura fericire a oamenilor constă deci în a fi împiedicaţi să se gîndească la condiţia lor, fie printr-o îndeletnicire care să-i abată de la aceasta, fie printr-o nouă şi plăcută pasiune care să-i absoarbă, fie prin joc, vînătoare, vreun spectacol atrăgător, în sfîrşit, prin ceea ce se numeşte preocupare. (...)

Iată de ce oamenii iubesc atît de mult zarva şi agitaţia; iată de ce închisoarea este o tortură atît de cumplită; iată de ce mulţumirea de a fi singur este ceva de neînţeles. (...)

Aşa trece toată viaţa. Căutăm tihna luptînd cu cîteva greutăţi, iar cînd le-am depăşit, tihna a devenit de nesuportat, deoarece ne gîndim fie la grijile de moment, fie la cele ce ne ameninţă. Şi chiar dacă ne-am vedea puşi la adăpost din toate părţile, urîtul, cu de la sine putere, n-ar zăbovi să încolţească din adîncul inimii, unde-şi are din fire rădăcină, şi să înunde cugetul cu veninul lui."

*PASCAL*

# "Groaznica formă de plictiseală care este turismul –

## "Sînt unii care fac cu Jude nouă ore la rînd"

Studenţii, în general caracterizaţi prin imaginaţie şi energie, ar trebui să nu se plictisească aproape niciodată. Ne-am gîndit, însă, că tocmai de aici poate sări iepurele, că vom descoperi, adică, nişte faţete inedite ale problemei. Şi am pornit la vînătoare, cu următoarea chestiune: **Există momente plictisitoare în timpul studenţiei? Care sînt acele momente?**

I-am găsit prin faţa căminelor, preocupaţi de problema cazării.

**Marian Delcea - Drept:** Dacă ai avea nişte bani ai face mai multe. Eu stau aici de trei zile şi încerc să-mi găsesc o cameră. Iar legat de plictiseala de la şcoală... bineînţeles că mai e cîte un profesor care te înnebuneşte de-a dreptul.

**Mihaela - Matematică:** Eu am vrut să plec în Germania, dar nu am ajuns decît pînă în Cehoslovacia, unde am stat o săptămînă. După viaţa de acolo, cînd m-am întors aici, m-am plictisit grozav.

**Auraş Rizea - Psihologie:** Cînd te cazezi, la începutul fiecărui an. Eu n-am reuşit, încă. Se pare că mi-ar trebui, de la o sută de mii în sus, pentru asta. Problema e stresantă dar şi plictisitoare.

**Cristian Diaconu - Chimie:** Cam tot timpul. În primul rînd, laboratoarele noastre au o dotare proastă (din anii '60, '70) şi nu-s interesante. Apoi, în general, nu se prea învaţă, iar majoritatea profesorilor sînt, la rîndul lor, plictisiţi. Nu mi se pare interesant ceea ce fac aici.

**Un student la Geologie:** Nu. La cursurile care m-ar putea plictisi, nu calc nici mort. Dar sînt unii care fac cu Jude, nouă ore la rînd (curs şi laboratoare). Îţi dai seama ce înseamnă?

**Sandu Liviu - Electronică:** La coadă la bufet. Cantina a ars şi trebuie să stăm la cozi, la bufete. Sîmbăta şi duminica mai ales, atunci cînd e deschis doar unul din două şi stăm, pur şi simplu, ore întregi.

**Şerban - Electronică:** Sîntem în anul I şi prima impresie e de mare plictiseală, fiindcă trebuie să aşteptăm să ni se dea o cameră. Stăm de peste trei ore şi cred că mai avem încă vreo trei zile.

**Alina Mihai - Electronică:** Cînd aştepţi rezultatul la examene. Durează prea mult şi nimeni nu-ţi spune o oră precisă. Uneori poate fi şi 11 seara.

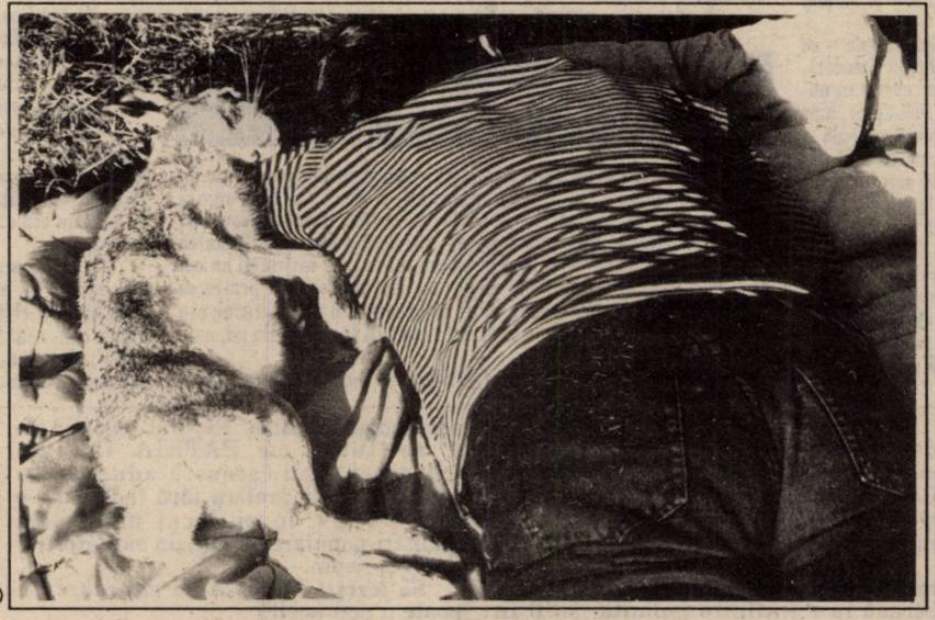
© M. Oroveanu

**Mihail Bota - Filozofie:** La şedinţele A.S.C., din prima studenţie (pînă în '89), la Fizică. Bineînţeles, atunci cînd nu ne distram pe seama politrucilor.

**Studentă - Jurnalistică:** La şedinţele de senat ale Universităţii, cînd cei mai fericiţi erau cei care aveau ziare de citit.

**Două fete - psihologie:** După anul V am putea face o listă mare, cu indicaţii pentru colegii mai mici: cursuri la care să nu se ducă.

**Budeş Nicuşor:** La Teoria Dreptului, unde nici nu puteai să scrii. Nu înţelegeai nimic din ce spunea profesorul şi ajungeai să te întrebi ce cauţi acolo şi de ce mai iei notiţe.

**Alexandru Crăciunescu - Drept:** Perioada dintre sesiuni. Toate se precipitau în sesiune şi numai atunci căpătau un sens şi un rost. În timpul semestrului, mi se părea că timpul trece prea încet. Mi-l omoram jucînd bridge, mergînd la meciuri, în nici un caz învăţînd.

**Popa Florin - Filozofie:** Unele cursuri introductive obligatorii, care au un traseu previzibil.

**Bogdan Rădulescu - Drept:** La cursurile lui Adrian Năstase, deşi ca om politic îl apreciez. Dar cursurile lui sînt plictisitoare.

Constatăm că, în cazul studenţilor, starea cu pricina e impusă de conjunctură. În plan psihologic, putem observa că trecerile de la o stare la alta, de la o perioadă la alta (sesiune-vacanţă, vacanţă-şcoală, liceu-facultate, vară-toamnă, etc) au fost pentru unii o sursă de plictiseală sau chiar de depresie. În ceea ce priveşte cursurile anoste, problema-i rezolvată: nu se mai duc la ele.

A consemnat
Andrei MANOLESCU

# Criză sau boală?

• Cred că în momentul în care plictiseala te însoţeşte peste tot - adică atunci cînd nimic din ce faci sau obţii, te absorbea sau te bucura altădată nu-ţi mai procură satisfacţie - ea nu mai este o simplă tulburare umorală, cu motive mai mult sau mai puţin concrete, avuabile şi "rezolvabile", ci trădează o criză, dacă nu chiar o boală, gravă: pierderea plăcerii de a trăi. Motoarele care te împingeau înainte (pe unul banii, pe altul dorinţa de putere sau de glorie, pe altul nevoia de împlinire, de sacrificiu, pe altul iubirea, credinţa etc. etc.) şi care făceau să găseşti un sens, acolo unde probabil nu e nici unul, s-au oprit.

• Nu am întîlnit oameni simpli care să se plictisească. Cei mai mulţi au binecuvîntatul dar de a se bucura din orice: de faptul că a curs apă caldă, că şi-au chituit ferestrele, că au bani la CEC, mîncare în frigider, că a plouat, că se vor întîlni cu prietenii, că au avansat, că au "prins" unt etc. Orice gest cotidian "pozitiv" e o victorie, orice zi "bună" e un cîştig. Speranţa îi locuieşte, orizontul e ceva familiar. Nu au angoase şi, pentru ei, a te plictisi ocazional sau fundamental e un lucru inexistent, sau neserios, iar cei care se plictisesc "nu mai pot de bine". Le vor da sfaturi, soluţii, îi vor întreba ce s-ar face dacă ar fi bolnavi ca ics, muritori de foame ca igrec, cu un copil pe moarte ca zet, deci le vor cere să vadă cîtă boală, moarte şi sărăcie e în jurul lor. Apeluri de bun-simţ şi juste, fireşte. Numai că asemenea "confruntări" ajută doar pe moment, tocmai pentru că sensibilitatea s-a tocit şi nu mai "primeşte" nimic din perpetua suferinţă din jur. Apoi pentru că fiecare îşi consideră existenţa unică, nimeni nu doreşte să reproducă tiparul altuia şi nimeni nu acceptă boala, sărăcia şi moartea decît ca fiind pentru "ceilalţi".

• În schimb, am întîlnit mulţi oameni deosebiţi - printre scriitori şi artişti în special - care par a-şi fi pierdut plăcerea de a trăi, care se plictisesc fundamental: Se vede treaba că A. de Vigny are dreptate cînd afirmă că suferă de asemenea maladie numai cei care au prea multă imaginaţie. Aceştia "lunecă pe deasupra îndeletnicirilor care îi opresc în loc pe alţii", pentru că lor nu le ajunge, "o hrană de rînd". Iată deci că prea multa imaginaţie (care goleşte de miraculos, de surpriză viaţa ta, devenită un nesfîrşit şir de întîmplări "ştiute pe de rost" dinainte) poate fi o pedeapsă, o apă care sapă temeliile fiinţei.

• Cel îmbolnăvit de plictiseală este adesea stăpînit de angoasă. Angoasa îi macină în gol forţele şi reperele pe care cu înfrigurare, dar raţional, încearcă să şi le pună pentru a supravieţui "decent" cel puţin. Sau poate pierderea plăcerii de a trăi, negăsirea unui sens faptelor tale, e un alt chip al angoasei? Drewermann e de părere că angoasa a apărut în lume o dată cu păcatul originar, e deci rezultatul pierderii încrederii în Dumnezeu, al îndepărtării de el. (În treacăt fie spus, şi vulgarizînd masiv: cîţi dintre necredincioşi suferă de angoasă?) Dar credinţa în Dumnezeu poate fi pierdută sau cîştigată? Vrei să crezi în el, chiar crezi că... crezi, şi totuşi în adînc nu-i simţi prezenţa, în momentele grele nu te ajută gîndul la el, ipoteza vieţii de dincolo nu te reclădeşte. Nu mă convinge ideea generalizată că educaţia întru Dumnezeu chiar te face să crezi în el. Credinţa e un har ca şi talentul. Te naşti cu sau fără el. Dacă te naşti cu el, educaţia îl desăvîrşeşte, îl împlineşte, îl adînceşte poate. Dacă nu, nimic nu-l va seduce să te locuiască de-adevăratelea. Iar mimetismul - cel puţin în acest caz - "forma", nu va naşte, nu va "moşi" niciodată "fondul".

• Dacă cei fără prea multă imaginaţie, oamenii faptelor rutiniere, nu se plictisesc, nu au angoase, nu sînt ei, chiar fără s-o ştie, mai aproape de Dumnezeu decît ceilalţi? Şi nu devine atunci Dumnezeu unul al faptei mărunte, mai mult decît "o problemă de metafizică"?

• De cele mai multe ori, cauza bolii celor cu prea multă imaginaţie e lipsa de comunicare, de iubire. Nimic, nici o victorie, nici un cîştig, nici o împlinire în plan profesional/ social/ artistic nu le umple golul sufletesc adus de lipsa unei comunicări autentice. Doar îi pun, pe moment, surdină, îl amorţesc. Destinul, "programul" existenţial al acestor oameni îi manevrează, îi chinuie, aşa cum face un sergent cu soldaţii din ciclul I cînd, din răzbunare şi pentru a-şi da sentimentul puterii, îi ţine la instrucţie numai în "tîrîş, drepţi, tîrîş, drepţi!"

• Pierzînd plăcerea de a trăi, urmărit fiind de ideea lipsei de sens din toate, începi să te simţi un om de prisos (întotdeauna mi s-a părut că se simplifică lucrurile în explicarea psihologiei "oamenilor de prisos" din literatura rusă numai prin circumstanţele istorice); nu te mai vezi la locul tău nicăieri, îţi devii ţie însuţi dubios. Gesturile proprii sau ale celorlalţi îţi par neautentice, forţate, neconvingătoare. Viaţa s-a golit de îndreptăţire.

Mariana CODRUŢ

## Capitolul al treilea

– Ce pot să spun este că acolo, la puşcărie şi la colonia penitenciară, nu m-am plictisit nici o secundă. Nu zic că m-am distrat tot timpul... ba, aş putea spune că da! Pentru că, în fond şi durerea, şi suferinţa sînt o distracţie – şi cînd le experimentezi în condiţii de închisoare, devin interesante: eşti pus acolo special pentru asta, experiment **in vitro**. Plictiseala a jucat în viaţa mea un rol infim şi s-a insinuat pe intervale scurte – momente de-astea de lehamite. Deci, n-am cine ştie ce competenţă în materie de plictiseală...

**– Cum puteţi să spuneţi că nu vă plictisiţi în Parlament?!**

– Ah, nu! Nu. Deşi e foarte plicticos...

**– "E-o mare plictiseală..."**

– Da, e-o mare plictiseală – şi ce dacă? uneori e interesant şi serios, cînd nu e grotesc (nu rareori). Eu, în tinereţe, mergeam pe la baluri, pînă la o anumită vîrstă, cînd s-a schimbat şi societatea şi n-au mai fost baluri... "S-a stins viaţa falnicei Veneţii"... dar, pînă să se stingă această Veneţie, am fost un tînăr monden – dandy şi monden – şi mergeam la baluri, la "soaréle", la tot felul de lucruri din astea. Mă duceam totdeauna. Mă plictiseam de moarte – şi-mi plăcea enorm. Mai întîi, îmi plăcea apariţia tinerelor femei care-şi studiaseră de-acasă efectul toaletei lor: sconţau pe un efect grozav, exact ca la primul bal al Natašei din "Război şi pace". Dar nu mai puţin emoţionante erau cele urîte şi-mbrăcate fără gust... Eu eram un prost dansator, dansam mult, da' prost – ca un fel de obligaţie, că – trebuia să fac ceva, într-un loc ca ăsta!

De regulă, după ce dansam de cîteva ori, mă aşezam într-un fotoliu şi fumam cîte-o havană. Era un punct de observaţie şi, totodată, timpul suficient pentru a avea o contemplaţie fermecată, în sensul că plictiseala poate fi şi ea un agrement! Plictiseala nu apare numai cu o conotaţie negativă – ea apare uneori (mai rar) şi cu o conotaţie voluptoasă... şi asta, poţi să spui că nu mai e plictiseală propriu-zisă? E altceva. Dar în afară de-acest "ennui doré" (amicul meu Nicu Steinhardt zicea că în vechea Veneţie toată lumea-i "ziua toată ca la bal" – cine merge la Veneţia, nu cine-i localnic... Acum nu mai e chiar ca la bal, da-i tot un carnaval!), deci în afară de acest "ennui doré", mai există "l'ennui maussade": plictiseala ponosită, plictiseala cenuşie, meschină... Cred că... nu mi-e necunoscută, am văzut-o la alţii – şi mi s-a-ntîmplat şi mie să trec prin starea asta: dar nu des. Eu am avut norocul (sau ghinionul) să am o zodie foarte fericită, să mă nasc în nişte condiţii care-au fost un agrement perpetuu... Am fost şi-un copil răsfăţat. (Regret asta: e ceva antipatic şi plicticos).

– Ştiu c-am avut şi eu – mi-a rămas "gustul", dar nu-mi mai aduc aminte împrejurările... Oricum, nu foarte lungi. Ţin minte că m-am dus prin '938, ca premilitar, la "muncă obştească" la Slănic-Prahova. Mă gîndeam c-o să fie extrem de penibil şi de plicticos – dar n-a fost: a fost foarte amuzant. Eram şi cu nişte prieteni, e-adevărat... Deci, cu plictiseala am un raport nefericit: nu am posedat-o, şi nici ea pe mine. Au fost o serie de întîlniri ratate...

## Divanul ...

**– Acum că sîntem aici, aş vrea să vă întreb dacă vă amintiţi de vreun moment de plicticoşenie cumplită din copilărie? Pe mine, de pildă, ştiu că mă plictisea de moarte să fac germana cu un fel de bulldog-cu-permanent. Frau Klein... care nu mă răsfăţa, pentru că nu-mi plăcea germana, şi nu puteam s-o sufăr pe respectiva – şi-atunci, cînd mergeam în parc "la lecţii", împreună cu alţi copii, unu-doi mă punea "la colţ" – or, cum în parc e cam greu să găseşti aşa ceva, asta însemna să stau zece-cincisprezece minute cu faţa la un pom... ceva sinistru de plicticos!**

**Scrisoarea începea în termeni foarte hotărîţi, anume în felul următor: "Nu, trebuia să-ţi scriu!" Pe urmă, se spunea că între suflete există o tainică simpatie. Acest adevăr era întărit printr-o jumătate de rînd de puncte, puncte. Urmau cîteva idei demne de luat în seamă prin adevărul lor, încît sîntem de părere că este aproape de trebuinţă să le reproducem: "Ce este viaţa noastră? O mulţime de oameni fără simţăminte". Corespondenta mărturisea apoi că udă cu lacrimi amintirea unei mame duioase care nu mai e pe astă lume de douăzeci şi cinci de ani. Cicikov era poftit în pustietate să părăsească pentru totdeauna oraşul, unde oamenii se înăbuşă în curţi îmbîcsite, fără aer; sfîrşitul scrisorii vădea o hotărîtă deznădejde şi se încheia cu următoarele versuri:**

**Două turturele îţi vor arăta**
**Trupul meu cel rece întins în faţa ta.**
**Ele îţi vor spune, jalnic gîngurind,**
**Cît plîns-a de mult sărmana de ea murind".**

**Versului de la urmă îi lipsea măsura ritmică, dar asta n-avea însemnătate: scrisoarea era scrisă în spiritul vremii.**

***GOGOL***

*sinucidere în avalanşă a unor oameni ce nu merită să trăiască."*

# Urîtul şi frumosul

**Vîrstele plictiselii.** S-ar putea ca resemnarea în plictiseală să fie un proces paralel cu acela al degradării biologice, doar că unii se ţin mai bine şi îşi acoperă gros cu "activităţi" - după cît îi duce mintea, punga şi sănătatea - răbdarea slăbită, memoria deteriorată şi egoismul, pasînd plictiseala celor din anturaj.

Tinerii se plictisesc cel mai repede: fantezia, iluziile,dorinţa permanentă de nou nu se supun şabloanelor plicticoase în care societatea se căzneşte să-i înghesuie. Adulţii vor, cu mijloace "formativ-educative", mai mult sau mai puţin ortodoxe, să le bage minţile în cap, să le impună gusturile lor, minciunile lor convenţionale şi prejudecăţile, să-i modeleze, plini de bune intenţii, în matriţe incomode, de utilitate practică, în care personalitatea, ca să încapă, trebuie mai întîi **pisată**, pisălogită. Conflictul între generaţii devine şi o înfruntare între cei care nu vor cu nici un chip să fie plictisiţi şi cei deja pisaţi, care nu mai au încotro. Mi s-au părut întotdeauna suspecte afirmaţiile categorice de tipul "eu nu mă plictisesc niciodată" (fiind sînt foarte ocupat, sînt pasionat de meserie, sînt harnic, sînt bogat sufleteşte etc.) Cred că nimeni nu-i scutit de momente de plictiseală, căci nu ocupaţia e antidotul plictiselii, putînd să-i fie ea însăşi sursă. Desfid pe cei care sînt siguri că o bună mamă de familie, superocupată de dimineaţă pînă seara, n-are clipe cînd e plictisită chiar de cei mai dragi ai ei, că unui scriitor de vocaţie nu i se face cîteodată lehamite de scris şi ar vrea să mai şi "trăiască" sau că un preot are totdeauna maximă disponibilitate pentru spovedanii.

Repetiţia fiind mama plictiselii, vîrsta a doua, cînd inevitabil se instalează rutina, e şi cea mai dramatică din acest punct de vedere, comodităţile, obişnuinţele, calculele şi responsabilităţile apăsătoare venind încă în conflict cu nevoia de altceva. Împăcarea cu ideea că opţiunile sînt definitive, drumul hotărît şi peisajul ştiut - întîrzie. Răbdători cu migăloasele obligaţii rutiniere, cu tipurile ştiute deja de discurs, cu tipicul zilelor, maturii fac totuşi, periodic, crize de plictiseală acută, valorile inculcate - fidelitatea, cinstea, hărnicia, devotamentul - sînt simţite ca păgubitoare şi, dacă simţul datoriei, respectul contractelor sociale sau "virtutea" inerţiei nu sînt mai puternice, nevoia tinerească de a alunga plictiseala învinge şi alte drumuri se deschid. Dacă nu, se instalează încet-încet tabieturile, plictiseala devine garanţia că totul e în ordine, într-o anumită ordine pe care noutatea o contrariază, o deranjează. Ca în prima copilărie, repetiţia (aceeaşi poveste, zi de zi) e liniştitoare, monotonia - adormitoare, şi gata.

**Plictiseala de bine.** Într-o iarnă cînd se dormea cu pufoaica, iar familiile îşi ţineau rîndul cu schimbul, noaptea în ger, pentru un pachet de unt sau o pungă cu tacîmuri, un om de ştiinţă adevărat, cu o autentică reputaţie internaţională, a fost trimis să ajute cu ştiinţa sa judeţul fruntaş Olt să devină şi mai fruntaş (asta după ce trimisese o scrisoare la cabinetul 1 în care explicase că preţioasa indicaţie dintr-o magistrală cuvîntare: "nici o unitate productivă să nu se situeze **sub media** pe ţară" e, logic, o aberaţie).

De "sus" se dăduseră dispoziţii ca profesorului să i se creeze condiţii optime la Slatina, să se facă totul ca el să fie mulţumit.

Deci, fusese găzduit într-o casă a partidului, încălzită şi luminată fără pauze, avea chiar şi apă caldă, iar la prînz şi seara i se serveau ciorbă de burtă, friptură cu cartofi şi murături, cafea naturală şi un vin anume, bun. La început, profesorul a mîncat cu poftă, dar, după vreo două-trei săptămîni, monotonia meniului a început să-l agaseze. Bine-bine, i-a spus primului secretar care se ocupa personal de confortul lui, înţeleg că o astfel de mîncare e în vremurile astea o raritate delicioasă şi o apreciez cum se cuvine, dar m-am săturat, mai vreau şi altceva. De ce în fiecare zi la fel? Pentru că, i-a răspuns secretarul, tovarăşii de la C.C. au indicat să vă dăm ce e mai bun şi ceva mai bun nu există.

**Omorîrea plictiselii.** Arma criminală cea mai eficace - lectura, muzica, filmul etc. Sinonimia a te plictisi/ a-ţi fi urît scoate în evidenţă faptul că **frumosul** (aşa cum îl concepe fiecare) alungă sau distruge plictiseala. Plictiseala de gineceu, odinioară, materializată în complicate broderii şi ţesături, plăcerile îngăduite tinerelor domnişoare: muzica, pictura, recitările şi teatrul de salon - forme diletante ale artei împotriva plictisului, mai eficace decît pasienţele şi jocurile de cărţi.

Pe lîngă toate celelalte înalte funcţii ale ei, arta împiedică urîtul **să-ţi fie.**

Adriana BITTEL

Cînd delegaţia importantului for european trecu prin acel cartier cu spaţii verzi şi blocuri amplasate ca la domino (odinioară fudulia lui Ceauşescu, cînd îşi plimba oaspeţii străini, ca să le arate "realizările"), atunci, chiar în ultima zi a vizitei delegaţiei în ţara noastră, cînd totul părea să se încheie cu un raport favorabil şi cînd ai noştri se pregăteau să răsufle uşuraţi, taman atunci apăru în drumul coloanei oficiale **zidul.** Maşinile tocmai încetiniseră şi opriseră la stop. În jur - aceleaşi blocuri, aceleaşi spaţii verzi, aceleaşi bondoace ghivece spiralate cu fason decorativ... unde să se aşeze privirea occidentalului decît pe acel zid alb imaculat de centrală electrică de cartier, pe care se întindeau, de curînd pulverizate cu vopsea roşie, inscripţia **"MOARTE ŢIGANILOR"** şi o zvastică mare cît o juma' de etaj... În zadar însoţitorii români încercară - simultan în cele trei maşini - să abată atenţia raportorilor europeni de la fatalul **graffiti**, menit să strice toate impresiile itinerariilor de pîn-atunci, cu sate prospere din Ardeal unde românii şi "minoritarii" conviet̨uiesc în armonie, cu plăcuţe bilingve la tot pasul, cu hanuri în care felurile şi băuturile neaoşe se-mbină de minune cu muzica tarafului de "minoritari" şi cu nurii ospătăriţelor de toate etniile... Totul - iată - se ducea de rîpă în faţa celor trei însemne, mai grăitoare şi mai propagandistice decît toate strădaniile "Direcţiei Imagine". Raportul întocmit după aceea avea să ne dezvăluie lumii ca pe un popor de xenofobi sîngeroşi...

Imaginea ţării compromisă, graţiile Europei încă o dată amînate, presa independentă nu conteni cîteva luni să vorbească despre îngrijorătoarea reapariţie a extremei drepte, despre **"naţionalisme"** (la plural, ba chiar **"de tot felul"**, pentru a accentua tonul de dispreţ). Alarma era dată: "ai noştri tineri", în pericol de a cădea în păcatele bunicilor legionari, deveniră, mai mult ca oricînd, subiect de studiu pentru sociologi, psihologi, politologi, şi pentru vigilentele servicii secrete.

În timpul ăsta, Bodgan şi Vlad, cei care, într-un moment de plictis, scriseseră pe zidul centralei din spatele blocului, cu un spray cu vopsea lozinca aceea "aşa ca-n Vest", fără barem să bănuiască scandalul pe care-l iscaseră, fumau plictisiţi, lîngă casetofon. Se distraseră bine atunci, cînd cu inscripţia, făcută pe furiş, la miezul nopţii, cînd fiecare pe rînd ţinuse de şase şi trasase cu vopsea, la lumina lunii:Vlad - "Moarte ţiganilor" şi Bogdan - semnul zvasticii. Trăiseră un sentiment unic, un fel de teamă, ca la şcoală cînd copiezi pentru prima oară, amestecată cu o senzaţie de curaj îmbătător, aproape belicos, de bărbăţie, ca atunci cînd fumezi pe culoarul liceului. Şi mai fusese ceva, pe lîngă toate astea: se simţiseră **europeni**, în pas cu lumea. Cu cîteva zile înainte, cunoscuseră pe preşedintele noului partid de dreapta în care erau înscrişi mulţi băieţi din liceu. Ei doi nu se arătară prea interesaţi de propaganda acestuia căci erau dezgustaţi de politică..., pînă cînd preşedintele, după ce îi măsură bine din ochi, începu să le spună că **"dreapta"** revine la modă în toată lumea şi că un partid ca al lor are toate şansele să cîştige viitoarele alegeri. La fel ca prezentatorul de muzică de la TV care, lăudînd vreo nouă **"piesă"**, zice că "ar fi cazul să se audă mai des şi-n discotecile noastre", simpaticul politician reuşi să-şi propovăduiască doctrina tinerilor avizi de sincronism.

Aşa le veni deci ideea cu scrisul pe zid. Dar cum - ce tristeţe - la noi nu găseşti nici azilanţi negri ca-n Vest (decît o mînă de somalezi înfometaţi), nici evrei ca pe vremea legionarilor (ăia puteau să se distreze, nene!), Bogdan şi Vlad s-au gîndit să se lege de ţigani ("negrii noştri"). Nu c-ar avea ei ceva cu romii, Doamne fereşte! mai ales cu prietenul lor, Fane Zavaidoc ("cel mai viril băiat din bloc"), dar lozinca trebuia să sune într-un fel dur, "supărat", să bage-n sperieţi cartierul!

Bogdan şi Vlad, deşi temperamente opuse, se au ca fraţii.

Bogdan e un tip credincios. După liceu vrea să dea la teologie. În vacanţă chiar a mers într-o tabără în străinătate, cu o asociaţie ecumenică de tineret, Citeşte Ţuţea, Eliade şi cărţi despre isihasm. Într-o vreme l-a bătut gîndul să se călugărească, dar, aflînd că viaţa monahală l-ar fi constrîns la anumite privaţiuni, s-a răzgîndit. Între timp, a aflat că "există o religie mai mişto, numită **yoga**, care-ţi dă voie să faci ce vrei". Aşa că, mai nou, Bogdan a intrat într-un grup de yoghini şi yoghine şi se interesează de "naturismele de tot felul".

Lui Vlad îi plac, dimpotrivă, **"paranormalîcurile"**. Ştie tot despre hipnoză, telepatie, triunghiul Bermudelor şi s-a întîlnit cu un extraterestru la munte, cînd s-a pierdut odată de grup. Nu e ateu, dar nici prea credincios. Atras de magie neagră şi de tainele cunoaşterii, Vlad pendulează între metafizică şi satanism. Unei firi aşa de armonioase nu e greu să-i intuieşti înclinaţia melomană. Într-adevăr, Vlad a fost, rînd pe rînd, rocker, metalist, sepulturist şi acum e ghitarist în trupa de la liceu, **"Bestiile"**. Dar, mai presus de toate, Vlad e marele maestru al unei loji secrete înfiinţate de el însuşi şi care mai are doi membri: Bogdan şi Fane Zavaidoc. Deocamdată.

Nimic din toate astea, însă, nu reuşea să-i scoată pe cei doi prieteni din starea cotidiană de plictis. Orice ar fi făcut, clipele acelea eroice din noaptea inscripţiei pe zid nu voiau să revină. Aşadar, stăteau. Ţigările erau pe terminate şi la casetofon, toate **"piesele"** răs-ascultate... cînd, privind din întîmplare la televizorul care arăta ultimele înfruntări dintre poliţia germană şi bandele de neonazişti **skinheads**, le-a venit marea idee: se vor tunde la zero! Aşa, vor fi din nou **duri**, şi nu numai noaptea, pe ascuns, ci la lumină, aşa, în văzul tuturor. Jos cu pletele astea decadente! De azi vor simţi din nou că trăiesc. Căci de azi încolo vor fi **"schinezi"** aşa, ca-n Vest...

Evident, cei doi **"schinezi"** nu vor trece neobservaţi. O mînă de specialişti aciuaţi prin liceu, după ce-i vor fi chestionat, nu vor şti dacă e cazul să includă, printre "naţionalismele de tot felul", şi pe acela **"din plictiseală"**, înregistrat la un număr mare de subiecţi...

Mai tîrziu, Bogdan şi Vlad vor uita ce-i plictiseala: cum vor termina liceul, vor pleca, împinşi de nevoi, să lucreze-n Germania, unde vor fi folosiţi în munci "la negru" şi bătuţi de bande de neonazişti.

Florin DUMITRESCU

# Cei mai plictisiţi băieţi din bloc

## Capitolul al patrulea

**– Domnule Paleologu, nu credeţi că aceste tentaţii continue – televizorul, radioul – ne fac să uităm "gustul" plictiselii? S-ar părea că am devenit nişte roboţi ai agrementului non-stop, şi în jurul nostru e ca o conspiraţie să nu ne plictisim! Am ajuns să nu mai putem suporta plictisul – nici măcar o secundă! Nu este asta o pură formă de alienare? Pentru că – în fond şi la urma-urmelor –, eşti foarte aproape de tine (tu cu tine-însuţi) numai atunci cînd eşti singur...**

– Foarte aproape de tine **dacă ai** un Sine.

**– ... Dacă ai un Sine, fireşte!**

– Dar mă-ntreb cîţi au un Sine...?

**– Dar plictiseala, cred, este tot ce poate fi mai subiectiv – se poate echivala cu gustul.**

– Este de natura gustului.

**– Exact! Or, omul de gust – într-o societate în care predominant e prostul-gust – nu poate decît să se plictisească?**

– Prostul-gust poate fi şi distractiv: există un rafinament în a colecţiona kitschuri...

**– Aici vroiam s-ajungem: că numai omului de gust îi este îngăduită această alternativă – această perversitate, să-i zicem: gustul pentru prost-gust... care nu plictiseşte, cum spuneaţi, ci, dimpotrivă, amuză: el poate să colecţioneze şi kitschuri, pentru că are de partea lui şi detaşarea, şi umorul... În schimb, omul fără gust (sau de prost-gust), pus în faţa lucrurilor de (bun) gust – se plictiseşte de moarte!... Din păcate, cum există o majoritate zdrobitoare a lucrurilor de prost-gust – cei care la "gustă" sînt fericiţi: nefericiţi sînt doar atunci cînd (mai rar, e drept!) dau peste simfonii ("muzică de mort") sau "se bagă filme d-alea fără subiect" (vezi Antonioni...)**

– Sînt oameni care nu ştiu să vadă – se "deconectează"! Un fenomen remarcabil e turismul: am văzut în Italia mai ales, da' şi-n alte locuri, echipe de turişti, veniţi în grup sau cu maşina lor proprie – cu "travellers' cheques" în buzunar, cu aparate de fotografiat, în costume de vacanţă (care sînt o dizgraţie plastică!) şi care se duc, de pildă, la Uffizi la Florenţa, şi se uită... ascultă întîi ce spune ghidul, apoi notează în carneţel! Toate chestiile astea există deja, deja-

## Divanul ...

scrise (broşuri etc.), ei le mai scriu o dată!! Nu se uită la tablou – notează ce-a spus ghidul şi pleacă. "Văzut Fra Angelico", sau nu-ştiu-ce... Sute de mii în Europa. Este groaznica formă de plictiseală care este turismul. Care e un fel de sinucidere în avalanşă a unor oameni care nu merită să trăiască! Omul care călătoreşte fără să vadă nimic se recunoaşte după aparatul fotografic care-atîrnă pe el – se dă de gol imediat... El face fotografii oriunde se duce, şi p-ormă rămîne cu-o grămadă de poze (în care de obicei mai e şi nevastă-sa în faţa unui monument): "Turnul din Pisa cu Helmuth, sau cu Wilhelmine..." Şi ce folos? Mai sînt şi dizgraţioşi, în plus.

... Domnule, ceea ce-ţi rămîne pe retină, din întîmplare, prins cu coada ochiului, din mers într-o fracţiune de secundă, – aia-ţi rămîne pe viaţă! Numai aia e experienţa turistică autentică – doar că nu e turistică, e o experienţă de viaţă...

Mai este ceva important: plimbarea pe jos, eu am practicat-o enorm...

**– Ca şi Cioran...**

– ... Am practicat-o imens de mult, pînă cînd am cumpărat canapeaua asta prea confortabilă pe care stau acuma – şi au încetat plimbările mele... Dar cunosc colosal de multe zone şi cartiere din Bucureşti – mahalalele, care sînt încîntătoare! Ce era Militarii pînă cînd nu s-a sistematizat, ce era Crîngaşii... splendori – minunate lucruri! Şi vezi fel de fel: o scenă-ntr-o curte... fata cu găleata care se duce să ia apă din colţul străzii, sau mai ştiu eu ce... Lucruri extraordinare.

Televiziunea-acuma: altă chestie. Evident, este un mijloc de a abate omul de la meditaţie, de la propria lui autenticitate – ca să stai să căşti gura. Totuşi, cît am stat ultimii doi ani la Saint-Maur, mă uitam cam tot timpul la televizor; şi la un moment dat, în afară de actualităţi şi de chestii din astea, a mai fost ceva: am prins un serial cu Sherlock Holmes. Londra de acum o sută de ani! Minunat. Şi p-ormă-am dat de-un serial nemţesc... tip de serial poliţist ca să se "deconecteze" imbecilii: ei bine m-am "deconectat" ca un imbecil! În fiecare zi, cît a durat Canalul 5 – pînă l-a asasinat Mitterrand (era un canal foarte bun!) Ai mei mă blamau: "Ce faci, termină dragă cu prostiile astea..." Dar eu – nimic: de ce să nu fiu şi eu imbecil? Ambiţia de a nu fi imbecil e o ambiţie stupidă...

# Alte variaţiuni

## (despre o anume douceur glacée, un rajah, o pisică şi construcţia bolţilor)

### *Spune-mi cum te plictiseşti, ca să-ţi spun cine eşti*

Plictiseala - temă cu deconcertante variaţiuni: de la meschina plictiseală, domestică, anesteziantă sau sîciitoare ca o vagă şi trecătoare durere de măsea, pînă la, dacă vreţi, plictiseala... metafizică, necruţătoare şi nobilă, curată ca alcoolul, stupefiantă. Spectru bogat: de la gri (fondul dezolant al zilelor de ploaie) la roşu (plictisul isterizant, dementţial, care poate împinge la autodistrugere sau crimă).

Oamenii se plictisesc în multe feluri şi modul lor de a acţiona (sau de a nu acţiona) în astfel de împrejurări spune ceva despre ei şi lumea lor. Cu totul alte semnificaţii are plictisul pentru copil, adolescent, matur, bătrîn, funcţionar, anarhist, prostituată, orb sau surdomut, brută sau rafinat, marginalizat, star, bogat sau sărac, ratat, femeie sau bărbat, meridional sau nordic, estic sau vestic, american, european, asiatic, african etc. Diferite sînt şi plictiseala individuală (cu trăsături distinctive de la o persoană la alta) sau cea colectivă, gregară (şedinţe, sindrofii, conferinţe, petreceri, cursuri universitare sau sărbătorile noatre naţionale).

Există o plictiseală ordinară (a omului blocat, între două acţiuni cotidiene, în vidul lui mental şi afectiv) sau odioasă (paralizantă, sterilă, limfatică). Putem vorbi, apoi, de luxul plictisului, caracteristic perioadelor fastuoase pînă la suprasaturare, manieriste, indivizilor cu înalte exigenţe. În lumile neaşezate în care istoria îşi bate joc de oameni plictisul poartă alte nume: neputinţă, mizerie, dezamăgire. Pentru cei activi el e un simplu moft, pentru alţii (cei mai mulţi) doar o frivolitate. El are, oricum l-ai lua, o conotaţie negativă. Şi totuşi, "vai de cel care nu se plictiseşte", îmi vine să zic, ca şi cum aş spune "vai de cel care nu cunoaşte gustul contemplaţiei în chiar momentele cînd eşti cu totul părăsit". Pe de altă parte, mă gîndesc cu cît de puţin se mulţumesc neplictisiţii, cît de uşor îi satisface mica lor afacere personală, agitaţia cotidiană salvatoare, viaţa lor care merge, oricum, înainte. În acest context, plictisul poate fi un sinonim al nemulţumirii interiorizate, necesare şi neputincioase. Rostim din vîrful buzelor "plictis", dintr-un instinct al omului sfîrştitului de secol sastisit de trena cuvintelor mari, de voga tragicului mediatizat.

Sînt puţini cei care, pricepînd că plictiseala e doar un efect, înţeleg şi mesajul ei, ajungînd pînă la înălţimea la care ea devine fie exterminatoare, fie detonatoare.

Plictiseala marilor plictisiţi (de inerţii, **robotnicie**, ideologii, tipare, inflaţia simţului comun, prejudecăţi, oboseala lucrurilor şi ideilor etc) poate naşte revoluţii, avangarde, furtuni mentale, poezia inconsolabililor, reveria visătorilor dintotdeauna.

### *Cum că plictisul ar fi o stare pozitiv-negativă*

Nesfîrşită **împărăţia** plictisului... Pustiul forţează însă apariţia mirajelor. Acumularea cantitativă de plictiseală poate duce, uneori la un surprinzător "salt calitativ". Ea se transformă din monotonie în tensiune, vacuumul aşteaptă şi cere imperativ un conţinut care există pretutindeni. Undeva, sub destrămarea aparentă, se prepară invizibila cristalizare. Acolo unde se instalează plictiseala, atunci cînd ajunge suspect de densă şi grea, surpriza pîndeşte de peste tot. Inconsistenţa în care te zbaţi poate fi o formă a disponibilităţii tale nefolosite şi ignorate. Cine nu-şi respectă plictiseala (răvăşitoare) face o greşeală. Ca şi cel care nu-şi respectă, adică nu-şi înţelege, singurătatea, epuizarea, deruta. Ele sînt doar **semne pregătitoare**...

Plictiseala e răul interior pur, fără cauze clare, şi totuşi de-o inefabilă ferocitate. Nu doare, dar nici nu cruţă. Ea e solventul care curăţă tartrul creierului nostru infestat. Prilejuieşte întîlnirea, incomodă, cu tine însuţi, întîlnire din care ieşi mai întreg sau complet descentrat. E o capcană de aer, s-ar zice, care ţi se întinde, stîrnind crude voluptăţi: aceea a ecorşeului, de exemplu. Tu, plictisit cititor, cunoşti probabil povestea rajahului care se plictiseşte, aşternută pe hîrtie de "fumistul" şi "hydropatul" Alphonse Allais. Să-ţi reamintesc: Un rajah se plictiseşte, deci, îngrozitor. I se aduce, într-o zi, o strip-teaseuză pe care o priveşte apatic, pînă în momentul în care "copila rabdă, cu un curaj pe care vîrsta nu-l îndrituieşte" "operaţia ridicolă" de jupuire. Cînd "stacojie şi fumigîndă" apare în ochii asistenţei, "toată lumea se retrage. Şi rajahul nu se mai plictiseşte". Trage de aici concluziile tale. Nu uita însă, că în pustiul plictisului poţi fi rajah şi strip-teaseuză în acelaşi timp.

Literatura (dar nu cea cu care obişnuieşti să te îndeletniceşti tu, ipocrit lector, ci una pe care ai considera-o, poate, plictisitoare) ne dă multe exemple din care am putea înţelege cîte ceva. Numesc doar două personaje, complet diferite şi cu experienţa comună a unui plictis pe care fiecare îl trăieşte (opunîndu-i-se) cu o noblеţe exemplară: Des Esseintes, cel "ecrasé par l'ennui", vitriolîndu-şi nervii şi simţurile într-o sofisticare halucinantă, şi bunul Oblomov, ascunzîndu-se, refugiindu-se din calea plictiselii agresive, sociale, într-un "plictis adormitor", prilej al reveriei sale fericite (pentru că el ştie că "oamenii aceştia din lume, din societate, sînt morţi, adormiţi, mai rău ca mine. După ce se conduc ei în viaţă? Ce folos că ei nu stau culcaţi, ci se agită zi de zi şi umblă de colo-colo, ca muştele?")

Plictiseala îşi are ritualul ei. Cine-l cunoaşte bine, cine nu ... tant pis pour lui. Intrată în distileria unui rafinat, ea poate duce la ameţeli hrănitoare, vertijuri înalte, inaccesibile stări sau la nimic (experienţă supremă, de altfel).

Există o transparenţă a lucrurilor în lumina calmă a plictiselii (cea bună, de seară), o transparenţă a lucrurilor şi a fiinţelor. Totul pare că se limpezeşte în astfel de momente şi că se îndepărtează, învăluit într-un soi de **douceur glacée**. Şi e bine, e bine într-un fel ciudat...

### *Plictiseala ca şi corporalitate*

Nimic nu e legat - paradoxal - atît de profund de corp ca stările inefabile. Plictiseala, mai mult ca altele, cunoaşte doar timpul prezent. Cu greu poţi reconstitui senzaţiile legate de ea. Îţi aduci aminte foarte bine însă ceea ce simţi cînd eşti umilit, obosit, bolnav, fericit. Plictiseala este o stare alunecoasă şi cuvintele sînt, în faţa împietririi sau aburului ei, dezolant de fragile. Ea se insinuează în fiinţa ta uşor şi-şi începe maceraţia subtilă. Nu ştii ce este: **lassitude** o numesc franţujii, o lîncezeală, langoare, o febră rece, o laşitate a corpului care se predă neputincios unei tenace şi invizibile forţe exterioare (sau interioare?). Trupul se manifestă, te avertizează: plămînii se umflă de un gol **remplissant**, fălcile trosnesc într-un mare căscat, picioarele se bîţîie, nervoase, bustul se leagănă oligofrenic, pielea e rece ca mătasea în plină vară, ochii se împăienjenesc sau sticlesc dementţial, degetele învîrt o şuviţă de păr, calota craniană e căptuşită cu vată de sticlă, expiraţia e şi ea un fel de risipire, carnea se lenifiază. Corpul tău e mai onest decît tine. Se întinde, o ia la fugă, se crispează şi în unele împrejurări e nepoliticos. În faţa unui pisălog face gafe, într-o situaţie plictisitor de importantă e inadecvat. Trădarea corpului e o trădare bună. Cînd creierul nu mai înţelege nimic, corpul tău înţelege. El te ajută să descifrezi. Şi-n astfel de clipe cunoşti valoarea dezordinii interioare, jazzul corpului tău interior, improvizaţia cerebrală. Iei plictiseala şi îi suceşti gîtul. Sau nu, nu-i suceşti gîtul. O dresezi şi o supui. Nu da vina pe plictiseală cînd nu ştii ce-i cu tine. Ea e doar un simptom, ca puseul de febră, un avertisment că bietul corp îmbîcsit de-o substanţă îmbătrînită, caută **altceva**. Că şi creierul goleşte "instalaţia" pentru necesara curăţare. Nu deschide televizorul, că-l umpli cu "duhoare mentală", vorba unui poet. Alege-ţi, cu grijă, o carte uluitoare, uită-te la un film înnebunitor şi caută o muzică minunată care să-ţi oprească din hărţuială.

### *Despre ceea ce se poate învăţa de la o pisică mică şi neagră*

Uite, am să vă "povestesc" o imagine pe care am luat-o cu mine pentru totdeauna. Era într-o duminică galbenă de vară, ca înainte de ploaie. Treceam pe o străduţă complet pustie. Şi, deodată, am văzut în vitrina unui magazin de oglinzi o pisicuţă neagră. Cocoţată pe un calorifer, cu spatele aproape lipit de geam şi cu faţa spre o oglindă uriaşă, se privea împietrită cu nişte ochi de-un verde jad. M-am apropiat. Eram în faţa ei, reflectată în oglindă, lîngă ea, pe aceeaşi suprafaţă lucioasă şi netedă şi, în acelaşi timp, în spatele ei, după geam. I-am făcut semne, am încercat s-o ademenesc, dar ea a rămas nemişcată ca un sfinx, fixîndu-se indiferentă. După mai multe încercări nereuşite, în cele din urmă am plecat de-acolo cu un sentiment de profundă... jignire. Am intrat într-o casă unde m-am plictisit îngrozitor cu un fel de prieteni. Cînd am ieşit, uşurată, m-am dus direct la magazinul cu oglinzi. Ea era încă acolo, cum o lăsasem. Nu m-am apropiat însă, m-am uitat aşa la ea, mai mult timp, de departe, ca să n-o tulbur cumva. Ci cu toată ruşinea mărturisesc că încercam un soi ciudat de ... invidie. Cine naiba a mai pomenit să invidiezi o pisică? Doamne, ce frumos se plictisea (?) pisica aceea mică şi neagră...

### *Blanc Blanc Blanc*

Despre plictis e greu să vorbeşti. E ca şi cum ai vrea să prinzi fumul cu o plasă de fluturi. Poate doar poezia să reuşească ceva... E la fel de greu ca atunci cînd vrei să spui ceva despre oboseală, singurătate, lene, tristeţe, nimic - fără să le distrugi frumuseţea spectrală. Trebuie să fii la fel de ştiutor ca un constructor de arce, atent la impostele, bolţarii şi cheia de boltă a sensurilor, cuvintelor. Cîndva, i-am întrebat pe cîţiva studenţi, prietenii mei, ce gîndesc despre plictis. Mi-a plăcut cel mai mult răspunsul unuia dintre ei (pe care-l şi citam undeva): "Zic **plictis**, dar merge şi altfel". El înţelesese cîte ceva. După cîţiva ani, studentul de atunci avea să scoată o carte ciudată care, desigur, a trecut aproape neobservată (era doar un debutant, un tînăr, şi pe deasupra de o discreţie sinucigaşă în lumea noastră). În cartea lui Gabriel Marineasa, căci despre el este vorba, **Cîmp de cărămizi** (1993) am găsit bolta aceea de cuvinte, rezistentă, deasupra nimicului, monotoniei, derizoriului, toate numite altădată, în lipsa unui alt cuvînt, **plictis**. Nu întîmplător, poate, avea să-şi reia propria afirmaţie de atunci, în primul pragraf din carte. Mi-ar plăcea să închei acest eseu cu cîteva citate din cartea tînărului (de 26 de ani, cred) autor: "Joc cărţi de la prînz. Spun o poantă şi jumătate din mine se tîrîie după ea. Cealaltă parte se pierde. Acum, la două noaptea, am mai rămas puţin. Cobor scările aproape dormind"; "Într-o scrisoare de anul trecut scriam «aici la Caransebeş plouă». Iarăşi apă. Mai bine: blanc. Mai stai cinci minute, camarade! Blanc? Blanc. Blanc." "Mă întreb uneori (sau mă prefac) dacă mai am ceva despre care n-am spus nimănui sau, eu ştiu, ceva care să mă facă şi pe mine să tresar" Blanc. Blanc. Blanc?

Simona POPESCU

**P.S.** Trebuie să fac precizarea că nu există nici o legătură între mine şi ziarista care semnează cu acelaşi nume în **Evenimentul zilei** (după ce, în acelaşi ziar şi în **Cotidianul**, semnase Simona N. Popescu).

# Monstrul delicat

Plictiseala este preţul plătit pentru privilegiul de a trăi în epoci stabile, opulente, stagnante. Vremuri care dau fiecăruia un loc unde şi-l ţin pe fiecare la locul său, în care traiectoria individuală este previzibilă: odată îmbarcat, eşti ca şi ajuns la destinaţie. Un "fin de siècle" languros trăia omenirea acum o sută de ani, cînd, în lipsa evenimentelor brutale, sensibilitatea era ascuţită, atentă la nuanţe, nervii erau încordaţi, dornici de noi senzaţii, aşteptarea era grea de presimţiri. Mai puţin crepuscular era sfîrşitul de veac la Bucureşti, unde noi clase sociale începeau să se afirme într-un stat tînăr, încrezător în viitorul său. Plistiseala şade bine celor împovăraţi de trecutul antecesorilor, celor care ştiu că ceea ce se întîmplă a mai fost cîndva, ea rămîne ignorată de cei însufleţiţi de sentimentul auroral al începutului. Vitali şi plini de ingenuitate, zîmbeam la periferia unei lumi pe care plictiseala o împingea lent dar sigur spre dezastrul care s-a declanşat în 1914 la Sarajevo.

Sarajevo, acelaşi nume marchează şi prezentul sfîrşit de secol, în care nimeni, indiferent de istoria lui, nu-şi mai poate permite luxul plictiselii. Hărăziţi să trăim într-o epocă interesantă, sîntem atenţi la tot ce se întîmplă în jurul nostru, încordaţi să nu pierdem nimic din ce poate surveni pe neaşteptate şi mai puţin conştienţi de mersul vieţii noastre interioare, de meandrele şi ritmurile ei lente. Sincronizaţi cu efemerul, nu avem timp să ne plictisim. A avea timp, a-l poseda nu e posibil decît stăpînind, prin disciplină interioară, fluxul conştiinţei, astfel încît timpul să devină, din scurgere vană, resursă de gestionat. Concentrat asupra sinelui, indiferent la vîrtejul lumii, pot transforma timpul meu intern într-o inepuizabilă hrană pentru plictis.

Curios, aflaţi în mijlocul prefacerilor dintr-o lume proaspăt ieşită din ţiţîni, pare că avem, tocmai noi, nesecate resurse de plictiseală. În timp ce vechile societăţi occidentale încheagă alianţe şi nu prididesc cu încercările de a se menţine în **statu quo ante**, iar societăţile postcomuniste sînt în ebuliţia experimentării de căi nebătătorite, noi ştim să dispreţuim iluzia schimbării, convinşi că în goana după nou cîştigă cel care are înţelepciunea de a rămîne pe loc. Alegînd în linişte să avem ceea ce cunoaştem şi să gustăm fructul cu care ne-am obişnuit, acceptăm plictiseala cu eroism bine calculat, deoarece ştim din spusele poetului că plictiseala, fructul lipsei de curiozitate, este menită să ne păstreze în eternitate.

Dar acelaşi poet ne avertizează că nu este viciu mai înspăimîntător decît plictisul, care visează execuţii fumîndu-şi narghileaua, care ar schimba lumea în ruine şi ar înghiţi-o într-un căscat. E drept, fără gesturi mari, fără strigăte, doar e un monstru delicat pe care ipocritul cititor şi frate îl cunoaşte prea bine. Puterea celui care rabdă plictiseala e mare, căci e făcută din timp condensat, dar şi primejdia de a lua o supradoză nu trebuie neglijată. La un moment dat, capacitatea de a rezista plictiselii ar putea fi debordată şi atunci deplasarea bruscă a interesului către contingent din apetit îndelung frustrat pentru noutate riscă să fie traumatizantă. Nu este inutil de menţionat că un sinonim al plictiselii este urîtul, ceea ce arată că insatisfacţia dată de plictiseală este de natură estetică. Judecata estetică "este urît" se converteşte în mărturisirea unei trăiri angoasate: "îmi este urît". Iar mai greu de suportat decît sărăcia şi umilinţa este interiorizarea urîţeniei.

Adrian MIHALACHE

**Plictiseala, această boală considerată frivolă, care ne face să întrezărim totuşi hăul din care emană nevoia de a ne ruga.**
***CIORAN***

# Dileme ecumenice

**Sfîrşitul acestui mileniu a marcat o evidentă intensificare a dialogului interconfesional. Depăşind (cu destulă dificultate) etapa primelor complexe şi timidităţi, înfruntînd (adesea) o serie întreagă de interese exterioare în fapt confesiunilor, dialogul însuşi a coborît (uneori) de pe metereze la masa de lucru, transformîndu-se (mai rar) într-o dorinţă sinceră de cunoaşterea reciprocă. Fiindcă, departe de a ne periclita fiinţa spirituală, cunoaşterea altor tradiţii poate fi o formă de afirmare a propriei identităţi. O asemenea aventură a întîlnirii Celuilalt "la el acasă" a tentat şi părintele Henri Le Saux (1910-1973).**

**Breton de origine (împrejurare nu fără importanţă), tînărul Le Saux intra la 19 ani în abaţia benedictină din Kergonan, dedicîndu-se, la scurt timp, studierii în paralel a Bibliei şi Upanişadelor. Interesul lui pentru hinduism creşte continuu, dimpreună cu dorinţa de a-l cunoaşte la faţa locului. Prilejul i se oferă în 1948, cînd primeşte invitaţia părintelui Jules Monchanin, preot al diocezei de Lyon, stabilit în India, cu care intrase de mai multă vreme în corespondenţă. După o îndelungată angoasă datorată dezrădăcinării (cel mai bun antidot împotriva prejudecăţilor), contactului cu marile spirite ale unei tradiţii străine - Ramana Maharshi sau Gnânânanda - şi, ca atare, punerii în discuţie a superiorităţii sale ca şi creştin (occidental?), confruntat cu necesitatea unei decantări a tradiţiei monastice europene şi, implicit, cu aceea a recuperării unor valori (îndelung uitate) ale creştinismului răsăritean, torturat de propria sa voinţă de mîntuire, părintele Le Saux îşi găseşte în cele din urmă liniştea, la capătul unui drum pe parcursul căruia meditaţia asupra valorii universale a experienţei christice, dar şi asupra multelor neînţelegeri care-i limitează deschiderea n-au încetat să-l preocupe.**

**Fragmentele de mai jos fac parte din volumul Écrits ("Scrieri"), Ed. "Albin Michel", Paris, 1991, pregătit de Marie-Madeleine Davy.**

Cînd creştinismul încearcă să se opună unei tradiţii religioase oarecare - declarîndu-se a fi o "altă" religie - el se goleşte, prin chiar acest fapt, de propria transcendenţă, căci transcendenţa nu admite nici alteritate, nici comparaţie.

•••

Ecumenismul ce caută să descopere sau să realizeze unitatea la nivelul fenomenului n-a înţeles, din păcate, mai nimic; pluralismul expresiilor trebuie recunoscut. Iar acest pluralism (...) va fi şi mai puternic în clipa în care Orientul va intra în arenă. Creştinii trebuie ajutaţi să descopere acest lucru.

•••

Nu există dumnezei falşi ci numai idei false despre Dumnezeu (...) Orice idee despre Dumnezeu e falsă în imperfecţiunea sa şi nu există nici o falsă idee despre Dumnezeu care să nu-l exprime, cîtuşi de puţin, pe Dumnezeu.

•••

Experienţa Indiei este (...) o invitaţie adresată, prin Duhul, creştinilor de a fi mai atenţi la acele profunde dimensiuni ale vieţii creştine mai puţin explorate în tradiţia occidentală.

•••

Astăzi, după două milenii de istorie creştină, conştienţi deja de puternicele lucrări pe care Dumnezeu le înfăptuieşte printre necreştini, putem enunţa mesajul Sfinţilor Părinţi într-o formă modificată.

•••

Punctul crucial este, desigur, pătrunderea lui Christos în hinduism, trecerea de la o religie cosmică la una istorică - cea a Christosului, unicul **avatâra** şi adevăratul Fiu al lui Dumnezeu, Mîntuitorul oamenilor.

•••

Nu instituţiile monastice (...) vor fi cele ce-L vor revela pe Christos Indiei, ci aceia care vor putea deveni nişte Ramana creştini. Tot ceea ce călugării pot face e să pregătească asemenea Ramana...

•••

(...) religiile pe care Biserica le întîlneşte în prezent au o misiune anume de împlinit în pregătirea Împărăţiei Cerurilor.

•••

Duhul, misterioasa Persoană impersonală în care ego-ul meu se pierde (...) E fals a-i spune TU Duhului căci Duhul nu e altul decît eu însumi. **Aham**-ul (Eul) ce se va deştepta atunci în mine va fi chiar **aham**-ul Fiului. Iar dialogul se va purta - şi se poartă în eternitate - reciproc, între Fiu şi Tată.

•••

Experienţa creştină constă în fapt în experienţa **advaitei** (non-dualităţii), trăită în comuniunea umană. Aceasta e Trinitatea. Unii au încercat, însă, a se elibera cît mai repede de acest **foc**, fetişizîndu-l în formule sau instituţii.

•••

Iisus e adevăratul **sadguru**.În această calitate a sa, El ne conduce dincolo de forma sa, trimiţîndu-ne constant spre Tatăl (...) Tatăl e (...) mai originar, iar Iisus trebuie să dispară în "forma" sa pentru ca Duhul să coboare. Adevărata cunoaştere a lui Iisus este **en pneumati** (în Duh).

Teologia a reificat din păcate acest mister al Purcederii, al profunzimii, **prabhava** (origine). Şi reificîndu-l pe Iisus, a reificat şi Duhul.

•••

Singur creştinismul e capabil să răspundă dilemei pe care **advaita** o pune tuturor religiilor şi tuturor filosofiilor. Graţie transcendenţei sale, el e capabil să integreze **advaita**, depăşind-o.

•••

Experienţa advaitină reprezintă culmea experienţei religioase a omului anterior revelaţiei trinitare.

•••

Creştinismul e transcendent tuturor religiilor. El le este, în aceeaşi măsură, imanent şi transcendent.

•••

Experienţa lui **sat-asat** (fiinţă-nefiinţă) a fost prea puternică şi prea profundă în India pentru ca ea să mai poată percepe tragedia păcatului.

•••

În acceptarea propriei noastre limitări şi temporalităţi există un abis de iubire de neînţeles pentru stoic sau pentru vedantin.

•••

Abisul ce există între creştinism şi hinduism îmi pare a consta în aceasta: creştinismul, născut în climatul gîndirii iudeo-greceşti, este funciarmente realist. Occidentul a luat omul în serios, ca şi Pămîntul ce îl poartă. Nu şi Orientul.

•••

Misiunea creştinului pe lîngă hindus rezidă în a-i transmite acestuia plenitudinea experienţei Duhului în Iisus, în a-l face să înţeleagă că există în om ceva chiar mai adînc decît interioritatea descoperită de înţelepţii şi misticii lui, o **guhâ** (taină) mai secretă decît cea din străfundul inimii omului - cea a inimii lui Christos, la care nu poate ajunge decît prin moarte. Nu e oare tocmai lovitura de lance cea care a deschis, prima oară, această inimă? Pentru a transmite altora (...) un asemenea mesaj ce vine din adîncurile sufletului, creştinul trebuie să înceapă prin a dispare el însuşi în acest abis, în această interioritate esenţială. Nici un cuvînt, nici o speculaţie nu ne pot veni aici în ajutor. E vorba de inexorabila moarte pentru sine, moartea dualităţii congenitale a spiritului uman, a (...) ego-ului însuşi - cel mai dificil obstacol de surmontat pentru ca omul să poată fi luat sub aripa Duhului (...).

•••

(...) nu există naştere fără dureri. Doar acolo, pe Cruce, în angoasa abandonului de Dumnezeu, s-a născut Biserica. Deşteptarea, în străfundul sufletului, la slava Tatălui înseamnă cea de pe urmă naştere a omului.

•••

Solitudinea cu Dumnezeu nu e adevărata solitudine. Trebuie să accepţi să fii singur, infinit de singur. Singur în propria ta eternitate. Aceasta e calea regală ce duce la Tatăl (...) Solitudinea lui Iisus care a fost singur în moarte; **Eloi, Eloi, lamma sabachtani.**

•••

"Marea şi Adevărata Moarte", adevăratul şi ultimul Pasaj (...) Cînd el se declanşează brusc, nimeni nu poate spune dacă trupul va avea forţa de a-i rezista.

•••

Există în viaţă pasaje "prin moarte" mult mai reale decît moartea însăşi.

•••

Creştinismul confortabil n-are nimic de-a face cu adevăratul creştinism.

•••

În marea Lui milă, Dumnezeu îşi trimite mesagerii: noaptea, tenebrele, suferinţa, neputinţa, insuccesul în ochii lumii. El îi face "semn" omului şi aşteaptă.

•••

Numele lui Iisus în inimă mîntuieşte şi răscumpără. Numele lui Christos în inimă e ungerea Pneumei. Iar Paştele în inimă este **transitus**-ul spre Tatăl şi totala dăruire pentru fraţi.

•••

Cea mai înaltă treaptă e atinsă atunci cînd rugăciunea sau mai curînd Numele e aşezat chiar în inimă (...) Rugăciunea e astfel fixată în însuşi centrul fiinţei. De aici, ea străluceşte, răspîndindu-se peste tot. Aceasta e cu adevărat experienţa Sfîntului Duh, cum le plăcea sfinţilor ruşi să-i spună.

•••

Odată pătrunşi în inima semnului, vom înţelege (...) că totul este, în esenţă, o manifestare, o epifanie a Domnului.

•••

Sfinţenia unui creştin nu rezidă în aceea că el nu ar fi păcătuit vreodată ci, dimpotrivă, în faptul că, din adîncul păcatului său, **de profundis**, el strigă din toate puterile, implorînd mila dumnezeiască. Fiindcă, în opacitatea lui chiar, păcatul ascunde, tainic, putinţa apelului la lumină şi la iubire, altfel latente. Dacă n-ar fi aşa, Dumnezeu n-ar fi creat niciodată o fiinţă capabilă să păcătuiască.

•••

(...) era **Upanişadelor** este, spiritualicească, foarte aproape de timpul nostru. Ca şi acum, ea a fost o epocă în care totul era pus în discuţie, în care valoarea riturilor era contestată, cea a miturilor de asemeni; ba chiar şi orice discurs teologic ce nu ţintea intuiţia şi experienţa.

•••

Ne trebuie, pentru a progresa, oameni înzestraţi cu un psihism situat uneori la limita extremă a normalităţii, cu toate primejdiile ce decurg de aici - un Kierkegaard, un Dostoievski, un Rimbaud; în ordine umană, cei incapabili de a se fixa. Aceştia sînt purtătorii Duhului şi puţin importă de vor fi mistuiţi (...) Întreg misterul trece în ei cînd fulgerul i-a atins. Şi cine-i poate rezista?

•••

Sînt din ce în ce mai încredinţat că dogma creştină, aşa cum e formulată ea în această vîrstă a lumii, nu e decît expresia esenţialmente provizorie a Realului. În special misterul Trinităţii (inclusiv Întruparea şi Învierea), în forma în care e prelucrat el, reprezintă astăzi fie o construcţie raţională, fie un mit. Fireşte, sub acest mit şi sub acest concept ceva din Real e, totuşi, trăit, anume, ceea ce psihicul nostru actual lasă a se-ntrevede din el. Grecul a făcut din Trinitate un mit, latinul un concept abstract. E de neînchipuit cît de "inutilă" a devenit dogma centrală a creştinismului în viaţa cotidiană a creştinului.

•••

N-ar trebui oare ca Biserica să prilejuiască "renaşterea" hinduismului şi islamismului din ele însele în loc să fie părtaşa unei coexistenţe vulgare, duelului grimaselor sau, mai rău, strategiei loviturilor sub centură?

Dar unde, printre creştini, hinduşi etc., să găseşti o asemenea atitudine "pneumatică", adhyâtmică, cu totul "degajată"?

•••

Adevărata Biserică, izvorînd, sub ochii uimiţi ai lumii, din această **sthûla sarîra** - Biserica instituţională romană, care o poartă, o conduce încetul cu încetul spre perfecţiune, tăinuind-o în acelaşi timp. Placenta, confundată cu embrionul ce trăieşte ascuns, hrănit totodată de ea.

•••

E ceea ce unii numesc a fi Biserica eschatologică; or, **eschaton**-ul sălăşluieşte în chiar adîncul sufletului nostru. Acesta e locul unde trăieşte cu adevărat Biserica, mai degrabă decît în greoaia instituţie romană (care are, totuşi, rolul ei esenţial, de neînlocuit în plan spaţio-temporal).

•••

Evanghelia nu va fi practicată decît atunci cînd umanitatea va fi atins acel nivel al conştiinţei de sine de care, luată în ansamblu, e foarte departe. Legi esenţiale precum castitatea (...) sau mila (...) cer un har cu totul miraculos pentru a putea fi trăite **in pluribus**.

În aşteptarea acelui timp, Biserica tinde spre vîrsta perfecţiunii ei, sub semnul, adesea prea sărac, al realităţii sale actuale. Pe de altă parte, Dumnezeu păstrează ca pe nişte profeţi - alături - pe necatolici, pe necreştini pînă cînd Biserica va fi pregătită să integreze valorile pe care aceştia le reprezintă.

•••

Numai Biserica harismatică a începuturilor şi cea deplină a timpurilor eschatologice ne pot elibera de jugul centralizării romane.

•••

Biserica a luat locul lui Israel. Dar ea a împrumutat de la Israel nu numai conştiinţa mesianică ci şi întreaga scleroză umană pe care această conştiinţă nu reuşise s-o spulbere. Scribi şi farisei sînt tot atît de activi ca pe vremea lui Iisus. Cum oare ar mai putea recunoaşte Pavel, după Ieremia, această **lex spiritus** în administraţia clericală sau în dreptul canonic?

Nivelul conştiinţei planetare, la care se ridică, cu destule eforturi, umanitatea acestui secol, permite multora dintre creştini să considere ca perfect normală atît integrarea în Biserică a marilor valori ale gîndirii şi iubirii universale, dimpreună cu indivizii care le reprezintă, cît şi apartenenţa unui număr considerabil dintre aceştia la împărăţia Cerului, oricît de inconştientă ar fi în această privinţă Biserica oficială, oricare ar fi explicaţiile (mai mult decît jenante) ale unor teologi năimiţi sau ale "scribilor" noului Israel.

Biserica s-a complăcut prea multă vreme în situaţia de a fi singura aleasă, abandonînd, fără urmă de scrupul, prinţului tenebrelor partea cea mai numeroasă a umanităţii.

•••

Această unitate superioară a conştiinţelor în umanitatea însăşi şi, în plan creştin, în Trupul mistic al lui Christos,este un dat originar. Ea nu este un rezultat accidental al deciziilor umane, ci reprezintă însăşi condiţia de existenţă a omului.

© E. Clocan

Prezentare şi traducere
de Virgil CIOMOŞ

## Scrisori deschise

### Io cu sănătatea stau prost

"Nov. 1985 Bacău

Hai! Trebuie a-mi începe epistola spunîndu-vă că sînteţi nişte unfelt without cheek, şi tu, şi alde Mironescu, née Manu. Suflete de piatră, ce mai, să lăsaţi voi în ceaţă o fostă tovarăşă de suferinţă! I have no words. Mai spuneţi-mi dragă, mai trăiţi, ce mai faceţi, cum vă trece vieaţa la frumoasa vîrstă de un sfert de veac, cum o mai duceţi cu sănătatea, etetera. Apăi io cu sănătatea stau prost, întrucît păcatele tinereţelor se răsfrîng în acest început de iarnă moldavă asupra gîlcilor mele, iară eu, cu naturelul simţitor, cum mă ştiţi, sufăr peste poate. Credeam că dacă am vizitat însoritul litoral al Mării Negre n-o să mai am probleme, dar socoteala de acasă nu se potriveşte cu cea din tîrg, ulciorul nu merge de multe ori la apă, meseria e brăţară de aur şiamîdî. Ca să mă duc la mare mi-am tras un concediu medical. La mare vremea a fost nasoală, n-am făcut decît să ne tîrîm din crîşmă-n crîşmă şi din discotecă-n discotecă. După acest sejur care n-a fost chiar urît (ale tinereţii valuri), m-am dus la măicuţa mea, unde m-a lovit o gripă of all beauty.

Voi cum vă mai cultivaţi, dragă? Pentru mine, una din cele mai mişto achiziţii de anul ăsta, dacă nu chiar cea mai mişto, a fost "Numele trandafirului". M-a ucis, pur şi simplu. Am auzit la radio că o să se facă şi un film, care cred că o să iasă o mare brînză. O altă chestie pe care am luat-o este "Zborul 19" de 2 şmecheri români care prezintă, parcă, rubrici de genul ăsta pe la radio. Din păcate eu, marea specialistă în ufologie, ştiam aproape toate chestiile din ea, ba puteam să le spun şi în plus.

Scrieţi-mi şi mie, ce mai e cu iubita şcoală, iubiţii profesori, iubiţii colegi, cancanuri, bombe (by the way, Big Bang în versiune Radio Bucureşti = Marele Dangăt!!) şi tot ce se mai ocurează în Regat. Închei mica mea scrisoare, întrucît la radioset tocmai se produce îndrăgita interpretă Angela Similea cu îndrăgitul grup Savoy' şi m-apucă bîţul, odată cu trezirea celor mai sadice porniri criminale moştenite din străbuni. Once more, dacă nu-mi scrieţi, aţi terminat-o cu mine!"

### Hrană rece la propriu şi la figurat

"Începută pe 24 XI, terminată pe 25 XI '85

Dragă..., primind scrisoarea ta astăzi, fiind sîmbătă seara şi eu singur în casă şi fără program, deci cu timp înainte, m-am gîndit să-ţi înşir gîndurile mele şi evenimentele altora şi, de ce nu, chiar şi pe ale mele.

Afară este frig, în casă este rece şi în suflet congelator. Noroc că am posibilitatea de a mă mai încălzi în aglomeraţia multiplelor cozi unde vreau nu vreau trebuie să stau. Este foarte adevărat că nu mă omor nici cu cumpărăturile alimentare, căci de cînd a apărut frigul, gazele de la bucătărie sunt **complect** închise cu excepţia dintre orele 23, 30 - 01, cînd se poate face mîncare. În rest, hrană rece la propriu şi la figurat. Noroc că nici asta nu se observă căci avem şi economie de lumină fiind închisă dela 08-11 şi dela 20-22. Urmează deci ca să poţi uita de toate aceste infime neajunsuri să stai şi să faci amor tot timpul, cu condiţia să ai cu cine...

Cum orice minune ţine numai 3 zile, şi povestea cu R. s-a terminat. A apărut Cineva (mai tînăr cu vreo 30 ca mine, şi cu vreo 15 ca ea) şi acum sînt în mare amor, R. iubeşte (iar) cum n-a mai iubit niciodată pînă acuma... Noi am rămas prieteni ca 2 oameni civilizaţi, vorbim des la telefon, însă numai atîta. Între timp, ca să-ţi faci o idee: şi-a vopsit părul în roşu-carot + un permanent la moţ, arată superb. Să juri că este Sophia Loren!

Alte noutăţi nu am în sihăstria mea şi bănuiesc că nici nu te interesează. În ceia ce mă priveşte personal, ce să-ţi spun: viaţă grea şi urîtă, cum poate fi cînd eşti între patru pereţi singur şi tot singur trebuie să rezolvi toate problemele... Te sărut prietenește, al tău..."

*Din vieaţa unui extremist de centru*

## ... Ca o femeie care nu e genul meu

În cei peste 60 de ani de viaţă şi activitate de ajuns de revoluţionară şi contra-revoluţionară, n-am izbutit niciodată să cunosc plictiseala (singurătatea, da, cît de cît...), s-o pricep, măcar s-o văd, să-i aud acel enorm căscat cu care se zice că ar începe.

Plictiseala îmi este un domeniu complet străin şi hotărît, e prea tîrziu pentru vreo modificare - îmi va rămîne necunoscut; consider situaţia ca o infirmitate acceptată - fără dramă, fără nevoie de confesiune remuşcată - ca o insuficienţă, mai degrabă geografică, a vieţii mele; n-am fost pe acolo şi - o simt trecînd prin faţa agenţiilor de voiaj aerian - nu mă voi duce, deşi nu mă gîndesc la acel tărîm nici cu spaimă, nici cu dezgust, nici cu tînjire; nu văd în plictiseală un monstru, doar un aerodrom de pe care nu voi decola: nu întreţin polemici cu cei care o omagiază, o caută şi, găsind-o i se încredinţează cu voluptate. Mai suspecţi îmi sînt cei care o vorbesc, permanent, de rău.

Cred, aici, în profesorul de filosofie al lui Camus: "dacă poţi să nu faci un drum, nu-l fă". Dacă poţi să nu te plictiseşti, nu te plictisi. Dacă n-ai vocaţia lehamitei, nu ţi-o inventa. N-o am. Nu-mi vine cu greaţă în faţa vieţii, nici cu plictis, care ar fi sublimarea, în cristal, a acelui jet de vomă. Nu văd nici o superioritate în această organizare a sucurilor mele gastrice.

Fireşte, recunosc că se poate cheltui o energie benefică şi în a te plictisi; trebuie să existe un fond de observaţii emanate de plictis - căci, altfel, de ce, la ce bun? întreb, ca sclav al utilului în orice sentiment, numai uman să fie. Admit că principiul curiozităţii - care stă, lîngă cel al curiozităţii neobrăzate, la baza a tot ce întreprind - ar trebui să mă împingă la o cunoaştere a fenomenului, măcar în datele puse la dispoziţie de clişeele lumii (scîrbă, saţ etc.), fără alte filosofii. Observ că nimic nu mă trage într-acolo, nu-s curios să mă plictisesc, prefer "să nu fac nimic" şi mă amuză regeşte să deosebesc între "a nu face nimic" şi "a te plictisi". Sînt două aeroporturi bine definite, două posturi care emit programe diferite. În fond, "la noia" e ca o femeie care nu-i genul meu şi atîta morală practică şi vulgărică - în afara frazei lui care "înghite" tot - se poate extrage de la Swann, să nu te încurci cu ceea ce nu-ţi este propriu şi natural. Nu pot fi un autentic plictisit, iau act de această evidenţă, nu văd în ea vreo frumuseţe sau vreun bine şi nu mă spînzur.

Mă duc, deci, să joc o belotă, cu amicii mei. E vineri.

Belota, în România, n-o mai jucăm, cu siguranţă, decît noi cinci - de vreo 37 de ani ne întîlnim în fiecare vineri şi "batem birlicul" în partide pe care nu le înţelege nimeni. Belota are reguli întru totul suprarealiste, e de ajuns să spun că ea pune valetul mai presus decît asul şi nouarul e mai preţuit decît decarul; ca şi bridge-ul, e un joc de levată şi parteneriat, cu mult mai puţine informaţii în licitare, cu mult mai mult hazard în desfăşurare, dar cu tot atîtea urlete la eroare.

"Belota e o plictiseală" - îţi va spune, superior, orice bridgist. "Bridge-ul e o plictiseală" - îţi va comunica, rece, orice pockerist bun.

"Pockerul, nu ştiu cum nu te plictiseşte" - îmi impută, trist, un filosof, stînd împreună să aşteptăm bacul peste Styx.

Radu COSAŞU

### Vorba e cum îl tîrîi din loc în loc

"20.10.1985

... darling! Prefer să trimiţ cu poşta: the way they handle it, cînd ajungi tu la batalion, top! şi epistola.

Sînt încîntată că nu ai turbat. Este bine să te menţii în datele naturale. Cunosc costumul militar, e într-adevăr drăguţ: vorba este cum îl tîrîi din loc în loc. În acest context pot să-ţi relatez despre M. în perioada soldată, care era ajutată să se îmbrace cu mantaua de tatăl ei; în caz contrar nu se putea costuma (postav pe postav, frecare alunecare ioc). Într-o matină, fatalitate! tatăl întîrzie, M. impacientă (întîrzia). În absolută disperare de cauză trînteşte mantaua pe duşumea şi se aşează deasupra, muncindu-se preţ de 15 min. să şi-o tragă pe umeri (răscolit covoare, tăvălit pe jos - vizualizezi nu?)

Începe să fie frig; am făcut totuşi o gardă - ca să nu-mi "ies din mînă". 23.10. - Şerică! Reiau tot în crayon, sper că mai lizibil de data asta. ... Tu eşti familiarizat cu scrisul meu? Oricum, în vastul tău timp liber, este o ocazie deosebită să te exersezi.

Do you call that the Army? Stai la căldură, ce-ţi pasă. Salutări solidare de la Alec. M-am întîlnit cu Mihnea, mi-a spus el că eşti la armată (vuieşte oraşul, dom'le). Am auzit cu această ocazie că la armată nu se dă indigo; el a avut plăcerea să scrie un tabel în 10 exemplare (fără indigo). Pasionant. Află, drăguţă, că fosta ta idolă (M) s-a măritat cu un pilot cunoscut pe tren. Eat your heart out! Te rog, în consecinţă, să aibi grijă de tine. Nu precupeţi nimic. Cu afecsioinj,..."

## Firescu D. Nicolae

### Despre firescu' de-a sila

**Firescu(l)** a fost, pînă nu de mult, o rimă rară: o performanţă prozodică, în îndrăzneala de a evita căile comode (de a rima, pentru a nu ştiu cîta oară, **Nicolae** cu **văpaie**): "Îşi are şi-nţelesul, îşi are şi firescu,/privind în noi şi-n tot ce ne-nconjoară,/inelul de logodnă ce-ncinge-această ţară/să-i spunem, Vîrsta ţării: **Ceauşescu**" (Virgil Teodorescu, 1984). Cuvîntul n-a fost cuprins în rimă dintr-un accident - ci ca o confirmare a loialităţii sale. **Firescul** desemna, în ultimele decenii, o sferă artificială de naturalete - simbolizînd răspunsul popular la discursul de lemn al puterii, inventînd varianta sa umanizată (sau "de omenie"): telegrame, reportaje, texte de muzică uşoară au proclamat banalitatea asumată cu mîndrie ("firească satisfacţie", o viaţă "ca multe altele", "un om obişnuit"). Firescul exprima o evidenţă tautologică: nu naturaletea, ci fericita conformitate cu aşteptările. Ziarele îşi negau condiţia, afirmînd sfînta oroare de senzaţional printr-o strategie puerilă: ficţiunea unui cititor naiv şi entuziast, care ar fi avut tendinţa de a se bucura uimit de minunile citite; vocea paternă care îi anula uimirea îi sporea bucuria. Nenumăratelor exemple din presa trecutului le prefer o înduioşătoare supravieţuire actuală: "Cei cu care am stat de vorbă îmi prezentau munca şi rezultatele muncii lor nu ca pe ceva de senzaţie, nu de pe o poziţie de superioritate. Totul li se părea firesc, omenesc, încadrat în parametrii normali..." ("Românul", nr. 38, 1993). Cele omeneşti s-au văzut judecate în trei trepte: la un nivel de referinţă (**firesc, adecvat, corespunzător**), cu devieri în plus (deosebit, de excepţie) sau în minus (nesatisfăcător); sfera puterii avînd, desigur, hiperbolele proprii.

Din toată această poveste, cuvîntul **firesc** nu a ieşit totuşi compromis; folosirea lui are însă ceva incert, hibrid: el nu aparţine nici limbii de lemn - dar nu ne aparţine nici nouă. E unul dintre cuvintele cărora mi se pare greu să le stabileşti locul în uz: nu e nici oficial, nici familiar; nici vechi, nici nou (Dicţionarul academic îl caracteriza, în 1934, ca un "cuvînt literar, relativ vechi, traducînd neologismul natural" - şi îl atesta în 1688). Nu e nici măcar un clişeu; dar e o veritabilă emblemă a clişeului: adică a acelui obiect incert, hibrid, nici oficial, nici familiar, nici prea vechi, nici prea nou - pe care îl producem în modul cel mai natural, spontan, lipsit de constrîngeri - şi astfel ne conformăm, fericiţi, aşteptărilor.

Rodica ZAFIU

## Să vorbim despre...

### PRIMARI

Precum văzurăm, la Braşov a avut loc Adunarea Generală a Federaţiei Municipiilor din România. Ce va să zică această Federaţie, oricât ai vrea, n-ai cum să te dumireşti. Să fie o organizaţie sindicală a respectivilor primari? Greu de crezut, primariatul fiind o funcţie, nu o profesiune. Îndeobşte, azi eşti, mâine nu eşti. Oricum, la respectiva adunare au participat 45 de primari de municipii, din cei 61 câţi ar fi trebuit să fie de faţă. De ce s-au adunat domniile lor? Spre a dezbate Proiectul legii finanţelor locale, revendicând rămânerea în administrarea primăriilor, a 35 la sută din totalitatea impozitelor şi taxelor. Ştiut este că atunci când vine vorba de aprovizionarea cu apă, de distribuţia gazelor, de iluminatul public, de repararea străzilor desfundate, de salubritatea oraşului, primarii dau din umeri afirmând că n-au bani. Cam care ar fi ordinul de mărime al fondurilor ce le sunt necesare este greu de apreciat, atunci când afli că în Bucureşti, pentru construirea unui parcaj subteran se investesc 15,75 milioane dolari, iar pentru lucrări de modernizare 54,25 milioane dolari.

Aşa stând lucrurile te întrebi, pentru ceea ce ar trebui să se facă în domeniul edilitar, ce sume sunt de trebuinţă? Ajung cele 35 la sută revendicate la zisa consfătuire? Probabil că nu, de vreme ce la Braşov s-au enunţat şi alte revendicări băneşti.

M-am oprit asupra celor de mai sus urmărind la televizor o emisiune pe probleme edilitare. Convorbirea se ducea între o moderatoare şi doi primari din două sectoare ale capitalei. Despre ce era vorba? De bună seamă, despre lipsa de fonduri a primăriilor. Şi ce afirma unul dintre ei - fără să clipească? Că anual se pierd miliarde de lei pentru că nu se pune o taxă pe... parcarea automobilelor. Spunea domnia-sa că, în prezent, de pe urma locurilor amenajate pentru parcajul cu plată se realizează te-miri-ce. Aşa că, strada fiind a primăriei, ar fi trebuit să se pună o taxă (pare-se de o mie de lei) pentru suprafaţa carosabilului pe care o ocupă automobilul cetăţeanului. Asta, o spunea de-a serioaselea mai-marele unui sector bucureştean, moderatoarea, neavând voie să aibă o opinie, tăcând mâlc. De unde se vede că civilizându-ne, nemaiputându-se pune, ca pe vremea fanarioţilor, dări pe fumuri - aproape nemaifiind hornuri - zice primarul, pentru parcare să se pună dare pe maşină. Ceea ce, onoare domniei sale, ar fi o premieră mondială.

Revenind la Adunarea Generală a Federaţiei Municipiilor din România, înainte de încheierea lucrărilor a fost amânat mitingul de protest ce urma să aibe loc la Bucureşti, în ziua de 2 octombrie a.c., până după primirea răspunsului la revendicările declarate.

Asta ne mai lipsea... după marşul mecanicilor de locomotivă, marşul de protest al primarilor municipali.

Mihai POPESCU

## Ultimul capitol

**– Venind spre dumneavoastră, la două case distanţă am văzut o plăcuţă: "Aici a locuit, a scris şi-a murit Cutare..." Mie mi s-a părut însăşi imaginea plictiselii! Adică cum, toată viaţa să stai în acelaşi loc...!?**

– E o tristeţe.

**– Nu-i aşa?**

– Deşi e bine să ai o casă a ta – dar, să nu te condamne la domiciliu obligatoriu. Vreau să revin puţin la kitsch, şi p-ormă continuăm cu plictiseala...

Eu am avut o moşie (pe care-am avut inspiraţia s-o vînd, parcelă cu parcelă, după exproprierea din '45, şi să cheltui toţi banii) cu un conac foarte frumos... care nu era cine-ştie-ce frumos, dar era gen – aşa – tolstoiano-turghenievian. Era un parc, acareturi nu-ştiu-cum... după primul război, se mai lăsaseră mofturile astea boiereşti! Această casă aparţinuse lui Costache Conachi şi-n ea erau multe lucruri: cataloage de maşini agricole, sau bastoane, sau trofee de vînătoare, sau o odaie turcească, cu tot felul de zorzoane orientale... **Kitschuri**. Însă kitschuri asumate de moda orientalistă de-atunci. Dar mai era ceva: în **the library**, unde somnola Miss... Missa respectivă, care citea după masă Tennyson şi atipea, în partea cea mai umbrită, unde era şi-un biliard (nimeni nu juca biliard!), un birou (nimeni nu scria la el!), o poză cu dedicaţie

## Divanul ...

şi o reproducere – chromolitografie de baronul Gérard după Madame de Staël (nimeni nu se uita la ele!)... Mai era acolo o mobilă extraordinar de frumoasă şi de mare valoare: un scrin înalt Boulle! Pe-acest Boulle, plasat în locul cel mai umbrit, erau două obiecte pe care nimeni nu le mai remarca dacă sînt acolo, şi pe care servitorii le tratau cu respect şi le dădeau cu **plumeau**-ul în fiecare dimineaţă, să le şteargă de praf – două obiecte: un Turn Eiffel de plumb (nu mai ştiu dacă auriu sau argintiu) şi o statuie de ipsos colorat a lui Napoleon!... Nişte orori – kitschuri absolute, evident cumpărate aşa... **pour rire**... şi uitate acolo... Dar servitorii le respectau, că erau ale stăpînilor! Ăsta e kitschul inveterat – care-ţi intră în reflex, ţine de viaţă şi nici nu mai remarci că-l ai la tine! În vreme ce interioarele impecabile, ale unor colecţionari – totul identificabil, "de epocă" etc., totul fără fisură – sînt irespirabile! Nu-ţi vine să stai pe scaun – că sînt prea fragile; să bei din pahar – dacă-l scapi?; să insişti cu cuţitul pe-o farfurie dintr-un serviciu inestimabil... nu se poate trăi în condiţiile astea.

**– Asta e plictiseala!**

– E o plictiseală atroce!

**– Oameni care trăiesc după nişte "formulare-tip"...**

– E cumplit...

A consemnat

Alex. Leo ŞERBAN

"- Daţi-mi voie să vă rog să luaţi loc pe fotoliul de acolo, spuse Manilov. O să staţi mai comod.

- Daţi-mi voie să stau pe scaun.

- Daţi-mi voie să nu vă dau voie, se împotrivi Manilov, zîmbind. Fotoliul e anume pentru musafiri. Vă place, nu vă place, trebuie să staţi în el".

*Gogol*

## Firescul de ieri

# Distracţia combativă

*(posologie anti-spleen)*

**Indicaţii:**

"Trebuie să organizăm distracţia, viaţa, jocul; tineretul trebuie să poată dansa, să ştie să şi iubească, dar, totodată, trebuie să ştie că toate acestea nu trebuie să-l abată niciodată de la obligaţiile sale faţă de patrie, faţă de cauza socialismului şi comunismului! Iubind, jucînd, dansînd, petrecînd în toate formele care contribuie la o viaţă plăcută, tineretul trebuie să pornească de la concepţia revoluţionară care contribuie la formarea unei morale noi, a unui tînăr sănătos, viguros, cu o minte înaripată. Numai aşa tineretul patriei noastre va fi un demn urmaş al înaintaşilor, va ridica patria pe culmi tot mai înalte! Socialismul nu poate fi conceput fără muncă, dar nici fără joc şi voie bună. Cum ar putea arăta oare societatea socialistă fără muncă, fără iubire şi fără jocuri?" (N. Ceauşescu - **Cuvîntare la deschiderea Forumului tineretului** - 5 mai 1980)

**Aplicaţii:**

Pe ecranele capitalei: **Moment glorios**; **Sacrificiul suprem** (Cuba); **Transport secret, Călătorie peste mări, Sora 13, Strada chitariştilor, Nava lui Yang** (R.P. Chineză); **Sentinţa suspendată** (R.P. Polonă); **Patrula de noapte** (R.S. Cehoslovacia); **Fata de pe rîu** (R.S. Vietnam); **Misiune specială** (R.P.D. Coreeană); **Umbre ale trecutului** (Albania); **Dezrădăcinatul** (R.P. Ungară); **Unde rîurile curg repede, Nu vă jucaţi cu dragostea, Drăguţa Aelita** (U.R.S.S.); **Dragonul alb** (Polonia - S.U.A.); **Comoara din vadul şerpilor** (Polonia - U.R.S.S.); **Jandarmii şi jandarmeriţele** (Franţa); **Locuri în inimă** (S.U.A.); restul - filme româneşti.
(9-16 ian.; 9-16 iunie; 27 nov. - 3 dec. 1989)

**Adjuvant:**

Cîntecul preferat (texte de muzică uşoară; Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor)

"Ziua care nu se uită/ ne-a adus sub cerul ei/ Primii zori ai fericirii/ August douăzeci şi trei" (**Ziua care nu se uită**, premiul III la Concursul naţional de muzică uşoară "Mamaia '74")

"Te iubesc/ Ţara mea, pămîntul meu românesc!/ Trei culori din curcubeu le slăvesc/ Că mi-e drag/ Tot ce ai: / Plaiul şi graiul".
(**Te iubesc**, premiul II la Concursul naţional de muzică uşoară "Mamaia '74")

"Pe tine/ Întîiul om din ţară/ Prin vreme/ În versul meu te voi cînta/ Pe tine/ Alesuntregului popor/ Iubirea noastră a tuturor/ a tuturor... (**Refren**) Oriunde m-aş afla/ Pe-acest iubit pămînt/ eşti lîngă mine,/ oricînd în viaţa mea/ prin faptă şi cuvînt/ eşti lîngă mine,/ oriunde m-aş afla/ ca pe al ţării steag/ te simt aproape; / Oriunde-n drumul meu/ mă întîlnesc/ cu-un gînd al tău/ oriunde m-aş afla/ te simt cu drag, aproape... Prin tine/ urmaşul marilor străbuni/ Spre mîine/ Îi punem ţării noi cununi; / pe tine/ şi toată omenia ta/ cu inima le voi cînta/ le voi cînta"... (**Refren**)
(**Omagiu**, premiul I la Concursul naţional de muzică uşoară, "Mamaia '74")

Selecţia textelor: T.C.

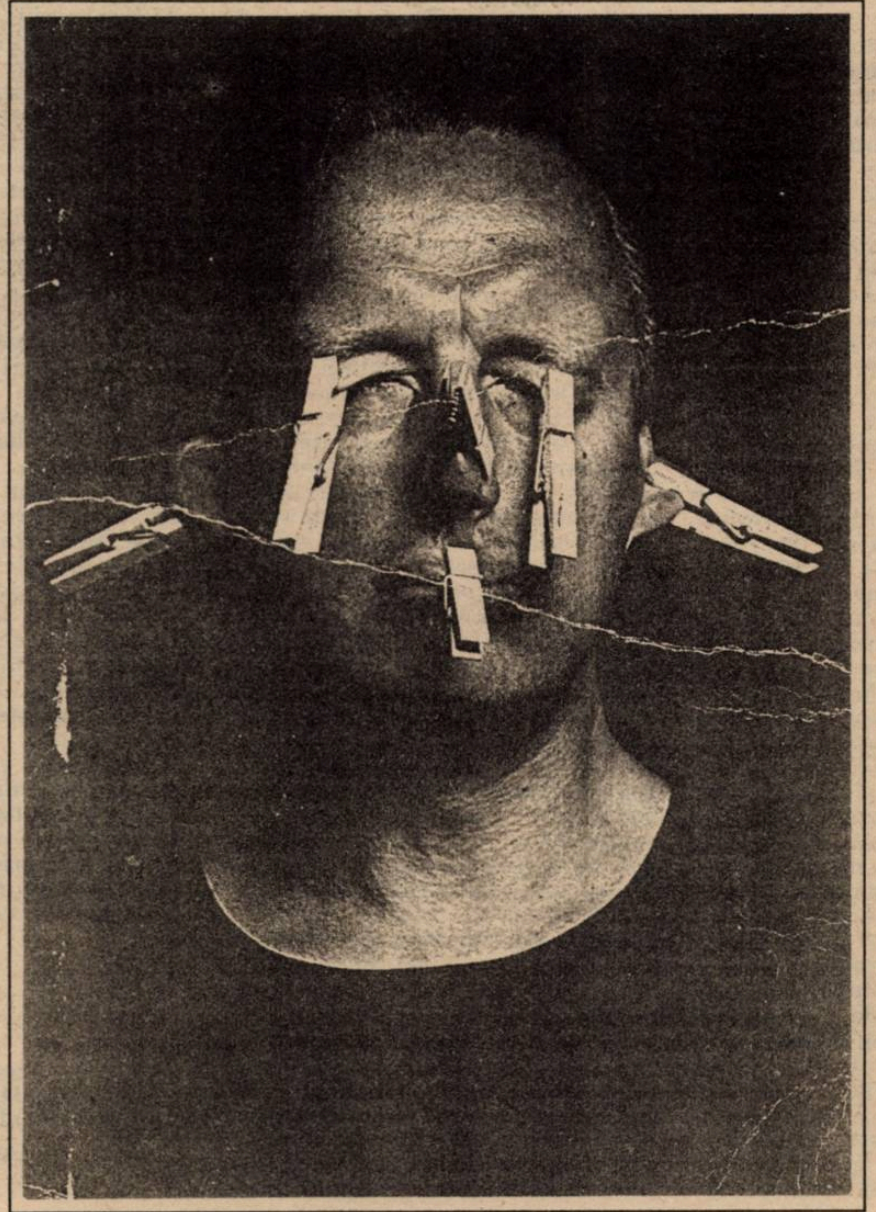

## Idiosincrazii

# Liftul

Datorită galopantelor construcţii de blocuri de locuit cu zece etaje din perioada "epocii de aur", liftul a devenit un fenomen social. Orice fenomen social se fundamentează pe anumite probleme specifice. În cazul liftului avem de-a face cu un fenomen social extrem de simplu: el se reduce la sine însuşi, problema fiind chiar modul său de funcţionare, aspect care-i justifică şi raţiunea de a fi. Căci un lift lipsit de veleităţi ascensionale nu e lift, e o carcasă metalică inutilă ce n-ar putea servi nici măcar de garsonieră sau celulă.

Foarte interesant este faptul că toate aspectele activităţii liftului sînt o problemă fără nici o rezolvare. Sau, mai precis, rezolvările sînt secvenţiale, inconsecvente şi deci teribil de agasante. Un lucru rău la început te sperie, apoi te stresează, te enervează, sfîrşind prin a te plictisi îngrozitor datorită obişnuinţei. Aici avem proverbul "Rău cu rău, dar mai rău fără rău".

Există trei ipostaze ale existenţei liftului: atunci cînd lipseşte cu desăvîrşire (mai există blocuri în Bucureşti, care n-au mai apucat să beneficieze de montarea unui lift). În acest caz liftul este privit cu bunăvoinţă, cu speranţă chiar ("ce bine ar fi să ne pună lift"...), fiind o problemă prin chiar absenţa sa. Odată cu montarea ascensorului, apare imediat o altă problemă, problema existenţei sale, şi astfel intrăm în cea de-a doua ipostază. În acest context, liftul se umanizează foarte mult, căpătînd "forma şi chipul" celor care-l folosesc. Şi cum filosofia ne-a învăţat că fiecare fiinţă umană este unică, indivizibilă şi originală, soluţia ar fi un lift pentru fiecare, ceea ce este imposibil. Şi-atunci avem un lift care este al tuturor celor care, împărţind acelaşi spaţiu de locuit, împart şi acelaşi timp de folosire al ascensorului. Aşa începe nebunia.

Locuiesc într-un bloc cu 11 etaje (p. + 10), la etajul nouă, de peste un an şi jumătate. În tot acest timp aventurile avute cu liftul m-au făcut să cred că acesta posedă un suflet perfid, o inteligenţă "mecanico-metafizică" diabolică pusă pe răzbunare împotriva oamenilor. Apoi, mi-am dat seama că el, bietul, nu este decît un releu de transmisie a răutăţilor, perfidiilor, prostiei, imbecilităţii, neglijenţei, egoismului şi delăsării colocatarilor mei. Desigur, liftul devine personificarea răutăţilor omeneşti pentru fiecare dintre beneficiarii lui. Numai că majoritatea acestora se răzbună teribil pe biata maşinărie, răzbunîndu-se, de fapt, perfid, pe ceilalţi locatari.

De cîte ori plec de acasă, aştept în faţa uşii liftului între 2 şi 4 minute. Beculeţele de la etaje îmi arată că acesta efectuează nişte curse ciudate mereu între alte etaje, foarte rar pînă la parter. Dacă aştept, cu urechea lipită de uşa rece, pînă ce liftul este lăsat în pace, apăsînd pe buton, constat că, de fapt, nu vine la etajul meu, fiind chemat de vreun locatar misterios aflat la unul dintre etaje. Care locatar, după ce-l foloseşte, nu închide bine uşa. Cobor cîteva etaje sperînd să-l prind mai jos, dar mereu altcineva îl deblochează înaintea mea şi merge totdeauna în sus, în timp ce eu vreau să cobor. Astfel că la etajul la care mă aflu mai aştept 2-3 minute pînă îl prind. Asta dacă nu rămîne blocat pe undeva, pe sus. Dacă baţi în uşă, ţi se răspunde cu bubuituri. Cineva de la administraţie s-a gîndit că dacă blocurile cu patru etaje n-au lift, atunci pe o scară cu zece etaje liftul trebuie să oprească la urcare ca şi la coborîre, numai de la etajul cinci în sus. Cînd vin acasă şi mă postez lîngă lift, la parter, suport privirile asasine ale colocatarilor de la etajele inferioare, care, în silă, încep să urce scările, frustraţi.

Apoi, copiii sînt dezarmanţi. Pentru ei liftul este o jucărie personală. Dacă dau fuga pînă sus să facă pipi ori caca, să-şi ia jucării, ori bicicleta, ori şapca, blochează liftul la etajul lor pînă-şi termină treaba. Sau, pur şi simplu, se joacă în el, închipuindu-şi că se află într-o navă spaţială cu hublouri şi tablou de butoane, plimbîndu-se între etaje.

A treia ipostază a existenţei liftului este atunci cînd e stricat. Din momentul în care se strică, mai devreme de 4-5 zile nu vine nimeni să-l repare. Atunci cînd vin mecanicii, reparaţiile durează o zi, două. Iar eu stau la nouă.

În general, oricît de bine dispus aş pleca de acasă sau m-aş întoarce, intrarea în contact cu liftul, ca simbol al convieţuirii, are darul să-mi schimbe starea interioară. În cabină calc pe o baltă lăsată de un beţiv. Pe oglinda cu un colţ spart se prelinge un scuipat. Pereţii sînt scrişi cu cretă, cu carioca, scrijeliţi sau arşi cu bricheta. Linoleumul e rupt şi mereu mă împiedic de el. Deseori trebuie să apăs de mai multe ori pe buton, ca maşinăria s-o ia din loc. Uneori, la etajul la care ieri urca, azi nu mai vrea să urce. Alteori se opreşte între etaje sau se opreşte la alt etaj decît cel pe care l-ai indicat prin apăsarea butonului. Recitind această confesiune, constat că e foarte plictisitoare. Ca o călătorie cu liftul.

Cristian CRISBĂŞAN

*Dilemele lumii actuale*

# Cealaltă voce

**Pe lîngă vasta sa operă poetică şi de traducător, Octavio Paz este autorul unor volume de eseuri şi reflecţii cum ar fi: "Arcul şi lyra", "Doi transparenţi: Marcel Duchamp şi Lévi-Strauss", "Conjuncţii şi disjuncţii", "Curent alternativ", "Labirintul singurătăţii", "Punct de convergenţă", "Marcel Duchamp: Aparenţa dezbrăcată la piele", "Rîs şi penitenţă", "O planetă şi patru sau cinci lumi". "Cealaltă voce. Poezie şi sfîrşit de secol" este ultimul mare eseu publicat de laureatul Premiului Nobel.**

În cursul acestor reflecţii am amintit, nu o singură dată şi nu fără melancolie, de luptele duse de cîţiva poeţi, scriitori şi artişti din diverse ţări, timp de mai mulţi ani. În tinereţea mea, aceste lupte erau împotriva "realismului socialist", o doctrină care pretindea să supună literatura dictatelor unui stat şi al unui partid, care, în numele eliberării omenirii, ridicau monumente în gloria doctrinei şi a biciului. Ceva mai tîrziu, a existat dezbaterea în jurul "literaturii angajate". Dacă ideea lui Sartre era deja confuză, interpretările care i se aduseră în America Latină fură pur şi simplu novice. A trebuit să se recurgă la toate "inhalaţiile" gîndirii critice. Nu regret astăzi acele bătălii: ele meritau osteneala. În prezent, artele şi literatura sînt expuse unui alt pericol; ele nu mai sînt ameninţate de către o doctrină sau un partid politic omniscient, ci de către un proces economic fără chip, fără suflet şi fără direcţie. Comerţul este circular, impersonal, nemilos, inflexibil. Unii mi-ar putea replica: este întocmai după chipul şi asemănarea sa. Se poate. Dar este orb şi surd, nu iubeşte nici literatura şi nici riscul, nu ştie şi nici nu poate să aleagă. Cenzura lui nu este ideologică: el nu are idei. Cunoaşte preţul lucrurilor, nu însă valoarea lor.

Ştiu că este zadarnic să lupţi împotriva comerţului sau să-i negi funcţia şi avantajele. Cu toate acestea, acum că socialismul totalitar se prăbuşeşte şi nu mai ameninţă societăţile democratice, a venit poate momentul unei noi gîndiri politice şi sociale care să propună forme de schimb mai puţin constrîngătoare. Sper din tot sufletul. Din clipa în care dispar utopiile criminale care au însîngerat secolul nostru, e timpul să se înceapă o reformă radicală, mai înţeleaptă şi mai umană, a societăţilor capitaliste liberale. În acelaşi timp, fireşte, trebuie reformate sistemele care guvernează popoarele de la periferie, grupate sub apelaţiunea echivocă de Lumea a Treia. Poate că aceste naţiuni sărăcite, victime rînd pe rînd ale unor tirani arhaici şi ale demagogilor abili, ale unor oligarhii rapace şi ale delirurilor unor intelectuali însetaţi de violenţă, poate că toate aceste naţiuni, învăţînd din dezastrele mai multor decenii, vor ajunge în fine să-şi redobîndească sănătatea politică şi, o dată cu ea, puţină bunăstare. Nimeni cu capul pe umeri nu riscă să afirme că acea criză care zdruncină astăzi ţările ce-au avut de suferit birocraţia comunistă nu s-ar putea întinde şi în restul lumii. Trăim o reîntoarcere a timpurilor: nu o revoluţie ci, în sensul cel mai vechi şi mai profund al termenului, o revoltă. O reîntoarcere la origini care este, în egală măsură, o reîntoarcere la principiu. Nu asistăm la sfîrşitul istoriei, aşa cum o susţinea un profesor nord-american, ci la un reînceput. Această resurecţie a unor realităţi latente, această reapariţie a refulărilor, a lucrurilor uitate, poate, ca de atîtea ori în cursul istoriei, deschide calea unei regenerări. Întoarcerile la origini sînt aproape întotdeauna nişte revolte: renovări, renaşteri. [1]

A doua jumătate a secolului al XVIII-lea a fost martora naşterii unui puternic curent complex de idei, sentimente, aspiraţii şi visuri – unele lucide, altele extravagante – care s-au cristalizat în Revoluţia franceză şi în Revoluţia de Independenţă a Statelor Unite. Cu aceste mişcări începe istoria noastră, cea a timpului nostru. Curentul generat de aceste două mari revoluţii traversează tot secolul XIX ca un fluviu ce apare, dispare şi-apoi iese din nou la suprafaţă. În trecerea lui, el se schimbă; schimbîndu-se, el revine neîncetat la punctul său de plecare. Fiecare din aceste apariţii ale sale este însoţită de noi idei, de alte ipoteze, de utopii, programe de reforme sociale şi politice. Enciclopediştii sînt recitiţi şi amendaţi; alături de gîndirea liberală a unor Tocqueville sau John Stuart Mill, vedem renăscînd ideologii nostalgice ale unui trecut presupus mai bun; altele, la fel de critice faţă de prezent, văd în viitor răsăritul unei omeniri mai libere, dreaptă şi pacifică. Curînd, utopiile se transformă în programe revoluţionare, adesea cu pretenţii ştiinţifice. Marea aberaţie a secolului trecut a fost căutarea în ştiinţă a unui fundament pe care vechile filozofii îl căutaseră în raţiune sau în divinitate. Marxismul, de pildă, fără a renunţa la dialectica moştenită de la Hegel (logică iluzorie), a încercat să profite de aporturile lui Ricardo la teoria economică; mai tîrziu, şi cu mai puţină justificare, a încercat să profite de evoluţionismul lui Darwin.

Doctrinele anarhiste şi socialiste au fost marele ferment politic şi social al celei de-a doua jumătăţi a secolului XIX. Însă în secolul XX, două războaie mondiale, însoţite de violente revoluţii într-o extremitate a Europei şi în Asia, au întrerupt procesul de schimbare progresivă pe care-l prevăzuseră numeroşi socialişti şi democraţi. Regimurile totalitare generate de către versiunea bolşevică a marxismului au instaurat un stat socialist care s-a întors împotriva lui-însuşi. Încă o dovadă a rezistenţei materiei istorice, mereu rebelă la pretenţiile teoriei. Astăzi asistăm la o refutare impresionantă a pretinsului "socialism ştiinţific". Adepţii săi sînt nevoiţi să recunoască acum că respectivele regimuri n-au fost nici socialiste, nici ştiinţifice. Poate însă discreditul rezultat din aceste teribile experienţe să anuleze aspiraţiile de libertate şi egalitate care i-au inspirat pe gînditorii anarhişti şi socialişti din secolul trecut? Nu cred. În faţa nedreptăţilor sistemului capitalist, oamenii aceştia s-au întrebat îndelung. Întrebările lor rămîn în continuare fără răspuns.

Este adevărat că sistemul capitalist a manifestat o imensă capacitate de reînnoire; în timp ce-şi demonstra multipla eficacitate, el s-a reformat şi s-a umanizat. Nu se poate nega că în Occident domneşte abundenţa, că există o clasă de mijloc, imensă şi prosperă, înglobînd straturi largi ale vechiului proletariat. Cu toate acestea, în afara faptului că această prosperitate nu reprezintă decît o parte din omenire, cum să treci cu vederea nedreptăţile şi inegalităţile care se pot întîlni încă în naţiunile cele mai dezvoltate? Cum să ignori sau să minimalizezi alte aspecte deplorabile ale societăţii de consum? Dacă ne uităm la europeni şi la nord-americani, putem spune că abundenţa nu i-a făcut nici mai înţelepţi, nici mai fericiţi. Pentru a măsura sărăcia noastră estetică şi josnicia morală şi spirituală, e suficient să te gîndeşti la un atenian din secolul V î.Chr., la un roman din epoca lui Traian şi a lui Marc Aureliu sau la un florentin din secolul XV.

Programele scriitorilor socialişti şi libertari au fost adesea ingenue şi simpliste, atunci cînd nu erau de-a dreptul violente şi despotice. Şi totuşi, dincolo de lacune, de erorile şi excesele acestor programe, dincolo de eşecul lor istoric colosal, întrebările puse de-aceşti oameni rămîn legitime. Mi se pare că nu e departe timpul cînd va trebui să ni le punem la rîndul nostru. E limpede că nici formularea acestor întrebări şi nici răspunsurile nu vor fi identice. Însă ele vor fi inspirate de motive asemănătoare şi vor trebui să satisfacă speranţe analoage. Întrebările la care mă refer sînt fundamentale. Apariţia lor coincide cu naşterea Epocii Moderne; ca o sămînţă, ele au împînzit întreaga istorie a timpului nostru, himerele, contradicţiile, rătăcirile şi iluminările sale. Fără a risca să simplific peste măsură, ele pot fi rezumate de relaţia între cele trei cuvinte cardinale ale democraţiei moderne: libertate, egalitate, fraternitate. Această relaţie este nesigură sau, mai degrabă, problematică. Există o contradicţie între aceşti termeni: care să fie puntea de legătură?

După părerea mea, cuvîntul central al triadei este **fraternitatea**. În el se strîng celelalte două. Libertatea poate exista fără egalitate, egalitatea, fără libertate. Izolată, prima adînceşte inegalităţile şi aduce tirania; cea de-a doua oprimă libertatea şi sfîrşeşte prin a o nimici. Fraternitatea este punctul lor de intersectare, virtutea care le umanizează şi le armonizează. Celălalt nume al său este solidaritatea, legatul viu al creştinismului şi varianta modernă a caritaţii. Această virtute le era necunoscută grecilor şi romanilor: erau îndrăgostiţi de libertate, însă ignorau adevărata compasiune. Date fiind diferenţele naturale între oameni, egalitatea este o aspiraţie etică ce nu se poate realiza fără a recurge la despotism – sau fără mijlocirea fraternităţii. Într-adevăr, libertatea mea se opune fatal celei a altuia şi încearcă s-o anuleze. Singura punte ce poate să împace aceste surori vrăjmaşe - punte făcută din braţe înlănţuite – este fraternitatea. Este o evidenţă modestă, foarte simplă, pe care s-ar putea fonda, în zilele care vin, o nouă filozofie politică. Numai fraternitatea poate să pună capăt coşmarului circular al comerţului. Iar această gîndire politică pe care-o imaginez – sau, mai exact, pe care-o întrevăd – ar fi moştenitoarea dublei tradiţii a modernităţii, liberală şi socialistă. Nu cred că ea trebuie s-o repete, ci doar s-o transcende. Ar fi o adevărată reînnoire. (...)

Nu se poate prevedea direcţia pe care o vor lua societăţile şi popoarele în secolul XXI. E posibil ca această nouă gîndire politică, destinată să răspundă întrebărilor generoase cu care a început epoca modernă, să nu fie nimic altceva decît o nobilă intenţie, o vană speranţă, ceva ce-ar fi putut fi şi care-a fost volatilizat de istorie. Ar fi, atunci, o nenorocire, căci putem vedea deja, în diferite părţi ale lumii, semnele neliniştitoare ale reînvierii vechilor patimi religioase, ale fanatismelor naţionale şi ale cultului tribal. Este reîntoarcerea credinţelor şi a emoţiilor care au fost acoperite atît de raţionalismul liberal cît şi de regimurile care au arborat masca "socialismului ştiinţific". Aceste credinţe şi aceste patimi au fost mortifere şi vor fi din nou dacă sîntem incapabili să le absorbim şi să le sublimăm.

Dincolo de soarta pe care viitorul o rezervă omului, un punct mi se pare evident: instituţia comerţului, ajunsă astăzi la zenit, este condamnată la schimbare. Ea nu e eternă. Nici o creaţie umană nu este. Nu ştiu dacă ea va fi modificată de înţelepciunea oamenilor, înlocuită de o alta mai adecvată, sau dacă va fi distrusă de înseşi excesele şi contradicţiile sale. În acest ultim caz, ea ar putea atrage în căderea ei chiar instituţiile democratice. Tremur la această idee, căci am intra într-o epocă neagră cum Istoria a cunoscut de nenumărate ori. Trebuie oare să mai amintesc de sfîrşitul lumii greco-romane, de declinul civilizaţiilor Indiei şi Chinei sau de letargia seculară în care-a căzut Islamul? În orice caz, orice s-ar întîmpla, dacă omul vrea să supravieţuiască pe pămînt, trebuie pus capăt risipei imense de resurse naturale, stupidă şi sinucigaşă. Cauza acestei uriaşe irosiri a bogăţiilor este procesul circular al comerţului. Este o întreprindere de mare eficacitate dar care nu ştie încotro merge; unicul său ţel este să producă mereu mai mult pentru a consuma tot mai mult. Politica obtuză a majorităţii guvernelor ţărilor subdezvoltate, în America Latină ca şi în Africa sau Asia, contribuie în mod egal la distrugerea universală şi la poluarea lacurilor, fluviilor, mărilor, văilor, munţilor şi pădurilor. Niciodată vreo civilizaţie n-a fost guvernată de o fatalitate atît de oarbă, mecanică şi devastatoare.

Conjuctura pe care tocmai am evocat-o va fi aceea a viitorului imediat, oricare vor fi instituţiile noastre politice şi sociale, independent de toate credinţele şi opiniile noastre. Deja, ea se prezintă în termeni din ce în ce mai peremptorii şi mai ameninţători. Putem chiar afirma fără să exagerăm că tema centrală a acestui sfîrşit de secol nu este organizarea politică a societăţilor noastre sau orientarea lor istorică, ci, mai presant, însăşi supravieţuirea speciei umane.

Octavio PAZ

(*La Otra Voz – Poesia y fin de siglo*, 1990)

---

1. Vezi **Curent alternativ**, în special a treia parte, şi **O planetă şi patru sau cinci lumi**, capitolele IV şi V.

Selecţie şi traducere de
A. L. ŞERBAN

"Asistăm astăzi la criza a două idei consecutive ale modernităţii de la originile sale: viziunea timpului ca succesiune lineară şi progresivă îndreptată înspre un viitor întotdeauna mai bun, şi noţiunea de schimbare ca formă privilegiată a succesiunii temporale."

"Kant: fondatorul adevăratei modernităţi, primul care ne-a pus în gardă faţă de delirurile dialecticii, pe care o numea pe bună dreptate «filozofia iluziei»."

"Modernitatea începe o dată cu descoperirea dublului infinit: cel cosmic şi cel psihic. (...); ea debutează sub forma criticii religiei, a filozofiei, moralei, dreptului, istoriei, economiei şi a politicii. Critica este aşadar trăsătura sa distinctivă."

"Utopia este cealaltă faţă a criticii, numai o epocă critică poate să fie generatoare de utopii."

"Aflăm că astăzi citim mai mult decît ieri. Dar oare citim şi mai bine? Mă îndoiesc."

"Există o diferenţă capitală între operele autentic literare şi cărţile de divertisment pur sau de informaţie: în timp ce destinaţia unora este de a fi consumate de cititori, celelalte au proprietatea de a resuscita graţie cititorului. Poezia nu caută nemurirea, ci reînvierea."

Dilemele lumii actuale

# Naţionalism şi cosmopolitism: cele trei culturi

Sînt numeroşi cei ce caută astăzi o definiţie culturală a Europei. Ce au în comun bătrînele naţiuni care o compun, dincolo de diferenţele culturale inerente unor identităţi naţionale particulare? Cum să abordăm împreună, cu toate diferenţele ce ne separă, chestiuni care, asemeni problemelor mediului înconjurător, au în mod evident o dimensiune transnaţională? Iar în dezbaterea care opune partizanii tradiţiei celor ai modernităţii, naţionaliştii - cosmopoliţilor, se disting cu uşurinţă două modalităţi de concepere a naţiunii: pe de o parte o idee etnică, pe de alta o viziune voluntaristă*. Prima, moştenitoare a romantismului german, ar defini cetăţenia în termeni de apartenenţă la o rasă, o limbă, o cultură, pe scurt la tot ce ne **este dat**. A doua îşi are sursele în Revoluţia franceză şi ar denumi, dimpotrivă, regruparea voluntară a indivizilor în jurul unor principii universale precum cele din marea Declaraţie a drepturilor omului. În felul acesta s-ar putea explica de ce întîlnim astăzi un naţionalism de dreapta şi unul de stînga. Desigur, problema este că această elegantă explicaţie este prea frumoasă pentru a fi cinstită. Flatantă pentru noi, ea disimulează cu uşurinţă tot ceea ce gîndirea

**"Trebuie bine înţeleasă teama legitimă pe care ar putea-o suscita construcţia europeană dacă ea s-ar traduce prin abandonarea formelor clasice ale politicii. "**

germană a putut să aducă idealului democratic, toată contribuţia Franţei la elaborarea doctrinelor fasciste, ca să nu mai vorbim despre paternalismul colonial. Ea trece, mai ales, pe lîngă paradoxul pe care-l constituie întreaga dificultate a conceptului de naţiune: căci cele două momente, referinţa la principiile abstracte pe de o parte, şi identitatea comunitară pe de alta sînt în mod evident prezente în însăşi concepţia republicană. Aceasta este într-adevăr trăsătura caracteristică cea mai remarcabilă a ideii moderne de naţiune: ea defineşte o identitate culturală specifică şi, în acelaşi timp, pretenţia către universalitate. În sensul acesta trebuie recitite textele consacrate subiectului de iluştrii noştri revoluţionari: ei sînt indisolubil francezi (specifici) şi cosmopoliţi (universali), sprijinindu-se pe tradiţie şi în ruptură cu ea. De ce? Să atingem esenţialul, chiar sărind peste articulările logice: pentru că ideea democratică, ce îşi face în acel moment apariţia, se bazează pe o exigenţă fundamentală, aceea că indivizi specifici, determinaţi cultural în sfera lor particulară ("societatea civilă"), se recunosc în comun prin principiile exprimate în mod public (prin "statul" reprezentativ). Nimic nu ne obligă, deci, să alegem între naţionalismul romantic şi cosmopolitismul descărnat. Ideea de naţiune poate şi trebuie astăzi să-şi regăsească sensul în alte direcţii intelectuale.

Deoarece trebuie bine înţeleasă teama legitimă pe care ar putea-o suscita construcţia europeană dacă ea ar trebui să se traducă prin abandonarea formelor clasice ale politicii. Este cunoscută teza apărată îndeosebi de primarii anumitor metropole regionale: în viitor, chestiunile decisive vor fi tratate fie la nivel internaţional, fie la nivel local. O asemenea viziune bipolară a politicii s-ar plăti cu o imensă pierdere democratică de care, este lesne de prevăzut, vor beneficia demagogii.

Desigur, sînt subiecte, chiar în afara domeniului economic, care nu mai au prea mult înţeles la nivel naţional. În această situaţie se află ecologia, bioetica şi cu atît mai mult apărarea militară: norul de la Cernobîl ignoră frontierele şi nu văd ce sens are la noi interzicerea comerţului cu organe dacă el ar fi permis la Luxemburg sau Frankfurt. Aceasta înseamnă oare că politica naţională poate fi golită de conţinut fără pagube şi că forma Statului-Naţiune este desuetă, aşa cum gîndesc anumiţi ecologişti, dar şi ultra-liberalii? Crezîndu-i, am risca să vedem terenul, eliberat de democraţi, recuperat de îndată şi exploatat fără concurenţă de extrema dreaptă. Prin urmare, nu trebuie să renunţăm la naţional în favoarea bipolarităţii regionalului şi internaţionalului, ci să articulăm cele trei nivele. Fapt care presupune o reflecţie profundă asupra rolului instituţiilor europene şi a felului în care ele ar putea, în ochii cetăţenilor, să-şi asume mai concret şi mai vizibil exigenţele legitime ale politicii naţionale.

În spatele acestei dezbateri, pe care fiecare ar trebui să o poată judeca singur, se ascunde o chestiune filozofică autentică: aceea a statutului culturii într-o

**"Sînt subiecte (precum ecologia, bioetica şi cu atît mai mult apărarea militară) care nu mai au prea mult înţeles la nivel naţional: norul de la Cernobîl ignoră frontierele..."**

societate în care tradiţiile religioase şi, odată cu ele, transcendenţa sacrului au dispărut. Pentru măsurarea profunzimii problemei ar trebui să ieşim din opoziţiile binare în care tindem prea des să ne închidem: înalta cultură literară împotriva sub-culturii tehnice, tradiţia împotriva modernului, obscurantismul romantic împotriva universalismului epocii luminilor etc. Pentru mulţi dintre noi drama culturii contemporane constă, într-adevăr, în aceste alternative imposibile.

În primul rînd, nu sînt două, ci trei concepţii **filozofice** ale culturii care se confundă permanent, fiecare pretinzînd să le înlocuiască pe celelalte două într-o luptă pe viaţă şi pe moarte. Împreună cu **utilitariştii**, putem să considerăm operele drept "produse", "mărfuri" care îşi ating destinaţia atunci cînd, consumate de public, ele îi oferă satisfacţie. Această viziune de consumator este denunţată de intelectualii critici, în parte pe drept cuvînt, ca un semn al "americanizării lumii". Împreună cu **romanticii** putem vedea în opera reuşită expresia geniului propriu fiecărui popor. Fiecare naţiune posedă "spiritul" său, "viaţa" sa, iar limba, instituţiile juridice şi politice, cultura în general sînt manifestări cu atît mai desăvîrşite cu cît ele nu pun în discuţie imaginea imanentă pe care ele o reprezintă. Putem, în sfîrşit, în opoziţie cu romantismul, să-i încedinţăm operei datoria eroică de a răsturna formele estetice ale trecutului, de a se desprinde, aşa cum doreau revoluţionarii francezi, de codurile determinate constituite de tradiţiile naţionale.

**Consum, înrădăcinare, desprindere**: iată cele trei cuvinte supreme, cele trei flamuri sub care se înfruntă astăzi cruciaţii moderni, fără religie. De asemenea, sînt posibile tendinţe perverse: **demagogia** "totului cultural", care ameninţă întotdeauna utilitarismul deoarece succesul, efectul produs asupra publicului, devin singurul criteriu, în afara oricărei unităţi de valoare. Căderea în **naţionalism şi folclor** pîndeşte romantismul îngust. El oscilează atunci între aroganţa fascizantă şi falsa umilinţă a artizanatului local. Cît despre ideologia inovaţiei, ea îşi are reversul propriu: **avangardismul**, care a caricaturizat atît de mult gestul libertăţii coborîndu-l la rangul de abstracţie goală. Conţinutul artei s-a redus, prin avangardă, la simpla punere în scenă a simbolului rupturii şi a subversiunii de dragul subversiunii.

Marile dezbateri asupra culturii la care asistăm de la moartea avangardelor, la mijlocul anilor 70, se ivesc adesea din faptul că aceste trei viziuni ale vieţii spiritului par de neconciliat: avangardismul care a dominat "cultura înaltă" a acestui secol se opune la fel de hotărît iubirii romantice a tradiţiei ca şi domniei pieţei de consum. Cît despre romantism, ura sa faţă de dezrădăcinarea inerentă culturii moderne nu are egal decît în aceea a plutocraţiei afişate în mod insolent de lumea liberală. Fără să se teamă de conflictul

Care va fi fost contextul intelectual în care Germania nazistă a elaborat primele legislaţii pentru protecţia animalelor şi a naturii în general (1933-35)? Care sînt motivele filozofice sau politice ale curentelor fundamentaliste din Statele Unite şi Nordul Europei care cer astăzi un "drept" al copacilor, insulelor sau munţilor? Şi de ce revendicările lor (un fel de "contract natural") iau forma antimodernismului radical? Iată cîteva dintre întrebările pe care le ridică **"Noua ordine ecologică"**, cartea încununată cu **Premiul Médicis pentru eseu** anul trecut; în plin "boom" ecologic, autorul - **Luc Ferry** - şi-a propus explorarea fundamentelor ideologice a ceea ce trece, în ochii unora, drept "marea alternativă novatoare" din politica acestui sfîrşit de secol. "Cele trei culturi", fragmentul pe care vi-l prezentăm în traducere, este chiar epilogul cărţii.

Născut în 1951, Luc Ferry este profesor de filozofie la universitatea din Caen. Pe lîngă cele trei volume de **Philosophie politique** (1984-85) a mai publicat, în colaborare cu Alain Renaut: **Système et critiques, La Pensée 68, essai sur l'antihumanisme contemporain** (1985), **68-86. Itinéraires de l'individu** (1987) şi **Heidegger et les modernes** (1988). Lucrarea sa **Homo Aestheticus: l'Invention du goût à l'âge démocratique**, apărută la editura Grasset în 1990, a fost tradusă pînă acum în treisprezece limbi.

**"Care este statutul culturii într-o societate în care tradiţiile religioase şi transcendenţa sacrului au dispărut?"**

care opune în ochii lor elitismul desuetudinii, proprietarii industriei culturale urmăresc liniştiţi producerea varietăţilor şi a divertismentelor mercantile. Ar trebui deci să ne alegem tabăra şi, ca nişte buni intelectuali, cu forţa disperării, să despărţim grîul de neghină. Unii ne invită să optăm în favoarea inovaţiei, pentru susţinerea ferventă a "culturii dificile", însă "curajoase"; alţii ne recomandă valorile sigure ale patrimoniului şi culturii clasice.

Între cele trei momente ale culturii, desprinderea, înrădăcinarea şi consumul le izolează, trebuie oare să alegem cu adevărat? Nu cred. Cea mai simplă descriere fenomenologică a operelor pe care le numim "mari" indică în mod evident că ele fac legătura între cele trei ipostaze: emancipîndu-se dintr-un context pe care îl păstrează pînă la inovaţie, ele conciliază de fiecare dată în mod original desprinderea şi înrădăcinarea pe care avangardismul şi romantismul le izolează şi le tematizează în mod unilateral. Prin articularea dintre ele, şi numai prin ea, ele stîrnesc, spre fericirea noastră, pasiunea spectatorului - această plăcere estetică fără de care cultura cea mai elevată nu ar valora nici un ceas de efort. Nu văd un contra-exemplu la această afirmaţie. Ea este valabilă atît pentru muzică, pictură, pentru marea moschee din Keruan, cît şi pentru Notre-Dame din Paris. Amîndouă aparţin unui context istoric şi geografic specific, amîndouă îl transcend pentru a atinge un public ce-l depăşeşte de departe pe acela al fidelilor cărora le era destinat iniţial monumentul. Adevărata grandoare se află în această lărgire a orizonturilor, imposibilă dincolo de articularea aspectelor pe care am dori să le separăm din raţiuni ideologice. Cosmopolitismul nu se mai opune naţionalismului - chiar dacă trebuie să afirmăm prioritatea momentului desprinderii de codurile moştenite asupra celui al

**"Consum, înrădăcinare, desprindere: trebuie oare să alegem cu adevărat?"**

tradiţiilor: fără el nu ar fi **creaţie**, nu ar fi inovaţie iar urma proprie umanităţii ar dispărea. În aceasta constă, pare-mi-se, adevăratul pericol la care ne-ar expune în opinia publică o victorie a ecologismului radical: considerînd cultura, după modelul sociobiologiei, ca pe o simplă prelungire a naturii, întreaga lume a spiritului ar fi pusă sub semnul întrebării. Între barbarie şi umanism, ecologiei democratice îi revine acum să ia decizia.

Luc FERRY
(din *Le Nouvel ordre écologique*, Grasset, 1992)

---

* Această distincţie apare în centrul lucrărilor lui Louis Dumont asupra naşterii individualismului modern - n.a.

Traducere de
Sofia L. OPRESCU

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

*Artificii*

# Tulburător, fir-ar să fie!

În avionul care mă readuce la Paris, după o şedere de o săptămînă în România, mă gîndesc cu tulburare la amicul pe care l-am văzut cu o seară înainte. Un amic dintre aceia cu care n-am nevoie să corespondez sau să discut prea mult pentru ca legătura să fie reluată de acolo de unde (nu) s-a rupt; ca şi cum n-ar fi trecut ani şi ani de "tăcere reciprocă" peste noi. Amic care, acum, după aceşti ani şi ani de "tăcere reciprocă", în avionul companiei Air France, trăind în amintirea mea "imediată", mă tulbură...

Născut înainte de război, cel despre care e vorba i-a privit pe comunişti ca pe nişte salvatori: luptau împotriva nazismului. (Amicul meu e evreu. Unul care îşi revendică, afirmă şi susţine rasa-religie.) Astfel încît atunci cînd comunismul - răbufnind ca fierbinţeala din tancurile încinse ale sovieticilor - a invadat România, el, cu un entuziasm pe cît de real pe atît de (stupid-naiv şi) răufăcător a devenit dacă nu de-a dreptul comunist (era prea tînăr), un adept (stupid-naiv şi) răufăcător al comunismului. (Faptul l-a marcat. Într-un fel, ca să spunem aşa, extra sau para-moral şi mecanic. El, amicul meu, e printre puţinii care, de pildă, mai ştie că Stalin s-a născut într-un 21 decembrie, cîndva, la sfîrşitul veacului trecut...; mi-a spus-o cu ocazia întîlnirii a cărei amintire, acum, în avionul care mă readuce la Paris, mă tulbură). Din cauza lui, ca din cauza unei adevărate cozi de topor, care face rău în mod indirect, a curs - la figurat - mult sînge intelectual; un sînge intelectual viciat, îngroşat tocmai de intelectualitatea care îl făcea incompatibil cu viaţa nu numai ne-intelectuală, ci de-a dreptul anti-intelectuală care îşi cerea - dictatorial - "drepturile" pe teritoriul României. O seamă de intelectuali au cedat, înfricoşaţi. Atacurile anti-nazistului, pro-comunistului şi pro-sovieticului meu amic - susţinut de un partid şi de o Securitate care "ştiau ele ce ştiau", puteau duce la ani buni de puşcărie dacă nu erau formulate la timp, adică foarte repede, retractările, dezicerile, autocriticile absolut necesare, dacă nu erau rostite la timp, adică foarte repede, cuvintele degradante ale auto-anihilării personale absolut necesare.

A trecut o vreme, şi cel care avea să devină amicul meu în anii '80 s-a declarat adept al "adevărului integral", la ora la care Hruşciov cel viu îl demasca pe Stalin cel mort. "Adevăr integral" care i-a adus viitorului meu amic numai necazuri. Adevărul integral - dacă există - l-a îndepărtat pe amicul meu de ziare şi edituri, l-a cam lăsat pe drumuri... Pînă cînd, după încă o bucată de vreme, cei care îi luaseră dreptul la publicare i l-au redat şi cînd cel care avea să devină amicul meu s-a putut reîntîlni cu publicul pe care, în atmosfera de destindere din sub-epoca respectivă, l-a cucerit rapid...

L-am reîntîlnit, deci, pe amicul meu, la Bucureşti, după ani de "tăcere reciprocă". Nu s-a zguduit pămîntul, cînd ne-am întîlnit. Nu s-au revărsat apele. Nu s-a produs nici un fenomen paranormal, de fecunditate în grup, sau cine mai ştie ce, cum ar fi lichefierea spaţiului cosmic sau trecerea Coreei de Nord la capitalism... Ne-am întîlnit, am băut trei sticle de bere, am schimbat cuvinte, păreri, informaţii.

Tulburarea mea a început în momentul în care, tot discutînd, schimbînd cuvinte, păreri, informaţii, mi-am dat seama că amicul meu manifestă o vădită înclinare către ideile tradiţionale ale stîngii. Ca şi cum, parafrazînd o celebră vorbă, nu omul e peste stînga, ci invers, stînga e peste om. Ceea ce, firesţe, e tulburător...

... Tulburător, îmi spun, îmi repet eu aici, şi acum, peste cîteva zile după ce avionul companiei Air France m-a dus spre occidentala civilizaţie unde Georges Marchais, ultimul dinozaur comunist din Europa, îşi anunţă ieşirea din viaţa politică.

Tulburător, tulburător, tulburător, tulburător, tulburător... Fir-ar să fie!

Alexandru PAPILIAN

# "Aleksandr Soljeniţîn, putem spera în renaşterea Rusiei?"

*- fragmente din interviul acordat cotidianului parizian LE FIGARO din 22 septembrie 1993 -*

**Vreme îndelungată, comunismul a fost obsesia dvs. de zi cu zi. Vă mai obsedează şi astăzi?**

Nu mă mai interesează decît urmele pe care el le-a lăsat în rîndul oamenilor şi în structurile societăţii. Înţelepţii din vechime spuneau că inamicul cel mai de temut al omului este omul însuşi. Ei bine, inamicul cel mai de temut al societăţii este societatea însăşi. Părerea mea este că trebuie să evităm orice-formă de triumfalism şi de jubilaţie cu privire la sfîrşitul comunismului. Acesta nu făcea decît să ofere nişte răspunsuri total nepotrivite unor întrebări care continuă să se pună cu aceeaşi acuitate. Comunismul continuă să existe aproape pretutindeni pe pămînt, dar nu mai constituie un pericol. Însă nedreptăţile continuă să existe şi asistăm la înflorirea, ici şi colo, a unei rapacităţi fără nici un fel de limită. Dacă omenirea evită să rezolve aceste probleme, nimic nu ne asigură că nu vom asista, în secolul XXI, la apariţia, în alte ţări, a unor fenomene înrudite cu comunismul.

**În lupta dvs. împotriva comunismului, aţi dat impresia că sînteţi un bloc de granit. Vi s-a întîmplat vreodată să vă fie frică?**

Am suferit foarte mult atunci cînd, în 1965, în urma imprudenţei anumitor persoane, o parte din arhivele mele a căzut în mîna KGB-ului. M-am temut, atunci, că am pierdut tot ce strînsesem vreme de ani de zile în vederea scrierii **Arhipelagului Gulag**. Altfel, nu mi-a fost frică. Eram tot timpul pregătit de moarte sau de închisoare.

**Acum, cînd comunismul a dispărut, unde se mai află duşmanul?**

Vedeţi, mi se pare că nu avem întotdeauna neapărată nevoie de un inamic. (**Surîde.**)

**Naţionalismul tribal şi integrismul islamic nu sînt, oare, pe punctul de a lua locul comunismului?**

Trebuie să ne împăcăm cu ideea că omenirea nu se dezvoltă după un tipar unic, ci prin intermediul unor culturi de multe ori închise care au fiecare propriile lor legi. Este o idee care a fost lansată de Danilevski, în secolul al XIX-lea, după care a fost ridicată la rangul de principiu de către Spengler şi Toynbee. Credinţa mea este că tocmai diversitatea face ca lumea să fie frumoasă.

**Din ce cauză a murit comunismul, pînă la urmă?**

Comunismul era istoriceşte condamnat încă din clipa cînd văzuse lumina zilei. Decretase că totul este determinat de economie şi - ironia Istoriei! - tocmai economia este aceea care i-a venit de hac. În interiorul ţării, el nu s-a menţinut vreme de şaptezeci de ani decît cu ajutorul represiunii şi al unei violenţe sîngeroase; să nu uităm că a exterminat aproximativ 60 de milioane de persoane. În exterior, el s-a menţinut numai graţie demagogiei şi înşelăciunii. A fascinat întregul Occident pentru că era un fel de înflorescenţă bolnăvicioasă a umanismului. Intelectualii din anii '20 şi '30, precum un Romain Rolland, nu sfîrşiseră, oare, prin a crede că, în sfîrşit, comunismul instaurase Raiul pe Pămînt?

**Nu-l aveţi la inimă pe Mihail Gorbaciov. În pofida slăbiciunii sale, nu poate fi el, totuşi, considerat o figură pozitivă a istoriei ruse?**

Nu . Cum am putea să considerăm că acţiunea sa a fost pozitivă, din moment ce datoria noastră externă s-a cvadruplat în timpul domniei lui? Sloganele lui erau ipocrite. Ştia foarte bine că comunismul stătea să-şi dea duhul, însă el voia să-l salveze, după cum voia să salveze **nomenklatura**. Ceea ce a permis, înainte de toate, perestroika a fost reorientarea membrilor nomenklaturii spre alte funcţii, mai lucrative şi mai puţin legate de partid. Mihail Gorbaciov nu a deschis calea reformelor. În ciuda aparenţelor, nu a făcut decît să o închidă.

**Acum, cînd Rusia a ieşit din congelatorul Istoriei în care o închisese comunismul, putem spera în renaşterea ei?**

În primul rînd, Rusia nu se afla, aşa cum susţineţi, în nici un fel de congelator al Istoriei. Ea a contribuit esenţial la înfrîngerea hitlerismului. Cum, de asemenea, a accelerat decolonizarea graţie difuziunii sloganelor ei. Aceste sloganе, chiar dacă mincinoase în ceea ce priveşte comunismul, erau, într-o anumită privinţă, legitime în raport cu Occidentul.

În privinţa Rusiei, firesţe că sînt optimist. Este o chestiune de temperament. Nu mă dau bătut nici în împrejurările cele mai vitrege. Instinctul îmi spune că Rusia va renaşte. Este, însă, un sentiment ce nu se bazează pe elemente raţionale.

**Ce vă determină să fiţi atît de încrezător?**

După atîtea decenii de comunism care au distrus valorile morale, există, încă, rădăcini intacte în ţara mea, şi ele sînt pe cale să înflorească. Ele vor avea acum de luptat cu buruienile ce proliferează în haos, conduse de voracitatea şi de dorinţa lor sălbatică de cîştig.

**Aveţi încredere în Boris Elţîn?**

Este un om sincer şi a dat dovadă de curaj. A dat dovadă de curaj atunci cînd a fost printre primii care au părăsit Partidul Comunist. A mai dat dovadă de curaj şi în confruntarea cu puciştii din august 1991. Apoi, însă, a comis o mulţime de erori grave. Prima a fost aceea de a nu lichida dintr-odată sistemul politic aflat în curs de dizolvare în 1991. A cedat în faţa presiunilor democraţilor ruşi, ca şi ale presei occidentale, care îl prezentau ca pe un populist periculos, ba chiar ca pe un dictator în formare. Aceste proteste care se amplificau au reuşit să-l paralizeze.

**Consideraţi că Boris Elţîn ar fi trebuit să dizolve imediat parlamentul?**

Firesţe. De altfel, nici nu este vorba de un adevărat parlament, provenit în urma unor alegeri libere. Datează de pe vremea vechiului regim. Însă Boris Elţîn a mai comis şi o altă eroare. Nu a reflectat îndeajuns la reforme. A şi recunoscut, de altfel, că nu a avut răgazul să facă acest lucru, fiind presat să declanşeze mişcarea ca atare. Echipa lui Egor Gaidar a fost pur şi simplu hipnotizată de Fondul Monetar Internaţional, care nu mai fusese confruntat, pînă în acel moment, cu o situaţie asemănătoare.

**Nu vă temeţi, pînă la urmă, că sistemul capitalist şi occidentalizarea vor înghiţi Rusia?**

Nu. Pericolul nu vine din Occident. Ieşirea din comunism este în mod necesar dificilă. Înainte de revoluţia din 1917, capitalismul şi economia de piaţă funcţionau mai curînd bine în Rusia. Pe plan industrial, ea era a patra ţară pe plan mondial, iar cerealele ei hrăneau întreaga Europă. După care poporul nostru, spiritul nostru şi cultura noastră au fost supuse, vreme de şaptezeci de ani, distrugerii sistematice. În mod inevitabil, renaşterea noastră va dura ceva timp.

Selecţie, adaptare şi traducere de
Bogdan GHIU

## Aşteptîndu-l pe Gogol

"Dar într-o bună zi Rusia se va ridica! ... Şi numai atunci se va vedea cît de adînc s-a înrădăcinat în sufletul slavilor ceea ce n-a făcut decît să alunece peste firea altor popoare...

Aşa zboară Rusia, sub o inspiraţie divină ... Încotro te avînţi? Răspunde. Nici un răspuns. Zuruitul zurgălăilor răsună melodios. Aerul, spintecat de goană, vîjîind, se preface în vînt puternic. Zboară pe de lături, rămînînd în urmă tot ce-i iese în cale; şi, cu priviri invidioase, se dau la o parte - ca să-i facă loc - celelalte popoare, celelalte state.

La drum! Înainte! Piei, brazdă, de pe frunte şi tu, posomorîre aspră! Haide! În zgomot de zurgălăi, să ne afundăm din nou în freamătul unei vieţi fiecare, şi să vedem ce mai face Cicikov." (**Suflete moarte**)

# Revoluţia: Soljeniţîn între 1789 şi 1917

Ţin foarte mult la Soljeniţîn, admir scriitorul şi creştinul.

Îl consider nu doar un om cu un curaj rar, dar şi cu o inteligenţă absolut liberă şi de o luciditate ieşită din comun. El nu aparţine nici unui clan, şi nu poate fi redus la vreo lozincă. De aceea şi sufăr din cauza participării sale la ceremoniile organizate de Philippe de Villiers pentru a doua suta aniversare a insurecţiei din Vendeea.

Mi se pare că s-a aventurat pe un teren rău cunoscut cedînd unei imposturi tipic bolşevice. De cîte ori n-au spus comuniştii că revoluţia din octombrie 1917 este încununarea Revoluţiei din iulie 1789! Soljeniţîn nu pune în cauză acest postulat şi urcînd de la fiică la mamă, respinge în bloc ambele revoluţii.

Minciuna e cu atît mai gravă, cu cît este îmbrăţişată cu drag şi în Occident. Fără îndoială, e bine că Revoluţia franceză nu mai e un obiect de cult. Din acest punct de vedere celebrarea Bicentenarului a favorizat, paradoxal, o desacralizare oportună. Fie că e vorba de statutul civil al clerului, de insurecţia din Vendeea sau de teroarea iacobină, se admite acum că toate acestea au fost mai mult decît nişte erori, fiind manifestări ale unei derive totalitare.

Dar oare din această cauză poate fi confundată Declaraţia drepturilor omului cu dictatura virtuţii instaurată de Robespierre? Un pom este judecat după fructele lui. De-a lungul secolului XIX au fost văzuţi oare discipolii Revoluţiei franceze instaurînd sistematic opresiunea conştiinţelor şi plănuind lichidarea libertăţilor individuale? A fost, desigur, disputa cu Biserica, dar intoleranţa era reciprocă.

Ca orice clericalism, laicitatea a predicat un catehism strîmt şi uneori orb, dar dincolo de aceste limite, ea a comunicat atîtor generaţii de elevi republicani sensul justiţiei, gustul adevărului şi spiritul libertăţii. Nu a produs oameni supuşi şi cinici, ci cetăţeni responsabili. Sînt martorul acestei realităţi şi devenit creştin, n-am nimic de modificat în această privinţă, ci doar să găsesc rădăcinile lui Cristos.

Ştiu bine că în istoria rusă n-a existat o revoluţie a drepturile omului ci dimpotrivă o revoluţie care a disprefuit drepturile omului. Îl rog pe Soljeniţîn să nu le confunde sau măcar să admită că cea de a doua a moştenit de la prima nu ce a fost mai bun, ci ce a fost mai rău.

Jean BASTAIRE
(*Le Monde* - 2 octombrie 1993)
Traducere de
Magdalena BOIANGIU

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 633.11.62 ● Telefax: 312.75.59 -312.89.05 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei l;a tel. 633.11.62, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.009.401.30.03- BRCE ISSN 1221-30-55

*CONSILIUL EDITORIAL:* Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Z. ORNEA, Mihai OROVEANU, Andrei PLEŞU
*REDACŢIA:* Magdalena BOIANGIU, Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Teodor SUGÁR (secretar general de redacţie), Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (red. şef adjunct)
*RESPONSABIL DE NUMĂR:* Alex. Leo ŞERBAN
*CORECTURĂ:* Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
*TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:* Gabriela ANDREESCU
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96

Anul I
nr. 41
22-28 octombrie 1993
16 pagini 100 lei

DILEMA
SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

# "... CE BALAMUC SIMPATIC SÎNT BUCUREȘTII ACEȘTIA!"

**(Sextil PUȘCARIU)**

**Chivuțe în Piața Mare**

**Fotografiile din acest număr fac parte din expoziția "București – 1900-1940", alcătuită de Ruxandra Balaci, în pregătire la ARTEXPO**

◆ Pe străzi, prin piețe și prin grădini, bucureșteni de azi – Florin DUMITRESCU, Alexandru DUȚU, Manole FILITTI, Dinu C. GIURESCU, Radu IONESCU, Irina NICOLAU, Ruxandra OTETELEȘANU, Georgeta PENELEA-FILITTI, Ariadna ZECK ◆ ... și de-odinioară – Tudor ARGHEZI, G. M. CANTACUZINO, I.L. CARAGIALE, Gheorghe CRUTZESCU, Victor EFTIMIU, Nicolae FILIMON, Grigore D. GHICA, Ion GHICA, Col. POPESCU-LUMINĂ, Nicolae VĂTĂMANU ◆ În rest, case, biserici, statui, peisaje care nu mai sînt ◆ Ori au supraviețuit - prin ce minune?

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

## Aduse cu poşta

# Nae Ionescu şi alţi "profesori"

Într-un timp care îţi cere din ce în ce mai imperios să gîndeşti pe cont propriu, regăsirea unor prejudecăţi poate fi cîteodată reconfortantă. Odată revenit în lumea reală, plină de necunoscute, în care totul te ia prin surprindere, acestea îţi sînt familiare, le poţi recunoaşte şi, la umbra lor, îţi poţi permite un binemeritat somn de după-amiază. Textul domnului Zigu Ornea, "Nae Ionescu şi mişcarea legionară" (I), publicat în numărul 30 al revistei "Dilema", îmi pare o cădere într-un astfel de dulce somn pe care, odinioară, alţii se străduiau să ni-l inducă.

Nu este vorba aici de o inversare a rolurilor. O diferenţă notabilă între domnul Ornea şi mînuitorii de ieri ai prejudecăţilor stă bunăoară în aceea că domnului Ornea nu i s-a comandat acest text. Prin urmare, domnul Ornea este sincer. Numai că sinceritatea domniei sale nu are nimic comun cu valoarea afirmaţiilor pe care le face.

Dar să vedem textul, pentru a ne lămuri. Începutul e condescendent: "Nae Ionescu, profesor (de fapt conferenţiar) la Universitatea bucureşteană din 1992, a izbutit, treptat, să devină un factor, esenţial, de influenţă asupra tineretului studenţesc bucureştean." Aşadar de la bun început, cu o probitate ştiinţifică exemplară, domnul Ornea ne atenţionează că Nae Ionescu a fost conferenţiar, iar nu profesor şi că a început să funcţioneze în Universitate din 1992. Numai că lucrurile nu stau deloc aşa. Pentru că profesorul Nae Ionescu a fost chiar profesor, din aprilie 1937 (vezi Nae Ionescu, "Curs de istorie a logicii", ed. Humanitas, Bucureşti, 1993, pag.236). Pe de altă parte, Nae Ionescu a funcţionat la Universitatea bucureşteană începînd din 1919 (vezi op.cit., pag.236), fapt de altfel ştiut şi de domnul Ornea, dar pe care ni-l va mărturisi, prudent, ceva mai încolo, pe o altă coloană, cînd va aminti de faimoasa lecţie inaugurală "Funcţiunea epistemologică a iubirii". Se pare totuşi că spaţiul dintre coloanele unei reviste este uneori nefast spiritului ştiinţific.

Ce ne mai spune domnul Ornea? Ne spune că Nae Ionescu şi-a exercitat la început influenţa "prin prelegerile celor două cursuri ale sale (metafizică şi logică) la care participau nu numai studenţi de la litere, dar şi cei de la Teologie şi cei de la Ştiinţe, dînd suport şi orientare Asociaţiei Studenţilor Creştini Români. Mai întîi, domnul Ornea **confundă între** denumirea catedrei (începînd din martie 1938 ocupate de Nae Ionescu, care era de Logică şi Metafizică (vezi op.cit.pag.237) şi cursurile ţinute de acesta (în legătură cu care vezi op.cit., pag. 262-264). Mai apoi, după părerea mea nişte cursuri ţinute de cineva se adresează în primul rînd unor stundeţi, cărora li se oferă astfel, eventual, "suport şi orientare". Este greu de înţeles cum cursurile lui Nae Ionescu erau capabile să dea "suport şi orientare" unei asociaţii, fie ea studenţească, pentru că, într-un astfel de caz, ele nu ar mai fi fost cursuri ci conferinţe adresate unui grup bine delimitat.

Voi trece totuşi mai departe: "Cursurile sale, de pildă cel de logica colectivelor din a doua jumătate a anilor treizeci, aveau o finalitate spirituală şi politică indiscutabilă". Şi de această dată probitatea domnului Ornea lasă de dorit. Pentru că Nae Ionescu a ţinut cursuri de logică a colectivelor în anii universitari 1934/1935 şi 1935/1936, adică exact la jumătatea anilor treizeci şi nu în a doua jumătate a acestora. Pe de altă parte, ce anume ar putea însemna că nişte cursuri au "o finalitate spirituală indiscutabilă"? Şi cum nişte cursuri de filosofie pot avea o finalitate politică? Formează ele doctrina vreunui partid politic, fac ele parte din arsenalul logistic prin care un grup politic caută să acceadă ori să rămînă la putere, sau sînt cursuri de filosofie? La toate aceste întrebări cred că în cazul cel mai bun singur domnul Ornea ar putea răspunde.

Domnul Ornea se arată nedumerit că, în ciuda "socratismului" său, Nae Ionescu a publicat articole, a îngăduit litografierea cursurilor sale, ba chiar, spre sfîrşitul vieţii, s-a gîndit la redactarea unor cărţi?

Domnul Ornea refuză, prin urmare, să înţeleagă perspectiva anti-sistemică a unui filosof. Nu publicării i se opunea Nae Ionescu, ci închiderii într-un sistem care prin rigiditatea sa ar fi anulat libertatea de gîndire. Nu textul scris îi producea frisoane, ci posibilitatea ca acesta să se preschimbe în literă moartă, în piesă de colecţie pentru culegătorii de cunoştinţe.

"Originală" la domnul Ornea este uneori logica. Iată o mostră: "influenţa sa spirituală a fost atît de mare încît mai toţi tinerii intelectuali care fie că au manifestat simpatii, nedezvăluite public, fie că le-au mărturisit sau s-au înregimentat efectiv în mişcarea legionară, au fost studenţii lui Nae Ionescu, unii urmîndu-l chiar imediat ce profesorul a trecut (toamna lui 1933) de partea Gărzii de Fier, alţii precedîndu-l iar alţii cîţiva ani mai tîrziu".

Cer iertare pentru prea lungul citat, însă mi se pare că această frază greoaie rezumă perfect întregul text. Mai întîi, confuzia între filosof, doctrinar şi ideolog. Apoi, afirmaţia că cei mai mulţi dintre tinerii intelectuali filo-legionari au fost studenţii lui Nae Ionescu, afirmaţie fără nici o acoperire în realitate. În fine, ca o încununare, inventarea unei logici stranii în care efectul precede cauza. Căci, potrivit domnului Ornea, Nae Ionescu este cauza aderării parţiale ori totale a majorităţii studenţilor săi la mişcarea legionară. Dar, potrivit aceluiaşi, unii dintre aceşti studenţi au aderat la mişcare înainte ca profesorul lor să o facă...

În legătură cu transferul operat de Nae Ionescu de la "român" la "rumân", domnul Ornea aminteşte observaţia din 1937 a lui Radu Dragnea cum că "rumân" este de pronunţie ţigănească. Observaţia, cuprinzînd potrivit domnului Ornea o doză de umor, se întemeia pe "Dicţionarul grotesc" al lui Alecsandri. Mă bucur că domnul Ornea este sensibil la umor. Aş fi preferat însă ca domnia sa să se arate la fel de sensibil şi în privinţa contradicţiilor. Pentru că "observaţia" lui Radu Dragnea apare în "Buna Vestire", publicaţie legionară. Or, dacă în 1937 un legionar publica un pamflet împotriva lui Nae Ionescu, putem presupune că relaţia dintre profesor şi mişcarea lui Codreanu nu era atît de roză pe cît ne lasă să înţelegem domnul Ornea.

Veţi zice că sînt nedrept, că nu e obligatoriu ca domnul Ornea să se priceapă la filosofie, că, în definitiv, nu portretul lui Nae Ionescu îl interesa, ci relaţia dintre profesor şi mişcarea legionară. Aveţi dreptate. Dar cum înţelepciunea românească ne spune că "de unde nu e nici Dumnezeu nu cere", găsesc că ar fi fost mai cuminte ca domnul Ornea să se fi menajat şi să nu-şi fi cerut ceea ce nu poate da. Oricum ar fi însă, Eugen Simion schiţînd portretul lui Noica şi Zigu Ornea pe cel al lui Nae Ionescu reuşesc, după părerea mea, pagini memorabile de literatură a asburdului. Chiar dacă acest efect e involuntar.

Sorin CUCERAI,
student, Fac. de filosofie

.....

# Domnule Director,

Îmi amintesc de vremea cînd, împreună cu Gabriel Liiceanu mergeaţi din Bucureşti la Păltiniş ca să-l consultaţi pe Constantin Noica...

A trecut vremea iar oamenii s-au mai schimbat...

Nădejdile pe care mi le-am făcut pe cînd eraţi ministrul culturii s-au spulberat şi în locul lor au apărut hăţişuri de mărăcini.

Pe alocuri au răsărit colţii babei, care cu fructul lor ţepos ard talpa goală a ţăranului român, şi, trebuie să recunoaştem că, aşa cum lucrăm, pămîntul ţării noastre produce şi astăzi colţii babei, iar ţăranul român, şi nu numai el, este nevoit să umble discult şi să simtă în talpa goală înţepăturile colţilor babei. Dacă ciulinii Bărăganului erau fantome, colţii babei sunt o realitate care ne sîngerează tălpile şi cugetul.

Mă adresez Domniei Voastre în calitatea de director al revistei DILEMA.

De ce DILEMA şi nu un postulat de viitor? Vreţi să spuneţi că situaţia noastră este fără ieşire, fără rezolvare? Nici Domnia Voastră nu vedeţi o rezolvare a crizei în care ne-a adus comunismul cu minciunile, cu hoţiile, şi cu masacrele lui? Sau poate, vreţi să descurajaţi pe cei ce mai cred într-o izbăvire? Şi, ca să Vă asiguraţi succesul vi l-aţi asociat pe domnul Z. Ornea, marele specialist în analiza specificului românesc, în măsură să dirijeze opinia publică românească? - Dacă Domnia Voastră sunteţi în dilemă, apoi domnul Z.Ornea nu-i! El atacă şi demolează ceea ce nu-i aparţine. Deocamdată îi minimalizează pe NAE IONESCU şi pe NICHIFOR CRAINIC şi-fricos-scurmă şi în resturile ce se mai pot găsi în cimitirul Mişcării Legionare.

De ce nu scrie domnul Z.Ornea despre Franasovici, despre Nicolschi şi alţii asemenea lor; de ce nu-l elogiază pe Mozes Rozen? De ce nu ne scrie despre dezvoltarea şi activitatea Sionismului în România? Şi, dacă-l preocupă absurda asasinare a marelui nostru istoric NICOLAE IORGA, de ce nu scrie şi despre sfîrşitul vieţii lui Virgil Teodorescu, a lui Ion Moţa, a lui Vasile Marin, despre strangularea lui Corneliu Codreabu? Numai o simplă datare a acestor drame ar fi fost edificatoare! (Să nu uit: Vă rog să comunicaţi Domnului Z.Ornea că Ionel Moţa a scris "Cranii de lemn" şi nu Vasile Marin, aşa cum scrie-atotştiutor-domnul Zornea. Dar dacă autorul e orb, bine, cel puţin că cititorul vede, căci altfel, "dacă orb pe orb călăuzeşte"...

Sub directoratul Domniei Voastre, marele istoric şi iscusitul analist vede un "tradiţionalism osificat" care "se plasează în afara istoricităţii".

Chiar aşa de gravă să fie situaţia noastră?

În ce mă priveşte, cred că nu poate fi vorba de tradiţionalism osificat nici la aviatorii, nici la inginerii, nici la medicii români (în marea lor majoritate fii de ţărani) şi nici la ţăranii cei mai provinciali care conduc tractoare, autoturisme, repară motoare dizel şi electrice, ţărani care şi-au făcut în casele lor baie, au telefon şi televizor. În astfel de condiţii mai poate fi vorba de "patriarhalism osificat"? Iar, în ceea ce priveşte viaţa sobră şi cinstită, hărnicia ţăranului român, ar fi fost mult mai bine ca ele să nu fi fost corupte de cosmopolitismul ateu, pe care domnul Zornea îl contrapune specificului românesc.

Ne surprinde grija care-l face pe domnul Zornea să nu poată dormi deoare ce "cultura română ar descinde hotărât în subdemnitatea unei provincii!".

Vorbele-s mari dar sperietoarea e naivă.

Nici Miorita, nici Legenda Meşterului Manole, nici Căluşarii, nici bazmele românilor, nici opera lui Creangă nu suferă de "subdemnitatea unei provincii".

Diagnosticul domnului Zornea este greşit, este scris cu dispreţ, este rău intenţionat dar Domnia Voastră, Domnule Director îl suportaţi! De ce?

Oare, Domnia Voastră n-aţi băgat de seamă că domnul Zornea e bântuit de stafii? NAE IONESCU, NICHIFOR CRAINIC, ION MOŢA, VASILE MARIN fac parte din obsesiile domnului Zornea şi el nu le poate evita nici atunci cînd ele îi încurcă raţionamentele. (Tocmai aceasta dovedesc articolele sale din DILEMA Nr.22 şi următoarele).

Domnul Zornea ne asigură că "determinismul european este implacabil". Nu credem că este chiar aşa; ar fi să acceptăm o nouă dictatură...

Dacă domnul Zornea ar fi înţeles ceva din "Trilogia lui Crainic" şi din poezia lui, n-ar fi afirmat că **"soluţia unică socotită posibilă şi necesară de Crainic era zăvorârea în provincialism cultural şi prin extensie într-un hinterland agrar"**. Prin această etichetă de "zăvorâre în provincialism cultural" domnul Zornea aduce o insultă setei de cultură a poporului român.

Nu Vă doare capul când citiţi aşa ceva în revista Domniei Voastre, domnule ANDREI PLEŞU? Păcat de prestigiul Domniei Voastre, ca om de cultură, că vă lăsaţi păcălit de "dilemele" domnului Zornea. Păcat! Ar trebui să se ştie că noi românii nu putem renunţa, nici de dragul domnului Zornea, la specificul nostru: credinţa creştină, limba, obiceiurile, portul.

Dacă Domnia Voastră ziditi pe şantierul culturii române, nu lăsaţi pe cei din jur să demoleze!

*Câmpulung la 6 octombrie 1993*

Preot,
MOISE Victor

.....

N.R. Menţionăm că am reprodus acest text respectînd întru totul ortografia expeditorului.

# JUSTIFICARE ŞI DENUNŢ IMPLICIT

## *– anchetă ratată în curtea Colegiului Naţional "Sf. Sava" –*

1. Care este locul pe care a funcţionat pentru prima oară Colegiul "Sf. Sava"?
2. Care este biserica la care a fost tuns diacon Tudor Arghezi?
3. În corul cărei biserici a cîntat Nicolae Filimon?

De data asta, colegii noştri au fost total rezervaţi.

Au consemnat, perplecşi
Mihnea MIRCAN
Cristian ŞTEFĂNESCU

## Antinostalgia

(...)"Înainte vreme, exponenţi ai claselor stăpînitoare, sau pur şi simplu oameni cu sufletul sterp, ruşinîndu-se de obîrşia noastră, concedaseră la ideea că România a fost ţara de totdeauna a plugarilor şi păstorilor, un fel de vacuum al civilizaţiei, care nu se poate compara întru nimic pe planul creaţiei culturale cu lumea occidentală. În această ipoteză înjositoare era, desigur, exclusă ideea unui efort pentru reconstituirea patrimoniului spiritual naţional. Dar noi avem civilizaţia de la Hamangia cu celebrul ei "Gînditor" – expresie a cultului raţiunii într-o epocă în care Europa era cufundată în primitivitate. Noi avem uriaşa colecţie ceramică de Cucuteni, cu o vechime de 5 000 de ani, care oglindeşte nu numai rafinamentul gustului estetic al locuitorilor acestui teritoriu, ci şi profunzimea reprezentării lor filozofice asupra lumii. Noi avem vestigiile culturii antice greceşti, pentru că spre acest pămînt au venit argonauţii să caute lîna de aur. Noi avem zidurile cetăţilor geto-dacice, ale castrelor şi monumentelor romane, ale cetăţilor de scaun în care ctitoreau domnitorii evului de mijloc, avem şcoala Mariei de Mangop – doamna lui Ştefan – în atelierul căreia arta bizantină a fost asimilată într-o sinteză nouă, de o originalitate fascinantă, avem palatele brâncoveneşti, bijuteria arhitecturală a Dragomirnei, grafica miniaturală a lui Anastasie Crimca, fresca unică în lume a Voroneţului, al cărei albastru a devenit termen de referinţă în arta cromaticii. Noi avem o milenară sculptură în lemn şi o tradiţie a ţesăturii în care e încorporată toată esenţa unei filozofii elaborate în cel mai intim contact cu natura. Avem o artă plastică care se întinde de la iconarii anonimi pe sticlă – ce fac vogă astăzi în toată lumea – pînă la capodoperele lui Brâncuşi, geniul care a revoluţionat sculptura mondială. Nu reprezintă oare toate acestea o bogăţie fabuloasă ce ne permite să ridicăm fruntea, fără nici un complex de inferioritate, în faţa lumii, întărind sentimentul demnităţii noastre de neam care, în ciuda unui destin istoric vitreg, a îmbogăţit în măsură considerabilă zestrea umanităţii? Este o bucurie pentru mine să pot releva cu acest prilej că omul care a făcut enorm pentru punerea în lumină a acestei glorii a spiritului românesc este preşedintele ţării, tovarăşul Nicolae Ceauşescu. Iată încă un motiv, alături de nenumărate altele pentru a dori cu toţii, comunişti, oameni ai muncii, ca Congresul al XI-lea să-l realeagă pe tovarăşul Nicolae Ceauşescu în fruntea partidului nostru, în calitate de secretar general." (...)

(Dumitru POPESCU,
Expunerea la proiectul Legii ocrotirii patrimoniului naţional, 1974)

**Propuneri de *Dilema* pentru viitor:**
**• Starea provinciei (nr.42)**
**• Întreprinzătorul (nr.43)**

Abonamentele la Dilema se pot contracta la toate oficiile poştale.
Revista Dilema se află la poziţia nr. 2106 din catalogul publicaţiilor. Pentru orice nereguli vă rugăm să vă adresaţi la redacţie, telefon 633.11.62. la domnul Marian BURTEA

**Monumentul lui Take Ionescu (dispărut)**

# Secretul lui Eugen Barbu: o ipoteză

Moartea lui Eugen Barbu a readus pe tapet enigma plagiatelor acestuia; unul dovedit, irefutabil (cel din romanul INCOGNITO, vol. III), altele presupuse.

Pentru unii, Eugen Barbu a fost o victimă - victima unei înscenări puse la cale de forţe şi cercuri misterioase; pînă şi KGB-ul ar fi fost amestecat, după aceşti zeloşi, în "afacerea plagiatului" din INCOGNITO. Ce avea KGB-ul cu Eugen Barbu, nu e totuşi deloc limpde; cum însă de la inşi pentru care evidenţele nu sînt constrîngătoare te poţi aştepta la orice (iar plagiatul din INCOGNITO este o evidenţă!), invocarea unei implicări a KGB-ului nu arată decît o tristă lipsă de imaginaţie.

După alţii, Eugen Barbu a intrat - cum se spune - "în eternitate" sub semnul unui mare dubiu: cui aparţin, de fapt, cărţile semnate de el?! Şi nu numai cărţile; ci şi lungile seriale de articole, mai ales cele din "Săptămîna" (despre Caragiale, despre Ion Caraion, despre poeţi contemporani etc.), par să fi avut alt (sau alţi) autor(i) decît Eugen Barbu. Această îndoială, perfect justificată, a fost însă considerată o profanare.

A plagiat însă, cu adevărat, Eugen Barbu? Aceasta e, cred, întrebarea, chiar dacă plagiatul din INCOGNITO este în afara oricărei îndoieli.

Există, în lunga şi încurcata istorie a plagiatelor reale sau presupuse ale lui Eugen Barbu, un episod bizar. La sfîrşitul anilor '60, cînd a apărut romanul PRINCIPELE, Fănuş Neagu l-a acuzat pe Eugen Barbu de plagiat. Între ei s-a dus o polemică lungă şi tot atît de dură. Nu a fost însă o bătălie de pamflete, gen în care amîndoi aveau o redutabilă competenţă. A fost un turnir de savanţi, o luptă între eruditi descinşi parcă de la curtea lui Lorenzo Magnificul. Eugen Barbu şi Fănuş Neagu s-au înfruntat, atunci, îndelung în citate latineşti şi elineşti, în referinţe culese din scrieri rare, cu dexteritatea şi dezinvoltura unui Pico della Mirandola reîntrupat în dublu exemplar.

Polemica s-a stins. Singura ei urmare a fost decizia lui Eugen Barbu de a tipări CAIETELE PRINCEPELUI, iniţial o descriere a laboratorului în care fusese "făurită" cartea ce făcuse obiectul polemicii cu Fănuş Neagu, pînă la urmă o vastă şi informă colecţie de citate, adnotări, jurnal intim, de un interes în totul nul.

Cînd a fost dezvăluit plagiatul din INCOGNITO, Eugen Barbu s-a apărat (şi a fost apărat) într-un chip destul de curios: contestîndu-se noţiunea însăşi de plagiat. Toţi marii autori ai lumii, în aceste ciudate pledoarii, folosiseră procedeul plagiatului; Eugen Barbu, prin urmare, nu numai că nu săvîrşise o faptă infamantă aflată de altfel sub incidenţa codului penal, dar se şi afla într-o excelentă companie.

Mai mult: din răspunsurile şi interviurile lui Eugen Barbu rezulta, fără nici un echivoc aproape, că el nu prea avea habar despre ce era vorba. Zecile de pagini plagiate în INCOGNITO îi erau - sau păreau a-i fi - complet necunoscute. Nu le scrisese el, era de înţeles: le plagiase; dar NICI NU LE CITISE!

Niciodată, apoi, în toate aceste polemici-discuţii-confruntări, nu a fost măcar pomenită o foarte onorabilă instituţie literară: instituţia negrilor. Pentru a se apăra de acuzaţia de plagiat, Eugen Barbu a încercat să scrie o istorie picantă şi erudită a plagiatului, dar a ocolit-o pe aceea, cu mult mai accesibilă şi mai pitorească, a "condeielor mercenare". Numele celebre nu lipseau nici aici, iar profesiunea de negru, de "scriitor fantomă", nu este, azi, cîtuşi de puţin compromiţătoare.

Va fi apelat Eugen Barbu la negri, va fi avut în serviciul său un "scriitor fantomă", unul sau mai mulţi? Probabil că da, Eugen Barbu devenise o industrie, o firmă, o cooperativă, un CAP literaro-publicistic. Traduceri (din limbi pe care nu le ştia), romane, scenarii, piese de teatru, eseuri, o enormă cantitate de publicistică pe temele cele mai diverse, de la sport la astrologie; o uzină de scris, în care trudeau, neştiuţi, cine poate şti cîţi negri. Negri autohtoni însă, care şi-au înşelat patronul, preferînd onestei munci de "scriitor fantomă" furtul masiv şi calificat, ca în INCOGNITO. Sau ciupeala, ca în SĂPTĂMÎNA NEBUNILOR, unde sînt reluate, fără ghilimele, destule pasaje din cartea lui Al. Alexianu, **Mode şi veşminte din trecut**. Cum era patronul, aşa erau şi negrii: de proastă calitate!

A plagiat, cu adevărat, Eugen Barbu?! A fost, cred, mai degrabă victima necinstiţilor săi negri - şi n-ar fi de mirare dacă am afla că unii dintre aceştia se află, astăzi, printre partizanii cei mai energici şi cei mai motivaţi ai teoriei complotului kaghebist de compromitere a "valorilor naţionale"!

Mircea IORGULESCU

**Piaţa Aviatorilor în anii 1930**

# Japonia (I)

Roland Barthes avea dreptate să definească Japonia prin modul ei "grafic" de a exista. Totul, în lumea niponă, e **suprafaţă**, cu specificarea că suprafaţa e întotdeauna valorificată în toată **profunzimea** ei. Extensia se adînceşte prin intensitate. Impulsul ascendent şi gustul pentru profunzime sînt constrînse a se rezolva planimetric, sînt trăite, aşadar, în proiecţie orizontală. Mai întîi templele: nici o exaltare gotică, nimic din retorica (uneori luciferică) a înălţimilor. Pagoda (cu cinci sau şapte nivele) care survine, în unele cazuri, ca element de incintă nu face decît să scoată în evidenţă discreţia construcţiilor din jur: simplu **accent** pe o frază care se desfăşoară în plan. Muzica rituală nu e nici ea decît modularea unei **linii** sonore, fără subterane armonice, fără acute imperative. Iluminarea ascetului nu se obţine prin amplitudine, ci prin concentrare. "Răpirea" pe verticală, "zborul" iniţiatic sînt înlocuite printr-o experienţă a punctiformului, prin **densitatea fără corp** a clipei. Nu salt, nu plonjon, ci identificare instantanee cu vidul.

Ceremonie a suprafeţei este şi mişcarea japonezilor în spaţiul domestic sau în cel sacru: maestrul ceaiului oficiază aşezat pe pămînt, gazda se mişcă printre musafiri în genunchi, poziţia bipedă e resimţită ca o impolitete. Superior "superficială" este şi pregătirea bucatelor, ca de altfel prezentarea şi consumarea lor: ţi se pun dinainte compoziţii perfect decupate, pete de culoare a căror substanţă e secundară: important e **ce se vede**; mănînci **aparenţe**, materii devenite **peliculă**, tente cromatice juxtapuse. Caracteristică e alcătuirea prăjiturii japoneze: lîngă ceaiul verde, primeşti o masă compactă de pastă dulce, al cărei volum e anulat prin nediferenţiere: o simplă multiplicare a suprafeţei, o repetiţie continuă a **primei** senzaţii. Aluaturile stratificate, umpluturile multicolore, "surpriza" miezului sînt excluse. Şi, în genere, toate gusturile au omogenitatea unei unice opţiuni, fără semitonuri: dulcele e dulce, săratul e sărat, iutele e iute. Li se adaugă doar senzaţii tactile **globale**: moale, crocant, spongios etc.

Într-o ţară cu un tradiţional respect pentru ierarhii, protocolul cel mai semnificativ, cel al ceaiului, impune o prealabilă suspendare a ierarhiilor: intri în camera de ceremonie închinîndu-te, abandonînd orice prerogative, la rînd cu toţi ceilalţi: piramida socială devine suprafaţă, se surpă în ea însăşi.

Euforia suprafeţei culminează în tehnicile spirituale ale Buddhismului Zen: te "linişteşti" ca oglinda unei ape. Încerci să devii nu profund, ci **lin**. Ca un munte care se cerne pe sine pînă îşi pierde relieful, pînă devine deşert.

*

Politeţea japoneză a însoţitoarei mele din Kyoto: "The Americans **kindly** decided not to bomb this town".

*

Desenul **spontan** şi desenul **minuţios**: două forme de concentrare. În primul caz, accentul cade pe un lung interval de **aşteptare orientată** care explodează, în final, într-un gest de supremă libertate. În cazul al doilea, avem de-a face cu un efort cumulativ, exercitat răbdător, clipă de clipă. Curajul interjecţiei pe de o parte, umilitatea preţioasă a hărniciei, pe de alta. În fond, două variante distincte ale rugăciunii.

*

Polaritatea sino-japoneză. Geniul chinezesc constă în capacitatea de a aduce totul în sfera firescului: ţi se oferă la masă o gînganie suspectă care însă e "de-construită", exorcizată, travestită în pătrunjel. Japonezilor, dimpotrivă, le e mult mai uşor să obţină, din ingrediente comune, artificiul, nefirescul, indescifrabilul: ţi se oferă o foaie de pătrunjel, dar în aşa fel încît simţi că ai dinainte o gînganie suspectă.

Andrei PLEŞU

*Puncte de vedere*

# ISTORIA MIŞCĂRII LEGIONARE. BREVIAR (II)

Începe munca grea a organizării Legiunii, cu mersul în popor (ştia cineva dintre ei de fostul adagio narodnic rus care propaga "mersul în popor"?), printre moţi, tinerii "Frăţiilor de cruce" din Focşani şi Galaţi, în Ardeal la Ludușul de Mureş, în Cahulul Basarabiei. Aceste deplasări în ţară şi întrunirile organizate se desfăşurau după un ritual menit să emoţioneze. Se rosteau rugăciuni, toţi participanţii îngenunchind, se jura că lupta pentru binele ţării e sfîntă, se dezvăluiau - în puţine cuvinte - racilele politicianismului, arătîndu-se că întreg rostul viitor al ţării depinde de militantismul noii organizaţii care - se sublinia - nu e atît politică cît etică, urmărind prefacerea morală a patriei. Şi totul era rostit şi făptuit cu solemnitate şi avînt juvenil, cîntecele menite să înflăcăreze şi să convingă nelipsind.

Satele erau călcate, în acest fel, cu sistemă, unul după altul, neocolindu-se nici orăşelele mai mici. Propaganda politică - morală căpătase dimensiuni fără precedent. Iar rezultatele, chiar dacă nu imediate, se vor totaliza în timp. Firește, n-au lipsit incidentele. Aşa s-a întîmplat în tîrgul Borşa din Maramureş, unde, văzînd avîntul mişcării, "jidanii au dat foc" - lucru curios - propriului orăşel. (**Pentru legionari**, p.354). În ianuarie 1930, cu aprobarea lui Al.Vaida-Voevod, ministru de Interne în guvernul naţional-ţărănesc, e organizat, firește sub conducerea lui Codreanu, marşul de-a lungul Basarabiei pentru cîştigarea de aderenţi, cu tot ceremonialul obişnuit. Va fi reluat în iulie, dar va avea parte de interdicţii şi ameninţări. Partidele politice, prin unii dintre fruntaşii lor, nu se sesizează de pericolul unei organizaţii care nu ascundea scopurile teroriste şi, oricum, sediţioase faţă de ordinea existentă. Dimpotrivă, le încurajează, socotind că o vor utiliza în scopuri diversionist-politicianiste. La începuturile mişcării legionare, de la liberali, era ajutată de perpetuul ministru al Cultelor şi Instrucţiei Publice, dr.Const. Angelescu. Iar, după noiembrie 1928, Vaida-Voevod nu făcea un secret din asistenţa pe care o acorda legionarilor, apoi autonumindu-se "naşul Gărzii de Fier". Această complicitate favorizantă-bine, copios utilizată cu mişcarea legionară - va fi fatală partidelor democratice. Cînd se vor trezi la realitate, va fi prea tîrziu, tentativa de a o sugruma prin interdicţie dovedindu-se contraproductivă, legionarii utilizînd-o, cu folos, pentru aureolarea lor ca martiri ai neamului. Şi au izbutit să recolteze aderenţi. De la 500 în 1927, la 1000 în 1929, la 6000 la sfîrşitul lui decembrie 1930.

## *"ORGANIGRAMA"*

Organizaţia, aşa cum era constituită, avea - pe orizontală - patru secţiuni. Prima secţie era cea a tinerimii, avînd, ca subsecţie, "Frăţiile de Cruce" ce grupa adolescenţi pînă la 18 ani. Secţia a doua era denumită a **Protecţiei Legiunii**, unde erau cooptaţi maturii de orice vîrstă care voiau să susţină, să protejeze şi să încurajeze militantismul legionar. Secţia treia era botezată **de ajutor**, avînd cam aceleaşi scopuri ca cea **internaţională**. Legiunea era condusă de Căpitan. Moţa declarase în al doilea număr al gazetei **Pămînt strămoşesc**: "Organizaţia noastră are **un şef**, neales de nimeni, ci consimţit de cei ce, atraşi de o forţă trainică, au venit să constituie, sub conducerea şefului, celulele **ordonate şi disciplinate** ale organizaţiei. Acest şef al nostru este Corneliu Zelea Codreanu". Pe verticală, organizaţia era compusă din cuiburi ("un grup de oameni - a arătat Codreanu - sub comanda unui singur om"), care aveau un şef, un casier, un corespondent şi un curier. Cuiburile făceau parte din organizaţia de plasă, apoi din cea judeţeană şi regiune, condusă de comandanţi. Grupul conducător central era denumit Senatul Legiunii, format, prima oară, în 8 noiembrie 1930. De regulă, era compus din 50 persoane, bine selecţionate. În **Cărticica şefului de cuib** Codreanu arăta cum se face educaţia eroică în cuib. După rostirea rugăciunii, cu glas tare de şef şi repetată de ceilalţi, acesta stăruia asupra cîtorva idei: că Legiunea va învinge, finalmente, toate partidele, indiferent de piedicile ce le va avea de întîmpinat, că toţi legionarii trebuie să fie gata, cu bucurie, pentru orice jertfă, care înseamnă, fiecare, **un pas înainte** către victorie, că programul Legiunii va fi publicat la timpul oportun şi că, pe baza lui, ţara se va reface, frumoasă şi bogată, că legionarii sînt chemaţi de Dumnezeu să sune Învierea neamului românesc. Legionarii trebuiau să poarte uniformă. Cămaşa verde - spusese Codreanu - era "simbolul primăverii neamului românesc". Centura, diagonala, cizmele, iarna - căciula şi sumanul erau componente ale uniformei legionare. Rostul ei era disciplinar ostăşesc. Despre asta s-a rostit limpede Codreanu: "În toată Europa este un curent - pentru introducerea virtuţilor ostăşeşti în viaţa publică a ţărilor. **În locul** vorbăriei şi a discursurilor lungi, lumea vrea fraza scurtă, clară şi precisă, ca aceea a ostaşului. În locul lipsei de curaj şi a îndoielii de astăzi, lumea vrea: hotărîrea repede. În locul comitetelor democratice, care discută, se ceartă şi nu mai iau hotărîri, lumea vrea **şef** şi disciplina tuturora...

**În locul dezbinării şi a certurilor**, noi punem camaraderia frumoasă a ostaşului şi **unitatea** perfectă a unei trupe, a naţiunii întregi. Toţi au un singur gînd: **Patria**, un singur **Drapel**, un singur **Şef**, un singur **Rege**, un singur **Dumnezeu**, o singură voinţă: aceea de a le sluji cu credinţă pînă la moarte. Legionarul şi-a făcut uniforma pentru că în dosul ei se văd toate aceste mari **calităţi ostăşeşti** cari ridică neamurile şi le fac **învingătoare** împotriva tuturor greutăţilor" - (**Ibidem**, 34-35). Şi, în sfîrşit, n-ar trebui ignorată citarea acelui formular pe care îl semnau noii aderenţi atunci cînd se constituia un cuib legionar: "Ne legăm în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor de a ne ţine strîns uniţi în jurul şefilor noştri, a asculta şi a executa întocmai ordinele primite, de a face să pătrundă cît mai adînc în popor duhul nou al Muncii şi al Cinstei, al Jertfei şi al Dreptăţii, într-un cuvînt ne propunem de a-i face legionari, adică părtaşi ai acestei credinţe pe toţi cei cu care venim în contact. Cred în Dumnezeu şi în izbînda Legiunii; cred într-o Românie nouă pe care vrem s-o cucerim pe calea Bisericii lui Christos şi a naţionalismului integral, activînd în cadrul legilor ţării" - (**Ibidem**, p.65).

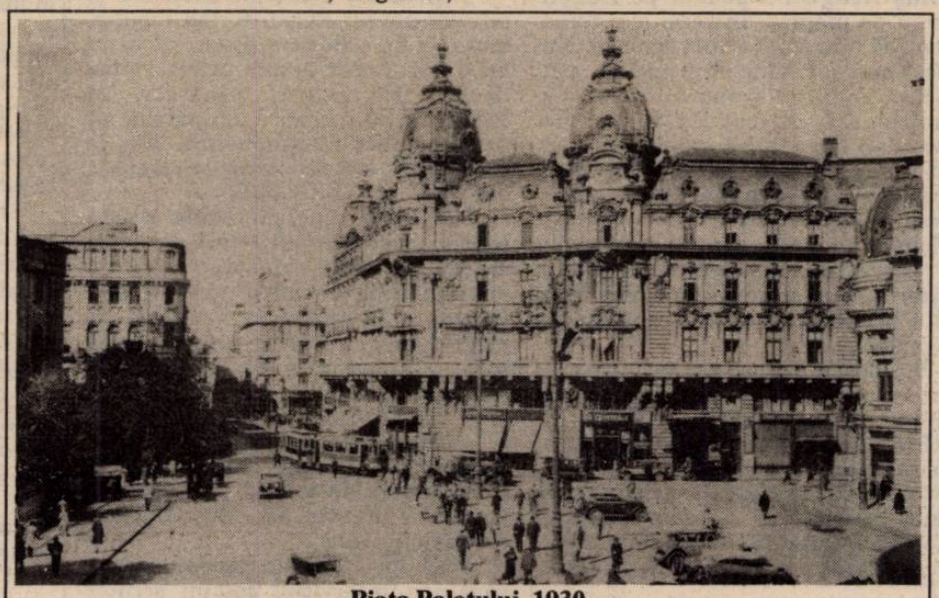

**Piaţa Palatului, 1930**

## *"NAŞUL GĂRZII DE FIER"*

În sfîrşit, în iunie 1930 Legiunea a adoptat numele de Garda de Fier. Cei informaţi ştiau că ideea i-ar fi dat-o lui Codreanu nimeni altul decît Al.Vaida-Voevod. Acesta din urmă l-ar fi sfătuit pe Codreanu, în 1929, să-şi formeze "O Gardă de Fier în jurul său". Propunerea i-a fost acceptată şi astfel a devenit Vaida-Voevod "naşul Gărzii de Fier". Şi, devansînd puţin lucrurile, să adaug că tot ideea lui Vaida a fost, în 1933, construirea Casei Verzi în cartierul Griviţa, ca reacţie împotriva tendinţei de organizare a muncitorilor. Iar alt lider penetist, Sever Bocu, i-a echipat pe legionari, prin intermediul fabricii Mociorniţa, cu bocanci şi centiroane, dînd dispoziţie "Oficiului de turism" să le dea şi bani. S-a demonstrat că un Tăslăuanu, şef de cabinet al lui Vaida-Voevod, subvenţiona, în secret, Garda de Fier.

Treptat, s-a construit şi charisma lui Codreanu. Era un tînăr înalt, frumos, blond, cu pletele azvîrlite peste cap, ochii albaştri. Totul, în făptura lui, impunea. Se purta în costum naţional, vorbea puţin, se închina şi rostea scurte Alocuţii, dar cu tîlc patriotico-naţionalist. Era mereu înconjurat de tineri, în ţinută asemănătoare iar cîntecul în cor era menit - şi izbutea - să impresioneze. Cultiva un spirit de aventură şi de haiducie care cucerea tineretul şi chiar maturii. Codreanu se autoprezenta ca răzbunător al neamului, el şi Legiunea sa. Era, în toată această stilistică a comportamentului, o regie bine strunită, care lăsa însă impresia că e spontaneitate şi firesc. La început, e probabil că gestica şi purtarea au fost spontane şi firești. Apoi totul, inclusiv descinderea în sate pe un cal alb de haiduc, s-a asamblat unui ceremonial bine pregătit, menit să emoţioneze şi să cucerească. Charisma lui Codreanu, care apoi a tot făcut ravagii, e rodul unei strategii bine pregătite. Şi ea a izbutit să cucerească pînă şi tineri intelectuali, unii excepţional dotaţi, ca, din 1936, Mircea Eliade, Emil Cioran, Marietta Sadova, Haig şi Arşavir Acterian, Const.Noica, Horia Stamatu (mai înainte M.Polihroniade, Al.Cristian Tell, Dan Botta etc.).

Z. ORNEA

# Presa şi Parlamentul

În săptămîna 11-17 octombrie, presa a oferit o "pîine" parlamentarilor: mai veche unora ("jicniri" aduse puterii în ziare), care au încercat să-i dea în cap cu ea; şi ceva mai proaspătă altora (dezvăluirea corupţiei şi imoralităţii puterii), care-au mîncat-o goală!

Luni, Senatul a avut cinstea de-a audia plîngerile dlor C.Sava (PDSR) - contra "Evenimentului zilei" - care cică se bagă unde trebuie şi unde nu (şi unde nu?); şi C.V.Tudor, gingaşul român mare - contra "Cotidianului" şi "Dilemei" - care, prin subsemnatul, deformează gîndirea primului pamfletar al ţării (păi a fost caz de pamflet şi la mine, "colega"!). Concluzia, cam şchiopătînd de lipsa de unanimitate a majorităţii (dnii Păunescu şi Dumitraşcu au apărat presa, cum le stă bine unor bărbaţi europeni!), a fost că o Lege a presei se impune repede (imediat ce-am primit şi clauza americanilor nu?!). După aia, potopul, deci. Presa şi-a făcut datoria, presa poate să "plece"! Apoi, după "ora de circ", senatorul A.Păunescu a cerut citarea ministrului culturii, Petre Sălcudeanu, de către Comisia de cultură şi mass-media, în vederea unei anchete în legătură cu dezvăluirile presei (!) "şi dacă măcar o parte din ceea ce zice presa e adevărat" atunci PSM-ul are de gînd să ceară demisia ministrului culturii! Ne permitem să ne întrebăm (că doar nu deformăm) dacă nu cumva domnul Păunescu s-a gîndit şi la un "înlocuitor la cultură". După pauză, s-a reluat discutarea Ordinului medicilor, care se "împotmolise" la amendamentul senatorului Sabin Ivan; acesta cerea să fie considerat nedemn orice medic care "a participat direct sau indirect la orice fel de torturi şi la acte de genocid". Amendamentul a căzut, deoarece majoritatea pro-guvernamentală a votat "pentru tortură", cum comenta un senator. La Camera Deputaţilor, reprezentantul PRM din Comisia pentru agricultură, Dan C.Popovici, s-a retras de la dezbaterile Legii arendei deoarece a fost supus la presiuni din partea grupului PDSR.

Marţi, şedinţa comună a celor două Camere l-a avut ca oaspete pe fostul şi actualul director al SRI, Virgil Măgureanu, venit în faţa aleşilor ţării cu "pilă" de la cel mai **ales** al ţării! Preşedintele Comisiei parlamentare pentru controlul SRI, dl. Vasile Văcaru, a arătat că dl. Măgureanu e cel mai potrivit să conducă SRI-ul, iar obiecţiile ridicate de opoziţie - cum că SRI-ul n-a fost transparent, că a tăcut ca... în păpuşoi în legătură cu principalele evenimente care "ne-au amînat primirea în Europa" (Ele, nu opoziţia!), că nu a fost echidistant politic (pe-o vreme de tranziţie nici nu se poate, dom'le), că Măgureanu e filosof (!) şi nu SRI-st, că nu-i moral etc. - au lăsat indiferentă chiar şi o parte a opoziţiei, care se teme mai abitir de "unul mai rău"! Cu 236 voturi pentru şi 172 împotrivă, dl. Măgureanu a redevenit boss-ul SRI, "succedîndu-şi sieşi", cum chiar el a "propus". Spectacolul s-a încheiat cu cenuşa de rigoare pe care dl. Măgureanu şi-o tot toarnă cu dărnicie pe cap, de la o vreme (la alta). Ce poţi să mai zici?! E loc şi de mai rău, nu?!

Miercuri, doar Senatul a ţinut ziariştii pînă-n meci! Dimineaţa s-a "terminat" cu Ordinul medicilor, care vor mai putea profesa şi după pensionare, doar cu aprobări speciale, din locuri cît mai diverse. După-amiaza, Comisia de cultură care i-a audiat pe P.Sălcudeanu, M.Ungheanu, portarul, şoferul, secretara etc. - a oferit o conferinţă de presă la cererea ziariştilor, unde s-a comunicat că "la Ministerul Culturii s-a întîmplat ceva" (!), ce şi cît de grav urmează să se comunice în viitor, adică săptămîna asta.

Joi, şedinţa comună a celor două Camere a început cu slăvirea victoriei fotbalistice asupra "Occidentului" şi proteste în legătură cu rezultatul procesului de la Tiraspol (cam tîrziu?!). Apoi, s-a trecut la "îmbunătăţirea" statutului Comisiei pentru cercetarea cazurilor de corupţie, cerîndu-se competenţa comisiei de a putea porni preparativele pentru suspendarea miniştrilor din funcţii, fără însă a avea posibilitatea să inaugureze punerea sub urmărire penală!

În sfîrşit, se anunţă legea privind statutul parlamentarilor!

Petru IONESCU

# Trăiască victoria în economia de piaţă a celor care n-o pot accepta!

Se apropie ziua de 1 Decembrie şi trebuie să fim convinşi că un patriotic frison pune la treabă minţile responsabililor politici: chemaţi la Cotroceni şi strînşi uniţi în jurul ideii naţionale, liderii partidelor parlamentare au promis să vină cu propuneri şi programe, pentru ca ţara întreagă să răsune înainte de Crăciun de fanfare şi fericire. S-a dublat preţul produselor din carne, lipseşte apa caldă mai dihai ca după istoricele congrese, titlurile de proprietate rămîn pentru sute de mii de ţărani o realitate la care nu pot ajunge, cresc mormanele de gunoi în plin centru al Capitalei? Astea nu sînt decît găselniţe ale celor care nu-şi iubesc îndeajuns patria sfîntă, după cum duşmănoase sînt trimiterile la statistici. Şomerii, pensionarii care trăiesc sub limita sărăciei, elevii şi studenţii care nu au acces nici la caiete, dar nici la cinematograf, lehamitea generală şi obrăznicia atotdispreţuitoare a celor care şi-au reluat obiceiul să taie şi să spînzure - toate sînt fleacuri care nu au de ce să ne preocupe. Noi facem concursuri televizate de cîntece dedicate zilei în care s-a înfăptuit România Mare, iniţiem proiecte de statui, punem la cale spectacole grandioase, construim consensul şi bunăstarea celor care îşi vor da mîna în văzul lumii ca să moară de necaz duşmanii poporului. Ne vom bucura şi ne vom veseli, după un program stabilit de comun acord de putere şi de opoziţie, vom aplauda şi vom flutura steaguri, vom refuza să dîrdîim în propriile case unde vom bate soldăţeşte pasul pe înflăcărate marşuri patriotice. Nici într-un caz nu vom îndrăzni să ne gîndim că ungurii pot fi naţionalişti şi trăi ca occidentalii, că găunoasele noastre manifestări festive seamănă leit cu acelea de care pînă mai ieri părea că le e silă chiar unor organizatori de azi, că absenţa Marelui Conducător a împins în fruntea tuturor mascaradelor o cohortă care nici n-ar fi îndrăznit să-şi ridice nasul de pe mesele crîşmelor subvenţionate. De 1 Decembrie, nu ne va trece prin cap că aceia care acum îi "dau în gît" pe "afaceriştii" din primul cabinet revoluţionar sînt la fel de responsabili dacă s-au încălcat legi şi s-au făcut falsuri. De asemenea, vom uita cu desăvîrşire faptul că, atunci cînd parlamentarii au alte îndatoriri decît acelea de a vorbi de la tribună de bine despre ei înşişi şi de foarte rău despre adversari, sălile de şedinţe ale Camerei Deputaţilor şi Senatului sînt mai mult goale. Chiar cîntînd " deşteaptă-te române", de "ziua noastră" n-o să ne facem reproşuri că tot ce s-a obţinut în '90 s-a pierdut în '93: nu atît sedii pentru organizaţiile societăţii civile, cît mai ales ruşinea celor care mergeau într-o vreme cu capul în jos şi păreau decişi să se mulţumească doar cu o pensie. Pentru a se considera îndreptăţiţi să-i mănînce brutal pe noii veniţi sau doar să-i sfătuiască "părinteşte" să se retragă, "foştii" aveau nevoie nu doar de imbatabilul argument al **experienţei**, ci şi de ideea că ei şi numai ei pot apăra graniţele şi măreţia ţării. Ei, bine, au avut dreptate: nu se poate fără ei, sînt atotputernici, sînt de neînlocuit, sînt veşnici cum veşnic e şi "eroul" pe mormîntul căruia s-au căţărat. Împopoţonat şi grandilocvent, mincinos şi absolut necesar, "patriotismul" lor va închide în continuare gura sindicatelor şi va tempera iniţiativele reformiste. N-avem nevoie de Fondul Monetar Internaţional pentru că el nu ţine cont de mîndria noastră; n-avem nevoie de Consiliul Europei pentru că el vrea drepturi pentru homosexuali şi aceştia sînt străini de credinţa neamului; n-avem, nevoie de investitori străini pentru că decît slujbaş la unul care te plăteşte bine şi te învaţă să faci ceva, mai bine aplaudac şi zvoner. Avem în schimb mare nevoie de toate lichelele care se bat cu pumnul în piept şi spumegă de mînie de grija ţării cu condiţia ca ei să-şi permită orice şi să nu se teamă de nici o lege. Avem nevoie de slogane, de răfuieli transformate în spectacol public, de eliberarea tuturor celor care au condus ţara pînă în '89, de condamnarea cît mai multora dintre cei care au îndrăznit să devină miniştri în 1990. N-avem nevoie de incomozi, de intransigenţi, de principiali, de onești, de harnici. Avem nevoie de "înţelepciunea" celor care-au supt tot ce era de supt de la toate regimurile şi pe care în zilele noastre nu-i bine să-i atingi nici cu o floare. Ei se confundă cu o categorie: poporul, patrioţii, intelectualii, minoritarii, majoritarii şi ca atare sînt foarte sensibili. Nu ai dreptul să-i superi, nu le poţi spune că s-au schimbat timpurile: te încondeiază de nu te vezi, te trec în tabăra dezechilibraţilor, te izolează "de masă", îţi pun clasicele etichete din care reiese că eşti o nulitate în comparaţie cu propriile lor mari realizări. Avem nevoie de vigilenţa lor cordială sau ameninţătoare, de elanul lor creator, de dăruirea cu care ştiu să laude şi să linguşească. N-avem nevoie de cei care nu învaţă să plece capul "în numele cauzei" şi nici de cei pe care norocul de a se naşte prea tîrziu i-a scutit de complexe marxiste şi de culpabilităţi. De altfel, e de-ajuns să privim în jur: i-am învins, toţi cei de care nu avem nevoie au fost daţi la o parte: în ministere şi în teatre, în echipele de lucru ale executivului sau la primăria din Săpînţa, în Tribunalul Capitalei sau la Şcoala de copii orfani din Sasca, în fabrici, uzine şi partide politice. Dacă mai sînt excepţii, le păstrăm încă în mod strategic, nu ne permitem deocamdată alte scandaluri, dar le va veni şi lor rîndul. E bine s-o ştie, între vechi şi nou preferabil e vechiul. Consensul e deplin, veselia e generală, putem pune în linişte la cale marea sărbătoare naţională de la 1 Decembrie.

Elena ŞTEFOI

## De jur împrejur

# Turuiala

Probabil că unul din motivele pentru care, la noi, opinia publică este atît de amatoare să elaboreze fantasmagorice scenarii geo-politice este modul "obiectiv' în care se prezintă ştirile externe la principalul izvor de informare – actualităţile televizate. Imaginile sînt însoţite de un fel de raport în care se rostesc nume şi se reproduc citate, fără nici o legătură cu ce s-a întîmplat ieri, fără nici o perspectivă asupra a ceea ce ar urma să se petreacă mîine. Cînd ceea ce se vede n-are nici o logică, eşti tentat să-i atribui o logică ascunsă. Dacă pînă acum patru ani se dezinforma prin omisiune, acum se dezinformează prin turuială. Un exemplu recent: luni seară criza din Haiti ajunsese la un prag destul de înalt pe scala confruntării. Ce s-a văzut şi auzit? Un general care cerea medierea unui emisar al Vaticanului, dacă nu chiar a Papei, oameni care fugeau cu bagaje sumare nu se ştie încotro, declaraţiile oficialităţilor de la Washington în legătură cu embargoul, congresmanii care se opun, navele americane, canadiene şi franceze care se pregătesc să asigure blocada. Eram martorii unei noi agresiuni a imperialismului împotriva unui stat mic, mîndru şi independent. De fapt generalul reprezintă autoritatea nelegitimă din Haiti, care se opune prin forţă instalării preşedintelui ales cu peste 70 la sută din voturi. Săptămîna trecută la ordinul acestui mîndru general a fost asasinat în plină stradă Ministrul Justiţiei. Obiectul medierii era amnistia prealabilă cerută de general pentru cadrele armatei implicate îJ crimele regimului Duvalier şi ale dictaturilor militare care i-au urmat. Refugiaţi erau partizanii preşedintelui Aristide care fugeau de teama represaliilor. Blocada se instituia în urma unui vot în unanimitate al Consiliului de Securitate. Deci nu era vorba despre încălcarea suveranităţii unui stat neputincios în faţa agresiunii "jandarmului lumii", ci despre eforturile comunităţii internaţionale de a impune respectarea principiilor democratice, a ordinii legitime, a păcii. E foarte probabil că acţiunea va eşua, ca în Somalia, ca în fosta Iugoslavie, ca în Liberia, ca în Sudan (şi lista poate continua), dar nu e în asta nici un motiv de satisfacţie. Sigur că Haiti e o insulă îndepărtată şi majoritatea oamenilor de acolo sînt altfel colorați decît românii. Dar ceea ce se întîmplă acolo cu democraţia se poate întîmpla oricînd şi în altă parte. Telespectatorii români pot trăi foarte bine şi fără să înţeleagă ce se petrece în Haiti, dar exact la fel le sînt prezentate şi tratativele GATT, şi evenimentele din Rusia, ca să nu mai vorbim de India sau Algeria. Informaţie obiectivă nu înseamnă a omite orice opinie, ci a trece în revistă opiniile contradictorii exprimate. Sigur că există o parte ascunsă a lucrurilor, dar ea nu va putea fi descifrată niciodată dacă faţa vizibilă este strîmb aşezată.

Aflînd totul despre toate simpozioanele şi conferinţele din ţară, despre primirile oficiale relatate în termeni cît se poate de convenţionali şi saturat de pălăvrăgeala parlamentarilor pe de o parte, şi pe de altă parte bombardat de imagini ale unei lumi fără intenţii şi fără sens, omul simte cum se îndepărtează de el nu numai puterea sa de decizie, dar şi posibilitatea de a înţelege contextul în care evoluează ţara. Pe acest fond, oricine dă o expresie sigură nesiguranţei generale are şanse de a fi ascultat şi urmat. Pentru cei care se străduiesc atît de bine să încurce totul, scuza cea mai simpatică ar fi neprofesionalismul.

Magdalena BOIANGIU

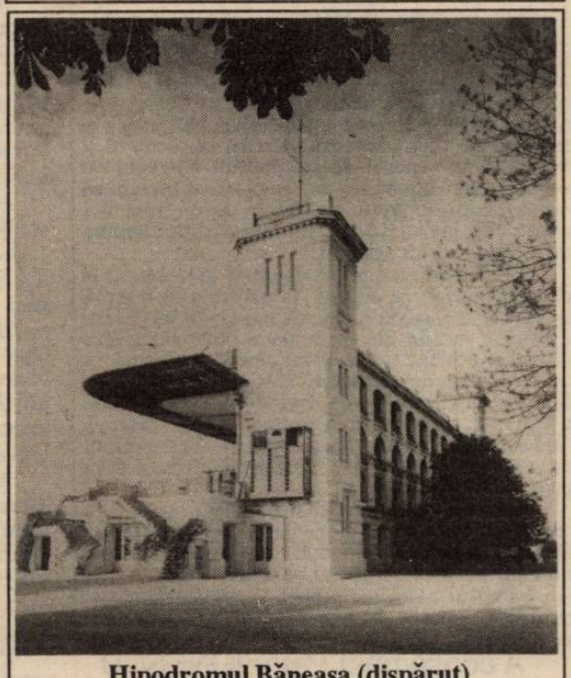

**Hipodromul Băneasa (dispărut)**

## Presa despre...

# "Achiesarea la anturajul european"

"Hai să ne facem de cap!" - propune, cu elan, **România liberă** din 14 octombrie. Motivaţia acestui mobilizator îndemn apare pe pagina 8 a ziarului : între 15 şi 22 octombrie "România rămâne fără preşedinte şi fără înlocuitor de preşedinte", şi dl. Iliescu şi dl. Gherman fiind plecaţi peste hotare. **R.l.** uită să aduge că primul ministru e în concediu. Iar dacă ţinem seama de toate aceste absenţe şi le corelăm cu faptul că în perioada sus-amintită ţara şi-a văzut de ale ei (sau, altfel spus, "nu s-a întîmplat nimic deosebit"), putem cădea în păcatul de a trage concluzia că în România treburile merg la fel şi cu conducători, şi fără. Să aibă vreo legătură cu proaspăta noastră calitate de europeni cu acte-n regulă? Făcîndu-şi sau nu de cap (de capul lor sau al altora), la Viena sau la Bucureşti, ziariştii români s-au ocupat săptămîna trecută în primul rînd de întrunirea la nivel înalt a Consiliului Europei. Mai întîi, să observăm că au existat trei feluri de ziare: 1) cele invitate la Viena de Consiliul Europei însuşi, 2) cele invitate de preşedinte şi 3) **Ora** ("Constat, cu zîmbetul cuvenit, că ziarul nostru este supus unui regim discriminatoriu de către cabinetele prezidenţiale. Cineva ne omite, sau ne taie, de pe listele cu gazetarii care îl însoţesc pe Preşedinte în vizitele sale importante peste hotare"- scrie , cu năduf şi cu speranţă, Nicolae Cristache în **Ora** din 12 octombrie.) Din "summit"-ul vienez, gazetarul român a văzut ce-a vrut şi-a înţeles ce-a putut. În **Libertatea**, Iulia Iorgulescu-Tâlvescu scrie "de la faţa locului": "La rândul său, preşedintele Ion Iliescu - anturat pretutindeni de celebrităţile reuniunii - a demonstrat că, deşi proaspăt primită în Consiliul Europei, România este conştientă de responsabilitatea sa, achiesând (sic! - sau sâc!, n.m.), fără rezerve, la Declaraţia adoptată cu această ocazie la Viena...". Aşa sîntem (pardon, suntem) noi, românii, şi aşa am rezistat vitregiilor istoriei, pentru că am ştiut cînd să ne lăsăm anturaţi şi cînd să achiesăm. Octavian Andronic, redactorul şef al **Libertăţii**, rămas la Bucureşti, se bucură de "eşecul «memorandiştilor»", profetizînd: "Din punctul nostru de vedere, primirea în Europa nu are, pe plan practic, alte consecinţe decît o întetire a hărţuielilor din partea blocului etnic, înarmat acum cu instrumentele formale ale recursului permanent la înaltul for europen. Teatrul disputelor se va muta, probabil, tot mai semnificativ, de la Bucureşti la Strasbourg". **Curierul naţional**, prin editorul său general Valentin Păunescu, vede lucrurile mai de sus, în plan european şi chiar mondial: "În acest cadru de ansamblu, România şi-a ocupat locul ei, de drept şi de fapt, după ce, atîta timp, i-a fost tras scaunul. Viaţa - cum se spune - a repus-o în drepturile sale naturale, prilejuindu-i, astfel, posibilitatea de a participa la proiectarea şi construcţia noii Europe în funcţie de interesele proprii". Mai aşteptăm de la "viaţa" asta să ne "repună în drepturi" şi cu clauza, să ne bage p'ormă şi-n NATO şi, dacă se poate, să facă dumneaei în aşa fel să-i prindem din urmă pe japonezi. De la Viena, Ilie Şerbănescu menţionează, în **Tineretul liber**, opinia preşedintelui că Occidentul şi-a schimbat atitudinea faţă de România, mizînd acum nu pe cei care pierd (adică pe Opoziţie), ci pe cei care cîştigă. Întors acasă şi la pasiunea lui dintîi, economia, Ilie Şerbănescu îi arată puterii un obstacol mai mare decît oricare: "Totuşi dl. Iliescu ar putea fi mai prudent în a se considera pe caii cei mari... Intrarea în Consiliul Europei nu înseamnă nici credite, nici avantaje comerciale şi nici girul pentru mult aşteptaţii investitori străini... Realitatea este că în faţa Puterii actuale nu mai există decît un singur adversar. Nici Opoziţia, nici presa. Se numeşte economia". Îngrijorările lui Ion Cristoiu (oare cine l-o fi plătind să fie îngrijorat?...) sînt expuse net în **Evenimentul zilei** de marţi, 12 octombrie: "Îngrijorător e faptul că Ion Iliescu consideră admiterea României în Consiliul Europei prilejul unei depline mulţumiri de sine, şi nu cel al hotărîrii de a trece, în sfîrşit, la o angajare sinceră, profundă, de partea democraţiei şi reformei. Raportat la ce mai trebuie făcut în acest domeniu, admiterea nu înseamnă nimic". Văzînd dincolo de admiterea României, Anton Uncu este (plătit şi el, bineînţeles, de cineva) sceptic cu privire la viitorul Europei unite şi preocupat de prezent: "...în Europa există un sîngeros război etnic, există o criză etnică în Est, există un exod disperat care tinde să devină adevărată migrare Est-Vest şi o contrareacţie de stopare a acestei mişcări din partea Vestului, există ţări în care trecutul comunist nu este încă depăşit (Rusia, Polonia, România), ţări în care consecinţele sociale ale trecerii la economia de piaţă sînt dramatice (din nou România), există în Europa o pace fără pace". La capătul celălalt, **Adevărul** e optimist, numărînd, prin editorialul lui Bogdan Chirieac, bobocii recunoaşterii internaţionale a României - Consiliul Europei, clauza, unele declaraţii favorabile ale şefilor NATO; concluzia e clară, pură şi simplă: "Noul sistem de alianţe, în care a fost inclusă şi România, a început pur şi simplu să funcţioneze. Şi asta, indiferent de opiniile pro sau contra exprimate de Moscova". Bucuros de alianţe, **Adevărul** îşi îndreaptă apoi privirile spre teme mai consistente, cum ar fi demascarea, cot la cot cu guvernul, a celui de-al doilea corupt al naţiei (după Mircea Dinescu, tipograful Uniunii Scriitorilor), şi anume Petre Roman. Ce Europă, ce Consiliu, ce NATO, domnilor? Pînă nu-i punem la zid pe reformişti, pînă nu amestecăm de tot criteriile şi valorile, pînă nu facem una cu pămîntul ideea de competenţă, pînă nu ne dăm de tot poalele peste cap, pînă nu ne reglăm conturile înde noi, pînă nu băgăm de tot poporu'n ceaţă, orice recunoaştere internaţională e un moft. Noi avem cestiuni arzătoare la ordinea zilii. (M.V.)

# ACOLO-NCEPE TÎRGUL

Da, nene. Acolo-ncepe tîrgul Bucureştilor: în preajma precupeţelor cu coşniţele doldora de zarzavat puse pe jumătate din trotuar, în marile intersecţii: binecuvîntate de gospodina fugace abia ieşită de la serviciu şi urîte de estetul de cabinet care aspiră la "standardele occidentale" (dar care, deh... , nu face el piaţa). Acolo, dom'le: în preajma politicienilor de colţ de stradă, mai guralivi şi mai anarhici decît cele două camere în plen, "simpli cetăţeni", dar "cetăţeni liberi", exercitîndu-şi zi de zi, cu frenezie şi metodă, dreptul la opinie.

Nu orice aglomerare de case înseamnă un oraş. O comună cu niscai blocuri şi-o fabrică poate deveni un aşa-zis "centru urban", ba chiar şi municipiu, dacă ţii morţiş. Dar nu **oraş**. Un oraş e făcut din **democraţie** şi **economie de piaţă. Burghezul** sau, mai pe valahă, **tîrgoveţul** se naşte, creşte şi este cu adevărat el însuşi acolo: în **tîrg**, în piaţa publică. Acolo democraţia şi economia de piaţă se îmbină într-un mod obscur demnitarilor de astăzi, îndopaţi cu lecturi din politologii şi economiştii "moderni". O cetate se ridică de la sine, din te miri ce. Poporul, în felul său simplu de-a fi, nu-ţi va urma, nene, nici o a treia, nici o a patra cale, după cum nu şi-a urmat-o nici pe a doua. El ştie un singur drum şi te obligă, pîn'la urmă, să-l ţii şi tu. Oamenii sînt aceiaşi din Atena antică şi din Pompei. Decorul abia dacă s-a schimbat: ici şade un brutar, colea un cîrciumar, aci i-un cîine rău (păzea!) şi dincolo, unde locul se lărgeşte, e **piaţa**: kilometrul zero. Buricul pămîntului. Acolo şi nu în alte părţi ar putea politicienii noştri să se adape cu spiritul valorilor europene. Oricare ţaţă cu usturoi şi oricare cititor de ziar din piaţa publică i-ar putea iniţia.

Ceauşescu ne-a lăsat un oraş frumos din elicopter, lipsit de dimensiune umană. La pas, labirintul noilor cartiere te exasperează. Blocurile întortocheate se cer ocolite ca să ieşi la stradă, spaţiile verzi te silesc să le calci, gărduleţele - să le sari, ca la cursa cu obstacole. Cică nemţii, înainte să amenajeze un "spaţiu verde" în oraş, împrăştie locul cu nisip. După cîteva zile, urmele de paşi ai trecătorilor trasează viitoarele alei: un fel de referendum al tălpilor. La noi, în schimb, energii şi fonduri uriaşe se cheltuiesc pentru a împrejmui Piaţa Universităţii cu masive jardiniere de beton şi grilaje kitsch de înălţimea unui om, tocmai pentru a-i împiedica pe pietoni să treacă strada. Nici legendarul Bucur nu visa la aşa ţarc! Mai lipseşte sîrma ghimpată pentru a înţelege pe deplin că acolo se dă o luptă între municipalitate şi cetăţeni. Alături, panourile cu grafică de Mihai Stănescu aduc cu rînjetul activistului ASC care anunţă după şedinţă, program de discotecă.

Şi apoi, **dughenele**! Auzim că, mai nou, primăria a declanşat "o vastă acţiune de **des-dughenizare**"... Dar nu tot primăriei îi datorăm pe cea iniţială de **dughenizare**? În Bucureştii de după '89 cine voia să vîndă din portbagaj plătea amendă, pe cînd **"dughenarii"** primeau nestingheriţi acordul să blocheze trotuarele, cu un efect mult mai durabil şi mai puţin elegant... De parcă ţăranii nu ar fi vîndut de sute de ani pe aceleaşi drumuri, direct din căruţă sau de pe spinarea măgarului...

Îi vezi, frate, pe toţi aceşti onorabili care ne tot ordonă: "Spre Europa fuga marş!", cum strîmbă din nas în faţa "bazarului oriental care devine pe zi ce trece capitala" şi deplîngînd "micul Paris"; dar în îndeplinirea funcţiunilor publice, înălţimile-lor nici gînd să renunţe la vechile moravuri orientale. Şi-apoi, monşer, se ştie: în vremurile maeştrilor Villon şi Rabelais, Parisul avea şi el fason de talcioc.

Să ne gîndim că, în cetăţile antice, forumul era nu doar un loc de dezbateri publice, dar şi piaţă de mărfuri. Şi cine-a fost prin Piaţa Universităţii cînd cu "golaniada", pricepe cum devine treaba. Eu unul nu uit că de acolo am cumpărat în '90 primele trufandale. Şi roşiile nu erau de-alea de seră, dom'le! Aşa-zisele "pieţe agro-alimentare" au ceva de **ghetto** în ele, cu tarabele lor durate în beton sau ciment, insalubre şi stînjenitoare. Piaţa şi cazarma sînt antonime.

Oamenii şi oraşul trăiesc într-o legătură intimă, ca puii cu cloşca şi nici o idee fantezistă de sistematizare a oraşului sau a vieţii oamenilor nu o poate distruge. Bucureştii sînt un tîrg redescoperit. Geaba au stricat "cei de sus" Piaţa Naţiunii, că ea e din nou cucerită de micii negustori. Părculeţul cu gazon incert şi firavi copăcei priponiţi în sîrme, precum şi groteştile fîntîni în stil ceauşist decadent nu pot masca locul consacrat negoţului. Geaba pui poliţia pe toţi aceşti ţărani, ţigani şi basarabeni. Ei tot acolo trag, pentru că **simt** că ăla-i locul lor. Şi după ei, sutele de cumpărători şi gură-cască...

Aşa-ncepe oraşul, neamule! Dintr-un astfel de germene rezistent la intemperii şi într-un fel inexplicabil firilor prea "dialectice". Un nou an, o nouă primăvară vor găsi oraşul renăscînd odată cu noile verdeţuri şi cu noile comentarii la noile preţuri. Mărţişorul îi va împodobi intersecţiile murdare în urma iernii muribunde cu acei artizani care mai ştiu să-şi laude, precum odinioară la Moşi, marfa măruntă şi aducătoare de speranţă. Şi chiar dacă edilii ar interzice Mărţişorul, pe ei tot acolo îi vei găsi, flatîndu-şi micul galantar.

Florin DUMITRESCU

## *Poruncă subt nr.211 din 21 iulie 1850*

"1 - Aruncarea zoailor (lături, murdării) de prin ogrăzi, case, prăvălii, pe uliţă să se oprească cu totul şi lagumurile ce pe locuri înadins sînt făcute spre scurgerea acestora în uliţă, să se astupe.

2 - Asemenea să fie oprite şi aruncarea gunoaielor în mijlocul ulicelor de peste care să le depue în grămezi de lături ca să se poată rădica în vreme cu mijloacele Eforiceşti potrivit principiilor Regulamentului.

3 - Să fie străduinţă ca fiştecare proprietariu de casă aflătoare la uliţă să-şi măture negreşit în toate zilele dimineaţa partea sa şi să-şi strîngă în grămezi gunoaele.

4 - Transporturile cu povară, dar mai cu seamă carele ţărăneşti să se oprească cu totul de a intra în oraş pe podine, ci să se îndrepte pe ulicele lăturalnice şi numai atunci cînd ar fi să se descarce într-un loc de pe uliţa paveluită să treacă pe dînsele fără să steie zadarnic, precum acum obişnuiesc acele ce vin cu felurite producturi de vînzare.

5 - Desfiinţîndu-se scările, prispele şi alte asemene ce împresoară ulicele, Eforia şi Adgia să fie cu priveghere, nu numai de a nu se mai înfiinţa de asemene, dar nici a se mai depune pe locul uliţei sau a marginei drumului, casă, lăzi, legumi de vînzare, mărfuri şi altele sau a se deschide tarăbi.

6 - Să nu fie ertat nimănui a se întinde cu săparea de pivniţă pînă subt pave, care aceasta îi produce surpare.

7 - Să nu fie ertat de a se depune pe pave materialul de zidit, dar în cît pentru ţarva şi molozul ce rămîne pe uliţă la cele din nou zidiri să fie îndatorit proprietarul a le rădica în mărginită vreme, în care termen nefiind următoriu, se va rădica prin închipuirea Eforiei şi se va împlini cheltueala de la proprietari."

*(Manualul administrativ , p.340)*

# Podul Izvor

Am vorbit zilele trecute, à propos de Bucureştiul pre-ceauşist, cu o bătrînă care nu e pensionară, pentru că nu a muncit niciodată la stat - a învăţat generaţii de copii franceza, în particular (ea însăşi "absolventă" de pension) - care s-a născut, a trăit, dar nu va muri, pe fosta stradă a Liliacului, unde azi e spaţiul viran şi verde din stînga Casei Republicii şi mi-a zis că o dată pe săptămînă, cînd e timp frumos, face ce făcea cînd am întîlnit-o eu: străbate de una singură tot parcul ăla, cînd pe alei, cînd pe iarbă, după un traseu care mai există doar în capul ei. Încearcă să refacă mereu drumul pe care se plimba cînd cartierul exista, să găsească fiecare stradă, să reamplaseze fiecare casă în ordinea iniţială şi cu vecinul corespondent de vis-à-vis! Se orientează faţă de Podul Izvor şi-n general, de Dîmboviţa. "Iese din fosta vilă Păpuşica şi o ia pe lîngă vila doamnei Rodica, unde a fost reprezentanţă sovietică, iese din Liliacului, pe Rozelor şi apoi în Izvor, în colţ la Alimentara de peste drum de căminul de copii, tot numai faianţă colorată pe dinafară, şi statui cu aspect de casă romană! Dacă nu găsea ce dorea, se ducea înapoi pe Rozelor şi Crăiţelor, la Haşdeu. La prînz era mereu pe Uranus, la şcoala 124, vis-à-vis de Arsenal, să-l ia pe nepoţel cînd ieşea de la ore. Se duce şi-acum mereu, deşi nepotul lucrează la Casa Republicii! Nu blestemă niciodată pe nimeni, nici pe Ceauşescu, nici comunismul, pentru că, zice ea, bătrîneţea şi frumuseţea mea pierdută şi vederea şi auzul şi tinereţea în general, le-am pierdut singură, nu mi le-a luat nimeni, nu m-a împiedicat nimeni să am un copil al meu, un soţ al meu" (n-a fost căsătorită niciodată), "i-am servit întotdeauna pe alţii pentru că aşa sînt!"

Am "descoperit-o" pe doamna asta într-o zi cînd, aşteptînd pe cineva la intrarea în metrou la Izvor, încercam şi eu să localizez în parcul alăturat strada măcar unde copilărisem. M-a ghicit şi am făcut un drum "împreună pînă în faţa casei unde locuisem." Mi-a mai zis că nu face săpăturile astea de dragul cartierului care nu mai e, ci pentru că atunci cînd o face pe "arheologul", se simte ca pe vremea cînd metroul nu exista şi ea vedea, auzea şi mergea fără grijă!

Nu e nebună, nu e senilă, deşi, ca-n cele "două lozuri" ale lui Caragiale, merge pe lîngă Casa Republicii murmurînd cît să se audă pe ea, numele străzilor şi caselor pe unde "trece".
(Dedesubtul aleilor, Pompei, Hercullanum etc. cum ştim, sau nu, fiecare. Asta e: trei cu mapa şi doar unul cu sapa!)

A consemnat Petru IONESCU

**Voind să descoperim în ce măsură îşi mai aduc aminte bucureştenii ce era acum zece ani, în zona dintre Dîmboviţa şi actuala Casă a Poporului, acolo unde în prezent se află un parc cu o vegetaţie anemică, am purces la investigarea memoriei trecătorilor, de pe lîngă staţia de metrou Izvor, de la intrarea în acel parc.**

# Parcă nişte case...

**Duşa Gheorghe – pensionar, veteran de război:** Erau Arhivele Statului, biserica Mihai Vodă, pe care au mutat-o; în zona asta erau nişte construcţii ocolite de tramvaie, formînd un fel de insulă; mai încolo era aşa-zisul Arsenal al armatei, o instituţie foarte mare.

**Ion Constantinescu – lt. col. de pompieri:** Ştiu că era Uranus, dealul Spirii şi monumentul pompierilor, care a fost puţin mutat. Era şi o biserică..., a Văcăreştilor?

**Apostol Elena – pensionară:** Locuinţe, clădiri mari şi mici. Da, era şi-o biserică pe care au mutat-o, dar n-am habar unde a dispărut. Am impresia că n-a ţinut, cînd au dus-o pe rotile şi-au stricat-o de tot.

**Rapid Sandu Ştefan – arhitect (!):** Un ansamblu de locuinţe.

Rep.: **– Şi o biserică foarte veche, un stadion?**

– Biserică, sigur, orice cartier avea o biserică. O parte din stadion mai există, îl ştiu foarte bine. Era şi o bisericuţă foarte mică, lîngă Operetă. A dispărut peste noapte. Mare păcat. E, acuma vă spun aşa..., am lucrat la Casa Poporului, fără să vreau. Adică am făcut-o pentru bani, aşa eram toţi atunci.

**Alexandru Zota – profesor la Satu Mare (!):** Foarte vag. Mi-amintesc de Dealul Spirii, de stadion (fostul ANEF). Biserica, îi spunea..., Mihai Vodă, da sigur c-o mai ştiu, apoi Uranus. Acum încep să-mi reîmprospătez memoria.

**Pîrvu Georgeta – profesor, de specialitate (?):** Nu-mi amintesc; în tot cazul nu era o aşa clădire, care nu ne aduce decît înfrumuseţarea ţării. Era ceva mult mai urît. Tot ce vedeţi, s-a făcut în timpul lui Ceauşescu, în doar cîtiva ani. Aşa ne apropiem şi noi de ceea ce am văzut în Viena, în Elveţia, în Italia. N-a umblat Ceauşescu degeaba în toate ţările.

**Mariana – vînzătoare:** Nu sînt din cartierul ăsta şi nu ştiu.

Rep.: **– Arhivele Statului, biserica Mihai Vodă, stadionul Republicii?**

– N-am auzit de aşa ceva. Ba, parcă de stadion.

**Georgeta Cristian – economistă:** Era cartierul Uranus şi..., aoleu, da, era o biserică mare, chiar aici. Au zis c-au mutat-o şi, unde e? Mai este?

**Rotaru Oana – studentă:** Nu ştiu nimic. (Încercăm să-i reamintim). N-am auzit, nu cred (!!).

**Camelia Pădureţ – inginer:** Nu ştiu absolut nimic.

**Un fost coleg (cam turtit):** Păi, nu era Uranus? Păi, nu veneam cu optul aici? Trecea şi treiul. Păi, nu erau străzile alea, Sapienţei, Pacienţei, Sfinţii Apostoli; Arsenalul, stadionul, Dealul Spirii. Păi cum să nu mai ştiu?

**Popa Vasilica – secretar de cabinet, la Camera Deputaţilor:** Un stadion şi case... Biserică? Nu-mi aduc aminte de vreuna, în afară de Mitropolie, bineînţeles.

**Florea – pensionar:** Era un cartier mai privilegiat, numai vile, multe şi frumoase, străzi în pantă...

**Hillebrand – medic veterinar:** Locuinţe de oameni paşnici. Case particulare foarte solide. Subsolurile au rămas toate aici. Dacă se sapă, se găsesc.

**Preparatoare seruri – Institutul Cantacuzino:** Cartierul se numea Venus.

Rep.: – Nu Uranus?

– Nu, Venus.

**Dactilografă – Banca Ţiriac:** Case, curţi, gospodării. Era casa unei colege, trei etaje, o frumuseţe. Acum s-a demolat.

**Andreea Banu – studentă:** Era interzis... Înainte de a fi interzis? Nu ştiu.

**O doamnă în vîrstă:** Nişte clădiri vechi. Nu mai ştiu cum se numea cartierul. Sînt şi bătrînă, şi oleacă sclerozată. Nu vă pot ajuta.

**Alina Bogdan – studentă la matematică:** De cînd locuiesc aici, era Casa Republicii. Altceva nu ştiu.

**Marius Costineanu – agent publicitar:** Era, de exemplu, casa în care am locuit eu, una din puţinele vile aflate în Compendiul de Arhitectură al Bucureştilor (printre primele case cu arhitectură cubistă). Cartierul era superb.

**Andrei Ciprian – elev la liceul N. Tonitza:** Era un loc viran. Sau nu, parcă nişte case...

**S-ar părea că e foare greu de reconstituit imaginea mentală a unor locuri în care totul e schimbat. Biserica Mihai Vodă, deşi a stat timp de 391 de ani pe un deal, etalîndu-şi măreţia în văzul tuturor, la numai 8 ani de la "dosirea" ei, în spatele unor blocuri, a pierit aproape complet din memoria colectivă. Există o ipoteză, conform căreia, supravieţuitorii risipiţi ai unui cataclism ce le-a distrus civilizaţia, n-ar mai fi în stare să o reconstituie, ci doar să povestească despre ea, urmaşilor. De abia după sute şi mii de ani se poate ajunge la acelaşi nivel, dar poveştile despre lumea veche, transmise din generaţie în generaţie, devin miturile lumii ulterioare. La o altă scară, situaţia de faţă e comparabilă. Nu ştim dacă şi Uranusul va intra în legendă, dar va rămîne cu siguranţă, în paginile unor Caragiale şi Călinescu.**

A consemnat
Andrei MANOLESCU

# BUCUREŞTI, CE DRAG ÎMI EŞTI!

În ceea ce mă priveşte, aşa este! Sînt un ireductibil iubitor al oraşului şi sînt gata să înfrunt pe oricare dintre detractorii săi. Iubesc Bucureştii de foarte mulţi ani. E, mărturisesc, una din puţinele mele constante în dragoste. Îl iubesc în toate anotimpurile.

Bucureştii sub zăpadă!

Invit pe toţi concetăţenii mei, la prima mare cădere de zăpadă, la o plimbare pe marginea lacului Herăstrău. De asemeni, în parcul Jianu sau de-a lungul Şoselei Kiseleff; ba chiar în grădina mea din strada Icoanei, "întoarsă" faţă de stradă şi străjuită de biserici şi de alte cîteva grădini.

Dar cartierele mărginaşe, cu mici gospodării şi bojdeuci pitice, ca în sate, sub încărcătura albă?

Zăpada face şi căciuli pentru Mihail Kogălniceanu, Gheorghe Lazăr, Spiru Haret şi alte elite pentru care s-au dăltuit statui.

Lapoviţa şi bălţile nu-mi sînt cunoscute, nu le văd.

Dacă ar fi să evoc amintiri din adolescenţa mea, legate de iarnă, n-aş mai sfîrşi: muscali cu bidivii încărcaţi cu clopoţei şi înhămaţi la elegante sănii îi aşteptau pe tinerii care atîrnau în urma lor săniuţe. Ne aşezam cîte doi sau trei, tractaţi în goana cailor pînă hăt, departe, la vila "Minovici". Ne înapoiam în formaţii puţin schimbate şi plecam la sfîrşitul expediţiei către casă cu obrajii îmbujoraţi, plini de voie bună şi... înfometaţi.

Şi dacă trece iarna şi Primăvara reia viaţa de la început şi pocnesc mugurii de liliac, de forsitia, de caişi sau piersici, se iscă ghioceii şi violetele şi imediat în urma lor se ivesc din mustul zăpezii narcise şi lalele, poţi să nu iubeşti Bucureştii? Ce înseamnă atunci pentru iubitorii de viaţă, de lumină Cişmigiul, Grădina Botanică şi poate, iarăşi, grădina mea din strada Icoanei? Pot ei să nu mă însoţească în dragostea mea pentru Bucureşti?

Ce rămîne, ce nu se adună, nu se arde sau nu se înlătură de pe străzile Capitalei scapă din orizontul vederii mele.

Dar iată că a venit vara, cu căldurile ei caniculare. Mă bucur de varietatea nouă de flori şi verdeaţa care invadează Bucureştii şi acest climat a generat o instituţie: grădinile de vară!

Alei, mici drumeaguri, te purtau de pe trotuarele încinse în oaze de verdeaţă, presărate cu mese şi scaune

> "Şi dacă asupra acestui nenorocit oraş, nu ar fi trecut şi petrecut de o sută de ori în sus şi în jos sabia, focul, apa şi cutremurul, turci, tătari şi cîrjalii, zaporojani, harvaţi şi litfeni, unguri, muscali şi nemţi, şi mai ales domni vitrigi cu miniştri şi favoriţi ca Veleli, Tzucala şi Lahana, el nu ar avea nimic de rîvnit nici Vienei, nici Berlinului. Oraşe unde, cînd un Lichtenstein, un Schwartzenberg, un Wittgenstein au zidit o casă sau un palat, acel edificiu a trecut din tată-n fiu, străbătînd secoli, atins numai de mîna arhitectului, ş-a artistului, mărindu-se şi împodobindu-se pe dinîntru şi pe dinafară din generaţiune în generaţiune, ca să devie o carte împietrită pe care se poate ceti istoria familiii, ş-a oraşului, în vreme ce în Bucureşti palaturile domneşti, mănăstirile şi casele boiereşti s-au prefăcut în cenuşe şi în ruină de cîte trei şi patru ori pe secol, fără să lase măcar urmă de esistenţa şi de mărimea lor. Unde se mai pomeneşte astăzi de palatul Curtea Veche, de casele vistierului Dan, d-ale Văcăreştilor, d-ale Dudeştilor, de Palatul domnesc din Dealul Spirii care, şase ani după terminarea lui era prefăcut într-o măreaţă ruină cu numele de Curtea Arsă".
>
> (Ion GHICA, *Convorbiri Economice*)

Bitta, coana Victoriţa şi cîţi şi mai cîţi - toţi foarte muncitori şi capabili. Seara, îmbrăcat elegant, acest şef te îmbia propunîndu-ţi 2-3 mese şi apoi îţi sugera să alegi din bunătăţile serii. Intrai deci, după cum te aflai cu locuinţa sau unde-ţi aveai tabietul şi favoritul, la "Parcul Veseliei", "Roata lumii", "Suzana", "Luzana", "Leul şi cîrnatul" sau în vreuna din grădinile din Calea Văcăreşti ţinute de negustori evrei cu specialităţi de ficat de gîscă. În jurul acestor grădini s-au constituit orchestre, cu violonişti de mare faimă, purtată mult dincolo de frontierele ţării. Pe cine să pomenesc mai întîi? Evident, pe marele Grigoraş Dinicu şi în urma lui pe Sibiceanu, Marcu, Predescu şi mulţi, mulţi alţii. De asemeni, au cîntat în grădinile noastre de vară Ioana Radu, Maria Tănase, Mia Braia, Cristian Vasile, Moscopol şi, pînă în zilele noastre, veşnic tînărul Gică Petrescu.

Şi, ca să se ştie, acestea toate erau la îndemîna cetăţeanului de rînd, care venea aşa cum fac şi azi grecii în Placa, la poalele Acropolei, cu nevastă, soacră, copii, mă rog, cu toată familia.

Personal, pe lîngă serile petrecute cu generaţia mea, am avut norocul să fiu luat de cîteva ori seara la grădină şi anume la localul său preferat "Leul şi cîrnatul" de către unchiul meu, prof.univ. Demetru Negulescu. Acesta a fost timp de trei legislaţii judecător ales la Curtea Internaţională de la Haga. Îşi invita prieteni de talia lui Titulescu, Istrate Micescu, Costică Dissescu şi alţii şi, îndrăgindu-mă, mă luau şi pe mine. Toţi mîncau bine dar conversaţia, şueta, anecdota erau la mare preţ. Am fost, de asemeni, comesean cu Păstorel Teodoreanu, Victor Eftimiu, Ion Iancovescu, Val Mugur. Un sac de amintiri au lăsat aceşti oameni în urma lor şi eu am avut norocul să asist la umplerea, măcar în mică parte, a sacului.

Pecete pe nopţile de vară în Bucureşti a lăsat şi Constantin Tănase, cu grădina sa "Cărăbuş". Revistele lui erau cu deosebire preţuite pentru atacurile pe care, cu atîta humor şi talent, le lansa împotriva politicienilor zilei. Veneau să se amuze şi să-l aplaude chiar şi cei direct vizaţi, ca de pildă Maniu, Mihalache, Potîrcă şi cîţi alţii.

Şi dacă vine Toamna şi se strîng toate aceste mese şi scaune, dacă sub ploaia deasă tot mai stăruitoare şi rece

> "La 1769 Ruşii intrară pentru prima dată, cu ostaşi şi cu armată la Bucureşti. Atacă Curtea Domnească, arestează pe Grigore Vodă Ghica şi guvernează ţara prin generalii lor.
>
> În vremea aceasta bătrîna Curte Domnească, nimeni nu o mai locuia; prin beciurile de jos şi prin vechile odăi ale Seimenilor, prin pimniţe şi chiar prin odăile de sus se strîngeau lepădăturile Bucureştilor şi făcură din măreaţa clădire a bătrînilor Domni, un fel de cuib de pungaşi.
>
> Din acest timp se auzi în Bucureşti vorbindu-se de "Craii de Curte-veche"...
>
> (Colonel POPESCU-LUMINĂ, *Bucureştii din trecut şi de astăzi*)
>
> •••
>
> "... o asociaţie de cuvinte din cele mai fericite; lasă pe jos "Curtenii calului de spijă", cu aceeaşi însemnare, din vremea lui Ludovic al treisprezecelea."
>
> (MATEIU CARAGIALE, *Craii de Curtea-Veche*)

îmbietoare şi bucuroase de oaspeţi. Obosit, după o zi de trudă, cu gîndul la cei plecaţi în vacanţă, intrai într-una din grădinile de vară. Pe lîngă vegetaţia luxuriană, erai întîmpinat de un personal primitor şi voios, de frigidere, grătare, frigări, care cuprindeau crude, în formă incipientă sau gata, gata toate bunătăţile pămîntului: fripturi, fleici, fudulii, momiţe, măduvioare, mititei, patricieni. Te mai întîmpinau cuprinzătoare hîrdaie bucşite cu ghiaţă, din care scoteau capetele sticle cu vin, cu bere, ţuică, drojdie, apă minerală şi multe, nenumărate sifoane pentru şpriţari. Fiecare din aceste grădini avea la pupitru "un dirijor". De toate se ocupa el Andronic, Grigorescu, Cernea, viaţa se schimbă, cea a Bucureştilor îşi reia şi ea alt ritm. Se întoarce prioritar la preocupări de altă natură. Se deschid şcolile, universităţile, sălile de concert şi conferinţe, expoziţiile; librăriile îşi reînnoiesc standurile.

Nu pot să cuprind în cele cîteva rînduri toată trăirea, tot ce aş avea de spus despre Ateneul Român, despre Teatrul naţional, Opera Română, Fundaţia Carol I sau Sala Dalles. Numeroase amintiri personale mă leagă de George Enescu, de Aristide Demetriad, de mari cîntăreţi şi de toată pleiada de conferenţiari: Nae Ionescu, Mircea Vulcănescu, Constantin Noica.

Crezînd eu în acumulări, sînt sigur că în toate aceste focare de cultură s-a adunat şi stratificat multă muzică, gîndire, gust şi înţelepciune. Vreau în aceste cîteva cuvinte să aduc un prinos de recunoştinţă înaintaşilor mei, cărora le datorăm toate aceste sanctuare. Poate o fi vrînd Dumnezeu ca de acum înainte să le păstrăm cu sfinţenie, să nu le mai distrugem!

Ar trebui, cu un ochi cît de cît de urbanist, să cutreier oraşul cu amintirea. Cîte ar fi de spus! Cartiere paşnice, cu străzi umbrite de pomi seculari şi cu case de sfîrşit de secol XIX, care au farmecul lor. Sînt şi cîteva "edificii", puţine, cum ar fi palatul Cantacuzino sau cele de interes obştesc înălţate în timpul regelui Carol I (Casa de Depuneri, Palatul Poştelor, Tribunalul). Au mai rămas biserici caracteristice pentru capitala noastră: catedrala Patriarhală Spiridonia, Domniţa Bălaşa şi, pentru mine de suflet, Sf.Dumitru de Jurămînt, fiind ea ctitorită de neamul meu. Ce s-a dărîmat? Aş fi tentat să scriu **tot**, dar nu e chiar aşa. Oricum, cei care au iniţiat, ordonat şi făptuit distrugerile, să poarte în faţa ţării şi a lui Dumnezeu povara şi răspunderea nelegiuirilor făptuite.

Dar bag seama - sînt mereu cu gîndul la foarfeca doamnei Zeck - că n-am scris îndeajuns despre Primăvară. Drăguţa de ea! de la ea porneşte, an de an, viaţa, lumina vie, nădejdea şi bucuria. Şi odată cu ea apar, de la revoluţie încoace, pe trotuarele capitalei noastre, mese şi scaune, aproape toate albe. De cîţi ani le aştept! Sînt semne de nonşalanţă, de **loisir**. Observ că ducîndu-mă cu gîndul şi cu condeiul la Occidentul din care le aşteptam, am şi folosit două neologisme, vin şi ele tot de acolo.

Rămîn în mintea mea amintiri bucureştene despre figuri ca Argetoianu, Bujoi, Gafencu, Gigurtu, Elena Văcărescu şi mulţi alţii cărora în diferite împrejurări le-am fost în preajmă. Poate va veni o zi să vi le împărtăşesc.

Închei cu repetata afirmaţie: Da, iubesc Bucureştii!

Manole FILITTI

> "Dacă la «Fialkowsky» se duceau generaţia dinaintea noastră: I.L. Caragiale, Barbu Delavrancea, fraţii Hodoş, Grigore Ventura, Gh. Ranetti şi Ion Brezeanu; dacă la «Boulevard» şi mai tîrziu la «High-life» tronau Alexandru Macedonski, Mircea Demetriad şi D. Karnabatt, dacă la «Imperial» şi «Kübler» veneau Ilarie Chendi, St. O. Iosif, D. Anghel, Octavian Goga, P. Cerna, Ion Minulescu, sculptorii Stork şi Späthe şi atîţia alţii, dacă la «Terasa Oteteleşanu» îşi petreceau vremea Em. Gîrleanu, Ion Dragoslav, D. Nanu, Liviu Rebreanu, Mihail Săulescu, George Gregorian şi majoritatea scriitorilor care au intrat în al şaselea deceniu, cofetăria-cafenea «Capşa» era interzisă boemei literare, fiindcă acolo mergea protipendada bucureşteană, ultimii boieri, oamenii politici şi ziariştii. Acolo nu se discuta literatură, ci se puneau la cale interpelări în Parlament, campanii de presă, cancanuri.
>
> În «separeurile» de la «Capşa», sub arcuşul fermecat al lui Cristache Ciolac, frumoasele vremii petreceau pînă la ziuă în tovărăşia băieţilor de bani gata şi a puternicilor zilei. La ora mazagranului se vorbea de ultimul chef al cneazului Moruzzi, de ultima metresă a lui Em. Porumbaru sau a lui Petrovici-Armis, de ultima farsă datorită distracţiei intermitente a lui conu Costică Disescu, de ultima moştenire tocată de Floflo (Al. Florescu) sau de Vasilică Mortzun, mecenate al artiştilor."
>
> (Victor EFTIMIU, *Amintiri*)

## Fişă de observaţie directă

27 noiembrie, 1988. Bucureşti, strada Ştirbei Vodă, numărul 4, bloc 2.

În faţa intrării în bloc un porc alb zace într-o baltă de sînge. Doi oameni, dintre care unul beat, îl tranşează. Cineva le strigă:

- Spală strada, bă!

Urc în autobuzul care întîrzie să plece din staţie. Şoferul a coborît să vadă ce se întîmplă acolo. Vine făcîndu-şi crucea şi zicînd că aşa ceva nu s-a pomenit. Cinci tineri care au urcat odată cu mine comentează indignaţi.

- I-am spus că-l ajut, că ţin porcul, da' n-a vrut.
- Să omori un porc cu ciocanul!!!
- Chiar i-a dat cu ciocanul în cap?
- Da, cu ciocanul. Aţi mai auzit aşa ceva? Şi eu îi spusesem că îi ţin porcul!
- Era beat, n-ai văzut?
- S-a îmbătat şi s-a apucat să taie porcul. Înţeleg. Da' cu ciocanul?
- Păi eu am un porc acasă de 250 de kilograme şi îl tai neţinut. Nici nu simte.
- Ăsta nu avea nici 100 de kilograme. Cît să fi avut, 30-40, vai de capul lui. Nici nu merita să-l taie. Degeaba l-a tăiat.
- Cu cuţitul se taie porcul, cu un satîr ascuţit. Eu aşa fac.
- Păi ce, cu ciocanul?
- Ăsta, dacă ar avea de tăiat un porumbel, mai întîi i-ar da cu ciocanul în cap.
- De ce nu l-a dus la joagăr, să bage drujba în el?

Am coborît după două staţii lăsînd în urmă o discuţie aprinsă. Tinerii care vorbeau erau îmbrăcaţi în costume de blugi prespălaţi (acum, cînd copiez fişa, îmi dau seama că a trecut moda lor) şi mergeau într-o vizită, după pachetul de prăjituri şi sticlele de băutură pe care le ţineau în mînă. Aveau faţă şi vorbă de ţăran. Din conversaţia lor reieşea clar că erau îngroziţi de ce văzuseră, să dai porcului cu ciocanul în cap era echivalat cu o crimă. Una este să sacrifici porcul după rînduială şi alta este să-l omori.

Irina NICOLAU

# Curte, curte, ce-ai ajuns!

Sunt cuvinte care, prin sensurile atît de deosebite pe care le pot avea, ajung să aparţină, într-un fel sau altul, unei epoci şi chiar să o definească. Citim adesea expresii sau cuvinte care ne tulbură, aruncîndu-ne într-o altă lume: Domn în scaun, Scaunul Sucevei, Scaunul metropolitan, Înscăunat, toate avînd un aer de noblețe, de autoritate care ne transpune şi pe noi într-o lume apusă, dar cu ţinută, cu ighemonicon cum ar fi spus bunicii noştri. Aceştia nu cunoşteau însă expresia "mai aveţi un scaun liber" de data aceasta nu boieresc, nu domnesc, ci de acea mizerie care te face să strici intimitatea a două suflete care-şi mănîncă în liniște ciorbiţa de văcuţă şi tocăniţa. Din Jilţ, din tron, împrejurările adverse l-au redus la statutul de biet suport de trup flămînd. Cu scaunul, treacă-meargă, mai aflăm pe acasă cîte unul care-şi ţine speteaza în sus şi oftează din încheieturi, amintindu-şi timpurile bune cînd se aşezau pe el doar oameni subţiri, dar cu curtea ce ne facem? Las la o parte Curtea domnească cu toate ale ei şi mă gîndesc la acel Stat în Stat, înzestrat chiar cu o mică armată, care era curtea boierească. Să mai întrebăm o dată pe Ion Ghica cum era curtea Dudesculuí:... era o adevărată cetate, un stat în stat... La trebuinţă, boierul putea să închidă porţile şi să trăiască luni întregi cu familia, cu slugile şi cu oamenii casei, optzeci şi o sută de suflete, fără să aibă cea mai mică trebuinţă de cei din afară. ... La cas, putea cu oamenii din curte să se apere în contra puterii domneşti, cînd ea nu era sprijinită de vreo poruncă de la Ţarigrad.

În fundul curţii erau grajdurile cu douăzeci, treizeci de cai, şoproanele de zece, cincisprezece trăsuri, care, căruţe, butci şi rădvane; în unghi cu odăile vizitiilor şi ale rîndaşilor, începea alt rînd de odăi unde trăgea grămăticul Iordache, vătaful Dinu, polcovnicul Ioniţă...

"La spatele odăilor logofeţilor era fînăria, lemnăria şi grădina în care deşi nu se aflau catalpe, polovnii şi ăilanţi, nici begonii şi fucsia, dar găseai în abondenţă cireşi petroase, caise cît pumnul, piersici roşii, struguri roşii şi razachie, mere domneşti şi pere bergamote; pe lîngă grădină, o ulicioară ducea'n ţigănie, curte cu cîteva odăi, în care locuiau şapte-opt familii de ţigani de vatră; potcovari, curelari, croitori, spălătorese " (...) "Deosebit de bucătarul cel mare mai erau şapte-opt rîndaşi care, fiecare, bucătărea pentru clasa la care era orînduit".

Tot din mărturiile lui Ion Ghica mai aflăm că reşedinţa din Bucureşti a Dudeştilor, Curtea Dudeştilor "coprindea mai tot spaţiul dintre gîrlă şi dealul Spirei", adică "de lîngă Sfinţii Apostoli şi mergea pînă în Podul Caliţiei".

Ce vremuri! Cum să nu fie emoţionat cel care, mergînd cu treburi, trecea, timp de peste o jumătate de ceas, în lungul Curţii? Cum să nu fii emoţionat cînd, din spatele zidurilor sau a ulucilor, se auzeau de la porunci autoritare la scîncete de copil, de la limba grecească la cea ţigănească, sau veneau, tot de acolo adieri cu parfum de mixandre de Ţarigrad amestecate cu usturimi de praf de puşcă. Curtea era o lume, fascinantă prin ceea ce, neştiut, închidea dincolo de ziduri, prin forţa pe care o degaja şi prin aerul, fals, din păcate, de veşnică nezdruncinare.

Dar, odată cu totul, s-a dus nu numai "Curtea", ci şi urmaşa ei, curtea-grădină, mai bine-zis – a burgheziei care, dispărînd, nu a putut lua cu sine către trecut şi cuvîntul sub care era desemnată, lăsîndu-l să fie terfelit de oameni şi împrejurări.

"Unde locuieşti? La bloc." Deci, ai în faţa ta un om care a pornit rapid pe calea împlinirii sociale. Fie că i-a dat statul locuinţă, fie că şi-a cumpărat-o singur, în rate, "la bloc" înseamnă certitudine, înseamnă viitor, înseamnă reuşită socială. Din vechea "Curte" nu a mai rămas decît jenantul răspuns la întrebarea: "Unde locuieşti? La curte?" Cu privirea plecată, recunoscîndu-ţi falimentul social şi profesional, ai aerul că eşti în categoria acelor animăluţe mici şi urîte, urmaşele ineficiente şi degenerate ale unor monştri înfricoşători.

La curte – în accepţiunea contemporană a cuvîntului – înseamnă chirpici şi bătătură, umblătoare-n fundul curţii şi pantofi mulţi şi murdari în faţa uşilor, înseamnă pietre puse pe acoperiş ca să nu ia vîntul tabla şi, din resturi, lipit de gard, bineînţeles la stradă, un improvizat coteţ pentru porcul sfintelor sărbători ale Crăciunului.

De la "la Curte" la "la curte"; Doamne, de ce nu faci astfel ca şi unele cuvinte să dispară la timpul lor ca să nu fie mînjite în noroiul mahalalelor?

Radu IONESCU

# STATUILE BUCUREŞTILOR

A fost odată un oraş frumos, mult îndrăgit atît de locuitorii lui cît şi de străini. Aceştia veneau cu plăcere în "micul Paris", unde atmosfera primitoare te îmbia să te reîntorci iar şi iar şi unde inventivitatea şi dorinţa de frumos a celor ce trăiau aici au făcut ca an de an un nou bulevard să fie croit, un alt edificiu cultural să răsară plin de graţie şi de armonie. La intersecţii, în pieţe anume create, în colţul vreunei grădini, bucureştenii şi-au ritmat spaţiul în care trăiau ridicînd monumente. Odată cu sporirea zestrei edilitare de frumos a oraşului, se aducea un prinos de recunoştinţă înaintaşilor. Aşa cum, de-a lungul veacurilor, Bucureştii s-au clădit haotic, neaşteptat, alăturînd ulicioara întortochiată cu biserica semeaţă ori aşezămîntul spitalicesc, grandios, cu hanul amărît, tot astfel, poate ca o reflectare a firii locuitorilor săi, statuile s-au dăltuit adesea la întîmplare. Pe lîngă opere ale marelui sculptor croat Ivo Mestrovici au apărut şi lucrări mediocre, pe lîngă nemurirea unor domnitori ca Mihai Viteazul, Carol I sau Ferdinand I, s-au înălţat şi statuile greoaie ale ideologilor totalitarismului ca Lenin şi Stalin.

În oraşul şantier, a cărui geografie a fost în ultimii 40 de ani atît de dramatic modificată, vechile statui devin însemne de frumos, reînviind pentru privitorul de azi o lume mai calmă, mai echilibrată, cu valori care constituie deopotrivă patrimoniul nostru cultural.

Spaţiul cel mai generos ornamentat cu statui e desigur cel din faţa Universităţii. Mihai Viteazul (opera francezului Carrier Belleuse) Eliade Rădulescu (lucrat de italianul Ettore Ferrari), Gheorghe Lazăr (datorat românului Ioan Georgescu) şi Spiru Haret (de Ion Jalea) privesc senini defilarea bucureştenilor. Bulevardul din faţa lor, care şi-a schimbat numele după vremi, este străjuit, la capetele sale, de monumentele a două personalităţi liberale: C.A. Rosetti şi M. Kogălniceanu (opere ale sculptorilor Wladimir Hegel şi Oscar Han). Între cei doi s-ar fi cuvenit să se afle o altă figură prestigioasă a României moderne, I.C. Brătianu. Statuia lui, altă dată în Piaţa Universităţii, a fost demolată de comunişti. Bulevardul dintre Piaţa Universităţii şi Piaţa Victoriei a fost văduvit de statuile sale, ca şi Piaţa Palatului. Pentru bucureşteanul de azi ori vizitatorul străin statuile lui Take Ionescu, Lascăr Catargiu ori a regelui Carol I pot fi reconstituite numai după imagini de arhivă sau din povestiri. Primele două fuseseră create de francezul Antonin Mercié.

Regele Ferdinand şi-a avut statuia pe Şoseaua Kiseleff, unde de curînd a fost transportat "ostaşul sovietic eliberator". Era opera lui Ivo Mestrovici şi a fost topită; marmura roşie a soclului ei a servit drept postament statuii lui Stalin din Piaţa Aviatorilor.

Cîteva statui au scăpat furiei demolatoare; unele din spaţiile tutelate de acestea au căpătat alte nume, dar monumentele s-au păstrat. Aşa a rămas statuia lui Alexandru Lahovari, din piaţa numită, pînă mai deunăzi, a Cosmonauţilor, cea a lui Gogu Cantacuzino Rîfoveanu, aflată la capătul Grădinii Icoanei şi, în sfîrşit, statuia lui Vasile Lascăr, pe strada ce şi-a recăpătat vechiul nume după ce, zeci de ani s-a numit atît de original Galaţi!

În oraşul care pare să-şi piardă identitatea în faţa sutelor de blocuri atît de asemănătoare în monotonia lor, cîteva spaţii mai păstrează, miraculos, pecetea unui trecut nu prea îndepărtat, dominat de respectul pentru antecesori şi îmbogăţit de efigia lor. La poalele Mitropoliei se găseşte statuia lui Barbu Catargiu, primul ministru al principelui Cuza, cel care şi-a aflat moartea la cîţiva paşi mai sus, în faţa clopotniţei bisericii metropolitane (creaţie a lui Raffaello Romanelli). În curtea bisericii Domniţa Bălaşa se află statuia ctitoriţei, fiică a lui Constantin Brâncoveanu (datorată lui Karl Storck). Voievodul îşi are statuia, lucrată de Oscar Han, în faţa bisericii Sf. Gheorghe Nou; în curtea spitalului Colţea se înalţă statuia întemeietorului aşezămîntului, spătarul Mihail Cantacuzino (realizată de Karl Storck). La întretăierea bulevardului Dinicu Golescu cu strada care altă dată se numea General Angelescu iar azi i se spune Ştefan Furtună, se află, dominată de blocuri ce par să se năpustească asupra ei, statuia lui Dinicu Golescu, boierul liberal care, la 1824, era printre cei dintîi călători români în Europa, de unde s-a întors ca să scrie **Însemnare a călătoriei mele**, reportaj plin de uimiri şi de comparaţii năucitoare între realităţile europene şi traiul pe malurile Dîmboviţei. Pe laturile soclului statuii sînt aşezate busturile fiilor lui Dinicu. Ansamblul a fost realizat de W. Hegel, K. Storck şi G. Mirea. În faţa Facultăţii de Medicină se află statuia dr. Carol Davilla, întemeietorul învăţămîntului medical modern român. Undeva, între bălării şi gunoaie, zace statuia soţiei sale Ana, din familia Goleştilor. Să mai pomenim de statuia lui Tudor Vladimirescu, creaţie a lui Teodor Burcă, de pe strada Precupeţii Vechi.

Nu putem încheia acest periplu la statuile ce împodobesc - cu zgîrcenie - Bucureştii fără a aminti două creaţii postbelice: Mihai Eminescu (de Gheorghe Anghel) şi George Enescu (lucrat de Ion Jalea).

Două statui ridicate în 50 de ani e puţin pentru o capitală europeană. Dacă adăugăm şi distrugerea a încă cinci monumente - din care două opere de rezonanţă - trebuie să convenim că Bucureştii rămîn un cîmp deschis creaţiei artistice ca şi sugestiei publice pentru cinstirea unor înaintaşi, căci un popor îşi exprimă gradul de civilizaţie şi prin chipul în care îşi aminteşte de trecut şi de cei care i-au făcut gloria.

Georgeta PENELEA FILITTI

P.S. Un semn de revenire la normal trebuie socotită aducerea de la Goleşti a statuii lui Ionel Brătianu, operă a lui Ivo Mestrovici. La ceremonia de reaşezare, după sfinţire şi cuvîntări, s-a omagiat deopotrivă sculptorul croat şi românul care a făcut soclul încît acum se vorbeşte de o operă colectivă!

## "Aleaua cea mare"

**"La începutul veacului trecut, oraşul nostru era încă o mare aşezare de case răsfirate prin întinse curţi înverzite şi grădini. În acele condiţii nevoia grădinilor publice nu se prea simţea. Era obiceiul ca la anume zile de primăvară, la 1 mai bunăoară, marile grădini boiereşti din oraş, sau din imediata apropiere să se deschidă bucureştenilor dornici de a petrece o zi la larbă verde. Acest obicei fusese atît de înrădăcinat, încît mult după ce întinsa grădină a Bellului se transformase în cunoscutul cimitir se mai puteau vedea cete de petrecători în preajma mormintelor proaspete. În restul timpului, prin 1830-1840, în zilele de zăduf, bucureştenii dornici de plimbări nu aveau decît două locuri unde puteau ieşi: după-amiază la Grădina cu Cai, numită astfel după caruselul instalat acolo între aleile prăfoase pe care se înghesuiau deopotrivă caleştile şi pietonii, şi seara pe Dealul Mitropoliei, în noua grădină deschisă în 1833, unde pe înălţime se putea respira un aer mai curat şi mai răcoros. În afară de aceste două grădini cu iarbă verde şi copaci umbroşi, alte adevărate grădini în sensul european, cu flori, cu plante decorative locale şi exotice, cu arbuşti de forme neobişnuite, cu boschete şi cu alei care îngăduie izolarea şi odihna, nu se pomeneau la Bucureşti.**

**Kiseleff văzuse această lipsă încă de la începutul administraţiei sale şi prevăzuse pentru înfrumuseţarea oraşului «trei pieţe obşteşti pentru preumblarea publicului», şi anume una pe Podul Mogoşoaiei, la amintitul han al lui Filaret, alta la capul Podului Mogoşoaiei şi a treia în dosul Mitropoliei, în livedea lui Filaret, adică unde este azi Parcul Libertăţii.**

**Ce era pe atunci la Capul Podului? Un drum vechi, al Ploieştilor, în continuarea Podului Mogoşoaiei, care îşi avea acolo capătul. Acel drum trecea printr-o mahala noroioasă, unde dincolo de straja nu mai erau decît nişte căsuţe prăpădite, dintre care se ridica ceva mai falos vestitul han al lui Neculce, pe locul căruia s-a clădit Comitetul Geologic. De aici încolo drumul ţinea drept pînă la dumbrava preţios numită «Pădurea Băneasa» (situată în dreptul actualei Fîntîni Mioriţa), dincolo de care era satul cu acelaşi nume. Spre această pădurice se făcuse obiceiul de a se îndrepta în după-amiezile frumoase de vară caleştile în căutarea unei privelişti plăcute şi a răcoarei.**

**Cînd a fost vorba să se creeze o grădină publică, domnitorul Bibescu, răspunzînd dorinţei unanime, a hotărît să realizeze o grădină care să încadreze şoseaua pe o întindere de 150 de stînjeni, şi o lăţime pe dreapta şi pe stînga de cîte 100 de stînjeni. Ocupa deci terenul ce se găseşte astăzi pe ambele laturi ale Şoselei Kiseleff, între Piaţa Victoriei şi strada Arhitect I.Mincu".**

**(Nicolae VATAMANU, *Istorie bucureşteană*)**

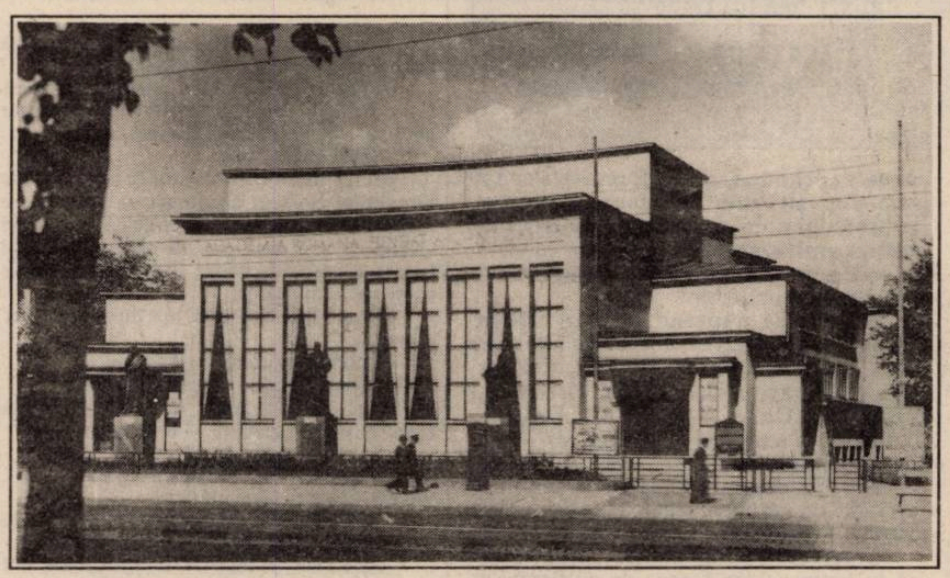

**Sala Dalles (cu trei monumente dispărute azi)**

# KÄRTNERSTRASSE ŞI CALEA GRIVIŢEI

Ori de câte ori am scăpat din societatea care realizase "epoca de aur" (în imaginaţie), am stat cuminte până la Hegyeşhalom. Aici apăreau ultimii apărători ai socialismului victorios şi încercau să demoleze vagonul: băncile erau date la o parte, plăcile de la tavan demontate, în timp ce pe acoperişul vagonului se auzeau paşi grăbiţi ai unor urmăritori. Apoi trenul pornea lăsând în urmă santinelele care ne păziseră cu străşnicie: în dreptul sârmei ghimpate ridicam capul şi priveam cortina de fier. Dincolo se afla o lume cu alte preocupări şi cu alt stil de viaţă. Pe şoselele ce păreau lustruite alergau maşini colorate, iar trenul trecea prin nişte sate ce mi se păreau scoase din povestea lui Hänsel şi Gretel: acoperişurile păreau de turtă dulce. La Bruck an der Leitha eram sigur că totul va intra în normal şi că am ieşit din împărăţia absurdului: grănicerii austrieci ştampilau grăbiţi paşapoartele, fără să ne iscodească.

La Viena, îmi lăsam repede bagajele în cutiile metalice şi alergam spre centru pe Mariahilferstrasse, de-a lungul vitrinelor pe care le admiram cu austeritate, pentru că la ducere nu aveam niciodată valută, poate doar la întoarcere, când încasam bani pe referat sau comunicare. De pe strada comercială o făceam la stânga pentru a ajunge la statuia împărătesei Maria Tereza pe care întotdeauna am omagiat-o printr-un salut: a fost împărăteasa care şi-a învăţat supuşii să citească. Garnitura imperială de la baza grupului statuar mi s-a părut mai puţin impresionantă, cei patru generali nefiind chipuri convingătoare de biruitori, unii cunoscând înfrângeri clare. La dreapta ştiam că este Kunsthistorisches Museum care mi-a readus mereu în faţa ochilor tablourile lui Breughel (care nu se află în ţara de baştină a pictorului!) şi **Meninele** lui Velasquez. În această direcţie ajungeam la gardurile înalte ale înfloratei grădini Burggarten pe care găseam marile panouri ale expoziţiilor şi concertelor: comorile faraonilor, arta barocă italiană, arta indiană şi câte altele la care am visat pe urmă. În 1990 am reuşit prin gestul amical al unui profesor să intru la Schönbrunn, unde se afla expoziţia "Maria Tereza şi epoca ei", o splendidă introducere în civilizaţia epocii, cu exponate grăitoare ce cuprindeau caietele de elevă ale viitoarei împărătese, tabachera generalului von Daun sau costumele curţii. La parter era "cultura populară" cu interioare din casele sătenilor.

Altădată, am văzut expoziţia "Traum und Wirklichkeit" care a străbătut toată Europa liberă explicând, mai bine ca orice tratat, marea transformare a mentalităţilor de la cumpăna secolelor 19-20: mi s-au întipărit în minte încăperile dedicate lui Freud, Mahler, Otto Wagner, stilului Secession, asasinării ducelui Franz-Ferdinand, scînteia care a declanşat războiul din care omenirea nu şi-a mai revenit pînă azi.

Dar sărbătoarea sufletească era pătrunderea în catedrala Sfântului Ştefan; apoi, în dreapta se deschidea Kärtnerstrasse, o stradă foarte şic, pedonală. Sâmbăta puteai vedea perechi ieşind de la Operă sau ducându-se la spectacol, defilând în haine închise prin mulţimea pestriţă: aici se află grupuri de dansatori, orchestre sud-americane, ciobani din Balcani, mimi, care dau spectacole de gală pentru câţiva şilingi, totul amestecat cu lumea aleasă care intră în cofetăriile celebre şi trece surâzând prin faţa grupurilor care se amuză cu voce tare. Ţin minte un spectacol de mimă care reda patimile Mântuitorului şi mi-a rămas pe retină imaginea lui Pilat din Pont, un tânăr în costum negru şi geantă diplomat, ca activiştii noştri, care hotăra repede, mai avea şi alte treburi!, uciderea lui Dumnezeu. Kärtnerstrasse este un permanent spectacol, dar şi o demonstraţie de civilizaţie, pentru că aici lumea gândeşte, se amuză, se delectează, fără cea mai mică urmă de vulgaritate. Aici cred că se elaborează acea "Gemütlichkeit" de care sunt mândri vienezii: o stare plăcută, în care sensibilitatea se îmbină cu civilizaţia dând un aer foarte firesc politeţii care este peste tot prezentă: oamenii sunt îndatoritori, au o bună dispoziţie naturală, sunt gata să te ajute. Viena a fost prima oază pe care o atingeam trecând cortina de fier, dar m-a fermecat şi prin calităţile ei ce izvorau din împletirea comodităţii moderne cu un gust pentru traiul patriarhal. Vienezul nu aleargă: nu am văzut la bloc. De trei ani, casa se înalţă sinistră, iar în interior au crescut salcâmi. Mai departe se întinde un tăpşan realizat în epoca de aur: după ce locatarii au fost chinuiţi vreo doi ani de lucrările la metrou care trebuiau terminate repede (că aşa vroia şeful suprem), când totul s-a terminat, s-a trecut la demolarea caselor. Grija faţă de om, în lumina eticii şi a echităţii socialiste, şi-a spus aici un cuvânt cu efect de bombă. Când plouă, se varsă gunoaiele; când este soare, parchează camioane care urcă şi coboară pe terenul sub care se află zeci de fundaţii de case. Pe partea cealaltă, o echipă răzleaţă de muncitori îşi face din când în când apariţia la ferestrele Hotelului Nord care seamănă cu un spital abandonat. Călătorul care iese din Gara de Nord şi pleacă spre centru acumulează impresii de neuitat.

Tristeţea Căii Griviţei reiese din delăsare şi dintr-un fel de resemnare: la ce bun să astupi ferestrele unei case arse sau să nivelezi terenul de pe casele demolate? Când om avea bani, om face! Dacă nu sunt bani să realizezi lucrul cum trebuie, trăieşti între gunoaie.

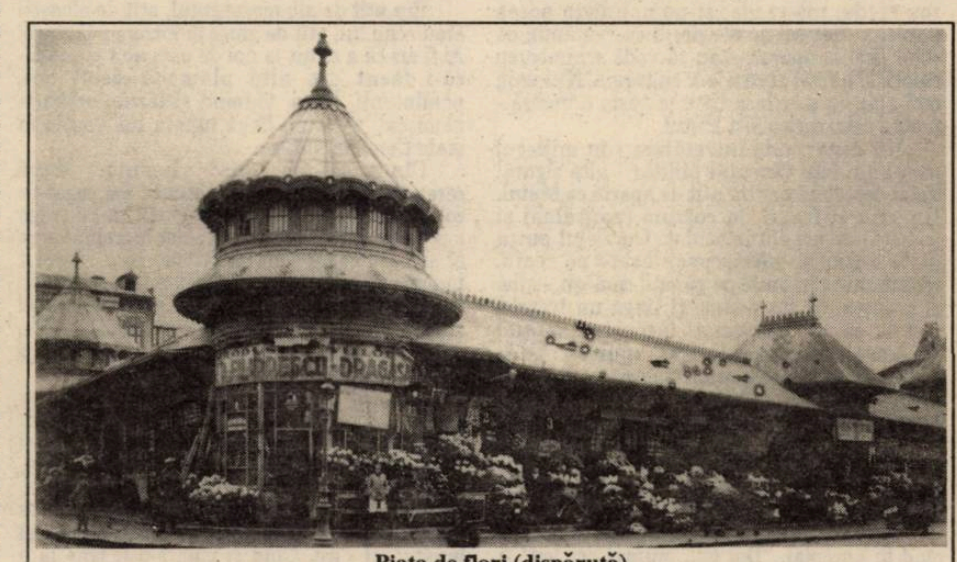

Piaţa de flori (dispărută)

vienezi făcând jogging. Vienezul se plimbă şi se bucură de viaţă, după ce şi-a terminat lucrul pe care nu-l face crispat şi nici în silă: are la dispoziţie grădini numeroase cu trandafiri fabuloşi, expoziţii, concerte şi spectacole, precum şi cafenelele de pe Kärtnerstrasse şi restaurantele inegalabile din Grinzing.

Calea Griviţei nu a fost niciodată Kärtnerstrasse şi comparaţia nu se face cântărind aceleaşi elemente. Când eram copil, erau anumite părţi care mi-erau interzise de părinţi (cum era Hotelul Madrid de lîngă Sora). Dar calea care duce de la poarta oraşului, de la Gara de Nord, spre centru s-a degradat uluitor pentru un bucureştean. Pornesc aproape zilnic de la Universitate pe Bulevardul Magheru, iar de la Piaţa Romană o iau la stânga. Prima parte a Căii Griviţa este tristă şi ponosită: dacă bate vântul, se stârneşte un praf care-ţi dă o idee despre oraşele din Algeria: pe trotuar s-au instalat mese pe care se află biscuiţi, pantofi şi mălai. Mai spre Sfinţii Voevozi dai de o tarabă mereu solicitată de seminţe de floarea sorelui. Şocul este la Piaţa Buzeşti pentru că pe dreapta apar ruinele casei în care a fost odată celebra cofetărie Boroş, iar mai încoace o librărie utilă. Într-o zi, băştinaşii au dat foc casei ca să se mute

Calea Griviţei îmi vorbeşte despre un oraş care nu mai este iubit de locuitorii lui: oamenii care s-au născut aici au plecat în alte părţi, au fost amestecaţi cu tot felul de mahalagii de către funcţionarii corupţi ai spaţiului locativ. Casele aparţin poporului şi nimeni nu se mai ocupă de ele. Ravagiile utopiei care a distrus simţul de proprietate şi de răspundere personală apar aici în deplinătatea lor. Partea aceasta de oraş are aerul unui cartier bântuit de lupte şi molime. Să ne mirăm că oamenii sunt nervoşi, arţăgoşi, puşi pe ceartă? Putem să le cerem să spună "Scuzaţi!" când te lovesc cu umărul sau cu cotul. Sau poate că cerem prea mult? În fond, trebuie să ne mulţumim cu puţin şi să înghiţim explicaţiile date de specialişti la televizor: nu avem apă toată ziua pentru că debitul Argeşului nu acoperă nevoile Bucureştilor! Dăm vina pe Argeş, în loc să tragem la răspundere pe cel care a supradimensionat Bucureştii pentru ca să-i rupă solidarităţile şi să-l domine cum vrea.

Calea Griviţei mi se pare un barometru. Când va începe să recapete faţă umană şi va redeveni loc de plimbare va fi semn că ne-am ridicat din boală şi că dorim să ne bucurăm iarăşi de viaţă.

Alexandru DUŢU

## BUCUREŞTII

"Capitala României, aşezată pe Dîmboviţa, în poziţia cea mai defavorabilă unui oraş, iarna, vînturile de stepă curg necontenit peste ea; vara, praful îi întunecă perspectiva, nori grei de pulbere alternînd cu un noroi necunoscut altei capitale.

Curăţenia oraşului se face întotdeauna pe sfert; din pricina lipsei de apă şi a unei canalizări insuficiente pentru întinderea exagerată a oraşului, compus în imensă majoritate din proprietăţi fără etaj, împestriţate de grădini surîzătoare, care atunci cînd oraşul va putea să se bucure de toate efectele municipale trebuincioase, întreprinse pe scară întinsă, vor face din Bucureşti un oraş de vilegiatură.

Străzile principale erau surprinzător de înguste pentru un musafir sosit dintr-alte ţări. Calea Victoriei, care-i Corso al Capitalei, suporta o circulaţe penibilă de trăsuri şi pietoni şi, într-unele puncte, trotuarele se îngustau într-atît încît trecerea alături a două persoane aducea aminte de fabula celor două capre întîlnite pe o punte şi neştiind căreia i se cuvine să treacă întîi.

Organizaţia strict politică şi guvernamentală a comunei în România a contribuit, poate chiar mai mult decît condiţiile geografice, la permanentizarea relelor de care suferea oraşul. Funcţia de primar era într-adevăr supusă schimbărilor dese la putere şi nu le lăsa titularilor răgazul conceperii unui plan de lucru şi-a continuităţii lui. Totul era hotărît parţial şi fracţionar de către caracterul de provizorat al vieţii comunale. Dar primarii treceau şi oraşul rămînea dezorganizat".

(TUDOR ARGHEZI,
*Cu bastonul prin Bucureşti*)

## *DÎMBOVIŢA ÎNSEAMNĂ ÎN SLAVONEŞTE "FOAIE DE STEJAR"*

"Cînd se umfla primăvara, la topitul zăpezii, cu greu o putea trece un înotător bun. «E aveva le aque leggere e salubre» scrie del Chiaro.

Cît au necăjit-o oamenii!

Au pîngărit-o. Toate necurăţeniile oraşului îi soseau prin gîrliţa care se năştea în balta din Tîrgul Cucului, şi căreia i se spunea «apa spurcată».

Au furat-o. Boierii de pe maluri o abăteau prin curţile lor, ca să ude grădina.

Au siluit-o; schimbîndu-i albia, închizînd-o în rîpele de azi, după socoteala d-lui Boisguérin, antreprenor francez. La 2 noiembrie 1880 Regele Carol, cu o cazma de argint cu coada de abanos, a dat primele lovituri de lopată.

Ba au vrut să o facă şi navigabilă. Îmi amintesc, pe la 1900, două vaporaşe împotmolite în gîrlă, în faţa Facultăţii de Medicină. Erau vaporaşe în toată regula, unul roşu, altul albastru, cu roţi şi cu coş, cum se cuvine, şi late cît albia rîului. Mă gîndeam că niciodată nu s-ar fi putut încrucişa dacă ar fi mers. Dar vaporaşele, vai, nu puteau să meargă.

Cine le băgase în noroiul gîrlei şi ce s-or fi făcut?...

Şi de curînd au acoperit-o, trudita noastră Dîmboviţă.

Şi bietul rîuleţ în care s-a oglindit Curtea Veche, şi Curtea Arsă, Curtea Brâncoveanului, şi atîtea şi atîtea alaiuri domneşti, va rămîne, de acum pentru totdeauna, un canal-colector."

(Gheorghe CRUTZESCU,
*Podul Mogoşoaiei*)

**"O capitală nu este un oraş ca oricare altul, o aglomeraţie urbană, astfel cum stă scris în manualele de geografie. O capitală este un mare punct de acord între cetăţi, un pretext de unitate sufletească şi, înainte de toate, simbolul de autoritate al statului. Prin marile sale instituţiuni, metropola întruchipează permanenţa statului. Aceste lucruri par prea banale pentru a fi spuse. Dar la Bucureşti ele sînt o noutate, sau aşa par cel puţin, atîta vreme cît capitala României a păstrat încă acea iubire a efemerului şi a improvizatului caracteristic satului iar marile instituţii au, fie aspecte confidenţiale, fie oribile şi ruşinoase. În loc de a fi un subiect de mîndrie colectivă, Bucureştii au fost, pînă în prezent, un subiect de critică generală, mai totdeauna îndreptăţită."**

(G.M. CANTACUZINO,
*Revista Fundaţiilor Regale*, 1934)

# MUTUL ŞI LUNETA

Nu obişnuiesc să ies din bîrlogul meu, o întîmplare însă mi-a dat prilejul să-mi reamintesc două figuri de mult uitate - iar pentru tinerii de astăzi, cu totul necunoscute. Am privit cu emoţie încrucişarea dintre Calea Victoriei şi Bulevard, circulaţia reglată de semafoare; verde-roş, verde-roş, pietonii aşteptînd cuminţi semnalul, ca să traverseze pe zebră - Doamne, ce ordine!...

Acum o jumătate de veac, un gardian cu statură impunătoare, în uniformă galben-verzuie, stătea în mijlocul pieţei conducînd circulaţia. Cu un baston de cauciuc în mîna dreaptă, dădea direcţiile, participînd cu gesturile şi expresia feţei, ţuguindu-şi buzele şi scoţînd din gîtlej nişte sunete aproape animalice, căci omul era... mut. Aşa i se şi spunea: Mutul!

Ceea ce îi lipsea - graiul - era pe deplin suplinit de o mişcare şi mimică. Cu stînga, rotind-o de mai multe ori, făcea semn de trecere. Cu dreapta oprea circulaţia - dar cum automobilele se scurgeau în şuvoi neîntrerupt, - pentru a evita un accident - se mai ajuta şi cu picioarele. Înfigea un călcîi în faţă, cu taipa piciorului în sus (şi avea Mutul nişte bocanci... 49 cred!) ori arunca celălalt picior la spate - parcă ar fi dat o copită!

Pirueta pe loc, cu o vioiciune uimitoare, se încrunta, surîdea mulţumit sau ameninţa cu degetul pe vreun îndrăzneţ care s-ar fi aventurat să traverseze, crezînd că îi poate înşela vigilenţa! Da din mîini şi din picioare ca o marionetă, se învîrtea pe loc ori sărea în sus pentru a se implanta iarăşi, ca să-şi reia grotescul, straniul lui dans.

Era o figură atît de ciudată şi de simpatică, încît provincialii care-l vedeau prima oară, încremeneau cu ochii la el şi Mutul trebuia tot el să-i trezească din admiraţie, făcîndu-le semn să traverseze.

Era viu şi prezent cu toată fiinţa - acolo, în mijlocul fierberii, - şi asta de dimineaţă pînă seara. Nimeni n-ar fi putut să-l înlocuiască. Ne întrebam cînd doarme, cînd se odihneşte omul acesta şi de unde atîta nesecată energie!? Ei!... Mutul nu era un gardian oarecare la datorie! El îşi făcuse un crez din meseria lui. Avea poate chiar un mesaj, căci simţeai cum în sinea lui se simte răspunzător de viaţa fiecăruia dintre noi. Se crease şi o superstiţie: atît timp cît Mutul era acolo, la locul lui, nu se putea întîmpla nimic rău. Totul era în ordine.

A fost o satisfacţie generală, prima zi cînd a fost văzut într-o uniformă nouă şi cu o decoraţie mare pe piept. Se sesizase pînă şi onor Stăpînirea! Dar pentru asta - Mutul nu şi-a schimbat felul de a fi. A rămas tot el - "Mutul nostru!"

Studenţii, ieşind de la cursuri - cei care locuiau la Cămin şi mîncau la Cantină (Cantina se numea Gutenberg şi era în spatele Monitorului Oficial, pe Bulevard) - deci Mutul era în drumul lor - aceia nu treceau niciodată pe lîngă el, fără să se oprească o clipă de fiece dată. Cei care făceau parte din "aristo" şi se îndreptau la Capşa, nici ei n-ar fi intrat în cafenea fără să trimită Mutului un salut amical. Cît despre noi care coboram Bulevardul ca să vedem un film cu Marlene Dietrich şi Jean Gabin ori să ne plimbăm prin aleile Cişmigiului ţinîndu-ne de mînă - toţi, absolut toţi - îi surîdeam Mutului ca unei vechi şi dragi cunoştinţe, iar el ne răspundea cu un icnet, fără să se oprească din mişcare.

Generaţii de-a rîndul, după ce îşi luaseră licenţa, şi cu diploma sul în mînă, făceau o "fotografie de adio", cu Mutul în mijlocul lor, acolo în piaţă. Era şi asta o consacrare! Atunci, circulaţia se oprea spontan pentru cîteva minute şi - pietonii, şoferii de taxi, proprietarii de la volan - toţi - priveau cu plăcere spectacolul. Ba, cîte o studentă mai îndrăzneaţă se atîrna de gîtul lui, alta chiar îl săruta pe obraz, iar Mutul, ţeapăn, impunător, poza pentru eternitate!

Dar cum nimic nu este etern pe lumea asta, într-o zi, nu ştiu care - Mutul a fost înlocuit de nişte aparate!

Mărturisesc că cele patru semafoare nici pe departe nu îi ţin locul. Mutul avea darul să-şi multiplice fiinţa şi să se împartă în toate punctele cardinale. Acum, circulaţia se desfăşoară mult mai lent, ba s-au înregistrat chiar şi cîteva accidente. Automobilele se scurg acum ca şi atunci - dar nu în şuvoi neîntrerupt. Stau vehiculele cuminţi în front şi aşteaptă: roş-verde, roş-verde, şi numai după aceea pornesc. Pietonii şi ei - docili ca românul, cu ochii ficşi la aparat, stau să vadă schimbarea culorii şi numai atunci trec cu turma. Nici unii, nici alţii nu ştiu însă că trec peste o umbră - umbra celui care a fost Mutul.

Nu departe de întretăiere - în mijlocul pieţei din faţa Cercului Militar - altă figură! Total deosebită dar tot atît de aparte ca Mutul. Un omuleţ fragil, în costum (pantaloni şi jachetă) de un alb imaculat. Omuleţul purta plete argintii, mătăsoase, lăsate pe ceafă, răsucindu-se în bucle pe gulerul cămăşii, - albă şi aceasta. Şi sta nemişcat lîngă un trepied metalic pe care era aşezată înclinat o... lunetă! De aceea omuleţului i se spunea: "Moş Lunetă!" sau mai scurt: "Lunetă". De fapt apelativul de "moş" venea de la pletele lui argintii, căci omuleţul nu avea vîrstă.

Cînd te apropiai de el, te uimea frăgezimea tenului, trăsăturile delicate, ochii de smalţ, senini ca cerul. Te uimea inocenţa privirii, delicateţea gesturilor şi blîndeţea vocii.

"Vreţi să priviţi?" te întreba el în şoaptă cînd te apropiai. "Doi lei... numai doi lei!" Îi dădeai hîrtiuţa, o împăturea cu degete fine şi o strecura în buzunarul din stînga de la pieptul jachetei. Apoi potrivea luneta după înălţimea clientului şi - atingîndu-l uşurel pe umăr, îl îndemna să privească prin lentilă. Dacă priveai un timp mai îndelungat - fără să-ţi exprimi admiraţia, se îngrijora. Era semn că nu vezi bine, ori nu vezi ceea ce el îţi indicase.

Atunci, te îndepărta politicos cu un: "Daţi-mi voie, vă rog!" şi te poftea să te uiţi din nou. "Acum vedeţi, nu-i aşa?" declara mulţumit adăugînd: "Frumos!... Minunat de frumos", mai şoptea pentru sine Moş Lunetă şi faţa lui căpăta o expresie extatică, de parcă în clipa aceea chiar el ar fi contemplat cerul!

Clienţii lui erau mai cu seamă copii. Pe cei micuţi îi susţinea îndelung în braţe - fără efort, însă - deşi era departe de a fi un atletic - omuleţul era "fulg de stea" - nici un alt cuvînt nu ar fi mai potrivit pentru el.

Copiii îl răsplăteau cu exclamaţii de admirare şi atunci, Moş Lunetă înflorea tot de bucurie şi îi lăsa să privească oricît fără să mai ceară vreun ban.

Cei mărişori se ridicau singuri în vîrful picioarelor - iar cînd vreun tînăr slăbănog şi foarte înalt (ceea ce pe atunci era o excepţie) - ca poetul Tonegaru de pildă - se ivea printre amatori, atunci Moş Lunetă prelungea picioarele trepiedului şi dacă nici asta nu era de ajuns, îl ruga să se îndoaie "un pic, doar un pic" - ar fi fost păcat "să piardă minunea". "Minunea" era că prin lunetă, cerul căpăta consistenţă, iar stelele deveneau vizibile în plină zi. Erau mari, strălucitoare şi atît de aproape, că îţi venea să-ntinzi mîna ca să le atingi.

Era atît de alb moşneguţul, atît de albaştri erau ochii lui, atît de gingaşă întreaga făptură! Ai fi zis că a căzut la noi de pe o altă planetă - că-i făcut din altă plămadă decît noi, pămîntenii. Vara, toamna şi iarna, străjuia nemişcat, zi de zi, lîngă luneta lui - acolo în piaţa Cercului Militar.

Cînd mi-am luat licenţa, după ceremonialul fotografiei cu Mutul, am rugat pe colegul care avea aparat fotografic să-mi tragă o poză şi cu Moş Lunetă. Ne-am îndreptat spre el şi i-am cerut voie politicos. El a tresărit imperceptibil şi a murmurat puţin stînjenit: "Bine, dar eu... eu nu... eu nu sînt interesant! Numai **ele** - **Ele** sînt totul!" ("ele" - adică stelele, erau într-adevăr totul pentru Moş Lunetă.) Şi a ridicat puţin mîna, închizînd ochii...

Noi am insistat - poate prea mult - şi atunci, a cedat. "Dar" ... ne-a rugat el: "Domnişoara să privească prin lunetă!" Zis şi făcut - am luat poziţia, colegul a fixat distanţa, aparatul a făcut "clic", numai că... a doua zi, cînd am developat clişeul - am constatat cu surprindere că pe imagine nu eram decît eu şi luneta! El - nu. Cînd şi cum s-o fi tras la o parte moşneagul, nu ştiu. Nici unul din noi nu observasem. Fapt e că aparatul nu îl înregistrase!

Pentru mine - Mutul şi Luneta erau două simboluri: Cel dintîi - asemeni unei axe în mijlocul clocotului vieţii - îţi dădea certitudinea unei ordini superioare, benefice şi care te călăuzeşte, căreia trebuie să i te supui dacă vrei să mergă bine.

Celălalt - fiinţă de abur şi vis, îţi indica discret cerul, îţi deschidea o poartă spre infinit şi te proiecta printre stelele îndepărtate, rostogolindu-se cu vuiet, fiecare pe orbita ei, în tăcerea marilor spaţii...

Ordine... armonie... Ce lucruri minuate!

Prima oară cînd m-am pomenit în Piaţa Cercului Militar, goală - fără el (mi se făcuse dor de Moş Lunetă şi îl căutam cu privirile) - nu-mi venea să cred. Am simţit gol în piept - mă năucea golul pieţei - aşa că am alergat într-un suflet la Institutul Astronomic din Bulevardul Ana Ipătescu. (Începusem de cîtva timp să frecventez Institutul, căci Moş Lunetă îmi stîrnise apetitul cosmic şi nu mai mă satisfăcea micuţa lunetă). Am întrebat pe primul funcţionar întîlnit pe săli de ce n-au mai trimis astronomul în piaţă. M-a privit cu surprindere şi mi-a răspuns că: "Toţi ai noştri lucrează aici, în Institut!"

Nu aveam ce răspunde. Sînt lucruri şi întîmplări în viaţă care - parcă ar fi, şi parcă n-ar fi fost niciodată...

Iar acum, cînd o întîmplare m-a dus la întretăierea Căii Victoriei cu Bulevardul - am stat locului o clipă - nu ca să meditez la trecerea timpului, nici la efemera noastră fiinţă, ci pur şi simplu ca să revăd în mine două chipuri pe care nu le bănuia nimeni în clipa aceea, dar care - într-un fel - continuau să existe nevăzute acolo: Mutul şi Luneta.

Ruxandra OTETELEŞANU
Septembrie 1987 (din *Jurnal*)

***În vremea lui Grigore D. Ghica, 1823-1828***

**"Acest domn a desfiinţat pedeapsa cu moartea, a înfrumuseţat Capitala aşternînd uliţele cu piatră. El pedepsea rău pe înşelătorii brutari şi măcelari, însuşi vizita prăvăliile însoţit de Aga şi cîntărea pîinea şi carnea şi cînd găsia lipsă, ţintuia pe vinovat prinzîndu-i cu o ţintă cercelul urechii de un stîlp de prin răspîntiile Capitalei. Pedepsea aspru pe cel care îl prindea streaja de noapte pe la femeile galante..."**
(Colonel POPESCU-LUMINĂ - *Bucureştii din trecut şi de astăzi*)

# CÎRPELILE BUCUREŞTILOR

În Bucureştii îmbălţoşiţi şi înnoroiţi de nenumăratele şantiere s-a întîmplat într-un timp scurt, dar suficient, ca rigoarea acelei arte care aparţine percepţiei estetice a realităţii, **arhitectura**, să se confunde cu dogma comunistă, iar formula ei ideologică cu diletantismul profesional. În procesul de uitare a trecutului unor locuri şi clădiri, ctitorii au reuşit să ridice un volum total, ca imagine desăvîrşită a dezastrului urbanistic al "epocii de aur": **Casa poporului**. Printre gunoaie şi gropi, printre case cu zidurile atinse profund de poluare, printre bisericile risipite, în sfîrşit, printre spaţiile murdare şi pline de duhoare dintre şirurile ordonate de blocuri ce adăpostesc locuinţele tip dormitoare, extravaganţa totalitarismului continuă să sfideze. Judecînd însă după frapanta lipsă de conduită a celor direct răspunzători de haosul amenajării (!) Bucureştilor, se pare că această problemă nu a ajuns la limita suportabilităţii.

Acestea fiind spuse, nu e deloc indiferent să vedem care sînt totuşi cauzele care au făcut ca în aceşti ultimi trei ani de imobilism păgubitor, primul oraş al României să capete o înfăţişare care depăşeşte cu mult nivelul faptului divers.

Pe de o parte aberaţia mentală a pus imense piedici oricărui fel de iniţiativă. Stingheriţi de opacitatea culturală a demnitarilor noştri de toate felurile, agresaţi de risipa de prost-gust, bani şi efort investit în prăvăliile particulare, bulversaţi de şovăielile (extra) profesionale ale constructorilor, Bucureştii au fost condamnaţi să fie percepuţi numai prin prisma betonului care a spălat amintirile. Degeaba s-au lamentat unii, zadarnic alţii au iniţiat concursuri şi dezbateri pe tema reabilitării organismului urban. Nici o tresărire la toate acestea!

Pe de altă parte, se pare că în ziua de azi nu mai există nici un fel de preocupare pentru aspectul oraşului care conservă în înfăţişarea sa urmele dezastrului totalitarist şi care simbolizează prin arhitecturile sale, sistemul de gîndire comunist. Dincolo de politică şi gust, de iresponsabilitate şi judecată viciată (temporar!) de sărăcie, coerenţa reacţiilor întîrzie nepermis de mult. Cît timp însă aspectul cetăţii va continua să rămînă şi o necesitate de ordin etic, problema nu va fi numai a arhitecţilor. Ea este şi un fapt personal de conştiinţă pentru omul modern. Cel mai grav este că la noi, în acest moment (măsurat în ani), lipsa de preocupare a opiniei publice ţine în chip esenţial de un blocaj în ordinea percepţiei şi înţelegerii acestui fapt. Simţul moral al justei valori şi al priorităţilor s-a pierdut cu uşurinţă datorită stării de incertitudine politică şi economică. Cînd ai ajuns să te hrăneşti cu promisiuni fără acoperire, cine oare mai are chef să observe Bucureştii colindînd aşa, alandala?

**"Capitala are aerul unei vaste sindrofii de mahalagioaice bogate, sulemenite, împopoţonate cu panglici, cu zorzoane şi cu flori artificiale, care stau una cu spatele la alta, luîndu-se la întrecere să fie care de care mai pretenţioasă şi mai grotească."**
(I.L. CARAGIALE)

În al treilea rînd, vinovată este şi inerţia lipsei de atitudine profesională. Pe fondul duşmăniei generale şi personale şi a dezgustului faţă de şmecherii ca **economia de piaţă, stabilirea dreptului de proprietate** sau **normalitatea tranziţiei**, se pare că arhitecţii n-au fost în stare să se preocupe decît de cîrpelile aristocratismului de mahala şi de locul **sacralizant al bisericii**. Cele două **performanţe** tematice cu finalitate practică, sînt abordate cu aceeaşi nonşalantă inconştienţă, neavînd nici măcar scuza de a rămîne în limitele bunului gust şi a inventivităţii. Ceea ce au însă în comun aceste arhitecturi, este în ciuda aparenţelor, lipsa de tragere de inimă şi competenţă. În deraierile nestăpînite ale arhitecţilor se simte preferinţa pentru producţia de gang care triumfă sub aspectul aşa-ziselor boutique-uri amplasate acolo unde te aştepţi mai puţin în detrimentul adevăratei arhitecturi. Trebuie să acceptăm însă, că arhitectura mahalalei contemporane reprezintă, în fond, un pretext gras, pe cînd cealaltă multă bătaie de cap. Iată deci, cum nimic nu mai stă astăzi în calea kitsch-ului edilitar.

Profitînd de oscilaţiile tinerei noastre democraţii, cît şi de atmosfera de iarmaroc a Bucureştilor, constructori diletanţi ridică peste noapte un soi de magazii în care se zăreşte o marfă pentru lumea a treia. Ni se înfăţişează cu mijloace arhitecturale, nişte forme agramate şi ambigue, dominate de inconsecvenţe evidente şi exagerări ridicole caracteristice mentalităţii mahalagesti, analfabete şi vulgare. În timp ce deficitul de linii autoritare şi articulate zgîrie nu o dată ochiul, mahalaua cu gustul ei pentru aglomerarea bezmetică şi obscuritatea stufoasă se introduce în arhitectură. Cotetele Bucureştilor, volume confuze şi stîngace reflectă nu numai gustul urmaşilor lui Conu' Iancu, dar şi faptul că arhitecţii **socialismului victorios** de ieri nu ştiu să facă astăzi nimic altceva decît ceea ce legitimează interesele lor imediate.

Din motive care au afectat global cultura noastră, accesul la limbajul arhitecturii ecleziale a fost anulat ceva mai mult de patruzeci şi cinci de ani. Cu toate acestea, înainte ca arhitecţii să fi avut răgazul necesar înspre a se rupe de vechile formule ale automatismului, **rezerva de cadre** a înlesnit, în contul **reparaţiilor** puterii, ridicarea de locaşuri care au semnificat dintotdeuna locul esenţial. Nu e de mirare deci, să constaţi că marea majoritate a celor care au alergat de la Casa poporului la Episcopii şi parohii, au proiectat forme cu deficit de autoritate, în care au aglomerat cantităţi uriaşe de ornamente ezitante, inexpresive, repetative. Marea lecţie a clădirilor fabricate în serie a continuat deci, cu mici deplasări de accente, fără să atingă însă sminteala volumetriilor megalomane. În primul rînd, această a doua temă post-decembristă trebuia să se bucure de un tratament sacralizant. Abia apoi - dacă ar fi fost cazul - putea fi demarată. Pe cînd aşa?

Cunosc arhitecţi care regretă faptul că unii colegi de breaslă s-au apucat de nerozii, ca şi cum faptul că ei lucrează în ascuns la proiecte care (re)pun în formule laice spaţiul eclezial, ar fi mai puţin condamnabil. Cunosc arhitecţi care mustră incapacitatea colegilor lor de a dovedi disponibilitate pentru modern şi modernitate. Cunosc arhitecţi care acuză pe ceilalţi că ar fi zăpăcit şi mai mult oraşul ce se întinde de o parte şi de cealaltă a Dîmboviţei. Nici unul din această categorie, însă, nu recunoaşte că ambiguitatea vecină cu confuzia, caracterizează noile noastre ziditi, indiferent de tema abordată.

Cînd de pe poziţiile tot mai bine consolidate pe socluri, reprezentanţii puterii nu au nici un fel de reacţie în faţa spectacolului dezolant al capitalei răvăşite de excesele constructive mai puţin explicabile; cînd tăcerea vinovată camuflează nişele inestetice şi insalubre improvizate de constructori drept magazine; cînd spiritul carierist şi mediocritatea profesională se fac că nu văd volumele laice sau ecleziale neterminate datorită stării falimentare a ţării, cum să nu-şi închipuie întreaga Europă, şi de Est şi de Vest că aici e posibil orice şi că legea ori nu există, ori e făcută pentru... alţii.

Ariadna ZECK

# RELIGII ÎN MIŞCARE

***"Învăţătorule, am văzut pe unul care, în numele Tău, scoate demoni şi l-am oprit, pentru că nu-Ţi urmează împreună cu noi."***
***(Luca, 9, 49)***

Nimic nu pare mai simplu decît accesul la universal. Hărăzit să marcheze însăşi nota prin care omul s-a diferenţiat, ca fiinţă specială, în cadrul regnului animal, el a intrat, cu titlu de postulat, în rigoarea oricărei definiţii. S-a întîmplat, însă, ca tocmai puterea lui definitorie să-i dea omului de furcă. Într-adevăr, dacă pentru a determina umanitatea trebuie s-o subordonăm unui gen proxim ("mai universal") – cel al vieţuitoarelor, atunci cum poate rămîne vocaţia ei pentru (cea mai vastă) universalitate o simplă diferenţă specifică... "Specificul" omului e chiar acela de a-şi depăşi specificitatea. Aşa stînd lucrurile, urmează că orice definiţie a universalului (uman) cade din universalitate, că discursurile noastre (diferenţiale) nu depăşesc gregaritatea.

Din acelaşi motiv, disputa în jurul "universalelor religioase" (cea care ar trebui să poarte asupra Universalului însuşi) ţine, la rîndu-i, de lumea noastră pămîntească, cu toate particularităţile sale mai mult sau mai puţin generice. Iar la acest capitol ne vom putea întotdeauna întreba cît anume din cultura greco-romană se integrează (sau nu) în spiritualitatea creştină, dacă expansiunea religiei Christosului e datorată (sau nu) marii explozii a modernităţii europene, cîte din diferenţele teologice dintre catolici şi ortodocşi se originează (sau nu) în însăşi scindarea Imperiului Roman şi în ce măsură se suprapune (sau nu) protestantismul european peste ţinuturile ce n-au făcut parte din acelaşi imperiu? Neluînd în seamă relativitatea unor asemenea (fireşti) condiţionări riscăm să ne pierdem în zona diferenţelor specifice ale unui Universal pe care nici o diferenţă nu-l poate revendica. Căci, din păcate, universalitatea (infailibilitatea) unor canoane s-a confundat adesea cu mult prea pămîntească specificitate.

Creştinismul reprezintă – între multe altele, desigur – rezultatul unei meditaţii asupra experienţei christice (şi mai rar, poate, unul al asumării acesteia). Or, devreme ce orice apropriere – practică sau teoretică – a acestei unice experienţe se limitează (în principiu) la statutul nostru de fiinţe lumeşti, o minimală smerenie ne obligă să lăsăm deschis (înspre universal) nesfîrşitul cîmp al meditaţiei christologice. Nu vrem prin aceasta să spunem că Christos n-ar acoperi întru totul creştinismul, deşi, chiar şi aici, lucrurile nu sînt deloc simple (să amintim, fie şi fugar, "cruciadele" europenilor în Estul civilizat ca şi în Vestul "sălbatic", războaiele fratricide între aceiaşi ori Inchiziţia), ci doar să constatăm imposibilitatea conversiei: oricît de încreştinată ar fi, lumea noastră nu se poate lipsi de a doua venire a Christosului... Semnificaţia eschatologică a acestui din urmă eveniment ar trebui să ne preocupe mai îndeaproape, pentru că singură ea ne mai poate oferi şansa unei "definiţii" nespecifice a universalului. Sîntem încurajaţi în această încercare chiar de nespecificul eschatologiei creştine, în care apocalipsa (dezvăluirea) nu e doar o promisiune a viitorului ("vine vremea") – creştinismul s-ar reduce atunci la o religie mesianică şi, ca atare, specifică (aşa cum e şi mozaismul, bunăoară) – ci şi una a prezentului nostru, oricît de nespecific ar fi el ("şi acum este"). Prin Duhul, Christos rămîne mereu cu noi, contemporan oricărui prezent ce i se deschide.

Or, tocmai această deschidere universală a Duhului evanghelic trebuie recuperată. Fiindcă, dacă, aşa cum se spune, în faţa lui Christos nu mai există grec sau iudeu, atunci ne putem întreba în ce măsură duhul "creştin" al împărţirii (într-o perspectivă cu adevărat eschatologică) a umanităţii în creştini şi necreştini mai poate fi unul christic. Nu e, evident, cazul să insistăm asupra raţiunilor unei atari împărţiri. Ele sînt, desigur corecte. Ne întrebăm, însă, dacă nu cumva anvergura (şi puterea) apelului lui Christos – care vrea ca toţi să se mîntuiască – depăşeşte cu mult limitele unui prezent istoric (precum cel al nostru, în care creştinii sînt doar o parte a umanităţii), vizînd, în fapt, realitatea eschatologică a umanităţii însăşi, ca întreg simultan, dincolo de orice prezent aleatoriu. Christos n-a venit să mîntuiască numai pe creştini (care, pentru binecuvîntate motive, nici nu existau la venirea lui) şi nici numai pe viitorii creştini, de vreme ce a coborît pînă şi în trecutul infernal al umanităţii "necreştine". El a luat asupra sa păcatul tuturor oamenilor trecuţi, prezenţi şi viitori. De aceea, sacrificiul lui (universal) nu poate fi înţeles (pe cît ne stă în putinţă) în afara anvergurii sale eschatologice.

Trebuie, prin urmare, să subliniem că în Christosul cel Unic orice diferenţă specifică şi, deci, împărţire e întoarsă pe dos (nu vine, oare, împărţeala însăşi de la diavol?). Astfel, cuvintele rostite de Iisus despre menirea primei sale veniri rămîn valabile pînă la a doua lui venire, ca semn că lumea e încă într-un (universal) suspin al aşteptării (şi neîmplinirii). Or, de la bun început, Mîntuitorul ne avertizează că n-a venit pentru puri şi cucernici, ci pentru răi şi nevolnici. Dintre cei cu păcate şi-a ales Cel fără de păcat apostolii... Christos s-a ţinut de cuvînt şi Cuvîntul este încă printre noi. Aceasta înseamnă că, pînă la sfîrşitul lumii, în centrul lucrării sale va fi (cum ar trebui să fie şi pentru noi) tocmai Celălalt, "necreştinul", Străinul, singurul chip "pe dos" al aceluia care a venit să răstoarne această lume pe dos ("Tu singur eşti străin în Ierusalim...", Luca, 24, 18). A fi creştin nu înseamnă dobîndirea unui statut, ci a unei atitudini, nu e o intrare, ci o ieşire. Intrăm în împărăţia creştinilor ieşind spre cea a necreştinilor. Paştele Cuvîntului poate inspira (de ce nu?) chiar această descoperire a Celuilalt, fiu al aceluiaşi Părinte. Christos e, într-un fel, mai ales acolo unde nu sînt creştinii, printre rătăciţi, înfometaţi, fugăriţi, minţiţi, într-un cuvînt, printre cei aflaţi într-un perpetuu exod al crucii (şi împotriva cărora o "anumită parte" a creştinătăţii se străduieşte astăzi să legifereze cele mai "eficiente" măsuri restrictive).

Există şi soluţia unei descinderi la faţa locului. Să nu uităm însă că, în acest caz, trebuie să acceptăm postura de oaspeţi şi, ca atare, să respectăm obiceiurile casei. Istoria (profană) a răspîndirii creştinismului ne oferă, din păcate, nenumărate exemple ce demonstrează că "victoriile" emisarilor păcii s-au datorat nu atît puterii dreptei credinţe cît calibrului armelor de "convingere". Paradoxal (şi aici ni se relevă, din nou, stînjenitoarele "răsturnări" christice), dintre cele două popoare – englezii (creştini, dar violenţi) şi indienii (necreştini, dar non-violenţi) – ultimii par mai aproape de Christos! Căci ce poate fi mai creştinesc decît a răspunde la violenţă cu non-violenţă? Cel ce a adus pacea, cel ce ne-a trimis Mîngîietorul nu poate fi impus cu forţa. Nu ne putem iubi aproapele cu de-a sila. Cînd vărsăm sîngele Străinului, vărsăm însuşi sîngele Domnului. Aflînd de scandalul botezării forţate a evreilor din nordul Africii, Sfîntul Maxim Mărturisitorul scria: "Sînt cuprins de o atît de teribilă frică încît mă cutremur" (**Scrisoarea** a VIII-a). Mai mult decît pericolul intrării apostaziei în rîndurile binecredincioşilor, trebuie să ne temem de propria noastră apostazie. Căci, ignorînd "logica" răsturnărilor, s-ar putea ca tocmai necreştinii să ni-l "fure" pe Christos...

Din perspectiva universală a dezvăluirii "pleromei" umanităţii, toate astea ne solicită o mare (prea mare, poate, pentru unii) răbdare. Fiindcă răspunsul la apelul mîntuirii are nevoie în primul rînd de timp. Întrupîndu-se în propria noastră istorie, Christos i-a conferit o semnificaţie aparte. Fără a avea de-a face cu istorismul, ea ţine, totuşi, de cronica unei împliniri. Viziunea noastră despre infinitul mîntuirii nu mai poate fi deci una contabilă. Redus cel mai adesea la o prea cunoscută (plicticoasă) teorie, creştinismul e pînă la urmă o mişcare a ineditului, o surpriză de proporţii cosmice. Or, bunul simţ ne obligă să acordăm şi celorlalte religii aceeaşi şansă – cea a propriei lor istorii (împliniri). Tot ce putem face noi, creştinii, e să le trezim la această advenire. Pentru că nu numai oraşele sînt în mişcare, ci şi religiile.

Cît despre cei nerăbdători, lor le reamintim reflecţia celui care, piatră de temelie fiind, n-a confundat Biserica universală cu o biserică împietrită: "Domnul nu întîrzie cu făgăduinţa Sa, după cum socotesc unii că e întîrziere, ci îndelung rabdă pentru voi, nevrînd să piară cineva, ci toţi să vină la pocăinţă." (II Petru, 3, 9) În acest fel destinalitatea eschatologică a religiilor necreştine ar putea ţine de însăşi universalitatea creştinismului.

Virgil CIOMOŞ

© E. Ciocan

**Mănăstirea Văcăreşti**

## Coturi de lectură

# Omul care te lovește pe stradă (I)

Mărturisesc că acest personaj mă neliniștește și mă tulbură. Nu din 1989 încoace, ci din vremea adolescenței mele timpurii, adică în urmă cu vreo 11-12 ani. Cam pe atunci m-am întîlnit prima oară cu el. Sau el cu mine.

De-a lungul anilor, la intervale neregulate de timp, m-am reîntîlnit cu el, întotdeauna pe stradă, în locuri publice, în diferite orașe din țară. Această repetabilitate a fenomenului m-a determinat, în cele din urmă, să meditez asupra personajului, încercînd, pe cît posibil, să trag niște concluzii.

Deși nu este vorba de același om, toate încarnările acestui personaj seamănă fizic, izbitor. Ca și cum ar fi vorba de o confrerie secretă, de persoane de sex masculin, purtînd stigmatul unei asemănări fizice ereditare, dar degenerate. Niciodată omul nu era același, dar semăna evident cu toți confrații lui. Un bărbat în jur de 45-55 de ani, cam de 1,75-1,78 m, mereu fruntea era înaltă, dezgolită în zona boselor frontale. Părul aspru, ușor țepos, tuns muncitorește, forma în această zonă un fel de golfuri. Fruntea era puternic ridicată. Fața era cioplită parcă în piatră, ochii erau tăiați adînc sub arcadele proeminente, cu sprîncene groase, stufoase. Nasul mare, uneori drept, alteori coroiat, avea formă de triunghi și din față și din profil, semănînd cu o aripă de rechin. Chipul era triunghiular, bărbia ascuțită, osoasă. Gura era o linie tăiată, parcă, cu lama. Buza mereu rasă, puțin lucioasă. Expresia acestui chip era una încrîncenată, de nemulțumire și dispreț marcînd o puternică determinare. Ochii aveau o lucire arzătoare, ușor fanatică. Trupul părea țeapăn, omul mișcîndu-se cu un fel de marțialitate generată de o pornire agresivă mereu reprimată. Mîinile sale lungi, vînjoase dar, mai degrabă, osoase și uscate, se flexau foarte puțin în timpul mersului. Pașii erau rari, calculați, grei.

Întreaga expresie a acestei ființe era una de opoziție la tot ceea ce o înconjura. Ochii răi măsurau disprețuitori de jur împrejur, exprimînd o revoltă adîncă, neclintită, crîncenă, dar reținută, reprimată cu o demnitate de "eminență cenușie" căzută în dizgrație. Întotdeauna acest personaj apărea pe străzi puternic aglomerate, atunci cînd ești obligat să faci un slalom printre ceilalți trecători. Niciodată nu-l remarcam decît după ce mă lovea. Lovitura era scurtă, dar puternică, executată cu pumnul, cel mai adesea cu cotul, în zona coastelor sau a ficatului. Uneori, omul venea din urmă și atunci mă lovea în spate. Lovitura era plasată în acele momente în care omul te depășea dintr-un sens sau din altul. Aveam senzația că m-am lovit de un ciot de copac. Mereu surprins, mă opream cîteva secunde și priveam stupefiat ființa care mă lovise. De-abia atunci chipul său prindea contur, nici nu era greu, pentru că omul nu se grăbea deloc și, mai ales, întorcea ușor capul spre mine, vrînd parcă să confirme că el m-a lovit. Avea o privire ciudată, suverană și plină de dispreț, pătrunzătoare. Dar nu era o căutătură cercetătoare, marcată de vreun zîmbet răutăcios. Ci o privire, deși aruncată în direcția sa, indiferentă, imobilă, cumva absentă. Parcă privea prin mine, și nu la mine. În acele momente chipul rău exprima nu mulțumirea, ci seninătatea și liniștea unei răzbunări misterioase, secrete, dar mărunte, ca un mic act de sabotaj inutil. În primele momente credeam că e vorba de un accident, de un om grăbit care, neatent și, desigur, în mod grosolan, își făcea loc prin mulțime. Însă acea confirmare tacită ulterioară mă făcea să realizez că era vorba de o premeditare. Mai ales că, de multe ori, nu eu eram cel lovit, ci un alt trecător, eu asistînd la scenă din trecere. Ce e ciudat e că așa cum nici eu nu reacționam, nimeni nu a reacționat vreodată. Și s-a întîmplat să fie lovite și femei, unele dintre ele, din cauza taliei scunde, primind lovitura în sîn. Ei bine, ele oftau adînc, scoteau un țipăt scurt, înăbușit, stingher, întorceau capul, agresorul confirma lovitura ca și în cazul meu, dar mai departe nu se întîmpla nimic, fiecare își vedea de drumul său. **(Va urma)**

Cristian CRISBĂȘAN

## "LA FUREUR DE LIRE" ÎN ROMÂNIA

(cu concursul Direcției Cărții și Lecturii din cadrul Ministerului Culturii și Francofoniei, al Centrului Național al Literelor al Sub-Direcției Cărții și Scrisului din cadrul Ministerului de Externe)

### *La CRAIOVA*

22-24 oct.:

• **Salonul Internațional al benzilor desenate**, organizat și de Alianța franceză din Craiova.

– Participă Pierre Pascal, fost președinte al Festivalului de la Angoulême și președintele Asociației Art 12, asociație pentru promovarea benzilor desenate

– Vor fi prezenți Christian Lacroix (cunoscut și sub numele de «Lax») și Franck Giroud, autori ai cărții de benzi desenate «La Fille aux Ibis», a cărei acțiune are loc în România anilor 89-90...

• Expoziție «Tintin și România» organizată de Alianța franceză din Craiova

• Expoziție «Ça c'est la France», benzi desenate franceze: prezentare de planșe originale aparținînd marilor creatori de astăzi (expoziție concepută de AFAA și de Centrul Național al Benzilor Desenate și al Imaginii din Angoulême) organizată de Alianța franceză din Craiova

Adresa: Casa Tineretului din Craiova

(Material primit de la Serviciul Cultural al Ambasadei Franței la București – Biroul de carte)

*Din viața unui extremist de centru*

# Omorîrea unui nerv

D...șia e un sentiment cu care omul normal nu mai iese azi din casă, nu mai bate un cui, iar scriitorul avizat nu-l mai folosește sau îl pune, ca aici, cu puncte puncte, ca pe un cuvînt pornografic; nu cred că exagerez în melodramă - asta ar fi mai rău ca orice - atunci cînd constat că d...șia este un sentiment pierdut, epuizat, mort ca un nerv extras la dentist, după o obturare de canal, pentru a se pregăti măselei acea benignă piatră funerară numită plombă.

Stomatologic vorbind - e și asta o cerință a vieții trăite ca o permanentă rupere de gură -, probabil că a fost necesară omorîrea acestui nerv al d..șiei, la cîte carii a produs danturii noastre cunoscutul scrîșnet al măselelor care însoțește chemările vitale la demnitate, la bărbăție, la orgoliu, ce mai, la luptă:

"Nu-l lăsa! Nu ceda! Rămîi cu dinții în beregata lui!"

Nu se poate sări la beregată, cu d...șie, așa e. E și explicația crudă și simplă pentru care, în multe conștiințe dîmbovițene, acțiunea lui Orfeu, aceea de a îmblînzi fiarele, de a le îndulci, evitînd să rămînă cu caninii în beregata sau grumazul sălbăticiunilor, e un act tipic de lașitate.

D...șia s-a compromis și mai rău decît toleranța, deși există toleranți de loc d...și, cînd prea fini, cînd prea feroci în ironie. (Mai lesne se înțelege, azi, de bacalaureați, fuziunea atomilor într-o bombă decît fuziunea d...șiei cu ironia care, cu siguranță, ar permite accesul la acea frumusețe preconizată de Dostoievski ca salvatoare a lumii). Oricum, dacă a fi azi tolerant e încă un semn distinctiv al hahalerei, d...șia nu e nici măcar atît; ea a fost bine răpusă și o cenzură extrem de atentă veghează și îi interzice orice resuscitare a expresiei, de parcă învierea ei ar fi moarte de om.

Astfel, un om realmente inteligent, căruia i-am dat o carte recent apărută a unui prieten, a avut puterea ca minute întregi să mă țină de un nasture al cămășii (e vară în octombrie, 28° la București și la Ierusalim!) și să-mi explice de ce "i-a plăcut povestea" - spontaneitate, cultură, sarcasm, lirism, humor, putere de investigație, fantezie, sensibilitate a frazei, vulnerabilitate, naivitate etc. etc. - ca, după ce m-a lăsat și am făcut cîțiva pași spre scara metroului, să mă ajungă din urmă și să mă ia ușor de umăr pentru a-mi șopti într-un mare secret, ca în filmele englezești de spionaj desfășurate în Berlinul fost democrat:

- Auzi ? Dacă-l vezi, spune-i că m-a înduioșat...
- Cum adică ? Ce înțelegi prin duioșie ?

Pe fața lui a urmat o scenă mai tare decît în finalul "Fahrenheit-ului 451", acolo unde oamenii își povestesc unii altora, pe ascuns, cărțile arse - el a surîs din ce în ce mai larg, după care brusc a stins lumina și a glumit sobru:

- Habar n-am!

Eram, pe scările metroului, amîndoi, ca doi ilegaliști ai unui sentiment interzis, în căutarea unei parole uitate, încordați ca lumea să nu se prindă că noi sîntem capabili, într-o secundă, pentru o secundă, să reinventăm sentimentul pe care-l ucisesem deplin conștienți.

Și vom trăi, așa, fără d...șie, pînă la sfîrșitul vieții.

Radu COSAȘU

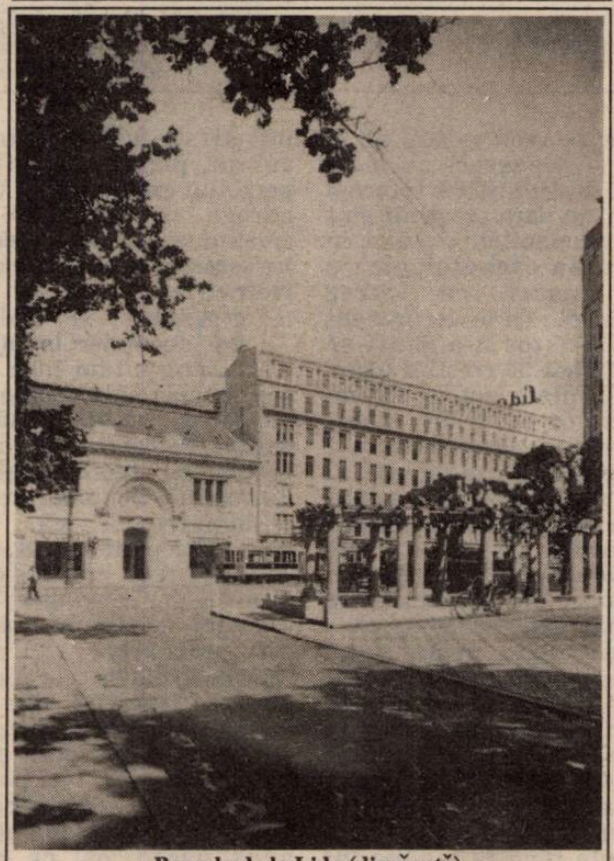

**Pergola de la Lido (dispărută)**

## Bon de lectură

### *L'Etat des lieux en sciences sociales*

**Institut Francais de Bucarest**

**Textes réunis par Alexandru DUȚU et Norbert DODILLE**

Culegerea de texte apărută la Editura "Harmattan", în 1993, prin sprijinul nemijlocit al Institutului Francez din București, este o carte care în România nu are trecut editorial. Cu atît mai mult interesantă, inițiativa Institutului Francez a căutat ca, dincolo de aspectul factual al organizării unui Seminar franco-român, în 1991, să fixeze în literă scrisă un eveniment punctual, debitor însă unei foarte importante perioade istorice.

Seminarul franco-român s-a constituit într-o veritabilă atletică științifică, remarcabilă prin rigoare și seriozitate. Textele incluse în volumul "Starea științelor sociale" au noblețea și distanța obiectivă a scrierilor academice, deși se circumscriu unui moment și unei stări de spirit concrete și dramatice: anul 1991, la români. Domeniile operaționale ale Seminarului au acoperit probleme de istorie, filozofie și științe sociale, lingvistică și literatură.

Remarcabil ni se pare aportul intelectualilor români la realizarea acestei culegeri de texte. Intervențiile din timpul seminarului, materialul rămas spre publicare mărturisesc înduioșător despre simptomul politico-intelectualist care cuprinde cultura română în prezent. Lucian Boia, Mihai Șora, Anca Măgureanu și Pavel Câmpeanu au reușit să inducă, prin acest volum deosebit prin promptitudinea și probitatea apariției, o parte din suflul emoțional al seminarului menționat.

Singularitatea cărții "Starea științelor sociale" este multiplu motivată. Întîi de toate, onorează o întîmplare culturală care altfel ar fi rămas o simplă consemnare birocratică, apoi fixează un moment semnificativ în abordarea chestiunilor sociale și de pragmatică socială și răspunde unei trebuințe perpetue a culturilor de a realiza complementaritatea ideală.

Volumul, îngrijit de Alexandru Duțu, directorul Institutului de Studii Sud-Est Europene, și de Norbert Dodille, directorul Institutului Francez din București, se adresează tuturor celor care doresc să cunoască apropierile petrecute în științele sociale, ca și problemele care se pun reflecției contemporane în Est, ca și în Vest.

"Starea științelor sociale" ridică ancora unei colaborări de ținută, între reprezentanți și misionari culturali, dar marchează și un debut al unui sistem editorial de reflectare a faptului cultural interesant și inedit.

Claudiu SĂFTOIU

## Să vorbim despre...

# CRIN

Dat fiind că la alegerile municipale l-am votat și că, într-un fel, cum se zice, este omul meu, îngăduit să-mi fie să enumăr niște fapte:

1. Statul a făcut cu domnia-sa o treabă. A luat - scrie la gazetă - un teren al domniei-sale în câmpie și i-a dat în schimb un altul la Mogoșoaia. Auzind de așa ceva m-am întrebat dacă un om de rând care ar da niște hectare în Bărăgan pentru o zecime de pogon la Mogoșoaia ar avea reușită? Dar... să trecem...

2. Domnia-sa și cu soția domniei-sale și-au petrecut anul acesta vacanța în Franța. Trei săptămâni. Asta, în vreme ce noi, oamenii de rând, cu salariile noastre indexate și supraindexate, dacă am reușit să mergem câteva zile la munte sau la mare. Nu mai zic că oricât de piperate, una sunt prețurile la noi și altele cele de la Paris, știut ca cel mai scump oraș din lume. Dar... să trecem...

3. De acolo a venit - scrie la gazetă - cu un Mercedes pentru domnia-sa și un Ford pentru soția domniei-sale. Nefiind automobilist și neștiind să șofez, tot am cunoștiință că un Mercedes nu este un Trabant și un Ford nu este un Lăstun. Dar... să trecem...

4. Pe terenul căpătat la Mogoșoaia domnia-sa a început a înălța un căsoi căruia îndeobște i se zice vilă. Asta acum, când pentru a te apropia de materialele de construcții trebuie să ai avuție, nu glumă. Dar... să trecem...

Acestea fiind faptele, fără să vrei, te întrebi de unde atâta bănet la un impiegat al statului?

a. Să se fi chivernisit în trecut din activitatea inginerească? Nu aș crede. Este drept că înainte retribuția unui inginer diplomat era mai valoroasă decât cea de astăzi, dar, oricât ar fi vrut, omul nu reușea să pună ban la ciorap.

b. Să fi realizat dumnealui ceea ce n-au reușit, oricât s-au căznit, alchimiștii evului mediu, adică, în urma unor savante combinații, să transforme metalul în aur? Nu e cu putință. Pentru că dacă așa ar fi fost, de mult ne-ar fi trimis bezele de pe Coasta de Azur sau de la Miami Beach.

c. Atunci să fie la mijloc vorba de corupție? Nu se poate pentru că domnia-sa nu este atât de naiv ca să nu știe că o asemenea afișată bogăție face ca lumea să-l arate cu degetul. Apoi, domnia-sa fiind în conducerea unui partid glorios, unde au fost și sunt oameni de onoare nu se poate ca cei de acolo, cunoscând cele de mai sus, să se facă că plouă.

d. Ar mai fi o posibilitate: ca acum în urmă, domnia-sa să-și fi găsit pe malurile Senei vreo rubedenie tare pricopsită. Știu eu? Poate chiar pe baronul Rotschild.

Este aceasta o supoziție care, la drept vorbind, nu-și prea mai are rostul de vreme ce acușica i s-a tipărit volumul intitulat "Șansa prosperității", ceea ce, cu brio, domnul Crin Halaicu a demonstrat în fapt.

Mihai POPESCU

# DE VEGHE ÎN LANUL DE IMAGINI

## *Caro-Cascadele*

Miercuri 27 octombrie orele 13, la Galeria 3/4 de la Teatrul Naţional are loc vernisajul expoziţiei sculptorului britanic Sir Anthony Caro (născut în 1924, înnobilat în 1969). Cele şapte sculpturi din oţel care vor fi expuse fac parte dintr-o serie intitulată

Caro în atelierul său

**Cascades**, realizată între 1989-90.

Începută la Budapesta, această expoziţie itinerantă a trecut pe la Cluj (între 10 septembrie şi 20 octombrie), urmînd să rămînă la Bucureşti pînă la începutul lunii decembrie. Ulterior, **Cascades** vor putea fi văzute în Turcia (Istanbul şi Ankara) şi Cipru.

## *De joi pînă joi*

**VINERI:** Zi complicată, căci va trebui să alegeţi (cu "embarras" cu tot) din ce vă oferă Cinemateca, făcînd slalom de la o sală (Eforie) la alta (Union), după cum urmează:

**O vară cu Monica** (Bergman, 1953, cu Harriet Andersson) - Eforie, 12,15.

**Ce s-a întîmplat cu Baby Jane?** (R.Aldrich, 1962, cu Bette Davis şi Joan Crawford) - Eforie, 19. Cel mai bun film al lui Aldrich, băgăm mîna-n foc că-i aşa! Cît despre Bette şi Joan, aici, cum se spune, "în amurgul carierei lor"... greu de crezut că un amurg poate fi mai la zenit ca acesta; oricum, ura celor două surori (în film) ne-a ţinut trează iubirea pentru această peliculă (în alb-negru) de mai bine de, iată, treizeci de ani.

(Dacă v-aţi propus o "vinere neagră", viperină... puteţi alege **Totul despre Eva** în locul verii cu Monica: capodopera lui Mankiewicz din '50 joacă la sala Union, cu aceeaşi Bette (plus Anne Baxter, George Sanders, Marilyn Monroe e **tutti quanti**) de la ora 12; indiferent cum faceţi, e musai să fiţi înapoi acasă, căci seara, de la 21,30, ni se promite un regal la TV: **Echilibru fragil** (Tony Richardson, 1972, cu Katharine Hepburn, Paul Scofield, Joseph Cotten şi regretata Lee Remick), ecranizare a piesei omonime a lui Edward Albee...

O zi "grea", ce mai. Noroc că vine...

**SÎMBĂTA:** Ceva mai calmă: puteţi vedea, tot la Cinematecă (sala Union), dacă aţi ratat-o preferînd-o pe Monica,

**Totul despre Eva** - 15,30 şi 18 - sau

**Ce s-a întîmplat cu Baby Jane?** - 10, 14,30 şi 19 (Eforie).

În primul, Bette spune această replică celebră: "Puneţi-vă centurile, urmează o noapte furtunoasă!"; în al doilea, cîntă "I've written a letter to Daddy", şi vocea ei răguşită e ca o furtună în noaptea filmului în chestiune...

**DUMINICĂ:** Vi se oferă, la sala Union, un "şnur" irezistibil:

**Un musafir de pomină** (comedie de pomină din 1942, cu aceeaşi Bette), 10; **Pisicile aristocrate** (celebrissime, din '70, dar ce mai contează anul?), 12; **Totul despre Eva** (încă mai e ceva de spus - mereu - despre Eva!), 14,30 şi **Ultimul tango la Paris** (Bertolucci, cine altul?, din 1973, cu Marlon Brando şi Maria Schneider şi - nu scrie în program - Jean-Pierre Léaud): un film care-a golit multe stilouri de cerneală, simpatică şi antipatică... dar care, revăzut "vingt ans après", parcă... Oricum, nu e un Bertolucci mare - în orice caz, nu pe măsura scandalului declanşat: îl puteţi vedea de la 16,30 sau 18,45.

(La sala Eforie rulează Tess (Polanski '80), de la 14,30 şi 17,45, dar nu vi-l recomand; iar dacă e de ales - şi e! - între tango şi Tess, atunci, totuşi, preferaţi tangoul...)

**LUNI :**Nu e NIMIC DE VĂZUT.

**MARŢI :** Idem, cu excepţia numită **Cabaret** (Bob Fosse, '72, cu Roy Scheider) - Eforie, 12,15 şi, la Union, Trei Griffith de la ora 12, în cadrul "Cursului de istoria cinematografului": **Grîul** (1909), **Fata de la telegraf** (1911) şi **Muşchetarii din Pig Alley** (1912), ultimul cu Lillian Gish.

Puteţi (re)vedea, în schimb, la Institutul Francez, de la 16,30, un Rohmer din 1978:

**Perceval le Gallois** (cu Fabrice Luchini şi André Dussolier).

Un Rohmer "atipic" cu armuri şi castele... dar, dacă dai jos armura şi scoţi cuburile castelelor, vezi că-i acelaşi lucru! Unii îl pot găsi lung (138 min.); a se compara cu **Fisher King** - în favoarea lui "Rohmerking"!

**MIERCURI** : Revine Bette Davis, în:

**Jocul de cărţi** (Comencini, '72, cu Sordi şi Silvana Mangano: film pe care, poate, îl ştiţi pe dinafară, care nu e o capodoperă, nu e nici măcar un film mare, ci un film cu capodopere - şi aceste capodopere se numesc Davis, Sordi, Mangano! Plus jocul de cărţi, firește - Eforie, 12,15; la Union

**Piciul** (Chaplin, 1921, cu C.C., Edna Purviance şi Jackie Coogan) şi

**Trîntorii** (Chaplin, 1921, cu C.C. şi Edna Purviance), ambele la 12;

**Ultimul tango la Paris** - 14,15;

**2001 - odiseea spaţială** (Kubrick, 1968) - 16,30.

**JOI:**

**Dacă** (Lindsay Anderson, 1968, cu Malcolm McDowell) - Eforie, 10 (ce bine era **Dacă** Cinemateca ne aducea şi **Balenele din august**, filmul din 1987 al lui L.Anderson cu Bette Davis şi Lillian Gish!...);

**Roma, oraş deschis** (Rossellini, 1945, cu Anna Magnani) - 12,15

**Jocul de cărţi** - Union, 10

**Ultimul tango la Paris** - 12, 18,45

**2001 - odiseea spaţială** - 14,15.

## *Romanul lui Visconti*

17 ani după moartea lui Luchino Visconti, moştenitorii săi s-au decis în fine să-i publice unica tentativă literară, a cărei elaborare este anterioară filmelor sale: anii '30.

Visconti, copil fiind

**Romanul lui Angelo** este un text scurt, incomplet, fragment abandonat al unui mare roman de iniţiere care narează formarea unui băiat convalescent, după o îndelungată şedere în spital. Italia descrisă de Visconti, într-un stil naturalist şi precis, este aceea urbană şi săracă, anunţînd deja tematica socială a primelor filme, ca şi filonul homoerotic, prezent atît în opere timpurii precum **Obsesie** cît şi în marile creaţii de după **Căderea zeilor**.

Singura mărturie a unei vocaţii ulterior abandonate, **Romanul lui Angelo** este, pare-se, o piesă esenţială pentru cunoaşterea personalităţii flamboaiante a marelui cineast.

## *În atenţia prietenilor Cinematecii*

La **Videocinemateca** de la sala Union (pentru şcolari: tarif 40 lei) se pot vedea în această săptămînă cîteva filme importante ale artei a şaptea: vineri - **Obsesie** (Visconti, 1942), 14; sîmbătă - **La dolce vita** (Fellini, 1959), 17 şi duminică, 18, respectiv luni, 18; marţi - **Moromeţii** (S.Gulea, 1986), 15; miercuri - **Paisà** (Rossellini, 1946), 16; joi - **Declinul imperiului american** (Denys Arcand, 1986), 18 şi 20.

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

## *Scrisoare deschisă*

### *(şi trecere prin revistă totodată)*

**Dragă Ioana,**

Îndată după ce ai plecat m-am apucat să citesc ultimul număr (39-40) al ROMÂNIEI LITERARE, pe care ai avut delicateţea să mi-l aduci, şi pot să-ţi spun că l-am **devorat**! Acum, nu ştiu dacă "a devora" este cel mai indicat lucru atunci cînd ai de-a face cu o revistă de, **pour une fois**, 32 de pagini - dacă "a degusta" pe îndelete nu e mai recomandat...? Oricum, faptul e deja consumat şi, ca să nu mai lungesc vorba, pot să-ţi spun dintr-un început că e un număr fabulos! E fabulos (îmi cîntăresc cuvintele) şi pot să argumentez...

Întîi de toate, pentru că a strînge 25 de ani (cît împlineşte revista voastră) într-un singur număr, fie el şi de 32 de pagini, este, din capul locului, o performanţă "urieşească": şi pe măsură, zic, pentru că **România literară** a fost într-adevăr, cum bine spune directorul vostru, "o tribună a valorilor şi a rezistat, în partea ei de critică şi istorie literară, cîntecului de sirenă al protocronismului, ca doctrină xenofobă, şi al triumfalismului, ca atitudine etică"; şi mai e adevărat, cum spune tot Nicolae Manolescu, că "numele redactorilor şi colaboratorilor revistei coincide cu numele tuturor marilor personalităţi culturale ale anilor 70-80." Cred că orice om cu bun simţ şi care nu a trăit în Patagonia poate să confirme. Şi aici intervine al doilea argument al admiraţiei mele: numai invidioşii sau gugumanii ar putea să infirme că, după 25 de ani, şi după toate tribulaţiile inerente acestui climat de **sauve qui peut** economic, **România literară** ar fi altceva decît a fost! Sigur, poţi avea nostalgii, suspinînd, ca Al. Ştefănescu, "unde sînt rubricile de altădată?"; te poţi mira, ca mine, că unei recenzii la Émile Durkheim i se acordă acelaşi spaţiu ca lui... Augustin Ioan; dar ar fi nedrept să nu observi, împreună cu Mircea Iorgulescu, că "echilibrul, raţionalitatea, o anumită sobrietate, rigoarea şi decenţa caracterizează spiritul **României literare**" dintotdeauna. Şi pentru că trebuie dat, totuşi, numărului festiv ceea ce i se cuvine (adică, o anumită ghirlandă gloriolatră), vreau să-ţi mărturisesc că am fost de-a dreptul emoţionat de acel "ieri şi azi" pe care-aţi ştiut să-l puneţi în pagină, cu multă naturaleţe, pentru-acest număr: cei care-l evocă pe George Ivaşcu (Gabriel Dimisianu de pildă), sau

Clădirea de pe locul actualului bloc "Dunărea" (dispărută)

"începuturile" (Geo Dumitrescu), sau pe D.I. Suchianu (Eugenia Vodă), sau "cetăţuia" (cum o numeşte Z. Ornea), sau pe Roger Câmpeanu (mulţi), alături de "voi, cu ale voastre" (Marina Constantinescu, Andreea Deciu, tu, Pavel Şuşară) - este emoţionant pentru că, dacă te uiţi la fotografia aceea de pe prima pagină (care-a ieşit cam **floue**), e ca şi cum, paradoxal, **voi** aţi fi **deja** "acum 25 de ani" (privind-o însă din perspectiva lui... 2018!). Acest amalgam de timpuri (şi, pînă la urmă, de **tonuri**, asemeni mai multor voci, inegal de îndepărtate dar, acum, egal de apropiate, pe-acelaşi fir...) e formidabil.

Există, în fine, în numărul vostru, pe lîngă lucrurile formidabile, şi două - senzaţionale. Unul este fotocopia acelui prim număr din 10 oct. 1968, cu Ion Brad, Ion Horea pe prima pagină, cu semnătura lui Păunescu şi-acel "Doamne ajută!" grafiat pe reproducerea statuii lui Anghel intitulate "Victorie"... Cel de-al doilea, afirmaţia "Există posibilitatea să fi scris proză proastă (intervievatul rîde)" pe care-l spune N. Manolescu în interviul consemnat de tine: sînt două vertijuri diferite, pe care nu le poţi curma decît prin acelaşi hohot de rîs - al Istoriei.

Cu bine, al tău,
LEO

# În ţările din Est structurile

**Încercarea de a detecta o direcţie comună de evoluţie în spaţiul postcomunist din Europa centrală şi de Est este mereu contrazisă de fapte: cînd expertiza internaţională acordă premiul întîi cu cunună guvernanţilor liberali din Polonia, electoratul îi trimite la loc în bancă şi se dovedeşte interesat de discursul foştilor repetenţi; după ce democratul (?) Elţîn, sprijinit de armată şi forţele speciale învinge insurgenţa "comunisto-fascistă" urmează un lung şir de decrete prin care se suspendă partide şi ziare, se dizolvă Curtea Constituţională şi organe ale puterii locale. În apriga dorinţă de a sări peste etape, Estul oferă răspunsuri bizare la problemele ridicate de înapoierea economică şi absenţa culturii civice. Criteriile organismelor internaţionale pot fi repere, dar cu greu pot deveni "indicaţii". Tradiţiile istorice, memoria şi resentimentele influenţează decizia în probleme care ar putea fi consdierate tehnice, pasiunile se convertesc rapid în apatie şi invers, teama de mai rău e o stavilă în drumul spre mai bine, discuţia despre ritmul reformei economice înlocuieşte reforma însăşi.**

**În numărul din septembrie-octombrie 1993, revista** Le Debat **publică un grupaj de studii sub titlul general:** Postcomunismul - urgenţe ale prezentului, poveri ale trecutului, **din care am extras cîteva fragmente. Din simpla alăturare a demonstraţiilor, confruntate cu propria experienţă a cititorului implicat, reiese cît de puţin se aseamănă lucrurile care par la fel. Şovinismul, egalitarismul, paternalismul au în fiecare ţară cauze şi evoluţii specifice şi soluţia globală, de aceea e greu de găsit, pentru că e inexistentă.**

## Bulgaria

### INSTITUŢIILE SÎNT SUSPECTE

Astăzi, cuvîntul cel mai folosit în Bulgaria este democraţia. Nu este un cuvînt obişnut, este un semn, codul unui fenomen nou. El a cîştigat fulgerător cea mai mare parte a naţiunii, încarnînd entuziasmul primului miting liber (18 noiembrie 1989). Cuvîntul a devenit familiar fiecărui bulgar, părea că poate fi văzut, atins, chiar îmbrăţişat, cu toate că pentru marea majoritate conţinutul său rămînea abstract. Poetul bulgar Vazov ar fi numit această stare "beţia poporului". Beţia n-a durat decît şase luni. A venit vremea în care bulgarii - măcar cei mai lucizi - au înţeles că democraţia nu este un obiect care poate fi cumpărat la dugheana din colţ, importat din străinătate, sau primit - în cel mai bun caz - ca ajutor umanitar. S-a dovedit că instituţiile democratice se nasc cu greu şi nu sînt apte să funcţioneze imediat. E adevărat că ele ar putea fi "transplantate" (în paleoslavistică această noţiune a fost introdusă de Lihaciov) dar pentru ca "grefa" să prindă e nevoie de timp, de timpul în care să se adapteze mentalităţii naţionale, să se dezvolte şi să se consolideze.

Legătura esenţială care condiţionează şi defineşte istoria umanităţii este cea dintre societate şi isntituţiile statului. În istoria Bulgariei această dualitate capătă dimensiuni specifice. Aproape jumătate din timpul ultimilor 1300 de ani, bulgarii au trăit fără a avea un stat propriu, în cadrul unui stat străin (Bizanţ, apoi Imperiul Otoman). Instituţiile statale străine - înalta administraţie, puterea provincială, justiţia, poliţia, armata - au fost percepute ca duşmănoase şi au inspirat bulgarilor o teamă şi o ură neîmpăcată. Ostilitatea reciprocă era permanentă. Totuşi, în epoca renaşterii naţionale bulgarii şi-au creat propriile institu' i, delimitîndu-şi astfel un propriu spaţiu cultural: municipalităţi, şcoli, biblioteci, biserici. Fiecare bulgar respectă, venerează, sprijină financiar aceste instituţii, deoarece ele reprezintă şi salvgardează identitatea sa naţională în cadrul unei identităţi statale străine. Dar raportul negativ cu instituţiile statului, întreţinut de-a lungul secolelor a influenţat şi perioada în care s-a construit Bulgaria modernă (1878-1939). E păcat că istoria nu le-a oferit bulgarilor răgazul de a se debarasa de atitudinea lor negativă faţă de stat: perioada celor cincizeci de ani de dezvoltare democratică (marcată de patru războaie care au fost tot atîtea catastrofe naţionale) s-a întrerupt brutal în 1944. Regimul comunist nu numai că a făcut ca respingerea instituţiilor de către naţiune să fie şi mai mare, dar a adus-o la punctul său culminant.

Şi iată că bulgarii s-au întors cu toată inima, cu ochii larg deschişi spre instituţiile democratice. Au fost oare satisfăcute elanurile lor, speranţele lor, aşteptările lor? După o scurtă perioadă de entuziasm pentru schimbare - care mai este încă aşteptată - oamenii şi-au venit în fire şi a început să se instaleze pesimismul. Terapia de şoc aplicată economiei, începînd cu 1 februarie 1991, a deschis robinetele mîniei populare, orientînd-o împotriva instituţiilor. De unde această mînie populară? Brusca degradare a situaţiei economice, care a provocat scăderea vertiginoasă a nivelului de trai era o consecinţă firească a deceniilor trecute. De unde a şi apărut necesitatea schimbării sistemului. Nu instituţiile actuale sînt responsabile de ceea ce se întîmplă în ţară. Dar lor li se fac reproşuri, ele sînt criticate, împotriva lor se pronunţă strada. Ele acţionează stîngaci, diletant, sau nu acţionează deloc.

Să examinăm totuşi situaţia instituţiilor statale de bază. Preşedintele (pentru prima oară ales democratic de către naţiune) nu-şi precupeţeşte eforturile pentru a deveni cel mai important personaj din ţară. Sînt evidente tentativele de ingerinţă în domeniile pe care Constituţia le rezervă guvenului, cum ar fi politica externă - de trei luni ţara nu are ministru de externe. Partizanii Uniunii Forţelor Democratice (UFD) care l-au ales pe Preşedinte cu buletinul lor bleu, îl huiduiesc astăzi în mitinguri şi îi cer demisia. Puterea executivă, încarnată timp de un an de primul cabinet UFD şi-a irosit forţa, timpul şi autoritatea în războiul deschis care a opus-o Preşedintelui. În ceea ce priveşte cabinetul actual, condus de un fost consilier al Preşedintelui, sprijinit de o stranie majoritate parlamentară (reprezentînd cele trei grupări din parlament) nu numai că adoptă măsuri nepopulare, dar "corectează" legile votate chiat în propria legislatură.

Adunarea naţională oferă cel mai interesant subiect de analiză. Pentru prima oară după cincizeci de ani această adunare este multipartită. Un an întreg a fost preocupată de puterile Preşedintelui. A fost folosită în acest scop şi umbra fostului rege Simeon, în exil la Madrid. Demisia primului guvern UFD, toamna trecută, a netezit calea unor noi raporturi între Adunare şi naţiune. Nici unul dintre cele două partide a căror forţă a fost pusă în evidenţă - Uniunea Forţelor Democratice şi Partidul Socialist (PSB - fost comunist) - n-a vrut să-şi asume responsabilităţile, afirmîndu-şi sus şi tare refuzul de a guverna. Fără a dori să evocăm analogii istorice, situaţia în care grupările parlamentare refuză să alcătuiască guvernul nu sînt atît de numeroase. Ideea de uniune naţională nu înseamnă că toată lumea va guverna! Cele două forţe aşteaptă, se denigrează fără să-şi dea seama că de această dată miza este foarte importantă.

Ar fi foarte interesant de analizat situaţia în funcţie de teoriile lui J.K. Galbraith despre cele trei forme ale puterii: obligatorie, compensatorie şi condiţională. Într-un trecut apropiat comunismul a practicat teoretic puterea condiţională. Convingerea, sugestia şi mai presus de orice educaţia tindeau să orienteze totul într-un sens unic: acceptarea totală a marxism-leninismului şi supunerea voluntară faţă de statul socialist. În realitate domnea puterea obligatorie. Frica de eliminarea directă, de ostracizare, de urmărire judiciară, inexistenţa unor instituţii adevărate au determinat comportamentul omului socialist. Puterea compensatorie avea un rol cu totul special. Galbraith susţine că această putere are o importanţă capitală într-o societate mediu dezvoltată. În Bulgaria socialistă era aproape inexistentă. Sau, mai corect spus, fusese confiscată de un strat specific al societăţii bulgare: membrii partidului comunist care ocupau toate posturile privilegiate primind compensaţiile corespunzătoare.

Care este situaţia astăzi? Evenimentele din 1989 au adus schimbări profunde în Europa de Est. Puterea obligatorie s-a prăbuşit; după reformele economice puterea compensatorie nu mai există (o parte dintre bulgari se mulţumesc cu minimul vital, mulţi n-au nici atît); în ceea ce priveşte puterea condiţională, ea este pur... condiţională. La un moment dat părea că va cîştiga în importanţă, dar încetul cu încetul şi-a pierdut elanul. Nici o influenţă nu-i poate face pe bulgari să accepte noile instituţii.

Ivan BOJILOV

## Polonia

### INTELIGHENŢIA ÎN TRANŞEE

Rezultatul paradoxal al primilor patru ani de libertate este faptul că instituţiile alese democratic - Dieta, Senatul, Preşedintele - şi-au pierdut prestigiul în ochii majorităţii. Trebuie să recunoaştem că în noile democraţii, politica parlamentară şi cea a partidelor oferă un spectacol puţin încurajator; aşa a fost şi după 1918. Lupta pentru o autoritate reală, pentru influenţa ideologică asupra opiniei publice, care constituie terenul firesc al activităţii intelectuale, capătă astfel mai multă importanţă. Aici, în multitudinea grupurilor apare din ce în ce mai netă diviziunea dintre cele două blocuri, denumite uneori într-o manieră convenţională, unul "naţional", celălalt "european". Această împărţire nu este lipsită de antecedente în istoria mai veche.

Tabăra naţională sau naţional-catolică - dacă îi lăsăm de-o parte pe extremişti - nu este ostilă deschiderii Poloniei faţă de Occident, nici aderării ei la Comunitatea Europeană, dar pretinde ca statul să exercite o protecţie eficientă a intereselor naţionale împotriva capitalului străin şi împotriva primejdiei generate de piaţa liberă a culturii, adică în primul rînd împotriva laicizării şi pornografiei. Liberalii, a căror lozincă este rapida reîntoarcere în Europa şi revenirea la civilizaţie, sînt pentru "naţionali" nişte cosmopoliţi fără rădăcini, suspecţi pe deasupra şi că împărtăşesc demodatele opinii de stînga, dacă nu chiar cripto-comunismul. Nici măcar o biografie de opozant sau de deţinut politic nu te poate apăra de asemenea suspiciuni.

Intelighenţia liberală de stînga are într-adevăr o istorie lungă şi în multe cazuri destul de întortocheată. În general, la începutul anilor 1950, ea nu prea a rezistat farmecelor stalinismului, iar după 1956 a fost în fruntea opoziţiei faţă de dictatura partidului. Intelectual, ea adopta o înţelegere mai bună a rolului spiritual al Bisericii şi al simbolurilor patriotice pînă atunci neglijate.

Acest proces a dus la o surprinzătoare solidaritate morală a forţelor vii ale naţiunii, exprimată prin Solidarnosc şi prin rezistenţa anilor 1980.

Astăzi iluziile au dispărut fără urmă. Dacă facem abstracţie de coaliţiile ad-hoc, prăpastia între cele două medii ale inteligheţiei, de altfel foarte neomogene, este din nou foarte dificil de trecut. Camarazii luptei clandestine şi din închisoare nu se mai vizitează. Nu din cauza divergenţelor de opinii asupra unor probleme economice şi politice precise: aceste divergenţe nu corespund întotdeauna diviziunii fundamentale. Există un dezacord esenţial în stilul de gîndire, în concepţia despre lume şi în ierarhia scopurilor. "Europenii" au observat cu uimire şi cu o stupoare naivă că Biserica dictînd articole de lege îşi introduce apostolatul în şcoală, în armată, în instituţii, în spitale, la televiziune, fiind mult mai puţin predispusă la **dialog** decît se credea în timpul rezistenţei comune împotriva arbitrariului puterii.

Într-o situaţie deosebit de delicată este mediul catolic care, în lipsă de ceva mai bun, e denumit "progresist" ("naţionalii" îi spun "catostînga") reunit ca mai înainte în jurul săptămînalului **Tygodnik Powszechny** şi al lunarelor **Znak** şi **Wiez**. Fideli tradiţiei personaliste şi ideii unei Biserici deschise, susţinători ai Uniunii Democratice şi ai lui Tadeusz Mazowiecki încearcă să arunce punţi peste hăuri, cum a fost de exemplu cu pasionala dezbatere despre avort. Ei nu obţin rezultate pentru bunul motiv că nu se bucură de simpatia ierarhiei ecleziastice (cu cîteva excepţii) nici de susţinerea fracţiunii "naţionale" a inteligenţei.

Recent, Adam Michnik observa că în cultura poloneză nu s-a produs nici o dezbatere serioasă despre naţionalism, limbajul şi stilul provoacă reacţia epidermică a liberalilor care nu-i consideră pe "naţionalişti" drept parteneri intelectuali. În consecinţă n-au ştiut să-şi explice căror nevoi spirituale le corespund diversele forme ale ideologiei naţionale, şi nici de unde vine forţa sa de atracţie. Desigur, intelighenţia liberală de stînga dispune în mod tradiţional - şi are încă în Polonia - un potenţial creator mai puternic decît cel al adversarilor lor. Liderii lor politici sau ideologici se bucură de o mai mare popularitate personală şi nivelul presei lor - în frunte cu **Gazeta Wyborcza** condusă de Adam Michnik - este superior, la fel ca tirajele şi în consecinţă şi rezonanţa lor socială e mai mare. Dar orgoliul acestei superiorităţi şi taxarea taberei naţional-catolice drept bîrlog al obscurantismului nu contribuie la netezirea asperităţilor,

Jerzy JEDLICKI

## Slovacia

### PUNŢI PE CARE NU TRECE NIMENI

E adevărat că în noiembrie 1989 nici un om politic nu promitea paradisul terestru, dimpotrivă, toţi vorbeau despre vremurile grele care vin, despre "cum vom strînge cureaua". Zeci de mii de persoane le răspundeau strigînd în piaţa publică: "Vom rezista...". A fost o revoluţie extrem de realistă; mai puţin realiste erau previziunile asupra duratei acestor timpuri grele. Se credea, în general, că în doi-trei ani vecinii austrieci "vor fi ajunşi din urmă". Cei care vorbeau despre cinci ani erau consideraţi pesimişti. Porţile organismelor europene păreau larg deschise. Dacă nu mîine, în orice caz poimîine.

Astăzi orizonturile şi perspectivele sînt diferite. În "Principiile politicii industriale" se spune că "sarcina principală este de a apropia într-un mod progresiv şi ponderat, înainte de sfîrşitul mileniului, economia slovacă de media europeană". Bilanţul economic al Boemiei, Poloniei, Slovaciei şi Ungariei dovedeşte că chiar dacă ritmul ar fi asemănător cu cel al "dragonilor" asiatici, aceste ţări nu vor putea ajunge la produsul brut **actual** al Franţei decît între anii 2012-2018. E o realitate condiţionată de istorie, pe care nimic nu o poate schimba.

Aceasta înseamnă că generaţia viitoare şi probabil încă două sau trei generaţii vor rămîne într-un fel de pluton secund nu foarte departe de cei care conduc cursa, dar oricum nu în "prima divizie europeană". De la acest fapt trebuie să plece toate consideraţiile în domeniu: despre politică, morală, rolul statului şi influenţele internaţionale.

Problema reală a Slovaciei nu e întrebarea pusă uneori într-un mod atît de emoţional, dacă ea vrea să aparţină Orientului sau Occidentului, dacă vrea sau nu să facă parte din structurile economice şi militare europene. Răspunsul este un da categoric, dar fără iluzii asupra timpului necesar, asupra condiţiilor şi consecinţelor. O altă problemă, în aparenţă mai puţin atrăgătoare, este de asemeni de o importanţă vitală. Ce e de făcut pentru

# democratice se nasc în chinuri

ca integrînd Slovacia în structurile Europei occidentale ea să nu-şi piardă cel mai mare şi poate singurul ei avantaj relativ: relaţiile cu Estul, edificate timp de patruzeci de ani? Nu e vorba despre iluziile asupra rolului de "punte" pe care atîţia postulanţi, din Bavaria pînă în Polonia, pretind că îl joacă. Această imagine a punţii subînţelege ideea că naţiunile din Est sînt prea proaste, iar cele din Vest prea leneşe pentru a se putea lipsi de un intermediar. În această dureroasă "conversiune" a societăţii, noi sîntem interesaţi să profităm la maximum de ceea ce există deja. Deci veşnica problemă a tuturor revoluţiilor: ce să distrugem şi ce să păstrăm?

În noiembrie 1989, unul dintre organizatorii răsturnării vechii puteri a spus la televiziune că rezultatul celor patruzeci de ani de totalitarism este "o gaură adîncă şi neagră". La trei ani după evenimente impresia este că totul s-a înrăutăţit, fiindcă o gaură poate fi umplută şi se poate reîncepe totul de pe un teren plat. Dar eu am impresia că realitatea este cu totul alta: nu este o gaură, ci o temeinică construcţie suprarealistă, cu unele părţi din carton, iar altele cu perspectivă înşelătoare. Pentru ca ea să devină din nou locuibilă, nu e suficientă înlocuirea mobilelor şi refacerea zugrăvelii, în unele locuri e nevoie de reparaţii, iar altele trebuie distruse pînă în temelii. În această clădire sînt spaţii care pot fi golite, altele care trebuie uitate pentru totdeauna. Problema este că pentru toate acestea nu există alţi oameni decît cei care au lucrat la această stranie construcţie, iar unii chiar o iubeau. Se obişnuiseră cu ea, iar cei care vroiau s-o transforme nu ştiau cum s-o facă.

În acest ocean de negru şi de cenuşiu se poate distinge totuşi o raţiune pentru speranţă: în căutarea răspunsurilor, un pragmatism sănătos începe să precumpănească asupra ideologiilor şi iluziilor. În alegerile pentru Preşedinte n-a învins nici un fost deţinut politic de dreapta, nici un intelectual de stînga, nici un om de ştiinţă naţionalist. Parlamentul a desemnat un fost comunist, acum un catolic fervent. Aceste două caracteristici au fost semnalate în special de comentatorii străini. Ele nu i-au preocupat pe cetăţenii slovaci. Ei au apreciat faptul că el este un bancher cu experienţă.

Lubomir LIPTAK

## Rusia

### MOTIVE DE OPTIMISM

Ar trebui spus ceva şi despre instabilitatea cronică a formelor sociale şi simbolice în Rusia şi a uimitoarei renaşteri haotice a formelor vechi în **symbolarium**-ul de astăzi. Au reapărut fostele Adunări ale nobilimii şi ale fostelor sotnii căzăceşti. Ţareviciul, adică tînărul mare duce Gheorghii, nepotul lui Vladimir Kirilovici (înhumat conform dorinţei sale şi aprobării lui Elţîn în fortăreaţa Petru şi Pavel) face împreună cu mama şi bunica sa turnee de propagandă orchestrate de mediile monarhiste. La Omsk a inaugurat o cruce monumentală, acolo unde acum o sută de ani viitorul ţar Nikolai II a ctitorit o biserică... Toate acestea coexistă cu nenumăratele reclame americane, cu cazinouri, cu afişele Coca-Cola. Rezultă un soi de cacofonie, pe care se sprijină presa naţionalistă, cum ar fi cotidianul **Deni**, cînd denunţă scoaterea la mezat a Rusiei şi pierderea sufletului ei. Se regăsesc aici cele două tendinţe: "mersul spre istorie" şi "mersul spre Occident". Îţi revin în memorie acei narodnici tineri şi entuziaşti care în anii şaizeci ai secolului trecut "mergeau în popor" şi pe care ţăranii eliberaţi de şerbie îi denunţau la poliţie. "Mersul spre istorie" răspunde unei nevoi profunde. Trebuie regăsite osemintele familiei imperiale executate la Ekaterinenburg, reconstruită căzăcimea sau redescoperite urmele civilizaţiei creştinilor de rit vechi sau ale civilizaţiei micilor popoare din Siberia; toate aceste cercetări sînt legate de crimele, de genocidurile regimului sovietic. În acest domeniu este încurajator faptul că s-au apucat de treabă istoricii tineri care n-au cunoscut frica şi nevolniciile cercetătorului ţinut în lesă de fostul regim; în faţa lor e şansa explorării unor imense arhive. Necazul e că aceste arhive sînt concesionate cercetătorilor occidentali care cumpără dreptul de folosinţă, cópii, uneori chiar originalele. Mai multe universităţi americane au dobîndit astfel drepturi asupra arhivelor KGB şi chiar asupra celor ale partidului. În viitorul apropiat sînt de aşteptat descoperiri senzaţionale dubioase. În ceea ce priveşte "apropierea de Occident" ea e evidentă la Moscova şi Sankt-Petersburg, pe ecranul televiziunii Ostankino, dar e mult mai puţin sensibilă, ba chiar total absentă în oraşele cum e Kolomna, undeva între Riazan şi Moscova, Torjok în provincia Tver sau Arzamas în Nijni Novgorod.

"Bruiajul" care însoţeşte viaţa culturală atinge paroxismul în sfera politicii. Ostilitatea sistematică a Parlamentului faţă de Preşedintele ales trece prin momente de vacarm absolut, care depăşesc orice putere de înţelegere şi au de ce să-l înnebunească pe oricine urmăreşte la televizor dezbaterile şi scandalurile care din toamna trecută acompaniază criza. Preşedintele Parlamentului, un cecen renegat de Cecenia, dl. Hasbulatov şi preşedintele Curţii Constituţionale, dl. Zorkin s-au dezlănţuit literalmente în ajunul referendumului din aprilie 1993, care avea să dovedească limpede că preşedintele Elţîn se bucură de încrederea majorităţii corpului electoral pentru continuarea reformelor. Ostilitatea lor, în special cea a preşedintelui Curţii Constituţionale, s-a mai ostoit între timp, dar nu se ştie încă dacă procesul reformei constituţionale va putea fi dus la bun sfîrşit. E evident că Elţîn nu doreşte să forţeze lucrurile, avînd în memorie precedentul din 1917. Şi în această privinţă situaţia este absolut nouă. Pînă la Gorbaciov sistemul funcţiona prin alternanţa ţarilor cu impostorii. De altfel şi azi mulţi gîndesc la fel, considerîndu-l pe preşedintele Elţîn încă unul din numeroşii impostori ai istoriei ruse (impostorul fiind o figură tragică a nehotărîrii ruseşti, care oscilează între autocraţie şi tăgăduirea totală a suveranului declarat fals). Dar astăzi noul "ţar" nu este preocupat să-şi plaseze oamenii, pentru ca, asemeni predecesorilor săi, să pună mîna pe putere devenind un dictator. El ezită într-un mod supărător să declanşeze organizarea unui partid al preşedintelui, atît de necesar dezvoltării democratice a ţării. Procesul s-a democratizat, lupta se desfăşoară la lumina zilei, în timp ce Parlamentul ales înainte de eliberarea totală a ţării serveşte evident drept paravan pentru forţele conservatoare şi obstrucţionează în toate felurile reformele. Este tot atît de adevărat că o parte a opiniei publice este ostilă ideii prezidenţiale, că se aud apeluri la o monarhie de tip britanic, ultimul pe care l-am citit aparţinea unei doamne baptiste, care în numele minorităţii protestante din Rusia respingea ideea unui preşedinte puternic. De fapt, "bruiajul" e mai cacofonic la Moscova, decît în provincie unde concurenţa politică se exercită într-un mod mai organizat. Poate continua reforma economică în condiţiile handicapului creat de confuzia politică? Nu cred. Soluţia unei probleme atît de importante cum ar fi definiţia juridică a proprietăţii funciare continuă să depindă de chestiunea politică; chiar privatizarea şi distribuirea faimoaselor "vouchers", cupoane de valoare pentru cumpărarea întreprinderilor de stat care se privatizează, sînt puse sub semnul întrebării în Parlament. (...) În Rusia democratică de astăzi, eliberată prin forţe proprii de comunism, există o anume nostalgie a spiritului de familie, a ceea ce se numeşte **sobornosti**, acest vechi concept produs de slavofili, care denumeşte solidaritatea tuturor cu toată lumea, împăciuitorismul, eclesialitatea lumii transformată într-o mare adunare bisericească. E dificil de admis dihotomia implicată de democraţia parlamentară, alternanţa puterii, concurenţa ideologică şi politică, votul majoritar şi respectul minorităţilor. Dar sînt tentat să afirm că Rusia de astăzi este mai matură politic decît oamenii politici. Cu o miraculoasă perspicacitate ea se exprimă de peste trei ani ca şi cum ar fi avut experienţa democraţiei, referendumul din aprilie 1993 fiind un model de înţelepciune electorală, care i-a derutat pe toţi profeţii apocaliptici, şi Dumnezeu e martor cît de prezenţi sînt şi aici şi acolo. Dorinţa de **sobornosti** se conjugă cu opţiuni limpezi, mai clare decît gîndirea politică etalată în ziare sau în Parlament.

Georges NIVAT

**Monumentul Funcţionarilor Publici din Bucureşti (dispărut)**

## Cehia

### CHESTIUNEA CEHĂ

Astăzi, societatea cehă se deschide devenind o societate democratică şi pluralistă. A avut loc o schimbare fundamentală a instituţiilor şi soluţia unor probleme instituţionale complexe este în curs de desfăşurare. Structurile sociale, politice, statale, sînt extrem de greu de transformat într-un răstimp atît de scurt, mai ales că nimeni nu dispune de vreun model istoric. În unele locuri o ceaţă deasă acoperă drumul adeseori abrupt care duce spre ţelul dorit. Este evident că gîlceava creată de discuţiile despre viitorul Cehoslovaciei a împovărat considerabil evenimentele care s-au desfăşurat între noiembrie 1989 şi sfîrşitul anului 1992. A trebuit rezolvată, direct sau indirect, în practică "chestiunea cehă" modernă, dîndu-i-se un nou conţinut. Istoricul poate explica şi înţelege eforturile de a păstra statul comun al cehilor şi slovacilor, de asemeni presimţirea suferinţelor şi catastrofelor pe care ar fi urmat să le provoace dezintegrarea. Fără a lua în consideraţie stereotipurile "cehoslovacismului" care au supravieţuit şi vor supravieţui printre cehi, din fel şi fel de motive - uneori foarte stimabile şi bine întemeiate era, bineînţeles, de datoria responsabililor politici să cîntărească toate soluţiile posibile.

Partea cehă a subestimat mult timp tendinţele reale. A rezultat un fapt neliniştitor: opţiunea pentru statul ceh independent a fost considerată într-un fel o soluţie extremă şi pregătirea ei conceptuală ţinea de "soluţia catastrofică". Republica Cehă s-a născut şi s-a format în silă şi a început prin a se defini în mod negativ în raport cu Slovacia considerată o relicvă defensivă a fostului stat cehoslovac. Opinia publică a considerat că discuţiile în contradictoriu între liderii politici cehi şi slovaci sînt adeseori obscure şi complicate, ceea ce a frînat elanul şi vitalitatea multor oameni dornici de schimbare. Astfel, majoritatea cehilor a întîmpinat naşterea Republicii Cehe fără exaltare şi cu sentimente ambigue.

Şi totuşi nodul gordian a fost tăiat, magma neînţelegerilor a fost înlăturată şi sînt pe cale de a fi create condiţiile pentru definirea pozitivă a conţinutului chestiunii şi a statalităţii cehe. De acum înainte procesul transformării sociale şi politice nu va mai evolua într-un spaţiu ceţos şi vag, într-un cîmp de forţe contradictorii. Va dispune de un cadru constituţional precis, de reguli concrete şi transparente. Această limpezire a orizontului, această delimitare a cîmpului sînt de o mare importanţă pentru viitor, deşi n-ar fi vorba decît de fundamentul pe care să se poată edifica societatea civilă cehă modernă. În condiţii "normale" - adică în condiţiile unei stabilităţi europene durabile - nu te poţi teme de revenirea la ideologia totalitară şi la sloganurile ei. Bineînţeles că problema e mai complexă pe plan psihologic sau antropologic. Trebuie depăşită mentalitatea de supunere şi de ascultare cu toate rădăcinile ei istorice, înlocuind-o cu un spirit civic conştient de responsabilităţile lui. Această operă va cere o răbdare de furnică, o voinţă de neabătut, multă inimă şi multă înţelegere.

Aici este esenţa chestiunii cehe, aşa cum se pune ea astăzi.

Otto URBAN

Pagini realizate de
Magdalena BOIANGIU

dilema bun CC1 10/21/93 12:06 Page 16 (1,1)



# "Sistematizarea oraşelor"
## (un document semnificativ)

1. Iulie 1959, Costineşti. Am întâlnit o prietenă care vizitase Mangalia. Am întrebat: ai văzut biserica grecească pe faleza principală? Răspuns: care biserică?, nu este. Dar vila Dorel Dumitrescu? Nu este acolo. Dar vila Faraudo, tot pe faleza mare? Ţi-am spus că nu mai este vreo vilă, numai hoteluri noi.

Cunoşteam bine Mangalia. Mergeam acolo în fiecare vară cu părinţii, sora şi fratele meu. Îi ştiam casele, străzile, magazinele, faleza, digul, statuia ostaşului român. Ultima vară fusese în 1947, apoi o scurtă vizită în 1949.

2. Pe la începutul anilor '80 o colegă - istoric de artă - îmi relata cum oraşul Râmnicu Vâlcea este dărâmat casă cu casă, pentru a face "loc" blocurilor tip. Un oraş dispare, înţelegi? Urmăream şi înţelegeam ce-mi spunea, dar tot nu cuprindeam toate consecinţele a ceea ce, pentru faţadă, fusese intitulat "sistematizare".

3. Începând din 1983-1984, tăvălugul demolărilor sistematice a început să se rostogolească în centrul Bucureştilor. Atunci am urmărit "în direct" cum identitatea unui oraş şi în final a unei naţiuni, este anihilată şi prin distrugerea fondului arhitectonic tradiţional. Până la finele anului 1988, 27 de oraşe din Moldova, Dobrogea, Muntenia şi Oltenia, au fost dărâmate în proporţie de cel puţin 85-90% şi înlocuite cu blocuri standard de prefabricate. În alte 37 de oraşe au fost efectuate demolări pe arii largi - vezi cazul Bucureştilor.

Satele erau destinate unei distrugeri totale cu deplasarea şi regruparea populaţiei în centre "agro-industriale", clădiri prefabricate cu 2-3 etaje, cu closetele la parter pentru toţi locatarii!

Cimitirele n-au fost cruţate. Când s-a construit lacul de acumulare din zona Crângaşi, oamenii şi-au transportat în săculeţe oasele rudelor îngropate în cimitirul din apropiere, pe care autorităţile comuniste au găsit de cuviinţă să-l desfiinţeze!

"Sistematizarea oraşelor" a lovit şi bisericile. Unele au fost dărâmate, altele strămutate.

4. Duminică 8 decembrie 1985, Palatul Patriarhal Bucureşti; Adunarea anuală a Arhiepiscopiei Bucureştilor. Făceam parte din Adunare, ales în 1978 şi reales în 1982. La "discuţii" am cerut primul cuvântul şi am prezentant oral şi în scris următoarele:

Onorată Adunare,

Subsemnatul prof.univ.dr. Dinu C. Giurescu supun atenţiei Onoratei Adunări a Arhiepiscopiei Bucureştilor următoarele:

Lucrările masive de reconstrucţie întreprinse în ultimii ani în Bucureşti au cuprins în raza lor şi un număr de biserici. În unele cazuri - de exemplu, ansamblul arhitectonic al mănăstirii Antim, bisericile Mihai Vodă, Schitul Maicilor, Olari, Sf. Ilie de pe Calea Rahovei... - s-a procedat la deplasarea monumentelor respective. Operaţiunea, de o mare complexitate tehnică şi de o înaltă măiestrie, a fost îndeplinită, de fiecare dată, cu foarte bune rezultate. Subsemnatul, ţin să exprim cele mai alese mulţumiri forurilor civile şi ecleziastice care au hotărât şi asigurat păstrarea lăcaşurilor mai sus arătate.

Totodată, subsemnatul am constatat că autorităţile municipale au efectuat dărâmarea unui număr de ctitorii, unele cunoscute monumente istorice, astfel: biserica Cotroceni, mănăstirea Pantelimon, bisericile Albă Postăvari, Spirea Nouă, Izvorul Tămăduirii, Sf. Nicolae Sîrbi...

În mare cumpănă se află întregul ansamblu arhitectonic al mănăstirii Văcăreşti. Interpretând în grabă anume dispoziţiuni, autorităţile municipale au procedat - în decembrie 1984 - la dărâmarea a trei turle ale bisericii şi la demolarea unor construcţii anexe. Aceleaşi autorităţi au dispus decaparea unor porţiuni din pictura aflată în bună stare de conservare, unul din cele mai mari ansambluri de pictură din sud-estul Europei.

Este, de asemenea, necunoscută soarta rezervată ctitoriei Sf.Nicolae Jignită şi celei de pe strada Olteni.

Dărâmarea atâtor biserici înseamnă o pierdere directă, de amplitudine, ireversibilă, pentru patrimoniul cultural, pentru identitatea şi istoria românească.

Ca membru al Onoratei Adunări Eparhiale a Arhiepiscopiei Bucureştilor, subsemnatul rog respectuos acest Înalt For să binevoiască a face de urgenţă demersurile necesare pe lângă autorităţile municipale pentru ca:

1. Să se oprească de îndată orice altă dărâmare de biserici în zonele supuse reconstrucţiei.

2. Bisericile situate în amintitele zone să fie mutate, aşa cum s-a procedat şi în alte cazuri.

3. Să se reînceapă cât mai curând lucrările de restaurare ale complexului arhitectonic Văcăreşti, lucrări începute în anii 1975-1976 şi 1977, apoi oprite. Există toate elementele principale ca restaurarea să se îndeplinească în bune condiţii.

Cu deosebit respect,
Prof.univ.dr. DINU C. GIURESCU
Bucureşti, 7 decembrie 1985

După prezentarea mea orală şi înmânarea memoriului, I.P.S. Patriarhul Iustin Moisescu, preşedinte al Adunării, s-a ridicat de îndată şi a spus că vrea să răspundă pe loc "domnului profesor Dinu Giurescu."

Prea Fericirea Sa a spus următoarele (transcriere după notele pe care le-am luat chiar atunci; ideile sunt redate în ordinea în care au fost rostite):

Mănăstirea Văcăreşti nu mai aparţine de multă vreme bisericii. A fost,timp de 100 de ani, închisoare, proprietatea statului, aşa încât chestiunea este de competenţa organelor respective. "Ce vrei domnule Giurescu să se facă închisoare din nou? Să se restaureze aşa cum a fost închisoarea? Să fim serioşi! Ştiu că au fost alocate mai înainte cca 40.000.000 pentru restaurare, dar refacerea întregului complex ar costa mult mai mult, mai mult chiar decât Centrul Civic" (!!!).

"Într-adevăr, au fost dărâmate unele biserici, dar aceasta nu s-a făcut fără consimţământul legal al organelor bisericeşti.

Dacă cineva are ochi să vadă, bisericile mari din Centrul Civic au fost mutate. Aproape de mijlocul Centrului Civic vedem biserica Antim, Domniţa Bălaşa, Sf. Ilie Rahova, Schitul Maicilor.

Dacă priveşti cu ochi binevoitori nu se poate spune că aceste dărâmări reprezintă o manifestare de ostilitate împotriva bisericii.

Biserica Domniţa Bălaşa ar fi trebuit mutată şi totuşi a rămas pe loc.

E adevărat, au căzut şi spitale, şi şcoli, au căzut şi câteva biserici mici.

Albă Postăvari a fost o biserică mică şi s-a dărâmat. Dar cele principale sunt şi rămân pe loc.

Hotărârea conducerii de stat este de a transla biserici. Ceea ce nu s-a putut muta a fost dărâmat. Izvorul Tămăduirii nu s-a putut transla şi a fost dărâmat.

Vorbiţi de Cotroceni; este o fostă mănăstire pe care nimeni din generaţia noastră nu a cunoscut-o ca mănăstire.

Pantelimon n-a fost mănăstire; a fost o biserică, o bisericuţă".

"Eu (I.P.S. Patriarhul Iustin - D.C.G.) nu ştiu ce monument istoric a fost Albă Postăvari. Să terminăm cu exagerările.

Să terminăm, de asemenea, cu exagerările spunând că ansamblul de pictură de la Văcăreşti este unul din cele mai mari din sud-estul Europei!

De fapt, câte biserici nu s-au dărâmat la începutul secolului în Bucureşti".

I.P.S. Patriarhul Iustin a spus că şi pe Domnia Sa îl doare dărâmarea unor biserici. A adăugat că în ţara aceasta se contruieşte mult, şi noi nu ne putem opri pentru câteva biserici mici.

Patriarhul a conchis: "numai transfugii de la posturile de radio străine vorbesc ca Dumneata domnule profesor Giurescu".

Evident, nimeni din Adunarea Eparhială NU s-a manifestat în sprijinul cererii mele.

Dinu C. GIURESCU
*Bucureşti, 13 octombrie 1993*

# S.O.S. Bucureşti

În noaptea de 2 ianuarie 1990, puneam ţara la cale cu cîţiva prieteni. La un moment dat, unul a zis, şi la Bucureşti nu se va mai dărîma nimic, nici un coteţ, nici o magazie! Ştiu că am repetat după el, nici un coteţ, nici o magazie, avînd pentru acest gen de "arhitectură" o dragoste veche. Cît de mult le iubesc aveam să aflu peste un an, la Paris, cînd am constatat că nu pot să trăiesc de dorul mahalalelor bucureştene, cu casele lor strîmbe, acoperişurile peticite, verande, bucătării de vară, magazii, cu duzi şi muşcate în cutii de conserve, cu pisici grase şi cîini independenţi. Oameni binevoitori se străduiau să-mi arate ce-i mai mîndru pe la ei, iar eu le vorbeam despre arta bucureşteanului de a face garduri combinînd orice cu te miri ce.

Atunci, în 2 ianuarie 1990, totul părea atît de simplu: cineva va declara, gata dărîmatul şi nimeni nu va crîcni... Şi iată că de 4 ani ne uităm cum se alege praful de oraşul nostru. Neputincioşi, mai scriem cîte un articolaş în care spunem, vai, vai, în timp ce ei îşi văd de treabă şi fac un oraş după chipul şi asemănarea lor. Dughenele nu mă intrigă, sînt atît de fragile încît în 3 zile n-ai ce alege, le ştergi de pe faţa Bucureştiului. Grave sînt "operaţiile estetice", intervenţiile pe care trebuie să le suporte clădirile vechi pentru a deveni demne de noile lor roluri comerciale. Cine vrea să rezume situaţia se poate folosi de cîteva cuvinte: prost gust, platitudine, ignoranţă, falsă opulenţă, cinism. Ca la noi la nimenea, fiecare face ce vrea, sparge, supraetajează, îngrădeşte. Vitrinele vechi, cu obloane cu tot, fac loc ramelor impersonale de aluminiu, gardurile sînt căptuşite cu tablă (oamenii au lucruri de ascuns) şi, ca să nu ne calce maşinile pe trotuar, primăria a umplut Bucureştiul de gărdulete inutile. Mi se pare cîteodată că luăm ciclul de la capăt şi reintrăm în epoca de fier, dacă nu chiar în epoca de piatră, avînd în vedere tonele de marmoră care ne-au năpădit. Mă întreb ce s-ar întîmpla dacă în Atena veche, deci în Placa, s-ar apuca privatizaţii să înece casele în marmoră şi fier. Marmoră au, slavă Domnului, cine-i împiedică? Legile. Noi de ce nu avem legi? Cu atît mai mult cu cît casele din Placa nu sînt cu nimic superioare celor în care privatizatul român intră cu ranga. Nu sînt mai frumoase dar sînt mult mai iubite şi casele simt.

Mergeam pe vremea lui nea Nicu prin cartierele demolate şi mă gîndeam că aşa ceva nu-şi face omul singur, aşa ceva îţi face un duşman. Ce se întîmplă acum te duce cu gîndul la un duşman pervers care fardează strident toate babele amărîte. Şi, ca să mă păstrez în spiritul de la "Evenimentul", din cînd în cînd, le omoară, dar pe şest.

Pe strada Lipova la numărul 24 moare o casă! Parter şi etaj, casă de oameni care au ştiut în viaţă ce au vrut. Peste drum de ea o grămadă de moloz. Acolo a murit acum cîteva luni altă casă. Dacă nu încurc lucrurile, era o casă veche cu giamlîc. Tehnic vorbind, nimic nu este mai simplu decît să faci să moară o casă. Mai întîi o iei de la proprietar şi scrii pe ea I.A.L. După aceea nu-i mai faci nici un rău, o laşi. Vine un cutremur, casa are nevoie de reparaţii şi noul stăpîn n-are bani, aşa că o lasă. Vin ţiganii şi îi fură lemnăria şi noul stăpîn îi lasă. După ce au furat şi acoperişul, pentru tablă, casa devine un bolnav incurabil şi, pentru că în materie de case euthanasia este admisă, vine buldozerul şi o dărîmă ca să nu strice imaginea oraşului. Şi, ţîc, vin imediat băieţii şi ridică sub ochii noştri o vilă cît un hotel.

Cînd moare o casă este trist pentru că nu urmează nimic. Nu se reîncarnează, nu se face strigoi, n-are parte de parastase. Înainte, casele nu mureau aşa. O casă putea fi secerată de moarte năpraznică sau, pur şi simplu, îmbătrînea. Atunci, stăpînul o desfăcea şi folosea din ea ce se putea folosi la casa nouă. În felul acesta casa nouă conţinea casa veche. Astăzi totul se aruncă, se curăţă locul şi se toarnă beton. Nimeni nu se teme de blestemul de casă veche.

Trec în fiecare zi prin faţa casei din strada Lipova numărul 24 şi nu mai pot să-mi suport neputinţa. M-am gîndit să scriu un denunţ. Să denunţ I.A.L.-ul sau I.C.R.A.L.-ul care îşi bat joc de case. Cineva mi-a explicat că nu au nici o vină, este o chestiune de fonduri, taxe şi legi. Cum să n-aibă vină, dacă nu sînt în stare să-şi dea demisia şi să dea casele proprietarilor înapoi. Dar îi voi denunţa şi pe proprietarii care nu vin zilnic să plîngă în faţa caselor lor. Pînă la urmă a trebuit să renunţ la ideea de denunţ, s-ar părea că singura soluţie este să denunţ Parlamentul, Parlamentului...

O prietenă îmi spunea recent că îi displace cum scriu pentru că nu depăşesc simpla constatare a unei situaţii, "deplîngi fără să dai soluţii, nici măcar nu le cauţi". În cazul de faţă am o soluţie, mai precis ştiu de unde s-o iau. Am aflat că la Paris, unde dărîmatul se face cu mult mai multă măsură, există totuşi o societate numită "S.O.S. Paris". Am avut norocul să-mi trimită cineva statutul şi cîteva numere din buletinul pe care îl publică. Rezultă de acolo că oameni importanţi îşi folosesc din cînd în cînd importanţa ca să salveze o clădire de la demolare şi oameni mai puţin importanţi plătesc o cotizaţie în schimbul căreia sînt informaţi de schimbările din oraş. Asta cred că ne lipseşte, "S.O.S. BUCUREŞTI". Şi aş începe cu un măturat simbolic. De doi ani mă gîndesc cum o să ieşim să măturăm. Am vorbit multora şi din răspunsurile pe care le-am primit m-au pus pe gînduri numai unul. Un bărbat pentru care am multă stimă mi-a zis că nu ar face aşa ceva, pentru simplul motiv că el mătură oricum în faţa casei de cîteva ori pe săptămînă. Poate că nu este nevoie de un gest simbolic. Ideea îmi venise citind un articol de etnologie urbană, unde autoarea demonstra că a curăţa spaţiile publice înseamnă a le lua în posesie. La noi, mă gîndeam, unii îşi însuşesc spaţiile publice murdărindu-le. Şi aşa mi-a venit ideea, să le luăm înapoi curăţînd.

Irina NICOLAU

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 633.11.62 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 633.11.62, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.009.401.30.03 - BRCE
ISSN 1221-30-55

*CONSILIUL EDITORIAL:* Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
*REDACŢIA:* Magdalena BOIANGIU, Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Teodor SUGÁR (secretar general de redacţie), Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (red. şef adjunct)
*RESPONSABIL DE NUMĂR:* Ariadna ZECK
*CORECTURĂ:* Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
*TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:* Gabriela ANDREESCU, Florin MĂNESCU

Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96

Anul I
nr. 43
5-11 noiembrie 1993
16 pagini 100 lei

# DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

# UN OM PENTRU ETERNITATEA NOASTRĂ: ÎNTREPRINZĂTORUL

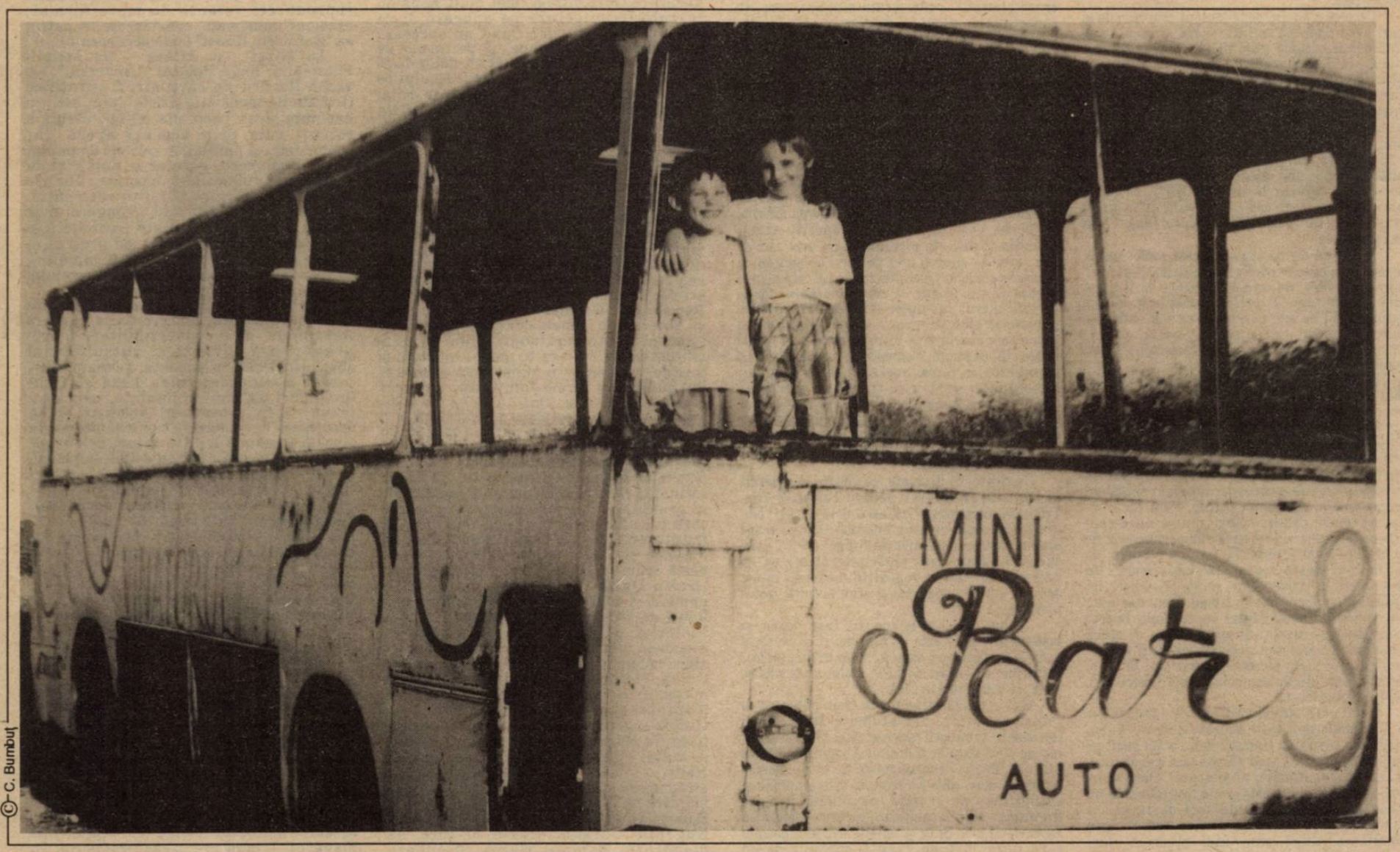


©-C. Bumbuț

*"Decît slugă mare, mai bine stăpîn mic"*. (Anton PANN, "Povestea vorbei")

Vorbesc despre întreprinderile lor sau le comentează pe ale altora, în ordinea intrării în pagini:

◆ Gabriel LIICEANU, Thomas KLEININGER (pag. 6)
◆ Vasile MORAR, Mircea NEDELCIU, Florin DUMITRESCU (pag. 7)
◆ Ioana BRĂTIANU, Daniel DĂIANU, George Virgil STOENESCU, Dorel ŞANDOR, Ilie ŞERBĂNESCU, Varujan VOSGANIAN (pag. 8-9)
◆ Nicu CHIVU, un întreprinzător sub vremi (pag. 10)
◆ Carola GRINDEA, Lucian HANU (pag. 16) ◆ Toţi şi totul, în numele capitalismului multilateral aşteptat

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

*Aduse cu poşta*

# O "fostă profă" răspunde elevei Ina Gh.*

Dragă Ina,

Mai întîi două versuri: "Băieţi, respectaţi pardesiul/ acesta de profesor cerşetor". Nicanor Parra. Cînd ai să ştii, draga mea, cine a fost acest mare matematician chilian, la fel de binecunoscut şi ca poet, poate că rîndurile pe care mă încumet să ţi le scriu îţi vor ajunge la suflet. Ce e sufletul? Nu ştiu..., dacă ne permiteţi şi nouă, profesorilor, să nu ştim mai mult despre inefabil. Oricum, aş vrea să ştii că port cu mine versurile astea cam de 20 de ani buni...; de aceea te întreb şi pe dumneata, dragă domnişoară atotştiutoare, de ce astfel de versuri (ale unui intelectual strălucit, fii încredinţată), te întreb necontenit, de ce nu le putem uita?...

Şi acum să stăm de vorbă, dacă-mi îngădui. Văd că pînă acum nu ţi-a răspuns nimeni şi-am avut o strîngere de inimă, pentru tine, pentru noi... Uite, eu sînt o fostă "profă" (adică mă mai simt un fel de dăscăliţă) ceea ce, desigur, nu e de natură să te mulţumească, pentru că, nu-i aşa?, dăscăliţele cam dăscălesc! Sînt o "fostă", fără să am vîrsta marilor pensionări (cum ai zice: marile manevre...). Simt nevoia să te fac să ştii ce tresare într-un "prof" la rîndurile pe care le-ai aşternut pe hîrtie, şi nu mă îndoiesc, cu sinceritate.

Ceea ce mă miră de la început este cum de ai mai avut timp să te intereseze şi ceea ce se întîmpla în culisele şcolii (!), tu, "printre cei mai buni elevi din şcoală". Asta presupune o absorbire în studiu şi o detaşare de matrapazlîc. Sau mă înşel? Eu aşa eram. Habar nu aveam, cum nici astăzi, cine cu cine şi de ce, şi cum, şi ce se mai zvonea, şi ce se mai şoptea, şi chiar ce se mai spunea pe-acasă sau prin vecini. Eu îmi vedeam de cărţile mele, în paralel îmi alfabetizam pe unii colegi cu situaţie critică (asta se numea "ajutor la învăţătură"), ca şi de prietenii pe care mi-i cultivam cu o grijă "suprafirească" (cum spune undeva Blaga), aşa era grija mea.

Pentru că tot ne faci dumneata confesiuni în legătură cu ceea ce nu eşti, domnişoară, uite, eu, spre deosebire, nu-mi aduc aminte să fi "dus" cineva ceva vreunui profesor, nici la grădiniţă (prin '54, '55, cu toţii mîncam pe cartelă şi de alţii habar n-aveam), nici în şcoala generală pînă la terminarea liceului, nici chiar la facultate, căci veniseră alţi ani, mai elastici.

Fără să cred că atunci era edenul pe pămînt (deşi copilăria mea se confundă cu acea vreme, precum a domnului Paleologu cu alta), aprecierile profesorilor erau în cea mai mare parte obiective şi chiar ca studenţi nu ne-am lovit de note flagrante, severe da. Evident, nu se ştia, sau abia se afla că anumiţi fii nu putuseră studia din cauza originii sociale, dar începuse dezgheţul despre care ai citit în fel şi chip, între '65 – '75. Aveam acum, printre colegi, dintre aceia care veneau la cursuri direct de la vila părintească, fie că era de "ştabi pecere", fie una nu ocupată "de cei noi", ci lăsată neocupată "celor vechi". Se făcea carte la Universitate, nu ca pe vremea lui Călinescu şi Vianu care nu mai erau, dar erau alţi profesori, învăţămîntul lucra atunci la cote mondiale (nu-i cazul să resubtilizăm) – de altfel, o mulţime de profesori mondiali ne-au şi părăsit pentru alte zări, pentru salarii mai bune şi facilităţi care ţin de domeniul utilării cercetării, pentru biblioteci etc.

E cert că în ultimii 20 de ani s-au produs dar şi s-au malformat toate sensurile. Prin '75–'80, toată lumea voia să trăiască bine, n-am auzit pe nimeni spunînd că vrea să trăiască moral (ceea ce, mutatis-mutandis, ai şi acum). Dar, să ne înţelegem. Şcoala nu este şi n-a fost niciodată un locaş ideal, cum pretind toţi de la ea, ei absolvîndu-se cu totul de la efortul spre idealitate, după cum nici biserica, nici parlamentul, nici preşedinţia, nici monarhia. Profesorii tăi erau/ sînt la rîndul lor părinţi, şi aproape toţi escrocaţi şi ei de oricine pe un banal drum, de la sculare pînă la culcare: croitorul, tinichigiul, tîmplarul, farmacistul, medicul, avocatul, ţăranul în piaţă, lemnarul, instalatorul, cititorul de contor electric, depanatorul, omul cu buteliile, lăptarul, colegul care-i medita copilul, alţi prieteni mai mari care-i mai cedau cîte-o vorbă rară, magazionerul de pe la depozitele de pantofi sau textile, vînzători de toate felurile, măcelarul, pecereul, florarul, Ceauşescu, următorii – toţi aceştia trebuiau şi trebuie plătiţi de obijduitul tău profesor sau învăţător; iar dacă solicită (-a) şi el o infimă favoare era (este) refuzat, pe motiv că astfel se încalcă legile! Dacă solicitarea era presantă, atunci se cădea la învoială, la servicii contra servicii – îi meditai grobeiului copilul pe aproape gratis, iar el îţi făcea rost de 2 kg de carne sau de brînză pe care le sustrăgea de undeva, că "nu era prost" să plătească el învăţătura.

Dar eu m-am pregătit întotdeauna să înfrunt mizeria de orice fel. Aşa că, dacă la repartiţie am avut prima surpriză a implicării grosolane a C.C-ului în deschiderea sau închiderea anumitor posturi, pentru cîţiva colegi privilegiaţi, în ciuda nulităţii lor, am hotărît să fac apostolat în provincie, printre copiii muncitorilor, renunţînd de bună voie la o carieră în Bucureşti, aşa cum au obţinut-o prin mici compromisuri aproape toţi "marii", "greii" din generaţia mea, cu care dorm eu azi la cap. Sigur că asta m-a costat în primul rînd sub aspectul informaţiei, al ritmului intelectual, al percepţiei, al plasării în interiorul unor situaţii fără ieşire, al căderii în viaţa ca atare, nudă. Ca şi tine rămăsesem însă la interesul meu: biblioteca (mai mică aici, dar existentă); eu visam visul, eu speram că în provincie lumea e mai curată, că muncitorii sînt cinstiţi, că lanţurile care-i uneau pe oameni, fiind dintr-un material brut, puteau fi mai uşor de topit. Speram că au nevoie de mine. Te interesează **urmarea**? (Am anticipat ceva cîteva pasaje mai înainte).

Ai ghicit, nu-i aşa? Nu era nevoie de mine! Nici în cancelarie, nici în clasă. În cancelarie mi se atrăgea atenţia: "fii atentă cum vorbeşti" (dacă eram independentă) sau mi se spunea, pur şi simplu: "spui prostii" dacă încercam să aduc vorba de vreo carte, de vreo idee. Cu timpul s-au obişnuit cu mine, eu eram divertismentul, eu eram clownul – căci eram singura care, în cunoştinţă de cauză, îi făceam să rîdă în faţa adevărului spus, să ia astfel aminte. Era prin '78–'80 cînd le ceream să nu noteze cu note maxime pe elevii care învăţau pe de rost. După 15 ani, aveam dreptate pentru că "mă ocupasem cu lucruri de-astea". Le-am dăruit însă colegilor mei totul din mine şi ei au apreciat în final aceasta. Le-am văzut ochii în lacrimi şi mi-e de-ajuns.

Dar copiii? Copiii mei de "mahala" aveau mai întîi nevoie de poliţai. N-am avut asemenea virtuţi. Cu timpul parcă vorbeam limbi diferite, şi chiar aşa şi era, eram lumi şi exigenţe diferite. În clasă erai cu totul descoperit, erai... digitalizat: mda, te pipăiau ei, nu erai nici de fier, nici de cupru, nici de aur, se şoptea că n-aveai pe nimeni, nici proptea la cei "aleşi", nici în casă, că erai singur, că aveai greutăţi, că făceai pe infirmierul părinţilor tăi (căci nu-ţi puteai permite să plăteşti unul, neavînd din ce) şi din cauza asta mai lipseai, între două chinuri făcînd o "navetă" cu puţine momente de compensaţie. La părinţii lor nu făceai apel cînd se strica vreun întrerupător pentru că-ţi veneau a doua zi cerîndu-ţi programa şcolară. Şi-apoi copiii ştiau să şantajeze la fel cum părinţii. E subtilitatea pe care-am aflat-o la catedră: odraslele se deosebesc rareori de părinţi cînd intervenţia şcolii e pur mecanică, funcţională.

Ce cinste, ce dreptate, ce onoare, ce adevăr, ce lectură, ce interes pentru cultură? Vax. Trăiască momentul. Trăiască nota de azi. Nu, dragă Ina, copiii nu erau infernali, cum ar reieşi din scrisoarea asta atît de lungă, (N.R.: într-adevăr ne-am permis unele prescurtări, cu un cert regret) căci e depoziţia meseriei mele, demisia ei, dacă vrei, copiii erau normali, adică inerţiali.

... Îmi vei spune că tu faci fizică şi matematică şi că asta e cifrăraie, şi că pe lîngă enorme şi obositoare exerciţii, ai şi tu dreptul la... distracţie: să iei act de bîrfa şcolii, să te uiţi pe vizor, să comentezi în casă.

Sînt o naivă, dragă Ina. S-ar putea să ai totuşi, dreptate, dar atunci e de două ori întristător: profesorii n-aveau cu ce face ceva, dar nici cu cine, dacă ar fi dorit-o dinadins. Şi-atunci apăreau, firesc, aranjamentele de culise. Astfel, generaţia mea, care s-a fript, se reface punînd şi cerînd taxa pe prostie, pe veleitarism, pe fripturism, pe mercantilism, pe orice-o ajută să supravieţuiască. Şi tu şi ceilalţi, mai ales părinţii care n-au fost de regulă capabili de-un "mulţumesc" din inimă, le cereţi morală unor oameni strînşi cu uşa, ba de cei dinafara şcolii, ba de elevii înşişi. Ca să vezi, nu e acesta cinism, nici pe departe juvenil, ci copie perfectă a modelului celor "mari şi tari"?...

În şcoală o minoritate nenorocită oropseşte, în extremis, o minoritate şi mai nenorocită.

Eugenia Nicolae

Piaţa Halelor 8, bl 13B, ap. 13
Râmnicu-Sărat

* Vezi scrisoarea elevei în *Dilema*, nr. 37/1993

*Efectul de ecou*

# Librăriile de altădată

Nu cred că cineva de la noi, născut după cel de-al treilea deceniu al secolului XX, poate să-şi imagineze ce au însemnat în Bucureşti dar şi adesea în restul ţării librăriile de altădată! O spun ca unul care, între 1936 şi 1947, şi-a trăit zilnic o treime din viaţa diurnă în anticariate şi librării... A-şi petrece timpul liber în mijlocul lor echivala pentru un tînăr dornic să-şi potolească setea şi curiozitatea intelectuală, cu ceva fascinant, o păşire într-un tărîm al ispitelor culturale, mereu înnoite şi mereu fără de sfîrşit. Cine ştia să profite de el rămînea pentru totdeauna marcat de sentimentul că librăriile constituiau nişte adevărate universităţi, un prag care, odată trecut, te introducea într-o lume a surprizelor, a uimirii, rafinamentului, a îmbogăţirii spirituale.

V-aţi gîndit oare vreodată că, în parte, o cultură se face şi numai din citirea repetată a cotoarelor de carte înghesuite, volum lîngă volum, pe rafturile librăriei? Că nu rare sînt prilejurile cînd poţi pătrunde esenţa calitativă a unei cărţi şi numai din întredeschiderea discretă a foilor ei netăiate (astăzi foile netăiate au dispărut), violîndu-le paginilor ascunse taina; şi asta stînd incomod în picioare, uneori ceasuri întregi, mai mult hăpăind textul într-o lectură pe apucate decît citindu-l propriu-zis? După un oarecare antrenament, condiţionat şi de însuşirile tale native, ajungeai astfel să dobîndeşti un fel de fler în a şti din capul locului ce carte merita a fi cumpărată; **ipsofacto** evitai o cheltuială fără folos. Agoniseai totodată o respectabilă cultură bibliografică, de multe ori adusă la zi, în fel de fel de domenii, după cum îţi era îndemnul.

Mă refer aici în primul rînd la cartea străină, precumpănitor cea franceză, urmată de cea germană, mai rar, pe atunci, cea engleză. Puteai comanda – cînd nu se afla pe stand sau în raft – orice carte vroiai, aşteptînd scurgerea unui răgaz de două-trei săptămîni. Librarii proprietari sau doar şefii raioanelor de cărţi din cutare ori cutare mare complex comercial (**Cartea Românească**, **Galeriile Lafayette** dimpreună cu **Socec**) erau oameni cultivaţi, posesori în general a unei sau două limbi străine, cititori asidui cu care te puteai consulta şi care te serveau cu o bunăvoinţă extremă. Prenume sau nume familiare, de mult căzute în uitare, îmi sună în urechi, evocîndu-mi cu nostalgie o atmosferă şi o voluptate bibliofilă, un parfum ciudat, cu nimic comparabil, al cernelii de tipar, o senzaţie tactilă distilat senzuală, în capul degetelor bucurate de contactul cu hîrtia satinată, vărgată transparent, sau simplu filigranată, o stare de extaz în prezenţa cărţilor, albumelor şi cărţilor de artă, în frunte cu cele ale faimoaselor edituri **Phaidon** şi **Skira**: la **Cartea Românească**, peste drum de unde azi se află magazinul "Delta Dunării", domnişoara Mitzi, o nemţoaică bătrîioară, scundă şi din caleafară de simpatică; la **Alcalay**, pe Calea Victoriei, colţ cu bulevardul odinioară Elisabeta, domnul Faibiş, cernit de ani, cu alura nobilă şi curtenitoare; la **Socec**, tot pe Calea Victoriei, în clădirea actualului magazin universal "Victoria", domnul Montaureanu, cu ţinuta-i distinsă şi cu tîmplele grizonate, deşi încă destul de tînăr; la **Hachette** pe Lipscani, nu departe de colţul cu strada Smîrdan, domnişoara Nelly, o femeie tînără, drăguţă şi foarte atrăgătoare – afabilă şi totuşi reţinută – cu maniere ce vădeau educaţia de pension; la **Hasefer**, lîngă Banca Naţională, pe strada Eugeniu Carada, într-o clădire azi dispărută, domnul Henri Steinberg, librarul prin excelenţă al cărţii de lux în tiraje limitate, personaj format la şcoala negoţului bibliofil parizian de cea mai înaltă clasă, amfitrion elegant fără ostentaţie, îngrijit fără pedanterie, cu o mustăcioară mică, neagră, trapezoidală, subliniind parcă printr-un accent de culoare surîsul cu care te îmbia să-i vizitezi librăria (dar numai dacă îi fuseseşi în prealabil recomandat) – şi colaboratoarea sa, Vivi, înaltă, sveltă, vivace şi fină, plăcută fără a fi fost propriu-zis frumoasă. Cu toţii, umbre ale unui climat ambiant pe care îl cunoscuseră, în calitate de oaspeţi de onoare şi adesea de clienţi fideli, un André Maurois, Paul Morand, Georges Duhamel, Nicolae Iorga, Tudor Arghezi, Octavian Goga, Liviu Rebreanu, E. Lovinescu, Dimitrie Gusti, Radu Rosetti, Mihail Sebastian...

Mai existaseră în inima vechiului Bucureşti librăria **Cartea de aur** cu tezaurul ei de scrieri franţuzeşti, iar mai apoi – începînd de prin 1940 şi pînă spre sfîrşitul lui 1944 – o librărie italiană, cu multe volume somptuoase legate în piele, una care importa numai cărţi din Elveţia, a domnului Hübscher, ambele pe Calea Victoriei, şi două librării de carte germană: cea dintîi, a domnului Zweier, mică, pierdută într-un spaţiu de clădire modest din spatele statuii lui Mihai Viteazul, cea de a doua, a domnului Buchholtz, luminoasă şi încăpătoare, adăpostită de Galeriile Kretzulescu în sălile dinspre colţul cu Calea Victoriei ale actualei librării "Dacia". Ar putea să pară un paradox, dar domnul Buchholtz, arian pur, sobru, meticulos şi aşezat, proaspăt sosit din Germania lui Hitler al cărei cetăţean continua să rămînă, avea o clientelă pronunţat evreiască – căreia, apreciindu-i entuziasmul, îi vindea uneori pe credit, rămînînd în pierdere – şi desfăcea în Bucureşti cărţi şi albume sau şi numai reproduceri volante de mare format, excelent imprimate, considerate în patria sa "Entartete Kunst" (artă degenerată).

În sfîrşit, se aflase – pe strada Brezoianu, lîngă Palatul "Universul" – o vastă librărie cu cărţi strict ştiinţifice (tratate de medicină, fizică, drept etc.), a domnului Jean Leon, din mîinile căruia a trecut, cam prin aceeaşi epocă dar schimbîndu-şi profilul, în cele ale domnului Paul Teodorescu, gazetar şi publicist cu notorii opţiuni social-democrate, librărie care a devenit spre sfîrşitul războiului, cred că încă sub Antonescu, singura unde găseai literatură marxistă (socialistă şi chiar comunistă, o seamă de broşuri şi reviste străine fiind editate de Komintern); provenea toată din biblioteca personală, pusă în vînzare, a noului proprietar.

Trebuie să ştiţi că pe atunci valuta franceză se bucura, cînd era vorba de opere imprimate, de o convertibilitate foarte avantajoasă, diferită de cursul oficial obişnuit. Politica aceasta a "francului-carte" a cunoscut între 1934 şi 1939 încurajări tot mai pronunţate, ceea ce a făcut ca în intervalul amintit el să descrească de la nouă la şapte şi ulterior la cinci şi jumătate lei. Un volum beletristic în limba franceză revenea astfel, în medie, la 140-150 lei, faţă de 80-100 lei, preţul curent al cărţii literare româneşti. Unele edituri străine, ca de pildă franco-austriaca **Phaidon** (strămutată după 1939 la Londra), practicau adevărate preţuri de **dumping**: un album de artă de mari dimensiuni, foarte bogat în reproduceri color şi alb-negru, costa 250-300 lei. Asta într-un timp cînd o leafă foarte modestă însemna 6-7.000 lei şi cînd un conferenţiar universitar avea, prost plătit, 15.000. Pentru un biet student intelectual, ce vremuri nenorocite!

Radu BOGDAN

**P.S.** Îmi îngădui să comunic onoratei redacţii unele rectificări la cele publicate în nr. 41 al revistei **Dilema** (22-28 octombrie 1993), pag. 8, "Statuile Bucureştilor", articol care atribuie monumentul de odinioară închinat lui Tache Ionescu sculptorului Mercié, şi unde, jos, în dreptul aceluiaşi material, e publicată fotografia care înfăţişează vechea Fundaţie "Dalles", avînd aşezate în dreptul faţadei trei statui, "azi dispărute", cum precizează redacţia. În realitate, dacă nu am fost greşit informat în epocă, statuia lui Tache Ionescu l-a avut ca autor pe sculptorul francez Dubois, acelaşi care a realizat complexul statuar, demolat şi el, al lui I.C. Brătianu. Cît priveşte cele trei statui "dispărute", ele constituiau o comandă unitară dată spre finele anilor '30 sculptorului Constantin Baraschi, fiind destinate Universităţii din Iaşi şi reprezentîndu-i pe Titu Maiorescu, A.D. Xenopol şi Vasile Conta, însemnate figuri profesorale ale acestei universităţi. Pentru ca statuile să poată fi admirate şi de bucureşteni, ele au fost mai întîi expuse, timp de cîteva luni, în faţa Fundaţiei "Dalles".

**ERATĂ** Articolul **Provincialul ispitit** din pag. 16 a numărului trecut îi aparţine d-lui Sorin BAIAŞU, şi nu Bălăşel, cum a apărut dintr-o eroare de corectură pentru care ne cerem scuze.

## "Întreprinzătorii" din Sf. Sava

**Presupunînd că v-aţi afla în posesia unei mari sume de bani, în ce anume aţi investi?**

**C.A., a XII-a L:** Aş investi în ceva din care să iasă bani. Acţiuni la Ţiriac, de exemplu.

**Andreea Pulpea, a XII-a M:** Mi-aş cumpăra un hotel în Mexic. Nu altundeva!

**Matei T. Ciprian:** Produse electronice. Cred că ceva cu calculatoare.

**Tudor Petrescu, a XI-a:** Nu m-am gîndit. Cred că tot în comerţ. E mai uşor şi poţi reuşi repede.

**Fane:** Îţi răspund dacă faci banii pe jumate cu mine! Mi-aş cumpăra un bar, să fie de băutură.

**Mona, a XI-a:** Mi-aş face un boutique de lux.

**Cezar S., a XII-a L:** Mi-aş deschide un studiou de înregistrări. Ar fi bestial.

**Răzvan Popescu., a XI-a C:** Lasă-mă, mă, în durerea mea!

Au consemnat:
Cristian ŞTEFĂNESCU
Mihnea MIRCAN

**Propuneri de *Dilema* pentru viitor:**
**● "Cu jalba-n proţap" (nr. 44)**
**● Orgoliul sau despre cultul democratic al persoanei (nr. 45)**

Abonamentele la "Dilema" se pot contracta la toate oficiile postale. "Dilema" se află la poziţia nr. 2106 din catalogul publicaţiilor. Pentru orice nereguli în privinţa difuzării vă rugăm să vă adresaţi la redacţie, la telefonul 633.11.62 domnului Marian Burtea.

# JURNAL

Există un singur fel de a-l ajuta pe celălalt: a-i cere ajutorul, a opera un transfer de vulnerabilitate. Dialogul adevărat nu se poartă de la putere la putere, ci de la înfrîngere la înfrîngere. Puterile nu pot cumunica între ele: îşi sînt suficiente; vorbesc numai pentru a căpăta înapoi ecoul propriului lor prestigiu. Puterile nu pot comunica nici cu cei slabi. Numai cei slabi pot comunica cu cei slabi. Comunicarea însăşi e o formă de slăbiciune, o decrepitudine a tăcerii. O lume înţeleaptă e o lume în care Cuvîntul nu devine vorbire decît la cosmice răstimpuri, cînd din el se nasc cerurile şi pămîntul. Şi, de fapt, atunci Cuvîntul nu devine vorbire, ci istorie. Vorbirea apare ca o îndepărtare de Cuvînt. Iar această îndepărtare sîntem noi înşine. Dialogul real, dialogul dintre doi oameni e întîlnirea dintre două vorbiri aflate la aceeaşi depărtare de Cuvînt. Ele vorbesc despre însăşi această depărtare, încercînd să o înţeleagă, să o parcurgă în sens invers, să o anuleze. Orice vorbire care nu vorbeşte despre îndepărtarea de Cuvînt e vorbire în gol, ne-comunicare, pură absenţă a tăcerii. Pentru a fi comunicare, vorbirea trebuie să-şi formuleze propria precaritate, să-şi relateze marginalitatea. A vorbi e a fi periferic, a-ţi aminti de Cuvînt ca de o experienţă pre-natală, a gravita comemorativ în jurul Cuvîntului.

*
* *

Uneori n-ai de ales: te-ai născut într-o depresiune a timpului, vei practica deci filosofia într-o depresiune a spiritului. E destinul "micilor socratici". Cum mai puteau ei să fie "mari" după Socrate, după Platon, după Aristotel? Şi cum să nu fie ocultaţi de marile şcoli dogmatice care le-au urmat: Epicur şi stoicii? Umbriţi, deci, pe de o parte, de Academie şi de Liceu, iar pe de alta de grădinile alexandrine, lor nu le rămîne decît o singură şansă: nonşalanţa, dansul minor printre picioarele uriaşilor. Laolaltă, ei închipuie o lume miniaturală, un liliput ironic, insecte supravieţuind lăutăreşte printre tuburi de orgă. Dar ei nu au doar dimensiunea insectei. Au şi eficacitatea ei. Micii socratici sînt ca un popor de carii, în carnea bogată a spiritului platonician. Ei reuşesc, prin zgîrieturi obscure, să submineze spiritul acesta, pregătind terenul vieţii intelectuale din epoca romană. Şi investiţi cu o asemenea funcţie – devin indispensabili. Cyrenaicii nu se lasă asimilaţi epicureismului, iar cinicii, cu aparente eclipse, rezistă pînă în secolul VI după Christos. Ei sînt "duhul" pe care şi-l dă grecitatea. În ei s-a întrupat spiritul grec pentru a muri.

Andrei PLEŞU

# "Cazul" Sălcudeanu sau triumful lui C.V. Tudor

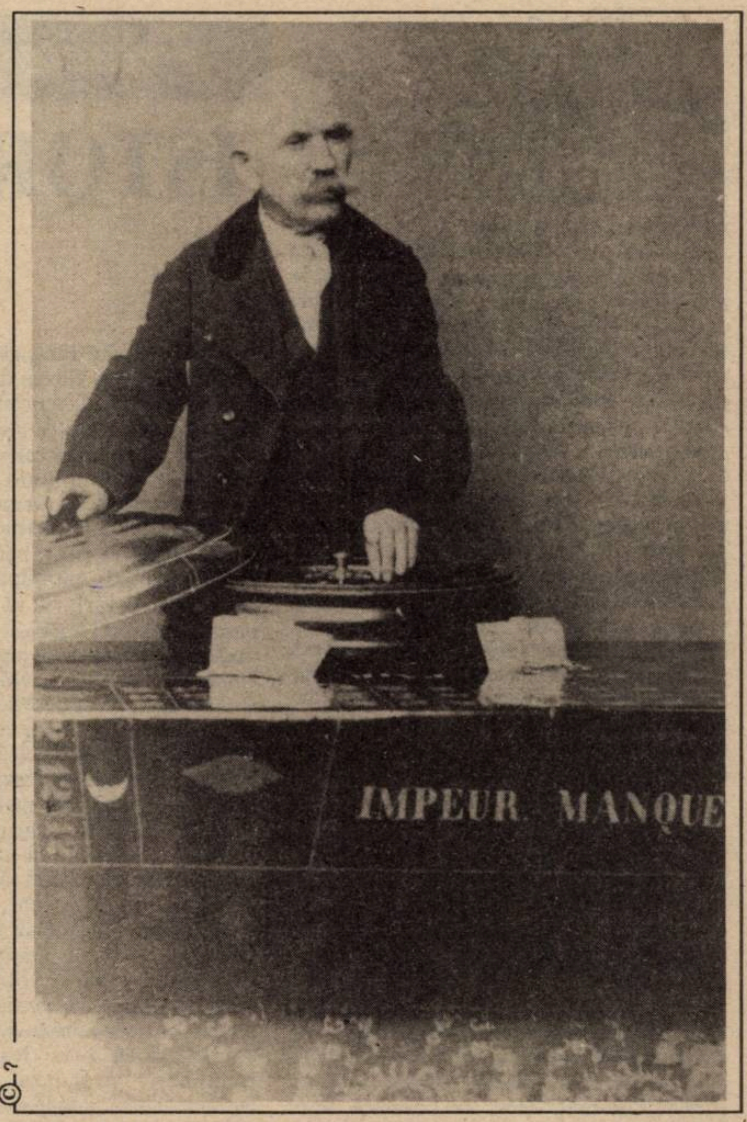


Prezentată cu penibilă întîrziere şi prost justificată, demisia lui Petre Sălcudeanu a surprins şi a dezamăgit. Dar nu pentru că a fost dată cu greu, chinuit şi flasc. Nici pentru că fostul, de-acum, ministru al culturii a preferat unui orgolios anunţ laconic o explicaţie confuză şi, în fond, lamentabilă.

Demisia lui Petre Sălcudeanu a surprins şi a dezamăgit dintr-un motiv mult mai simplu: pentru că s-a produs. Veselei încrîncenări împotriva lui i-a dispărut dintr-o dată stimulentul. Zecile sau poate sutele de persoane care timp de două săptămîni au scris în gazete ori au pronunţat în incinte publice cuvintele magice "chiloţi", "şliţ" şi "prohab" au rămas fără hrană spirituală.

Abia după ce a demisionat va fi fost Petre Sălcudeanu într-adevăr urît de cei care pînă atunci îl atacaseră. Verva lor intransigentă nu mai avea obiect. Demisionînd, Petre Sălcudeanu i-a lipsit de bucuria exprimării indignate pe tema "chiloţilor", a "şliţului" şi a "prohabului". Rămînînd ministru, Petre Sălcudeanu i-ar fi făcut fericiţi încă multă vreme de acum înainte. Dîndu-şi demisia, a produs un şoc. I-a frustrat. Plăcerea de a scrie la gazetă cuvintele "chiloţi", "şliţ" şi "prohab" ori de a le rosti în gura mare în Parlament a luat sfîrşit.

Neserios, deci, Petre Sălcudeanu. Să demisionezi după ce ai dat prilejul unei atît de mari excitaţii, să laşi bucuria de a scrie cuvîntul "chiloţi" fără pretext de liberă manifestare, să nu mai oferi un alibi onorabil celor care îl invidiază în secret pe Corneliu Vadim Tudor pentru libertatea de a scrie cum se vorbeşte la uşa cortului – ce dezamăgire! Abia de acum încolo Petre Sălcudeanu devine un personaj detestabil.

Pînă şi Suzana Gâdea a fost convocată să-şi dea cu părerea – şi şi-a dat-o! – despre "cazul Sălcudeanu". O părere foarte critică. Dar nu ce a spus ea despre zguduitoarea "afacere chilotu'" e important; altceva este important. Fosta ministreasă a culturii şi educaţiei socialiste solicitată în chip de severă autoritate morală şi intelectuală, nu este aici încă un triumf, triumful lipsei de prejudecăţi?!

Dar adevăratul triumf aparţine cuiva care nu l-a atacat pe Petre Săcudeanu.

"Cazul" Petre Sălcudeanu a dovedit că maniera jurnalistică de la **România Mare** este de fapt pe cale de a se generaliza.

"Cazul" Petre Sălcudeanu a dovedit că jurnalistul (şi parlamentarul) Corneliu Vadim Tudor a făcut şcoală, chiar dacă epigonii îi sînt formal adversari. Stilistica este însă mai presus de inimiciţii. "Cazul" Sălcudeanu a fost prilejul exprimării unei solidarităţi stilistice dincolo de superficiale împărţiri între partide, redacţii, tabere etc.

Îl presupun pe Corneliu Vadim Tudor fericit. Are toate motivele. A triumfat. "Cazul" Sălcudeanu a fost o demonstraţie strălucită.

Mircea IORGULESCU

© E. Tănjală

*Puncte de vedere*

# ISTORIA MIŞCĂRII LEGIONARE. BREVIAR (IV)

La 13 noiembrie e debarcat guvernul naţional-ţărănesc şi regele Carol al II-lea aduce la cîrma ţării guvernul liberal condus de I.G. Duca. Parlamentul e dizolvat şi sînt organizate noi alegeri pentru ziua de 20 decembrie. Legionarii depun liste peste tot, desfăşurînd o intensă campanie electorală, presărată cu ciocniri cu poliţia şi jandarmeria. Ziarele vorbesc, tot mai mult, de agresivitatea legionarilor în campania electorală. Titulescu, ministru de Externe, la insistenţele – s-a spus – ale unor cercuri democrate influente din străinătate, depune stăruinţe pe lîngă primul ministru să reînnoiască actul de dizolvare a Gărzii de Fier din 1931 şi 1932. Duca, democrat sincer, e de acord cu propunerea lui Titulescu, mai ales că avea precedent. Caută o formulă convenabilă de a înfăptui interdicţia şi o găseşte pe cea mai nefericită. Dizolvarea e hotărîtă în seara zilei de 9 decembrie 1933 şi e sancţionată prin înscrierea ei în Jurnalul Consiliului de Miniştri. (Asta pentru că regele, sfătuit de Puiu Dumitrescu, filo-gardist, a refuzat să semneze un decret regal de dizolvare). Concomitent cu dizolvarea, se interzice Gărzii de Fier participarea la alegeri, chiar acolo unde se depuseseră liste. Sediile legionare sînt din nou sigilate, arhivele sînt sechestrate, se operează arestări iar autorităţile se arată mai ferme în decizie. Legionarii protestează, iar cotidianele **Calendarul** şi **Cuvîntul** (la care se adaugă gazeta gardistă **Axa**) le iau apărarea, denunţînd ca ilegală decizia de dizolvare a Gărzii de Fier. Încordarea în ţară, obişnuită în perioadele de alegeri, e acum mult crescută.

## *Un legionar notoriu adăpostit de verişoara Elenei Lupescu*

În seara zilei de 29 decembrie 1933 este asasinat, pe peronul gării Sinaia, primul ministru I.G. Duca. Asasinii sînt trei legionari, Nicolae Constantinescu, Ion Caranica, Doru Belimace (prin anagramare, ei au fost numiţi, de camarazii lor, Nicadorii Ni de la Nicolae, Ca de la Caranica, Dor, de la Doru). Constantinescu e arestat imediat, ceilalţi se predau a doua zi. Se operează masive arestări de legionari, şi unii gazetari socotiţi autori morali ai asasinatului (Nichifor Crainic, Nae Ionescu, Dragoş Protopopescu, Toma Vlădescu, M. Polihroniade, Nicolae Roşu etc.). Lucru curios, Codreanu, atent căutat de poliţie pentru a fi arestat, nu e găsit. A fost, s-a dezvăluit apoi, de disidentul Mihail Stelescu, adăpostit în casa unei doamne căpitan Crainiceanu, care – mirare – era verişoara Elenei Lupescu. (În 1935 Stelescu îl întreba într-o scrisoare deschisă: "În timp ce toţi stăteam la Jilava şi în alte închisori, tu te adăposteai la o doamnă. Era o persoană duşmană acţiunii tale. Cum de v-aţi înţeles aşa de bine?" – Mihail Stelescu, **Scrisoare deschisă lui Corneliu Codreanu, Cruciada Românismului**, I, nr. 18 din 4 aprilie 1935). Vestea asasinării lui Duca a produs rumoare, indignare în lumea democrată şi satisfacţie printre legionari. Era cel dintîi prim-ministru al României asasinat din motive politice. Iar asasinatul fusese conceput şi înfăptuit de o organizaţie politică ştiută pentru cultivarea spiritului de jertfă, pînă la acţiuni de kamikadze, printre aderenţi, folosind, încă din 1924, glonţul ca acţiune de pedeapsă. Forţa Gărzii de Fier se dovedea reală şi fanatismul, inoculat cu metodă, dăduse rezultate. Din zecile de proteste, îl aleg pe cel al lui N. Iorga: "Tristul erou al crimei care indignează este militant al Gărzii de Fier; dizolvată recent de guvernul liberal... Şi, cu o îndrăzneală fără precedent, se deschide o eră de sălbăticie şi omor, necunoscută în viaţa noastră politică. Autoritatea represivă va şti să-şi facă datoria şi să recheme pe cale normală, prin orice mijloace legale, nebunia şi exaltarea pe care nu le justifică în nici un caz tinereţea şi avîntul rătăciţilor" – (**Neamul Românesc**, din 31 decembrie 1933).

S-a discutat mult – se mai discută – despre utilitatea legală a dizolvării Gărzii de Fier. Firește, extremiştii de dreapta au condamnat-o. Opinia circula şi prin unele medii democrate. În memoriile sale, Grigore Gafencu găseşte măsura inoportună şi inutilă, socotind că legionarii trebuiau lăsaţi să participe în alegeri deoarece, în parlament, lipsiţi de verb şi experienţă, s-ar fi uzat şi autodepreciat. – (Grigore Gafencu, **Însemnări politice**, Ed. Humanitas, 1991, p. 313). Singurul element demn de reţinut din consideraţiile lui Gafencu (au fost şi altele asemănătoare) este acela care subliniază că, prin ricoşeu, dizolvarea a contribuit, paradoxal, la fortificarea legionarismului. Pozînd constant în victime ale politicianismului, firește, "iudeo-masonic", dizolvarea le furniza argumente în sprijin. Iar dizolvarea mai contribuia şi la sporirea, prin clandestinitatea în care erau siliţi să activeze, a eroicului, a jertfei şi a morţii, în variante cunoscute ale credoului legionar. Că aceste puncte de vedere sînt justificate o dovedesc cifrele aderenţilor Legiunii la sfîrşitul anului 1933: 28.000. Procesul asasinilor a început la sfîrşitul lui martie 1934. Codreanu s-a prezentat, atunci, autorităţilor, compărînd în proces. Pe banca acuzării, în primul rînd, se aflau cei trei asasini. Pe celelalte zece bănci apăreau ceilalţi inculpaţi (printre care Codreanu, generalul Cantacuzino-Grănicerul, Gh. Clime, Virgil Ionescu, Mihail Stelescu etc. Nu lipsea nici Nichifor Crainic). Primii erau judecaţi pentru asasinat, ceilalţi pentru complot. Nicadorii, deveniţi pe dată eroi ai Legiunii, sînt condamnaţi, în 5 aprilie, la muncă silnică pe viaţă. Codreanu susţinînd că n-a avut nici un amestec în plănuirea asasinatului, opera exclusivă a celor trei acuzaţi, asumată public şi la proces de ei, e achitat. Mereu, înainte şi după aceea, Codreanu va şti să se apere ca neimplicat direct în acţiuni asemănătoare, deşi e greu de admis că într-o astfel de organizaţie în care disciplina era severă şi manifestările publice de orice fel erau ordonate pe cale ierarhică, C.Z. Codreanu să fi fost străin de fapte ca acestea atît de importante politic. Nu e lipsit de interes faptul că preşedintele completului de judecată, generalul Petrovicescu, s-a înscris, apoi, în Garda de Fier, ca şi doi dintre membrii complotului.

## *Masa de manevră*

Rămîne un fapt de necontestat. Şi înainte dar, mai ales, după asasinat mişcarea legionară se fortifică sensibil, cucerind noi aderenţi nu numai în lumea studenţească dar şi a intelectualilor tineri în genere. Audienţă cuceresc şi în mediile tinereşti ţărăneşti şi muncitoreşti. Criza economică, cu efectele ei dezastruoase pe plan social în general dar în mediile tinere în special, a îndeplinit un rol favorizant, adesea de seamă, în acest act de fortificare şi extindere a mişcării legionare. În ianuarie 1934, Constantin Noica, încă nelegionar (va deveni în 1938), dar simpatizînd cu spiritul protestatar al tineretului şi cu opiniile legionaroide ale profesorului său, Nae Ionescu, şi ale unor colegi de generaţie deja rinocerizaţi, scria un articol în care dezvăluia, cu dreptate, cauzalitatea economică a politizării tineretului: "Social, tineretul înseamnă o categorie de oameni care nu-şi găsesc locuri. Profesional, tineretul este sau pretinde a fi, mai cărturar, mai în specialitate decît lumea veche. Etic, tinererul se prezintă nepătat şi capabil, deci, de a protesta împotriva imoralităţii vieţii noastre publice. În sfîrşit, tineretul se vrea, se afirmă reformator". Guvernanţii au redus, simplificator, toate aceste ipostaze la una politică. Într-un fel e adevărat, deşi incomplet. "De aceea să nu se mire nimeni, şi cel mai puţin guvernanţii, că tineretul are astăzi o importanţă politică. Oare pentru că ceilalţi nu l-au înţeles pentru că l-au înţeles greşit, poate. Şi iată că într-o bună zi tineretul – care, în mare parte, este studenţime, s-a trezit ca masă politică... Astăzi, da, tineretul face politică – şi nu din vina lui. O face cu sete, tinereşte cum face tot... Stăpînirea vrea chiar să-i reducă posibilităţile de activare în planul politic, printr-o serie de acţiuni care stau să vină... Tineretul nostru e bolnav de politică. Dacă există un primat în societatea noastră tînără, atunci există primatul politicului. Ce e rău? Poate că e rău. Dar de ce n-ar vrea odată lumea să plece de la ceea ce este, viul românesc?" – (Constantin Noica, **Tineretul bolnav de politică, Credinţe**. I, nr. 37 din 18 ianuarie 1934). Efectele crizei, convingerea, inculcată prin educaţie bine administrată, că legionarii sînt cavaleri ai dreptăţii, că luptă pentru o nouă Românie, numai a românilor, că vor stîrpi plaga politicianismului, că ei sînt mesagerii adevăratei ortodoxii şi pentru aceste înalte laturi merită să lupţi pînă la sacrificiu suprem au creat în jurul Gărzii de Fier o aură de bine întreţinut eroism. Rîndurile sporeau, clandestinitatea şi martirajul, bine exploatat, erau favorabile Gărzii. Pentru mulţi tineri, unii intelectuali, proveniţi din toate mediile profesionale (dominau absolvenţii de la Academia Comercială, dar şi medicină, teologie, litere) şi toate straturile sociale, inclusiv fosta mare boierime cu arbore genealogic nobiliar (Sturza, Cantacuzino, Tell), legionarismul părea a fi o alternativă valabilă. Pentru lichidarea politicianismului, a corupţiei şi incuriei administrative, a carenţei morale, legionarismul părea a aduce o alternativă. Iar agitarea românismului integral, a ortodoxiei ca normă de viaţă contribuiau, de asemenea, la expansiunea legionarismului. Pentru mulţi, apărea nu atît ca o organizaţie politică, cît ca un militantism etic.

## *Istovul democraţiei*

Democraţia părea a-şi fi istovit potenţele, trebuind să fie înlocuită cu altceva. Modele posibile, oricum prezentate ca ideale, erau Italia lui Mussolini şi Germania lui Hitler. Peste tot era agitată ideea revoluţiei naţionale, pe care Italia şi Germania o înfăptuiseră. Era aşteptată să fie înfăptuită şi în România. Iar cei chemaţi s-o realizeze erau numai legionarii, care vor schimba, prin această revoluţie naţională, temeliile ţării. Tinereţea, pe care afirmau că o reprezintă legionarismul, era chemată să regenereze ţara şi rînduielile ei poluate. Totul, sub raport doctrinar, era ceţos şi tulbure. Dominau cîteva motive obsesive (la care mă voi referi la locul potrivit), transformate aproape în lozinci demonetizate. Dar cum prezentul era considerat odios şi vidat de speranţă, se milita pentru viitorul prezentat luminos. Iar pe plan extern, ascensiunea fascismului şi a hitlerismului umilind vechile democraţii aducea, de asemenea, vînt la pupa legionarismului. Domina, printre tinerii devoţi ai legionarismului, buna credinţă, inocenţa şi puritatea într-un ideal care li se părea atoatesalvator. Sufereau pentru el prigoane, osînda publică, închisoarea. Dar nu dezarmau. Cînd se vor trezi, va fi prea tîrziu. A fost aici şi acum, e necesar să fie spus, o tragedie a unei generaţii în derută care s-a aruncat orbeşte pe calea rea a totalitarismului şi a interdicţiei liberei cugetări. Eugen Ionescu, bun cunoscător al fenomenului, l-a fixat, memorabil, în **Rinocerii**. A judeca fenomenul legionar pamfletar şi adjectival e o cale contraproductivă. El trebuie înţeles cum a fost şi ce a fost cu ochi eliberaţi de copertina prejudecăţilor de tot felul.

Z. ORNEA

# Moţiunea e ... bani!

Între 25 şi 28 octombrie, Parlamentul a dat piept cu o moţiune şi cu prima visterie a ţării. Cu moţiunea - mai degrabă simplută, decît simplă - a opoziţiei, n-a fost prea greu, ea pierind pe limba ei, la propriu! În ce priveşte problema BNR, vistiernicul Mugur Isărescu "i-a avut" pe toţi turbaţii lui "admiratori" în frunte cu senatorul PDSR, Marin Stelian, care umblă cu limba de-un cot după jiltul de la BNR, de cînd Iliescu s-a reales. Păi, un ce profit aşteaptă şi el săracu', doar a votat cum "trebuie"!

Luni, o premieră legislativă la Bucureşti: o moţiune dezbătută separat în cele două Camere. De ce? De simplă ce a considerat-o, Opoziţia, cînd ea era de fapt "de cenzură", dovedind a nu ştiu cîta oară că parlamentarii "minorităţii" habar nu au pe ce îşi pun semnătura! Normal, Senatul, prin coaliţia pro-guvernamentală, a eliminat Moţiunea din start, pe motiv de neîndeplinire a cerinţelor de procedură. Deşi motivul, (pentru toată lumea) Moţiunii nu putea fi altul decît nevalidarea de către Parlament a celor 4 miniştri numiţi în Guvern în august '93, în "avîntul" ei de schimbare, Opoziţia a încheiat textul semnat de 36 de senatori, cu cerinţa expresă adresată preşedintelui Iliescu, de a numi un nou prim-ministru, care la rîndul său să formeze un nou Guvern, ceea ce echivalează cu o moţiune de cenzură! Care se discută în Camerele reunite oricum şi e doar una pe sesiune! Gafa Opoziţiei a fost amplificată şi de propunerea unor senatori din PNŢCD şi PAC, ca să se elimine textul final, că ei nu asta vor! Ce-i drept, greşelile s-au ţinut lanţ şi de partea puterii şi de partea Opoziţiei, începînd cu nevalidarea în august '93 a celor 4 miniştri bazată pe echivocul Constituţiei la acest capitol, continuînd cu Moţiunea greşit formulată, ceea ce a determinat acceptarea dezbaterii ei în Camere separate şi supunerea la vot a discutării ei, ca posibilitate şi nu a fondului ei. Deci toată lumea a cam fost în afara Constituţiei şi-a Regulamentului! O fi din cauza tranziţiei, sau doar din cauza "originalităţii" ei?!

Opoziţia a ameninţat cu o Declaraţie, după ce votul a scos-o din "joc", dar practic nu are decît două posibilităţi: sau depune o moţiune de cenzură ca lumea şi a terminat cu moţiunile pe sesiunea asta, sau renunţă şi face pe "mortul în păpuşoi". Asta e.

Camera Deputaţilor, mai "democrată" (sau dl. Năstase mai maleabil, mai dispus la compromis!?) a discutat totuşi, după îndelungi polemici de genul celor din Senat, Moţiunea şi a supus-o la vot, al cărui scor a fost destul de strîns -155 de voturi împotrivă şi 128 pentru.

Marţi, Senatul s-a arătat din nou în alertă - pro-guvernamentalii în special - în legătură cu rata dobînzii BNR, fixată de Guvernatorul Mugur Isărescu la 260 %, în perspectiva apropiatelor discuţii cu FMI-ul. Omul pe care PDSR îl ţine cam de multişor în coasta d-lui. Mugur Isărescu, senatorul PDSR Marin Stelian, a cerut ca din gură de şarpe venirea Guvernatorului BNR în faţa Senatului ca să "dea socoteală" şi eventual să fie "debarcat"! Senatul, la propunerea mai multor parlamentari, susţinută de preşedintele şedinţei, dl. Eugen Dijmărescu, a hotărît prin vot chemarea pentru a doua zi a Guvernatorului BNR şi miniştrilor Mircea Coşea (reformă), Dumitru Popescu (industrie), Viorel Oancea (agricultură), Florin Georgescu (finanţe) şi a directorului Băncii Agricole. Legea privind Agenţia pentru Dezvoltare şi Amenajare Rurală, aflată pe ordinea de zi "cu prioritate", a fost din nou dată uitării. Camera Deputaţilor, ocupîndu-se de Legea arendei, a adoptat un amendament propus de deputatul PRM Dan Popovici şi susţinut de Opoziţie contra majorităţii (care nici ea n-a fost "compactă" la vot), dar cînd a venit vorba de Comisia de mediere în această problemă, PDSR-ul şi PUNR-ul a făcut pe dracu-n patru ca deputatul PRM Dan Popovici să nu facă parte din ea, pe motiv că reprezentanţii PRM sînt în prea multe comisii faţă de micimea grupului parlamentar!!! Hopa! Ioan Gavra, "omul" de pază al PDSR din PUNR, a întrerupt discuţiile şi s-a trecut la Legea acreditării instituţiilor de învăţămînt.

Miercuri, Senatul l-a "anchetat" pe Guvernatorul BNR, Mugur Isărescu, consultîndu-i, de complezenţă (cînd nu i-a solicitat direct ca "martori") şi pe miniştrii invitaţi. Rolul de "acuzator public" l-a jucat bineînţeles dl. Marin Stelian, ale cărui întrebări erau mai mult retorisme acuzatoare, incriminatoare, vădind nerăbdarea de faţă mare în a-l decapita pe Guvernatorul BNR! Dl. Mugur Isărescu însă a dezamorsat cu calm toate atacurile, susţinut şi de miniştrii de specialitate, Mircea Coşea şi Florin Georgescu, lămurindu-i pe toţi că rata de 260 % este doar o măsură de penalitate, o rată descurajatoare pentru băncile care vor să facă numai speculaţii financiare pe banii statului, fără a finanţa cu credite nici o activitate productivă. Rata uzuală de credit este în contiunare de 70 %, pentru băncile cu un comportament normal. Şi oricum, politica monetară a BNR nu poate fi separată de politica economică a Guvernului! Iar acum a venit timpul ca politica economică a ţării să aibă un solid suport politic, a afirmat dl. M. Coşea! "Rata dobînzii şi cursul valutar sînt ultimele forme mascate de subvenţie", a afirmat dl. Isărescu, referindu-se la numeroşii agenţi comerciali aflaţi în stare de faliment, dar pe care statul, conform unei politici populiste, nu vrea să-i "lase". Văzînd că nu au de unde să-l "muşte" decisiv, "căţeii" proguvernamentali, amatori în ale finanţelor şi economiei în genere, din piaţa liberă, au trecut la ameninţări disperate, propunînd să se iniţieze o moţiune (ce, numai Opoziţia?!) de neîncredere în BNR, sub forma unei declaraţii de "principiu" care să ceară Guvernatorului BNR retragerea măsurilor de majorare a ratei dobînzilor. Moţiunea-declaraţie a fost propusă de reprezentanţii PADR (PDSR-ul pune pe alţii, ca de obicei).

Cauzele tuturor nereuşitelor economice şi politice ale guvernelor post-decembriste - lipsa marii privatizări, monopolul statului, forma de proprietate (cea de stat), deci - nu au fost pomenite.

Petru IONESCU

# Curăţenie generală

O nouă concretizare a conflictului dintre putere şi opoziţie s-a manifestat săptămîna trecută sub forma noii moţiuni "simple" discutate în Parlament. Depunerea unei moţiuni de către opoziţie este un lucru natural într-un regim democratic (fie el şi ca al nostru), şi nicidecum o "destabilizare" - aşa cum, în virtutea refrenului că "guvernul nu este lăsat să lucreze", ni se tot sugerează. Rămîne de discutat însă, în cazul de faţă, care poate fi eficienţa unei asemenea acţiuni politice. Ca şi la cealaltă moţiune (să sperăm că n-o să ajungem să le numărăm, ca pe mineriade...), după lungi dezbateri, votul a lămurit rapid chestiunea, iar apoi fiecare tabără şi-a asumat episodul ca pe un succes, ca pe o victorie împotriva celeilalte. Se pare că partidele de opoziţie s-au angajat într-o luptă de uzură împotriva coaliţiei guvernamentale, încercînd să speculeze fiecare fisură din activitatea executivului. E greu de presupus însă că această hărţuială poate aduce şi altceva decît fandări de conjunctură, dat fiind faptul că, pe de o parte, PDSR şi aliaţii săi acţionează solidar atunci cînd soarta le e pusă în joc, iar pe de altă parte guvernul nu pare prea sensibil la admonestările venite dinspre Dealul Mitropoliei (sau dinspre orice altă direcţie). Nici că o cavalcadă de moţiuni are darul de a slăbi alianţa guvernamentală nu se poate spune: dimpotrivă, îi dă ocazia, de fiecare dată, să-şi arate unitatea "de monolit", după lecţia învăţată atît de bine în regimul trecut. Această unitate face, deocamdată, imposibil succesul vreunei moţiuni; se va putea înregistra un asemenea succes doar în momentul în care vreun partid aliat al PDSR (sau vreo grupare din interiorul acestuia) va avea nu numai nemulţumiri suficient de mari faţă de guvernul Văcăroiu, dar şi garanţia că printr-o altă distribuţie a "rolurilor" în Parlament va putea ajunge în guvern. Altminteri, votul este totalmente previzibil (şi, de la un punct încolo, chiar şi dezbaterile).

Mult mai interesant este, însă, un alt conflict care caracterizează viaţa noastră politică; deznodămîntul lui poate avea o importanţă mai mare pentru viitor decît moţiunile opoziţiei. El s-a manifestat de mai multă vreme, în cîteva reprize care au dus la eliminarea din cadrul executivului a unor reformişti autentici, cu un profil mai mult "tehnic" decît politic şi care mizau în primul rînd pe competenţă (Mişu Negriţoiu este un exemplu recent, Virginia Gheorghiu unul mai vechi). În ultima vreme, gruparea conservatoare din PDSR, susţinută de PUNR, PSM şi PRM a lansat atacuri ce se vor decisive la adresa conducătorilor de bănci, şi în special la adresa guvernatorului Băncii Naţionale. Fiecare dintre aceste grupări politice are motivaţii diferite în susţinerea acestui atac (PUNR, de pildă, vrea să-şi instaleze oamenii proprii în fruntea instituţiilor bancare; PDSR vrea acelaşi lucru, plus o politică bancară populistă, controlată de partid, aducătoare de capital electoral; cît despre PSM şi PRM, aşa or fi primit ordin); ca şi în alte ocazii însă, diferenţele se şterg cînd e vorba de interesul comun. Cel mai grav este însă că cei care doresc un control mai strîns al activităţii Băncii Naţionale nu au dovedit nici un moment că şi pricep ceva din menirea acestei instituţii. Lecţia dată de dl. Mugur Isărescu reprezentanţilor Senatului este edificatoare în acest sens. Şi nu numai atît: manevrele prin care se încearcă punerea sub control a politicii Băncii Naţionale dovedesc poate cel mai clar intenţia de încetinire (încă?) şi chiar de stopare a reformei. Nu numai pentru că băncile în general sînt rentabile, dar şi - mai ales - pentru că domeniul financiar, prin caracterul său tehnic şi precis, poate fixa nişte repere sigure ale tranziţiei, făcînd reforma să înainteze chiar şi în ciuda (sau împotriva) unor interese politicianiste de moment. În plus, nu trebuie uitat că Mugur Isărescu este la conducerea BNR din 1990, e o insulă de stabilitate şi coerenţă în vîrtejul guvernărilor postrevoluţionare, ceea ce pentru nişte vechi obişnuiţi ai dosarelor de cadre e de neacceptat. Ceea ce neglijează "durii" din PDSR ş. cl. este faptul că o subordonare a Băncii Naţionale "pe linie de partid" (căci asta se urmăreşte, chiar dacă se declară altceva) este catastrofală chiar pentru partidul care ar încerca s-o aplice, deci pentru PDSR. Şi iată de ce. Puterea de astăzi are numeroşi susţinători printre noii patroni care, cu, voie sau nu, au fost favorizaţi de confuzia care domneşte în legislaţie şi în aplicarea reformei; cînd banii acestora se vor înmulţi de ajuns pentru a constitui un factor puternic de presiune, ei vor fi primii care nu se vor mai mulţumi cu jumătăţile de măsură care (e drept!) i-au favorizat pînă acum: vor dori capitalism adevărat, cu legi serioase şi bine puse la punct, în stare să le ofere perspectiva unei forţe economice din ce în ce mai mari. Nu capitalul va funcţiona după cum vrea partidul, ci invers. Iar dacă opoziţia poate fi, să zicem, compromisă ori fărîmiţată, marile acumulări de capital (în curs de constituire) nu pot fi anihilate decît în "stil" 11 iunie 1948 - ceea ce, în mod normal, n-ar trebui să mai fie posibil. Aşadar, în măsura în care partidul de guvernămînt şi aliaţii săi încearcă să controleze politica bancară, să reintroducă în domeniul financiar criteriile administrative şi dirijiste (în locul unei necesare şi rapide liberalizări), îşi vor face mult mai mulţi duşmani decît au în prezent. Acest conflict oarecum "subteran" cu băncile devine, deci, mult mai important decît pare. Nu e vorba doar de schimbarea unui om cu altul mai "devotat" şi mai obedient, ci de un domeniu major al reformei care, după inima unora, ar trebui să devină al "fostei reforme".

Mircea VASILESCU

## Presa despre...

# Ultima dilemă: "vom pune murături cu sare libaneză?"

Chiar dacă marea privatizare a încremenit în proiect, dimpreună cu "proiectanţii" ei, chiar dacă banii nu mai sînt ce-au fost – ba chiar mai mult decît atît – a început să ne amiroasă a capitalism reavăn. Ziarele au rubrică bursieră şi de curs valutar, televiziunea ne prezintă oameni de afaceri cu aceleaşi metode cu care făcea înainte emisiunea "Prim plan" despre eroi ai muncii socialiste, iar noi începem să gîndim în termeni de piaţă: nu mai "cumpărăm", ci "facem o investiţie", nu mai zicem că la colţ "a băgat trei feluri de brînză", ci că "minimarketul de la colţ are o ofertă diversificată de brînză". Dar cel mai mult şi mai mult i-a plăcut poporului român să joace la Caritas. De mult îi cîntă jurnaliştii noştri prohodul acestui "joc de întrajutorare", dar niciodată ca săptămîna trecută. "Caritas pe patul de moarte" – scrie, pe fond negru, cum se cuvine, **România liberă** de joi, 28 octombrie. "Înfiinţarea unei filiale «Caritas» în Valea Jiului se explică prin necesitatea vitală pentru dl. Stoica de a asigura casieriilor din Cluj banii pentru plata celor cărora le-a venit rîndul". Acelaşi ziar, prin editorialul lui Bogdan Ficeac (27 octombrie), relevă diversele implicaţii ale celebrului "joc": "Caritasul ne-a făcut unici în Europa. În ochii presei străine am devenit o bizarerie, mai ales că escrocheria se împleteşte într-o buimăcitoare originalitate cu politica de partid. Raportul Băncii Naţionale este ţinut secret de către chiar preşedintele Camerei Deputaţilor. Un secret al lui Polichinelle care nu mai intrigă pe nimeni". Cu atît mai puţin s-a lăsat intrigat **Evenimentul zilei**, care – evident – ce putea să facă altceva? "A pus mîna pe celebrul raport ultrasecret «Caritas»!" Stilistic şi semantic, a fi celebru şi ultrasecret în acelaşi timp numai în ziarul d-lui Cristoiu se poate întîmpla. Dar nu e singura asociaţie inedită pe care o face "bulina roşie". Redactorul şef comite şi el una: "Caritasul le oferă celor ce au puterea să bată drumul pînă la Cluj speranţa îmbogăţirii peste noapte. Racla cu moaştele Sfîntului Dimitrie cel Nou i-a hrănit pe cei din Dealul Mitropoliei cu iluzia unui sfîrşit al tuturor necazurilor" (**Ev. z.**, 27 octombrie). "Caritas – o afacere cu acordul politic al Puterii" – titrează **Tineretul liber**, preluînd declaraţiile lui Eugen Dijmărescu: "PUNR a făcut o politică, sperînd că prin "Caritas" va putea să cîştige alegerile anticipate, pe care de altfel le şi doreşte în acest moment – pentru că nu întîmplător presiunea asupra asocierii la guvernare este atît de mare – dar să şi împartă, cu orice chip, acest risc şi cu alţii. Numai că şi PDSR este destul de abil şi a înţeles jocul". "Nebunia jocurilor de întrajutorare a cuprins România, dar sfîrşitul este aproape şi aşteptat cu nelinişte" – scrie agenţia France Presse într-un comentariu reluat de **Tineretul liber**. Fiind – nu? – un "cotidian de informaţie", **Curierul naţional** ne informează, în cîteva rînduri, că Ministerul Justiţiei este împotriva "Caritasului" (26 octombrie) şi că la Petroşani s-a deschis o filială. La fel de informativ e şi cotidianul **Libertatea** (27/28 octombrie), care publică acelaşi scurt comunicat de presă. Nici **Ora** nu pierde ocazia de a se referi la "fenomenul clujean": "Întrucît PUNR îl bîzîie prea mult la cap, PDSR ameninţă că va distruge Caritas-ul". Destructibil sau nu, "Jocul" profită şi de "neaşezarea" instituţiilor care ar trebui să se ocupe de controlul financiar. Fără legătură directă cu Caritas, **Adevărul** face un scurt inventar, ocupîndu-se de "lipitorile" care sug sîngele firmelor de stat prin firme private (parazite şi) paralele: "Poliţia declară că nu le poate întocmi dosare penale, întrucît Finanţele nu le-au numărat banii şi, deci, nu se cunoaşte prejudiciul. Procuratura se reorganizează ca Parchet şi, în plus, oameni de-ai săi dintre cei mai buni au plecat, s-au făcut avocaţi cu firme, unde sînt cei mai în temă şi cei mai utili. Curtea de conturi, după ce a bîjbîit doi ani cu înfiinţarea şi dibuirea de sedii, mai cere un time-out de cinci luni, pînă se va uita prin toate dosarele. Garda financiară a devenit, pînă una alta, sinonimă cu generalul Florică, deci cu ridicolul absolut. În tot acest timp, lipitorile îşi văd de treaba lor. Absorb veniturile întreprinderilor, aducîndu-le pe acestea la faliment şi pe oameni la disperare". Ei, dacă întreprinderile ar juca la Caritas... Şi pentru că semnele capitalismului multilateral dezvoltat nu sînt numai dinspre Caritas, ziarele consemnează cu toatele (comentînd după împrejurări şi directive) evenimentul marcant al relaţiilor româno-americane: "saltul" dolarului peste o mie de lei. **Curierul naţional** ironizează subţire, să priceapă tot românul: "Marea «performanţă» a managementului bancar naţional: dolarul la 1036, iar cu începere de la 1 noiembrie 1993 rata dobînzii la creditul overdraft va fi de 250 la sută anual. Felicitări, domnilor bancheri! V-aţi făcut plinul! Ce facem însă cu producţia naţională?" Asta e, într-adevăr, o problemă – ce Dumnezeu să faci cu aşa producţie... E dramatică această luptă a noastră,a tuturor, pentru construirea capitalismului, dar poate că aspectul cel mai grav îl sesizează tot **Adevărul**, într-o întrebare-titlu care rezumă condiţia noastră de cumpănă între Orient şi Occident, dar şi de potenţiale victime ale hulpavului capital străin: "Vom pune murături cu sare libaneză?". (M.V.)

## De jur împrejur

# Teritorii ocupate

În Gaza - obiectiv prioritar al planului de pace Israel - Organizaţia de Eliberare a Palestinei, acord semnat solemn acum aproape două luni la Washington - violenţa este la fel de spectaculoasă ca în plin război. Aşa cum se şi aşteptau analiştii politici, organizaţiile extremiste contestă prin "fapte" valabilitatea compromisului realizat cu atîtea eforturi la nivel politic şi diplomatic. Organizaţia islamică Hamas şi-a asumat răspunderea răpirii şi uciderii unor coloni israelieni. Trăim într-o lume în care crima nu mai este un lucru tainic, o sfidare adresată organelor abilitate să-i găsească şi să-i pedepsească pe criminali; în faţa unui cadavru, e o mare înghesuială de organizaţii şi indivizi care-şi asumă "răspunderea". Mijloc de propagandă, dar şi - paradoxal şi imoral - de cîştigare a legitimităţii politice, prin răpire de persoane şi uciderea lor, organizaţiile teroriste din toată lumea - din America Latină, Maghreb, pînă în miezul lumii civilizate europene - devin parteneri obscuri de tratative, influenţînd adeseori în mod decisiv evoluţii politice majore.

Responsabilii politici israelieni şi palestinieni ştiau de la bun început că tratatul pe care-l semnau la Washington va fi contestat pe teren, că de ambele părţi generaţiile educate în spiritul lui "totul sau nimic", "înainte, pînă la victoria finală" nu vor deveni peste noapte tolerante şi dispuse să coopereze paşnic în vederea realizării unui compromis viabil. S-au depus eforturi minuţioase şi cu perspective de durată pentru completarea demersurilor diplomatice cu planuri de restructurare economică a vieţii din ceea ce încă se consideră "teritorii ocupate". De pe vremea cînd nu era membru al guvernului, Shimon Peres a fost de patru ori incognito la Bruxelles pentru a discuta cu Jacques Delors, preşedintele Comisiei economice a Comunităţii Europene, proiecte concrete de sprijin pentru autonomia palestiniană. "Într-o primă perioadă oamenii se hrănesc cu simboluri. Dar foarte repede mamele palestiniene îşi vor da seama că steagurile sînt una şi mîncarea copiilor alta" - spune cu luciditate Mordechai Drory, ambasadorul Israelului la Bruxelles. Comunitatea Europeană a avut de-a lungul anilor felurite iniţiative pentru dezvoltarea teritoriilor ocupate, concretizate între anii 1971-1992 prin 518 milioane de ecu date Naţiunilor Unite pentru ajutor umanitar şi creştere economică. "Lucrînd de mulţi ani în Algeria ne-am dat seama cît de atractiv este fundamentalismul islamic pentru tinerele cupluri disperate, printre altele, pentru că nu au locuinţă. Vom construi deci cît se poate de repede 5.000 de locuinţe sociale în Gaza - afirmă unul dintre cei mai serioşi experţi ai Comisiei europene. Nu se pune problema de a face din palestinieni un popor de asistaţi, ci de a-i ajuta să-şi creeze propriile întreprinderi şi să-şi găsească pieţe de export". Comunitatea Europeană e dispusă să se ocupe repede de curăţirea gunoaielor din Gaza, există o serie de iniţiative bilaterale: englezii vor construi şcoli, francezii infrastructuri portuare, italienii se vor ocupa de distribuirea apei.

Dar toate acestea sînt planuri de durată, iar imaginile la zi arată poliţia şi armata israeliană încercînd să-i "calmeze" pe colonii evrei care-şi simt securitatea periclitată de acţiunile organizaţiilor palestiniene care nu acceptă tratatul de pace. Situaţie în care colonii ameninţă securitatea palestinienilor. Va putea armata israeliană să-i împiedice să-şi facă singuri dreptate, cu aceeaşi hotărîre cu care a acţionat împotriva palestinienilor? Probabil că nu.

Este acum momentul critic în care orice incident poate antrena o spirală a violenţei, cînd - la fel ca în Bosnia sau ca în Gruzia, - nu mai are nici o importanţă scopul, perspectiva, înstăpînindu-se doar nebunia ucigaşă. Dincolo de semnificaţia lui concretă, acordul israelo-palestinian dădea o speranţă. Dacă de pe urma lui semnatarii nu se vor alege decît cu cîteva poze de album, te întrebi ce i-o fi făcut pe astronauţii navei americane Columbia să se mai întoarcă pe pămînt. Într-un fel sau altul lumea întregă devine un teritoriu ocupat de violenţă.

Magdalena BOIANGIU

*"Noi unele adăstăm şi altele-ntîmpinăm."*

# UN PROIECT CULTURAL CU DIVIDENDE

**De peste trei ani, domnii GABRIEL LIICEANU şi THOMAS KLEININGER, intelectuali cu un statut superior în lumea ideilor, autori de cărţi, conduc prima editură cu capital privat din România. Prima şi în sens cronologic şi în sensul reuşitei culturale: cărţile oferite de Editura Humanitas trec de pe tejghele în rafturile bibliotecilor personale, umplînd un gol "istoric". Literatura română a consacrat personajul întreprinzătorului analfabet, care nu face decît să-i umilească pe intelectuali. Curiozitatea în legătură cu feţele întreprinzătorului-intelectual a determinat începutul acestei discuţii.**

**- Cum v-aţi decis să treceţi peste distanţa care-l separă pe omul care furnizează marfa pentru o întreprindere - în cazul dvs., manuscrisul unei cărţi proprii - de cel care o valorifică obţinînd un profit (editorul). Şi în al doilea rînd, care sînt explicaţiile succesului dvs.?**

**Gabriel Liiceanu:** Să vă spun ceva. Cînd, în urmă cu doi ani, un ziarist zglobiu de la "Le Monde" a prezentat editura Humanitas spunînd că este condusă de "un philosophe et homme d'affaires", formula a fost preluată de cîţiva prieteni răutăcioşi, care, mai în glumă mai în serios, lăsau să se înţeleagă că statutul "filozofului" a fost impurificat de cel al "omului de afaceri". De fapt despre ce este vorba. Ca să fii om de afaceri la nivelul unei edituri de la noi nu trebuie să fii un geniu economic. Eu nu sînt Soros să ştiu să cîştig milioane de dolari printr-o speculaţie financiară. Decisiv în cazul unei edituri este programul cultural, restul presupune bun-simţ, o inteligenţă medie şi o minimă precauţie. În plus, succesul managerial depinde în mare măsură de oamenii care te înconjoară şi te sfătuiesc în privinţa unor lucruri care nu ţin de competenţa ta. Partenerii noştri de la Paris, dnii Mihai Korne şi Andrei Savu, care au experienţa conducerii unor întreprinderi, ne ajută imens în preluarea unei mentalităţi manageriale de tip occidental. Avem apoi un bun serviciu de contabilitate. Deciziile neculturale nu le luăm deci după ureche. Pe de altă parte, repet, îndeletnicirea cu speculaţii filozofice nu presupune neapărat idiotism gospodăresc. În zorii filozofiei occidentale, Tales din Milet a făcut o demonstraţie în acest sens, ambiţionîndu-se să devină pentru scurtă vreme bogat numai ca să le închidă gura concetăţenilor săi care rîdeau de el pentru că, tot privind şi studiind cerul, i se întîmpla să calce în gropi. Dar nu despre un asemenea pariu a fost vorba în cazul nostru.

**Thomas Kleininger:** Cînd ne-am părăsit camerele de lucru pentru a ocupa două birouri de "manageri", nu ne-am descoperit o altă vocaţie. Lucrurile s-au petrecut într-o prelungire firească. Înainte posibilităţile noastre de a face se rezumau în mod fatal la a scrie şi a publica în masura în care ni se permitea acest lucru. Mai mult nu puteam face.

**G.L.:** Într-adevăr, după 1990 s-au ivit alte posibilităţi şi gestul de preluare a unei edituri nu a presupus altceva decît dorinţa de a face cultura să fie mai eficace: în loc să publicăm doar cărţile noastre, am vrut să propunem oamenilor sute şi mii de titluri pe care nu le cunoşteau. Această editură a apărut ca prelungire a unui proiect cultural, şi nu ca ambiţie născută dintr-un proiect economic. Ea este o proiecţie a bibliotecilor noastre. Atitudinea noastră nu s-a schimbat, ea este tot culturală, numai că mijloacele ei de promovare sînt altele. E vorba tot de o dorinţă de împărtăşire - ceva foarte romantic, nu? -: cînd iubeşti pe cineva ţii să-i împărtăşeşti bucuriile tale. Bucuriile noastre intelectuale, aşa cum le-am trăit de-a lungul a 30 de ani, şi-au găsit forma de pătrundere în lume printr-o editură care scoate aproape 100 de titluri pe an. Poate că în felul acesta am vrut să găsesc răspuns la o întrebare pe care i-am pus-o cîndva lui Constantin Noica: "Cum pătrunde spiritul în lume?".

**Th.K.:** Aveam totuşi acolo, în birourile noastre izolate, o nostalgie a realului pe care acum îl trăim din plin. Şi nevoia de comunicare a fost mereu prezentă: cînd scrii propriile tale cărţi, citeşti şi cărţile altora. Editura e de fapt o formă mai cuprinzătoare de comunicare. Aceasta este explicaţia genetică, explicaţia pentru care ne găsim aici.

**- Între proiectul dvs. şi realizare au intervenit nişte factori concreţi. Au influenţat ei poziţia iniţială?**

**G.L.:** Da. Pentru a ne realiza visul ne-am izbit de nişte lucruri de o concretete şi de o precaritate enorme: hîrtie, tipografii, difuzare, de relaţiile pe care ştii sau nu să le institui între oameni, de căldura care condiţionează randamentul echipei. Am coborît din cer pe pămînt.

**Th.K.:** Poate că înainte de a vorbi despre felul cum am izbutit, ar trebui să evacuăm cîteva dintre mitologiile negative care s-au creat în jurul editurii Humanitas.

**G.L.:** Există un oarecare consens în privinţa reuşitei noastre: într-un context economic extrem de labil, de precar, în plină inflaţie, cînd puterea de cumpărare scade, noi reuşim să creştem, scoţînd la fiecare trei-patru zile un titlu nou. În faţa acestui succes, înclinaţia este - aşa se petrec lucrurile îndeobşte la noi - de a căuta orice explicaţie în afară de cea firească. Au apărut astfel o serie de motivaţii fanteziste pe care le-am tot citit şi auzit, de ecoul cărora ne izbim mereu. Prima ar fi că Editura Humanitas, născută pe ruinele Editurii Politice, a moştenit de la aceasta o avere misterioasă, o peşteră a lui Ali-Baba existentă în Casa Scînteii sau, şi mai rău, a moştenit prestigiul acestei edituri (care în principal publica, după cum ştiţi, "operele" lui Ceauşescu şi documente de partid). Dar în ce constă bogăţia unei edituri? Dacă mîine editura Gallimard vrea să-şi schimbe proprietarii are de evaluat în bani două lucruri: marca super-celebră, care în economiile occidentale poate fi ferm evaluată, şi portofoliul - suma titlurilor şi a autorilor pentru care are contracte. N-am moştenit nici marca, nici titlurile, nici autorii Editurii Politice. De la Editura Politică n-am beneficiat decît de scaunele şi de mesele care au fost calculate în patrimoniul noii edituri şi răscumpărate de acţionarii acesteia. Pentru sediul în care ne aflăm plătim, ca toată lumea, chirie. Altă explicaţie fantezistă: subvenţionarea de către partenerii străini şi de către instituţii mai mult sau mai puţin obscure. Poate nu ştiţi că o carte într-un tiraj de cîteva mii de exemplare necesită o investiţie de la 3 la 10 milioane. Care instituţie şi care partener ar putea sponsoriza 100 de titluri pe an? Noi sîntem o societate franco-română, în care partenerii francezi deţin 49% din capital. Capitalul iniţial a fost de 6 milioane. Deci ei au depus, la început, în franci, o sumă echivalentă cu 2.900.000 lei. Şi atît; nici un om care contribuie la formarea unui capital nu se implică cu noi sume în mişcarea economică ulterioară. După formarea capitalului stai pe picioarele tale şi depinde de tine cum te descurci. Mai există şi explicaţii tîmpite cu francmasoneria: s-a făcut apropierea între o lojă masonică Humanitas, despre care noi nici nu ştiam că există, şi numele editurii.

**Th.K.:** Desigur nu trebuie ignorate ajutoarele, cîte există. Spunînd că reuşita noastră se datorează în exclusivitate muncii, priceperii, dăruirii şi mai ales voinţei de a face, e normal ca într-un moment de început - şi dacă proiectul tău e convingător - să beneficiezi de un ajutor. Ministerul Francez al Culturii ne-a făcut o donaţie de calculatoare Macintosh pe care ne culegem cărţile; seria "Societatea civilă", o serie extrem de importantă, dar fără speranţă de succes comercial, ea putînd să împingă la faliment orice editură prin tirajul de 4-5000 de exemplare pe titlu, este subvenţionată parţial de "Fundaţia Soros"; am beneficiat şi de un training de trei săptămîni al unei echipe engleze de specialişti în domeniul cărţii.

Cred însă că cifrele ar putea spune şi ele ceva despre noi. Ele trebuie citite în contextul unei rate dramatice a inflaţiei, raportîndu-ne la paritatea leu-dolar. Deci, la 30 dec.1991, cifra noastră de afaceri era de 55 de milioane lei, urcînd în anul următor la 163 milioane, şi apropiindu-se către sfîrşitul lui '93 de 400 de milioane. Corespunzător a crescut şi beneficiul: de la 17 milioane în 30 dec.1991, la - sperăm - 100 de milioane la sfîrşitul acestui an. Trebuie reţinut că sîntem o societate al cărei capital este constituit şi din sumele introduse iniţial de salariaţii şi colaboratorii editurii. Adunările noastre de bilanţ şi de analiză sînt adevărate academii ale gîndirii economice, pentru că învăţăm ce responsabilităţi implică pentru fiecare perpetuarea succesului. Anul acesta am obţinut acordul acţionarilor pentru mărirea capitalului social de la 6 la 30 de milioane, valoarea acţiunii crescînd de la 5.000 la 24.000 lei. Dar în spatele acestor cifre se află un foarte mare efort. Nicăieri în lume, şi cu atît mai puţin în România, nu poţi să obţii rezultate fără o investiţie constantă de muncă. Discontinuităţile se plătesc: trebuie să fii zilnic în priză, cum se spune. În acest sens noi considerăm că cea mai mare reuşită a noastră este fidelitatea faţă de viziunea iniţială. În '90 am avut un proiect, un catalog de intenţii. Acum el este realizat în proporţie de 80%, adăugîndu-se între timp alte titluri şi alţi autori. Pe de altă parte de cîte ori atingem un nivel, ne propunem de îndată un altul; fie o reţea mai vastă a difuzării, fie un alt aspect al cărţii, fie o mai bună eficienţă economică.

**G.L.:** Aş observa că cifra de 100 de milioane citată de dl. Kleininger poate să pară mare unui om neavizat, dar un economist va surîde, iar dl. Cataramă s-ar prăpădi de rîs auzind-o. Un profit de 100 de milioane este mic în vremea de azi, dar în sistemul editorial - şi, nu uitaţi, e vorba de carte de cultură - el reprezintă o formă de sănătate. Nu putem să ne permitem să investim, fără credit, pentru un sediu propriu (teren, construcţie etc.) dar putem să sporim numărul de titluri de la un an la altul, putem să ne cumpărăm mijloace de transport şi să ne înzestrăm librăriile din ţară (închiriate). Lumea e înclinată să fabuleze în jurul bogăţiei care se revarsă asupra instituţiei şi a persoanelor care o conduc. Trebuie să ştiţi că eu am o **leafă**, o leafă pe care pot s-o divulg...

**- Nu se cuvine...**

**G.L.** ... care îmi acoperă următoarele necesităţi: ţigările, cafeaua, benzina, întreţinerea şi mîncarea. Evident, participarea mea la capitalul editurii, în clipa în care vor începe să existe dividende, îmi va oferi un supliment de cîştig, care va putea să urce pînă la un milion pe an. Nu ştiu dacă asta se numeşte bogăţie. Pe de altă parte nu cred că bogăţia e o ruşine. Noi am moştenit această idee de la o ideologie ipocrită care cultiva pe ascuns - sub forma unor mizerabile privilegii - ceea ce pe faţă nu înceta să condamne. "Bogăţia" era preţul plătit pentru perpetuarea minciunii, nicidecum rezultatul firesc al muncii, al inteligenţei şi al dotării de excepţie. Nu-i am desigur în vedere pe toţi îmbogăţiţii noştri recenţi. Dar asta e o altă discuţie.

**- Înţeleg că nu v-aţi îmbogăţit şi vă şi cred. Dar v-aţi îmbogăţit poate aflînd ceva mai mult despre oameni.**

**G.L.:** Era o experienţă care îmi lipsea cu desăvîrşire. Şi am constatat că cel mai greu lucru nu este să ai idei, nu este să faci proiecte, ci să găseşti tonul în relaţiile cu ceilalţi. Substanţa umană de la noi este torturată, oamenii sînt nevrozaţi. S-a acumulat în noi în aceste decenii o enormă frustrare, în fiecare dintre noi stă la pîndă suspiciune, pare că ne-am născut jigniţi şi de aceea raporturile psihice sînt extrem de dificile.

**Th.K.:** E o combinaţie între remanenţele istorice şi efectele nivelului actual de trai. În Occident oamenii sînt mai impersonali la serviciu şi îşi trăiesc problemele ego-ului acasă. La noi totul se interferează nu pentru că serviciul îl urmăreşte pe om acasă, ci invers. Prin "acasă" înţeleg dificultatea de a te încălzi, de a te aproviziona ş.a.m.d. Cred că de-abia peste o generaţie vor exista oameni apţi să nu amestece psihologia "sufleţelul", cum se zice, în zona relaţiilor impersonale. Nu numai epoca e de tranziţie, ci şi generaţia.

**G.L.:** Tragem după noi - n-aş vrea să se înţeleagă greşit - o mahala istorică. Oamenii nu ştiu ce se cuvine să aducă şi ce nu într-o instituţie. Se plînge uşor aici, mai ales doamnele. Dacă lăsăm toate astea deoparte, atunci cheia reuşitei ar fi **implicarea totală.** Un lucru bine făcut presupune un temei obsesional. Voinţa de a face este alimentată de proiectul cultural despre care am vorbit. Am izbutit să delimităm zona pe care dorim s-o ocupăm pe piaţa cărţii: cartea de cultură adevărată. De aici acuzaţiile de snobism, de elitism, dar asta e: cultura unei ţări se face prin cărţi de cultură, nu cu romane poliţiste, pe care de altfel, cînd găsesc timp, le citesc cu plăcere. Apoi: sîntem continuu preocupaţi de felul cum arată cărţile. În '90, anul indigenţei materiale a cărţii, publicam cărţi excepţionale în condiţii mizerabile. Pe urmă lucrurile au început să depindă tot mai mult de noi şi ne-am rafinat viziunea, atît la nivelul substanţei colecţiilor, cît şi al formei lor.

**Th. K.:** La începutul discuţiei am amintit de un concept mai cuprinzător: cel al comunicării şi mă refeream la faptul că noi avem o relaţie cu publicul care trece dincolo de vînzarea şi cumpărarea de carte. Librăriile Humanitas din diverse oraşe ale ţării sînt locuri de întîlnire privilegiate; şi apoi întîlnirile publicului cu autorii. Cu siguranţă că publicul din Piatra Neamţ nu s-ar fi întîlnit niciodată cu Monica Lovinescu şi Virgil Ierunca, sau cel din Bucureşti cu Alain Besançon, dacă nu exista Editura Humanitas. Mai sînt conferinţele de la Muzeul Ţăranului, organizate de Fundaţia Humanitas, şi cu prilejul acestei discuţii vreau să-mi exprim încă o dată dezamăgirea pentru că nu am primit licenţa postului de radio care ne-ar fi permis o altă formă de a transmite public valorile pe care le susţinem. În sfîrşit, Editura trebuie văzută ca un partener de afaceri, ca o întreprindere care creează locuri de muncă şi care varsă lunar statului un impozit de 5 milioane. Şi acum trec la cu totul alt subiect: noi producem şi o imagine a României în lume; la întîlnirile şi tîrgurile internaţionale Editura Humanitas este una din feţele României. Recent, directorul Editurii Academiei din Budapesta, dl. Ferencz Zöld, a declarat că a auzit prima oară de Editura Humanitas la... Oxford! Afirm acest lucru fără nici un fel de aroganţă, pentru că nu ne reprezentăm pe noi înşine, pe Liiceanu şi pe Kleininger, ci sîntem o şansă şi o speranţă pentru o altă faţă a României. Străinii înţeleg acest lucru şi sîntem ajutaţi, deoarece ei ajută pe cei care ştiu să se ajute singuri.

**G.L.:** Măsura implicării este dată şi de grija pentru ceea ce ar putea să pară amănunte. Uneori mi se reproşează că vreau să văd totul. Şi aşa şi e. Vreau să văd fiecare copertă, fiecare situaţie, vreau să văd cum sînt tehnoredactate cărţile, cum sînt aranjate cărţile în librărie...

**Th. K.:** Ba uneori ajungi să speli vitrina librăriei.

**G.L.:** Recunosc că am făcut asta, nu numai demonstrativ, la librăria din Bucureşti, cînd am găsit a treia oară geamurile murdare şi înainte de a recurge la măsura extremă - licenţierea -, am găsit că e normal să spăl eu geamurile! La noi spiritul de echipă care sporeşte de la un an la altul, e o combinaţie între afecte şi interese. Oamenii sînt legaţi efectiv de acest loc, dar în acelaşi timp, în calitate de ➠➠

*"Nu văita pe sărac de traistă şi de sac."*

# Despre etosul spiritului întreprinzător

De la cei vechi încoace ştim că una dintre căile drepte folosite pentru a explica un fenomen este aceea a analizei genezei acelui fenomen. Altfel spus, dacă vrem să avem o imagine cît de cît cuprinzătoare asupra a ceea ce se numeşte "spiritul întreprinzător" trebuie să ne interogăm asupra condiţiilor de posibilitate şi de apariţie ale acestuia ca fenomen repetitiv şi semnificativ în istorie. Sigur, întreprinzătorul şi spiritul lui nu sînt un produs exclusiv al post-medievalismului; desigur că a face afaceri, comerţ implica şi anterior îndrăzneală, curaj şi iniţiativă individuală, dar numai după ce negoţul a devenit activitate ce-a "spart"graniţele eonomiei naturale închise şi după ce vechea mentalitate "contemplativă"a fost părăsită încet dar sigur, numai de atunci se poate vorbi cu adevărat de apariţia individului întreprinzător în istorie. Secolele al XV-lea şi al XVI-lea au reprezentat începutul, iar descoperirea Lumii Noi este faţa spectaculoasă a fenomenului. Ceea ce este cert este că spiritul îndrăzneţ, întreprinzător se conturează ca fenomen ce cuprinde un număr tot mai mare de oameni de abia cînd se articulează ceva deosebit în istorie, şi anume, "spiritul capitalismului". Aşa a numit acest spirit Max Weber în celebra sa carte "Etica protestantă şi spiritul capitalismului". Este una din acele explicaţii cauzale, de cauzalitate multiplă care s-au dat asupra fenomenului şi care merită să fie nu doar pomenită acum. Apariţia omului întreprinzător, activ în viaţă şi în profesie nu putea să fie generată doar de factori pur economici şi nici doar de caracterul psihologic al unora orientaţi spre risc, profit, bani, avere, statut social superior. Iată una din ideile lui Max Weber. Ea vine în răspăr cu teoriile şi ideologiile ce consideră spiritul întreprinzător - ca nucleu al spiritului capitalismului - ca fiind fie imoral, fie amoral. Oricine procedează astfel vede doar rapacitate, lipsă de scrupule, egoism feroce la începutul etosului modern. Se putea oare să fie numai astfel? Ceea ce se năştea atunci era o nouă formă de legitimare pentru acţiunea umană şi legitimarea spiritului îndrăzneţ, activ, întreprinzător s-a făcut nu dincolo de religie, nu dincolo de creştinism, ci şi prin acestea. Dar şi aici intervine o corecţie. Catolicismul şi protestantismul s-au "împăcat" diferit cu acceptarea spiritului întreprinzător. Primul n-a "sancţionat premial" şi în plan moral activităţile negustoreşti, afacerile de tot felul, versatilitatea, strategiile de reuşită în viaţă bazate pe efort propriu ş.a.m.d. Tendinţa manifestată în etosul protestant a fost aceea de-a compatibiliza două elemente pînă atunci receptate ca fiind totalmente diferite. Ne gîndim la asceză şi la acţiunea raţională îndreptată spre realizarea unui scop. Prima venea din creştinismul medieval, ceea de-a doua era o cerinţă a vieţii productive. În acest fel omul liber în planul acţiunii raţionale îşi punea singur limite şi acestea însemnau: cumpătare, prevedere, asceză, spirit de economie. Cum puteau acestea să fie cel mai adecvat realizate? Prin profesie şi mîndria de-a te subordona cerinţelor acesteia şi prin familie. Oricine putea deci primi preţuirea comunităţii atît în planul spiritual al vieţii, cît şi în orizontul prozaic al cotidianului.

Intramundanizarea pe care o aduce protestantismul are în centrul ei ideea de activitate raţională (al cărei corelativ este ideea de **Beruf**, de profesie dar şi de vocaţie) prin intermediul căreia omul se afirmă şi religios. Se rupea astfel şi cu o practică de tipul: sînt activ, întreprinzător, fac ceea ce-mi dictează interesul şi apoi prin căinţă şi rugăciune obţin ispăşirea păcatelor. Simplificat, judecata era acum alta: sînt activ şi raţional în tot ceea ce fac, sînt loial în afaceri şi în relaţiile cu ceilalţi, îmi respect cuvîntul dat şi nu calc niciodată convenţiile şi contractele semnate. În "Testamentul" său, Benjamin Franklin a statuat exemplar acest tip de conduită şi de aceea, deloc întîmplător, Max Weber face trimiteri repetate la acest text. Trimitere, inclusiv la cerinţa-maximă: "Timpul înseamnă bani", pe care Părintele fondator al Americii n-a ezitat să o treacă drept regulă obligatorie pentru cel ce este sau vrea să devină întreprinzător. Tot Franklin nota că "banii sînt prin natură generatori şi prolifici, iar dacă onorezi repede creditul vei primi şi altă dată, şi atunci vei apare ca un om scrupulos şi onest". Este vorba în acest caz, cum s-ar părea, doar de simplul "sens al afacerilor". Weber demonstrează că este ceva mai mult şi mai important: un etos. Acest etos nu poate fi înţeles fără ideile de ascetism, fără renunţare şi muncă raţională, eficientă. În fapt, ascetismul puritan avea ca "sarcină" afirmarea omului prin motivele sale permanente, altele decît cele ce izvorăsc din efectele dezordonate. Se inculcă astfel o "personalitate" în sensul formal şi psihologic al acestui termen. Iar contrar ideii comune referitoare la ascetism se afirmă că orice om trebuie să fie capabil să ducă o viaţă alertă şi inteligentă. Acest tablou simplificat al etosului întreprinzătorului nu este complet fără ideea de loialitate mercantilă. Maxima loialităţii mercantile sună simplu: "Fii cinstit în afaceri! Nu trişa! Dă atît cît te aştepţi să primeşti!". Dincolo de limitele pe care această maximă le are, comparată cu regula de aur a creştinismului ("Iubeşte-aproapele tău ca pe tine însuţi"), ea trebuie privită ca avînd un rol enorm pentru destinul civilizaţiei actuale.

Sîntem departe de-a asimila, de-a învăţa rapid aceste reguli de aur ale spiritului capitalismului, dar nici fără ele nu putem face nici un pas semnificativ. Cît va dura învăţarea acestor reguli depinde şi de cît de repede va fi dezvăţarea de prejudecăţile referitoare la spiritul întreprinzător, de cele care-l echivalau cu "şmecherul" şi "escrocul" comun.

Vasile MORAR

# Întreprinderea ca text în sine

Opinia încetăţenită la noi că o întreprindere este o parte a statului îşi are explicaţia în cei 45 de ani de economie etatizată, planificată, centralizată etc. Mai nimeni nu se desprinde de ea la nivelul profund al gîndirii. Aşa se explică şi azi, după aproape patru ani de "libertate a întreprinzătorului", de ce continuă să fie fetişizate anumite instrumente din arsenalul administraţiei şi pe care chiar legea le consideră facultative pentru întreprinderea privată. De exemplu ştampila sau înregistrarea unui contract, autentificarea notarială etc.

Perspectiva liberă de prejudecăţi, încă rară la noi, ar trebui să pornească pur şi simplu etimologic sau, mai exact, de la sensul principal al cuvîntului: o întreprindere este o acţiune pe cont propiu. Cînd avem de-a face cu o acţiune la care participă cel puţin două persoane, respectivei întreprinderi îi spunem "societate". Mintea "etatizată" a vorbitorului de română a produs sintagmele uşor inepte: "întreprindere cu acţionar unic" sau "societate cu asociat unic". Algebric vorbind, expresiile de mai sus nu sînt incorecte. Stilistic însă, ele sînt mărci involuntare ale unui tip de gîndire. Într-o lume de oameni normali, vorbele respective arată altfel: întreprindere unipersonală (cînd avem de-a face cu un singur întreprinzător) şi societate (cînd sînt mai mulţi). Tot în acea lume, o semnătură angajează la fel sau chiar mai mult decît o ştampilă; garanţiile se dau de către bănci şi nu de o bucată de cauciuc cu litere; un contract este un contract din clipa semnării lui de către părţi şi nu după ce a fost autentificat de un notar; "a gestiona" are sensul de a rezolva o problemă dată cu mijloacele pe care le ai la dispoziţie într-un context economic (de regulă mondial). La noi, a gestiona încă are sensul de a primi nişte mărfuri şi de a le păzi cu străşnicie între două "inventare".

Mi se pare, aşadar, binevenită întreprinderea oricărei reviste, deci şi a DILEMEI, de a discuta despre întreprindere. Mai ales pentru că, în ce mă priveşte, sînt un caz cu totul special, probabil unic printre cei care au acceptat să participe la acest număr: eu concep întreprinderea ca pe un roman. Iată de ce:

Termenul corect pentru înfăţişarea unei noi întreprinderi este **creaţie**. Creatorul de întreprindere este o persoană care strînge mai întîi informaţii pentru a vedea dacă acţiunea lui (întreprinderea) este viabilă. Cînd consideră că are destule date, îşi analizează mijloacele materiale necesare pornirii afacerii şi, dacă nu are suficiente, mai aşteaptă sau caută surse noi de finanţare. Pînă aici "întreprinderea" are exact acelaşi aspect ca sinopsisul unei opere de ficţiune în proză. Faza următoare, cea mai lungă şi deci bazată pe răbdare şi perseverenţă, este aceea a creaţiei propriu-zise. Este angajat personalul (respectiv personajele în comparaţia noastră) şi se compune o partitură specială pentru fiecare nou angajat (fişa de post). Pe parcursul existenţei întreprinderii, în funcţie de context şi de rezultatele de etapă, numărul personajelor poate să crească sau să scadă. Acestea încep să aibă o sumă de relaţii între ele, cele mai multe controlate sau sugerate de "creatorul" întreprinderii, altele surprinzătoare chiar pentru acesta, astfel încît rezultatul acţiunii lor colective să fie cît mai apropiat de cel scontat de întreprinzător. De regulă, dar nu obligatoriu, acest rezultat urmărit este profitul. O întreprindere care să fiinţeze zeci de ani cu profit zero este viabilă şi legală. Mai bine zis, utilizarea întregului profit pentru remunerarea personalului (între care creatorul însuşi - un personaj printre altele), dezvoltarea întreprinderii (absorbţia de şomeri) şi comunicarea propriei activităţi în scopul obţinerii popularităţii nu sînt interzise după plata dărilor către stat. Astfel, întreprinderea, ca mecanism de sine stătător şi funcţional într-un context social dat, poate să producă **numai** sens, nu şi profit.

Dacă ne amintim că în universul care se numeşte literatură există destule romane care produc **numai** profit, nu şi sens, vedem de ce întreprinderea şi romanul se aseamănă. Aş spune chiar că, pentru un romancier, crearea unei întreprinderi este doar un roman ceva mai original, dar oricum din categoria romanelor realiste. Altfel, greu de dus pînă la capăt, adevărată probă de virtuozitate: greşelile pot fi fatale unuia sau altuia dintre personaje, poate chiar personajului principal - autorul. Responsabilitatea autorului faţă de existenţa, moralitata, moartea personajelor sale are aici altă anvergură: este vorba de existenţa sau moartea unor persoane reale. Există, desigur, stiluri şi chiar curente. În întreprinderea pe care o visez eu există chiar şi experimente postmoderne: delegarea unor responsabilităţi auctoriale către unele dintre personajele romanului. Nici o contradicţie între această figură literară şi conceptul modern de management.

Apoi, întreprinderea, ca şi romanul, dacă reuşeşti privirea de sus, detaşată, se poate conduce şi după teoria jocurilor. Responsabilitatea este limitată la miza iniţială: **limited** (S R L)! Dar există şi jocul cu miză totală ca la Dostoievski: **incorporated**! Poate doar autorul de teatru se mai poate compara cu romancierul şi întreprinzătorul. Fireşte, fără să-i excludem pe povestaşi, pe autorii de schiţe sau scenete, pe scenariştii de toate tipurile.

Comerţul, aşadar, una dintre cele mai vechi îndeletniciri umane, strict contemporană cu perioada în care o populaţie se poate numi societate, este un joc al schimburilor şi creează istorie. Iar proza are multe puncte comune cu "jocurile schimbului" (Braudel) şi creează istorii.

Mircea NEDELCIU,
administrator unic al
societăţii comerciale EUROMEDIA srl

➤➤ acţionari, nu le este indiferent faptul că felul în care lucrează se reflectă în mărimea dividendelor. Aventura în care am intrat este pasionantă şi la nivelul unei demonstraţii: o instituţie de acest fel este infinit mai eficace decît una în care proprietarul e Nimeni şi în care comportamentul cel mai rezonabil e chiulul.

Mă întrebaţi la început cum se împacă proiectul cultural cu cel economic şi cu abilităţile pe care el le presupune. Ei bine, se împacă foarte bine în măsura în care în ele se experimentează două ipostaze diferite ale libertăţii. Un întreprinzător adevărat face clipă de clipă experienţa **poverii** libertăţii - a iniţiativei, a riscului, a răspunderii, a căderii şi a reuşitei. O societate adevărată este una în care se întîlnesc, cu proiectele lor diferite, aceşti extraordinari agenţi ai libertăţii. Nu vă imaginaţi cît de mult **spirit** trebuie să intre în joc pentru ca o întreprindere să funcţioneze. Economia zisă "socialistă" era o formă de castrare spirituală, în măsura în care anula instinctul prim al libertăţii: spiritul întreprinzător al individului. În spatele acestei discuţii se conturează pentru societatea noastră termenii unei opţiuni: vrem să rămînem mormoloci sau încercăm să redevenim oameni?

# Răpirea din serai

**"Am acasă pe perete/ O carpetă c-o poveste/ E răpirea din serai/ Numai tu hoţule-o ai..." Puteţi deseori auzi acest cîntec la negustorii de casete din Piaţa Unirii. Remarcaţi-i înduioşătoarea asonanţă şi acea ambiguitate între persoana I şi a II-a, tipică poemelor arhaice, gen "Cîntarea Cîntărilor"... Dar remarcaţi, mai cu seamă, vocativul "hoţule", cu siguranţă nu doar alintare, ci şi laudă...**

Cunoaşteţi desigur şi carpeta în cauză: ea se găseşte în apartamentele atîtor concetăţeni, încît conchidem că "povestea", cea din "1001 de nopţi", este un mit tare drag contemporanilor noştri. La oameni înstăriţi sau mai modeşti, "Răpirea din serai" îşi are locul ei, pe peretele principal, între televizor şi vitrina cu cristaluri. Acolo, gonind pe un cal alb în spume, un bărbat cu profil energic şi turban duce în braţe pe odalisca şeicului, iubita lui, care, leşinată în emoţia escapadei şi la presimţirea fericirii iminente, se abandonează în şa. În spate, tovarăşul răpitorului, agitînd o flintă, scrutează din fuga calului, înapoi, fundalul cu turle de geamie şi copaci exotici: totul e sub control...

Consumatorul contemporan de artă încearcă, după părerea noastră, senzaţii extrem de puternice în faţa "Răpirii din serai". El priveşte scena de pe perete cu fascinaţia omului preistoric care contempla (pe alt perete) în picturile rupestre, bivolii şi cerbii ce aveau să-i devină, prin forţa magiei, vînat. Aşa cum omul cavernelor se reprezenta în silueta pictată cu suliţa întinsă către fiare, omul modern se pune în pielea călăreţului aventuros, a "hoţului" din cîntec.

Visuri de glorie, urcînd din vîrstele fragede ale preistoriei şi copilăriei...

Să ne-nchipuim: Cu o generaţie în urmă, cînd ţăranul a venit la oraş ca să-lucre-n fabrică, el şi-o fi agăţat la-nceput pe perete o cergă înflorată de-a lui. Dar apoi, de ruşinea vecinilor şi a colegilor care-i luau în rîs gusturile "din topor", o fi schimbat cerga pe carpeta cea "la modă", cu "Răpirea", aşa cum a schimbat clopul pe şapcă.

Fiul său, născut orăşean, a crescut privind şi visînd la scena "Răpirii". Copilul agricultorului redescoperă instinctul de vînător. Astăzi, cînd fabrica bătrînului e falimentară, tînărul, de acum maturizat, ştie ce vrea: "ar pune-o şi el de-o firmă"... Dar nu oricum: ca întreprinzător, el va trebui să dea lovitura, exact ca haiducul care fură nevasta turcului! Va acţiona în mod rapid şi fraudulos, romantic şi şmecheresc, cu patimă şi cu sînge rece! Va avea noroc şi la bani, şi-n dragoste! Pentru că el e un tip extraordinar: numai el, "hoţul"...

În vremurile noastre instabile se ridică o clasă de mijloc nu numai progresistă, dar şi teribil de hedonistă. Băieţii de la "Sexy-Club" gîndesc just: azi, cînd nici un guvern nu e sigur, cînd banul scade de la o oră la alta, cînd cei care promit privatizarea pot anunţa oricînd, ca din senin, naţionalizarea, cine se gîndeşte la afaceri durabile? Dacă eşti deştept, "dai tunul" şi te retragi. Toţi "dau tunuri": de la ministru pînă la lucrătorul poştal. Cine deplînge lipsa spiritului mercantil la români nu înţelege nimic. Întreprinzătorul nostru evită afacerile temeinice din aceleaşi motive ca şi investitorul străin: pentru că România nu prezintă destule garanţii.

Florin DUMITRESCU

*"Mîna altuia nu te scarpină cum îţi place."*

# ÎNTREPRINZĂTORUL ROMÂN

INVITAŢI:

Ioana BRĂTIANU, preşedinta Aşezămîntului cultural "I.C. Brătianu"
Daniel DĂIANU, economist şef la Banca Naţională
George Virgil STOENESCU, conferenţiar dr., A.S.E.
Dorel ŞANDOR, sociolog, C.P.S.C.A.
Ilie ŞERBĂNESCU, directorul cotidianului "Tineretul liber"

**"Divanul" numărului de faţă are un caracter mai aparte. Ne-am adaptat noi înşine, în spiritul temei, la noutatea şi capcanele formulei alese. N-am lansat invitaţilor noştri, ca de obicei, o serie de întrebări, ci doar un cuvînt: "întreprinzătorul". N-am intervenit ca moderatori ai discuţiei. Chiar şi locul ales pentru desfăşurarea ei a fost o premieră: Aşezămîntul Cultural I.C. Brătianu; îi mulţumim dnei Ioana Brătianu şi pe această cale. Iar la un moment dat, ca orice întreprinzători, am fost puşi în faţa unei opţiuni rapide: dl. Varujan Vosganian, căruia revista îi solicitase un articol, în acest număr, a participat şi la divanul *Dilemei*. Am avut de ales între intervenţiile în discuţie şi articolul pe care, cu acordul său, îl publicăm în aceste pagini.**

## *Omul care vede şanse pe care ceilalţi nu le văd*

**Ioana Brătianu**: Domnilor, scopul întîlnirii noastre de azi este acela de a discuta în jurul figurii întreprinzătorului. Ce este şi ce trebuie să fie el. Vă rog!

**Virgil Stoenescu**: Primul care a folosit termenul de întreprinzător a fost Richerd Cantillon, un mare financiar irlandez care a acţionat ca bancher la Paris. A trăit la sfîrşitul secolului al XVII-lea - începutul secolului al XVIII-lea. Pînă de curînd, a fost ca şi necunoscut. Schumpeter a fost printre primii care au publicat contribuţia foarte importantă a lui Cantillon legată de rolul întreprinzătorului, pe care el îl concepea ca fiind o persoană care îşi asumă riscuri. Mai tîrziu, Jean-Baptiste Say a definit întreprinzătorul - **l'entrepreneur** - ca fiind cel care asigură combinarea factorilor de producţie, care trebuie să găsească un optim în această combinare care să dea satisfacţie fiecărui posesor de factori în parte. Odată cu Mill şi mai ales după Ricardo - care face trecerea către o altă etapă a gîndirii economice -, **antreprenorul** începe să se confunde tot mai mult cu **capitalistul**, iar Marx va dilata enorm această suprapunere, pentru el antreprenorul fiind pur şi simplu capitalistul. Mult mai tîrziu, neoclasicii - şi aici meritul cel mai mare revine şcolii vieneze (mă gîndesc la Carl Menger, în primul rînd, apoi la elevii acestuia: Böhm - Bawerk şi F. Wieser) - au redescoperit această noţiune a **asumării riscului**, a plasării întreprinzătorului într-o poziţie extrem de fertilă, care nu mai avea nimic comun cu ura lui Ricardo şi mai ales a lui Marx, cu acel pesimism absolut care nu a făcut decît să semene discordie şi să ducă la o risipă enormă. Astăzi, noi nu mai putem rupe noţiunea de întreprinzător de aceea de profit. Sigur că, în ultimul timp, întreprinzătorul trebuie legat şi de alte concepte importante, cum ar fi informaţia, capacitatea de inovaţie etc.

**Ioana Brătianu**: Această introducere academică este foarte utilă, dar scopul dezbaterii noastre este acela de a afla cum se poate crea, acum, la noi, în condiţiile actuale, o clasă de întreprinzători. Care sînt facilităţile şi frînele.

**Daniel Dăianu**: Eu vreau să introduc o distincţie: aceea dintre **manager** şi **întreprinzător**. Managerul se presupune a realiza profitul aşteptat, prin combinarea bună, dacă nu optimă, a factorilor de producţie, în timp ce întreprinzătorul este acela care, întotdeauna, observă ferestre de oportunitate, deci ceea ce nu văd ceilalţi. Întreprinzătorul este omul care sparge rutina, omul creator, care vede şanse pe care ceilalţi nu le văd. Acest lucru se poate observa la nivel individual, dar şi la nivel de grupuri.

**Ioana Brătianu**: Modul de a privi lucrurile al domnului Dăianu este, după mine, puţin cam... poetic. Pentru că întreprinzătorul îşi ia riscuri, pe cînd managerul - nu, decît, cel mult, pe acela de a fi concediat.

**Daniel Dăianu**: Întreprinzătorul îşi asumă riscuri, pe cînd managerul combină factorii de producţie pentru a maximiza profitul.

**Dorel Şandor**: Eu cred că, în situaţia actuală din România, între cele două personaje există un război surd: managerul vechii rutine sufocă pe întreprinzători.

**Ilie Şerbănescu**: Dacă delimitarea dintre manager şi întreprinzător s-a făcut, aici, din perspectiva asumării riscului, eu aş vrea să întreb cum se manifestă relaţia dintre cele două tipuri de personaje în marile concerne, în marile întreprinderi, unde capitalul este diseminat, iar "întreprinzătorul" nu mai este personificat, a devenit anonim. Cine, dacă nu managerul însuşi este întreprinzătorul?

**Daniel Dăianu**: Uneori da, alteori nu.

**Virgil Stoenescu**: Distincţia aceasta apare pentru prima oară la Alfred Marshall. Este deosebirea dintre cel care îmbogăţeşte clasa capitalistă, care optimizează profitul - managerul, administratorul - şi, cum a spus foarte frumos Daniel, întreprinzătorul, cel care creează noul, care surprinde oportunităţi.

**Ilie Şerbănescu**: Mie mi se pare că ei pot să fie una şi aceeaşi persoană.

**Ioana Brătianu**: În marile întreprinderi, întreprinzătorii sînt acţionarii, căci ei riscă.

**Ilie Şerbănescu**: Dar nu acţionarii decid asumarea de riscuri.

**Ioana Brătianu**: Ba da, ei îşi asumă, de fapt, riscul!

## *Managerul, întreprinzătorul şi birocratul*

**Dorel Şandor**: Noi am vorbit pînă acum de două personaje, dar, de fapt, ele sînt trei. Dar, pentru că discuţia noastră este şi interesantă, şi riscantă, eu vă propun să scurtăm puţin drumul. Sîntem în România, în Bucureşti, astăzi, la Fundaţia Brătianu. De aceea, pentru a veni în România,astăzi, vă propun să discutăm despre **trei personaje**, în loc de două: **managerul, întreprinzătorul** şi **birocratul**, omul de aparat care, după părerea mea, este cel mai puternic în plan economic, pentru că, fiind ascuns în spatele instituţiilor, este cel care face jocurile.

**Daniel Dăianu**: Ai perfectă dreptate. Întreprinzători, cum am spus, pot fi nu numai indivizii, ci şi grupurile şi chiar o întreagă societate. Căci inovaţia este nu numai economică, ci şi instituţională. Pot exista întreprinzători şi în planul construcţiei instituţionale.Şansa unei societăţi poate începe şi cu metamorfoza instituţiilor.

**Dorel Şandor**: De fapt, societatea românească reinventează, acum, întreprinzătorul. Pentru că, pînă înainte cu cincizeci de ani, România a avut o cultură antreprenorială de nivel european, o economie de piaţă compatibilă cu mediul economic internaţional.

**Ioana Brătianu**: Acum cincizeci de ani au început să se instaureze tot felul de deprinderi care pot constitui piedici foarte grave în calea schimbării. Peste astfel de lucruri nu se poate trece uşor.

**Dorel Şandor**: În mod paradoxal, eu m-aş întoarce la trecutul dinainte de Revoluţie nu ca la o piedică, ci ca la o resursă. De fapt, credinţa mea este că avem de trecut prin trei faze de reinventare, la noi, a întreprinzătorului particular. Prima este o fază **protoistorică**: omul care făcea afaceri în gramatică de economie liberă înainte de Revoluţie era aşa-numitul **bişniţar**. Care, de fapt, în afara sau în marginea legii, menţinea reflexele economiei de piaţă într-un **kitsch economic** tipic socialimului. Mie mi se pare tulburător şi interesant de reflectat la faptul că bişniţarul, dincolo de analiza morală critică, este expresia faptului că economia de piaţă nu poate fi exterminată nici măcar în socialismul cel mai stalinist cu putinţă. Prin economia paralelă din socialismul real, economia de piaţă nu a putut să dispară din societatea contemporană, nici măcar în Uniunea Sovietică. O bună parte din actualii întreprinzători privaţi nu au apărut decît prin reconvertirea bişniţarului dinainte de Revoluţie. Problema este în ce măsură acest proto-întreprinzător este viabil pentru o economie de piaţă reală. După părerea mea, foarte mulţi întreprinzători particulari din România sînt foşti bişniţari, care, acum, ies la vedere. Un al doilea val, care de-abia se pregăteşte şi pe care eu îl aştept, este un val **agresiv**: un val al extinderii agresive a întreprinzătorului privat într-o economie de piaţă aflată în tranziţie, caracterizată prin ambiguităţi, printr-o proprietate de stat încă foarte puternică şi prin prelungirea artificială a agoniei unei economii socialiste care a suferit un colaps. Acum, a fi întreprinzător este o mare oportunitate, ceva ce nu s-a mai întîmplat de pe vremea NEP-ului, însă invers, în socialism. Deci, la ora actuală, mulţi întreprinzători particulari parazitează o economie socialistă lovită de colaps, devorează un dinozaur în agonie. Cred că abia cel de-al treilea val ne va aduce, peste zece-cincisprezece ani, într-o fază mai autentică de întreprinzători, într-o economie de piaţă relativ aşezată într-o gramatică standard.

**Ilie Şerbănescu**: Aş vrea să spun două lucruri. Există tendinţa ca tocmai noii întreprinzători să fie, paradoxal, împotriva privatizării, nu împotriva acumulărilor de capital, ci împotriva investiţiilor străine şi a crearii unui sistem concurenţial real. Sîmburele acestei tendinţe îl reprezintă **directorii de întreprinderi** care desfăşoară un sabotaj total. Ei şi-au făcut ce aveau nevoie cu privatizarea: SRL-ul de pe lîngă întreprinderea de stat. De aici încolo, nu-i mai interesează. Ei ştiu foarte bine că întreprinderea lor nu trebuie să aibă nici o grijă - o face, cum o face, puterea în locul lor. Ştiu, apoi, că de leafa lor se ocupă sindicatele, care se luptă să obţină măriri care, prin incidenţă, se răsfrîng automat şi asupra lor. Şi, în plus, ei pot să fure statul liniştit.

**Daniel Dăianu**: Comportamentul lor este perfect raţional!

**Ilie Şerbănescu**: De aceea, părerea mea este că şansele privatizării reale sînt foarte mici. Acest nucleu nu este deloc interesat în privatizare şi în restructurare. Acesta este, poate, birocratul despre care vorbea domnul Şandor.

**Daniel Dăianu**: Depinde de strategia privatizării. Dacă o să aşteptăm ca privatizarea să se facă de la sine, "natural", s-ar putea, într-adevăr, să dureze foarte mult.

**Virgil Stoenescu**: Dar directorul acesta, cum îl vedeţi: mai aproape de manager sau de întreprinzător? Mie mi se pare că el pendulează.

## *Românii, dacă sînt doi, afacerea e gata moartă*

**Ilie Şerbănescu**: Există nişte limite intinseci ale privatizării într-o ţară fostă comunistă. În Cehia, de exemplu, nu se poate spune că n-a existat voinţa politică de privatizare. Cu toate acestea, şi acolo există un blocaj. De ce? Pentru că nu se înţelege nimic în ceea ce priveşte relaţiile din interiorul tripticului acţionariat-consiliu de administraţie-management. Aici este esenţa: cine îşi asumă, de fapt, riscul? O întreprindere în care întreprinzătorul se de-personifică are şanse să se comporte bine economic pentru că ştie foarte bine care sînt relaţiile dintre cele trei instanţe. O întreprindere care vine dinspre socialism nu ştie, însă, nimic. Metoda MEBO (de privatizare a societăţilor mici şi mijlocii prin cumpărare de acţiuni de către personal, n.red.) nu poate produce ceva viabil, căci menţine vechile structuri şi mentalităţi. Ea nu produce un capitalism popular, ci un socialism mascat. Singurii întreprinzători autentici rămîn, prin urmare, foştii bişniţari. Ca să nu mai vorbim de faptul că românii, dacă sînt doi, afacerea e gata moartă!

**Ioana Brătianu**: Sînt multe de învăţat în România!

**Dorel Şandor**: S-ar putea ca noi să învăţăm rapid ce gîndeşte Europa, dar Europa nu va învăţa niciodată ce gîndim noi!

**Daniel Dăianu**: Un amic al meu, un economist ungur, unul dintre bunii observatori ai proceselor din ţările de Est, Laszlo Csaba, mi-a spus că există o rată naturală de privatizare, de schimbare a structurii proprietăţii. Privatizarea nu poate fi decretată. Ea înseamnă nişte procese autentice. Contează, desigur, foarte mult voinţa politică şi strategia, dar te izbeşti de seturi de reglementări, de o anumită cultură a populaţiei: în ce măsură regimul comunist n-a reprimat, în anumite sectoare, funcţionarea pieţei, în ce măsură societatea a fost izolată de Occident etc. Aceste lucruri pot reprezenta constrîngeri mai mici sau mai mari.

**Dorel Şandor**: Întrebarea e: de ce parte este statul? De partea acestui proces sau împotriva lui? Dacă statul este împotrivă, nu se pune problema ritmului structural. Modelul tău nu este, cred, aplicabil cazului nostru concret. Tu nu vorbeşti despre România! Ceea ce spui tu este interesant,dacă s-ar putea aplica la noi.

**Daniel Dăianu**: Se poate aplica!

**Ioana Brătianu**: Domnul Dăianu are dreptate în măsura în care, efectiv, întreprinzătorii particulari nu se pot dezvolta nici prin obligaţie de la stat, dar nici prin obstrucţii din partea acestuia.

**Dorel Şandor**: Privatizarea nu se poate face decît împotriva statului!

**Virgil Stoenescu**: Dorel are prefectă dreptate. Max Weber spune că statul are o capacitate hipertrofică de autoapărare, prin birocraţie: cel de-al treilea personaj! Statul nu va consimţi să-şi reducă puterea decît forţat.

**Dorel Şandor**: De aceea este o iluzie să aşteptăm ca statul să fie marele reformator.

**Daniel Dăianu**: Dar de ce de-personifici

*"Cu un ulcior de bragă, negustorie întreagă"*

# ŞI ISTORIA CA ÎNTREPRINDERE

statul? Depinde foarte mult de oameni

**Dorel Şandor**: Exact. Astfel se explică şi liniştea olimpiană a premierului Văcăroiu. Părerea mea este că e un om cinstit şi corect, pentru că este loial faţă de un stat care prelungeşte fidel statul dinainte de Revoluţie. Prim-ministrul nu este ipocrit, ci perfect onest faţă de statul fost comunist, nu faţă de un stat care doreşte să facă privatizarea. Iluzia noastră este că, pentru că am ales în mod liber şi corect un stat, să zicem, democratic, el este obligat să facă privatizarea. Nimic mai fals!

**Daniel Dăianu**: Dacă privim transformarea, tranziţia, ca pe o mare întreprindere, ca pe o operaţiune de mare anvergură, am putea privi partidele politice în funcţie de spiritul de întreprindere, şi să le dăm note în consecinţă.

## *Modelul antreprenorial viabil*

**Dorel Şandor**: Este foarte interesant ce spui tu: să gîndim statul ca pe un mare întreprinzător. Aceasta ar putea fi utopia postcomunistă. Dar ar semăna foarte mult cu utopia comunistă. Domnilor, treziţi-vă, sîntem în România! Nu în Japonia. Ce spui tu, Daniel, este, încă o dată, extrem de interesant, şi ar putea fi folosit ca un referent teoretic. Să ne gîndim, deci, că statul postcomunist ar putea deveni un întreprinzător al tranziţiei care îşi asumă marea sfidare istorică de a realiza ceva, după părerea mea, practic imposibil. Să gîndim, deci, în termenii lui Mai '68: Fiţi realişti, **cereţi imposibilul, pentru că numai aşa vă puteţi apropia, de fapt, de realitate!** Am putea, deci, descrie un stat postcomunist -ideal - întreprinzător, care îşi asumă sfidările tranziţiei - cel de la noi nu şi le asumă -, care îşi asumă procesele şi modelele optimale - cel de la noi şi le asumă pe invers, este eficient în a distruge ceea ce reforma spontană, de bine, de rău, face - şi care îşi asumă un consens social (de care preşedintele Iliescu vorbeşte tot timpul, dar în care, după părerea mea, nu crede, pentru că totuşi, este un om serios!), pe care, însă, nu-l creează, dat fiind că oferă puterii toate mijloacele, iar opoziţiei, nici unul. Deci, un astfel de stat postcomunist ideal ar trebui imaginat fie şi numai pentru a avea un mers al trenurilor. Să ştim: acest tren spune că pleacă spre Ploieşti - el o ia spre Piteşti -, că va ajunge la Ploieşti peste două ore - el ajunge la Piteşti peste două săptămîni. Putem, astfel, compara. Ar merita, Daniel, dacă tot îţi plac astfel de modele abstracte, chiar să faci chestia asta: statul de tranziţie ca întreprinzător care face tranzaţia. Însă mă îndoiesc că un astfel de stat va exista vreodată în România...

**Daniel Dăianu**: Deci statul arată aşa cum arată. Există, deci, nişte restricţii obiective, structurale. Trebuie, prin urmare, să găsim resurse în afara statului, şi de aceea vorbim cu atîta insistenţă de societatea civilă. Trebuie, însă, să găsim resurse şi în structurile statului. Nu putem scoate statul în afara societăţii.

**Ilie Şerbănescu**: Eu, totuşi, mă întreb: dacă reforma nu o va face statul, cine o va face, totuşi? Eu cred că ruptura trebuie făcută la nivelul clasei politice. Clasa politică va determina evoluţia economică.

**Virgil Stoenescu**: Deci întreprinzătorul trebuie să facă şi politică?

**Daniel Dăianu**: Întreprinzătorul trebuie să fie colectiv, iar clasa politică trebuie să reprezinte acest întreprinzător colectiv. Ajungem, deci, la concluzia că dimensiunea politică a acestei întreprinderi numită tranziţie este deosebit de importantă.

**Dorel Şandor**: Care ar fi modelul antreprenorial viabil pentru o societate precum cea românească? Eu cred că, la ora actuală, în România, sînt activi doi factori. Acum patruzeci de ani, trecerea la socialism a fost una violentă, represivă. Dacă staliniştii şi-ar fi propus să facă o trecere paşnică de la capitalism la socialism ar fi făcut ce face statul acum: ar fi memţinut pluralismul, ar fi organizat alegeri - reuşind să pună, cumva, mîna pe putere - şi ar fi aplicat legile actuale pe impozit, impunînd restricţii asupra sectorului privat, ajungînd, astfel, să-l sufoce în zece ani fără să trimită la Canal pe nimeni, fără să ucidă pe nimeni, exact ceea ce face statul nostru acum, cînd pretinde că face invers, că trece de la socialism la capitalism! Al doilea factor care modelează viaţa noastră social-economică eu l-aş numi **forţa structurilor absente**. Avem două treimi dintr-un întreg, dar ne lipseşte cea de-a treia. Avem 90% din ceva dar ne mai lipseşte 10%. Acest 10% face legea! O altă sursă ce blochează reforma sînt lucrurile făcute pe jumătate. Trebuie, deci, să analizăm ceea ce lipseşte, nu ceea ce este. De obicei, noi judecăm faptele făcute şi spunem că sînt bune sau rele. Cu un efort intelectual şi profesional, am putea să analizăm abilitatea de a compromite lucruri foarte complexe scoţînd o rotiţă. În România, avem de-a face cu lucruri foarte mici care lipsesc din mecanisme foarte mari, ceea ce compromite totul. Prin sufocarea noilor mecanisme şi prin absenţa unor componente, se obţine foarte uşor orientarea întregului proces într-o direcţie greşită.

**Virgil Stoenescu**: Avem, deci, de-a face cu un stat anti-antreprenorial.

**Daniel Dăianu**: În sectorul real antreprenorial există, prin urmare, elemente care, stimulate, ar putea crea o alternativă care să oblige statul să se remodeleze. Practic, însă, optimul este foarte greu de identificat. Timpul este o resursă extrem de preţioasă. Fără o impulsionare a privatizării, nu vom reuşi să luptăm împotriva restricţiilor de ordin structural, privatizarea fiind, de fapt, singura şansă de a încerca o autentică stabilizare macroeconomică sustenabilă pe termen lung, singura posibilitate de a crea o bază socială a schimbării. Trebuie, cu alte cuvinte, să fim extrem de pragmatici, să mizăm pe ceea ce "ţine" în diferitele domenii.

**Virgil Stoenescu**: Dar care sînt anticipările antreprenorului la noi?

## *În momentul de faţă există un conflict între populaţia rurală şi cea urbană*

**Dorel Şandor**: Cred că Europa de Est se va putea lansa într-un fenomen economic nou şi dacă va reuşi să creeze tipuri noi de servicii şi de activităţi economice. Arabii au pătruns în economia mondială în momentul în care s-au lansat în livrarea de petrol. "Micii dragoni" s-au afirmat în economia internaţională nu pentru că au făcut economie de piaţă la ei în ţară, ci pentru că au lansat un tip nou de servicii şi au reuşit să monteze calculatoare şi tehnică avansată mai bine decît americanii şi chiar decît japonezii. Eu am următoarea impresie: România şi celelalte ţări ale Europei de Est au şansa să facă privatizarea dacă vor descoperi un tip de activitate economică pe care Europa de Vest n-o poate face mai bine decît ele. Nu de puţine ori mi-a fost dat să aud străini spunînd că noi avem două surse echivalente petrolului arabilor: **agricultura**, pe care o subevaluăm, şi **forţa de muncă**, pe care o subutilizăm. Folosiţi-le pe acestea două, şi o să ne speriaţi, îmi spuneau străinii aceia. Nu ştiu dacă nu aveau dreptate. Modelul antreprenorial viabil pentru noi n-ar trebui să imite Occidentul. Ar trebui să găsim un model specific Europei de Est, care, în costuri şi în avantaje comparate, să fie cel puţin la fel de competitiv ca modelul occidental. Nu ştiu dacă nu sînt naiv, de aceea vă întreb pe voi cum credeţi să stau lucrurile?

**Virgil Stoenescu**: Fără liberalism autentic nu se poate face nimic!

**Ilie Şerbănescu**: Nu cred că agricultura şi forţa de muncă pot să fie o şansă pentru România. Pe piaţa agricolă mondială, cei care au nevoie n-au bani, iar cei care au bani, n-au nevoie.

**Dorel Şandor**: Înseamnă că primul ministru are dreptate! El spune că, de bine, de rău, guvernează ţara. Dacă nu venim cu o alternativă şi materială, nu numai structurală şi organizaţională, el nu are de ce să creadă că economia de piaţă este bună în România. Eu cred că un nou capitalism în România va trebui să producă şi o nouă sursă de valori materiale. Altfel, totul rămîne o dezbatere ideologică. Şi eî ne bat, pentru că au totul de partea lor, iar noi rămînem nişte cenaclişti înrăiţi în gîndire liberală. Dacă liberalismul în România nu va descoperi o nouă sursă de valori materiale, degeaba! Aceasta este marea provocare: să obţii cu economia de piaţă mai mult decît s-a obţinut cu cea de stat.

**Daniel Dăianu**: Stai puţin! Aici e un viciu de gîndire. În felul acesta ajungem la concluzia că fostul sistem era mai bun. Este absurd! Problema este de a ajunge, prin mecanismele de piaţă, la o realocare a resurselor. În momentul în care importi mult ca să mănînci, a dezvolta agricultura e ca şi cum ai exporta. Măcar atît trebuie făcut. Apoi, chiar dacă nu exporţi, excedentul de produse agroalimentare duce la scăderea preţurilor. În momentul de faţă, există un conflict între populaţia urnbană şi cea rurală. Deci nu se poate spune că dezvoltarea agriculturii nu reprezintă o şansă. Avem, deci, nevoie de acei întreprinzători care să facă **menu**-ul, să compună **oferta**. În ceea ce priveşte forţa de muncă, lucrurile stau la fel. Problema noastră este, în momentul de faţă, aceea de a transforma şomajul deghizat în şomaj vizibil. În loc să ţinem, să zicem 5000 de muncitori care nu fac nimic, putem renunţa la 2000, dar cei 3000 care rămîn vor reuşi să-i ţină şi pe aceştia, plus încă alte 3000...

**Ioana Brătianu**: Domnilor, din păcate trebuie să punem punct discuţiei noastre. Vă mulţumesc pentru imaginaţia şi pasiunea cu care v-aţi angajat în realizarea ei.

Au consemnat
Tita CHIPER
Bogdan GHIU

# Un aventurier singuratic

Întreprinzătorul român al anilor '90 seamănă destul de puţin cu modelul clasic, descris de Adam Smith şi de Jean Baptiste Say. El seamănă cu atît mai puţin cu profilul întreprinzătorului creionat la începutul acestui secol de Joseph Schumpeter. Şi asta nu pentru că acest întreprinzător ar diferi esenţial de tipologia consacrată. Nu, căci motivaţia sa este aceeaşi, şi anume comportamentul nativ optimal al individului, iar meritele sale sînt aceleaşi: curajul de a risca şi îndemînarea de a găsi noi oportunităţi de cîştig.

Diferenţa este aceea că întreprinzătorul român acţionează într-un mediu ostil. Din acest punct de vedere el seamănă mai mult cu singuraticii aventurieri ai vestului sălbătic decît cu burghezii abili şi perseverenţi ai liberalismului. Ostilitatea este, pe rînd şi în acelaşi timp, politică, economică şi socială.

Există trei tipuri de întreprinzători. O categorie, urmînd în continuitate bişniţarilor din socilalism, fructifică cu o profesională intuiţie, toate deficienţele sistemului, începînd cu absorbţia pieţei şi sfîrşind cu piaţa neagră a valutei. O altă categorie, urmînd, de această dată, agenţilor de influenţă şi capitalurilor clandestine de altă dată, alcătuieşte oligarhia. Deşi pare paradoxal, noul capital şi-a dat mîna cu elementele conservatoare, depinzînd politic de acestea, opunîndu-se reformei ferme şi penetrării capitalului străin. Aceste două categorii, pomenite deja, sînt malformaţiile unei economii disfuncţionale. Ele vor dispărea sau se vor integra în clipa în care mecanismele pieţei libere vor fi preponderente. Dar nu despre acest gen de oportunităţi vorbim atunci cînd descriem întreprinzătorul român al anilor '90. Unul din mecanismele noii economii este etica economiei de piaţă. Întreprinzătorul viabil, compatibil cu această etică în care nimeni nu se poate îmbogăţi fără a răspunde unei satisfacţii sociale cel puţin egale cu bogăţia sa, este cel care fără capitaluri de provenienţă dubioasă, fără trafic de influenţă, fără parazitarea tranziţiei, îşi face drum, încropindu-şi propriul capital. Clasa de mijloc, pe care francezii, de la Balzac şi pînă a Sartre, au ironizat-o fără încetare, dar care s-a dovedit sîmburele fără de care fructul social nu se poate închega.

Obstacolele politice se referă la opţiunile clasei politice conducătoare. Acumularea clasică de capital s-a petrecut într-un mediu permisiv, dacă nu chiar stimulator. Astăzi, acumularea trebuie să se petreacă sub auspiciile nefavorabile ale unei politici de stînga. Proprietatea de stat este preponderentă. Proprietatea privată este şfichiuită de impozite împovărătoare. Corupţia este rodul caracterului monocolor al instituţiilor statului şi al birocraţiei politice, birocraţie care are drept scop irosirea şi neutralizarea iniţiativelor reformatoare. Atunci cînd politicul nu poate lupta singur, el îşi prelungeşte forţa prin cadrul legislativ. Nici unul din principalele domenii ale reformei nu are o consacrare legislativă şi o instrumentalizare adecvate.

Obstacolele economice sînt o consecinţă a celor dintîi. Impozitelor aspre li se adaugă un sistem de creditare preferenţial care exclude sectorul privat. Guvernul sprijină o concurenţă neloială în care sectorul de stat copleşeşte întreprinzătorul particular. În timp ce întreprinderile de stat care au fost închise se pot număra pe degetele unei singure mîini, dintre firmele particulare înscrise la Registrul Comerţului, cea mai mare parte nici măcar nu au reuşit să demareze iar pentru celelalte falimentele, numerose, dramatice şi tăcute, sînt un pericol şi o realitate cotidiene.

Cele mai dureroase rămîn, însă, obstacolele morale. Socialismul prelungeşte umbrele sale, aruncînd stigmatul populist asupra întreprinzătorului român. Proprietatea nu este definită pozitiv, cu acces al proprietarului la obiectul proprietăţii, ci negativ, ca non-proprietate, ca interdicţia celorlalţi de a folosi obiectul proprietăţii. În autofadé-ul ridicat întreprinzătorului particular, forţele politice conducătoare îmboldesc mulţimile să arunce mănunchiuri-mănunchiuri, pentru a înteţi focul. El este vinovat de inflaţie. El este vinovat de penuria de marfă. El este vinovat pentru aspectul în degradare al aşezămintelor urbane. El este vinovat pentru sărăcie, pentru pericolul vinderii ţării, pentru alimentarea corupţiei.

Întreprinzătorul particular este vinovat. Dar tot astfel cum speranţa, existînd, se face vinovată că realitatea, prin contrast, pare şi mai dureroasă.

Varujan VOSGANIAN

Citatele din pag. 6-9 au fost adunate, în zorii capitalismului românesc, de întreprinzătorul ANTON PANN

# ŞTIŢI CE-I RAFINAMENTUL CULINAR?

# UN CONTRAST!

## spune un "întreprinzător sub vremi", Nicu Chivu

**Cîtă vreme memoria ne mai este fidelă, să enumerăm locurile în care am experimentat ieşirea din timp stînd la coadă, unde am desfăşurat tactici rafinate neincluse în nici un cod de maniere, oricît de complicat, unde am legat amiciţii s-au ne-am făcut duşmani durabili şi am cunoscut emoţii tari. Aceste locuri purtau firme lipsite de echivoc, extrem de explicite făcute parcă pentru un popor greu de cap: "Alimentara", "Libraria noastră nr...", "Carne", "Pîine", "Porţelanuri", "Confecţii", "Încălţăminte" – unde se găseau (sau nu) alimente, cărţi, carne, pîine, porţelanuri, încălţăminte sau confecţii. Vigilent, spiritul didacticist evita fantezia; rar cazul în care, cineva, în clipe de prea plin al imaginaţiei, recurgea la formule îndrăzneţe: "Avîntul îmbrăcăminţii", "Cismarii progresişti" etc. – sau, în oraşele ardelene, la numirea cofetăriilor cu un cuvînt bizar "Vita dulci." "Omogenizarea societăţii" a folosit căi şi mijloace nu totdeauna clare, dar mereu eficiente, la prima vedere.**

**Cu cît succes?**

**În domeniul restaurantelor care se remarcau prin rafinament culinar, de pildă, Bucureştii ultimilor 25 de ani au avut o firmă de certă valoare, niciodată înregistrată pe adevăratul nume: "Fraţii Chivu". Au dat stil, au condus cîteva localuri vestite "Botoşani", "Minion", "Bolta rece", "Select" ş.a., iar cine le-a frecventat s-a dus acolo la "Fraţii Chivu", cu siguranţa cunoscătorului care ştie cine se ascunde sub pseudonim şi nu dă importanţă firmei la vedere. Chiar în vremea în care galantarele magazinelor expuneau "tacîmuri", "adidaşi" şi "slănină cu boia", în Capitală funcţiona o şcoală de bucătărie românească, lansînd produse unicat şi oferind feluri gustoase, fie şi atunci cînd o "dispoziţie de sus" desfiinţa draperiile de la ferestrele localurilor şi plasa consumatorii în regim de cantină, unde înghiţi repede ce-ai în farfurie şi pleci pe fugă. Cum s-a desfăşurat această experienţă de întreprinzători în regimul planificării excesive? Dl. NICU CHIVU, aflat acum la "Bolta rece" consultant şi îndrumător, e dispus să ne povestească:**

"Cum să vă spun? Eu necunoscînd această – nu pot să-i spun nici meserie, nici ocupaţie, nici hobby – această situaţie, să-i zic, acest domeniu de manifestare – tot ce ştiu ştiu de la tata şi de la neprevăzutul de care m-am lovit în viaţă.

Dintre cei 7 fraţi şi surori eu eram cel mai potrivit, văzut de tata, ca să-l continui ca întreprinzător. Şi-atunci, observîndu-mă, tata m-a dat la liceul comercial. El ştia ce se poate învăţa-ntr-o şcoală, dar importantă era practica. La 10 ani mergeam amîndoi la conac cu şareta şi-mi vorbea numai de treburi din astea – că aşa se face, să ai cuvînt, să fii cinstit faţă de toată lumea indiferent că altul nu-i cinstit cu tine, tu să fii cinstit şi să ţii seama de risc; fii atent, eu pot să vînd cerealele cu 1 leu pe urmă lucrurile se schimbă, eu nu mai pot să cumpăr cu 80 bani ci cu 1,40 lei – cu alte preţuri, tu să nu te duci să schimbi învoiala, pentru tine cuvîntul lege să fie, indiferent c-ai pierdut. Riscul este prevăzut de la început. Dar pentru păstrarea moralităţii numelui accepţi şi acest risc sigur. (Chiar şi comuniştii îţi dădeau perisabilitate – datorită acestui fapt, cînd te trăgeau la răspundere înţelegeai pentru ce.) Tata zicea – dacă nu dai – n-ai. Încă un sfat de la el: "Mă, Nicule, omului căruia i-ai făcut un bine să nu-i ceri un serviciu, nici moral nici material că ţi-l prinzi duşman." Cee ce s-a petrecut: toţi care au lucrat cu mine s-au făcut oameni, "numai pe tine ai avut necaz" – zice nevasta mea. Omul, pînă la urmă trăieşte material. Dar eu am un capital moral – capitalul mare al omului care trăieşte liniştit în viaţă. Rafinamentul, descoperirile mele sînt datorate întîmplării, experienţei pe care mi-a dat-o neprevăzutul. "Ce fac eu acum?" Dacă nu te-ntrebi asta nu mai eşti întreprinzător. Clientul niciodată să nu ştie lipsa ta. Am intrat în comerţ în 1954 şi m-am pensionat în 1989. Am lucrat întîi ca funcţionar casier calculator la Grădina Icoanei, făceam registrul de fabricaţie. Ştiam ce intră-ntr-o mîncare cînd am fost funcţionar şi atunci cînd am fost la control. Secretele concrete eu le-am prins în practică, văzînd la alţii. Am început să conduc unităţi; Lugoj a fost prima, în Floreasca, unde clientela era sub orice critică, cîrciumă de mahala, ce mai! – cu bătaie şi scandal. Dotări? Nimic special; minimele – şi ălea proaste. Aveam bucătar pe Richiţeanu, care a fost la Palat şi grataragiu pe Bandu, care, cînd făcea friptura pentru el, tăia din garf şi-i dădea cu pumnul nu cu maiul ca pentru client, să lăţească friptura, să pară mare. Avea un pumn... Mi-am făcut şi eu într-o zi aşa şi-am văzut deosebirea. În 1967, în iunie m-am întîlnit cu un coleg de şcoală care lucra la organizarea muncii în minister şi mi-a spus de mandatariat, că se pregăteşte. Dar eu nu am crezut de la început că partidul o să aibă aşa o scăpare, cel mult avea un moment de confuzie, altă explicaţie n-am. Am pornit mandatariatul, dar cu prudenţă. Nu investiţii mari, nu speranţe din cale afară, că nu se ştie cu "ăştia". Chiar aşa a fost. Partidul cînd a văzut disproporţia de cîştig – gata – ne-a ras. Dar l-a-nceput am pornit: hai cu mandatariatul! I-am dat pe toţi afară şi-am oprit două femei de serviciu, la Botoşanul, pe care le-am făcut bucătărese. L-am adus pe cumnatul meu, care era frigiderist, Dănilă, pe frate-său care era matriţer, frate-meu era contabil, am adus-o pe nevastă-mea, gospodină, pe sora ei, pe o verişoară de-a neveste-mi. Aştia nu ştiau să ţină o farfurie în mînă. Nici eu cine ştie ce, pentru că eu nu cunoaştem decît una din probleme, oarecum şi aia, organizarea pentru reţete (nici partea teoretică ca lumea). Şi-am aranjat o masă: fiţi atenţi aici; masa asta trebuie să aibă furculiţă, cuţit, coşul cu pîine, pahare şi sare. Eu vă pun vouă farfuriile-n mînă. Să-şi închipuie fiecare că e ospătar. Cînd ai pus farfuriile cu mîncare pe masă stai alăturea şi numără în gînd pînă la 10, pe urmă pleci. Secretul era: toată lumea se apuca de mîncare poate că ospătarul a uitat s-aducă un cuţit, sarea, mai ştiu eu ce şi dacă el pleca de-acolo îl mai prindea clientul peste 5' sau mai ştiu eu cînd. Obligatoriu, trebuia să laşi un timp de observaţie. Şi aici tot aşa facem şi acum nu pui mîncarea în faţă şi-ai fugit. Stai cîteva secunde şi tragi cu ochiul, cînd a-ntors clientul capul tu să ştii că el are nevoie de ceva. Şi uite aşa cu ei am început; necalificat nici unul, nici eu nu ştiam nici paharul ăsta pentru ce este. La început, la mahala, eu puneam pahare groase, că dacă se băteau cu ele să nu le spargă sau mai ştiu eu ce adaptate la specificul locului. Încet-încet, cu ei am căutat să mă autosugestionez că trebuie să fac ceva bun şi vestit. Venise clientelă foarte bună, aveam simţul ăsta de întreprinzător, prinsesem locul, stilul, organizarea la posibilităţile care au fost atunci. Am făcut un bain-marie pe aragaz, acolo, în subsol, am făcut saramură, am făcut mămăligă, pusă alături, am făcut un preparat nou de peşte, că aveam cozile – toţi la saramura de crap vroiau numai mijlocul, rămîneau cozile, ce să fac cu ele? Astea le-am tăiat mărunt, le-am făcut crocante la ceaun, şi pe urmă le serveam cu unt cu mămăligă şi le-am zis "jumări de peşte" şi toată lumea venea după ele că le făceam crocante – puneam unt pe mămăligă, lămîie alăturea şi mîncau de rupeau pămîntul, pe-alea le cereau întîi – ajunsesem de nu mai aveam destule cozi... Ş-am început să mă stilizez pe mine în probleme de cerinţe: făceam un muşchi foarte bun, de exemplu au fost actori străini acolo – cînd s-a turnat filmul acela "Bătălia pentru Roma", au fost Laurence Harwey, cu Silvia Koscina, cu piticul ăla... şi cu englezul ăla gras, Orson Welles – care stătea numai două zile în Bucureşti. Îmi spune interpretul că mîine vine cutărică (O.W.) şi mănîncă numai muşchi de vacă. Eu care cunoşteam carnea, îi cunoşteam ţesuturile toate, îi pun deoparte cele 3 kg. de muşchi şi-i servesc ăstuia muşchiul de vacă. A doua seară tot muşchi de vacă. Gîndesc: gata nu mai vine! A doua zi primesc telefon de la Jimmy-interpretul: Domnu' Chivu, ăsta (O.W.) mai rămîne o zi să mai mănînce muşchi de vacă, a spus că muşchi de vacă ca-n România, ca la dvs. n-a servit în toată lumea pe unde a fost. A mai rămas o zi. Pleacă Jimmy din România, ajunge la BBC, moare ăsta (O.W.) şi Jimmy spune povestea "sub cortina de fier se mănîncă rafinat" etc. Şi mă cheamă un securist: de unde-l cunoşti? Păi d-ta de unde-l cunoşti?.

Şi-ntre timp hai că se desfiinţează mandatariatul. I-am spus fratelui meu: "Ioane, ne-a căzut **partidul**" (al mandatarilor n.n.) S-a desfiinţat dar pe mine a vrut să mă lase ca etalon pe ţară, că ei aşa gîndiseră să fie mandatariatul, cum am făcut eu. N-am vrut să rămîn. Ce, puteam? Erau tot felul de piedici, controale I.G.M.-uri toată ziua, intrigi, anonime, viaţă grea. M-au întrebat cît am cîştigat pe lună la început. Am zis 4.200, că o cifră cu amănunte pare adevărată. Eu cîştigasem 17 mii şi nevasta 3 mii – vă daţi seama 20 de mii în '68! Dar, tot tata zicea: în comerţ nu se minte, nu se spune tot adevărul că ăsta-i patentul tău, nu-i minciună, e secret, nu-l denunţi. Cînd au auzit asta Răutu, Levente, primarul Popa au zis să mă extind, că-mi dau 100 de mii. N-am mers; şi cînd m-au întrebat de ce n-am făcut-o, am zis că ştiu de-acasă că trebuie să rişti banii tăi nu paralele altuia, că ai răspundere dacă pierzi (...) într-o zi, cînd eram la Minion, vine Berbece, director mare în alimentaţie, şi mă-ntreabă dacă am peşte. Ăm. De care? De tot felul; şi eu n-aveam în realitate decît crap. A venit cu familia şi-au cerut tot felul de peşti: lin, ştiucă, şalău - şi vroiau care saramură, care menier, prăjit, rasol. Am luat comanda la tot ce-au cerut; numai crap nu dorea nimeni, ca un făcut. Ospătarul, nea Mişu, în spatele meu; zic: "notează". El nota, dar ştia că nu-i peşte, ce-o fi zis el?, că-s nebun că iau comanda. Aveam fasolea aia bob, la cupe – zic "Nea Mişule, te duci cu astea, spui – pînă cînd se face peştele vă roagă dl. (ăă... tovarăşul) Chivu să serviţi. Ei servesc. "Fii atent – te duci cu felul doi" – Felul doi inventasem eu un drob de ciuperci, tocam cozile, puneam caşcaval, unt, mărar, rulam în prapure, cu sos de usturoi cu unt... grozave – "Te duci şi cu astea acuma, cînd or mirosi ei usturoiul o să mănînce". Zis şi făcut. L-am învăţat să spună: "Tov. Chivu s-a gîndit că n-o să serviţi decît peşte şi nu mai serviţi friptură şi, de aceea, şi-a permis să vă trimită astea." Buuun. "Acuma, nea Mişule, ştii ce facem?" Aveam cartofi umpluţi cu creier, cu brînză, cu altele şi aveam un sos făcut de mine, că şase luni de zile m-am căznit pînă am ghicit sosul ăsta cu hrean, cu smîntînă cu costiţă tăiată mărunt, o bunătate, şi l-am pus la cartofi. Zic, fii atent, Mişule, că ei nu mai vor, – fii atent – nu vor, te duci, lui giner-său îi laşi pe masă, la ăilalţi nu, şi pleci. Nea Mişule, cum ia ăsta şi gustă, precis iau momeala şi ăilalţi; te duci şi laşi cartofi şi la ei. Cînd se strîng farfuriile linse, curate adică, mă cheamă Berbece. Da, imediat, acuma vine şi peştele: "Tovarăşe Chivu am o rugăminte, noi plătim şi peştele, dar nu mai putem – ce ne-ai dat dumneata – eu sînt bucătar de meserie – în viaţa noastră n-am mîncat aşa ceva delicios. Venim altă dată după peşte." Da tov. director – să ştiţi că din tot ce mi-aţi comandat dvs. n-aveam nimic, numai crap aveam. "Şi mi-ai primit comanda?" Da, am primit-o, de ce să n-o primesc? Să ştie clientul că nu am? Eu v-am trimis tot, fiindcă ştiam precis că n-o să mai serviţi peşte. Că-s unicate, sînt făcute de mine, ştiam acest lucru.

Mă pomenesc la vreo două zile cu nişte telefoane: "Bă, nenorocitule vrei tu să schimbi alimentaţia, (3-4 telefoane anonime) te curăţăm noi", c-o fi c-o păţi. Cînd vine directorul şi spun: "am anonime, ameninţări" – el zice "păi ne-a chemat ieri dimineaţă Berbece, eram 37 TAPL-uri, şi ne-a spus ce-a păţit aici şi-a întrebat clar: cum un fost contabil a putut face aceste lucruri, şi noi care am fost de meseria asta nu putem?" Nu puteau – am văzut la Bucur şi pe unde am mai observat ce se-ntîmplă. Dar la Bucur am învăţat ce fac marii specialişti culinari ca să nu fac ca ei... Ar fi mult de spus cum am ajuns la Minion, care se numea bar Victoria, în Amzei, şi era o mizerie şi mirosea a piaţă, a murdărie veche şi a scandal... Nimic nu mi-a plăcut. Dar cînd am văzut pivniţa am simţit că pot să fac acolo ceva ce-le-bru. Şi am făcut. Am scăpat de cei 7 ospătari membri de partid, puturoşi care terorizau responsabilul; ăia m-au reclamat că s-au întors "negustorii" de pe vremuri, dar n-au avut cîştig de cauză. Ne-am pus pe treabă. Orice şef de unitate trebuie să cunoască cele patru forme la perfecţie: organizarea, aprovizionarea, pe urmă toate secretele producţiei şi-abia la sfîrşit desfacerea. La Minion aveam în schemă 18 oameni şi eu adusesem 32; aveam produsele mai ieftine ca în altă parte şi făceam volum mare de vînzare. Am calculat viteza de consumaţie a clientului: în prima oră el atacă 90% din consumaţie, adică mîncarea care constituie pondere mare 70-80% din comandă. La mahala aveam alte caracteristici: băutura, tăriile 60-70%, restul vin, bere şi mîncarea numai 10%. La Minion ajunsesem la 200 gr. de băutură pe client, cca 50 de kg de vin pe seară. Consumaţia arată structura socială: cum am ieşit din mahala nu s-a mai băut tărie, n-au mai fost conflicte, urlete, bătăi. Am avut timp să mă concentrez pe altele: şi am descoperit nuanţe ale mîncării, secrete, delicii. Ştiţi ce-i rafinamentul culinar, după părerea mea? Un contrast! Guşti şi descoperi contrastele dintr-un preparat. Ştiţi cum observi că omului nu-i convine ce-i propui, cînd iei comanda? Nu i se fac riduri sub ochi, nu salivează. Asta-i pentru mine restaurantul, aşa-l înţeleg, dar de-aia nu puteau fi mai mulţi ca mine, că la comunişti nu conta interesul moral. La noi şi acum mai vedem agonia regimului trecut. Azi, deşi se vorbeşte, încă n-a apărut concurenţa. Va fi concurenţă cînd va lipsi carnea, din cauza scumpetei. Atunci se va vedea cine are restaurant şi cine doar grătar cu firmă pretenţioasă. Eu, care am rămas din trecut sînt un indirect, nu prea mai pot influenţa multe. Aşa, un sfat, o părere, o ocupaţie pentru bătrîneţe, un ochi treaz în local, da... Aşa eram şi înainte. Controlam şi picolii şi dacă n-aveau 300 bacşis pe seară, însemna c-au servit mizerabil. 4.500 pe lună şi salariul 700, (în anii '70 - n.n.), asta trebuia să le fie cîştigul. Întreprinzătorul e un aventurier, un boss şi un întemeietor – aşa-l văd eu.

A consemnat
TITA CHIPER

©-E. Tânjală

# REVISTA DE SPIRITUALITATE CREŞTINĂ – O EXPERIENŢĂ ESTETICĂ SAU UNA RELIGIOASĂ?

## – Convorbire cu dl. COSTION NICOLESCU, redactorul suplimentului de spiritualitate creştină Alfa şi Omega al Cotidianului bucureştean

*"Deci, toate acelea care se spun corect de către toţi, sînt cele ale noastre, ale creştinilor. Toţi scriitorii, prin sămînţa Cuvîntului, care s-a găsit în ei de la natură, au putut vedea, numai slab de tot, adevărul."*
(SFÎNTUL JUSTIN MARTIRUL ŞI FILOSOFUL – Apologia I, XIII)

**– "În veacul din urmă – spune Sfîntul Isaac - un om înduhovnicit va primi harul care i se potriveşte". Acesta este argumentul care justifică opţiunea ta, COSTION NICOLESCU pentru teologie ca a doua facultate?**

– Nu ştiu dacă a fost cu adevărat o opţiune. A fost ceva mai greu de definit, mai complex şi mai complicat, o poveste mai veche cu rădăcini mai adînci. Cred că a fost mai degrabă un mod de a mă pune la încercare, de a constata în ce măsură mai sînt capabil să mă supun severei asceze a cunoaşterii organizate. Cînd am început aveam 44 de ani şi credeam că sînt dintre cei mai bătrîni. Curînd am observat însă că nu este chiar aşa. În anul imediat următor există însă un "student" care are aproape 70 de ani...

**– Cu toate că am sentimentul că în cultura românească persistă încă prejudecata unei "specializări" în cutare sau cutare domeniu, tu ai la îndemînă, în acest moment, mai multe limbaje: cel al cercetătorului din domeniul antropologiei, al matematicianului, al teologului şi al redactorului care, o dată pe lună "scoate" suplimentul de spiritualitate creştină Alfa şi Omega al Cotidianului bucureştean. Care dintre aceste domenii te exprimă cel mai exact? În care din aceste domenii starea mistică care atestă depăşirea condiţiei creaturale este mai prezentă?**

– Nu cred că specializarea este o prejudecată. Ea poate deveni însă malefică atunci cînd te închide în ea şi te izolează.

Din perioada ingineriei mi-a rămas un anume tip de cunoaştere. În antropologie sînt la început, încă plin de mirări şi de nedumeriri. Pentru Sfinţii Părinţi antropologia s-a constituit într-o secţiune a teologiei. Ei credeau – ca şi mine de altfel – că nu se poate vorbi despre om în afara vorbirii despre Dumnezeu. În schimb, suplimentul **Cotidianului** mă exprimă destul de exact. Cît despre studiile de teologie, în momentul acesta sînt la "exerciţiile impuse", cu tot ce au ele nespectaculos şi util. Aştept să sfîrşesc acest parcurs obligatoriu şi să mă întorc la capodoperele teologiei. Teritoriul teologiei mi se pare cel mai fascinant şi cel mai puţin dificil dintre toate. Deci, după cum observi, sînt în toate la început! Mai mult încă; mă gîndesc că vocaţia mea autentică este cea de "spectator" în sensul Marinei Tvetaeva care scria în anul 1926: "Ce este lectura, dacă nu faptul de a ghici, de a interpreta, de a extrage ceea ce este ascuns, ceea ce rămîne dincolo de rînduri, dincolo de limitele cuvintelor... Lectura este, înainte de toate, o cocreaţie. Dacă cititorul este lipsit de imaginaţie, nici o carte nu va rezista... Dacă ai obosit este pentru că ai citit bine şi pentru că ai citit ceva bun.

Oboseala cititorului este o oboseală creatoare iar nu devastatoare. Cooperatoare! Ea face cinste cititorului şi mie însămi."

***"Sînt adeptul unei Ortodoxii... ortodoxe, infinit deschisă oricărei comunicări... "***

**– Fiindcă mai puţin se ştie despre "serviciile" pe care le face "foaia" Alfa şi Omega Bisericii Ortodoxe, vorbeşte-ne, te rog, despre felul în care Biserica primeşte suplimentul Cotidianului, dat fiindcă dintr-o perspectivă negativă "foaia" este concurenta Vestitorului Ortodoxiei, periodicul de informaţie bisericească, teologie şi spiritualitate al Patriarhiei române: din unghi pozitiv ea semnifică un alt tip de "iniţiere" şi "iluminare".**

– Fiind preocupat în primul rînd de ceea ce ţine de aspectul duhovnicesc al trăirii creştine şi adeptul unei Ortodoxii... ortodoxe, infinit deschisă oricărei comunicări serioase şi închisă oricărui compromis dogmatic sau canonic, suplimentul pe care îl conduc a căpătat mai mult un aspect de revistă, decît de ziar. Iată de ce mă miră faptul că audienţa suplimentului este mică. Sigur că această audienţă depinde şi de tirajul **Cotidianului** cît şi de aria lui de difuzare. Numai că, Biserica ar trebui să fie mult mai receptivă la acest tip de instrucţie religioasă care depăşeşte cîmpul strict al practicii religioase.

**– Care crezi că sînt dificultăţile momentane ale publicării unui astfel de supliment? Lipsa specialiştilor foarte buni, a banilor sau scăderea interesului pentru un asemenea tip de probleme?**

– Din punctul meu de vedere, toate acestea se pot constitui în impedimente. Greutatea cu care obţin însă materialele de la diferitele personalităţi (întotdeauna foarte ocupate!) este lucrul cel mai grav deoarece, dincolo de paginile cu caracter religios din cotidiane sau săptămînale, dincolo de **Vestitorul...** – oficiosul Patriarhiei care circulă aproape exclusiv în mediile bisericeşti, ar trebui să-şi facă apariţia o revistă ortodoxă pentru ca ideea de aprofundare pe care o impune meditaţia spirituală să se poată coagula. Vorbesc de fapt de o revistă săptămînală, scoasă în condiţii grafice civilizate, care să promoveze puncte de vedere creştine asupra diferitelor evenimente la zi atît religioase, cît şi culturale, sociale, politice... Ceva în genul revistei "France Catholique"!

***"Aş spune că tocmai neputinţa de a îngenunchia, de a se smeri simplu, de a se încadra în liturghie într-o relaţie firească cu Dumnezeu caracterizează intelectualul... "***

**– Berdiaev constată că Dumnezeu şi omul sînt corelativi: "Acolo unde Dumnezeu e absent nici omul nu există". Crezi că intelectualii cu succes intelectual sînt "suspectaţi" de către unii ierarhi ai Bisericii tocmai pentru ideea falsă pe care şi-au făcut-o despre un Dumnezeu "impus" şi o religie "forţată"?**

– Încă din vremea Mîntuitorului cărturarii, intelectualii vremii, n-au făcut o figură prea onorabilă: "Vai vouă, cărturarilor... " Numai că, conceptul intelectual pare pe cît de cuprinzător, pe atît de restrictiv. El nu spune mai nimic despre valoarea în sine a omului la scară absolută, eshatologică. În sensul larg şi profan al conceptului, intelectualii sînt şi Marx şi Kierkegaard, şi Lenin şi Dostoievski, şi Adrian Păunescu şi Nichita Stănescu, şi Vadim Tudor şi Corneliu Coposu! Şi totuşi, de ce sînt intelectualii "suspectaţi"? Pentru că sînt pîndiţi de un raţionalism uscat şi exacerbat? Pentru că promovează individul izolat şi egocentric în dauna persoanei care nu se relevă deplin decît prin raportarea la o alta, fie ea divină sau umană? Nu cred. Poate că, pentru că, mai neîncrezători, mai dilematici acceptă cu mai mare dificultate răspunsurile oferite de tradiţie, încercînd mereu să reexperimenteze, să vadă, să "pipăie" şi să "simtă" stigmatele Jertfei. Obsedaţi de libertate şi autonomie, ei doresc să-L stăpînească pe Dumnezeu. De aici şi tendinţa de a-L ajusta după măsura lor. Omul nu mai este după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu, ci Dumnezeu este după chipul şi asemănarea omului. Ne trezim astfel în faţa a milioane de dumnezei diferiţi, idoli personali şi neputincioşi! Ne trezim în faţa unui creştinism cultural! În interiorul acestui creştinism, intelectualul îşi va cumpăra albume cu icoane, va vizita cu asiduitate marile monumente de arhitectură eclezială, va merge la concerte şi va asculta misse, requiemuri, cantate creştine etc... Va ignora însă faptul că toată cultura Bisericii are un profund conţinut dogmatic şi liturgic (prefer conceptul "liturgic" în locul celui "cultic" deoarece exprimă mai bine viaţa creştină în şi prin Biserică). Slujbele i se vor părea prea lungi, morala constrîngătoare şi exagerată, mersul regulat la biserică bun pentru babe şi oameni neinstruiţi, posturile "o găselniţă", structura ierarhică anchilozată şi nedemocratică, textele patristice redundante etc... Ispitiţi să suspecteze clericii cu o cultură rudimentară ei îşi justifică astfel nu numai depărtarea de Biserică, dar şi faptul că Îl caută pe Dumnezeu pe cont propriu, în afara Bisericii.

*"Nu te forţa să zăreşti în timpul rugăciunii vreo imagine sau figură, fii netrupesc în prezenţa Celui Netrupesc."*
(SFÎNTUL NIL SINAITUL – De oratione)

© E. Tănjală

**Călăuza**, film dedicat în întregime acestei teme, sintetizează prin cele trei fraze finale rostite de Stalker raportul intelectual/ credinţă: "Şi ei încă se mai numesc intelectuali, scriitori şi savanţi. Ei nu cred în nimic. Capacitatea lor de a crede s-a atrofiat prin nefolosire". Aş spune că tocmai neputinţa de a îngenunchea, de a se smeri simplu, de a se încadra în liturgie într-o relaţie firească cu Dumnezeu aşa cum se manifestă El în Euharistie caracterizează intelectualul chiar dacă - folosind o expresie a lui Tarkovski –"are nevoie să aibă o credinţă".

Atunci însă cînd vorbeşti despre cultură şi credinţă se impune şi o altă întrebare: în ce măsură clericii sînt şi ei nişte intelectuali?

Cît de profundă este educaţia culturală a clericilor noştri? Desigur nu putem generaliza. Există clericicărturari deschişi spre cultură tot aşa cum există şi alţii aproape neinstruiţi. La un moment dat TVR-ul a prezentat o dezbatere pe marginea **Decalogului** lui Kislovski, un bun regizor şi un profund credincios. Preotul participant nu avea suficientă cultură, oprindu-se numai la story-ul filmelor, iar criticul nu stăpînea cunoaşterea prin credinţă. Cam aşa se prezintă orice fel de încercare de (re)articulare a relaţiei cult/ cultură. Pe de altă parte cultura creştină nu este numai act de cunoaştere, ci implică şi o trăire intensă, o practicare şi o participare care te absoarbe.

În **Mistica** sa, Părintele Stăniloae vorbeşte de o "ierarhie a sfinţeniei, care nu nesocoteşte şi nu împiedică în lucrul ei ierarhia bazată pe săvîrşirea Tainelor şi impusă de organizarea văzută a Bisericii." Cred că intelectualii, adevăraţii intelectuali ar trebui să caute mai ales această ierarhie. Drumul spre Hristos începe în Biserică şi prin Biserică! – prin contactul cu un bun duhovnic, cu un membru al ierarhiei duhovniceşti, care poate, evident, să fie chiar şi un Ierarh.

Părintele Galeriu spunea în urmă cu mulţi ani că renaşterea Bisericii se va produce prin intelectuali cu condiţia ca ei să-şi asume pe de o parte acest dificil rol şi pe de altă parte să fie accesibili în a recepta corect cultura dogmatică şi liturgică. Ignoranţa întru credinţă este un păcat imens. Ierarhiei deci nu-i rămîne decît să înţeleagă şi să accepte sensibilităţile şi particularităţile intelectualilor. Pentru aceasta însă, ea trebuie să aibă o autoritate morală şi culturală pe măsură.

A consemnat
Ariadna ZECK

## Bon de lectură

# O carte despre universul sacrului

Publicînd o "introducere sistematică în ştiinţa religiilor" (**Zei care vin**, ed. "Labor et Fides", septembrie 1993), Jacques WAARDENBURG* (specialist în Islam care predă acum la Lausanne după ce a trecut - ca profesor - prin universităţile din Los Angeles şi Utrecht) ştie desigur că nu aduce nimic "nou" sub raportul strict cantitativ al informaţiei. Dacă volumul său (**rescris** pentru edidţia franceză, după ce, în 1986, apăruse în versiune germană, la editura Walter de Gruyter) are un relief propriu în masa de producţii similare pe care Occidentul şi le oferă - cu titlu academic sau de simplă vulgarizare - faptul se datorează duhului nemţesc aflat la originea (metodologică) a textului. Şi într-adevăr: a scrie o carte despre articulaţiile teoretice, problematicile şi instrumentele unei discipline care îşi apără cu greu autonomia în faţa unor domenii conexe de mult maturizate (sociologia, antropologia, istoria mentalităţilor etc.) constituie un act notabil de curaj intelectual.

Nici o clipă principiul interdisciplinarităţii nu este pus în discuţie, dimpotrivă: "ştiinţa religiilor" există numai în măsura în care ştie să conjuge (cît) mai multe puncte de vedere, adunînd într-o paradigmă totalizantă privirile parţiale pe care credinciosul (erou mistic, personalitate harismatică) observatorul exterior (etnolog, filosof), purtătorul local al "bunului simţ" (definit ca "individ mediu") sau "doctrinarul" (fie el teolog, preot etc) le aruncă asupra faptului religios. Chestiunea care se pune nu este doar cea a "obiectivităţii". Cea mai dificilă operaţiune constitutivă discursului este cea care desparte **realitatea religioasă** empirică (alcătuită din "faptele religioase") de **realitatea religiei** înţeleasă ca punct de referinţă transcendent specific oricărui fapt religios. În vreme ce pentru **homo religiosus**, experienţa sacrului este primordială, absolută, determinantă şi "evenimenţială", pentru specialistul în ştiinţa religiilor, aceasta devine secundară - căci mediată prin "suspendarea judecăţii"; relativă - la un context socio-cultural dat; determinată - de presiunea normativă a unei tradiţii; teoretică - în sensul că pluralitatea fenomenelor se resoarbe în unitatea unor constante universale.

Ca orice antropolog al religiei, Jacques Waardenburg e obligat să-şi definească obiectul. Numai că, în loc să lege descrierea religiilor particulare de un concept general al religiei, ceea ce ar implica riscul de a subordona propriul discurs teologiei şi filosofiei, el preferă să mizeze pe un concept deschis şi provizoriu, vorbind despre religie ca **sistem orientativ**. O atare definiţie are, cum se spune "calităţile propriilor defecte". Pe de o parte, ea poate într-adevăr surprinde o trăsătură comună tuturor sistemelor religioase: ce religie nu "îndrumă" omul către un "altceva" mai bun, către mîntuire, eliberare, lumina divină etc.? Pe de altă parte însă, tot ea diminuează specificitatea faptului religios, de vreme ce insul poate cunoaşte - sincronic sau diacronic - alte "sisteme orientative", de n-ar fi decît codul civil. Sîntem, o dată mai mult, în prezenţa decalajului dintre capacitatea înglobantă a religiosului şi transcrierile sale inevitabil trunchiate.

În ce priveşte demersurile pe care se sprijină ştiinţa religiilor, J.W. identifică patru perspective care se completează reciproc. În primul rînd, **cercetarea istorică** - metodă clasicizată, care se rezumă la studierea scrierilor religioase din trecut. Evoluţiile istorice sînt retrasate, comportamentele religioase sînt deduse din mărturia fătişă a documentelor de tip literar. În al doilea rînd, **cercetarea comparată** - marea specialitate a secolului XIX - care "operează transversal în multitudinea religiilor istorice": aici scopul este unul de clasificare, dar seriile morfologice pot izola faptele religioase de contextul lor respectiv; criteriile pur tipologice nu îşi ajung, însă demersul comparativ poate fi util în formularea sau verificarea unor ipoteze referitoare la modificările suferite de fenomenul religios, care se poate de pildă politiza sau spiritualiza, de la o epocă la alta. Al treilea demers este cel al **cercetării contextuale**: faptul religios nu are sens decît în contextul său originar, acolo unde structura sa se cristalizează şi funcţiile sale proprii se exercită. "Contextul" apare ca sumă dinamică a funcţiilor economice, politice, sociale sau culturale pe care tradiţiile, instituţiile şi mişcările religioase le îndeplinesc. Acest punct de vedere corespunde curentului antropologic ilustrat de aşa numita "şcoală funcţionalistă". În sfîrşit, se poate vorbi despre un demers de **hermeneutică aplicată** - care studiază religiosul la nivel intenţional, încercînd să recupereze semnificaţiile pe care subiecţii unei religii (sau comunităţile ca ansambluri omogene) le atribuie propriilor experienţe mistice sau moduri de organizare, ecleziale sau nu. Hermeneutica îşi propune să demonteze şi să reconstruiască (printr-o transpunere a codului iniţial în "limbajul" observatorului, de obicei occidental) mecanismele

➤➤

*Din viaţa unui extremist de centru*

# "Anchetă liberă" – ca vis al morţii eterne

"Poeţii sînt în general trişti / Ei nu înţeleg lumea / Şi lumea nu-i înţelege / Ei iubesc lumea dar nu o înţeleg / Lumea îi iubeşte dar nu-i înţelege / Uneori cînd ajung să înţeleagă lumea ei o detestă / Alteori cînd lumea ajunge să-i înţeleagă e prea tîrziu / Şi uite aşa, poeţii mor în general trişti" -

aşa scrie la pagina 11 a "pre" şi "Post sentimentelor" lui Gheorghe Ursu, Babu pentru toţi cei care cunoşteau o după-amiază de-a lui între Cinemateca şi Biblioteca Franceză sau un crawl de o oră, două, în larg, la Mare, de la Vama Veche dincolo de cherhana; numai că el, poet fiind - M.R.P. a spus o dată pentru totdeauna că lîngă "poet" scriitorul adevărat nu pune adjectiv - n-a detestat lumea ci doar, eminescian, orînduirea cea crudă şi nedreaptă, altfel fiind un extraordinar iubăreţ, cu o "ars amandi" a amurgurilor şi femeilor care se arcuia de la patetic la duios şi caraghioz, perfect consumată; poeziile lui sînt mult mai puţin "politice" decît doreşte actualitatea intoxicată; în fond, tot ce-i mai grav la poeţi nu e moartea lor, "în general", ci în particular.

Or, în particular, lui i s-a întîmplat - în sensul bogzian, adorat de Babu, acela care ne permite să întrevedem prin subţirimea atmosferei că totul e literatură - ceva ce nu are pereche, ca atrocitate şi joc, în poezia niciunuia, de la Eminescu la Popescu. Într-un roman al literaturii române, "ancheta liberă" la care a fost supus Babu e un episod unic, dintr-acele "vise ale morţii eterne" pentru a căror analiză se caută un psihiatru de altă dimensiune decît chiar Freud. Freud n-a psihanalizat Securitatea, n-a întins pe divanul său nici un securist - e un regret etern stiinţific.

Babu, după ce-a fost "iertat" de "Secu" pentru jurnalul său şi sfătuit "să mai termine cu intelectualii", a cerut manuscrisele înapoi şi i s-a rîs în nas; a fost primul timp al torturii. S-au citit cele cîteva mii de pagini ale jurnalelor sale (pe caiete "tip şcolar") şi, după un alt timp, s-a stabilit o listă cu toţi intelectualii, de primă linie, care apăreau, "urît" de tot, acolo; erau vreo 10-11, Babu i-a comunicat fiecăruia că "e pe listă". Cîteva săptămîni, el a fost chemat, la două-trei zile o dată, pentru "discuţii libere", chestionat despre fiecare. Avea parte de doi anchetatori - unul blînd şi unul dur. După fiecare întrevedere, Babu - altfel la slujbă, mişcîndu-se normal prin oraş, acasă, la Ateneu şi cinema! - ne căuta şi ne comunica, fără panică pe faţă, sobru, exact, ce a vorbit azi cu ei dspre tine, ce o să spună mîine, dacă-l vor întreba despre Bogza, despre Nina, despre Albala, Tolea Vieru sau Chimet. Ar fi trebuit - după unii - să facem infarct. Ar fi trebuit - după alţii - să fugim. Exista ideea să-l ocolim pe acest om care, nechibzuit, ne-a pus viaţa în pericol. N-am făcut nimic din toate acestea. Nici eroici, nici comici - în ţara poemului acela gigantic numit chiar aşa: "eroi-comic"! - nici inconştienţi, doar indiferenţi la ce vor spune oamenii inteligenţi şi morali din '993, probabil că poeţi în sensul cel mai viu şi mai iradiant al noţiunii, noi am trăit experienţa jurnalului intim devenit mortal, pînă cînd jocul anchetei libere (în ţara unde jocul începe cu moartea!) a luat sfîrşit şi Babu a fost arestat fără ficţiune. Spaima între prieteni n-a mai comis aşa ceva. Tot ce se scrie şi se vorbeşte despre Gheorghe Ursu e încă prea general şi trist. N-are ruptură.

Poemul cel mai tare al volumului e, deci, pe ultima copertă, "netransfigurat", cum se zice pe vremea asta cînd "Shaw e singur contra lui Associated Press". E "Dovada", cu "entête"-ul "Departamentului", cu semnături indescifrabile la capătul unei caligrafii de aprozarist alfabetizat, prin care "se primesc de la URSU GHEORGHE" (cu majuscule de mînă!) 38 de caiete ("tip şcolar"!) reprezentînd jurnalele din perioada 1948-1983 plus un pachet de poezii în manuscris. La poésie est ailleurs, pe ultima copertă, de pildă, unde lîngă "Dovada" facsimilată stă înscris, tipărit, azi, preţul: 700 de lei.

Radu COSAŞU

în virtutea cărora un fenomen religios devine "semnificativ" în ochii celui care participă la el. Faptul religios este privit în primul rînd ca un rezervor de sensuri ultime, ca un cîmp al producţiei simbolice. "Înţeleasă în acest fel - scrie J.W. - religia apare ca un instrument privilegiat care îi deschide omului accesul la adevărurile fondatoare situate mult dincolo de cadrul existenţei individuale şi de viaţa cotidiană, permiţîndu-i totodată să acţioneze în consecinţă" (p.25).

În numai 200 de pagini, J.W. face o excelentă muncă de sinteză. Toate cele patru demersuri pomenite mai sus purced dintr-o istorie savantă pe care autorul o abordează meticulos. Trimiterile exemplificatoare vin în sprijinul fiecărei etape critice, iar în josul paginilor notele - care nu ostentează erudiţia ca în atîtea alte cazuri - sînt perfect elucidante, atît pentru amatorul avizat cît şi pentru profesionistul dispus să-şi împrospăteze bibliografia. Cartea pledează pentru o cercetare mobilă, care schimbă perspectivele, refuzînd schemele încremenite: spiritul vremii - tălmăcit prin revalorizarea subiectivităţii în ştiinţele omului - se face simţit cu discreţie. Pe scurt, o carte asupra căreia traducătorii (dar mai ales universitarii în căutare de repere) ar trebui să se precipite. În ce mă priveşte, mi-am făcut doar (ceea ce mi se pare a fi) datoria de a o semnala.

Teodor BACONSKY

.....

* Jacques WAARDENBURG, **Des dieux qui se rapprochent. Introduction systématique à la science des religions,** Geneva, "Labor et Fides", sept.1993, 210 p.

## Erată bogată

În nr.precedent, la pagina 13 se va fi citit: "Oricît am **iubi-o** pe Anjelica Huston, ..."; "două filme excepţionale (...) şi unul excepţional de prost..."; "DM + TM" (subtitlu); "**Studio DM**"; "... pe urmă desenam, sau **mă** ajutam în alte chestii... (...) mai mult ca **o** joacă" (Mihail Moldoveanu); "cocteilul de deschidere **a** săptămînilor «**Fureur de lire**»" şi "domnia-sa a vituperat **impostura** lui Bourdieu"; în fine, subtitlul "Rusia şi Revoluţia Franceză" nu va fi fost, de fapt, aşa ceva - ci mai degrabă, **inclus** în textul despre dl. Besançon, s-ar fi cuvenit subliniat... În rest, să auzim (de) mai bine.

## HÉLÈNE CARRÈRE D'ENCAUSSE LA BUCUREŞTI

**Décomposition de l'Union Soviétique. Recomposition d'un nouvel espace** este titlul conferinţei pe care doamna Hélène Carrère d'Encausse, membră a Academiei Franceze, o va susţine la Institutul francez astăzi **5 noiembrie**, la **orele 18.30.**

Doamna Carrère d'Encausse, sovietolog de reputaţie internaţională, a obţinut premiile: "Aujourd'ui" (1978) şi "Louise Weiss" (1988). Principalele sale cărţi - **L'Empire éclaté, Le Pouvoir confisqué, Le Grand frère, Le Malheur russe, La Gloire des nations** şi **Victorieuse Russie** - au impus-o ca o autoritate în domeniu, doamna Carrère d'Encausse fiind totodată şi directoare a Ciclului superior de Studii sovietice şi Est-Europene de la Institutul de Studii Politice din Paris. Ultima carte a doamnei Carrère d'Encausse, apărută acum o săptămînă, poartă titlul **L'URSS. De la révolution à la mort de Staline.**

Conferinţa va fi precedată de lansarea de către **editura Remember - Sic Press Group** a două traduceri din opera autoarei: volumele **Imperiul spulberat** şi **Triumful naţiunilor** (în româneşte de Alina Ungureanu, respectiv Sofia L. Oprescu).

SAINT FRÈRES

FABRICAŢIUNE DE IN, CÂNEPĂ ŞI JUTĂ

VÂNZARE DE:

Aţă, Sfoară, Funii, Pânză, Saci, Muşamale, etc., etc.

ÎNCHIRIERI DE:

SACI, MUŞAMALE ŞI ŢOLURI

SEDIUL SOCIAL:

34, RUE DU LOUVRE, PARIS

AGENŢIA GENERALĂ:

BUCUREŞTI, Str. Sărindar, 8

AGENŢII: BRĂILA, BÂRLAD, BUZEU, CONSTANŢA, CRAIOVA, GIURGIU, ROŞIORI.

*"Trebuie să păstrezi o disponibilitate virginală în faţa vieţii."*
(Federico FELLINI)

*Scrisoare închisă*

# Ciao Federico

...Sînt un anonim, unul din mulţii anonimi, ca voi, ca oricare altul, ca noi toţi care **şezum şi plînsem** "la Fellini" : în faţa unui mare cineast eşti întotdeauna anonim, şi-ţi place că eşti aşa, şi cine ştie dacă nu cauţi cinematograful tocmai pentru asta - ca, în întunericul unei săli amărîte, să te scufunzi în "nu-se-ştie-cine"-le colectiv ca-ntr-o baie de lumină, într-un botez mereu reînceput?... Botezul meu s-a numit **8 1/2**, la care-am plîns; şi s-a numit **Nopţile Cabiriei**, şi s-a numit **Casanova**, şi s-a numit **Amarcord**, şi s-a numit **E la nave va**... - la care-am plîns. Cine n-a plîns la Fellini nu ştie, nu înţelege ce-i Cinema-ul!

Cum să-l "rezumi" pe marele Federico, acum că nu mai este? Dar cum să vorbeşti despre el la trecut? El, atît de viu, de trivial, de tandru?... Derbedeul din Rimini, soţul Giuliettei. **"Am recurs la culori pentru a mă deghiza"**, recunoaşte el în convorbirile cu Grazzini; **"într-o zi, copil fiind, am primit vizita unei verişoare mai mari din Bologna şi n-am avut linişte pînă nu i-am şterpelit rujul de buze, ca să mă închid în baie şi să-mi mîzgălesc faţa."**

Copil fiind, Fellini a plecat dintre noi, s-a dus între ai lui, să-şi întîlnească mama acolo, sub pinii cimitirului din **8 1/2**, cu chipul său mîzgălit de filme. Şi pe noi, nu ştiu de ce, ne-ncearcă plînsul, ca şi cum Federico ar fi luat **La strada** cu el, şi **Roma**, şi **La dolce vita**... De fapt, ni le-a lăsat, ni le-a dat pe toate nouă, să ne mîzgălim chipurile la rîndul nostru. Şi dacă plîngem acuma, în obscuritatea sălii pe care fiecare o are în el, dacă-l invocăm (ASA NISI MASA, ASA NISI MASA...) e fiindcă darurile lui sînt prea multe şi mult prea frumoase...

Ciao, Federico.

## *Trecerea prin reviste*

• B A R T H E S COMPLET. Acestui eveniment editorial (apariţia la **Seuil** a primului volum din cele trei de "Opere complete" ale lui Roland Barthes) îi dedică dosarul său numărul pe octombrie al lui **Magazine littéraire** – care cuprinde şi un omagiu Maestrului, scris de Umberto Eco în 1984 şi prezentat în cadrul unui colocviu: "În viaţă, (R.B.) era un personaj controversat – spunea Eco; mort, a devenit un personaj de necontestat". El "nu a oferit modele de analiză – în sensul în care nu e suficient să subdivizezi un text în lexii pentru a spune despre un autor ceea ce a ştiut Barthes să spună despre Balzac" (e vorba despre **S/Z**). "Luaţi ideea codului proairetic, daţi-i-o unui student fără imaginaţie şi spuneţi-i s-o aplice, să zicem, **Pielii de sagri**: nu va ieşi mare lucru", e de părere Eco. • Celălalt dosar al revistei se ocupă de "evenimentul" socialisto-mediatic numit **Germinal** – filmul lui Claude Berri după Zola, care-a făcut "flop" pretutindeni în afară de Lille, oraşul (minier) unde a fost prezentat în premieră. • Cel puţin aşa spun revistele de specialitate.

• UN STRIGĂT TERIBIL este titlul articolului care deschide dosarul în chestiune, semnat de Henri Mitterand (cu un singur "r"), "eminent specialist" etc. şi, precum se vede, deloc rudă cu Preşedintele Republicii. • Şi mai teribil se pare că ar fi strigătul cu care ieşi de la proiecţia acestui mamut cinematografic. • O carte apărută cu această ocazie se numeşte chiar **Germinal blues**. • "MAI MULTE VÎNĂTĂI DECÎT BLUESURI", titrează inspirată Nelly Kaplan cronica sa din acelaşi **Magazine littéraire** – e drept, despre un alt film, mult mai "frecventabil": acela despre viaţa Tinei Turner...

• UF! Tot unei ecranizări, însă de data aceasta reuşită (mai toate cronicile converg în acest sens), i se consacră pagini într-o altă revistă, **Positif** (tot din octombrie): este vorba de Martin Scorsese şi-al său admirabil **Vîrsta inocenţei**, după romanul lui Edith Wharton. "Uf", suspină uşurat criticul revistei constatînd că Scorsese, în bună formă după o perioadă de eclipsă, ne dă ocazia "să credem în continuare" în el; aceluiaşi Scorsese în revenire de forţă, Jack Kroll îi face o cronică în **Newsweek** din 25 octombrie intitulată "Un băiat bun şi-o mare doamnă" (aluzie la un film anterior al lui M.S., **Goodfellas** – "Băieţi buni"): "Scorsese descrie o gloată manierată", subtitrează cronicarul punînd punctul pe i - adică pe (che)i(a) filmului, Onoarea. Acesta e numitorul comun al tuturor filmelor lui "Marty", a căror morală (tot comună) ar fi: "Ieşi din rînd şi gloata te pune la colţ." În **Vîrsta inocenţei** "nu se varsă sînge, ci suflete", conchide Kroll, care ne mai povesteşte şi o anecdotă emoţionantă: filmul este dedicat de Scorsese tatălui său, şi regizorul îşi aminteşte că nu avea mai mult de nouă ani cînd Scorsese-senior l-a dus să vadă filmul lui William Wyler, **Moştenitoarea**, ecranizarea romanului **Washington Square** de Henry James, crezînd că-i vorba de un western: nu era, firește, iar Martin Scorses "nu l-a uitat niciodată"...

• VAI PENTRU GODARD! Dacă cu Scorsese totul e OK, nu la fel stau lucrurile cu Jean-Luc Godard, al cărui film **Hélas pour moi** li se pare multor cronicari testamentul unei sinucideri cinematografice... În plus, scriind despre Festivalul de la Torino "Cinema giovanni", alt cronicar din **Positif** citează un scurt metraj francez purtînd titlul **Ca să terminăm cu Jean-Luc Godard!** • E adevărat că Jean-Luc n-a fost niciodată un **goodfella**, ba dimpotrivă... dar, atunci cînd tot el îl provoacă pe marele cineast portughez Manoel de Oliveira, în vîrstă de aproape nouăzeci de ani, la o discuţie pe trei pagini în **Libération**, în care nu se menajează, şi nu menajează nimic din ce înseamnă Cinematograf - ce mare e, totuşi, Godard!

• DILEMA ŢĂRII NOASTRE. **Positif** publică încă două lucruri formidabile: un text al extraordinarului cineast care a fost John Cassavetes, apărut iniţial în **Daily Variety** din 27 oct. 1970, şi o convorbire cu Jean-Claude Carrière, celebrul scenarist al lui Bunuel. • Cassavetes are o afirmaţie care face cît un film de Woody Allen: "Poate că America nu există cu-adevărat, poate numai Frank Capra"!! Şi continuă: "Dilema ţării noastre este cea a omului obişnuit. Casa lui, televizorul, nivelul de trai şi cărţile de credit, confuzia sexuală, obligaţiile unei munci pe rupte i-au luat prea mult din timpul său ca să-şi mai dea seama de importanţa nevoilor sale umane. Copiii noştri mor din cauza faptului că nu sînt îndrumaţi şi, mai important, din cauza unei lipse de idealuri. Nu mai au speranţe şi nu cred decît în prezent. Iar industria noastră se referă încă la ei ca piaţa tinerilor. Oamenii peste patruzeci de ani sînt nişte nespectatori asidui. (...) Filmele, artistice sau nu, sînt aşteptate ca nişte reflectări, în termeni umani, ale nevoilor spectatorilor. Dacă legătura dintre acestea nu creează decît revelaţii momentane ieftine, atunci comunicarea spiritului, a inimii va genera neîncredere şi absenţa dorinţei. (...) Ca artist capitalist, competitiv, mă simt ofensat de o industrie care-a devenit un gag practic..." Putem citi cuvintele lui Cassavetes ca un comentariu implicit la "gagul" **Jurassic Park**.

• BUNUEL ŞTIA. "Nu e zi în care să nu mi se ceară să vorbesc despre el, peste tot în lume", începe Carrière interviul său despre Bunuel. Statura lui, în Spania? "Trebuie să ne întoarcem la Goya pentru a-i găsi echivalentul, ca influenţă şi ca prezenţă." Care erau cineaştii săi preferaţi? "Nemţii, în primul rînd": Murnau, Lang şi Pabst. Apoi Bergman, Fellini (căruia i-a scris, pentru **Roma**) şi Marco Ferreri, a cărui **Mare crăpelniţă** a adorat-o. Şi... Godard! "Dacă ăsta e cinematograful de azi...", se pare că ar fi spus el, în 1967 la Veneţia, după ce-a văzut **Chinezoaica** de Godard "cu o secretă admiraţie", pretinde Carrière, "pentru îndrăzneala lui." Cît despre Von Sternberg, Carrière divulgă părerea lui Bunuel printr-o anecdotă: "Era foarte amic cu el, aşa că-ntr-o zi îl invită la o previzionare a **Dezonoratei**. La întoarcere, Bunuel e în maşină cu producătorul care-i spune: «Filmul ăsta n-o să meargă niciodată, sînt prea multe lucruri originale, şi mai ales, o împuşcă pe Marlene Dietrich! E prima oară că o vedetă moare pe ecran aşa!» Nici vorbă, îi răspunde Bunuel, filmul e foarte frumos, foarte pur, şi de altfel am ştiut de la primele minute că o s-o omoare."

• FATWA ŞI RUSHDIE. În **Newsweek**, "Braţul lung al Fatwei" se ocupă de cazul Salman Rushdie; "căci vor urma cu siguranţă alte atacuri", chiar dacă "Cei 7" şi Comunitatea Europeană au hotărît să condiţioneze comerţul exterior şi contactele diplomatice cu Iranul. "Singurul răspuns la adresa teroriştilor e să le arăţi că nu eşti terorizat", zice Rushdie. Oare? Mai ales că, vorba lui Robert Stone în **Esquire** (tot din octombrie), "Nu mori decît o dată."

• PALMIERII ŞI ADEVĂRUL. **Esquire** este plină de "cuvinte după care să te îndrumi în viaţă" – unele provin chiar din titluri, gen: "Cea mai bună mişcare e foarte aproape de cea mai proastă" (Norman Mailer), dar există şi un "dosar special" în acest sens, din care "spicuim": "Atacă puterea cu înţelepciunea." (comandantul Cousteau); "Toate lucrurile bune se fac în pofida conducerii." (Bob Woodward); "Nu s-a întîmplat niciodată nimic în trecut, ci numai în prezent. Diferenţa constă în faptul că era prezentul altcuiva, nu al nostru." (David Mc Cullough); în fine, "1) Nu trăi acolo unde nu cresc palmieri" (Deh...); "2) Stai departe de femeile care nu-şi pun rujul pe buze cum trebuie: sînt întotdeauna nebune; 3) Adevărul stă în detaliu şi în context." (Carl Bernstein).

Pagini realizate de Alex. Leo ŞERBAN

# ÎNTREPRINZĂTORUL – UN OM FĂRĂ MODELE

**Întreprinzătorul este omul care nu se întreabă dacă "muieţi îs posmagii", ci îi fabrică sau face rost de ei. Industriaşul chinez, foştii şomeri francezi şi magnatul italian au motivaţii diferite dar îi uneşte adecvarea la real şi dorinţa de a face din real un factor de profit. De aici pot începe toate discuţiile în legătură cu relaţia dintre interesul personal şi legea care reglează interesul colectiv, pot fi expuse toate delimitările şi rezervele, dar important este ca aceşti oameni să existe. Altfel, întreaga societate va fi obligată doar să discute despre posmagi.**

## AURUL ROŞU AL DOMNULUI LIAO

**Acest capitalist chinez are nenumărate milioane • Anchetă asupra unei averi "foarte private" aparţinînd unui industriaş de 28 de ani, simbol al postmaoismului**

Liao Yanchen are mîini de ţăran. Cînd îi strîngi mîna, palma e aspră şi ai impresia că ai de-a face cu furtunul unei pompe de benzină. Biroul lui e într-o cameră închiriată dintr-un hotel al vechiului Guangohom, din bătrînul Canton, capitala provinciei Gunadong. Are o singură secretară care se leagănă pe tocurile înalte cînd îi aduce ceaşca de ceai. Şi în pofida umerilor săi de docher şi a secretarei sexy, acest tînăr chinez care trăieşte agăţat de telefonul său portabil nu este un detectiv. Este un oiyiejia (întreprinzător privat). Patronul are 28 de ani, 500 de angajaţi, fabrică 10 milioane de prize electrice pe an - exact cît e piaţa din Taiwan - şi cărucioare pentru copii. Omul de afaceri investeşte şi în exploatările de piatră. Pe scurt, un magnat în devenire, al cărui imperiu e evaluat la 30 de milioane de yuani (1 yuan e egal cu un franc francez) pe an. Este exact tipul de întreprinzător încurajat de guvernul din Beijing, care a luat măsuri fiscale favorizante pentru capitalul privat.

Oficial, Liao conduce o "întreprindere rurală". În teorie aceste întreprinderi aparţin colectivităţilor locale. Dar în practică o bună parte din ele aparţin antreprenorilor. Obligaţiile lui Liao? Să dea 20% din profit şcolii din localitate. Vagul juridic nu-l împiedică pe Liao să capete binecuvîntarea autorităţilor. "Autorizaţiile de producţie" emise de Consiliul de Stat, autoritatea cea mai înaltă a guvernării de la Beijing sînt afişate în biroul său alături de steguleţele roşii din catifea brodată cu fir de aur, remise de ministerul său de tutelă.

Alături de întreprinderile mixte, întreprinderile rurale sînt cele care au cîştigat cel mai mult de pe urma reformelor lui Deng Xiaoping. În 1978, China număra un milion şi jumătate de întreprinderi cu 28-de milioane de angajaţi. Anul trecut numărul lor era de 19 milioane cu 100 de milioane de salariaţi. Din aceste ateliere unde funcţionează doar legea profitului, iese acum un sfert din producţia industrială a Chinei. Shunde - districtul unde s-a instalat Liao, în mijlocul deltei unui mare fluviu, are 10000 de întreprinzători privaţi. Unii au devenit nababi. Ca regele nasturilor, care, pentru a-şi diversifica activitatea şi în sfera serviciilor, a investit 10 milioane de yuani într-o citadelă a turismului: un complex de restaurante, hoteluri şi baruri de noapte. Alt exemplu: regele containerelor, care fabrică tot necesarul de asemenea obiecte pentru portul Hong Kong (cifra lui de afaceri este de 100 de milioane de yuani). "Deng a încercuit sistemul de stat cu întreprinderi rurale, tot aşa cum Mao încercuia oraşele, pornind de la ţară" - susţine un economist din Beijing.

Pentru Liao totul a început din 1980. Avea 16 ani, la şcoală se plictisea şi n-avea nici un chef să lucreze pămîntul ca taică-su. A împrumutat 200.000 de yuani, jumătate de la părinţi, jumătate de la o bancă. Suma este enormă, chiar pentru ţăranii din deltă, care cultivă unele dintre cele mai rodnice pămînturi din lume. Liberalizarea preţurilor agricole - una din primele reforme ale lui Deng Xiaoping - le-a sporit veniturile. Băiatul o va lua pe calea afacerilor cu specific chinez. Specific care a izbutit în Taiwan, Hong Kong, Singapore, specific pe care China populară îl redescoperă de paisprezece ani.

La început, Liao a avut cam o duzină de muncitori. Acum are vreo trei sute în uzina din Shunde, o clădire neterminată cu trei etaje. O vizită în uzina lui e ca o reîntoarcere în epoca preindustrială. Utilajul e de acum o jumătate de secol. Veniţi din centrul Chinei, lucrătorii săi trăiesc cîte zece într-o cameră, economisind la sînge, ca să trimită bani acasă. Salariul lor este de 350 de yuani pe lună, opt ore pe zi, şapte zile pe săptămînă. Fenomenala creştere economică a provinciei Guangdong (de ordinul a 25%) are ca efect o explozie a preţurilor. Dar nu şi a salariilor. Explicaţia lui Liao: "Dacă dau un anunţ, a doua zi am zece mii de candidaţi la poartă".

Liao nu se încurcă în prejudecăţi; el copiază pur şi simplu priza electrică a unui fabricant australian. "Am schimbat doar numele mărcii, pentru că este depusă." Nu doar Liao îl fură pe bietul australian. Vreo şaizeici de emuli din China de Sud îl concurează prin succesive scăderi de preţuri. "În afaceri, lucrul cel mai important este controlul distribuţiei" - susţine Liao, care şi-a studiat clasicii. A achiziţionat patru prăvălii specializate în comerţul cu aparatură electrică, de pe o străduţă din vechiul Canton. Sînt vitrinele lui pentru angrosişti. Pe de altă parte, le face curte promotorilor imobiliari cu care încheie contracte de exclusivitate. "Vînd pînă la Harbin, în Manciuria. Problema mea este că nu am atîta marfă cîtă mi se cere".

Cealaltă miză sînt cărucioarele pentru copii. Vreo şaizeci de muncitori asamblează piesele cumpărate de la alţi parteneri privaţi. Producţia e de 50 000 pînă la 100 000 de cărucioare pe an. O zecime din ele merg la export. Liao nu ştie unde: "Sînt comercializate de o societate de stat de import-export". Pînă acum două luni aceste firme aveau monopolul comerţului exterior din China. În paralel, Liao este agentul unor fabricanţi privaţi de biciclete, de utilaje mici şi speculează cumpărînd apartamente, pe care le revinde cînd se dublează preţul metrului pătrat. Dar acestea sînt activităţi colaterale. "Îmi reinvestesc toate profiturile" - spune acest chinez care îşi petrece tot timpul "liber" citind manuale de management şi presa economică.

Bruno BIROLLI
*Le Nouvel Observateur*,
ianuarie 1993

## ACEŞTI ŞOMERI CU INIŢIATIVĂ

**O mică fundaţie de la periferia oraşului Lyon a creat 649 de întreprinderi • Majoritatea sînt în sfera serviciilor • Decizia de a scăpa de şomaj ocolindu-l "pe sus"**

De trei luni, la Bron, una din periferiile "dificile" ale oraşului Lyon, miroase bine a patiserie proaspătă. Brutarul din Bron, Abdelmallek Trad are 33 de ani, e născut în cartier, a fost şapte ani înscris la şomaj, hîrşit în slujbe întîmplătoare şi victimă a "iniţiativelor de sensibilizare". Era un asistat, acum e creatorul unei întreprinderi. Graţie Fundaţiei 3 CI.

Fundaţia a fost lansată la Marsilia, în 1986 de cîţiva francezi de origine africană, sprijiniţi fără reticenţe de oamenii politici: i-au avut alături pe Defferre, Chaban-Delmas, Stasi sau Rocard. Obiectivul: reinserţia prin crearea de întreprinderi. Un proiect ambiţios care vizează ocolirea şomajului "pe sus": abonaţii protecţiei sociale nu sînt condamnaţi pe vecie să fie o povară pentru societate, tinerii fără diplome nu sînt predestinaţi slujbelor interimare. "La început - explică directorul Tahar Rhamani - ne adresam doar tinerilor proveniţi din categoria imigranţilor. Vroiam să dovedim că nu sînt în mod necesar cazuri sociale. Şi apoi, încetul cu încetul, am început să ne ocupăm de categorii mult mai largi. Astăzi îi ajutăm pe toţi cei care au greutăţi; bineînţeles imigranţii, apoi adolescenţii care nu găsesc serviciu, adulţii care sînt şomeri de lungă durată, femeile singure..." Pe scurt, pe toţi aceia pe care nu ni-i putem închipui în fruntea unei întreprinderi,.

În şase ani Fundaţia 3 CI a contribuit la crearea a 649 de întreprinderi şi aproximativ 1000 de locuri de muncă. Cel mai frecvent, în sfera serviciilor, a comerţului, a artizanatului. Un tînăr a organizat un serviciu de curieri, altul o călcătorie, al treilea o cramă. Doi fraţi şi-au instalat cabinetul de masaj terapeutic într-un cartier din nordul Marsiliei, în general părăsit de profesiile liberale. Un pasionat de moluşte s-a lansat în creşterea melcilor. Victimele restructurării din siderurgie se ocupă de curăţenia oraşului. Femeile conduc o agenţie matrimonială sau un atelier de retuşuri. Ba chiar un "centru de afaceri". Evelyne Duret, 39 de ani, e o fostă secretară fără serviciu. Vroia "să fie utilă". A pus pe picioare o mini-pepinieră de întreprinderi la Gardanne, lîngă Marsilia.

" Tinerii şi şomerii nu prea au diplome, dar au acumulat în timpul stagiilor de formare, de reciclare, diverse deprinderi - explică Marc Ecremant de la Fondul Acţiunii Sociale, susţinător al Fundaţiei. Dorim să punem în valoare această experienţă". Biografia acestor întreprinzători? Cîteva amintiri din şcoală, multe situaţii insuportabile, aptitudinea de a se descurca. Au idei. Le lipseşte modul de întrebuinţare. Fundaţia îi îndrumă şi îi sfătuieşte. Un exemplu: Ahmed Djaafri. Are 27 de ani, e din Marsilia şi ştie că mulţi musulmani din prima generaţie născută în Franţa vor să fie îngropaţi în ţara lor de origine. S-a decis să organizeze un serviciu musulman de pompe funebre care să-i repatrieze pe decedaţi. Nimănui nu-i venise această idee la Marsilia. Dar cum să obţii autorizaţiile, acordul ţărilor din Maghreb? Fundaţia l-a ajutat să nu se rătăcească în labirintul birocratic. Şi de cînd Ahmed şi-a creat serviciul său de pompe funebre, Fundaţia îl urmăreşte pas cu pas. "Graţie muncii noastre procentul nostru de eşecuri este 28% comparat cu media naţională de 50%" - subliniază Marc Philippe unul dintre responsabilii marseiezi ai Fundaţiei.

Din 1986, Fundaţia 3 CI a crescut. Şi-a instalat sucursale la Bordeaux, Paris, şi recent la Lyon. Acum cu cei douăzeci de salariaţi permanenţi şi cu bugetul său de doar 5 milioane de franci, Fundaţia este depăşită, fiind victima propriului său succes. Fără îndoială e nevoie de mai mulţi bani. Speră să-i obţină. "Pentru a ajuta un şomer să-şi deschidă o întreprindere noi cheltuim aproximativ 20.000 de franci - subliniază Tahar Rhamani. Un şomer înscris la Agenţia Naţională consumă 400.000 de franci din banii colectivităţii". Tahar Rhamani visează să creeze o bancă alternativă, care să accepte să investească în aceste întreprinderi mici. Pentru că aceşti tinerii «creatori» trebuie să dea dovadă de multă încăpăţînare ca să izbutească. Sidik Abon, care împreună cu doi camarazi a pus bazele unei întreprinderi de întreţinere a grădinilor şi spaţiilor verzi: "Am început cu două lopeţi şi zero franci, spune el. Şi ani de zile n-am luat nici un salariu". Astăzi, Sidik Abon are şapte angajaţi. Şi vrea să propună Algeriei un nou sistem de irigaţii pentru Sahara. A jurat "să-şi ia revanşa" împotriva deşertului. Din cauza lui tatăl său a emigrat în Franţa.

Marie-France ETCHEGOIN
*Le Nouvel Observateur*,
martie 1993

## Agnelli nu renunţă

Agnelli ţine sub călcîi un imperiu de corporaţii fără rival în Europa, sau oriunde în altă parte. Probabil doar Harry Oppenheimer, patriarhul conglomeratului anglo-american din Africa de Sud mai controlează un sector de asemenea dimensiuni al economiei unei ţări. Veniturile grupului Fiat reprezintă aproximativ patru procente din produsul naţional brut şi italienii s-au obişnuit să aibă de-a face cu Fiat. Un automobil? Mai mult de jumătate dintre cele care circulă sînt Fiat. Preferaţi trenul? Fiat Ferroviaria este unul dintre cei doi mari producători de locomotive şi material rulant. Cumpărături? La Rinascente este cel mai mare lanţ de magazine universale din Italia. Ştiri? La Stampa unul dintre cele trei mari cotidiane, este proprietatea lui Agnelli, pe lîngă o mare companie de asigurări, o firmă de produse chimice, sute de alte filiale şi activităţi paralele din care nu lipseşte echipa de fotbal Juventus. Italienii îl consideră pe Agnelli, care conduce corporaţia Fiat din 1966, ca pe un fel de pater familias: admirat de unii, detestat de alţii, dar mereu prezent, un reper stabil în înclinaţia naturală a poporului spre dezordine.

Dar acum, pe fondul recesiunii economice, al haosului din structurile politice şi al scandalului corupţiei care a distrus atîtea cariere, criza de la Fiat pune cîteva probleme. Cea mai importantă dintre ele: poate Fiat supravieţui ca o proprietate familială, făcînd faţă sfidării industriei de automobile europene? Agnelli e încrezător: a renunţat la demisia pe care şi-o anunţase, hotărît să rămînă la cîrmă în această perioadă atît de grea. Şi poate că cea mai mare sfidare căreia trebuie să-i facă faţă Fiat este să-şi găsească tăria de a înfrunta viaţa şi fără Gianni Agnelli.

*Newsweek*, 11 octombrie 1993.

Pagină realizată de Magdalena BOIANGIU

*"Cald mai e şi-n Africa asta!"* (A.P. CEHOV, *Unchiul Vania*)

# NOILE IMPERII

Nelibertatea (reală sau doar imaginară, impusă sau acceptată din comoditate) are drept corolar absenţa vinovăţiei; cine este lipsit de liberul arbitru, de şansa alegerii, a opţiunii în cunoştinţă de cauză, va fi în mod necesar deasupra oricărei vini, căci aici nu există libertate, nu există responsabilitate pentru actele proprii (ce sînt întotdeauna impuse de altcineva, din afară), iar vina va fi de-a pururi a "celuilalt". În plan subiectiv, dominant este simţămîntul nevinovăţiei (individuale şi/sau de grup), dublat de cel al nedreptăţii. Este ceea ce simt sclavii (sau, în genere, supuşii oricărei tiranii), şi în plan comportamental această atitudine se traduce printr-o "regăsire în copilărie", în care nu există responsabilităţi (liber-) asumate, căci actele individuale sau colective sînt presupuse ca fiind asumate de altcineva.

O asemenea explicaţie s-a auzit la Tribunalul de la Nürnberg ("Am ucis, e drept, dar la ordinele superiorilor!" – şi, pînă la urmă, la cele ale lui Hitler, care era deja mort la data procesului), la procesele intentate unor militari de la Zidul Berlinului sau, mai subtil, în apărarea unor participanţi la răzmeriţa din Los Angeles (dar şi pentru a justifica anumite comportamente auto-distructive, precum violenţa intra-rasială din Africa de Sud ori existenţa adolescentelor însărcinate în marile oraşe americane).

Asumarea responsabilităţii proprii, individuale şi de grup, înseamnă capacitatea de a trage consecinţele faptelor tale, deoarece se presupune că aceste fapte sînt, istoriceşte vorbind, urmarea unor alegeri libere (ceea ce nu înseamnă, desigur, că aceste alegeri şi, respectiv, fapte ar fi neinfluenţate, nedeterminate istoric, libere de context şi de trecut etc.); cîteodată, presupoziţia libertăţii nu este convenabilă anumitor indivizi (de exemplu, celor care comit acte antisociale, crime etc.) sau comunităţi (de pildă, celor care n-au atins un nivel de dezvoltare economico-socială comparabil cu cel al altora, din ţări eventual mai defavorizate din punct de vedere geopolitic, al resurselor naturale, al trecutului istoric ş.a.m.d.). Într-o asemenea situaţie, astfel de indivizi şi/sau comunităţi (state, popoare, triburi, clanuri, seminţii) vor avea mai mult de cîştigat, cel puţin în plan subiectiv-ideologic – dar numai pe termen scurt –, dacă vor refuza integrarea în societatea dată (în cazul indivizilor) sau în comunitatea internaţională în genere, deoarece această integrare ar însemna depăşirea nelibertăţii şi a nevinovăţiei, precum şi asumarea responsabilităţii şi a vinii; este mult mai lesnicios, pe termen scurt, să se mimeze copilăreala şi starea paradisiacă, în amînarea scadenţei căderii în lumea cea adevărată.

Asemenea fenomene sînt vechi de cînd lumea, şi numai cineva foarte naiv ar mai putea să creadă astăzi că ele s-ar "rezolva" în măsura în care vor fi respectate anumite comandamente (propuse chiar de preaîncrezătorul comentator), după modelul comandamentelor morale ale stoicilor. Conştientizarea situaţiei reale şi critice a lumii adevărate (iar nu doar a celei imaginate şi distorsionate de ideologii reducţioniste) s-ar cuveni să fie ţelul celor care, direct sau indirect, iau decizii politice, economice, sociale, militar-strategice etc.; adesea, interesul i-mediat, dublat de cel mai nerušinat cinism, par să fie notele hotărîtoare ale comportamentului multor lideri, atît în trecut, cît şi astăzi.

De cel puţin un deceniu (dar mai cu seamă de prin 1989-1990 încoace), aşa-numita problemă africană pare să sfideze numeroasele tentative teoretice şi practice de a "rezolva" multilaterala înapoiere a continentului; tot mai mult, africanologii tind să fie persoane îngust-specializate în felurite arheologii, în vreme ce analiştii Africii contemporane au devenit pesimişti prin excelenţă. Cît despre oamenii politici... ce să mai spunem? Ei au rămas aceiaşi oameni politici dintotdeauna.

Geografic, Africa cea adevărată se prezintă ca o imensă insulă, înconjurată de trei oceane: Oceanul Atlantic la Vest, cel Indian la Est şi Sahara (un ocean de nisip, dar nu mai puţin un ocean) la Nord. Din punct de vedere istoric şi cultural, partea de Nord a Africii a aparţinut lumii mediteraneene şi a participat la marile mişcări ale civilizaţiilor vest-asiatice şi europene. Egiptul antic şi-a ieşit din izolarea sa de "dar al Nilului" numai spre a participa la fecundarea Orientului Apropiat întîi, apoi şi a Greciei şi Romei antice; Cartagina este mediteraneeană prin geneză (colonie feniciană), şi o putere mediteraneeană i-a adus cea dintîi pieire, în urma războaielor punice, după cum participarea la universul Mediteranei a însemnat reînvierea sa succesivă, în calitate de colonie romană, de provincie a lumii creştine şi, mai apoi, a celei islamice.

Relaţiile Africii reale (adică sub-sahariene) cu lumea exterioară au fost, de-a lungul istoriei, sporadice, superficiale şi, pînă la urmă, dureros de neplăcute pentru toate părţile. În mod curios pentru noi, africanii au întors întotdeauna spatele marilor întinderi de apă şi de nisip ce-i înconjoară, iar navigaţia – şi comerţul pe care acesta îl presupune – a aparţinut altora: arabi, portughezi, englezi. Multă vreme, pentru restul lumii, Africa non-mediteraneeană a însemnat doar faţa ei atlantică, Africa de Vest, iar neguţătorii arabi au reprezentat secole de-a rîndul singura legătură cu exteriorul. Iniţial, europenii n-au fost prea entuziasmaţi de Africa, în primul rînd pentru că aici lipseau facilităţile care i-au determinat să colonizeze cu rîvnă Lumea Nouă a Americilor: (a) în Lumea Nouă, cucerirea unor vaste imperii, precum cel aztec sau cel incaş, a fost mult uşurată de faptul că populaţiile acestor imperii i-au primit pe europeni ca eliberatori; dimpotrivă, zona interioară a Africii sub-sahariene era apărată de relativa densitate a populaţiei şi (spre deosebire de lumea ameridiană) de cunoaşterea metalurgiei fierului, ceea ce pe scurt se poate traduce prin existenţa unor grupări războinice, a căror anihilare presupunea o importantă investiţie umană şi tehnologică (operaţiune înfăptuită abia spre sfîrşitul secolului al XIX-lea); (b) în Lumea Nouă existau societăţi centralizate, cu un înalt grad de organizare şi de disciplină, iar cucerirea lor a fost urmată de relativ uşoara lor ţinere sub control şi exploatare. (c) Dimpotrivă, în Africa era mult mai comod să se rămînă în zona de coastă, iar nu să se purceadă la cucerirea întinderilor interioare, deoarece marfa (fildeş, aur, sclavi) era adusă din interior către aceste zone de coastă de intermediari (cel mai adesea, negri sau metişi) într-o manieră foarte economică din perspectivă arabă sau/şi europeană; întreţinerea unui sistem logistic şi de comunicaţii în măsură să asigure continuitatea fluxului de fildeş, ceară, gumă, piper, pulbere de aur, sclavi etc. ar fi depăşit valoarea mărfii, dacă arabii sau europenii ar fi căutat să controleze totul, după modelul Lumii Noi. Abia cînd mărfurile africane vor creşte în valoare (şi, foarte important, în volum), a devenit rentabilă din punct de vedere economic cucerirea sau/şi ocuparea teritoriului, precum şi administrarea sa directă, în sistem colonial; fenomenul nu se va produce însă decît pe la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea, iar momentul culminant va fi fost atins, probabil, în perioada interbelică. Existenţa coloniilor presupune existenţa în metropole a unei forţe de muncă ieftine şi nefolosite la întreaga capacitate (Spania, Portugalia, Anglia, Franţa...); cel de-al doilea război mondial a modificat simţitor această condiţie. Mai apoi s-a văzut că sistemul colonial de administrare este scump şi ineficient, şi s-a preferat adoptarea sistemului relaţiilor comerciale, ceea ce a avut drept urmare decolonizarea Africii şi concurenţa pentru relaţii privilegiate, clientelare, cu furnizorii de materii prime de importanţă strategică.

Cînd s-a dovedit, în a doua jumătate a secolului al XX-lea, că forma colonială, teritorială a imperiului este una foarte greu de menţinut şi foarte scumpă, a fost adoptată, în genere, forma nouă, non-teritorială, politică, comercială şi tehnologică de asigurare (şi creştere) a sferelor de interese, de influenţă şi de dominaţie. Faptul că Germania, Japonia, Marea Britanie, Franţa sau Rusia (aceasta din urmă în forma fostei Uniuni Sovietice) au fost obligate să renunţe la imperiul de tip vechi (bazat pe succesive lăţiri teritoriale) nu schimbă defel termenii problemei; în esenţă, imperiul de tip vechi este prea scump, căci presupune finanţarea unei administraţii, a unei armate, a unei birocraţii etc., precum şi acţiuni (inclusiv militare) care în ultimă instanţă nu aduc avantaje metropolei, dar o sărăcesc: englezii trebuiau să ţină sub control şi conflictele etnic-religioase în India britanică sau în Palestina, după cum Moscova socotea de datoria sa să menţină echilibrul în republicile sovietice caucaziene. Prăbuşirea Uniunii Sovietice şi evidenta lipsă de interes a Vestului în Africa propriu-zisă trebuie să fi pus, foarte recent, noi şi extrem de delicate probleme celor mai mulţi lideri africani, "răsfăţaţi" de una sau de alta dintre superputeri pe parcursul războiului rece; de destule ori, răspunsul la aceste probleme a fost dezamăgitor (Somalia, Zair, Kenya, Nigeria, Angola, Liberia etc.), şi este de aşteptat ca o asemenea tendinţă să continue încă.

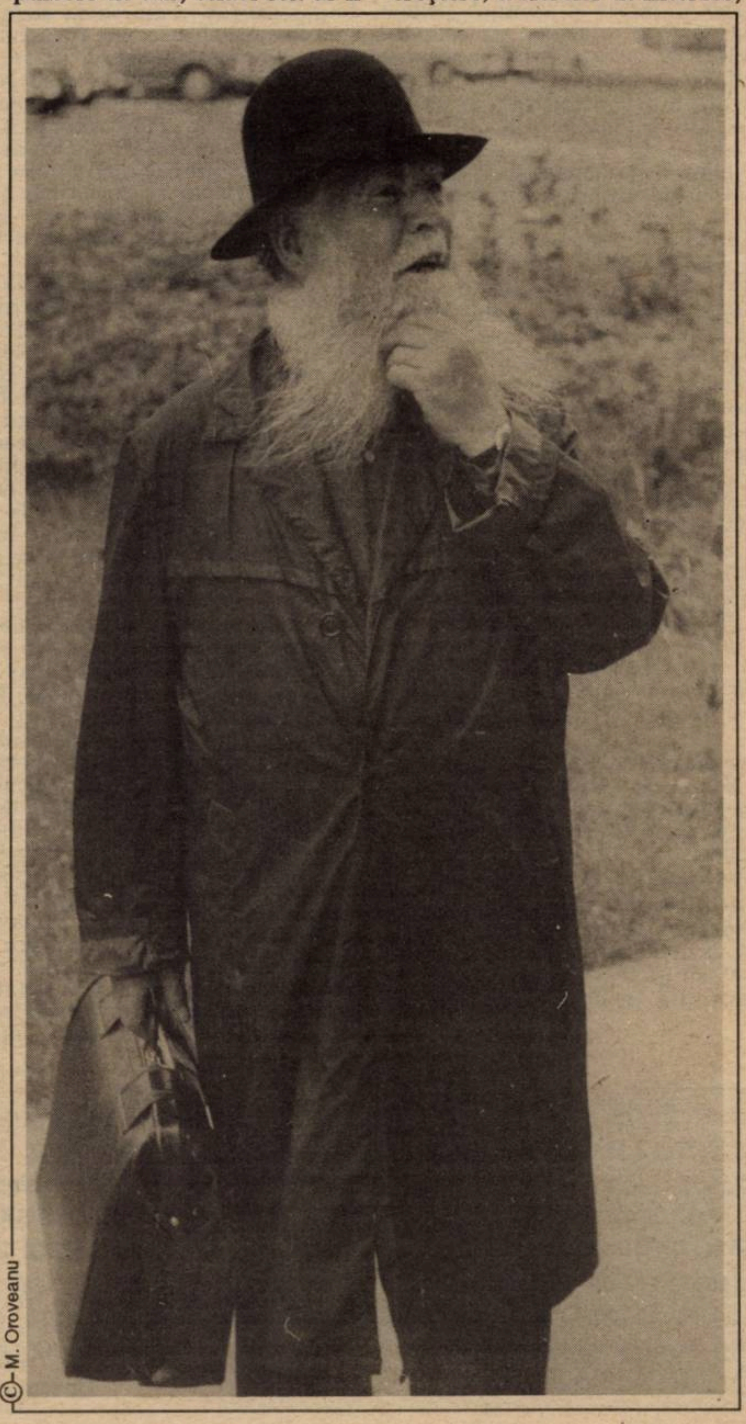

© M. Oroveanu

Desigur, avem aici de-a face cu o neînţelegere de mai mari proporţii, care priveşte nu doar Africa sub-sahariană (în Africa de Nord, evoluţii distructive au loc în Algeria, Sudan şi Egipt), ci şi zone mai îndepărtate geografic (de la Israel şi Irak pînă la India şi Pakistan, dar pot fi adăugate aici zone precum fosta Iugoslavie, blocul neo-conservator şi naţionalist din Europa de Răsărit, Rusia însăşi etc.).

Prin 1990, un vînt de optimism bătea prin Africa: după prăbuşirea Imperiului Sovietic şi a Europei de Răsărit, se părea că majore schimbări politice (democraţia) şi economice (dezvoltarea) ar fi iminente. În 1991, Kaunda a pierdut alegerile în Zambia, în 1993 – alegeri libere în Burundi, Madagascar, Niger (dar şi Nigeria şi-a avut porţia ei de alegeri...). Exemplele "pozitive" ar mai putea continua (Benin, Lesotho, Congo, cîteva insule), dar nu prea mult; în definitiv, în Africa sub-sahariană sînt cam 50 de ţări, şi în vreo 9 dintre ele foşti lideri (sau partide unice de guvernămînt) au cîştigat în alegeri mai mult sau mai puţin libere (Kenya, Ghana, Coasta de Fildeş, Mauritania, Burkina Faso etc.). Eşecurile (Angola, Nigeria, Zair, Sudan sau Togo) par să fie mai consistente decît speranţele (Senegal, Mauritius, Botswana, Eritreea sau Africa de Sud, aceasta din urmă cu rezervele cuvenite), iar războaiele civile (ca în Angola, Zair, Ruanda, Sudan, Ciad, Liberia, Sierra Leone, Sahara fostă-Spaniolă, Somalia sau – pînă mai ieri – Mozambic) nu şi-au istovit capacitatea de a arunca milioane de oameni şi vaste întinderi de pămînt într-un sui generis Ev Mediu, în care toate relele trecute s-au activat şi au eliminat, parcă, orice scînteiere de omenie.

Dan OPRESCU

# Îmi doresc o lună de concediu

## (dar e prea mult pentru a mi-o aproba!)

Când ceva "nu merge" se găsesc infinit de multe şi ingenioase justificări. E de înţeles. Performanţa noastră, ani la rând, s-a manifestat în perfecţionarea tehnicii convenţiilor, a supravieţuirii prin înlocuirea adevărului cu orice altceva care să facă plauzibil şi suportabil ceea ce evident era strâmb, rău, absurd, ineficient. Şi totuşi se spune că minciuna are picioare scurte. Probabil, dar multe!

Despre lucrurile care merg bine, acum, aproape că din delicateţe – poate şi din recul – e mai greu să vorbeşti. Nu imposibil.

**Egmont România** e o editură pentru copii şi adolescenţi. Juridic – o societate mixtă româno-daneză. Investitorul danez e grupul media **Egmont International Holding**, care are peste 120 companii în 32 ţări. Editura română beneficiază de copyrigh-urile deţinute de **Egmont** pentru Europa de Est, cele mai importante fiind: **Walt Disney, Warner Bros, Hanna-Barbera, Dargaud.**

În 1991, reprezentanţii grupului **Egmont** au vizitat România cu dorinţa de a găsi parteneri. Au încercat în sectorul de stat, dar şi în cel privat. Aduceau experienţă editorială şi de marketing, de multe zeci de ani, un nivel de exigenţă calitativă de standard internaţional şi o lungă tradiţie a respectului pentru partenerii care sunt implicaţi în diversele sectoare ale jocului cu reguli severe pe care noi îl numim "economie de piaţă".

Ce aştepta **Egmont** de la noi? Profesionalism, îndrăzneală, imaginaţie, răspunsuri la problemele româneşti specifice domeniului cărţii pentru copii şi tineret, adică **eficienţă** (evident, le lipsea noţiunea de "subvenţii"). Şi, nu în ultimul rând, o atitudine morală faţă de parteneri.

În 1991 existau deja nenumărate edituri, ziare şi reviste. Mulţi descoperisem deja starea de normalitate. Tânjisem ani de zile după libertatea de a alege, de a construi, de a fi profund responsabili. Descoperisem putinţa de a gândi şi de a face. Aveam şansa de a cuteza să construim ceva în care crezi până la capăt, ceva curat şi benefic, ceva care aduce bucurie şi merită astfel să i te dedici fără rezerve. Şi ce putea gândi un vechi editor că e mai frumos decât o editură?! Aşa apăruse **Editura Dragon**. Din colaborarea de mai multe luni cu danezii, s-a conturat în decembrie 1991 **Egmont România**.

Există un sentiment al riscului, al aventurii, când ceea ce ai dorit se poate, în sfârşit, împlini? Participarea la construirea unei lumi, la conturarea unei afaceri profund morale în formă şi conţinut, degajă un sentiment incitant, care le estompează pe celelalte: sentimentul de responsabilite. Responsabilitate faţă de copii şi faţă de numele însuşi al companiei: **Egmont ROMÂNIA**.

Nu am ascuns nimănui că există mari dificultăţi şi că nu totdeauna ele pot fi rezolvate numai cu argumente logice. Ce e de făcut când sloganul e acesta: "Aici suntem în România! Aşa merge treaba la noi! Dacă danezilor nu le place, n-au decât să se ducă la ei!"? În felul acesta, lenea, nepăsarea, ne-munca sunt declarate emblematice pentru România, un fel de fatalitate căreia nu ne putem sustrage. E ciudat că aceiaşi oameni sunt cuprinşi de mai noua psihoză a investitorilor străini care ar avea o obligaţie de bun simţ ori istoric-reparatorie să investească în România pentru ca noi să continuăm ne-munca şi şmecheria, dar pe bani mai mulţi! Noi să nu investim inteligenţa şi hărnicia şi imaginaţia cu care suntem dăruiţi – singurele resurse inepuizabile de care dispunem.

Şansa lor, a investitorilor străini, e că noi am trăit anii de dinainte de 1989. Anul trecut a venit în compania noastră un student danez care lucrase şi într-o editură din Copenhaga, şi într-una din Stuttgart, deci într-o lume în care tipografiile îţi livrează tirajul comandat exact în ziua în care au promis să o facă, iar companiile de distribuţie asigură o difuzare impecabilă. A stat aici două luni şi a luptat ca anul acesta să vină iarăşi în practică la **Egmont România**. De ce? "Pentru că aici totul e o provocare! Aici în fiecare zi se întâmplă ceva! Aici trebuie mereu inventat ceva, găsită o soluţie optimă pentru o complicaţie inedită! Aici simţi că eşti viu!"

Îl înţeleg şi mă bucur că există pretutindeni oameni care urăsc amorţeala şi monotonia, dar tare mi-aş dori o lună sau două de muncă în care să ne plictisim şi noi puţin de **normalitate**! De ştiut, ştim cum ar trebui ea să arate. Dacă nu vom reuşi să o şi acceptăm ca fiind vitală vom avea din nou o "realitate" numai a noastră, paralelă şi mincinoasă.

Noi, **ştim**, am simţit cu toţi porii ce efect catastrofal au minciuna, lenea, neimplicarea, incompetenţa. Noi avem exerciţiul imaginaţiei care trebuia să fie permanent conectată pentru a găsi cele mai subtile modalităţi de a păcăli vigilenţa politică ori prostia "şefilor", păstrând totodată şansa de supravieţuire.

Acum, în fine, îndelung exersata noastră imaginaţie poate fi folosită pentru a **construi**, dar nu numai în imaginar. Şi în afaceri obezitatea e tot o boală, iar ascetismul... îţi dă posibilitatea să continui meditaţiile şi după faliment. E mai uşor să rişti nebuneşte ori să fii excesiv de prudent decât să găseşti buna măsură a cutezanţei şi îndârjirii care să apropie treptat proiectele de realizarea lor efectivă.

Lucian HANU

# Riscul şi ridicolul

## - convorbire cu doamna Carola Grindea

**Rep.**: Stimată doamnă Carola Grindea, vă propun să discutăm aici, la Bucureşti, în acest septembrie 1993 despre septembrie 1939, luna care v-a decis soarta pentru tot restul vieţii. Cum aţi luat hotărîrea de a rămîne atunci în Anglia?

**Carola Grindea**: De fapt, decizia a luat-o pentru mine războiul. Mult mai simplu: eram în casa pianistei Myra Hess, la ceai, cînd s-a anunţat la radio c-a-nceput războiul. Miron Grindea şi cu mine eram într-o vacanţă plină de făgăduieli: eu absolvisem pe 15 august Conservatorul, el era tînăr ziarist, care călătorea cu uşurinţă. Viaţa părea frumoasă, de pe imensa terasă a garsonierei din str. C.F. Robescu, unde locuiam în Bucureşti; acum vroiam să vedem lumea, eram la Londra. Şi, dintr-o dată, comunicatul de la radio... Gazda, cu gesturi febrile, a încuiat toate pianele din casă. (Pierea în după-amiaza aceea o şansă de-a mea: de a fi ascultată cum cînt). Myra a hotărât că, "pentru Anglia", cel mai bun lucru pe care-l poate face e să conducă ambulanţe de front. Am ajutat-o să pună hîrtii de camuflaj la geamuri. La despărţire i-am cerut o favoare: să ne cînte un mic intermezzo de Brahms. A acceptat şi a descuiat unul dintre piane. Cînd a sfîrşit bucata i-am spus că Anglia are destui şoferi, contribuţia ei pentru ţară e numai muzica, nu ambulanţele de front. Am stăruit, am convins-o şi a doua zi s-a dus la directorul de la National Gallery şi i-a propus celebrele concerte de prînz care au avut loc zilnic, în tot timpul războiului. Englezii trăiau o experienţă muzicală unică; artişti din toată lumea concertau, mi-l amintesc pe Casals, nimeni nu pleca din sală, chiar în timpul bombardamentelor, numai o dată concertul s-a desfăşurat la subsol. "Dacă nu erau cei doi români cu ideea şi cu stăruinţa lor, aceste concerte nu s-ar fi născut" – a spus totdeauna Myra Hess, a şi scris-o de cîteva ori.

**Rep.**: În experienţa dvs., despre care aţi vorbit în conferinţa de la Conservator, am remarcat o constantă: curajul de a vă întemeia spaţiile proprii de manifestare, de a surprinde oportunităţi, cum spun economiştii. Dar şi modul absolut firesc, fără complexe, în care v-aţi conceput activităţile. N-aţi vrut să "răsturnaţi lumea" – cum se zice, însă, în domeniul dvs., aţi făcut-o într-un fel. Noi, cînd imaginăm succesul posibil în lume îl raportăm la "totul sau nimic"; văd în asta şi o crispare pe care generaţia dvs. n-a avut-o. Să fie această crispare o consecinţă a ruperii noastre de Occident, vreme de peste 40 de ani, sau o concepţie prea naivă, "ca-n basme" despre succes şi realizare?

**C.G.**: Cred că normalitatea de care vorbiţi vine din temeinicie. Eu am absolvit în Bucureşti Facultatea de litere, specialitatea italiană-spaniolă şi Istoria artei şi conservatorul, clasa de pian. Printre profesori erau Tudor Vianu, Mihail Dragomirescu, Ramiro Ortiz, Ch. Drouhet, iar la Conservator excepţionala Constanţa Erbiceanu cu care s-a pregătit şi Valentin Gheorghiu. Temeinicia, siguranţa lucrurilor învăţate organic, da, asta cred că m-a susţinut încă de la început. Un intelectual român format între cele două războaie la el acasă n-avea de ce să fie crispat în lume. Cum nu sînt, de altfel, nici artiştii români de acum, afirmaţi cu brio şi în străinătate. La ei se vede temeinicia studiului de la nivelul elementar – o caracteristică a interpreţilor din Europa de Est. La urma urmei, nu "răstorni lumea", îţi găseşti **locul** tău, atît. Al meu a fost unul izolat, la pian. De-acolo mi-au venit toate ideile, simple la început, pornind de la întrebarea: "dar oare nu s-ar putea"... Cînd la începutul războiului am dat primele lecţii particulare de pian a trebuit să-mi dezvolt un sistem pedagogic propriu, adaptat la specificul şi la exigenţele locului.

Am inventat exerciţii de pian pentru elevii cu care lucram, i-am învăţat să compună ei înşişi exerciţii de studiu. Am avut succes. Cînd am predat la liceul francez din Londra – unde învăţau copiii ambasadorilor, ai celebrităţilor de film ş.a. – sistemul a căpătat notorietate. Am editat aceste exerciţii în volumul "We make our own music", carte scrisă în întregime de copii (a apărut în două ediţii pînă acum şi a fost covorul magic care m-a dus pînă în Australia).

**Rep.**: Mi se pare un exemplu cuceritor. Să nu se fi gîndit nimeni pînă la dvs. la această soluţie: copiii învăţînd în joacă pe alţi copii să cînte la pian?

**C.G.**: S-ar părea că nu... Marea problemă a profesorilor este cum să-i facă pe copii să stea la pian. (Pentru majoritatea micuţilor, asta-i o corvoadă). Eu m-am gîndit ce l-ar putea atrage pe copil: nu cumva tocmai lipsa de **lecţie**, improvizaţia pe care s-o îndrum cu atenţie? La un moment dat problema mea era cum să-i ridic pe copii de la pian, fiidcă joaca pe clape îi pasiona cu totul. Să ştiţi: eu cred că se află numeroase "spaţii proprii" cum le-aţi numit, pe care le putem descoperi prin observaţii simple. Există în toată lumea, de pildă, sumedenie de profesori de pian. Dar – greu de crezut! – nu aveau o asociaţie profesională. Am pus bazele societăţii E.P.T.A. (European Piano Teachers Association) care putea, sau nu, să aibă aderenţi şi ecou. A avut. Din 1978 pînă azi, au intrat în asociaţie mii de profesori de pian din 31 de ţări din Europa. Are şi o revistă, **Piano Journal**, care apare de 14 ani, cealaltă publicaţie de care mă ocup este legată de activitatea ISSTIP (o societate internaţională, care studiază importanţa şi pericolul tensiunii, a stressului în activitatea de performanţă a interpreţilor).

**Rep.**: Care ar fi cea mai mare reuşită a dvs.?

**C.G.**: Prima clinică specială pentru muzicieni care funcţionează pe lîngă un conservator. Nici cînd, după 22 de ani de profesorat, am primit diploma de onoare a conservatorului Guidhall, n-am avut un asemenea sentiment de plenitudine. În clinica noastră lucrează medici specialişti ortopezi, reumatologi, neurologi, psihiatri, specialişti în fizioterapie, în tehnici de relaxare Yoga, psihologi ş.a. Gratuit – muzicienii, actorii, dansatorii – primesc îngrijiri şi, mai presus de toate, se simt ocrotiţi într-un mediu care cunoaşte suferinţa specifică (epidemia de tendonită – de pildă, printre cele mai răspîndite). Orice interpret ştie că în execuţia artistică relaxare nu există. Anxietatea, ticurile, grimasele, diformităţile fizice – care provoacă atîtea suferinţe artiştilor – pot fi corectate, ori îngrijite cu metode eficiente. În comitetul ISSTIP am avut, la un moment dat, un membru al Parlamentului britanic, ajuns la noi pentru că atunci cînd urca la tribună îngheţa, nu mai ştia să vorbească. Vindecat, acum învaţă el pe alţi colegi tehnicile şi metodele de înlăturare a tensiunii psihice. Cu bune rezultate, în primii 2 ani, la clinica noastră s-au tratat peste 200 de interpreţi care şi-au putut continua cariera.

**Rep.**: E o oarecare distanţă între punctul de pornire – scaunul din faţa pianului – şi ultima reuşită care vă distinge prin ineditul iniţiativei.

**C.G.**: Distanţă şi... risc. Pe scaunul din faţa pianului poţi trăi o viaţă întreagă în confortul rutinei. Dar, tot de pe acel loc, poţi risca un plan: "ce-ar fi dacă aş face aşa? sau aşa?" Ispiteşti şansa din unghiuri diverse, cu metode diverse. Fiica noastră, Nadia, pentru care am scris lecţii de pian şi care la rîndul ei e profesoară, a încercat la un moment dat o formulă nouă de lucru cu copiii mai slab dotaţi sau neinteresaţi de instrumente. Într-un caz care dădea puţine speranţe, a asociat pe elevul cel mai slab cu doi colegi talentaţi, iar partitura aleasă a fost una de Haydn (i-a luat ceva timp găsirea) în care violoncelul nu cînta decît două note: sol-re. Încurajat de succesele grupului, elevul slab a început să studieze violoncelul şi – dintr-un copil complexat, s-a transformat într-unul cu rezultate meritorii. Iniţiativa, găsirea teritoriului individual propriu, curajul, riscul asumat, uneori ridicolul asumat (ca repetarea a două note-partitură unică într-o piesă de durată!) cum aş putea să le definesc? Moduri de intensitate a trăirii. Dacă le descoperim ...

Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 633.11.62 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile postale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 633.11.62, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.009.401.30.03 - BRCE
ISSN 1221-30-55

*CONSILIUL EDITORIAL:* Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
*REDACŢIA:* Magdalena BOIANGIU, Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Teodor SUGÁR (secretar general de redacţie), Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (red. şef adjunct)
*RESPONSABIL DE NUMĂR:* Tita CHIPER
*CORECTURĂ:* Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
*TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:* Gabriela ANDREESCU, Florin MĂNESCU
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96

● Anul I ● Nr. 43 ● 5-11 noiembrie 1993 ●

Anul I
nr. 44
12-18 noiembrie 1993
16 pagini 100 lei

# DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

# CU JALBA-N PROȚAP

© C. Bumbuț

● **La răscrucea plîngerilor, reclamațiilor, nemulțumirilor:**
Pag. 6: Andrei OIȘTEANU, George PRUTEANU, Sorin BĂIAȘU
Pag. 7: Eugen VASILIU, V. E. MAȘEK, Marcela ZAMFIR
Pag. 8: Senatorul Constantin Ticu DUMITRESCU
Pag. 9: Av. Nicolae ȘTEFĂNESCU-DRĂGĂNEȘTI, col. Cornel AVRAM
● **Destinul vestigiilor și protestul oamenilor:**
Pag. 10: *De la restaurare la restaurație*
Semnează: Peter DERER, Dinu C. GIURESCU, Radu IONESCU
Pag. 11: *Pe cine nu vrea Ministerul Culturii?*
Semnează: Aurelian TRIȘCU

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

*Efectul de ecou*

# Stimate Domnule Director,

"Dilema" nr.34 ne-a făcut un neașteptat și prețuit dar prin bunăvoința dnei Dorli Blaga și anume republicarea, după 58 de ani de la prima apariție, a eseului "O problemă dificilă și delicată: rasa". Din motive lesne de înțeles, acesta a fost cenzurat și scos din volumele de opere din anul '70, ceea ce explică de ce nu a putut fi cunoscut de cititorii mai tineri și chiar mai vîrstnici ai filosofului.

Cu sfială, evlavie chiar, mi-am permis să fac cîteva comentarii în jurul micii opere, asemănătoare unei bijuterii fin cizelate, zăbovind asupra înțelesurilor cît și asupra actualității sale.

Pe punctul de a expedia rîndurile mele revistei, am citit cu întîrziere ("Dilema" nu se găsește ușor) în nr.36, diplomatic intitulat "Dileme la tot felul de teme", incitantul articol "Gena umană Turnul lui Babel" aparținînd dlui Gh.Schwartz care ridică, într-o manieră extrem de personală, neinhibată de bogata (unori confuza) dar controversata bibliografie a domeniului, tulburătoarea problemă a etniei.

Punctul de vedere al dlui Schwartz m-a îndemnat la dialog și așa se face că mă refer în scrisoarea mea la ambele lucrări, necomparabile între ele, dar unite - în pofida lungului interval de timp ce le desparte - prin încercarea de a prezenta naționalismul îngust, extremist, drept unul din monștrii generați de somnul rațiunii.

În această ordine de idei, mi se pare importantă orice strădanie de demonstrare argumentată a ideologiei naționaliste, de reașezare la locul cuvenit a demnității umane, cu atît mai mult cu cît astăzi concluziile antropologiei culturale dar și fizice pot fi folosite ca instrumente de prim ordin.

În ceea ce îl privește, Blaga - nemulțumit pe bună dreptate de lipsa de acoperire științifică a noțiunii și ca autentic creator ce sparge tiparele noțiunilor obișnuite - folosește termenul de rasă într-o accepție proprie. Plecînd de la premisa că noțiunea respectivă nu cade sub incidența științei, filosoful îi acordă o încărcătură axiologică ce face abstracție de biologie, semnificînd o anumită specificitate prin care se manifestă omenescul, la cotele sale cele mai înalte, pe planul sensibilității și valorii umane. (...)

Cu spiritul de finețe ce-l caracterizează, Blaga atrage atenția asupra tipurilor de sensibilitate prin care ne putem referi la rasă ca fenomen intuitiv.

Aceste tipuri delimitează net naționalismul agresiv de toleranța, înțelegerea și chiar admirația față de alte rase*: "O sensibilitate elastică încearcă în prezența raselor stări însoțite de o anume evlavie ca în fața unor fenomene originare ale firii." În schimb, sensibilitatea rigidă manifestă aversiune față de ansamblul de valori fizice și spirituale ale altei rase, avînd tendința să vadă în ele non-valori. Primul tip de sensibilitate, la care - evident - filosoful aderă "se va transpune cu umilință și cel mai adesea cu simpatie în ansamblul de valori fizice și spirituale ale unei alte rase". Cel de-al doilea generează, spune Blaga, "fenomenul disgrațios și mătăhălos căruia îi dăm numele de mesianism rasial". Acesta din urmă acordă unei anumite rase toate calitățile (Blaga enumeră pe slavofili, fasciști, vechii evrei și, adăugăm noi, pe extremiștii noștri români și maghiari).

(...) Dincolo de satisfacția intelectuală și estetică pe care o produce, eseul este reconfortant prin confirmarea constatării că lumea adevăratei culturi, trăite și nu numai însușite, nu se va lăsa niciodată amăgită de demonul naționalismului "Rău".

În "Gena umană Turnul lui Babel" dl. Gh.Schwartz prezintă, într-o formă mai degrabă brută, propriile sale interogații, dezvăluite cu sinceritate și neliniște. Construindu-și pledoaria cu vervă și fină ironie pe caracterul relativ al etniei, este meritorie încercarea autorului de a desacraliza ceea ce naționaliștii, mai vechi sau mai noi, de toate nuanțele extremiste, se străduiesc să sanctifice.

Criteriul, apreciat ca esențial (nu este numai poziția autorului) pentru delimitarea etniilor, este "celălalt" considerat automat ca străin, vrăjmaș chiar. (...)

Împărtășind părerea dlui Schwartz în legătură cu lipsa de rigurozitate și dificultățile interpretării etniei, gîndim că astăzi este prea devreme pentru a o pune în paranteze; putem și trebuie însă să-i înlăturăm aura sacrosanctă care conduce inevitabil către naționalism găunos; este deasemenea necesar să insistăm asupra identității culturale ce caracterizează etnia și care produce valori specifice. Fără îndoială că o abordare izolaționistă nu este cîtuși de puțin productivă, etnia neavînd valoare în sine, în afara relației sale cu alte noțiuni precum cele de spațiu, arie culturală și chiar cultură - înțeleasă ca mod de viață specific unei comunități - deosebit de importante pentru a-i conferi sensuri determinate. Aici lecția oferită de Blaga în studiul amintit ni se pare exemplară.

Dacă asupra elementelor care definesc riguros etnia, cercetarea științifică nu s-a putut pune de acord, conștiința etnică se relevă a fi o realitate. Manifestările sale se cer a fi descifrate pentru a stabili adevărata măsură între sacralizări, "mesianism rasial" pe de o parte și existența unor certe valori specifice pe de alta. În acest sens, poziția dlui Schwartz mi se pare prea pesimistă, dînsul absolutizînd numai aspectele "negre", formate sub impulsul ideologiilor naționaliste și omițînd pe cele pozitive. Patriotismul, de pildă, nu se leagă exclusiv de o anumită cetățenie așa cum prin îngroșare autorul prezintă cazul unui scriitor evreu, pe rînd cetățean: austro-ungar, român, rus, ucrainean. Patriotismul este o noțiune pozitivă ce implică alegere și mai ales acțiune. Întrebarea cum trebuie să se considere individul care a trecut prin succesive cetățenii ca să fie apreciat ca patriot mi se pare retorică și puțin constructivă.

Dl.Schwartz constată în continuare că, de regulă, tabuurile ce țin de etnie, ca de exemplu: existența în propria istorie numai a unor valori pozitive, transformarea crimei patriotice în virtute etc. se constituie în cod etic. Încercarea de a fi reflexiv, de a pleca de la criterii obiective conduce, datorită acestor tabuuri, la excomunicarea din comunitate.

Demistificarea etniei, părăsirea abordării sale unilaterale, legarea de o arie culturală mai largă pot contribui la demontarea tabuurilor cultivate de ideologia naționalistă, dar infirmate în bună parte de comportamentul de zi cu zi al unei populații multietnice. Conform intuiției bunului simț, acesta știe că trebuie să-și rezolve problemele de zi cu zi prin colaborarea celor ce trăiesc împreună. Desigur că, în anume condiții întemeiate pe varii cauze, acest echilibru se poate rupe; fenomenul trebuie judecat însă de la caz la caz, după cum și ideologia naționalistă poate avea, în anumite limite și în condiții determinate, un rol pozitiv. Din păcate răul produs de această ideologie este extrem de virulent, cu bătaie lungă și, cel mai adesea, insuficient conștientizat.

În încheiere, îmi permit să sugerez redacției întocmirea unui număr al revistei axat tematic asupra multiplelor aspecte ale problemei naționale, tocmai pentru că aici confuziile, afectele, prejudecățile sînt dominante iar simțul comun, susceptibil de a fi supus manipulărilor de tot felul nu constituie deloc cea mai bună călăuză.

Dr. Rodica TOPOR

---

* Amintim că folosim termenul de rasă în accepția pe care i-o conferă Blaga.

# Români, maghiari – pur și simplu

***Stimate domnule Andrei Pleșu,***

Fizionomia și comportamentul unei părți a românilor și maghiarilor - creionate cu acribia și spiritul Dv. pătrunzător - pun în mod logic problema relațiilor dintre românii și maghiarii **pur și simplu**. Cu toate că dublul Dv. portret **în verde** (cf. articolului **Românii verzi, maghiarii verzi,** Dilema nr.36) ar suporta niște nuanțări, ba chiar și corecturi de ordinul facticității, nu intenționez să polemizez cu Dvs., mai cu seamă că, în fond, sînt de acord cu opinia Domniei Voastre.

Deci, întrebarea obiectivă care se pune sună astfel: oare ce putem observa, ce se întîmplă cu românii și maghiarii **pur și simplu**? Este relația lor lipsită de tensiuni, netulburată de pasiuni etnice? În orice caz, există, "la bază" ori, folosind un termen la modă, "în teritoriu" o practică a convietuirii, în fapt o continuare a practicii milenare, întrerupte rareori de infarcte istorice; o osmoză care, dovedind o vitalitate miraculoasă s-a refăcut rapid după fiecare catastrofă. La ora actuală, din existența etnică a maghiarilor din România lipsesc anumite normalități. Aceste **hiatus**-uri descumpănesc populația maghiară. A crede că reclamarea lipsei unei Legi a Minorităților, a inscripțiilor bilingve, a folosirii limbii materne în justiție, în administrarea locală sînt niște hachițe ale U.D.M.R.-ului - ar însemna să ne furăm de unii singuri căciulile. De-altfel introducerea acestor măsuri în viața social-politică a României democratice constituie recomandări ferme ale Consiliului Europei.

Pare anormal, chiar mirobolant ca în această situație fiind, să se instaureze - pornind chiar de la vîrfurile puterii actuale - teza potrivit căreia la noi în țară problema minorităților este rezolvată, ba mai mult: la un nivel care, în parte, surclasează standardele europene; tot ridicînd ștacheta, se afirmă cu o emfază demnă de o cauză mai bună, că ea a fost rezolvată de la 1918 încoace, în mod neîntrerupt, chiar și în anii totalitarismului comunist. Oricît de siderat ar rămîne maghiarul **pur și simplu**, o constatare (elementară) se impune: dacă însăși ocîrmuirea proferează asemenea gogoși, apoi însăși ocîrmuirea va stăvili orice încercare de continuare a procesului de rezolvare democratică a problemei naționale. Ar fi de prisos să vă înșirui cum arată standardele europene în Austria, Italia, Finlanda, Belgia, Spania etc., întrucît referirea la aceste standarde este doar un jalnic subterfugiu.

Întrucît doleanțele **ne-verzi** ale maghiarilor **pur și simplu** sînt refuzate și combătute nu numai la vîrf, ci și de majoritatea clasei politice și a presei scrise și electronice, românii **pur și simplu** încep să privească cu suspiciune la maghiarii **pur și simplu**, considerîndu-i ca niște veșnic nemulțumiți, neloiali, turbulenți și fără-de-astîmpăr, care, iată, au totul, dar tot ce au înseamnă nici mai mult, nici mai puțin decît privilegii. Și, astfel, iată că între românii **pur și simplu** și maghiarii **pur și simplu** se ivesc noi tensiuni care îi împing atît pe unii, cît și pe ceilalți spre un **verde** pal, trecător, dar totuși... Cine are îndatorirea de a dezamorsa aceste tensiuni? Servesc ele cumva interesele naționale? Ce e de făcut - ori, este, în fapt, ceva de făcut? Vom fi expuși - mereu, ori încă un veac măcar - tensionărilor?

Problema cea mai acut posibilă de manipulare rămîne, desigur, cea a autonomiei minoritare; în această chestiune, nu pot să nu fiu de acord cu Dvs., atunci cînd susțineți că ea este o rezultantă a paralelismului dintre **românii verzi** și **maghiarii verzi**. Ea, problema autonomiei minoritare are un caracter pan-european, aflîndu-se atît în atenția ONU cît și a multimilor de foruri europene. Neelucidată pînă la capăt, nelegiferată, deocamdată, aflată în focul unor dezbateri contradictorii, ea rămîne, totuși, o chestiune care se poate soluționa la acest sfîrșit de veac. Demonizarea ei este fără temei, chiar dacă, privită dintr-un anumit unghi, nu are un caracter angelic. Oricum, ea reclamă nu invective publicistice, ci, dimpotrivă, argumente din arsenalul teoriei, a politologiei. ( A se vedea, chiar în DILEMA nr.35 eseul dr. Dennis Deletant: **Minoritățile și autonomia în Europa de Răsărit, astăzi**). O piedică serioasă în așezarea discuției la înălțimile ce i se cuvin constă în faptul că, nici pînă la ora actuală, U.D.M.R.-ul nu și-a cristalizat concepția despre autonomie, astfel încît dezbaterea se "modulează" mai mult după ureche.

Problema autonomiei este, în primul rînd, o problemă a democrației, deoarece în ea se reproduce toleranța majorității politice față de minoritatea politică, relația non-cantitativă a celor mulți față de cei puțini. Eu sînt convins că **românii pur și simplu**,precum și **maghiarii pur și simplu** doresc cu adevărat reconcilierea.

Oare cine le stă în cale și-i împiedică s-o ducă la bun sfîrșit?

János SZÁSZ

*România*

Editura Asscomind (!?) a scos pe piață, pentru uzul cumpărătorului român și străin, cartea poștală ilustrată de mai sus: un atelaj tradițional în care se văd niște compatrioți despre care avem toate motivele să credem că sînt romi.. Pe față, un singur cuvînt: România. Pe verso, un titlu ce se vrea "sugestiv" (mai ales prin punctuație): "În voiaj...". Să luăm atitudine, o dată în plus, împotriva celor care "strică imaginea României"? Ar fi gestul cel mai simplu și mai firesc, dar (ab)uzul l-a demonetizat. Mai bine să observăm cu îngrijorare cum kitsch-ul și amatorismul își fac loc, tot mai agresiv, peste tot. În afară de problema imaginii României, această fotografie este **proastă**, pur și simplu, ca fotografie.

*Antinostalgia*

# Omul potrivit despre subiectul potrivit

„Dezvoltarea democrației noastre, ca expresie a înaintării țării pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste, se realizează prin întărirea continuă a caracterului obștesc al activității organelor de stat, la toate nivelele, cît și prin creșterea rolului opiniei publice a maselor la rezolvarea treburilor publice.

Partidul și statul nostru au creat și formele necesare pentru ca opinia publică să-și poată îndeplini rolul său important în asigurarea respectării legalității socialiste. Aceste forme au o sferă deosebit de cuprinzătoare.

În prezent adunările obștești, comisiile pentru soluționarea litigiilor de muncă, consiliile de judecată, comisiile de împăciuire și controlul obștesc rezolvă multe din problemele de care înainte se ocupau numai organele de stat. Prin mijloace de convingere, aceste organisme obștești exercită o influență tot mai mare asupra cetățenilor, creînd o atmosferă de intoleranță față de manifestările antisociale."

(Cuvîntarea lui Alexandru Drăghici la Congresul IX al P.C.R. - 1965)

Selecție text: T.C.

**Propuneri de *Dileme* pentru viitor:**

- **Orgoliul sau despre cultul democratic al persoanei (nr. 45)**
- **Cum și la ce ne adaptăm (nr. 46)**

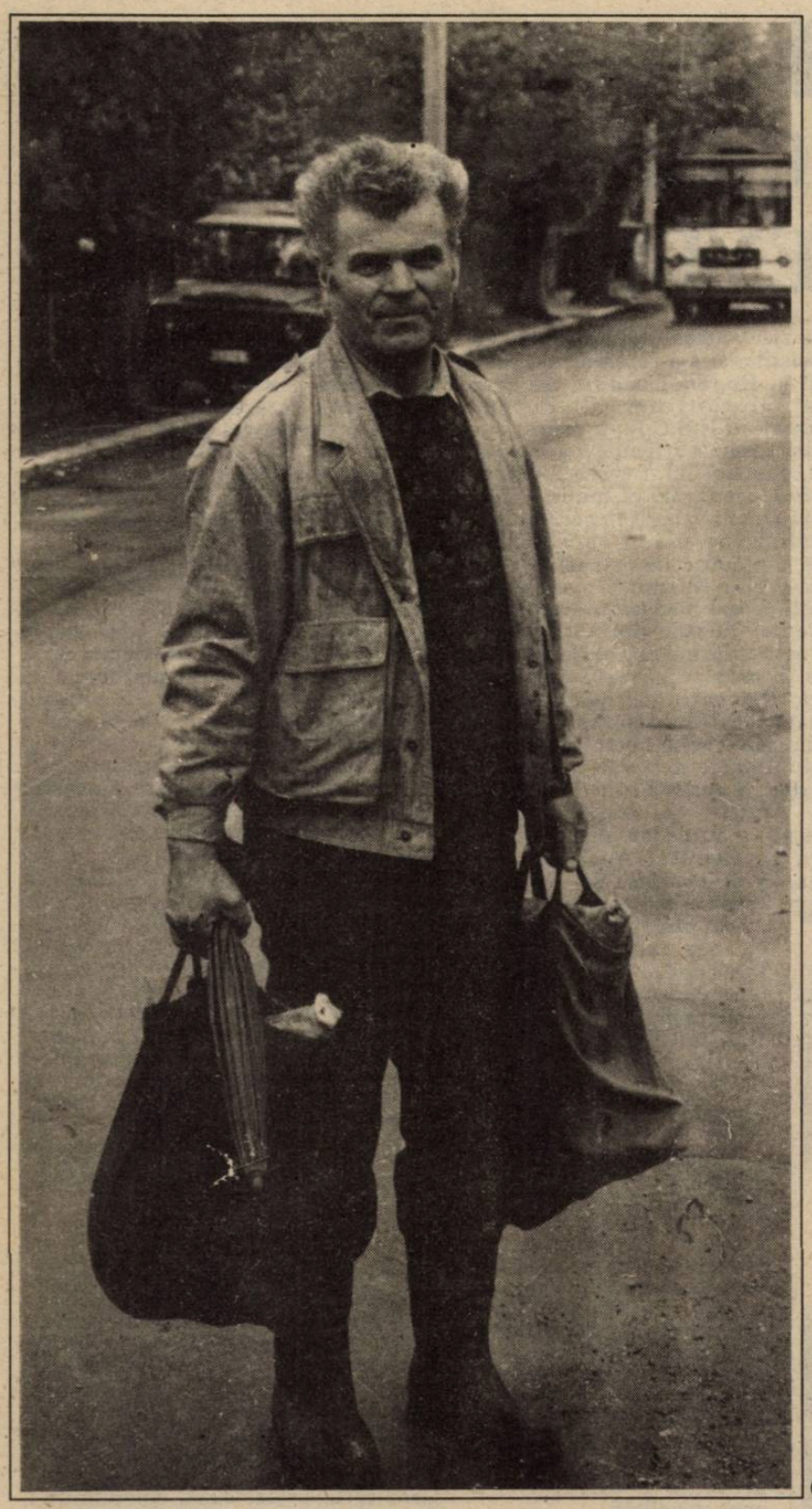

© M. Oroveanu

# VINOVAȚII

Gabriela Adameșteanu este îndemnată să se retragă și să se apuce de bucătărie. Lui Mircea Dinescu i se recomandă o ședere la Jilava. Despre cărțile lui Marin Sorescu aflăm că nu au nici o valoare. Monica Lovinescu este un cronicar al "epocii de aur", Ana Blandiana este o fripturistă, iar Andrei Pleșu un pungaș. Dacă ar fi trăit, Liviu Rebreanu ar fi fost la fel de mare ca Fănuș Neagu, care nu e mai mare decît Nicolae Dide (?! - regret, nu-i cunosc opera). Nicolae Manolescu nu (mai) știe să scrie. Paul Goma e un "nevolnic" și, scrie un memorialist denunțător, mînca "fleici" la restaurantul-cantină de la Casa Scriitorilor. Tot cu "fleici" - și în același loc - se lupta și Norman Manea. Augustin Buzura nu are în general "charismă" și în particular "talent". **România literară** este o revistă "cezarică", făcută de "bunicuțe" și "bunici", a căror dictatură ar trebui înlăturată. Octavian Paler și-a dat, în sfîrșit!, arama pe față, el adoptînd în marele, zguduitorul "caz Sălcudeanu" aceeași atitudine ca și Adrian Păunescu, știut fiind că despre acesta din urmă nu se poate discuta ca despre un poet, ci numai ca despre un "porc". Z.Ornea insultă poporul și ar trebui să i se interzică dreptul de a mai scrie și publica. Etc.

Pe de altă parte, teoreticienii și analiștii sînt de acord că în Est, așadar și în România, intelectualii au cam dat faliment. Eșecul intelectualilor este descris, disecat și interpretat cu voluptatea perversă a unui autopsier pentru care o zi fără cadavre este o zi moartă. Acești analiști fiind și ei, totuși!, intelectuali, este probabil că a deplînge declinul intelectualității înseamnă un ritual salvator. Mai sînt ei însă intelectuali după acest exercițiu de lepădare și lapidare?! În orice caz, lucrurile par a fi destul de limpezi: vinovați sînt numai intelectualii.

Vinovați de tot și de toate. Vinovați de nazism. Vinovați de comunism. Vinovați de ideologii. Vinovați de revoluții. Vinovați de dictaturi. Vinovați de înapoiere. Vinovați de sărăcie. Vinovați de injustiție. Vinovați de utopii. Vinovați de radicalism. Vinovați de oportunism. Vinovați, vinovați, vinovați, vinovați.

Și dacă tot au eșuat, dacă tot au dat faliment, de ce să nu fie alungați?!

Alungați, stîrpiți, uitați, scoși în afara legii, blestemați în templele tuturor religiilor, în numele tuturor zeilor.

Fără ei, desigur, lumea va fi mult mai fericită.

Poate chiar fericită de-a binelea.

Mircea IORGULESCU

# NOUA ȘI VECHEA EUROPĂ

Pentru cei care au trăit cîteva decenii sub tirul propagandei comuniste, cuvîntul "nou" este un cuvînt compromis. Am fost educați în ideea contrastului fatal dintre "vechi" și "nou" - cu adaosul subînțeles că tot ce e vechi e rău și tot ce e nou e bun. Prin reacție, am devenit mefienți față de o "noutate" care se dovedea tot mai dizolvantă și mai autoritară. "Noul" a devenit materia tuturor demagogiilor, numele neliniștitor al tuturor schimbărilor nefaste cu care eram confruntați. În numele "noului" ne era interzis accesul la marile repere ale tradițiilor noastre intelectuale, în numele "noului" ne erau arestați părinții, în numele "noului" ni se dărîmau casele și ni se "sistematizau" satele. Deasupra tuturor se înălța, spectral, un model pedagogic despre care se mai vorbise în Europa, dar care, acum, căpăta o realitate brutală, în ciuda schematismului ei: modelul **omului nou**, un amestec de utopie festivă și supunere decerebrată. Omul acesta și-a inventat rapid un limbaj specific, limbajul "de lemn" (analiștii englezi îi spun, nu întîmplător, **newspeak**, "limbaj nou"), un limbaj desfigurat, neînsuflețit, sufocat de neantul formulelor gata făcute și al lozincilor. Preluat în retorica triumfalistă a "progresului", "noul" devine epitetul stereotip al revoluției victorioase, antologat ca atare în **sottisier**-ul socialist al shakespearienilor Ilf și Petrov (vezi cronica orășelului Vasiuki, care "s-a dezvoltat" într-atît încît merită numele de "New Moscova", urmînd ca, prin contrast, Moscova să rămînă un "Old Vasiuki..."). Pretutindeni unde se instala, în lumea comunistă, noul echivala cu falsul, cu batjocorirea trecutului, cu diminuarea autenticității. Era de așteptat, prin urmare, ca tot ce ni se recomanda ca "nou", chiar dacă venea de pe meleaguri "normale", să ni se pară suspect. Ne obosea și ne obosește încă să vedem atîtea lucruri ornamentate cu calificativul "nou": "noul val" în filosofia franceză, "noua ordine economică" internațională, "noua dreaptă", religiozitatea de tip "new age" etc. Ubicuă și de o legitimitate niciodată pusă la îndoială, "noutatea" pare să fi devenit o superstiție. Simțul deșertăciunii ("nimic nou...") e cu totul inactual.

... În ultimul timp, se vorbește tot mai des de o "nouă Europă". Pentru noi, cei din Est, "integrarea" europeană nu e însă resimțită ca dobîndire a unui statut **nou**, cît ca recuperare a celui vechi. Iar Europa care urmează să renască după dispariția zidului berlinez e **cea veche**. "Nouă" și provizorie a fost Europa de după 1945. Desigur, nimic nu poate renaște, după o jumătate de secol, în perfectă identitate cu sine: spiritul vremii e altul, contextul e modificat, perspectivele sînt calculate în funcție de o altă linie a orizontului. Ne vom pune, totuși, întrebarea: care e dozajul optim de "noutate" pe care o realitate dată îl poate suporta pentru a rămîne ea însăși? Cît de **nouă** își poate îngădui să fie Europa, pentru a nu deveni **altceva** decît Europa? Și mai departe: **ce anume** ar trebui să rămînă **neschimbat** în structura socială, politică și culturală a Europei, pentru ca Europa să rămînă ceea ce știm cu toții că este?

Iată o sumedenie de întrebări la care țările din estul continentului sînt pregătite să răspundă într-o mai mare măsură, poate, decît țările apusene, tocmai pentru că n-au avut parte de euforia unei dezvoltări fără răgaz, fără **feed-back**, fără complexe. Noi am păstrat, în răsărit, cu o evlavie alimentată de disperare, o imagine a Europei care, azi, nu pare să mai aibă un corespondent real. Cînd un praghez, un budapestan sau un bucureștean spun "Europa", ei au în minte cu totul altceva decît berlinezul sau decît parizianul care ar rosti același nume: un soi de **merry old Europe**, foarte diferită, în spirit, de "noua Europă". Cu cît am fost, în fapt, mai izolați de inima continentului, cu atît mai pură a fost imaginea mentală pe care, cu maximă fidelitate, i-am păstrat-o. **Sîntem trecutul Europei**, cu ceea ce are el nobil (și deci tezaurizabil), dar și cu balastul lui, cu inerțiile și prejudecățile lui. În țările din răsărit, conștiința "cea bună" a Europei se amestecă cu conștiința ei vinovată, memoria se amestecă, imperceptibil, cu decrepitudinea. Cu alte cuvinte, sîntem, în egală măsură, depozitarii unui eventual elixir întineritor, ca și ai unei toxine primejdioase. Problema e să valorificăm elixirul și să transsubstanțiem toxina.

Ar merita să facem, odată, inventarul acelor lucruri din "vechea Europă" care nu trebuie să dispară. O anumită specie a cercetării de pildă și, laolaltă cu ea, un anumit tip de intelectual: **intelectualul nerentabil**, cel care lucrează sub semnul **gratuității**. El nu își delimitează vocația în funcție de prioritățile momentului, nu își reglează efortul sub presiunea unor termene fixe și nu își formulează întrebările în așa fel încît ele să îi garanteze o sponsorizare generoasă. Halucinat de o problematică neconjuncturală, eliberat de obsesia competitivității, de ritmul mecanic al prestației sale, această specie de intelectual se integrează cu greu vieții instituționale. El își e propria lui instituție. E drept, în varianta lui negativă, el se pierde în strălucire orală și, la limită, eșuează în pitorescul ratării. Dar cînd reușește, reușita lui e una a investigației libere, a demersului neconvențional, a imprevizibilului. Intelectualul din această categorie nu are crisparea frontierelor dintre domenii: întrucît s-a învățat să supraviețuiască fără sprijin oficial, nu se simte răspunzător dinaintea unor instanțe exterioare: nu se justifică decît prin înzestrarea și eficiența sa, nu dă socoteală de "originalitatea" sa: e economist, dar se pasionează de Husserl și Wittgenstein, e elenist, dar aprofundează problematica economiei de piață în fostele țări comuniste, e fizician și se ocupă intens de mistică. Are un singur criteriu și un singur mobil: **curiozitatea**, acea **curiositas**, în care Cicero vedea sursa cunoașterii dezinteresate: **nulla utilitate objecta**. Destinul european al curiozității e accidentat. Creștinismul a sfîrșit prin a condamna excesele curiozității, curiozitatea-viciu, **cupiditas noscendi**, care surpă temeiurile credinței, alături de **superbia** și **concupiscentia**. Curiozitatea poate fi indiscreție și blasfemie. Și totuși, exercițiul liber al curiozității - cu toate riscurile lui - e axa spiritului grec (**Graecus morbus** - îi spunea Seneca), iar Europa, veche și nouă, e de negîndit fără fenomenul originar al Greciei. Uitînd de "vechimea" grecească a Europei, savantul de azi riscă să fie doct, fără a mai fi curios: o înjumătățire vecină cu extincția.

O nouă Europă în care să se vadă, prin transparență, prestigiul Europei vechi și eterne - iată un proiect asupra căruia merită să reflectăm. O nouă Europă, care să se comporte față de sine cum se comportă misteriosul **angelus novus** al lui Walter Benjamin față de istorie: el avansează spre viitor vertiginos, dar **zburînd cu spatele**, astfel încît privirea lui să îmbrățișeze, recuperator, clipă de clipă, întregul trecut al umanității: un trecut mereu și integral **actual**, un trecut seminal, singura substanță vitală a oricărei înnoiri.

Andrei PLEȘU

*Puncte de vedere*

# ISTORIA MIŞCĂRII LEGIONARE. BREVIAR (V)

Dar să revin la istoricul fenomenului legionar. Noul guvern Tătărescu, cu Ion Inculeţ la Interne, a renunţat la intransigenţa interdicţiei Gărzii de Fier. Joc dublu făcea şi regele, crezînd, oricît de cinic în inteligenţă era, că va putea folosi în interesele sale tineretul legionar. Încunoştiinţaţi de atitudinea autorităţilor, căpeteniile legionare acceptau, deocamdată, interdicţia partidului, dar organizau acţiuni spectaculoase. În mai, Codreanu, cu un grup de intelectuali implicaţi în procesul Duca, organizează un marş-excursie pe muntele Rarău şi depun o icoană la schitul de lemn de acolo. Apoi pornesc construcţia Casei Verzi, organizînd ceea ce au numit "acţiunea cărămizii", la o cărămidărie din Giuleşti unde au pregătit 80.999 cărămizi. Se organizează, în ţară, alte acţiuni constructive. Cele mai importante fiind tabăra de muncă de la Carmen Sylva, cea care a construit drumul spre Mînăstirea Arnota, construcţii de biserici sătești, diguri, poduri. Acţiuni, toate, de mare efect propagandistic şi şcoală de educaţie pentru legionari. Anul 1935 aduce un reviriment. Codreanu şi locotenenţii săi, obţinînd agrementul Ministerului de Interne, care închisese ochii şi la toate acţiunile în taberele de muncă legionare, decid, în iunie,reînfiinţarea Legiunii sub denumirea Partidul "Totul pentru Ţară". Interdicţia n-a durat, deci, decît un an şi şase luni şi a fost, de fapt, datorită complicităţii autorităţilor, formală. Generalul Al.Cantacuzino-Grănicerul, numit de Codreanu şef al noului partid, dă publicităţii o chemare: "Şeful meu politic Corneliu Codreanu mi-a spus: «Domnule General, la 1 decembrie 1934 s-a împlinit termenul legal după care aveţi dreptul de a cere un semn electoral şi a înfiinţa un partid politic. Vă rog deci să înfiinţaţi un nou partid pentru ca toţi cei ce cred într-o Românie nouă să poată activa politiceşte sub o formă legală. Eu rămîn pe vechea poziţie (astăzi ilegală) a Gărzii de Fier pe care nu o pot părăsi deoarece **pe nedrept** şi fără nici o justificare locală a fost dizolvată. Înţeleg să lupt pînă la capăt pentru dobîndirea dreptăţii şi legalităţii Legiunii Arhanghelului Mihail şi Garda de Fier. În acelaşi timp vă rog să-mi permiteţi a mă ocupa în noul partid cu problemele de educaţie legionară». În consecinţă, înfiinţez pe data de 10 decembrie partidul politic «Totul pentru Ţară», şi-l înfiinţez cu o singură condiţie, să recunoaştem cu toţii pe **Corneliu Zelea Codreanu ca şeful nostru superior.** Adepţii acestui partid îşi propun să jure împreună cu mine să îndeplinească cu tenacitatea ceasurilor de tranşee, în contra tuturor adversarilor noştri". Tocmai la 20 martie 1935 Ministerul Justiţiei, Comisiunea Electorală Centrală eliberează certificatul care atestă că au fost îndeplinite toate formele necesare pentru funcţionarea noului partid. (**Cuvîntul Argeşului,** I, nr.5 din 10 august 1935). Partidul îşi inaugurează activitatea la 5 iunie 1935. Şi, sub îndrumarea lui, se va desfăşura în a doua jumătate a anului 1935 toată avalanşa de lucrări constructive în taberele de muncă legionare.

## *O manifestaţie legionară "pe roţi"*

Aceste acţiuni constructoare, cu deosebire cele care reparau biserici sau mînăstiri, aduc legionarilor mult capital politic. În octombrie 1935, la insistenţa autorităţilor, Sfîntul Sinod interzice astfel de acţiuni cu finalitate politică. Nimic nu poate stăvili ascensiunea legionarismului. Mai ales că existau divergenţe între factorii de putere. Victor Iamandi, secretar de stat, voia să zăgăzuiască ascensiunea mişcării legionare, pe cînd Inculeţ, ministru la Interne, şi premierul Tătărescu se arătau toleranţi, ba chiar încurajînd-o. Un moment caracteristic al acestei politici de încurajare îl constituie aprobarea organizării în 3-5 aprilie 1936, la Tîrgu Mureş, a unui aşa-zis congres studenţesc, de fapt legionar. Congresiştilor li s-a rezervat, de către Inculeţ şi Eugen Titeanu, un tren special, gratuit, iar Gh.Furdui, preşedintele U.N.S.C.R., a primit şi o sumă din caseta particulară a regelui. Trenul, suprapopulat (vreo 2.000 de persoane), o adevărată manifestaţie legionară pe roţi, a oprit în gara Sinaia, organizînd, pe peron, profanarea publică a plăcii comemorative a lui I.G.Duca. La o întrunire publică din Bucureşti, Virgil Madgearu a protestat vehement: "Pentru noi actul de la Sinaia este un simptom al dezarmării morale în care se găseşte naţiunea noastră. Da, naţiunea noastră este dezarmată sufleteşte datorită P.N.L. şi, în special, guvernului liberal şi datorită formaţiunilor de extremă dreapta" - (**Dreptatea,** X nr.2539 din 7 aprilie 1936). Ajunşi la Tîrgu Mureş, congresiştii s-au dedat unor violente atacuri antisemite. Apoi, în plin congres, s-a propus şi aprobat constituirea unor echipe ale morţii pentru unii demnitari (li s-a spus "canalii") adversari ai legionarismului (Armand Călinescu, Virgil Madgearu, S.S.Vartolomeu, Gabriel Marinescu, disidentul legionar Mihail Stelescu). La propunerea preşedintelui Congresului, Gh.Furdui, se formează cîte o echipă a morţii pentru fiecare dintre persoanele "canalii", membri ei depunînd, atunci şi acolo, jurămînt ("jurăm cu preţul sîngelui că ne vom apăra onoarea şi vom pedepsi pe trădători şi canalii. Dacă vom da vreun pas înapoi, asupra noastră să cadă blestemul neamului întreg" - (apud **Pe marginea prăpastiei,** vol.II, 1941, p.107). S-au constituit şase echipe ale morţii, în prezenţa publicului şi a unor oficialităţi.

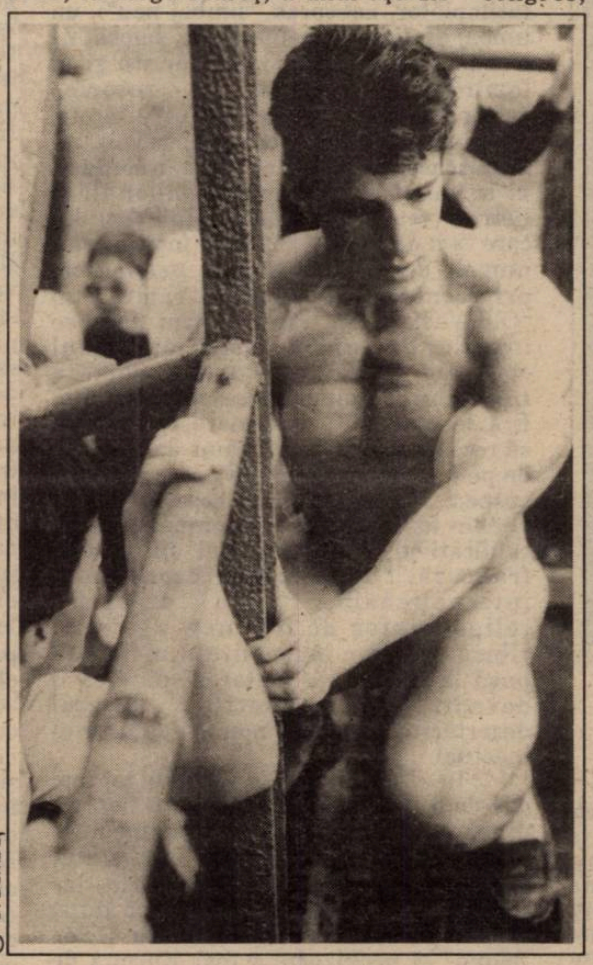
© C. Bumbuţ

## *O intervenţie premonitorie*

Presa democrată a protestat vehement, văzînd în acest congres şi în deciziile sale apogeul tolerat al extremismului de dreapta. M.Ralea, directorul ziarului **Dreptatea,** scria: "Sîntem pierduţi iremediabil, învăluiţi în negurile nebuniei şi ale degenerării? Există vreo ţară în lume unde să se poată întîmpla aşa ceva? Incoerenţa pură domneşte peste tot. Care e raţiunea acestor toleranţe? Ce se urmăreşte? Şi cine răspunde de destinul acestui neam condus pe marginea abisului?" - (M.Ralea, **Cine răspunde, Dreptatea,** nr.2540 din 8 aprilie 1936).

Incoltite, autorităţile au operat arestări printre foştii congresişti, pe unii acţionîndu-i în judecată. Fireşte că preşedintele Congresului şi legionarii în genere au stăruit în a afirma că la Tîrgu Mureş nu s-a întîmplat nimic, că pe peronul gării Sinaia nu s-a petrecut profanarea ştiută, că tot scandalul e provocat de oculta politicianistă şi presa iudaizată. Premonitorie este intervenţia de condamnare a acestui congres de către Armand Călinescu: "S-a luat acolo jurămîntul celor ce sunt desemnaţi să comită asasinate. Mi s-a spus că mi s-a destinat şi mie un asasin. Dacă prin acest act Garda de Fier a înţeles să desemneze pe unul din cei mai hotărîţi adversari ai acestei grupări, recunosc că nu s-a înşelat... Şi dacă soarta ar voi să mai am odată situaţie de răspundere îi avertizez că vor cunoaşte braţul meu şi mai greu decît pînă aici... Garda de Fier nu este o mişcare de opinie ci este o asociaţie de asasini şi imunzi profanatori de morminte" - (**Dreptatea,** X, nr. 2. 549 din 22 aprilie 1936). Totul s-a terminat uşor, guvernul l-a concediat pe Eugen Titeanu, subsecretar de stat la Interne (fireşte că Inculeţ n-a fost clintit), şi unii dintre congresiştii arestaţi au compărut într-un proces, la tribunalul din Braşov. Puţini au suferit uşoare pedepse, ceilalţi fiind achitaţi. Ceea ce nu înseamnă că presa legionară nu i-a inclus şi pe aceşti legionari, printre "eroii prigoniţi". În consecinţă, agitaţiile cresc cu intensitate. În septembrie 1936 autorităţile jandarmereşti desfiinţează tabăra legionară de la Susai-Predeal, unde, la percheziţie, sînt descoperite şi 20 de pistoale. Al.Cantacuzino-Grănicerul protestează, denumindu-i, de astă dată, el, profanatori. Presa dezvăluie realitatea faptelor petrecute acolo, unde era şi o tabără de instrucţie. Codreanu cere, într-o scrisoare către Cantacuzino-Grănicerul, scoaterea jandarmeriei din armata română şi pedepsirea imediată a celor "vinovaţi". Vrem pace, scrie Codreanu, dar cerem să se renunţe cel puţin pe viitor la cuvinte şi atitudini care cer palme şi pistol".

Z.ORNEA

# Fără imunitate

Săptămîna parlamentară 1-5 noiembrie a consemnat o premieră în viaţa politică românească - renunţarea de bună voie la imunitatea parlamentară! "Eroii" - deputaţii PD-FSN, Petre Roman şi Traian Băsescu, au creat un precedent benefic pentru democraţia românească. Acum, după ce şi PDSR-istul Sălcudeanu şi-a dat demisia de voie, de nevoie, cele două partide "frăţeşti" sînt la paritate - 1 la 1 la manifestări democratice. Celălalt eveniment a fost reconfirmarea delegaţiei - de data asta permanentă - pentru Strasbourg, unde Opoziţia a mai încercat să obţină un loc, prin PL-93, dar Partida Naţională (PRM+PSM) a avut cîştig de cauză (mulţumiri "profesionistului" în ale politicii Câmpeanu!).

Luni şi marţi, Senatul a repus pe tapet problema cetăţeniei Regelui Mihai I de România (!), prin intervenţia vadimistă a lui Adrian Păunescu şi a altor parlamentari din grupul majoritar, ca răspuns la propunerea dlui senator PAC Al.Paleologu, ca Parlamentul să-l invite pe M.S.Mihai I la sărbătorirea zilei naţionale de la 1 decembrie, la Alba-Iulia, anul acesta împlinindu-se 75 de ani de la crearea României Mari, sub coroana lui Ferdinand I. Camera Deputaţilor s-a ocupat de Legea învăţămîntului superior şi de indexarea salariilor şi pensiilor.

Marţi, în plenul Camerei Deputaţilor, dnii Petre Roman şi Traian Băsescu şi-au anunţat hotărîrea de a renunţa la imunitatea parlamentară pentru a se prezenta în faţa organelor de anchetă penală, în legătură cu acuzaţiile aduse lor de primul ministru Văcăroiu, a cărui inculpare (la rîndul său) – pentru calomnie şi uz de fals - a fost cerută Parchetului general de către dl. Băsescu! Senatul a mai discutat şi modificarea Codului penal, ocazie cu care s-au propus "prevederi" pentru presă, incriminîndu-se insulta şi calomnia (ca preambul la Legea presei?!). Şedinţa comună a celor două Camere, din după amiaza zilei de marţi, a "împărţit mălaiul" pentru Strasbourg, majoritarii urmărind îndepărtarea dlui Adrian Severin (războiul dintre "aripile emanaţiei", nu-i aşa?!), iar o parte a Opoziţiei căutînd să obţină un loc în delegaţie, pentru reprezentanţii PL-93, partid care se situează înaintea PRM şi PSM, ca pondere, în ierarhia Parlamentului. Dar, în cele din urmă s-a "căzut la pace", PL-93 văzîndu-se părăsit de restul Opoziţiei care a votat pentru componenţa existentă a Comisiei, în birourile permanente. Plenul celor două Camere însă a votat mult mai "strîns" - 188 la 135, din Opoziţie doar senatorul V.Gabrielescu susţinînd componenţa Comisiei Strasbourg (de, e unul din cei doi "permanenţi" la Consiliul Europei!). Deşi dl. Adrian Năstase a recunoscut că PL-93 a fost nedreptăţit atunci cînd s-a constituit această delegaţie, tot dînsul a considerat că acum nu se mai poate schimba nimic, deoarece greşeala s-a aplicat la constituirea tuturor Comisiilor Parlamentare şi delegaţiilor pentru organismele internaţionale! (aviz "rătăciţilor" de PAC - alţi profesionişti à la Câmpeanu). Tîrziu, în jurul orei 9 seara, s-a discutat despre locul în care se vor aniversa cei 75 de ani de la crearea României Mari, "lupta" dîndu-se între Alba-Iulia (care a "cîştigat" organizarea Marii Adunări) şi Bucureşti (unde se va desfăşura o şedinţă solemnă, în Dealul Mitropoliei, nu la Casa Republicii, cum "stabilise" PDSR-ul). Doar dl. Ceontea a amintit că cel mai potrivit loc pe care ar trebui să ni-l dorim pentru sărbătoarea naţională e Chişinăul!!!

Miercuri, în pauza lucrărilor în plen, reprezentanţi ai celor două Camere şi oameni politici români şi străini - ambasadorul SUA, de exemplu şi alţi diplomaţi - au participat, la sediul Senatului, la semnarea protocolului pentru crearea Consiliului Naţional Consultativ pentru Integrare Euro-Atlantică.

Joi, Senatul a votat în grabă o lege pentru acordarea unor ajutoare băneşti pentru încălzirea locuinţelor în perioada noiembrie 1993 - aprilie 1994. Sursa - din taxe de vreo 5-10.000 lei aplicate tuturor celor care pleacă în străinătate, ceea ce contravine drepturilor omului - respectiv dreptul la liberă circulaţie! Deci, o legislaţie la discreţia "vremii", adică vremelnică.

Petru IONESCU

# Tresar prin somn, şi mi se pare/ Că n-am tras podul de la mal

Privind în urmă, ministrul de externe Theodor Meleşcanu ar putea fi satisfăcut: în timpul mandatului său, România a devenit membră cu drepturi depline a Consiliului Europei, a primit clauza naţiunii celei mai favorizate şi a făcut alţi cîţiva paşi spre integrarea în structurile euro-atlantice. "Tehnic" vorbind, toate acestea sînt performanţe indiscutabile, chiar dacă erau iniţiate încă din vremea guvernelor anterioare, iar contextul internaţional actual a jucat un rol extrem de important în concretizarea lor. Ar putea fi, deci, mulţumit ministrul nostru de externe. Şi totuşi, asupra sa au fost declanşate săptămîna trecută atacuri din două direcţii. **Evenimentul zilei** a publicat scrisoarea deschisă a unui tînăr diplomat care critică politica externă a României şi ministerul din care face parte. Argumentată destul de inconsistent, mai degrabă prin volute tipice limbajului diplomatic şi prin comentarea unor declaraţii decît prin probe precise, scrisoarea capătă importanţă prin însuşi faptul de a fi apărut (tocmai acum!). Ziarele au scris că în spatele acestei acţiuni s-ar afla dl.Adrian Năstase, marcat de nostalgia ministeriatului său. Dincolo de orice posibilă speculaţie, nu putem să nu observăm că preşedintele Camerei Deputaţilor a lansat el însuşi (tot săptămîna trecută) o săgeată în direcţia ministrului de externe, pretinzîndu-i să se înscrie în PDSR. Să fie vorba despre dorinţa d-lui Năstase de a controla, pe linie de partid, fostul său minister? Pentru un om care s-a lăsat numit, acum cîteva săptămîni "preşedinte de onoare" al unui congres improvizat ce se dorea "al tuturor românilor", ipoteza e plauzibilă. Dar declaraţia sa se înscrie într-o serie mai largă de acţiuni de "întărire" a partidului de guvernămînt care, mai ales după ce s-a văzut cu sacii în carul Europei, a început, zburdalnic, să facă presiuni asupra funcţionarilor de la diverse niveluri ale administraţiei (ministere, prefecturi, primării etc.) pentru a-i determina să se înscrie în partid. Se pare că partidul de guvernămînt e pornit să răzbune dispariţia partidului unic (care "era-n toate") prin acapararea tuturor centrelor de putere. Din punct de vedere politic, faptul ar fi cu totul aberant, avînd în vedere că PDSR a obţinut în alegerile generale peste 30% din voturi, iar în cele locale tot cam atît. Apoi, el formează ceea ce se numeşte un guvern **minoritar**, deci susţinut în Parlament de nişte formaţiuni politice care nu fac parte din executiv. Pe de altă parte însă, încercarea de a-şi plasa oamenii proprii peste tot se explică nu numai prin obişnuitul clientelism, dar şi prin grija pentru alegerile viitoare, care pot fi "organizate" mai bine de "ai noştri". Dacă pe termen scurt o asemenea acţiune poate avea unele efecte pozitive (din punct de vedere pedeserist), pe termen lung s-ar întoarce chiar împotriva iniţiatorilor. Uzura partidului de guvernămînt ar fi şi mai mare, scandalurile de corupţie şi abuzurile ar fi şi mai multe (avînd în vedere că unii "clienţi", ajunşi în fruntea bucatelor, se vor grăbi să-şi facă numărul), iar aerul tare al puterii depline îi va ameţi pe mulţi, dîndu-le iluzia că vremurile cînd partidul controla totul nu au apus. Acum, grupurile de interese (în plină şi rapidă formare) fiind mai multe şi diversificate, o asemenea acoperire a tuturor nivelelor de putere de către un singur partid ar transforma societatea într-o structură de tipul "PDSR şi restul lumii", partidul de guvernămînt urmînd să fie atacat din toate direcţiile şi să se apere prin structurile birocratice şi administrative ale statului, pe care le va stăpîni "în exclusivitate". Lupta va fi pe viaţă şi pe moarte, iar în condiţii democratice partidul ce se vrea "de supraguvernămînt" nu poate sfîrşi decît invins.

Dincolo de aceste ipoteze, ideea d-lui Năstase că toţi miniştrii trebuie să semneze adeziunile de primire în partid conţine şi o relativă teamă faţă de tot ce nu e sub un control strict (deci e liber), o teamă organică (un fel de "tresar prin somn şi mi se pare/ Că n-am tras podul de la mal"), exprimînd neputinţa PDSR de a funcţiona într-o ordine democratică şi de a-şi asuma cu seninătate riscurile democraţiei (de fapt, riscul de a pierde, la un moment dat, puterea). Iar în privinţa cîtorva ministere (Apărare, Externe, Interne - eu aş adăuga şi Justiţia) a introduce disciplina de partid ca un criteriu supraordonat celui strict profesional este de-a dreptul catastrofal pentru societate (dacă vrem să păstrăm această societate în limitele democratice; dacă nu...).

Iniţiativa de partid a d-lui Adrian Năstase n-a fost agreată la Cotroceni, purtătorul de cuvînt prezidenţial afirmînd că Externele trebuie să reprezinte interesul naţional şi nu să facă politica unui partid. Preşedintele s-a delimitat, astfel, de partidul care l-a susţinut în alegeri, după cum s-a delimitat şi de acţiunile guvernului, arătînd (într-un interviu televizat) că nu este de acord cu mersul prea încet al reformei şi pronunţîndu-se în favoarea unei privatizări rapide. E posibil ca aceste declaraţii să fi fost conjuncturale; dar mai important mi se pare faptul că, prin aceste delimitări de PDSR şi de politica guvernului, dl. preşedinte a dovedit că este capabil să facă un lucru foarte important pe care de multe ori şi-l (şi ni-l) refuză: să fie cu adevărat un punct stabil şi imparţial în viaţa noastră politică. Cu atît mai mult cu cît acest guvern, frămîntat de scandaluri (vezi recentele luări de poziţie ale generalilor de la interne, mai vechile afaceri de corupţie etc.) şi atacat din toate părţile (şi de opoziţie, dar şi de sindicate, şi chiar de unii dintre aliaţi - PSM şi PUNR), reacţionează nervos şi pripit, supărîndu-se prea repede pentru un guvern ce se pretinde numit pe o legislatură-ntreagă.

Mircea VASILESCU

## De jur împrejur

# S-a pierdut Dimitri

Dimitri era traducătorul care asigura traducerea în limba rusă pentru Mihail Gorbaciov în timpul emisiunii de dialog la care acesta fusese invitat la postul CNN. La un moment dat vocea lui dispăruse, Gorbaciov nu mai auzea traducerea în cască, ci doar dialogul în engleză. Larry King - gazda - constatînd că "s-a pierdut Dimitri" a anunţat pauza pentru reclame: fostul preşedinte şi secretar general şedea important şi stăpîn pe sine şi doar privirea exprima nerăbdarea aşteptării. Nu era pentru prima oară cînd Gorbaciov era în imposibilitate de a comunica, de a auzi ce se cere de la el şi de a-şi explica intenţiile. Mai grav a fost cînd comunicarea s-a întrerupt între el şi oamenii politici care începuseră prin a-l sprijini, între el şi propriul său popor cu care teoretic vorbea aceeaşi limbă.

Este foarte stranie poziţia acestui om politic considerat un important partener de dialog de foşti şi actuali lideri ai lumii occidentale şi pomenit doar în termeni negativi de propriii săi compatrioţi. Desigur, aşa cum observau şi interlocutorii săi americani, el putea să fie unul din secretarii generali ai PCUS, încercînd să cîrpească prin discursuri disfuncţiile evidente ale sistemului şi să lase aparatului sarcina de a le gestiona. Drama lui personală a fost că a crezut prea mult în comunism, nu prea puţin. Atunci, în '85, cînd s-a lansat pe calea reformelor, el chiar credea că prin cîteva decizii raţionale, prin înlăturarea unor lideri corupţi şi/sau obtuzi, "visul de aur al omenirii" poate deveni o realitate funcţională. Pînă la urmă s-a dovedit că singurul său aliat de nădejde a fost oportunismul aparatului. Nu era în obiceiul activiştilor de partid să cîrtească împotriva conducerii, cu atît mai puţin să ia o atitudine deschisă, prin care să conteste deciziile luate la un eşalon superior. Gorbaciov a pierdut controlul în momentul în care printr-o iscusită manevră propagandistică "durii" din partid au impus ideea că sărăcia, dezordinea şi confuzia nu sînt rezultatul a 70 de ani de totalitarism ci a doi-trei ani de reformă politică şi economică. Acum, la televiziunea americană, Gorbaciov susţine că gîndirea lui nu mai poate fi caracterizată drept comunistă, că s-a convins că nici ca model, nici ca filosofie, nici ca sistem de organizare socială comunismul nu poate funcţiona. Doar că această evoluţie nu s-a petrecut în liniştea unei biblioteci, ci pe scena lumii în atmosfera extrem de cordială a primirilor de peste hotare şi în confuzia din interiorul ţării, care pe atunci se mai numea Uniunea Sovietică.

Ca orice om civilizat care urăşte, Gorbaciov evită cu dibăcie să rostească numele lui Elţîn. Îi critică acţiunile, decretele prin care impune reforma, care e din ce în ce mai puţin înţeleasă de cei care trebuie s-o făptuiască, îi reproşează că nu se ţine de cuvînt şi mai ales intervenţia în forţă de la începutul lui octombrie, împotriva parlamentului dizolvat (uitînd de propriile intervenţii în forţă de la Riga, Vilnius, Baku, Tbilisi, dar probabil că el încă crede că împotriva "străinilor" orice procedeu e permis). Însă, actualul conducător al Rusiei nu este altceva decît produsul firesc al procesului declanşat de el. Elţîn este la fel de devotat idealurilor democratice ca şi Gorbaciov: amîndoi sînt convinşi că democraţia ca şi comunismul sînt un fel de viitor luminos, în timp ce prezentului îi sînt suficiente decretele prezidenţiale. Dimensiunile Rusiei, durata şi specificul comunismului pe care l-au practicat bolşevicii fac ca desprinderea să fie deosebit de dificilă. Ca şi Gorbaciov, Elţîn se sprijină pe iniţiativele unui grup restrîns de consilieri, pe intuiţia unei categorii care are de profitat de pe urma schimbării şi pe reflexul de ascultare faţă de puterea existentă. Intelectualitatea atît de prezentă în faza de început a reformelor lui Gorbaciov acum tace. "Dimitri s-a pierdut": în pauza pentru reclame unii vorbesc despre democraţie şi economia de piaţă, marfă pe care în Rusia nimeni n-a văzut-o, alţii contează pe reflexul cumpărătorului de a prefera produsele cu care s-a obişnuit.

Magdalena BOIANGIU

## Presa despre...

# Cum mergem înainte trăgînd înapoi

Nici n-a început bine săptămîna, c-am şi aflat unul dintre adevărurile fundamentale fără de care democraţia noastră nu poate trăi: "Adrian Păunescu şi Vadim Tudor sînt nişte căţeluşi care latră pe lîngă partidul de guvernămînt". Afirmaţia aparţine senatorului Ioan Solcanu şi a fost publicată pe prima pagină a **României libere** din 8 noiembrie, deşi o putusem citi cu o zi înainte în **Ora**. "La umbra «marelui dulău» de guvernămînt, C.V. Tudor şi Adrian Păunescu sînt nişte căţeluşi care latră şi ei", susţine Tiberiu Bujdei bazîndu-se pe spusele domnului Solcanu la o întîlnire cu jurnaliştii ieşeni. "Important este cînd latră dulăul, nu căţeluşii", ar fi opinat cu această ocazie vicepreşedintele PDSR. Aşa era şi pe vremea "leului din Carpaţi", cînd "căţeluşii" care (deşi doar doi) – cîntăresc împreună ceva mai mult de două sute de kilograme – chiţăiau şi chiţăiau ori de cîte ori li se dădea lumină verde din alt palat decît cel de la Cotroceni. Pe aceeaşi pagină a **Orei** scot însă capul şi fac concurenţă şefilor haitei alţi cîţiva "membri" care se gudură azi pentru a trăda mîine: "Bucuros că e băgat în seamă, Paul Everac vrea să-şi lungească tableta, ba chiar să o dea şi la radio". În plus, "La Cluj au început pregătirile pentru 1 Decembrie: Gheorghe Funar cere asociaţiilor de locatari să arboreze drapelul naţional. Dacă nu-l au, să şi-l cumpere de la firma «Vitrina»". Mult mai bine ar fi să se distribuie gratuit pe cap de familie, ca să fim siguri că şomerii, pensionarii şi alte categorii care n-au trecut pe la Caritas nu vor fi împinse automat în tagma "trădătorilor de neam". **Libertatea**, care înalţă un imn de slavă invenţiei domnului Stoica, ne anunţă că, deşi la Cluj se cîştigă de opt ori mai mulţi lei, la Bucureşti se vor cîştiga în curînd de cinci ori mai mulţi dolari. Acelaşi cotidian are pe pagina doi o rubrică intitulată **D'ale Guvernului**. Ediţia din 7/8 noiembrie conţine cinci flash-uri semnificative prin... incoerenţă bine calculată. Întrebarea şi răspunsul **"Moş Crăciun de unde vii? de la Washington D.C.!"** ascund o informaţie din cincinalul trecut: "Dl. Văcăroiu este în continuare supărat pe colegi. Are şi motive. De cînd s-a întors din concediu, dă indicaţii, apasă pe butoane, împinge la pedale, trage la vîsle, asudă la pompe, însă degeaba. Nimica nu mişcă. Însămînţări nu se fac, că nu-i motorină, recolta nu se însilozează că nu-s bani, RENEL anunţă că stinge lampa lui Ilici dacă nu i se plătesc datoriile, ruşii nu dau gaze decît pe valută, că şi la ei e foame mare, investiţiile au îngheţat, deşi sînt zeci de milioane neutilizate la buget, impozitele şi taxele se strîng greu, cît despre harababura din întreprinderi, aceasta a depăşit pînă şi puterea de înţelegere a FMI-ştilor, oameni care au văzut multe la viaţa lor". Mai rămîne să ieşim în pieţe şi să strigăm din răsputeri: "Parlamentul reales/ Cît de mult şi cît de des!". Teama de destabilizare ne ţine însă în case, pentru că multe sînt capcanele în care "biata ţărişoară" poate cădea ori de cîte ori "cineva" pe "undeva" o împinge să facă un pas înainte. De exemplu, după cum aceeaşi **Libertate** găseşte prilejul să ne (mai) umple de năduf antieuropean, "Cu prilejul înălţării drapelului românesc de la Strasbourg urma să se intoneze... imnul regal. Noroc că – după toate păţaniile de pînă acum – cineva a avut curiozitatea să se intereseze cu puţin timp înainte de solemnitate la orchestră..." Dacă acel **cineva** a fost înălţat în grad datorită vigilenţei profesionale, înseamnă oare că (nu) e una şi aceeaşi persoană cu aceea care oferise orchestrei respectiva partitură... monarhică? Şi din **Meridian** aflăm ceea ce ştiam din proprie experienţă de cîteva decenii: "Contoare vom avea, căldură nu se ştie". (pag. 2, marţi 9 noiembrie) şi "Mai bine creveţi decît nimic" (pag. 3, aceeaşi ediţie). Recunoaşteţi că de contoare şi de creveţi n-am prea dus lipsă nici în acel noiembrie în care pregăteam cu înflăcărare Congresul al XIII-lea? Pe-atunci însă nu ne răsfăţa nimeni cu apelativul "POPORUL LUI CARITAS", aşa cum o face cotidianul **Azi** recurgînd la semnătura lui Bedros Horasangian. "Pentru mentalitatea acestui moment istoric, mi se pare semnificativ cazul unor scriitori contemporani. Au scris cu indignare împotriva Caritas-ului, în timp ce nevestele lor îşi rotunjeau veniturile exact prin mijloacele incriminate de soţi. Comentariile, ca şi amărăciunile noastre devin de prisos", îşi încheie Bedros Horasangian analiza pe tema fenomenului de la Cluj. Pentru a depăşi impasul psihologic în care de bunăvoie a intrat, îi recomandăm prozatorului din două una: ori să se abţină de la lectura indignărilor ipocrite ale confraţilor, ori să nu-şi plece urechea la mărturisirile lăudăroase ale nevestelor. (E.Ş.)

# Cu rogojina'n cap şi jalba'n proţap

Cu cîteva săptămîni în urmă, ziarele au relatat un fapt doar aparent neobişnuit: un cetăţean s-a aruncat sub roţile maşinii prezidenţiale, cu scopul de a înmîna o "lăcrămaţie" preşedintelui Ion Iliescu. În spaţiul carpato-danubiano-pontic un astfel de gest nu este ieşit din comun. Dimpotrivă. La un popor care suferă de complexul continuităţii, nu aş fi surprins să fie folosit ca o dovadă a permanenţei noastre pe aceste meleaguri. Instituţia jalbei înmînate şefului statului (fie el preşedinte, secretar general, rege sau domnitor), are o vechime multiseculară şi pare a fi de origine orientală. În orice caz, nu este un năravdesorginte comunistă, ci produsul unei vechi şi păguboase mentalităţi zonale: că şeful statului este un despot luminat şi omnipotent, care poate schimba sentinţe judecătoreşti, poate oferi slujbe, case şi (Doamne ajută!) butelii; el este un tătuc bun, înţelegător şi generos, dar înconjurat de lichele (sau instituţii) corupte şi mincinoase, care îl dezinformează şi îl rup de popor. Nici Dumnezeu, nici trimisul său pe pămînt, Domnitorul, nu sînt făcuţi răspunzători pentru răutăţile acestei lumi, dar ambii le pot îndrepta. De aceea, rugăciunile sînt adresate primului, iar rugăminţile celui de-al doilea.

Denumirea arhaică a practicii era "cu jalba'n proţap", pentru că petiţionarul purta reclamaţia în vîrful (ascuţit sau despicat) al unei prăjini (ţepe). Scopul acestei cutume nu era atît acela de a atrage atenţia lui Vodă asupra reclamantului, cît posibilitatea acestuia de a depune jalba - aplecînd proţapul peste capetele arnăuţilor şi ale boierilor din suită - direct în mîna Domnitorului, şi nu în cea a vreunui intermediar.

Pentru a atrage atenţia asupra sa şi pentru a încetini mersul trăsurii domneşti, omul cu jalba nu se arunca sub copitele cailor şi sub gîrbaciurile arnăuţilor, ci făcea apel la o altă practică, extrem de spectaculoasă: făcea sul o rogojină, îi dădea foc la partea superioară şi îşi punea pe cap această înaltă pălărie în flăcări. Acest adevărat **happening** stradal era un obicei turcesc de a atrage atenţia Sultanului, în vederea înmînării unei jalbe. În epoca fanariotă, boierii români care mergeau să se plîngă la Inalta Poartă, au preluat obiceiul, practicîndu-l întîi la Constantinopol şi apoi importîndu-l în ţară. Iată-i pe dregătorii moldoveni, pe la începutul secolului al XVIII-lea, plecaţi să-l pîrască la Poartă pe Nicolae Mavrocordat, în descrierea lui Ion Neculce: "Şi sosind boierii la Ţarigrad, au socotit vreme şi au păscut prilejul,şi cînd au ieşit Împăratul la geamie, ei **şi-au aprins rogojini în cap** şi au dat arz (jalbă,din turceşte – n. A.O.) la Împăratul, jăluind pre Nicolai-vodă ce le-au făcut". Descrieri similare ne-au lăsat şi Nicolae Costin, Acsinte Uricarul ş. a.

Ulterior, sensul expresiei "a-ţi aprinde paie în cap" a evoluat, ajungînd să însemne a-ţi provoca o neplăcere sau a-ţi atrage nemulţumirea (mînia) cuiva. "Văzînd că mi-am aprins paie în cap cu asta, am şparlit-o de-acasă" (I. Creangă, **Amintiri**...). Încercînd să facă "semasiologia" locuţiunii, Lazăr Şăineanu conchide: "De la a atrage luarea aminte a cuiva asupra unei nemulţumiri... pînă la a întărîta pe cineva din pricina acestei jeluiri - distanţa nu-i mare". Totuşi, distanţa este substanţială şi a fost parcursă probabil o dată cu căderea practicii în desuetudine; dintr-o convenţie socială unanim acceptată, gestul "aprinderii paielor în cap" a început să trezească fie mînia răzbunătoare a dregătorului pîrît, fie chiar nemulţumirea conducătorului suprem sau furia gărzii sale de corp (de la arnăuţi, la băieţii de la SPP).

Descrierile cutumei turceşti se referă doar la aprinderea rogojinii în cap, nu şi la purtarea jalbei în proţap, care ar putea fi contribuţia românească la această practică inedită. Nu am regăsit-o în alte ţări. Totuşi, cuvintele-cheie (jalbă şi proţap), care compun expresia, sînt de origine slavă. Cele mai vechi atestări în limba română ale cuvîntului **jal(o)bă** (din rus. sau pol. **jaloba**) datează de pe la jumătatea secolului al XVII-lea: "Să nu poată grăi cătră judeţ să-şi spue jaloba" (**Pravila mold.**) sau "La judecată să nu vă priciţi, ca nu cumva, neînţelegînd jalba săracului, să-l judecaţi cu nedreptate" (**Învăţăturile lui Neagoe Basarab...**).

În toată amploarea sa, regăsim practica romîno-turcă descrisă în "romanţul original", **Ciocoii vechi şi noi**. Nicolae Filimon descrie obiceiul aşa cum se practica în Muntenia, în 1822, la sfîrşitul epocii fanariote: "ca să atragă mai mult atenţiunea publică", unul dintre ţăranii veniţi cu jalba la Bucureşti "făcu un sul de rogojină şi, dîndu-i foc în partea de sus, îl puse în cap; apoi scoţînd jalba din sîn, o puse în vîrful unui proţap lung şi intră în curtea domnească". Domnitorul Grigore Ghica, după ce "primi jalba din proţap **chiar în mîna sa**", o citi şi dădu imediat sentinţa în favoarea ţăranilor prahoveni împilaţi de neociocoiul Dinu Păturică. Cazul a fost soluţionat pe loc, fără să se cerceteze şi fără ca Divanul să se pronunţe. Filimon surprinde foarte exact despotismul luminat şi paternalismul lui Vodă faţă de "netrebnicii robi ai măriei sale": "Domnitorul aruncă asupra lor o privire plină de amor părintesc". Amor în care românul nu osteneşte să spere şi la care continuă să facă apel.

Bucureşti, 8 noiembrie 1993
Andrei OIŞTEANU

# CE VREA OMUL DE LA "EVENIMENTUL ZILEI"

Vreme de o săptămînă, de cînd am fost momit a colabora la acest număr, am adulmecat solicitările adresate ziarului la care lucrez. Sigur că lista obţinută nu epuizează întreaga gamă, dar pot pretinde că e un eşantion reprezentativ. De aceea le-am ordonat **wissenschaftlich** şi alfabetic (după "obiectul" lor). Pentru că ziarul e încă perceput ca o arhi-para-super-Instanţă, o Mamă, un Tată, un Umăr pentru lacrimi, un Sex, hăt peste guvern, parlament, preşedinţie, primărie, poliţie, academie, sindicat, bancă, ONU, birou de obiecte pierdute, tribunal, ecarisaj, pompe funebre - cererile acestea sunt un bun test psiho-sociologic. Îmi şoptesc în barbă, cu legitimă mîndrie, că istoricul, peste 100 de ani, citindu-l, va şti cam pe unde eram noi azi.

A. 1. Să nu mai **apară**.

2. **Apă**, să curgă apă la robinet.

B. 3 Să se desfiinţeze **barul** de la parterul blocului.

4. Un **bărbat** potrivit cu care să se mărite, urgent.

5. Să arate ziarul şi ce e **bine** în ţara asta.

6. Să grăbească înfiinţarea **bordelurilor**.

7. Să vină ziarul la **botez**, cu cadou.

8. Ce-i aia **"brifing"**?

9. **Butelie**.

C. 10. Nişte **caiete** că n-are cu ce-şi trimite copiii la şcoală.

11. Să nu se mai lege de **"Caritas"**.

12. O **casă** naţionalizată din alea care n-au stăpîn.

13. Bani pentru o **călătorie** pe jos în jurul lumii.

14. Să se dea **căldură**.

15. **Certificatul** de proprietate.

16. Ce-i aia **"cliring"**?

17. Să nu-i mai ridice în slăvi pe **Coposu** şi ai lui.

18. Să se ducă Ion **Cristoiu** în p... m... şi să lase ţara asta şi poporul ăsta bun şi blînd în pace.

19. De ce nu se tunde **Cristoiu** şi cît cîştigă pe lună?

20. Să dea mai multă **cultură**.

21. **Cuvinte** încrucişate.

D. 22. Să traducă toate **denumirile** produselor străine.

23. Să anunţe ziarul că el, Dumitru Ivan, e **Dumnezeu**.

E. 24. Să facă ceva ca să scape omenirea de tabletele lui **Everac**.

25. Să sponsorizeze ziarul o **expediţie** în peşterile Africii.

F. 26. Unde dracu se mai găsesc azi **fărăşe** ieftine?

G. 27. Să lase **guvernul** să lucreze.

I. 28. **Împrumut** 200.000 de lei.

J. 29. Să spună Ardei Umplut cît îi dă pe lună **jidanul** fără gît.

K. 30. Cîţi **km** sunt pînă la Sighetul Marmaţiei?

L. 31. Să recunoască Ileana **Lucaciu** cîte vile are.

M. 32. Adresa **Madonnei**.

33. Să mai stea operatoarea niţel la telefon ca să-şi termine el **masturbarea**.

34. Să se ia **măsuri**.

35. **Medicamentul** "Simfabutazol".

36. Să trimită pe cineva să ia **mortul** din apartamentul vecin, că miroase.

N. 37. Să nu-i mai laude pe **nomenclaturişti**.

P. 38. **Paşaport**.

39. Să intervină la primărie ca să-i dea **pămîntul** lui unde a fost, nu la mama dracului.

40. S-o ajute să-şi împerecheze **pisica**, fiindcă nu încotîrceşte.

41. Să se publice în ziar **poeziile** alăturate şi să i se trimită şi lui 100 de exemplare.

42. Să spună jigodia de **Pruteanu** ce are cu Domnul Vadim.

R. 43. Să aibă cîte o **rubrică** Pleşu, Liiceanu şi Paler.

S. 44. Să-i dea redacţia două milioane pe acest **sfeşnic** care a aparţinut lui Nicolae Bălcescu.

45. Să vină un reporter la ora 21 la Gară unde el se va **sinucide**.

46. Pe G.**Stanca** de bărbat.

47. Vecinul de deasupra face trafic cu **stupefiante** şi arme: să fie arestat.

T. 48. Bani de **taxi** ca să ajungă la "Ev.z.".

49. Un **tractor**, dacă s-ar putea.

T. 50. Să nu mai bage femei cu **ţîţa** goală.

V. 51. O **vacă** din Italia.

52. Să-i dea mai des la cap dl. Pruteanu jigodiei de **Vadim**.

53. Numărul de telefon al unui **vindecător** cu bioenergie.

54. Să-i asculte redacţia **vocea**, care e mai bună ca a Mădălinei Manole.

Procentual, problematica se distribuie după cum urmează: **27%** ECONOMICE, **17%** SOCIALE, **13%** POLITICE, **11%** CULTURALE, **11%** strict personale, **4%** MEDICALE, **4%** SEXUALE, **2%** RASIALE, **11%** diverse. Pe sexe: **26%** din apeluri sunt feminine (1, 2, 4, 5, 10, 17, 19, 20, 22, 26, 35, 40, 46, 54). Majoritatea zdrobitoare a celor 54 sunt reale. O minoritate infimissimă - care sper că are drepturi egale! - provine din memorie ori din stocurile de stricte plauzibilităţi ale fanteziei, adică sunt la fel de reale, dar nu mi-au ajuns la urechi.

George PRUTEANU

# Peripatetizînd cu jalba-n proţap

Expresia "cu jalba-n proţap" conţine o imagine a cărei semnificaţie poate explica rezistenţa sintagmei în limbajul vorbit. Vitalitatea imaginii se datorează fenomenului care-i constituie semnificaţia şi care poate fi regăsit şi astăzi în sufletul oricărui petiţionar. Solicitînd sau protestînd, acesta trăieşte – conştient sau nu – o modificare interioară esenţială pentru condiţia sa de cetăţean, o transformare pe care tabloul sugerat de "jalba-n proţap" o reţine în datele sale esenţiale.

Comunicarea între "oameni" şi autoritate se face prin jalbă, aceasta fiind simbolul acordului dintre solicitanţi şi sursa dezacordului cu puterea.

Se schiţează astfel o structură socială pe care orice societate, primitivă sau complexă în relaţiile constitutive, o presupune. Individul îşi pierde semnificaţia particulară; fiecare devine paradigmă a nivelului social pe care se află: conducător sau condus. Transfigurarea care are loc transformă fiecare personaj al tabloului într-un pol al unei relaţii a cărei origine se pierde în vremuri antediluviene – relaţia între şefi şi supuşi.

În acest fel, gestul solicitării sau protestul conduce la trecerea de la conştiinţa individuală, la cea socială şi devine un gest paradigmatic pentru un anumit tip de cunoaştere. Acest fenomen este tot atît de actual şi acum. Trăind în cadrul unor reguli sociale bine stabilite, omul îşi creează un culoar de existenţă prin care "funcţionează" cotidian în mod comod. El îşi parcurge traseul de fiecare zi cu o falsă siguranţă pe care i-o furnizează respectarea habitudinilor. Coeficientul de surpriză pe care îl conţine economia de întîmplări a 24 de ore este atît de puţin semnificativ, încît cea mai mică abatere de la program e ridicată la rangul de eveniment. Într-o astfel de stare, în care continua agresiune din exterior are ritmul constant şi lent al respiraţiei unui yoghin, individul nu mai resimte ca deranjant nici unul dintre "stimulii" exteriori. El îşi parcurge culoarul, se uită, cel mult, în jurul său, dar nu poate să depăşească viziunea microcosmosului în care e centrat. Lipsa de imaginaţie, indiferenţa, rutina nu îi pot furniza datele necesare conceperii tuturor efectelor pe care acţiunile lui, ca element al unei structuri macrosociale, le-ar putea produce.

În această monotonă existenţă, în care pînă şi neaşteptatul e cuantificat şi furnizat homeopatic, aici, izbucneşte revelaţia. Este de ajuns ciocnirea individului cu regulile societăţii în care trăieşte, pentru ca problemele macrosociale să devină de interes. Reguli, legi, un întreg angrenaj administrativ se ivesc la nivelul înţelegerii solicitantului.

Urmează patru etape pe parcursul cărora individul se apropie progresiv de realitatea raporturilor sale cu societatea. Mai întîi el capătă conştiinţa accesibilităţii la o treaptă ierarhic superioară social. Faptul că se vede în stare să judece probleme administrative – plecînd, desigur, de la propriile interese – îi aminteşte petiţionarului că are nişte drepturi pe care le poate exercita. Amînările, formalităţile hipertrofiate, refuzurile fără motiv îl fac însă să reconsidere realitatea. Situaţia apare, în această a doua etapă, cu totul schimbată: solicitantul se simte nedreptăţit şi caută sursa inechităţii. În mintea sa se nasc idei reformatoare şi atitudini de revoltă. Această fază, a protestului, se încheie însă destul de repede, fie din cauza intereselor imediate care obligă la găsirea unor soluţii, fie din cauza oboselii. Apare, astfel, a treia etapă, a dezamăgirii. Lehamitea care îl cuprinde pe solicitant este însă atenuată de încercarea de a rezolva problemele care îl aduseseră pînă aici. Reintrarea în culoarul cotidian al existenţei comode se face însă în ultima etapă: petiţionarul foloseşte relaţii sau bani şi angajează "experţi" chiar din interiorul corpului administrativ, pentru a-i obţine ceea ce el nu reuşise: o semnătură, o ştampilă, o aprobare.

În acest moment cunoaşterea s-a încheiat. Puterea, instanţele superioare, conducătorii redevin pentru individ o realitate ocultă. El eşuează ca membru al societăţii, avînd o experienţă în plus, dar, la fel ca majoritatea, percepînd numai pe jumătate angrenajul în care se află. Odată cu cîştigarea caracterului ezoteric, statul capătă uşor conotaţii ale sacrului. Chiar după ce intenţiile reformatoare reuşesc, după o revoluţie, de exemplu, statul rămîne instanţa cea mai uşor de confundat cu divinitatea. El are o poziţie esenţială pe culoarul cotidian al existenţei omului: este punct de referinţă, pseudohierofanie, axă.

Nu ne vom mira, de aceea, dacă dicţionarele de peste cîteva mii de ani vor păstra cuvinte precum "jalbă" sau "proţap"; va fi firesc să se ivească în imaginaţia fiecărui om acelaşi tablou (în datele lui esenţiale) la rostirea sintagmei "cu jalba-n proţap". Istoria toată va putea adopta sintagma ca motor. Iar oamenii vor exista comod, angajînd avocaţi care să-i reprezinte în atmosferele irespirabile ale instanţelor superioare.

Sorin BĂIAŞU

# Avem un complex ex-C.P.Ex.?

Din norul de gazete zăpăcitoare care plutește deasupra cetății, o veste a căzut ca un trăznet peste grijile noastre: **foștii membri** ai CPEx au adresat Parlamentului României o cerere de **grațiere colectivă.**

Și iată cum SENZAȚIONALUL a ademenit pe grăbiții primtenori ai presei române, împingîndu-i la formulări ridicole.

În primul rînd, este vorba de membrii **fostului CPEx** (și nu de foștii membri ai CPEx) căci, slavă Domnului, CPEx-ul nu mai există, deocamdată.

În al doilea rînd, este vorba de **o cerere colectivă** de grațiere (și nu de o cerere de grațiere colectivă) căci, piei drace, știința juridică mai poate încă deosebi între acestea două.

Dacă ziariștii noștri ar fi avut decența să cînte după ureche numai cîntece de pahar, lăsînd partiturile clasice în seama specialiștilor, ar fi aflat la timp că **grațierea colectivă** nu înseamnă grațierea unui grup anumit de persoane, ci grațierea unei categorii de persoane, în număr nedeterminat, în funcție de natura infracțiunii și de cuantumul pedepsei.

Această **grațiere colectivă** se acordă, ce-i drept, de Parlamentul României (potrivit art.72, alin.3, lit.g din Constituție), dar importanta deosebită a unei astfel de măsuri cere reglementarea prin LEGE ORGANICĂ.

În acest sens, trebuie să recunoaștem că nu numai bieților gazetari li se va ofili buchetul în mînă la poarta închisorii, dar chiar și CPEx-iștilor li se va usca cerneala în stilou aflînd că au greșit adresa cînd au lansat jalba cu pricina, îmbogățind fără folos pe avocatul care i-a sfătuit.

Ne putem întreba de ce s-au apucat ei să scrie o cerere colectivă.

Motivele de economie se exclud, căci petițiile sînt scutite de timbru și, chiar dacă n-ar fi fost, nu putem crede că în zilele roșii n-au strîns destui bani albi pentru alte zile, incerte la culoare.

Pe de altă parte, Constituția permite petiționarea colectivă **organizațiilor legal constituite,** în numele membrilor lor, dar nu cred că pe această cale indirectă CPEx-iștii doresc să ne facă să le recunoaștem ceva continuitate în muncă.

În sfîrșit, nu pot crede nici că petiționarii doresc pur și simplu să prezinte Parlamentului o inițiativă legislativă privind legea organică amintită mai sus. Chiar dacă s-ar fi strîns, de după gratii, cele 250.000 de semnături necesare prin lege (să zicem, Doamne ferește, de la toți cei care populau punctul 8 de la Timișoara), Constituția noastră nu este atît de originală încît să permită pușcăriașilor să propună legi pentru propria grațiere.

Și atunci, de ce atîta tevatură?

Există, fără îndoială, dreptul lor de a petiționa, chiar dacă au greșit destinatarul petiției. Dar obligația corelativă acestui drept este aceea de a le răspunde și nu aceea de a fi de acord cu ei!

Numai un **imens complex de culpabilitate** ne-ar putea împinge să confundăm iertarea creștină cu OCROTIREA.

Cine ar putea avea acest complex?

Nu-l pot avea, cu siguranță, revoluționarii care au ieșit în stradă. Este adevărat că aceștia au creat **situația** neplăcută în care se află petiționarii, dar nu-mi amintesc ca bieții copii să fi strigat atunci, sub ferestrele CPEx-ului, promisiuni de felul: **vom muri și veți fi liberi!**

Nu pot avea complexe nici puterile statului sau autoritățile publice rezultate în urma **situației** create de revoluționari. Dimpotrivă, acestea rămîn obligate cu atît mai mult memoriei celor care s-au jertfit ca ele să se nască.

Atunci, cine mai poate fi complexat?

Din ce **Țară a minunilor** au apărut acești ziariști, cărora le dispare capul exact cînd au mai multă nevoie de el, și care încearcă să ne convingă că petiționarii CPEx-iști nu sînt decît niște "oameni politici remarcabili", împinși de ghinion să participe la "dramatica ședință" din 17 decembrie 1989?

Îndrăznesc să semnalez, cu sfială, că **abordarea** problemei e greșită!

În primul rînd, vreau să reamintesc că Rudolf Hess, adjunctul lui Hitler, fugit la englezi în 1941, a primit totuși închisoare pe viață și a executat-o, pentru că există popoare a căror memorie nu se bîlbîie, chiar dacă se bîlbîie memoria celui care a contribuit la decizii criminale.

În al doilea rînd,nu putem uita că în 17 decembrie 1989, la celebra ședință CPEx, se discuta pur și simplu dacă războiul cu poporul român (la care toți cei de față participau direct, de multă vreme, votînd în ocazii similare măsuri de exterminare prin foame, frig și lipsă de medicamente) trebuie continuat cu gloanțe adevărate, pentru victoria **cauzei!**

Și atunci, ne întrebăm, oare nu mai există rușine cînd se propune Parlamentului să dea o **"prioritate absolută"** rezolvării cererii de grațiere a celor ce erau căuzași cu un scelerat?

Ei bine, dacă recunoaștem că DREPTUL este un minim de morală, impus prin lege, atunci Parlamentul trebuie să dea prioritate absolută altor grațieri:

Propun să grațiem, mai întîi, **sufletul poporului român** și să-l iertăm de pedeapsa suspiciunii, adoptînd legea prin care se permite fiecăruia să-și citească dosarul personal de securitate, pentru a-și cunoaște abisul propriu mai înainte de a-l căuta pe al celui de lîngă el.

Mai putem grația, cu procedură de urgență, **proprietatea privată,** iertînd-o prin lege de pedeapsa naționalizărilor și exproprierilor, și garantîndu-i prin Constituție prezumția caracterului licit, așa cum îi garantăm individului prezumția de nevinovăție.

S-ar cuveni să grațiem, foarte repede, și **istoria patriei,** iertînd-o de pedeapsa penibilului de a avea în paginile ei un Voievod de Alba Iulia căruia i s-a furat cetățenia română și căruia, deși noi i-am găsit-o între coperțile statului de drept, refuzăm să i-o restituim, chipurile fiindcă nu ne-o cere.

Dar cea mai importantă grațiere, și cea mai urgentă, trebuie să o acordăm SEPARAȚIEI PUTERILOR, iertînd-o de tăcerea nemeritată cu care o pedepsește Constituția. În acel moment, nici măcar membrii fostului CPEx nu ar mai avea motive să refuze o dreaptă judecată.

Nu, Domnilor, prioritate absolută în România de astăzi nu poate să aibă dreptatea cuiva, ci numai buna funcționare a mecanismului dreptății tuturor, adică exact ce ne lipsește de cîteva bune sute de ani.

O imagine sinistră, a unei păduri de protapi cu jalbe, vine după noi din negura trecutului și ne umple încă și prezentul, dîndu-ne fiori. Numai un popor chinuit putea să imagineze această magnifică răstignire a petiției, această urcare a sufletului românului pe o creangă jupuită, ca pe o pedeapsă pentru speranță.

Să ne ajute Dumnezeu, să apucăm după răstignirea speranței și învierea ei.

Eugen VASILIU

# Opriți planeta, vreau să cobor!

Închidem șocați radioul și luăm în mînă ziarul preferat. Aruncăm apoi, la fel de dezamăgiți, pagina tipărită și deschidem televizorul căci e ora "Actualităților". Degeaba, nu avem unde ne refugia de năvala agresivă a știrilor catastrofice. O faună grotescă, evadată parcă din imaginația unei minți cotropite de "somnul rațiunii" își etalează ca într-o paradă a viciilor și morbidității chipurile hîde ale războiului și violenței, cele dezolante ale bolilor și epidemiilor, viclenia stupidă a corupției și hoției, hoției generalizate. Se conturează astfel treptat, dar implacabil, știre după știre, imaginea mozaicată a unei lumi părăsite de Dumnezeu. Singurul sentiment care se insinuează precum o ceață apăsătoare în sufletele noastre nu e decît o imensă lehamite. Scîrbit, plictisit, obosit îți vine să strigi: **"Opriți planeta, vreau să cobor!".**

E drept, sîntem informați zilnic despre congrese mondiale, conferințe ONU sau întîlniri la nivel înalt în care se pritocesc semețe cuvinte despre pace. Dar ce pace se poate instaura și mai ales dura pe fondul generalizat de ură și intoleranță ce pare a fi infestat întreg pămîntul? Ori pe starea de agresivitate și violență pătrunsă pînă și în parlamente sau stadioane? Ce pace exterioară putem năzui cînd sîntem dominați tot mai mult de o iritantă stare de beligeranță interioară? Bazată pe suspiciune și enervare, ne face să bănuim că fiece mînă întinsă ascunde un cuțit, și cel care gîndește altfel e un dușman sau că orice contrazicere reprezintă o agresiune asupra propriei persoane. Și cum cea mai bună apărare e atacul... Fiind sau doar părîndu-ni-se că sîntem tot timpul agresați, am devenit la rîndu-ne agresivi. Iar această violență generală, de la cea programatică a terorismului de stat sau de grup, pînă la cea a stiletului ascuns în cuvinte, ne face să suspendăm punțile comunicării, să ne ascundem în tanșeele confruntării.

În alt plan, nu mai puțin stresant sau agresiv, corupția a atins un stadiu epidemic, luînd locul ciumei medievale. Combaterea ei rămîne la stadiul promisiunilor și dezbaterilor parlamentare. Și cum să nu fie așa, cînd pînă și aleșii noștri, la putere sau opozanți, totuna, după o obositoare săptămînă de audieri și demascări anticorupție, plecînd spre vilele lor de week-end, se urcă în limuzinele personale de fabricație străină, toate cumpărate din leafă, desigur.

Principiile luminoase ale moralei creștine, ce au moderat cîndva impulsurile instinctuale ale indivizilor par să nu mai fie urmate de nimeni, la conștiința noastră ajungînd doar îndemnurile instigatoare venite de pretutindeni: de la lideri religioși sau naționaliști, de la politicieni și șefi militari. Să ne mirăm că violența renunță astfel la pretextul confruntării de principii spre a se manifesta haotic și spontan în cele mai bizare și cutremurătoare forme: violarea pruncilor și bătrînilor, paricid și fratricid, incendieri și linșaje, uciderii întîmplătoare produse cu ușurința cu care spargi un geam? Nimeni pare a nu se mai teme sau rușina de nimeni, poliția e oarbă sau impotentă, iar cînd oamenii aduși la disperare de teroarea dezlănțuită ani de-a rîndul de un grup de consăteni asociali hotărăsc să-și facă singuri dreptate, ca și țăranii din 1907, fariseismul politic occidental ne trage de urechi pentru agresarea unei minorități naționale. Dar nu de vreo "minoritate" e vorba, căci mare parte din grupul etnic respectiv se instituie într-o multime apatridă și anațională, cea a borfașilor, corupătorilor și criminalilor care, bucurîndu-se în exclusivitate de atenția ziarelor preocupate doar de senzaționalul negativ, par să fi devenit ei... majoritari. Și atunci noi, minoritarii normalității, cui să ne plîngem, cui să cerem protecție?

Lehamitea, ce ne face să nu mai dorim să citim ziarele sau să deschidem televizorul este însă o formă nu mai puțin periculoasă de abandon. Ea este o jalbă fără adresă și fără conținut. Pentru că refuzînd să mai luăm cunoștință de fluxul grozăviilor mediatizate cu obstinație, nu înseamnă că ele încetează să se mai manifeste în plan existențial. Cu atît mai virulent cu cît, refuzînd să le mai conștientizăm, ele nu mai întîmpină nici măcar rezistența morală a indignării noastre. Dar ea e singura din care se mai poate cristaliza o atitudine de refuz și de aici gesturi concrete, practice, de opunere în plan politic și social.

Scîrbiți de o lume pe care nu o mai putem înțelege și dirija sîntem înclinați să-i întoarcem spatele. Și totuși ea ne aparține în aceeași măsură ca și celor care o poluează continuu. Sîntem datori deci să n-o abandonăm iresponsabilității agresive căci, la urma urmei, noi ceilalți sîntem totuși majoritari. Să facem simțită această forță a majorității. Opriți deci planeta, vreau să reurc!

Victor Ernest MAȘEK

# Povestea unui interviu cu cerere

Cînd, în calitate de ziarist iei hotărîrea să pornești o acțiune de informare a cărei finalitate ar trebui să fie una dintre instituțiile puterii noastre, pare greu de anticipat ce sorți de reușită va avea acțiunea ta.

Cam la fel gîndesc și cetățenii care, în număr foarte mare, bat, "cu jalba-n băț", la porțile Guvernului nostru. De bună seamă că altele sînt problemele lor, probleme multe și presante, de multe ori grave și fără nici o posibilitate de amînare. I-am văzut în nenumărate rînduri îngrămădiți la poarta B a Palatului Victoria, așteptînd morocănoși să-și depună plîngerile. În ochii lor nu se prea citea încrederea în posibilitatea unei rezolvări. Și totuși așteptau.

Ei bine, cîte din problemele acestor oameni sînt demne de luat în considerare; cîte din problemele luate în considerare sînt rezolvate, cît de greu sau cît de operativ sînt rezolvate, de obicei, aceste probleme, dar mai ales cît din arhicunoscuta birocrație mai face astăzi necazuri cetățeanului român, sînt numai cîteva din întrebările care ar fi trebuit să facă obiectul unui interviu la Guvern, **dacă și numai dacă** acesta ar fi avut loc. "Sfînta birocrație românească", însă, ne-a împiedicat să-l realizăm.

După aproape o săptămînă de bombardament asiduu, cu telefoane, la Departamentul Informații din cadrul susnumitei instituții, am reușit, prin amabilitatea domnului Mihai Milca să contactez Biroul de presă. Biroul de presă, reprezentat la celălalt capăt al firului de domnul Tudor Păcurariu, s-a arătat foarte binevoitor, explicîndu-mi cum trebuie procedat pentru a putea realiza un interviu.

Era deci necesară, mai întîi de toate, "o hîrtie" din partea redacției, adresată "Corpului de control al Guvernului, domnului Secretar de stat", în care să fie menționate motivul și scopul acestui interviu.

Această cerere sau trimitere, i se poate spune oricum (deși, după formulare, mie personal mi se pare cam impropriu spus "trimitere"), trebuia depusă la poarta B, de unde abia a doua zi avea să ajungă la Biroul de presă, pe masa domnului Tudor Păcurariu. Asta bineînțeles nu avea nici o legătură cu faptul că eu discutasem prin telefon chiar cu domnia sa, explicîndu-i politicos că a doua zi ar trebui să predau deja materialul. Nu era nimic de făcut. **Așa trebuia procedat.**

Înarmat cu această cerere, domnul Păcurariu putea astfel lua legătura cu una dintre personalitățile de care aveam nevoie pentru interviul meu, și care, în măsura în care timpul i-o permitea (dînșii sînt niște oameni extrem de ocupați), îmi putea sta la dispoziție. Era să uit, după ce domnul Păcurariu ar fi discutat cu persoana respectivă, eu ar fi trebuit să sun la un număr pe care mi l-ar fi dezvăluit domnia sa, pentru a afla dacă și în ce fel puteam realiza interviul.

Este de la sine înțeles că toate aceste piedici "absolut obiective" au făcut ca în loc de interviu să public o relatare. Timpul expirase de mult. Nu este vina nimănui că s-a întîmplat așa. Domnul Tudor Păcurariu chiar adăugase, la un moment dat: "Ce vreți, știți și dumneavoastră cum e cu birocrația asta!"

Da, știm cu toții cum e cu birocrația asta, dar nu prea ne vine să credem că după patru ani de la evenimentele din decembrie '89 e normal să ne mai izbim de ea.

Oricum, exceptînd documentarea care mi-ar fi fost pusă la dispoziție prin intermediul unei discuții cu o persoană autorizată din cadrul Guvernului, scopul interviului a fost în mare parte atins. Dacă un ziarist, pentru un interviu, trebuie să treacă prin furcile caudine ale birocrației, la ce se poate aștepta cetățeanul obișnuit care bate, "cu jalba-n băț", la porțile înalte ale Guvernului?

Marcela ZAMFIR

# LANȚUL RECLAMAȚIILOR ÎN SOCIETATE

## - o convorbire cu dl. senator Constantin Ticu DUMITRESCU, președintele Comisiei pentru cercetarea abuzurilor și petiții din cadrul Senatului României -

### *"Ca la ultima instanță..."*

**- Domnule senator, sînteți un om ocupat?**

- Sînt foarte mulți cei care obișnuiesc să răspundă așa cum voi răspunde eu acum. N-am încotro și va trebui să mărturisesc adevărul. Sînt atît de ocupat încît, din decembrie 1989 și pînă în momentul de față, nu mi-am permis un concediu propriu-zis. Scurtele mele ieșiri în străinătate au fost, și ele, atît de încărcate, încît am trecut prin cîteva mari capitale ale lumii fără ca măcar să mă fi oprit, cu pasul sau cu privirea, la minunile pe care Occidentul ți le poate oferi. Sînt un om care nu a făcut nimic în viața lui fără să se dăruie, așa încît pasiunea pe care o pun în munca mea - indiferent de factură sau domeniu - mă face să nu simt deloc oboseala muncii. Pentru că, practic, nu-mi ofer mai mult de cinci-șase ore de somn pe zi.

**- Ce loc ocupă, în acest program supraîncărcat, activitatea dvs. în calitate de președinte al Comisiei senatoriale pentru cercetarea abuzurilor și petiții?**

- Cel puțin șase-șapte ore zilnic. Și aceasta numai în calitate de președinte al acestei comisii, nu în aceea de senator, pentru că, trebuie să recunosc, instalîndu-mi aici, în birou, un difuzor, și fiind, în felul acesta, în legătură directă cu sala, imediat ce se ivesc probleme încep să fac sport, parcurgînd cei aproximativ patru sute de metri dintre birou și sală.

**- Care este volumul de reclamații pe care comisia senatorială pe care o conduceți îl are de cercetat?**

- Aș începe cu o scurtă paranteză. Aveam despre mine însumi părerea că, deplasîndu-mă destul de frecvent, înainte de a deveni senator, prin țară, cunosc pulsul și problemele reale ale țării. Greșeam profund! Acum, după ce am parcurs și, de multe ori, reparcurs acest noian de aproximativ șapte-opt mii de cereri, după ce am audiat sute de oameni, abia acum, deci, aș putea să am cu adevărat pretenția că am cunoștință de problemele reale ale țării, mai mult, chiar, decît unii dintre membrii executivului. De fapt, munca în cadrul acestei comisii este o muncă de uzură. Alte comisii îți oferă o sferă mai largă de activitate, mai aerisită, ca să spun așa, nu deschisă tot timpul numai către plîngere, către necaz. Nimeni nu vine aici în audiență ca să spună un lucru plăcut, care să te destindă, ci ca să-și povestească necazurile și, în plus, apelînd la tine ca la ultima instanță. Ca la ultima instanță în calitate de membru al Senatului și ca la ultima instanță avînd numele de Ticu Dumitrescu...

**- Ce înseamnă că apelează la dvs. "ca la ultima instanță"? Care sînt, practic, atribuțiile și posibilitățile comisiei pe care o conduceți, ce trebuie și ce poate ea să facă efectiv?**

- De-abia de-aici începe, de fapt, necazul. De-abia de-aici eu nu am cum să ies în cîștig ca președinte al acestei comisii... Pentru că nu mă voi putea ridica niciodată la nivelul speranțelor și al așteptărilor pe care oamenii disperați le nutresc în momentul în care își îndreaptă pașii sau scrisorile către mine și către noi, membrii comisiei. De ce spun acest lucru? Pentru că, în cadrul separației puterilor în stat, noi sîntem legislativul, iar cel care ar trebui să rezolve toate aceste probleme este în primul rînd executivul. Legislativul nu poate decît să intervină atunci cînd executivul consideră că are nevoie de legi suplimentare sau de amendamente care să-i ofere posibilitatea de a rezolva anumite probleme. În rest, dacă toate instituțiile abilitate și-ar face datoria în mod cinstit, dacă s-ar dărui, de fapt, cred că problemele ar fi mult mai puține. Deci noi, comisia, și eu, Ticu Dumitrescu, ca președinte al acestei comisii, ca să putem rezolva ceva sîntem nevoiți să apelăm la executiv.

**- Există un echivalent al comisiei dvs. și pe lîngă guvern?**

- Pe lîngă guvern, în afara corpului de control al primului ministru, care, în general, nu se ocupă decît de problemele mari - și este și firesc să fie așa, căci n-ar putea să cuprindă vastitatea problemelor ce se ivesc -, pe lîngă guvern, deci, nu există decît o comisie pentru cercetarea cazurilor de corupție, comisie recent înființată. Este foarte adevărat că este greu de stabilit o graniță precisă între **abuz** și **corupție**: cele două fenomene interferează; în general, se ajunge la corupție plecîndu-se de la abuz. Deci, ca să putem rezolva o problemă, noi trebuie să facem apel la executiv. Trebuie să recunosc că, apelînd, în general, la primul nivel, adică la miniștri, am găsit, cel mai adesea, audiență. Ori de cîte ori s-au ridicat probleme și am invitat pe ministrul de resort la comisie, cu o excepție sau două, întîlnirea s-a produs și a fost de cele mai multe ori benefică pentru oamenii pentru care fusese nevoie să intervenim. Mai mult decît atît: am inaugurat un sistem care, cel puțin declarativ, a fost acceptat ca foarte necesar și important, acela de a face deplasări la fața locului, însoțit fiind de miniștrii de resort. Așa s-a întîmplat recent, mai precis joia trecută, cînd ne-am deplasat la Bolotești, în Vrancea, unde exista o situație destul de încordată și unde, însoțit fiind de ministrul administrației locale, de ministrul agriculturii și de reprezentantul Procuraturii Generale, am reușit să aducem liniștea într-un sat care se afla în pragul unei situații explozive, urmînd, firește, ca, începînd de astăzi, acolo să lucreze o comisie formată din reprezentanții direcți ai Procuraturii Generale, ai celor două ministere pe care le-am amintit și ai poliției economice.

### *Problematica cel mai des întîlnită: aplicarea Legii fondului funciar. Situația cea mai frecventă: un cerc vicios....*

**- Care este problematica cel mai frecvent întîlnită?**

- Cea mai uzuală rămîne una singură: aceea legată de nerespectarea sau de imperfecțiunile legii 18/1991 a fondului funciar. Cazul de la Bolotești poate fi înmulțit de **n** ori, este atît de prezent în audierile noastre și în scrisorile pe care le primim, încît m-a determinat să intervin de mai multe ori, și chiar recent, în Biroul permanent al Senatului, atrăgînd atenția că ne găsim în fața unei situații care poate evolua neașteptat de defavorabil pentru ordinea și liniștea publică.

**- Se ține seama de "cureaua de transmisie" care trebuie să fie comisia pe care o conduceți în cadrul legislativului? Ce măsuri se iau în privința proiectelor concrete de lege, amendamentelor, modificărilor ordinii de zi?**

- Tocmai acest lucru îl scoteam în relief în ultima mea luare de cuvînt în Biroul permanent: nevoia de a amenda legea 18 cît mai urgent posibil. Înaintea altor legi, despre care nu zic că ar putea să mai aștepte, dar care nu au implicații atît de grave precum aceasta. Nu mi-am încheiat, însă, un răspuns precedent. Începusem să vă spun că prima verigă la care am apelat în cazurile mai deosebite au fost, în general, ministerele, miniștrii. Cea de-a doua verigă cu care, vrînd, nevrînd, intrăm, fie telefonic, fie direct, în contact, în cadrul discuțiilor pe care deja le-am inaugurat, sînt prefecturile, prin vizite și discutînd cu factorii de decizie din județe. Nu toate județele, însă, sînt la fel de receptive la aceste probleme, pentru că - și aceasta aș vrea neapărat să apară! -, de fapt, noi ne implicăm în probleme care sînt ale lor. Depunem eforturi, ne dăruim, facem tot ce ne stă în putință pentru a crea, cît de cît, sentimentul că, în țara aceasta, dreptatea trebuie să învingă. Însă, de multe ori, atunci cînd ne adresăm prefecților, reclamîndu-le ceea ce oamenii ne sesizează, ne trezim că aceste cereri ajung, prin noi, spre rezolvare, tocmai la cei vinovați de abuzurile și nedreptățile reclamate. Am primit nenumărate reproșuri - și pe bună dreptate - din acest punct de vedere.

**- Se creează, deci, un cerc vicios...**

- Da, am de multe ori - și tot mai des în ultima vreme - impresia că, dacă lucrurile continuă să meargă tot așa, ne apropiem vertiginos de un blocaj constituțional. Pentru că, la un moment dat, nerezolvarea unor probleme de o amploare, aproape, de masă poate duce la haos, la o stare de nemulțumire, la o situație tulbure de care nimeni nu are nevoie.

Ce aș vrea să mai subliniez este faptul că noi, aici, în comisie, am așezat adevărul înaintea culorii politice, că am considerat valori precum cinstea, munca și nonvalori precum hoția la nivelul cuvenit a făcut ca, cel puțin pînă în prezent, comisia noastră să ia toate hotărîrile de comun acord, prin consens, deși facem parte din grupări diferite. Este un lucru pozitiv, la care nu vom renunța atîta vreme cît nu vom intra în conflict și cu ceea ce reprezentăm fiecare dintre noi ca oameni politici.

### *Trezirea - amenințătoare - a simțului de proprietate...*

**- Cum și cînd ajung oamenii să se adreseze comisiei dvs.: după ce au epuizat o serie întreagă de instanțe locale și chiar centrale, sau se începe direct prin reclamații ce vă sînt adresate? Aveți și cazuri în care oamenii vi se adresează dintru început?**

- În 95 % din cazuri, oamenii ni se adresează, așa cum spuneam, ca la o ultimă instanță. Este foarte adevărat că ne trezim și cu petiții care conțin niște doleanțe, să spunem, banale sau care nu țin de noi, ci de o administrație financiară, de o secție de poliție sau de cel care repartizează butelii...

**- Ponderea acestui tip de petiții este mare?**

- Nu. Aproximativ 15 %.

**- Apelul la comisia dvs. să fie, cumva, o sancționare a faptului că celelalte instanțe ce au misiunea de a interveni nu funcționează cum trebuie? Altfel spus, într-un viitor stat de drept, o comisie ca a dvs. ar trebui să mai existe, și-ar mai avea ea rostul? Sau ar mai trebuie ea să aibă același volum de muncă?**

- Categoric nu! Nu ar trebui să mai existe. Noi, aici, ar trebui să ne preocupăm de cu totul altceva. Noi sîntem, cum spuneam, partea legislativă, și prioritară, pentru noi, ar trebui să fie elaborarea legilor. Dar, mai ales în ceea ce privește problema Legii fondului funciar, există un fenomen foarte răspîndit, de-a dreptul general: totul pleacă de la comisia locală, comunală, care, avînd pîinea și cuțitul în mînă, consideră că are drept de viață și de moarte, că are dreptul - pe care nu i-l poate lua nimeni - de a-și tăia mai întîi sieși bucățile cele mai bune și, dacă se poate, și cele mai mari - de cele mai multe ori, cît mai mari -, fapt care creează nemulțumiri grave, nemulțumiri care - foarte interesant! - nu s-au manifestat în primul an de aplicare a legii, pentru că țăranul român de-abia începea să iasă din hibernarea comunistă, din mentalitatea lui dispăruse ideea de proprietate. Acum, ea s-a regăsit și începe să-și ceară drepturile din ce în ce mai puternic, din ce în ce - aș putea să spun - mai amenințător.

**- Își cunosc cetățenii români drepturile? Începe să-și facă simțită prezența o minimă cultură juridică?**

- Foarte slab! De altfel, cred că și la nivele mai înalte cultura juridică lipsește. Nu cu desăvîrșire, dar lipsește...

**- Domnule senator, vă mulțumesc pentru timpul pe care mi l-ați acordat. Să sperăm că, nu peste multă vreme, nu vom mai avea atît de multe și atît de grave să ne reclamăm unii altora, în cerc mai mult sau mai puțin închis: oamenii, comisiei pe care o conduceți, dvs., mie, ca reprezentant al unui organ de presă, iar eu, adică noi, ziariștii, înapoi oamenilor, prin intermediul rîndurilor tipărite. Iată de ce nu vă voi ura spor la lucru, ci, în primul rînd, succes!**

- Așa să fie!

Bogdan GHIU

© C. Bumbuț

# PETIȚIA ÎN TRANZIȚIE

**Dosarul pentru Strasbourg trebuie să aibă actele în xerocopie, toate traduse în limba franceză sau engleză într-un număr de 40 de exemplare, pentru că sînt patruzeci de judecători, nu se ştie cine va intra în complet, şi atunci să nu-şi plimbe dosarul de la unul la altul. Cel puţin acestea erau instrucţiunile pînă acum şase luni de zile. Singura ţară care are probleme în momentul de faţă este România. Timp de trei ani de zile, la Strasbourg s-au primit, în total, de la toate ţările Europei două mii şi ceva de sesizări. Ori, din partea României se vor primi 23 de milioane de sesizări la Strasbourg, pentru că 23 de milioane de oameni sînt nemulţumiţi de situaţia în care se află sărmanul popor român.** Previziunile domnului avocat Nicolae Ştefănescu-Drăgăneşti, preşedintele Ligii pentru Apărarea Drepturilor Omului în legătură cu ruta jalbelor sînt, după cum se vede, destul de catastrofice. E adevărat, în noaptea precedentă vizitei mele la LADO se produsese o spargere: bunurile sustrase nu reprezentau cine ştie ce valoare, însă dezordinea produsă printre hîrtii era imensă şi era permisă orice bănuială în legătură cu scopul real al acţiunii.

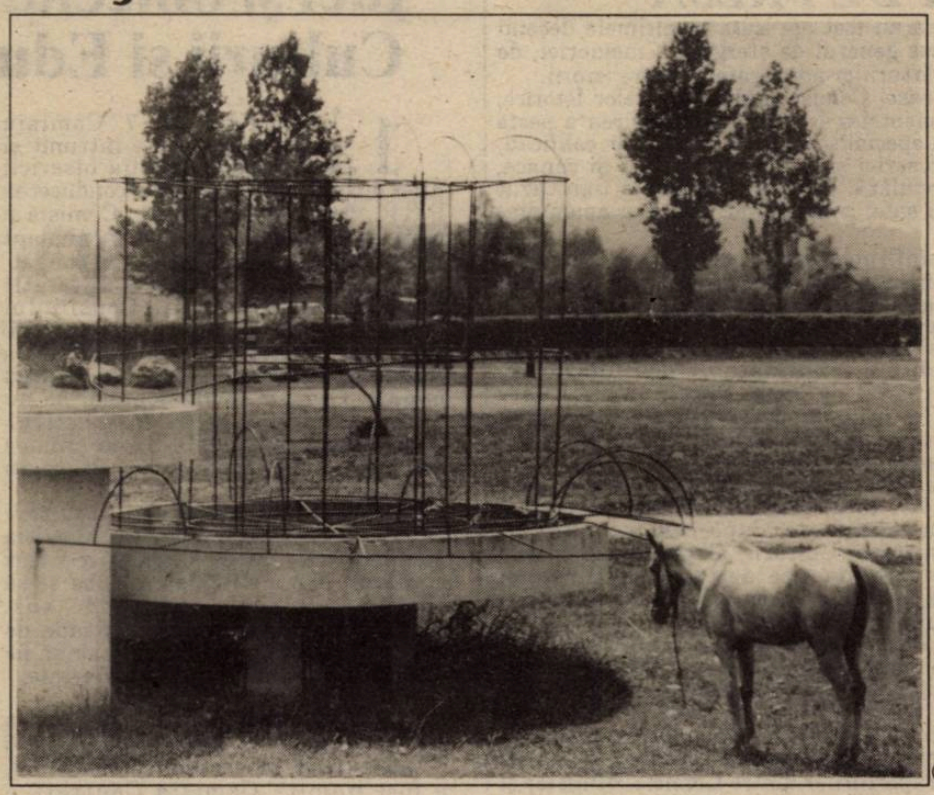

© M. Oroveanu

## *Abuzuri în numele legii*

Ca produs şi reprezentant al societăţii civile, LADO îşi asumă mînia globală: **Conform Chartei Naţiunilor Unite şi Declaraţiei universale a drepturilor omului s-a stabilit că noi ne ocupăm de drepturile civile, politice, economice, sociale şi culturale. Aici intră tot: multe sesizări în legătură cu faptul că oamenii sînt chemaţi la poliţie, într-un mod şicanator sau nu şi se plîng că sînt brutalizaţi de către poliţie. Am fost sesizaţi de cazuri de bătaie şi chiar omor în bătaie a unor cetăţani; am sesizat Procuratura Militară şi avem mai multe cazuri în care poliţiştii au fost trimişi în judecată pentru omor sau pentru cercetare abuzivă. În orice caz au fost scoşi din cadrele armatei, fie că erau poliţişti, fie că erau jandarmi.**

La Ministerul de Interne discut despre aceste lucruri cu dl. colonel Cornel Avram, şeful serviciului relaţii publice, un fel de dispecerat al tuturor plîngerilor venite de la populaţie, reclamaţii care n-au fost rezolvate corespunzător la nivel local. Colonelul Avram e un om deschis şi cu un bun control al sincerităţii. Cercetarea delictelor comise de personalul Ministerului de Interne nu intră propriu-zis în atribuţiile serviciului pe care îl conduce. Pentru aceste probleme s-a creat Grupul de control şi anticorupţie al ministrului, un fel de poliţie a poliţiei. Modelul "Incoruptibililor" nu e străin de existenţa acestui grup. Dl. colonel Avram ştie că se primesc multe reclamaţii împotriva lucrătorilor M.I. - nu doar pentru brutalitate, ci şi pentru corupţie - dar, susţine domnia-sa, multe au ca motivaţie răzbunarea împotriva lucrătorului de poliţie care l-a sancţionat pe reclamant. Conform datelor pe care le posedă, foarte puţine reclamaţii se confirmă pe parcursul anchetei efectuate de organele superioare. Colonelul Avram fiind un om foarte simpatic şi cu darul persuasiunii, tentaţia de a rămâne la nivelul cifrelor e destul de mare. Dar, în aceste cazuri, cifrele nu prea sînt semnificative. Spre deosebire de reclamaţiile care privesc repartizarea, distribuirea şi vînzarea buteliilor de aragaz, sesizarea cazurilor de brutalitate pentru care sînt incriminaţi oamenii legii periclitează statul de drept în ambele sale aspecte: şi statul ca garant al ordinii şi expresie a autorităţii, şi dreptul. Există în toată lumea un reflex de apărare al corpurilor constituite refuzînd "din principiu" orice acuzaţie care le-ar putea întina imaginea. Cu atît mai firească poate părea această reacţie din partea poliţiei române, stresată atît de trecutul, cît şi de prezentul ei. Mărturiile oamenilor trecuţi pe drept sau pe nedrept prin anchetă în anii regimurilor anterioare la care se adaugă "scandalurile la vîrf" care ocupă paginile ziarelor nu creează un climat favorabil tansparenţei şi judecăţii nepărtinitoare. Cînd generalii se acuză între ei de obţinerea unor mărturii sub presiune, e lesne de presupus ce concluzii se trag la nivelul unui plutonier. Faptul divers se traduce în statistici ale delincvenţei şi în creşterea numărului plîngerilor. În faţa acestei realităţi sînt voci care cer mijloace excepţionale, dacă nu chiar instituirea stării excepţionale - altă împrejurare favorizantă pentru tot soiul de abuzuri. În felul său categoric dl. Ştefănescu afirmă: **Se caută compromiterea ideii de democraţie, ca şi a celei de economie de piaţă. Subtextul e clar: nu era mai bine cînd era totul dirijat, nu era mai bine cînd era dictatura proletariatului?** La întrebarea mea dacă acesta este un proces conştient şi dirijat, dl. Ştefănescu îmi vorbeşte despre tulburătoare coincidenţe: **Cum este posibil ca în trei cazuri din ţară, în Moldova, în Bărăgan şi în Oltenia, la diferite intervale de timp, să se reclame aceleaşi mijloace de turtură - «rotisorul» - şi poliţia raspunde la fel: «Altercaţia de la data de... s-a produs datorită faptului că civilul l-a lovit pe poliţist, i-a dat casca jos, i-a rupt epoleţii etc.». Credem că există anumite elemente care caută din umbră să semene discordie, neînţelegere; prăpastia dintre guvern şi oameni se adînceşte şi lucrurile capătă un anumit contur.**

## *Discernămînt*

În interiorul acestui contur sînt oamenii. Pe cît de globală este viziunea preşedintelui LADO pe atît de individualizată este percepţia reprezentantului Ministerului de Interne. În lunga discuţie pe care am avut-o a insistat asupra necesităţii "de a te pune în pantofii celuilalt", de a înţelege că în marea lor majoritate oamenii se aştern la drum forţaţi de împrejurări, jalba lor este o expresie a durerii, a revoltei şi a speranţei că dreptatea poate fi restabilită. Potrivit dlui Avram incapacitatea de a rezolva un conflict prin "înţelegerea părţilor" cum se zice în limbaj de specialitate ţine atît de nivelul de trai, cît şi de educaţia din familie şi de nivelul de instrucţie. Astfel, la Ministerul de Interne cele mai multe reclamaţii vin din judeţele Vîlcea, Mehedinţi, Gorj, Vrancea, Vaslui, Iaşi, Bacău, Tulcea şi cele mai puţine din Ardeal. Cînd nu este descrierea unei nedreptăţi, jalba este **expresia ambiţiei de a avea dreptate cu orice preţ, a refuzului regulilor de convieţuire şi al legilor, refuz care afectează discernămîntul.**

Aceeaşi absenţă a discernămîntului este sesizată şi de preşedintele LADO într-un context în care susceptibilităţile sînt extrem de acute: **Există o tendinţă de a învrăjbi oamenii. Am avut o masă rotundă la Covasna, pe 30 octombrie, foarte reuşită: au participat primari, prefecţi, poliţia, SRI, toată lumea care contează în judeţ, evident deci şi partidele politice de guvernămînt şi de opoziţie. Care e concluzia? Populaţia majoritară maghiară şi cea minoritară română din Covasna, se înţeleg foarte bine, n-au nici un fel de probleme. Vîrfurile politice dintr-o parte şi din alta creează animozitate şi duşmănie. Am constatat însă altceva: se aruncă vina de către autorităţile române pentru faptul că nu se repară cele 20 de biserici ortodoxe părăsite, pe consiliul judeţean maghiar. Motivele pentru care populaţia românească nu se duce la biserică sînt de discutat: ca să nu dea bani, alţii preferă televizorul, ceilalţi au devenit mai mult sau mai puţin atei. Preoţii n-au mai primit de un an salariul. Şi în loc ca Patriarhia să se ocupe de preoţii ortodocşi şi de lăcaşurile în care se practică ortodoxia, este acuzat preşedintele consiliului judeţean, că e maghiar, şi nu se ocupă. Nu e vina lui că românii nu se duc la biserică.**

Într-un anume sens abundenţa reclamaţiilor şi a comisiilor care le inventariază şi "rezolvă" nu este decît o consecinţă a lumii pe dos în care am trăit. Partidul era în toate şi peste toate. O plîngere care adesea nu era decît masca unui denunţ putea determina o soluţie mai rapidă şi mai eficientă decît un proces.

Majoritatea petiţiilor sînt iscate de reaua funcţionare a autorităţii locale, care nu-şi face datoria din cauza incompetenţei şi indiferenţei, este de părere dl. colonel: **Cele mai multe conflicte ar trebui stinse la faţa locului, nu sus. Cei de acolo cunosc situaţia şi au şi puterea de a o rezolva. Din neglijenţă şi superficialitate îi trimit «sus». Iar «sus» nu toţi cei care se ocupă de sesizări îşi cunosc obiectul muncii, şi îndrumă greşit hîrtiile, punînd implicit oamenii pe drumuri.** Dl. avocat consideră indiferenţa o expresie a relei-credinţe.

## *Şomajul, o armă politică*

Adîncirea acestei prăpăstii între autoritate şi cei în folosul cărora (şi nu împotriva cărora) ea se exercită contribuie la răspîndirea sentimentului de neputinţă, de resemnare. Omul este din nou preocupat de rezolvarea problemelor sale individuale pe căi mai mult sau mai puţin oneste, participarea sa la manifestările de grup e întîmplătoare şi formală. Domnul Ştefănescu povesteşte cum s-a înjumătăţit numărul manifestanţilor din Piaţa Revoluţiei (aici nici n-are importanţă pentru ce anume se adunaseră) cînd s-a aflat că la un magazin din apropiere se vinde zahăr. Tot domnul Ştefănescu-Drăgăneşti e îngrijorat că la ultimul marş al şomerilor, din cei 200.000 de bucureşteni în această situaţie, au fost prezenţi 30! Dacă e adevărat ce se ştie la LADO, că primii ameninţaţi cu desfacerea contractului de muncă sînt cei care n-au fost membri de partid, atunci cauzele şi ramificaţiile acestor jalbe depăşesc puterea de decizie a tuturor comisiilor care jalonează drumul oamenilor nemulţumiţi. Ar fi o stranie întrebuinţare a reformei economice în folosul politicii de cadre a fostului partid comunist.

Preşedintele LADO ne vorbeşte despre însemnătatea presei în procedura de rezolvare a sesizărilor: **Presa te ridică, presa te coboară/ presa îţi dă viaţă şi tot ea te doboară!.** E adevărat că, pe de o parte, presa contribuie la etalarea rănilor mai vechi şi mai noi ale oamenilor, că amenţarea ei face mai stînjenitoare abuzurile. Dar, pe de altă parte, tot presa are partea ei de vină în întreţinerea stării de confuzie: ziarul nu e un tribunal şi nici un redactor-şef nu trebuie să se considere judecător. Investigaţiile gazetăreşti sînt adeseori grăbite şi părtinitoare şi în loc să împartă dreptatea distribuie calificative. Din păcate această a patra putere face prea puţine pentru a explica profesionist acţiunea şi activitatea celei de a treia (puterea judecătorească). În Statele Unite aproape fiecare cetăţean a avut de-a face cu justiţia şi îi cunoaşte deci mecanismele fie în calitate de jurat, fie ca pîrît, fie ca reclamant. Şi totuşi, deşi după cum se ştie posturile de televiziune sînt private şi nu primesc indicaţii de la Casa Albă, educaţia juridică este o preocupare constantă. De cînd s-a dat sentinţa în procesul unor autori ai violenţelor de anul trecut de la Los Angeles, aproape în fiecare zi se organizează dezbateri cu specialişti, cu cei care au fost implicaţi, cu cei care contestă verdictul, emisiuni unde se explică legea şi motivaţiile juraţilor. Jurnalul televizat francez, pe care îl pot urmări şi telespectatorii români, are aproape în fiecare seară un subiect în care publicul este informat în legătură cu evoluţia unor cercetări sau a unor procese care dintr-un motiv sau altul interesează opinia publică.

La noi tot ceea ce s-a întîmplat şi tot ce s-a spus despre justiţie n-a fost pentru sporirea autorităţii şi prestigiului ei, ba dimpotrivă. Reorganizarea ei, cu care se mîndresc autorităţile, este absolut de neînţeles la nivelul omului care i se adresează. Au apărut instanţe noi, în vorbirea curentă au pătruns sumedenie de termeni juridici, dar ignoranţa în materie pare să crească pe măsura neîncrederii, condiţionîndu-se reciproc. Costisitoare, lentă şi confuză, justiţia trimite omul pe încercatele cărări ale comisiilor de sesizări şi reclamaţii, unde e ascultat, teoretic pe gratis, şi de unde primeşte, într-un termen decent, un răspuns mai mult sau mai puţin formal.

Între problemele de fond care frămîntă societatea românească şi cele care-l tracasează pe individ, comisiile care se ocupă de reclamaţii, sesizări şi abuzuri încearcă să-şi acrediteze un statut şi el de tranziţie. Cea mai mare victorie a lor ar fi fără îndoială desfiinţarea, nu prin dispariţia nemulţumiţilor (ei ţin de normalitatea vieţii), ci prin elaborarea unor căi mai puţin ocolite pentru rezolvarea plîngerilor. Deocamdată ele sînt literalmente inundate de reclamţii care privesc abuzurile vechiului regim, nedreptăţile celui nou (numai legea fondului funciar cîte a făcut pentru întreţinerea unei întregi armate de funcţionari), la care se adaugă eternii persecutaţi şi "vizionarii". La Ministerul de Interne au venit prin poştă două proiecte de constituţie scrise de mînă: unul aparţine doamnei S.E. şi este dedicat eroilor neamului. Celălalt este elaborat de domnul C.C. care şi-a trimis şi fotografia şi se recomandă ca autor al "Teoriei comunismului" şi comandant al unităţilor de securitate. În calitate de secretar general al P.C.R. ordonă duşmanilor clasei muncitoare să se predea; în caz contrar trupele sovietice de la graniţă vor trece la intervenţia legală.

Deocamndată acest tip de "jalbe" nu provoacă decît zîmbete amuzate. Dar pentru că salvatorii tribului, neamului, ţării, lumii nu sînt niciodată delăsători sau leneşi, s-ar putea ca domnul C.C. să-şi traducă opera în franceză şi engleză, s-o multiplice în 40 de exemplare şi s-o trimită la Strasbourg. Unde s-ar putea să fie luată şi în serios.

Magdalena BOIANGIU

# DE LA RESTAURARE LA RESTAURAŢIE

## COMUNICAT DE PRESĂ

Monumentele istorice din ţara noastră au fost agresate în ultimele decenii prin măsuri ce s-au înscris într-un proces general de ştergere a memoriei, de înlăturare a rădăcinilor, a tradiţiilor, a mărturiilor adevăratei noastre istorii.

După desfiinţarea din 1948 a prestigioasei Comisii a Monumentelor Istorice, şi mai tîrziu, în 1977, a Direcţiei Monumentelor Istorice, cu părăsirea a peste 100 de şantiere deschise şi împrăştierea specialiştilor şi muncitorilor calificaţi, au fost lăsate în paragină numeroase biserici şi mănăstiri, palate şi conace, neasemuite exemplare de arhitectură populară. Distrugerea, căreia i-au căzut victime întregi centre istorice, cartiere şi sate, a dezonorat ţara şi a ameninţat identitatea spirituală a poporului român.

Îndată după decembrie 1989 s-a reînfiinţat, prin Decretul nr. 91 din 5 februarie 1990, Comisia Naţională a Monumentelor, Ansamblurilor şi Siturilor Istorice, ca instituţie autonomă, nonguvernamentală, multidisciplinară, împreună cu organul său operativ, Direcţia Monumentelor, Ansamblurilor şi Siturilor Istorice. Importanţa monumentelor a fost corect apreciată, cînd acestei Comisii i s-a dat putere de decizie, calitate confirmată de legi ulterioare, Preşedintele Comisiei fiind numit personal de Preşedintele ţării şi lista membrilor fiind validată de Ministrul Culturii. În aceste condiţii, Comisia şi Direcţia au început acţiuni concrete de organizare a structurilor în teritoriu, legislaţie, evidenţă, protecţia şi restaurarea monumentelor.

Bugetul pe anii 1990-1992, care reprezenta numai o parte neînsemnată din procentul de 0,33% alocat culturii, a fost total insuficient pentru nevoile monumentelor şi va fi drastic redus în continuare, după cum s-a afirmat. Comisia Monumentelor constată că Ministerul Culturii, al cărui sprijin este firesc să-l aibă şi împreună cu care coordonează activitatea Direcţiei Monumentelor, începe o ofensivă de centralizare a structurilor administrative, pusă în mod explicit sub semnul politicului.

Comisia înţelege să-şi afirme încă o dată preocupările strict profesionale, străine de orice partizanat politic, care nu poate fi decît dăunător monumentelor.

La 5 mai 1990 Comisia a depus un proiect de lege pentru domeniul specific al monumentelor, care de trei ani de zile nu a fost luat în dezbatere. Faţă de apariţia recentă a unei Hotărîri a Guvernului (nr. 811/20 decembrie 1992), care ignoră existenţa Comisiei şi a tuturor actelor normative care o recunosc, Comisia a solicitat ministerului o reglementare a raporturilor dintre Comisie, Minister şi Direcţie, dar nu a obţinut nici un răspuns. Ministerul nu a ţinut pînă acum seama de propunerea avansată de Comisie la 27 ianuarie 1993, pentru numirea noului director al Direcţiei Monumentelor, Ansamblurilor şi Siturilor Istorice. În Minister au apărut structuri paralele care riscă să dubleze atribuţiile Direcţiei şi să se substituie Comisiei. Deciziile în acest domeniu trebuie însă să aparţină unui organism ştiinţific, bazat pe competenţa profesională şi nu pe criterii politico-administrative.

Comisia, care are în grijă o avuţie naţională de care sînt interesate în egală măsură numeroase organisme internaţionale, găseşte de cuviinţă să semnaleze instituţiilor implicate, Parlamentului şi opiniei publice, o situaţie care inspiră o adîncă îngrijorare. Neîncrederea Comisiei este îndreptăţită de faptul că pagubele ireparabile suferite în trecut de patrimoniul arhitectural au fost posibile cu complicitatea funcţionarilor Consiliului Culturii. Considerăm că singurul garant al unei politici echilibrate de protecţie a monumentelor poate fi doar Comisia, continuarea unei tradiţii şi experienţe seculare.

În consecinţă cerem:

1 – Reglementarea, conform Decretului nr. 91, a raporturilor dintre Comisie, Minister şi Direcţie;

2 – Analizarea de către Parlament, în regim de urgenţă, a Legii Monumentelor, propusă de Comisia Naţională a Monumentelor, Ansamblurilor şi Siturilor Istorice;

3 – Confirmarea propunerii de numire a prof. A. Pippidi ca director al Direcţiei Monumentelor, Ansamblurilor şi Siturilor Istorice;

4 – Întărirea autorităţii decizionale a Comisiei ca organ independent.

COMISIA NAŢIONALĂ A MONUMENTELOR,
ANSAMBLURILOR ŞI SITURILOR ISTORICE

## Idei şi obiceiuri ale Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste

1. În Aprilie 1977 Comisia Monumentelor s-a întrunit şi a discutat situaţia bisericii Enei din Bucureşti, pe care conducerea P.C.R. decisese s-o dărîme. Comisia a motivat în scris de ce acel monument istoric trebuia păstrat şi restaurat. Această poziţie a supărat într-atît forurile diriguitoare ale Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste (CCES) cît şi ale Comitetului Central P.C.R., încît ele au hotărît ca, de atunci înainte, Comisia Monumentelor să nu se mai întrunească fără ştirea Consiliului Culturii (CCES), iar ordinea de zi să fie văzută şi aprobată în prealabil.

Am înţeles atunci că pentru factorii de decizie de partid şi de stat, Comisia Monumentelor, ca de altfel, orice foruri similare, era menită să aprobe şi să susţină hotărîrile venite de sus. Partidul Comunist şi administraţia de stat NU îngăduiau ca deciziile lor să fie discutate, cu atît mai puţin contestate.

2. Momentul aprilie 1977 mi-a reamintit de un altul din 1975 cînd, prin decret prezidenţial, a fost numită Comisia Centrală a Patrimoniului. Evident, nu am ştiut care au fost criteriile de selecţie. Atunci mai credeam că o atare Comisie Centrală are un cuvînt de spus în politica de conservare şi restaurare a patrimoniului arhitectonic, inclusiv monumentele.

Timp de vreo 2 ani amintita Comisie a funcţionat în condiţii normale, pînă cînd s-a opus deciziei conducerii P.C.R. de a dărîma biserica Enei. Apoi, Direcţia Patrimoniului Cultural Naţional (DPCN) a fost desfiinţată în noiembrie 1977 ca să nu constituie vreo opreliste la planurile de "sistematizare urbană" devenite "operative". Comisia Monumentelor a avut, în continuare, un rol pur consultativ şi a privit, fără a crîcni, cum monumentele istorice se degradau rapid, cum unele erau direct dărîmate, cum oraşele ţării erau nivelate de lamele buldozerelor.

3. După decembrie 1989, socoteam că am intrat într-o etapă diferită: o Comisie a Monumentelor (CNMASI) cu autonomie profesională, menită să elaboreze principiile şi modalităţile de aplicare ale politicii de conservare-restaurare a patrimoniului arhitectonic.

Cu opinteli şi multe greutăţi, inerente etapei, CNMASI şi-a amplificat sensibil activitatea ca arie de cuprindere, ca analiză, îndrumare şi avizare, în anii 1990-1993.

4. Prin ordinul nr. 567 din 13 octombrie 1993 se revine practic, de facto, la situaţia de dinainte de decembrie 1989. Ordinul demonstrează că ministrul culturii numeşte – după a sa voie – pe preşedintele şi membrii Comisiei Monumentelor şi aşteaptă ca aceştia să pună în aplicare hotărîrile factorului executiv, adică Direcţia Generală pentru Protecţia şi Valorificarea Patrimoniului.

După cîte se constată pînă în prezent, Ministerul Culturii nu mai doreşte să conlucreze cu foruri autonome de profesionişti şi preferă să dispună de comisii ascultătoare.

5. Ministerul are la dispoziţie arma finanţării şi va exercita, foarte probabil, felurite şi repetate presiuni pentru a-şi impune vederile.

Ordinul nr. 567 din 13 octombrie 1993 arată că de fapt, prevederile şi procedurile legale nu mai au valoare şi nu sunt luate în seamă. Întreaga politică de conservare şi restaurare a monumentelor şi patrimoniului arhitectonic este astfel lăsată la aprecierea subiectivă şi conjuncturală a celor ce au puterea de decizie în Minister.

Cu fiecare lună, începînd din decembrie 1992, tot mai multe fapte şi hotărîri amintesc şi reiau idei şi obiceiuri bine cunoscute ale Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste.

Dinu C. GIURESCU
Bucureşti, 26 octombrie 1993

## Ce urmăreşte Ministerul Culturii?

De la reînfiinţarea sa (decret-lege 12-28 dec. 1989) Ministerul Culturii a fost condus de cinci miniştri în conformitate cu trei Hotărîri guvernamentale de organizare şi funcţionare. Hotărîrea de Guvern 811/28 dec.1992 conţine minimum trei inovaţii interesante:

a/exclude pasajul referitor la "principiul neangajării politice" (a salariaţilor săi), înlocuindu-l cu "principiul interdependenţei dintre patrimoniul cultural naţional, ascensiunea spirituală şi simţirea românească";

b/înfiinţează în subordinea DGPVPCN (Direcţia Generală pentru Protejarea şi Valorificarea Patrimoniului Cultural Naţional) Direcţia Patrimoniului Imobil, deşi sub tutela aceleiaşi DGPVPCN se află Direcţia Monumentelor, Ansamblurilor şi Siturilor Istorice, înfiinţată din 1990 (ca organ executiv al CNMASI, Comisia Naţională a Monumentelor Ansamblurilor şi Siturilor Istorice);

c/omite luarea în considerare a altor structuri existente în "specialitatea" sa în baza actelor normative de rang superior anterioare (respectiv Decretul CFSN 91/5 febr. 1990, semnat de preşdintele Ion Iliescu, prin care se înfiinţează CNMASI).

Ciudat este faptul că deşi pentru Ministerul Culturii, cf. HG 811/92 CNMASI nu există, aceasta din urmă s-a trezit pe nepusă masă (adică transmis prin fax într-o zi nelucrătoare) cu Ordinul 567/13 oct. a.c. al Ministrului Culturii, prin care se intervine brutal în structura conducerii şi componenţei Comisiei Naţionale.

Acest act, cel puţin suprinzător, este ultimul dintr-un **lung** şir de gesturi asemănătoare prin care MC, prin funcţionarii săi recent (sau mai de mult instalaţi), intervin (trecînd peste caracterul ilegal) nu numai abuziv şi necolegial, ci mai ales neconstructiv în activitatea unor instituţii pe care ar trebui să le sprijine şi care, chiar fără aceste "drăgălăşenii", au destulă bătaie de cap cu problemele monumentelor istorice. Este limpede pentru oricine, că din disputa neprincipială stîrnită de MC cu Comisia Naţională, din bete în roate puse de DGPVPCN prin Direcţia Patrimoniului Imobil Direcţiei Monumentelor, Ansamblurilor şi Siturilor Istorice, nu monumentele sînt în cîştig, ci toţi cei care vor să profite de pe urma acestora!

De fapt ce pretinde MC prin DGPVPCN? Cum nu există nici un act scris prin care să fie numite reproşurile MC la adresa CN, trebuie recurs la presupuneri.

Fără doar şi poate, totul se învîrte în jurul competenţelor acordate prin decretul 91/1990 Comisiei Naţionale înfiinţată **"pe lîngă** Ministerul Culturii.... ca instituţie **autonomă**.... care **coordonează toate** activităţile de evidenţă, protejare, conservare, restaurare şi punere în valoare a monumentelor, ansamblurilor şi siturilor istorice" ... şi ale cărei **"hotărîri** în domeniul **său** de activitate sînt **obligatorii"**. Conţinutul acestui articol din decretul 91/1990 se bazează pe **principiul evitării imixtiunilor politice şi administrative în domeniul ştiinţific şi tehnic** - în cazul de faţă cel al monumentelor istorice.

Pe baza decretului de înfiinţare, Comisia Naţională a inclus în Regulamentul său de organizare şi funcţionare (publicat în 1990) prevederi specifice privind relaţiile cu MC. Astfel:

- CN a supus periodic însuşirii de către MC a Planurilor anuale de restaurare (art. 20);

- CN a colaborat cu MC (şi cu alte organe administrative centrale şi instituţii de specialitate) la elaborarea de proiecte pentru acte normative în domeniu (art. 31);

- CN a avizat rapoartele DMASI privind utilizarea fondurilor de la MC înainte de trimiterea către acesta (art. 33);

- CN a supus validării MC propunerile de noi membri (art. 36, alin. 2, 4) şi a apelat la MC pentru prezentarea spre confirmare de către preşedintele ţării a conducerii CN (art. 36, alin. 5);

- CN a invitat la lucrările sale (în plen sau comitet director) delegatul MC (art. 39);

- CN a supus MC stabilirea gradului de organizare şi structurii DMASI (art. 40, alin. 6);

- CN a furnizat la cerere datele necesare Ministrului Culturii pentru răspunsurile la interpelările din parlament;

- preşedintele CN a raportat (pînă în 1993) Ministrului Culturii asupra activităţii CN (art. 42, alin. 4).

O parte dintre aceste prevederi, inclusiv cele privind dubla tutelă (administrativă a MC, ştiinţifică a CN) sub care activează DMASI, sînt incluse (fiind acceptate) în Comunicatul Ministerului Culturii din 10 mart. 1992, publicat în presa cotidiană.

Cum prevederile menţionate (luate în serios de CNMASI, dovadă activitatea desfăşurată şi actele emise) respectă rolul MC ca "organ al administraţiei publice centrale (pe ramură)... care asigură aplicarea strategiei culturale".... (HG 811/1992) se pune firesc întrebarea: în fond, ce mai urmăreşte MC? Asigură aplicarea unor strategii sau este preocupat de anexarea (politică) unor poziţii-cheie? Se gîndeşte la principii generale sau la oamenii săi? Ce anume stă în calea conlucrării cu CNMASI?

Poate că o parte a răspunsului reiese şi din constatarea că unele persoane, membre ale actualei CN, n-au vrut să colaboreze cu aceasta, în schimb sînt gata să preia conducerea CN cu structura şi componenţa radical modificată!

Ce ţi-e şi cu dragostea de monumente!

Dr. arh. Peter DERER

## RUPTURA

Ca în fiecare lună, miercurea trecută a adunat laolaltă Comisia şi Direcţia Monumentelor şi Siturilor Istorice, preocupate să salveze şi să ofere ceea ce ne-a mai rămas din trecut, patrimoniu asupra căruia mîini sacrilege aduc mai multe daune decît trecerea timpului. Ceea ce a fost prezentat şi discutat nu a fost doar un plan de activitate pentru anul viitor, ci expresia eficientei colaborări între Comisie şi Direcţie, colaborare care întreţine spiritul mai mult decît centenar al Comisiei.

Dacă în prima parte a întîlnirii noastre am discutat despre felul în care trebuie apărate vestigiile, în partea a doua am fost nevoiţi să aflăm cum nu sînt apăraţi cei legal chemaţi să le apere.

Plecînd de la Comisie, pe drum, fără voia mea, mi-a revenit în minte o întîmplare veche de 20-30 de ani. O instituţie avea în fruntea ei un om învăţat şi de o perfectă ţinută morală. Într-o dimineaţă, venind la birou, portarul i-a spus că nu mai are ce căuta acolo, căci locul său a fost ocupat de altcineva. Treburile au continuat să meargă, nimic de spus, însă, nu se ştie de ce, din încăperea de unde se conducea instituţia a început să iasă, chiar prin pereţi, un miros greu, scîrnav. Şi mirosea, şi infesta, şi strica şi atmosfera şi oamenii.

Deodată firul amintirii s-a rupt, revenindu-mi în memorie fragmente despre un fax care tocmai sosise şi în care se vorbea despre...

Radu IONESCU

# PE CINE NU VREA MINISTERUL CULTURII?

O decizie de dată recentă a Ministerului Culturii modifică componenţa Comisiei Naţionale a Monumentelor, Ansamblurilor şi Siturilor Istorice şi numeşte pe dl. prof. univ. **Răzvan Theodorescu** în funcţia de preşedinte al Comisiei în locul prof. univ. dr. arh. **Aurelian Trişcu.**

Dincolo de toate rezervele justificate nu numai de lipsa unei motivaţii legale, ci şi de gestul ofensator la adresa unor personalităţi ca **Şerban Cantacuzino, Ştefan Balş, Virgil Vătăşianu, Dinu C. Giurescu, Horia Bernea, Margit Nagy Benkö, Radu Ionescu, Petre Alexandrescu, Părintele Galeriu, Mariana Celac, Virgil Antonescu, Paul Gherasim, Liana Bilciurescu, Peter Derer, Ludovic Demény, Hermann Fabini, Ştefan Gorovei, Dorin Lazăr, Nicolae Noica şi Constantin Pavelescu**, grav ni se pare că acest Ordin din 13 octombrie 1993 semnat de dl. Petre Sălcudeanu transformă îngrijorătoarea atitudine politică şi ranchiuna personală nevindecată în exigenţă profesională (!).

Dat fiind că 80 % din monumentele ţării sînt biserici, socotim firesc ca de data aceasta, spaţiul **polului plus** să fie cedat acestei grave probleme de **atitudine. (A.Z.)**

Un act pozitiv, concret şi firesc a fost, după 22 decembrie 1989, reînfiinţarea Comisiei Naţionale a Monumentelor, Ansamblurilor şi Siturilor Istorice, prin Decretul nr. 91 semnat de preşedintele C.F.S.N.

Membrii noii instituţii autonome au fost numiţi de Ministrul Culturii, la propunerea făcută (conform procedurii prevăzute în Decret), de către primul ei preşedinte, regretatul profesor doctor docent, arhitect şi istoric Grigore Ionescu.

A putut reîncepe astfel o muncă de migală prin aducerea în lumină a memoriei colective, cristalizată în construcţii, continuînd în fapt o tradiţie centenară. Venise vremea ca situri arheologice, mănăstiri şi biserici, cetăţi şi castele, centre istorice, edificii orăşeneşti şi sate întregi care fuseseră supuse unor agresiuni de neînchipuit, să fie apărate şi repuse în drepturi, pentru a-şi redobîndi splendoarea de altădată. Dar nu era uşor. Pe lîngă batjocuri şi distrugeri, au fost schimbate mentalităţi, desfiinţate vechi organisme de specialitate, părăsite şantiere, împrăştiate documente, materiale şi utilaje.

În acest condiţii, Comisia împreună cu organul său operativ - Direcţia Monumentelor, Ansamblurilor şi Siturilor Istorice -, cu sprijinul unor organisme, printre care Biserica, Ministerul Lucrărilor Publice şi, într-o primă perioadă, Ministerul Culturii, au întocmit proiectul de lege al monumentelor istorice, depus în Parlamet, dar neluat în dezbatere nici pînă astăzi, au declanşat organizarea în teritoriu şi lucrările de evidenţă a monumentelor - cîte au mai rămas - au contractat studii şi proiecte pentru ca să deschidă apoi o sută de şantiere, au avizat şi controlat numeroase lucrări, încercînd totodată să se opună încălcării integrităţii monumentelor. Apreciindu-se starea gravă în care se aflau acestea, dar şi limitele posibilităţilor de intervenţie, au fost cuprinse în acţiunile de salvare şi îngrijire, printre altele, cetăţile Sarmizegetusa, Histria şi Enisala, biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş, biserica de lemn din Surdeşti, mănăstirile Tismana, Cozia, Dintr-un Lemn şi Hurezu, palatele Brâncoveanu din Potlogi şi Apor din Alba-Iulia, bastionul din Timişoara, Castelele Bran, Criş şi Hunedoara, Casa Cartianu, cule din Dolj, picturi de la mănăstirile Neamţ, Probota, Moldoviţa, Arbore şi Sucevita.

Pe lîngă greutăţile întîmpinate în mod curent, au început să apară altele, stranii, din partea Ministerului Culturii, care au culminat cu "ordinul" prin care se stabileşte, în mod unilateral, o nouă componenţă a Comisiei. Constatînd încălcarea Decretului nr. 91/1990 şi încercarea de recentralizare a puterii prin intervenţia directă în structura unui organism autonom, insistăm aici asupra unui singur fapt: personalităţi de incontestabilă valoare, recunoscute în ţară şi peste hotare, au fost înlăturate; unele uitate (poate), altele îndepărtate fără nici o motivaţie, fără nici o scuză şi fără să fie încunoştiinţate despre această samavolnică acţiune, după ce au depus şi în aceşti ultimi patru ani o muncă susţinută (şi neretribuită) pentru protecţia monumentelor din ţara noastră.

Cine se numără, în mod uimitor, printre persoanele pe care Ministerul le lasă deoparte?

În primul rînd toţi membrii de onoare, începînd cu Ştefan Balş, arhitectul patriarh al profesiunii de restaurare în care lucrează de peste 60 de ani.

A colaborat cu Nicolae Iorga, Nicolae Ghika Budeşti, Petre Antonescu, Horia Teodoru, Grigore Ionescu, G.M. Cantacuzino. Dascăl al tinerelor generaţii, a publicat numeroase monografii, studii, traduceri, comunicări ştiinţifice şi a dat strălucire celor 49 de monumente pe care le-a restaurat. Printre ele se numără mănăstirile Hurezu şi Neamţ, Golia şi Cetăţuia din Iaşi, Moldoviţa, Brebu, Cernica şi Căldăruşani, biserica şi paradisul Patriarhiei, bisericile mănăstirilor Antim şi Snagov, bisericile Sf. Gheorghe, Radu Vodă, Creţulescu şi Scaune din Bucureşti, Sf. Dumitru din Suceava, Sf. Ion din Piatra, Precista din Bacău, biserica lui Ştefan din Războieni, Catedralele ortodoxă şi romano-catolică din Alba Iulia, cula Duca din Măldăreşti, Cetatea Neamţ, cetatea ţărănească din Cîlnic....

**Virgil Vătăşianu**, profesor la Universitatea din Cluj, istoric specializat în arta medievală românească şi în istoria artei europene; premiul Herder; publicaţii de renume internaţional (**Istoria artei feudale în ţările române, Arhitectura şi sculptura romanică în Panonia medievală, Stilul romanic, Istoria artei europene**). După ce a fost secretar al Şcolii Române din Roma, a refuzat, în 1946, să devină director al bibliotecii internaţionale Herziene din Roma, şi s-a întors în ţară pentru a verifica în teren anumite date care i-au permis să termine şi să publice una din principalele sale lucrări de referinţă.

**Margit Nagy Benkö** este binecunoscută pentru studiile sale de istorie care s-au finalizat în monografii şi izvoare cu privire la cetăţi şi palate din Transilvania secolelor XVI şi XVII, după cum **Nicolae Stoicescu**, întocmitor al minuţioaselor lucrări: **Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România** - Ţara Românească, Mutenia, Oltenia, Dobrogea şi **Repertoriul bibliografic al localităţilor şi monumentelor medievale din Moldova** este consultat şi citat frecvent de specialiştii în domeniu.

**Şerban Cantacuzino**, arhitect, secretar al Societăţii Regale pentru arte din Marea Britanie, membru al Comitetului Executiv al Comitetului Internaţional pentru Monumente şi Situri - ICOMOS, redactor al prestigioasei publicaţii engleze **The Architectural Review**, cel care protesta în presa internaţională, în anii dictaturii, împotriva demolărilor de monumente din ţara noastră şi intervenea în 1991 adresîndu-se direct preşedintelui României, primului ministru şi ministrului culturii, susţinînd în scris "necesitatea promulgării legii monumentelor" şi "avantajele evidente pe care le oferă o Comisie autonomă şi puternică", împreună cu Direcţia sa operativă.

**Părintele Constantin Galeriu**, cunoscut de întreaga ţară şi de consfătuirile ecumenice de peste hotare, prelat ortodox care vede "actul creator ca pe o autodăruire" şi "libertatea faţă de lume ca o privire în adevărul, în valoarea ei autentică", înţelege să susţină continuu, în sînul Comisiei, corelarea intereselor monumentelor cu acelea ale Bisericii. În acest spirit promovează reorganizarea mănăstirii Comana ca ansamblu monahal şi determină declanşarea unui ajutor substanţial din partea unor organisme internaţionale pentru restaurarea exemplară a basilicii cu martirion din secolul IV de la Niculiţel.

**Horia Bernea** şi **Paul Gherasim**, pictori de prestigiu, profund ataşaţi valorilor satului românesc, arhitecturii populare, artei ţărăneşti, au intervenit cu hotărîre şi cu rafinament pentru salvarea unor monumente, pentru expoziţii lămuritoare şi pentru apărarea arhitecturii din Bucureştii de altădată. Muzeul Ţăranului Român a adus şi a montat bisericuţa de lemn din satul Bejan de pe Mureş, precum şi minunatele vestigii ale bisericii din Mintia. Achiziţionează biserici sătești, care altfel se pierd, subvenţionîndu-le ca să funcţioneze in situ.

**Petre Alexandrescu**, profesor, arheolog, vicepreşedinte al Comisiei şi director al Institutului de Arheologie, conduce lucrările de avizare ale secţiei de specialitate şi reprezintă interesele comisiei în instituţii şi asociaţii de profil de peste hotare.

Arhitecţii: **Virgil Antonescu**, cu o activitate de multe decenii în restaurări, printre care un loc de frunte îl ocupă bisericile de lemn din Maramureş sau colaborările cu Ştefan Balş la mănăstirea Hodoş-Bodrog-Arad, Casa Domnească de la mănăstirea Putna şi biserica fostei mănăstiri Tazlău; **Liana Bilciurescu** cu o îndelungată experienţă de proiectant, îşi leagă numele de restaurări precum cele de la Castelul Bran, biserica mănăstirii Snagov, biserica Doamnei din Bucureşti, mănăstirea Văcăreşti şi bisericile rupestre de la Basarabi; **Hermann Fabini** a publicat studii de specialitate privind cetăţile ţărăneşti transilvane şi a restaurat monumente săseşti din zona Sibiului; **Mariana Celac**, cu preocupări urbanistice şi legislative, de relaţii cu numeroasele organisme care vin în contact cu problemele monumentelor istorice şi ale zonelor rezervate - Uniunea Arhitecţilor, Primăria Municipiului Bucureşti, instituţii ale Statului sau ale Societăţii Civile.

**Peter Derer**, profesor, arhitect-urbanist, director al Direcţiei Monumentelor, Ansamblurilor şi Siturilor Istorice în perioada 1990-1993, a militat pentru organizarea acestei instituţii, precizarea actelor normative, descentralizarea în teritoriu, înfiinţarea Casei Monumentelor, stabilirea colaborării cu Ministerul Lucrărilor Publice şi cu alte instituţii. A condus atelierul de proiectare şi restaurări din Institutul de Arte "N. Grigorescu".

Inginerii: **Constantin Pavelescu**, cu nenumărate lucrări de consolidare şi restaurare, proiectare şi urmărire a execuţiei în întreaga ţară, cu preocupări teoretice, studii şi publicaţii pentru probleme de calcul şi de comportament al monumentelor; **Nicolae Noica**, fostul director al Inspecţiei de Stat în Construcţii, preocupat de siguranţa clădirilor, a participat în Comisie pentru punerea de acord a intereselor monumentelor cu măsurile de protecţie antiseismice impuse de noile acte normative; **Lazăr Dorin**, orientat către alcătuirea structurii vechilor clădiri, contribuie în ultimii ani la analizarea şi avizarea numeroaselor şi complicatelor proiecte de specialitate care se prezintă Comisiei.

În sfîrşit, istoricii care de fapt încep şi pregătesc prin studiile lor orice intervenţie în lumea monumentelor. Istoricul de artă **Radu Ionescu**, începîndu-şi drumul în preajma colecţiei lui G. Oprescu şi istoricul **Ştefan Gorovei**, care se apleacă asupra monumentelor Iaşilor şi ale Moldovei, se alătură celorlalte două personalităţi uitate de Ordinul Ministerului: **Ludovic Demény** care descoperă (împreună cu prof. Petrovici) primul text tipărit în limba română - **Evangheliarul slavo-român** din 1551-1553, cercetează şi publică împreună cu Lidia Demény lucrări privind cărţile tipărite de români în secolul XVII şi **Istoria tiparului în secolul XVI**, întocmeşte 14 monografii şi peste 60 de studii. Iar Dinu C. Giurescu, binecunoscut pentru lucrările sale privitoare la istoria românilor, se numără printre cei care au protestat împotriva demolărilor de monumente în perioada de după 1977, îndeosebi cu privire la mănăstirea Văcăreşti şi la ansamblul Arhivele Statului, care cuprindea biserica Mihai Vodă. A scris **The Razing of Romania's Past**, publicată la Washington în 1989, atrăgînd atenţia forurilor internaţionale asupra agresiunilor la care erau supuse monumentele din ţara noastră. În calitate de preşedinte al Comisiei Muzeelor şi de membru al Comisiei Monumentelor Istorice a înlesnit semnarea acordului care preciza domeniile specifice ale celor două Comisii şi colaborarea lor pe termen lung.

Acestea sînt, deocamdată, persoanele uitate.

Într-un domeniu în care trebuie să aperi memoria, să restaurezi şi să aduci în lumină valorile, gestul Ministerului arată mai mult decît neînţelegere. Comisia nu a fost în întregime înlocuită, pentru a păstra aparenţa unei continuităţi. Eventualele stridenţe, care pot deranja forurile internaţionale direct vizate, vor fi poate atenuate.

Dar pentru buna desfăşurare a activităţii de protejare a monumentelor este necesară autonomia organismului de specialitate, care să poată lua hotărîrile profesionale ce se impun. Pentru aceasta trebuie să se reintre în legalitate şi să fie promulgată legea monumentelor astfel încît Comisia împreună cu Direcţia sa operativă să-şi poată exercita pe deplin misiunea ce le revine.

Aurelian TRIŞCU

Piaţa Universităţii (anii '30)

Pagini realizate de
Ariadna ZECK

## Idiosincrazii

# Secolul lor şi şpicării noştri sau Cu halba în (pro)ţap

S-a terminat şi **Secolul nostru** – unul din serialele interesante de pe micul ecran; aş spune chiar: M-a terminat **Secolul nostru**..., într-atît vocea care-l povestea (aceeaşi cu a traducătoarei) m-a adus în pragul neurasteniei. Un episod al acestui veac istorisit de dna Viorica Andreescu te face să te îndoieşti că ai trăi aici, **aici pe Pămînt**: generalul Francu, John Borg, Alexandr Saharov şi mulţi alţii, pronunţaţi cu grijă de numita doamnă, capătă o realitate obsesivă care te petrece în somn – sau, mai bine zis, în lipsa lui... Limba franceză, care ne-a fost, nu-i aşa, leagăn de civilizaţie, îi va fi fiind dnei Andreescu lagăr de exterminare. Dar nu a ei, ci a noastră. Această **douce illusion**, francofonia, nu poate fi decît franc afonă în cazul unor epifenomene ca doamna mai-sus menţionată, care racontează despre "banda Abader" (pentru **la bande à Baader**), despre "TVG" (pentru **TGV**) şi despre un Papă care "nu a trăit decît 33 de zile"...

Micul ecran **a du cran**, ca să zicem **comme ça**. Are tupeu – asta-i şi forţa lui **redoutable**: cei ce se plîng de poluare sonoră (voci–în–veci–imposibile ale unor Irina Nistor, Gabriela Bidu, Ştefan Cârjă şi inombrabilii corespondenţi ai "Actualităţilor", Domozină y compris) nu se uită la televizor, ci doar îl ascultă! Ce voci? Să le vedeţi chipurile! Contingentul rămîne constant – ba chiar, pe şest (chaste?), sporeşte: **exit** Gabriela Neagu – apare Elena Voinea; nu sînt de-ajuns Mitu, Cârjă – mai răsare şi Fulea, care combină deznădejdea citirii numelor proprii, proprie celorlalţi, cu o frenezie frenologică gata, în orice moment, să-i explodeze precum freza. Nu e destul că ştirile sînt aşa cum sînt (războaie, catastrofe), mai trebuie să ne speriem şi de cei ce le-anunţă. Cine-i adună? Cine îi mînă? Mîna cui e, pînă la urmă? A lui Everac, pocind ierarhic pe toţi pretendenţii la "Actualităţi"? Sau a unui **deus absconditus**, bucuros – nu că au ieşit aşa cum au ieşit, ci că i-a împins acolo unde, în nici o ţară din lume, nu le-ar fi fost locul: la Televiziune! Sordi, dacă mai ţineţi minte, făcea un rol absolut mortal într-o comedie care se chema **Dinţosul**: acolo, figura sa pregnantă exaspera pe toată lumea, căci Dinţosul vroia să fie vedetă la TV. Dar tot el, ce să-i faci, era tobă de cunoştinţe, limbi străine etc... Pînă la urmă, parcă, e angajat. La noi se-ntîmplă la fel, cu deosebirea că aspectul fizic nu constituie un handicap (dimpotrivă: **the uglier, the merrier!**), în timp ce cunoştinţele, limbile – toată lumea ştie – sînt absolut necesare. După cum se şi vede.

Alex. Leo ŞERBAN

P.S. **O modestă propunere**: dacă şpicării nu pot fi schimbaţi, din motivele arătate mai sus, schimbaţi măcar ştirile.

## Bon de lectură

### Michel TOURNIER: **Gaspar, Melchior & Baltazar**; traducere şi prefaţă de Mihaela Voicu, Editura Babel, 1993, 222 p. – 350 lei

Romanul poliţist, e ştiut, deconectează, şi cum lumea îşi afirmă necontenit dorinţa şi nevoia de deconectare, genul în cauză nu a fost niciodată în criză, a ţinut pasul cu vremea, cu moda, s-a adaptat cerinţelor şi nu a cedat niciodată nici un centimetru din locul dobîndit pe piaţă, dimpotrivă, a anexat noi teritorii. Un roman poliţist pentru călătorie, pentru vacanţă, de citit în autobuz sau în metrou, ca să treacă vremea, ca să ne deconectăm, ca să nu ne implicăm, nevoia de deconectare fiind expresia clară a dorinţei de neimplicare: sportul privit la televizor, aventura trăită prin intermediar, delegarea problemelor şi a angoaselor, spectacolul rezolvărilor.

Dar basmele, legendele, poveştile, fabulele să fi rămas oare doar bunicilor, pentru că nepoţii consumă cu nesaţ benzi desenate, iar copiii se deconectează cu poliţiste?

Romanul lui Michel Tournier, dincolo de tîlcul lui, mi se pare a fi una din cele mai frumoase invitaţii la redescoperirea farmecului poveştii, a frazei tihnite, a unui stil învăluitor care lasă răgaz reflecţiei şi eliberează imaginaţia din cătuşele trepidantului cotidian. Gaspar, Melchior şi Baltazar sînt regii magi care au pornit de la Răsărit, călăuziţi de steaua călătoare, spre Bethleemul naşterii lui Isus. Episodul pomenit foarte pe scurt numai în Evanghelia după Matei (2, 1-16) a dat totuşi naştere unei întregi literaturi apocrife, multor legende şi unei bogate iconografii, poate tocmai din pricină că elemente ce au stimulat întotdeauna imaginaţia – sosirea dintr-un ţinut îndepărtat, fastul, prisosul de bogăţie – sînt prea puţin dezvoltate în economia textului sacru, altul fiind scopul său. Dar cei trei regi domnesc undeva, au lăsat ceva în urmă, fiecare trebuie să aibă povestea lui. Sînt oare monarhi luminaţi sau tirani? Întrebare cu atît mai legitimă cu cît motivul sosirii lor tulbură ➠➠ liniştea lui Irod, a celui ce domnea numai prin cruzime şi neîndurare. Dar despre Irod scrie istoria, în timp ce regii magi rămîn învăluiţi în chiar misterul darurilor lor: smirnă, aur şi tămîie. Michel Tournier îl lasă pe fiecare să-şi spună povestea, iar aceasta curge lin asemeni înaintării caravanei de cămile. Gaspar e un rege negru îndrăgostit de o sclavă albă care i se supune neîmpărtăşindu-i însă iubirea, Baltazar e un estet, un admirator al frumuseţii antice, întemeietor în ţinuturile sale al unui Baltazareum ce va fi devastat din ordinul unui cler iconosclast, iar Melchior e un tînăr prinţ îndepărtat de la domnie printr-un complot. Cu toţii pornesc la drum fascinaţi de minunea cerească şi dornici să-şi afle alinarea frămîntărilor. Mai există şi un al patrulea prinţ – gurmandul Taor, întruchiparea frivolităţii – cel care pleacă în căutarea reţetei rahatului cu fistic, dar rătăceşte timp de treizeci şi trei de ani şi nu ajunge la Ierusalim decît în Vinerea Mare. Între timp va fi aflat gustul sării şi se va fi convertit, povestea lui fiind poate cea mai emoţionantă.

În cele din urmă, romanul lui Michel Tournier – profund ca problematică şi în acelaşi timp deconectant, în sensul că permite detaşarea, şi asta pentru că stă sub semnul lui "a fost odată" – se prezintă ca o culegere de povestiri orientale, ca un exerciţiu de imaginaţie şi chiar ca un exerciţiu de stil ce dovedeşte că registrul basmului mai poate fi practicat.

Marina VAZACA

## Din viaţa unui extremist de centru

# SUSCEPTIBILITATEA UMANĂ

De mult mi se reproşează că nu am simţul tragicului. " " " " " " " " " " " " " " " " " " " " am descris bolile.

"N-ai boli, n-ai bolnavi, nu va rămîne prea mult din ce scrii".

"Numai bolnavii asigură eternitatea scriitorului".

Cu lipsa mea de tragic, replicam, precum acela care nu se lăuda niciodată cu prefectul lui: "Eu n-am bolnavi, eu am prieteni".

Un critic, de curînd, a acceptat, zgîrcit – aşa cum îmi place să fie întotdeauna o cronică a unui contemporan – că aş avea "o particulară vocaţie a prieteniei".

Mă gîndesc că s-ar putea să fiu prizonierul unei idei greşite, folosite şi de Arthur Rubinstein, cînd a încercat să se sinucidă şi a renunţat: "Viaţa iubeşte pe cei care o iubesc".

Toată mistica prieteniei – aceea care detestă rapiditatea cu care cei mai mulţi din oraşul meu se simt mereu jigniţi de ceilalţi – îmi provoacă azi dubii. Ceva grav complotează în adîncul ei şi nu pot renunţa la grija catastrofală de a nu-mi jigni semenii; nu-i pot descoperi vreo ipocrizie, n-o pot socoti o bunătate, scepticii, cu al lor: "la ce bun?", nu-mi sînt de vreun folos. Şi atunci:

Apare acum în oraş "Condiţia umană" şi dacă nu pot, deocamdată, să scriu despre ea aşa cum aş vrea, ca un democrat (resimt, menajez şi mă ocrotesc de presiunea unei opinii publice anticomuniste şi deloc democrate), mă îndemn să-i dau un telefon unui prieten care ţine, ca şi mine, pe peretele de rugă al fiecărei dimineţi, un Malraux, tînăr, cu un chiştoc de ţigară în colţul buzelor încă indecise la dezabuzare.

Dar nu-l pot suna fiindcă mama lui de vreo zece zile, la cei 95 de ani ai ei, e în comă.

Nici celuilalt nu-i pot spune cum am stat, ca un popîndău, în plină Piaţă Romană, numărîndu-mi banii, să cumpăr "Condiţia"..., mîngîindu-i din ochi coperta superbă şi întrebîndu-mă: "cine şi de ce a tipărit-o? pe cine mai interesează azi amarul orgoliu al lui May?" – nu-i pot spune fiindcă de-o lună şi ceva toată viaţa lui se concentrează în bastonul de lîngă telefon şi în sarcasmul antimizerabilist cu care vitalitatea lui extraordinară refuză orice compătimire, declarîndu-ţi franc, zilnic: "Ce să fac? Mă mişc ca un paralitic, progresez, în curînd o să alerg prin casă... Mai sună-mă, sînt aici!"

Ar mai fi un altul, care nu mai are pe nimeni bolnav în familie, însă de-o vreme – după ce 35 de ani ne-am luat de cap şi ne-au apărut vine groase pe frunte pentru Goethe, Tolstoi, Bach, Noica, Koestler, Raicu şi chiar Malraux – nu mă mai sună decît din cînd în cînd, întrebînd: "Ce mai faceţi, domnul meu?" şi ţinînd socoteala de cîte ori l-am chemat. Cu ce l-am jignit? Poate că mi se pare... Poate că există şi o comă lungă, naturală – frumoasă ca vara tîrzie a bătrînului Jolyon – a unei prietenii, îmbătrînind în patul ei. Nu m-am gîndit pînă acum la asta. Poate că acesta e complotul: înainte de cădere, înainte de tăcere, mişculaţiile susceptibilităţii. Sensibilitatea umană.

Providenţial, în Piaţa Romană, îmi apare cel mai koestlerian dintre prieteni, nu mă pot plînge lui de ce celălalt nu mă mai suferă, fiindcă acesta îşi duce de mînă fetiţa la o lecţie de pian; nu se împovărează semenul, în asemenea clipe.

Îmi devine din ce în ce mai clar – în clar–obscurul angoaselor – că nici eu nu-s perfect sănătos, cumpărînd emoţionat "Condiţia umană".

"Oricum, ai prea mulţi prieteni..." mi-a spus, nu o dată, Paul Georgescu. Săptămîna trecută, la Ţăndărei, în liceul care-i poartă numele, inaugurînd un colţ al lui, la intrare, în acea clasică inadecvare a spiritului la materie, m-am gîndit să-i pun, sub sticla vitrinei, lîngă ochelarii lui negri şi viguroşi, "Condiţia umană". Era dintre cei care o citiseră de cîteva ori, pînă la ultimul rînd, al "amarului orgoliu". Mi s-a părut prea explicit. Am preferat să vorbesc unor copii de şcoală, un minut, despre tăcerile din romanele lui, tăceri enorme pe măsura lexicului fastuos, urmate, sistematic, de un "mde..." Devine din ce în ce mai apăsător acest "mde".

Radu COSAŞU

## Firescul de alaltăieri

# Azilul orbilor "Vatra Luminoasă"

*17 August, 19...* Ana Marinescu - aşa o chiamă! De mînă cu copila ei Mărioara, intră în biroul meu şi mă întreabă ce hîrtii îi trebuesc pentruca să-i fie primită fata în Azil. Nu ştiu dacă mama duce pe fată de mînă, ori dimpotrivă. Cînd îi spun că se poate întîmpla ca Mărioara să nu încapă în Azil, îngălbineşte, se razimă de părete, apoi cade pe canapea. E văduvă de lucrător tipograf, a rămas cu bătae de inimă dela moartea răposatului, - spune ea, cînd îşi vine în fire - iar acum nu mai poate lucra nici la fabrica de tricotaj, de unde îşi cîştiga hrana ei şi a Mărioarei.

*19 August, 19...* Pe uşă intră o fetiţă, împinsă dela spate - aşa mi s'a părut la început - de un domn, binişor îmbrăcat, dar pe a cărui faţă se zugrăveşte o suferinţă adîncă. Fetiţa îmi întinde o hîrtie, pe care, pentru moment, n'o citesc, pentrucă vreau să-mi lămuresc mai întăi dece intră ei în chipul acesta. Apoi mai sînt izbit şi de un contrast ciudat... suferinţa de pe faţa domnului acestuia şi ţinuta lui ţanţoşă... ca a unui general întors victorios din război. Nu pricep nimic. Deschid iute hîrtia şi citesc: Azilul orbilor "Vatra Luminoasă" certifică... Nu citesc mai departe... Domnul acesta, fost impiegat, acum văduv şi orb, tînăr încă, se găseşte, el însuşi, în Azilul de orbi; iar fetiţa lui, de rochiţa căreia se ţine el cînd merge, nu poate fi primită în Azilul "Elena Doamna" pentrucă... are tată... Şi în Azil.... nu se primesc copilele care au tată.

*1 Sept., 19...* Prezint Ministrului tabloul cu cele patru sute de cereri pentru treizeci şi nouă de locuri, alcătuit pe categoriile prevăzute în dispoziţiile testamentare ale Azilului şi după toate regulele ştiinţii statistice: *a)* orfanele din azistenţă publică, *b)* orfanele de ambii părinţi, lipsiţi de mijloace, *c)* orfanele de tată, lipsite de mijloace, *d)* alte cereri (în această rubrică intră şi fetiţa orbului). Arăt Ministrului bănuelile mele asupra cererilor din rubrica *a;* ministrul oftează şi spune că, în caz de proces cu Eforia, Ministerul ar perde din lipsă de dovezi.

Numărul locurilor se complectează cu cele din rubrica *a* şi cu cîteva din rubrica *b;* la rubricele *c* şi *d* nu ajungem. Acum aflu eu, din gura Ministrului, un lucru... la care nu mă gîndisem. Văd că Ministrul alege şi primeşte în Azil din cele lipsite de ambii părinţi, anume pe cele care nu au actele de sărăcie după toate regulele. "Cei în adevăr săraci nu ştiu şi nu au mijlaocele necesare pentru întocmirea actelor după toate regulele" - spune Ministrul.

*2 Sept., 19...* Ana Marinescu vine după rezultat şi află că fetiţa Mărioara Marinescu n'a fost primită în Azil pentrucă "are mamă" şi n'a ajuns rîndul la cele cu mamă....

*3 Sept., 19...* Reporterii gazetelor scriu: "Tragedia din strada S... Scrisoarea sinucisei"; iar scrisoarea sinucisei are următorul cuprins:

"Mor, pentruca Mărioara mea să împlinească toate condiţiile de fi primită în Azil. Ana Marinescu".

Sp. P.

(în **Viaţa romînească** vol. XX, Iaşi, 1911)

„GENERALA"
SOCIETATE ROMÂNĂ
DE
ASIGURĂRI GENERALE IN BUCUREŞTI
Capital social deplin vărsat 3.000.000 lei
Fonduri de rezervă peste 14.000.000 lei
ASIGURĂRI DE:
INCENDIU -
GRINDINA şi
TRANSPORT
ASIGURĂRI ASUPRA VIEŢEI IN TOATE COMBINAŢIUNILE
Asigurări contra Accidentelor
şi
Restituirea tutulor primelor plătite
Sediul: Str. Corabia, 2
Sucursale şi Agenţii in toată ţara.

# Gellu Naum la Berlin

Pe 19 octombrie, la **literaturWERKstatt** din Berlin, în faţa unei săli arhipline, Gellu Naum a citit din volumul său **Black Box** apărut recent la prestigioasa editură Wieser. Moderatorul serii a fost Ernest Wichner, iar lectura în limba germană a făcut-o poetul Oskar Pastior, unul dintre traducătorii cărţii.

**Black Box** este titlul ales de Gellu Naum însuşi pentru această primă antologie în limba germană din opera sa poetică. Volumul urmează apariţiei **Zenobiei** la aceeaşi editură în 1990 şi a versiunii în limba greacă a aceleiaşi **Zenobia**, apărută în 1992 la editura Forma din Atena, în traducerea lui Victor Ivanovici. Pentru **Black Box**, Gellu Naum a selectat, în decembrie anul trecut, un număr de 51 de poeme (din volumele **Athanor** - 1968, **Poeme alese** - 1974, **Partea cealaltă** - 1980 şi **Malul albastru** - 1990) deja traduse de Oskar Pastior, cărora li s-au adăugat altele (din **Poeme alese** şi **Partea cealaltă**), traduse special pentru această culegere de Georg Aescht. Cele 260 de pagini cuprind şi o postfaţă semnată de Ion Pop: „Gellu Naum und Seine Poesie der «Aktiven Erwartung»". Frontispiciul volumului reproduce unul din multele portrete făcute lui Gellu Naum de prietenul său Victor Brauner (este vorba de un desen în peniţă), iar coperţile - o fotografie realizată la Comana de Ludwig Hartinger (pe coperta întîi, fereastra închide colajul unui triunghi albastru pe fond negru). Calitatea grafică excepţională recomandă acest volum drept un **collector's item.**

Interesul stîrnit de prezenţa autorului la Berlin este absolut firesc: Gellu Naum reprezintă ultimul mare nume al suprarealismului european. Magnitudinea operei sale - ferită, cu preţul unei marginalizări impuse şi autoimpuse, de contaminări ideologice ca şi de accente circumstanţiale - nu mai trebuie subliniată **în afara ţării**: este o evidenţă. Cum tot evidentă este şi faptul că întîlnirea cu Gellu Naum a fost întîlnirea cu cel mai mare poet român.

## retroCINEMAscop

● PRIVEŞTE ÎNAINTE CU MÎNIE. Indiscreţia (ne)justificată căreia i-a căzut victimă ex–ministrul Petre Sălcudeanu – şi pe care o deplîngem mai degrabă ca adaos inoportun la vulgaritatea generală – nu ne poate opri de la a spune fără înconjur ceea ce credem despre filmul al cărui scenarist a fost: anume, că este ratat **exclusiv** din vina domniei sale! Pe un subiect, cum se zice, de "fierbinte actualitate", dl. Sălcudeanu a imaginat o improbabilă poveste – un soi de basm **terre à terre** cu "bătaie politică": numai că, acolo unde am fi aşteptat (dar de la cine?) investigaţie politică, ni se oferă una vag-poliţistă; unde s-ar fi impus conflict psihologic (dar cu cine?), se scot din recuzita de lemn clişeele tipologice şi tematice ale anchetelor TV: filmul nu e mai breaz decît acestea – în schimb (marele ecran obligă!), e mai melodramatic... Şi asta, în ciuda unor actori foarte buni (Luminiţa Gheorghiu, Ion Haiduc, Mona Ciobanu) şi, mai ales, a unui operator–debutant (Alex. Solomon) de indiscutabil profesionalism. Însă partea cea mai pernicioasă a filmului o constituie **revenirea şopîrlelor!** Dl. Sălcudeanu crede că, dîndu-ne o felie de viaţă presărată ici şi colo cu ingrediente "hot" (în acest caz, jocurile tulburi ale SecuRItăţii), vom muşca din momeală (aici, şopîrla) ca-n vremile de tristă etc; dacă dînsul vede atentate în jur, de ce nu le denunţă-n şedinţa de PDSR? Dacă e la curent cu ceva, de ce nu vorbeşte – nu în termeni "pur estetici", ci pur-şi-simplu etici? Ce vrea să demonstreze domnia-sa: că numai "autocritica" e bună? Că numai din sînul guvernului sare iepurele contestaţiei? Şi de ce doar viitorului/ipoteticului să-i rezerve mînia pentru cele ce se petrec **acum**?... Dl. Sălcudeanu ar face mai bine să privească **în jur** cu mînie – iar dvs., să vă uitaţi în ziar după un alt film de văzut...

● CONDAMNAŢI LA FERICIRE nu este nici el, din păcate, pelicula la care ne-am fi dorit să fim condamnaţi. Regizorul Dinu Tănase a făcut un film de montaj, onorabil în sine, pe care mai apoi politologul Vladimir Tismăneanu (nu facem decît să enunţăm un truism) l-a masacrat cu aplicaţie. Critica a fost aproape unanimă în acest sens – cu excepţia neprevăzutului cronicar Andrei Cornea care, în revista **22** din 13–19 oct., vorbea de "comentariul precis, dens şi tăios" al lui V. Tismăneanu: precis (şi dens) că-i vorba de-o confuzie! Tăios, comentariul ar fi – numai că este acelaşi satîr tocit al propagandei comuniste. Nu credem că dl. Tismăneanu a dorit, ironic, să întoarcă retorica propagandei împotriva ei-înseşi – ci, mai degrabă, că a subestimat nivelul de reacţie al spectatorului român (care nu este, totuşi!, acelaşi cu cel al spectatorului american...). Este singura explicaţie rezonabilă pentru acest film semiratat – pe care e preferabil să-l vedeţi cu vată-n urechi.

● TIMIŞOARA – DECEMBRIE 1989 de Bose O. Paştina este, fără-îndoială, filmul multaşteptat de mulţi dintre noi – sosit tîrziu, după un ocol european şi japonez care i-a adus cîteva premii. Este el şi evenimentul multaşteptat? Nu sîntem atît de convinşi. Cu siguranţă, trebuie să i se recunoască lui Paştina, din capul locului, motivaţia (filmul său era, şi este, oportun) şi rafinamentul: imaginile sînt frumoase. Calofile chiar. Aceasta e şi problema lui principală: în căutarea unei originalităţi cu orice preţ, filmul are de multe ori aerul unui **experiment cu realitatea** care te lasă perplex! Alternanţa (nejustificată) a unor imagini "lucrate" (operatori: Bose O. Paştina, Doru Segall şi Doru Alexandru Spătaru) cu unele "normale", decadrările obsesive, flou-urile, artificiile manieriste – toate acestea par un joc gratuit care te fac să te gîndeşti că Timişoara nu va fi fost, pentru realizator, decît un pretext. Dacă e aşa, e grav – moral vorbind; dacă există – şi nu ne îndoim că se pot găsi – explicaţii "inteligente" pentru oricare dintre rezervele amintite, atunci filmul continuă să sufere de un exces de elaborare. E prea **făcut** pentru a fi cu totul sincer – (şi deci convingător). Altminteri, tensiunea e excelentă, iar lungul plan-secvenţă de la sfîrşit (filmarea din tramvai, sub burniţă, pe străzile Timişoarei), cu adevărat emoţionant.

# *PETER JACOBI*
## *pe cîmpul de expoziţie*

**"Cîmp de exerciţiu" (1992)**

Pentru unii, expoziţia lui **Peter Jacobi** (născut în 1935 la Ploieşti, stabilit din 1970 în Germania) este un racursiu legendar, sculptorul neîncetînd să fie un "caz" (unul dintre multele) al "mitologiei exilului", cum spune Călin Dan în prezentarea pe care i-o face în catalog. În ce ne priveşte, considerăm că expoziţia vernisată pe 1 noiembrie la Sala Rondă a Galeriei de la Naţional poate fi privită (şi) ca un **Cîmp de exerciţiu**: la fel ca în seria de trei fotografii realizate în 1992 după o instalaţie, lucrurile adunate de el cu acest prilej seamănă cu acel asamblaj misterios pe care ni-l dezvăluie setul de imagini – poate cele mai frumoase, dintre cele prezente. Există, şi în expoziţie, o "înscenare", reziduurile unui traiect romanesc (sau pur anecdotic) lăsat suspendat – şi, pe de altă parte, obiecte care se pierd în "fundal", în demitonuri, uşor abandonate... E un fel de a spune că totul are aerul unui atelier – dar un **atelier teatralizat**, care amestecă cu panaş şi dezinvoltură piesele "de rezistenţă", ca şi cele mai modeste, ale unui parcurs artistic remarcabil. Şi nu este, pînă la urmă, adevărat? Expoziţia, ca secţiune–într-o–poietică, este aidoma acelui "cîmp de exerciţiu": o oprire nu poate decît să constate grade uşor diferite de "finisare", pe fondul unei nesfîrşite căutări.

În acest atelier, pe lîngă sculpturile de dimensiuni mai curînd reduse, găsim şi **deplasările** lor – fie în sensul proiectelor (cf. impresionantul **Memorial subteran**), fie în acela al **marcărilor** topografice (vezi seria fotografiilor de bunkere, linii antitanc, munţi de moloz etc); acest balans al ochiului (al conceptului) **între** configuraţii, fără a se opri, fără a "încremeni", este lucrul cel mai interesant din expoziţie. (Chiar dacă, paradoxal, una din sculpturi se intitulează **Stînd în piatră**.) Peter Jacobi pare să ne propună un **no man's land/art**, o atopie care face din acţiunea artistului asupra obiectelor (fotografie, bronz, lemn, fier sau pămînt) singura realitate. Aceste continue deplasări ne fac să citim altfel chiar şi fotografiile mai degrabă "clasice" din expoziţie – începînd cu portretele lui Cioran şi, mai ales, ale Rodicăi şi Eugen Ionescu, continuînd cu unul din seria nudurilor pictate (**Omagiu lui Drtikol**, în care identificăm un mesaj post–Man Ray) şi cu una din cele două **Căzi de pe Monte Veritas**, şi sfîrşind cu splendida **Natură moartă** din 1993 – posibil intertext/omagiu lui Mapplethorpe: precis localizate, aceste imagini nu sînt mai puţin **deasupra şi dedesubt** – potrivit titlului unor fotografii din 1983; voit de-localizate însă nu la fel de pregnante, poate tocmai datorită unei "saturaţii" grafice care nu mai permite glisarea sus-menţionată, ni s-au părut portretele Irinei şi Ion Bitzan, **Hommage à Cioran,. După o frescă**, celelalte nuduri pictate şi – încremenite într-o mizanscenă **afectată**, însă nu îndeajuns de **artificială** – naturile moarte cu meşe metalice.

# *Un raport privilegiat*
## *cu intimitatea*

**"Familia"**

La Institutul francez, o expoziţie la fel de interesantă: aceea a lui Anne Testut, intitulată **Descendances... Suite et fin.**

Născută în 1951 la Paris, sociolog, Anne Testut decide în 1981 să se dedice exclusiv fotografiei. Împrumutînd iniţial motivaţia sociologică, demersul său artistic dezvoltă caracteristicile tot mai pronunţate ale unei creaţii intens subiective; fotografiile, de o rece eleganţă, fac trecerea de la realismul documentar la un onirism à la Bunuel. Calitatea esenţială a acestor "suite" este că, dincolo de sugestiile "scenelor de familie" pe care pretind a le înfăţişa, re-prezintă un raport privilegiat cu interiorul, cu intimitatea. Ritualurile familiale (toate fotografiile au ca protagonişti membrii familiei lui Anne Testut, inclusiv tatăl, recent decedat) suferă o dublă punere în scenă – o dată în faţa aparatului, a doua oară (ca fotografii) în faţa privitorului: această progresivă deschidere a spaţiului intim înspre cel public înseamnă, de fapt, închiderea acestuia din urmă în momentul **declicului**.

Într-un joc pe jumătate serios cu amintirile (şi fantasmele) ei personale, "populîndu-şi" reconstituirea cu înşişi actorii lor, Anne Testut ne invită la un "declic" terapeutic prin substituţie – într-o expoziţie cu profund substrat poetic. **(A.L.Ş.)**

## PREMII

Din docilitatea cu care creatorii de teatru se supun ierarhizărilor unui palmares reiese totuşi că dorinţa de a şti unde eşti în raport cu ceilalţi este la fel de intensă ca orgoliul pe care-l dă conştiinţa unicităţii. Fiecare spectator îşi are scala sa de preferinţe; juriile festive tind să dea o ierarhie "obiectivă", să încurajeze direcţii, să descurajeze altele. De data asta juriul celei de a patra ediţii a Festivalului Naţional de Teatru "I.L. Caragiale" a distribuit cu dibăcie recompensele. Din eşantionul propus de comisia de preselecţie, s-au dat premii acelor spectacole care într-adevăr se apropie de performanţă: **Richard III, Ghetou, Phaedra, Decameron 645.** Cum au fost distribuite premiile în interiorul colectivelor care au realizat aceste spectacole poate fi, desigur, discutat în contradictoriu cu egală îndreptăţire în argumentaţie. Ceea ce rămîne totuşi de neînţeles este exigenţa care a dictat ca Premiul pentru cel mai reuşit spectacol cu o piesă românească să nu fie acordaţ. Dacă **Arşiţa şi Viscolul** de Mihai Ispirescu (Teatrul Nottara), spectacol cu merite în felul său, nu putea emite pretenţii la vreun premiu, nu aceeaşi e situaţia cu spectacolul realizat de Cătălina Buzoianu după piesa lui Matei Vişniec **Teatru descompus** (Theatrum Mundi): atît textul autorului, cît şi puterea de expresie scenică a regizoarei şi a celor patru interpreţi dovedesc originalitate şi talent, calităţi remarcate şi în ţară şi peste hotare. E de mirare cum juriul nu le-a observat. **(M.B.)**

●

**"Teatru descompus" mai departe:** Theatrum Mundi prezintă în continuare la Institutul francez spectacolul Cătălinei Buzoianu după piesa lui Matei Vişniec pe 15 nov. la ora 10 şi pe 18 nov. la ora 19. În distribuţie: Horaţiu Mălăele, Maia Morgenstern, Mircea Diaconu şi Mircea Rusu.

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

# *Hélène Carrère d'Encausse:* "Estul Europei va constitui, poate, motorul reflecţiei generale"

## – o convorbire realizată de Bogdan Ghiu –

**– Dacă este adevărat că, aşa cum aţi afirmat ieri, în conferinţa dvs., identitatea rusă este problematică, fiind profund relaţională şi depinzînd, istoriceşte, de Ucraina, s-ar putea, oare, vorbi de o specificitate a istoriei ruseşti ca o căutare a acestei identităţi? Care este rolul jucat de noţiunea de Europa şi de datele asiatice în această istorie-căutare? Ce impact a avut această căutare de sine asupra Europei?**

– Aş vrea să fac, totuşi, o precizare: n-aş spune că identitatea rusă e problematică, ci că este dificil de determinat. Una dintre componentele acestei identităţi o constituie sursa istoriei Rusiei. Pentru ruşi, Ucraina poartă numele de "Mica Rusie". Naţiunea rusă s-a format tîrziu. În Rusia, naţiunea – în sens de formare a conştiinţei naţionale – nu a reuşit să se formeze foarte devreme, din motive, aşa cum aţi spus dvs., de specificitate înainte de toate geografică: foarte puţine popoare au circulat atît de mult în decursul istoriei lor. Circulaţie în sens de deplasare definitivă. Foarte puţine popoare au făcut, în cadru statal, dovada unei atît de mari incertitudini: deopotrivă în ceea ce priveşte frontierele variabile şi în ceea ce priveşte mobilitatea capitalei, care s-a plimbat neîncetat între oraşele din nord, Moscova şi Sankt-Petersburg. A existat o deplasare a oraşelor în care se exercită puterea extraordinar de constantă, o deplasare nu doar geografică, ci legată de o concepţie cu privire la civilizaţie. Oraşele din nord erau oraşele sfinte, de apărare a creştinătăţii. Moscova, apoi, a fost oraşul de rezistenţă împotriva tătarilor, în vreme ce Sankt-Petersburgul a reprezentat occidentalizarea, urmată de o nouă întoarcere la Moscova. Toată această mobilitate indică o concepţie aparte despre ceea ce trebuie să fie Rusia, care explică dificultatea în a-i defini identitatea. La acest element se mai adaugă şi importanţa pe care o deţin tătarii în istoria Rusiei: două secole şi jumătate de suprimare a istoriei care au dus, totuşi, la impunerea unui model politic. Se poate spune că modelul politic rus provine din influenţa bizantină şi din influenţa tătară. Rusia este singura ţară din Europa care nu s-a aflat în orbita Imperiului Roman. Fapt capital, care a marcat cît se poate de puternic concepţiile politice. Apoi, de-a lungul întregii sale istorii, în Rusia a existat o disociere între cultura politică a elitelor (influenţată de Bizanţ, de tătari şi de modelele importante de suverani din Occident) şi cultura populară, care era o cultură ortodoxă rurală şi care s-a menţinut pînă în secolul al XIX-lea. În toate societăţile normale din restul Europei a avut loc, de foarte devreme, un soi de simbioză între sistemul statal şi societate. Dacă privim, de exemplu, Franţa, cruciadele, formarea statului creştin şi chiar construcţia catedralelor au favorizat constituirea, în mod continuu, a unui proiect comun al societăţii şi al puterii, elaborarea unei culturi comune în jurul căreia a luat naştere naţiunea. În Rusia, aşa ceva nu a existat: între cultura puterii – împrumutată masiv din exterior – şi cultura populară a existat o foarte îndelungată disociere şi cred că întîlnirea dintre ele este un fenomen extrem de tardiv, petrecut abia în secolul al XIX-lea, şi pe care puterea sovietică a venit să-l întrerupă. Voinţa de revoluţie de sus în jos, transformarea autoritară a societăţii nu au nimic comun cu cultura socială rusă. În clipa de faţă, Rusia se află în momentul de început al formării unei conştiinţe naţionale cu adevărat comune puterii şi societăţii, la care se adaugă problema definirii Rusiei în această perioadă de tranziţie. Este o particularitate istorică extrem de interesantă. Dacă mai adăugăm şi faptul că avem de-a face cu o ţară situată pe două continente – Europa şi Asia –, că, în conştiinţa naţională, definirea ţelului european sau noneuropean este, şi ea, o operaţie ce trebuie făcută, că vechea polemică dintre slavofili şi occidentalişti – care nu mai este la modă în aceşti termeni – se reproduce, astăzi, sub alte forme, cred că ceea ce caracterizează această ţară este o foarte îndelungată maturizare a naţiunii, proces în cadrul căruia revoluţia din 1991 – care este cu adevărat o revoluţie: în acelaşi timp abolire a unui sistem şi punctul culminant al problemelor întregii istorii ruse – constituie un moment esenţial. În clipa de faţă, naţiunea rusă îşi caută propria identitate, dar, în acelaşi timp, ea nu mai are timp să facă acest lucru. Lucrurile evoluează cu paşi foarte mari.

**– Portretul pe care i l-aţi schiţat, ieri, lui Mihail Gorbaciov este acela al unui produs integral al autominciunii întreţinute de propaganda sovietică, care credea în "mitul" existenţei unui popor sovietic, portretul unui conducător depăşit de evenimente, înclinat să le subestimeze şi care nu pare a le sesiza în esenţa lor. La noi, opinia cea mai răspîndită în ceea ce-l priveşte pe Gorbaciov este aceea a unui conducător din umbră al evenimentelor, care nu a făcut decît să pună în aplicare un scenariu elaborat de KGB. Ce loc acordaţi dvs. premeditării şi, respectiv, spontaneităţii în evenimentele petrecute la sfîrşitul deceniului trecut atît în interiorul fostei Uniuni Sovietice, cît şi în fostele ţări comuniste din Estul Europei? Se pot ele explica în acelaşi mod?**

– Este interesant ceea ce-mi spuneţi, dar cred că ţine de o viziune falsă despre Gorbaciov. Există şi un document în acest sens: o carte pe care fostul secretar general a publicat-o, anul trecut, în Occident, intitulată **Avant-memorii**, şi în care el spune cam aşa: eu nu am venit la putere ca să fiu groparul Uniunii Sovietice, sînt un comunist şi am vrut să salvez sistemul, pe care-l consideram bun. Ceea ce este de natură a contrazice complet mitologia unui Gorbaciov revoluţionar. Gorbaciov, ca şi Elţîn şi Şevarnadze, sînt oameni de 60-65 de ani, a căror întreagă biografie este legată de sistemul sovietic. Ei au putut să-şi facă apariţia din neantul sovietic numai pentru că sistemul i-a ales. Ei reprezintă cea dintîi generaţie de adevărate produse ale sistemului sovietic. Nu au putut ajunge în vîrful sistemului trăgîndu-l pe sfoară, complotînd împotriva lui. Ceea ce este, în schimb, adevărat este că Gorbaciov a venit la putere pentru a face ceva. A fost ales de către sistem – şi, în principal, de către Andropov – pentru a realiza o sarcină pe care sistemul o ştia indispensabilă: să îl salveze. Partidul recunoştea, de altfel, în mod public acest lucru încă de pe vremea lui Brejnev. Numai în Occident el nu a fost vizibil. Era, deci, nevoie de oameni capabili să salveze sistemul. Să ne amintim faptele, cronologic: cînd Gorbaciov vine la putere, în 1985, el nu vorbeşte nici de **perestroika**, nici de **glasnosti**, ci de **uskorenie**, de accelerarea dezvoltării Uniunii Sovietice...

**– Al treilea termen din triptic, care a fost marginalizat ulterior...**

– Care a fost pur şi simplu uitat! Programul Gorbaciov nu era transformarea, ci repunerea maşinii în stare de funcţionare. După care a urmat Cernobîlul, care a tăiat în două URSS-ul. Acest eveniment – cînd Uniunea Sovietică a fost prinsă cu mîţa în sac – a jucat, oarecum, rolul pe care îl jucase, înaintea NEP-ului, insurecţia din Tambov, despre care Lenin spunea că a fost fulgerul care a luminat tabloul. Meritul istoric al lui Gorbaciov este că s-a adaptat la această situaţie, proiectul lui rămînînd, însă, acela de a salva sistemul sovietic. În ceea ce priveşte problema naţională, el, ca perfect leninist, era inconştient de ceea ce ea putea să reprezinte. Pentru un leninist, după 75 de ani, existenţa unei probleme naţionale era o absurditate. Cînd lucrurile s-au agravat (în Georgia, în Lituania), el nu a acceptat realitatea şi a ordonat masacre. A trebuit ca Elţîn să se ducă personal pînă în Lituania. Diferenţa dintre Elţîn şi Gorbaciov era aceea că primul vorbea în numele Rusiei, pe cînd cel de-al doilea, în numele Uniunii Sovietice. Tot timpul, voinţa lui Gorbaciov a fost aceea de a salva sistemul. Dar, cînd Uniunea Sovietică a început să se descompună, el a lăsat restul să-şi vadă de drum. Restul, adică "coroana" pe care Stalin o adăugase Uniunii Sovietice în 1945. Lui Gorbaciov îi era cu neputinţă să se bată pe toate fronturile deodată. A făcut, deci, o alegere: repatrierea forţelor în interior, în vederea consolidării poziţiei.

**– Într-o recentă emisiune de televiziune, vorbeaţi de existenţa unei "uri organizate" în ceea ce priveşte conflictele interetnice. Cum ar putea fi imaginată, oare, o "dezorganizare" a acestei uri generalizate? Ce s-ar putea organiza în locul urii?**

– Ura trebuie, de fapt, dezamorsată, pentru că avem de-a face cu adevărate "bombe". Această "minare" a terenului a fost organizată în mod cît se poate de ştiinţific. În 1922, federaţia sovietică a luat fiinţă din punct de vedere juridic. S-a pus, atunci, problema desenării hărţii Uniunii Sovietice. Imperiul ţarilor se spulberase, iar începînd din 1920, mai precis din momentul în care Lenin a înţeles că nu va exista o revoluţie în lumea europeană, liderii bolşevici şi-au dat seama că trebuie să consolideze un mare spaţiu sovietic. Imperiul trebuia recompus pentru a putea trăi economic şi pentru a avea un ansamblu viabil. Cuceririle de teritorii au fost făcute prin forţa armelor, nu a revoluţiei, prin mijloace contrarii voinţei popoarelor. A trebuit, deci, să fie făcută o hartă a Uniunii Sovietice care să strîngă laolaltă sentimente naţionale extrem de violente. Lenin şi Stalin au desenat această hartă pe baza unor atlase etnice şi a unor lucrări etnografice. Toate acestea sînt scrise în "Leninskii zbornik", culegerea care nu făcea parte din seria de opere complete ale lui Lenin. Cei doi au desenat harta Uniunii Sovietice creînd state de cele mai multe ori artificiale şi fabricînd în interiorul acestor state unităţi administrative şi decupaje teritoriale apte a crea fixări false ale unor populaţii de anumite teritorii. Toate acestea nu erau decît nişte "bombe cu efect întîrziat". În Georgia, de pildă, vreme de secole, oamenii trăiseră împreună fără a se întreba dacă erau creştini, evrei sau musulmani. Exista o tradiţie a coabitării în acelaşi spaţiu. Pe teritoriul fostei Uniuni Sovietice există cel puţin 80 astfel de "bombe". Teroarea lenino-stalinistă – să nu uităm că Lenin a fost creatorul sistemului, Stalin a fost discipolul lui, poate ceva mai iraţional în utilizarea terorii – a împedicat, însă, exprimarea sentimentelor naţionale. Diferitele unităţi administrative au fost făcute să fie dependente economic unele de altele. De aceea, astăzi, independenţa este un mit. Ura tuturor se îndreaptă, în prezent, către ruşi, care au fost asimilaţi sistemului sovietic. Ea se manifestă, apoi, între diferitele grupuri etnice. Cum poate fi ea dezamorsată? Cred că aceste conflicte trebuie soluţionate lent. Nu se poate reorganiza întregul teritoriu, nu se pot efectua transferuri de populaţii. Trebuie să se negocieze. Fiecare grup îl tratează, în clipa de faţă, pe celălalt drept "sălbatici". De aceea, părerea mea este că e nevoie de timp pentru dezamorsarea acestor conflicte. Poate părea paradoxal ceea ce voi spune, dar o organizare de tipul Comunităţii Statelor Independente, concepută, însă, în mod contractual, poate constitui un cadru comun în care să fie mai dificilă lupta dintre grupuri mici. Nu este, de altfel, întîmplător faptul că CSI se întăreşte în ultimul timp. Toţi partenerii angajaţi în conflicte îşi spun că nu pot rezista de unii singuri. Acesta este, însă, un proces care va avea nevoie de timp.

**– Cu ce credeţi că "rimează", în Vest, fenomenele petrecute sau aflate în plină desfăşurare în Est şi mai ales în zona fostei Uniuni Sovietice? Altfel spus, în ceea ce priveşte redefinirea relaţiilor de putere şi de cooperare dintre state, dar nu mai puţin dintre grupuri şi indivizi, în modul de a-i guverna, care ar fi fenomenele observabile atît în Est, cît şi în Vest care participă la un acelaşi proces de transformare a Europei, de "europenizare" a Bătrînului Continent?**

– Ceea ce mi se pare a fi comun atît Estului, cît şi Vestului în clipa de faţă, ceea ce pare a schiţa contururile unei Europe a viitorului este faptul că nici societăţile din Vest, nici cele din Est nu mai sînt sigure de ceea ce erau. Occidentul este, desigur, partea de reuşită a Continentului. În ciuda crizei, prosperitatea, bunul material realizat după cel de-al doilea război mondial sînt absolut incredibile. Cu toate acestea, criza a avut darul de a revela faptul că ideea unui progres infinit este o glumă şi că va trebui edificată o lume în care va trebui să se facă ceva pentru Sudul atît de înapoiat, că nu vom mai putea continua să trăim închişi. După cel de-al doilea război mondial, noi, în Occident, am trăit o perioadă divină. Cortina de fier ne ţinea la adăpost şi ne dispensa de griji, Lumea a Treia nu reprezenta decît un rezervor de mînă de lucru eftină. Ceea ce a făcut să ne putem ocupa în linişte de noi înşine, ajungînd la o dezvoltare prodigioasă. Dar toate acestea au luat acum sfîrşit. Lumea occidentală trebuie, în fond, să-şi dea seama că progresul nu este un proces ineluctabil şi continuu, că dreptul la muncă nu este, poate, un drept absolut şi că, în general, nimic nu este absolut. Ţările foste comuniste au trăit în nişte certitudini de nivel foarte scăzut, dar de acelaşi tip. Statul dădea totul, foarte puţin, era mizerabil, dar exista. Avem, deci, de-a face, din ambele părţi, cu certitudini care s-au prăbuşit. Ceea ce cred că reprezintă o foarte, foarte mare şansă. Pentru că această situaţie de criză obligă, de ambele părţi, la o reflecţie asupra modului de a trăi pe un acelaşi continent, asupra valorilor celor mai importante şi asupra modului de convieţuire cu restul lumii, dat fiind că totul s-a mondializat. Asupra faptului că, în fond, prosperitatea nu este proprie decît unui mic ansamblu. Nimeni nu se mai poate astăzi izola. Şi cred că acesta este lucrul cel mai important. Este vorba de o reflecţie generală care se află abia la început. Ne aflăm în faţa unei mutaţii de civilizaţie, a unei transformări a întregii noastre gîndiri. Cred că aceasta reprezintă o mare şansă pentru că unifică spaţiul european. Chiar dacă, în Vest şi în Est, problemele nu sînt aceleaşi, ele sînt, în esenţă, de acelaşi tip. Ne aflăm, oricum, în Europa, într-un centru de veche civilizaţie. Orice s-ar întîmpla, Europa nu este Lumea a Treia. Aceasta este, cred, eroarea absolută ce se comite cel mai frecvent în Occident. Acest concept de "Lumea a Treia" este aplicat cu precădere Rusiei. Este o eroare foarte gravă. Dezvoltarea, în Estul Continentului, este ineluctabilă. Această parte a Europei are şansa de a se afla pe fundul prăpastiei. Or, ieşirea din fundul prăpastiei este mai autentică şi mai bună decît dintr-o situaţie care, orice s-ar spune, este confortabilă. Pe aceasta avem tendinţa s-o prelungim cît mai mult cu putinţă. Cînd, însă, ne aflăm pe fundul prăpastiei nu avem decît o singură posibilitate: să încercăm să ieşim la lumină. Aşa s-a întîmplat în Europa occidentală după cel de-al doilea război mondial, chiar dacă, acolo, distrugerile au fost în primul rînd materiale, nu atinseseră şi mentalităţile, aşa cum s-a întîmplat în Est. De aceea tind să cred că această parte, atît de mizerabilă, a Europei va constitui, poate, motorul reflecţiei generale. Trăim o criză de civilizaţie, o revoluţie a tuturor tehnicilor şi a întregii cunoaşteri umane. Trecem printr-o mare tranziţie. Cînd am ajuns să ne punem întrebări la crearea de fiinţe prin clonare, înseamnă că toate certitudinile noastre sînt puse sub semnul întrebării. Aceasta este o reflecţie a ţărilor dezvoltate, nu a Lumii a Treia. Există, deci, o solidaritate în reflecţie. Tranziţia de la comunism la societatea liberală are loc în cadrul general al acestei mari tranziţii, nu independent de ea. Ceea ce ar trebui să constituie un element reconfortant pentru societăţile care au de efectuat această tranziţie foarte dură. Este bine să te simţi înconjurat de o solidaritate istorică, să ştii că, orice s-ar întîmpla, nu eşti singur.

**– Vă mulţumesc foarte mult.**

*"Cald mai e şi-n Africa asta!"* (A.P. CEHOV, *Unchiul Vania*)

# MODELUL NIGERIAN

Economiceşte, Africa este singurul continent care o duce astăzi mai prost decît acum 25-30 de ani, şi asta indiferent dacă ţările respective au urmat o linie politică socializantă, de inspiraţie sovieto-chineză, sau una capitalistă. Mozambicul este un dezastru economic, dar şi Zairul este tot aşa; dezastrul s-a petrecut în Tanzania, dar şi în Kenya. În 1963, la dobîndirea independenţei, Zambia (mare exportatoare de cupru şi cobalt, cu un teren agricol deosebit de fertil etc.) se afla mult înaintea Coreei de Sud, la toţi parametrii economici, avînd şi marele avantaj de a nu fi avut un război de proporţii pe teritoriul naţional; după 30 de ani, deosebirea este enormă: Zambia este o ţară săracă, cu un viitor mai degrabă sumbru, iar Coreea de Sud a intrat în onorabilul club al ţărilor mijlocii, cu frumoase perspective de a fi una dintre ţările bogate ale lumii secolului al XXI-lea. În 1973, după războiul civil biafrez, pe vîrful valului de prosperitate cauzat de creşterea preţului mondial al petrolului, Nigeria se afla, din punct de vedere al produsului naţional brut pe locuitor, la egalitate cu Thailanda şi mult deasupra Indoneziei; în 1979, Nigeria se putea mîndri cu un venit pe locuitor de 1200 de dolari, în vreme ce Thailanda şi Indonezia aveau sub 800 de dolari. În 1991, Nigeria avea doar 300 de dolari, Indonezia circa 700, iar Thailanda atinsese 1600... Şi Nigeria, cu două milioane de barili de petrol pe zi, este al patrulea mare producător de ţiţei din cadrul O.P.E.C.; cum este, atunci, cu putinţă ca această ţară bogată, cu o populaţie numeroasă (a zecea din lume, cu circa 90 de milioane de locuitori), care contribuie cu trupe la acţiuni de menţinere a păcii în Bosnia, Cambodgia, Somalia şi Liberia, care pretinde în fiecare an un loc permanent în Consiliul de Securitate al O.N.U. (şi se miră de fiecare dată că n-o ia nimeni în serios), să fi ajuns într-o asemenea izbelişte, şi nu numai din punct de vedere economic?

În cei 33 de ani de independenţă, Nigeria a avut cinci lovituri militare de stat (modest, după standardele sud-americane), alte patru eşuate, şase lideri militari şi doar nouă ani de guvernare civilă. Actualmente, deficitul bugetar este 10% din produsul naţional brut, iar inflaţia oscilează între 70-100% anual. În plus, telefoanele nu merg, energia electrică e sporadică, gunoiul zace nestrîns pe străzi, iar cozile la benzină au atins, se spune, proporţii româneşti. Recensămîntul din 1991 a arătat, spre surprinderea întregii lumi şi spre jena guvernanţilor, că Nigeria are vreo 20 de milioane de locuitori mai puţin decît declarase, iar populaţia creşte într-un ritm rapid (în ciuda epidemiei de SIDA). Pe un teritoriu mai mare decît România, Italia, Grecia şi fosta Iugoslavie luate laolaltă, coexistă circa 90 de milioane de nigerieni, grupaţi în peste 250 de triburi (Sudul, bogat în petrol, acuză, în genere, clasa politică - provenită în bună parte din Nordul islamizat - că risipeşte avuţiile ţării spre folosul propriu). Ce-i drept, corupţia nigeriană a devenit proverbială, datorită faptului că se practică pe scară largă şi la toate nivelele (se apreciază că nigerienii au între 25 şi 50 de miliarde de dolari în bănci străine); numai pentru anul 1992, luîndu-se în calcul, pe de o parte, producţia Nigeriei de petrol, iar pe de altă parte preţul mondial, între socotelile economiştilor şi datele publicate de guvern există o diferenţă de 2,7 miliarde de dolari... Deoarece privatizarea este doar o vorbă goală pentru liderii nigerieni (a fost privatizat doar 2% din portofoliul guvernamental), cine deţine puterea în stat este şi acela care împarte caşcavalul, întotdeauna potrivit unor linii tribale, cu rezerva deja pomenită a fondurilor aflate în conturi private la bănci străine. De aici, însemnătatea (economică, cu implicaţii politice) a proiectelor de prestigiu: noua capitală Abuja (un fel de Brasilie africană), aeroportul din Lagos, autostrăzi (neterminate şi cu gropi, căci guvernanţii se schimbă, şi fiecare vrea o autostradă cu şase benzi de circulaţie din capitală pînă în satul său natal).

Războiul civil din Biafra (în Sudul Nigeriei), între 1967-1970, a costat ţara un milion de vieţi omeneşti, dar după **boom**-ul petrolier de la începutul anilor '70, Nigeria spera să fie "locomotiva Africii" (alte ţări de care s-au legat asemenea speranţe deşarte: Egipt, Zair, R.S.A.). Importurile Nigeriei sînt semnificative pentru iresponsabilitatea guvernanţilor: maşini de lux (Mercedes Benz, Porsche, Maserati, Lamborghini...), şampanie, avioane militare (de la Mig 17 şi 21 la Jaguar şi Hercules C-130), aparate de aer condiţionat ş.a.m.d. Lipseşte orice voinţă politică de a redresa situaţia, scadenţele politice, economice, demografice etc. sînt doar amînate la nesfîrşit, iar liderii nigerieni (la putere sau în opoziţie) suferă de o cumplită lipsă de credibilitate politică, în interior şi în afara ţării. Şi Nigeria nu-i o republică bananieră oarecare, ea exportă milioane de barili de petrol **zilnic**, nu alune sau ceai, iar intelectualitatea nigeriană este una dintre cele mai sofisticate din lume, cu studii făcute la cele mai mari universităţi ale Europei şi Americii, cu o presă excelentă, critică şi la obiect, cu un premiu Nobel pentru literatură etc. Totuşi, nu-i mai puţin adevărat că Nigeria este doar o altă ţară africană, mai mare, poate cu o populaţie mai numeroasă (unul din cinci locuitori ai Africii subsahariene este nigerian, după cum unul din cinci locuitori ai planetei este chinez), dar, în fond, cam cu aceleaşi probleme ca atîtea alte ţări de pe continent; deosebirea constă în faptul că, Nigeria fiind mai mare, problemele ei apar ca mărite cu lupa, fiind prin aceasta, poate, mai lesne de diagnosticat.

Este de subliniat faptul că, pe întregul continent african, preponderenţa quasi-absolută a statului (îndeobşte reprezentat de partidul unic sau ca-şi-unic de guvernămînt şi/sau de lideri "providenţiali") a însemnat întotdeauna o frînă în calea dezvoltării economico-sociale; aceasta, spre deosebire de situaţia din Asia de Est, unde statul a avut, chiar în forme autoritar-dictatoriale, o influenţă benefică pe termen mediu şi lung. Iar această particularitate a Africii se cuvine să fie pusă în legătură cu absenţa (ori, în cîteva rînduri, cu caracterul foarte rudimentar) al societăţii civile. Aş îndrăzni să spun că nu lipsa unor lideri charismatici este de vină pentru înapoierea Africii (şi nici experienţa sclavagistă, trecutul colonial, imperialismul american, "ghinionul" cu Uniunea Sovietică etc.), ci tocmai absenţa societăţii civile.

Desigur (dar de ce "desigur"?), criteriile de a judeca performanţele guvernelor africane sînt altele decît acelea luate în considerare cînd se cîntăresc alte regiuni ale globului, chiar dacă nivelele de dezvoltare socio-economică şi politică erau foarte apropiate acum un sfert de veac, să spunem. De un deceniu, Africa suferă de dezinvestire, iar din acest punct de vedere situaţia din R.S.A. se aseamănă cu cea din ultimii ani ai Uniunii Sovietice; Africa este singurul continent în care investiţiile au scăzut în 1992 (cu o treime faţă de 1991), şi aceasta în bună parte din pricina situaţiei politic-instabile din R.S.A., dar şi datorită secetei care a afectat întreg Sudul continentului, agoniei regimului militar din Nigeria, anarhiei din Zair, precum şi unei serii de războaie civile care taie continentul, din Somalia pînă în Angola şi din Sudan pînă în Liberia.

De multe ori, în Africa, dacă liderii nu-şi înfometează şi ucid poporul - se cheamă că acea ţară este aproape o poveste de succes (cf.Ghana, în anii din urmă); dacă ajutoarele americane şi vest-europene pot fi distribuite fără prea multe pierderi de vieţi omeneşti - se cheamă că e bine. Dacă se semnează un armistiţiu între părţile implicate într-un război civil - se cheamă că s-a făcut un mare pas înainte; dacă un dictator catadicseşte, la presiuni americane şi vest-europene, să promită "alegeri libere" într-un viitor incert - se cheamă că a răsărit soarele democraţiei. Dar continentul se află în cea mai serioasă criză din istoria sa, iar liderii africani adoptă (ca toţi politicienii, de pretutindeni şi din toate timpurile) o strategie care să le asigure doar menţinerea puterii, cu avantajele economice aferente. Într-o ţară "normală", deţinerea puterii (ori doar a ponderii) economice conduce la preluarea şi păstrarea puterii politice; în ţările aşa-zisei lumi a treia însă (şi mai cu seamă Africa), deţinerea puterii politice este singura garanţie a puterii economice. De aici rezultă necesitatea, pentru guvernanţi, de a rămîne la putere cu orice preţ, iar pentru opoziţie - de a căuta să ajungă la putere, cu orice preţ; din rivalitatea acestor două "cu orice preţ" iau naştere războaiele civile africane. Tradiţia politică africană nu sugerează posibilitatea rotaţiei la putere a două sau mai multe partide (în loc de partide, se poate citi: triburi, grupări etc.), căci regula "cîştigătorul ia totul" este atotputernică şi bineştiută de toţi participanţii la cursa politică. E limpede că, dacă pierde puterea, Mobutu nu se va bucura de soarta rezervată preşedinţilor americani după ce şi-au depus mandatul, ci mai degrabă de cea a lui Samuel Doe, pentru că noii guvernanţi vor căuta, cu siguranţă, să pună mîna pe Mobutu şi pe miliardele de dolari dosite pe la bănci străine; iar Mobutu ştie aceasta, şi caută să evite o asemenea situaţie, rămînînd blocat la putere. Răstimp în care Zairul se cufundă tot mai mult, iar o eventuală viitoare tentativă de redresare se va dovedi extrem de dureroasă, şi de îndelungată, dacă va fi, în genere, cu putinţă.

Ca în multe ţări ale lumii "a treia" (iar Africa are, de fapt, numai ţări aparţinînd acestei "lumi"), guvernele sînt fie incompetente, fie corupte, iar cel mai adesea ele sînt atît incompetente cît şi corupte. Onestitatea (întotdeauna foarte relativă) a birocraţiei a stat la baza "saltului ontologic" din categoria subdezvoltării în cea a prosperităţii medii şi, eventual, în cea a "primei lumi": în Japonia, Chile, Spania, Turcia, tigrii est-asiatici etc., succesul economic a fost obţinut în condiţiile absenţei unui regim politic democratic. Dimpotrivă, punerea laolaltă a corupţiei şi democraţiei pare să fi fost întotdeauna reţeta sigură a dezastrului economic, precum în India sau în Filipine.

O economie de piaţă este un privilegiu al ţărilor bogate, arăta demult J.K.Galbraith; pe de altă parte, experienţa istorică a ultimului secol şi jumătate sugerează faptul că pentru a ajunge la prosperitate şi la o economie de piaţă este nevoie de un stat puternic şi de o politică economică inteligent-intervenţionistă, îndeosebi în cazul ţărilor cu un start mai întîrziat şi care au de recuperat importante handicapuri (Germania lui Bismarck, Japonia post-Meiji, Spania lui Franco, Coreea de Sud, Singapore, Chile sub dictatura lui Pinochet ş.a.m.d.). Este o falsă problemă, aceea a ţărilor în curs de dezvoltare (din Africa, dar şi din Europa de Răsărit sau fosta Uniune Sovietică, deopotrivă): de a asigura creşterea economică în condiţiile unui cadru politic preponderent democratic. Ceeea ce contează realmente este prosperitatea economică, iar nu democraţia; dacă cea dintîi lipseşte, poporul se va îndrepta în chip firesc spre populism, naţionalism (tribalism), fascism, dictatură. Dacă există creştere economică, atunci societatea civilă îşi va lua revanşa, mai devreme sau mai tîrziu, asupra oricărui trecut dictatorial; dacă nu - nu.

Actualmente, produsul naţional brut al tuturor ţărilor aflate la Sud de Sahara este mai mic decît cel al Olandei (şi scade continuu); investiţiile de capital privat, care înregistrează un veritabil **boom** în anii din urmă în ţări sărace, au ocolit Africa, şi este de aşteptat ca, în următorul secol, capitalul străin să fie reprezentat aproape în întregime de către banii daţi sub formă de ajutor. Prăbuşirea U.R.S.S. a contribuit decisiv la crearea unei noi situaţii strategice în lume, dar liderii africani par să nu fi realizat încă această schimbare; ţările bogate, după terminarea războiului rece, nu mai sînt interesate să-şi cumpere prieteni şi aliaţi în Africa.

Din punct de vedere economico-strategic, este firesc pentru ţările bogate (chiar în condiţiile recesiunii prelungite prin care trec economiile lor) să investească, inclusiv sub formă de ajutor, în Europa de Răsărit şi în fosta Uniune Sovietică (iar de curînd palestinienii s-au aşezat şi ei la această "coadă" privilegiată). Pe de altă parte, Banca Mondială şi Fondul Monetar Internaţional şi-au fixat standarde prea înalte, iar multe ţări africane nu sînt în stare să le îndeplinească, şi deci nu pot primi bani de la cele două instituţii; mai cu seamă cerinţele vizînd (a) reducerea deficitelor bugetare şi (b) controlul asupra inflaţiei sînt aproape exorbitante şi contribuie în mod decisiv la blocarea ajutorului (de curînd, Nigeria şi Coasta de Fildeş, două ţări importante ale Africii de Vest, n-au fost în stare să atingă obiectivele convenite de comun acord cu Banca Mondială şi Fondul Monetar Internaţional, astfel încît banii n-au putut fi distribuiţi ţărilor respective).

Esenţa, situaţiei este următoarea: Banca Mondială şi Fondul Monetar Internaţional cer guvernelor - nu doar celor africane, desigur - să-şi reducă deficitele bugetare, prin reducerea cheltuielilor guvernamentale. În Africa, de obicei, cele mai importante cheltuieli bugetare sînt: armata, poliţia, învăţămîntul şi asistenţa medicală. Guvernul X, să spunem, reduce fondurile alocate de la buget pentru învăţămînt şi sănătate, menţinînd însă fondurile pentru armată şi poliţie (în termeni reali, aceste din urmă fonduri cresc întotdeauna), deoarece stabilitatea regimului depinde de armată şi de poliţie; apoi, guvernul X vine în faţa poporului (care acum trebuie să plătească taxe şcolare şi medicale) şi spune că B.M. şi F.M.I. au impus acest regim de austeritate în vederea restructurării economice. În asemenea condiţii, nu-i deloc de mirare că cele două instituţii mondiale nu sînt foarte populare printre africani. Mai mult încă, deoarece se întîmplă ca deficitul bugetar să nu se reducă, pentru că fondurile suplimentare alocate armatei şi poliţiei (la care se adaugă subvenţiile acordate întreprinderilor de stat nerentabile, subenţiile protecţioniste pentru muribunde ramuri economice minate de ineficienţă, subvenţiile acordate pe bază regională sau/ şi tribală etc.) sînt cel puţin echilibrate de reducerile din bugetele pentru sănătate şi învăţămînt, banca centrală tipăreşte mai mulţi bani, alimentînd inflaţia, iar roadele politicii de "austeritate şi restructurare" întîrzie să se arate şi altfel decît sub forma unor greutăţi suplimentare pentru categoriile cele mai defavorizate (şi mai numeroase). Cîteodată, ca în Zambia, întregul program devine un eşec, spre marea bucurie a acelora care, în principiu, sînt împotriva recomandărilor B.M. şi F.M.I.; de pildă, în 1986, Nigeria a respins propunerile B.M. şi ale F.M.I. de reducere a deficitului bugetar, deoarece - spun experţii străini - adoptarea programului ar fi presupus monitorizarea finanţelor nigeriene de către contabili internaţionali, ce şi-ar fi dat repede seama de canalele corupţiei. Apoi, Nigeria a adoptat un program propriu de asanare a economiei, întru totul identic cu cel sugerat de B.M. şi F.M.I., dar fără contabili străini, program ce a eşuat răsunător.

© M. Oroveanu

Dan OPRESCU

# Dilema lui Farfuridi

Ritmul planetarizării modelului de civilizaţie al Europei moderne ("care în orice ocaziuni a dat probe de tact") pare implacabil. Imensa mediatizare a discuţiilor (şi disputelor) legate de acordurile (şi dezacordurile) economice internaţionale – conversii valutare, tarife, zone de influenţă – a polarizat atenţia marelui public în jurul problemelor strict economice ("enteresul şi iar enteresul"). S-ar spune că momentul morţii (anunţate) a utopiilor coincide astfel cu triumful imanenţei absolute a valorii de schimb. Căci n-a cuprins oare **commercium**-ul contemporan pînă şi conversiile "iconomico-religioase" (de la catolicism la ortodoxism şi invers, de la budism la creştinism şi invers, de la monoteism la politeism şi invers, într-un ameţitor iureş al liber schimbismului confesional), dar şi piaţa tarifelor "mîntuitoare" (reeditare, peste timp, investită cu rang de "operă a lui Dumnezeu", a medievalului comerţ cu indulgenţe) sau trasarea noilor zone ale marilor acţiuni "misionare" (în căutare de noi pieţe de desfacere: greco-catolicii în lumea jurisdicţiei ortodoxe, budiştii în cea a stăpînirii romane, islamul în inima Franţei catolice, creştinismul în cea a Japoniei şintoiste)? ("Statul n-are idee de ce face omul acasă... "). Nu e locul să stabilim aici valoarea acestor tranzacţii mai mult sau mai puţin "iconomice". Ne mărginim doar a constata o lemă.

La o analiză mai atentă însă, ades invocata "imanenţă" economică pare a-şi avea temeiul într-o realitate mai curînd "transcendentă"... ("Curat murdar"). Într-adevăr, se vorbeşte astăzi tot mai insistent de o Europă economică a catolicilor şi protestanţilor (cazul tragic al Iugoslaviei continuă să obsedeze conştiinţele "unioniste"), de încercarea americană de a zădărnici prin izolarea Germaniei protestante sau prin controlul Rusiei ortodoxe, de pericolul pe care îl reprezintă pentru Occident Asia, ale cărei popoare extrem orientale împărtăşesc religii ale legii şi supunerii (fapt ce ar explica relaţiile speciale dintre patroni şi angajaţi, rata sporită a productivităţii, consumul relativ scăzut) sau de pericolul fundamentalismului arab (ca şi cînd n-am avea şi noi faliţii noştri). ("Eşti tare, stimabile, la machiaverlicuri...") A apăra valorile occidentale a devenit sinonim cu a salva temelia creştină a civilizaţiei europene ("cînd e vorba de prinţipuri...") şi chiar în ţările zise creştine, recent eliberate de comunism, adevăratul război se duce pe terenul mentalităţilor. Dacă, în plus, "noua gîndire" a vremurilor noastre presupune cinstea, competenţa şi ajutorarea socială a aproapelui, atunci o asemenea mentalitate este ea însăşi sublimă ("dar lipseşte cu desăvîrşire")... Imanenţă sau transcendenţă? ("Eu... pentru cine votez?").

Singurul lucru cît de cît sigur ("mă rog, daţi-mi voie") este că trăim un eon paradoxal. Fie şi pentru faptul că trebuie să ne orientăm (adică să căutăm Estul) spre Vest. Am proclamat sfîrşitul ideologiilor şi, odată cu Nietzsche, moartea lui Dumnezeu. Vrem să înmormîntăm orice utopie. Lema. Dar nu înseamnă creştinismul tocmai moartea prealabilă a oricărie iluzii şi, în cele din urmă, chiar moartea lui Dumnezeu Cuvîntul? Moarte sau înviere? ("Aud?") Cercetînd realitatea fizică a spaţiului şi timpului am dat peste posibilitatea metafizică a ne-spaţiului şi ne-timpului. Încercînd să estimăm empiric imanenţa, am descoperit că orice măsurătoare depinde de modelul cosmologic transcendent pe care îl alegem. ("Coană Joiţico, adevărat?") Am declarat banul ca singura realitate veritabilă şi băncile, singurul loc unde pulsează actualitatea. Lema. Dar n-am înfiinţat tot noi băncile de sînge şi organe, ca să nu mai vorbim de băncile de foetuşi, unde se integrează realităţii economice a imanenţei însăşi posibilitatea transcendentă a iconomiei persoanei? Posibilitate sau realitate? ("Tache, Tache, fii cuminte."). Singurul lucru sigur e că nimic nu e sigur... ("Brînzovenescule, mi-e frică de trădare."). Nici imanenţa ("prea-prea") nu e prea imanentă, nici transcendenţa ("foarte-foarte") nu e foarte transcendentă. Adevăratul eveniment e de aşa natură încît, pentru a-l înţelege, trebuie, cum s-a mai spus, să citim, împreună, ziarul şi evanghelia. ("... că acuma dumneavoastră ştiţi că bietul poliţai... are şi el ceas de mîncare, de băutură, de culcare, de sculare ca tot creştinul...")

Am ajuns, iată, să trăim într-un soi de banalitate eschatologică (prea-foarte), într-o transcendenţă familiară (foarte-prea), fără a fi deloc pregătiţi pentru o asemenea eventualitate. Resimţim simultaneitatea termenilor dilemei ca pe o criză profundă, imposibil de catalogat. Ne obişnuisem (pînă la plictis) cu crizele generice: criza de energie, de producţie, guvernamentală, politică, interetnică, internaţională – ("ce ziceam dar?") – ştiind prea bine că a da un nume (comun) conflictului înseamnă a-l banaliza, atîrnînd astfel forţa gregară a unei imunităţi dinainte cîştigate. Prevăzînd din start posibilitatea bolilor specifice (contagiuni ale genului) ne credeam vaccinaţi împotriva morţii însăşi. Or, medicina contemporană nu poate trata expierea, ba, mai mult, ea ne-a pus în faţa unor maladii al căror "specific" e tocmai acela de a fi cu totul nespecifice ("o dăm anonimă!"). Ele nu atacă ceva – fiinţarea – ci totul – fiinţa. O altă manieră în care diferenţa ontologică survine în banalitatea noastră cotidiană. ("De unde pînă unde?") Un fel indirect, deşi brutal, de a afirma nespecificitatea vieţii şi, mai ales, a libertăţii. Ce tratament să aplicăm unei atari crize cînd orice iniţiativă e, în fapt, tranzitivă – şi/ şi – în vreme ce lanţul tranziţiei sfîrşeşte mereu în acelaşi nici/ nici? Preţul energiei depinde de nivelul producţiei, acesta de eficienţa guvernării, care e o consecinţă a sănătăţii politice, expresie, la rîndu-i, a stabilităţii naţiunii, a cărei soartă stă în cumpăna jocului de interese la scară planetară. Or, acesta din urmă ("Daţi-mi voie... Domnule prezident!"), depinde, paradoxal, tocmai de preţul energiei ("Na!")... Trăim cu adevărat o criză a cercului vicios. ("Cînd zicem dar '64, zicem plebicist, cînd zicem plebicist, zicem '64...") Criza fără obiect. Criza în sine. Nu ştim nici de unde vine, nici unde se duce. Ştim doar că veritabila schimbare nu poate surveni din interiorul sistemului şi că orice încercare de autoreflecţie generică (trebuie reformată viaţa economică, ba nu – cea politică, ba nu – cea internaţională, ba nu – cea religioasă) conduce la paradox.

("Stimabile, să lăsăm plebicistul, dacă mă iubeşti; să trecem la cestiune.")

Sîntem, aşadar, constrînşi să acceptăm o "reviziune". Dacă tradiţionalismul înseamnă tranziţia prezentului la specificul trecutului ("de la care atîrnă"),iar modernismul, tranziţia prezentului la specificul viitorului ("de la care depandă"), ar trebui să ne punem întrebarea privitoare la posibilitatea unei tranziţii a prezentului în el însuşi. "Vine, mă-nţelegi, ocaziunea" să nu mai dăm vina pe trecutul fatal ori pe viitorul incert ci să încercăm o revoluţie conservatoare – "să se revizuiască, primesc!, dar să nu se schimbe nimica" – sau o restauraţie progresistă – "să nu se revizuiască, primesc!, dar atunci să se schimbe pe ici pe colo, şi anume în punctele... esenţiale". Ne-ar trebui o schimbare socială neschimbată, o stabilitate socială instabilă. Pleacă – ai noştri, vin ai noştri. Or, venirea în întîmpinare a celor care-au plecat e un fel de mişcare a nemişcatului, o tainică avansare prin demisie, un mod inedit (politic) de a-ţi da cu dreptu-n stîngu'. Fără să ştie, Farfuridi descoperise sublimul eternei întoarceri a aceluiaşi, principiu al rotaţiei cadrelor.

Şi, totuşi, dilema lui Farfuridi e prea aproape de nemişcatul mişcător al filosofilor pentru a nu-i căuta îndreptăţirea. (Chiar şi caricatura e avatarul unei idei.) Într-adevăr, există un caz în care autoreferenţialitatea nu mai e paradoxală, în care cercul vicios nu mai e vicios – cazul propriei noastre persoane, al conştiinţei de noi înşine. Ne schimbăm, desigur, după cele mai diverse criterii generice, dar fundamentul negeneric al tuturor acestor schimbări – eul nostru – nu se schimbă. Altfel, o schimbare specifică ar antrena şi una nespecifică şi atunci cel care s-a schimbat n-am mai fi noi, ci altcineva... În orice schimbare, ceva permanent rămîne şi, invers, tocmai permanenţa e cea care se schimbă. Criza pe care o instituie trecutul sau viitorul nostru e, de fapt, o criză a prezenţei noastre faţă cu noi înşine. Ea ne e cea mai apropiată şi, de aceea, cea mai îndepărtată. Căci, de frica de a rămîne în contemporaneitatea propriei tensiuni (de a ne suporta), fugim fie în viitorul unei schimbări schizoide, fie în trecutul unui trecut paranoic. ("Ce roşu s-a făcut.") A sta faţă către faţă cu tine însuţi presupune, evident, trădarea celui ce ai fost ca şi a celui ce vrei să fii. Dar cel tradus şi traducătorul sînt acum una şi aceeaşi persoană ("gîndeşte-te, stimabile, că sîntem membrii aceluiaşi partid"). A te trăda devine astfel un mod anume de a te vădi, de a te aduce în lumina prezenţei unui interval ale cărui extreme coincid şi al cărui mijloc e tocmai transparenţa. ("Trădare să fie... dar s-o ştim şi noi.")

Sîntem o realitate dialogală şi, prin urmare, dilematică. Din două una: ori fugim de schimbare, şi atunci fugim de noi înşine; ori rămînem în noi înşine, şi atunci rămînem în schimbare. ("Din această dilemă nu puteţi ieşi...Am zis!")

Farfuridi avea dreptate. Trebuie recuperat nefirescul firescului:

Doar adîncirea crizei ne mai scoate din criză. Speranţa noastră e îndoită. E o di-sperare.

"Mai mulţi membri ai partidului..."

Pentru conformitate,
Virgil CIOMOŞ

P.S. " –Da' dacă ne cunoaşte slova la telegraf?

– Punem pe altcineva s-o scrie."

# Petiţiunea la zi

În aceeaşi zi, din acelaşi oraş, am primit la redacţie două telefoane. La primul, cineva vroia să ştie orarul publicaţiei noastre, fiindcă trebuia să ajungă neîntîrziat la **Dilema** cu "o problemă care nu se poate rezolva decît la faţa locului". Al doilea apel venea din partea unui difuzor de presă, care ne anunţa că în acel oraş din nordul Moldovei revista noastră n-are prea mare căutare. În urma acestei veşti, interesul faţă de omul care avea o problemă cu **Dilema** - crescu explicabil. A doua zi, primindu-l la redacţie, am înregistrat plîngerea sa pe care o redăm aproape în întregime:

"Lucrez în străinătate şi am venit pentru chestia cu ziaru', cu treaba cu acest reportaj. Mi s-a spus că eu cu soţia, în casă, trăiesc rău... Şi aş fi avut în casă un inspector (de la forţele de muncă n.n.) la care i-am dat valută, i-am dat bani, "diplomat", adidaşi etc... Eu n-am avut aşa o tangenţă cu nimeni. Acest inspector este arestat, acuzat de luare de mită şi fals de acte; a fost prins de poliţia economică şi arestat. Cartea mea de muncă este pierdută de acest inspector, care este în cercetări; şi nu este numai o carte de muncă pierdută, nu-i cazul numai al meu. O carte de muncă aici în oraş, aşa este zvonul, se vinde cu două milioane, chiar şi cu trei milioane, în funcţie de vechime. Acuma, probabil că o cunoştinţă de familie, o cunoştinţă de-a acestui inspector, probabil că are cartea mea de muncă - şi nu numai a mea, dar şi-a altora - şi el, persoana respectivă, s-a dat drept numele meu în faţa unor reporteri şi a dat calomnia între familia mea ca să-mi facă mie rău. Şi eu n-am tangenţă cu nimeni. Că mi s-a pierdut cartea de muncă şi eu aş fi dat acestui inspector ca să-mi facă o altă carte... Soţia mea este o femeie modestă, cinstită, corectă. Locuim la bloc şi am o fetiţă de 13 ani. Nu am ce obiecta asupra soţiei mele. Ca să facă rău între mine şi soţie, persoana respectivă a dat o calomnie foarte mare între mine şi soţie, ca eu să prind ură pe soţie şi soţia să prindă ură pe mine. Am stat cu soţia de vorbă, nici nu cunoaşte aşa ceva, nici nu ştie. În cazul ăsta eu vreau să descopăr cine este persoana care s-a recomandat la reporteri c-aş fi eu. Toată lumea cu care mă-ntîlnesc prin oraş, toţi mi-au zis: în revista **De-le-ma** este scris reportajul (titlul, din auzite, ar fi): "un soţ încoronat". Dar de unde să iau ziarul? Oamenii de bună credinţă care mi-au spus, l-au citit şi de două-trei ori, în luna august... Se stă la rînd, că nu se găseşte, eu nu l-am prins, foarte greu am găsit cu soţia nr.41... Noi ce dorim? Dorim să prindem acea persoană. E ceva de-o calomnie. Noi vrem să depistăm, poate cineva a scos o foaie din **Dilema** şi-a făcut altă foaie, în altă parte, şi numai a ataşat-o. Să nu fie alţii care tipăresc ceva fals şi bagă pe lîngă acest ziar... Poliţia mi-a spus în felul următor: că revista se poate modifica - cineva sustrage o foaie să o bage în alt ziar. Revista a văzut-o publicul, oamenii, poliţia n-a văzut-o. Cînd am pornit încoace eu am întrebat la poliţie: ei au zis c-au auzit de ziarul respectiv, dar n-au văzut; au zis să vin la Bucureşti, să văd care-i treaba şi să dau un telefon dac-am găsit. Dacă n-am găsit, de-aici trebuie să plec la Tîrgovişte să caut ziarul **"De-lec-ta"** (Delict? Flagrant delict? - n.n.); parcă-aşa. **Delict** nr.7. Să nu fie mascată chestia asta acolo... O persoană mi-a spus că-i un ziar colorat; alţii mi-au zis că nu-i ziar colorat, ci-i ziar simplu, de 4 foi, 4 pagini şi scrie **Di-le-ma** pe el... Nu ştiu ce să fac, să nu fie un zvon... Ca să ştiu pe cine să iau la răspundere...' Cînd am arătat **Dilema**, "ăsta-i ziarul"? - unele persoane au zis: "Da, ăsta-i". Mi-au arătat că a fost (reportajul - n.n.) la a doua foaie, a doua pagină; mi-au arătat că acolo scria frumos de calomnie. Cînd am arătat la altul, nu, "era un ziar colorat". Am căutat şi la **Dracula**. Nu-i. Da' de ce nu găsesc nr.7 din **Delict**: am găsit 5, 6, 8, 9, 10, 11,... Să nu fie cumva vreo legătură... Eu am să circul foarte mult în oraş, poate-l găsesc la pensionari, la bibliotecă nu este, c-am fost, în altă parte nu există; şi-am să circul aşa din persoană în persoană pînă am să prind ziarul respectiv. Şi-atunci am să vă spun clar despre ce e vorba. Am făcut drumul ăsta ca să văd treburile, personal, cum se petrec. Singura şansă e la Tîrgovişte; ne poate salva. Continuăm drumul ca să descoperim acest caz".

Tot timpul, vizibil neinteresat decît de pagina a II-a, a răsfoit colecţia revistei: numărul 41, întors probabil pe toate feţele în noaptea petrecută în tren, părea să-i fi clătinat întrucîtva convingerea că în **Dilema** a apărut "ceva de-o calomnie" între el şi soţia. Trebuia s-o ia de la capăt (Ca noi toţi, de altfel). La Tîrgovişte, care va să zică... Dacă nici acolo adevărul nu va ieşi la iveală, ultima soluţie - eficientă şi radicală - i se pare la mintea omului. Odată întors în oraşul său intenţionează să dea în judecată, unul cîte unul, pe toţi cei care pretind c-ar fi citit **Dilema** "aceea", deşi nimeni n-a văzut-o. Ei?!

Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 633.11.62 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 633.11.62, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.009.401.30.03 - BRCE ISSN 1221-30-55

*CONSILIUL EDITORIAL:* Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
*REDACŢIA:* Magdalena BOIANGIU, Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Teodor SUGÁR (secretar general de redacţie), Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (red. şef adjunct)
*RESPONSABIL DE NUMĂR:* Magdalena BOIANGIU
*CORECTURĂ:* Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
*TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:* Gabriela ANDREESCU, Florin MĂNESCU
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96

● Anul I ● Nr. 44 ● 12-18 noiembrie 1993 ●

Anul I
nr. 45
19-25 noiembrie 1993
16 pagini 100 lei

# DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

# ORGOLIADA – ÎN ȚARA LUI "ȘTII CINE SÎNT EU?"

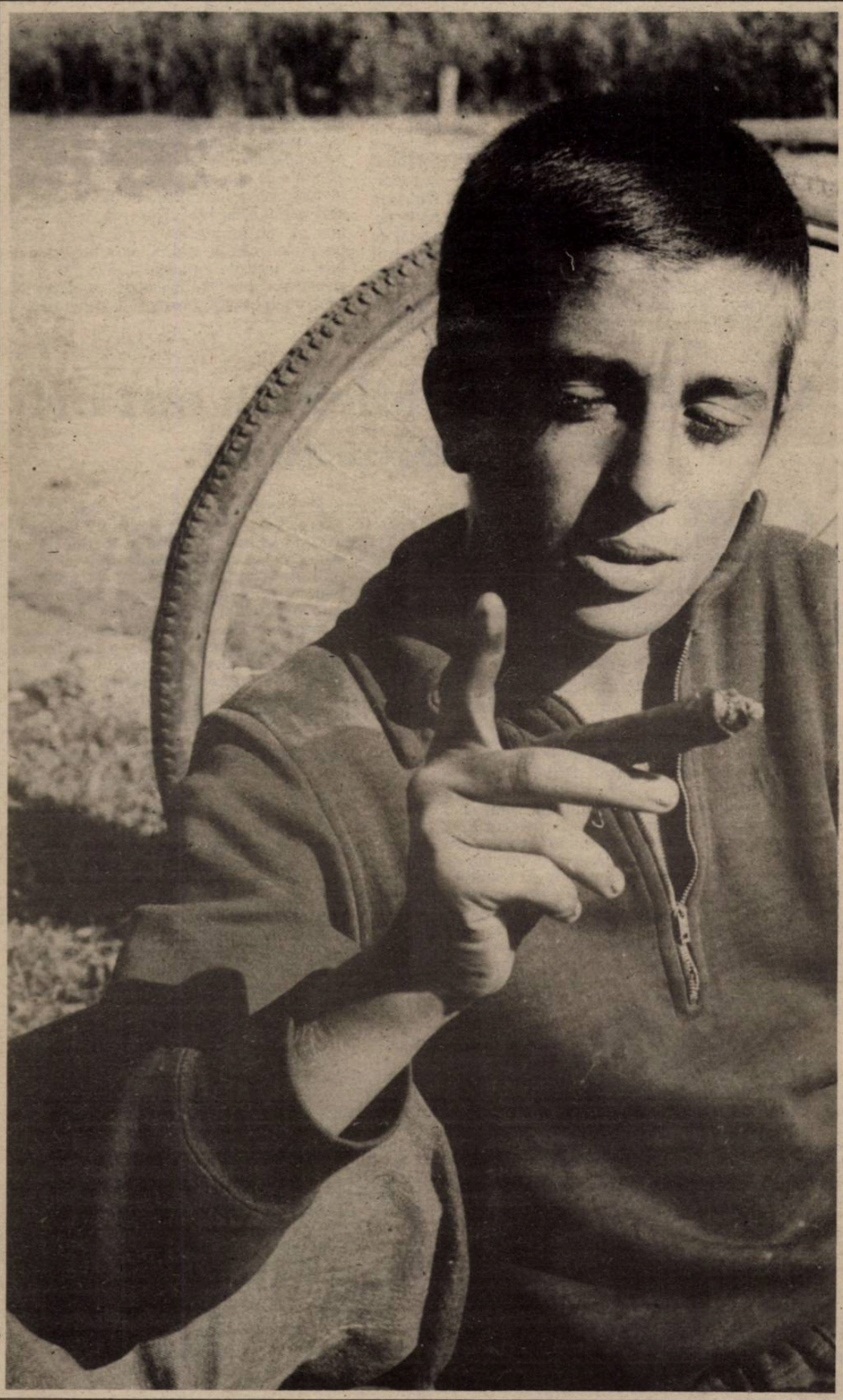

© M. OROVEANU

Convinși că se știe cine sînt și ce-i desparte pe d-nii (în ordinea paginilor): Dan C. MIHĂILESCU, Octavian PALER, Nicolae BREBAN, Costache OLĂREANU, Emil HURE ZEANU, Corneliu COPOSU, Nicolae MANOLESCU, Petre ROMAN, Radu CÂMPEANU, MARKÓ Béla, Ioan ALEXANDRU, Valer SUIANU, George PRUTEANU, János SZÁSZ, Mircea NEDELCIU, Ioan GROȘAN, preot Adrian NICULCEA, rămîne o problemă pentru orgoliul personal al fiecărui cititor să înțeleagă ce i-a îndemnat pe toți aceștia să se strîngă în jurul DILEMEI noastre.

Pentru deplina clarificare: la pagina 15 – un Ion STOICA, groparul din Piața Amzei, și în pagina 16 – un Lucian PINTILIE, regizorul "Salatei"

**"Răul vine de acolo că orice autoritate tinde să devină abuzivă. Cum să faci ca autoritatea să nu fie ispitită să abuzeze? E o voință de stăpînire, un orgoliu imbecil care trebuie neapărat stîrpit. Elită este omul nemuncit de voința autorității. Cum să stîrpești acest lucru în țara lui "știi cine sînt eu?"**

**(*Eugen IONESCU*, la 1946)**

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

*"Orgoliada" începe din pagina a doua.*
*Cititori, oriunde aţi fi, iertaţi-ne!*

# ORGOLIILE ORGOLIULUI NOSTRU

Orice moment de re-aşezare a lumii, de "nouă ordine" şi "reîmpărţire a sferelor de influenţă" declanşează mecanismul orgoliilor naţionale. Mustăciosul somn aţipit pe fundul iazului iese către faţa apei şi face valuri, ca să ştie copiii, gîştele şi raţele că el e viu, cu burdihanul năsăţios, stăpîn uriaş al micului adînc. Acum, chiar dacă se lucrează, potrivit grandomaniei la modă, cu orgolii continentale şi regionale, somnii locali rămîn patronii infailibili ai iazurilor comunale.

Cît cuprinzi cu mintea: orgoliadă. Ursul rus, cowboyul american, piticul uriaş asiat, ruleta Dragonilor, toba africană, armura teutonă, cocoşul galic, piovra italiană, coroana britanică trag de colo colo năvoadele în care forfota peştilor mici încearcă să lărgească ochiurile plasei. Orgolii financiare, orgolii militare, orgoliul "poporului ales", orgoliile popoarelor nealese, orgoliu roşu, verde, galben, negru. Orgoliadă în Biserici – catolicism, ortodoxism, islamism, ecumenism, puzderia sectelor, inflaţia ereziilor, care mai de care cu hărţile, băncile, cartelările şi cruciadele underground. Pretutindeni: orgoliu majoritarilor faţă cu orgoliul minoritarilor. Trufia de massă versus blazoanele lobbyste. Şi dă-i şi luptă în jocul de puzzle al enclavelor, peste tot aflătoare cu duiumul. Se cere Franţa pentru francezi şi se luptă Germinalul cu Jurassic-ul american **via** GATT. Se cere Germania pentru nemţi, se cere Europa pentru europeni, se cere URSS pentru Rusia, ca să nu mai vorbim de orgoliada separatismelor, de la corsicani la kurzi, de la gruzini la irlandezi, de la clocotul identităţilor tribale africane pînă la toate "cărările luminoase" de te miri unde.

Aşa cum revoluţiile s-au înşirat pe aţă ca mărgelele, de doi–trei ani s-a dat drumul la "tema identitară", la "tribalism", la "altericid", la specific, autonomie locală, drepturi individuale şi drepturi comunitare, încît lumea a dat jos de prin poduri lăzile cu hrisoave, straie şi arme etnoculturale, ca să-şi dumirească încă şi încă o dată statura şi rosturile. Fiecare se consideră o excepţie, drept care şi noi, înzestraţi din plin cu străvechiul "ca la noi, la nimenea" ne înfăţoşăm cuminţi, dar dibaci, la noua "primăvară a popoarelor". La însămînţări, în vederea recoltei de toamnă.

Popor vechi, avem acea nepăsare a siguranţei cum că "locului ne ţinem" apărîndu-ne "neamul" (respectiv: "sărăcia şi nevoile"), drept care dăm cu tifla civilizaţiei exaltînd virtuţile curativ–istorice ale statu quo-ului, ale închiderii în mitul ruralităţii inefabile şi parodiei corporatiste. Naţie tînără, avem orgoliul suferinţei, alimentat de inevitabilele condiţionări ce ne-au fost impuse la cîştig, de la 1877 şi Congresul de la Berlin pînă la cele cerute pentru Marea Unire, cele pentru Basarabia şi Ardeal, pentru Yalta şi FMI etc. Un orgoliu invariabil retro–activ. Ba mîndria că "boicotăm istoria", ba orgoliul cuminţeniei (carul cu boi), al resemnării profitabile, ba orgoliul "plăcii turnante", al statului–tampon care visează că-i păcăleşte pe toţi şi ne face să ne imaginăm în postura de nod de cale ferată Vest–Est, pe post de cheie danubiană şi patron maritim. Plus orgoliul infanterist al "tabacherei", cum că, fiind cu unul–doi paşi îndărătul plutonului, avem norocul că-i putem vedea pe ceilalţi căzînd în groapă şi ne ferim la timp!

La urma urmei, dacă ne gîndim bine, n-ar trebui să ne comparăm orgoliul decît cu americanii şi ruşii, cu, adică mîndria multinaţionalităţii şi cu trufia imperială. Mai rar aşa sinteză de orgolii alogene vărsate-n imemorialul creuzet dacic, ale cărui însemne de cîmp heraldic sînt sinuciderea lui Decebal şi interzicerea cultivării viţei de vie de către Burebista...

Avem, deci, la orgoliul "retragerii în munţi" şi la cel tipic "ritmului sempitern al transhumanţei", adăugate: orgoliul latin (geometrie şi hedonism, ars amandi şi ars moriendi, apeducte şi legiuni); orgoliul grec (maritim, mercantil şi locvace, ironic, dionisiac şi athonit, pătimaş, histrionic şi cinic, languros, gurmand şi senin – pohlivănia şi gustul pentru fast); orgoliul slav (magia teluricului, mistica brazdei şi-a plugului de lemn anistoric, iconismul aprig şi apetitul eretic, horbota, carafa şi lăutarii, sedentarismul anticomercial şi lehamitea hohotitoare în faţa invenţiilor civilizaţiunii); orgoliul iudaic (extracţia abstractelor din concret, cultul zilei de mîine şi oroarea de ce-a fost ieri, versatilism oportunist, patima schimbării cu orice preţ şi fascinaţia prefixului TRANS, aflate însă în etern conflict cu îndărătnicia sucită de tip dacic–muntos şi cu hipnotica atracţie păduroasă a prefixului ÎNTRU); orgoliul turcesc (taclaua, viziunea lumii ca bazar, bîlci şi troc general complice, frenezia bacşişului de la portar pînă la Dumnezeu, lenea aurită, plăcerile pufoase paralel cu iuţirea de iatagan la mînie); orgoliul armenesc (febra tactilă în faţa edecurilor, impulsul antiosmanlîu, rafinament estetic şi plantarea de cuci în cuibare străine); orgoliul maghiaro–habsburgic (diplomaţie labirintică, mania pertractărilor infinite, sînge răzvrătit, respect faţă de Cancelarie plus cîntecul geo–specific "C-aşa-mi vine cîteodată/ să dau cu cuţitu-n piatră")... plus orgoliul ţigănesc, cel al legilor (veşnic) nescrise, al psihologiei de şatră, cultul ieşirii din timp şi al pustiirii locului, paralel cu lăcrimoşia paseistă a romanţei, cu inima albastră scăldată-n sînge şi vin roşu, dispreţul "drumului de fier" şi al acoperişului, dublat de fericirea berbecilor arşi în spuză şi-a salbelor de aur din mirifice epoci revolute faţă de care zgîrîie–norii şi toată civilizaţia **dumnealor** sînt mofturi de adormit copiii. Or, noi sîntem bătrîni de tot...

Şi asta încă nu-i totul, sîntem încă departe de nuanţe, de fibra polonă, de cea ucraineană, de bruma sefardă şi cohortele galiţiene, de gospodărismul german şi legumicultura bulgărească, de grădinăritul sîrbo–bănăţean şi de cîte altele pe care n-avem loc a le dezvolta şi care forfotesc înlăuntrul orgoliului românesc.

Vorba e: ce facem cu atîta orgoliu? Păi, ce să facem! bunăoară, cam ce fac şi eu acuma, la paişpe grade-n casă, cu trening, halat, cipici şi două perechi de ciorapi de lînă mioritică: în loc să mă duc la administraţia blocului şi să întreb de ce-s caloriferele reci, mă delectez scriind articole pentru **Dilema**. Nu că am orgoliul să mă dau exemplu de non–acţiune naţională (că, ştiţi: tăvăliţi cîndva în praf asiatic, avem orgoliul non–acţiunii, al răbdărilor prăjite la focul mic al contemplaţiei păguboase), însă imaginea insului stupid, care degeră dar face la articole cu gîndul că "vine ea şi primăvara" cred că-i îndeajuns de elocventă pentru rolul nostru în orgoliada generală.

Dan C. MIHĂILESCU

## Despre orgoliu, (din nou) la "Sfîntu Sava"

**1. Sînteţi o persoană orgolioasă? Dacă da, în ce fel vă manifestaţi?**
**2. Ce părere aveţi despre orgoliu? Este o formă benefică sau malefică de manifestare a personalităţii?**

**Irina Anghelescu:** 1. Da. Cine nu e? Iar eu mai mult decît alţii. Cer foarte mult de la prieteni, mă refer la reciprocitatea sentimentelor. 2. Cum naiba să fie benefic? Dar, cred că nu poate fi eliminat.

**Cosmina Ţapu:** 1. Cred că da, şi, dacă sînt sinceră, e născut din oarece complexe. Prin necesitatea de a mi se dărui. 2. E o prostie!

**Mihai:** 1. Da, dar mă străduiesc să nu se vadă. Păi nu prea accept importunări. 2. Cred că e bine să-ţi cunoşti valoarea. Să fii însă şi tolerant cu ceilalţi.

**Nicoleta:** 1. Da. Mi s-a reproşat cu o gaşcă de ocazie că aş fi infatuată şi că îi tratez de sus pe ceilalţi. 2. Eu mi-am îndepărtat mulţi prieteni prin asta şi nu îmi pare bine.

**Dragoş M:** 1. Nu. Nu îmi pot depăşi timiditatea. 2. Poate deveni malefic, dacă ieşi din spiritul creştin.

**Andrei M.:** 1. Da, sînt destul de orgolios, dar încerc să ascund partea asta. 2. Eu consider că orgoliul mă ajută, mă stimulează.

**Costin E.:** 1. Nu, am fost crescut să nu fiu. 2. Una benefică, în măsura în care nu e vorba de un orgoliu agresiv. Că dacă eşti momîie, nu prea ai şanse să te impui.

**Iorgu:** 1. Uite că nu m-am gîndit la treaba asta. 2. Trebuie să mă gîndesc. Este o formă malefică. Aşa am ştiut mereu.

**Ana:** 1. Încerc să învăţ să nu mai fiu. Cu Biblia în mînă. Deşi cred că e prea mult pentru mine. 2. Sînt prea... orgolioasă.

**"Lasă numele!":** 1. Sînt o fire orgolioasă, cred. Da' oricum nu-mi place. Salutare!

**Mihnea Mircan:** 1. Da. Cred că am trecut de fazele orgoliului contestaro-acneic, ca şi de cele ale delirului picto-poetic. E vorba de conştiinţa calmă a propriei tinereţi. Şi a propriei capacităţi. 2. În sensul de mai sus, cred că e benefic.

**Cristian Ştefănescu:** 1. Orgoliul meu se manifestă destul de slab. Cu toate că în unele momente (deşi rare) mi-aş dori să fie ceva mai accentuat.

Au consemnat şi s-au consemnat, comasat: ultimii doi.

Pt. conformitate,
Mihnea MIRCAN
Cristian ŞTEFĂNESCU

## Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Cum şi la ce ne adaptăm (nr. 46)**
- **"Al doilea sex" – în tranziţie (nr. 47)**

Abonamentele la "Dilema" se pot contracta la toate oficiile postale. "Dilema" se află la poziţia nr. 2106 din catalogul publicaţiilor. Pentru orice nereguli în privinţa difuzării vă rugăm să vă adresaţi la redacţie, la telefonul 633.11.62 domnului Marian Burtea.



# CARITAS-ul ridică de opt ori trufia clujeanului

Cum în Dealul Mitropoliei **Caritas**-ului i se trag cele din urmă clopote, am purces în grabă către trufia oamenilor din Cluj. Printre aceştia se aud încă voci ce-i văd pe Stoica - preşedinte, iar pe Funar - prim-ministru. Bărbăţia leului ce face de opt ori pui şterge diferenţele politice, unindu-i pe localnici întru grandomanie. Pe unii îi mulţumeşte suprafaţa bine tăiată a unui Philips, pe alţii abia perimetrul unei fortăreţe mînuite de computere şi oglindite în piscine.

### *Ceaprazarul Miculici Miron*

Lui Miron Miculici, unul dintre ultimii ceaprazari ai urbei, hoţii i-au spart de curînd cămăruţa sordidă pentru a pătrunde în buticul de pe bulevardul învecinat, despărţit de aceasta printr-un perete cît chibritul. După ce cîinele poliţist, şchiop de un picior, a adulmecat fără succes urma hoţului, ceaprazarului i-a venit chef să stea de poveşti, mîndrindu-se că a trecut prin altele şi mai rele: în 1949, păstrînd în vitrină şepci militare şi C.F.R. cu coroana regală şi insigne de premilitară pe ele, a fost arestat timp de trei luni. La începutul Caritas-ului, un tînăr prieten dat afară din Securitate i-a depus bătrînului regalist 2.000 de lei. Acum ridică 800.000 de lei, din care vrea să-şi cumpere un televizor Philips şi un congelator. Cu atît mai mîndru e dl. Miron de banii aceştia, cu cît, în timpul războiului, a beneficiat de un împrumut regal de 1.800.000 mii lei pentru a-şi deschide prăvălia.

### *Casa de amanet "Credis"*

Deşi nimeresc aici pofticioşi de amante pentru plăceri gratuite, ori împătimiţi ai jocurilor de noroc electronice pentru a-şi lăsa nevestele amanet, casa "Credis" este o sursă rapidă pentru cei ce iau drumul Caritas-ului. Ea se poate lăuda că găzduieşte, cel mult 10 zile, nu numai linguriţe de argint sau video-uri şi televizoare color, ci şi combine agricole sau tractoare de milioane. Abia aici vezi ce face banu' din om: un bătrînel bîlbîie ceva pe englezeşte, dîndu-se drept turist străin şi încercînd să amaneteze o statuetă de ipsos găurită şi lipită pe placaj colorat. Un puşti vîntură o icoană primită direct de la Papa din Roma.

### *Teatrul Naţional şi directorul său, Dorel Vişan*

Piaţa Cipariu. Autoservire de legume, fructe, semipreparate din carne, pîine, produse pentru diabetici. Magazinul aparţine celor doi fii ai actorului Dorel Vişan. Nimic neobişnuit: Caritas-ul l-a ajutat pe artistul veşnic gospodar să se înjghebe de-a binelea. Şi de acolo de unde se ia, se mai aşteaptă. Directorul Naţionalului aşteaptă noi donaţii pentru o agenţie teatrală supracomputerizată, a cărei clădire să cuprindă şi cluburi selecte ale oamenilor de cultură şi afaceri. Pînă în '94, cînd se preconizează începerea lucrărilor, setea de grandoare publică a directorului de teatru va fi satisfăcută de 1 decembrie: dezvelirea statuii lui Avram Iancu va atrage după sine şi o solemnitate dramatică, cu invitaţi de la preşedinte în jos.

### *Alexandru Fărcaş, un rector-businessman de Academie muzicală*

Rectorul Academiei de muzică "Gheorghe Dima" cunoaşte fostul U.T.C., care învîrte banii de acum. În plus, nu şovăie să meargă la oracolul din Sala Sporturilor. Actualul sediu al Academiei e revendicat de biserica romano-catolică. Asta nu-l sperie pe rector. Gîndul lui zboară şoimeşte spre cetăţuie, unde proiectează o universitate de arte. Sigure sînt, deocamdată, două lucruri: muzicienii vor avea, pe undeva, şi o piscină, iar costul stabilimentului se va ridica la aproximativ 20 de miliarde lei.

### *Adrian Pop, directorul Filarmonicii, sau încheierea*

Ca director al Filarmonicii clujene, Adrian Pop n-a mers la Caritas. I-a lăsat pe portari ori pe femeile de serviciu să depună. N-a mers, cu căciula în mînă la Muntele de pietate, şi de aceea se plînge că Ministerul Culturii n-are fonduri pentru a invita personalităţi ale muzicii internaţionale să concerteze la filarmonică. Publicul nu umple sala. El se sperie de aerul pur şi înalt respirat în această clădire. Cînd simfonia e confundată cu jazz-ul, puţinii tineri fumează şi beau cafea în sală. Adrian Pop este şi compozitor. Acesta-i orgoliul lui. Pentru asta şi-a exilat într-o singură cameră copiii şi nevasta şi pierde timpul cu o pisică.

Iaromira POPOVICI
Eugen ISTODOR

# APOCALIPSA FECALĂ

Există, în **Mătuşile din Tel Aviv** de Radu Cosaşu, probabil cea mai bună carte de proză scrisă şi publicată în România după 1989, un episod atroce,pe care, dacă aş mai fi fost cronicar literar l-aş fi considerat "cheia" volumului.

Aşteptînd rezultatele votului secret, la o Conferinţă a scriitorilor, cea la care "Stancu trebuia să-l dărîme pe Beniuc", un grup de literaţi se livrează unui joc stupid, grotesc, la limita vulgarităţii. Zaharia Stancu însuşi, aflat în centrul grupului, îl provoacă. Îl provoacă fără să vrea, spunînd că nuvelele cuiva trebuie numite "un căcat". Ce-ar fi, zice atunci unul din grup, "dacă un volum de nuvele ar apărea chiar cu titlul ăsta?" - şi astfel începu, scrie Radu Cosaşu în **Mătuşile din Tel Aviv** (p. 121-122 - pentru cei care nu au timp să citească toată cartea), "un dans vesel şi apucat al dracilor, un fel de horă scatologică, toţi începînd să ne îndemnăm la titluri de cărţi în care unul din cuvinte era înlocuit cu «c... », cărţi ale literaturii noastre contemporane, cărţi celebre şi eşecuri, otova, cărţi de toate felurile, dar numai româneşti, proză şi poezie. Premii de Stat şi prostii, nu conta, totul era să se potrivească - cum zicea Caragiale că trebuie să se întîmple într-o operă de talent - şi totul se potrivea, asta era nemaipomenit de excitant, toţi potriveau cu o inspiraţie dementă şi hilară, nu mai exista decît fericirea titlurilor, cuvîntul acela trecea de la unul la altul aprinzîndu-le ochii şi mintea ca o magie transfigurînd noaptea, nu mai exista nimic trivial, nimic obscen, el juca înaintea ivirii zorilor ca un blestem deloc morbid, absolut tonic, el îşi pierduse orice impudoare pentru o încîntare explozivă, o incantaţie sălbatică, sabatică, în care ruşinea ar fi fost un conformism stupid, lăsînd liberă muzica unui sarcasm mai purificator decît orice metaforă cu zăpadă".

Teribilul cuvînt (pe care dicţionarele limbii române, ruşinoase cum le ştim, se feresc de obicei, să-l dea) se potriveşte, într-adevăr, cam peste tot, în mai toate titlurile. În loc de "Mărul de lîngă drum", "c... de lîngă drum"; în loc de "Cetatea de foc", "Cetatea de c... ", în loc de "Cronică de familie", Cronică de c... "; în loc de "În satul lui Sahia", "În c... lui Sahia"; în loc de "Ţara fetelor" , "Ţara c... ". Pînă cînd, supremă ofrandă adusă haznalei, Stancu însuşi îşi fecalizează două titluri: "Rădăcinile sînt amare" se transformă în "Căcaţii sînt amari", iar "Florile pămîntului" în "Florile căcatului". Delirul scatologic se opreşte aici, iar martorul-povestitor-autor găseşte o soluţie subtil aromată de a încheia episodul (este strîns la piept de Stancu, iar falnicul bărbat miroase a Camel).

Nimic - sau aproape nimic - nu rezistă acestei probe. Un singur cuvînt ajunge pentru a transforma o bibliotecă într-o latrină. Deşi este vorba numai de titluri "româneşti", iar din exemple se înţelege că doar ale autorilor contemporani, exerciţiul de fecalizare poate fi extins. Şi la autorii români "clasici", şi la literatura universală. Un cuvînt, atîta tot, un singur cuvînt (dar ce cuvînt!) - şi, din Proust, din Shakespeare, din Tolstoi, din Dante, din Balzac, din Thomas Mann, din Caragiale, nu mai rămîne decît acel cuvînt. Se iluziona, prin urmare, Maestrul Margaretei crezînd că manuscrisele, cărţile adică, nu pot fi distruse, nu pot pieri, fiindcă nu este nevoie de ruguri: latrinele sînt mai eficiente.

Se înşeală, cred, povestitorul imaginîndu-şi că descrie un ritual purificator, o trecere izbăvitoare printr-o probă de sarcasm barbar. Este adevărat că delirantul "joc" se petrece în noaptea schimbării de preşedinte, de sezon, de moment literar, putînd fi înţeles şi ca o metaforă crudă a "revizuirii valorilor şi ierarhiilor"; rezultatul este însă o prăbuşire generală în excrementţial. Cînd aplici criteriul haznalei, universalizezi latrina.

O sordidă apocalipsă fecală este de fapt acest "joc", nicidecum un ritual eliberator.

Şi este, poate, aici, şi o fabulă, nu ştiu dacă premeditată sau involuntară. A cărei morală ar putea fi cuprinsă în aceste rînduri, scrise acum patruzeci şi cinci de ani de un scriitor născut la 7 noiembrie: "Începînd din momentul în care scrie altceva decît un manifest, un scriitor comunist este un artist şi prin aceasta îi este imposibil să coincidă vreodată **perfect** cu o teorie sau o propagandă. De aceea literatura nu se îndrumă, cel mult se suprimă. Rusia nu a suprimat-o. A crezut că se poate sluji de scriitorii săi. Dar aceşti scriitori, chiar de bună credinţă, vor fi întodeauna eretici, prin însăşi funcţia lor. Ceea ce spun eu se vede destul de bine în istorisirile despre epurări literare. De aceea aceşti scriitori nu pun cultura în pericol, aşa cum spuneţi. Cultura îi pune pe ei în pericol. O spun fără ironie, ca în faţa unei crucificări absurde şi cu sentimentul unei solidarităţi obligatorii".

Autorul acestui refuz al reducerii la fecale este Albert Camus, de la naşterea căruia s-au împlinit, la 7 noiembrie, 80 de ani.

Mircea IORGULESCU

© M. Oroveanu

# EUROPA ÎNTRE DOUĂ INFIRMITĂŢI

***(Fragmente din cuvîntul introductiv la concertul dat de orchestra Radiodifuziunii române la 29 octombrie 1993, în cadrul festivalului "Europamusicale", desfăşurat la München).***

Traversăm, ca europeni, un episod de schizofrenie. Căci, pe de o parte, ni se vorbeşte tot timpul de "casa europeană", de o "Europă unită", de comunităţi supranaţionale, iar, pe de altă parte, asistăm la o explozie fără precedent a patriotismului local, a nevoii de autonomie, de potenţare a specificului naţional. Aspiraţiile federative din unele zone sînt contrabalansate de surparea federaţiilor existente, în altele. Este revolta naţionalităţilor un ecou compensatoriu al abuzului de retorică internaţionalistă? Este încă prea devreme să vorbim despre Europa? Înclin să cred că da. Pentru că Europa nu e atît de batrînă cum socotea Ortega y Gasset. Iar Europa contemporană e abia în curs de constituire. În anii dinaintea primului război mondial se născuse, e drept, un anumit cosmopolitism european, cel pe care Ortega îl numea "bancar", căci era unul al unei minorităţi, al celor care populau Hotelul Ritz şi călătoreau în **sleepingcar**. O Europă ceva mai omogenă a "funcţionat" între cele două războaie. Dar în 1945, Europa a sucombat; au apărut, în locul ei, două lumi din ce în ce mai străine una de cealaltă: lumea Europei occidentale, tot mai solidă economic, tot mai industrializată şi mai urbanizată, o lume democratică - atît cît se poate, confortabilă - atît cît se poate, dispusă, în orice caz, a se identifica pe sine cu Europa, cu adevărata Europă. Cealaltă lume, lumea Europei răsăritene, cea a "lagărului socialist", s-a izolat tot mai mult într-o crescîndă mizerie economică şi politică. Între cele două lumi, ziduri, "cortine de fier", "război rece". Dar în vreme ce jumătatea apuseană a Europei avea conştiinţa propriei europenităţi, jumătatea de răsărit se ştia exclusă, marginalizată, ruptă de trunchiul europenităţii. O Europă alcătuită din jumătăţi care nu comunică nu e însă cu adevărat europeană: o jumătate a creierului nu se poate da drept creierul întreg, chiar dacă cealaltă jumătate este bolnavă.

Abia acum, cînd zidurile au căzut, corpul Europei începe să se reanime, să respire normal, să regăsească o armonie fiziologică globală. Nu asistăm, deci, la reintrarea unei lumi infirme în circuitul unei lumi sănătoase. Asistăm la efortul a două infirmităţi de a se completa reciproc în vederea obţinerii sănătăţii.

Să ne fie îngăduită o analogie. La obîrşiile Europei stă în definitiv tot o încrucişare de universuri distincte şi, în felul lor, infirme: universul antichităţii tîrzii, al unui Imperiu roman vlăguit şi universul vital dar întrucîtva rudimentar al năvălitorilor barbari. La intersecţia dintre civilizaţia rafinată dar obosită a Romei şi energia frustă a migraţiilor s-a născut ceea ce avea să devină Europa. Nu trăim cumva un proces asemănător? Fireşte, simetria nu este perfectă. Căci nici lumea occidentală nu e o lume crepusculară, cum era cea a Romei vechi, nici lumea Europei de răsărit nu e o lume a barbarităţii. Dar avem de a face, totuşi, cu impactul - pe care îl sperăm fertil - dintre două universuri cu destine specifice: un univers, al apusului, care a cunoscut, în ultimii patruzeci de ani, **răsfăţul istoriei** şi altul, al nostru, peste care a trecut **barbaria istoriei**, întruchipată în totalitarismul de tip comunist. Încît, dacă trebuie să se nască din nou Europa, ea se va naşte, neapărat ca un spaţiu al dialogului pe hotarul dintre răsfăţ şi barbarie. Şi trebuie spus că răsfăţul îşi are capcanele şi dramele lui, după cum barbaria totalitaristă îşi are straniile ei avantaje.

Dialogul dintre noi poate eşua din păcate oricînd. Apusul poate greşi comportîndu-se absorbant şi paternalist, noi putem greşi dezvoltînd o psihologie resentimentară, în care orgoliul suferinţei şi complexele provinciale de tot soiul să se împletească nefast, mutilant. Am putea, cu alte cuvinte - şi pentru a rămîne în limitele analogiei amintite mai sus - să ne trezim confiscaţi de un sentiment asemănător cu cel numit de Romano Guardini "das anti-römische affekt"; de data aceasta ar fi un "anti-westliches Affekt", cu rezultate regretabile. Tărîmul pe care asemenea impulsive "afecte" pot fi anesteziate e, categoric, acela al culturii. Căci dacă Europa a rămas - teoretic măcar, sau latent - **întreagă** în ultimii 45 de ani, este pentru că nici un zid, nici o "cortină de fier" n-au reuşit să anuleze circulaţia valorilor spirituale dintr-o zonă într-alta. Cultura a fost marea şi fericita subversiune a spiritului european împotriva propriei sale atomizări.

(...) Sîntem aici pentru a recupera globabilitatea Europei, amploarea ei, lărgirea ei de orizont. În greaca veche, "Europa" însemna, se pare, "cea cu privire cuprinzătoare", "cu ochii larg deschişi". Asta, înseamnă deschidere, luciditate, sinteză. Sîntem aici pentru deschidere, luciditate, sinteză. "Alle Historie ist Zoologie" - spunea, cu amărăciunea lui congenitală, Schopenhauer. Sîntem aici, împreună, pentru a-l contrazice!

Andrei PLEŞU

*Puncte de vedere*

# ISTORIA MIŞCĂRII LEGIONARE. BREVIAR (VI)

Mai răsunătoare a fost asasinarea, în iulie 1936, a lui Mihail Stelescu. Acesta s-a depărtat de Legiune, în cadrele căreia ocupa un loc fruntaş imediat după Codreanu şi Moţa, în 1934, creînd o disidenţă. S-a spus că ar fi fost agent de Siguranţă. Codreniştii îl acuzau că a pregătit un atentat la viaţa lui Codreanu, pentru a-l otrăvi. Fapt este că Stelescu părăseşte furios Legiunea, întemeiază, împreună cu alţi cîţiva legionari, o grupare disidentă denumită "Cruciada Românismului", editînd (cu banii, se pare, unui prinţ Caragea) şi o revistă cu acelaşi nume. Întrunit de urgenţă, la 25 septembrie 1934, Consiliul de Onoare al Legiunii îl consideră pe Stelescu vinovat de înaltă trădare, hotărînd eliminarea lui din Garda de Fier pe termen nelimitat, cu dreptul de a fi graţiat cîndva dacă va făptui un elocvent act de jertfă. Ceea ce îl deranja enorm pe Codreanu era faptul că Stelescu îl denunţa – din 1936 – în **Cruciada Românismului** (unde, prin Alexandru Talex, obţinuse şi colaborarea lui Panait Istrati), dezvăluind ipostaze compromiţătoare şi, deci, deloc eroice, precum goana după reclamă, complicităţi cu autorităţile, subvenţii primite, eclipse ale moralităţii în comportament, împrumutul ideologic etc. etc. Şi o făcea prin scrisori deschise de o mare violenţă şi, apoi, reluate şi comentate în presa de mare tiraj. În aprilie 1935, într-o lungă scrisoare, după urîte demascări, cu fapte dezvăluite, Stelescu scria: "Vrei să mă omori fizic? Nu mi-e teamă de glonţul de oţel deoarece ştiu că numai cu el mă poţi omorî, eu am însă gloanţe care te omoară moralmente şi află că nu le-am tras încă pe toate. E o luptă cam inegală, o recunosc. Dar e frumoasă între întuneric şi lumină. Vino, de ai curajul, şi mă omoară singur, nu mai trimite la ocnă pe alţii" – (Mihail Stelescu, **Scrisoare deschisă lui Corneliu Codreanu**, **Cruciada Românismului**, I, nr. 18 din 4 aprilie 1935). Cîteva luni mai tîrziu, revenea: "După prima mea scrisoare mi s-au promis cîteva gloanţe. Le-am aşteptat în zadar. De data aceasta le aştept iarăşi şi îi rog să se grăbească deoarece eu mai posed multe gloanţe dintre acestea «morale» şi «curăţirea mea» ar aduce un real folos. Dar cer şi eu o îngăduinţă, să vie «Şeful» în persoană şi, dacă se poate, nu pe la spate" – (Idem, **Conducătorii Gărzii de Fier homosexuali, loc. cit.** I, nr. 29 din 27 iunie 1935). În sfîrşit, în martie 1936, într-o a doua scrisoare deschisă, Stelescu îl interoga pe Codreanu: "Te-aş întreba, acum, de ce vrei să mă împuşti? Cînd ai hotărît excluderea mea, de ce nu m-ai condamnat cavalereşte la moarte? De ce n-ai luat pistolul în mînă să tragi? Ai dat o sentinţă prin care îmi permiteai chiar să revin. Iar a doua zi dădeai ordin să fiu făcut trădător. De ce? Ţi-era teamă să nu te acuze pe dta cineva de trădare? Căci dta eşti trădătorul... Ai insinuat că am trădat Garda?... Dacă ţii neapărat să mă împuşti, ai tot dreptul... Numai dta. Nu trimite alte suflete în iad" – (Idem. **A 2-a scrisoare deschisă lui Corneliu Codreanu**, în **rev. cit.** II, nr. 64 din 7 martie 1936).

## *Dorinţa lui Stelescu*

După atîtea insistenţe, dorinţa de a fi împuşcat i-a fost împlinită. Dar n-a venit Codreanu, ci o echipă a morţii, despre a cărei constituire s-a aflat din lucrările Congresului studenţesc de la Tîrgu Mureş. Echipa a fost redimensionată, componenţii ei fiind zece la număr (de unde denumirea lor de decemviri), studenţi la Teologie şi Litere. Stelescu se afla internat, în iulie 1936, la spitalul Brâncovenesc. La 16 iulie 1936, spre seară, decemvirii au pătruns în spital, prin complicitatea – se pare – a unor medici legionari, s-au îndreptat spre salonul unde se afla Stelescu, şi l-au împuşcat. Gazetele vorbeau de 36 de gloanţe, altele de 120. După aceea, au lovit trupul cu toporiştile, au dansat în jurul cadavrului şi s-au închinat, totuşi, smeriţi. S-au dus, apoi, la tribunal, predîndu-se, toţi, procurorului de serviciu. Potrivit instrucţiunilor primite, au declarat – prin şeful echipei Ion Caratănase, student la Litere – că ei au decis, singuri, să-l pedepsească pe Stelescu pentru trădarea făptuită. Şi această declaraţie a fost susţinută de toţi coechipierii decemviri la instrucţie şi la proces (judecat în aprilie 1937), unde opt au fost condamnaţi la muncă silnică pe viaţă şi doi la 10 ani închisoare. Crima înfiorătoare şi fanatismul înfăptuirii au îngrozit lumea. Asasinatul ca armă politică folosită de către un partid devenise o realitate înspăimîntătoare în România. Terorismul Gărzii de Fier periclita viaţa publică românească. Fireşte că decemvirii au devenit, pe dată, eroi ai Legiunii, slăviţi şi omagiaţi mereu. Paradoxal, asasinatul organizat devenea un act de eroism, demn de omagiu şi proslăvire. Un marş legionar propovăduia: "Moartea, numai moartea legionară/ Ne este cea mai scumpă nuntă dintre nunţi". Se adaptau, la noi, procedee şi moravuri din Germania şi Italia, unde adversarii, rivalii şi "trădătorii" erau lichidaţi aidoma. Şi, din nenorocire, activitatea Legiunii progresa în forţă, acum, în a doua jumătate a anului 1936, apropiindu-se de ea şi unii dintre tinerii intelectuali din fosta grupare "Criterion". Numeric, în mai 1935, efectivele legionarilor se ridicau la 340.000 membri. Şi, de atunci, pînă în vara lui 1936, cu siguranţă efectivele sporiseră.

Tot cultivînd eroicul şi jertfa, Codreanu şi locotenenţii săi decid trimiterea unei echipe de legionari care să lupte, în Spania, de partea lui Franco, împotriva comunismului şi pentru cruce. Aleşii sînt Ion I. Moţa, ing. Gh. Clime, Vasile Marin, Al. Cantacuzino, Niculae Totu, Bănică Dobre, preot Dumitrescu–Borşa. S-a spus că pentru Moţa, Codreanu s-ar fi împotrivit, alţii, dimpotrivă, că l-a trimis anume pentru a scăpa de un concurent. Nae Ionescu a lăsat să se înţeleagă că Moţa voia să plece pentru a-şi ispăşi păcatul tentativei de omucidere din 1923 împotriva lui Vernichescu, care – ca un bun ortodox ce era – îl apăsa pe conştiinţă. I-a încredinţat lui Nae Ionescu scrisori testamentare către familie şi Codreanu. Plecarea are loc la 25 noiembrie 1936 şi generalul Cantacuzino–Grănicerul îi însoţeşte pînă în Spania, dar nu pentru a rămîne acolo, pe front, fiind bolnav şi, ca general străin, nu era admis, de spanioli, să conducă el o armată. La 13 decembrie legionarii voluntari au intrat în luptă, iar la 13 ianuarie Moţa şi Marin cad, ucişi, în luptele de la Majadahonda. Pe Moţa, în timp ce se afla în Spania, Codreanu îl ridicase la rangul de vicepreşedinte al partidului, după ce îl numise şi comandantul ordinului **Buna Vestire**, împreună cu ceilalţi fondatori ai Legiunii. Îndată după aflarea veştii (la 16 ianuarie) Codreanu ordonă slujbe de pomenire în toată ţara şi aducerea corpurilor dispăruţilor pentru a fi înhumate în patrie. Cei doi sînt declaraţi, nu se ştie de ce, eroi naţionali, morţi pentru apărarea lui Hristos şi li se fac slujbe de pomenire în întreaga ţară, adevărate adunări de doliu. Presa de extremă dreaptă face mare larmă în jurul acestei morţi şi, în cap cu Legiunea, reuşeşte să obţină funeralii naţionale.

## *În Spania – ce fel de cruciadă?*

În ziarul **Patria** din Cluj, la 3 ianuarie, apare scrisoarea de protest a dr. Ion Pop către directorul ziarului în care denunţă decizia Ligii antirevizioniste de a participa la aceste funeralii. Printre altele, în protestul care îl încrimina pe prof. Ion Lupaş, se spune: "Nu înţeleg ce are Moţa cu antirevizionismul cînd partidul lui este agentul lui Hitler, nu ştiu ce are apărarea crucii în lupta din Spania – de cînd sînt acolo cruciade? – şi nu înţeleg cum se apără crucea cînd faci mereu asasinate. Este vădită tendinţă dispoziţia Ligei de a face propagandă de dreapta, inducînd în eroare oamenii noştri. Am toată stima şi compătimirea pentru părintele Moţa, acest vrednic luptător, dar nu putem face erou naţional pe un rătăcit, a cărui Legiune Buna Vestire are în sarcina sa asasinarea lui Manciu, Duca, Stelescu, Vernichescu etc." În scrisoarea lui Codreanu către părinţii lui Ionel Moţa se spunea extatic: "**Am o mîngîiere**, mă încred în ceea ce a văzut El în uriaşa sa jertfă. El a văzut ceva pentru noi, peste Gardă şi peste veacuri. **El a devenit prin felul, bucuria, elanul jertfei lui pentru Hristos** creator de religie naţională... El este fundatorul viitoarelor veacuri de mărire românească". Cei doi legionari căzuţi în Spania au fost aduşi de la graniţă spre Bucureşti cu un vagon special, acordat de administraţia C.F.R. Trenul a intrat pe la graniţa Cernăuţi şi, pentru a spori efectul propagandistic al ceremoniei, i s-a făcut un traseu special care înconjura, practic, ţara (Adjud, Adîncata, Vadul Siretului, Domneşti, Dărmăneşti, Suceava, Burdujeni, Dolhasca, Paşcani, Roman, Bacău, Tîrgu Ocna, Comăneşti, Petru Rareş, Ghimeş–Palanca, Ciceu, Aiud, Teiuş, Alba Iulia, Orăştie, Sibiu, Rîmnicu Vîlcea, Drăgăşani, Piatra Olt, Piteşti, Bucureşti). În fiecare gară, trenul era aşteptat de legionari în uniformă, de fanfare militare iar preoţii oficiau slujbe, prezentă fiind mare mulţime de oameni. În gara Sibiu a slujit, în fruntea unui sobor, mitropolitul Ardealului, Nicolae Bălan.

## *"Marşul învierii"*

În 14 februarie trenul ajunge în Bucureşti. Ar fi fost prezenţi, aprecia reporterul cotidianului **Porunca Vremii**, în Gara de Nord, peste o sută de mii de oameni; pe Şoseaua Grivita tricolorul fiind arborat în doliu. Ceremonia funerară a fost făcută să impresioneze. Carul mortuar era tras de 90 de legionari, alţii, sute, urmau carul, ca şi mulţimea adunată. Cortegiul venind din Calea Griviţei, taie Calea Victoriei, parcurge B-dul Brătianu, B-dul Elisabeta, îndreptîndu-se spre biserica legionarilor – Sf. Ilie Gorgani, unde au fost depuse corpurile neînsufleţite. Două zile (vineri şi sîmbătă) au urmat nesfîrşite pelerinaje. Apoi, duminica, cortegiul a fost din nou pornit. Slujeau peste 200 de preoţi în frunte I.P.S.S. Nicolae Bălan, episcopul Vartolomeu, vicarul Patriarhiei din Bucureşti. Cortegiul, organizat cu mare pompă, ar fi fost urmat – apreciau reporterii – de peste două sute de mii de persoane. S-a îndreptat, pe un traseu bine gîndit, spre **Casa Verde** din Bucureştii Noi, unde a avut loc înhumarea. Gazetele legionare considerau înmormîntarea această drept "marşul învierii şi al intrării în veac". A fost constituit, la 12 martie, **Ordinul Moţa şi Marin**, limitat la zece mii de membri. Înmormîntarea a stîrnit şi un conflict diplomatic. La funeralii au participat ambasadorii Germaniei, Italiei, Spaniei, Portugaliei, Japoniei. Această participare, sesizantă, considerată un act politic, a provocat reacţia P.N.Ţ. care, prin Armand Călinescu, interpelează guvernul în Camera Deputaţilor. A răspuns Gh. Tătărescu, în calitate de ad interim la Ministerul de Externe ("Este un principiu unanim admis în practicile noastre internaţionale şi potrivit căruia reprezentanţii statelor străine, al tuturor statelor străine, mari sau mici, nu pot, nu trebuie, nu au îngăduinţa să participe, direct sau indirect, la manifestări de politică internă"). Nu s-a luat nici o măsură efectivă, incidentul închizîndu-se. Dar era evident, şi asta ţinuse să releve Armand Călinescu în interpelarea sa, că guvernul autorizase aceste pompoase ceremonii care au avut un explicit caracter politic. A fost, această îngăduinţă, un sprijin explicit acordat de guvernul Tătărescu, mişcării legionare. Fireşte că, bine exploatată, moartea lui Moţa şi Maniu a adus un spor de popularitate mişcării legionare, care şi-a sărbătorit triumful politic efectiv. În ianuarie 1937, efectivele Legiunii ajunseseră la 960.000 membri.

Z. ORNEA

# Presa şi puşcăria

"Insulta, calomnia şi batjocura, săvîrşite prin presa scrisă şi prin mijloacele audio–vizuale, se pedepseşte cu închisoare de la 3 luni la 2 ani, sau amendă.

În cazul în care fapta prevăzută la alineatul 3 a fost săvîrşită de un ziarist, se va aplica şi pedeapsa complementară prevăzută la art. 64, alineat I – respectiv ridicarea dreptului de a profesa." (Art. 205, şi 206 alineatele 3 şi 4 – Codul penal/1993).

Cele două articole de lege reprezintă marele cîştig al săptămînii trecute, al anului în curs şi al viitorului Puterii, parlamentare şi "separate" pînă-n dinţi. Acum să fim drepţi (ca statul, nene) – a încercat aşa-zisa a patra putere să le tragă de şireturi pe celelalte trei + SRI, e normal acu' ca ăştia să se prevaleze de o lege a "talionului" şi una a junglei: corupţie pentru libertate şi deci care pe care! Democraţie de piaţă!

Încă de luni, 9 noiembrie, "durul" Solcanu cerea o lege a presei. Mai "uman", V.C. Tudor, vota împotriva vînării animalelor din Delta Dunării. Ecologist mare, de! La Camera Deputaţilor, Ordonanţa privind numirea Consiliilor de Administraţie şi a cenzorilor FPP, a relansat lupta dintre PDSR şi PD–FSN. Partidul de guvernămînt, care urmăreşte acapararea FPP şi "strunirea" procesului de privatizare pînă la "parcarea" lui o vreme, două, a propus respingerea Ordonanţei (ce fusese emisă de Guvernul Stolojan).

Marţi, Camera Deputaţilor a "atacat" frontal (de la Front) Ordonanţa de care atîrnă Legea privatizării, d-nii Albu şi Munteanu (PDSR) s-au arătat porniţi să pună Ordonanţa-n cui şi odată cu ea privatizarea, în timp ce d-nii Severin şi Patriciu au căutat să le arate că nu se face, tocmai acum cînd tratăm cu FMI. Pînă la urmă a rămas să se-nţeleagă liderii de grup între ei, adică tot în plen se vor certa pînă îi linişteşte votul pe toţi (dar nu la fel). La Senat, Codul penal, prin articolul 200, ne-a amintit că una din condiţiile impuse de CE pentru a fi admişi – condiţie acceptată de România – constă în recunoaşterea legală a raporturilor sexuale între parteneri de acelaşi sex. Iniţiatorul legii, respectiv Guvernul, a propus legalizarea homosexualismului, cu "condiţia ca acest gen de relaţii să se desfăşoare în intimitate"! Polemica nu s-a mai purtat între stînga şi dreapta sălii şi politicii româneşti, ci între "semănătorişti" şi "modernişti", aflaţi prin toate partidele, ba chiar acolo unde nu te aşteptai – PUNR-işti în PAC şi PDSR-işti în UDMR, dar şi PNŢCD-işti în PRM (voilà consens naţional!). Judecata d-lui Paleologu ni se pare cea reală: "Din punct de vedere creştin e un rău. Dar, laic şi juridic vorbind, e un fapt normal (homosexualitatea)". Tranşarea prin vot a acestei delicate probleme, s-a amînat (de, nu putem întoarce spatele Europei aşa uşor!). De asemenea, în aceeaşi şedinţă s-a mai propus abrogarea Decretului 328, referitor la circulaţia pe drumurile publice, ca anacronic.

Miercuri, Senatul a taxat homosexualitatea cînd ca atentat la fiinţa naţională, cînd ca afirmare a aceleiaşi fiinţe! Dl. Botică, şeful Delegaţiei permanente la Strasbourg, a precizat că odată ce am fost primiţi în CE la cererea noastră şi am semnat de acceptare pentru toate cerinţele, normele, prevăzute în statut, nu poate fi vorba să continuăm să-i "izolăm pe homosexuali în puşcării". Votul s-a amînat din nou, pentru finalul dezbaterii întregului proiect de lege (pînă atunci liderii grupurilor parlamentare vor mai veni în "contact" pe această linie!). La Camera Deputaţilor s-a discutat despre statutul poliţiştilor, nedecizîndu-se dacă poliţia română are caracter civil, sau militar.

Joi, "la bătaia peştelui", – cum au caracterizat unii ziarişti discutarea articolelor din Codul penal, privitoare la presă – lucrurile au mers mult mai simplu, articolele 205 şi 206, pe care le-am citat la început, neîntîmpinînd decît o rezistenţă timidă din partea Opoziţiei (s-or fi amăgind cu perspectiva cîştigării, în sfîrşit, a măcar unui proces cu "pamfletarul" V.C. Tudor). Doar reprezentanţii UDMR au observat just, că atîta timp cît nu există o reală separaţie în stat şi deci o justiţie cît de cît imparţială, interpretabilitatea la care se pretează cele două articole, lasă soarta presei la discreţia arbitrariului. Dacă Procurorul General hotărăşte că "România Mare" e "pamflet", iar "Caţavencu" – batjocură?!

Petru IONESCU

# Delictul de presă – un drept al celor cu imunitate parlamentară

După aproape patru ani de libertate, alegătorii s-au lămurit mai ales în privinţa dezavantajelor democraţiei: harababură, insecuritate, inflaţie, şomaj, şansa de a opta împotria propriilor interese de frică să nu ţi le vezi apărate de cel pe care nu-l poţi suferi. În acest timp, aleşii s-au procopsit numai cu avantajele sistemului postotalitar: îmbuibare fără frică de superior; pălăvrăgeală televizată pentru a răzbuna deceniile de ascultare, memorare şi reproducere a unui singur stupid discurs; dispreţ liber exprimat la adresa celor care n-au învăţat nici pînă azi că legea e făcută pentru cei mici, munca pentru cei proşti, principiile doar pentru adversari. Alegătorii au înţeles că în schimbul aplauzelor prelungite, al capului plecat, al gurii înfundate, al umilinţei de a te transforma de bunăvoie în complice, trădător sau călău li se dădea puiul cu 19 lei kilogramul, frigul cu 1 leu kilowatul, înghesuiala în autobuze aproape pe gratis, supravegherea disperării cu nemărginită dăruire şi grijă faţă de patrie. Pentru cetăţeanul normal, "democraţia" în numele căreia i se cerea pînă mai ieri recunoştinţă şi supuşenie nu se deosebeşte de actuala "democraţie" decît prin două trăsături fundamentale: mizeria costă de 100 de ori mai mult, iar nerușinarea celor cocoţaţi în vîrf creşte direct proporţional cu valoarea dolarului. Aleşii au simţit imediat că lecţia comunismului i-a marcat numai pe cei ce i-au fost victime: din această cauză, foştii condamnaţi s-au sfiit să procedeze ca "fosta clasă conducătoare" şi în loc să umple puşcăriile pe bază de (auto)biografii, de dosare de cadre, de idealuri politice, i-au lăsat pe lingăii politruci de ieri să se bucure de privilegiile libertăţii aşa cum s-au bucurat şi de privilegiile dictaturii. "Complexul" comunismului şi al metodelor sale i-a adus în Parlament pe duşmanii democraţiei şi nu ne rămîne decît să ne împăcăm cu gîndul că atunci cînd le va veni lor bine se vor arăta neiertători cu stăpînii care le-au favorizat ascensiunea. Pentru majoritatea "reprezentanţilor" celor mulţi, democraţia tranziţiei e la fel de paradisiacă precum era "democraţia populară" pentru membrii Marii Adunări Naţionale şi pentru familiile lor pînă la a şaptea spiţă; nimic din ce nu le convine nu e patriotic, nimic din ce nu le place nu e naţional, nimic din ce nu sînt în stare să înţeleagă nu e spre binele nostru. Pentru ei, instituţia parlamentară e un scut în spatele căruia pot insulta, acuza şi distruge, tot aşa cum pentru înaintaşi CPEx-ul devenise sinonim cu puterea divină. Altădată, dacă "la nivel înalt" erai considerat vinovat, Justiţia nu avea altceva de făcut decît să-ţi demonstreze că eşti hoţ, criminal, element antisocial, duşman al poporului. Acum, dacă eşti "sus", "român", "erou (auto) decretat al neamului", poţi avea 1001 procese, poţi fi apărat în încăierări de oameni ai serviciilor secrete, poţi calomnia pe kilometri de pagini. În schimb, dacă ai cumva strămoşi dintr-o altă etnie, dacă îţi permiţi să spui lucrurilor pe nume fără să ai "spate politic", dacă te consideri îndreptăţit să-ţi urmăreşti drepturile pentru că încă n-ai învăţat să mori de frică deşi n-ai nici o vină, atunci legea devine necruţătoare, "democraţia" insuportabilă, "libertatea" o permanentă sursă de stress. E de-ajuns să privim "în sus", spre tribuna Senatului, ca să înţelegem că încet-încet vom fi cu toţii pasibili de pedeapsă: azi gazetarii (alţii decît cei de la "România Mare", "Vremea", "Dimineaţa" etc. etc.); mîine homosexualii (alţii decît cei în uniforme şi cu carte de muncă acolo unde o cere "interesul naţional"); mîine-poimîine monarhiştii; după ei, femeile nemăritate şi doctorii care practică avortul; apoi cei cu pielea tuciurie, purtătorii de ochelari sau nepurtătorii de cravată; minoritatea celor care vorbesc o limbă străină (alta decît cea moldovenească) şi nu sînt integraţi într-o activitate controlabilă de vreo comisie de control; deţinătorii de computere, de conturi în bancă, de rude în străinătate; expeditorii unor reclamaţii; destinatarii scrisorilor de dragoste scrise la Moscova; proprietarii de antene parabolice; fumătorii de pipă; adversarii prostiei salvatorilor neamului; membrii Asociaţiei "Să apărăm simţul ridicolului"; nebotezaţii, ghicitoarele, rockerii, tabletiştii, născuţii cu platfus, cei deplin sănătoşi şi cei dezaxaţi, alţii decît persoanele publice investite cu mari funcţii spre dusul ţării de rîpă). Lumea e făcută din sumedenie de minorităţi. Parlamentarii noştri se simt însă datori să croiască un nou veşmînt pe măsura micimii lor de majoritari: întîi ne învaţă cum să scriem, apoi cum să ne folosim "organul", cum, cînd şi cu cine să ne concepem progeniturile, ce să mîncăm, cum să dispreţuim "putreziciunile Occidentului" şi să răbdăm fără crîcnire tot răul pe care alţii îl consideră salvarea (şi deci mîndria) noastră naţională. Iată-ne ajunşi de unde am plecat; în timp ce noi acceptăm că democraţia înseamnă mai ales ceea ce nu ne place şi nu ne convine, politicienii zilei sînt siguri că democraţia înseamnă numai şi numai ce le place şi ce le convine lor. Dezbătînd problema pedepselor ce trebuie aplicate presei şi pe aceea a relaţiilor dintre sexe, majoritarii şi aliaţii lor n-au făcut decît să demonstreze lumii întregi că habar n-au ce înseamnă să fii parlamentar pentru că au rămas într-adevăr la stadiul de activişti de partid.

Legile unei ţări nu sînt făcute pentru puţinii care oricum nu au nevoie de nici o altă protecţie decît aceea pe care le-o oferă imunitatea şi cîrdăşia politică; ele ar trebui însă - măcar în ceasul al unsprezecelea - să ofere cetăţeanului (normal sau anormal, vicios sau stăpîn pe sine, creştin sau pierdut în hăţişul neputinţelor sufleteşti) încrederea în reperele instituţionale, convingerea că e imposibil ca vinovaţii să devină întotdeauna nevinovaţi, iar nevinovaţii să plătească în locul faptuitorilor crimei. După cum merg însă lucrurile şi după cum se votează în Senat, vom plăti cu toţii, rînd pe rînd, naivitatea de a crede că... "pe cine nu laşi să moară te va lăsa să trăieşti liber şi bine": azi gazetarii, mîine homosexualii, poimîine doctorii, apoi revoluţionarii din '89; şi tot aşa pînă nu vor rămîne liberi decît ei, judecători aspri ai stăpînilor de azi şi duşmani de moarte ai alegătorilor de mai an.

Elena ŞTEFOI

## De jur împrejur

# China, Iugoslavia...

Într-o relativă discreţie, plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Chinez a adoptat planul de acţiune pentru trecerea la economia socialistă de piaţă, considerată a fi un sistem în care "piaţa este un factor fundamental în dispunerea resurselor sub controlul macro-economic de stat".

Modelul chinez este folosit cu multă abilitate de toţi cei din Europa centrală şi de Est care ar fi de acord cu schimbări,dar nu acceptă schimbarea: renunţarea explicită la doctrina comunistă, aplicată de partidul unic. Cifrele economiei chineze – înalta rată de creştere, sporirea constantă a produsului naţional, brut, dezvoltarea spectaculoasă a regiunilor de graniţă care atrag fără probleme investiţiile străine – ar dovedi că Partidul Comunist este capabil să creeze în mod planificat condiţii pentru propria sa sinucidere, pentru trecerea la capitalism, în fond la o economie eficientă; populaţia va fi astfel scutită de şocul psihologic al desprinderii de ideologia totalitară şi de oamenii care au reprezentat-o precum şi de marasmul economic şi moral al tranziţiei.

Toate aceste pretenţii trebuie examinate cu rezerva necesară impusă de realitatea unei ţări imense care trăieşte sub un control sever al informaţiilor: practic, aflăm despre reforma chineză doar ceea ce autorii ei doresc să aflăm. Dar şi în aceste condiţii reiese totuşi că aceleaşi cauze provoacă aceleaşi efecte: inflaţie, corupţie, conflicte între puterea centrală şi autorităţile locale, transformarea capitalului politic al nomenklaturii în avantaje economice. Conduşi de partidul unic, comuniştii se dovedesc la fel de lacomi ca şi atunci cînd – sincer sau nu – aderă la sistemul pluripartid, la fel de isteţi în eludarea poruncii a 7-a ca şi adversarul lor dintotdeauna: "capitalismul muribund".

Cei care au norocul să locuiască în regiunile în care se experimentează reforma s-au aruncat în nebunia negoţului cu tot atîta aplicaţie ca acum aproape treizeci de ani în Revoluţia culturală. Atunci ordinul era să fie eliminaţi toţi cei care îşi permit să gîndească pe cont propriu. Expert în manevrarea maselor, Partidul Comunist Chinez încearcă acum să-şi dovedească abilitatea în condiţionarea individului invitat să prospere fără să-şi mai bată capul cu ideologia care determină această prosperitate.

Admiratorilor stabilităţii politice în care se desfăşoară "miracolul chinez" li se poate răspunde că minunea aparţine bătrînilor lideri care au renunţat la comunism, înainte de a fi obligaţi s-o facă. Pariul lui Deng Xiaoping este că, preocupaţi de prezent şi viitor, chinezii – măcar în timpul vieţii lui – nu vor simţi nevoia să analizeze trecutul, să stabilească responsabilităţi şi vinovăţii. Dacă în unele ţări comuniste din Europa au avut loc mişcări revoluţionare fără consecinţe revoluţionare, China încearcă o revoluţie fără explozie. Deci "control macroeconomic de stat" se spune, dar "nu vom mai vorbi de proprietatea publică, şi nici **nu vom mai pune limite** proporţiilor relative şi componentelor economice". Deci, va fi control, dar nu vor mai fi limite. Şi ceea ce e mai important, se trece de la experimentul în zone limitate, la alcătuirea unei legislaţii valabile în toată ţara. Suferinţa şi spaima sînt în viitor: urmează restructurarea industriilor ineficiente, şomajul, deci incapacitatea de a asigura certitudinea locului de muncă, venituri stabile, aparenţa unui egalitarism – în China aparenţă mai bine servită decît oriunde în lume. Revoluţiile au preţul lor. Dar şi absenţa revoluţiei are un preţ: stabilitatea politică. Reforma economică sub conducerea partidului unic a fost ani de zile povestea de succes a Iugoslaviei.

Magdalena BOIANGIU

## Presa despre...

# Cum se "repereză" onoarea "nereperată"

"Chinezii vor trece la economia de piaţă" – ne anunţă, "la închiderea ediţiei", **Evenimentul zilei** din 15 noiembrie. Ceea ce ne aminteşte că nu de mult se vorbea la noi de "modelul chinez"; oare o mai fi valabil, în noile condiţii? Mai ales că modelul ceh, de pildă, nu ni se potriveşte deloc, după cum demonstrează Ilie Şerbănescu în **Tineretul liber**: "Se putea crede, într-un exces de naivitate, că reforma nu merge la noi şi merge în Cehia pentru că în România nu aveam clar formulat obiectivul de atins (şi, deci, cum am putea înainta rapid către ceva încă nu suficient definit?). Se poate acum înţelege că problema este cu totul alta. Reforma merge la fel de bine în ambele ţări, dar către obiective total diferite: «economia de piaţă» în Cehia, «economia socială de piaţă» în România. Motiv pentru care negocierile cu FMI, "potrivit unor surse" (altminteri, delegaţia noastră a plecat cam pe furiş şi numai Dumnezeu drăguţul – plus "unele surse" – ar putea şti ce face ea acolo, între rechinii marii finanţe) se poartă à la longue, aşa cum se şi cuvine unui popor care a boicotat mereu istoria: "Şi cum fondurile propriu-zise nu vor veni înainte, ci mai degrabă după gerurile iernii, s-ar putea ca unii să considere că trebuie să ne răzbunăm şi noi pe FMI: «Nu ne-aţi dat banii cînd aveam mai multă nevoie, nu mai liberalizăm nici noi cursul!»" (**T.l.**, 12 noiembrie). S-ar putea, dar supărăciosului i se taie nasul; de aceea unii oameni (politici sau a-) din România preferă Caritasul în loc de FMI: "în premieră de presă" (sic!), **Ora** de vineri, 12 noiembrie publică "lista parlamentarilor români care au dorit să se îmbogăţească prin circuitul lui Ioan Stoica"; aceeaşi listă apare, în aceeaşi zi, şi în **Adevărul**; tot ce se mai poate spune este că, de data aceasta, aleşii neamului aproape că "întrunesc cvorumul". **România liberă**, care are de-acum un adevărat serial despre agonia "miracolului clujean", anunţă, tot în materie de bani, "o posibilă catastrofă în eventualitatea unui nou eşec cu FMI". O anumită parte a catastrofei (cea mai mică) este anunţată în **Evenimentul zilei**: "nu se mai ştie cînd vine delegaţia română de la Washington". Oricum, e binevenită. Cu atît mai mult cu cît viaţa e "ca o notă de plată" (cu bacşiş cu tot?), dacă ar fi să ne luăm după **Curierul naţional** (8 noiembrie). Dacă nu, pentru **Libertatea**, curăţenia e înainte de toate: "La Nufărul lupta continuă atît cu ciubucarii proprii, cît şi cu imobilismul clientelei". Deşi ziarul nu ne spune, putem presupune că nu numai "clientela" e marcată de imobilism, ci multe altele; de exemplu, gîndurile pudice şi demne ale unor aleşi ai neamului care, după ce au dezbătut într-o veselie generală problema homosexualităţii, au trecut cu hotărîre la stabilirea unor pedepse zdravene pentru ziariştii care "atentează" la demnitatea persoanei. "Dar gura nu ne va tăcea", promite Liana Şega în editorialul din **Azi** (13 noiembrie), intitulat **Democraţie cu botniţă**. "Puterea joacă o carte mare. Se încearcă uciderea presei" – titrează **România liberă** (12 noiembrie) un articol în care reproduce fragmente din gîndirea profundă a unor senatori neiubitori de prea mare libertate a cuvîntului; presa, "la fel ca o apă, nu trebuie lăsată să curgă în toate direcţiile, pentru a-i putea folosi energiile". "Ce-am mai putea spune decît – «să-i ferească Dumnezeu, de acum încolo, pe ziariştii români!». În viziunea **Cotidianului**, aceştia "au intrat în Codul Penal", şi cu ajutorul opoziţiei, care s-a pronunţat împotriva unor prevederi, "dar destul de anemic". Deşi "nu avem motive să credem că ziariştii **Curierului naţional** vor fi vreodată ameninţaţi de asemenea patimi şi pedepsele lor exemplare", Anca Păduraru se întreabă, în **C.n.**: "... pe cine va apăra legea?". Greşit. Această lege nu apără, ci atacă; ea stabileşte cum rămîne cu onoarea nereperată a domnilor politicieni; atît de nereperată, că nici dom' Mitică n-o mai reperează. Ion Cristoiu scrie un editorial (**Ev.z.**, 15 noiembrie) pentru care, conform modificărilor aduse articolului 205 din Codul Penal, ar putea să i se ridice dreptul de a profesa (başca pedeapsa cu închisoare de la 3 luni la 2 ani sau amendă); articolul începe astfel: "Într-o voioşie de nedescris, Senatul României a votat recent unul din cele mai reacţionare documente din perioada de după decembrie 1989, incontestabila probă nu numai a conservatorismului acestei Camere a Parlamentului, dar şi a iresponsabilităţii de care sînt apucaţi, din cînd în cînd, sub impulsuri bizare, aleşii poporului din România de azi". Iar finalul e fără echivoc: "Satisfacţia perversă de a se răzbuna pe presă le-a luat tuturor minţile". Şi cum, în România "nu de lege mă cutremur, ci de aplicarea ei..." (**M.V.**)

*M-am vindecat de orgoliu, prin orgoliu.(VLADIMIR STREINU)*

## Specialistul în materie : LA ROCHEFOUCAULD

• Trufia îşi găseşte totdeauna o compensaţie şi nu pierde nimic, nici cînd renunţă la vanitate.

• Dacă n-am suferi de orgoliu, nu ne-am plînge de al altora.

• Orgoliul este acelaşi la toţi oamenii, şi nu există deosebire decît în mijloacele şi modul de a-l da în vileag.

• Virtutea n-ar ajunge atît de departe dacă vanitatea nu i-ar ţine tovărăşie.

• E o mare nebunie să fii numai tu înţelept.

• Orice pretext am da marilor noastre necazuri, adesea numai interesul şi vanitatea le pricinuiesc.

• În marile noastre necazuri există diferite feluri de ipocrizie. Într-unul, sub pretextul că plîngem pierderea unei fiinţe dragi, ne plîngem pe noi înşine; ne pare rău după părerea bună pe care o avea despre noi; plîngem micşorarea binelui, a plăcerii şi a consideraţiei de care ne bucuram. Şi astfel, morţii au cinstea unor lacrimi care nu curg decît pentru cei vii... Mai există încă o categorie de lacrimi, cu izvoare sărace, care curg şi seacă repede: unii plîng ca să le meargă numele că sînt duioşi; alţii plîng pentru a fi compătimiţi; alţii plîng ca să scape de ocara de a nu plînge.

• Nu e atît de primejdios să faci rău majorităţii oamenilor, cît e să le faci prea mult bine.

• Nu există situaţie în care n-am face un prost tîrg renunţînd la binele care se spune despre noi, cu condiţia să nu se spună ceva de rău.

• Duşmanii noştri se apropie mai mult de adevăr în aprecierile pe care le fac asupra noastră decît ne apropiem noi înşine.

• Acelaşi orgoliu care ne face să înfierăm defectele de care ne socotim scutiţi ne îndeamnă să dispreţuim bunele însuşiri pe care le avem.,

• Adesea dăm dovadă mai mult de orgoliu decît de bunătate deplîngînd nenorocirile duşmanilor noştri; le dăm semne de compătimire ca să-i facem să înţeleagă că sîntem mai presus de ei.

• De obicei bîrfim mai mult din vanitate decît din răutate.

***Fireşte, înţeleg că, într-un fel, modestia este inevitabilă, ca moartea***

# Îmi rămâne, totuşi, o şansă

Nu am, probabil, destulă tărie pentru a fi cu adevărat modest. Căci a fi cu adevărat modest înseamnă, cred, a te ridica deasupra dorinţei de a vrea să pari, inclusiv în ochii tăi, mai bun decât eşti în realitate. Şi nu m-aş grăbi să jur că n-am căzut niciodată în păcatul de a-mi fi recunoscut slăbiciunile doar pentru a demonstra că sunt în stare s-o fac, slujindu-mi astfel, pe o cale ocolită, amorul propriu. Există, cu siguranţă, şi un orgoliu al umilinţei. Uneori, am mers şi mai departe. Am încercat să-mi insuflu convingerea că o parte, măcar, din slăbiciunile mele reprezintă, în fond, virtuţi.

Nu am nici altceva. Îmi repugnă vanitatea care se umflă în pene pentru a se salva de complexul nulităţii, dar modestia mă trimite cu gândul la "flagelanţii" care îşi biciuiau trupul pentru a-şi reprima dorinţele. Mai exact, n-o prea înţeleg. Aşa cum n-am înţeles niciodată asceza. Nu pricep ce forţă – dacă la mijloc e o forţă – poate determina un om să dispreţuiască plăcerile lumeşti şi să se cufunde într-o smerenie care neagă, în fapt, viaţa. De altfel, din acelaşi motiv n-am o părere foarte clară despre sfinţenie. Îmi dau seama că trebuie să existe şi lucruri sfinte între o naştere şi o moarte, că o lume perfect profană e o lume profanată, dar mă îndoiesc că atât e de ajuns pentru a lămuri renunţările unui pustnic. Şi la urma urmei, Iov, care îl înfruntă pe Dumnezeu prin umilinţă, este, oare, modest fiindcă stă pe gunoaiele din afara oraşului? Iov se ceartă cu Dumnezeu, resemnându-se să-l iubească în adâncul revoltei sale. Ceea ce reprezintă, probabil, supremul orgoliu.

Vorba lui Céline, nu există vanitate inteligentă. Vanitatea e un instinct pe care e greu să-l desfizi. De aceea nu i-am putut crede, în genere, pe cei care se laudă că sunt modeşti. I-am suspectat, de obicei, de făţărnicie sau de insuficientă încredere în ei înşişi. A fi modest presupune probabil, să nici nu-ţi pese cum eşti. Şi cum să fii modest, să zicem, în adolescenţă? Modelele sunt bune, atunci, doar pentru insolenţa de a-ţi închipui că poţi să le egalezi ori chiar să le depăşeşti. Îmi aduc aminte cu o melancolică bucurie că la şaisprezece ani am alergat după "secretul secretelor", căutând o carte pe care ar fi lăsat-o "înţeleptul înţelepţilor", regele Solomon. Curată "nebunie", de fapt, dar regret din tot sufletul că, ulterior, am devenit "rezonabil". Mi-am scos din cap gărgăunii vanităţii care m-a făcut să colind, cândva, toate anticariatele şi bibliotecile din Bucureşti, şi pentru ce? Azi, îmi pun problema că înţelepciunea nu înseamnă să înveţi să te consolezi, ci să-ţi alegi "nebuniile" cele mai fecunde. În frumoasa inconştienţă a adolescenţei, aveam o idee mai naivă, mai romantică, dar mai stimulatoare despre limitele mele şi îmi pare rău că m-am "cuminţit". Am pierdut, astfel, ceva important şi, se pare, ireparabil.

Ezit, prin urmare, între orgoliu şi modestie. Constat, destul de des, că, mai ales, cei care nu reprezintă nimic sunt îngâmfaţi. Modestia i-ar pune în pericol, i-ar sili să vadă nimicul din ei. Dar încă mai cred că marile aventuri ale sufletului omenesc s-au născut nu din "măsură", ci din "lipsa de măsură". Şi, oricum, sunt "mai modest", azi, nu dintr-o înţelegere superioară a lucrurilor, ci pentru că viaţa m-a constrâns să constat cât de ridicole erau multe din vanităţile mele de odinioară. Azi, nu mă mai pot minţi cu uşurinţa de altădată. Ştiu că nu "secretul secretelor" ar fi trebuit să mă pasioneze, ci platitudinile existenţei. Am descoperit cam târziu că banalitatea e marele mister care trebuie dezlegat şi că adevărurile esenţiale sunt simple. Poate de aceea adevărurile mele mi se par tot mai relative, tot mai precare, tot mai îndoielnice. Mă tem că ele valorează puţin sau, poate, nu valorează nimic.

Ce să fac, însă, cu această umilinţă? În faţa dezastrelor intime simt nevoia, mai degrabă, a orgoliului. Fireşte, înţeleg foarte bine că, într-un fel, modestia este inevitabilă, ca moartea. Un om lucid nu prea are cum să se eschiveze dinaintea evidenţei că timpul ne macină, ne şubrezeşte, ne surpă vanităţile, cu indiferenţa cu care iarba amestecă, în cimitire, gloriile şi canaliile. Îmi rămâne, totuşi, o şansă pentru a-mi menaja, cât de cât, iluziile despre mine. Încerc să mă conving că nereuşitele, eşecurile, ratările îmi dau o imagine mai exactă decât reuşitele despre ceea ce am socotit că pot, că sunt în drept să visez, să doresc.

Ultimii ani, îndeosebi, m-au împins într-o fundătură. Poate, fiindcă am devenit mai vulnerabil datorită unui plus abuziv de iluzii. Îmi aduc aminte cu jenă, în această clipă, că, în mai 1990, într-un moment de eclipsă totală a lucidităţii, am acceptat să candidez pentru un loc în Senat şi că, în perioada "Pieţei Universităţii", am crezut, prosteşte, într-o resurecţie morală a noastră. Am apreciat rău şi posibilităţile mele şi stricăciunea din noi. Şi ce am obţinut? M-am văzut insultat cu ură, fără să mă ştiu vinovat decât de un idealism păgubos. Mi s-au fisurat multe credinţe, de la o vreme, despre ceea ce socoteam eu că reprezentăm, ca popor, şi mă simt azi din ce în ce mai singur, mai străin, pe străzile Bucureştiului, după ce am înţeles în străinătate că dezamăgirile şi disperările mele nu au sens decât aici, ceea ce mă aşează într-un impas dramatic. În plus, încep, se pare, să nu mai am destulă încredere nici în literatură. Prietenii îmi lipsesc. Sindrofiile le evit. Încerc să mă apăr, fără rezultate prea bune, de laţul care se strânge. În fond, cea mai mare modestie ar fi să pot face ceea ce aşteptă alţii de la mine. Iar cea mai mare vanitate, să-mi doresc, pe urmele unui vechi înţelept, fericirea pietrelor. Şi nu le am. Nici pe una, nici pe alta.

Octavian PALER

# Dreptatea orgoliului

M-au atras dintotdeauna conceptele ambigui, cele care pot fi "folosite" de partide sau de indivizi cu interese opuse; astfel noţiunea de orgoliu, poate desemna un lucru şi contrariul său. Astfel, orgoliul poate însemna uneori, doar vanitatea, alteori însă, pur şi simplu: demnitatea. De altfel, nu numai în viaţa popoarelor, dar şi a indivizilor, acest concept trece prin forme şi sensuri diferite.

Astfel, ca să glumim puţin - dar numai pe jumătate! - în (lunga!) mea tinereţe, orgoliu însemna **răzbunare** pur şi simplu! Când cineva mă acuza de orgoliu - orgoliul, de exemplul de a voi să devin scriitor, în loc de a face o profesiune normală, burgheză, de "bun simţ", o profesiune "folositoare" - eu nu-mi contraziceam niciodată interlocutorul şi, în sinea mea, adăugam: - Da, sunt orgolios, deoarece mă răzbun! Şi, romanţios cum eram, mă gîndeam (trufaş!) la Edmond Dantès, ce, după moda romanelor vremii, suferă un şir de injustiţii totale sau, mai ales, la prinţul Hamlet, cel ce se răzbună nu pe sine ci pe tatăl său. Şi lui, prinţului, i se recomandă într-un splendid monolog, de către unchiul său Claudius, impostorul, urmarea "legilor firii", o anume temperanţă care ne sfătuieşte să nu exagerăm doliul pentru o persoană iubită ascultînd îndemnul, porunca ce trece din generaţie în generaţie şi care ne învaţă că o formă urmează alteia, irepresibil. Un doliu încăpăţînat este o ocară adusă cerului, ocară adusă morţilor înşişi, ocară naturii a cărei predică supremă a însăşi moartea tatălui şi care ne strigă necontenit, odată cu primul plînă la cel de azi, cadavru: "Astfel trebuie să fie!..."

Da, poate că orgoliul tinereţii mele se va fi nutrit din orgoliul prinţilor dispăruţi, a prinţilor de hîrtie! Şi, cum spuneam, de fiecare dată, reproşul din afară, răsuna **înlăuntru** ca o provocare, aproape ca o recompensă. Altfel, dacă nu orgoliul, ideea unei răzbunări **în spirit** la atîtea obstacole şi umilinţe cîte îndura nu numai eul meu, dar şi fiinţa de carne a părinţilor şi antecesorilor mei, - ce, cine mi-ar fi putut împrumuta voinţa peste

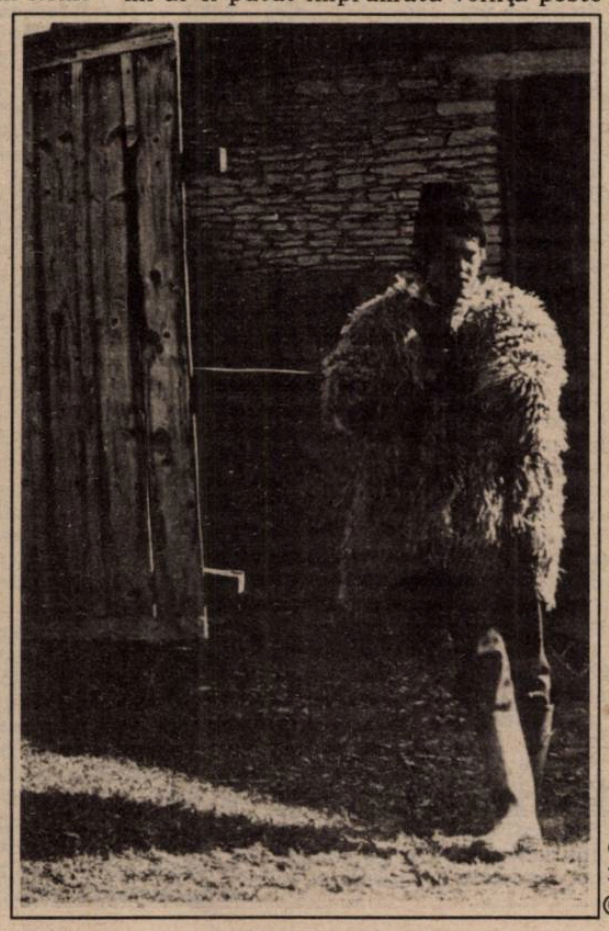

© M. Oroveanu

medie, cu mult peste medie, de a învăţa şi practica, încăpăţînat o meserie atît de dificilă, o profesiune ce nici nu este una, ce se balansează la nesfîrşit între posibilitatea goală şi vocaţie?!

Peste două decenii, apoi, la întrebarea unui jurnalist urma să răspund, cumva consecvent: "- Orgoliul?! Nu este decît o mare servitute!"

Şi astfel trebuie să fie: nu doar o răzbunare, un pariu, ci o promisiune, o obligaţie impusă sinelui zăpăcit şi nesigur, o normă internă, normă şi zeitate internă ce urmează să ne devore în mod fericit şi ritmic, dăruindu-ne expresivitate şi cea "de-a doua gură", cea cu care vorbim în numele celorlalţi, vechiul logos al grecilor atotştiutori.

Întrebat fiind, odată, de ce nu renunţ la orgoliul juvenil, odată ce mi-am atins scopul acela de a fi scriitor, am răspuns, glumind din nou pe jumătate: "- Să-l părăsesc? Acum, după ce am învins?! Nu ar fi oare o formă a ingratitudinii faţă de un vechi prieten?!"

Evident, azi, la începutul senectuţii, am, dacă nu înţelepciunea, oricum oboseala, lasitudinea de a-mi contempla orgoliul tinereţii cu un aproape vinovat sentiment de admiraţie. Deosebindu-l însă totdeauna de goala şi sclipitoarea vanitate, mereu sterilă? Ah, am fost atras adesea şi de vanitate, ce bărbat, ce tînăr, ce "artist" nu a făcut-o! Dar am fost mereu lucid că nu am destul talent pentru aceasta, pentru vanitate, adică! Nu am destulă eleganţă, perspicacitate, inteligenţă! Nu, eu nu aveam - moştenită, probabil! - decît încăpăţînare şi aceasta-mi ajungea doar pentru orgoliu, pentru răzbunarea în spirit.

Răzbunare?! Ar putea întreba cineva, nu e aceasta semnul unei infirmităţi sau al unei injustiţii?!

Probabil, voi răspunde eu; şi încă azi nu mă pot decide pentru una din cele două. Şi pentru că nu pot s-o fac le "servesc" pe ambele, le dau "dreptate" ambelor. Singura mea scuză, "orgolioasă", este că "ele" nu-mi aparţin doar mie; este o injustiţie mai largă, o infirmitate mai adîncă cea pe care o servesc, o răzbun.

Să fie oare aşa?!

Nicolae BREBAN

*Seriozitatea exagerată este lucrul cel mai ridicol, iar modestia exagerată este ironia cea mai amară. (KARL MARX)*

# CONSUL ROMANUS

© M. Oroveanu

Recitesc o mai veche pagină a regretatului Radu Petrescu:

**"Scriitorului român i s-a întîmplat ceva inestimabil, aproape neverosimil prin dramatism şi noblețe, i s-a dat, anume, soarta de a fi scriitor român. Conştiinţa acestei dramatice demnităţi străbate întreaga noastră literatură clasică, adică toate acele opere care, indiferent de momentul apariţiei (pentru că astfel de opere, vizibile sau încă nu, se ivesc şi în zilele noastre) există în lumea Poeziei. Conştiinţa aceasta, cînd nu apare ca motiv (cum spun pictorii), apare în timbrul care nu înşeală niciodată (...) Cui gîndeşte lucrurile şi ştie să vadă ansamblurile şi detaliile, şi să vadă prin transparenţa lor abisul empiriei care le-a însoţit, care le însoţeşte, cuvintele** scriitor român **trebuie să-i provoace fiorul încercat de cel care, în vis, auzea rostindu-se** consul romanus".

După ştiinţa mea, nu cred să se fi adus altundeva şi altcîndva mai frumoase şi mai orgolioase cuvinte de elogiu unei meserii, pe cît de chinuitoare şi obsedante, pe atît de incerte. Şi mai ales astăzi, cînd mizerii de tot felul rod edificii crezute pînă acum dintre cele mai solide, cînd atîtea reputaţii sunt puse între paranteze, cuvintele prietenului meu capătă dintr-o dată parcă alte rezonanţe.

Socotindu-se un martor al timpului său nenorocit, dar şi un refugiu în faţa tăvălugului istoriei, scriitorul (vorbesc de cel dăruit cu harul artei şi trăind exclusiv în spiritul ei) a avut dintotdeauna conştiinţa menirii sale speciale. Chiar dacă adevărurile lui nu au fost limpezi pentru toată lumea, chiar dacă deseori a trebuit să-şi reprime repulsiile prin scrieri alambicate, mai greu de înţeles la prima lectură, el a reprezentat totuşi o oază a indiferenţei în toiul celor mai crîncene "bătălii" decretate de partid, o **consolare** la atîtea frustraţii, ingerinţe şi falsificări grosolane, o voce a bunului simţ, a măsurii. Un astfel de scriitor a existat şi există (şi exemple se pot da multe, printre ele numărîndu-se însuşi autorul elogiului de mai sus). Întrebarea pe care şi-o pune, pe bună dreptate, orice cititor onest, mai ales tînăr, e ce a făcut acest scriitor în trecutul nu prea îndepărtat, ce a gîndit şi gîndeşte el despre tot ce i s-a întîmplat.

Iată doar cîteva din răspunsurile posibile la aceste întrebări, pe care bănui că un **consul romanus** (sau cît a mai rămas din el) i le-ar putea adresa:

Scriitor român nu înseamnă, iubite cititorule, numai acea persoană desemnată ca atare şi care, eventual, se proţăpeşte în faţa camerelor de luat vederi şi debitează vrute şi nevrute despre arta sa şi a altora, se laudă cu "atitudinile" sale şi cărţile ce-au păcălit ani de zile cenzura, ci cineva mult mai obişnuit, chinuit ca şi tine de nedreptăţi şi fariseisme, dar care a crezut cu o obstinaţie ce a părut deseori prostească în virtuţile unei literaturi adevărate, în pofida celor ce le-au vrut înlocuite cu te miri ce surogate realist-socialiste, mobilizatoare şi cîntătoare.

Scriitor român mai poate însemna şi acel ins prea modest, aproape neluat în seamă de oficialităţi dar şi de colegii de breaslă ajunşi pe la porţile stăpînilor, care, nu din întîmplare, a scris doar lucruri în care a crezut cu adevărat, nepunîndu-şi numele pe pagini ocazionale sau omagiale, dar nu din mai ştiu eu ce motive ci doar pentru simplul fapt că era incapabil să mintă. Unii pretind şi astăzi că nu se putea să nu faci compromisuri. Ba se putea, dacă admiteai că poţi aştepta să ţi se publice o carte la calendele greceşti, că poţi trăi şi fără vizite de documentare în ţară şi peste hotare, fără să fii acceptat ani de zile în Uniunea Scriitorilor, decît cel mult ca membru stagiar (şi asta la 50 de ani împliniţi!), fără să primeşti premii de stat ale Academiei, ale UTC ş.a., împrumuturi sau abonamente aproape permanente pe la casele de creaţie. Sigur că trebuia să faci compromisuri ca să nu pierzi toate acele binefaceri, în timp ce un Radu Petrescu şi alţii ca el trudeau ca funcţionari amărîţi, cu program de 8 ore şi lefuri "mignone" (după expresia unui belfer al timpului), cu toată cohorta necazurilor zilnice, scriind pe apucate în momentele, puţine, de răgaz.

Scriitor român se mai numeşte şi acel fanatic ce şi-a imaginat literatura ţării sale ca pe ceva sfînt, de o demnitate pe care nu ai voie s-o ştirbeşti prin nici un rînd, prin nici o pagină căreia nu i-ai dăruit şi ultima picătură a energiei tale. Dacă în viaţa de toate zilele regimul trecut te putea umili şi batjocori ca pe oricine, la rîndu-ţi, deşi atîtea "recompense" te aşteptau la tot pasul, n-ai umilit şi batjocorit cuvintele limbii tale. N-ai considerat nici o clipă că talentul te poate scuti de obligaţii morale, în perspectiva unei postumităţi care ar reţine doar "realizările" şi ar fi oarbă la calificarea conduitelor tale.

Şi nu în ultimul rînd, scriitor român mai înseamnă, dragă cititorule, imensul orgoliu de a fi indiferent la judecăţile, oricît de favorabile, ale contemporanilor, la ierarhiile de tot felul, dar mereu cu gîndul la acea lume îndepărtată, cu ţărmurile învăluite în ceţuri, din care, cu puţină şansă, **cum spunea Radu Petrescu**, ai putea auzi însăşi vocea Poeziei.

Costache OLĂREANU

# KWAKIUTL

Dl. Radu Cosaşu, căruia priceperea ziaristică nu-i umbreşte, ci clarifică mereu cunoaşterea cea mai cinematografică a realităţii, în literatura română contemporană, scotocind în arhiva personală de pelicule ale infrastructurii sentimentale a ceauşismului decadent, m-a descoperit ca autor al noţiunii de **"umilenie"**. Demascat, sînt grăbit să-mi recunosc paternitatea, nedînd, totuşi, brevetului, decît importanţa, imediat subsecventă pe care umilenia o sugerează: un fel de umilinţă, sfiindu-se, totuşi, să devină, prin insistenţa numirii, vanitate.

La mijlocul anilor '70 am devenit autorul unui poem, publicat în presa literară,şi care va face parte din volumul în curs de apariţie la Editura Albatros, **Primele, Ultimele**. Poemul s-a numit **"umilenie"** şi începea cu definirea stării: în înţelesul strict personal al autorului:

"Denumesc cu acest cuvînt întîmplări puţine ale vieţii
În petrecerea scumpă a unor oameni
Cu grijă mare unii faţă de alţii".

Pornind de la această definiţie, ţin să adaug, cîteva observaţii răzleţe, ţinînd de practicarea **umileniei**, de înţelegerea ei, la omul singur în peisaj, sau grup social, în epoci nesigure, din punct de vedere sufletesc şi politic.

Nici o legătură, aşadar, între **umilenie** şi **umilinţă**. Singura traducere obiectiv-poetică a umileniei e doar **"pronia"**, definită de teologia ortodoxă: purtare de grijă, prevedere. Pronia sau providenţa ar însemna, potrivit **Dicţionarului de teologie ortodoxă al profesorului Ion Bria,"modul în care Dumnezeu chiverniseşte şi conduce lumea, spre scopul final pentru care a fost creată,** în interiorul iconomiei sale creatoare şi răscumpărătoare".

**Umilenia** ar putea fi o pronie mai restrînsă, fără scop final, cu mobiluri la-ndemînă, fără iconomie creatoare şi răscumpărătoare (economia socială de piaţă a providenţei), ci cu meşteşuguri tandre ale intimităţii sterile: "scrierea unui poem despre o timiditate de fată germană, prăbuşită în fotoliu după comuniune, cu înţelegerea nu cosmică, ci burghez-tandră a viitorului imaginat de dînsa atunci".

Găsesc că o astfel de menajare a timidităţilor noastre, apropierea cu tandreţe de frica celui de-aproape, poate fi un bun început de exersare a umileniei.

N-am avut o experienţă socială bogată a **experierii umileniei**. Mai mult din literatură, decît din viaţă, ştiu, bunăoară,că cutare cîntăreţ de flaut a fost chemat să elibereze cutare oraş - Hameln - (aşezare din Transilvania, după cum ne spune **Robert Browning**, dar nu şi **Gebrüder Grimm** sau **Goethe**). Să-l elibereze de şobolani. După Eliberare, orăşenii nu s-au ţinut de cuvînt, nu s-au purtat cu grijă unii faţă de alţii, şi-mpreună, faţă de eliberator, şi-atunci cîntăreţul le-a furat copiii, ducîndu-i de urechi, prin sonuri, sub pămînt.

E aici o poveste de care-mi amintesc mereu, atunci cînd sfidarea umileniei şi uitarea umilinţelor mai vechi, anulează urmaşul, deci memoria, şi repune în drepturi şobolanul. Abolirea umileniei, la scara cetăţii, e o nesfîrşită serie de şobolaniade.

Acceptarea: a ta, cu calm, aşa cum eşti, ca om sau comunitate, e poate cea mai potrivită stare de practicare a umileniei. Există, în planul umileniei de grup la noi românii, foarte puţine mărturii: ţin aproape cîteva rînduri scrise de **D. Drăghicescu, Din psihologia poporului român**, Bucureşti 1907, ca flacoane inepuizabile cu antidoturi împotriva **îngîmfei colective** – cea mai mare nenorocire, în timp de pace, pe sufletul unui popor: **"Nu este deloc nevoie nici să ne micşorăm, nici să exagerăm; a ne face cea mai mică iluzie asupra forţelor şi însuşirilor noastre este un pericol netăgăduit"**. (p. 23) – A se administra dimineaţa, la prînz şi seara, după revoluţie, în timpul tranziţiei, în amintirea dictaturii.

Dintre exemplele de grandioasă umilenie, împămîntenită la scară naţională, cunosc acel articol intitulat **Două feluri de curaj**, apărut în **Times Literary Supplement**, la 13 august 1914, după începerea războiului. Recitesc mereu fragmentul de mai jos, cu senzaţia atingerii **umileniei**, în chiar mersul ideii prin istorie: **"există mereu pericolul ca aceia atraşi în război, din dragoste pentru ce simt nevoia să apere, să adaste în ea prin ura pentru ce vor să distrugă. Că mai înaltul curaj va face loc curajului mai josnic; că necesara disciplină va putea ucide sufletul instrumentului creat de dînsa... Aceasta a fost soarta eroicelor armate ale Revoluţiei franceze, şi nu va trebui să fie soarta armatelor noastre, a naţiunilor noastre în războiul de-acum. Trebuie să avem şi să apărăm curajul de a nu-i urî pe germani."**

E aici epura plastică a providenţei, ca umilenie globală, ca pivot al chiverniselii istorice: grija faţă de duşmanul în război, ce stă înaintea şi la capătul luptei. La venirea păcii, prin umilenia asta anglo-saxonă aplicată, tezaurul rămîne neîmputinat.

Cea mai jignitoare insultă la adresa umileniei naţionale, prescrisă mai sus, ca soluţie a adevăratei victorii în război, îmi apare următoarea anecdotă povestită de **S. Rauschenbush, în The March of Fascism, New Haven, Yale University 1939,** găsită în **E. Cassirer, The Myth of the State, 1946, Yale Univ Press.** Iat-o: Unui băcan german căruia nu i se părea sub onoarea lui să explice cum stau lucrurile unui american, i-am spus că odată cu dispariţia libertăţii va pieri ceva absolut inestimabil. "Dar, mi-a răspuns el, dvs. nu înţelegeţi nimic. Înainte ne făceam mereu griji cu alegerile, cu alegerea unui partid, pe care să-l votăm. Eram responsabili. De-acum încolo vom fi eliberaţi de toate astea. Sîntem, în sfîrşit, liberi".

N-ar fi existat defel această discontinuitate umiletică "în jurul a ceea ce desparte o stare de calm timid, şi grija pentru înţelegerea în linişte a fenomenelor" (Lenin) – forme de combatere a varietăţilor de răget veleitar sau monstruos, cu care ne confruntă mileniul disparent, dacă limba română, i-ar fi permis fostului poet ce mă aflu în Monaco de Baviera, să scrie şi să gîndească în limba indienilor **Kwakiutl**.

Potrivit marelui lingvist şi antropolog Franz Boas, limba indienilor **Kwakiutl** transmite, în mod explicit, în ce măsură un discurs se bazează pe o experienţă personală, o extrapolare, un zvon sau un vis.

Cum n-am avut, în dilemă, decît limba română, închei aici micile mele rînduri în amintirea unui vis.

Restul e zvon şi extrapolare.

EMIL HUREZEANU

# *Vreţi ca lumea să aibă o bună părere despre voi? Nu vă lăudaţi! (BLAISE PASCAL)*

## *CORNELIU COPOSU:*
## "Hotărît, orgoliul joacă un rol negativ..."

**Rep.: Încurajată de faptul că răspundeţi cu amabilitate şi promptitudine solicitărilor presei, vreau să vă adresez, stimate dle Corneliu Coposu, o întrebare care cred că nu vi s-a mai pus: sînteţi orgolios?**

**Corneliu Coposu:** Într-adevăr, nu mi s-a pus, fiindcă nu mi s-a făcut niciodată această observaţie; am făcut-o eu, faţă de alţii. Niciodată n-am dat dovadă de amprentele unui orgoliu oarecare, ba chiar am detestat acest viciu – eu aşa îl numesc – considerîndu-l foarte dăunător, pentru că este extrem de greu de tratat cu un om orgolios, căruia trebuie să-i cauţi călcîiul vulnerabil spre a-l determina la o colaborare onestă. Orgoliul joacă un rol negativ în raporturile dintre oameni.

**Rep.: Dar prin chiar faptul că propune unei colectivităţi (electoratul) un sistem, o doctrină, o soluţie proprie, considerată cea mai potrivită, omul politic nu e, la urma urmei, o natură orgolioasă?**

**C.Coposu:** E o chestiune de interpretare a noţiunii. Din punctul meu de vedere, orgoliul poate fi considerat o scădere. Nu-i tot una cu mîndria personală, care poate fi apreciată; o depăşeşte. De altfel, în definiţie curentă orgoliul înseamnă exagerarea mulţumirii de sine. Atîta vreme cît eşti conştient de valoarea ta personală poţi să suferi de un complex de superioritate, dar dacă acest complex depăşeşte nişte margini decente se transformă în orgoliu, care e un rău sfătuitor din toate punctele de vedere. Omului politic în special, nu-i este permis niciodată să afişeze o părere prea bună despre sine şi nici nu-i recomandabil să aibă un sentiment exagerat despre propria-i demnitate; să o sublinieze alţii, nu el. Demnitatea şi mîndria, atribute firesti ale oamenilor politici, cînd sînt inabil/exagerat puse în evidenţă, lesne pot degenera în ceea ce se numeşte orgoliu. Toate corespondentele, sinonimele lui, – vanitate, semeţie, fală, fudulie, împăunare – spre a aminti doar cîteva, frecvente în limbajul fiecărui român, au un caracter negativ, nu desemnează virtuţi.

**Rep.: Trufia e considerată chiar un păcat.**

**C. Coposu:** Trufia e un alt nume al orgoliului, mai sonor aceasta din urmă, mai pompos. Morala creştină consideră orgoliul/trufia un păcat capital, o vinovăţie gravă împotriva duhului sfînt, păcat spiritual de căpetenie, care depăşeşte în nocivitate pe cele carnale, să le spunem aşa, pentru că antrenează la rîndu-i alte vicii şi alte păcate condamnate de religie. La acest capitol am avut curiozitatea să fac o excursie şi prin enciclopedia proverbelor populare; nicăieri nu am găsit o formulă cît de cît binevoitoare la adresa vanităţii, trufiei, fuduliei etc. Vă citez unele din ele: "cu capu-n sus, ca spicul cel gol", "înfoiat ca o varză", "omul care face scară la cer", "fală mare, traistă goală, cap sec", "nu-l ajunge nici umbra lui", "calcă în ace", "frîu poleit la măgar bătrîn" ş.a.m.d. Dacă trufia n-a fost niciodată plăcută la ceruri, nici observaţia pragmatică a românului nu o cruţă: e de observat că dintotdeauna orgoliul a fost împletit cu sărăcia. Omul care vrea să-şi dea o aparenţă de luxurie, de inteligenţă, de prestigiu, pe lîngă faptul că are capul mai puţin mobilat, are şi punga goală, stabilind o relaţie directă între sărăcie şi orgoliu.

**Rep.: Aţi observat vreodată la cineva o manifestare bizară de orgoliu, care v-a surprins?**

**C. Coposu:** Da, la Vaida-Voevod. Era un exemplar reuşit de om politic, nu politician, om politic adevărat, bine educat, instruit, foarte inteligent şi foarte receptiv. Curiozitatea era că, deşi înzestrat cu o serie întreagă de calităţi şi de virtuţi recunoscute de toată lumea, sublinierea lor nu-i făcea plăcere deosebită. De i se lăuda ţinuta impecabilă, talentul politic, pragmatismul, inteligenţa, dacă i se spunea că este un om de temei al formaţiunii sale politice, rămînea netulburat; ştia toate astea şi trecea peste. Însă dacă cineva vroia să-i gîdile orgoliul trebuia să-i spună: "Vai, domnule prim ministru, sînteţi de-o şmecherie absolut balcanică". Asta-l încînta. Rîdea cu poftă şi părea că era atributul pe care-l visa de mic copil, acela de şmecher. Fiind ardelean şi considerînd pe cei din România veche unşi cu toate unsorile, vroia să-i depăşească pe teren propriu. Ştiu, din contactul cu el, cît era de încîntat cînd i se sublinia şmecheria, care, de altfel, nu-i făcea deloc cinste; pînă la urmă cred că n-a putut să atingă apogeul pe care-l visa el. Avea concurenţi mult mai dotaţi în acest sens.

**Rep.: Fiind o personalitate recunoscută, se presupune, implicit, că ar trebui să fiţi şi orgolios. Contestările, dar şi încercările de flatare sînt, în cazul dvs., numeroase. Într-o împrejurare, aţi fost comparat, parcă, şi cu coloana infinită...**

**C. Coposu:** Mai adăugaţi "patriarh", "cardinal", "om-istorie" etc. etc. Toate care nu mi-au făcut nicidecum plăcere, dimpotrivă – sînt expresii bombastice şi stînjenitoare. În fond, tocmai ele sînt manifestări de orgoliu; ale celor care vor să iasă în evidenţă, să epateze prin nişte mijloace stilistice mai deosebite. Flataţi de atari exagerări pot fi numai oamenii dispuşi la flatare. Eu nu. Le-am eradicat de la început şi s-au rărit. Din cîte-mi amintesc, am fost scutit de acuzaţia că aş fi orgolios. Şi am şi demonstrat faptul că nu sînt – refuzînd orice fotoliu public, nu m-a interesat, astfel că de la ultimul cetăţean pînă la dl. preşedinte Iliescu se ştie că pe mine nu mă interesează nici un fel de demnitate publică, că n-am să fiu niciodată ministru în Ţara Românească şi că preşedinţiile mă lasă rece... Singura mea ambiţie este de a promova şi de a amplifica prestigiul şi valoarea în timp a PNŢCD-ului – la asta mă limitez. Poate pentru că am fost absolut refractar la orice demnităţi, am fost scutit de acuza orgoliului. Şi nici nu văd că m-aş fi manifestat de o manieră care să mă definească drept un om muşcat de acest viciu.

**Rep.: Nu vi se pare că orgoliul e şi o dovadă de nesiguranţă de sine?**

**C. Coposu:** Oricum e începutul unui complex de inferioritate. Educaţia morală şi educaţia socială i-ar limita cadrul de desfăşurare. Cînd un om plin de trufie se va vedea cenzurat, penalizat, iar atitudinea lui blamată în societate, sigur că asta va fi un semnal de avertizare, care va determina, dacă nu o renunţare, măcar un control eficient asupra acestei comportări, ridicole la urma urmei.

**Rep.: Cum aţi comenta un reproş, e drept, singular, care s-a făcut la adresa dvs.: acela că aţi avea orgoliul de a fi depozitarul exclusiv al memoriei lui Iuliu Maniu?**

**C. Coposu:** Cum să comentez o prostie? O resping. Dorinţa mea de a scoate în relief marea personalitate a lui Iuliu Maniu este totdeauna vie şi ori de cîte ori se aduce o contribuţie, cît de modestă, la sublinierea figurii lui de om politic şi bărbat de stat, întîmpin intervenţia cu o plăcere deosebită. Chiar cu satisfacţie, ca şi cînd ar fi vorba despre mine însumi. Mă consider atît de legat de el, încît orice încercare de diminuare a marii sale personalităţi mă afectează în mod direct. E adevărat că am stat 10 ani în preajma lui, şi o perioadă de timp poate că am fost umbra lui, în sensul că i-am cunoscut toate mişcările, toţi paşii şi m-am bucurat de încrederea lui. Dar a mă considera depozitarul exclusiv al informaţiilor sau caracterizărilor lui Maniu, ar fi o dovadă de prostie trufaşă. **(A consemnat Tita CHIPER)**

# ÎN CIŞMIGIU

Într-o adevărată agoră a oamenilor bogaţi cu duhul, (altminteri săraci) acolo se adună şahiştii, microbiştii, pietriştii şi mai nou, bridge-iştii, în acel mic pătrat al patimilor, al certurilor, al competiţiilor, al ironiilor şi al fanfaronadelor, ne-am încumetat să punem următoarea întrebare: **Pe care dintre oamenii noştri politici, îl consideraţi a fi cel mai orgolios; şi de ce?**

**Romeo Ionescu (scriitor):** Unul dintre ei, cred că e domnul Raţiu. Să ştiţi că de multe ori, în politică, e chiar bine să fii orgolios. Dar cînd ţi se atrage atenţia că ai sărit peste cal, trebuie să-ţi dai seama şi să te opreşti.

**Un pensionar:** Petre Roman, pentru că nu trăieşte cu picioarele pe pămînt. E plin de sine. Jigneşte pe toată lumea şi îşi închipuie că el a inventat mersul pe jos.

**Ciobanu Mircea:** Cred că Petre Roman, fiindcă totdeauna apare cu probleme în care se pare că nu are dreptate, dar el nu se îndoieşte niciodată de dreptatea sau de capacitatea dumnealui. Nu spun că nu e un om cu doxă, dar nici aşa, în toate alea.

**Marcovici Tisa:** Orgoliul înseamnă falsitate, fondul nu-i corect. Dintre aceştia, în primul rînd e Coposu şi, în general, cei care folosesc scandalagistica drept armă politică. A mai fost şi Radu Câmpeanu, dar s-a dus. Scandalagistica aceasta e cea mai mare calamitate care se poate abate asupra unei ţări. Şi primul, primul care utilizează această armă, e Coposu.

**Naduleanu Florea – "prof. dr. emerit, fochist la RADET":** După toate aparenţele, Adrian Năstase, avînd în vedere salturile dintr-o barcă în alta şi combinaţiile pe care le face. Orgoliul lui, pus înaintea intereselor poporului este, cum se spune, dăunător.

**O mare personalitate din lumea operei, fost cîntăreţ, actualmente, cu o pensie mizerabilă:** Orgolios e tocmai şeful, domnul Iliescu. Se crede aşa de deştept, că poate să dărîme lumea. De fapt, chiar a dărîmat-o. Mai există şi oameni capabili care nu se cred burici, ca ăsta, şi care ar putea să facă ceva bun, dacă ar fi lăsaţi.

**Ionescu Florin:** Preşedintele, pentru că doreşte puterea prin orice mijloace. Deşi a fost huiduit, s-a văzut că lumea nu-l vrea, el tot nu se lasă.

**Alt pensionar:** Petre Roman. E prea mîndru de el, prea făţos, prea ţanţos, prea îngîmfat. Nu e tipul omului popular.

**Petrache Ion:** Văcăroiu, fiindcă nu acceptă nimic altfel decît vrea el.

**Mihai Cosma:** Era Marian Munteanu, care dădea pe dinafară de prea multă ştiinţă. Acum a dispărut, o fi plesnit, te pomeni.

**Schechter:** Iliescu, pentru că a făcut compromisuri ca să fie mare. La asta a contribuit şi orgoliul personal.

**Gheorghe Stavri:** Iliescu, fiindcă şi-a asumat puterea, preamărirea, asta fiind ambiţia şi orgoliul lui, după un trecut comunist.

**Gogu Rădulescu Pelicanu:** C.V. Tudor. De ce? Păi, cum de ce, nu e clar? Dincolo de el nu mai există nimic.

**Gheorghe Ion:** Nu fac politică, dar după mine, aş vota cu comuniştii. Cel mai orgolios e C.V. Tudor. Îmi place de el că ştie să vorbească.

**Chelaru Ion:** Iliescu, pentru că ţine neapărat la anumite principii vechi, cu care a fost obişnuit şi de care nu s-a dezbărat, în ciuda promisiunilor. El a fost mereu piua întîi, cum se zice.

**Dobre:** Adrian Năstase; e un tip care vrea să-şi etaleze nişte veleităţi, dar nu-i prea bine pregătit pentru a face faţă la tot ce doreşte el.

**Iancu Emil:** Radu Câmpeanu, care a distrus PNL-ul cu orgoliul lui. Ar mai fi şi Dinu Patriciu. Dacă ăştia doi vor mai rămîne la conducere, vor duce liberalismul de rîpă.

**Bobeică:** Iliescu, pentru că nu primeşte nimic, toate pleacă de la el.

**Grădinaru:** Iliescu, fiindcă doreşte să acapareze toate funcţiile pe care le-a avut Ceauşescu pe timpuri. Acuma vrea şi Banca. Peste tot pune oamenii lui.

**Hogaş:** Toţi sînt orgolioşi, toţi luptă pentru ceva, nu e nici unul modest. Aţi văzut vreodată politician modest? Dacă n-ar fi orgolioşi, ar însemna că sînt proşti. Trebuie să aibă fiecare o ambiţie. De fapt, cred că Ceauşescu a fost cel mai orgolios.

* * *

Majoritatea interlocutorilor au fost pensionari, dar cum spuneam la început, o categorie aparte de pensionari. Din răspunsurile, mai inspirate, sau mai puţin inspirate, se desprind trei lucruri esenţiale şi anume: unul ar fi că fiecare vede orgoliul în felul său, ori, altfel spus, cîte capete, atîtea păreri, dovedind totodată şi deschiderea noţiunii în cauză; al doilea, decurgînd pe undeva şi din primul, este că, dintre politicienii importanţi, cea mai mare parte sînt consideraţi orgolioşi (dacă am fi insistat, probabil că ar fi ieşit şi mai mulţi); în sfîrşit, în al treilea rînd, dacă e să facem scorul, orgoliosul orgolioşilor se detaşează net. În Cişmigiu, se pare că nu prinde chestia cu modestia.

A consemnat
Andrei MANOLESCU

C. Bumbuţ ©

# Cine nu vrea să asculte pe nimeni e un prost fără vindecare (BALTHASAR M. GRACIÁN)

*PETRE ROMAN:*

## "Orgoliul la prima vedere"

Pentru mine şi cred că pentru foarte mulţi oameni la fel, orgoliul este greu de suportat, e vorba de propriul orgoliu, atunci cînd este rănit.

Am învăţat că reacţia imediată, cea dintîi atunci cînd cineva îmi răneşte orgoliul, nu este cea potrivită. Mai întîi pentru că eu pot resimţi o durere, dar cel care mi-a produs-o nu o face întotdeauna cu intenţie. Apoi, pentru că împotriva unei adevărate intenţii de lovire cea mai bună cale de răspuns rămîne judecata la rece. După ce trece prima senzaţie că ceva m-a "fript" constat că nu sînt capabil de ranchiună. M-am jurat în tăcere cîteodată că voi găsi momentul de a "plăti". Nu am făcut-o. Cu toate că acestea cînd în cauza mea este şi o parte dintr-o cauză mai importantă, pentru care m-am angajat şi merită să lupt, atunci pot pregăti şi ceea ce s-ar numi o răzbunare. Nu împotriva unui individ, ci împotriva a ceea ce el vrea să reprezinte şi o face în mod deliberat.

Francezii spun: "la vengeance c'est un plat qui se mange froid" şi au dreptate.

Orgoliul însă mi-a dat ghes şi către (şi mai ales astfel) lucruri bune, să le spun realizări. Am avut orgoliul de a reprezenta ţara cît mai sus, mai sus decît au făcut-o sau ar fi făcut-o alţii, demnitari sau intelectuali, pentru ţările lor. Conştiinţa necesităţii acute de a dovedi adunării parlamentare a Consiliului Europei că în acest colţ de Europă al nostru mai sîntem capabili să renaştem şi să fim la fel cu ea, a fost cred bine întărită de orgoliul aceleiaşi dorinţe. E vorba de momentul audierii mele în plenul adunării, în 29 ianuarie 1991, la Strasbourg.

Cred că orgoliul este un lucru bun cînd nu vrei să fii mai prejos ca alţii fiindcă ştii că poţi fi egalul lor şi de ce nu, mai bun.

Poporul numeşte acest sentiment mai frumos. Îi spune mîndrie. Uneori se pare că e dificil să se facă deosebirea dintre mîndrie şi demnitate. Dar ea există. Pentru că există oameni cu adevărat superiori, trecuţi prin foarte multe, pe care zgîndărirea orgoliului lor îi lasă complet indiferenţi, dar, vai! dacă cineva se atinge de demnitatea lor. Atunci răspunsul lor este năprasnic, trece ca un buldozer peste muşuroaiele mizerabile ridicate cu obrăznicie, sau prostie, sau rea-credinţă. Îmi aduc aminte de un om, om politic şi om de cultură, atacat în Parlament de un oarecare deputat fascist cu acuzaţia că nu ar fi "neaoş" al poporului ce l-a ales. Omul acela a făcut în şedinţa următoare o demonstraţie completă, cu documente şi dovezi care înlăturau orice îndoială. La sfîrşit a mai spus: "- Spun aici public că dl. deputat X este un idiot şi îl poftesc să-mi demonstreze că nu este".

Orgoliul ca şi multe alte lucruri date omului există pentru că omul nu-şi poate obţine singur suficienţa de a trăi. El trăieşte în comunitate, în compania altor semeni. Probabil că atitudinea firească a omului este de a se ajuta şi de a-i ajuta cu şi pe cei din jurul său. Omul ocupă un loc al său şi e convins că are un loc al său. Orgoliul îl face să creadă că acest loc este unul frumos, poate mai bun decît cel real. Totul e să mai avem (umilinţa) de a presupune că nu întotdeauna sîntem la nivelul acelui loc pe care ni-l dorim.

*RADU CÂMPEANU:*

## "Nici vanitate, dar nici umilinţă"

**– Cum vedeţi orgoliul: ca pe o calitate, sau, dimpotrivă, ca pe un defect? Am în vedere, firește, implicaţiile orgoliilor personale în viaţa publică...**

– După mine, orgoliul este, în general, un lucru bun. Evident, atunci cînd se exprimă cu măsură. Orgoliul este semnul unei cunoaşteri a propriului suflet şi a propriei personalităţi. Deci, cînd este stăpînit, ţinut în frîu de critica raţională, de autocritica pe care fiecare şi-o poate face, cînd este menţinut între anumite limite, orgoliul este unul dintre motoarele esenţiale de creaţie. Fac o deosebire mare între orgoliu şi vanitate. Pentru mine, vanitatea este un orgoliu gol, un vid, o pretenţie nejustificată de nici un fel de valoare, oricare ar fi ea. Vanitatea nu este un motor pozitiv, ci un motor negativ, mai ales în viaţa publică, dar nu mai puţin şi în viaţa personală, în relaţiile sociale, în sens larg... Din păcate, vanitatea este aproape întotdeauna excesivă.

**– Ce credeţi că predomină în viaţa noastră publică: orgoliul sau vanitatea?**

– La noi, astăzi, vanitatea.

**– Mi-aţi putea cita nişte exemple de orgolioşi în sensul bun?**

– Nu pot să mă autocitez, dar cred că există cîţiva oameni care au numai orgoliu, fără a fi vanitoşi. Dar nu sînt mulţi, din păcate...

**– I-aţi putea numi?**

– Nu.

**– În această lume a noastră, în care preponderentă este, după opinia dvs., vanitatea, orgoliul – al dvs. sau al altora – v-a fost de folos sau mai degrabă v-a dăunat?**

– Dacă vorbiţi de actualitate, pot spune că, într-un fel, mi-a dăunat. Dar, în toată viaţa mea, orgoliul meu personal, atît cît e, mi-a fost de mare ajutor. Mai ales în momentele grele.

**– Opusul orgoliului, lipsa de orgoliu fiind?...**

– Lipsa de orgoliu n-o pot numi modestie, căci modestia are părţile ei foarte frumoase...

**– Umilinţă?...**

– Da, mai degrabă un soi de umilinţă. Eu, însă, nu sînt pentru umilinţă. Şi n-am fost nici în momentele cele mai grele din viaţa mea, cînd totul era făcut ca să fiu umilit: în închisoare. Umilinţa care încerca a mi se impune prin tot felul de gesturi, de acte, de situaţii în care eram pus am respins-o întotdeauna, chiar şi atunci cînd speranţele într-o schimbare, cît de mică, a situaţiei erau aproape nule. Ceea ce m-a ţinut au fost credinţa creştină şi orgoliul personal.

**– Cum se împacă, totuşi, credinţa creştină cu orgoliul?**

– Se împacă foarte bine, atunci cînd orgoliul este măsurat, străpînit, de bun simţ, cînd nu devine inutil agresiv, cînd nu devine vanitate. Se împacă foarte bine...

**– Vă mulţumesc foarte mult.** (A consemnat Bogdan GHIU)

*NICOLE MANOLESCU:*

## "De ce sînt orgolios"

Am să încep cu o afirmaţie oarecum ciudată: sînt orgolios în măsura în care refuz să fiu considerat vanitos. Să mă explic. Vanitatea este orgoliul prostului. Precizez: al prostului, nu doar prostesc, fiindcă nu cred că între vanitate şi orgoliu este o simplă deosebire de grad. Vanitatea este altceva decît un orgoliu exagerat. Este suprema dovadă de prostie. Omul inteligent nu poate fi vanitos. Orgolios, da. Vanitatea implică infatuare. Proverbul spune: prostul nu e prost destul, dacă nu e şi fudul. Legătura e clară.

Şi mai este ceva: un om inteligent este orgolios chiar prin faptul de a se crede inteligent. Vanitosului nu-i ajunge să se creadă deşi, firește, se crede - deştept. El are nevoie să fie considerat astfel de către ceilalţi. Vanitosul se răsfaţă în imaginea despre sine pe care o oferă. Trăieşte din ecou şi din reputaţie. Lipsindu-l de ele, îl ucizi. Orgoliosului, imaginea nu-i rămîne cu desăvîrşire străină, dar n-o cultivă cu tot dinadinsul. Paradoxal, aş spune, orgoliosul nu simte nevoia să se verifice, în timp ce vanitosul adoră să fie confirmat şi urăşte să fie infirmat. Orgoliul fiind, în chipul acesta, absolut, vanitatea e relativă.

Socialmente, orgoliul nu jigneşte şi nu umileşte. Vanitatea e arogantă şi supărătoare pentru ceilalţi. Orgoliul e reflexiv, vanitatea e tranzitivă. Oamenii orgolioşi pot coopera. Dialogul dintre ei este adesea unul de idei. Vanitoşii sînt pamfletari. Ei nu vor să convingă un adversar, ci să lichideze un duşman. O lume compusă exclusiv din orgolioşi ar fi antipatică, una compusă din vanitoşi, imposibilă.

Orgoliosul este mai degrabă critic, vanitosul, mai degrabă liric. Primul se controlează şi se stăpîneşte; al doilea e necontrolat şi nestăpînit. Orgoliosul poate servi prin logică, vanitosul, prin impetuozitate. Orgoliosului i se întîmplă uneori să fie rigid. Vanitosul dă tot timpul din mîini, argumentaţia ţinînd deseori la el de manualitate. Orgoliosul e clasic sau realist. Vanitosul e romantic sau baroc.

Dacă voi încheia spunînd că iubesc inteligenţa, reticenţa, cooperarea, dialogul, spiritul critic, stăpînirea de sine, logica, realismul şi clasicismul, şi că detest prostia, impetuozitatea, încrîncenarea, "lirismul", romantismul şi barocul se înţelege de ce mă consider eu însumi un orgolios. Vanitatea de a-mi bate capul cu ce cred alţii despre mine n-am avut-o niciodată.

# Ce spun parlamentarii?

● *Aţi avut, măcar o dată, motiv să vă plîngeţi de consecinţele orgoliului dvs.?*

### *MARKÓ BÉLA (senator UDMR): "Necazul vine întotdeauna de la exces"*

Din acest punct de vedere, eu cred că sînt un om norocos, cel puţin în domeniul politic, deoarece profesia mea de scriitor şi ocupaţia de redactor - părăsită acum doar temporar, zic eu - mi-au acaparat mai tot orgoliul care, deci, la mine, e cel al unui artist. Ca la toţi colegii de breaslă. Aşa că, din acest motiv eu pot renunţa la orgoliul în politică, defulîndu-mă ca orgolios în scris! Eu concep menirea de politician doar ca pe o misiune din partea comunităţii pe care o reprezint şi nu o ambiţie personală! Deci, din acest punct de vedere, mie mi se pare că orgoliile personale ar fi de prisos. Sigur, ca orice om, se poate ca uneori să fi avut oarecare urmă de orgoliu - nu găsesc acum alt cuvînt pentru ce cred eu că era de fapt - în viaţa mea politică. E normal, atunci cînd ai personalitate - opinii deci care intră în conflict cu opiniile altor colegi - să poţi "trece" drept orgolios. Aşa, în general vorbind despre viaţa politică, eu cred că orgoliul, mai bine zis o anumită cantitate de orgoliu, e ceva inseparabil de condiţia de politician! Necazul vine întotdeuna de la exces! Eu însă nu pot să vă spun cam pînă unde ar trebui să se meargă cu orgoliul în viaţa politică, cred că asta depinde de fiecare om, fiecare îşi are măsura sa, dar mai important este controlul pe care opinia publică îl exercită asupra noastră! Aşa că orgoliul poate fi benefic pînă la un punct, cît timp e însoţit de substanţă, iar în alte situaţii orgoliul politic nu mai e ceva bun, cînd "stă" pe demagogie. Şi lumea înţelege toate astea şi ne dă semnale bune sau rele, aşa ca un termometru.

### *IOAN ALEXANDRU (senator PNŢCD): "Un păcat de inspiraţie diabolică!"*

Orgoliul este opusul smereniei şi toată filosofia noastră de tradiţie patristică, creştinească, îl defineşte ca un păcat de inspiraţie diabolică! Din orgoliu a căzut Lucifer, primul înger. De ce? Orgoliul lui îl făcea să dorească să fie pe acelaşi tron de slavă cu Dumnezeu. Din orgoliu cădem cu toţii şi mai toate nereuşitele noastre se datorează orgoliului. Îmi aduc aminte de un părinte duhovnic de la mănăstirea Sihăstria care avea o echipă mare de călugări sub îndrumarea sa şi în timp ce cîntau la biserică îi asculta şi le trimitea bileţele, pe care le scria: "sună orgolios glasul dumitale!", sau "frate, predica de azi a fost orgolioasă!" şi prin metoda asta a reuşit să facă poate cel mai frumos cor din aceste voci care au renunţat la orgoliu! Vă respect pe cei care sînteţi, în tăcere, martorii zilnici cu auzul şi cu sufletul, martori zilnici bruiaţi de orgoliile noastre din acest Parlament! Cînd luăm cuvîntul o facem ca să ne arătăm mai mult pe noi, nu "cinstindu-l pe el" - cum zice Eminescu – deci ridicîndu-ne pe noi. Mereu vrem să epatăm pe alţii şi chiar pe noi înşine. Aţi observat că avem microfoane pe de lături şi cei mai mulţi călărim aeroportul central, adică mergem mereu la microfonul de la tribună! Eu mă surprind în fiecare zi în postură de orgolios, dar am humorul necesar să mă potolesc înainte de a lua cuvîntul. Nu există om să nu aibă orgoliu, dar totul este să ne privim cu humor şi să ne regăsim măsura înainte de a sminti pe alţii! Unitatea Opoziţiei are de suferit ceva de pe urma orgoliului, dar cînd e vorba de curaj atunci trebuie să ieşim în faţă cu ce avem de apărat. În orice caz este o mare nenorocire că multă lume umblă după conducere, după putere. Platon spunea să fie puşi în fruntea cetăţilor doar oameni care nu vor asta! Calul bun se vinde din grajd. Ori, în politică se dă cu coatele să ajungi cît mai în faţă, unde e un gol imens şi nu se poate face nimic! Tristeţea este că în partide nu sînt avansaţi oamenii tineri, care au curajul lor, curăţenia, vigoarea. Un grup politic care nu-şi începe dimineaţa cu rugăciune nu poate scăpa nicicum de orgoliu! În instituţiile centrale ale Americii, în fiecare dimineaţă, înainte de lucru, se roagă. Vă daţi seama ce ar însemna în România dacă grupurile politice s-ar ruga împreună în fiecare dimineaţă înainte de a intra în sală!? Dar aşa sîntem: total nepregătiţi în faţa orgoliilor de tot felul. Şi ce rînjete oribile ne e dat să vedem cînd vine vorba de Dumnezeu şi ajutorul pe care El ni-L poate da nouă, orgolioşilor?!

### *VALER SUIANU (senator PUNR - vicepreşedinte al Comisiei Juridice şi susţinător al articolelor 205, 206 din Codul Penal referitoare la presă): "Orgoliul porneşte de la diletantismul noilor politicieni"*

Privitor la modificarea celor două articole din Codul Penal, respectiv 205, 206 privitoare la presă, nu cred că este vorba de o problemă de orgoliu din partea anumitor persoane din Senat, din partea unei anumite orientări politice. Deci, nu orgoliul politic a dus la incriminarea prin lege a insultei şi calomniei în presă. Ideea de la care s-a pornit a fost că, în societatea românească există o anumită degradare a relaţiilor dintre persoane, degradare care se traduce prin desconsiderarea demnităţii celuilalt. Acest lucru se manifestă nu numai în publicaţiile de nivel scăzut, ci în general în raporturile dintre persoane, cu precădere în politică, pe fondul unei crize morale. Chiar dacă toate aceste campanii de presă din ultimul timp n-au avut mari efecte în plan concret, asta nu înseamnă că doar din orgoliu anumite forţe, anumiţi oameni vizaţi de presă au dus la iniţierea introducerii în Codul Penal a celor două articole.

Orgoliul reprezintă o exagerare a propriei imagini a unei persoane, dar aceste articole nu orgoliul îl protejează ci demnitatea persoanei. Rănirea orgoliului cuiva nu interesează pe nimeni, vreau să zic – legea. Nu cred că orgoliul are un rol benefic în viaţa politică, deşi politicienii sînt şi ei oameni. Nu e benefic pentru că, în politică, orgoliul poate însemna încăpăţînare, fixism, şi deci accentuează o trăsătură incompatibilă cu nevoia de dialog, de cooperare între forţele politice. Sigur că în sînul tuturor orientărilor politice, orgoliul este prezent, el ascunzînd interese personale, care au din păcate întîietate la ora asta în societatea noastră.

În ultimă instanţă orgoliul ascunde dorinţa de putere, lupta pentru putere, care în această perioadă de tranziţie este un lucru firesc. Orgoliul rămîne deocamdată la nivelul persoanei, în viaţa politică, deoarece nu există încă o clasă politică bine conturată. Aş zice că orgoliul porneşte de la diletantismul noilor politicieni. Deci orgoliul este exacerbat din cauza "adolescenţei" vieţii politice româneşti, a normalităţii ei.

A consemnat Petru IONESCU

*Fii modest! E genul de orgoliu care displace cel mai puţin. Modestia stă bine oamenilor mari. A nu fi nimic şi a fi totuşi modest e greu. (JULES RENARD)*

# Intervenţie paşnică la un subiect abulic

## – cu note de la 1 la 7 –

Radu Cosaşu mă sună: că să colaborez la dilema "orgoliului". Nici acum, cînd tăcăn la peştele sburător, n-am ieşit din perplexitate. Cum adică: "orgoliul"? Ce temă-i asta? Asta-i subiect de tranziţie? Ţara arde şi baba are "orgoliu"? Unde-i legătura cu etapa pe care o parcurgem? Unde-i corelaţia cu stadiul actual de dezvoltare? Cine cugetă la aşa ceva, cînd oul e 80 de lei şi găina naşte pui vii? Nu cumva dumneata, d-le Cosaşu, eşti vîndut moraliştilor francezi, alde La Rochefoucauld şi Vauvenargues[1]? Ce vrei, să fugim din istorie? Cînd IMGB-ul iese în stradă, noi să ne pitulăm în laboratorul de fildeş al sentimentelor **aşa-zis** eterne? Cu ce scop? Ai să-mi vii cu **heureux celui qui peut d'une aile vigoureuse s'élancer vers les champs lumineux et sereins**...! Cum s-ar zice: Lasă-i să colcăie în contingent, în teluric, în Obor, în Piaţa Victoriei - şi, noi, hai să ne căţărăm în empireul ideilor, unde-i lux, calm şi voluptate. De ce să asudăm noi în pălălaia unui ev scrîntit, de ce să-i dăm noi a indignării vamă?! Noi ne deducem din ceas, ne facem abstractori de chintesenţă, ca să zică o anumită parte a diasporei că: trai neneacă, huzurim pe banii lui Buzura, ciupiţi de la Iliescu.

Tovarăşe al meu Radu Cosaşu, ce ne învaţă pe noi Anaximene? Că trăim printre fenomene. Asta o ştie şi directorul dumitale, cel cu **Moralia** de-o şchioapă, care mai deunăzi punea un semn de quasi-egalitate între extrema stîngă şi extrema dreaptă. Şi bine făcea. Eu i-aş spune d-sale mai mult: că extremele (şi extremiştii) nu numai că se ating, dar se şi pipăie şi se fecundează [2]. Dar d-ta - orgoliu, deh! - te proclami extremist de centru, care va să zică nu consimţi la excese. Păi dacă nu consimţi, cum te pretezi la aşa subiect a-temporal, a-spaţial, a-politic şi a-bulic? CARE orgoliu, monşer: al lui Mobutu Sese Seko Kuku N'gbendu Wa Za Banga sau al lui Funar, care dă azil politic în Republica Caritabilă Napoc-treci-la-loc? Al lui Zăroni sau al lui Ion Stoica, care a fost Trimis pe pămînt să umple portofele? Al lui Artaxerxes sau al lui Văcăroiu, care ne guvernează de ne merg fulgii? Orgoliul lui Liiceanu, care-n loc să-şi scoată pantalonii, scoate op peste op - sau orgoliul lui Vadim, care din bard de Curte a ajuns bardă de Cameră? Spune, domnule, clar, oblu, berbecește, să ştim unde baţi. O dezbatere ideologică nu e o belotă, bade Cosaşule. În faţa întregului popor, eu te întreb: **kakoi** orgoliu? Al lui Manolescu, care vreo 30 de ani a tot filat cărţile, sau al lui Măgureanu, care filează acum ? Al lui Paler, care-ntr-o lume strîmbă vrea să judece drept - sau al lui Ninosu, care viceversa? Vezi în ce confuzie ne tîrîi? Şi chestia asta, rătăcirea asta, n-o fi avînd rădăcini de clasă? Ba are. D-ta aparţii clasei **ficţionarilor**. Or, ascultă la mine, cetăţene Cosaşu: realitatea bate ficţiunea, o bate măr, o zvîntă-n bătaie[3]. Aşa să ştii.

Poate mătăluţă voiai să-ţi vin, smerit şi emerit, cu citate (gen **"orgoliu = să-ţi placi ţie însuţi; să placi altora e vanitate"** – Valéry * **"si nous n'avions point d'orgueil, nous ne nous plaindrions pas de celui des autres"** – La Rochefoucauld * **"un ingredient folositor geniului"** - H. von Hofmannsthal, u.s.w.), să fac frumos şi să fac cultură, Ding an sich, Regiunea Autonomă Estetică, dar eu sunt mic, nene Radule, io non Enea, io non Paolo sono[4], eu nu-s Simion, nici Cristea[5], nu-s Marin, sunt terestru, n-am everescianul (vezi să nu apară everacianul) lor olimpianism, detaşarea lor (eu sunt ataşat), candida lor dezimplicare (eu, puah, sunt angajat), eu oi fi stînd mai aşa faţă de lumea dezlănţuită, dar prin ochiurile cărţilor[6], ca prin oberlicht, tot la ea mă uit.

De-aia pic şi zic: localizează, frate, circumstanţiază, bagă-ne la obiect, nu ne lăsa să molestăm cîmpii, structurează-ne, măcar geografic. Orgoliul Naţional devine că noi am inventat stiloul, noi am inventat insulina, noi am inventat dadaismul (dar şi **nunu**-ismul: Ionescu, Cioran), noi am inventat terorismul evanescent, noi, revoluţia conservatoare, noi, lebedele comestibile, suntem mai buni ca albanezii şi-o să-i ajungem pe bulgari, vivat, crescat, floreat[7]! Orgoliul Judeţean e la Cluj, judeţul milionarilor prin colectă. Orgoliul de Sector e la mine, la sectorul 2, unde-s cele mai puţine gropi, merg semafoarele şi curge apa, lucru mare.

Iată, deci, scumpe Cosule, cum se pune problema: defalcat, modular, parcelistic. Nu la hurtă, la abstracţiune, la chewing-concept. Numai punîndu-i hăţuri, ajungi temeinic la capăt, la concluzie, la corolar: orgoliul e un lung prilej pentru durere.

George PRUTEANU

---

*CORPUL DE NOTE ALE INTERVENŢIEI MELE PAŞNICE*

*1) Care frecventau mici şi elitiste grupuri de dialog social numite saloane.*

*2) Dreapta te găurea cu pistolul şi te ameţea cu Ciklon B; stînga te hăcuia cu Secera şi te zdrobea cu Ciocanul. Ce diferenţă finală e între Auschwitz, Gulag şi Canal?*

*3) Şi p-ormă îngrijeşte spaţiile verzi.*

*4) Dante, Inf., II, 32.*

*5) Are şi un volum Modestie şi orgoliu.*

*6) Apud G. Călinescu.*

*7) A, sigur, dacă privim înapoi cu mîndrie şi ţîşnim pe mapamond, dă-i cu Elvira Popescu, Ana de Noailles, dă-i cu Ionescu, Cioran, Eliade, Palade, dă-i cu Brâncuşi, Enescu, Celibidache, dă-i cu Titulescu (merge şi Cantemir, merge şi Herlea, Comăneci, Marino), dar de întrebat ne întrebăm ce ambasadori avem, ce limbă ştiu ei, de unde vin şi-ncotro se duc, ce ataşaţi culturali (cu o ţîră de excepţii), ce lectori de română...?*

*8), 9), 10) Nu există. În perioada actuală, notele 8,9,10 se dau numai pe dolari.*

O discuţie între prozatori pe tema orgoliului ar trebui să arate ca o sesiune de comunicări ştiinţifice: observaţii, măsurători, probe, analize, din nou măsurători, ipoteze, verificări, polemici. Gramul, milisecunda, picofaradul, milimetrul pătrat, constante, variabile, 3 şi 14, $E = mc^2$, radicali, sintetizări în spaţiu şi alte d'astea.

Dar dacă **omul nou** tot nu s-a creat prin metodele miciuriniste, nu va fi creat el nici de geneticienii americani şi nici de yoghinii clitoridieni din Tunisia. Noi continuăm să observăm.

Ceva, ceva tot se întrevede, însă, într-o căsuţă a tabloului lui Mendeleev: **orgoliul de tip comunist.** O chestie atît de urîtă încît asupra ei nu se poate apleca decît savantul nebun după ştiinţa lui, dar şi acela ţinîndu-se de nas. Să încep cu exemplul.

În vremea aceea a **împuşcatului** mi se întîmpla să joc uneori table cu un pensionar de la Academia de Chimie şi Prostie "Ştefan Gheorghiu". Pentru el, tablele erau într-adevăr o pasiune, o piesă de rezistenţă a universului său. Ba chiar, aveam să aflu, pînă şi strălucita lui carieră în nomenklatură se datorase faptului că ştiuse cîndva, în anii colectivizării, să se lase bătut la table de cine trebuie şi cît trebuie. Cît trebuie pentru ăla, cine o fi fost el, dar nu şi pentru pensionarul meu care acumulase în el atîta sete de cîştig la table încît se putea bănui uşor că o cam încasase. Faza pe care vreau s-o povestesc, şi care s-a repetat de cîteva ori, arăta cam aşa: 1) – eu arunc zarurile: 3-3; 2) – el vede zarul şi realizează dintr-o ochire catastrofa: îl dau afară cu două puluri şi-mi închid casa complet; 3) – tot el îşi pierde vocea, arată ca un om pierdut, leşinat, cu Salvarea la uşă şi pompierii pe casă, întinde o mînă moale ca un rahat spre zarul ucigaş; 4) – eu dau să mut; 5) – el (care între timp a luat zarurile) îmi reaminteşte zarul: 3-2!!; 6) – Nici nu apuc să mă mir. În preajmă nici un martor. Îndrăznesc totuşi: 3-3. 7) – EL: Cum adică, EU mint?

Sigur, dumneavoastră veţi spune că e doar tupeu. Numai că dumneavoastră n-aţi fost acolo să vedeţi ce înseamnă **extremismul.** Vreau să zic: uriaşa distanţă dintre cele două extreme: atitudinea aia de cîine ud şi bătut de alţi dulăi din secunda dinaintea acaparării zarurilor şi, imediat după, poza de statuie a adevărului: Cum adică, eu mint?

Da, domnilor, cu astfel de mijloace, adversarul meu îşi continua crîncena-i bătălie pentru victoria la table. Erau partide pe care le cîştiga el şi partide pe care le cîştigam eu. Totul se nota pe o foaie de hîrtie, dar numai acele foi unde figura el învingător le păstra grijuliu. Pe celelalte le uita pe masă, vărsa cafeaua pe ele, se prefăcea la sfîrşitul jocului că le mîzgăleşte din distracţie. Ce mai, un întreg arsenal al ştergerii urmelor. Şi, apoi, ca să revenim la extremismul personajului, cîte faţete ale sfidării adversarului, ce Orgoliu satisfăcut, nu-i aşa? putea să afişeze "academicianul", în zilele în care cîştiga!

Istoria vieţii lui (chinuite, de altfel, sînt convins) se retrăia într-o partidă de table. Se făcea cîrpă de şters pe jos, se autoinjuria, se scuipa, făcea tot acel circ care, probabil, că-l satisfăcuse cîndva pe acel şef al lui care-l purtase după el, din treaptă în treaptă, pînă la funcţia de adjunct de ministru. Era umil mai ales faţă de zar, transfigurat în umilinţa lui, inconştient oricum, retrăind o istorie veche din reflexe condiţionate. Şi imediat ce zarul începea să-i surîdă devenea Leu, fiară cu toţi, cu hazardul mai întîi (Ţi-am spus Eu că dau dublă?), cu adversarul, cu restul oamenilor (pe care-i pisălogea ore-n şir cu chicoteli unsuroase şi cu lauda de sine).

Mărturisesc plăcerea dar şi spaima secretă a observatorului privilegiat care eram. Aceşti oameni au făcut mult rău la viaţa lor, mai ales în acele clipe, ore, zile în care, datorită absenţei călăului direct sau a călăului celui mare, deveneau ei înşişi călăi. Din umilinţă continuă acumulau o teribilă sete de orgoliu. Cînd puteau în sfîrşit să răsufle, treceau la o trăire violentă şi rapidă a puterii: tot ce era sub ei, trebuia umilit, chinuit, distrus. Mai ales că scurtul răgaz se putea termina imediat! Puterea, imediat ce-i venea în mînă, trebuia exersată distructiv, arătată cu ostentaţie: Orgoliu. Dar, fiecare ocazie de a-şi savura orgolios puterea devenea pentru ei amintire şi presimţire a imensei umilinţe anterioare şi ulterioare.

Ciudate animale, nu-i aşa?
Şi specia continuă să existe.

Mircea NEDELCIU

# Gestionarea cu umilinţă a orgoliului

# ORGOLIOSUL BINE TEMPERAT

"Nu sînt orgolios. Sînt modest. Mi se pare că soarta, puterea, legiuitorul au aflat în mod exact locul meu în societate, în ierarhia valorilor publice, iar destinul a completat această precizie, cu adăugirile celor necesare pentru a trăi decent şi, – din nou – modest, dispunînd de cele trebuincioase unui trai mai mult civilizat, decît – detestabil – comod. Vedeţi şi Dvs., ca şef-adjunct de secţie la "N", eu pot valorifica – iată cuvîntul meu magic – totalitatea cunoştinţelor mele, adică experienţa mea administrativă, ce se cifrează la treizeci de ani. Mă aflu chiar la apogeul vieţii mele, ştiu multe, dar nu totul, în meseria mea; şi una dintre marile mele bucurii este că pot împărtăşi aceste cunoştinţe cu dragii mei colegi. M-am străduit să urmez un curs de **basic**, astfel încît să pot lucra cu ordinatorul, dar puteau s-o facă şi alţii, n-au făcut-o, îi înţeleg, ei avînd mai puţin timp liber şi mai multe probleme în familie. Dacă e nevoie – munca o cere! – mai rămîn şi peste noapte, mai lucrez şi sîmbăta, ori în alte sărbători legale. Nu că o cere şeful, conştiinţa mea este cea care mă-ndeamnă să-mi fac datoria. Aşa că e bine. Leafa, cum sînt lefurile, dar conştiinţa – o am curată. La locul meu, îmi văd de treabă, permiţîndu-mi un surîs sarcastic faţă de cei orgolioşi care-şi caută un drum spre vîrfuri, etalîndu-şi virtuţile, precum ţaţele, în pieţe, mărfurile.

Desigur, – şi la urma urmei – este vorba, totuşi, de o nedreptate. Pe fostul meu şef l-au făcut director în Minister. Nu i-a trecut nimănui prin cap să mă pună pe mine, adjunct. Cu toate că **x** vorbeşte numai limba maică-sii, iar eu cunosc 6(şase) limbi străine. Cu toate că eu nu am deprins doar **basic**-ul, ci mă pricep şi la contabilitatea dublă şi mi-am dat doctoratul la A.S.E. cu o teză despre expertiza financiară, iar doctoratul în drept despre jurisprudenţa evaziunii fiscale. Şi totuşi: l-au pus director pe **x**, iar adjunct pe **y**, cel care a absolvit la "Ştefan Gheorghiu"; ei cu ordinele de la Minister, eu cu ordinatorul; nu zic că asta ar fi chiar un păcat, dar **y** a uitat – la Academie – chiar şi tabla înmulţirii. Şi uite aşa, eu, care aş putea să iniţiez o revoluţie în strategia dezvoltării, zac aici, noapte după noapte şi calculez perspectiva dezvoltării iepurilor de casă. Ca să nu uit: sînt specialist în teoria jocurilor, jucător de bridge, clasa I. Şi, toate acestea pentru o leafă amărîtă, stînd în două camere (**x** în cinci, **y** în patru), chinuindu-mă cu un amărît de Trabant, (**x** are un BMW). Am tăcut atîta vreme, dar am greşit: am aptitudini deosebite, sînt un talent cu sclipiri de geniu, fiind menit pentru o muncă decizională, participînd cu toată fiinţa mea la exerciţiul puterii. Nu, nu sînt modest. Sînt orgolios."

János SZÁSZ

# Orgoliul ca perversitate înţeleasă

Dacă Decembrie '89 a însemnat ceva (dincolo de vieţile eroic - şi, vai, cîteodată, inutil frînte), atunci cu siguranţă, cel puţin pentru mine, a însemnat o imensă descătuşare de orgolii. "Căci ce eram înainte de Crimeea?" Ce eram înainte de procesul kafkian de la Tîrgovişte? Eram, aveam (şi folosesc I-a plural) nişte orgolii la capac, fierbînd la foc scăzut în suc propriu: cutare era un bun poet, altul era un bun prozator, altul un bun eseist, un bun strungar, un bun cronicar, un bun contabil, un tenace securist, un ireproşabil soţ, un fermecător amant, un onest disident, un pios popă etc. etc. Dar exista vreunul care **să se dea**, par egzamplu, om politic? Chiar şi cei care erau adunaţi în turma Marii Adunări Naţionale sau în cioporul cu geometrie variabilă al Congreselor n-aveau alta mai de folos îndeletnicire decît năvala, în pauze, la bufetul cu portocale apolitice al gospodăriei de partid. Cu foarte puţine, infime excepţii ce nu făceau decît să întărească regula, toţi, de la membrii C.P.Ex-ului pînă la un obscur responsabil sindical dintr-o şcoală sau o întreprindere, urmau, mai vioi sau mai pe ocolite, **linia, curentul**. Îmi îngădui să afirm, cu riscurile de rigoare, că, în ultimă instanţă, paradoxal, asta făceau şi cei care o încălcau (linia) sau i se împotriveau (curentului).

Pe cînd azi, ce vedem? O spectaculoasă, uimitoare şi teribil de amuzantă migrare între vocaţii sau, ceea ce e şi mai haios, între **lipse de vocaţie**. Cutare cîntăreaţă de melodii popular-patriotice devine parlamentară, cutare linge-blide tuciuriu din zona Gării Basarab devine impresar al marilor cluburi de fotbal, cutare popă cu minte de plumb devine **causeur**-ul masochist al tuturor recepţiilor, iar femeia de serviciu, altfel foarte hamică, de la noi de pe scară, ne închiriază, ca întreprinzător particular, tentante casete video (nu dau exemple mai de sus să nu supăr profilul echilibrat al revistei dvs....).

Şi toate acestea, evident, din cauza orgoliilor ţinute sub obroc atîţia ani. Cînd nimeni nu putea să-şi permită mare lucru, toată lumea îşi imagina că-şi poate permite orice. Vremea aceea pare c-a sosit. Dar pentru mulţi în societatea noastră, democraţia (fie ea şi-n contorsionata epocă de tranziţie) nu rezidă în orgoliul de a înţelege şi a respecta drepturile fireşti ale celuilalt, ci, mai ales, în **orgoliul de a-l fenta**. Cu orice mijloace. Şi teamă mi-e că această perversitate a orgoliului "celor mulţi" a început să fie înţeleasă - şi ca atare acceptată, din nou - şi de victimele ei.

Ioan GROŞAN

# MĂNĂSTIREA CARE SE TREZEŞTE

*În octombrie 1992 au început la Bucureşti şi s-au continuat în fiecare an lucrările Atelierului franco-român de Antropologia Creştinismului; ele au reunit antropologi din C.N.R.S. - mai ales din grupul de la Toulouse, coordonat de Daniel Fabre - şi cercetători din Bucureşti (Paul Drogeanu - Institutul de Etnologie, împreună cu membri ai secţiei de Antropologie Culturală a Muzeului Ţăranului Român). Au avut loc deja două "investigaţii comune" în România: unul asupra veneraţiei moaştelor Sfintei Paraschiva, la Iaşi, în 1992 şi cel de al doilea asupra ceremonialului pomenirii morţilor, la Bistriţa-Năsăud şi Bucureşti, în noiembrie 1993. Din punctul meu de vedere, au existat - în studiul întreprins alături de cercetătorii francezi - două avantaje ale prezenţei lor de "străini". E vorba, în primul rînd, de cîmpul şi metoda de lucru proprii antropologiei creştinismului: aici nu doctrina creştină şi practicarea ei în interiorul Bisericii contează, ci "facerea" şi "manipularea" sacrului de către comunităţi, fie asumat creştine, fie atenuat religioase, dar îmbăiate mai mult, ori mai puţin conştient într-o cultură izvorîtă din creştinism. "Stranietatea" unei asemenea discipline provine din faptul că ea pare a voi să studieze şi să reconstituie cu minuţiozitate multiplele, polimorfele învelişuri ale unui miez pe care, în mod programatic, nu îl ia în seamă. Beneficiul oferit este că vizează cu o atenţie plină de aplicaţie pătrunderea de către creştinism a unui organism social, felul foarte concret în care el continuă să modeleze simbolic o comunitate.*

*Al doilea avantaj este poate, în imediat, şi mai mare: ochiul unui străin "profesionist" îţi poate oferi distanţa necesară pentru o mai nuanţată şi mai bogată perspectivă asupra propriei tale tradiţii; se are în vedere rolul acelor "înstrăinări" care au drept ţintă deschiderea unui depozit prezent în imediata ta apropiere. E ceea ce s-a întîmplat şi acum: am avut privilegiul ca, prin acest teren, să fim nu numai primiţi ci şi cooptaţi, aş zice, de echipa Inspectoratului pentru Cultură al judeţului Bistriţa: un grup de oameni de ale căror rezultate nu mai e nevoie să vorbim. Calitatea şi eficacitatea întreprinderilor lor culturale au trecut cu bine prin regimul comunist şi continuă să reziste în labirintul "perioadei de restauraţie" din ultimele luni. Mi s-a părut esenţială concepţia acestei echipe despre propria sa misiune: ea s-a implicat în mod nuanţat, dar decis în viaţa religioasă a zonei, viaţă considerată a fi nucleul oricărei veritabile culturi. Ca atare, oamenii aceştia încearcă, prin participarea lor de intelectuali, să susţină dar şi să asigure un traseu riguros cîtorva iniţiative actuale în domeniul creştin. E vorba, mai ales, de ridicarea a două mănăstiri, una între Parva şi Rebra, alta la Scărişoara (nouă). Inspectoratul susţine financiar şi administrativ aceste construcţii, dar, ceea ce este mai preţios, ia seamă, consiliază şi participă la realizarea lor. În Bistriţa-Năsăud, graţie oamenilor de acum şi cîtorva modele de intelectuali şi monahi pînă de curînd prezente în preajmă, separaţia nefastă dintre Biserică şi cultură începe să-şi găsească în mod firesc o soluţie.*

*Ni s-a vorbit, deci, ca despre o întreprindere asumată, de istoria - în curs - a mănăstirii de la Parva-Rebra.*

## *Starețul*

**Oliv Mircea:** Stareţul mănăstirii a fost călugăr la Turnu. A intrat de copil în mănăstire aşa că acum, la 26 de ani, are deja în urmă 10 ani de monahism. Îl are ca duhovnic pe părintele Cleopa.

**Anca Manolescu:** Pare să fie aici un lanţ care îl leagă de părintele Paisie de la Sihla.

**O.M.:** E limpede că ştia lucrurile în amănunt despre părintele Paisie al cărui nume l-a luat. Văzînd că şi eu îl cunosc bine, s-a hotărît să-mi spună o istorie despre el. E una din cele mai senzaţionale poveşti pe care le-am auzit. Puţin înainte de a muri părintele Paisie, un prelat maghiar a făcut o vizită în România. A fost însoţit de Părintele Mihoc şi de părintele Ilie Molovan de la Sibiu, oameni deosebiţi ai Bisericii, cu care oaspetele maghiar avea şi posibilitatea unui dialog în franceză. În drumurile lor prin ţară au ajuns şi la Sihăstria unde se afla acum părintele Paisie. Ştiţi că era orb, că mergea foarte greu; de aceea, părinţii i-au cerut îngăduinţa să-l obosească doar cîteva clipe pentru a avea o întîlnire cu prelatul catolic. Părintele Paisie a acceptat, însă peste vreo cinci minute oficiul de interpreţi al celor doi a fost suspendat pentru că părintele a spus: mă înţeleg foarte bine cu oaspetele nostru. Şi au continuat să vorbească preţ de o oră, unul în româneşte, celălalt în ungureşte, cu o deplină comunicare.

**A.M.:** Ştiind ceea ce ştim despre părintele Paisie, ni se pare perfect cu putinţă. E o variantă concretă şi imediată pentru darul limbilor.

**O.M.:** Da, a fost o înţelegere perfectă, pe care tînărul stareţ de la Parva -Rebra a păstrat-o în minte, împreună cu alte semne exemplare ale părintelui Paisie. Mi-a mărturisit că, atunci cînd a fost tuns în monahism, a rugat să fie binecuvîntat cu numele lui.

**A.M.:** Sunt aici nişte lanţuri de oameni, de locuri, de planuri după care Biserica îşi trimite în lume puterile. Mă gîndesc, iarăşi, că, atunci cînd un intelectual bucureştean venea la părintele Cleopa, el îl îndrepta pe mai departe la părintele Galeriu. Şi aici e o treime: părintele Paisie la **Sihla**, părintele Cleopa la **Sihăstria**, părintele Galeriu la **Silvestru** formulînd, prin prezenţa şi cuvîntul lor, acelaşi unic adevăr pentru interlocutori diferiţi.

## *Poporul*

**O.M.:** Începutul acestei mănăstiri l-a făcut dorinţa oamenilor; ei s-au adresat protopopului de Năsăud, care e un preot foarte bun şi un intelectual, şi acesta a prezentat cererea lor Prea Sfinţitului Bartolomeu; el a îndemnat pe călugării de la Turnu să vină aici şi le-a dat binecuvîntarea. Însă oamenii au fost cei care au început. Au spus că sunt dispuşi să investească pămînt, produse, muncă şi bani pentru reîntemeierea mănăstirii. Ea continuă să rămînă în mijlocul lor printr-un loc şi printr-un nume: între Rebra şi Parva se află o colină pe care pînă la 1733 fusese o mănăstire. La 1766 biserica e menţionată, ca avînd un preot de mir. A slujit ca biserică a satului şi apoi, la construirea noii biserici din sat, mobilierul şi o parte din material au fost integrate în noul lăcaş. Locul continua să fie cunoscut sub numele de "La mănăstire" sau "La rugă". (*A doua zi am putut vedea 20 -30 de oameni, începînd cu copii de 12 ani care lucrau la înălţarea chiliilor; mulţi alţii erau duşi după materiale; vin singuri, "agresîndu-i" aproape pe monahi cu dorinţa lor de a ajuta, de a furniza lucrurile necesare şi mai ales cu dorinţa de a participa la slujbe - chiar cele de noapte-, de a se spovedi, de a utiliza forţa mănăstirii pentru viaţa lor şi a comunităţii; primarul, un "vechi" îi ajută şi el avînd competenţele lui. Unul din oameni ne-a spus că ei cunosc meşteşugul de a înălţa biserică şi ne-a arătat fundaţia vechii mănăstiri şi rădăcinile celor trei brazi care marcau pînă de curînd locul).* Oamenii s-au păstrat în regiune cu o demnitate extraordinară. Fiindcă oficialităţile comuniste i-au opresat în ce priveşte rechiziţiile alimentare, ei au sechestrat odată cîţiva trimişi ai judeţului pe care i-au închis în primărie, i-au înconjurat, cu carele şi le-au zis: "Vă ţinem aici şi vă tăiem ca pe purceii de Crăciun, dacă mai îndrăzniţi să vă bateţi joc de noi." Iar acum, ceea ce este spectaculos e că patru dintre monahi - nucleul comunităţii - sunt din acest sat (Rebra) unde este limpede că a existat cel mai luminat preot din zonă: părintele Hărăguş. Copiii de aici sunt extrem de vrednici, de activi şi surprinzător de înclinaţi spre un destin monahal. Au plecat de aici, cum se face de 200 de ani, să se călugărească în Muntenia, la Turnu, dar s-au întors acum pentru a face, iarăşi, posibilă mănăstirea în locul de unde au pornit.

## *Locul şi monahii*

**O.M.:** Fiind atît de tineri, surprinzător de maturi în trăirea faptului dogmatic, cred că părintelui Hărăguş i se datorează orientarea şi cristalizarea hotărîrii lor de la Turnu. De mici copii ştiu ce înseamnă munca, punerea unui lucru în aşezarea lui concretă. Pot spune că au deja o practică a întemeierii: în epoca comunistă, ei au trăit totuşi într-un spaţiu liber, în care mai aveau încă loc măcar întemeieri de case. Au avut atenţia cea bună pentru construcţie, pentru pămînt şi acum nu fac decît să pună în practică - în acest loc - învăţătura pe care o ştiau de acasă. Trebuie să spun că locul e înspăimîntător de sălbatic. Soarele, în momentele de vară, luminează valea de la ora 10 la 4 după-amiază - în cele mai fericite momente. Locul e aspru, viaţa teribil de grea.

**Marcel Lupşe** (*va zugrăvi biserica*): Structura dealului e o stratificare de pietre cu argilă. Şi argila face să se surpe pînă la urmă grotele săpate (*primele locuinţe ale monahilor au fost corturi de frunze acoperite cu folii de plastic; şi-au săpat apoi cavităţi în panta dealului-puternic infiltrat cu izvoare; am văzut o grotă în care traseul drept fusese părăsit fiindcă spaţiul era prea umed şi încăperea îşi găsise adăpost sub rădăcina unui stejar*). Şi-au dat seama că e iminenţă de surpare şi au înjghebat deasupra un sistem de scurgere. Dar şi aşa, fiind o zonă destul de umedă, li se umezesc cărţile. În două ceasuri, cît am stat noi la vizita precedentă, am văzut cum se înălţau construcţiile. Parcă era un basm. Ne explica părintele stareţ cum are să fie şi, în timp ce noi vorbeam despre ea, ei chiar o făceau. Era acolo un buldozer, o piesă stranie aninată în panta abruptă a dealului. Cînd am coborît, jumătate din deal era scobit, ajunsese ca un trei-sferturi de căuc. Peisajul era schimbat. Simţeai că acolo se întemeiază într-adevăr ceva şi că va fi aşa cum spune stareţul. El ne mai spunea cu sfială: acum sunt puţini oameni din sat; la slujba de duminică seara au fost numai patru sute (*noi schimbam nişte priviri*) însă vin şi cîte cinci mii. Acum două săptămîni construcţia era ridicată pînă la 1.80 m. (*Călugării au venit în iulie dar au aşteptat ca oamenii să-şi cosească fînul şi abia după aceea au pus temelia*). Cred că vom vedea mîine lucrările cu totul schimbate.

## *Schimnicul*

**O.M.:** Una din grote e zidită pînă la trei sferturi cu un perete care blochează intrarea. E a unui călugăr din Oltenia care a trăit şi înainte în pustnicie. Are cu puţin peste 30 de ani. Foarte expresiv - faţa şi mîinile-, foarte zelos; foarte implicat în statutul lui de monah. După ce a văzut că oamenii îl năpustesc aşa de tare - era minunea comunităţii, – s-a retras. Cu noi a stat de vorbă numai la insistenţele stareţului. Fraţii nu ne-au vorbit însă despre el; l-au semnalat doar în treacăt, fără emfază. Stareţul spunea că e un foarte bun rugător, un puternic înduhovnicit, că are multă ascultare.

**M.L.:** Chiar dacă acum nu ia parte la munca comunităţii, el şi-a săpat singur grota, şi-a făcut singur locul. Nu a lăsat pe nimeni să-l ajute. E dificilă într-adevăr poziţia de retragere absolută; e periculoasă şi toată responsabilitatea o are stareţul care i-a dat binecuvîntarea lui.

**O.M.:** Eu trăiesc avînd credinţa că acest călugăr sihastru care a venit la Parva e adus exact ca să dea putere locului. Sigur că el nu vine să muncească pe schelă, dar, cu rugăciunea lui ce muncă puternică face! Dă o forţă extraordinară locului.

**A.M.:** Şi probabil o linişte specială, o putere pe care o resimt cei care vin în acel loc.

**O.M.:** Eu sînt unul dintre oamenii aceia. Dacă mă duc cu minime oboseli şi cu minime dureri, simt cum locul mi le preia. Există aici paradoxul stării monahale: un om care se retrage, se separă de lume pentru a-i livra forţă. E o stare pe care aş numi-o paradoxie. Şi ea există foarte concret şi activ în spaţiul ortodox. Atîta vreme cît un spaţiu spiritual o poate concepe, monahismul e pe cale, e cu putinţă. Şi unde găseşti formularea acestei stări? Numai în textul Evangheliei, unde trebuie să întorci şi celălalt obraz, unde trebuie să răspunzi la pietre cu pîine. E singurul mod de vieţuire în paradoxie pe care spaţiul european îl cunoaşte. Pe baza lui e posibilă trăirea simplă, liberă de piedici, trăirea originară. Nu mi-l imaginez pe Heidegger în coliba lui din pădure, nu mi-l imaginez pe Heisenberg, pe Corneliu Baba decît aşa. Credeţi-mă că asemenea moduri de vieţuire sînt de găsit oriunde. Ele îmbracă forma aceasta monahală, în mod expresiv şi explicit, aici. Dar şi aici a fost nevoie de anumite modele de continuitate care nu au cuprins doar călugări.

Convorbire realizată
de ANCA MANOLESCU

# ORGOLIUL SAU PĂCATUL TRUFIEI

Literatura ascetică consideră trufia drept păcat fundamental şi-i plasează, invariabil, originea în vremurile patristice cînd, ispitiţi de şarpele-diavol, primii oameni au căzut pradă mîhnitei iluzii că vor putea fi "ca Dumnezeu, cunoscînd binele şi răul". Pe de altă parte, raţionaliştii timpurilor moderne au văzut în această zicere dovada, prin excelenţă, a "obscurantismului biblic". Este, în mod evident, o interpretare tendenţioasă, deoarece accentul nu cade pe ideea de "cunoaştere", ci pe cunoaşterea "ca Dumnezeu" a binelui şi a răului.

Cînd autorul sacru afirmă că Dumnezeu l-a creat pe om "după chipul" său, el mărturisea de fapt că Dumnezeu a plasat existenţa şi cunoaşterea umană sub semnul relativităţii, care tinde însă necontenit spre modelul Absolut. Cu alte cuvinte, cum prin natura lucrurilor nici măcar zona superioară a permanenţei umane nu poate stabili criteriul absolut în deosebirea binelui de rău, ci numai pe cel relativ, rezultă firesc că, numai Dumnezeu stăpîneşte acest principiu al disjuncţiei Binelui de Rău tocmai pentru că El este Unul.

Contaminaţi de orgoliul de a fi "ca Dumnezeu, cunoscînd binele şi răul", primii oameni au vrut să-şi forţeze limitele aspirînd, fiecare în parte, la infailibilitate. Rezultatul n-a întîrziat: chemat să dea seamă de încălcarea poruncii, Adam nu şi-a asumat greşeala, transferînd-o asupra Evei; la rîndul ei Eva, fără ezitare, a arătat spre şarpe. Din acel moment, infailibilitatea s-a transmis şi s-a amplificat la urmaşi. Crezîndu-se în posesia "reţetei" în materie de jertfe, Cain nu a suportat "formularea" lui Abel şi l-a omorît; reuniţi pentru a construi "turnul Babel", omenirea grupată şi scindată în acelaşi timp în naţii, descoperă că nu mai poate vorbi aceeaşi "limbă" în ceea ce priveşte proiectul colectiv. Rezultatul? Risipirea şi convingerea fiecăruia în parte de infailibilitatea ideii lui...

Izgonit din paradisul cunoaşterii relative a binelui, a răului şi a smereniei cea "după chipul lui Dumnezeu", omul, cu neliniştile şi interogaţiile sale, este condamnat de atunci să trăiască cu **iluzia** cunoaşterii absolute şi deci cu **trufia** de a fi "ca Dumnezeu", mai mult hotărînd, însă, decît cunoscînd ce este bine şi ce este rău. Istoria a devenit astfel un şir necontenit de ideologii şi intoleranţe, de purificări şi disoluţii în care fiecare individ cu un tipar şi o inteligenţă teoretică şi practică consideră că este "Dumnezeul" celuilalt (!).

Preot Adrian NICULCEA

Schitul Darvari, Bucureşti, 12 noiembrie 1993

P.S. Vă rog nu mă mai supuneţi la asemenea "solicitări" care necesită şi o foarte bună cunoaştere a domeniului, dar şi talent literar pe măsură. Nicicînd nu-mi amintesc să mai fi scris un text atît de puţin consistent ca cel de faţă. Totuşi, vă mulţumesc pentru încredere.

## Firescul de azi-alaltăieri

# TRUFĂŞIA

Sunt ani şi ani de-atunci!

Eram împătimit de mare. Locul de vacanţă era pe acea vreme 2 Mai. Papà Ghinea venea în gară la Mangalia cu un căruţ tras de un măgăruş. Lua bagajele şi pe cale ocolită se ducea acasă. Noi urmam pe jos. Canalul care se vărsa în mare îl treceam cu bărci care făceau naveta de pe un mal pe altul. Vîsleau grăniceri. Odată trecuţi dincolo, afluiam direct pe mare şi, minunaţi de ea, desculţi şi sumar "dezbrăcaţi", parcurgeam lipa-lipa, prin apă, cei 2-3 km pînă în sat la gazdă.

Ce gospodării închegate! Ce familii numeroase! Cei rămaşi acolo în sat şi toţi ceilalţi, 2-3 generaţii care se succedau în vacanţă la străbunici, la bunici sau părinţi, după caz. Şi cum se înşiruiau la masa lungă,sub umbrar natural de platan avînd în imediată vecinătate bucătărie, frigidere, cămări, şoproane, beciuri, toate semne de belşug! Păsări, porci, măgăruşul şi un cîine în lanţ, bucuros şi totuşi selectiv la oaspeţi. Cu tristeţe trebuie să consemnez că praful s-a ales de aceşti oameni, ca şi de bunurile lor. Să fie vinovat mersul implacabil al timpului şi al istoriei, cu toate torsiunile lor? Am trecut de curînd pe acolo: mai dăinuiau două suflete ancorate într-un trecut nu prea îndepărtat, înconjurate de jale şi nevoi.

Dar să mă întorc la subiectul ce mi-am propus.

Chiverniseam culcuşul de vacanţă, şi fuga la mare pe potecuţa ce străbătea grădina de zarzavaturi, cu pepeni şi viţă de vie. În fund o portiţă, o dădeam la o parte şi ne aflam în împărăţia nisipului şi a apei. Cercetam largul. Cîtă repetiţre în variaţia de fiecare clipă, repetiţre pe care o regăseam an de an. Eram tînăr, puternic şi înotam foarte bine. Mă uitam la mare şi aşteptam ziua în care să mă confrunt cu ea, nu cu lacul în care mă puteam plimba înotînd de voie, ci cu valurile dezlănţuite, atît de cîntate de poeţi:

"Nemărginită mare, deapururi zbuciumată,
Tu nu ştii ce-i odihna şi nu vei şti vreodată..."
Şi totuşi, marea se odihnea.

O zi, două, trei şi, dacă aveam noroc, norocul meu, apa începea să clipocească. Spume şi valuri începeau să se ivească, să se întetească la orizont şi-ncet încet tot mai aproape către mal, către mine. Şi-apoi, ţin'te tăvălug şi vuiet şi muget şi culori, schimbări de culori, de-nălţări şi cufundări! Păreau toate astea haotice, dar în fond aveau tîlcul şi ritmicitatea lor.

Pe dragostea mea de mare, pe convingerea ce-mi făcusem că-mi erau cunoscute unele legi ale ei, pe încrederea ce aveam în forţele mele şi în faptul că Dumnezeu era decis să mă apere, mă avîntam în valuri. Era darul meu de fiecare an. Eram întîmpinat cu duşmănie, cu plesnituri şi trînte, băgat la fund şi izbit de nisip. Dar eu ştiam că aici, aproape de mal, era răul răilor. Dacă treceam de el,

➠

*Din viaţa unui extremist de centru*

# TRESTIA ŢINUTĂ SUB CONTROL

De treci codrul de aramă,
dintre toate cîte trebuie ţinute sub control:
preţurile, preţuirile, piaţa aurului, piaţa grîului, a cafelei şi a cocainei, inflaţia, sinceritatea, incendiile din Los Angeles, viaţa verzelor îngheţate tun, dobînzile, piaţa tunurilor calculate în milimetri, intifada coloniştilor israelieni împotriva poliţiei israeliene, situaţia tribului ţuţi, situaţia apei calde din Sarajevo şi Titan, odată cu situaţia "în general" din Mogadiscio, Dublin,Dubăsari şi Hădăreni -

singurul domeniu în care "ţinerea sub control" (expresie care s-a impus exact de cînd a căzut zidul de la Berlin şi libertatea s-a înălţat ca un curcubeu peste lume) nu-mi apare ca o vorbă cam golaşă, pe frigul ăsta istoric de -17°, noaptea, la Bucureşti, în noiembrie, este acela al orgoliului supravegheat strict de inteligenţă.

Aici e-aici, de aici poate izbucni explozia capabilă să ducă, prin stufărişul în care fiecare e o trestie, la o conflagraţie individuală cu caracter mondial.

ONU-ul (o, "nu"-ul fiecăruia dintre noi, ionescienii!), comisiile Helsinki şi Helsanchi, LADO şi muzeul Prado nu pot face mai nimic în această stare de autoembargo unde nu există decît un singur raportor şi observator, aşa numitul Eu, personaj antipatic, totdeauna haisabil, pînă nu ajunge supra-Eu, cînd, făcînd-o prea lată, nu se mai poate înţelege nimic.

Aici ne aflăm în Ţara Amoruluipropriu unde "descoperirile sînt fără de sfîrşit" aşa cum a profetizat cel care a şi numit-o aşa, ducele de La Rochefoucauld, întins la viaţă de la 1613 la 1680, acela care putea să se descrie ca "un temperament melancolic, într-o asemenea măsură că în ultimii 3-4 ani, dacă am rîs de 3-4 ori, deloc frămîntat de ambiţie şi prea puţin înclinat spre milă... o stare emotivă care nu e bună la nimic într-un suflet bine croit".

Ori, în Ţara Amoruluipropriu (cea mai recentă zvonire: 46 de propuneri pentru postul de ministru al Culturii dintre care 28 autopropuneri!) nimic nu e mai greu decît ca inteligenţa controlînd orgoliul să-l silească la a deosebi - acesta e şi conflictul: inteligenţa se ocupă cu deosebirile pe cînd orgoliul tocmai că nu! - între vanitate şi ambiţ, între zadar şi laudă, între faimă şi penibil, între succes şi glorie, între demnitate, dispreţ, milă şi nimic, chiar între soare şi moarte, deşi, cum observă ducele, sînt singurele pe care nu le putem ţinti cu privirea. Desigur că acest control nu se petrece fără chin - aşa-numitele chinuri ale orgoliului, mai ales într-o perioadă ca asta cînd se face tranziţia, totuşi foarte plăcută, de la cultul tiranic al personalităţii, la cel democratic al personajului.

Încît eu însumi - ca simplu autocontrolor în domeniu - mă chinui să înţeleg cum de un preşedinte, după căderea lui Ceauşescu, nu s-a împotrivit, în pieţele publice, să i se cînte că atunci cînd apare domnia sa, apare şi soarele, cum de nu a luat microfonul să spună mulţimii, cu umorul necesar: "Oameni buni, nu mai vorbiţi prostii!",

şi tot astfel, cum de un alt preşedinte de partid al opoziţiei, auzind la o adunare că o doamnă profesoară rosteşte, fără jenă sau şovăire, fraza: "Avem şansa extraordinară de a fi contemporani cu Dvs.", nu a întrerupt-o - aşa reiese, cel puţin din relatarea gazetarului, că nu a întrerupt-o! - pentru a-i preciza, tot cu umorul necesar, că expresia ţine de vocabularul pornografiilor ceauşiste şi, ca atare, dînsul nu o suportă. Neîndoios, şi unul şi celălalt sînt convinşi şi ne asigură că n-au orgolii sau că şi le reprimă... E dovada elocventă că problema orgoliului nu trebuie dată pe mîna oamenilor politici, aşa cum războiul nu trebuie lăsat generalilor, ci tot nouă, curierilor, furierilor şi celor de la intendenţă.

În ţinerea sub control a orgoliilor mele văd clar doar atît: n-avem nici o şansă extraordinară; mai mult de a fi contemporan cu mine însumi, nu se poate şi altceva decît a-mi spune: "vezi ce faci cu fiecare răsărit de soare", nu-s capabil la capitolul "generalităţi". Acord glorie, glorie necondiţionată, doar celor care au inventat soarele, focul şi al doilea rînd de buzunare, cele superioare, la hainele de iarnă, permiţînd palmelor să se strîngă mai lesne spre piept.

Radu COSAŞU

➠

mă luau în primire alte baraje dar, cu cît reuşeam să înaintez, duşmănia lor devenea mai mică. Păream a fi o coajă de nucă zvîrlită, cînd pe coamă de val, cînd spre adîncul cel mai adînc al valului următor. Totul era să prinzi ritmicitatea acestor viguroase legănări, ca să te poţi şi bucura.

Şi iată-te singur, desprins de ţărm, în faţă cu orizontul în plină măreţie. De cîte ori ieşeai din val priveai cu nesaţ, cu o desfătare lăuntrică de nedescris. Trupul tot era încontinuu tăvălit, masat, supus la cele mai neprevăzute torsiuni. Dar simţurile trebuiau să fie în permanentă stare de veghe.

Sosea momentul în care instinctul de conservare te îndemna la oprire, cu gîndul la întoarcere. Cînd luam hotărîrea, unul din braţe înceta atacul, urmat imediat, pentru echilibru, de celălalt şi de schimbarea poziţiei picioarelor. Dacă găseai, în vîltoarea care te înconjura, un epicentru favorabil te puteai aşeza sau lungi ca să priveşti, ca să savurezi măreţia, singurătatea şi liniştea zgomotoasă. Culorile, paleta nesfîrşită a verdelui apei, a verdelui albastru, argintiu şi auriu al stropilor de apă, al razelor de soare care străbăteau apa, valurile şi coamele lor, toate la un loc constituiau un superlativ, un monument de frumos. Te roteai căutînd să te fereşti de lovituri neaşteptate, să-ţi tragi puţin sufletul pe care să-l umpli de frumuseţile şi măreţia cu care să te întorci la mal.

Timpul de odihnă trebuia şi el măsurat cu chibzuinţă. Erau necesare relaxarea muşchiulară, liniştirea bătăilor inimii şi a respiraţiei şi apoi brusca întoarcere pe burtă şi pe razele de soare, care acum veneau din spate, buna alegere a drumului de întoarcere care să te scoată cît mai aproape de punctul de unde ai plecat. Reîncepea trecerea barajelor, evitarea opririlor şi totuşi conservarea forţelor necesare înfruntării valurilor celor mai rele din apropierea malului. Şi să nu te laşi înşelat încercînd să pui piciorul jos înainte de a fi sigur că vei putea atinge fundul, că vei putea sta în picioare. Şi, încet-încet, încercînd să nu te laşi surprins de vreun val venit să te trîntească pe la spate, ieşeai din apă privind victorios în jurul tău. La acest sentiment se mai adăuga însă, întotdeauna, un al doilea, explicabil şi el, dar cu o nuanţă mai puţin sportivă, şi anume: trufăşia. La urma urmelor, îndrituită şi ea.

Aceste înfruntări cu marea, petrecute cu mulţi zeci de ani în urmă, le-am retrăit în mod ciudat acuma, la înaintată senectute, pe un pat în spitalul Colentina.

Fiind în spital m-am pomenit scuturat - destul de nedorită şi de necontrolat această bîţîială în frig, sub cîteva păturI! -, şi apoi invadat de o puternică febră. Mi s-a administrat un medicament şi "apele" s-au liniştit. Expresia e exact la locul ei. Eram pe malul mării călcînd pe nisipul călduţ al unui golf mîngîiat de dulci şi liniştite vălurele. Şi iată cum am fost trimis cu ani în urmă la tinereţe, la confruntările mele de atunci cu marea supărată de la 2 Mai.

Şi atunci, veţi crede?, am aşteptat, cu mare nerăbdare, un nou frison.

Şi a venit.

În această specială bătălie am încercat să fiu permanent lucid. Evident, am constatat cît eram de pasiv în luptă, dar eram conştient de faptul că doctorii care-mi purtau cu pricepere, cu dăruire, ba chiar cu afecţiune de grijă, suplineau muşchii şi tinereţea care, cîndva, mă făceau învingător în confruntarea cu marea. Trăiam o asemănare între lupta cu frisonul din octombrie 1993 în spital şi lupta cu valurile mării din, să zicem, 1943 la 2 Mai. Şi cînd şi acest frison s-a liniştit, am retrăit acel moment atît de inexplicabil, dar deosebit de plăcut, al ieşirii din apă despre care am scris mai sus.

Aproape că mi-aş mai dori un frison!

Iată o poveste trăită şi retrăită de mine peste ani, care mi s-a părut destul de trăznită ca să poată apărea în paginile preţuitei noastre "Dileme".

Manole FILITTI

## Erată discretă

La "Idiosincraziile" din numărul trecut, la pagina 12, s-a strecurat o greşeală ce-ar putea părea un eufemism... Scriam, aşadar, că Sordi, în filmul Dinţosul, "exaspera pe toată lumea cu figura sa prognată" - şi nu "pregnantă", aşa cum a apărut; honny soit qui mal y pense!

## Time-out

În 1989, cu doar cîteva luni înainte să devin, spre mirarea mea, şef de stat, am reuşit să scap dintr-o peripeţie în care mi-am văzut moartea cu ochii. Mă dusesem într-o localitate numită Okruhlice în vizită la nişte prieteni artişti. După un ospăţ în jurul focului de vreascuri, l-am condus pe un prieten care băuse cam mult pe o potecă întunecoasă, înspre o casă din apropiere. În această beznă totală, deşi pe deplin treaz, am căzut pe neaşteptate într-o gaură neagră înconjurată de-un zid de ciment.

De fapt, căzusem într-un canal colector, în ceea ce nu poate fi numit decît,scuzaţi-mă, rahat.

Încercarea mea de a înota în acest nămol fundamental, în această ciudată vegetaţie, a fost în zadar, şi am început să mă afund tot mai adînc în scîrnă. Între timp, deasupra mea se stîrnise o panică nemaipomenită. Cetăţeni de prin partea locului mă căutau cu lanternele, se prindeau de braţe şi de picioare oferindu-mi mîini sau articole de îmbrăcăminte de care să mă agăţ; ceea ce urmă fu un adevărat haos de tehnici de salvare, absolut imposibile. Bătălia asta curajoasă pentru viaţa mea dură cel puţin o jumătate de oră. Abia reuşeam să-mi menţin capul deasupra efluviilor îngrozitoare şi-mi spuneam că-mi vine sfîrşitul, halal sfîrşit, cînd deodată cineva avu buna idee să coboare spre mine o scară lungă.

Cine ar fi putut bănui că aveam să ies din acest nenorocit de canal doar ca s-ajung în biroul de preşedinte două luni mai tîrziu? Cu alte cuvinte, nu aveam să beneficiez de legenda cuvenită primului dramaturg ce s-a înecat în rahatul din localitatea Okruhlice.

Václav HAVEL

## De văzut

### *Jocuri de cornişe*

Mai interesant decît ceea ce spune **Erou din întîmplare (Bernie LaPlante/ Hero**, 1992, penultimul film al lui Stephen Frears) este ceea ce nu "se" spune: **nu "se" spune**, pentru că britanicul Frears (care a făcut trei filme excepţionale: **My Beautiful Laundrette, Dangerous Liaisons** şi **Grifters**) are inteligenţa, sau măcar intuiţia, de a moraliza numai între ghilimele. Riscul de a lua acest **Erou din întîmplare** (interpretat în maniera lui Dustin Hoffman de însuşi Dustin Hoffman) drept ceea ce **pare a fi** este, aşadar, considerabil: Frears ştie să se joace cu convenţiile, cu straturile aparenţelor, cu "foile de ceapă" care sînt, nu-i aşa, "metafora" filmului – şi cu metafora însăşi; ca un excelent profesionist, el ştie să plaseze sensuri, accente etc. acolo unde trebuie – pentru ca această (im)plauzibilă povestioară à la Capra să nu se asfixieze în "intertextualităţi" şi nici în satiră pură-şi-simplă; ştie să facă **jocuri de cornişe**, părînd că ne dă la un moment dat Altman-stuff - şi de fapt, nu: Frears rămîne Frears şi, chiar dacă filmul de faţă nu e la înălţimea celor mai bune ale sale (la care trebuie adăugat **The Hit**), măcar e un bun divertisment – şi o bună ocazie, pentru cei care nu-l ştiu pe Frears, să "facă cunoştinţă" cu el. Cele 118 min. au şi lungimi (e mai ales vina lui Hoffman!), dar şi momente de virtuozitate din belşug; Geena Davis (reportera TV) e o cireaşă, Andy Garcia (celălalt "erou") o a doua cireaşă (pe tort) etc. Sociologii (în caz că se vor "deplasa") vor găsi destulă materie, pentru a specula asupra **reality-showului** în care trăim, profunzii – prilejuri de meditaţie (de pildă: amîndoi eroii sînt "întîmplători", semn că identitatea, în lumea contemporană, a devenit o formalitate statistică, un individ e substituibil cu altul căci, pînă la urmă, **totul se manipulează**, iar industria divertismentului ridică acest absurd la nivelul la care **totul e absurd!**), bunicile vor palpita, copiii vor rîde iar adulţii, şi una şi alta... Nu este asta reţeta ideală a oricărei bune producţii hollywoodiene?

Îl mai aşteptăm pe Frears cu o ecranizare "serioasă", la care se pricepe atît de bine: cu condiţia ca nu cumva **cornişa** pe care s-a aşezat să-l fi ametit într-atît încît să uite că, pe cornişă, trebuie să **joci**!

### *Curgător şi limpede*

... ca apa este filmul lui Robert Redford **Cîndva pe-aici curgea un rîu** (traducere păşunistă a lui **A river runs through it** - din care nu se-nţelege mai nimica în lipsa contextului, respectiv fraza de la sfîrşit: "Pînă la urmă, toate acestea se contopesc într-unul singur, pe care-l traversează un rîu... " – citat din memorie!). Ca regizor (**Ordinary People** din 1980 era un simplu exerciţiu minimalist), Redford reuşeşte de data asta o mică (mă rog, 123 min. totuşi) bijuterie narativă, în care imaginea lui Philippe Rousselot premiată cu Oscar '93 nu este lucrul cel mai bun. Şi, chiar dacă filmul se fleoşcăie (ăsta e cuvîntul) exact în ultimele momente, rămîn două ore povestite fin şi cuminte de regia lui Redford, o bună doză de umor pe alocuri şi, mai ales, o echipă de actori de primă mînă: Tom Skerritt (reverendul Maclean), Brenda Blethyn (dna Maclean), Craig Sheffer (Norman Maclean), Emily Lloyd (Jessie Burns) şi Brad Pitt (Paul Maclean).

* * *

Pe scurt: două cadouri din partea firmei **Guild-Film**, cu ale cărei alegeri nu am fost întotdeauna de acord: de data aceasta, sîntem – aşteptînd, fireşte, capodoperele... **(A. L. Ş)**

## JACQUES LE GOFF la Bucureşti

Reputatul istoric va fi oaspetele Institutului Francez din Bucureşti, unde va conferenţia **marţi, 23 noiembrie, orele 18,30**, în încercarea de a răspunde la întrebarea: **"Peut-on parler d'un homme médiéval?"**

Jacques Le Goff a fost preşedinte al Şcolii de Înalte Studii Sociale din Paris, unde continuă să funcţioneze, în prezent, ca director de studii. Din vasta sa operă consacrată Evului Mediu occidental enumerăm: "Pour un autre Moyen Âge" (1977), "Connaissance du Purgatoire" (1981) şi "L'imaginaire médiéval" (1985).

# Cerc vicios

Formula **cercului vicios** pare să fi suferit o abia sesizabilă transformare. Nefiind, oricum, tocmai transparentă, expresia în cauză a riscat multe instabilităţi odată cu intrarea în circuitul public: nu numai prin ambiguitatea lui **vicios** (al cărui sens moral e mai frecvent decît cel tehnic; ambele pot fi măcar aproximate drept "ceva rău"); mai subtil ambiguă e chiar metafora cercului - desemnînd, ca orice figură geometrică, o linie ("oablă, care mere

## Blocuri comune

şi mere şi mere şi iarăşi se-ntoarnă ghe unghe o purces"), dar şi suprafaţa delimitată de ea. Cercul vicios a început prin a fi un raţionament şi a sfîrşit, pare-se, ca ţarc. DEX-ul nostru nu-i consemnează decît sensul prim, tehnic: "greşeală de logică constînd în faptul de a defini sau de a demonstra un lucru prin alt lucru care nu poate fi denumit sau demonstrat decît cu ajutorul primului lucru" (definiţie suficient de complicată pentru a ne face să revenim la vechiul Dicţionar academic, unde se vorbeşte de un "raţionament în care se ia drept premisă tocmai ceea ce ar fi de demonstrat"). Evident că nu acesta e sensul în uz al formulei: raţionamentul defectuos, care revine la punctul său de pornire, şi-a extins numele asupra unei situaţii fără ieşire. Ceea ce a însemnat o deplasare de la limitele inteligenţei la limitele exterioare, ale stării de fapt - ale înlănţuirii fatale de evenimente. A fi într-un cerc vicios presupune, totuşi, a fi într-o încercare de mişcare - deci pe o circumferinţă: a te învîrti (neputincios) în cerc. (Oricum, fără perspectiva sumbră a altei metafore vag asemănătoare, de esenţă rustică: cea a funiei care se strînge la par.)

Un apel patetic actual îmi sugerează o depărtare şi mai mare de prototipul învîrtirii în gol: "este poate singura cale care mi-a mai rămas, pentru că mă aflu în mijlocul unui cerc vicios" - scrie cineva. Subiectul se plasează acum **în interiorul** cercului - văzut probabil, sub influenţa sensului de "situaţie fără ieşire",ca o simplă îngrăditurâ, ca o încercuire. Trecerea de pe o traiectorie în interiorul unui spaţiu închis modifică totuşi fundamental (şi într-un mod greu de acceptat) sensul metaforei iniţiale: în interiorul cercului vicios nu mai gîndeşti şi nu te mai învîrteşti: stai, pur şi simplu. Că cercul vicios a ajuns dintr-o experienţă nefericită, dar totuşi activă – o emblemă a presiunii exterioare şi a deplinei pasivităţi o sugerează (într-un "Caţavencu" mai vechi – nr. 21, 1991) o parodică acumulare de clişee: "firul dialectic al lanţului vicios ce ni se strînge pe zi ce trece tot mai mult în jurul beregăţii".

Rodica ZAFIU

## Trecerea prin reviste

EUPHORION este, fără nici o îndoială, una din cele mai bune reviste culturale din ţară: numărul doi pe 1993, consacrat aproape în întregime Cercului literar de la Sibiu, este o confirmare în acest sens.

De la "Manifestul Cercului literar", redactat de Ion Negoiţescu şi adresat lui Eugen Lovinescu, s-au împlinit, la 13 mai anul acesta, 50 de ani. Jumătate de secol în care cultura românească a fost scoasă, la început brutal, de pe "axa europeană" (să ne amintim, "cosmopolitismul" se plătea cu închisoarea...) pentru ca, odată cu semidezgheţul din deceniul 7, brusc întrerupt şi acela, ea să revină la o oarece "normalitate". În tot acest timp, adevărata cultură (aceea de performanţă europeană) s-a făcut în exil: fie în diaspora, fie - mai semnificativ poate - în **exil interior**. Acestui din urmă exil îi datorăm, printre altele, o operă precum cea lui Negoiţescu; operă încheiată - este un trist paradox - într-un "exil de ţară", criticul murind la München în februarie anul acesta. Virgil Nemoianu (care semnează şi un excelent eseu, în engleză, despre Blaga) propune Universităţii sibiene "să instituie catedre Ion Negoiţescu". Centrul astfel creat s-ar putea bucura de "atenţia şi colaborarea celor care, în ţară sau în străinătate, consideră că fenomenul intelectual al anilor 40 (...) a fost una din cele mai luminoase pagini ale secolului XX românesc." Venind dintr-un spaţiu pragmatic, precum cel al universităţilor americane, iniţiativa profesorului Nemoianu ar trebui analizată cu seriozitate.

Chiar dacă toţi cei ce evocă momentul "Manifestului" se referă, insistent şi de înţeles, la "Nego" (Ştefan Aug.Doinaş, Ioana Postelnicu), "Catalogul" lui Gh. Grigurcu îi aminteşte, generos, pe ceilalţi din jurul lui; Ion Vianu scrie un emoţionant **Tombeau** al lui I.Negoiţescu, Dumitru Chioaru îl plasează, cu nuanţări, între criticii maiorescieni; în fine, revista publică un antologic interviu luat în 1991 de Petru Cârdu criticului exiliat la München.

În restul paginilor, Radu Ţurcanu se ocupă de po-mo, în timp ce Caius Dobrescu recenzează, cu destulă maliţie, "Apelul către lichele" al lui G. Liiceanu. Proză şi poezie de Tudor Ţopa, recent-dispărutul Vladimir Munteanu, Iustin Panţa, Dumitru Chioaru, Ioan Radu Văcărescu, debutanta Adela Greceanu ca şi Mircea Ivănescu (prezent cu **Trois ballades clocotristes** dedicate lui Adam Puslojic), împreună cu traducerile Rodicăi Vlaicu din René Char (despre Giacometti, Miró, Vieira da Silva, Ernst şi Klee) completează admirabil acest număr, ilustrat cu reproduceri după Merz, Longo, Kiefer, Gilbert & George etc.; inclusiv prin aspectul său grafic - datorat lui Mircea Stănescu -, **Euphorion** este o revistă de invidiat... **(A.L.Ş.)**

## EX ORIENTE LUX

24 nov - 20 dec
Video instalaţii
25 nov - 30 nov
Video Proiecţii, Seminarii, Conferinţe

Artişti, Producători, Teoreticieni video din Canada, Franţa, Germania, Marea Britanie, Olanda,Statele Unite, România, Ungaria.

**SĂPTĂMÂNA VIDEO la Sălile Dalles**

Organizator
Centrul Soros pentru Artă Contemporană - Bucureşti
Tel.: 3112192; Tel. Fax:3112193

"EX ORIENTE LUX e un dicton pe care am încercat să îl transformăm în conceptul-umbrelă al primei expoziţii de artă video din România. Din raţiuni de evidenţă, desigur. Adică, tehnic – e vorba despre o artă al cărei suport este emisia luminoasă, iar geografic – despre o zonă spirituală pe care o putem asimila Orientului (via Balcani, desigur). Faptul că "Lumina vine de la Răsărit" va trebui probat de către cei zece artişti care s-au aruncat plini de curaj în această aventură electronică. "Ex Oriente Lux" nu e însă (doar) o demonstraţie autoritară de adaptabilitate la formule implantate profetic în anatomia inertă a culturii locale. Ci ambiţionează (şi) la un statut mai modest, dar pe termen lung: fortificarea conştiinţei mediatice prin stimularea unei atitudini creatoare faţă de noile tehnologii care, în pofida indiferenţei comune, inundă peisajul. postmodernei Românii."

Călin DAN

Pagini realizate de Alex. Leo ŞERBAN

# AJUTĂ-TE SINGUR!

**Pe lîngă alte consideraţii complexe de natură diplomatică şi geo-politică, problema acceptării ţărilor din Europa centrală şi de Est în NATO are ca fond o întrebare simplă: va putea oare o autoritate politică locală, naţională sau supranaţională să-i trimită pe băieţii din Illinois să moară ca să apere graniţele Sloveniei, de exemplu? Răspunsul afirmativ pare puţin probabil, în condiţiile în care băieţi trimişi nu să moară, ci să-i ajute pe alţii (în Bosnia-Herţegovina, în Somalia) să trăiască, pier fără glorie în locuri în care prezenţa lor e mai curînd contestată şi mai degrabă nedorită.**

**Logica alianţelor şi a arbitrajelor este sfidată cu succes de determinarea unor lideri locali, care nu duc lipsă de armament, în a-şi atinge anume scopuri.**

**Aşa cum constată şi autorii citaţi în această pagină, nu există nici o autoritate sau ierarhie internaţională care să-i poată împiedica pe şefii triburilor (africane sau europene) să se impună prin forţă. Cei care vor să scape cu viaţă n-au altă soluţie decît să se ajute singuri: să împiedice ascensiunea celor care, la început prin intoleranţă şi violenţă verbală, pregătesc sinuciderea unor popoare, vegheaţi de analizele pline de compasiune ale "comunităţii internaţionale".**

## NEPUTINŢA COMUNITĂŢII INTERNAŢIONALE

Acţiunea guvernelor occidentale în raport cu conflictul iugoslav este ceea ce s-ar putea numi o "politică a gestului", cu un sens dublu: cel al "securităţii simbolice" cum îi spunea Lawrence Freedman, adică măsuri menite mai curînd să marcheze preocuparea şi solidaritatea, decît să modifice într-adevăr situaţia de pe teren; şi cel al propunerilor de acţiune, care, ele, ar putea fi eficiente dar ar comporta riscuri şi costuri; acestea sînt avansate fără prea multă convingere aliaţilor şi nimeni nu regretă cînd ei îşi asumă responsabilitatea respingerii sau a neaplicării lor. Aşa arată modul în care îşi expediază reciproc mingea europenii şi americanii.

### *Care neputinţă?*

Astfel s-ar înţelege poate mai bine, întrebările prealabile pe care le suscită titlul. *F* vorba de neputinţă? Da, fără îndoială, în faţa contradicţiei determinate de natura problemei înseşi, dar recepţionată prost, atît de adversarii "triburilor", cît şi de apărătorii "dreptului naţiunilor mici"; pe de o parte, Iugoslavia nu era viabilă, poate că de la bun început, probabil de la moartea lui Tito, în orice caz de la venirea la putere a lui Miloşevici; dar pe de altă parte, interesele Bosniei-Herţegovina, ale Macedoniei, şi în alt fel ale regiunii Kosovo, nu coincideau cu cele ale Croaţiei şi ale Slovenei. Independenţa acestora, legitimă şi inevitabilă, le-ar fi pus într-o primejdie de moarte pe primele, lăsate în voia Serbiei sau a sfîşierilor interne, existînd posibilitatea ca statul iugoslav şi puterea lui Tito să fie înlocuite printr-un statut internaţional sau de autoritatea ONU – ceea ce ar fi presupus un fel de putere politică şi militară supranaţională, care nu există astăzi şi are puţine şanse de a exista în viitor.

Era totuşi necesar ca neputinţa reală de a rezolva fondul problemei să antreneze neputinţa de a preveni (prin disuasiune) sau de a opri (prin intervenţie) agresiunea militară a lui Miloşevici şi ororile purificării etnice? Nu ar fi mai curînd vorba, aşa cum spune André Glucksmann, mai curînd de abulie decît de neputinţă? Nimic nu obliga puterile occidentale să proclame (pînă la rezoluţia 836 din 22 mai 1993 anunţînd, în principiu, o schimbare a misiunii Forpronu, măcar pentru zonele protejate) că nu vor folosi în nici un caz forţa militară, nici să sugereze că armata sîrbă este capabilă să învingă întreaga putere militară a lumii civilizate. De unde şi bănuiala că abulia nu este de fapt ultima explicaţie, ci trimite la neînţelegeri şi stîngăcii, care la rîndul lor pot fi interpretate fie prin naivitate (credinţa exagerată în puterea negocierilor sau a sancţiunilor economice, eroarea de apreciere a bunei credinţe şi a psihologiei lui Miloşevici sau Karagici), fie prin ipocriziei; neputinţă, abulie şi neînţelegere aparente care ascund de fapt acceptarea hegemoniei sîrbeşti, în numele ideii că spaţiul iugoslav şi în general Balcanii sînt predestinaţi războiului permanent al tuturor împotriva tuturor, altfel spus, libanizării, în cazul în care un actor mai puternic decît ceilalţi nu va veni să-şi impună legea, pe scurt, dacă Serbia nu va juca rolul Siriei, stat terorist de asemeni, dar acceptat cu mare uşuare de "comunitatea internaţională".

Conform unei versiuni mai puţin cinice, comunitatea internaţională este abulică fiindcă este de două ori incapabilă să-şi definească voinţa: aceasta n-ar fi decît rezultanta voinţelor diverse şi adeseori rivale ale statelor care o compun, iar voinţele statelor nu exprimă decît jocul fluctuant al intereselor şi pasiunilor din societăţile respective.

### *Care comunitate internaţională?*

La drept vorbind, prima caracteristică a comunităţii internaţionale este aceea că ea nu există. Există doar un amalgam de puteri, întemeiat pe combinaţia dintre competiţie şi cooperare, analoagă celei din secolul XIX, dar mult mai puţin aptă să-şi impună voinţa. Organizaţiile internaţionale exprimă şi formalizează echilibrul şi cooperarea dintre state. În interstiţiile interstatale există elemente ale autorităţii morale şi o tehnică nestatală, de care statele trebuie să ţină seama, dar nimic nu le obligă să se supună. Sînt forţe şi curente transnaţionale, dintre care unele alcătuiesc comunităţi religioase sau etnice, iar altele (uneori sînt aceleaşi) sînt mafii, reţele regionale sau mondiale întemeiate fie pe interes, fie pe solidaritate morală.

E adevărat că printre toate acestea încep să apară elementele unei conştiinţe planetare, pacifiste, ecologice sau umanitare şi că barbaria cotidiană, preluată de mijloacele de informare devine un scandal inacceptabil – mărturie fiind protestele şi gesturile de solidaritate care însoţesc foametea şi genocidul, în cazurile din ce în ce mai numeroase în care indiferenţa nu se poate ascunde în spatele ignoranţei. Dar că de aici ar rezulta un consens moral obiectiv şi o legitimitate aptă să antreneze sau să impună adeziunea statelor şi a grupurilor în conflict, să arbitreze diferendele dintre ele, să le judece şi să-i pedepsească pe vinovaţii de agresiune sau crime, că această comunitate mondială ar fi reprezentată de ONU, iar ONU de Consiliul de Securitate, iată o mistificare întreţinută o clipă de războiul din Golf, dar care i-a costat scump pe cei care – din Croaţia sau Bosnia-Herţegovina, pînă în Macedonia şi Kosovo – au crezut în ea. Succesiv, CSCE, Comunitatea Europeană şi ONU şi-au pierdut credibilitatea politică şi morală. (...)

Pierre HASNER
(Fragment din VUKOVAR – SARAJEVO...
Editions Esprit, 1993)

## IMACULATA INTERVENŢIE

Vă aduceţi aminte de promisiunile lumii de după războiul rece? Această lume nouă, cu o ordine nouă, despre care se credea că va miji după căderea Zidului de la Berlin? Oricum, nu urma să fie o lume perfectă, dar în orice caz se presupunea că va armoniza mai fericit puterea şi dreptul. O lume în care americanii ar fi putut în sfîrşit să-şi realizeze bunele intenţii externe, fără a se mai mînji cu consideraţii care privesc interesul naţional sau ideologia. Somalia părea că vesteşte ziua. Marina Statelor Unite debarcînd la Mogadiscio, în decembrie trecut, era – în memorie şi în istorie – exemplul cel mai pur, cel mai lipsit de precedente al intervenţiei umanitare.

Pe vremuri, Franklin Roosevelt putea să spună (sau aşa se povesteşte) despre Anastasio Somoza: "E un pui de căţea, dar e puiul nostru de căţea". Şi atît. Odată cu sfîrşitul marilor războaie ideologice americanii ar fi putut să înceteze să-i mai susţină pe puii lor de căţea: d-alde Somoza, Trujillo, Nguyen Cao Kys. Americanii ar fi putut să subordoneze politica externă moralei, ceva ce doreau să facă încă de pe vremea cînd, acum aproape un secol, Woodrow Wilson sugera această idee unei lumi circumspecte.

Pînă aici cu fantezia. Americanii au acostat în Somalia ca să-i hrănească pe înfometaţi. Acum helicopterele lor dau tîrcoale deasupra oraşului Mogadiscio trăgînd cu rachete pe străzile pline de oameni. Căştile albastre ale trupelor ONU, pe vremuri simbol al ineficienţei, dar măcar neprimejdioase, trag acum în coloanele de manifestanţi. Au murit cel puţin 20 de femei şi copii. Consiliul de Securitate apără cu fermitate acest masacru.

Este coşmarul ultim al acţiunii umanitare. Ajutoarele pentru înfometaţi provoacă o contrainsurgenţă. În şase luni s-a trecut de la Crucea Roşie la Beretele Verzi.

Unde s-a greşit? S-a greşit în uşurinţa cu care a fost acceptat Mogadiscio ca prim miraj de după războiul rece, în politica externă; în special în politica externă care foloseşte baionetele, nu există ajutor umanitar pur. De îndată ce se trece de la expedierea ajutoarelor la instaurarea ordinii, trebuie să tragi.

Adevărul este că după războiul rece ca şi înainte de războiul rece se aplică aceeaşi regulă veche: pentru ca să faci binele, adesea trebuie să începi prin a face răul. Uneori, într-adevăr, trebuie să distrugi o localitate ca s-o poţi salva. Ar fi fost mai bine pentru Cambodgia, de exemplu, dacă Statele Unite ar fi stăruit în campania lor din Indochia şi comuniştii n-ar fi venit niciodată la putere.

În Somalia paradoxul este invers. Nu pot fi hrăniţi cei flămînzi dacă ceea ce îi înfometează nu este seceta, ci vandalismul şi banditismul. Întîi trebuie eliminaţi vandalii şi banditii. Într-o ţară ruinată de război civil, ceea ce începe cu alimente se termină cu gloanţe. Nu există intervenţie imaculată.

Altă iluzie care a pierit în Somalia este cea legată de Naţiunile Unite. Naţiunile Unite au devenit un fel de ambulanţă pentru toate ţările care sîngerează. Din Cambodgia pînă în Bosnia căştile albastre n-au fost trimise doar pentru a păstra o pace care există, ca în zilele războiului rece, ci pentru a aduce pacea acolo unde ea nu există. În Somalia pentru a forţa pacea.

Dar această viziune, post-războiul rece, despre Naţiunile Unite, considerate un personaj decisiv, este o halucinaţie. De ce? Pentru că Naţiunile Unite sînt o ficţiune. E adevărat, au un Secretar General, funcţionărime, o clădire. Dar nu au armată, nu au o autoritate care să adune banii, o voinţă independentă. Fiind o creaţie a unor puteri suverane care le controlează, suveranitatea organizaţiei este o iluzie.

Să analizăm confuzia de acum a forţelor Naţiunilor Unite din Somalia. Contingentul italian e al treilea ca mărime. Dar se spune că operaţiunea în care a pierdut trei soldaţi nu numai că n-a fost autorizată, dar nici n-a fost cunoscută de comandantul Naţiunilor Unite din Somalia. Şi cînd după aceea comandantul italian a primit un ordin de la superiorul său oficial de la Naţiunile Unite, a refuzat să-l îndeplinească. A spus că el primeşte instrucţiuni de la Roma. Naţiunile Unite au cerut înlocuirea comandantului italian. Italia a refuzat şi a ameninţat că se va retrage cu totul.

Pe bună dreptate, Boutros Boutros Ghali e mînios. Alt contingent al Naţiunilor Unite, se pare că cel saudian, a dovedit de asemeni insubordonare. Dacă trupele nu ascultă de ordinele comandantului Naţiunilor Unite, atunci forţele Naţiunilor Unite se dizolvă peste noapte. Dar nu există soluţie pentru ceastă dilemă, deoarece ea e născută de ficţiunea Naţiunilor Unite. Soldaţii lor poartă căşti de aceeaşi culoare, dar loialitatea lor e colorată diferit. Cînd primesc ordine periculoase, telefonează acasă. Cum să treacă peste devotamentul pe care soldaţii îl au faţă de steagul şi patria lor? Şi cum să preîntîmpinăm exercitarea controlului suveran al guvernelor asupra propriilor trupe?

Sînt două căi de ieşire din această dilemă. Naţiunile Unite îşi pot alcătui propria lor armată, un fel de legiune străină pentru desperadoes, mercenarii şi idealiştii din toată lumea. Vor veni la New York şi-i vor jura credinţă lui Boutros Ghali pe steagul albastru. O idee bună, dar chiar şi ca scenariu, e destul de trasă de păr.

Sau, poate că în locuri ca Somalia ar trebui aplicate vechile metode. Nu, post război rece, ci iarăşi, ante război rece: să se dea unei mari puteri doritoare s-o capete şi s-o exercite, tutela, aşa cum s-a dat Franţei tutela Libanului. Naţiunilor din lumea a treia nu prea le place această idee, pentru că aduce a colonialism. Şi aşa şi e: e colonialism. Dar nimeni n-are vreo idee mai bună pentru a salva ţări ca Somalia de ele însele. Tutela înseamnă o autoritate unică, impusă de o armată adevărată, care primeşte ordine dintr-o singură capitală. E oricum mai bine decît confuzia care îşi etalează acum suferinţele la Mogadiscio.

Multe se etalează acum la Mogadiscio. Limitele acţiunii umanitare. Vidul Naţiunilor Unite. Proba sîngeroasă că în această eră a bunelor intenţii, bunele intenţii nu sînt suficiente.

Nu există o lume nouă. Şi nu va fi.

Charles KRAUTHAMMER
(TIME – iulie '93)

**Statuia lui Stalin, în parcul castelului contelui Orloff**

Pagină realizată de Magdalena BOIANGIU

*Nu există pe lume decît un singur lucru mai rău decît să se vorbească pe seama ta de rău, şi acela e să nu se vorbească deloc (OSCAR WILDE)*

# ION STOICA – Agenţie Protocol Servicii–decese S.R.L.

CINE AR FI MAI ÎN MĂSURĂ SĂ NE VORBEASCĂ DESPRE ORGOLIU DECÎT ACEST DOMN ION STOICA?

ÎL ASCULTĂM:

"Eu sînt zis cel mai bun şi cîteodată stau şi mă-ntreb cine sînt eu, ce puteam fi? Cînd eram puşti mi-a plăcut să fiu primul între puştimea care era-n cîrciumă la 5 dimineaţa, cînd se deschidea, că asta era fala, cine e primul acolo să plătească întreaga consumaţie? Eu mă duceam cu Traian Zaharia, marele angrosist de peşte, cu Marin Zaharia, cu Deleanu – plecam să mîncăm mici dimineaţa şi plăteam tot: umblam şi-n sertar la tata şi luam, cu toate că el îmi dădea bani cîţi vream... Îmi plăceau toate: iubeam cursele de cai la Băneasa unde-am cunoscut pe una Coca, care era fata unei patroane de casă, a lui Ion Ciocea din Crucea de Piatră; ea, Coca, era căsătorită sau trăia cu unul închis la Văcăreşti, datorită unei afaceri cu Marin Drăgănescu, ăla care-avea magazin de pălării pe str. Regală, şi dimineaţa mă duceam cu Coca la Văcăreşti să-i ducem ăluia-nchis de mîncare. Cînd mă vedea ăla la grilă, cu mîncare şi cu Coca, îmi zicea "Dricare, te sărut şi-ţi sărut mîna, ştiu că ea e cu tine şi mă bucură, decît să fie o ordinară să se-agaţe oricine de ea"... Îmi plăcea să ies cu gaşca oborenilor, cu Bebe Assan şi cu Yvonna şi cu toţi ai noştri, îmi plăcea să chefuiesc, îmi plăcea să mă duc la teatru... Cînd a fost "Hamlet" cu Vraca, la "Aro" – ("Patria" de-acuma) la al o sutălea spectacol, era delir în sală, triumf, şi prietenii rîdeau şi strigau "Uite-l pe Nelu Stoica mă, tu o să fii ca Hamlet cu craniu-n mînă, uite profesia ta". Toate-mi plăceau... Dar cît iubeam eu Bucureştii, că m-am născut pe Ştefan cel Mare, unde e acum cinematograful "Melodia", şi tot am vrut să plec. Unde? La Foggia, în Italia, voluntar în aviaţia americană, cu prietenul meu de la liceul Cantemir, cu Bîrsan. Ce-aş fi ajuns? Ce-aş fi fost? Ipoteze... Pregătisem tot, a doua zi plecam, actele erau la el, tot–tot; a doua zi, la el doliu, la poarta sucursalei Lintzer, patron Bîrsan–bătrînul. Îmi murise prietenul. Şi-aşa am ajuns eu ce-am ajuns – şi nu aviator în armata americană – datorită nenorocirii cu băiatu' ăsta. Dar, să nu greşesc, datorită-n primul rînd lui taică-meu, cunoscut în toată capitala, la concurenţă cu firme mari: Costescu, Lintzer, Chiriac; atunci era o concurenţă cine serveşte mai conştiincios, cine are echipajele mai decorative..., dimineaţa la 7, cînd se umplea curtea de angajaţi fiecare-şi curăţa hainele, postăvăria, satinul, penele de la coifuri, hamurile, valtrapurile de la cai, mă rog, era un spectacol, o bogăţie. Mii de metri de şeviot trebuia să ai, fetru, aţică, mătase, trebuia să ai meşteri buni, harnici, că pentru o-nmormîntare de oameni mai cuprinşi se cerneau biserici întregi într-o noapte, biserici mari, centrale, Albă, Armenească. Să poţi desfăşura un cortegiu cum a fost la Pavel Brătăşanu, cu car cu 6 boi albi, aduşi de la Bragadiru, car de ţară cu platformă deasupra, cu patru vase mari în colţuri, unde ardea smirnă şi suia fumul mirositor... Sau un fast mare, ca la înmormîntarea lui Averescu (sau a Reginei Maria? c-au fost în acelaşi an!), eu eram cercetaş şi-am dat lumînări Marelui Voievod Mihai, la miniştri, şi lui Petrache Lupu, făclii de ceară naturală şi ca să nu le păteze mîna cînd cad picurii, puneam o rozetă, dublată cu mătase pe-o faţă, şi pe alta ceruită... Din acest punct, unde am trăit şi am lucrat eu, am văzut multe, şi jalea, şi decăderea; multe nu mă mai miră, dar durerea mă impresionează... Aici dacă n-ai o sensibilitate şi să fii apropiat de caz, nu se poate; fiindcă aici nu vindem nici pîine, nici tuică, nici vin, nici afaceri – aici trebuie să fii apropiat de Om (cu literă mare). Într-adevăr, fiecare meserie caută să-şi diversifice tot ce are de oferit – cum era în trecut – dar azi n-ai ce să le oferi. Alaltăieri, la cimitirul Bellu, eu am socotit nişte bani să le dau la gropari, dar m-au depăşit; acuma sînt nişte banditi - toate cimitirele le-au acaparat ţiganii,dacă nu le dai 15–20.000 lei te asasinează, îţi rînd în nas, "ce-i asta 10.000 lei? 5 pachete de ţigări, hă, hă..." Mi-e şi frică să mă mai duc printre ei, deşi mă cunosc – îi ştiu şi eu, pe generaţii, că lucrez de-o viaţă în meserie şi am fost şi ultimul dricar particular din Bucureşti care a-nchis prăvălia. Banii, numai banii... Am dat şi eu în tinereţe de gustul banilor, au trecut anii şi-ntr-o zi mi-am spus în sinea mea: ce-i cu ăştia? Ăştia sînt bani din plîns! Şi n-a mai contat banul. Adică cu cît eşti mai aproape de real cu atît Dumnezeu îţi dă, chiar dacă nu-ţi rămîne din banul ăla un cîştig, vin altele şi se adună cu un ban, cu altul. Şi de asta nu m-a glorificat niciodată banul. Orgoliul banului, al averii chinuite – nu l-am avut eu pe ăsta. Eu totdeauna m-am pus în situaţie: mi-a plăcut viaţa şi cunosc ceea ce pierde un om cînd moare. Cînd am început să lucrez eu cu tata se punea accentul pe memoria şi pe cultul celor duşi: a fiului, a soţiei, a părinţilor; omul, clientul, chiar dacă nu era-nlesnit material vroia să facă ceva fastuos, ceva afară din comun: ieşirea omului din viaţă era fastuoasă, prin ea se simboliza toată dragostea purtată de cei rămaşi în urmă, sau toată activitatea celui dispărut. Comunismul a stricat mult, foarte mult. În 1948, prin decretul 111, s-au luat toate, s-a naţionalizat şi cioclăria, toate. Într-o dimineaţă a venit o maşină cu două persoane şi au încărcat tot de la firmă: haine, fireturi, pene, sute de costume – care numai în Anglia, poate ar mai fi la fel... Unde sînt? Unde e doliul? Unde-s toate? Ca să facă cu ele ce? Nu ştiu! Ca să dispară; poate d-aia! Ultimul drum al omului a devenit atunci ceva comun, pe bandă, ca şi cum ai muri în China, un om într-un miliard de oameni. Totul în grabă, repede, fără respect! Păi nu mi-a spus mie Dionisie Ionescu, fost ministru subsecretar de stat la-nmormîntarea lui Sadoveanu, în momentul în care am scos sicriul din Ateneu, "ai depăşit programul cu-un minut-jumate, puşcăria te mănîncă"? Asta era orgoliul lui: să se respecte programul la secundă, nu conta ce se-întîmplă. M-am dus în partea stîngă unde se aflau Chivu Stoica, Maurer, alţii, îi spun lui Maurer: "lasă-l, zice, lasă-l în pace, ăsta-i ţigan nebun". Cînd l-a destituit, a căzut jos, mototol – s-a-ntîmplat să fiu tocmai atunci la Consiliul de Miniştri c-o treabă, am văzut cu ochii mei scena. Mai este-o chestie astăzi pe care probabil timpurile au adus-o la numitorul ăsta; primează interesul: ce rămîne material, în urma morţii?

A început în perioada de restrişte, după ce s-au luat case, pămînturi, lucruri, atît la ţară cît şi la oraş; după '50 încoace a-început, dac-a rămas o masă, – procese, bătăi, crime pentru ea... Mi-am dat seama în multe cazuri – cine vine să aducă un ultim omagiu e numai o faţă de cortină, iar în spate se calculează interesul: mie ce-mi rămîne, cu ce mă aleg, cine mă vede? etc. Să luăm cazul nevestei lui Dincă: poate nici la Dej sau la Groza n-am avut atîtea coroane ca la ea; ultima cooperativă de coşari, de hamali, de nenorociţi din toată ţara a trimis sute de jerbe, sute de coroane. De ce? Să releve o treabă: că e apropiat, cine a trimis, de persoana care a rămas în viaţă. La Dej, am văzut clar cum începeau să se disocieze, gaşca lui, ceferiştii, şi gaşca actuală-fostă, vreau să zic, după cum se grupau, se grupau ieşeau la fumat... se aranjau acolo cariere, alianţe, măriri. Acolo! Vanitate; că acuma la monumentul din Parcul Libertăţii n-a mai rămas nimeni, ba parcă mai era unul, nenea scriitorul nostru C. Dobrogeanu Gherea, ăla rămăsese ţel din urmă, că n-avea aparţinători. Treceri, orgolii, fudulie... Au traumat multe vieţi.

La ţară, la oamenii de jos, respectul a rămas mai dezvoltat, acolo nu prea s-a putut face lichidarea religiei: la oraş, cu fereală, după perdea: "Tov. ministru, ce-i după draperia aia?" "A, nu-i icoana mea, e a lu' soacră-mea, femeie de la ţară"... Aiurea! Chiar pe aleea aia de la Sf. Vineri – aleea FIAP – noaptea, tot apărea preotul. Să zic aşa: eu cred că acest cuvînt de comunist era o parodie, în loc să zică "bă" a spus "comunist"; fiindcă în cuget erau foarte puţini comunişti, poate doar conservatoriştii înveteraţi, dar marea majoritate nu, pe cuvînt de onoare. Însă cînd mureau, dacă erau mari, cereau fală şi fast. Dar dac-ar fi văzut ei ce-am văzut eu pe drum înspre Corabia... m-a impresionat de nu uit nici pînă azi: într-un car, tras de-o vacă, vai de ea, nişte bătrîni îngropau tot un bătrîn într-un sicriu de nuiele: n-aveau lemn, ceapeul ce să dea? şi l-au împletit din răchită. Eram în maşină, am aprins farurile, i-am dat un cot şoferului şi tot ziceam: "uite, trece, uite, trece" dar cine trecea nu ştiam şi mă luase plînsul. Eu nu găsesc că umanismul s-ar amplifica de aicea, dar poate lumea ar fi mai bună dacă ar coborî pe jos puţin, să vadă aspectele astea. Poate ar fi puşi orgolioşii pe gînduri, deşi – mă înţelegeţi? – ei se cred nemuritori, aşa se poartă. Bine, fiecare om trebuie să aibă un orgoliu, altfel eşti un om fad, altfel de ce-ţi aparţine viaţa? Numai că orgoliul ăla să fie de bun augur, nu o chestie excesivă. Dar să vezi tragedia, să participi la momentu' ăla cînd o mamă de 80 de ani îşi îngroapă fiica şi speranţă alta în lume nu mai are... Poate nu mă crede nimeni pe mine, om cu meseria mea, că mă mai impresionez şi mă zbucium: e firesc, la o adică: ne-am născut, ne-am înscris la viaţă, ăsta-i finalul... Dar, doamne, o bătrînă, ce să mai zici? nimeni nu poate să-şi dea seama ce e mai departe... reîncarnare, filozofie, propagandă? Eu zic să fim circumspecţi, reali, să ne sensibilizăm pe ce vedem aici, pe pămînt... Cînd se zice că-s cel mai bun, mă bucur; şi mă gîndesc: bun, aici, în ce constă? În medierea cunoscutului, fiindcă altul, să satisfacă toate doleanţele în aceste cazuri, nu este la numitorul meu, deocamdată.

Deci, sînt un unicat, iau parte efectiv la toată procesiunea – poate nu atîta la durere, cu toate că sînt sensibil, m-au cam lăsat nervii, şi rezolv ceva. Acest ultim onor cuvenit omului l-am dat totdeauna cum se cuvine, nu dintr-o ambiţie, nu din orgoliu, ci ca un cunoscător al ritualului care alină şi domoleşte. Fiecare caz e separat. Şi după o viaţă – tot mă întreb: ce se va întîmpla cu omul ăsta cu care semăn şi eu? Care orgoliu?...

**Discuţia cu Ion Stoica s-a purtat în biroul său auster, înghesuit sub o scară, la subsolul unei case vechi din Piaţa Amzei, în puţinele minute libere dintre un telefon şi altul, care aici, la Agenţia Protocol Servicii-decese S.R.L, sună cu o anumită urgenţă şi precipitare, măcar presupusă. Întrebările noastre, transcrise, ar fi fragmentat povestirea.**

Tita CHIPER

## CARAGIALE, în criză

"Frate Barbule, eu cred că de cînd mă cunoşti n'ai dovedit la mine nicio clipă de vanitate; gîndeşte-te bine şi vezi că afirmaţia mea nu este de tăgăduit. Dar între vanitate şi renunţare perpetuă la demnitate, între îngîmfare nelimitată şi desăvîrşită supunere la nesocotire şi la dispreţ, sunt, mi se pare, destule trepte - multe. Cînd intru într'o casă, nu pretind să mi se dea la masă un anume loc în vază; mă mulţumesc şi la coada mesei să stau; căci, oriunde m'or pune, mai mic decât sunt n'am să fiu; ba, pot zice că mi'a plăcut oricând să stau mai departe de frunte şi să las pe alţii a trece înainte: nepotrivirea cu un loc de onoare mi s'a părut totdeauna mai onorabilă când este în paguba persoanei decât când este în paguba locului. Dar dacă nu mi'a plăcut deloc să mă vâr spre partea de sus a mesei, iarăşi nu pot primi să fiu trimis la bucătărie a linge talerele ca un nepoftit, numai ca să pot spune a doua zi celor de teapa mea că am avut cinstea să intru sub acoperământ de casă boerească. Şi asta, cred eu, e o dovadă că nu sufer de trista infirmitate a vanităţii".

(Caragiale către Delavrancea, la 15 februarie 1908)

# Noi, experţii în "alba-neagra"...

I-o **mînărie** la mijloc, o ştie şi-un copil. Că privirea ta ageră ar fi în stare să descopere, din "prima" care dintre cele trei capace negre, perfect identice are reversul alb, trebuie doar să fii vreun neamţ îmbuibat, cu piele rozalie şi parfum de cucoană, ca să poţi s-o crezi. În România, jocul de-a alba-neagra a fost de mult taxat în rîndul prestidigitaţiilor. Tur de iluzionism, păcăleală trasă ochilor fraieri de către mîinile dibace, această **şmecherie** mai găseşte un public ingenuu doar în ţările ultra-fandosite, cu cazinouri de lux şi loterii televizate cotidiene. Acolo fac bruneţii noştri victime sigure: în ţările blonzilor. Oameni ordonaţi şi simandicoşi, departe de a mirosi înşelătoria, pieile-roz continuă să piardă bani bunişori pe tejgheaua cu trei capace, tot încercînd să le afle regula, să le prindă şpilul (**das Spiel**). Dar şpilul se ascunde, scapă raţionamentelor "comunitare". Şi cum să nu zîmbeşti privind în pieţele publice din străinătate, cum stau în faţa familiarelor jonglerii ale concetăţenilor tăi nişte oameni atît de stupefiaţi, atît de lipsiţi de simţul absurdului... La noi, - îţi spui cu un soi de superioritate - la noi nu vezi aşa fraieri!

Asta nu-nseamnă că la noi jocul de-a alba-neagra a rămas cumva fără clientelă, că toţi învîrtitorii de capace sau de cărţi de joc, ajunşi subit şomeri, se văd siliţi să emigreze, ca să poată profesa! Nicidecum: în România amatorii "să întoarcă alba" sînt poate mai numeroşi şi mai pătimaşi decît cei de "dincolo"... Dar nu **naivitatea** îi mînă pe români să piardă la alba-neagra bani grei, ci **prea multa isteţime**; nu închipuirea deşartă că ar putea surprinde "la vedere" ceea ce se întîmplă, ci **orgoliul** de a demonstra "ce se ascunde de fapt", de a dejuca mînăria, de a-l demasca pe scamator. Românii sînt un neam de experţi. Un bun român trebuie să cunoască pe puţin trei variante de alba-neagra. Ei se pricep la **tot** şi la **toate** sau, măcar, aşa îşi imaginează: de fapt, tot o naivitate, tot o închipuire deşartă... Nu trebuie deci neapărat să cauţi fraierii peste hotare. De ajuns să schimbi un pic **mînăria**, s-o adaptezi la specificul naţional. Căci fraierii din România sînt **fraieri de gradul al doilea**, mai pretenţioşi, dar mai obstinaţi; mai greu de păcălit, dar mai uşor de întărîtat. Şi ai un aliat sigur în orgoliul lor. Dornic de a apărea în faţa asistenţei de gură-cască mai şmecher decît şmecherul, în faţa hoţului - un hoţ şi jumătate, românaşul nostru nu poate pierde ocazia de a-l înfunda pe ţigan. Pornit împotriva şarlatanului rătăcitor care cîştigă bani nemunciţi, mai presus decît a dori să-i dea un exemplu aspru, să restabilească justiţia, idealul conaţionalului nostru este de a putea spune după aceea, satisfăcut: "Vezi, nene? Cu cin' te pui mata?"

Trăim în ţara orgoliilor voluptuoase, ţara lui **"Ţi-am spus eu?"**... Aici nu a existat nici o clipă o criză a valorilor, aşa cum suspină prin gazete poeţii. La noi, singura ierarhie care a funcţionat într-adevăr şi care încă persistă e aceea a şmecherilor. Ce e mai înălţător şi mai îmbătător decît să-i strigi adversarului, pe cît posibil faţă de martori: **"Ţi-am spus eu?"** Şi ce e mai umilitor, mai dureros şi mai degradant, decît să fii cel căruia i se pune teribila întrebare... În viaţă totul e să rîzi ultimul, să-nchizi gura tuturor, să le iei piuitul. **Fudulia** e poate valoarea cea mai perenă a societăţii noastre.

Aşa se face că la noi, alba-neagra s-a rafinat, devenind o luptă a orgoliilor, un fel de politică înaltă. Mînăria a devenit manevră. Seamănă cu şahul întrucîtva, nu numai la culori...

Florin DUMITRESCU

Pentru această *Dilemă* consacrată orgoliadei mondiale şi locale, LUCIAN PINTILIE a avut amabilitatea să ne aleagă

# O scenă-cheie din scenariul său după "Salata" lui PETRU DUMITRIU

### *55. BIROU CILIBIA – INT. /ZI – 100 m. (80 m)*

Generalul Cilibia, instalat la birou, roşu-vînăt, cu gîtul revărsat peste gulerul ţeapăn, se uită la căpitanul din faţa lui fără să spuie nici un cuvînt. Îl cercetează multă vreme (Trebuie neapărat să descopere secretul comportării sale - **et il prend son temps**. Nu pricepe misterul şi o şi mărturiseşte).

- Cînd te vede omul, căpitane, pari un om deştept.

Apoi, îl întreabă brusc:

- Nevasta dumitale e comunistă?

- Ordonaţi - răspunde căpitanul Dumitriu absolut tembel.

- Ce, eşti surd, căpitane? Sau faci pe prostul? N-auzi ce te întreb? Nevasta dumitale e bolşevică?

- Îmi permiteţi să raportez, domnule general, nu înţeleg întrebarea. Mama soţiei mele...

- Domnule, dumneata eşti tîmpit sau faci pe tîmpitul? Pe ea, nu pe mă-sa, unde-ai cunoscut-o? În 1919 la Budapesta, că făceai parte din divizia mea. Nu fusese acolo revoluţie? N-am dat noi jos steagul lui Bella Kur ăla?... Ştii dumneata ce fel de oameni se cunoştea acolo? Comunişti, socialişti, jidani...? Ai?

- Domnule general... soţia mea nu e comunistă... zice enervat căpitanul - Mama ei...

- Atunci ce paştele mă-si - apropos de mamă - nu te supăra, aşa înjur eu, da' o respect... ce paştele mă-si are să le ţie partea la ţăranii ăia? Uite, am aici două rapoarte confidenţiale.

- Care va să zică am două canalii în companie, zice căpitanul Dumitriu fericit că poate plasa o ironie.

Generalul se ridică deodată, congestionat, enorm, şi urlă cu ochii ieşiţi din cap.

- Nu mai e compania dumitale! Şi canalie e ofiţerul care se însoară cu boanghine, duşmani ai naţiei noastre.

(Cuvîntul "boanghină" l-a rănit mortal pe căpitanul Dumitriu şi – lovit la rîndu-i de "filoxeră patriotică" - încearcă fără succes, pe tot parcursul monologului lui Cilibia să precizeze originea etnică a nevesti-si).

- Domnule general, mama soţiei...

Dar generalul îl striveşte ca un tăvălug.

- ... şi care nu execută un ordin venit direct de la guvern care mă pune pe mine în situaţia să ştie Ministrul de Război că uite dom'le Cilibia are în divizie cazuri de insubordonare!

(Căpitanul Dumitriu profită de cea mai mică pauză în respiraţia apopleticului Cilibia pentru a apăra onoarea soţiei - dar este strivit cu regularitate).

- Dom'le general, mama soţiei...

- Am să te trimit la Curtea Marţială! Am să-ţi pun eu nişte observaţii în dosarul dumitale, de-o să te mute uite aşa, din garnizoană în garnizoană, ca pe-o sfîrleză, să-ţi faci mobilele ţăndări în trenuri, am auzit că aveţi şi clavecin.

- Vă rog să nu vă luaţi de clavecin... E clavecinul...

- Mă piş pe clavecinul dumitale, o să-ţi caut nişte comandanţi pe-alese, de ăia de-o să te frece să-nnebuneşti. Am să te distrug. (A cam obosit generalul). Ai să ieşi la pensie tot căpitan, din ăia bătrîni, ca ăi făcuţi din majuri... (Cilibia într-adevăr îşi caută respiraţia - căpitanul Dumitriu profită).

- Am onoarea să vă informez, domnule general... Soţia mea nu e boanghină... Mama ei este Sofia Lascari şi este boeroaică rromână.

- Da? Şi pe ta-su cum îl cheamă?

- Pe ta-su îl cheamă cum îl cheamă, dar pe mă-sa o cheamă Sofia Lascari.

(Răspunsul căpitanului e atît de tîmpit că Cilibia abia că-l mai gratifică cu un...)

- Hai sictir că eşti prost!...

- Îmi permiteţi...

- Marş afară... sau aştepţi ordin scris?

Căpitanul s-a pierdut cu totul. Îşi scoate monoclul din buzunarul de la piept, şi-l bagă sub sprînceană. (Cilibia pufneşte în rîs, îşi face cruce). Palid, rosteşte:

- Am onoarea să vă salut, domnule general - se răsuceşte spre uşă. Înainte de a pune mîna pe clanţă... se aude vocea generalului.

- Apropos - zice el uitîndu-se prin nişte dosare - de mult vroiam să te întreb. Erji... Erji de la stabiliment... o cunoaşte de mult pe doamna Marie Thérèse Dumitriu? (tonul e logic şi amical). Trebuie s-o cunoască, nu, că sunt amîndouă din Budapesta.

(**Sau dacă vreau şi mai tare**) Variantă:

- Sunt amîndouă din aceeaşi branşă (corectîndu-se) Vreau să spun din acelaşi oraş: Budapesta.

Căpitanul, într-o mişcare care e de prăbuşire, a ajuns lîngă biroul lui Cilibia cu sabia - scoasă pe jumătate din teacă.

- Ce-i - zice Cilibia, făcînd cu ochiul spre spadă - Vrei să mă provoci la duel?

Căpitanul Dumitriu a încremenit ca o statuie înclinată. (Din această clipă parcă şi-a pierdut darul, funcţia vorbirii. Nu mai zice nimic până la sfârşitul filmului. Mai mormăie, bîiguie el cîte ceva - dar de vorbit nu va mai putea vorbi). **Abia acum îl ucide generalul**.

- Căpitane, iartă-mă, era o chestiune personală, o curiozitate, ce vrei, poate nu trebuia, n-are legătură cu serviciul, aşa că dacă vrei îţi cer scuze...

Căpitanul Dumitriu rămîne în picioare - (parcă ar fi avut apoplexie, dar nu poate cădea).

Ultimele replici deci generalul i le spune curtenitor, cuviincios.

- Scuzele mele deci. Eşti mutat la regimentul nouăzeci infanterie... Bună ziua... Eşti liber.

### *56. GRAJDURI - DIVIZIE - EXT./ZI - 50 m. (42 m)*

Căpitanul Dumitriu se duce la grajduri în dosul regimentului, acolo unde-şi lăsase calul. În răcoarea şi umbra plăcută cu miros de nutreţ, de baligă şi de trupuri de cai încălzite, se apropie de calul său - grăjdarii nu apucaseră încă să-i scoată şaua - şi-l bate pe gît. Calul se uită la el cu ochi mari, negri şi sforăie. Căpitanul pune fruntea pe şa şi închide ochii. Apoi, tot cu ochiul îşi pipăie buzunarul tunicii, scoate pistolul şi - redresîndu-se cu demnitate - îl duce spre gură, chiar bagă o bună bucată din ţeavă în gură. Stă aşa cîteva secunde bune - îl scoate - îl şterge de salivă pe tunică - apoi îl duce spre frunte. Calul mestecă şi rontăie. Maţele lui ghiorăie din cînd în cînd. Dezorientat, lasă jos pistolul - apoi îndreaptă foarte lent şi foarte ferm pistolul spre tîmplă. Închide ochii şi aşteaptă - aşteaptă ceva care însă depinde numai de el. Se aude un zgomot ciudat care vine din el, ca un guiţat de porc sau un uguit de curcă şi care-i umflă gîtul, îi vibrează buzele. Un plîns de neputinţă urcă din el. Nu-l mai poate stăpîni. "Varsă plînsul", explodează plînsul - plînge cu capul pe crupa calului, deloc sfişietor - un sunet grotesc, cu sughiţuri urîte (Oh, cît de frumos este plînsul lui Marie-Thérèse) - şi cînd rîdea (foarte des) şi cînd plîngea (foarte rar) el se aşeza întotdeauna mai comod ca să asculte sunetele ei îngereşti (căci aşa îşi imagina căpitanul Dumitriu că rîd sau plîng îngerii). Este clar, **nu are tăria să se omoare**, e un "zero tăiat în patru" - cum obişnuia el să spună despre cei pe care îi dispreţuia adînc - nu valorează nici cît o băşină de cal.

Are o privire foarte dispreţuitoare (faţă de sine) - îşi suflă nasul, îşi pune monoclul după ce-l şterge pentru că era aburit. Îşi recapătă o ţinută foarte dreaptă - căci numai cu o mîndrie de păun va putea de acum încolo, restul vieţii, să pozeze - să ascundă nimicitorul dispreţ pe care-l va resimţi faţă de nimicnicia lui. De aici încolo nu mai e bun de nimic. N-a mai rămas nimic din el decît o mîndrie de păun şi o ţigară de foi. Pe care de altfel, după ce încalecă, o şi aprinde. Astfel iese din grajd, un mort, călărind impecabil, fumînd din havană.

# CAMIL şi orgoliul naţional

"În sfîrşit, enervat de propria mea timiditate, îl întreb pe neamţ în franţuzeşte dacă e grav rănit. Mă măsoară o clipă şi pe urmă îmi răspunde scurt, tot în franţuzeşte:

- N-am nimic de vorbit cu dumneata.

Simt că vorbeşte de la popor la popor, nu de la om la om, cum îi cerusem eu, de la locuitorul Prusiei la mahalagiul bucureştean, de la Kant la Conta. Mă întreb o clipă dacă să-l lovesc, aşa rănit cum e el. Îl simt voit şi acest joc de "faţă-n faţă" trezeşte în mine o mînie larvară. Nici unul dintre motivele invocate obişnuit în campaniile de atîtare a popoarelor nu m-ar fi putut face să lupt cu ură şi cu dorinţa de a ucide. Faptul de a fi pe front era pentru mine un soi de act de prezenţă **moralmente necesar** şi numai atît. Nu ideea de patrie, care pentru mine nu se confundă cu cea de stat în tendinţele de cucerire economică, pentru că n-am orgoliul fierului şi tăbăcăriei româneşti, dar nici ideea de administraţie germană, care nu pare chiar aşa de rea, nu m-ar fi făcut să lupt activ, să vreau să ucid. Un singur lucru m-a îmbolnăvit totdeauna, cînd mi l-am confirmat, de furie. Pretenţia inamicului de a-mi porunci mie ca român în virtutea unei globale superiorităţi de rasă. Afirmaţia asta apărea incertă, în literatura de propagandă, şi nu o credeam autentică. Am avut motive s-o cred, în partea doua a campaniei, cînd eram uneori apostrofaţi din tranşeele apropiate şi atunci am tras cîteva focuri cu ura şi cu satisfacţia cu care eşti ispitit să apeşi pe trăgaciul unui browning, mic şi gingaş, ca să dobori un atlet obraznic şi grosolan (aşa, ca o demonstraţie). De cîte ori un fapt dinafară ajungea pînă la acest substrat sensibilizat naţional al conştiinţei mele, trezea în mine aceeaşi pornire de furie."

(Din "Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război")

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 633.11.62 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile postale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 633.11.62, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.009.401.30.03 - BRCE ISSN 1221-30-55

*CONSILIUL EDITORIAL:* Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU

*REDACŢIA:* Magdalena BOIANGIU, Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Teodor SUGÁR (secretar general de redacţie), Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (red. şef adjunct)

*CORECTURĂ:* Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA

*TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:* Gabriela ANDREESCU

Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96

● Anul I ● Nr. 45● 19-25 noiembrie 1993 ●

Anul I
nr. 46
26 nov-2 dec. 1993
16 pagini 100 lei

# DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

# ÎNCĂ UN PREȚ CARE CREȘTE: PREȚUL ADAPTĂRII

● Invitaţi la Divanul *Dilemei*: Mihaela VLĂSCEANU, Bogdan LUCACIU, Alexandru DABIJA, Alexandru DORDEA, Florin DUMITRESCU (Pag. 6-7)
● Articole (adaptate) la temă: Horaţiu PEPINE, Sorin BĂIAŞU, Mircea TOMA, Ioana PÂRVULESCU, Zoltan ROSTAS, Michael ASTNER, Horia Florian POPESCU (pag. 8-9)
● Extreme semnificative: Florin MUGUR: fragmente de scrisori expediate către Mircea Iorgulescu, Anda BOLDUR: "M-am adaptat făcînd concesii..." (pag. 10)
● Doi cineaşti români deveniţi occidentali: Radu MIHĂILEANU şi Sergiu HUZUM (pag. 16)

**Libertatea întelectuală sau înțelepciunea, iată îndoiala. Lucrul rămîne îndeobște neînțeles. De ce oare? Deoarece socotim drept șovăitori pe acei care cugetă fiindcă n-au altceva mai bun de făcut şi, fără statornicie, sar de la una la alta: într-un cuvînt, pe trîndavi. E o confuzie de care ar trebui să ne ferim. Cine se îndoiește înseamnă că cercetează, înseamnă că montează și demontează ideile ca pe niște șuruburi, fără părtinire și fără pripă, împotrivindu-se puterii de a crede, care e uriașă în fiecare dintre noi" (ALAIN)**

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

# Aduse cu poșta

*București, 8 noiembrie 1993*

## Stimate d-le Pleşu,

*Vă scriu cu disperare. Nu cu disperare existenţială, însă.*

*E vorba de ceea ce văd că se întîmplă şi mai ales de ciuda şi furia neputinţei care mă cuprinde, văzînd că, la cei 25 de ani ai mei, nu pot să fac nimic. Nici o mişcare de cuget liber şi curat, nici un grup care să tipe. Căci totul a ajuns la stadiul de urlet.*

*Nu vă gîndiţi, din partea mea, la o dorinţă de afirmare, ci la una de acţiune. Pasivitatea o las oamenilor în vîrstă, ei au făcut cînd a fost să facă. Sau poate nu au făcut, şi de aceea sîntem unde sîntem.*

*Ceea ce-mi pare mie evident e că e timpul. Nu pentru* **mine**, *vă repet. Nu putem aştepta ca cele două generaţii care stopează o oarecare înaintare să dispară natural. Ar însemna ca ceea ce vom numi "timpuri noi" să nu meritäm. Nu ştiu nici măcar exact ce vă cer. Poate să vă descoperiţi tineretul care vă urmează.*

*Sînt din Ardeal, studentă aici şi vă pot spune că acolo spiritele sînt mult mai înfocate decît în Bucureşti.*

*Am scris un (soi de) articol de atitudine, într-un moment de furie. Nu ştiu ce veţi face cu el (dar vi-l trimit pentru că încercarea mea şi a cîtorva tineri de a scoate o revistă, a eşuat). Acest articol aşteaptă o urmare, o (sau mai multe) clarificare (–ări).*

*Aştept un semn din partea dumneavoastră, deşi chiar dacă nu va veni, nu am să-mi agăţ peniţa în cui. Sper înţelegere.*

Cu stimă,
M. Rusu

●

## E nevoie de o şcoală a patosului

Dacă ar fi să judecăm limpede şi să recunoaştem ceea ce este de recunoscut, ar trebui să vedem că societatea intelectualilor de azi din România este una a obedienţilor, a blazaţilor, a oamenilor cu nervul inhibat. De unde această inhibiţie? Nu ar fi greu de explicat, dar nu e timpul explicaţiilor, ci al strigătelor. De alarmă.

Se vorbeşte de intelectualitate ca de o minoritate. În România. Dar dacă sclavului i se refuză din start orice formă de libertate (aceasta fiind chiar condiţia lui), omul de cultură a fost întotdeauna liber (exceptînd epocile de tiranie). Important e ca el să-şi găsească tot spaţiul de acţiune şi mai ales să ştie exact cum să-l folosească.

Ce face intelectualul din ţara noastră, acum? (mă interesează doar două categorii, cele mai la îndemînă oricui).

**Ziaristul**, cel cu care toţi venim în contact (şi asta îi ridică oarecum statutul), concepe comentarii seci, în care pare că detaşarea are cel mai important cuvînt de spus, iar răceala rolul de a susţine fondul. Aceeaşi monotonie peste tot, chiar dacă valoarea scriiturii diferă. Nu lipseşte umorul, dar pare că timpurile pe care le trăim, timpuri de îngropare culturală, sînt prea grave, pentru a ne putea permite să rîdem mereu.

O a doua categorie este cea a **profesorilor**, dintre care mă refer mai ales la cea a profesorilor din universităţi. Cîţi din ei comunică cu adevărat? Aceeaşi detaşare, care uneori e forţată, alteori nu. Multă incompetenţă, mediocritate, plictiseală nativă în faţa a tot ceea ce reprezintă altceva decît propriul eu. Întrebîndu-mă ce i-a îndepărtat într-o asemenea măsură de studenţi, îmi răspund singură: studenţii înşişi. Dar, iarăşi, o altă problemă: cea a tineretului mecanizat, care a uitat ce mare calitate (mai) are (încă) şi cît de multe lucruri ar putea înfăptui.

Ceea ce lipseşte acum în România este o şcoală a patosului, a îndrăznelii (păcat că inteligenţa nu se poate învăţa!). Nu mai e loc pentru subtilitate, pentru lucruri greu de observat şi descifrat. Criza e în noi, în toate, trebuie rostită tare, răspicat, în cuvinte simple. Dar cine să ne înveţe asta? Cei care sînt, care ar putea, duc o luptă surdă, de demisol. Poate le e teamă?

Aceste timpuri de aparentă acalmie (de amble părţi!) sînt probabil cele mai fertile pentru ca lupta să îşi poată intra în dimensiuni. E sigur că e nevoie de luptă, e sigur că există oameni care vor să lupte. Şi aceştia trebuie găsiţi.

Mai rămîne întrebarea: pentru ce?

Şi răspunsul: pentru România.

Mihaela RUSU

●

## Stimate domnule Z. Ornea

Intenţionam mai demult să vă scriu pentru a vă mărturisi satisfacţia pe care o încerc citind articolele dvs. din **Dilema** despre personalităţile extremei drepte antebelice româneşti.

Eu am 69 de ani şi deci multe din cele relatate de dvs. îmi sînt cunoscute. De cîţiva ani locuiesc cu familia în Germania şi – vorbind mai multe limbi – urmăresc cu atenţie presa occidentală. Îmi dau deci seama că pericolul extremismului de dreapta în mai toate ţările este real, fapt confirmat de altfel cu ocazia vizitei mele la Bucureşti din această vară, unde pe etalajele din staţiile de metrou erau expuse "Mein Kampf" şi alte cărţi ale extremei drepte.

Am tot amînat această scrisoare, dar astăzi am primit din ţară nr. 41 şi 42 din **Dilema**, unde am citit cele două scrisori ale unor "cititori indignaţi" de conţinutul articolelor dvs. Aceasta m-a îndemnat să iau condeiul.

Nu ştiu dacă aţi primit şi alte scrisori pînă acum pe această temă (cititorul român nu prea e obişnuit să-şi manifeste opinia prin scrisori către redacţie), dar eu aş dori să vă asigur că apreciez în mod deosebit iniţiativa dvs. – rară, poate unică astăzi în presa românească – de a demistifica acel nimb ce se recreează în jurul ideologilor mişcării legionare.

Mă gîndesc la cei tineri în special, care trebuie să cunoască tot adevărul despre epocă şi despre ravagiile extremei drepte în spiritualitatea (şi nu numai!) românească dinainte de război. Sper ca în viitor să strîngeţi toate aceste articole într-o carte. Sînt sceptic însă că veţi putea găsi un editor în atmosfera ce domneşte acum la Bucureşti.

Mă surprinde (deşi am explicaţii la ea) atitudinea conducerii revistei **Dilema** de a da publicităţii – şi deci de a populariza – aceste două scrisori. Logica debilă şi argumentaţia pretenţioasă, dar fără suport a scrisorii studentului ce îşi permite să vă dea lecţii de scriere, nu este întrecută decît de patima şi ura slab mascată din discursul patriotico-naţionalist al preotului cu cămaşă verde sub sutană. Dar publicarea lor dovedeşte nu că s-ar dori menţinerea – afişată de **Dilema** – a unui echilibru între opinii contrare, ci doar că dvs. v-aţi rătăcit în mijlocul unei redacţii unde predomină concepţiile restauratoare ale unei reveniri la starea de lucruri antebelică.

Am citit cu admiraţie cărţile dvs. despre viaţa şi opera lui Constantin Dobrogeanu Gherea (le-am luat cu mine în Germania), dar iată că dl. Pleşu mărturiseşte (Nr. 42) că, bîntuit, e drept, de prejudecăţi, "ani de-a rîndul nu m-am putut atinge de Dobrogeanu Gherea", ca de altfel nici de Sartre şi de operele lui Adorno şi Habermas (Şcoala de la Frankfurt). Acum, cînd în România problema primordială a intelectualităţii ar trebui să fie reapariţia mugurilor legionarismului şi ai ideologiei extremei drepte, dînsul – pe care îl respect în multe alte privinţe – este furat de ardoarea argumentaţiei şi consideră că "se întîlnesc tot mai des oameni care... nu se neliniştesc înaintea procesului nefîncetat ce se face celor marcaţi de tribulaţiile dreptei". Cînd vitrinele librăriilor sînt pline de cărţile lui P. Ţuţea, N. Ionescu, N. Crainic şi M. Eliade (pe cînd publicarea broşurei sale "De ce cred în victoria mişcării legionare"?) dl. Pleşu ar dori, în chip surprinzător, deschiderea unui "proces" Marcuse şi a unui alt proces lui Althusser. Şi poate chiar s-ar întîmpla la Bucureşti această enormitate, ca într-un moment în care în Germania mai nimeni nu cutează să pună în acuzaţie creaţia lui Marcuse, în care în Franţa continuă să i se consacre lui Althusser cărţi elogioase, tocmai în România să se găsească ideologi ai noii drepte (GDS, Revista **22**) care să se apuce să "demoleze" opera acestor mari gînditori.

Căci acum cînd mişcarea de balans a pendulului istoriei este pe cale să se întoarcă, cînd stînga în ţările occidentale începe să se dezmeticească, cînd Umberto Eco, alături de alţi 40 de intelectuali, adresează un apel Europei pentru vigilenţă faţă de acţiunile extremei drepte, România pare mai izolată ca oricînd de fluxurile ce străbat spiritualitatea europeană.

Îmi imaginez cît de singur trebuie că vă simţiţi, d-le Z. Ornea, şi că uneori sînteţi cuprins de sentimentul zădărniciei, cînd vedeţi cît de puţini sînt acei intelectuali (R. Florian, A. Riza) ce încearcă, cu forţe inegale, bîntuiţi şi ei de contradicţii, să ţină piept valului copleşitor al dreptei revanşarde...

De aceea v-am şi scris, pentru a şti că aici, departe, aveţi un susţinător în acţiunea pe care cu curaj o întreprindeţi. Nu vă lăsaţi demoralizat de scrisorile extremiştilor mai tineri sau mai bătrîni, nici de virulenţa ideologiei de dreapta, care încă mai bîjbîie în căutarea adversarilor asupra cărora să-şi verse fierea. Dvs. şi nu ei, sînteţi cei ce "ziditi pe şantierele culturii române".

Cu stimă,
Radu NEGRU
*WUPPERTAL, Germania*

*Stupefiant:*

# Adamiţii de la "Sf. Sava"

**Luni, 15 noiembrie, vecinătăţile (magazinul "Coleus" şi, în general, strada Viitorului) au fost martore ale unei experienţe frustrante: recrutarea. Victime – elevii claselor a XII-a de la sus–numitul Colegiu. Ţinuta a fost obligatorie.**

**Anchetînd din reflex, am întreprins un nuanţat studiu psihologic, pornind de la întrebarea:**

CE SIMŢIŢI?

1. Domne', cai n-am furat, ... aşa că vă întreb eu pe voi: de ce dracu' îşi bat joc de mine în halul ăsta?
2. Gol, pe frigul ăsta, e o plăcere divină! Sînt gata de orice ca să scap mai repede.
3. Umilitor!
4. N-ar fi nici o chestie, dar sînt furnicile astea care mi-au împînzit bicepsul femural, şi sînt foarte reci.
5. Măi nene, stau de-un sfert de oră aşa cum mă vezi, şi încă nu-mi vine să cred.
6. Lasă-mă, că pîn' la urmă te pocnesc ori pe tine, ori pe dom' maior Scarlat. Vezi că sînt nervos!...
7. E ca la mare. Urăsc marea.
8. Inefabil... esenţele pure!

Au consemnat (profitînd de opacitatea generosului caiet)
Mihnea MIRCAN
Cristian ŞTEFĂNESCU

**Propuneri de *Dilema* pentru viitor:**
**● "Al doilea sex" – în tranziţie (nr. 47)**
**● Cadrele (nr. 48)**

Abonamentele la "Dilema" se pot contracta la toate oficiile postale. "Dilema" se află la poziţia nr. 2106 din catalogul publicaţiilor. Pentru orice nereguli în privinţa difuzării vă rugăm să vă adresaţi la redacţie, la telefonul 633.11.62 domnului Marian Burtea.

● Anul I ● Nr. 46 ● 26 noiembrie - 2 decembrie 1993 ●

# La Forţele de muncă

**Prin natura împrejurărilor, şomerii sînt nevoiţi să treacă printr-un proces de adaptare foarte concret. Ancheta noastră, desfăşurată la Biroul forţelor de muncă din sectorul 3, a avut ca scop surprinderea mentalităţii unor oameni aflaţi într-o asemenea perioadă şi relevarea disponibilităţilor lor de adaptare la posibilele oferte. I-am întrebat ce profesie au avut şi cum se gîndesc să iasă din această situaţie.**

**Barbu Maria:** Trebuie să ne apucăm de furat, de spart, să mîncăm mîncarea altora, să ne mîncăm între noi, asta e soluţia, ce mai. Am lucrat în tăbăcărie 17 ani. Ce mai pot să fac, e să mă duc pe la blocuri, ca femeie de serviciu.

**Cezar Iuliu:** Am fost electrician la Vulcan, categoria a VII-a, am lucrat 22 de ani, iar acum s-a desfiinţat secţia şi stau bine mersi acasă, ca toată lumea. Am încercat peste tot, dar n-am găsit. Aş fi făcut orice.

**Florea Luminiţa:** Confecţionam cablaje. După concediul natal mi-am pierdut postul. Aş dori să mă apuc de altceva, dar tot la stat, fiindcă la particulari sînt prea multe condiţii pe care trebuie să le îndeplinim.

**Bogdan Petrache:** Optician. Cum mama mă-si să mai ieşim din situaţia asta? Cu aşa un preşedinte şi aşa un prim-ministru şi aşa un Parlament, ni s-a înfundat, gata.

**Pădureanu:** Electrician şi mecanic. Aş vrea să fac ceva prin alte părţi, chiar şi prin deşert, pe la arabi, că-n România nu se mai poate. Acolo aş încerca să mă realizez, să cîştig ceva, chiar cu riscul foamei la început, sau al destrămării familiei. Aici, dacă aş avea bani să fac un atelier de reparaţii auto, aş putea să-mi folosesc ambele meserii. Dar n-am.

**Slobozeanu Constantin:** Sînt frigotehnist. Meseria asta s-a dus dracului. Eu m-aş duce la privatizaţi.

**Gabriela Trandafir:** Am absolvit ASE-ul, Cibernetica, la seral. Sînt şomeră dinainte de terminarea studiilor. Am fost economist. Acum ţin contabilitatea la două firme. Bineînţeles, iau şi ajutorul de şomaj.

**Marcu Florina:** Am fost lăcătuş la o cooperativă de invalizi. Nu ştiu ce o să fac. Mai sînt vreo patru oameni care lucrează acolo, şefa mea şi încă trei. Nu sînt invalizi. Pe noi, însă, ne-au dat afară.

**Ciucă Paula:** Sînt frizeriţă, coafeză. Mai mult ca sigur nu pot să mă mai angajez la stat. Vreau să fac un împrumut la o bancă, să pot să-mi deschid atelierul meu.

**Dinescu:** Sînt inginer. Eu, dacă aş fi fost singur, m-aş fi descurcat şi aşa, fără serviciu, aş fi mîncat numai rădăcini, aş fi trăit ca pustnicii. Dar cu familia, ce fac?

**Alexandru Viorica:** Am lucrat ca electronist. N-am ce să încerc. Vînzător la privatizaţi? Ce naiba!

**Radu Cucui:** N-am nici o meserie. Abia am terminat liceul şi nu s-a găsit ceva să-mi convină. Îmi place să fiu şomer (împrejur se aud vociferări). Iau bani fără să fac nimic şi am timp să mă distrez şi să mă gîndesc (!).

**Tudorache Dumitru:** Sînt inginer mecanic de 21 de ani. La întreprinderea mea s-a terminat activitatea. Nu vreau decît să-mi găsesc ceva, tot ca inginer, nu mă interesează alte prostii. Dacă ar exista o întreprindere privatizată, i-aş spune patronului ce ştiu să fac şi sigur m-ar angaja.

**Miu Marcel:** Am fost magazioner. Ce să facem domnule, ne apucăm de băutură, asta-i situaţia.

**Enache Mihai:** Aş vrea să fac multe, dar nu ştiu dacă o să reuşesc. Am 7 meserii. La telegrafie, morse, am clasa a-II-a (din armată), am fost termist la cuptoare la Republica, apoi presator (făceam ţevi), electrician, şi instalator. Pe urmă m-am recalificat ca tractorist. Acum sînt şomer, dar vreau să-mi vînd apartamentul, să-mi cumpăr un autoturism şi un tractor şi să mă duc să lucrez pămîntul părinţilor.

**Am selectat aceste răspunsuri dintr-un număr de peste 50. Făcînd abstracţie de cele cîteva excentricităţi mai pitoreşti, caracteristicile generale pe care le-am observat sînt descurajarea, incertitudinea, fatalismul şi tendinţa de lamentare. Majoritatea însă, conştienţi de capacităţile şi incapacităţile lor, cunosc bine, din punct de vedere teoretic, rostul pe care l-ar putea avea ei într-o societate normală. În condiţiile actuale însă, extrem de puţini au în minte o soluţie concretă care să-i ducă spre o existenţă stabilă. Rari sînt, de asemenea, cei dispuşi să rişte, să se arunce în necunoscut, forţînd norocul. Cu toate că postura de şomer este de multe ori expresia unei inabilităţi, a unei incapacităţi de a face şmecherii sau compromisuri, nu înseamnă că aceşti oameni nu s-ar putea adapta la o activitate serioasă, motivată material şi spiritual. Dar atîta vreme cît nici pentru restul societăţii nu e clar obiectivul spre care se îndreaptă, nici ei nu ştiu încotro s-o apuce. Şi destui sînt în situaţii de-a dreptul dramatice, a căror rezolvare depinde prea puţin de ei.**

A consemnat
Andrei MANOLESCU

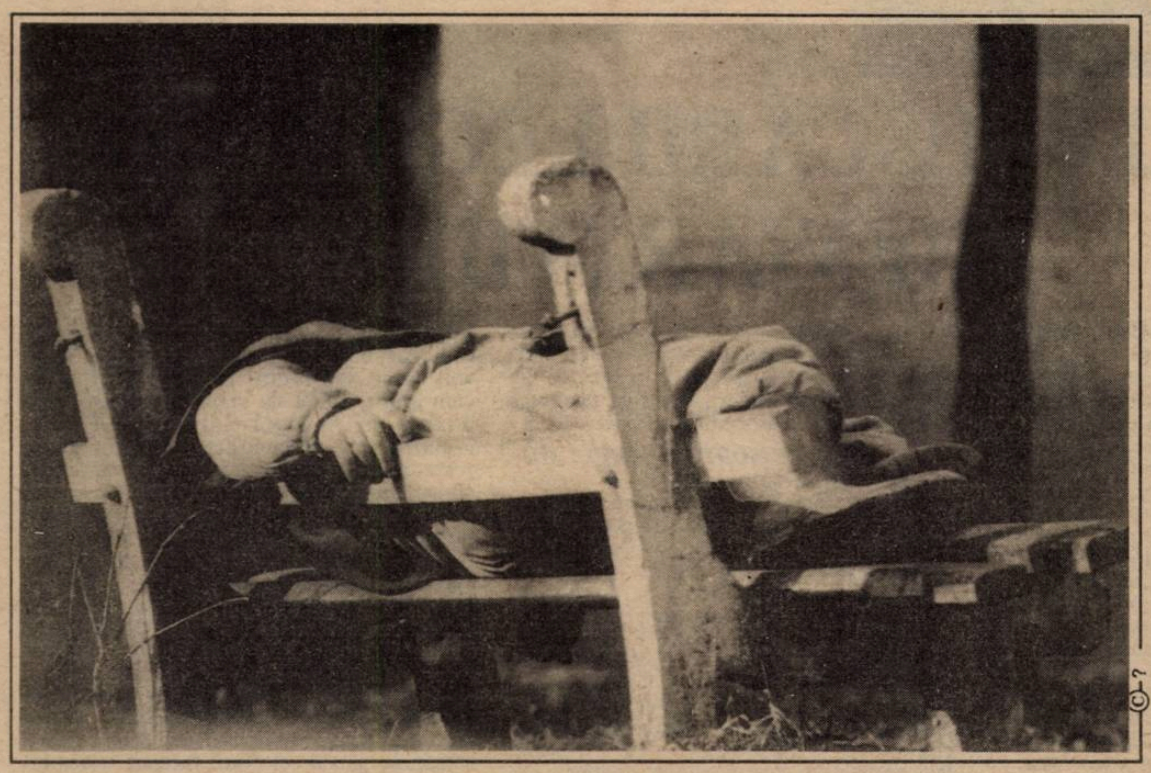

# DUPĂ DOUĂ SECOLE

CU cîţiva ani înainte ce Napoleon să ajungă "padişahul francezilor", cum printr-o elocventă adaptare terminologică avea să i se spună în orientul turcesc ori turcit, Franţa, pe atunci a Directoratului, obţinu cu greu, după îndelungate tratative, numirea celor dintîi consuli francezi în Muntenia şi în Moldova: **cetăţeanul** Flûry în Bucureşti, **cetăţeanul Parrant** la Iaşi (1797).

Nu au rămas însă mult timp în posturi. Turcii, enervaţi de expediţia lui Napoleon în Egipt şi "lucraţi" fin de diplomaţii ruşi de la Înalta Poartă, au cerut mai întîi consemnarea lor la domiciliu, sub supraveghere. Ambii consuli francezi fură duşi apoi, sub escortă, împreună cu secretarii lor, la Constantinopole şi închişi la Cele Şapte Turnuri (octombrie 1798).

Au trecut de atunci aproape două secole.

TÎNĂR, sărac, mizerabil plătit şi obligat de aceea "să-şi ascundă indigenţa sub aparenţele seducătoare ale modestiei republicane", consulul de la Iaşi, **cetăţeanul** Parrant, a trimis numeroase memorii lui Talleyrand, analizînd şi descriind starea de lucruri din Moldova. Unde, scria el într-unul din aceste memorii, "nu există spirit public, nu există nici o noţiune despre ce înseamnă guvernare, nici un sentiment al libertăţii; aici oamenii sînt sclavi chiar fără să-şi dea seama, şi dacă-i urăsc pe turci, de care şi mai mult se tem, o fac mai degrabă fără noimă, mai mult dintr-o prejudecată decît judecînd bine lucrurile. Ruşii au pus stăpînire în această ţară pe toate spiritele şi nu-i deloc de mirare; religia, acest mijloc întotdeauna victorios cînd se adresează ignoranţei, a deschis toate inimile".

Totuşi, nota cu optimism temperat **cetăţeanul** Parrant, "oricare ar fi situaţia, această dragoste pentru ruşi nu este chiar generală, au trezit unele nemulţumiri...şi este chiar de remarcat că **Revoluţia franceză, pentru cea mai mică parte dintre boieri care ştiu să judece, nu este cu totul lipsită de farmec**; le place să li se vorbească despre ea; nu au cum să nu fie în parte de acord cu ea, să nu-i admire cel puţin progresele: şi, **cu timpul, tinerii mai ales, continuîndu-şi studiile pe care încep să le facă, vor suferi neîndoielnic, aici ca şi în alte părţi, dulcea şi binefăcătoarea lor influenţă**".

ÎN perioada în care **cetăţeanul** Parrant, primul consul francez la Iaşi, făcea astfel de ciudate observaţii, în Principate abia se înregistrase prezenţa celui dintîi pian. În locuinţele boiereşti mobilierul începea să se schimbe. Divanele şi sofalele erau înlocuite cu mese şi scaune, obiecte pînă atunci rare sau chiar necunoscute, întrucît nu aparţineau confortului oriental, generalizat, în Muntenia şi Moldova. Tot pe atunci începea să se adopte franceza ca limbă de salon. Femeile, mai ales cele tinere, despre care istoricii spun că au fost în avangarda acelei prime "europenizări", îşi părăsesc iatacurile în care stăteau ferite ca musulmancele în haremuri şi descoperă, cu entuziasm, plăcerea balurilor şi a luxului de tip occidental. Spre neplăcerea, deseori, a soţilor şi a părinţilor, fiindcă parteneri şi iniţiatori întru europenizarea prin dant, veşminte, petreceri, conversaţie franţuzească şi, desigur, amor le erau ofiţerii ruşi din timpul succesivelor ocupaţii. Se înfiinţează cluburi selecte, se înmulţesc tavernele, la Bucureşti numărul prostituatelor, numite "podărese", este atît de mare încît **aga** (şeful poliţiei) propune domnitorului înfiinţarea unui impozit pe ele ce ar fi adus oraşului venituri considerabile.

NEVOIE ar fi fost. Străzile (**uliţe** şi **poduri**) erau mereu desfundate şi mereu reparate, deseori folosindu-se, ca mînă de lucru ieftină, "vinovaţi", adică puşcăriaşi. Proastă, chiar foarte proastă, era aprovizionarea cu apă, mai ales după ce nu s-a mai putut bea din Dîmboviţa. Primele cişmele din Bucureşti au fost construite în 1779. Este numit un inginer al apelor, ("suiulgi-başa"). Atît de importantă este problema apei încît Ienăchiţă Văcărescu a consacrat stihuri de preamărire domnitorului Al. Moruzi (1793-1796), care se îngrijise de repararea cişmelelor existente şi comandase construirea unora noi; domnul, scria învăţatul boier, "adap-acum pe cei setoşi cu multă îndestulare/ Şi primeşte de la toţi o pomenire mare". Nevoile rămîn, totuşi, mari; peste două decenii, pe la 1814, domnitorului de atunci îi este prezentat un Ernest Mayer, specialist, "cu îndestulă ştiinţă de inginerie...care făgăduieşte de a aduce apă cu îndestulare şi fără multă cheltuială, cînd va fi poruncită".

Probabil că nu a fost "poruncită".

(Surse: Pompiliu Eliade, **Influenţa franceză asupra spiritului public în România**; Ştefan Ionescu, **Bucureştii în vremea fanarioţilor**)

Mircea IORGULESCU

# IARNA ROMÂNEASCĂ

Detest să mi se spună că în România de după decembrie 1989 nu s-a schimbat nimic. Dar trebuie să recunosc că există în viaţa noastră de azi ceva care seamănă nepermis de mult cu viaţa noastră de ieri: **experienţa iernii**. Iarna românească, în speţă iarna bucureşteană, tinde să devină o emblemă a destinului naţional. Ne comportăm în toate cam cum se comportă administratorii noştri faţă cu efectele iernii: **previzibilul** ne găseşte **nepregătiţi**. Rezultatul e un amestec inimitabil de resemnare şi furie, un soi de stupoare cosmică a cărei singură consecinţă practică e înjurătura. Ne-am deprins să asociem, cu o naturaleţe morbidă, frumuseţea iernii cu mizeria ei: apa care nu curge, caloriferele care nu se încălzesc, pîinea care nu se mai găseşte, zăpada care blochează drumurile înainte de a se topi diluvian, transformînd totul într-o apoteoză a mocirlei – iată cortegiul curent al Crăciunului nostru, marele, obişnuitul nostru **post** de Crăciun. Din acest punct de vedere, comunismul şi convalescenţa postcomunistă pot fi cuprinse într-o unică definiţie: **un post generalizat, fără Dumnezeu**. Cineva, un drac, un înger pedepsitor, sau pur şi simplu guvernul – ne fură iernile, ne tulbură sărbătorile, ne transformă într-o naţie prost–dispusă, înclinată să ducă bombăneala pînă la blasfemie. Proasta noastră dispoziţie se cuplează, acum, ca şi înainte de '89, cu o inexplicabilă bună dispoziţie a puterii: puterea a făcut eforturi, puterea a luat măsuri, ne dă asigurări, ne linişteşte; situaţia e mai bună decît anul trecut. De vină – pentru unele inconvenienţe – sînt mărunte scăpări gospodăreşti, nesimţirea Europei şi lipsa de patriotism a opoziţiei. De vină sînt, mai ales, intelectualii, care "polemizează steril" în emisiunile d-lui Tatulici, spre indignarea telespectatorilor doritori de consens. Dar să nu ne blocăm în istoria imediată. În materie de mizerie pitorească, de bucurie amărîtă, de transfigurare a sordidului avem oarecari tradiţii. Cezar Bolliac vorbea, încă la 1858, despre Bucureşti ca despre un "oraş de contrast": "civilizat în barbarismul său, barbar în civilizarea sa (...), încîntat şi încîntător (...), vîrtej perpetuu de plăceri în durere, de mulţumiri în necazuri, de frumuseţi în oribil: acest eden al musulmanilor (ce profeţie! – n.m. A.P.), paradis al moscovitului (ce clarviziune! – n.m. A.P.), unde schimnicul îşi uită parimanul (cartea de înţelepciune – n.m.) şi diplomatul îşi uită misia cu care a venit". Cum să citeşti rînduri ca acestea, fără să ai frisonul inalienabilei noastre identităţi naţionale, al "specificului local"?

Şi totuşi, pînă şi în chestia eternei ierni româneşti, ceva s-a schimbat: îngheţăm de frig, dar nu mai îngheţăm de frică. Din contra: înjurăm năvalnic, liber, înjurăm, mă-nţelegi, "cu toate riscurile". Nu sîntem ajutaţi să ne încălzim, dar nimeni nu ne opreşte să ne înfierbîntăm. Iată progresul! Iată zorii propăşirii noastre! Ghetuile dictaturii crapă şi, sub crăpături, se întrevede agitaţiunea lichidă a democraţiei, inundaţia libertăţii, fluviul năvalnic al reformei. Implementăm tranziţia. Adică acea situaţiune enigmatică în care trenul se află pe un mal, iar şinele pe malul celălalt. Va veni şi vremea cînd le vom aduce laolaltă. Cînd? Cînd dreapta şi stînga vor deveni o singură mînă, cînd parlamentul va deveni o promenadă pentru majoritarii îndrăgostiţi de minoritari, pe scurt, cînd ne vom ierta şi ne vom iubi între noi ca români "mai mult sau mai puţin onești". Şi, să nu uităm, cînd vom scăpa de pegra intelectualilor care poluează emisiunile d-lui. Tatulici...

O altă noutate adusă de iarna post–totalitară este asezonarea necazului cu o mare serbare profană: 1 Decembrie, Ziua Naţională. Cînd, înainte de 1989, înjuram mizeriile iernii eram vag dizidenţi: îl înjuram pe şeful statului. Acum, cine înjură e anti–naţional: e incapabil să-şi jertfească micul său confort pe altarul Marii Uniri. Cine se plînge că n-are apă caldă intră în conflict cu eroii neamului şi contrariază bărbăţia strămoşească. Comemorarea puterii de sacrificiu, a vitejiei şi a solidarităţii româneşti nu se poate împăca defel cu meschinăria sanitară a cosmopoliţilor care vor să se spele, sau cu laşitatea muieratică a celor care dîrdîie de frig. Cine nu priveşte cu o "răceală" dîrză anemia gazelor, cine nu înfruntă cu o indiferenţă oţelită paralizia chiuvetelor nu-şi iubeşte ţara, ba putem spune că sabotează festivităţile oficiale. Cu alte cuvinte, e un vîndut, un elitist, un intelectual, dintre cei care zăpăcesc minţile oamenilor în emisiunile televizate ale d-lui Tatulici...

... Dar am putea lua lucrurile şi vice-versa. Am putea să ne întoarcem şi să zicem: cei care au fixat ziua naţională în miezul unui anotimp atît de compromis de administraţia românească au procedat, inconştient firește, ca niște sabotori ai prestigiului naţional. Să fi aşteptat pînă la repararea conductelor, pînă la reglarea importului de gaz metan, pînă la modernizarea instalaţiilor de apă, pînă la îmblînzirea FMI-ului şi pe urmă să fi mutat sărbătoarea naţională în plină iarnă. Aşa, ne vedem obligaţi să stăm sub drapel ţepeni şi odoriferanţi, ca "pasagerii" vagoanelor frigorifice.

Nu pot vorbi de "ziua naţională", fără să-mi amintesc de speculaţiunile astrologice ale dragului meu profesor şi mistagog Ion Frunzetti. Fiecare ţară – îmi spunea el odată, mai în glumă, mai în serios – stă sub zodia zilei ei naţionale. România interbelică avea ca dată "întemeietoare" data de 10 mai. Era, prin urmare, o Românie a constelaţiei **Taurului**: venusiană, agrară, conservatoare, armonios inerţială şi latent explozivă. România republicană a ales, cu 30 decembrie (1947), semnul **Capricornului**: un semn dominat de astringentul Saturn, de asceza hibernală a subzistenţei stricte, de inhibiţie şi intransigenţă "revoluţionară". Cu 1 decembrie ar trebui să fim mai norocoşi. Căci iarna **Săgetătorului** e mai generoasă, mai conciliantă şi mai dinamică decît iarna Capricornului. Cu condiţia să se aleagă bine ţinta, să se echilibreze corect săgeata, iar trăgătorul, Centaurul–Săgetător, să-şi pună gesturile sub controlul jumătăţii sale de om, nu sub impulsul nărăvaş, viguros dar orb, al jumătăţii sale de dobitoc. Deocamdată, Centaurul naţional e o vietate hibridă. Să sperăm că, nu prea tîrziu, el îşi va recupera coerenţa organică. Pînă atunci, iernile vor fi triste, ierni uitate de Dumnezeu, ierni fără apă, fără pîine şi fără foc.

Andrei PLEŞU

Puncte de vedere

# ISTORIA MIŞCĂRII LEGIONARE. BREVIAR (VII)

De acum încolo, legionarii o vor tot ţine mereu în tentative de asasinat (ca, în 1 martie 1937, împotriva prof. Traian Bratu, rectorul Universităţii din Iaşi), acţiuni de pedeapsă, provocări. Măsurile guvernului sînt timide şi ineficiente. Nimic, practic, nu le mai stătea în cale legionarilor, tot mai mulţi şi mai agresivi. Şi, în perspectivă imediată, se anunţau alegeri parlamentare. Sorocul celor patru ani legiuiţi se apropie şi, oricît agrea regele guvernul Tătărescu, era nevoit să organizeze noi alegeri. Totul indica încredinţarea guvernului Partidului Naţional-Tărănesc. Dar regele nu-l agrea nici pe Maniu, nici pe Mihalache iar Vaida-Voevod, plecat din P.N.Ţ., îşi crease propria grupare, de dreapta, Frontul Românesc. De formă, regele îi încredinţează lui Mihalache formarea guvernului sub condiţia expresă de a-l include şi pe Vaida-Voevod. Propunerea regală e respinsă de conducerea PNŢ şi Mihalache depune mandatul. Atunci, mulţumit, regele numeşte, la 17 noiembrie 1937, un nou guvern... Tătărescu, care anunţă alegeri pentru 20 decembrie.

Încep pregătirile grăbite pentru cartelări electorale. Iuliu Maniu, redevenit preşedinte la PNŢ, are, atunci, nefericita idee, pentru a împiedica guvernul să cîştige alegerile, să încheie la 27 noiembrie un pact electoral (s-a numit "pact de neagresiune electorală") cu Partidul Totul pentru Ţară condus, în fapt, de Codreanu. Pactului i s-a asociat şi Gh. Brătianu, ca lider al grupării liberale dizidente. Maniu a făptuit o imensă eroare politică, pactul conferind gir moral legionarilor, propagandiştii lor spunînd alegătorilor că Maniu, chiar el, le cere să-i voteze. La un miting electoral din 29 noiembrie, Codreanu a declarat: "Eu sunt contra marilor democraţii ale Occidentului, eu sunt contra Micii Înţelegeri, eu sunt contra Înţelegerii balcanice şi n-am nici un ataşament pentru Societatea Naţiunilor, în care nu cred. Eu sunt pentru politica externă a României alături de Roma şi Berlin, alături de statele revoluţiilor naţionale. În contra bolşevismului. În 48 de ore după biruinţa Mişcării Legionare, România va avea o alianţă cu Roma şi Berlinul, intrînd astfel în linia misiunii sale istorice în lume". Ce-i drept, guvernul a fost înfrînt în alegeri (nu obţine decît 35,92%). PNŢ recoltează 20,40% iar – stupoare! – legionarii 15,58%, devenind al treilea partid al ţării.

### *Creşterea numerică a Mişcării*

Succesul a fost extraordinar şi legionarii exultau. Situaţia era fără ieşire, neputîndu-se constitui un guvern majoritar în parlament, care nici măcar nu e convocat. Suveranul numeşte, rapid, la 28 decembrie, un guvern de tranziţie condus de Octavian Goga, preşedintele Partidului Naţional Creştin care nu obţinuse, în alegeri, decît 9,15% din voturile exprimate. Acesta anunţă noi alegeri, pe care speră să le cîştige, cu ajutorul legionarilor. Dar în guvern veghea atent interpusul regelui, Armand Călinescu, deţinînd portofoliul Internelor. La 20 ianuarie Codreanu face o declaraţie de presă împotriva guvernului Goga-Cuza. Codreanu ar fi preferat – reiese şi din această declaraţie a sa – guvernul actual, căruia să-i acorde sprijin pentru votarea bugetului şi a altor legi importante, fără a se organiza noi alegeri. Dar alegerile au fost însă anunţate în 18 ianuarie pentru 2 martie, înregistrîndu-se încăierări, în cadrul campaniei electorale, între autorităţi (gogo-cuziste) şi legionari. Armand Călinescu a aflat, prin agenţii Siguranţei, că au avut loc întrevederi politice între Goga şi Codreanu în vederea unei colaborări electorale. Autorităţile erau furioase şi suveranul convorbea cu şefii partidelor democrate pentru găsirea unei soluţii în vederea ieşirii din criză politică. Se ştia că le cerea asentimentul pentru desfiinţarea partidelor, suspendarea Constituţiei şi instaurarea unui guvern de mînă forte, pe deasupra partidelor. Codreanu, abil, emite, atunci, o circulară către Legiune, la 25 februarie 1938, prin care anunţă dizolvarea Partidului Totul pentru Ţară. În circulară se spune: "Am luat următoarele hotărîri: a) Să rămînă dizolvat partidul Totul pentru Ţară. Comerţul lichidat. b) Vor rămîne grupările legionare, conduse de comandanţi legionari şefi. c) Contractul nu va mai fi ţinut prin circulări, vor fi vizitaţi toţi comandanţii de grupuri legionare de către comandanţi ce vor fi numiţi" – (Apud **Lumea Românească**, I, nr. 319 din 18 aprilie 1938). Iar mişcarea legionară crescuse, enorm şi îngrijorător, numeric. Cifrele indicau, pentru decembrie 1937, 2.720.000 aderenţi.

Obţinînd acordul şefilor partidelor democrate (al lui Maniu era condiţionat), suveranul i-a cerut lui Goga, la 10 februarie 1938, demisia din demnitatea de premier şi, aproape în acelaşi timp, l-a însărcinat pe patriarhul Miron Cristea cu formarea noului guvern. Suveranul a început consultările cu şefii partidelor şi, fapt inedit, cu foştii premieri. Regele i-a anunţat pe cei primiţi în audienţa de consultare că noul guvern va fi unul de uniune naţională, capabil să asigure ordinea în stat, reiterînd planurile sale privind revocarea alegerilor, modificarea unor articole din Constituţie (mai ales cele ce se refereau la dreptul de vot). Nu a uitat să menţioneze că toate măsurile au un caracter temporar, cerînd lui Maniu şi Dinu Brătianu să-şi desemneze reprezentanţi în guvern. Guvernul a fost constituit la 10 februarie 1938, a doua zi fiind decretată starea de asediu şi cenzura. Pînă la dictatura regală nu mai era decît un pas. A fost făcut. Foarte rapid, la 20 februarie, a fost publicat proiectul noii Constituţii care o abroga pe aceea din 1923, patru zile mai tîrziu avînd loc un plebiscit prin care "poporul" sancţiona regimul carlist, Constituţia sa fiind promulgată la 27 februarie. După trei zile au fost dizolvate toate partidele şi asociaţiile politice.

### *"O scrisoare necugetată"*

Regimul dictatorial, atît de dorit de Codreanu, se realizase. Numai că dictatorul nu era Codreanu, ci regele. Degeaba a fost actul autodizolvării, de către Codreanu, a partidului său la 25 februarie 1938. Peste cîteva zile ar fi fost, oricum, desfiinţat, alături de toate celelalte. Dar dacă pentru cele democratice (mai ales PNŢ şi Liberal) au fost găsite soluţii pentru păstrarea unor sedii, cele ale legionarilor au fost sigilate cu străşnicie. Armand Călinescu, titularul Internelor în guvernele Miron Cristea, considera, împreună cu regele, legionarismului marele pericol al statului şi al ţării, şi, în consecinţă, îi urmărea pînă în pînzele albe. (S-a spus că, în decembrie 1937, regele l-ar fi invitat pe Codreanu la o convorbire, încercînd subordonarea mişcării legionare. Codreanu a refuzat, plecînd să schieze la Predeal). În virtutea decretului care interzicea tuturor funcţionarilor publici (inclusiv preoţii) de a face parte dintr-un partid politic sau să ia parte la manifestaţii politice, au fost licenţiaţi, din slujbe, mulţi legionari. Pe lîngă sediile legionare, au fost închise şi magaziile sau restaurantele lor, considerate de guvern şi drept localuri de întruniri politice. Furios, Codreanu îi adresează lui N. Iorga, în calitatea acestuia de ministru secretar de stat, la 26 martie, o scrisoare necugetată. Să-i reproducem textul, pentru că scrisoarea va sta, peste doi ani jumătate, la originea asasinării lui Iorga: "Astăzi, sîmbătă 26 martie 1938, orele 9 dimineaţa cele două restaurante, de la Obor şi de la Liceul Lazăr, au fost închise de autorităţi. La fel magazinul de coloniale Obor... Menţionez o procedură. Lipsa de omenie, căci tot există o omenie chiar şi în cele mai mari injustiţii pe care voieşti să le faci. Este în adevăr lipsă de orice simţ de omenie ca să te prezinţi la o afacere comercială **să închizi imediat**, să scoţi personalul în drum, luîndu-i şi camera în care dormea. Şi, pe deasupra, în rîsul şi satisfacţia comercianţilor judei, cari priveau cum se dărîmă sub loviturile stăpînirii lor şi acest început de comerţ românesc. Ce ar fi dacă s-ar fi spus: Vă pun în vedere că, în termen de trei zile, să vă aranjaţi toate chestiunile şi să închideţi localul căci Ministerul de Interne a luat această hotărîre. **A II-a chestiune**. Refuzi să dai un ordin scris, în virtutea căruia să putem acţiona în justiţie şi să vedem asupra căruia cade răspunderea morală şi juridică. N-aţi voit să ne daţi ordin? Ei bine, vi-l dau eu cum a fost primit de autorităţile locale din partea lui Armand Călinescu. **A treia remarcă** este că închiderea acestor două restaurante ne-a cauzat prejudicii materiale sîngeroase şi obligaţii cărora **nu le vom putea face faţă în nici un fel** şi, deci, mari prejudicii morale... Cînd acum 15 ani în urmă tineretul manifesta zgomotos împotriva cuceririi iudaice (nu mai zgomotos decît d. Iorga în 1906) dnii de astăzi, aceiaşi din guvernul de astăzi, ne spuneau «Nu aşa veţi rezolva problema evreiască. Apucaţi-vă de comerţ. Faceţi comerţ ca ei». Iată, ne-am apucat... Cînd aţi văzut însă că pornim, că suntem corecţi, că suntem capabili..., veniţi tot voi şi distrugeţi acest început de comerţ românesc, poate cel dintîi început serios în vremea noastră... Ce epitete să vă dau? Ce cuvinte din limba română vi s-ar potrivi? Ne acuzaţi că am greşit în trecut? Dar cine n-a greşit dintre voi? Spuneţi însă cu ce greşim acum?... Nu mai existam decît noi cari trebuia să fim nimiciţi, prin orice mijloace. Niciodată nici un cuvînt de rău pentru prof. Iorga. Totdeauna cu respect şi bună cuviinţă. De cîtva timp plouă cu articole de otravă pentru noi... Ei bine, nu mai pot. Din marginile puterii mele omeneşti, cu care te-am respectat, îţi strig: Eşti un incorect, un necinstit sufleteşte... Eu nu mă pot bate cu Dta. N-am nici geniul, nici vîrsta, nici condeiul, nici situaţia Dtale. N-am nimic. Dta ai totul. Dar din adîncul unui suflet lovit şi nedreptăţit îţi strig şi-ţi voi striga şi din adîncul gropii, eşti un om necinstit sufleteşte care ţi-ai bătut joc, pe nedrept, de sufletele noastre nevinovate... De acum şi pînă voi închide ochii, dle Iorga, şi **după aceea** te voi privi aşa cum meriţi. Bucureşti 26 martie 1938. Corneliu Zelea Codreanu" – (Apud **Porunca Vremii**, IX, nr. 1749 din 15 septembrie 1940). Primind scrisoarea, printr-un curier, N. Iorga a înaintat-o autorităţilor legale, cu următorul text: "Se trimite înapoi cu cea mai îndreptăţită indignare, aceste cuvinte nesocotite din partea cuiva care amintindu-şi cît sînge s-a vărsat de el şi de pe urma faptelor sale ar trebui să se coboare în conştiinţa sa pentru a se pocăi, evitînd ţării primejdiile ce se adună asupra ei" – (**Porunca Vremii**, VII, nr. 1042 din 28 martie 1938). Totodată, N. Iorga a sesizat Parchetul militar pentru deschiderea acţiunii publice pentru ultragiu adus unui ministru în funcţiune.

Z. ORNEA

# Şantajarea presei

Să se fi pus problema modificării Codului Penal - în regim de urgenţă - doar de "dragul" presei, homosexualilor, "Caritasului" şi de ochii Europei?! Felul în care au fost abordate penal toate aceste "domenii", revelă şi relevă aceeaşi tendinţă a puterii de a controla pe de-o parte, "tot ce mişcă-n ţara asta", cînd vrea şi cum vrea, iar pe de alta de a "păcăli" Europa cu propriile-i "arme"! Mass-media – poate singurul domeniu "de piaţă" în accepţia occidentală, în formă şi fond, calitativ şi cantitativ, singura dovadă concretă în particular şi-n general de schimbare vie de după decembrie '89 -, e în pericol de a fi adusă (nu la ceea ce era înainte de '89 dar "măcar") la nivelul "gîndirii" celor care nu doreau decît înlăturarea lui Ceauşescu ca să vadă lumea ce "democraţi" sînt ei, cînd vor. Perestroika e pe noi!

La începutul săptămînii parlamentare trecute, se părea că toate forţele politice, indiferent de "culoare", vor face "front" comun datorită "ceauşescului" de la Tiraspol, dar, după un prim "zvîc", cînd senatorii şi deputaţii – animaţi de scrisoarea trimisă Parlamentului de Liga Studenţilor (prin care se cerea să se acorde deţinuţilor de la Tiraspol titlul de "cetăţean de onoare al României") - au făcut puţină demagogie cu specific naţional (sigur, nu chiar toţi, d-nii Manolescu şi Vasile Popovici dovedind un real interes faţă de "dezinteresul nostru" vis-à-vis de "diaspora" de peste Prut) "ameninţînd" cu greva foamei şi alte "poziţii principiale" (atît membri ai coaliţiei pro-guvernamentale, cît şi ai Opoziţiei!). Deci, după acest "prim impuls", totul a sfîrşit cu un fisss, adică s-a aruncat "pisica" patriotismului în curtea Guvernului, însărcinîndu-se Comisiile de politică externă şi juridică ale celor două Camere, cu redactarea unui "aviz" către Guvern, prin care acesta să sesizeze Parlamentul, care de-abia atunci să "legifereze" ceva atitudini naţionale faţă de Tiraspol (birocraţie, diplomaţie, laşitate, demagogie, prostie?!?!). Asta e.

Marţi şi miercuri Camera Deputaţilor s-a ocupat de "ajutoarele băneşti pentru încălzirea locuinţelor pe timpul iernii", prin instituirea unui fond de cca. 10 miliarde de lei (din care 20% să fie obţinut prin taxe de 10.000 - 15.000 mii de lei aplicate tuturor românilor care trec graniţa!) şi s-a discutat rezultatul şi iniţiativa Corpului de Control al primului ministru Văcăroiu, care a deferit Parchetului General pe cîţiva membri ai fostului "cabinet Roman" (dl.Severin renunţînd şi dînsul la imunitatea parlamentară – după d-nii Roman şi Băsescu – pentru a-şi putea proba nevinovăţia) - "cu voie de la Cotroceni", cum au apreciat mai mulţi opozanţi. Senatul s-a ocupat de soarta învăţămîntului superior - particular şi de stat,– cît şi cum o mai duc foştii parlamentari "care ar putea fi traşi la răspundere oricînd pentru opiniile lor exprimate în cursul primei legislaturi, în lipsa unei legi care să-i apere" şi au şi ajuns "şomeri" (fapte cu care preşedintele Iliescu nu a fost de acord, respingîndu-le legea). Miercuri dimineaţa, la sediul Senatului s-a organizat o întîlnire a ziariştilor cu membrii Comisiei pentru Cultură şi Mass-media a Senatului (la iniţiativa acesteia, adică a preşedintelui ei, Adrian Păunescu!), reprezentanţii legislativului dorind să afle " de la sursă" ce vrea presa ca să se apere mai bine: o lege a presei (de care ar urma să se ocupe parlamentarii), sau un Cod deontologic al presei, al ziaristului (care trebuie elaborat de presa însăşi). Reprezentanţii presei de toate orientările au respins o lege a presei, optîndu-se pentru un Cod deontologic (care se pare că şi există deja, cum se vede din ziarul "Cotidianul", dar nu i s-a făcut reclamă!). Principala obiecţie a presei, contra unei legi cît şi contra articolelor 205 şi 206 din Codul Penal, este că în România actuală, de tranziţie, nu există o reală separaţie a puterilor în stat, deci independenţa politică a justiţiei e discutabilă şi cum legile astea "noi" sînt al dracului de interpretabile, ele vin "mănuşă" statutului justiţiei "de tranziţie". O mănuşă a puterii (oricare ar fi ea), care nu poate lăsa să i se vadă mînuţa îndemînatică de către "binoclarzii" de la Strasbourg! Şi, aşa cum a început (sau sfîrşit!) să vadă toată lumea, presa nu e deloc o putere într-un stat care deţine monopolul proprietăţii a "tot ce mişcă, sa nu, în ţara asta", în care domeniul privat e de faţadă. Monopolul statului asupra economiei, în principal, înseamnă, în actualele condiţii (cînd nu mai poţi deţine controlul prin dictatură politică), secretul PUTERII ÎN MÎNA UNEI ELITE!!! Primatul proprietăţii private e secretul PUTERII LA DISPOZIŢIA TUTUROR! Deci, democraţia, în care Puterea SERVEŞTE, nu conduce! Concluzia întîlnirii dintre ziarişti şi parlamentari se materializează aşadar doar într-un palid "cap de pod" – al presei în interiorul puterii şi invers (sigur, democratic vorbind în ambele sensuri).

Dar "nici n-au cîntat bine cocoşii de trei ori" şi joi, Senatul a venit în "întîmpinarea" mass-media cu un nou căluţ troian (prezentat ca fără "dinţi", în cazul că l-ar căuta cineva de ei!) - respectiv articolul 239 din Codul Penal, care ciripeşte următoarele "în dulcele grai al cazieriştilor": "Insulta, calomnia ori ameninţarea săvîrşită nemijlocit sau prin mijloace de comunicare directă contra unui funcţionar public care îndeplineşte o funcţie ce implică exerciţiul autorităţii de stat, se pedepseşte cu închisoare de la 3 luni la 3 ani.

Lovirea sau orice acte de violenţă săvîrşite împotriva persoanei prevăzută în alineatul precedent, aflată în exerciţiul funcţiunii, se pedepsesc cu închisoare de la 6 luni la 7 ani.

Dacă faptele prevăzute în alineatele precedente sunt săvîrşite împotriva Preşedintelui ţării, a unui membru al Parlamentului, al Guvernului, împotriva unui magistrat, unui judecător al Curţii Constituţionale sau unui membru al Curţii de Conturi, ori împotriva unui poliţist sau jandarm, ori a unui militar maximum de pedeapsă se majorează cu 3 ani" (Codul Penal - propunere Guvern).

"Dacă fapta prevăzută la alineatul I este săvîrşită în condiţiile art.205 şi 206, alineat 2 (adică prin mass-media - n.n.), pedeapsa este de la 6 luni la 6 ani. Dispoziţiile art.205 alin.4 (adică ridicarea dreptului de a mai profesa - n.n.) se aplică în mod corespunzător". (Amendament al Comisiei). Fără comentarii.

Petru IONESCU

# Patria şi şefii ei

Pe post de bau–bau au fost, rînd pe rînd, opoziţia, ungurii, legionarii, regele, minerii, străinătatea. Toţi şi toate "puteau" răsturna guverne, arunca ţara în "conflicte civile", instabilitate şi anarhie. Toţi şi toate "puteau" justifica, la nevoie, răzbunările politice, duşmăniile "la vîrf", apelul la strîngerea şurubului, instaurarea unui regim de mînă forte. Încet–încet, aproape fiecare dintre aceste "jucării" abil mînuite şi-a încheiat misiunea. Opoziţia se mulţumeşte cu discursuri şi participări la recepţii, conferinţe, colocvii; nimeni n-o mai vede ca pe un duşman al puterii, cu atît mai puţin puterea însăşi. Ungurii s-au pierdut prin hăţişurile promisiunilor şi intereselor europene, învăţînd şi ei că dintr-o permanentă tulburare a apelor nu cîştigă întotdeauna "peştele cel mic". Legionarii au trecut sub pulpana procurorului general, după schema clasică a anilor '30, cînd autorităţile încurajau "bezmeticele" acţiuni ale unor grupări extremiste cu gîndul de a ţine în şah pe unii sau alţi dintre competitorii politici. Minerii s-au lecuit pentru cîtăva vreme de porniri participative şi de acţiuni profilactice de pe urma cărora n-au profitat decît profitorii de meserie. Străinătatea şi-a schimbat şi ea masca, binecuvîntînd în fel şi chip pe cîştigătorii alegerilor şi preluînd din gurile acestora cel puţin jumătate din "replicile" despre neputinţele şi inadecvarea taberei opozante. A mai rămas, ca o ultimă şi bine conservată sperietoare, regele însuşi. De el au avut grijă, în mod special, nu atît monarhiştii de altădată, cît servitorii republicani ai ideii că şeful statului trebuie să-i accepte pe naţionalişti dacă nu vrea să fie lăsat pe vreo margine de şanţ spre Tîrgovişte în timp ce se transmite pe micul ecran imnul regal cîntat de milioane de nemulţumiţi. Din cînd în cînd, "pericolul monarhic" e împins în prim plan: de regulă, atunci cînd alianţele proguvernamentale par îndeajuns de fisurate sau cînd iniţiativele prezidenţiale rănesc orgoliile sprijinitorilor de ocazie. Pentru ca acest ultim "bau–bau" să nu se demonetizeze, "se lucrează" profesionist şi constant: familia regală e lăsată, pe vremea lui Roman şi fără ştiinţa sa de prim-ministru, să aterizeze la Otopeni ca să poată fi întoarsă înapoi după ce se apropia de Curtea de Argeş; aceleiaşi familii i se refuză viza pe vremea lui Stolojan şi i se acordă la cîteva luni după instalarea cabinetului Văcăroiu; regele e "chemat" să candideze la preşedinţie, iar liderii Partidului Unităţii Naţionale Române declară public că el ar trebui să stea de 1 Decembrie în aceeaşi tribună cu preşedintele Iliescu; în sfîrşit, diplomaţia îi cere regelui modificarea paşaportului, ca şi cum ordinea de stat din România ar fi ameninţată de vocabulele "Majestatea–Sa" şi nu de veşnicele conflicte de interese ale celor ce formează camarila prezidenţială. Întîi de toate şi mai presus de orice, a fost obligatoriu refuzul referendumului pe tema formei de guvernămînt. Dacă anterior votării Constituţiei s-ar fi supus voinţei populare alegerea între monarhie şi republică, ştie toată lumea că problema revenirii regelui în ţară în calitate de suveran s-ar fi închis o dată pentru totdeauna. Desigur, ţărăniştii şi liberalii aveau toate motivele să refuze sau să ocolească soluţia referendumului. Numai că **nu** ei au fost cei care au decis, ci republicanii aflaţi la putere. Pentru aceştia, nesiguri încă de importanţa care li se acordă, existenţa regelui e un excelent instrument de şantaj la adresa reformiştilor şi a preşedintelui Iliescu. Singurul, de altfel, la această oră.

Dacă o parte a securităţii şi o parte a armatei sînt de partea trio-ului Funar–Vadim–Păunescu, nemulţumirea generală nu poate fi valorificată decît canalizînd-o spre "apărarea fiinţei naţionale". Ce mi-e c-o apără Ceauşescu, ce mi-e c-o apără coroana regală! Idealul "României Mari" nu se poate împiedica în principii! Dacă toţi cei care au intrat în hora politică urîndu-i de moarte pe înlocuitorii lui Ceauşescu au ajuns în punctele–cheie, ei nu pot folosi pentru moment decît un singur traseu al răzbunării. Pe acest traseu, localitatea numită Versoix e mai importantă decît multe alte "găselniţe". Mai devreme sau mai tîrziu, preţul spaimelor postrevoluţionare va fi foarte greu de plătit. Fiindcă au fost înspăimîntaţi, deopotrivă, învingătorii şi învinşii, adepţii preşedintelui Iliescu şi adversarii săi înverşunaţi. Şi unii şi alţii au preferat, din motive diferite dar la fel de meschine, să se lase la mîna celor pentru care prelungita dispută între republicani şi monarhişti nu e decît un bine construit pretext pentru compromiterea şi apoi limitarea democraţiei.

Instituţia prezidenţială, ca şi casa regală, mizează, în acest moment, nu pe o legalitate impusă de voinţa maselor, ci pe bunăvoinţa, hachiţele ori minciunile unor slujitori dubioşi. Fie că s-au stabilit în preajma Cotroceniului, fie că fac regulat naveta la reşedinţa monarhului, slujitorii provin din aceeaşi "familie" şi dacă e aşa, nu-i de mirare că între ei funcţionează un cod secret (de comunicare).

De mirare e doar că personajele principale – adică preşedintele şi rivalul său regal – manifestă o mare disponibilitate spre acest joc, deşi nu le sînt străine nici obiceiurile "marelui regizor", nici "realizările" sale de tip istoric, prin care democraţia devine regim nepopular, pluripartidismul – partid unic, republica – afacere de clan şi girant al genocidului, revoluţia – lovitură de stat, parlamentarismul – nebunie antidemocratică, monarhia – cortină pentru ilegalităţi şi crime politice.

Elena ŞTEFOI

## De jur împrejur

# Spre un lung război "călduţ"

Unul dintre locurile comune ale comentariilor politice din ultimii trei–patru ani a fost acela că, după încheierea războiului rece, Statele Unite au rămas singura superputere şi, de voie, de nevoie, vor trebui să-şi asume ingratul rol de "jandarm internaţional", să fie, cu alte cuvinte, "în avangarda" edificării unei noi ordini mondiale. Vremurile sînt însă grele şi contradictorii: Europa încearcă să se convingă mai întîi pe ea însăşi că şi-a găsit adevărata vocaţie (şi deci e acaparată de problemele interne), Japonia pare să-şi fi temperat galopul economic (fiind şi ea sfîşiată de scandaluri de corupţie la nivel înalt), China (preocupată, s-ar spune, exclusiv de ale sale) cucereşte pisc după pisc, devenind un competitor serios în plan economic, Uniunea Sovietică a fost declarată, dinăuntru şi din afară, defunctă, ceea ce nu înseamnă că în locul ei nu poate renaşte ceva asemănător, cu Rusia în frunte. În campania electorală, preşedintele Clinton a lăsat alegătorilor impresia că şi America se va "cuminţi", văzîndu-şi de propria recesiune şi de propriile locuri de muncă (existente sau dorite). Aşadar, ezitările şi insuccesele pe plan extern ale administraţiei Clinton au fost interpretate drept rezultat al slabei preocupări a actualei echipe de la Casa Albă de a continua să joace rolul tradiţional sau, din alt unghi, drept consecinţă firească şi previzibilă a faptului că Partidul Democrat a fost mai mereu depăşit de cel republican prin calitatea diplomaţilor. Iată însă că – deşi nu renunţă cu totul la prezenţa soldaţilor săi în felurite locuri ale lumii, ca peace–keepers ori ba – Wiliam Clinton atacă ferm un nou mod de a-şi asuma supremaţia mondială: liberalizarea comerţului. Primul său succes răsunător de la investire încoace se datorează ratificării Acordului Nord–American pentru Liberalizarea Comerţului (NAFTA). Ceea ce înseamnă, concret, măsurat în dolari şi în noi locuri de muncă, cea mai mare piaţă din lume. Pentru o clipă, unii europeni vor fi răsuflat oarecum uşuraţi, gîndindu-se la locul care va reveni Pieţei Comune conform noii distribuţii a rolurilor, cu o Americă de Nord "suficientă sieşi". Numai că imediat, cu aerul că de mult îşi pregătea acest succes, Clinton a iniţiat o reuniune la nivel înalt a statelor din zona Pacificului, pentru a concretiza un acord asemănător. Lucru, se pare, întru totul realizabil. La încheierea întîlnirii de la Seattle, preşedintele american şi-a permis, prin urmare, să lanseze avertismente europenilor, sugerîndu-le că în negocierea Tratatului GATT au de discutat cu o Americă ale cărei iniţiative au, mai nou, succes; faptul că SUA au căzut de acord nu numai cu Canada şi Mexicul (ceea ce înseamnă un prim pas spre "unitatea" economică şi comercială a celor două Americi, de Nord şi de Sud), dar şi cu dinamica zonă a Pacificului (y compris China, care nu acceptă intruziunile yankeilor în "probleme interne" ale drepturilor omului, dar cînd ai un miliard de locuitori şi anunţi că treci la economia de piaţă acest amănunt aproape că nu mai contează) va obliga comunitatea celor doisprezece să-şi definească mai clar atît intenţiile, cît şi "zona" pe care o poate acoperi. Estul bătrînului continent putînd deveni în acest context un fel de Mexic al Pieţei Comune. Numai că, la capătul dinspre est al Estului, se află o uniune relativ defunctă, cu o economie la pămînt, dar cu uriaşe resurse, care are şi ea nevoie de un Mexic al ei. Şi care nu e obişnuită să semneze acorduri "de liberalizare". Pe zone sau la nivel planetar, putem accepta, aşadar, împreună cu optimiştii, că războiul rece s-a încheiat. Se anunţă însă unul călduţ, în care toată lumea va sta de vorbă cu toată lumea, numărîndu-şi însă, în gînd, banii. Şi celelalte atuuri.

Mircea VASILESCU

## Presa despre...

# Un bilanţ optimist în profilaxia frigului

Poporul român, bun, blînd şi înţelept cum e, are o vorbă străveche privitoare la succesiunea dialectică între cald şi rece. Ziariştii români, care sînt şi ei oameni din popor, au avut parte, în ultima săptămînă, de un subiect mai mult decît cald (calificarea echipei de fotbal la Mondialele din '94) şi de unul mai mult decît rece: iarna. La primul subiect, vorbele au fost prea sărace, inspiraţia de tot umilă, cerneala prea puţină pentru a putea cuprinde explozia de fericire a ziaristului român, sportiv sau nu, surprins într-un moment de genială expansiune. Aşa încît s-a putut scrie orice, au fost pilde de asociativitate care sar din orice grilă logică şi din orice test psihologic: victoria fotbalistică a fost legată de tot ce mişcă-n ţara asta, de la Guvern la copiii străzii, pentru că de-aia e ziarul ziar, ca să ne arate legăturile pe care viaţa nu ne lasă să le vedem singuri; antrenorului Puiu Iordănescu i s-a acordat titlul de "Golan de onoare", pentru a marca astfel contribuţia decisivă – după unele condeie sprintene – a Pieţei Universităţii la golul lui Răducioiu (dacă ar fi învins Ţara Galilor, s-ar fi scris despre superioritatea monarhiei asupra republicii?); ecourile nu s-au stins nici acum, ele trebuie citite la sursă, neputînd fi înghesuite într-o rubrică profană ca aceasta. Şi apoi, vremurile sînt cumplite, iar ziarele au trecut repede la consemnarea evenimentului de care bietului român îi e mai frică decît de apariţia marţienilor: venirea iernii, care în ultimii ani ai socialismului triumfător ajunsese să nu-i mai bucure nici pe copii. Cîteva titluri de prima pagină, alese la întîmplare: "Coşmar" (**România liberă**); "Guvernanţi şi opozanţi – toţi de-o mamă, de-o frăţie şi de-o seamă: Văcăroiu ne-a luat căldura, Halaicu – apa" (**Tineretul liber**); "După discuţiile cu FMI şi sindicatele, Guvernul e sub nămeţi şi trebuie să facă în 10 zile ce n-a făcut într-un an" (**Azi**); "Asta ne mai lipsea – o iarnă grea!" (**Curierul naţional**); "După 3 viscole în 10 zile, s-a decretat starea de iarnă!"; "Teroarea albă (! – n.n.) continuă" (**Libertatea**); "Căldura noastră cea de toate zilele" (**Cronica română**); "Ţara sub viscol, administraţia sub troiene"; "În opinia Ministerului Transporturilor, de vină e iarna, că n-a început la 1 decembrie!"; "Ravagiile timpului şi ale proastei gospodăriri" (**Adevărul**); "Viscolul de coşmar a făcut victime" (**Evenimentul zilei**); "Senzaţie pentru bucureşteni: lîngă Piaţa Obor, concurs de mîncat sarmale fierbinţi. Veronica a mîncat 31 în 12 minute" (**Ora** – acest titlu, n-are, ce-i drept, legătură directă cu viforniţa, despre care numitul ziar scrie în ultima pagină, dar m-am gîndit că apariţia ideii de sarma fierbinte în presa românească merită consemnată ca figură în sine, decontextualizată). Un semiotician serios ar putea spune multe pe marginea manierei de a formula titlurile (mai ales cele de prima pagină), identificînd cu oarecare precizie "ce vrea să spună autorul" şi "unde bate". Nefiind aşa ceva, mă mulţumesc să observ că iarna, acest anotimp, această secvenţă din ciclurile ancestrale ale naturii (cu care românul e frate, se ştie), are la noi o legătură directă cu guvernul, parlamentul şi ministerele de tot felul. Pentru că, "depăşite de evenimente" – scrie **Libertatea** – "administraţiile locale şi Administraţia Naţională a Drumurilor Publice au solicitat sprijinul armatei". Iar Guvernul nu e într-o poziţie foarte bună, după cum apreciază **Azi**, atribuind celui mai înalt for financiar mondial un gest cu care era creditată la începuturile ei opoziţia română: "FMI şi sindicatele pun guvernului sula-n coaste!". Deşi în ton cu vremea, titlul ştirii de pe aceeaşi pagină ("Guvernul a rămas rece") nu se referă nici la iarnă, nici la obiectul dintre coaste. Şi, în definitiv, "Ce aveţi, bre, cu omu'?" se întreabă directorul **Tineretului liber**, referindu-se la "omu'" din fruntea executivului: "Cînd preşedintele l-a ales ca prim–ministru, dl. Văcăroiu prezenta toate datele: convingeri net de stînga, ca şi dînsul; adept al gestiunii administrative de tip CSP-ist; fidelitate ierarhică verificată; şi, în plus, ca ilustru necunoscut, era pregătit să fie fără echivoc un premier cu carneţel!". Tot bifînd una şi alta în carneţel, premierul a ajuns să facă, după un an, un "bilanţ optimist", după cum consemnează **Libertatea**. Cum să nu fie optimist cînd Guvernul n-a făcut decît "să aplice condiţii stabilite de Banca Mondială şi semnate de alţii, care ar fi fost acum la fel de obligaţi să şi le asume", crede Horia Alexandrescu în **Cronica română**; şi mai crede că în acest an guvernul a adoptat "măsuri reformiste, radicale şi nepopulare". "De altfel, marşul de zilele trecute, desfăşurat prin viscol, a dat un avertisment guvernului Văcăroiu, considerat a fi vinovat de înrăutăţirea vieţii" (Adrian Vasilescu, **Curierul naţional**). "Măsura incapacităţii sale de guvernare o dă faptul că trebuie să realizeze în cinci zile (ba pînă joi, ba pînă în 29 noiembrie, ba pînă la începutul lui decembrie) ceea ce n-a fost în stare să facă într-un an" (Octavian Ştireanu, **Azi**). "De la instalarea sa, guvernul Văcăroiu ne-a obişnuit cu ceea ce am putea numi, cu un termen mai blînd, indiferenţă, iar cu unul mai ascuţit, nesimţire, la orice mişcare împotriva sa" (Ion Cristoiu, **Evenimentul zilei**). Dar, prevede Cristian Tudor Popescu, în **Adevărul**, "îndată ce o bună parte a presei româneşti va fi strămutată la puşcărie, parlamentarii vor deveni buni, inteligenţi şi devotaţi binelui public, homosexualii vor zburda legal pe miriştile patriei, în ianuarie poporul se va sufoca de zăpuşeală prin blocuri, leul o să înghită dolarul, preţurile se vor prăbuşi, creşterea producţiei nu va mai putea fi oprită". Şi, ca specialişti în profilaxia frigului, vom pune pe noi, ca şi pînă acum, o haină în plus... (M.V.)

"Două cusururi sînt deopotrivă dăunătoare pentru pacea sufletului:

# Există (totuşi) cel care "reuşeşte"

Invitaţi:
Mihaela VLĂSCEANU, sociolog, Institutul Politehnic Bucureşti
Bogdan LUCACIU, psiholog, Spitalul "Gheorghe Marinescu"
Alexandru DABIJA, regizor, directorul teatrului ODEON
Alexandru DORDEA, inginer electronist, patron al firmei VALDOR s.r.l.
Florin DUMITRESCU, student, Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine, Universitatea Bucureşti

**Elena Ştefoi**: "Învăţul" şi "dezvăţul" au fost, de-a lungul anilor, principala problemă nepusă a societăţii româneşti. Acum, toată lumea vorbeşte despre nevoia de a ne adapta rapid: la economia de piaţă, la Europa, la un alt fel de spaimă faţă de ziua de mîine. În fond, în ce constă acest proces de adaptare şi cum putem noi să reducem proporţiile "şocului" resimţit într-un fel sau altul de fiecare dintre indivizi?

**Bogdan Lucaciu**: Un individ s-ar simţi cu adevărat bine numai dacă i s-ar realiza toate fantasmele. Un grup, însă, presupune un compromis. În ceea ce o priveşte, adaptarea este de două feluri: la realitate şi la tine însuţi. Un om împlinit este acela care a reuşit să facă compromisurile dintre ce a realizat din propriile lui fantasme şi cît s-a realizat pe sine. A te adapta total înseamnă a fi ca un cîine de pripas. Cazurile cele mai frecvente pe care le întîlnesc sînt cazuri de oameni care nu au reuşit să se adapteze în primul rînd la ei înşişi.

**Elena Ştefoi**: Dar există şanse să te adaptezi la tine însuţi într-o lume care nu are nici un fel de cadru stabil?

**Bogdan Lucaciu**: Nu ştiu. Probabil că există tipuri care se adaptează mai uşor la ei înşişi într-o epocă statică, de moarte socială. Există foarte mulţi oameni care au dus un fel de viaţă "de sertar". Altora, în schimb, le este mai uşor să se adapteze la lucrurile dinamice.

## *Între pripăşire şi construirea unui sistem de valori*

**Elena Ştefoi**: Care categorii sînt mai predispuse să se adapteze la viaţa de puşcărie, de exemplu, sau la un regim de supunere şi ascultare necondiţionată?

**Bogdan Lucaciu**: Aş porni de la un exemplu foarte "cald". M-am ocupat de copiii străzii. Comparîndu-i pe cei de la noi cu cei din alte părţi – al căror simbol ar putea fi personajele din **Portocala mecanică**, adică adolescenţii sau copiii care îşi creează o mitologie antisocială –, am putut observa că, în vreme ce aceştia din urmă se grupează în gang-uri, în bande, copiii străzii de la noi sînt anomici, ca nişte frunze în vînt. Uneori, ei sînt chiar drăguţi, comportamentul lor este eratic, nestructurat. E o deosebire. Măsurarea adaptării ar trebui să depindă şi de gradul de socializare al individului. Adaptarea unui om simplu este o pripăşire. Adaptarea unui om ceva mai complicat are, însă, şi implicaţii morale.

**Mihaela Vlăsceanu**: Simt nevoia unor clarificări poate puţin "didactice". Termenul de adaptare este utilizat foarte frecvent, însă cu multă ambiguitate. Sociologic vorbind, adaptarea reprezintă un proces în care un mecanism social – fie el individ, grup mic, organizaţie, sau chiar societatea în ansamblul ei – se adecvează mediului fizic şi social. Adaptarea socială ar reprezenta, astfel, stabilirea unor raporturi reciproc satisfăcătoare. Adaptarea poate fi înţeleasă ca o simplă conformare pasivă la o realitate dată. Ea mai poate fi înţeleasă şi ca un mecanism subtil de autoreglare a omului în raport cu modificările mai mult sau mai puţin perceptibile care apar în mediu. Mai poate fi înţeleasă şi ca o acomodare,în sensul stabilirii unor relaţii relativ stabile şi reciproc acceptate pentru menţinerea unui statu quo în vederea evitării unor conflicte majore. Mai poate fi înţeleasă şi ca o modalitate de a învăţa, de a deprinde norme, maniere, stiluri de comportare în diferite situaţii. Adaptarea mai poate fi văzută şi ca o interacţiune de tip asociativ, în care participanţii - indivizi, grupuri - au ajuns la un modus vivendi numai în anumite privinţe. Acestea ar fi cîteva dintre semnificaţiile posibile ale termenului de adaptare, care conduc, însă, după părerea mea, la o abordare de tip reactiv: aici adaptarea este înţeleasă ca o reacţie sau ca un răspuns la oamenilor al anumite situaţii date, deja construite. Din acest punct de vedere, eu aş propune un alt mod de raportare la adaptare. Un mod care să presupună capacitatea de a participa la proces, nu doar de a reacţiona la ceea ce s-a produs, ci de a schimba ceva, de a acţiona modificînd lucrurile prin adoptarea unor strategii de tip proactiv. Proactivitatea fiind exact opusul reactivităţii...

**Elena Ştefoi**: Putem trece noi, ca indivizi, de la ceea ce ni s-a cerut pînă acum - să fim inactivi, să lăsăm iniţiativa în seama unor instanţe superioare şi impersonale - la activitate? Este uşor să vorbim despre copii şi bătrîni, dar ce facem cu marea categorie de mijloc, cea activă, care s-a adaptat de mai multe ori, dacă nu la regimul de detenţie propriu-zisă, atunci la condiţiile unui penitenciar întins între graniţele ţării şi care acum nu se poate adapta, de pildă, la preţuri?

**Bogdan Lucaciu**: Cei care se adaptează de mai multe ori, practic nu se adaptează. Se decuplează, de fapt, de la realitate, devin foarte singuri şi pot, în felul acesta, să-şi trăiască fantasmele.

Sînt un fel de nebuni adecvaţi - nu adaptaţi - la lucruri mărunte. Eu, însă, consider că adaptarea este în primul rînd o adaptare la valori.

**Elena Ştefoi**: Lumea este compusă aproape numai din astfel de "nebuni adecvaţi", cum le spuneţi dvs., dar care sînt, de fapt, oameni normali...

**Bogdan Lucaciu**: Mai poate fi discutat compromisul la nivelul valorilor - dacă se poate spune aşa - cu oameni care au făcut acest lucru de mai multe ori?

**Alexandru Dabija**: Dar şi aceasta este o formă de adaptare. Cred, chiar, că este cea mai perfectă. Nu ştiu, doamnă Vlăsceanu, în ce măsură definiţiile pe care dvs. le-aţi dat adaptării nu ocolesc un punct dureros.

După părerea mea, nu poate exista o adaptare "proactivă", cum îi spuneţi dvs., ci exclusiv una reactivă. Pentru că eu nu caut să mă adaptez decît în momentul în care ceva se schimbă.

**Mihaela Vlăsceanu**: Dar de ce nu acceptaţi ideea că puteţi fi dvs. acela care să schimbaţi ceva?

**Alexandru Dabija**: Perfect de acord, dar atunci înseamnă că eu trec în cealaltă tabără, a celor care propun - atunci cînd nu impun - un anumit mediu, şi ies din masa celor care se adaptează. Lucrurile sînt clar separate. E ca acum milioane de ani, cînd a dat gerul acela cumplit şi toate animalele acelea mări şi superbe au pierit, în vreme ce şobolănimea s-a ascuns, s-a căţărat şi a rezistat...

**Bogdan Lucaciu**: Ei, să nu dăm o conotaţie atît de rea adaptării!...

**Alexandru Dabija**: Eu dau o conotaţie cumplită adaptării, pentru că factorul moral nu poate fi ocolit. Adaptarea presupune în mod automat un compromis interior. Eu, ca să mă pot adapta la ceva, renunţ la altceva, mă silesc, mă forţez la ceva. Adaptarea vine ca un fel de corecţie a hazardului - hazardul, pentru mine, fiind ceva superb şi natural. Dar cred că esenţială este separaţia dintre masa care se adaptează şi cei puţini care propun condiţiile.

**Mihaela Vlăsceanu**: Este foarte greu să acceptăm o astfel de abordare, atîta vreme cît, ani de-a rîndul, noi ne explicam aşa-zisa noastră adaptare şi conformare – de fapt, neputinţa şi condiţia noastră mizerabilă – prin invocarea comportamentului altora şi a situaţiilor create de alţii. Nu facem, astfel, decît să recunoaştem că nu avem o alternativă la ce ne impuneau împrejurările.

**Elena Ştefoi**: Dar şi atunci recurgeam la o alternativă pur interioară, fiecare se adapta unei lumi pe care şi-o crea în mic.

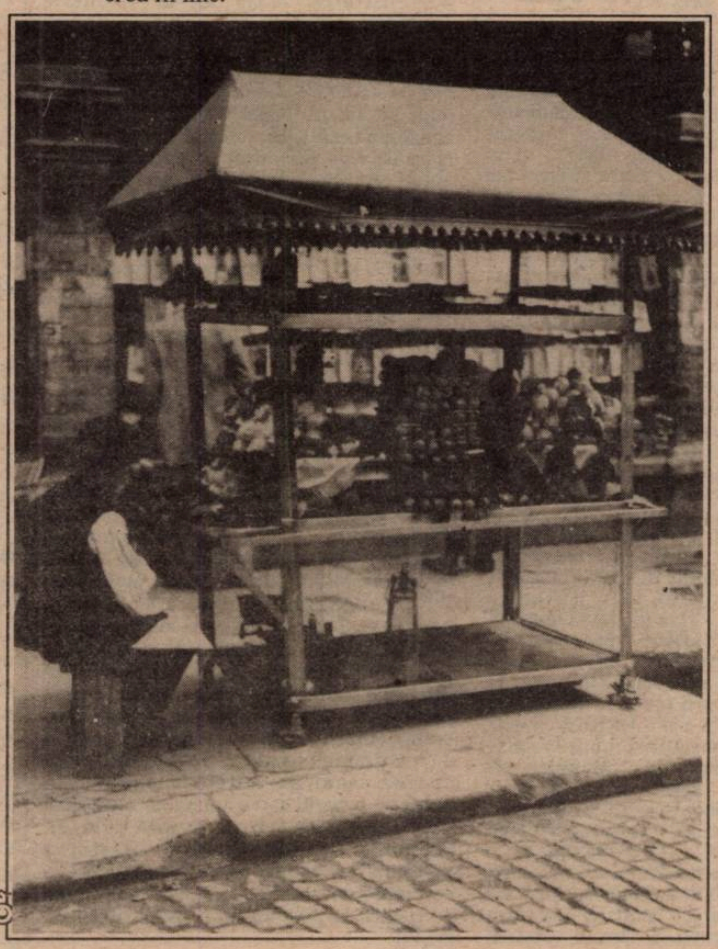

**Mihaela Vlăsceanu**: Este foarte greu să accepţi un alt mod de abordare decît cel de tip reactiv. Eu, însă, continuu să cred că, pînă ce nu vom dobîndi capacitatea de a recunoaşte onest ceea ce sîntem astăzi din cauza alternativei pe care am ales-o ieri, nu vom avea niciodată puterea de a alege altă alternativă. Aşa înţeleg eu adaptarea prin proactivitate, ca o depăşire a simplei reacţii, ca pe capacitatea de alegere liberă, pe baza unor valori şi principii atent selectate şi interiorizate, a propriei alternative pozitive la ceea ce se produce, ceea ce va însemna că noi sîntem aceia care producem, care creăm ceva. Pînă nu vom dobîndi această capacitate, vom continua să privim adaptarea ca o conformare, ca un compromis, ca o inerţie.

**Bogdan Lucaciu**: Mie îmi place la nebunie cum reuşesc sociologii să vorbească în idealuri! E ca la învăţămîntul politic...

**Mihaela Vlăsceanu**: Mie nu mi se pare că avem de-a face cu un ideal, pentru că este ceva ce trebuie exersat.

## *Avem cu toţii o libertate embrionară dar trebuie s-o extindem*

**Bogdan Lucaciu**: Cum?

**Mihaela Vlăsceanu**: Conştient sau inconştient. Avem cu toţii o libertate embrionară care trebuie exersată pur şi simplu pentru a putea s-o extindem. Acest exerciţiu începe de la relaţiile interpersonale cele mai intime şi poate să ajungă pînă la relaţiile sociale, politice etc. Dacă eu, de pildă, aspir, în ceea ce fac, la perfecţiune, acest lucru depinde mai mult sau mai puţin de condiţiile favorabile sau nefavorabile. Cunosc oameni de valoare apropiată care, unii, au mers pe ideea că nu se poate face nimic, în vreme ce alţii au interiorizat propria valoare şi au reuşit s-o realizeze luptînd cu dificultăţile.

**Elena Ştefoi**: Trebuie să acceptăm, totuşi, un paradox. Eu sînt, în acest punct, de părerea dlui Dabija, pentru că există cel puţin un domeniu în care performanţa nu înseamnă neapărat adaptabilitate. Acesta este domeniul artistic.

**Bogdan Lucaciu**: Şi cel familial: mama şi copiii, de exemplu, unde nu performanţa contează, ba chiar dimpotrivă, cererea de performanţă poate duce la păcate, copii dezadaptaţi, dependenţi, contraperformanţi. Viaţa de familie este un domeniu al nonperformanţei, al căldurii, al afectului.

**Alexandru Dordea**: Părerea mea este că ar trebui să începem discuţia despre adaptare de la adaptarea la a fi. Eu m-am agăţat întotdeauna de performanţă, deşi am început un doctorat pe care nu l-am terminat, pentru că era într-un domeniu care nu avea nici o legătură cu adevărata performanţă, ceea ce mă obliga la anumite compromisuri de valoare esenţială. Am renunţat, dar întotdeauna, m-a preocupat să fiu, dacă se poate, în frunte.

**Mihaela Vlăsceanu**: Aţi fost un proactiv, v-aţi oferit posibilitatea de a alege de unul singur. Puteaţi să faceţi acel doctorat, să vă conformaţi, dar aţi avut capacitatea de a alege acest răspuns.

**Alexandru Dordea**: Pentru a putea intra la doctorat, a trebuit mai întîi să intru în partid. Aceasta a fost condiţia.

**Bogdan Lucaciu**: Mă scuzaţi,dar de ce voiaţi să vă daţi doctoratul?

**Alexandru Dordea**: Cum să mergi înainte dacă îţi propui să stai pe loc? Mulţi din generaţia mea s-au aflat în această situaţie.

**Mihaela Vlăsceanu**: Problema este că avem mult mai multe posibilităţi de alegere decît ne închipuim.

**Bogdan Lucaciu**: Ceea ce ne învaţă experienţa dlui Dordea este faptul că modelul proactiv poate să fie şi fals. Ce ne facem?

**Elena Ştefoi**: Nu credeţi că teribil de "proactivi" erau tocmai toţi acei "foşti" care ne "construiau" sistemul la care noi eram nevoiţi să ne conformăm? Nu era acel sistem tocmai rezultatul "activismului" unor oameni? Dar aş vrea să vă întreb următorul lucru: plătim noi, oare, un preţ mai mare dacă ne adaptăm la nişte sisteme făcute de alţii sau trebuie să ne construim propriul nostru sistem? Ce este preferabil?

**Bogdan Lucaciu**: Un grup care funcţionează bine este cel întemeiat pe valori comune, pe un compromis la nivelul valorilor. Nu toate valorile, însă, pot să fie comune, pentru că fantasmele noastre individuale diferă. Pe de altă parte, grupurile foarte afective - găştile, de exemplu - devin ineficiente, pentru că se întemeiază pe o fantasmă comună strict afectivă, aşa cum se întîmplă în lagăre şi puşcării. Devenind prea afectivă, funcţionînd foarte bine, "gaşca" încetează să mai fie critică, ideea comună nu mai poate fi schimbată, iar grupul ca atarea devine un agregat care nu mai evoluează. Este ceea ce s-a întîmplat cu mulţi intelectuali români.

**Mihaela Vlăsceanu**: Există lucruri pe care le putem

# să nu poţi schimba nimic şi să nu poţi îndura nimic." (SENECA)

controla - faţă de care, cu alte cuvinte, putem fi proactivi - şi lucruri pe care nu le putem controla, faţă de care, cu toţii, nu am putut fi altfel decît reactivi. Eu consider că a fi proactiv înseamnă a-ţi centra interesul pe ceea ce poţi să influenţezi, pe ceea ce poţi să controlezi. Dacă putem problema adaptăriii în mod general, indistinct, dacă ne referim la adaptarea la un sistem care a fost creat şi impus de alţii, fireşte că toţi am privit adaptare ca pe o conformare, autoreglare, armonizare, descurcare etc.

**Elena Ştefoi**: Bun. De adaptat, ne adaptăm cu toţii, chiar dacă nu prea ştim la ce şi cu ce preţ.

**Mihaela Vlăsceanu**: Chiar asta este problema: la ce context ne adaptăm? Eu nu cred în adaptarea în general. Adaptarea speciei nu e adaptare socială, ci naturală.

**Elena Ştefoi**: Aş vrea să încercăm să ne lămurim, prin prisma experienţelor proprii ale fiecăruia, în ce măsură spiritul adaptiv este o calitate şi în ce măsură el se poate transforma într-un obstacol în calea unei evoluţii normale a unui grup social? Există o justă măsură a adaptabilităţii?

**Mihaela Vlăsceanu**: Oamenii prea adaptaţi...

**Bogdan Lucaciu**: ... Lichelele, jigodiile...

**Mihaela Vlăsceanu**: ... Da. Prin sistemele de autoapărare şi de autoprotecţie pe care noi le dezvoltăm în relaţia cu aceia ce nu ne tratează aşa cum ne-am dori, noi nu facem decît să ne transformăm, implicit, în produse ale comportamentului altora.

**Bogdan Lucaciu**: Deci întrebarea "la ce ne adaptăm?" nu poate fi eludată?

**Florin Dumitrescu**: Un prieten mai vîrstnic, care avusese legătură cu mişcarea Goma, mi-a povestit următoarea scenă: doi intelectuali disidenţi, arestaţi, bătuţi în beciurile Securităţii, strigau "Jimmy Carter! Jimmy Carter!", iar cei care îi băteau le răspundeau "La Canal! La Canal!"Cine erau, în acest caz, proactivi, intelectualii arestaţi şi molestaţi sau miliţienii bătăuşi?

**Alexandru Dabija**: Şi unii, şi ceilalţi erau îngrozitor de "proactivi". Cred că este bine să delimităm cuvîntul performanţă de cuvîntul reuşită. A propos de apropierea care s-a făcut aici între familie şi artă: dacă, în familie, o reuşită este ceva extraordinar - o familie poate avea reuşite, dar nu văd cum ar putea avea performanţe -, în artă adaptabilitatea, îndemînarea este foarte dăunătoare. Acesta este, de altfel, pericolul care pîndeşte, la ora actuală, pe creatorii români din generaţia mea - adică aflaţi în jur de 40 de ani -, dar care acoperă o plajă mult mai întinsă din intelectualitatea românească. Pericolul la care mă refer este acela al renunţării la performanţă în beneficiul reuşitei şi al succesului. Performanţa presupune muncă, timp şi, nu în ultimul rînd, har. Nevoia de recunoaştere, însă, îi împinge pe foarte mulţi oameni la compromisuri intime. Ceea ce reprezintă o formă de adaptare. În teatru, care nu trăieşte decît în prezent, fenomenul este mai mult decît evident. Aici, reuşita este o condiţie a valorii. Cele două feţe nu pot fi despărţite. În teatru nu există posibilitatea "sertarului" şi a redescoperirii peste decenii. Cine reuşeşte acum, există. Cine nu reuşeşte acum, pur şi simplu nu există.

**Mihaela Vlăsceanu**: Şi de ce anume depinde această reuşită?

**Alexandru Dabija**: De foarte multe ori, ea se soldează cu compromisuri morale şi intime majore. De aceea asistăm la recurgerea la forme mai mult sau mai puţin mascate de religiozitate pentru a ocoli instanţa socială în faţa căreia rişti să fii taxat drept profitor, canalie etc. Cunosc oameni împiedicaţi să se realizeze de propria lor gîfîială. În artă, înverşunarea - care nu este altceva decît un efort de a te adapta - este fatală. În artă trebuie, deci, făcută diferenţierea dintre performanţă şi reuşită, aşa cum, în ceea ce priveşte mediul carceral, care a fost evocat aici, trebuie făcută distincţia dintre adaptare şi supravieţuire. Omul se poate adapta şi la canibalism. Omul este un animal care se adaptează la orice.

**Bogdan Lucaciu**: Nu cred, totuşi, că situaţia noastră actuală ne obligă să alegem numai între extreme, între canibalism şi sfinţenie.

## *Banii ne pot învăţa o anumită etică a relaţiei*

**Elena Ştefoi**: Eu tot aştept de la începutul discuţiei noastre - şi văd că se evită în mod sistematic - recunoaşterea faptului că, acum, sîntem obligaţi să ne adaptăm şi la o nouă valoare, la ceea ce se cheamă "valoarea banului". În orice fel de lume, artistul este deasupra banului. Dar poate el să constituie un model pentru societate? Mai putem noi, oare, să-i anatemizăm pe aceia care "fac bani" şi să propunem generaţiilor tinere acceptarea unor privaţiuni pe considerentul că acestea te fac să cîştigi în profunzime? Problema trebuie pusă, pentru că tinerii sînt descoperiţi în faţa falselor valori ale Occidentului la care simt nevoia şi sînt împinşi să se adapteze.

**Bogdan Lucaciu**: De ce false? Şi în adaptarea veche existau false valori. De pildă, academicianismul şi doctorantismul dinainte puteau să ducă la falsităţi, deşi, evident, au existat şi adevăraţi doctori şi adevăraţi academicieni, adaptaţi mai presus de toate la ceea ce făceau, nu păpuşi ale acelui scientism de paradă. Şi acum pot exista valori adevărate. Banii, de exemplu, ne pot învăţa cu o anumită etică a relaţiei.

**Alexandru Dabija**: Dar nu este vorba de valori ale Occidentului pe care noi le vedem false, căci privirea noastră nu are cum fi altfel decît mediocră, ci de valori pe care ei înşişi, minţile lor lucide şi critice le consideră drept false.

© M. Oroveanu

**Bogdan Lucaciu**: Perfect. Înseamnă că noi dorim un ideal, ceva care să depăşească şi nemulţumirile lor, şi pe ale noastre. La nivel de fantasmă, nu avem cum scăpa de acest ideal. Doamna Vlăsceanu spunea că de ce să nu găsim un ideal original, al nostru, mai bun...

**Mihaela Vlăsceau**: Nu un ideal, ci o strategie proactivă, ce nu poate fi descoperită decît prin experimentare. Cîteodată, tocmai inadaptabilii pot fi aceia care vor face societatea mai adaptabilă, pentru că sînt cei care găsesc modalitatea de a muta lucrurile din loc.

**Alexandru Dabija**: Totul este dacă reuşesc să treacă de la stadiul de inadaptabili la stadiul de nemulţumiţi. Este o diferenţă. Căci efortul nostru de acum este nu să ne adaptăm, ci să concretizăm o realitate aflată în permanentă mişcare. Tompa Gabor - regizor maghiar de la Cluj - spunea acum cîteva zile: "Sistemul a început să funcţioneze foarte bine abia după ce a fost abolit".

**Bogdan Lucaciu**: Există, în societatea noastră, un anumit primitivism. Ca şi copiii şi nebunii, noi utilizăm frecvent gîndirea magică, căutăm să ajungem la anumite rezultate prin "şmecherii". Sigur că primitivismul este creativ, dar nu este mai puţin primitivism. Iar originea lui este, în primul rînd, stilul de creştere a copilului în familie, care este unul neresponsabil, strîns, dependent. Copilului nu i se dă o responsabilitate, nu este deprins cu o relaţie contractuală.

**Florin Dumitrescu**: Asta a fost exact problema mea. Eu am mai făcut o facultate, sînt inginer cu diplomă, dar nu ştiu să bat un cui în domeniul meu, mecanica fină. Ca inginer, puteam să găsesc de lucru la fabrica lui tătucu'. Chiar dacă eram nepriceput, tot aş fi găsit un post bun. Ş.a.m.d. Şi trebuie să vă spun că nu mă simţeam deloc bine. Deşi adaptat, eram inadaptabil. Nu eram deloc "proactiv"...

**Mihaela Vlăsceanu**: Erai dependent.

**Florin Dumitrescu**: Da. Şi, dintr-odată, am ştiut ce vreau. Însă primul lucru important pe care l-am învăţat a fost umilinţa. Acum ştiu ce vreau şi îi admir pe cei care ştiu ce vor de la bun început.

**Alexandru Dordea**: În ceea ce mă priveşte, consider că tot ceea ce am cîştigat este o anumită independenţă, pentru că, înainte, fusesem silit să mint destul de mult. Pentru că, dacă nu aş fi minţit, nu aş fi putut nici măcar încerca să fac ceva.

**Elena Ştefoi**: Deci poţi să spui şi să iubeşti adevărul după ce te-ai învăţat să minţi?

**Alexandru Dordea**: Da, pentru că îi minţeam pe cei ce mă minţeau. Acum, nu mai sînt dependent de ei, nu mai sînt obligat să mint.

**Alexandru Dabija**: Dar dvs. doamnă Ştefoi, ce credeţi, adaptabilitatea este o calitate sau nu?

**Elena Ştefoi**: Cred că adaptabilitatea ţine în primul rînd de instinctul nostru de conservare: sîntem în chip natural adaptabili. Mai cred, însă, că excesul de adaptabilitate este un păcat, un defect, mai ales cînd se grefează pe o lipsă de personalitate. Multor oameni din jurul nostru le este frică să fie ei înşişi. Există chiar personalităţi foarte puternice cărora le este frică să fie ele însele. Doar atunci cînd eşti puternic, cînd ai personalitate, poţi să te şi adaptezi cu adevărat. Altfel te supui, te conformezi, te părăseşti ori de cîte ori ţi-o cer împrejurările.

**Bogdan Lucaciu**: Dar cum simţiţi voi, tinerii, criza de valori pe care cei între 30 şi 50 de ani v-o reproşează? Cum receptaţi "dădăceala" celor mai vîrstnici?

**Florin Dumitrescu**: Există, orice s-ar crede, o continuitate. Lucrurile nu s-au schimbat atît de mult pe cît s-ar putea crede. Şi tinerii au învăţat, în ultimul timp, să se adapteze. S-au calmat. Adevărata revoluţie este aceea care se face mărunt, zi de zi, ca un fel de sculptură a vîntului şi a apei în piatră. Cred că tinerii au înţeles acest lucru. Şi mai cred că acesta este un drum către normalitate.

**Mihaela Vlăsceanu**: Eu revin la ideea diferenţei practice pe care fiecare dintre noi trebuie s-o facem între lucrurile pe care le putem controla şi cele pe care nu le putem controla.

**Alexandru Dabija**: Eu am o experienţă - încă în curs - de conducător al unei instituţii cu destul de mulţi angajaţi. Cred că sîntem o societate absolut adaptată. Românii sînt un neam atît de adaptat la natură - nu la civilizaţie - , sîntem atît de barbari şi de primitivi, încît noi le tot spunem tinerilor să facă, dar cînd aceştia chiar voiesc să facă ceva, cei puţin mai în vîrstă şi mai bine adaptaţi, cu pielea groasă, cu dinţii bine ascuţiţi şi îngrozitor de şireţi nu numai că nu îi ajută să facă ceva, dar le creează tinerilor - inclusiv prin dezbateri teoretice - o lehamite de nesuportat care să-i facă mai puţin violenţi decît ar trebui să fie. Astfel încît, dintre exemplarele tinere nu se vor dezvolta normal decît cele mai puternice, singurele capabile să răzbată cu orice preţ, dar care nu vor face decît să ducă, astfel, mai departe acest primitivism al relaţiilor umane. Oamenii tineri dar timizi vor fi excluşi.

**Bogdan Lucaciu**: Cred că teoria este absolut valabilă. Şi eu sînt la fel de pesimist din acest punct de vedere. Omul internalizează valorile celorlalţi. Riscăm ca, generaţie de generaţie, secretarul de partid, cunoscuta figură luminoasă, să-şi perpetueze mentalitatea, stilul propriu şi, în paralel, teroarea asupra celorlalţi, care se apărau, de exemplu, spunîndu-şi bancuri între ei şi neparticipînd la viaţa socială.

**Elena Ştefoi**: Mentalităţile se transmit, dar ele sînt uneori contrazise de realităţi care ne trag în alte direcţii. Eu constat că trebuie să ne adaptăm unei realităţi pe care n-o construim, dar care ne împinge în alt sens decît cel în care ni se pare nouă că mergem. Cred că lumea românească a evoluat, totuşi, în ultimii ani. Cu noi toţi s-a petrecut ceva care ne-a modificat modalităţile de reacţie.

**Bogdan Lucaciu**: Nu cumva este apatie? Nu este Mioriţa?

**Mihaela Vlăsceanu**: Este şi apatie, şi indiferentism, şi anomie, o sărăcie a participării determinată tocmai de acest reactivism al nostru. Ne-am învăţat, şi vom reuşi să supravieţuim şi acestei perioade. Dar aş vrea să ştiu, dle Dabija, la ce anume v-aţi referit cînd aţi spus "primitivismul poporului român"? La maniere, la obiceiuri, la primitivismul intelectual, la agresivitate?

## *Primitivismul nostru şi păcălirea realităţii*

**Alexandru Dabija**: Cred că poporul român este fundamental primitiv tocmai din pricina acestui instinct de adaptabilitate. Adaptarea este contact şi adecvare la realitate. Cred, însă, că această adaptare a noastră la realitate se face pieziş. Nu se face direct, normal, firesc, ci pieziş. Ca şi omul primitiv, noi nu încercăm să ne adaptăm firect la o realitate, ci să o păcălim. Pentru mine, această şiretenie nu este o dovadă de înapoiere, ci o calitate, ceva absolut natural, care se petrece automat şi care nu poate fi corectat decît cu foarte multă greutate, în mult timp. Sîntem, deci, primitivi pentru că avem un contact pieziş cu realitatea, pe care încercăm să o păcălim. De foarte multe ori, noi nu sîntem de acord cu acea realitate, însă, în loc să o negăm frontal sau să încercăm, cum spuneţi dvs., doamnă, să fim "proactivi", să o modificăm, noi o acceptăm ca atare, păstrîndu-ne, înăuntrul nostru, intacţi. Aparent ne adaptăm, dar, în realitate, nu facem decît s-o pîndim, să aşteptăm să se clatine. Noi nu putem să ne exprimăm într-o limbă care să transmită exact realitatea pe care o trăim decît în extreme, sau îngrozitor de violent, sau mult prea sofisticat, ceea ce este o problemă de primitivism cultural. Lucrul poate fi observat în teatru, dar şi în ziare şi în exprimarea noastră cea de toate zilele.

**Alexandru Dordea**: Înainte, de exemplu, aveam - clar - pe cine da vina. Există, deci, o legătură primitivă între individ şi autoritate, care continuă să se manifeste. Ceea ce mi se pare de-a dreptul ciudat este că poţi să găseşti, încă, oameni cumsecade, cu care să te poţi înţelege. În afaceri, nu toate lucrurile se pot lega numai prin intermediul hîrtiilor. Contactele directe sînt inevitabile. Evoluţia de care dvs. vorbeaţi eu am simţit-o pe cont propriu. De exemplu, în faptul că pot să trimit faxuri unde poftesc, pe care nu l-am simţit de la început. Primul fax l-am dat cu frică: dacă mă ascultă cineva, dacă au un ecran şi îmi interceptează mesajul... ? Gîndurile de acest fel s-au dus greu, nu s-au spălat uşor, deşi îmi era foarte limpede că trebuie să le spăl, deşi mă pregătisem să le spăl. Un proces deloc uşor! Cînd a zis cine a zis că ne vor trebui douăzeci de ani, eu l-am crezut, nu s-a enervat decît faptul că s-a proţăpit ca autor al acestei constatări.

**Florin Dumitrescu**: Cred că lipsa de ideal este tipică micii burghezii. Idealurile, preocuparea pentru viitor şi interesul pentru lucruri mai depărtate vin mai tîrziu, sînt specifice marii burghezii, care generează, de altfel, şi intelectualitatea.

**Mihaela Vlăsceanu**: Eu cred că "primitivismul" acesta al nostru nu pleacă decît de la noi înşine. Eu m-aş feri să ne autovictimizăm. Am fost, în mare măsură, şi continuăm să fim, propriii noştri autori.

A dispărut sistemul, dar au rămas oamenii. Noi contribuim şi acum la ceea ce ni se întîmplă. Nu cred, deci, că trebuie să dramatizăm excesiv lucrurile. Toate societăţile au probleme şi drame. Dacă acest primitivism de care vorbeşte dl Dabija există, este pentru că el există în fiecare dintre noi. Fiecare trebuie să luptăm să ni-l depăşim pe al nostru, iar noi, ăştia care putem să conştientizăm lucrurile, ar trebui să ne constituim ca exemple pentru ceilalţi.

**Alexandru Dabija**: Repet, primitivismul este o uriaşă calitate. Eu simt aici o bataie de valori. Doamna s-a simţit ofensată cînd a auzit vorbindu-se de "poporul român". Eu înclin să fiu de părerea lui Sandu Dabija, indiferent dacă e bine sau rău.

**Mihaela Vlăsceanu**: Da, pentru că domnul regizor a observat primitivismul numai la ceilalţi. Ca şi cum noi, fiecare, am fi altfel. Dar sîntem, oare, altfel? Aceasta cred că este adevărata problemă.

**Bogdan Lucaciu**: Primul moment din terapie este conştientizarea. Bîrna se vede, de obicei, mai întîi în ochiul celuilalt. Important este să o vedem.

Pagini realizate de
Elena ŞTEFOI
Bogdan GHIU

*La Hădăreni:*

## Cine pe cine consideră integrat sau cum e cînd Televiziunea ţi-o ia înainte

După ancheta rapidă pe care am făcut-o la Hădăreni, am scris un reportaj din care a lipsit un episod foarte interesant. L-am întrebat pe unul dintre martorii oculari (toţi oamenii cu care am vorbit erau cel mult martori oculari, nici unul nu participase direct la linşaj sau incendiere; iar ca martor nimerise numai din întîmplare: tocmai venea sau pleca, aştepta pe cineva care întîrziase sau te miri ce altceva îl purtase tocmai acolo unde **altcineva** punea foc la case), l-am întrebat, deci ce-au făcut ţiganii de şi-au atras asupra lor atîta nestăpînită violenţă. Bărbatul chestionat a început prin a spune că ceea ce s-a întîmplat a fost o mare greşeală. Îşi făcea de lucru cu mîinile ca să-şi ofere un răgaz. Am insistat. I-am sugerat chiar că n-am venit să le fac morală, sau să-i îndemn la respectarea legilor. Destul de repede, bărbatul din faţa mea s-a animat şi am aflat astfel de fărădelegile la care se dedaseră ţiganii ani de zile, pînă cînd satul n-a mai avut răbdare şi, pentru că justiţia se arătase prea anemică, şi-au făcut singuri dreptate. Nu era prea convingător. Femeia de lîngă el părea să ştie lucruri mai multe şi mai interesante, dar bărbatul nu a lăsat-o să vorbească. În schimb, el insista mereu asupra faptului că ţigani stăteau în sat **ilegal**. Cum adică **ilegal** l-am întrebat? Aşa bine, ţiganii stau **ilegal**, a spus doar şi la televizor. (Prin urmare, eu venisem la Hădăreni ca să aflu ce se spusese la televizor). Întîrziasem aproape o săptămînă şi Televiziunea Română apucase să facă un reportaj din care se înţelege că în sat trăiau ţigani aşezaţi de multă vreme, dar şi ţigani veniţi mai tîrziu şi mai ales aceştia din urmă sînt autorii răutăţilor din sat. Şi totuşi de ce le spuneţi **ilegali**? Am insistat nu ca să-i sugerez că greşeşte, ci pentru că pur şi simplu nu înţelegeam. Poate pentru că nu îşi plătesc impozitele? Nu mi-a spus nimic precis. Am renunţat la acest capitol şi am plecat prin sat. După scurt timp intram la **Bufet**, locul cel mai bun dacă vrei să afli cîte ceva. Interlocutorul meu de adineauri ajunsese înaintea mea şi explica celor prezenţi care sînt cauzele violenţelor petrecute cu o săptămînă în urmă: poliţia nu intervenise la timp şi era cu atît mai vinovată, cu cît ţiganii stau în sat ilegal **întrucît nu-şi plătesc impozitele**. De abia acum înţelegeam. Un reporter care ajunsese înaintea mea, de la televiziune sau de la unul din ziarele care publicaseră deja o mulţime de mărturii despre blestemăţiile ţiganilor, trecuse pe la primărie şi, acolo, aflase că numărul familiilor de ţigani se înmulţise în ultimii 20 de ani cu oameni veniţi din satele învecinate. Cei de la poliţie adăugaseră că mai-noii veniţi nu şi-au trecut noul domiciliu pe buletinul de identitate. În comentariul ulterior ziaristul spusese că ţiganii locuiau ilegal în Hădăreni. Oamenii din sat se uitaseră la televizor, citiseră ziarele şi deja toată lumea îţi putea spune, fără ezitare, un lucru pe care îl ignorase complet mai înainte. Un alt ziarist sosit în sat pe urmele primului a aflat, desigur mult mai repede, că ţiganii sînt de două categorii şi a început atunci să întrebe cum e cu cei vechi, dar cu cei noi, dacă toţi ţiganii sînt răi, dacă nu sînt şi ţigani buni şi dacă nu cumva chiar aceştia din urmă, ţiganii buni, au fost cruţaţi de la incendiere. Al treilea val de ziarişti nici nu şi-a mai bătut capul prea mult. Oamenii aflaseră deja că au fost incendiate casele celor cu rele apucături, care stăteau ilegal în sat, şi că fuseseră cruţaţi cei care îşi văzuseră de treabă şi care erau băştinaşi, oameni veniţi acolo de peste 20 de ani. Ziaristul a consemnt depoziţiile şi a depus mărturie că, într-adevăr, lucrurile stau aşa cum le-a prezentat televiziunea sau primele ziare care au scris despre Hădăreni. Eu am ajuns acolo tîrziu, în orice caz, aşa cum s-a văzut, destul de tîrziu ca să aflu toate aceste lucruri, plus faptul că ţiganii nu-şi plătesc impozitele.

Trebuia să vorbesc şi cu ţiganii, dar pentru că majoritatea fuseseră alungaţi nu-mi rămînea decît să-i ascult pe **ţiganii cumsecade**. O colegă care nu se îndoise nici o clipă că înţelege cum s-au întîmplat lucrurile a întrebat-o pe femeia care ieşise în poartă, dacă e adevărat că munceşte, dacă e adevărat că e o femeie la locul ei şi, în concluzie, iată ce bine e că a fost cruţată de mînia satului. Ţiganca poate nu se uită la televizor sau nu citeşte ziarele, căci iată ce a răspuns: "De ce să mint, eu nu am nici un serviciu; trăiesc şi eu cum pot; mai vînd ceva, pe ici pe colo; am şi o suprafaţă de pămînt, dar n-am cu cine-l munci. Şi au vrut să ne dea şi nouă foc, dar am avut mare noroc cu vecinul de alături, care are un atelier lipit de casa noastră şi i-a rugat pe oameni să plece." Colega mea se străduia să o convingă că totuşi e o femeie cumsecade şi iată ce bine e să te integrezi într-o comunitate de oameni muncitori.

Horaţiu PEPINE

# Vitalitatea adaptării

Edimineaţă: ora ingrată la care ceasul deşteptător îşi face insistent simţită prezenţa. E ora la care ar trebui să te trezeşti, ora care, astăzi, îţi pare mai nepotrivită ca oricînd. Întunericul de afară, oboseala resimţită în organism, tulburarea însoţindu-ţi gîndurile atîrnă foarte greu de partea hotărîrii pe care eşti gata să o iei. În ciuda obligaţiilor, a promisiunilor făcute, a dorinţei de a avea cît mai mult timp, eşti foarte aproape de decizia de a rămîne în pat şi a dormi în continuare. Ceva îţi spune, totuşi, să te scoli. Laşi deoparte dorinţele fireşti, naturale şi te conformezi unor imperative etice sau sociale.

Te ridici şi începi să te pregăteşti de plecare. Momentul greu a trecut şi, cu toate acestea, o serie de acţiuni pe care le consideri intrate în obişnuinţă îţi par acum cumplit de ambarasante: să te razi, de pildă. Îţi aminteşti, însă, că va trebui să o săruţi pe colega a cărei aniversare este tocmai astăzi, şi la a cărei părere ţii şi că, în plus, vei avea o întîlnire importantă pentru viitorul tău, unde trebuie să faci o impresie bună. Începi, aşadar, să-ţi prepari spuma de ras. Din nou te conformezi unor imperative sociale, în pofida înclinaţiilor fireşti.

În automobil, în metrou sau troilebuz, ai sute de momente în care simţi că nervii te depăşesc, că încearcă să se exteriorizeze. Te afli la volan. Trebuie să ajungi repede într-un anumit loc şi cei din faţa ta mai mult stau decît circulă. Sau nu reuşeşti să te urci în primul autobuz, iar în următorul eşti strivit. Te hotărăşti să te adaptezi şi acestor situaţii: ieşirile isterice nu ar ajuta cu nimic, mai bine le păstrezi pentru vreo ocazie mai nimerită. Îţi cultivi mai departe ideile, izolîndu-te astfel parcă şi fizic de ceea ce e în jur.

La şcoală sau la servici simţi că, după primele patru ore, deşi programul nu s-a terminat, nu mai ai ce căuta acolo. Problemele, rezolvate sau nu, parcă nu te privesc. Ai vrea un program flexibil, în care lucrezi mai mult cînd ai chef şi mai puţin în zile precum aceasta. Dar nu poţi pleca. Există un orar fix, la care trebuie să te adaptezi pentru a supravieţui aşa cum eşti: ca om cu anumite răspunderi, de încredere.

După-amiaza, după repetarea acelui drum din autobuz, în apropierea, chiar în intimitatea unor necunoscuţi, primeşti vizita unui prieten. Are nevoie de un sfat, de ajutorul tău; reprezinţi pentru el o autoritate, un punct fix şi trebuie să-l calmezi, să-l orientezi. Ai vrea să poţi să-ţi spui tu problemele, să primeşti tu ajutor sau măcar să te relaxezi fără grija răspunderii pe care o ai cînd dai un sfat ce va fi urmat. Dar, astfel de dorinţe trebuie şi ele amînate, respinse refulate. Trebuie să te conformezi rolului de sfătuitor, trebuie să te accepţi ca individ la care ceilalţi se raportează, în funcţie de care ceilalţi se adaptează.

Se apropie noaptea. E destul de tîrziu. Ai avea atîtea lucruri plăcute de făcut, dar ştii că mîine e o zi la fel de grea ca şi ziua de azi. Ar trebui să te culci, dar nu poţi imita acest program sănătos; nu găseşti nici un motiv care să te determine să renunţi, de pildă, la a citi. Te revolţi, atunci, împotriva intenţiei tale sănătoase. Ştii că faci o greşeală, ştii că mîine vei fi mai obosit decît astăzi, dar lectura e prea captivantă. Te laşi în voia dorinţei de a citi; cafelele băute în timpul zilei îţi permit; nu resimţi nici un motiv ca serios, dacă te obligă să renunţi la această plăcere.

Fie că te raportezi la propriul organism, fie că iei în consideraţie raporturile cu un prieten sau cu un grup de oameni sau pur şi simplu cu mediul înconjurător, resimţi conflictul care se naşte în situaţiile cele mai banale. Acest conflict poate să nască un comportament adaptiv sau unul reacţionar. Te adaptezi unor imperative implicite sau explicite, naturale sau sociale şi faci efortul de a te potrivi lor. Sau te revolţi, atunci cînd nu resimţi ca valabil decît unul dintre motivele care te-ar face să te adaptezi: acela de a te afla în acord cu ceea ce îţi este esenţial, cu faptul de a fi o fiinţă adaptabilă, o fiinţă care poate lucra asupra sa.

Într-o permanentă încercare de a urma un drum firesc al existenţei, trăieşti tensionat între adaptare şi insurgenţă. Prima atitudine, mai frecventă, dă senzaţia unei perpetue mutilări; schimbîndu-ţi felul de a exista, ai senzaţia că respingi lucrurile cele mai vii din tine, că îţi amputezi neputincios adevărata personalitate. Poţi să crezi că, odată cu fiecare situaţie pe care o depăşeşti adaptîndu-te, orizontul tău spiritual se limitează drastic. Te simţi determinat din ce în ce mai strîns prin acceptările prin care funcţionezi.

De fapt, gestul adaptării este departe de orice semnificaţii negative. A te încadra într-o situaţie dată nu înseamnă neapărat a accepta neputincios o stare de fapt. În fond **optezi** pentru a te adapta şi te adaptezi pentru a putea obţine un context care să te exersezi în direcţia care te pasionează. Nu poţi să ai o bună practică socială dacă nu respecţi acele condiţii care să te introducă într-un cadru social. Nu poţi fi un bun profesionist dacă nu ai un loc unde să-ţi poţi exercita meseria, nu poţi să ai prieteni buni, nu poţi fi o fiinţă morală dacă nu depui un oarecare efort de atenţie într-o conversaţie sau în găsirea unui sfat bun. Nu te poţi arăta uman dacă nu reuşeşti să-ţi stăpîneşti poririle primare. De fapt, nu poţi fi om decît ca fiinţă adaptabilă.

Neadaptabil, pierzi contactul cu ce e în jur; imitînd permanent, devii un automat. Anarhic, atunci cînd anarhismul e cu adevărat dezordonat, eşti lipsit de orice trăsătură umană. Gestul adaptării, al transformării în raport cu o situaţie, devine gestul umanizării, al cuceririi unui loc în care să te exerciţi în raport cu limitele unui context. Gestul adaptării presupune o etapă a neadecvării , o etapă a efortului de adecvare şi una a continuării existenţei în noul context. În acest fel, adaptarea apare ca trecere de la o stare imperfectă, la una perfectă în raport cu o situaţie dată. E , de fapt, o perpetuă afirmare a unei slăbiciuni şi a depăşirii acelei slăbiciuni, adică este un semn al vitalităţii.

Omul ar putea fi definit, în esenţa sa, ca fiinţă adaptabilă, iar intrarea în acord cu o realitate ostilă, printr-un efort de adaptare poate fi o modalitate de cunoaştere. Fenomenul acesta, în plus, nu poate fi schematizat, pentru că nu există o schemă a transmiterii unui efort. Există o trăire autentică în fiecare adaptare şi această trăire o fereşte de mecanismul simplei imitări sau de entropia gesticulaţiei anarhice. Cel mai banal gest de adaptare poartă în sine semnul vitalităţii sufleteşti şi al autenticei personalităţi. El reprezintă o condiţie şi, în acelaşi timp, o afirmare a umanităţii.

Sorin BĂIAŞU

# Adaptarea totală

Spre deosebire de alte direcţii ale evoluţiei speciilor, în strădania lor nobilă de a supravieţui, mamiferele au "optat" pentru o soluţie flexibilă de înfruntare a mediului: în timp ce – de exemplu – insectele moştenesc ereditar aproape totalitatea comportamentelor lor, mamiferele învaţă în timpul vieţii majoritatea conduitelor de succes. Această calitate le permite să înregistreze modificări ale mediului pe care nici un program ereditar n-ar reuşi să le prevadă. S-ar părea, deci, că asta le conferă o indiscutabilă superioritate. Iar omul este, şi din această perspectivă, o capodoperă a naturii. Asta ar fi, cel puţin, consecinţa logică a aserţiunii de mai sus. Însă, pentru a avea cu adevărat o certitudine în acest sens ar fi necesară o probă de rezistenţă în timp. Or, dacă e vorba despre criteriul timp, campionul adaptării este altul. Este vorba despre un organism care şi-a păstrat intactă morfologia timp de cîteva zeci de milioane de ani. În acelaşi interval de timp, alte specii au apărut, au evoluat, s-au transformat sau au dispărut. Faţă de vîrsta campionului, omul este încă foarte tînăr: el există de numai 35 de mii de ani (conform celor mai recente date). Redutabilul său challenger se numeşte Blatella Germanica. Altfel spus, este vorba despre un cunoscut colocatar al nostru: gîndacul de bucătărie. Mai precis, cel roşu. Aşa mic cum e, dînsul a supravieţuit tuturor cataclismelor naturale, şi numai noi ştim cîtor otrăvitoare perfidii ale noaste. Marea sa calitate este, deci, faptul că şi-a păstrat identitatea indiferent de modificările – oricît de agresive – ale mediului. Spre deosebire de gîndac, omul îşi face un titlu de glorie din faptul că se adaptează schimbîndu-se. Schimbarea sa este însă relativă. Omul îşi conservă personalitatea. Cel puţin aşa scrie în prospect. Experimentul românesc, executat pe subiecţi umani, demonstrează, însă, o variabilitate a cazuisticii mai mare decît cea prevăzută. Studiile de dată recentă au relevat cîteva fenomene notabile. Unul dintre ele este **scleroza mecanismului de adaptare**. Epuizat de o solicitare prea intensă şi egală în timp cu jumătate din existenţa unui individ, subiectul aflat într-o atare situaţie apelează la ultimele sale resurse energetice pentru a inversa raportul de adaptare: el încearcă să menţină realitatea în forma care îi este cunoscută. Sindromul este identificat de profani prin descrierea simptomelor: "limbă de lemn", "mentalitate conservatoare", "reflexul obedienţei". Frecvenţa sa este periodic determinată electoral. Valenţa pozitivă a fenomenului este, pe de o parte, faptul că omul aflat în această situaţie îşi conservă identitatea şi, pe de altă parte, faptul că va dispărea convins că a avut dreptate. La cealaltă extremă se situează un număr mai mic de specimene, dar care sunt mult mai vizibile. Mult mai activi, subiecţii din această categorie beneficiază de o **flexibilitate absolută**. Adaptabilitatea devine ultima lor însuşire stabilă. Practic, ei sunt pregătiţi să existe eficient în orice mediu social. Asta explică de ce îi regăsim, în cantităţi remarcabile, în preajma polilor de putere, oricare ar fi ea. Fenomenul constituie o adevărată victorie a adaptării asupra persoanei. Identitatea lor se reduce la o totală disponibilitate de a renunţa la identitate. Într-unul dintre cazurile studiate, subiectul, veritabil campion la această categorie, şi-a formulat explicit modul de funcţionare: "Vom fi din nou ce-am fost, şi chiar mai mult". Cum nici una dintre celelalte valori ale civilizaţiei umane nu îşi confirmă, consistent, prezenţa, enunţul subiectului nostru înseamnă "voi fi din nou nimeni, şi chiar mai mult". Lipsa de identitate a persoanei nu înseamnă, însă, absenţa identităţii morfologice. Trupul individului din această speţă umană va traversa netulburat orice cataclism social şi îl vom regăsi, întotdeauna, identic cu sine, pe marginea chiuvetei publice, egalînd performanţa replicii sale mai experimentate, gîndacul de bucătărie.

Mircea TOMA

# Dincolo de zid

Impoliteţea, de la neglijenţă la bădărănie, e foarte gravă întrucît în ea există egoism jalnic, răutate sau opacitate, lipsă de înţelegere şi, mai ales, lipsă de comunicare la nivelul gesturilor umane, al comportamentului. Chiar fără să fi învăţat vreodată codul "bunelor maniere", un altruist va fi, în mod genuin, politicos.

Totala lipsă de adaptabilitate la un scriitor mi se pare o impoliteţe literară. Ea dă seama de egoismul, infatuarea şi incapacitatea de comunicare a acestuia – şi ce poate fi mai periculos în lumea cuvintelor? "Eu nu sînt ca alţii, eu nu sînt cu ei, sînt apărat de lume prin aceste fortificaţii ivorii..." Ziduri succesive puse între **eu** şi **ei**.

Zidul de apărare înseamnă pentru scriitor **mărginire**. Şi e **mărginit** scriitorul care nu e între ceilalţi atunci cînd e important să fie cu ei. Mărginiţii îşi construiesc ziduri culturale succesive şi m-am simţit întotdeauna brusc înstrăinată (ca şi cum distanţa ar fi crescut pe neobservate) de cei care nu acceptă a priori un gen sau altul de muzică (şi interzic celorlalţi să-l accepte), un gen sau altul de oameni, un gen sau altul de cărţi, de cei care te privesc de foarte sus (din turnul lor de fanatism intelectual) atunci cînd te uiţi la un film pentru copii sau la un thriller sau la o comédie oarecare. Oamenii aceştia (şi cu atît mai grav dacă sînt scriitori) nu pun ziduri între ei şi alţii, ci sînt însuşi zidul.

Dintotdeauna am înţeles altfel decît am fost învăţată balada meşterului Manole. Ştim cu toţii cuvintele frumoase despre artă şi sacrificiu şi durabilă creaţie. Există însă şi un sens ascuns al acestei poveşti, despre care nimeni nu suflă o vorbă: numai omul poate deveni zid durabil. Orice alt zid poate fi înlăturat, numai cel reprezentat de un om, nu. Manole o transformă pe femeia iubită în zid între el şi ceilalţi. Ca artist şi ca om asta înseamnă sfîrşitul. Căci un artist nu poate trăi după un zid, fie el şi atît de preţios.

Cu binele ne obişnuim (repede), la rău sîntem obligaţi să ne adaptăm (greu şi încet). Scriitorul nu face excepţie.

Scriitorul, al cărui trup este format, ca şi al semenilor săi dintr-un bine proporţionat amestec de solid şi lichid, se deosebeşte de ceilalţi nu prin formă şi soliditate (şi la el, ca şi la ceilalţi ar trebui să existe coloana vertebrală), ci prin componenta lichidă: să poată lua forma vasului în care e pus. E un exerciţiu de adaptabilitate: a încerca toate formele umanului pentru ca nimic din ce e omenesc să nu-i rămînă străin. Abia apoi se întoarce la forma proprie, la vasul său plin cu cerneală şi scrie pînă goleşte vasul. Apoi o ia de la capăt.

Adevărata morală, afirma o scriitoare, constă în estetica unui fapt. Nu ştiu dacă are perfectă dreptate, dar în orice caz oferă un criteriu generos pentru a discerne ce trebuie făcut de ce nu trebuie făcut, necesitatea reală de convenţie şi prejudecată. Compromisurile, de la un punct încolo, nu sînt estetice.

Ioana PÂRVULESCU

# Culmea adaptării: să cotcodăceşti cu găinile

În 1988, proaspăt dascăl de germană, stagiar la Zalău, am găsit într-una din librăriile tîrgului o carte a lui Dorin Tudoran: **Adaptarea la realitate.** Am cumpărat-o mirat, ştiind că autorul trecuse oceanul. Pornind de la titlul cărţii, mă întreb acum: adaptarea la care realitate? În ce măsură se poate spune că Dorin Tudoran a "eşuat" în a se adapta la realitatea ante-decembristă? Sau, mai degrabă, el face parte dintre acei oameni care nu se pot adapta **cu orice preţ**, şi nici nu mai putea suporta presiunile unei realităţi securisto-comuniste? Într-un context mai larg, şi avînd în vedere că începutul unei vieţi noi într-o ţară mai mult sau mai puţin străină, dar străină!, cere fără îndoială o porţie bună de adaptabilitate, atunci cine emigrează, inadaptabilii ori adaptabilii? Întrebări, desigur, se pot înşira aproape fără de sfîrşit. Totuşi, o primă concluzie ar putea fi că nu te poţi adapta cu orice preţ şi nici la orice realitate.

Va să zică, acum, în România, se pune problema adaptării la o nouă realitate: realitatea tranziţiei. La ea trebuie să se adapteze oamenii. Trebuie? Fără-ndoială că da. Poţi însă să te adaptezi tranziţiei? Nu-i paradoxal să trebuiască să te adaptezi la ceva instabil? Ba este, şi tocmai de aceea e nevoie de adaptarea la această realitate tranzitorie. Dar, vin şi (mă) întreb, din nou: la care realitate? La cea a corupţiei, a minciunii, a degringoladei economice, morale etc.? La realitatea fripturiştilor, a şmecherilor, a demagogilor, a autorităţilor în bună măsură (vorba vine, bună) compromise? Bineînţeles că nu. Această realitate există (că de-aia-i realitate, nu?), trebuie pornit de la facticitatea tuturor relelor şi belelelor, adaptarea constînd, îndrăznesc să susţin, în primul rînd în a le privi în faţă, în a nu băga capul în nisip, în a continua pe drumul credinţei în valori perene (şi nu tranzitorii). Pentru că fiecare om care încearcă să învingă timpul acesta care te tîmpeşte, poate trece în ochii celor debusolaţi drept un model, drept un misionar. Aceasta în măsura în care misionarul este pentru mine acela care propovăduieşte binele, frumosul şi adevărul, dragostea, credinţa în Dumnezeu la urma urmelor, şi aceasta nu prin simple vorbe (că de vorbit, toţi vorbesc, dar puţini spun ceva), ci prin exemplul incoruptibil al credinţei sale, al integrităţii sale, al vieţii pusă-n slujba vieţii. La toate acestea însă se mai adaugă cel puţin o condiţie: să nu te crezi model, infailibil, adică – să ai doza necesară de umilinţă, astfel încît să nu apuci să te crezi tu însuţi, în umana-ţi vanitate, un micuţ Mesia. Convinge, în sfîrşit, nu atît cel care **vrea** să convingă, cît acela care îşi vede, onest şi încrezător, de treabă. Frumoase cuvinte, poate, dar, cu certitudine – grea treabă.

Ziceam mai sus că da, trebuie să te adaptezi. Lucrul acesta ne învaţă şi natura: speciile hiperspecializate, devenite din cauza aceasta inflexibile, nu s-au mai putut adapta unor schimbări radicale ale mediului şi au dispărut. Încît putem deduce uşor ideea că adaptarea este nu în ultimul rînd şi o cerinţă în vederea supravieţuirii: a unui individ, a unui partid, a unui neam, a unui stat.

În urma războiului împotriva romanilor, statul iudaic, provincie a Romei, a încetat să mai existe. N-a rămas decît teritoriul. "– Dar Mesia? întreba Iosif/ Flavius Josephus, n.n./ cu o ultimă speranţă. Marelui doctor îi venea tot mai greu să vorbească, se forţa, era important să-i transmită elevului său preferat, lui Iosif, cunoaşterea. Îi făcu semn acestuia să se aplece, şi gura-i bătrînă şopti în urechea tînără: – E discutabil, şopti, dacă Mesia va veni vreodată. Dar de crezut trebuie crezut lucrul acesta. Nu trebuie niciodată să ne bizuim pe venirea lui Mesia, dar trebuie mereu să credem că va veni." (Lion Feuchtwanger, **Războiul iudaic**)

Înainte să mă îndrept spre final, mă întreb: dacă adaptarea înseamnă şi compromis – şi înseamnă! –, există compromisuri necompromiţătoare? Cred că da. Altfel toată discuţia despre adaptarea ca act de adecvare pozitivă la o realitate negativă devine deşartă.

Iar acum, în încheiere, îmi permit să ofer un, zic eu, relaxant cinism, cinismul fiind, să recunoaştem, într-o bună măsură tot un fel de încercare de-a supravieţui, de-a ne adapta la o realitate pe care nu reuşim s-o adaptăm la visurile, idealurile, speranţele noastre. La termenul "adaptare" în dicţionarul cinic al editurii Diogenes din Zürich găsim un citat din Herbert Eisenreich: "Nu sînt nicidecum un potenţial sinucigaş şi de aceea admit: cu lupii trebuie să urli. Dar cererea de-a cotcodăci cu găinile mi se pare totuşi un pic prea hibridă." Iată ideea de supravieţuire şi de compromis. Compromiţător? Iată dilema.

Michael ASTNER

# La ce să ne adaptăm?

Cînd nu ştii precis unde vrei să ajungi, de ce vrei să ajungi acolo, cum arată acest "acolo" măcar în proiecţie mintală şi de ce mijloace dispui pentru a-ţi înfăptui proiectul, rişti să dai chics şi să te întorci de unde ai plecat ori să te opreşti obosit, disperat, într-un punct oarecare, departe de ţinta propusă iniţial. De proiect se alege praful, entuziasmul se transformă în resemnare şi febra constructivistă dispare. Stabilit în acel loc nedorit dar pe care nu mai eşti în stare să-l depăşeşti, începi ca Robinson să-ţi încropeşti din resturile corăbiei sfărîmate noul tău mediu economic, social, politic.

Trăim acum (sau traversăm acum), s-a spus – am spus-o de altminteri cu toţii – tranziţia de la totalitarism la democraţie şi de la economia ultracentralizată la economia de piaţă. Ba unii, crezîndu-se foarte bravi, au vorbit de întoarcerea la capitalism. Reperele sau coordonatele definitorii ale noului proiect societal au fost şi au rămas, după cum se poate lesne constata, vagi. Timp de patru ani s-a propus oamenilor o puzderie de concepte confuze, aiuritoare, din care urma să se închege imaginea clară a viitorului. Şi ne văităm că populaţia rămîne inertă, reticentă sau refractară. Ce motivaţie au oamenii pentru a se angaja în realizarea proiectului?

S-a încercat reluarea, reactivarea sistemului democratic desfiinţat în 1948, cu respectarea, ca la restaurarea unei picturi, a tuturor detaliilor şi nuanţelor. S-a făcut, în paralel, tentativa de a adopta ca puncte cardinale ale tranziţiei conceptele eboşate de Primăvara de la Praga în 1968, deşi elementele de construcţie se aflau atunci abia în fază de experiment şi oricum se deosebeau în multe privinţe de modelele societale distruse de sovietici în estul Europei în 1948. Urmarea? S-au înfruntat şi continuă să se înfrunte două proiecte de societate democratică – unul vetust, celălalt nerealizat la vremea lui şi, deci, el însuşi depăşit.

Între timp s-a "creat" şi un al treilea proiect, pragmatic (aşa cred autorii lui), care amestecă democraţia cu economia de piaţă, deşi realitatea arată că între cele două nu există o legătură necesară. Cele mai multe societăţi nedemocratice – şi societăţile nedemocratice au fost precumpănitoare în istorie – au economie de piaţă. Şi totuşi, pragmaticii noştri speră că economia de piaţă va genera de la sine democraţia.

Am schiţat foarte sumar ceea ce se întîmplă la nivelul clasei – sau, mai bine zis, al claselor – politice doar pentru a sugera – se poate demonstra şi riguros acest lucru – nebulozitatea consternantă a proiectului societal spre care sîntem îndemnaţi să "tranzităm". Aşa se explică numărul impresionant al indivizilor care nu vor să se angajeze la realizarea proiectului. Aşa se explică şi numărul înspăimîntător de mare al inadaptabililor produşi de tranziţie. Capacitatea de adaptare a oamenilor este remarcabilă, dar procesul adaptativ este lucid, autocontrolat şi autodirijat şi pentru a fi pus în mişcare se cer motivaţii puternice. Indivizii trebuie să se convingă de necesitatea implicării în procesul adaptativ şi singurele mijloace de convingere dacă nu luăm în considerare violenţa – sunt claritatea proiectului şi sentimentul fiabilităţii lui.

Simptiomatic mi se pare faptul că mulţi, foarte mulţi tineri refuză să sprijine proiectele cetoase prezentate pînă acum de clasele politice şi devin (ori riscă să devină) inadaptabili sau încearcă să evadeze din agitaţia asta fără noimă şi să se refugieze în societăţi democratice constituite şi stabile. Pentru că adaptarea se face numai la un mediu echilibrat – sau la proiectul credibil al unui model societal. Din păcate, proiectul credibil al societăţii viitoare nu există încă.

Horia Florian POPESCU

# Heisenberg şi Gadamer

Am observat cu oarecare surprindere că afirmaţia domnului Andrei Pleşu (**Zig–Zag**, nr. 39/1993), conform căreia "intelectualul român a fost mult mai acomodant decît intelectualitatea din alte ţări" poate provoca discuţii, în care este aproape imposibilă examinarea sine ira et studio a acestei chestiuni. Ori eu consider că taxarea într-un fel sau altul a intelectualităţii trebuie precedată (mai degrabă înlocuită) de o analiză lucidă a contextului totalitar şi a antecedentelor sale istorice. Mărturisesc însă că nu mă surprinde amînarea acestui demers, căci psihologic este mai suportabil să acuzi pe alţii sau să-ţi arunci cenuşă în cap, decît să abordezi realitatea aşa cum a fost ea, indiferent dacă aceasta îţi face sau nu plăcere. O asemenea abordare comportă însă anumite riscuri: analizînd realitatea totalitarismului bineînţeles vom constata că intelectualitatea nu putea fi **decît** acomodantă, dar dincolo de această constatare va fi (pentru unii) mult mai surprinzătoare observarea faptului că acest comportament se bazează pe o experienţă istorică deloc neglijabilă. Riscul constă în aceea că va trebui să constate **continuitatea** în comportamentul acomodant al intelectualului şi ar trebui să-şi revizuiască întreaga-i construcţie despre glorioasa implementare a statului de drept. Nu este vorba aici de un caz specific al României. Statele Europei răsăritene, datorită întîrzierii cu care s-au cuplat la procesul de modernizare capitalistă, au **introdus** instituţiile statului de drept, mecanismele economiei de piaţă – paralel cu realizarea naţiunii şi a culturii naţionale. În asemenea condiţii, intelectualitatea nu putea fi decît slujbaşul statului. Chiar dacă erau diferenţe clare între unele grupuri, ele se deosebeau numai prin maniere diferite de a fi în slujba statului naţional centralizat. Numărul celor care aveau opţiuni clar neetatiste era insignifiant. Putem afirma: deplasîndu-ne de la Rin spre răsărit, ponderea intelectualităţii independente descreştea din ce în ce mai mult.

Mă întreb, deci, cine este pregătit pentru asumarea unei noi istorii, în care şi rolul intelectualităţii să fie radical regîndit? Cred că foarte puţini.

Totuşi, trebuie să abordăm această problematică, fiindcă este de o importanţă imediată. Nu putem înţelege haosul în care se zbate intelectualitatea, dacă nu abordăm măcar ceea ce s-a întîmplat în această jumătate de secol.

Chiar şi printr-o investigaţie sumară se poate demonstra că după cel de-al doilea război mondial intelectualitatea nu s-a opus "suflului nou" adus de armata sovietică. O parte a ei a îmbrăţişat rapid noua ideologie, alta a încercat să împace preocupările proprii cu cerinţele vremurilor noi, iar o parte infimă a refuzat compromisul, părăsind şi ţara. Epurările şi represiunile fizice de la sfîrşitul anilor '40 şi de la începutul anilor '50 **nu** s-au produs datorită rezistenţei opuse de această categorie, ci datorită punerii în practică a teoriei staliniste a permanentei ascuţiri a luptei de clasă. În această perioadă, unii intelectuali aveau de suferit nu pentru ceea ce ar fi făcut efectiv împotriva noului regim, ci pentru ceea ce făcuseră înainte. Merită o analiză aprofundată faptul că un număr important de intelectuali au văzut în noul regim nu ceea ce era în esenţă, ci un mijloc de accelerare a modernizării economiei româneşti, o cale spre întărirea statului naţional. Dacă prin anii '60 încep să se înmulţească criticile din partea intelectualităţii, acestea nu vizau sistemul, ci "manifestările" sale maligne. Ei erau convinşi că socialismul ar scăpa de toate neajunsurile, dacă ar fi condus de intelectuali. Abia din a doua parte a anilor '70 se constată în rîndul intelectualităţii acceptarea încetul cu încetul a propriei sale marginalizări. Cu mult în urma apariţiei "economiei secundare" începe funcţionarea timidă a unei "culturi secundare".

Nu cred că diversele strategii individuale şi de grup, puse în practică în cei 45 de ani pot fi judecate global. Totuşi, faptul că nici protestele cele mai vehemente nu ţinteau sistemul socialist–etatist mă duce la concluzia că intelectualitatea, în ciuda evidenţelor, nu a depăşit condiţionarea sa istorică. Nici nu putea. Intelectualitatea independentă se naşte în şi prin economia de piaţă normală, ceea ce nu a existat cu adevărat în România.

Deci, dacă intelectualitatea nu putea fi decît acomodantă, atunci ne putem întreba cel mult: în ce măsură a fost fidelă propriei sale vocaţii? Dar şi aici trebuie să aplicăm o restricţie: altfel se măsoară fidelitatea intelectualului dintr-o ţară totalitară, şi altfel în lumea democraţiilor occidentale. Sartre putea să-i refuze fizicianului atomist calitatea de intelectual dacă acesta nu a semnat un protest împotriva experienţelor cu arma nucleară. În condiţiile dictaturilor est-europene mi se pare însă mult mai operant modelul lui Heisenberg în fizică şi al lui Gadamer în filosofie. Ambii au rămas în Germania nazistă. Primul a lucrat în aşa fel, încît practic a împiedicat realizarea bombei atomice germane, iar cel de-al doilea a predat filosofie fără a face concesii ideologiei naziste.

Au existat şi la noi asemenea intelectuali, fideli vocaţiei lor, fără să legitimeze sistemul totalitar. Vor mai exista oare şi în condiţiile noii libertăţi?

Zoltán ROSTÁS

*Florin MUGUR:*

# "Pendularea între o nebunie şi alta nu mi se pare străină de epoca aceasta"

–Fragmente de scrisori de la Florin Mugur către Mircea Iorgulescu (ianuarie 1990 - ianuarie 1991) –

### *Scrisoare expediată din Bucureşti la 30 ianuarie 1990*

Dragă Mircea,

Dă-mi voie să-ţi spun două cuvinte despre mine. Nu am cui să le spun - şi cu cineva trebuie să vorbesc şi eu, nu? După evenimentele de la sfîrşitul lui decembrie 1989, pe care - trecînd prin mai multe locuri de unde aveam impresia că se trage în mine, pe străzile pustii - am simţit nevoia să le salut şi am făcut-o (un articol în **R.L.** şi unul în **Contemp.**, amîndouă în **decembrie**), bănuiam că va urma o perioadă scurtă sau lungă de reculegere şi examene de conştiinţă. Veşnica mea naivitate de apolitic. S-a ridicat la orizont o Lună în formă de caşcaval şi a urmat o năvală (la care nu au participat toţi oamenii de calitate, dar mulţi dintre ei) la caşcaval - la caşcaval, muscal! la bulivar, birjar! - care nu m-a mirat, dacă mă gîndesc bine, dar a avut asupra mea un efect paralizant. La urma urmei, tot ce se întîmpla era normal, nu? Păi, nu tocmai! Pentru că acea ridicare a copiilor şi a tinerilor care, ei, şi nu amatorii de avantaje, ne-au salvat, fusese un eveniment total anormal, adică în afara oricăror norme stabilite pînă atunci. Mi se părea mie, în imensa mea neghiobie, că ar trebui să urmeze măcar o lună sau două de anormalitate, adică de puritate, candoare, inconştienţă, lipsă de calcul meschin etc. De poezie, dacă vrei. Înţelegeam că acest fenomen nu se poate petrece la toate nivelurile, că ar fi fost periculos să se întîmple aşa, dar măcar între oamenii de litere ... parcă-parcă. N-a fost să fie (deşi, cinstit vorbind, momente de puritate şi de nobleţe sufletească au existat). Citeam uluiţi, în ziua de doi ianuarie, într-o publicaţie nouă apărută într-un orăşel, un ciclu de poezii în care (lucru vizibil pentru un specialist) cuvîntul **Ceauşescu** fusese înlocuit de cuvîntul **Libertate**, cu acelaşi număr de silabe, iar în loc de "epoca de aur" era "epoca ruşinii". Aferim!

Să adaug lucrul cel mai important: că "poeziile" respective rămăseseră la fel de idioate. (...)

### *Scrisoare expediată din Bucureşti la 13 martie 1990*

Dragă Mircea,

(...) În biblioteca mea plină de praf, ultima carte pe care mi-ai împrumutat-o: **Rupture avec Moscou** de un Şevcenco. Deci, **Rupture...**, ai? pe aici se rup multe: prietenii, simple amiciţii, relaţii etc. Se şi clădeşte ceva în loc? Probabil. În locul unei uriaşe singurătăţi colective (ce presupunea legături intraindividuale trainice) se clădesc milioane de singurătăţi izolate care nu comunică. Mda. Sînt pesimist? Nu, dragă, luciditatea mea spune că această epocă insuportabilă (dar incomparabil mai deschisă spre libertate decît blestemata epocă metalică) e, înainte de orice, o epocă a indivizilor şi a posibilităţilor (şi imposibilităţilor) proprii. Nu eşti un ins "tare"? Te cureţi! Competenţă, talent, generozitate, omenie - fleacuri! E momentul în care, în sfîrşit, după o luptă seculară ce a durat mai bine de patruzeci de ani, C.Stănescu, Eugen Florescu, Ilie Purcaru, Mircea Micu, Darie Novăceanu et comp. au devenit directori şi redactori-şefi alături de "mult persecutatul" şi violent "anticomunistul" Ion Cristoiu care, desigur, ca şi ceilalţi, s-a născut cu un scăunel de aur în gură. Te apucă o silă, cher ami, încît îţi făgăduieşti singur că alături de aceşti minunaţi antimarxişti din născare veşnic nu vei sta. Bun, dar unde să stai? Acasă? Păi acasă, într-un sens sau altul (în ultimii cinci ani am publicat **două** articole, iar după 22 dec., totuşi, vreo cinsprezece) stau de atîţia ani. Să aştepţi alegerile? Bine, le aştepţi, dar între cine şi cine să alegi? Pentru mine, zău, era mai simplu: alesesem moartea. La 1 ianuarie, cînd se împlineau şase luni de la moartea Iuliei şi era ziua ei de naştere, eram hotărît să termin. Apoi, desigur, viaţa a devenit interesantă, chiar frumoasă (cîtă vreme se trăia sub ameninţarea morţii venite de pe acoperişuri), apoi numai neplicticoasă, apoi relativ plicticoasă şi în orice caz nespus de sîcîitoare. "Viitor de aur ţara noastră are/Şi prevăd prin seculi a ei înălţare". De acord. Cîţi seculi? Şase, şapte, zece ajung? Că eu nu mai am de trăit decît maximum trei...Nu. Opresc plăcerea la domnu'. Iau un somnifer (nu mai luam!) şi mă duc să mă culc. O să reiau scrisoarea cînd mă voi deştepta. Nu vezi ce idioţenii scriu? (...) Pentru mine, dragii mei, o prietenie veche valorează cît toate convingerile lumii. 1. Prietenia. 2. Valoarea literară. 3. Valoarea morală. 4. Convingerile politice. De cele mai multe ori nici nu mai ajung la punctul patru al sărmanei mele scări de valori... Veche scară, dărăpănată, scîrţîitoare, mîncată de cari - dar pe care cobor (că doar n-o să spui că urc) de atîţia ani.

Trebuie să termin. Fără trăncăneală (prea întîrziat apelul! am trăncănit destul). Totul va fi bine, dacă va fi bine, cînd va fi bine... După era ticăloşilor am intrat (şi e mai bine, fireşte! e **într-adevăr** mai bine) în era trăncănelii şi a lichelelor. Nu trăncănesc toţi. Nu sînt toţi lichele. Deci mai există o speranţă. (Nu mai era; azi este).

Vă îmbrăţişez şi vă sărut pe rînd,
Mugur

### *Scrisoare din 16 februarie 1990*

Dragă Mircea,

Nu am înnebunit şi nici nu am trecut de la nebunia de a nu scrie misive la nebunia de a scrie zilnic. Deşi pendularea între o nebunie şi alta nu mi se pare străină de epoca aceasta, nu numai în România, ci pînă chiar şi în restul Europei; apropo de Caragiale, curînd - sper - îşi va avea şi România faliţii ei - comerciali; de pildă, e imposibi ca unele ziare (se spune că Bucureştiul a ajuns la 150 de publicaţii; multe zac în tutungerii), aoleu, ce mă fac cu parantezele, de cînd mă ştiu am trăit într-o paranteză, se deschid şi se închid parantezele istoriei ca nişte porţi curbate sub presiunea mulţimii, cît despre ziarele superfetatorii (mă prăpădesc după vorba asta neaoşă!), ele vor da faliment (cine? ziarele sau proprietarii? cum o să dea faliment un ziar? eşti nebun, Mugure? ei, nici chiar întreg la minte nu sînt!), domnule, nu se mai tipăresc cărţi, toată hîrtia se duce pe ziare, iar editurile - eh, editurile, care edituri? - ce prelungire de tiraj (cum credeam în primele săptămîni), cînd nici măcar volumul lui Dinescu (o broşurică) nu apare, ci întîrzie; moartea umblă prin tipografii şi citeşte ziarele, mda, mda, şi cu mine ce va fi? şi cu voi cei dragi de la Paris ce va fi (cine sînteţi: trei Iorguleşti, doi Raici, plus sufletul meu care agonizează ca o potaie bolnavă în pragul vostru...).

Paris? Ce Paris? De unde să scot eu douăzeci de mii de lei pentru avion şi cîteva sute de dolari pentru, să zicem, zece zile de stat cu voi? Aud? Deşteaptă e Ambasada Franceză care nu-mi va da viză - în ciuda intervenţiilor lui Dinescu, dacă vor fi - pentru că nu am invitaţia nici unei instituţii! Bravo ei - şi bravo minunatului gînd la sinucidere care m-a părăsit şi care se întoarce cu paşi lenţi şi siguri - îl simt tot mai aproape şi-i zîmbesc (surîsul electoral al Anei Blandiana s-a prelungit precum elasticul pe o mie de figuri ce se destind artificial atît de tare încît ameninţă să crape).

Iartă-mă, nu sînt în stare să-mi adun minţile şi să-ţi scriu coerent şi, eventual, simpatic. Sînt, în acest moment, într-o stare de desnădejde veselă, soarele luminează cele două muze ciunge de ipsos de pe acoperişul aflat peste drum, iar eu - ce? eu, vorba lui Nichita Stănescu, cecsina!

(...) Ce citesc în ziarul de azi? Un titlu: **Scriitorii trebuie să facă politică.** Cine semnează? Nicolae Dragoş? Nu, dragă, Ion Negoiţescu. Îl văd pe Iliescu pe micul ecran - nu îşi reneagă vechile convingeri politice, nu pare lichea, nici o mare inteligenţă nu pare, e cel care, în altă situaţie, ar fi garantat (ha! ha!) apariţia în continuare a cărţilor lui Iorgulescu, Raicu, Sonia, Mugur. Dar în situaţia actuală ce va face? Te rog să nu-mi pui mie întrebarea asta, că nu ştiu ce să-ţi răspund. Şi nici lui să nu i-o pui, că-ţi va da un răspuns onest (în felul lui) şi pe deplin neconvingător. În ţara lui Habarnam se trăieşte - hotărît - mai bine (din punct de vedere spiritual, în primul rînd) şi într-o imensă confuzie care generează nemulţumire, disperare, prostie etc. Şi...Şi...inteligenţă! A! (...)

(Selecţie din grupajul integral publicat în **AGORA**, vol. VI, nr. 2, 1993)

# "Cum m-am adaptat? Făcînd concesii, nu compromisuri"

## – Convorbire cu Anda BOLDUR –

**Cînd istoria au făcut-o mereu "ai tăi" (mai totdeauna rude şi prieteni) cum te adaptezi istoriei făcute de alţii ("ei", "ăştia"); ce opui şi ce spui timpului în care trăieşti? Scriitoarea Anda Boldur, căreia îi datorăm şi unele din cele mai bune traduceri (Cehov, Stendhal, Tenesee Williams ş.a.) apărute în limba română, ne oferă cîteva răspunsuri.**

**T.C.**: Stimată Anda Boldur, vii dintr-o lume cu strămoşi boieri, pomeniţi în cronici şi în balade, de la Dragoş Vodă, lume total diferită de cea în care ţi-ai trăit aproape toată viaţa. La ce te-ai adaptat? Ce principii nu ţi-ai adaptat la vremurile grele prin care ai trecut?

**A.B.**: Un om trebuie să se adapteze principiilor, la condiţiile lui de viaţă şi la împrejurări. Principiile mele nu erau împărţite pe categorii, nu le-am enumerat niciodată, nu le-am "contabilizat"; dar cred că pe toate mi le-am adaptat. Făcînd concesii, nu compromisuri.

**T.C.**: Chiar prietenia, - care poate deveni şi ea un principiu, sau supunerea la adevăr?

**A.B.**: Nu, în nici un caz; prietenia este un lucru sacru, nu puteam s-o adaptez sau nu. Dacă cineva mi-a fost simpatic sau l-am apreciat, în momentul cînd nu eram de acord cu principiile lui nu i-am acordat prietenia; asta, dacă vrei, este o adaptare, în funcţie de...Pînă şi dragostea deşi aici e mai greu de definit, fiindcă, în adevăr poţi să fii împins spre cineva, să ai un sentiment, şi la un moment dat să-ţi dai seama că sînt domenii în care ai păreri diferite şi aici, fără-ndoială, nu poţi să te adaptezi. Mihnea (Gheorghiu n.n.), cînd l-am cunoscut eu, era un tînăr om de stînga cinstit, generos, care a avut mult de suferit. Bănuit, exclus din partid, la un pas de arestare; i s-au făcut nenumărate procese de intenţie. La o şedinţă la Uniunea Scriitorilor, prin anii '50 a fost întrebat (de Novicov? de Moraru?) cu cît îl plăteşte CIA; la Universitate, la catedra de engleză, Vera Călin îl învinuia de cosmopolitism. Acuza de "om al americanilor" i s-a adus chiar pînă în zilele noastre, într-o carte infamă. Viaţa unui om de stînga într-un regim zis de stînga, ce să mai spun...Eu am respectat principiile mai mult sau mai puţin de stînga ale lui Mihnea. Unde n-am mai fost de acord cu el? Cred că atunci cînd, oltean ambiţios fiind, s-a lăsat atras încetul cu încetul spre anumite trepte ierarhice al Partidului. Spre cinstea lui, acolo unde a fost, a încercat totdeauna să facă bine.

**T.C.**: Dar cum te simţeai/adaptai în viaţa de fiecare zi la o realitate mai puţin obişnuită: a fi soţia lui Mihnea Gheorghiu, preşedintele Academiei de Ştiinţe Social Politice, membru în C.C., şi a fi sora lui Gheorghe Boldur-Lăţescu, fost deţinut politic, condamnat fiindcă a vrut să fugă în munţi?

**A.B.**: Mihnea avea relaţiile lui, viaţa lui partinică, şi acasă devenea omul normal care răsufla şi-şi vărsa focul. Niciodată n-a fost stîngist, cu concepţii înguste, dimpotrivă. Acasă vorbea deschis, nu numai el dar şi fratele meu vorbea foarte deschis şi nu se certau niciodată - asta-i culmea! - ; a, eu cu Mihnea, da; eu cu fratele meu da...Neuitatele noastre reuniuni duminicale, "şedinţele" noastre de contrazicere, - continuă şi acum. Nu m-am simţit niciodată împărţită. Mihnea are înţelepciune – ascultă şi cumpăneşte. Iar fratele meu are înţelepciunea să accepte originea orientărilor lui Mihnea. Şi fratele meu şi eu am avut întotdeauna înţelepciunea de a cîntări binele şi răul, chit că noi sîntem de o parte şi Mihnea a fost de altă parte.

**T.C.**: Considerai comunismul etern?

**A.B.**: Eram aşa de cufundaţi în mlaştina asta înfiorătoare, încît nu întrevedeam nici o rază de lumină (În Rusia dura de 70 de ani, asta înseamnă o viaţă de om). Dacă n-ar fi fost Europa Liberă să ne susţină moralul ... Pînă la un punct, părea etern. După Cehoslovacia, însă...

**T.C.**: Participai la recepţii, la premiere, unde, prin forţa lucrurilor, întîlneai VIP-urile epocii, chiar dacă nu neapărat pe "cei doi". Cum te priveau, cum le priveai? În limbajul ultimativ al vremii aceleia - "cu cine erai solidară, pe cine trădai?" Îţi aminteşti sloganul?

**A.B.**: A, nu, nu aveam impresia că trădez, pentru că eu aveam drumul meu, nu făceam afirmaţii care să-mi contrazică părerile, mă adaptam convenţiilor în măsura în care eram politicoasă, zîmbeam, dar relaţiile astea erau aşa de artificiale... Din cînd în cînd "je les cotoyais", treceam pe **lîngă ei**, dar nu m-am simţit niciodată **printre ei**. Am fost solidară cu toţi cei pe care îi simţeam că gîndesc la fel ca mine. La recepţiile de care pomeneşti, printre invitaţi se aflau (oricum, se presupunea) şi turnători. Eu aveam un fel de inconştienţă, adică vorbeam absolut normal, deşi era un risc: interlocutorul să te considere provocator sau să se uite la tine cam bizar. Puţinii care înţelegeau, te apreciau pentru curajul pe care-l aveai. În felul acesta am avut printre diplomaţii străini prieteni cu care discutam absolut liber.

**T.C.**: Ai fost în Piaţa Universităţii, seară de seară...; la ce te adaptai?

**A.B.**: Acolo nu era vorba de adaptare; sau, dacă vrei, era o re-adaptare, o întîlnire cu mine însămi, cea de demult, de la 19 ani, romantică, idealistă, invadată de speranţe. Mă simţeam purificată, plină de bucuria regăsirii mele în ce aveam mai profund. A fiinţei mele adevărate.

**T.C.**: Protejată cum - 45 de ani? Şi cît de crezută de cei care te cunoşteau (numai) în postura de fiinţă invidiabilă social?

**A.B.**: Mi-era egal. Dacă eram crezută sau bănuită - de cei bănuitori - nu mă interesa. Mă simţeam bine în spaţiul liber, pur şi simplu eram fericită acolo; nu-i puţin lucru să fii fericită, nu crezi? Eram, cum nu credeam să mai fiu vreodată.

**T.C.**: Mulţumesc pentru directeţea răspunsurilor.

Tita CHIPER

# NAE IONESCU SAU TEOLOGUL "SPECIALIST" (I)

## Convorbire cu dl. DAN CIACHIR, autorul eseului "Gînduri despre Nae Ionescu" şi al culegerii - în curs de apariţie - "Suferinţa rasei albe", articole publicate în perioada interbelică de conferenţiarul universitar Nae Ionescu.

**- Dle. DAN CIACHIR spuneţi-mi vă rog, ce influenţă credeţi că a avut teologia "neprofesionistă" a lui Nae Ionescu asupra tineretului universitar?**

- Întrebarea dumneavoastră îmi sugerează că ar fi bine să începem discuţia cu articolul cu care Nae Ionescu îşi inaugura, în februarie 1937, colaborarea la revista de **critică teologică, Predania**; revistă condusă de un ucenic al său, tot neprofesionist, adică fără licenţă în teologie, Gheorghe Racoveanu. Sînt întru totul de acord să plecăm de la articolul din 1937, intitulat **Pentru o teologie cu "nespecialişti".**

Textul din **Predania,** în mod paradoxal, nu prefaţează un demers, ci mai degrabă încheia o carieră de teolog mirean. Una începută în anul 1919, o dată prin lecţia sa de deschidere, **Funcţiunea epistemologică a iubirii,** o adevărată mărturisire de credinţă creştin-ortodoxă, rostită la Universitate; a doua oară prin articolele cu subiect teologic pe care în acelaşi an începea să le publice în **Ideea europeană.** Ceea ce teoretizează Nae Ionescu după 18 ani de carieră de teolog "nespecialist" a fost un fenomen firesc: mirenii sînt chemaţi şi ei să teologhisească. Nu e numai un drept, ci şi o datorie, după cum ne încredinţează unul din marii profesori de drept canonic, Liviu Stan, într-o lucrare din anul 1938 rămasă fără pereche: **Mirenii în Biserică.**

Aşadar, o atitudine firească, dar a cărei tradiţie se pierduse odată cu laicizarea, era percepută drept extravaganţă. Nae Ionescu mărturisea Ortodoxia. Şi Mircea Vulcănescu ne spunea în cartea sa recent editată, cum el şi congenerii săi se mirau de faptul că în anii '20 exista un conferenţiar de logică, om ciudat, care nu numai că mergea duminica la biserică, dar mai şi îngenunchea, în momentele consacrate, la Liturghie. Nu era numai un teolog "nespecialist" de cabinet, ci şi un dreptmăritor. A şi predicat în biserică, aşa cum, peste decenii, şi chiar în anii comunismului, avea să mai predice, cînd i-o cerea Patriarhului Justinian, un alt intelectual strălucit, profesorul Alexandru Elian. Deci, Nae Ionescu nu a fost doar un intelectual teist, ci a fost şi un fervent practicant. În ce-l priveşte pe profesor, el ţinea la loc de cinste raţiunea şi operaţiile ei, aşa cum arată în cursul de **Teoria cunoştinţei** susţinut în anul 1925. În vie tradiţie ortodoxă, el nu amesteca ştiinţa cu credinţa - acolo unde nu era cazul - dar nici n-o osîndea pe cea dintîi. El a avut grijă să reamintească următoarele fapte: că scolastica îşi are izvoarele în Răsăritul bizantin; că pravoslavia e prin excelenţă toleranţă şi nepolitizabilă, că nu putem rupe Vechiul Testament de cel Nou, cum ar fi vrut unii în epocă...

Influenţa lui Nae Ionescu s-a manifestat la universitate şi a prins prin autenticitatea ei. Chiar şi oameni care îl detestau, din motive de orientare politică, precum Gr. Gafencu, i-au recunoscut "misticismul". Pe de altă parte, Nae Ionescu a apărut într-un moment spiritual prielnic religiozităţii. Dar în privinţa discipolilor, nu trebuie să exagerăm. Cei mai străluciţi ucenici ai săi, începînd cu Mircea Eliade căruia profesorul i-a sugerat să se ocupe de trecutul religiilor, continuînd cu Emil Cioran şi Constantin Noica, aceştia n-au devenit nişte ortodocşi. Poate şi pentru că Nae Ionescu practica un îndemn fundamental al Ortodoxiei: acela de a respecta libertatea semenului. Îl recunoaştem în această deorbare de la pisălogeală **pro domo** şi prozelitism.

***"Nae Ionescu a intuit valoarea teologilor ruşi din exil într-o vreme în care ei abia îşi începuseră surghiunul"***

**- Dar dezbaterile pe tema sacrului din revistele "Logos" şi "Predania" ca şi cele din ziarul "Cuvîntul" ce medii au influenţat?**

- Cam tot aceleaşi medii ( a avut şi mulţi snobi şi snoabe care l-au admirat). Desigur, rubrica sa **Duminica,** din **Cuvîntul,** trebuie să fi avut un public şi o audienţă mai largă. Nae Ionescu a fost acela care a demonstrat că nu e o ruşine să fii intelectual şi **mistic** într-o vreme în care credinţa nu-i dădea afară din casă pe oamenii cu diplome şi bibliografie.

Aţi pomenit "revista internaţională de sinteză ortodoxă" **Logos.** Puţini cunosc această publicaţie direcţionată de Nae Ionescu şi Victor N. Popescu din care a apărut, în 1928, un singur număr. Dar cu ce colaboratori! **Florovski, Nicolai Berdiaev, Lev Karşavin...** Nae Ionescu a intuit valoarea teologilor ruşi din exil într-o vreme în care ei abia îşi începuseră surghiunul. În plus, într-o vreme în care unele cercuri catolice jubilau de nenorocirea care se abătuse asupra Bisericii Ruse, Nae Ionescu a scris lucruri pline de simţire faţă de soarta Patriarhului Tihon şi a mitropolitului pribeag Antonie al Kievului. Şi în aceeaşi vreme, cînd mai persista asupra lui Origen pecetea blestemului de la Niceea, Nae Ionescu îl citea cu delectare pe teoreticianul apocatastazei şi proiecta o ediţie de opere ale sale. De altfel între aceşti doi răsăriteni a pendulat: între Apostolul Pavel, despre care a lăsat o serie de comentarii intitulate **Căderea în Cosmos** într-un vraf de scrisori trimise Cellei Delavrancea, şi între întemeietorul hermeuticii creştine alexandrine.

**- Ce credeţi despre felul în care aspra disciplină bisericească receptează îndrăznelile intelectuale ale lui Nae Ionescu?**

- Un om care a vrut să aibă operă scrisă şi care nu a tipărit decît o carte, culegerea de articole **Roza vînturilor,** editată şi aceea la iniţiativa altora (profesorul Al. Rosetti şi Mircea Eliade) nu putea să fie decît un om smerit, chiar dacă umbla în Mercedes şi locuia într-o vilă somptuoasă, oricît de paradoxal ar părea ceea ce spun. A execrat constant atît autorlîcul cît şi originalitatea pe care o punea întotdeauna între ghilimele. Îl atrăgea fapta, nu rodul ei. În teologie nu poţi fi **creator.** Cu cît eşti mai fidel Scripturii, Predaniei şi Sfinţilor Părinţi cu atît eşti mai bun teologhisitor. Şi Nae Ionescu era îmbibat de duhul smeritei cugetări, de patristica orientală. Asta nu l-a scutit de unele **ipoteze** îndrăzneţe dar caduce. Prin analogie cu existenţa umană, probabil a afirmat că nu este exclus ca Dumnezeu să fi creat Cosmosul întrucît se simţea "în lipsă". Ori noi ştim că între cele Trei Persoane ale divinităţii raportul e de iubire, deci de echilibru şi plenitudine. La fel cu ipoteza potrivit căreia pe Cruce ar fi suferit Dumnezeu. Or, aşa ceva este exclus. Sf. Ioan Damaschin, în **Dogmatica** sa, arată limpede cum stau lucrurile. Iată, aşadar, că şi un om atît de versat în dogmatică a putut formula două teleogumene şubrede.

Cu tot rolul său important pe care l-a jucat în îmbisericirea tineretului universitar, Nae Ionescu nu a fost un răsfăţat al Bisericii şi nici al ierarhiei interbelice. E suficient să amintim că Patriarhul Miron Cristea a pus să fie pictat un chip de diavol în pridvorul catedralei patriarhale, printre osîndiţii la focul veşnic; Patriarh care, citim în **Predania,** îşi zugrăvise părinţii în tinda aceluiaşi locaş.

Aş mai aminti reacţia părintelui Stăniloae din amplul articol **Naţionalismul sub aspect moral,** inclus în volumul **Ortodoxie şi românism,** unde Nae Ionescu nu este acuzat de naţionalism - cum v-aţi aştepta -, ci de protestantism şi fatalism. Citez: **Dl. Nae Ionescu împărtăşeşte cu dl. Radu Dragnea părerea că trăirea în ciclurile naturale ale vieţii nu ne mîntuieşte, că mîntuirea e în funcţie de trăirea în universalism. Dar întrucît socoteşte că ieşirea din aceste cicluri nu e posibilă, conclude că nici mîntuirea nu e posibilă în veacul de acum, în istorie. Prin urmare un fatalism şi un pesimism absolut.** Nae Ionescu n-a răspuns acestui articol care venea în întîmpinarea unui articol al său din **Predania.**

**- Prin "gesturile" sale Biserica Ortodoxă din perioada interbelică a fost oare mai ataşată de teologul Nichifor Crainic decît de conferenţiarul Universităţii bucureştene Nae Ionescu?**

- Indubitabil. Dar înainte de a detalia, aş îndrăzni să spun că e vorba de două "şcoli", de doi magiştri, unul cu diplomă în Teologie (Crainic), altul bogoslov "nespecialist". Toţi ucenicii lui Nae Ionescu aproape că l-au detestat pe Crainic. Termenii în care vorbesc despre el Vulcănescu sau Noica sînt duri, lipsiţi de menajamente. Şi cred că dacă îţi place Nae Ionescu, nu poţi avea "organ" pentru Crainic. Ca să nu-mi fac păcate, i-am citit de trei ori **Nostalgia paradisului** şi de fiecare dată mi-a displăcut tonul săltăreţ al acelor prelegeri care mustesc de familiaritate. Autorul e grefat pe gazetărie iar suficienţa sa are chiar o voioşie protocronistă **avant la lettre.** Însă Crainic e băiatul de la ţară, plecat cu traista-n băţ spre şcolile oraşului corupător, şcoli care vor face din el un "domn cu carte" care nu şi-a uitat obîrşia. Frusteţea lui place. În el se recunosc mulţi. În vreme ce Nae Ionescu e un "frămîntat", un solitar, un om care are curajul să spună **nu ştiu** ori să tacă. Există o indelebilă gravitate în meditaţiile sale, în sinceităţile sale, în seriozitatea cu care **pune** o problemă. Nae Ionescu e "naţionalist" în articolele politice (unde este şi antidemocrat mărturisit şi anti-liberal), dar nu în paginile în care teologhiseşte. Şi era firesc ca oamenii Bisericii să se regăsească mai degrabă în populismul bisericesc al lui Crainic decît în cugetarea gravă pînă la crispare a lui Nae Ionescu. Crainic a ţinut cont de etnoteologie. A fost un Păunescu al vremii sale. Iar dacă ne gîndim la ierarhia de atunci a Bisericii, găsim între vlădici un Gherontie de Tomis destul de şters, un Lucian Triteanu care devenise episcop întrucît îi lăsase nevasta lui Goga în schimbul engolpionului şi alţi asemenea "văduvoi", cum îi numesc călugării... Puţine personalităţi ori veritabili cărturari: Nicolae Bălan, în primul rînd, apoi Tit Simedrea, viitorul mitropolit al Bucovinei şi prieten apropiat al lui Nae Ionescu. Aceasta e contemporaneitatea pe care a fermecat-o şifonatul director al **Gîndirii.**

În fine, Crainic, profesor de Teologie, nu putea decît să cînte în struna ierarhiei, să încurajeze fenomene de episcopocraţie, în vreme ce Nae Ionescu nu l-a menajat pe Patriarhul Miron Cristea şi nici pe alţi sinodali. Adaug însă că în ultimul deceniu am întîlnit clerici şi chiar ierarhi (îndeosebi tineri) care admiră teologia de "nespecialist" a lui Nae Ionescu şi înţeleg la adevărata ei valoare puntea pe care a întins-o el, în mediile intelectuale, între învăţătura Bisericii ortodoxe fidel şi lapidar formulată şi laicizatele cercuri ale intelighenţiei de care pomeneaţi la începutul dialogului nostru.

**- Părintele Galeriu, admirator al profesorului de logică şi metafizică, a afirmat că Nae Ionescu este "singurul nostru filosof ortodox". Sînteţi de acord?**

- Nu numai că sînt de acord dar îl şi invidiez pentru această formulare pe cît de sintetică pe atît de reală.

A consemnat
Ariadna ZECK

## O HOTĂRÎRE BISERICEASCĂ RĂSĂRITEANĂ, RĂSPUNS LA O SCRISOARE A PAPEI PIUS IX

"«La noi n-au putut niciodată nici patriarhi, nici sinoade să introducă lucruri noi, pentru că apărătorul religiei este însuşi trupul Bisericii, adecă poporul însuşi.»

Textul nu e mai vechiu de trei sferturi de veac. Prietenii mei vor trebui să-l gîndească. În el însuşi, şi în consecinţele lui.

Ce spune textul acesta e clar: nu există, într-un anumit sens, deosebire între cler şi laici. Şi mai ales nu există în sînul bisericii celei adevărate şi veşnice o biserică a ...şcolarilor, alături de o ecclesia docens".

*(NAE IONESCU -1926)*

## Scrisori deschise

### Exerciţiu cu mănuşi

"Dragă Cazimir, urări de bine la început de scrisoare; de asemenea, scuze pt. scrisul hiperchircit, cauzat de frig... (Ia să vedem noi dacă nu scriem mai bine în crayon? Parcă nu. Pix? Aş!)

"Reloăm": mă găsesc (cu greu) la becese, într-un mediu polar. De data asta nuanţele sînt altele: cotă de gaze este (cică); nu avem însă fochist. Quinte invigorating. Fac o mică pauză şi-mi pun mănuşile - cu un deget: nu cred că va fi uşor de scris.

Exerciţiu cu mănuşi.....

Exerciţiu tot cu mănuşi: lizibil dar agaçant. Aproape caligrafic. Nu randament; prefer fără...

Aşadară: în ziua de 17 nov. 1985 a nins zăpadă în Bucureşti. La vederea ei, m-am bucurat; la străbaterea ei - nu! (Sînt revoltată de ce urît pot să scriu! Este, oare, lizibil? Dacă ţi-aş spune cîte pullovere şi hanorace am pe mine, nu m-ai crede: 6 (şase), plus o pătură, 3 pantaloni **mit** pîslari + 3 şosete + blăniţă pe talpă + fular + căciulă. Gest trufaş: scot mănuşile (după cum ţi-am spus). Am recitit şi ce ţi-am puricit/chircit: cum scurtează şi turteşte frigul ideile - lucru mare! Îngîndurată, X

20.11.1985. Sînt costumată ca ieri; să nu te aştepţi la mare lucru... Spre marea, adînca mea consternare, copiii de la metrou s-au oprit din lucru la ivirea primului fulg; n-aş vrea să cred că nu vor termina pînă la sfîrşitul anului (curent)!

Nu mai scriu că e prea enervant. Am şi strănutat. Păstrează scrisoarea asta şi arată-mi-o în zilele fierbinţi la 2 Mai. Take good care of yourself, dîrdîind XX

22.11.1985. Este astăzi mult mai bine la bibliotecă. Apărut fochist. Sigur, nu mă rumenesc în căldură, dar mi-am deznodat fularul şi am şi mîinile calde.

Plouă acum la Bucureşti, nu ştiu cum e la voi. De trei zile mă întorc pe jos acasă; mi-ar trebui, **though**, niste apres-skiuri. Mă surprind într-un mood didactico-filosofic relaxat destul de drăguţ şi recitesc Franny and Zooey. Pe curînd, XXX"

## Citit/auzit

"Nu te enerva că doi şi cu doi fac patru... Dacă înţelegi acestea, mintea îţi va inspira soluţii optime în orice situaţie. (...) Chipul tău programează lumea cu nuanţe afective. Tu eşti un programator inconştient al lumii. Mereu funcţionează între tine şi alţii o **hipnoză spontană**, neştiută dar puternică. Oamenii se sugestionează tacit prin chip, atitudine, culori, aşteptări. (...) Dimineaţa, la sculare, ridică-te din pat lent, dar ferm. Evită gesturile sacadate, pentru a obişnui inima la ritmul diurn. Spălare pînă la brîu, dar cu apă puţină. Purificarea limbii. (...) Fă exerciţiul zilei, dimineaţa, în loc retras, aşezat pe scaun, coloana dreaptă, mîinile împreunate pe genunchi! Destindere şi fermitate, respiraţie lentă! Fă linişte în minte, păstrează linişte totală 12 secunde. Mintea golită de orice grijă. Apoi evocă numele lui Dimitrie 12 secunde, repetîndu-l de 6 ori. (...) La mîncare, evită două greşeli: abundenţa şi întunecimea hranei. Ştim că europenii mănîncă, peste trebuinţele corpului, trei chintale şi jumătate de alimente pe an. În privinţa asta, nu fii european. Francezii mănîncă multe preparate cu conservanţi: să nu fii francofil la mîncare. Nu mînca între mese. Americanii au 13 contacte cu hrana, pe zi: fii ne-american, dar numai în privinţa asta. (...) Mai gîndeşte-te că pîinea nu este aliment, ci medicament. Aşa se face trecerea de la mîncatul ca act biologic la actul conştient şi spiritual. Această conştientizare te predispune la mobilitate mentală de care ai nevoie în această zi. (...) Ochii deschişi, dar privind lăuntric. Spune mental: «Am doar trei trebuinţe.» Repetă aceasta de 6 ori. Bate de 6 ori la uşa subconştientului şi ţi se va întredeschide doi milimetri. Respiră profund. Expirul mai lung decît inspirul. (...) După «lectio divina», sînt sigur că-ţi va urma o inspiraţie despre cum să cîştigi o duminică de atîtea ori pierdută. (...) Mînia este mare consumator de energie... Nu te mînia că există obstacole. Mînia perforează şi strică acel înveliş energetic nevăzut... Există boli grave din mînie... Nu te mînia pe Balcani şi pe balcanici, ci deschide ochii."

Vasile ANDRU -
"Exerciţiul zilei" în *Evenimentul zilei*

### Din ciclul "Ce caut eu aici?"

Transportul în comun, întotdeauna insuficient, reuşeşte să facă din fiecare un intrus. Bătrînii, primii vizaţi, se află în treabă cînd lumea merge la lucru, şi în optica celor care îi apostrofează n-ar trebui să iasă dacă nu pot parcurge orice distanţă pe jos. Între orele de vîrf, cetăţenii onorabili sînt la muncă şi nu se plimbă brambura prin oraş. Controlorii, atunci cînd încap, sînt oricum în plus: de ce nu vin cînd stăm ca sardelele? Copiii încurcă pe toţi şi dacă nu merg la şcoala de lîngă casă sînt elitişti sau chiar de ştabi: de ce nu sînt duşi cu şofer? Peste toate, replica unei femei într-o ceartă la înghesuială: "Ce, te dai domn? Domnii merg cu maşina lor!"

Sorin GHERGUŢ

*Din viaţa unui extremist de centru*

## O manipulare pînă la Dumnezeu

Merg la fotbal de peste 50 de ani de viaţă şi activitate ludică, scriu cronici sportive de peste un sfert de veac; m-am făcut de rîs în faţa multor oameni serioşi; totuşi aş zice că – spre diferenţă de politică şi economie – mă cam pricep în domeniul ăsta unde extrema stîngă se numeşte Ilie Dumitrescu, extrema dreaptă Lăcătuş, liberul arbitru fiind un om îmbrăcat în negru, la centru. Am cîntat în '70 Guadalajara, adică prima calificare a României într-un campionat mondial, am delirat în '86 cînd Steaua a cîştigat la Sevilla Cupa Campionilor Europeni (cu Puiu Iordănescu, antrenor-jucător intrînd, după pauză, să ţină acel 0-0...), am mers pe pereţi cînd în '89, România - tot cu Gică Hagi, tot cu Gică Popescu, tot cu Sabău, Ionuţ Lupescu, cu mai toţi oamenii acestei generaţii excepţionale - a întors toate pronosticurile, a învins Danemarca cu 3-1 pe Ghencea şi s-a calificat pentru Roma, la Mondialele din '90. Ceauşescu, ţin minte ca azi, le-a transmis prin telefon îmbrăţişarea lui şi ei s-au dat emoţionaţi. Mai trebuie spus că "Ceauşescu şi fiii" le-au creat condiţii excepţionale acestor fotbalişti talentaţi pînă la geniu. Nea Nicu şi băieţii lui au fost adevăraţi Tapie şi Berlusconi pentru aceşti tineri, patronii lor, noi continuînd să ţinem la ei şi să-l detestăm pe El; fotbalul ne dă o bibliografie specială la "Io, Supremul". O singură prostie a emis conducerea de partid, tipică pentru ce era în mintea lor de patroni români: să nu-şi vîndă jucătorii unor cluburi străine! Cea mai mare grijă a unui cronicar de fotbal, atunci, consta în a nu lăsa victoriile pe mîna lui Ceauşescu, să le manipuleze pentru "Cîntarea României" lui. Numai cei care nu ştiu ce înseamnă sportul uită sau nu suportă adevărurile despre manipularea lui, una din cele mai dureroase desfigurări ale corolei de plăceri a lumii. Numai cei care nu ştiu ce înseamnă sportul şi lumea lui nu-şi pot da seama ce sinistru e acest totalitarism care strică şi scrînteşte jucătorii, făcînd din ei, mingicarii - oameni politici, membri de partid, justiţiari, tribuni ai poporului, sfinţi, apostoli, semne cereşti, naţionale şi alte grandomanii într-un joc care, orice s-ar spune, n-a fost inventat pentru a instaura dreptatea pe pămînt!

Pe măsura acestei neînţelegeri nu este azi decît gogomănia flaubertiană a expresiilor care viscolesc în presă, de miercurea trecută, de cînd aceiaşi care s-au calificat pentru Roma în noiembrie '89, au realizat "o nouă revoluţie, o alternativă, o schimbare" (cu majuscule!), strictul adevăr entuziasmant fiind acela al unei victorii asupra Ţării Galilor cu 2-1, printr-un joc inteligent, printr-o "meserie" la cele mai bune standarde internaţionale, însuşită bine, de 4 ani, în străinătate.

Politica s-a aruncat, grămadă, să recupereze balonul: Un şef al opoziţiei se laudă şi e lăudat două zile fiindcă a indicat exact rezultatul final! Preşedinţia se exprimă şi ea intempestiv la TV, legînd victoria de la Cardiff de tratativele cu FMI, ca şi cum raportul dintre aceste fenomene ar fi natural. Fiindcă pentru "Mondiale" s-au calificat ruşi, greci, bulgari şi români, Dumnezeu e consacrat ca ortodox, de unde întrebarea ce facem dacă o catolică (islamiştii fundamentalişti nu s-au calificat!) va ieşi campioană mondială? Sub o ştire - chiar lîngă frontispiciul ziarului! - că un băieţel de 2,5 kilograme s-a născut odată cu clipa victoriei (ei, şi?), o doamnă ziaristă - care la timpul potrivit ne-a anunţat că avem nevoie de Snegur, apoi de Elţîn - îl consacră pe antrenorul Naţionalei drept "omul de care aveam nevoie acum..." În faţa unei asemenea perspective naţionale par mult mai deştepţi în lirismul lor cei care scandează: "Decît Văcăroiu/ Mai bine Răducioiu!". Ei au măcar un haz al viersului. Cei corecţi se dovedesc deţinuţii de la Jilava care noaptea, la telefon, felicită "Naţionala" în bloc, fără politică şi tendinţă. Nimic însă n-o poate opri pe ziarista care-l investeşte pe antrenorul Naţionalei şi ca "golan de onoare", să conchidă, obsedată de ale ei: "Victoria din noaptea asta, nu ne-o poate confisca nimeni". Cum, nimeni nu mai poate confisca nici un 2-1? Dar politichia noastră ce face, cu ce se ocupă, la ce veghează, zi şi noapte, intransigentă pînă la Dumnezeu?

Radu COSAŞU

## Amintiri de lectură

### Intelectualul, revoluţia şi puterea

În ultimele săptămîni, Televiziunea a pus în discuţie, prin cîteva emisiuni, soarta intelectualului în aceste tulburi vremi ale tranziţiei.

Nu vreau să mă lansez în demontarea şi explicarea unor mecanisme care au condus şi menţin încă intelectualul (autentic) pe o poziţie ingrată în faţa societăţii. Mi-e teamă că n-aş face decît să calc pe drumuri deja bătătorite. Nu sînt adeptul "Turnului de Fildeş", dar nici al "fluturării steagului" şi pistolului. Cred în forţa dialogurilor sincer şi constructiv deschise între diversele grupuri de intelectuali autentici, prin raportarea faţă de adevăr.

Nu e mai puţin adevărat, din păcate, că, a-i aduce pe marii intelectuali de azi, în dezbatere publică, pe micul ecran, să explice şi să se explice, este un demers ce funcţionează numai pentru ceilalţi intelectuali, rămaşi acasă în faţa televizoarelor. Încă, deocamdată, cuvintele salam, pîine, dolari, bere, căldură miros mai bine decît cuvintele adevăr, cultură, inteligenţă, meditaţie, morală etc. Apoi, în nici una din aceste emisiuni nu s-a explicat clar un lucru extrem de simplu: care este aria conceptului de morală intelectuală. Unui om simplu, dacă-i spui că un intelectual nu are morală, va înţelege că acesta e ori alcoolic, ori curvar, ori hoţ sau, mai rău, toate acestea trei la un loc. Iar dacă-i spui că morala unui intelectual se defineşte în funcţie de adevăr, îl bagi de tot în ceaţă, pentru că, deşi omul simplu nu înţelege noţiunea de relativitate,vremurile îl obligă să creadă în sintagma "fiecare cu adevărul său". Cum spune André Glucksmann, "devine iluzoriu să speri că ideile se vor schimba cînd însuşi felul de gîndire e infectat" ("Prostia" - pag.47).

Într-una din acele tragice nopţi de după 22 decembrie 1989, cînd începuseră "luptele cu teroriştii", am trăit un moment cutremurător, care pentru mine a însemnat mai mult decît mormanele de morţi. Justificarea mi-am găsit-o în ideea lui Eminescu, din "Luceafărul": "dar piară oamenii cu toţi, s-ar naşte iarăşi oameni". Mă întorceam acasă, noaptea pe la trei, cu doi prieteni, după ce bîntuisem prin Bucureştiul aflat în stare de război. În Piaţa Palatului, tancurile armatei române trăgeau asupra Muzeului de Artă. Teroriştii ascunşi acolo se numeau Rembrandt, Velazquez, Pissaro, Van Eyck, Bruegel, Baba, Petraşcu, Brâncuşi etc. Eram obsedat şi îngrozit de ideea că se poate trage cu tunul şi mitraliera în Muzeu. Mergînd pe stradă, am fost ajunşi din urmă de un grup mai mare de cetăţeni, foarte belicoşi şi "anti-terorişti". Eu tocmai le spuneam prietenilor mei că este îngrozitor că arde Muzeul de Artă, unde sînt atîtea tablouri de valoare. Am fost auzit de cei din celălalt grup şi o voce de mitocan mi-a răspuns cu aplomb: "Ete, na! Dă-le dom'le , dracului, de mîzgăliturî! D-asta îţi arde? Facem noi altele! Principalu' e că moare oamenii pă capete!".

Fireşte că nu am răspuns în nici un fel, dar am simţit un cuţit în inimă. Poate că omul care îmi răspunsese fusese cu mine, în noaptea de 21 spre 22 decembrie, pe baricade în Piaţa Universităţii. Şi poate că atunci fusesem "fraţi". Dar acum Ceauşescu fugise, "Revoluţia învinsese" şi iată-ne, brusc, pe două poziţii ireconciliabile. Cine îl învăţase pe omul acela că el ar putea face oricînd o "mîzgălitură" de valoarea unui tablou de El Greco? Atunci am avut presimţirea că se va întîmpla ceva rău într-un viitor nu prea îndepărtat. Confirmarea acestei presimţiri am avut-o în momentul cînd o parte a bucureştenilor, strigînd "Moarte intelectualilor!", îi aplaudau pe ortacii lui Cosma, în 13-15 iunie 1990.

Închei cu o idee a lui Ernesto Sabato din "Abaddon, Exterminatorul", idee care, pe măsură ce au trecut anii, din acel decembrie 1989, mă obsedează cel mai tare: "Aşa că, orice Revoluţie, oricît ar fi de pură, mai ales dacă este pură, este sortită să se transforme într-o birocraţie murdară şi poliţienească, în timp ce spiritele cele mai alese sfîrşesc în închisori sau ospicii". La noi, din fericire, nu s-a întîmplat decît o parte din această premoniţie şi anume cea legată de birocraţie, care este însă cea mai puţin relevantă. Spiritele noastre alese, intelectualii nu sînt ameninţaţi, încă, cu închisoarea sau ospiciul, la propriu. Dar la figurat? Dar "închisoarea noastră, cea de toate zilele?" Nu cred în această "Revoluţie".

Cristian CRISBĂŞAN

# Cea mai bună piesă românească a anului ...

## 1991: Matei Vişniec, Angajare de clovn; 1992: Alina Mungiu, Evangheliştii. Editura Unitext, 1993

Pentru cineva care suportă "invitaţia la teatru" ca pe o corvoadă, primirea unei cărţi conţinînd două texte dramaturgice are ceva de farsă... Şi totuşi, nu este; între idiosincraziile mele, alături de spectacolul de teatru: ultimul, la care am rezistat amical şi comic, a fost coregraficul **Phaedra** al lui Purcărete care, din cît am izbutit să văd într-o oră (ce mi s-au părut cinci, putea să se cheme la fel de bine **D.K.M. - Ro 646**...!), nu stau, din fericire, nici ascultarea lui (vestitul "teatru radiofonic"), nici citirea "partiturilor". Ba dimpotrivă: textul de teatru, exhibat în rudimentele lui instrumentale (paranteze explicative, indicaţii de mizanscenă etc.), găsesc că este nu doar mai înduioşător, ci chiar mult mai interesant decît "produsul finit" - în vremuri ca acestea, cînd regizorii nu mai respectă nici textele, darmite parantezele...

Întîi de toate, iniţiativa UNITER-ului trebuie salutată: strîngerea celor mai bune piese ale anilor ... este **common practice** în alte ţări, deci este binevenită şi la noi. În al doilea rînd, inaugurarea acestei serii cu Matei Vişniec (marele nedreptăţit al recentului festival de teatru şi - aş zice - de vanităţi (dez)organizatorice) şi cu Alina Mungiu este de bun augur; să sperăm că lucrurile vor continua în acelaşi sens.

"Angajare de clovn", piesa lui Vişniec jucată şi de Teatrul "Levant" cu mult succes pare-se (evident, nu am văzut-o...), este un text cu real "cîrlig", trecînd, oarecum previzibil, de la comedie la dramă. "Mesajul" nu e important: putem vedea, după înclinaţiile fiecăruia, o "parabolă amară" a condiţiei umane sau (doar) a celei de est-europeni-după-căderea (a Zidului), şi tot aşa... Replicile, în schimb, sînt irezistibile; cred, în plus, că Vişniec este unul din puţinii căruia nu-i lipseşte doza de tragic în deriziune, după cum ştie la perfecţie ("profesionalism"? intuiţie?) să **treacă în poezie** hohotul de rîs cel mai clocotitor: "Sînt leoarcă şi mă-ntind leoarcă. E foarte greu să arăţi că eşti ud leoarcă. (...) Pe toţi i-am terminat cu număru' ăsta. Numa' săli pline-am avut. Toate... Zi, Peppino, cum a fost? Eu zic c-a fost bine, Este? Mai ales cu ploaia. Nu? Cu ploaia e toată chestia, cînd mimez ploaia? Nu? - **Peppino**: Dar..."

Cu Alina Mungiu, sîntem în cu totul alt registru. Deşi la fel de spectaculos, "Evangheliştii" este un text mai subtil, nu atît existenţial cît filozofic - în sensul nedemonetizat al acestui termen. Povestea e simplă (nu v-o deconspir totuşi), însă Alina Mungiu face din această simplitate o "clauză de construcţie" care, în final, se dovedeşte cît se poate de abilă: **less is more**. Complexitatea piesei devine tot mai evidentă pe măsură ce înaintezi. Replica e "deşteaptă", iar insolenţa - considerabilă! -, niciodată neelegantă. "Moralistă" cu ghilimelele de rigoare, Alina Mungiu nu se poate abţine să nu "arunce" în gura personajelor sentinţe memorabile, aproape aforistice: "Ce-i mai trebuie istorie unui popor care le ştie pe toate dinainte?"; "Pentru a căpăta viaţa veşnică îmi ceri să regresez intelectual cu cîteva sute de ani"; "Popoarele nu pot fi guvernate în numele raţiunii"; "Aici, în Orient, toată lumea e înnebunită după minuni. De doctrine n-are nimeni chef. Pe căldura asta! Dar o minune bună, asta mai trezeşte oamenii din amorţeală! Mai ales dacă este şi scurtă..." Tensiunea piesei este a unei lucidităţi uşor acre, însă admirabil "pusă în pagină".

"Evangheliştii" e un text care, fiind atît de bun, va sfîrşi prin a fi "pus în scenă" şi "jucat". Din păcate...

Alex.Leo ŞERBAN

**P.S.** - Oricît am lăuda străduania celor implicaţi de a scoate aceste două piese cît mai repede, nu putem trece cu vederea redactarea (computerizată) vădit neglijentă...

## Bon de lectură

# Europa teatrală la Budapesta

Anul trecut, pe lunga listă a festivalelor europene de teatru s-a mai adăugat unul, "Festivalul Teatrelor Europei", a cărui primă ediţie s-a desfăşurat la Düsseldorf.

Anul acesta, Budapesta, capitală cu adevărat europeană, transformată uluitor de "valul capitalist", a făcut un considerabil efort financiar şi organizatoric pentru a primi celebrele trupe teatrale de la Piccolo, Maly, Royal National Theatre, Dramaten etc. Pe lîngă ele, şi tineri regizori din toată Europa.

Prefigurînd mult rîvnita Europă Unită (măcar din punct de vedere cultural, dacă nu şi economic), festivalul a devenit un adevărat regal teatral prin prezenţa unor spectacole regizate de mari personalităţi ca Giorgio Strehler, Lev Dodin, Ingmar Bergman. Ajuns la Budapesta pentru cea de-a doua parte a festivalului (cea mai "fierbinte" în privinţa titlurilor), am aflat cu bucurie că din prima parte s-a detaşat spectacolul Teatrului Bulandra cu "Teatrul Comic" de Carlo Goldoni, în regia lui Silviu Purcărete.

"Quartet" de Heiner Müller în viziunea Teatrului Lliure din Barcelona nu era, din păcate, spectacolul care să mă ţină "în priză" după cele patrusprezece (14) ore de tren semiîncălzit. Un spectacol în doi, cu multe travestiuri, muzică italiană şi dansuri.

Spectacolul ruşilor, însă (considerat, într-un fel, evenimentul festivalului), avea să ridice efectiv sala în picioare, ovaţionînd o montare de o fantezie, forţă şi plasticitate ieşite din comun. "Gaudeamus" regizat de Lev Dodin la Teatrul Maly trata într-o manieră poetică şi ironică viaţa soldaţilor din fosta Armată Roşie. Cu o trupă de tineri actori şi studenţi-regizori excelenţi ce cîntau, dansau, patinau ("ai dracu', prea ştiu de toate ruşii ăştia!... au zis unii), spectacolul lui Dodin găsise în Ungaria un public ce exorciza într-un fel propria experienţă legată de prezenţa Armatei Roşii.

Spiritul italian, prezent prin spectacolul cu "Piaţeta" de Carlo Goldoni în regia lui Giorgio Strehler, n-a triumfat, atît cît merita de fapt, în faţa publicului ungar.

Spectacol poetic, înveşmîntat şi la propriu şi la figurat în zăpada efemeră a începutului de Carnaval veneţian, "Piaţeta" are vitalitatea şi în acelaşi timp fragilitatea unui mare spectacol.

În buna tradiţie a umorului negru englezesc, Teatrul Naţional din Londra a prezentat un "musical thriller" de Stephen Sondheim, "Sweney Todd", regizat de Declan Donnellan, în care un bărbier priceput şi proprietăreasa unei plăcintării falite "pun de-o afacere prosperă", transformînd clienţii bărbierului în materia primă a plăcintelor cu carne. Cam sinistru, e adevărat! Dar cu muzică digestia e ceva mai uşoară. Totul desfăşurîndu-se pe fundalul unei poveşti de dragoste, cu scene profesionist realizate, spectacolul devenea antrenant şi picant (ca respectivele plăcinte...).

Fiind un mare admirator al filmelor lui Ingmar Bergman, am aşteptat febril spectacolul cu "Madame de Sade" de Yukio Mishima, montat de marele om de teatru şi film suedez la Teatrul Dramatic din Stockholm. Un spectacol foarte rafinat la nivel vizual şi actoricesc, cu tensiuni exteriorizate într-un stil de joc aparent reţinut, dar de un mare dramatism.

Iar relaţia excepţională regizor-actriţe era şi acum la fel de prezentă ca în toate capodoperele cinematografice ale lui Bergman.

Spectacolul suedez a încheiat astfel magistral un festival de elită, presărat cu întîlniri excepţionale cu Giorgio Strehler sau Lev Dodin, festival coordonat cu inteligenţă de Eli Malka, directorul "Uniunii Teatrelor Europei" şi găzduit exemplar la Budapesta.

Şi dacă n-aş şti că pînă şi "Domnişoara Pogany" a lui Brâncuşi e greu de păstrat la Muzeul Naţional de Artă, aş îndrăzni să sper la un asemenea festival găzduit la Bucureşti.

Felix ALEXA

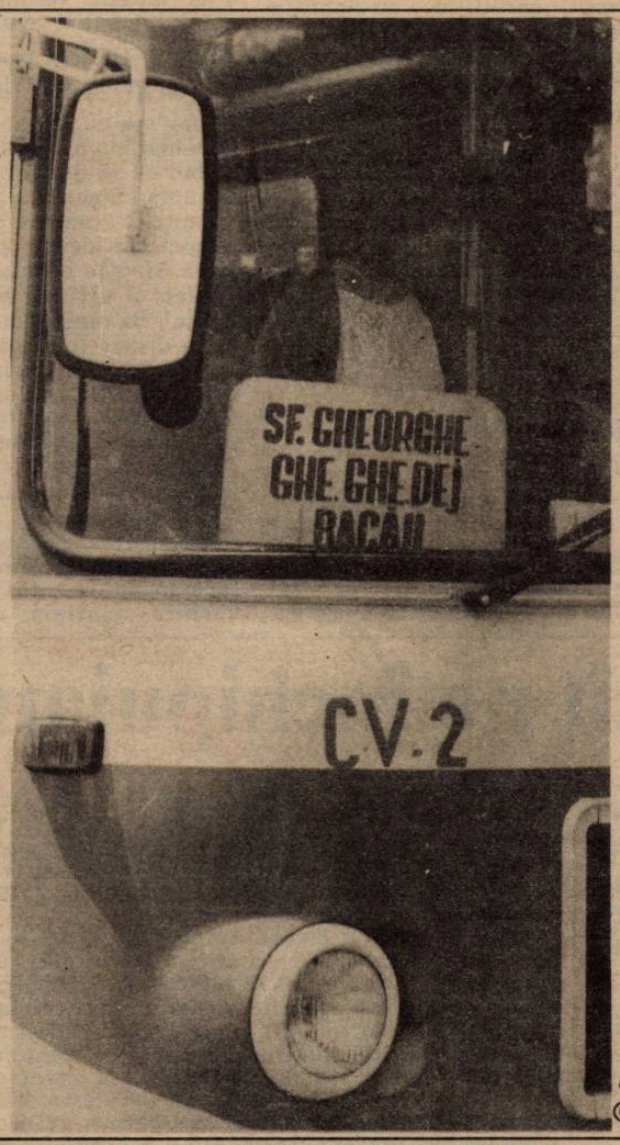


## Remember

**Să privim micul film de 16 mm pe care l-a făcut un spectator din mulţime, reprezentînd moartea lui Kennedy. Este un plan-secvenţă; cel mai tipic plan-secvenţă din cîte se pot face.**

Spectatorul-operator nu a ales unghiurile de filmare: el a filmat pur şi simplu din locul unde era, cadrînd ceea ce ochiul lui - mai bine decît obiectivul - vedea.

Planul-secvenţă tipic este deci o "subiectivă".

Filmului posibil asupra morţii lui Kennedy îi lipsesc toate celelalte unghiuri de filmare: cel al lui Kennedy însuşi, al lui Jacqueline, al asasinului care a tras, al complicilor, al celorlalte persoane prezente şi avînd o poziţie mai bună, al poliţiştilor din escortă etc. (...)

Să presupunem acum că am dispune nu doar de un singur filmuleţ asupra morţii lui Kennedy, ci de o duzină de altele asemănătoare, ca tot atîtea planuri-secvenţă care ar reproduce în mod subiectiv prezentul morţii Preşedintelui. În clipa în care, fie şi din raţiuni pur documentare (de pildă în sala de proiecţie a poliţiei care anchetează), am vedea toate aceste planuri-secvenţă subiective unul după altul..., ce am face de fapt? Am face un fel de montaj, oricît de elementar. Şi ce am obţine cu el? O multiplicare a "prezenturilor", ca şi cum o acţiune, în loc să se desfăşoare o singură dată în faţa ochilor noştri, s-ar derula de mai multe ori. De fapt, această multiplicare a "prezenturilor" aboleşte prezentul, îl face zadarnic, fiecare din prezenturi postulînd relativitatea celuilalt, lipsa lui de fundament, imprecizia, ambiguitatea sa. (...)

A muri devine astfel absolut necesar pentru că, cît timp sîntem în viaţă, sîntem lipsiţi de sens, iar limbajul vieţii noastre (cel prin care ne exprimăm, şi căruia-i acordăm cea mai mare importanţă) este intraductibil: un haos de posibilităţi, o căutare de relaţii şi semnificaţii fără soluţie de continuitate. **Moartea face un montaj fulgurant al vieţii noastre**: ea alege momentele cele mai semnificative (care nu pot fi modificate de altele posibile, antagoniste sau incoerente) şi le pune cap la cap, făcînd din prezentul nostru, infinit, instabil şi incert, şi deci lingvistic indescriptibil, un trecut limpede, stabil, sigur şi deci lingvistic bine descris... **Numai datorită morţii viaţa noastră ne ajută să ne exprimăm.**

Pier Paolo PASOLINI

## Pub Est

# Expoziţie CNAP la Institutul Francez

***deschisă pînă pe 15 decembrie 1993***

CNAP înseamnă: mai mult de 10 ani de experienţă; - un patrimoniu excepţional: mai mult de 100.000 filme publicitare, de la primul spot al fraţilor Lumière (1897) la campaniile publicitare actuale; - mai mult de 40 ţări reprezentate!

CNAP = adică Centrul Naţional al Arhivelor de Publicitate

***

"Publicitatea este un amestec curios de artă şi comerţ ce încă nu şi-a găsit locul în clasificarea carteziană pe care încercăm să i-o impunem. Şi, cu toate acestea, ce mină de aur pentru cercetători şi sociologi, ce efervescenţă de idei aruncate pe ziduri, răspîndite în ziare, ce caleidoscop de imagini la televizor... Toate astea numai pentru a face să meargă comerţul?

Nu, nu, desigur, vi se va răspunde, ci şi pentru a comunica... Şi iată-ne proiectaţi în lumea marilor idei, pentru a nu spune a marilor idealuri.

EST-ul, prin complexitatea şi răsturnările sale recente, este un excelent port-drapel, ce nu putea să nu inspire creaţia publicitară... Aerul timpului şi Istoria s-au amestecat în mod surprinzător cu iaurturile şi jocurile de societate. Asta e PUBlicitatea: un cocktail uimitor de conţinuturi intelectuale în slujba unei cauze cît se poate de materiale." (Anne Saint Dreux, preşedintă a CNAP)

"Reclamele îi fac pe oameni să cumpere lucruri de care nu au nevoie"
● **Aceasta e o reclamă** ●

PUB EST cuprinde şase secţiuni: folclorul; comunismul; caricatura; alimentaţia; spionii; contemporanii.

Sau, de la vinurile Nicolas la vesela Duralex (sed Lenin - un spot irezistibil!), de la gulag la scrabble, de la Hruşciov la Gorbaciov, de la vodka Smirnoff la boeuf Stroganoff şi de la Ivan cel Groaznic - via Nike + Eisenstein - la Serghei Bubka: "pantoful fermecat"! fără a uita căderea Zidului din Berlin pe fond de John Lennon - "Imagine" ... şi NRJ.

***

Putem strîmba din nas - **la pub est là.**

Conversii posibile:

**Plubricitate; Pulbericitate; Pubelicitate; Plumbicitate; Populicitate; Pavlovicitate**

Pagini realizate de Alex. Leo ŞERBAN

# SE ÎNTREZĂREŞTE, OARE, O REORDONARE A IDEILOR POLITICE?

**"Să renunţăm la ideea celei mai bune dintre lumi pentru o lume mai bună"; fraza lui Edgar Morin ar putea servi drept concluzie anchetei făcute de revista *Le Nouvel Observateur* avînd ca subiect intelectualii anului 1993. Cum au supravieţuit ei morţii ideologiilor, dispariţiei reperelor tradiţionale, cum se adaptează unei realităţi caracterizate prin sărăcie, criză a statului-providenţă, domnia mijloacelor de comunicare în masă, a ştiinţelor cognitive? Răspunsurile celor cinci intelectuali "provocaţi" de publicaţia *Le Débat* ni se par semnificative.**

***MARCEL GAUCHET (animator al revistei "Le DEBAT")***

## Revenirea la înnăscut şi la universalitate

Da, se anunţă o reîntoarcere la aceste principii. Sîntem, însă, la începutul ei. Să luăm exemplul statului, al şcolii, principiul unităţii naţionale şi al deschiderii spre internaţionalizare. Fiecare ascunde noi împărţiri şi noi alianţe. Să luăm unul din principalele fenomene din ultimele trei decenii: creşterea delincvenţei şi a criminalităţii începînd cu anii '60. Un fenomen în faţa căruia intelectualii, mijloacele de comunicare în masă, sensibilitatea progresistă s-au remarcat prin neînţelegerea lui. Prin urmare, ori stînga politică se va decide să ia în considerare necesitatea siguranţei care a devenit una din principalele revendicări ale mediilor populare, ori acestea din urmă o vor lua în mod hotărît spre dreapta.

Poate că decizia cea mai importantă se ia, însă, în mişcarea ideilor. De exemplu, în ultima perioadă, am asistat la victoria "culturalismului", adică a ideii că înnăscutul nu prea contează, esenţialul datorîndu-se deprinderilor dobîndite şi învăţate, ideii că fiecare cultură formează o lume aparte care îşi modelează membrii săi. Aceste idei sînt astăzi pretutindeni repuse în discuţie. Asistăm la reîntoarcerea, în versiuni reînnoite, a înnăscutului, a naturii, a universalităţii genului uman. Consecinţele potenţiale ale acestei reveniri sînt enorme.

***OLIVIER MONGIN (directorul revistei "ESPRIT"):***

## Noul Cod Penal a trecut neluat în seamă

Reclasificările politice propriu-zise sînt foarte reduse. În schimb, se remarcă apariţia unei noi separări între cei care sînt cu adevărat gata să se implice cotidian în democraţie şi cei care au răsturnat, au întors, într-un anumit fel, marele proiect utopic de ieri: sfîrşitul sfîrşitului, anunţat fără încetare, nu mai înseamnă instaurarea Binelui ci o tragică reîntoarcere a Răului.

Cel mai uimitor este dispreţul pentru democraţie afişat de unii intelectuali, asimilînd-o cu domnia "doxei" (a opiniei publice). Ei consideră că oamenii, mici fiinţe imature, sînt pe cale să cadă din nou în capcanele anilor '30, nefiind, încă, apţi pentru libertate. Aici ar trebui să intervină ruptura dacă nu vrem ca limita dintre elite şi societate să devină de nedepăşit. Intelectualul a fost, pînă ieri, un "bănuitor" profesionist, însărcinat cu denunţarea ideologiilor. Astăzi, el are ca scop forţarea manifestării ideologiilor. Noul Cod Penal din 1992 a fost votat neluat în seamă, stînga de ieri a uitat închisorile, azilele psihiatrice şi celelalte "găuri negre" din domeniul social.

***JEAN-CLAUDE MILNER (lingvist):***

## Înlocuirea imaginii revoluţiei

Singura reordonare pe care o percep este dispariţia aşa-numitelor idei politice. Ele erau dominate de imaginea revoluţiei. Aceasta din urmă era considerată referinţă absolută. Din 1789, orice idee politică trebuia, dacă voia să fie numită astfel, să aparţină domeniului politic absolut (pentru a fi proclamată, pentru a fi respinsă, pentru a fi supusă unei negocieri). Or, această referire nu mai există, iar demolarea statuilor lui Lenin este simbolul dispariţiei acestei imagini.

În consecinţă, relaţia dintre politic şi ideea este răsturnată. Mai există ea, oare, sau nu? Dacă da, de ce natură este? Are ea o formă preferenţială care, diferită de ideea de revoluţie, ar asigura aceeaşi funcţie? Iată cîteva întrebări pe care unii şi le pun. Ele nu pot fi clasificate, semn că are loc o reordonare a lor; totdată, vechile clasificări au tot viitorul în faţa lor: viitorul iluziilor.

***EDGAR MORIN (sociolog):***

## Momentul "luptei iniţiale"

Aş spune că astăzi, dincolo de maniheismul fosilizat dreapta/stînga, ar trebui să se nască o nouă polarizare. Dreapta să accepte şi să administreze situaţiile existente, stînga să reînnoiască ideile legate de solidaritate şi să insufle o nouă speranţă. Este subiectul ultimei mele cărţi "Terre patrie". Să renunţăm la ideea celei mai bune dintre lumi pentru o lume mai bună. Să înţelegem că au trecut vremurile "luptei celei mari", trăim momentul "luptei iniţiale". Desigur, puţini dintre "ex-intelectualii de stînga" sînt preocupaţi de aceste probleme şi încă şi mai puţini se mobilizează.

În mod concret, astăzi, în lume, conştientizarea faptului că trebuie să alegem între "asociere" şi "barbarie" ne face să apărăm tot ceea ce menţine vechile asocieri care funcţionau (modelul poli-etnic al Sarajevo-ului, de exemplu), sau să căutăm formule inedite de asociere (ca în Europa sau în Orientul Apropiat).

***REGIS DEBRAY (filozof):***

## Să nu-i invităm la masă pe antropofagi

Nu ştiu ce să spun. În mod egoist, mă simt apropiat de toţi cei care mă ajută să îndeplinesc programul lui Parmenide: "Să ştii să distingi ceea ce există de ceea ce nu există": să-i diferenţiezi pe cei care trec în spatele ecranelor intimidatoare, acei opreşte-gînd care de douăzeci de ani se desfăşoară sub ochii noştri: totalitarismul, drepturile omului, acţiunea umanitară, democraţia, Europa, Maastricht, naţionalism-populismul etc, de cei care înlătură această coajă şi se îndreaptă spre miez. Adeseori ei sînt de stînga. Nu-mi pasă însă cu cine votează. Cărţile lor, filmele lor, fotografiile lor îmi sînt suficiente. Să încercăm cel puţin să salvăm de la naufragiu ceea ce e de salvat. Jean-Pierre Vernant are dreptate: nu trebuie să invităm la masa ta pe antropofagi. Aceştia au întotdeauna însă, o figură atrăgătoare. Deci, să-i alegem pe fiecare, în funcţie de dovezi, nu după chip ori după fişa de la poliţie.

(Interviu realizat de Jean-Claude Guillebaud, **Le Nouvel Observateur** 30 sept. - 6 oct.)

Traducere de
Sofia L.OPRESCU

# Mai proşti decît ne închipuiam

***Gradul de instrucţie: Un studiu care arată că americanii nu fac faţă cerinţelor vieţii cotidiene.***

Simplul fapt că reuşiţi să descifraţi această propoziţie nu reprezintă dovada că ştiţi să scrieţi şi să citiţi. Iar numărarea corectă a banilor pe care i-aţi dat ca să cumpăraţi acest număr al revistei **News week** nu înseamnă că aveţi cunoştinţe satisfăcătoare de aritmetică. Un barem mai potrivit l-ar reprezenta răspunsul afirmativ la următoarele întrebări: puteţi ajunge la sediul nostru din New York City folosind o hartă a străzilor din Manhattan? ne puteţi indica într-o scrisoare erorile de facturare? puteţi rezolva rubrica de cuvinte încrucişate în fiecare săptămînă?

Acestea sînt concluziile celui mai cuprinzător studiu care s-a efectuat vreodată despre gradul de instrucţie al americanilor. Raportul, dat publicităţii săptămîna trecută de Ministerul Învăţămîntului din SUA, prezintă o imagine dezastruoasă a capacităţii populaţiei americane de a citi, scrie şi socoti. Acesta pare să confirme totodată cîteva din cele mai sumbre temeri ale vîrfurilor lumii afacerilor şi ale educatorilor: muncitorii americani - şi nu doar ultimul val de imigranţi - se prezintă în mod global slab pregătiţi iar liceele, prin diplomele pe care le dau unor absolvenţi care abia sînt în stare să scrie sau să citească, nu fac mare lucru în această privinţă. Acesta trebuie să fie un semnal de alarmă, a declarat ministrul Învăţămîntului Richard Riley. "Marea majoritate a americanilor nu ştiu că nu sînt pregătiţi pentru a-şi cîştiga existenţa într-o societate tot mai tehnologizată şi pe o piaţă internaţională".

Evident, John poate citi proză simplă iar Mary poate aduna cîteva numere corect. Problema o reprezintă, însă, incapacitatea lor de a folosi aceste deprinderi în practică, în viaţa de zi cu zi. Studiul arată că aproape jumătate din cei 191 milioane de americani adulţi nu sînt în stare să completeze un formular de depunere la bancă, să calculeze cît i-ar costa mochetatul unei camere, sau să treacă informaţia dintr-un tabel într-un grafic. Iar dacă trebuie să afle din Mersul autobuzelor ora de plecare a vreunui autobuz sîmbăta, atunci doar Dumnezeu îi mai poate ajuta. În ciuda acestor constatări, majoritatea din cei 26.000 de subiecţi ai studiului, aleşi la întîmplare, au declarat că ştiu să scrie şi să citească englezeşte bine sau foarte bine. "Da, sîntem mai proşti decît credeam" a afirmat William Bennetl, ministrul Învăţămîntului sub preşedinţia lui Reagan, actualmente activist conservator.

Ultimul studiu federal important pe problema gradului de instrucţie a fost efectuat în 1975. Concluzia acestuia a fost că aproximativ 25 milioane de americani adulţi erau, funcţional vorbind, analfabeţi - mult sub numărul celor prezentaţi în raportul de referinţă de săptămîna trecută. Creşterea acestuia se datorează, parţial, schimbării în definirea conceptului. În mod tradiţional, analfabetismul se referea doar la cei care semnează cu un X sau care n-au şcoala primară. În prezent, termenul s-a lărgit. "Testul nostru arată că multă lume ştie să citească, în sens tehnic, adică poate decoda cuvintele" spune Irurn Kirsch, director de proiect al anchetei în valoare de 14 milioane dolari, efectuate de Ministerul Învăţămîntului şi împuternicită de Congres acum cinci ani. "Dar le lipsesc strategiile şi deprinderile necesare pentru a folosi informaţia". Caz concret: jumătate din cei care s-au situat la limita inferioară de 20% sînt absolvenţi de licee. "Mai înseamnă oare ceva o diplomă de liceu în ziua de azi?" - se întreabă Bennetl. "Nu. Nimic". Printre alte constatări ale raportului menţionăm: "La grupa de vîrstă 21-25 ani capacitatea de a scrie şi citi este în scădere faţă de rezultatele unei cercetări similare din 1985. Cauza o reprezintă probabil creşterea deosebită a numărului tinerilor, de origine hispanică, dintre care mulţi s-au născut în alte ţări şi pentru care engleza este a doua limbă. S-ar putea ca rezultatele lor să fie mai bune dacă testele s-ar da în alte limbi (n.t. – limbile materne), dar studiul a avut în vedere stabilirea nivelului capacităţii de scriere şi citire în limba engleză, iar cei care au efectuat testul atrag atenţia asupra faptului că, în America, comerţul se desfăşoară în principal în engleză.

• Numărul americanilor albi a depăşit celelalte etnii, care, cu excepţia celor din Asia sau insulele Pacificului, au un grad de instrucţie mai redus sau care, cu excepţia negrilor, sînt probabil, în situaţia de a vorbi engleza ca a doua limbă. Negrii, arată studiul, au rezultate mai slabe deoarece şcolile pe care le urmează sînt mai sărace decît cele frecventate de albi.

• Rezultatele cele mai slabe au fost obţinute de imigranţi, persoane în vîrstă şi pacienţi de spitale sau aziluri.

• Performanţele bărbaţilor au fost aproape la fel de bune ca ale femeilor în domeniul deprinderilor de citire dar superioare la matematică şi la interpretarea documentelor.

• Persoanele cu o capacitate sporită de scriere şi citire au în majoritatea cazurilor serviciu şi cîştigă mai bine. Cei cu rezultatele cele mai slabe la test au în medie 230$ pe săptămînă, în timp ce persoanele cu punctajul cel mai ridicat au 680$.

• Evident, cu cît o persoană are un grad de pregătire mai ridicat, cu atît performanţele ei au fost mai bune. Cu toate acestea, 4% din absolvenţii de colegiu au înregistrat la test cele mai scăzute rezultate.

Rezultatele anchetei sînt deosebit de îngrijorătoare deoarece, în prezent, este nevoie de forţă de muncă cu deprinderi de citire şi de matematică mai bune. "În diferite perioade de tranziţie din istoria noastră, cerinţele societăţii depăşesc posibilităţile/ capacităţile indivizilor", spune Kirsch. "Sîntem într-o perioadă de trecere de la o societate industrială spre una de tip informaţional". În consecinţă forţa de muncă va trebui să aibă în mai mare măsură calităţi interpretative şi mai puţin deprinderi bazate pe memorie, atît de apreciate în/la linia de asamblare. Kirsch şi alţii, printre care şi preşedintele Clinton, insistă de multă vreme asupra intensificării eforturilor de educare şi pregătire a americanilor. După unele evaluări, patronii finanţează deja, cu 50 miliarde de dolari, acţiuni menite să elimine tipul concret de analfabetism semnalat de această lucrare.

Semnalul de alarmă tras de lumea afacerilor americane pune din nou Statele Unite sub spectrul ameninţării de a fi depăşite de forţa de muncă mai calificată din Europa de Vest. Poate că da, dar şi aceste ţări vor fi supuse aceluiaşi tratament. Testul de capacitate va fi exportat în nouă ţări - Germania, Canada, Mexico, Irlanda, Franţa, Polonia, Elveţia, Belgia şi Olanda - iar raportul care va cuprinde rezultatele este aşteptat în 1995. Şi în cazul acestora s-ar putea să existe surprize.

S-ar putea să aibă şi ele surprize.

(**News week** - 20 sept.1993)

Traducere de
Simona MIHAI

# ROMÂNI ÎN ŞTIINŢA ŞI CULTURA OCCIDENTALĂ

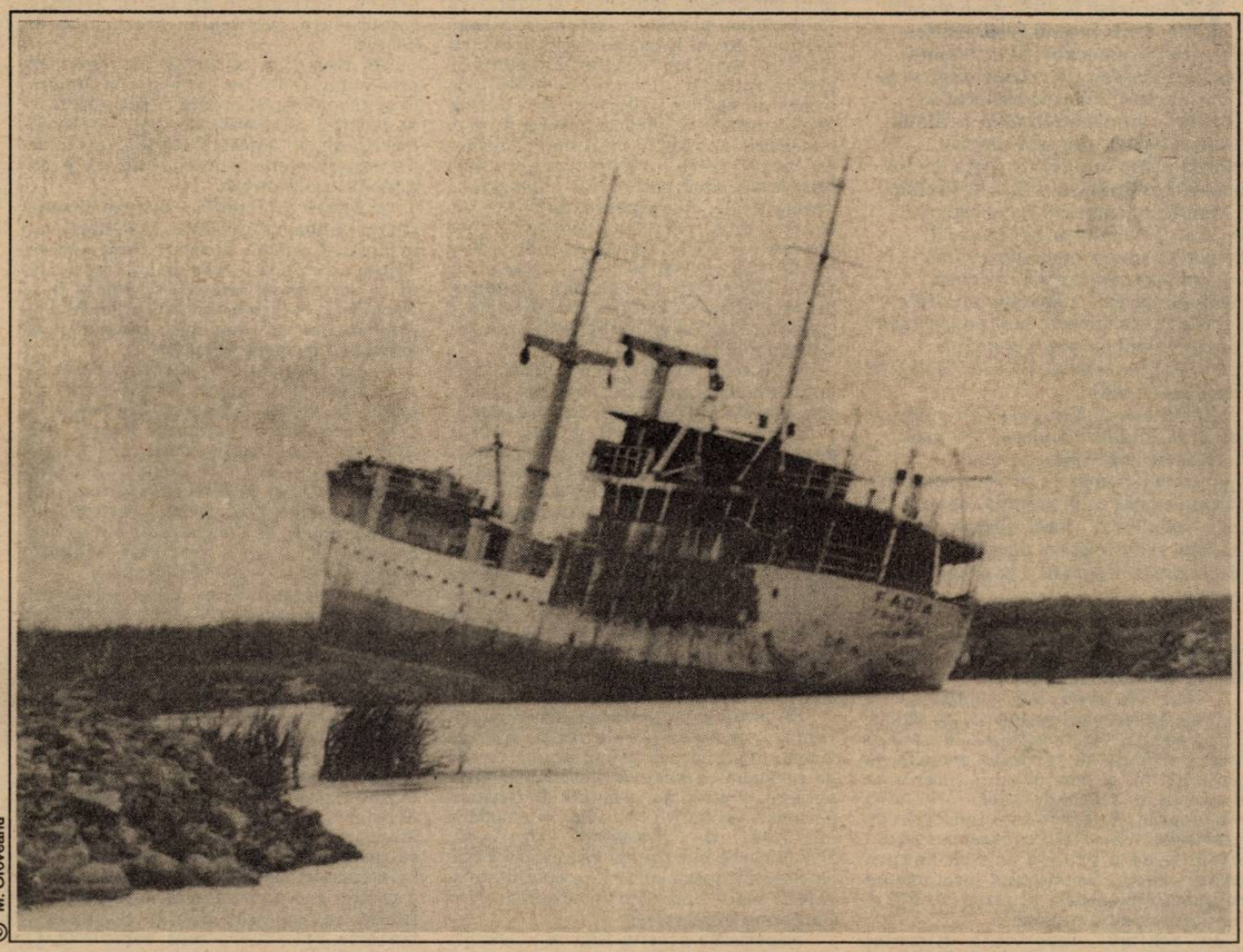


© M. Oroveanu

Sub acest titlu şi sub egida Academiei Americano-Române de Artă şi Ştiinţă a apărut la Davis un "dicţionar biobibliografic", care cuprinde "pe toţi cei care au contribuit, într-un fel sau altul, la cultura şi ştiinţa occidentală prin valorificarea rădăcinilor spirituale române". 43 de autori sub conducerea dr. Ion Manea au pregătit volumul în care, cu fotografii sau fără, se înşiruie personalităţile avizate, de la Elena Văcărescu la Gheorghe Zamfir, de la Arhiepiscopul Valerian Trifa la Elie Wiesel. Într-un "cuvînt înainte", doamna Maria Manoliu-Manea, preşedinta Academiei, prezintă lucrarea cu binemeritată satisfacţie: "O muncă grea, nu fără momente de descurajare sau gust amar pentru toţi care au acceptat să o facă, în mod benevol, (aceştia) merită întreaga noastră admiraţie şi recunoştinţă". Domnia sa aduce "calde mulţumiri autorilor, tuturor celor care au sacrificat timp şi energie, muncind cu un entuziasm rar de întîlnit astăzi şi lasă celor "nemulţumiri... bucuria de a-şi depăşi, dacă nu de a se auto-depăşi întocmind o lucrare superioară celei de faţă".

Aici începe dilema: dacă nu avem intenţia de a ne "autodepăşi", căutînd "bucuria" competiţiei, dacă nu sîntem "nemulţumiţi", cum să mai putem alcătui o cronică, arătînd că, într-adevăr, "sunt nume care lipsesc" (după cum o spune doamna M.M.-M. în altă parte a introducerii) sau să insinuăm că unele sînt chiar de prisos? Stigmatul "bucuriei" proferate de preşedintă ne ameninţă la fiecare rînd.

Dacă am socotit bine, dicţionarul are 389 articole despre persoane care s-au stabilit în SUA (150), Franţa (95), Germania (46), Elveţia (22), Canada (16), Italia (12), Anglia (11), Spania (10), Israel (9), Belgia (3), Danemarca (3), Austria (2), Argentina (2), Grecia (2), Olanda (2), Brazilia (2), Australia (1), Columbia (1), Suedia (1). Deşi se observă că datele biobibliografice sînt prezentate după un anumit chestionar, articolele diferă după imaginaţia, modestia, entuziasmul sau orgoliul autorilor. Unele au caracterul unei succinte fişe informative, altele devin adevărate eseuri, luări de poziţie ideologice sau amintiri sentimentale. "În primăvara lui 1986, am avut privilegiul de a-l vedea pe Mircea Eliade în fiecare zi, timp de trei săptămîni pînă la moartea sa neaşteptată. La două-trei zile, schimbam câte o carte. Aşa se face că ştiu exact care erau ultimele lui lecturi", povesteşte Ioan Petru Culianu în prezentarea lui Mircea Eliade şi continuă: "Dacă spaţiul nostru este într-adevăr suprafaţa tridimensională a unei hipersfere cvadrimensionale (sic), Mircea Eliade a părăsit limitatul nostru orizont uman, dar nu şi existenţa. Pur şi simplu a fost relocat mai aproape de centru." Despre Stroe aflăm că a făcut "un turneu de neuitat în Orient: Istanbul, Beirut, Tel Aviv, Cairo şi că... ulterior vizitează şi Parisul". Despre Cioran ne informează Sanda Stolojan: "Cioran locuieşte la Paris, în cartierul Latin, pe care nu l-a părăsit niciodată (...) Cioran a citit cu pasiune pe Nietzsche, Kierkegaard şi Şestov, şi mai ales Eclesiastul şi Cartea lui Iov." În general articolele despre propria viaţă sau a altora abundă în aplauze patetice, de pildă: "În orice concert, parcă pe scenă nu se mai află Gheorghe Zamfir. Nu este o iluzie optică. Ai în faţă muzica. Vezi cântecul. Omul se contopeşte cu naiul, devenind un unic instrument care boceşte (...) Această triplă înmănunchiere, Gheorghe Zamfir muzicianul, Naiul, Folclorul românesc, cuprinşi în fosforescenţa aceleiaşi aureole, este rezultatul fericit a (sic) unor multiple întâlniri combinate într-o singură făptură – artistul de excepţie Gheorghe Zamfir." Leonid Arcade scrie despre Horia Stamatu; Horia Stamatu scrie despre Leonid Arcade. Astfel se realizează un echilibru valoric.

Aprecierile amicilor, rudelor sau ale unor înalte personalităţi poartă deseori patosul unor scrisori de recomandaţie, inutile în veşmîntul care trebuie croit unui asemenea dicţionar, unde, în mod normal, acceptul se face după calitate. Mircea Eliade îl caracterizează pe C. Poghirc: "Dr. Poghirc este un savant uluitor. Are o minte vastă şi a lucrat cu succes într-un număr de importante domenii de cercetare... în toate aceste câmpuri, marele număr de lucrări publicate au fost lămuritoare şi constructive.... nemaipomenita adâncime a minţii sale, lărgimea viziunii sale şi ascuţimea atenţiei sale la detalii savante, îl marchează ca o persoană impresionantă." Sau: "Dumitru Ichim este şi va fi, multă vreme, un caz de excepţie. I-am citit profund emoţionat versurile, pe care mi le dăruia, rupându-le din inima lui". Sau: "Vintilă Horia se situează în rândul marilor prozatori ai sec. al XX-lea, în măsura în care, chiar dacă personajele romanelor sale apar în cadrul unor spaţii şi momente diferite din punct de vedere geografic şi istoric, prin ele se explorează întotdeauna condiţia universală a omului." Şi mai departe: "A doua mare temă a romanului horian este dragostea. V.H. este unul din scriitorii cei mai interesanţi ai literaturii secolului XX (...) Cărţile şi ideile lui V.H. au avut şi au o deosebită influenţă asupra dezvoltării spirituale a tinerilor scriitori contemporani, în special în ţările de limbă spaniolă şi portugheză." Cînd aprecierile sînt făcute într-o limbă străină – aici despre M.M.-M. – impresionează: "... Glanville Price was enthusiastic about this work as the best available successor to the excellent but aging Romance Languages of Elcock..."

Majoritatea acestor personalităţi ale diasporei solicită o ancorare în istorie, în lumea bună, lumea mare. Stroe a jucat "în faţa regelui Faruk al Egiptului". Diana Brigitte Popescu-Molineaux "a avut prilejul să întâlnească şi să intervieveze o seamă de oameni de stat proeminenţi ca germanii Helmut Schmidt şi Helmut Khol (=Kohl)..." Al. Gregorian îl vizitează pe Benito Mussolini care îi spune: "Am o mare admiraţie pentru Mareşalul Antonescu şi pentru efortul României pe frontul oriental. Eroismul cu care se bate armata voastră în stepele ruseşti este uimitor (...) Din nenorocire Axa a pierdut războiul..."

Bibliografiile excelează printr-o discrepanţă vădită. Ni se oferă, de exemplu, o listă completă a publicaţiilor lui Dinu Adameşteanu, Dan Cernovodeanu, Dionisie Ghermani sau Ştefan Lupaşcu, chiar cînd arborează cu modestie menţiunea "selectivă" (Maria Manoliu-Manea), în schimb lucrările lui Hermann Julius Oberth sînt trecute sub tăcere. E de la sine înţeles că periplul prin atîtea limbi străine a procurat tipografilor dureri de cap, dar nu greşelile de tipar ne-au diminuat "bucuria" cît penibila lipsă a multor nume din cei plecaţi, după cum aminteam mai sus. Măcar dacă la sfîrşitul "dicţionarului" s-ar fi publicat o listă a celor care n-au avut loc în dicţionar. Cum să vorbeşti despre ştiinţa şi cultura românească fără să pomeneşti de Ştefan Teodorescu, de Petre Munteanu, de Maria Cebotari sau Corina Sombart? Ne mai gîndim la personalităţi ca Principele Nicolae, clerici ca mitropolitul Visarion Puiu, monseniorul Aloisie Tăutu, arhimandritul Andrei Scrima, E. Vasiloschi, St. Palaghiţă, C. Capros, P. Popescu, G. Preda, Vasile Zăpârţan, ambasadori şi oameni politici ca R. Bossy, Mihail Sturdza, Nicolae Penescu, Eugen Popescu, Gheorghe Bumbeşti, D. Sfinţescu, T. Gallin şi Ion Gheorghe, la fondatorul Bibliotecii Române din Freiburg, Virgil Mihăilescu, la profesorii Grigore şi Octavian Nandriş, Sever Pop, G. Caragaţă, Th. Onciulescu, Dem. Marin, Sorin Stati, Paul Miron, Petre Iroaie, Ion Popinceanu, C. Marinescu, Tiberiu Cunia, E. Cristoloveanu, Sorin Alexandrescu, Paul Teodorescu, Grigore Manoilescu, I.G. Dimitriu, Claudiu Isopescu, Victor Buescu, Octavian Vuia, N. Beldiceanu, E. şi A. Cerbu, Marcel Leibovici, Petre Năsturel, Petre Ciureanu, Cornel Metianu, Scarlat Lambrino, Constantin Antoniade, E. Ciurea, Al. Busuioceanu, I. Sân-Giorgiu, Matei Cazacu, Alphonse Juilland, Constantin Sassu, N.A. Gheorghiu, Alexandrina Mititelu, Al. Randa, Ion Protopopescu, W. Petrovici, Ion Guţia, Emil Panaitescu, S. Braga, I. Prundeanu, scriitori şi publicişti ca Gr. Cugler, Petru Dumitriu, Al. Petru, Theodor Scorţescu, M.F.Enescu, Titus Bărbulescu, N. Caranica, Paul Costin-Deleanu, Horaţiu Comăniciu, Mihnea Berindei, Ion Negoiţescu, Ileana Vrancea, Yvonne Rossignon, Ion Bucur, Jean Pârvulescu, Henry Chapier, Dem. Nacu, Silviu Crăciunaş, John Halmaghi, E. Relgis, Al. Lascarov-Moldovanu, O.G. Lecca, I.-I. Bidian, George Bălan, Gheorghe Racoveanu, Constantin Ghidel, D.C. Amzăr, Nicolae Hodoş, G. Popescu-Botoşani, Theodor Cazaban, D.N. Ciotori, Ioan Cuşa, A. Burileanu, Ion Dumitru, Octavian Buhociu, C. Arsene, P. Păltânea, Mihail Calciu, C. Vălimărescu, P. Vălimăreanu, A. Nicola, Dan Ivanovici, C. Amăriuţei, E. Gherman, D. Paulescu, Vasile Posteucă, Horia Tănăsescu, Virgil Velescu, Ion Pantazi, Adriana Georgescu-Cosmovici, muzicieni şi artişti ca E. Drăguţescu, R. Tincoca, Lola Bobescu sau regretatul Stere Popescu.

Patru sute de nume ar trebui să însemne 400 de voci pentru România în străinătate. Cîte au tăcut? Cîte mai vorbesc?

Elsa LUEDER
Catedra de romanistică a Universităţii din Freiburg i. B

---

Academia Americano-Română de Ştiinţe şi Arte: **Români în ştiinţa şi cultura occidentală**, Enciclopedie, vol. 13, Davis, 1992, 400 pag.

## *Paşii de după clauză:*

## Declaraţia Preşedintelui Bill Clinton

**"Sînt încîntat să semnez astăzi Rezoluţia 228 a Camerelor reunite, care acordă clauza naţiunii celei mai favorizate României. Această acţiune, care va reduce tarifele exporturilor româneşti către Statele Unite, reflectă progresul semnificativ de pînă acum al României în a se alătura comunităţii naţiunilor democratice. Ea va ajuta de asemenea la creşterea sectorului particular în România şi va extinde relaţiile comerciale bilaterale, îmbunătăţind accesul american la una din cele mai mari pieţe din Europa de Est.**

**Poporul român iese dintr-o lungă perioadă de tiranie şi stăpînire comunistă. Drumul său către democraţie, respectul drepturilor omului, domnia legii şi o economie de piaţă viabilă nu este unul uşor. Deşi s-au făcut paşi însemnaţi, mai rămîn mulţi de făcut. Pe măsură ce România continuă să facă progrese, Statele Unite îi vor oferi prietenia şi ajutorul lor în moduri foarte palpabile. România are nevoie de recunoaştere pentru cooperarea sa strînsă cu Statele Unite în organizaţii internaţionale, în special în susţinerea sancţiunilor ONU faţă de Serbia. România, asemeni altor state din prima linie, a făcut sacrificii reale în direcţia aceasta, cîştigîndu-şi aprecierea comunităţii internaţionale.**

**Salut acest pas pozitiv în relaţiile SUA-România şi aştept cu încredere colaborarea cu poporul român şi cu liderii săi pentru promovarea democraţiei, drepturilor omului, economiei de piaţă şi a prosperităţii."**

# RADU MIHĂILEANU: Publicul s-a adaptat mai repede decît creatorii

**Radu Mihăileanu s-a născut la Bucureşti în 1958 şi s-a stabilit la Paris în anul 1980. Asistent realizator şi coscenarist al mai multor filme (printre care *Banchetul*, regizat de Marco Ferreri) tînărul absolvent al I.D.H.E.C. debutează în 1993 cu filmul *Trahir*, după un scenariu propriu. Pelicula e deja socotită revelaţia anului cinematografic în curs: Marele Premiu al Americilor (premiul I) la Festivalul mondial al filmului de la Montreal, premiul de interpretare masculină, premiul pentru cel mai bun debut, menţiune specială a juriului ecumenic - la aceeaşi prestigioasă manifestare; apoi -Marele Premiu şi premiul pentru interpretare masculină la Festivalul de la Viareggio (Italia).**

***Trahir* este un film despre România, fără să fie un film românesc. Tocmai de aceea, înainte de a avea prilejul să organizăm o dezbatere pe tema trădării - aşa cum e pusă ea în pelicula semnată de Radu Mihăileanu - i-am adresat tînărului regizor cîteva întrebări referitoare la adaptare şi la preţul acesteia.**

**● Poate fi considerat succesul filmului "TRAHIR" un semn al adaptării creatoare la sistemul occidental de valori?**

– Nu. Nu cred. Nu trebuie să ne adaptăm la sistemul occidental de valori. Fără a neglija cultura occidentală, cred că fiecare trebuie să respecte propria sa identitate. Mi se pare absurdă încercarea de a copia un sistem de valori care nu ne este propriu, şi pe care nu-l înţelegem cu desăvîrşire. Ceea ce nu înseamnă că nu putem avea o privire critică asupra acestui sistem. Dar plecînd întotdeauna din punctul de vedere al personalităţii şi identităţii noastre personale.

În schimb, experienţa filmului "TRAHIR" m-a convins că limbajul cinematografic trebuie să fie accesibil unui public vast, universal. E important ca mesajul, povestea, să poată atinge sensibilitatea şi intelectul unui public cît mai larg. Nu m-am "adaptat" din punct de vedere cultural, dar m-am adaptat din punct de vedere al formei. Nu putem neglija, astăzi, că publicul are o cultură şi o memorie a imaginii mult mai complexe ca acum zece, cincisprezece ani. Descifrează mult mai repede o imagine, o dramaturgie. Anticipează de multe ori reacţia unui personaj, evoluţia unei poveşti. Cred că forţa unui film e de a "gîndi" mai repede decît un spectator, şi de a-l ghida fără a-i restrînge spaţiul şi propria libertate de gîndire. Universul spectatorului trebuie să fie complementar universului filmului.

**● Filmul e vorbit în limba franceză şi jucat de o echipă mixtă de actori: un olandez, o franţuzoaică şi un român împart rolurile principale; toate sectoarele tehnice - de la machiaj la decoruri, de la muzică la montaj - au fost "acoperite" după aceeaşi schemă a colaborării europene. Cum a reacţionat "partea română" în faţa acestei noi şi deloc uşoare solicitări?**

– Amîndouă părţile, română şi occidentală, au avut cîteva momente dificile de adaptare între două metode de lucru complet diferite. Dar aceste momente au fost rare şi infinit mai puţin importante decît fantastica energie pe care această "cununie" între două culturi a oferit-o filmului.

Superbă complicitatea între actorii români, francezi şi olandezi. Atît în timpul filmărilor, cît şi în afara lor. La fel de sensibilă şi creativă colaborarea între decoruri şi costume, semnate de Cristian Niculescu şi Viorica Petrovici, şi imaginea semnată de Laurent Dailland. Emoţionantă muzica lui Temistocle Popa, care îmbrăţişează cu o mare subtilitate şi talent jocul actorilor şi montajul lui Catherine Quesemand.

Experienţa acestui film m-a convins de două lucruri: Europa mare poate fi construită (nu fără dificultăţi), şi România are cu certitudine un loc în această comunitate culturală, economică şi politică.

Aş avea doar un singur mic regret: că prea puţini tineri au participat la filmări. Cred că ar fi putut profita de experienţa şi de talentul colaboratorilor mei români şi occidentali, şi descoperi (fără obligaţia de a o urma) metoda de lucru occidentală, cît şi aparatura franceză.

**● Există o "reţetă" a integrării unui regizor de film (născut şi crescut în România) în circuitul artistic mondial? După această fericită experienţă a debutului, la ce credeţi că ar trebui să renunţe artistul român şi ce anume ar avea el cu adevărat de valorificat în competiţiile cu omologii pentru care libertatea e un lucru "normal"?**

– Mai întîi, nu cred în reţete. Poate că sinceritatea ar fi singura "reţetă". Artistul român nu trebuie să renunţe la memoria şi la identitatea sa culturală. Repet, forţa unui film, mai ales într-o competiţie internaţională, este originalitatea, sinceritatea şi accesibilitatea sa. Un limbaj cinematografic codat, prea simbolic nu va fi înţeles de un spectator străin. Îmi dau seama că nu e uşor să-ţi schimbi stilul dintr-o dată. "Libertatea" ne-a surprins enorm. Publicul s-a adaptat mult mai repede decît creatorii. Nu emit o judecată de valoare; dacă s-a adaptat în bine sau în rău. Nu intru în această polemică, e mult prea complexă.

Cred că cineastul român are "argumente" artistice enorme, pe care nu le fructifică suficient. Nu are nimic de invidiat la occidentali. Mă refer în primul rînd la evantaiul său cultural: latin, slav, bizantin, grec, german, ungur, ţigănesc şi evreiesc, la umorul său absurd şi inteligent, cu un zaţ de tragic, şi la istoria sa shakespeareiană pentru o ţară situată la încrucişări de drumuri. Nu putea exista o poziţie geo-politică mai netrebnică, o istorie mai zbuciumată şi, în concluzie, o materie spirituală mai complexă şi ambiguă. Toate aceste date nu trebuie privite numai ca o pacoste, ci şi ca un dar.

**● În filmul "TRAHIR" "trădarea" e o obsesie pe mai multe planuri: de la "murdărirea" propriului ideal la "vînzarea" aproapelui şi de la aceasta la "fuga peste graniţă", unde-ţi vezi înşelate ultimele iluzii constatînd că duci cu tine lumea din care ai vrut să scapi. Ce anume e *inadaptabil* în structura unui creator care-şi părăseşte propria limbă pentru a gîndi şi a se realiza într-o limbă străină?**

– "On n'habite pas un pays, on habite une langue" ("Nu locuim într-o ţară, locuim o limbă") spune un aforism al lui Cioran, considerat de mulţi critici francezi unul dintre cei mai mari scriitori de limbă franceză. Un creator, la fel ca orice om, şi ca majoritatea animalelor şi păsărilor, se adaptează la condiţiile de viaţă în care este obligat să trăiască.

Cîteodată această facultate de adaptare este excesivă, periclitînd ceea ce numim "libertatea" şi "democraţia".

Revenind la cazul meu personal, ca şi Cioran, fără a avea pretenţia de a-i ajunge măcar pînă la călcîi, am fost nevoit să mă exprim în limba franceză. După ani de zile, această obligaţie s-a transformat într-o plăcere. Dar niciodată nu am părăsit propria-mi memorie. Identitatea (revin la acest cuvînt care mă obsedează) e inadaptabilă, nefalsificabilă. Chiar dacă şi acest parametru este într-o evoluţie continuă. Peste straturile mele de român şi de evreu s-au depus nenumărate straturi, franceze şi altele, rezultat al oamenilor şi al culturilor întîlnite de-a lungul timpului. Însă niciodată memoria mea de român nu va fi ştearsă. Nu voi fi niciodată un cineast francez pur. Cum nu voi mai fi niciodată un cineast român pur. Voi rămîne pînă la sfîrşit un cineast impur.

Interviu realizat de
Elena ŞTEFOI

# Pe Stalin nu l-am înjurat, l-am ucis

## – interviu cu cineastul Sergiu Huzum –

**Tîrgul prăpădit al Focşaniului a născut şi-n Moldova oameni. Sergiu Huzum este primul băştinaş care foloseşte în cinematografie trans-trav-ul şi lumina rece. Operatoria, trăsătura sa de caracter, îl aduce în postura de colaborator apropiat al lui Lucian Pintilie ("Duminică la ora 6" şi "Reconstituirea"), al lui Peter Brook şi Paul Barbăneagră. Cu camera de filmat pe umăr, Sergiu Huzum este o excepţie de la regula adaptării în străinătate, căreia i-a făcut faţă din mers.**

**● D-le Sergiu Huzum, de cînd coaceţi plecarea dv. şi a soţiei dv., Mioara Cremene, în străinătate?**

- În '53-'54, la Sinaia, calculam cu tovarăşul Paul Barbăneagră cam ce greutate pot purta baloanele de la meteorologia naţională, cîte ne-ar putea ridica pe noi doi şi cum să aflăm harta deplasării curenţilor de aer, ca să nu ne-mpingă vîntul spre ruşi.

**● Îl învinuiţi pe tovarăşul Stalin personal de etichetările şi frustrările dv.?**

- Pe Stalin nu l-am învinuit, nu l-am înjurat, ci l-am ucis. Să ne amintim: Stalin nu se simţea prea bine, iar noi, în Bucureşti, am intrat într-un restaurant cu un consemn; dacă mîncăm fripturile şi scăpăm fără să plătim, moare Stalin a doua zi, dacă ne prinde chelnerul, Stalin scapă. Am scăpat neplătiţi şi a doua zi, la radio, o muzică gravă ca lanţurile de la picioare însoţea o voce de cavernă. Părintele popoarelor murise. Ne-am întors la restaurant şi am plătit. La studioul "Sahia" nu s-a schimbat nimic. Un inginer a venit într-o zi şi ne-a spus: "Partidul a hotărît să ne ocupăm de mărirea şeptelului. Studioul trebuie să facă cît mai multe filme de viticultură".

**● Şi aţi plecat.**

- Am plecat abia în 1969. Un tovarăş de la Comitetul de cultură şi artă îmi spusese că eram cineva, inventasem transtrav-ul şi lumina rece şi să nu-i fac ţara de rîs. Primul drum în Paris l-am făcut la televiziunea franceză, unde aveam contract cu filmul "Metropoem". După ce l-am făcut, mi-am dat demisia de la televiziunea franceză ca să nu creez dificultăţi Comitetului de cultură şi artă de la Bucureşti. Transtrav-ul l-am cedat poporului român, ca bun de comună folosinţă, contra sumei de 13 mii de lei.

**● Ca particular, nu v-aţi dat seama că occidentalii se sculau mai devreme decît dumneavoastră?**

- Problema cu ora trezirii sau punctualitatea n-am avut-o. Aveam întîlnire la ora şase, eu veneam la şase fără un sfert. Prima filmare în noua mea calitate am făcut-o la serbarea revistei **L'Humanité**, pentru T.V. Moscova. Ştiu că abia-mi luasem blugi şi un pulovăr roşu. Culoarea i-a făcut pe toţi să mă creadă de-al lor. Vroiau să-mi spună tovarăşe, dar le-am spus să mi se adreseze cu "maestre". Altele, zic eu, au fost greutăţile adaptării. Stăteam într-un hotel unde eu şi Mioara puneam muzica tare, de frică să nu fim ascultaţi. Cînd aveam bani, stăteam într-o cameră cu baie, cînd nu, coboram scările în cea fără baie. Eu aveam obsesia bideului. Noaptea visam că ne întoarcem în ţară şi nu mai putem pleca.

**● Puteaţi înghiţi noul sistem culinar?**

- Adaptarea mea n-a trecut prin stomac. Lîngă hotel era un restaurant sîrbesc, singurul loc unde se putea mînca ciorbă ca la noi. După două luni chiar ne-am mutat într-un apartament al nostru. Eu şi Mioara am dormit pentru prima noapte într-o casă a noastră pe scaune. N-aveam mobilă. Aici aveam şi bucătărie. În timp ce vopseam casa a venit un tovarăş apropiat al meu de la Bucureşti. L-am omenit, l-am dus la restaurant. Cert este că, ajuns în ţară, tovul a scris despre noi că trăim din văruieli.

**● Limba franceză vă era apropiată inimii?**

- Eu eram acolo un fenomen exotic. Vorbeam prost franţuzeşte, şi cînd nu ştiam cuvintele, desenam. Confundam "flic" cu "fric". La un decont mi s-a spus să fac economie la "fric" şi am răspuns că o să merg la poliţie să iau cît îmi trebuie. Franceza am învăţat-o de la electricieni, pe platou. N-aveam timp, ca Mioara, să-mi scot cuvintele din dicţionar în timp ce mă coafez.

**● Treptat aţi început să inspiraţi şi încredere financiară?**

- În '70 m-am dus la o societate care filma în lume. Le-am spus că vreau un salariu mai mic, dar să fiu trimis în toată lumea. Am fost în războiul din Vietnam, Laos, Thailanda. Am fost la Watergate, la încoronarea şahului din Iran.

**● "Huzum" n-a sunat ca fiind vreun nume de inadaptat? În ţară, numele făcea posibilă apelarea "Huzurum".**

- N-am avut probleme cu numele. Din contră, am scris unui oraş din Germania cu acelaşi nume cu mine. Am fost primit atît de bine acolo, încît m-am întors acasă la Mioara cu cele două geamantane intacte. Înăuntru aveam conserve de fasole cu carne pentru tot sejurul.

**● La Paris, v-aţi pierdut identitatea naţională - ca să folosim cuvinte grele?**

- Eu am avut mereu o identitate locală. Nimic din mine n-a fost alterat în acest sens. Se ştie că mă trag din familia Kogălniceanu. După ce am renunţat la cetăţenia română, am putut veni şi-n ţară. Mi-a fost greu să mă despart de obiectele casei în care copilărisem. Ştiam că tot ce era acolo se va pierde. Aşa a şi fost. Părinţii mi-au dat o lampă de bronz cu patru braţe, de 50 kilograme, o fotografie a lui Kogălniceanu şi nişte scrumiere de bronz.

Interviu realizat de
Iaromia POPOVICI
Eugen ISTODOR

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 633.11.62 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 633.11.62, dl. Marian Burtea. ● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.009.401.30.03 - BRCE
ISSN 1221-30-55

*CONSILIUL EDITORIAL:* Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
*REDACŢIA:* Magdalena BOIANGIU, Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Teodor SUGÁR (secretar general de redacţie), Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (red. şef adjunct)
*RESPONSABIL DE NUMĂR:* Elena ŞTEFOI
*CORECTURĂ:* Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
*TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:* Gabriela ANDREESCU
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96

Anul I
nr. 47
3-9 decembrie 1993
16 pagini 100 lei

# DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

# UN BĂRBAT NU POATE ȘTI CE ÎNSEAMNĂ SĂ FII MAMĂ

*Jenny Holzer*

© E. Erwin

# VOCILE FEMEII ÎN VREME DE TRANZIȚIE



EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

# De la androcraţie la ginofobie

***- Ce e mai rău decît o femeie? - Două.***
(Proverb românesc)

De vreo 4-5 mii de ani, de la invazia triburilor războinice de indo-europeni, societatea matriliniară şi matrifocală a "vechii Europe" a fost brutal înlocuită cu una structural patriarhală. Au urmat milenii de **androcentrism** şi **androcraţie** (uneori chiar de **dictatură masculină**), în care societatea şi mentalitatea s-au dezvoltat pe structuri, norme şi valori de sorginte masculină; milenii în care femeia a fost considerată un fel de specie inferioară, situată undeva între animal şi om. Femeia era un bărbat-rebut şi nu au lipsit epoci de criză şi situaţii limită cînd unele colectivităţi îşi înecau noii născuţi de sex feminin.

În orice caz, femeia era considerată inferioară bărbatului şi proverbele populare româneşti au surprins această mentalitate: "Cea mai bună muiere e mai rea decît cel mai rău bărbat". Fata era "piatră în casă", iar femeia era apreciată doar dacă era "bărbată" ("Muierea bărbată e avuţia casei"). Zicala "A ajuns bărbatul sluga muierii" era folosită pentru a defini o situaţie împotriva firii, o aberantă răsturnare a firescului, care anunţă sfîrşitul lumii.

Chiar dacă nu este un proces încheiat, în esenţă, emanciparea femeii s-a produs, dar lunga periodă de androcraţie a lăsat urme de neşters în mentalitate, comportament, tradiţie, mitologie şi limbă. În majoritatea limbilor indo-europene, acelaşi cuvînt desemnează atît **omul**, cît şi **bărbatul**: gr. **andros**, fr. **homme**, eng. **man**, germ. **mann** etc. Avînd - ca şi în latină - termeni diferiţi (**om** şi **bărbat**), limba română pare să facă excepţie, dar nu în totalitate; **om** este substantiv de gen masculin şi, în expresii de genul "omul meu/tău/ei", desemnează bărbatul, niciodată femeia. La aceste exemple, se adaugă o lungă listă cu nume de meserii şi funcţii - cîndva exclusiv masculine - care nu au formă la feminin: electrician, mecanic, lăcătuş, tinichigiu, dar şi istoric, antropolog, ministru etc. Feministele contemporane încearcă să "castreze" limbajul de orice formă de "virilitate" nejustificată, mergînd pînă la cele mai mici detalii. De exemplu, o artistă feministă din Olanda, realizînd o carte-colaj, ca un omagiu adus ţesătoarelor dintr-un sat olandez, nu şi-a intitulat lucrarea **Hommage** (pentru că vine de la **homme**), ci **Femmage**.

Ca şi în limbă, în mitologie bărbatul este **omul** prin excelenţă, iar femeia este negativ valorizată. Întîia femeie este creată pentru a motiva fie apariţia tuturor relelor omeneşti (Pandora), fie expulzarea omului din Paradis (Eva). În antropogeneza iudeo-creştină, Adam este **Omul**. El este creat "după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu", iar Eva este făcută din coasta lui Adam, pentru că "nu este bine ca Omul (Adam) să fie singur" (**Facerea** II, 18). Androcentrismul implicit din **Vechiul Testament**, absent în învăţătura lui Cristos, devine explicit în retorica misogină a Apostolului Pavel (**Întîia epistolă către corinteni** XI, 1-10).

Unele legende antropogonice româneşti sînt şi mai tranşante decît cele biblice. Femeia nu mai este creată din coasta bărbatului, ci din coada dracului (Tudor Pamfile, **Povestea lumii de demult**, p.57 ş.u.). Demonizarea femeii nu este un sindrom specific mentalităţii mitice româneşti. În termenii lui Jean Delumeau, femeia - alături de păgîn, evreu, vrăjitor - este un primejdios "agent al Satanei", agent generator de fobii de-a lungul întregului Ev Mediu european. În fond, **ginofobia** este doar o ipostază a **demonofobiei**, în condiţiile în care femeia a fost receptată - nu numai din perspectiva paremiologiei româneşti - ca fiind sluga Diavolului, Diavolul însuşi sau chiar stăpîna acestuia: "Femeia e calul dracului", "Baba e Talpa iadului", "Femeia are gîndul dracului", "Muierea e dracul, numai coarnele îi lipsesc", "Femeia-i dracul gol", "Femeia-i mai dihai decît dracul", "Ceea ce femeia leagă, nici dracul nu dezleagă", "Femeia hotărăşte şi Satana împlineşte", "Femeia judecă pe dracul şi-l mai scoate şi dator", "Femeii nici dracul nu-i vine de hac", "Femeia a îmbătrînit pe dracul" ş.a.

Criza feminismului contemporan s-ar putea explica prin faptul că valorile şi performanţele feminine au fost văzute ca fiind concurenţiale cu cele masculine, şi nu complementare. Abia comparîndu-le şi măsurîndu-le cu una şi aceeaşi unitate de măsură apare inegalitatea. Mişcările feministe sînt îndreptăţite să lupte împotriva androcentrismului rezidual şi a ideii de **inferioritate** a femeii, dar nu pentru a le substitui cu ginocentrismul şi **superioritatea** femeii (miza feminismului radical), nici pentru a impune **identitatea** celor doi parteneri (miza feminismului primitiv), ci pentru dreptul femeii la **egalitate** şi **alteritate**.

Andrei OIŞTEANU

**"- Piramidele - căcat! Grădinile Semiramidei - căcat! Colosul din Rodos - căcat! FEMEIA RRROMÂNĂ - MAMĂ ŞI AMANTĂ, cu ochii, cu buzele, cu sînii ei - ea e minunea lumii!"**
*(LUCIAN PINTILIE - Balanţa)*

# Eva şi "osul supranumerar"*

Nu te naşti, devii femeie. Nici un destin, biologic, psihic, economic, nu defineşte înfăţişarea pe care-o ia femeia umană în societate; civilizaţia, în ansamblul ei, elaborează acest produs intermediar între mascul şi castrat, denumit feminin (...)

Putem înţelege acum de ce, în rechizitoriile contra femeii, de la Greci pînă în zilele noastre, regăsim atîtea trăsături comune; condiţia ei a rămas aceeaşi, printre schimbări superficiale, şi această condiţie defineşte ceea ce este numit "caracterul" femeii: ea "se afundă în imanenţă", are spirit de contradicţie, este prudentă şi meschină, nu are simţul adevărului, nici al exactităţii, îi lipseşte moralitatea, este de o lăcomie josnică, mincinoasă, ipocrită, interesată...

Toate aceste afirmaţii sînt în oarecare măsură adevărate. Dar comportările incriminate nu-i sînt dictate de hormoni, nici prefigurate în comportamentele creierului (...)

Multe dintre defectele care li se reproşează: mediocritate, micime, timiditate, meschinărie, lene, frivolitate, servilism, exprimă doar faptul că orizontul le este închis (...)

Un individ liber se simte răspunzător pentru eşecurile sale, le asumă: dar cum totul i se întîmpă femeii din vina altuia, acest altul răspunde de nenorocirile ei (...)

(...) femeia caută un vinovat împotriva căruia să-şi îndrepte, în mod concret, indignarea: soţul este o victimă preferată. În el se încarnează universul masculin, prin el, societatea masculilor s-a obligat să-i poarte de grijă şi a mistificat femeia... Ea îi face adesea reproşuri precise, dar este vinovat, mai ales, pentru că este bărbat; îi este îngăduit să aibă şi el boli, îngrijorări: "Nu-i acelaşi lucru"; deţine un privilegiu pe care femeia îl resimte ca pe o nedreptate (...)

În general, deşi recunoaşte, în mare, supremaţia bărbaţilor, acceptă autoritatea lor şi le adoră idolii, ea le va contesta, pas cu pas, domnia: de aici acel faimos "spirit de contradicţie" care i s-a reproşat adesea (...)

Ea ştie că morala masculină este, în ceea ce o priveşte, o vastă mistificare. Bărbatul îi aplică, cu emfază, codul lui de virtute şi onoare; cu discreţie însă, o invită să nu i se supună: contează chiar pe această nesupunere; fără ea, toată acea faţadă măreaţă, în spatele căreia se adăposteşte, s-ar prăbuşi... Ei /bărbaţii/ speră şi mărturisesc acest lucru, că femeia va accepta să comită un delict: "imoralitatea" ei este necesară pentru armonia societăţii morale, respectată de către bărbaţi. Exemplul cel mai flagrant, pentru această duplicitate, este atitudinea masculului faţă de prostituţie... La sfîrşitul secolului trecut, poliţia a descoperit, într-un bordel, două fetiţe, între 12 şi 13 ani. La proces, una dintre ele vrea să pronunţe un nume. Procurorul o întrerupe brusc: nu întina numele unui om onest! (...)

Este tot atît de absurd să se vorbească despre "femeie" în general, pe cît este de a face referire la "bărbatul etern". Se înţelege de ce toate comparaţiile care încearcă să decidă asupra superiorităţii, inferiorităţii sau egalităţii femeii cu bărbatul sînt inutile: situaţiile lor sînt profund diferite (...)

Prin faptul că libertatea rămîne, la femeie, abstractă şi vidă, nu există altă ieşire decît să acţioneze pentru eliberarea sa şi aceasta impune, înainte de toate, să se încheie evoluţia economică a condiţiei feminine.

Simone de Beauvoir –
*Le deuxième sexe*, vol. I–II '49
Selecţie şi traducere de
Aristida ERIMICIOIU

© C. Beaton

---

*) Sînt cuvintele lui Bossuet, citate de Simone de Beauvoir în introducerea cărţii sale **Le deuxième sexe**.

## Scrisori deschise

Amice!
Se poartă, porţi, răvaşele de la prieteni. De ce să nu-ţi scriu atunci cîtă nostalgie ai trezit în mine cu acest "număr" oferit/dedicat nouă?

În anii '70, cînd eram un boboc de fată, am descoperit feminitatea agresivă. Ce plăcere! Ce extaz! M.L.F.-ul, Simone de Beauvoir, femeile cerîndu-şi drepturile în stradă! Înghiţeam cu satisfacţie pilulele anticoncepţionale, deşi mi-era tot timpul greaţă de la ele şi petreceam cu seriozitate ore în şir în discuţii vane despre condiţia femeii. Trecu şi asta! Măritîndu-mă, teama cea mare era ca bărbatul meu să nu-mi ceară să-i fac pantofii. Ei bine, nu mi-a cerut-o niciodată. Mi i-a făcut şi pe ai mei pentru că altfel rămîneau plini de praf. Cu timpul mi-am pierdut temerile, am devenit mai conciliantă. De o vreme sînt, însă, frecvent agresată de o vulgaritate masculină primară. Mă uit atent în jurul meu şi nu înţeleg ce se petrece. Femeile (o, ce abstracţiune stupidă!), cred eu, şi-au depăşit spaimele care le-au scos la manifestaţii acum trei decenii şi fac ce făceau întotdeauna, adică totul. Dar bărbaţii aceia care mă înspăimîntau la 20 de ani şi care aveau de fapt atîta farmec şi ştiau să facă acel efort de gentileţe pe care îl impune prezenţa unei femei, unde sînt? Oare nu trebuia să dedicaţi acest număr bărbaţilor?"

## AVERTISMENT

● Orice asemănare între opiniile noastre şi opiniile colaboratorilor noştri este absolut întîmplătoare.
*Redacţia*

**Propuneri de *Dilema* pentru viitor:**
● **"Cadrele hotărăsc totul..." (nr. 48)**
● **Copilăria copilului naţional (49)**

Abonamentele la "Dilema" se pot contracta la toate oficiile postale. "Dilema" se află la poziţia nr. 2106 din catalogul publicaţiilor. Pentru orice nereguli în privinţa difuzării vă rugăm să vă adresaţi la redacţie, la telefonul 633.11.62 domnului Marian Burtea.

© C. Beaton

# TEXTE

**Dostoievski, Însemnări din subterană**: "Pentru că omul e prost, fenomenal de prost..."

*

"Noi aici elaborăm cu toată seriozitatea cugetări..."

*

"Pînă la urmă domnilor, eu aşa spun: cel mai bine e să nu faci nimic. Mai bună decît toate rămîne inerţia conştientă".

*

"Aş fi fost întru totul de acord să arăt a ticălos, cu condiţia să par în acelaşi timp extrem de inteligent".

*

**Thomas Mann, Catastrofa de cale ferată**: "Să vă povestesc ceva? Dar nu ştiu nimic! Bine! Atunci hai să vă povestesc ceva" (pentru o reflecţie despre "fenomenul originar" al literaturii).

*

**Henry de Montherlant, Demonul binelui**, invocînd o mărturisire despre Tolstoi a soţiei lui: "Nu pot să-l suport pentru că nu **suferă** şi pentru că **scrie**".

*

**Theodor Haecker** (1889-1945), **Jurnal**: "Idealismul german e, la Kant şi la Fichte, ceva prusac. Schelling nu-i aparţine: el e o minte spontan speculativă şi un gnostic. Şi Hegel e, la origine, un mare spirit speculativ, infectat însă şi stricat de morbul prusac - cum vor fi, mai tîrziu, şi alte spirite sud-germane. Idealismul prusac le-a luat germanilor inima de carne şi le-a dat în schimb una de fier şi de hîrtie".

*

**Pateric, Avva Agathon:** "...să păzeşti streinătatea ta în toate zilele vieţii tale".

A citat şi adnotat
Andrei PLEŞU

# ROMÂNIA MARE

Se înşeală istoricul spaniol Francisco Veiga punînd în seama naţionaliştilor denumirea "România Mare". Nu este cel dintîi care o face, mulţi jurnalişti şi cercetători occidentali consideră că "România Mare" este o formulă naţionalistă. Tragedia iugoslavă, pentru explicarea căreia se invocă frecvent pretenţiile şi intenţiile unei "mari Serbii", capătă valoare de puternic argument emoţional pentru a se privi cu suspiciune denumirea "România Mare" şi pe cei care o întrebuinţează. O mefienţă justificată şi de existenţa partidului şi a publicaţiei conduse de Corneliu Vadim Tudor, natura exhibiţionistă şi trivial–naţionalistă a acestora furnizînd belşug de motivaţii celor care sînt, prin forţa împrejurărilor, mai puţin familiarizaţi cu istoria ideilor politice româneşti, prin urmare firesc sensibilizaţi de zgomotul şi de agitaţia "patrioţilor" de iarmaroc, specializaţi în substituirea bronzului prin tinichele.

Scriind, în altminteri serioasa **Istorie a Gărzii de Fier**, că "România Mare" era o denumire folosită de naţionalişti, Francisco Veiga sugerează şi un model posibil, notînd că formula **aminteşte** de "Grossdeutschland".

Va fi amintind, desigur, şi nu doar de acesta. Realitatea este însă ceva mai prozaică. Formula "România Mare" nu a apărut în preajma întîiului război mondial, înainte sau după, şi – mai ales – nu s-a ivit din aspiraţii naţionalist–expansioniste. Are, de altfel, un autor cunoscut şi este ştiută data primei utilizări.

În **Istoria ideilor politice româneşti (1369–1878)**, lucrare fundamentală needitată încă (!) în România, dar publicată în româneşte, de editorul falimentar – pentru că idealist şi nu afacerist – Ion Dumitru din München, Vlad Georgescu menţionează că termenul "România Mare" a fost creat în 1852, de D. Brătianu. Ideea politică a României "mari", cu alte cuvinte a unui stat constituit prin unificarea tuturor provinciilor româneşti, făcuse de altfel parte în mod explicit din programul revoluţionarilor paşoptişti. Mai mult. După crearea statului român prin unirea celor două principate vasale Imperiului Otoman, Moldova şi Muntenia, în 1859, această idee politică se consolidează, nu slăbeşte. La 1870, chiar principele Carol, aşadar după numai patru ani de la inteligenta mişcare a aducerii lui în ţară, se referă la partidul "promotorilor programului marii Românii".

UNIFICAREA provinciilor româneşti a fost deseori înţeleasă şi explicată ca un rezultat al deşteptării sentimentului naţional; din raţiuni politico–propagandistice, împrejurările şi datele exacte au fost aproape în permanenţă deformate, prin hipertrofieri şi minimalizări dictate de interese conjuncturale, cînd nu, pur şi simplu, de ignoranţă. De la exaltarea sentimentului naţional la naţionalism nefiind niciodată o distanţă prea mare, naţionalismele s-au hrănit unele din altele, susţinîndu-se succesiv chiar dacă orientarea lor va fi fost superficial diferită.

Două sînt principalele categorii de fapte de obicei trecute prin malaxorul falsificărilor.

Cea dintîi este alcătuită de factorii externi; din grandomanie probabil în primul rînd, însă şi din reaua deprindere a trişării, atît începutul unificării provinciilor româneşti (1859) cît şi încheierea acestui proces (1918) sînt de regulă sustrase conjuncturilor internaţionale în care s-au petrecut. Nu de "modestie" ţine situarea acestor mari momente în contextul real şi decisiv al politicii europene din vremea lor, ci de o (încă?) neînvăţată lecţie a corectitudinii. Fudulia de a crede că românii şi-au făcut cele două uniri de capul lor, fără contribuţia hotărîtoare a unor factori de politică internaţională este pe cît de ridicolă, pe atît de periculoasă.

A doua ţine de politica internă. "Promotorii programului marii Românii", cu expresia celui care avea să fie întîiul rege al românilor, considerau crearea statului realizat prin uniri drept un instrument şi totodată un factor de modernizare şi de europenizare. Sentimentul naţional şi liberalismul, observă G. Ibrăileanu în **Spiritul critic în cultura românească**, "au fost cele două aspecte ale redeşteptării noastre", prin "liberalism" fiind totuşi nevoie să se înţeleagă nu atît o doctrină politică ori un partid, cît o vastă acţiune de europenizare. Smulgerea din orientalismul ce fusese numitorul comun al "modelelor" asimilate de români pînă în secolul al XIX-lea (bulgaro–slav, bizantin, turco–fanariot) şi situarea în Europa prin creaţie istorică voită şi conştientă au fost idei politice concretizate în fapte, nu aspiraţii vagi şi dorinţe nebuloase. Nu prin argumente cultural–emoţionale (conştiinţă etică, istorie etc.) se justifică în chip esenţial constituirea unui stat unificat, se justifică prin considerente politice. Se justifică şi se menţine. Autentica justificare a primei uniri stă în crearea instituţiilor statale de tip modern, nicidecum în "setea" care îndemna la "sorbirea" Milcovului. Justificarea României "mari", de după 1918, nu poate fi, nici ea, căutată în altă parte. Din acest punct de vedere, naţionalismele nu au susţinut marea România, ci au şubrezit-o. Chiar dacă i-au folosit denumirea.

Mircea IORGULESCU

© C. Beaton

Puncte de vedere

# ISTORIA MIŞCĂRII LEGIONARE. BREVIAR (VIII)

S-a spus că Armand Călinescu era în căutarea unui motiv pentru a-l aresta pe Codreanu şi scrisoarea către Iorga s-a potrivit de minune. Codreanu e acţionat în justiţie sub stare de arest. Sfaturile primite, prin februarie-martie 1938, de către Codreanu de a se refugia în străinătate pentru a se pune la adăpost, au fost, din păcate, respinse. Concomitent, se operează descinderi la sediile legionare, unde se descoperă documente care, unele, dovedesc infiltrări ale legionarilor în aparatul de stat. Invitat ca martor la Tribunalul militar din Bucureşti, la 17 aprilie, Iorga (acum, în al doilea guvern Miron Cristea, nu mai făcea parte, măcar formal, din cabinetul de miniştri) trimite următoarea scrisoare: "Invitaţia ca martor întrerupe scurta mea vacanţă de Paşti, destinată terminării **Istoriei Românilor** şi îngrijirii unei sănătăţi de mult zdruncinate; prefer, ca urmare a declaraţiei ce am făcut telegrafic şi printr-o scrisoare personală domnului comisar regal Hotinceanu înainte a cunoaşte corespondenţa constituind o crimă de înaltă trădare care s-a găsit la avocatul C.Z.Codreanu şi la amicii şi complicii săi, să adaug următoarele: "Scrisoarea el mi-a adresat-o pîrîtul priveşte întregul guvern din care făceam parte, dovadă strigătul repetat de «voi». Măsura închiderii restaurantelor venită de la Minsiterul de Interne, care şi după scrisoarea mea de dispreţ faţă de un act de copilărească inconştienţă, dincolo de care nu puteam avea viziunea complotului şi ea priveşte, deci, pe colegul meu de atunci care e chemat a releva acuzaţia şi insulta. În ceea ce priveşte descoperirile făcute acum nu-mi pot reţine indignarea faţă de o acţiune criminală pe care a o îngădui înseamnă a lăsa însăşi existenţa statului român, pe care, noi, bătrînii, necontenit insultaţi şi ameninţaţi, l-am ajutat să se ridice aşa de sus la discreţia unei cete de agitatori ale căror sentimente faţă de ţară sunt la acelaşi nivel scăzut ca şi al inteligenţei lor. Puteţi face uzul, pe care-l vedeţi potrivit, în cursul procesului, de această scrisoare pe care mi-o smulge cea mai legitimă indignare. Primiţi, vă rog, încredinţarea consideraţiei mele deosebite. **Nicolae Iorga, Consilier regal**, 17 aprilie 1937" - (**Porunca Vremii**, VII, nr. 1062 din 19 aprilie 1938). A fost şi o altă scrisoare a lui Iorga către Hotinceanu, în care se spunea : "Încredinţîndu-mă din răspunsurile date la Instrucţie de avocatul Corneliu Z.Codreanu că nu-şi dă seama de faptele sale, anulez cererea de a fi judecat pentru scrisoarea trimeasă mie. Permiteţi, vă rog, încredinţarea consideraţiei mele deosebite". Inutil. La 19 aprilie 1938 Tribunalul Militar Bucureşti al Corpului II Armată l-a condamnat pe Codreanu la 6 luni închisoare.

### *Creşterea aurei de martiraj*

Imediat după acest proces, potrivit documentelor alese de Parchet şi puse la dispoziţia presei pentru a fi publicate, Codreanu e trimis în judecata aceluiaşi Tribunal Militar pentru crimă de înaltă trădare. Procesul va începe la 23 mai 1938. În 26/27 mai e condamnat la zece ani. Codreanu a stăruit, la proces, asupra nevinovăţiei sale. Avocaţii săi, mai toţi legionari, au pledat în acelaşi sens. Legionarii au făcut şi mai fac mare caz susţinînd că procesul a fost o mîrşavă înscenare şi că, de fapt, Căpitanul lor a fost nevinovat. Probele au fost, unele, concludente. Dar care proces politic s-a păstrat vreodată în limitele perfectei obiectivităţi a justiţiei? Paralel cu arestarea, judecarea şi condamnarea lui Codreanu, autorităţile operează sute de arestări printre legionari. Cei din conducere, ce au ştiut şi au putut să evite arestarea, hotărăsc continuarea acţiunii în clandestinitate. Armand Călinescu (din 7 martie 1939 devine premier, menţinîndu-şi şi portofoliul Internelor), era un democrat sincer, neînduplecat, fiind decis, prin măsuri forte, să lichideze mişcarea legionară. Voia să repare, pe cale brusc punitivă, ceea ce, din 1922, diversele guverne încurajaseră. Şi socotea că are mijloace necesare s-o facă, rapid, eficient, eradicînd un pericol politic, cu adevărat, foarte mare. Cred că greşea. O mişcare politică importantă, ce obţinuse la ultimele alegeri un procent care o situa pe al treilea loc printre partidele politice ale ţării, nu putea fi lichidată astfel. Îşi demonstrase capacitatea de penetrare în mase şi, cu deosebire, în rîndurile tineretului. E adevărat că era stipendiată material din ţară, că promova politica Axei, ostilă alianţelor noastre tradiţionale, că era o organizaţie sediţioasă ce se făcuse remarcată prin practica asasinatului ca armă politică şi prin turbulenţă activă. Dar măsurile punitive exercitate, cu sistemă, împotriva legionarilor erau, de la un punct, şi contraproductive. Se sporea aura de martiraj, cu care, oricum, se lăudau. Acum (legionarii vor numi, apoi, această perioadă, "epoca marei prigoane") măsurile punitive căpătaseră proporţii fără precedent. În ciuda a tot şi a toate era evident că succesul e numai de suprafaţă şi că, numai legal, mişcarea legionară nu funcţionează. În adîncuri, mişcarea exista, aşteptînd o dezlegare pentru a ieşi din clandestinitate. Paradoxul a fost că legionarii, care erau potrivnici statului de drept, primeau lovituri chiar cu armele de ei elogiate. Nu blamaseră ei, de mii de ori, regimul democratic, pe care-l prezentau drept perimat şi putred? Nu visau ei un regim dictatorial care să încalce normele statului de drept? Aveau parte de el. Numai că funcţiona, deocamdată, împotriva lor.

### *Între "gîrneţişti" şi "simişti"*

Din închisoare, Codreanu - gîndindu-se la situaţia lui, îndemna - prin mesaje - la prudenţă şi evitarea acţiunilor convulsive. Dar mesajele sale nu erau ascultate. Cum fruntaşii erau fie încarceraţi, fie în clandestinitate, fie fugiţi peste graniţă, conducerea mişcării a fost acaparată de Horia Sima, un profesor bănăţean, refugiat la Bucureşti, unde Siguranţa nu-l cunoştea. Făcuse, ce-i drept, parte din comandamentul numit în clandestinitate, după procesele lui Codreanu, dar ocupa, acolo, un loc minor. Şefi reali erau Radu Mironovici, Ion Belgea, Constantin Papanace. Cei dintîi au fost, şi ei arestaţi, iar Papanace, arestat şi eliberat, a fost nevoit să se ascundă, pentru o vreme, în provincie. Horia Sima a rămas în fruntea mişcării pentru cîteva săptămîni, care se prelungeşte pînă a se permanentiza - (Preot Ştefan Palaghiţă, **Garda de Fier spre reînvierea României**, ed.a II-a, Ed.Roza Vînturilor, 1993, p.111). În perioada statului naţional-legionar (14 septembrie 1940 - 24 ianuarie 1941), după rebeliune şi în exil moişcarea legionară s-a divizat între gîrneţişti (de la Ilie Gîrneaţă, unul dintre cofondatori) şi simişti, polemizînd acerb între ei. Gîrneţiştii, care se considerau (se mai consideră), de fapt, codrenişti, imputau şi impută lui Sima că a nesocotit ordinele, transmise cifrat din închisoare de către Codreanu, şi a împins mişcarea spre o atitudine agresivă pentru a provoca uciderea Căpitanului şi acapararea şefiei de către el. În cartea sa din 1951 Ştefan Palaghiţă, uns comandant legionar de Sima, în 1944, la Viena, dar devenit, apoi, un aprig gîrneţist, scrie: "Horia Sima ori n-a înţeles, ori n-a vrut să înţeleagă planul tactic şi strategic al Căpitanului şi astfel din rea-credinţă, fie, în sfîrşit, pentru că el este stăpînit de un spirit romantic revoluţionar şi de o exaltare bolnavă, un neastîmpăr nervos şi pripit. La aceasta mai trebuie adăugată firească mîndria şi ambiţia lui fără margini de a parveni cu orice preţ ca şef al Mişcării. Pentru atingerea acestui scop el s-a servit de toate armele omului mic şi slab: nesinceritatea, ipocrizia, laşitatea etc. ce, în aceste vremuri, lipsite de control, se puteau uşor folosi" - (**Ibidem**, p.112).

Legionarii arestaţi se aflau în lagăre (Miercurea Ciuc, Vaslui, Tismana etc) şi în închisori. De acolo li se cereau declaraţii de abjurare în care să precizeze că renunţă la activitatea legionară. Destui au semnat astfel de declaraţii printre care, am văzut, şi Nae Ionescu din spitalul Braşov. Era, şi aceasta, una dintre utopiile lui Armand Călinescu. O declaraţie de abjurare, smulsă în astfel de condiţii, era nulă în fapt. Dar Călinescu urmărea să influenţeze, prin astfel de declaraţii, publicate - toate - în presă, masa tineretului legionar pentru a părăsi mişcarea sau, măcar, a-i dilua fanatismul. Codreanu continua să trimită mesaje din închisoare, îndemnînd la nonviolenţă. Îşi temea viaţa şi ştia, din experienţă, că, în astfel de clipe încordate, prudenţa de rigoare, neprovocarea adversarului putîndu-i domoli agresivitatea sau măcar să n-o sporească. Apoi, ştia bine, evenimentele politice internaţionale curgeau în favoarea sa. Aşteptate prudent, ele vor fi folosite la timpul potrivit, restituind mişcării legionare legalitatea, forţa şi activismul. Sima continua să nu dea ascultare acestor mesaje ordine, organizînd acţiuni de represalii. În cartea alcătuită la dispoziţia lui Ion Antonescu (împotriva legionarismului în general şi a lui Sima în special), **Pe marginea prăpastiei**, se citează un astfel de caz pe care-l menţionez numai pentru că e amintit în lucrarea sa, şi de Ştefan Palaghiţă. În noiembrie 1938, pe cînd regele se afla în vizita sa la Londra, în ţară atmosfera, şi din cauza legionarilor, era încordată. Horia Sima şi, se pare, prof.Vasile Cristescu i-au trimis lui Codreanu un mesaj, prin care îl vesteau că în Transilvania atmosfera era încărcată, cerînd instrucţiuni. Pe acest mesaj scris, Codreanu ar fi răspuns încifrat: "Plăcintă mare în Ardeal însă fără violenţe". Ceea ce, decodat, ar fi însemnat: manifestaţii fără acte de rebeliune. Sima a interpretat pe dos mesajul. A organizat incendii la Cluj, (incendierea castelului de apă), în Bucovina, devastări, atentate, ca acela împotriva rectorului Universităţii din Cluj, Florian Ştefănescu-Goangă - (**Pe marginea prăpastiei**, vol.II, p.130-131).

Z.ORNEA

# Parlamentul dezbinat de "marea Unire"

Dorinţa M.S. Mihai I de România de-a fi alături de concetăţenii Săi la aniversarea "marii Uniri de la 1 decembrie 1918" (al cărei "patron" a fost bunicul Său, Ferdinand I), în Alba Iulia (al cărei "voievod" este), a aruncat din nou parlamentul şi tot spectrul politic românesc în dilema atît de dragă preşedintelui Iliescu: monarhie sau republică?! Astfel, parlamentarii s-au mai "învîrtit" de-o "meditaţie la istorie" (pe banii cui?!), dar la "majoritatea" pe-o ureche le-a intrat şi pe alta le-a ieşit (tranziţia, de!).

Luni, 22 noiembrie, Senatul a "anchetat asasinarea lui Ceauşescu de către Iliescu", în baza unui schimb privat de replici dintre A. Păunescu şi V. Gabrielescu (preşedinte al Comisiei pentru cercetarea evenimentelor din decembrie 1989). A. Păunescu s-a declarat dispus să-l apere pe Ceauşescu împotriva oricui, dar şi foarte curios în legătură cu acuzaţia adusă preşedintelui Iliescu de către dl. Gabrielescu. Dl. Păunescu s-a mai evidenţiat prin situarea de partea opoziţiei, într-o postură critică faţă de premierul Văcăroiu, care "nesocoteşte Parlamentul". S. Nicolaescu a fost foarte contrariat că cineva îl mai apără pe Ceauşescu, "asasinul poporului român". La Camera Deputaţilor, Adrian Severin a cerut trimiterea în cercetare penală a premierului Văcăroiu, şi discutarea cazului în Parlament, propunere la care Adrian Năstase a sărit ca ars.

Marţi, Camera Deputaţilor a atacat o lege importantă, cea a sponsorizării. S-a pus accentul pe crearea unor facilităţi importante celor care investesc în domeniile care nu aduc profit material, imediat. Senatul a şomat, lucrînd. Adică, parlamentarii au stat în sală, dar atît.

Miercuri, Legea sponsorizării a fost adoptată la Cameră, dar în"prezenţa" dezinteresului total al Guvernului, cît şi al beneficiarilor - cluburi sportive, teatre, edituri. De asemenea, rătăcitul reprezentant al executivului n-a venit decît ca să susţină indezirabilitatea legii, care, pare-se, ar mări deficitul bugetar al ţării (deci - trăim din impozite, nu din ce producem), fapt pentru care a pledat şi-a obţinut ca sponsorul să nu aibă aproape nici o facilitate de pe urma acţiunii sale (adică, mai bine să renunţe). Puterea a blocat elegant, cel puţin temporar, o portiţă prin care i se putea scurge printre degete ceva din monopolul asupra economiei, în genere, şi asupra proprietăţii (cea de stat), în particular. Senatul a pus problema rediscutării articolelor 205 şi 206, (care incriminează presa) din Codul Penal; "în orice ţară din lume ziaristul care a calomniat pe cineva fiind obligat la plata unor despăgubiri băneşti pentru daunele morale produse", cum a arătat dl. senator Hossuzu Zoltan. În general, Opoziţia, dar şi cîţiva parlamentari majoritari, s-au arătat mult mai "vii" în a combate şomajul ce ar putea fi exercitat asupra presei prin Codul Penal. S-a convenit ca articolele buclucaşe să fie revăzute după parcurgerea întregului Cod Penal, odată cu rediscutarea art. 200 referitor la homosexuali!

Joi, "serbările populare" ocazionate de cei 75 de ani trecuţi de la marea Unire din 1918 (unire care între timp s-a mai micşorat), coroborate cu dorinţa M.S. Mihai I de România de a asista, alături de poporul Său, la această aniversare, a dus la împărţirea parlamentarilor în pro-monarhişti şi pro-republicani, relevînd mai mult ca orice stadiul preşcolar al societăţii româneşti, la nivel mediu. Aşa că, pe 1 decembrie, opoziţia a "ocupat" Piaţa Revoluţiei, iar puterea - Alba Iulia. În avanpremieră, marţi, 30 noiembrie, stînga şi dreapta parlamentară s-au înfruntat festiv, dar de data asta nu votul a decis cine are dreptate!

Monarhia se pare că reprezintă pentru majoritatea parlamentară din România anului 1993 ceea ce Biblioteca din Alexandria reprezenta în Egiptul antic pentru contemporanii ei.

Ca şi democraţia, de altfel.

Petru IONESCU

# Uniuni de vreme rea

Avalanşa de ghionturi şi puzderia loviturilor de ghioagă pe tema zilei naţionale erau previzibile. Cine ar fi putut crede că e nevoie cu adevărat de consens, cînd după consens urmează "punerea umărului", renunţarea la circ şi la urletul din tribună, folosirea timpului necesar dezbaterilor pentru dezbateri şi folosirea timpului necesar negocierilor pentru negocieri? Oricît s-ar bate cu pumnul în piept susţinînd contrariul, nici una dintre forţele politice n-are motive să dorească uniunea naţională. Guvernanţii, chiar dacă e de datoria lor "să întindă mîna" n-ar face decît să schimbe o prefăcătorie cu alta; destul zbucium provoacă actualul sistem de alianţe pentru ca perspectiva colaborării pe de o parte cu PRM şi pe de alta cu PAC să nu dea frisoane oricărui "democrat".

Aliaţii au, ca întotdeauna, nevoie de un singur lucru, adică de scandal. Fără bătaie, fără motive de huiduială, fără spaima că ordinea de stat şi propriile discursuri sînt ameninţate (fie de venirea opoziţiei la putere, fie de venirea regelui în ţară, fie de credinţa celor mulţi că a trecut vremea "vigilenţei spumegînde") partidele coaliţiei guvernamentale n-au nimic de spus lumii. Nu tu programe, nu tu simţ al realităţii. Noroc că există unguri, evrei, străinătate şi opoziţie. Atîta vreme cît e ceva de duşmănit, de împroşcat, de călcat în picioare, se justifică şi ţîfna lui Funar, şi "subtilităţile" păunesciene, şi "forţa" lui Vadim. Pentru ei, de cînd lumea şi pentru totdeauna, viaţa politică nu-i decît o bătută cu scuipături. Cum s-o vadă şi s-o înţeleagă ca pe o competiţie în care arbitrul poate greşi fără ca jucătorii să-i dea cu sticla în cap, iar adversarul îţi poate strînge mîna indiferent de scor şi indiferent de neamul din care i se trăgeau strămoşii? Opoziţia e obligată să recurgă, la ora aceasta, la orice altă strategie decît aceea a împăcării cu starea de lucruri din ţară şi cu propunerile festive ale guvernanţilor. Fără să ştie bine dacă vrea să guverneze sau doar să conteste pentru că n-are încotro, Convenţia Democratică foloseşte scandalul general pentru a-şi argumenta "mutările" din propria ogradă. Monarhiştii şi republicanii înghesuiţi sub umbrela comună a tandemului Coposu-Constantinescu se pot suporta reciproc doar atunci cînd "cauza comună" le impune să plece capul şi să închidă gura, nu şi cînd puterea vrea să joace "hora unirii" cu adversarii. Cu cît ţărăniştii speră că înrăutăţirea situaţiei din ţară va impune ca ultimă soluţie restauraţia monarhică fără referendum, cu atît le convine mai mult ca toată lumea să se bată cu toată lumea: "regele va fi deasupra tuturor, regele va calma disputele şi va echilibra jocul politic"; conform teoriei şi exemplelor clasice, nimeni altul decît un monarh nu poate ţine în frîu firele încurcate ale intrigilor, diversiunilor şi mizeriei politice româneşti. Pentru a-şi putea impune punctul de vedere, domnului Coposu îi este absolut necesară exacerbarea conflictelor. Dacă ele nu ajung la limita de jos a suportabilului, nici liderul ţărănist şi nici suveranul nu le vor mai putea folosi. Şi ei, spre deosebire de restul lumii, n-au timp să aştepte. Acest lucru îl ştiu nu doar guvernanţii şi aliaţii lor, ci şi partidele republicane din opoziţie. Numai că nici acestea nu-şi pot trece peste idiosincrazii ori complexe, continuînd să-şi caute culoarul de acţiune întîi de toate cu gîndul la poliţele pe care le au de plătit. Între modul în care PAC şi PD au reacţionat cînd a fost vorba să facă un pas împotriva Convenţiei (deci în favoarea republicanismului) şi modul în care PDSR a încheiat alianţe nu-i - din păcate - nici o diferenţă. Jignit peste măsură de "lipsa de principii" a lui Dinu Patriciu, Nicolae Manolescu a pedepsit pe tinerii liberali încheind o înţelegere cu formaţiunea lui Radu Câmpeanu. Petre Roman şi echipa sa ar fi avut mult mai multe puncte în comun cu PL'93, dar a triumfat argumentul cantităţii: ori s-ar fi aliat numai cu acest partid îndepărtîndu-şi-le astfel pe celelalte două pentru care Patriciu e un monstru inacceptabil, ori ar fi renunţat la principiile politice în favoarea unui pact oarecum spectaculos, dar lipsit de finalitate practică. Tot aşa au procedat şi majoritarii, pe care i-a apropiat de extremişti nu existenţa unor obiective comune în plan politic, ci ura faţă de cabinetul Roman şi dorinţa de răzbunare. Cum, de patru ani încoace, partidele din opoziţie s-au tot certat unele cu altele şi cum e evident că ele nu îşi pot vedea viitorul altfel decît în funcţie de aceste certuri, poate doar "inventarea" unor duşmănii noi şi gogonate să mai mişte lucrurile din loc. La fel se desenează tablouri şi în tabăra cealaltă: PDSR nu va avea niciodată un prieten în PSM, nici un apărător de nădejde în PUNR ori PRM. Unei "călduţe" înţelegeri între cei care şi-au dorit cu două decenii înainte să scape de Ceauşescu şi cei care jurau chiar în '88 că-şi vor da viaţa pentru el - e preferabilă lupta deschisă. Aşa că, în general, în plan politic consensul e ultimul lucru pe care partidele, guvernul ori parlamentul se gîndesc cu adevărat să-l obţină. Dimpotrivă, din toate părţile şi în ritmul imnului naţional, fiecare mai pune un braţ de lemne pe foc. Cu cît creşte însă pălălaia politică şi fierbinţeala discursului patriotard care se întoarce, îmbujorat, spre Ferdinand, Cuza şi Burebista, cu atît crivăţul suflă înspre sindicate. Ele sînt singurele pentru care consensul e vital. Şi tocmai de aceea nu le ia nimeni cu adevărat în seamă. Dacă le-ar fi luat, în loc de îndelungi ditirambi în favoarea sau împotriva venirii regelui în ţară, s-ar fi dezbătut în Parlament condiţiile Fondului Monetar Internaţional şi s-ar fi aprobat Memorandumul. Apelurile aproape disperate ale ministrului de stat Mircea Coşea (dacă Parlamentul pleacă în vacanţă înainte de a se definitiva legislaţia necesară încheierii acordului stand by vom avea parte de o tragedie naţională) au trecut pe lîngă urechile majoritarilor, minoritarilor, monarhiştilor, republicanilor, foştilor şi viitorilor noştri aleşi. Tragedia e gata scrisă. Rugăciunile publice pe la statuia lui Avram Iancu ori prin aula Academiei ne vor salva tot atît cît i-au salvat şi pe comunişti gustul parăzii, al grandiosului populist, al scormonelii după ascendenţe care mai de care mai "istorice" şi mai glorioase.

Elena ŞTEFOI

## Presa despre...

# Combinaţii ingenioase de kaki şi vişiniu

"Ministrul rus al apărării, Pavel Gracev, va vizita în luna decembrie România pentru a semna un acord de cooperare militară. Conducerea Ministerului român al Apărării a precizat că este vorba de un acord pur tehnic, fără implicaţii politice" - scrie, pe prima pagină, **Meridian**, un alt fel de cotidian. Aşa e, cu marele vecin de la răsărit am avut totdeauna relaţii pur tehnice; după război, de pildă, ne-a venit de acolo o mulţime de tehnicieni, care ne-au iniţiat în ale luptei de clasă. Fiind deci liniştiţi în legătură cu problemele pur tehnice, ne putem ocupa cu atenţie sporită de chestiunile interne, între care lupta sindicală pare a ţine afişul. "Astăzi, - 29 noiembrie, n.n. - se desfăşoară prima acţiune comună a celor două confederaţii (BNS şi ALFA) şi revendicările se anunţă mult mai radicale, incluzînd între ele demisia guvernului şi necesitatea unui «guvern de deschidere naţională»" (Tia Şerbănescu, **Cotidianul**). "Problema e însă că pentru constituirea unei asemenea echipe guvernamentale e necesar un dialog între coaliţia la putere şi partidele de opoziţie, dialog devenit aproape imposibil în momentul de faţă cînd, iată, încrîncenarea a ajuns atît de exagerată că vom sărbători Marea Unire... dezbinaţi!" (Horia Alexandrescu, **Cronica română**). Dezbinaţi, e drept, dar cu rumegusul festivist al fostului şi actualului limbaj de lemn în deplinătatea puterilor; titluri: **Glasul eroilor neamului, Moment evocator, Unire-n cuget şi-n simţiri, "Bat clopotele reîntregirii"** etc. Un titlu neconvenţional foloseşte **Libertatea**: "Continuă pregătirile pentru cele trei sărbătoriri «paralele». La concurenţă: Alba Iulia, Bucureşti - Cluj! Marele show al dezbinării de ziua unirii". Oricum, după **Adevărul**, este vorba despre o "sărbătoare în pas alergător". "Nu cred să fie cineva la Cotroceni care să poată aminti măcar o concesie făcută de putere de dragul marii sărbători pentru ca ea, această mare sărbătoare, să ofere termenii unui început de concordie" (Nicolae Cristache, **Ora**, 29 noiembrie). Neinteresat de concesii, **Curierul naţional** realizează o anchetă cu titlul: **Conciliere sau reconciliere naţională**, la începutul căreia îşi exprimă îngrijorarea în legătură cu "încercarea de a transforma Ziua Naţională a României într-o luptă politică, într-un beneficiu electoral, aspect evident, imposibil de negat, care este suficient, prin el însuşi, ca să ne dăm seama cît de dezbinată este, în fond, clasa politică". Iarăşi dezbinare, aşadar. Dar cu diferenţe fundamentale faţă de Rusia, după cum observă preşedintele Camerei Deputaţilor în **Cronica română**: "Trebuie să ne gîndim şi să reflectăm mai mult (în ce scop? - n.n.) la situaţiile din Moldova, de pildă, sau din Rusia, unde se creează partide în vederea alegerilor, iar parlamentele sînt cele vechi, care nu au fost alese în condiţii de pluralism şi democraţie (la noi Parlamentul e nou-nouţ, vechi sînt doar unii parlamentari - n.n.). Aceste partide nu au încă nici un fel de validare, nici un fel de legitimare, în timp ce la noi în România partidele au intrat în competiţia electorală şi instituţiile democratice sînt rezultatul existenţei, funcţionării şi competiţiei între partide". Iată avantajele unui sistem constituţional! Acelaşi preşedinte al Camerei a propus alegeri anticipate şi "agreează atît schimbarea urgentă a ministrului transporturilor, contestat chiar şi de salariaţii din instituţia sa, cît şi posibilitatea înlocuirii ministrului agriculturii... Rămîne să vedem cum se vor situa durii în raport cu ideea alergerilor anticipate" - comentează **Transilvania Expres** din Braşov. Deocamdată, anticipat sau premeditat, Marin Sorescu a fost numit ministrul culturii, ceea ce îi permite lui Ion Butnaru de la **Libertatea** creaţii poematico-gazetăreşti şi şugubeţe de genul: "Academicianul din Bulzeşti îşi pregăteşte unealta ministerială" (explicaţie la o fotografie). Sau: "Dregătorul - strălucit creator" - cu subtitlul: "Marin Sorescu la prima «ţeapă» guvernamentală". Aşa sînt vremurile în ţara bărbaţilor - mai cu ţepe, mai cu unelte. Noroc cu **Balul de cristal** care mai aduce în prim plan şi oarecari figuri feminine, cum ar fi cele din articolul **Nuţi din Berceni şi Geta din Găeşti** (**Adevărul**): "Combinaţia ingenioasă de kaki şi vişiniu, concretizată în crinolina cu mîneci bufante a d-nei Sussman ne-a arătat cît de excentrice pot fi uneori soţiile bancherilor elveţieni. Într-o rochie cu bretele din paiete vişinii, cu pene de aceeaşi culoare, d-na Valmy ne-a asigurat că deja au fost strînse peste 20 de milioane necesare decorării Capitalei între Piaţa Presei Libere şi Piaţa Unirii şi realizării în Parcul Circului a unui orăşel al copiilor". Orăşelul va avea, desigur, organe de conducere alese; prima sa instituţie va fi un Caritas. Nu de alta, dar ei sînt viitorul ţării; iar Caritasul oamenilor mari, ne anunţă **Ora**, stă să cadă: "Încrederea oamenilor în Caritas s-a dezumflat ca un sufleu ratat". Desprins de toate cele, Ion Cristoiu, după ce a mîncat în mai multe restaurante japoneze (dar nu sufleu!), a venit de la Tokio mai sceptic decît plecase: "N-am avut şocul tradiţiei japoneze atît de cîntate de filosofi nicăieri în Japonia". Există, ce-i drept, şocuri şi şocuri; ale tradiţiei şi ale tranziţiei... (M.V.)

## De jur împrejur

# Noul vechi personaj principal

O bună bucată de timp după dispariţia lagărului socialist, Occidentul a părut a fi personajul principal în construirea unui nou sistem de relaţii internaţionale. Faptul că ţările din Est s-au pronunţat, mai grăbit sau mai prudent, pentru democraţie şi economie de piaţă a dat multora impresia că problemele lăsate în urmă de lungii ani ai războiului rece vor fi mai uşor de soluţionat. Iar cînd reformele au cuprins şi spaţiul imens al fostei Uniuni Sovietice, nu puţini au fost cei cărora căderea totalitarismului le-a dat satisfacţia unui triumf al raţiunii şi al civilizaţiei asupra barbariei şi terorii. Cît de nepregătit a fost Occidentul (y compris Statele Unite) pentru a face faţă schimbărilor rapide de peisaj geopolitic şi militar s-a văzut mai tîrziu. Şi se vede încă. Cea mai aprigă dorinţă a noilor democraţii din Centrul şi Estul Europei este de a pătrunde în structurile economice şi politico-militare ale Vestului. Dacă în privinţa Pieţei Comune lucrurile s-au "rezolvat" (măcar în parte) mai rapid, prin semnarea unor acorduri de asociere, Tratatul Atlanticului de Nord şi Uniunea Europei Occidentale sînt, deocamdată, inaccesibile fostelor ţări socialiste. Ceea ce nu împiedică (ba dimpotrivă) desfăşurarea unui lung ceremonial diplomatic pentru a găsi formula cea mai potrivită prin care aceste foruri se pot deschide spre răsărit, fără a da peste cap propriul sistem de securitate şi - mai ales - fără a face Rusia să se simtă ameninţată. Pentru că, între timp, Federaţia Rusă pare a se fi adaptat mai repede decît vest-europenii la noile realităţi, preluînd din mers rolul principal: amintindu-şi că deţine una dintre cele mai mari armate din lume şi avînd în frunte un preşedinte care are drept model declarat pe ţarul Petru cel Mare (oare cît de bine e cunoscut în Vest testamentul "civilizatorului" împărat?), şi-a reluat, cu alte mijloace, ofensiva spre cele două direcţii care i-au intrat în sînge: fostul imperiu sovietic şi vecinii săi dinspre apus. Recent, şeful serviciilor secrete de la Moscova, Evgheni Primakov, a declarat că "nu putem rămîne indiferenţi faţă de apropierea NATO de graniţele noastre", propunînd chiar crearea unui nou mecanism de securitate în Europa de Est, care să nu facă parte din NATO. Aceasta la scurt timp după adoptarea noii doctrine militare a Moscovei, autodefinită drept "defensivă", dar putînd să folosească prima arma nucleară "dacă se simte ameninţată". Pe alt plan, destrămarea Uniunii Sovietice a dus la "îmbogăţirea" CSCE cu mai toate noile republici declarate independente, fapt care a complicat mecanismul negocierilor şi a conferit acestui organism proporţii de care are toate motivele să se înspăimînte şi nu să se bucure. În încercarea de a recupera influenţa pierdută a fostei Uniuni, Rusia şi-a schimbat (cel puţin la suprafaţă) metodele: cere, aşadar, să deţină exlusivitatea în materie de "menţinere a păcii" în fostele republici sovietice - ceea ce sună pe cît de frumos, pe atît de "occidental" şi cu acte-n regulă. Dacă mai punem la socoteală şi supremaţia economică pe care şi-a rezervat-o prin acordurile privind înfiinţarea şi funcţionarea CSI, pesimiştii ar putea deja să anunţe renaşterea imperiului. Un eventual nou imperiu nu va mai avea însă picioare de lut, ci va fi ceva mai sprinten: a dispune, de pildă, în CSCE, nu de un vot (ca pe vremea marii şi unicei Uniuni Sovietice), ci de mai multe (cîte "republici independente" sînt în CSI) va pune serioase probleme în găsirea consensului pe baza căruia se lucrează în forul european. "Singura şansă este ca în Rusia să continue reformele" - sună refrenul occidental, în aşteptarea victoriei în alegerile de la Moscova a echipei lui Elţîn. Numai că reformist a fost, la vremea sa, şi Petru cel Mare.

Mircea VASILESCU

Iubirea romantică a fost inventată pentru a manipula femeile. (JENNY HOLZER)

# "Antifeminişti, nu vă speriaţi!"

## – convorbire cu doamna Mihaela MIROIU* –

**• Am să încep direct: credeţi că societatea pune obstacole în calea unei existenţe cu sens a femeii?**

- Obstacolele sînt atît de adînci, încît nici nu le putem analiza acum. O femeie nu are în spatele său modele culturale femeieşti din care să-şi constituie o tradiţie... Este foarte adevărat, nu există obstacole juridice, nu există obstacole formale din punct de vedere economic sau din punct de vedere politic. Cultural, însă, lucrurile sînt discutabile. La ora actuală, criteriile, după care persoanele sînt judecate ca avînd o valoare mai mică sau mai mare, sînt nişte criterii care au fost produse de grupuri de oameni care au avut puterea să le facă. Or, puterea să facă acest gen de lucruri, femeile nu au avut-o. Deci, noi judecăm la ora actuală după nişte criterii a căror obiectivitate o recunoaştem, dar la participarea elaborării cărora a existat o minoritate restrînsă care, ulterior, a erijat criteriile de judecare în criterii obiective. Şi acesta este terenul pe care vin să se înscrie feluritele orientări feministe. Chestiunea este că acest grup minoritar, care reprezintă mai mult de jumătate din populaţia mondială, femeile, nu a participat la stabilirea criteriilor după care oamenii sînt judecaţi. Deci, nu a putut nicidecum să fie "măsura tuturor lucrurilor". Ele sînt judecate cu o măsură a tuturor lucrurilor la elaborarea căreia nu au participat niciodată. În sensul acesta spun că genul de obstacole este foarte mare.

**• Feminismul radical accentuează diferenţa între femei şi bărbaţi. În acest caz, eu pot spune că, tocmai pe baza acestei diferenţe, bărbaţii au fost cei care au făcut pînă acum criteriile. Pînă unde merge această diferenţă?**

- Să pornim de la o chestiune foarte ciudată: istoria pleacă de la colectivităţi umane care s-au constituit pe două direcţii: femeia culegătoare, bărbatul vînător. Raporturile de forţe între cele două grupuri în preistoria umanităţii sînt foarte diferite. La un moment dat, nu ştiu cum, s-a produs un fenomen, care atunci a şi debutat: fenomenul patriarhatului. Tatăl devine regulă, lege, pater familias. Oricare ar fi bărbatul conducător, el devine întruparea regulii. De atunci încolo începe o istorie şi, deşi nu putem data începutul ei, ştim sigur că, pînă în perioada modernă, ea a funcţionat după regula pater familias. Şi a mers aşa, pînă în momentul în care de la o situaţie contractuală paternă: tatăl asigură protecţia, ocrotirea, cere ascultare ş.a.m.d., se ajunge la o situaţie contractuală fraternă, în perioada modernă, în care conceptul de pater familias se devalorizează şi societatea apare ca un contract realizat între bărbaţii adulţi, cetăţeni şi care stabilesc regulile de joc. Acestea au exclus în continuare participarea femeilor la perfecţionarea acestor reguli de joc, printr-o variantă foarte bine pusă la punct din punct de vedere teoretic, de Rousseau. Astfel, femeia şi-a păstrat acelaşi statut: "Sînteţi legate de Natură, nu sînteţi în stare să separaţi raţiunea de pasiune, nici nu trebuie, nici nu este bine pentru sănătatea bărbatului cetăţean să faceţi lucrul acesta. Trebuie să vă menţineţi în sfera privată, să vă învîrtiţi în jurul familiei - şi atît." În momentul în care tu îmi faci mie toată această construcţie teoretică, prin care îmi demonstrezi că marea mea virtute este cea de mamă, de nevastă, de legătură cu natura, îmi accentuezi sensibilitatea, iar eu nu am altă sursă culturală decît propria ta concepţie despre mine, atunci se pune întrebarea: eu de unde mă trag, nu mă trag din tine? Practic, la ora actuală, cultural, eu pot să spun că femeile se trag din bărbaţi, deşi, natural, bărbaţii se trag din femei. Personal, cred că, atîta vreme cît femeile vor mai accepta chiar şi acum două lucruri, anume: faptul că accesul lor la cultură trebuie neapărat mediat de către un bărbat sau de către bărbaţi ca maeştri, iar, pe de altă parte, faptul că vor cădea în admiraţie, deci nu vor admira, ci vor cădea în admiraţie în faţa unui maestru, acest statut se va autoperpetua.

**• Aţi putea să accentuaţi puţin diferenţa?**

- Cînd cad în admiraţie, mă predau "cu arme şi bagaje" unei idei. De pildă, acum ce avem în filosofia feministă? Un feminism existenţialist post-Beauvoir, în care te tragi din Sartre, un feminism postmodern, în care de tragi din Derrida, din Lyotard, din Lacan, un feminism antiesenţialist, în care te tragi din Wittgenstein, un feminism liberal, în care te tragi din J.S.Mill şi din toţi urmaşii săi semnificativi. Dar avem şi un feminism radical, în care refuzi să te mai tragi. Şi dacă este o valoare deosebită în acest feminism radical, după părerea mea, este o regîndire a fundamentelor religiei, o reanalizare a limbajului şi chiar invenţia unui nou limbaj. Deci este vorba de curajul de a pune în chestiune şi sub îndoială orice model de gîndire. Or, aceasta este operaţiunea de fond pe care o face feminismul radical, cu care poţi să nu fii de acord în foarte multe chestiuni, dar nu şi cu valoarea acestei operaţii de demontare critică şi de încercare de reconstrucţie.

**• Dacă ar apărea autoare lipsite de o paternitate spirituală masculină...**

- Au apărut autoare care se trag din maeştri bărbaţi. Problema este că ele nu mai cad în admiraţie, aceasta este marea diferenţă. În schimb procedează la un lucru care mi se pare perfect coerent cu un statut intelectual normal, şi anume la o chestionare a fundamentelor mentalităţilor umane, în orice fel de gen. Deci, este un curent care se cheamă "radical" tocmai ca să-şi precizeze distanţarea faţă de maestru, fie el postmodern, modern sau de orice alt fel.

**• Ce modificări au adus aceste autoare?**

- Mary Daily, de pildă, propune în locul societăţii patriarhale o societate diarhică. Această societate diarhică ar urma să fie reconstruită ţinînd cont de diferenţele importante care există între modul de a exista femeiesc şi modul de a exista bărbătesc. Nu este vorba despre faptul că ea găseşte o variantă "feminocentrică", "ginarhică" sau "ginomorfică", ci de faptul că gîndeşte, de pildă, proiecţia sau reconstrucţia unei modalităţi de a exista în ambele sisteme de valori, care să fie simbiotice, nu complementare şi care să nu mai facă ierarhii între aceste sisteme de valori. Nimeni nu are nimic împotriva tipului de valori existente, elaborate de către bărbaţi, ci împotriva exclusivismului lor şi a ispitei de a face un top axiologic tot timpul.

**• Care ar fi criteriul după care am putea şti cînd apare o astfel de societate, sau cînd apare simbioza între cele două sisteme axiologice?**

- Asta nu apare. Analiza critică, deconstrucţia în feminism este foarte avansată, iar construcţia este încă embrionară. Deci antifeminişti, nu vă speriaţi, nu ştiu dacă apucaţi o astfel de societate. Poţi să o apuci la nivel teoretic. La nivel practic nu cred că generaţia mea sau generaţia ta o vor apuca însă. Pentru că primul lucru pe care îl fac acum feministele, indiferent de orientare, este tentativa de a încerca să existe în mod diferit în plan cultural. Să luăm un exemplu: dacă te-ai lua după cultura scrisă a istoriei, a politicii sau a altui domeniu, ai vedea că ea e plină de occidentali - inventatori, scriitori, artişti de toate felurile, mari politicieni ş.a.m.d. Deci, istoria universală, aşa cum este ea consemnată la ora acutală, este o istorie care este vestocentrică. Ce facem noi în calitate de estici marginali?

Îi dăm dreptate pentru simplul motiv că ei au stabilit regulile istoriei universale şi cine are sau nu are loc în cultură şi faptul că, de exemplu, noi, în calitate de naţiune, nu suntem prezenţi decît într-un mod foarte nesemnificativ în această istorie? Ce să înţelegem noi din asta? Că nu sîntem în stare s-o facem? Că sîntem impotenţi cultural? Că n-avem surse de creativitate tehnică? Pe ce temeiuri considerăm, atunci, că, dacă femeile n-au făcut pînă acum mare artă, nici n-au să facă, dacă n-au făcut mare filosofie, nici n-au să facă? Nu am suficient temei să cred că nu putem gîndi această analogie în legătură cu femeile.

**• Nu rămîne atunci decît să producă astfel de valori, iar societăţii nu-i rămîne decît să vadă ce modificări esenţiale vor apărea.**

- Chestiunea este următoarea: în momentul în care te aştepţi ca cineva să producă ceva, de pildă valori culturale, politice, sociale etc., este foarte important, dacă vrei să le producă, să admiţi că se schimbă şi criteriul de apreciere. Mie mi se pare foarte curios cum obstacolul acesta fantastic îl au pînă şi cei care în istorie sînt minoritari. Ei tratează cu aceeaşi suspiciune, în sistemul lor de referinţă, propria lor minoritate şi minoritatea minorităţilor în toate sistemele de referinţă este reprezentată de femei.

**• Să presupunem că se modifică şi criteriile de apreciere. Întrebarea mea este dacă aprecierea calităţilor bărbăteşti este, de natură să fie mediatizabilă, iar cea a experienţelor femeieşti tacită?**

- Mai întîi ai folosit termenul "de natură să". E o sintagmă dubioasă, pentru că prima chestiune care se pune ar fi aceea că există diferenţe de natură şi peste natură nu se poate trece. Or, punctul meu de vedere este că noi habar nu avem unde se opreşte natura, că nu sîntem în stare să emitem nici un fel de judecată de fapt, pură, neîncărcată de valori sau neîncărcată de teorii.

Iar obiecţia mea de fond la întrebarea ta este că trebuie să chestionăm întîi dacă există ceva cu adevărat natural, cu excepţia acestor elemente despre care am amintit: adică diferenţele dintre sexe, care sunt evidente, indiferent dacă aplici sau nu vreo teorie, tipul acesta de experienţe directe, diferite pentru cele două sexe, care pînă la ora actuală au fost văzute ca fiind un handicap pentru femeie. La ora actuală, în momentul în care problema naşterii intră în sfera libertăţii, deci poate căpăta o încărcătură axiologică, mie mi se pare că este un avantaj.

Adică, aceste foste handicapuri, care au scos femeile din circuitul producerii de valori, sînt în acest moment convertibile în avantaje.

Femeile au un tip de experienţe pe care bărbaţii niciodată nu-l au: experienţa de a avea o fiinţă în propria ta fiinţă, care, într-un sens, face foarte ciudată relaţia femeilor cu problema nefiinţei.

Pe de altă parte, au experienţa durerii cumplite fără consecinţe mortale sau rele, a unei dureri pozitive: faptul de a face o fiinţă, faptul de a hrăni din trup, faptul de a trăi timpul ciclic. Acest gen de experienţe, de la care orientările actuale vor să constituie o nouă manieră de abordare filosofică, etică, politică a existenţei şi care poate să se constituie în sursă de reevaluare a valorilor, sînt specific femeieşti.

Mai mult, genul acesta de experienţe poate să producă, după părerea mea, relaţii complet diferite pe care noi le avem cu cealaltă lume pe care noi o numim non-umană, adică lumea lucrurilor vii şi faţă de care noi ne raportăm, acum, exact cum în patriarhat s-au raportat bărbaţii la femei, adică printr-o relaţie de stăpînire.

E foarte interesant să amintesc în cadrul acestei discuţii cît de multe atacuri există în literatura feministă la adresa Romantismului. Exaltarea iubirii romantice pare o chestiune fundamental antifeministă, pentru că, de fapt, creează un fel de dependenţă subtilă de relaţia de dragoste, adică de relaţia cu "opresorul". Tema iubirii în literatura feministă este aproape absentă. Asta este o mare tristeţe, pentru mine cel puţin, pentru că ispita de a rupe răul de la rădăcină este aşa de mare, încît pînă şi forma aceasta este văzută ca un colaboraţionism, un fel de pactizare cu inamicul. Eu nu sînt de acord.

Eu fac o analogie foarte ciudată şi foarte nefeministă între a crede în Dumnezeu şi a iubi. Adică mi se par două sentimente analoge.

Exact aşa cum nu poţi să întrebi decît cu impertinenţă pe cineva: "De ce crezi în Dumnezeu?", nu poţi să-l întrebi decît tot cu impertinenţă: "De ce-l iubeşti pe X?". Şi cred că lucrurile acestea, pe care le stabilim ca fiind dincolo de noi, de pildă dependenţa afectivă, nu fac obiectul unei teoretizări, demontări sau deconstrucţii, ci fac parte din sensurile la care noi nu ne-aşteptăm, pe care nu ni le asumăm, în sensul deliberat de a le căuta. Fac parte din zona "nu m-ai căuta, dacă nu m-ai fi găsit". Eu nu pot să arunc această zonă; pot doar să spun că în interiorul ei putem avea mai mult fair-play şi putem să iubim în celălalt mai mult diferenţa decît subordonarea. Cred că această relaţie poate fi regîndită ca o relaţie simbiotică, în care am în faţa mea un alt tip, o altă persoană, diferită de mine, căreia nu vreau să-i impun ceea ce eu sînt, nici cum eu sînt, nu vreau s-o fac să trăiască după normele mele, ci putem trăi în sisteme de referinţă teoretice, practice, politice ş.a.m.d. relativ diferite, dar faptul că există împreună dă o justificare faptului că există, adică dă alt sens faptului că există. Deci, dincolo de justificările formale, teoretice, explicite pe care noi le putem arunca pe piaţă ca să explicăm de ce trăim, aceasta poate fi o justificare implicită pe care o simţi, dar pe care nu o povesteşti şi nu o demonstrezi. Defectul romanticilor vine din faptul că ei au oroare de public şi socotesc că iubirea trebuie să fie protejată. Şi atunci, precauţia lor vine în sensul unei egalităţi intercuplu foarte mari, prin acceptarea diferenţelor, dar a inegalităţii clare în viaţa publică. Ca să protejez sensul existenţei pe care ni-l dau femeile, trebuie să le protejez pe ele de politic, de public, de mizeria vieţii publice, de oroarea de a trăi în lubricitatea societăţii. Există în Romantismul clasic acest divorţ clar între marea egalitate de semnificaţie pe care o au cei doi în cuplu şi marea inegalitate existentă în public, pe motiv că intimitatea, privatitatea trebuie protejată, existenţa în sfera politică fiind partea noastră atacabilă, urîtă. Şi, în mare măsură, mitul acesta trăieşte şi astăzi.

A consemnat
Sorin BĂIAŞU

---

* Dna Mihaela MIROIU este profesoară de filosofie; îşi pregăteşte doctoratul pe o temă feministă şi face parte din societatea feministă "Ana".

# PATIMI ÎNĂBUŞITE LA "SF. SAVA"

## *– de data asta numai fetele –*

1. Ce credeţi despre avort?
2. Vă tentează ideea de a deveni "mamă eroină"?
3. Ce credeţi despre viol?
4. Dacă nu s-ar putea altfel, aţi viola un băiat?

***Andreea Pulpea:***

1. Categoric salvator, dar în principiu jenant pentru coeficientul de inteligenţă al purtătoarei.
2. Nu. E fantastic şi absurd.
3. E îngrozitor şi, ca pedeapsă, închisoarea nu mi se pare suficientă.
4. Fizic, mi-ar fi imposibil. Nu mi-ar dărui decît dezolare. Psihic, însă, e savuros.

***Cristina Melcioiu:***

1. Este o soluţie la care, din păcate, nu s-a gîndit şi mama lui Ceauşescu.
2. Mă tentează "eroismul"...
3. Este o întîmplare care pe unii îi distruge, iar pe alţii îi face fericiţi.
4. Numai dacă mi-ar cere-o.

***Ana Pop:***

1. Oribil! Din moment ce există prezervative...
2. Chiar numai doi plozi sînt greu de crescut şi educat, darămite o echipă de fotbal (cu tot cu rezerve)... Mie nu-mi plac "iepuroaicele"!
3. Subuman.
4. Nu! În nici un fel de condiţii.

***Alina G.:***

4. Numai un fochist!

***Miruna Ghica:***

4. Ce, mă, ai aflat şi tu?!

***Andreea Coşug:***

1. Este o altă latură a existenţei femeii, neplăcută dar... "necessarum est". Fără această posibilitate este tăiată o mare parte a independenţei şi feminităţii în general, şi aşa mutilate de existenţa masculinităţii.
2. Chiar concept irealizabil fiind, mi se pare frumos. E vorba de împlinire, strălucire, idealism sau poate necesitate. Inexistenţa conceptului acesta ar degenera-o şi pe mama lui Isus şi pe femeia adulteră. Poate mai mult decît deja sînt.
3. Prefer să ignor această manifestare căreia mi-e ruşine să-i spun existenţială. Pedeapsa ar trebui să fie prea mare, dincolo de posibilitatea societăţii de a o exercita.
4. Este imposibil. Oricum, chiar posibil fiind, intră în posibilităţile bărbatului de a-şi exprima... spiritualitatea. Femeile sînt poate prea slabe sau prea îngrădite ca s-o facă! Sau poate prea... femei!!!

***Anonimă:***

1. Într-adevăr, e singurul lucru care te poate salva într-o astfel de situaţie, dar e ca o bardă cu două tăişuri – generează, în foarte multe situaţii, traume psihice foarte nasoale (ca să nu mai vorbim de cele fizice).
2. În nici un caz. Cred c-ar fi sinistru să mă văd cu o gaşcă de puşti în jurul meu. Am avut în familie un astfel de caz – pisica mi-a făcut cinci pui, şi-a sfîrşit prin a-şi lua lumea în cap.
3. E o chestiune oribilă care cred că te marchează toată viaţa. Nu cred că o femeie care a trecut prin aşa ceva mai poate simţi vreo atracţie faţă de sexul opus.
4. Aş fi curioasă să aflu cum. În orice caz, mă amuză ideea, dar n-ar avea nici un sens.

A consemnat (şi s-a obnubilat strategic)
Mihnea MIRCAN

A iubi femeile inteligente e o plăcere de pederast. (BAUDELAIRE)

# "Ea creează lumea în care artistul își creează lumea..."

## - colocviu despre naşterile grele din lumea teatrului cu directoarea "Teatrului lumii", Corina ŞUTEU -

*În sfîrşit, **Theatrum Mundi** are un sediu şi o sală proprii. De un an şi jumătate, acest teatru, cel mai instabil dar (tocmai de aceea) şi cel mai creativ, a devenit cu adevărat o instituţie. "Răscrucea artelor" s-a mutat, iată, în răscrucea dintre Tunari şi Eminescu, la doi paşi de Piaţa Galaţi. Astfel, "alchimia" experimentată de directoarea teatrului, **Corina Şuteu**, şi-a găsit pînă la urmă laboratorul potrivit în fosta casă de cultură din strada Eminescu nr. 89. Aici aventura "Teatrului lumii" continuă. Pe scîndurile lui vom admira din nou alăturări pe cît de rare, pe atît de fertile, de genul **Morgenstern - Mălăele**, dar şi evoluţii ale trupelor de dans contemporan. Toate spectacolele de la **Theatrum Mundi** sînt evenimente.*

*Înregistrarea ce urmează a fost realizată pe la prînz, cînd **Corina Şuteu** tocmai venise de la Academia de Teatru şi Film, unde predă un curs de **management teatral**. N-a prea fost lăsată "doamna profesoară" să facă tranziţia de la catedră la biroul de director, căci, mînat de năravul de student silitor, trimisul nostru a abordat-o cu întrebări "din materie". Dar, **rassurez-vous**, au ajuns pînă la urmă să vorbească despre sex...*

**Reporter: - Ce le spuneţi studenţilor la curs?**

**Corina Şuteu:** - De fapt, nu fac decît să le destăinui din munca mea de director de teatru, în mare. Aş vrea ca în viitoarele cursuri să le explic, de pildă, că activitatea de manager în cultură te **uzează** foarte mult şi îţi dă foarte puţin în schimb. În afară de experienţa mea, am adunat şi ceva bibliografie în această direcţie de investigare, cea a relaţiei dintre **producător şi artist**. E o relaţie foarte specială, care poate pricinui unui producător nepregătit o gravă uzură interioară: atît psihică, cît şi intelectuală. E un stress specific: stressul celui care are de-a face cu artistul.

**Rep.: - Stress mai mare decît cel provocat de birocraţia culturală?**

**C.Ş.:** - Gestiunea umană este cea mai grea gestiune. Stressul meu în încercarea de a proteja un artist care lucrează, de a-i asigura condiţii bune, e mai mare decît stressul în relaţia cu Ministerul Culturii sau cu un alt teatru. Deja faptul că reprezint o instituţie mă fereşte de riscul surmenajelor inutile. Ce rămîne e stressul tipic al managerilor din totdeauna şi de peste tot. Însă ceea ce deosebeşte munca mea de munca managerilor din comerţ sau din industrie este tocmai această natură specială a conlucrării cu artistul. Aici e **marele stress...**

**Rep.: - Eu credeam că, dimpotrivă, să lucrezi cu artiştii e ceva plăcut şi pasionant...**

**C.Ş.:** - Este frumos să te-ntreţii cu un artist şi, de fapt, asta te şi motivează ca manager cultural. Dar, în momentul în care el se află în plină creaţie şi tu te trezeşti angrenat în efortul lui creator, artistul devine un tiran care te agresează, aşa cum se agresează pe sine însuşi, prin încercarea lui de **a naşte**. Este o relaţie torturantă, dar pe care tu, în calitate de manager sau de producător,trebuie să ştii s-o stăpîneşti, tocmai pentru a nu te epuiza prea tare. Una este dialogul cu artistul, la modul neutru şi dezinteresat, alta e cînd devii principalul sprijin al procesului său creator. În marii artişti se produc sfîşieri la care directorul de teatru nu are cum să rămînă neimplicat: căci directorul de teatru ete cel care creează lumea în care artistul poate să-şi creeze lumea sa, în deplin confort.

**Rep.: - Că veni vorba de naşteri: credeţi că femeia română s-a emancipat?**

**C.Ş.:** - Mai degrabă s-a **alienat**. Toate cîte s-au vehiculat despre emanciparea femeii în societatea comunistă ascund acest adevăr deprimant: tot spunîndu-i-se **egala bărbatului**, femeia a ajuns să fie tratată ca un animal de povară. Sper ca, în timp, femeia să-şi redescopere drepturile firesti şi respectul uitat într-o societate în care, pînă în '89 cel puţin, ea a avut statutul unui **semi-bărbat...**, o societate aruncată în mizerie, promiscuitate şi vid moral.

**Rep.: - Mi se pare mie sau sînteţi feministă?**

**C.Ş.:** - Nu am defel tendinţa de a fi o feministă. Poate că aici, în teatru, prefer să colaborez cu femei în diferite munci, pentru că găsesc că au o anumită responsabilitate tipică lor. Dar nu-i decît o părere personală, formată în munca de zi cu zi; altfel, mă feresc să fac generalizări...

**Rep.: - E adevărat că vi se spune** bărbăţoi?

**C.Ş.:** - Probabil. Oamenii spun multe prostii. Eu nu mă consider **bărbăţoi** şi sînt convinsă că nu toată lumea mă consideră astfel. Acum două luni Nicu Alifantis mi-a spus ceva tare şocant: că sînt o **femeie-jandarm**. Mi s-a părut cu totul şi cu totul nedrept, dar, de vreme ce Nicu Alifantis o gîndeşte, înseamnă că o gîndeşte o sumă de oameni din jurul meu. Eu cred că oamenii care au lucrat cu mine nu mă văd în felul acesta, dar...aceştia sînt foarte puţini! Imaginea exterioară creată în timpul unui raport superficial e diferită de ceea ce inspiri oamenilor într-o colaborare de lungă durată.

**Rep.: - Se joacă mult teatru în societatea noastră?**

**C.Ş.:** - Da, a devenit aproape inevitabil în ziua de azi. Într-un fel, sîntem **obligaţi** să ne prefacem...

**Rep.: - Este lumea un teatru?**

**C.Ş.:** - Da, lumea este un teatru. Sau, dacă vreţi, teatrul este lumea mea.

A consemnat
Florin DUMITRESCU

# O, model dulce! Pînze eterne inspiră-mi!

Reporterul a venit la întîlnirea cu modelele Academiei de Artă cu ochiul de chirurg. Încotoşmănate ca la Polul Nord, formele trupului erau diforme, părul sufocat sub căciuli de melană. Pe paltoanele lor se descifra cîte o cusătură nedibace şi de altă culoare. De aceea, reporterul n-a scris decît o romanţă.

### *Roxana Petrescu*

Pînă în aprilie 1989 Roxana Petrescu a fost o oarecare funcţionară. Un sculptor a ademenit-o spre a-i fi model cu 50 de lei/oră. Astfel la 21 de ani intră-n circuitul natural al imortalizărilor pe pînză sau în piatră. Primul ei re-creator îi propune să lucreze în Institutul de Arte Plastice. Puţinele modele din Institut se stafidiseră şi se luau la harţă cu profesorii şi studenţii pentru că vroiau singure să-şi aleagă poziţiile preferate. Aşa a început odiseea sa. Angajată cu statut de muncitoare necalificată, deşi trupul ei spunea altceva artiştilor, poza între opt şi douăsprezece pentru cursanţii de la zi şi între paisprezece şi optsprezece pentru cei de la seral. Acum are legitimaţie de "figurantă" şi primeşte-n mînă 44 de mii de lei. Îi convine nudul pe scaun şi crochiul. Cînd stă-ncremenită vorbeşte cu studenţii, ascultă muzica de la radio şi chiar cîntă şlagăre la modă. Studenţii o socotesc un obiect şi-o mută cu mîinile pe cap sau stînd în picioare; ei îi vine greu fiindcă se gîndeşte la noaptea de chin ce va urma: va adormi cu gleznele umflate puse pe o pernă. Profesorii consideră că Roxana "are un corp liric" şi ea ştie că trupul ei slăbuţ cînd "cade" sau cînd "se lasă" "este mai frumos decît un rîu". Studenţii însă o văd în culori melancolice. Orgoliul atîtor transfigurări plastice au făcut-o să se certe definitiv cu soţul ei. Nu-i pasă nici de studenţii ce-i fac apropouri ruşinoase. Preferă 1500 de lei/ora de pozat în particular şi nemurirea eternă.

### *Rodica Stoian*

La 22 de ani şi-a oxigenat părul deoarece prietenul ei are la locul de muncă doar blonde. Rodica se refugiază în Herăstrău cînd e supărată şi aici se lasă pradă amintirilor. După terminarea liceului s-a angajat pe 15.000 de lei la Facultatea de Arte "Luceafărul". Atunci a fost stagiul ruşinii ei. Acum s-a obişnuit cu goliciunea propriului piept. Se scoală dimineaţa la ora şase şi jumătate şi găteşte fratelui şi tatălui ei. Familia ei bărbătească ştie că ea deţine postul de secretară undeva. O distrug fizic nudurile în picioare, de aceea preferă crochiul de 15 minute cu schimbare de poziţie. Cînd stă-n deplinătatea goliciunii ei mintea i se opreşte din tors şi caierul se încîlceşte în gol. Atunci nu mai are în minte nici muzica lui Jackson şi nici rochiile roşii pe care le visează. Dacă vreţi să ştiţi ce are, vă spun că nu are nimic în minte.

### *Carmina Rusu*

După moartea bunicii sale, Carmina s-a izolat în Titan împreună cu cîinele de vînătoare Rita. Şi-a cumpărat Llosa - **Războiul sfîrşitului lumii**, dar a adormit de cîte ori l-a început. De curînd a visat-o pe bunica ei care o mustra că a rămas gravidă. Studenţii îi pun pe obraz un roz şi-i admiră sînii rotunjiţi la 18 ani. Poate şi de asta prietenul ei a certat-o şi n-a mai dus-o la discotecă şi la filme cu karate. Nu-i nimic, vara, cînd este în concediu fără plată, din cauza vacanţei studenţilor, merge cu viitorii plasticieni la mare. Tot atunci, vara, nu prea poate să se îndoape cu fripturi şi cartofi prăjiţi, aşa cum năzuieşte. Avînd-o doar pe maică-sa departe de ea, ziua trece cu pozatul, treburile prin casă. Blînda viaţă a făcut-o să adoarmă vreo oră în poza nud pe canapea.

### *Victor Vârvoreanu sau Concluzia*

Studenţii văd după muşchii lui pectorali că nu i-a plăcut învăţătura. I-a plăcut munca şi a lucrat pe rînd la firme ce au dat faliment. Stă cu mama, cu două surori mai mici şi cu bărbatul beţiv al mamei. Tatăl i-a părăsit. Mama şomează, iar Victor dă banii pe mîncare. Nu şi-a mai cumpărat nimic pentru sufletul lui cam de mult. Stă-n Drumul Sării şi vine cu gaşca prin Cişmigiu. Se plimbă, aruncă ocheade gagicilor singure. La pozat vine dimineaţa cu frigul în oase. Studenţii îl terorizează să stea nud. Deşi îi imploră să aducă reşouri, nimeni nu-l ascultă. Bea cafea şi tutun, călcînd interdicţiile doctorilor de la Spitalul 9, unde a fost internat pentru tentativă de sinucidere. Stînd gol-puşcă cu spatele pe planşetă, se gîndeşte la familia lui şi la muşchii clădiţi în practici de karate şi judo. Uneori are pierderi de memorie. E rege peste două televizoare bune pentru piese şi peste unul cu contraste slabe, la care vede meciuri cu Steaua, ROBINGO, şi o aude pe Cristina Ţopescu. Pînă în ianuarie, cînd o să plece în armată, va termina de citit o carte "tare", **Scîntei în beznă**, un roman în care comuniştii organizează mitinguri împotriva regelui Ferdinand.

Eugen ISTODOR

# În majoritatea cuplurilor, femeia hotărăşte

## Interviu cu dr. ginecolog Dimitrie NANU

**- D-le Nanu, sînteţi medic ginecolog la spitalul "Caritas", şef de lucrări la Facultatea de medicină şi, mai ales, un înrăit al contracepţiei. Care este metoda contraceptivă cel mai des folosită după revoluţie?**

- Chiar după 1989, principala metodă de planificare familială este avortul. Un sondaj de opinie pe care l-am realizat arată că aproximativ 90% din femei recurg la ea. Sigur, s-au primit "ajutoare" şi pentru pastile, sterilete sau alte mijloace anti-concepţionale mai puţin sîngeroase. Multe dintre sumele alocate organizaţiilor guvernamentale au rămas, însă, pe hîrtie. Singurele care au mai mişcat au fost cele non-guvernamentale, precum SECS sau proaspăt înfiinţata "Tineri pentru tineri".

**- De ce femeia română nu face coadă la aceste centre de planificare familială?**

- Una dintre explicaţii ar fi, evident, preţul mijloacelor de contracepţie, chiar dacă există organizaţii care le oferă pe gratis. Cuplurile ar dori, probabil, să le fie aduse pînă în pragul apartamentului. Altfel, eforturile de a ajunge la ele sînt prea mari. Mai ales că tradiţia chiuretajelor, eventual provocate pe cont propriu, precum şi educaţia sexuală, aproape inexistentă, îşi spun şi ele cuvîntul.

**- Vorbeaţi de avorturile provocate de către femeile însărcinate, de capul lor. Vă confruntaţi, în continuare, cu astfel de cazuri?**

- Acum sînt, ce-i drept, mai puţine ca pe vremea lui Ceauşescu. Atunci, buna-la-toate sondă era folosită chiar de femeia însărcinată însăşi. Unele femei îşi cunoşteau foarte exact trupul şi reuşeau chiar mai bine decît noi, la spital. Altele, însă, ajungeau să transforme avortul într-o tentativă de sinucidere. Cazul Ovidiei Mîinea, femeie, pe atunci, tînără, cu doi copii, de profesie muncitoare, îl ţin minte pînă-n ziua de azi. Înainte de 1985, pe cînd eram la "Brâncovenesc", a venit la spital cu sîngerare mare. A fost dusă la reanimare, i s-au făcut perfuzii şi apoi un chiuretaj în disperare. Nici aceasta nu a reuşit, fiind nevoiţi să-i facem histerectomie şi să-i scoatem uterul. Îmi amintesc perfect ziua aceea, pentru că toţi erau preocupaţi de meciul România-Italia şi de victoria noastră cu 1-0.

**- Consideraţi că asemenea practici erau răspîndite numai în rîndul femeilor fără pregătire superioară?**

- Nici gînd. Mi-a fost adusă o doctoriţă anestezistă căsătorită cu un artist renumit, care-şi făcuse singură avort. N-a mai putut fi salvată şi a murit. La fel, o stagiară din Piteşti.

**- Există cazuri cînd bărbaţii se amestecă brutal în hotărîrile soţiilor?**

- Am cazuri în care femeia face avort fără ştirea bărbatului. Acesta vine apoi să se intereseze dacă ea a fost la spital, iar eu mă văd nevoit să fac uz de toată diplomaţia mea: să-i spun că a trebuit să-şi facă avort pentru că avusese o sîngerare. Alţi bărbaţi au prejudecăţi în legătură cu steriletul, considerînd că folosirea acestuia alterează contactul sexual. Majoritatea bărbaţilor, însă, nici măcar nu se interesează de problema planificării familiale. În cele mai multe cupluri, femeia e cea care hotărăşte.

**- Dv., ca bărbat, aţi fost vreodată stînjenit de diferenţa de sex în raport cu pacientele?**

- Eu nu sînt decît un tehnician, şi nu mă gîndesc din alt punct de vedere la persoana pe care o operez. Nu mai observ diferenţa de sex. Nici femeile, de altfel, dacă te cunosc şi au încredere în tine, nu preferă un medic de sexul lor. Acest lucru se întîmplă chiar şi în cazul fetiţelor sau femeilor care vin aici, violate, de frică să nu rămînă gravide.

**-Aveţi, aşa cum reiese din presa "fierbinte", atît de multe cazuri de viol?**

- Aici, la noi, la "Caritas", n-am prea avut. Noi rămînem campioni la avorturi. De altfel, şi acum se mai aud nişte voci de politicieni care spun, ca în vremurile apuse, că ginecologii sînt de vină că nu creşte natalitatea.

A consemnat
Iaromira POPOVICI

# "Nu e momentul de ieşit în faţă"

## Invitate: doamnele Livia DEAC, Laura GRÜNBERG şi domnişoara Romaniţa CONSTANTINESCU

**Bogdan Ghiu**: Mai întîi aş vrea să vă mulţumesc şi să remarc, ca o primă calitate, punctualitatea dumneavoastră! Nu pot să fac acelaşi lucru de obicei cu invitaţii noştri – care în majoritate sînt bărbaţi –, oameni politici, oameni publici...

**Livia Deac**: ... Înseamnă că sînteţi feminist!

**Bogdan Ghiu**: Nu, (rîde) remarc o stare de fapt. Aş vrea să încep prin a vă întreba aşa, ca la Televiziune – pentru a continua şi a termina ca la "Dilema": Care credeţi că ar fi mutaţiile în poziţia, în locul, în situaţia femeii în societatea noastră? Asta presupune un stadiu de la care s-a plecat – deci, dacă există nişte evoluţii sau tendinţe de schimbare în această perioadă de tranziţie...

**Livia Deac**: Da, e o schimbare, însă schimbarea nu e cea pe care o aşteptam şi pe care o dorim – ca în toate planurile existenţei noastre... Dacă nişte lucruri nu ne-au plăcut, alte lucruri nu ne plac! În subiectul pe care-l tratăm aici, trebuie să luăm în consideraţie acel fapt absolut "culpabilizant" (între ghilimele) al femeii care a fost introdusă în sistemul procentual al conducerii (conducerea de partid)...

**Bogdan Ghiu**: Pe care îl consideraţi o măsură formală.

**Livia Deac**: O măsură absolut formală, pentru că nu erau întotdeauna cele mai chemate persoane – şi voi folosi cuvîntul persoană atunci cînd vorbesc şi de femei, şi de bărbaţi. Va trebui să apelăm din ce în ce mai mult la acest cuvînt. Deci, întorcîndu-mă la această idee pe care eu am constatat-o – a falsităţii existenţei din trecut –, s-a trecut acum la exacerbarea unei imagini foarte mult ascunse: aceea a femeii sex–simbol, care a invadat cultura vizuală a românului: fie că e prin calendare, fie-n ziare... deci, toată cultura mea vizuală. în acest moment, este uşor insultătoare – pentru o femeie care nu s-a hotărît pentru această carieră. Este insultătoare şi pentru acele femei, care poate că o fac cu seriozitatea carierei respective...

**Bogdan Ghiu**: Dar sînt o categorie, şi nu pot să reprezinte...

**Livia Deac**: Nu pot să reprezinte o "imagine a femeii"! Deci invadîndu-se spaţiul cultural vizual, el invadează şi mentalitatea: nu-mi produce mie o mentalitate, poate îmbunătăţită, ci una, din nou, falsă – dar în altă direcţie, altfel...

### *"E nevoie de o imagine publică a femeii?"*

**Bogdan Ghiu**: Mă scuzaţi, dar e nevoie de o imagine publică a femeii? Sau, dacă ar trebui concurată aceasta – care a fost selectată, de fapt, de bărbaţi! –, care altă imagine, sau imagini ar trebui făcute publice?

**Livia Deac**: Acelea care există! Pentru că şi femeile, ca şi bărbaţii, există, spun adevărul, spun minciuni, fac lucruri bune, fac lucruri rele – în mod egal. Dar pe mine mă interesează, la nivelul mentalităţii, dacă cei care recepţionează toate semnalele vizuale, audio, literare etc sînt modelaţi într-un fel sau altul. Erau vremuri cînd imaginea mamei, sau imaginea fecioarei, erau imagini de neatins – aduse în spaţiul intangibilului, prin imagine şi prin cuvînt. Pentru că vorbeam de acel element al imaginii nocive a femeii – căci este o imagine nocivă! Dacă toate femeile trebuie să fie sex–simbol, şi ele nu pot fi, se culpabilizează, nu mai funcţionează cum trebuie: e o societate care nu mai funcţionează cum trebuie, pentru că şi bărbatul crede că femeia trebuie să fie aşa!

**Bogdan Ghiu**: Doar aşa!

**Livia Deac**: Doar aşa. Şi atunci, toată lumea e trimisă fie la imaginea proastei, fie la cea a sex–simbolului – ceea ce nu e adevărat. Pentru că este o societate care funcţionează, de fapt, la un nivel nespus, netransmis, neculturalizat – funcţionează, totuşi, în nişte limite normale: femeile muncesc, femeile se luptă, femeile au copii, femeile împing familia – deci toate aceste calităţi, de mii de ani existente, nu funcţionează în spaţiul comunicării culturale.

**Bogdan Ghiu**: Poate tocmai regimul de non–publicitate a lor le asigură funcţionarea.

**Livia Deac**: Nu, nu, ar funcţiona mult mai bine şi ar putea să se cearnă din tot ce este calitate umană produsă de, să zicem, partea feminină a societăţii, să se ducă în sus – către factorii de decizie: deci, de la mentalitate, să se ajungă la factorul Puterii. Deci, în sferele Puterii, dacă am bărbaţi capabili, eu doresc şi femei capabile; eu nu doresc femei, că pe vremea lui Ceauşescu, **pentru că sînt femei**, sau pentru că sînt neveste de bărbaţi care sînt la putere... Sigur că nu va fi de-acum încolo o "înlocuire" – e fals: gata, toţi bărbaţii din Parlament pleacă, vin numai femei, lumea amazoanelor!, e o copilărie... Ci e vorba de aducerea în spaţiul Puterii a femeii cu toate calităţile ei – care sînt atestate de mii de ani. Căci bărbatul şi-a atestat o anumită forţă, şi şi-a reciclat-o de la generaţie la generaţie – pentru că te gîndeşti: de ce aceste diferenţe de performanţă, care sînt reale? Performanţa filozofică, de exemplu... aparţine gîndirii bărbăteşti. Dar ce aparţine femeii şi pot folosi în sistemul politic al unei ţări – astăzi, cînd există computere, cînd există automobile şi toate femeile conduc, cînd există avioane şi aşa mai departe?... Nişte calităţi tot reciclate şi perpetuate de mii de ani: şi asta înseamnă pragmatism – un oraş nu ar arăta aşa cum arată Bucureştiul...

**Bogdan Ghiu**: Deci, mă scuzaţi, o lărgire a competenţei verificate a femeii, de la nivelul casei, la cel al "gospodăriei lărgite", care se confundă cu cetatea...

**Livia Deac**: Amplificarea competenţei la nivelul Puterii! Deci, la nivelul Puterii să nu mai am atîta limbaj abstract – care mă duce-n limbajul de lemn. Limbajul abstract – de acord, cît timp stă în spaţiul filozofiei, stă bine; dar cînd mi-l duci în spaţiul politic, şi-l amesteci, rezultînd nişte kitschuri... aia nu mai e filozofie, nu mai e matematică, e un hibrid! Şi eu trăiesc în virtutea acestui hibrid – care, la nivel lingvistic, mi se prezintă ca o limbă de lemn: e o limbă de lemn care mă loveşte-ntr-una, şi nimeni nu vorbeşte **practic**!

**Laura Grünberg**: Eu aş interveni un pic: nu ştiu dacă delimitările astea pe care le faceţi (gîndire abstractă, gîndire practică, pragmatism) nu sînt tot un mod steril de a reproduce acelaşi fel de a gîndi?... Noi gîndim într-o paradigmă masculină – e o realitate construită de bărbaţi, nu spun că e bună sau e rea, dar ea există, din motive care poate că ar fi bine să fie investigate de feminism, şi de altfel sînt investigate, de cîteva zeci de ani – şi intrăm în acelaşi joc, în aceiaşi termeni dihotomici: el e aşa, ea e aşa, el gîndeşte nu–ştiu–cum etc... Sînt foarte multe cercetări care arată că aceste lucruri sînt mult mai nuanţate, că am gîndit fals toate lucrurile astea. Eu aş deplasa un pic discuţia asupra femeii în societatea de azi. Nu cred că acum e momentul de ieşit în faţă: cred că întîi trebuie cîştigată competenţă în ceea ce înseamnă problematica feminină, feminismul, studiile despre femei. În clipa în care opinia publică, şi chiar şi bărbaţii ar fi mai familiarizaţi cu problematica autentică a acestei zone, atunci s-ar putea discuta şi ce-i de făcut, care-i locul femeii etc. E un gol imens aici. (vezi Addenda, 1)

**Bogdan Ghiu**: Cum explicaţi totuşi această lipsă de evoluţie a polemicii?

**Romaniţa Constantinescu**: Pentru că ai spus "lipsă de evoluţie", aş vrea să intervin prin a spune că evoluţia presupusă între epoca de dinainte de '89 şi acuma este o involuţie benefică – din punct de vedere politic. Pentru că atunci aveam în vîrful politicii o femeie, şi femei la toate eşaloanele, pînă la comitetele de partid care trebuiau să aibă o paritate, femei–bărbaţi – ceea ce a influenţat foarte negativ imaginea femeii după '89. Şi n-o să-şi revină foarte curînd, sînt convinsă. Oricum, vreau să vă semnalez ce se întîmplă acum în CSI, care menţine statele musulmane din sud sub dominaţia comunismului prin aceea că a dat vot egal femeii – ceea ce, într-o ţară musulmană transformă politica în mod radical. Pe de altă parte, sociologii au arătat că o societate exclusiv formată din bărbaţi – şi au luat ca exemplu ultimele rămăşiţe tribale din Africa – se autodistruge, adică – transformă bărbaţii în războinici, se luptă între ei şi se ucid. În timp ce o comunitate formată numai din femei – este şi mai îngrozitor! – se organizează, se transformă în totalitarism...

**Livia Deac**: Dar ce e rău în organizare – asta nu înţeleg?

**Romaniţa Constantinescu**: Nu, adică devine o organizare de tip totalitar, pe modelul stupului de albine, în care funcţiile sînt militarizate. Gîndiţi-vă la scheciul acela al lui Benny Hill cu femeile amazoane care răpesc...

**Livia Deac**: De aia vreau eu şi bărbaţi, şi femei în societate – egal distribuiţi după capacitatea lor.

**Romaniţa Constantinescu**: Pe de altă parte, aşa cum arată societatea noastră în momentul de faţă, ea are o faţă ruşinoasă – din punctul ăsta de vedere. În toate ţările europene (ca să nu vorbim de Turcia, care este tot o ţară musulmană care are prim–ministru o femeie) femeile au roluri sociale egale cu ale bărbaţilor.

**Laura Grünberg**: Şi totuşi, nici o ţară din lume nu-şi tratează femeile la fel de bine ca bărbaţii. Am citit de curînd într-un studiu al Naţiunilor Unite (care sînt anuale, şi sînt făcute cu mare competenţă), în statisticile pe '93 ei folosesc acel indice de dezvoltare umană: în momentul în care acel indice este mulat în aşa fel încît să surprindă diferenţele de sex, concluziile sînt clare; în clipa în care acest indice este modificat, Japonia scade vertiginos de exemplu, în timp ce, bineînţeles, ţările nordice urcă vertiginos...

**Romaniţa Constantinescu**: Dar nici nu mi se pare un punct de plecare sănătos acesta – să tratezi femeile egal cu bărbaţii...

**Laura Grünberg**: Trebuie văzut şi ce înseamnă să tratezi egal femeile cu bărbaţii. Eu cred că feminismul înţeles, dacă ar pătrunde cu adevărat prin traduceri, ar repune în discuţie probleme incitante ca aceasta... Esenţa feminismului este de a înţelege diferenţa nu în termeni negativi pentru masculin şi pozitivi pentru feminin, ci pur şi simplu ca **altceva**: femeia este altceva decît bărbatul, asta-i tot.

**Bogdan Ghiu**: De ce credeţi că la noi a existat, sau mai exact spus n-a existat, în istoria secolului XX, sau a sfîrşitului de secol XIX, o mişcare feministă? Sau a existat?

**Livia Deac**: A existat foarte puternic, în Ardeal şi Banat – pentru că acestea au fost de cultură germană, şi dacă e să ne ducem spre zona germană, şi la reacţiile din "De bello Gallico", la reacţiile lui Caesar la popoarele pe care le întîlnea şi pe care el le considera barbare, printre alte lucruri care l-au impresionat a fost modul în care femeile sînt tratate cu respect, şi aproape citez, cu respect, consideraţie, şi dîndu-li-se acel rol pe care îl regăsim în "Cîntarea Niebelungilor": femeile sînt o forţă, şi forţa le era recunoscută şi adusă în parteneriat cu bărbatul. Deci aveau mai mult decît rolul care li s-a acordat mai tîrziu de către nemţi – "vin, femeie şi cîntec", deci partea aceea a divertismentului.

Revin la zona transilvăneană şi bănăţeană: femeile aveau cercurile lor, ajutînd bărbaţii în acele zone care le erau atribuite – ajutoare, caritate, orfelinate –, era o societate în care femeile nu preluau rolul bărbatului, de a face politică să zicem, dar erau întotdeauna acolo. Dacă spunem că în Japonia, sau în Turcia, rolul femeii este recunoscut, este **culturalizat** – la noi, la aniversări, la vreun eveniment oarecare, nevestele sînt invizibile... Pentru că noi vorbim de elemente culturale: cînd spui "mama", de pildă – cum se reacţionează aici? Urît! Am văzut un articol interesant zilele trecute, foarte "deştept", în care titlul era de nu ştiu unde, la **puncte puncte mă-sii**... Îmi pare foarte rău de acel articol, repet foarte bun, din "România liberă", dar era absolut inadmisibil – din punct de vedere cultural–uman; atîta. Este inadmisibil într-o societate: ziaristul nu este conştient de ce are în mînă!

**Romaniţa Constantinescu**: Apropo de asta, Christa Wolf spunea că analizîndu-l pe Eschil – la marginea dintre societatea matriarhală care se prăbuşea şi societatea patriarhală, care-şi face un purtător de cuvînt din Eschil –, nu-i dă voie lui Oreste, deşi vrea să-l absolve de vina de a-şi fi ucis mama, nu-i dă voie pînă la urmă să scape de sub această putere a păcatului...

### *"Nu va exista un război al sexelor"*

**Bogdan Ghiu**: Credeţi că riscăm, sau ar fi de dorit să ni se întîmple un război al sexelor?

**Laura Grünberg**: Eu m-am întrebat de ce această reacţie anti–feministă? Chiar femei pentru care am tot respectul, dacă încerci să le apropii de domeniul acesta, îţi spun: Discutăm, dar eu nu sînt feministă! Dacă din partea bărbaţilor înţeleg, din partea femeilor n-am înţeles cum poţi să nu fii feministă ...? Să nu vorbeşti în numele femeii? Există într-adevăr o zonă a feminismului, de care şi eu mă dezic, în care se vorbeşte de "sexul salvator", de "războiul sexelor" în care noi vom învinge şi vom revoluţiona totul, că este o revoluţie copernicană şi aşa mai departe; există apoi o altă zonă a feminismului în cercetare, în care, ca să înlocuiască obiectivitatea ştiinţei, femeile "vin cu metode" feministe – le-aş pune între ghilimele, nu ştiu în ce măsură aceste metode există, probabil că sînt impresioniste sau au o tentă amatoricească... De asta te poţi dezice, după cum te poţi dezice de zona asta ideologică. Nu există, şi nu va exista un război al sexelor: feministele autentice nu vorbesc de aşa ceva, ci vorbesc de o reevaluare a lucrurilor, a raporturilor, încearcă să incite, să propună o nouă perspectivă – să înlocuiască, în fond, o paradigmă masculină, dar nu cu o paradigmă feminină, ci cu una general umană!

**Romaniţa Constantinescu**: Nenorocirea e că sub umbrela feminismului se ascund multe lucruri şi păcatul feminismului e că se termină în "ism"...

**Laura Grünberg**: De aceea şi ziceam să ne dezicem de tentele astea ideologizante...

**Livia Deac**: Care pot fi şi uşor atacate. Chiar eu le atac, sau tu le ataci... Eu aş vrea să fac o paranteză aici, legată de această propoziţiune cu care ai început: acea culpabilizare pe care ne-o asumăm pentru că Elena Ceauşescu a fost al doilea om în stat. Eu nu accept această propoziţiune, care mi-a fost oferită de foarte mulţi bărbaţi, dar şi de femei, răspunsul meu fiind: dar de ce să nu culpabilizăm bărbaţii în primul rînd, care au fost şi atunci, oricum, mai mulţi la putere?

**Laura Grünberg**: Eu aş zice că nu trebuie să culpabilizăm pe nimeni, ci să înţelegem...

**Livia Deac**: Nu, dar eu zic: de ce să culpabilizez femeia capabilă, şi s-o elimin din circuitul de valori? Eu aş introduce-o numaidecît, ce să mai aştept – pînă se uită ce-a fost Elena Ceauşescu? Nu se va uita niciodată... Şi Lady Macbeth a existat: şi ce, o să stea acuma toate englezoaicele după modelul criminal al unei femei? Criminali sînt şi bărbaţi, şi femei... După asta am ieşit toţi cum am ieşit, terfeliţi – hai s-o luăm corect! Eu doresc o reluare corectă a tuturor planurilor de existenţă, fără să mă raportez la acel moment – nu ştiu dacă mă înţelegeţi... Pentru că mă **răneşte**. Sînt rănită de cîte ori mi se spune: Tu, ca şi Elena Ceauşescu ...!

**Laura Grünberg:** Eva e vinovată că a adus moartea pe lume!

**Livia Deac:** E o culpabilizare a femeii dintotdeauna.

**Laura Grünberg:** Dar şi femeia intră în jocul ăsta.

**Bogdan Ghiu:** Femeia care "reproduce" lumea bărbaţilor.

**Romaniţa Constantinescu:** E un model cultural foarte vechi – "teribile, aceste femei!" În dialogul dintre Faust şi Mephisto, cînd se pune problema vizitării mumelor: "ce cuvînt, şi nou, şi crud"...

**Livia Deac:** Că dacă e să-l luăm pe Brecht, în "Mutter Courage" – aceea e o figură foarte interesantă în cultura modernă... germană (iarăşi mergem pe germanici!), forţa care este **deosebită**: bărbatul are forţă fizică, aptă pentru violenţă; femeia are forţa fizică aptă pentru rezistenţă: suportă imens, mai mult decît bărbatul... Acuma nu ştiu, un doctor probabil că ne-ar spune că este mai longeviv. Reacţia la durere e alta, o femeie, cînd are dureri, munceşte; bărbatul – se vaietă...

**Romaniţa Constantinescu:** Mă gîndeam că chestiunea aceasta, cu frica, teama de femei vine de foarte departe, este instituţionalizată într-una din primele cărţi, încă de la Aristotel, cînd spune cum trebuie reprezentat personajul feminin – e deja minunat că-l presupune! Şi spune aşa: că nu-i potrivit cu firea unei femei să fie virilă şi viteaz, şi în nici un caz nu are voie să inspire frică... Problema e: frica cui? Bărbaţilor?...

**Laura Grünberg:** Adevărul e că femeia a suferit o grămadă de definiţii, dacă o luăm istoric: fiinţă mutilată (la Freud), la Rousseau: fiinţă folositoare, utilă şi nimic mai mult... Dar noi începusem să vorbim despre mişcarea în România: există categoric o mişcare închegată, consistentă pentru care avem date, articole scrise şi aşa mai departe, există şi o istorie a femeii deosebit de interesantă – în special în Occident: o istorie a femeilor din antichitate pînă în timpurile moderne, în care se recuperează acest domeniu (este o zonă în care nimeni nu contestă că ele au fost faţa invizibilă!), dar documentele vechi sînt foarte puţine, pentru că ele nu aveau acces la scris – pe ce bază să le reconstruieşti şi să le introduci în această istorie?

**Livia Deac:** Noi avem o istorie: "Trecute vieţi de doamne şi domniţe"!

**Laura Grünberg:** Ar trebui să se reia aici acele studii despre femei, să se recîştige încredere în problematica feminismului – şi după aceea se va scrie şi această istorie.

**Bogdan Ghiu:** Mă tem că trebuie s-o facă femeile.

**Livia Deac:** Dar au intrat şi bărbaţii în acest sistem de gîndire!

**Bogdan Ghiu:** Eh, atunci m-am liniştit...

**Livia Deac:** Păi, noi de cînd încercăm să vă liniştim că nu sîntem "rele"?

**Laura Grünberg:** În fond, diferenţa esenţială în această discriminare este că, dacă în cazul discriminării rasiale (negrii, să zicem) au existat întotdeauna opresori şi oprimaţi, în cazul nostru, cu toate disputele dintre noi şi bărbaţi, noi am convieţuit cu "opresorul"; nu? Şi vom continua să convieţuim.

**Livia Deac:** Nu numai că am convieţuit, dar chiar i-am produs!

## *"Nouă ne spun bărbaţii ce au nevoie femeile!"*

**Bogdan Ghiu:** În ce măsură a complicat, sau a clarificat problema diferenţei dintre sexe, acest val al revendicărilor homosexuale? Pentru că mie mi se pare că el a repus în discuţie problema opoziţiei binare între sexe...

**Livia Deac:** Nu m-am gîndit, ca să vă spun drept.

**Laura Grünberg:** Lesbienele sînt foarte unite, şi au în spate o întreagă filozofie...

**Bogdan Ghiu:** ... Care merge mînă-n mînă cu cea a homosexualilor.

**Romaniţa Constantinescu:** N-aş da un răspuns la lucrul ăsta, dar aş semnala un fapt foarte surprinzător: femeile, la fel ca şi homosexualii, inclusiv varianta feminină, sînt consideraţi, toţi aceştia, minorităţi. Adică, femeile, care reprezintă totuşi jumătate, sau chiar mai mult din populaţia ţării, este o minoritate la fel ca şi celelalte?... Or, Occidentul se teme acum într-un mod cronic de minorităţi; asta intervine într-un moment în care se dă o replică iluminismului printr-un anti–iluminism, raţionalismului – printr-un anti–raţionalism, iluminismul care a produs şi el un multiculturalism, pentru că globalismul iluminismului este tot unul de tip colonizator.

**Bogdan Ghiu:** Ce părere aveţi despre inovaţiile acestea, mai ales în legislaţia americană, dar acum au pătruns şi în cea franceză, referitoare la "hărţuirea sexuală"?

**Laura Grünberg:** S-a ajuns la exagerări: dacă pe stradă eşti atinsă, ai dreptul să-l dai în judecată şi chiar să ai cîştig de cauză. Dar problema există. Femeile au fost nevoite să revendice nişte lucruri şi să impună pînă la urmă nişte reglementări legislative. Dar mă gîndesc la noi: asta pare o chestiune exotică. Dar întrebaţi orice femeie care, în conjunctura actuală, în care sînt locuri de muncă gen secretară, îşi caută de lucru, şi veţi avea răspunsurile de ce se feresc şi care sînt compromisurile care li se cer în asemenea slujbe...

Ni s-au cerut nişte date despre violenţă asupra femeilor, aşa că am încercat să adunăm materiale: am fost în diverse instituţii, am luat contact cu diverşi cercetători... Statistici în general contradictorii, date puţine, nu pe sexe – e foarte greu să porneşti o asemenea cercetare!

**Bogdan Ghiu:** V-aş mai ruga să vă spuneţi părerea despre o altă polemică, aceea cu privire la avort, care vine tot din marele continent de peste ocean...

**Livia Deac:** La ei se pune problema între contraceptive şi avort...

**Bogdan Ghiu:** Practic, e o problemă religioasă... din ce moment începe viaţa: din momentul procreării, sau din momentul naşterii.

**Livia Deac:** Aici, răspunsuri sînt multiple: în ce măsură persoana respectivă este religioasă? Dacă îşi asumă întreg sistemul de gîndire religios – ideologie creştină şi aşa mai departe.

**Bogdan Ghiu:** Îmi permit să anticipez: sînteţi pentru o libertate de răspunsuri la această întrebare?

**Livia Deac:** Da, da, da – adică, adaptate fiecărei situaţii. Eu nu sînt pentru edicte în ceea ce priveşte planningul familial. Eu cred că, dacă s-ar lăsa lucrurile libere, există un reglaj interior al societăţii: dacă reproşez ceva societăţii, atît celei din Est, cît şi celei din Vest, este că permanent anticipează şi vrea să facă existenţa după modelul anticipat – ceea ce este infirmat în 70% din cazuri: politic, social, al dezvoltării populaţiei şi aşa mai departe ... Bolile: se termină o boală, şi-ncepe alta. Această boală, venită – nu ştiu, cred că de la Marx şi Engels, şi introdusă peste tot: noi putem să reglăm natura! Acest lucru trebuie lăsat şi liber. Dacă există la dispoziţia oamenilor, astăzi, şi avorturile, şi contraceptivele, să ştie fiecare ce riscă şi ce nu: toţi oamenii trebuie să aibă informaţia precisă a lucrurilor care îi aşteaptă: avortul incumbă cutare riscuri; pilulele – altele.

**Laura Grünberg:** În Grecia antică se zicea că femeile trebuie să facă copii, altminteri devin isterice...

**Romaniţa Constantinescu:** Medicii zic asta şi astăzi.

**Laura Grünberg:** Dar eu cred că este o opţiune absolut individuală a fiecăreia...

**Livia Deac:** În funcţie de condiţii, femeia trebuie să fie absolut liberă să aleagă – eventual, împreună cu bărbatul, dacă el este în preajmă; dacă nu e, ea trebuie să-şi asume singură acest act...

**Laura Grünberg:** Altminteri, este un atentat la intimitatea ei.

**Romaniţa Constantinescu:** Problema este că între punctul de vedere religios, punctul de vedere medical şi punctul de vedere legislativ va exista mereu o mare diferenţă: niciodată acestea nu s-au suprapus perfect! Adică, punctul de vedere legislativ care va fi adoptat la noi într-o zi va corespunde mentalităţii şi nevoilor statului şi naţiunii – nu este o chestiune care să răspundă întru totul moralei sau nevoilor naturale.

**Livia Deac:** În această zonă, răspunsul trebuie să vină de la femei! Or, în acest moment – şi iar mă-ntorc la Putere – bărbaţii spun ce are nevoie naţiunea: naţiunea este făcută din bărbaţi şi din femei, şi mie-mi spun numai bărbaţii ce au nevoie femeile! Deci, totul se năruie în cursul firesc al lucrurilor – pentru că acei bărbaţi nu-şi ascultă nici măcar nevestele!

## *"Nu poţi jigni un bărbat mai mult decît să-i spui că e feminist!"*

**Laura Grünberg:** Ca să revin la întrebarea "De ce antifeminismul?" sau de unde această reacţie: cred că nu poţi jigni un bărbat mai mult decît să-i spui că este feminist! Or, omul a primit palme suficiente, a venit un Galilei, a venit un Darwin, a venit un Freud şi au spus lucruri înfiorătoare pentru demnitatea lui... Femeia a venit şi, ce-a spus? că nu se-nvîrte pămîntul în jurul nici unui băiat – cam asta a spus! Nu că nu sîntem centrul Universului, nu că ne tragem din maimuţe... De ce a reacţionat bărbatul aşa de violent? Poate că nu a fost afectat bărbatul–cercetător, bărbatul–istoric – ci aici a simţit că se clatină relaţia asta între el şi soţie, între el şi iubită, relaţii în care se simţea atît de confortabil, atît de bine, şi-atît de mulţumit – probabil că pe-aici, prin aceste resorturi psihologice, s-a întîmplat ceva...

Acum, mişcările astea feministe: dacă există acum un anumit confort, este datorită unor zeci de ani de mişcare care a impus, chiar revendicativ, pas cu pas, nişte lucruri mărunte, concrete – şi e uşor astăzi să ai o anumită ironie...

**Bogdan Ghiu:** Au existat la noi nişte puncte tactice pentru astfel de revendicări? Sau, se pot profila ele acum?

**Laura Grünberg:** La noi a fost o chestie haotică, tot ce s-a întîmplat după '89: dacă în Occident a fost o relaţie de succesiune puternică, cu valuri de feminism puternice, urmată de o anumită teoretizare, la noi – neavînd timp să refacem toată această etapă – va fi una de simultaneitate, cu organizaţii de femei etc. Acolo este deja o normalitate – vorbesc de Occident firește –, dar la noi cred că trebuie să fie un pic de patimă, de luptă pentru a ne impune şi a ne insera problemele noastre – deci, în nici un caz nu poate fi vorba de normalitate. (vezi **Addenda**, 2)

**Livia Deac:** Din nou încercăm să facem o anticipaţie: cred că la noi apele nu s-au despărţit de pămînt. În ce priveşte subiectul acesta, fie că este vorba de femei în general, ca să nu-i spunem feminism, ci pur şi simplu al statutului mental, cultural al femeii, cred că începe să se profileze, prin faptul că deja, în anumite sectoare care sînt noi, sînt femei care au început să fie în locuri manageriale: deci eu vorbesc de o societate care are de-acum viitor, are "culoar". Noutăţile vin şi din spaţiul unei activităţi care se impune pe plan individual. Noi sîntem tentaţi, prin profesiunile noastre, să generalizăm: vorbim de noţiuni atotcuprinzătoare ca "femeia în România", dar cred că şi ca societate trebuie să încurajăm cît putem individualizarea... Femeile s-au pierdut, au suferit o pierdere de sine, de aceea, cînd le spunem: Hai, gîndeşte feminist, ea spune: Nu, nu, nu, nu vreau – ea vrea să gîndească la fel cu toată lumea, şi, dacă se poate, modelată de o voce din afară, care poate să fie televiziunea: nu vrea, nu ştie, refuză, nu poate... Societatea asta are nevoie în primul rînd de individualizare, de ieşirea din comun: "femeile"! "bărbaţii"! De asta ni se dă în cap cu Elena Ceauşescu: ea a "reprezentat" Femeia. Omul, naţiunea, poporul – eu nu mai vreau aceşti termeni, eu vreau individul.

**Laura Grünberg:** În general, în discuţiile cu femeile din Vest, discursul nostru este de lamentare, sau denunţiativ: ne place să povestim "exotismele" perioadei ceauşiste. Uimim la orice întîlnire cu tot ce era legat de avort şi ce însemna maternitatea în această perioadă: ele se uită şi nu le vine să creadă... E foarte "frumos": şocăm! Dar în afară de a denunţa şi a ne lamenta, nu trecem în faza de enunţare. Femeile din Occident vin şi smulg informaţii, cum era cu avorturile, cum eraţi violentate – ele vor să reconstituie, pe baza unor statistici care nu sînt prea fiabile, realitatea aceea: şi iese un peisaj anost – "exotic" şi anost, atît. Or, noi am putea, cu ceva profesionalism, să "fructificăm" perioada asta neagră...

**Livia Deac:** Eu n-aş mai fructifica-o, aş face de-aici încolo...

**Laura Grünberg:** N-ai cum să n-o fructifici, că e-n tine! Adică, să nu te lamentezi; am trăit, totuşi, nişte lucruri cu totul speciale.

**Bogdan Ghiu:** E o exorcizare prin concept: s-o gîndeşti pînă la capăt.

**Laura Grünberg:** Am fost nişte cobai foarte interesanţi...

**Bogdan Ghiu:** Eu vreau să vă mulţumesc foarte mult – dacă vreţi să mai adăugaţi ceva ...?

**Livia Deac:** Ah, ăsta e-un subiect care nu se termină niciodată ...

# ADDENDA

## *1. despre mişcarea feministă în România*

Există o reală tradiţie de reînnodat, mişcarea de emancipare a femeilor fiind în România secolului 19 extrem de vie şi de inspiraţie franceză. Nume ca Sarmiza Bîlcescu (se pare prima femeie doctor în Drept din Europa), Constanţa Dunca, Ema Beldiman (preşedinta societăţii "Suport" creată în 1815), Ela Negruzzi (fondatoarea asociaţiei: "Emanciparea femeii"), Alexandrina Cantacuzino au dat prestigiu şi au impus respect şi luare de atitudini faţă de revendicările femeilor. Femeile participau intens la activităţi de caritate, aveau propriile publicaţii, asociaţiile create se afiliau la organismele internaţionale. Această istorie ar trebui recuperată, cum de altfel ar trebui recuperată întreaga istorie a femeilor, nu doar a femeilor occidentale care şi-au editat deja o fascinantă istorie în 4 volume. Şi istoria "neoccidentalelor" a fost invizibilă.

De aceea cred că este mare nevoie acum, aici, nu doar de organizaţii mamut, cu caracter pur revendicativ ci şi de grupuri restrînse, de individualităţi interesate în a rescrie acest trecut, în a produce informaţii consistente despre situaţia femeilor de ieri şi de azi. Grupuri de reflexie care să se racordeze teoretic la problematica actuală din feminism cu ramificaţiile lui în postmodernism, în sociolingvistică, în antropologie, în psihanaliză, etc. De la acest nivel, se vor putea produce "dovezi" ale rigidităţii cu care societatea românească tratează diferenţele de sex, constanta atitudinii prescriptive la adresa locului femeii în structurile sociale.

## *2. despre posibile tactici*

Cred că spiritul feminismului, în variantele lui, nu va putea pătrunde pe poarta radicalismului, aşa cum a pătruns în vest unde mişcarea radicală vizînd eliminarea structurilor patriarhale a defrişat terenul. La noi orice formă de radicalism are efecte contrare aşteptărilor. De asemenea instituţionalizarea studiilor despre femei, feministe, sau cum vreţi să le numiţi nu va începe prin acordarea unui statut autonom, ci ele se vor integra treptat acolo unde se va ivi o breşă. Esenţial este să începem să vorbim instituţionalizat, pe baza unor programe, nu la nivelul simţului comun. Esenţial este să apară traduceri ale unor cărţi clasice în feminism sau măcar culegeri de asemenea texte. În prelungirea lui Simone de Beauvoir, Betty Friedan, Julia Kristeva, Mary Daly sau Rossi Braidotti se poate începe o analiză critică a pretenţiilor şi neputinţelor teoriilor feministe.

## *3. despre "capcanele" socializării*

Tot spunem -femeile ar trebui să fie prezente, vizibile, active la toate nivelele decizionale. Se pare că ele sînt mai puţin predispuse la inflexibilitate, sînt obişnuite cu schimbarea, sînt obişnuite să pună interesele lor în subordinea intereselor celorlalţi. Graviditatea, naşterea, alăptarea, le schimbă total - corpul li se modifică, cariera se schimbă, se îmbracă altfel, mănîncă alte lucruri. Ar trebui să fie mai prezente şi totuşi ele continuă să aibă nostalgia calităţilor legate de feminitate în sens tradiţional. Continuă să fie deranjate mai tare atunci cînd musafirii nu le complimentează decît atunci cînd le ignoră opiniile. De unde ar trebui reînceput? Trebuie revizuit întregul proces de socializare. Totul începe odată cu întrebarea: - Ce este, băiat sau fată? - pusă de părinţi, prieteni, rude la naşterea cuiva. Întrebarea prefigurează începutul unei complicate conspiraţii a naturalului şi culturalului, a biologicului şi socialului, a intereselor personale şi ale celor de grup. Ne îmbrăcăm diferit copiii; le distribuim jucării diferite; le citim cărţi pline de eroi puternici ce zdrobesc balauri şi sînt în final recompensaţi cu cîte o prinţesă frumoasă; şcoala e şi ea plină de idei preconcepute legate de ce poate şi ce doreşte o fată şi un băiat; există profesii pe care le considerăm din start feminine şi tot aşa. În mare măsură diferenţele legate de sexul cuiva sînt create social (voluntar, conştient de către grupul majoritar sau accidental, fiind perpetuate prin instituţionalizarea lor). Fiind create social pot fi alterate social. Cu alte cuvinte, în măsura în care credem că este posibilă o realitate ne-dihotomică, ambiguă, nuanţată, necompetitivă trebuie, printr-o revizuire a mecanismelor socializării la nivel micro-social, să facem o asemenea realitate posibilă. (L.G.)

# FUSTELE POLITICII

Pentru POLITICĂ, al doilea sex nu există: în tranziţie, sau în orice altă poziţie, al doilea sex trebuie să mimeze calităţile primului.

Căci politica mare se face cu **cinism**, cu **forţă** şi cu **răbdare**, acestea toate alcătuind amestecul infailibil numit, totuşi, **bărbat de stat.**

Se poate mima aşa ceva?

Nu pot să-mi imaginez o dulce mamă mimînd cinismul, o blîndă gospodină mimînd forţa, sau o nestăpînită amantă mimînd răbdarea, fără ca, fiecare, să frizeze ridicolul. Mai ales atunci cînd miza jocului este însăşi LUMEA.

E adevărat că epoca de tranziţie dinspre **o lume** spre o **altă lume** poate să deruteze o femeie şi să o facă să uite de **lumea Ei** (copilul Ei, casa Ei, iubitul Ei). Tranziţia o poate împinge astfel să-şi rateze extraordinara vocaţie, pe care un bărbat nu o va cunoaşte niciodată, de a trăi generalul prin particular. Adică, de a-şi creşte copilul ca pe un partid pe care trebuie să-l aducă la putere, de a-şi conduce casa ca pe o ţară la bine şi la rău, sau de a-şi ocroti iubitul ca pe o instituţie care îi garantează demnitatea.

Odată ieşită de pe tărîmul propriu şi intrată în POLITICĂ, în zona esenţelor tari, unde generalul este trăit ca atare, iar particularul ignorat, orice femeie va fi nevoită să se protejeze cu o armură, la trup (Ioana d'Arc) sau la suflet (Doamna de Fier).

Această deghizare a femeii în bărbat nu are cum să nu o transforme pînă la urmă într-un **al treilea sex**, în faţa căruia nimeni nu ştie ce are de făcut.

Bărbaţii, în primul rînd, nu ştiu dacă cel de-al treilea sex este o fiinţă care trebuie învinsă în luptă sau mai degrabă iubită. Toate încercările şi ezitările lor au creat tragedii celebre. Antoniu şi Cezar s-au simţit probabil descumpăniţi în faţa Cleopatrei, şi avem toate motivele să credem că nici Gheorghiu-Dej nu era prea zglobiu în faţa Anei Pauker.

Femeile, la rîndul lor, nu ştiu dacă cel de-al treilea sex este o fiinţă care trebuie ajutată în luptă sau mai degrabă disprețuită. Nu e greu să ne închipuim ce au simţit amazoanele aflînd că regina lor, Antiope, lîngă care au tras sabia din teacă, a fugit cu Theseu răpindu-le credinţa într-o aberaţie care le devenise a doua natură.

Cel de-al treilea sex nu are o faimă bună, nici un statut foarte clar în societate şi cu toate acestea reprezintă o perpetuă tentaţie.

POLITICA fiind un teren pentru exerciţii demiurgice, va exista întotdeauna un număr impresionant de femei, care jignite pe veci că Dumnezeu este şi va rămîne bărbat, vor fi atrase de această îndeletnicire cumplită.

Există, desigur, şi situaţii fericite.

Adică acele cazuri în care femeile doresc să facă politică (nu numai să o comenteze), rămînînd totuşi cel de-al doilea sex.

Este situaţia în care "sexul slab" devine brusc "sexul frumos". În această postură nici o funcţie şi nici o demnitate nu mai este rîvnită, fiind suficiente investiturile farmecului personal.

Complicaţiile care se ivesc într-un astfel de moment sînt inimaginabile, căci este vorba de o ambiţie mult mai periculoasă, fiind ocultă.

Aici exemplele nu mai sînt necesare, numele oamenilor politici teleghidaţi de femei amestecîndu-se cu numele unor creatori de modă şi ale unor ebenişti celebri.

Indiferent însă de calea pe care o alege o femeie pentru a pătrunde în POLITICĂ - calea celui de-al treilea sex sau calea sexului frumos - mănuşa aruncată bărbatului trebuie să fie ridicată de acesta, cu condiţia să nu încerce să şi-o tragă pe mînă. Este totuşi o mănuşă de damă!

La urma urmelor, să nu uităm: celebra expresie care susţine că **POLITICA este de moravuri uşoare** nu se datorează eventualei prezenţe a femeilor în arenă, ci faptului că prea mulţi bărbaţi, de prea multe ori, poartă fuste.

Eugen VASILIU

"Lumea veche era departe de a-şi da seama de contribuţia morală de covîrşitoare importanţă pentru umanitate pe care ar putea-o aduce femeia prin însuşirile ei specifice, luînd parte şi ea la conducere alături de bărbat, îndrumînd şi ea alături cu el, destinele popoarelor; desigur numai astfel, s-ar fi putut întrona mai multă îngăduinţă şi mai multă pace în lume."
*CECILIA CUŢESCU-STORCK, 1943*

# Cine se teme de Eva?

MOTTO: "În van creaţi la vorbe şi le-avîrliţi în vînt:
Plodirea este rolul femeiei pe pămînt."
*EMINESCU, Femeia?... Măr de ceartă*

Recitesc în Cartea Cărţilor povestea primei femei, os din oasele Creatorului primordial, carne din carnea sa, făptură menită să împlinească antropogeneza. Plămădirea Evei e precedată de apariţia lumii animale, după cum ea e precedată şi de apariţia limbajului, prin excelenţă adamic. Raporturile masculinului cu femininul sînt, deci, în Cartea Facerii, raporturile imanenţei cu transcendenţa, raporturile limbajului cu cunoaşterea, raporturile luciditătii cu extazul. Cei doi poli ai antropogenezei se definesc şi se condiţionează reciproc. Seductibilitatea Evei întru cunoaşterea binelui şi a răului îşi are, deci, rădăcinile nu în "inferioritatea" ei ca produs secundat al creaţiei, ca "derivat" al substanţei adamice originare, ci în condiţia ei de echivalent al transcendenţei, al extazului, al fausticului.

Recitesc în Cartea Cărţilor: "De aceea femeia, socotind că rodul pomului este bun de mîncat şi plăcut ochilor la vedere şi vrednic de dorit, pentru că dă ştiinţă, a luat din el şi a mîncat şi a dat bărbatului său şi a mîncat şi el." Seducerea Evei s-a consumat în plan estetic şi filosofic, aspiraţia ei spre frumos şi spre adevăr au stigmatizat-o cu atributele tanaticului. Iată de ce în fazele tanatofile ale culturii europene, în romantismul german, de pildă, femeia constituie obiect de cult, posedarea ei echivalînd cu stingerea "setei de repaos", cu împlinirea "dorului de moarte", în vreme ce în fazele estetiste, în poezia trubadurilor, de pildă, femeia este întruchiparea frumosului abstract, al erosului sublimat, ce nu cunoaşte împlinire. Şi tot sensibilitatea estetico-filosofică a Evei explică rolul privilegiat al femeii în fazele antropocentrice ale culturii europene, în Renaşterea italiană, de pildă, sau în umanism - cu excepţia celebră a unui Erasmus din Rotterdam, ce-şi pleca maliţios fruntea în faţa Nebuniei, personificată de o femeie.

Şi tot în Cartea Cărţilor recitesc cuvintele Apostolului Pavel din prima sa epistolă către corinteni: "Ca în toate Bisericile sfinţilor, femeile voastre să tacă în biserică, căci lor nu le este îngăduit să vorbească, ci să se supună, precum zice şi Legea." În scrierile patristice sau în cele ale lui Bernhard von Clairvaux imperativul paulinic "mulier taceat in ecclesia" cenzurează prezenţa femeii în viaţa publică, mai mult chiar, o pasivizează, o anihilează. Fenomenul este caracteristic religiilor monoteiste în care divinitatea joacă rolul de stăpîn şi părinte, după cum el este caracteristic structurilor sociale de tip patriarhal sau dictaturilor. Exemplul Antigonei este grăitor în acest sens. Creon, dictatorul teban, porunceşte moartea Antigonei, întrucît aceasta, în loc să "tacă", a avut curajul să spună adevărul absolut, ba mai mult, să acţioneze în numele acestui adevăr, ce nu îngăduie compromisuri.

© C. Beaton

Eva, cea care a aflat înaintea lui Adam deosebirea dintre bine şi rău, Eva, cea căreia Adam îi datorează emanciparea sa intelectuală, Eva a fost şi este încă sortită de istorie să tacă în viaţa publică, să se supună. De unde clişeul tipic creştin al inferiorităţii intelectuale şi morale a femeii, inferioritate ce o descalifică din cursa pentru ocuparea poziţiilor-cheie ale vieţii sociale şi politice? De unde această spectaculoasă răsturnare şi reformulare de valori, prin care se postulează autoritatea de drept a bărbatului faţă de femeie? Poate că tot din spiritul epistolei paulinice: "Pentru că nu bărbatul este din femeie, ci femeia din bărbat. Şi pentru că n-a fost zidit bărbatul pentru femeie, ci femeia pentru bărbat." De aici, instrumentalizarea femeii, marginalizarea ei nu numai socială şi politică, ci şi culturală, de aici, reducerea identităţii feminine la misiuni în planul biologicului. Şi tot de aici, necesitatea emancipării de acest statut, în vădită contradicţie cu misiunea originară încredinţată Evei. E limpede că cine discerne binele de rău, dreptatea de nedreptate, adevărul de minciună e un adversar temut, ce trebuie anihilat - cel mai simplu prin stigmatizare.

În perioada dictaturii comuniste, s-a practicat mascarea structurilor patriarhale ce condamnă femeia la o existenţă marginală, elaborîndu-se programe-alibi de promovare a femeii, programe menite nu în ultimul rînd să polemizeze în spirit ateist cu menirea tradiţional-creştină a femeii. În perioada post-comunistă, în schimb, aceste programe-alibi - practicate, de altfel, şi în democraţiile occidentale -, au cedat locul unei ginecofobii făţişe. După Revoluţie, viaţa publică din România a devenit pe zi ce trece tot mai androicâ. În condiţiile în care cel puţin jumătate din electoratul român este alcătuit din femei, acestora nu li s-a rezervat în guvernele post-decembriste nici un portofoliu.

Apelativul sexist, discriminatoriu "domnilor senatori!", "domnilor deputaţi!" nu numai că ignoră prezenţa la dezbaterile senatului şi ale camerei deputaţilor a senatoarelor şi a deputatelor, ci lasă să transpară un anumit mod de gîndire - patriarhal -, ce rezervă masculinului domeniile de manifestare ale puterii statale. Intitulîndu-şi, pe cît de incitant, pe atît de şovin o emisiune de dezbateri "Încotro, **domnilor** (sb. ns.) intelectuali?", televiziunea cultivă clişeul vieţii intelectuale ca tărîm de manifestare exclusiv masculină. Exemplele pot, desigur, continua. În democraţiile occidentale acest misoginism tinde să se camufleze printr-o serie de strategii, cum ar fi stabilirea anumitor cote de reprezentare a femeii în toate planurile vieţii social-politice sau prin feminizarea, pe cît de consecventă, pe atît de redundantă a limbajului public. În schimb, la noi, misoginia proliferează făţiş, în condiţiile în care liberalizarea avorturilor a creat femeii - ce cinism! - iluzia demnităţii sociale, făcînd-o să uite că drepturile ei firești depăşesc sfera biologicului. Să însemne, oare, întoarcerea noastră la valorile mari ale creştinismului o întoarcere la clişeele sale patriarhal-desuete, o revitalizare a clişeului privind condiţia de fiinţă inferioară a femeii, a clişeului stigmatului ei tanatic şi diabolic, a clişeului infantilităţii femeii, ce se cere tutelată şi care, desigur, trebuie să tacă în biserică, în treburile obştii, în viaţa publică?

Nu cumva milioanele de fiice ale Evei stîrnesc teamă celor ce se tem de adevăr? Nu cumva ele, ce cunosc deosebirea - dumnezeiască! - dintre bine şi rău, dintre frumos şi urît, dintre libertate şi dictatură, incomodează, precum Antigona?

Ioana CRĂCIUN

# NAE IONESCU SAU TEOLOGUL "NESPECIALIST" (II)

## Convorbire cu dl. DAN CIACHIR, autorul eseului "Gînduri despre Nae Ionescu" şi al ediţiei - în curs de apariţie - "Suferinţa rasei albe", articole publicate în perioada interbelică de conferenţiarul universitar Nae Ionescu.

**- Dacă Nae Ionescu este "singurul nostru filosof ortodox", el este în consecinţă şi un filosof sau un gînditor creştin, nu?**

- Înainte de-a încerca să răspund la această întrebare, Vă rog să luaţi notă de candoarea mea în materie de filosofie teoretică. Nae Ionescu nu a ajuns să fie un filosof în sensul omologat al cuvîntului, precum Heidegger, sau, la noi, Lucian Blaga ori Constantin Noica. Sclipitoarele şi fascinantele sale cursuri, prelegerile structurate cu simţ simfonic, cum le considera Eliade, nu sînt... "lucrări de specialitate". Nae Ionescu a **filosofat** mai ales în articole şi în texte pe care le putem numi "meditaţii", întocmai ca Eminescu, Iorga sau Pârvan. De altfel, urma ultimilor doi se resimte în textele şi conferinţele sale. Să nu uităm prelegerile lui Pârvan despre problema salvării în drama antică.

Nae Ionescu a fost un filosof de tip sapienţial, cu toată erudiţia sa teoretică - asupra căreia alţi oameni au căderea să se pronunţe. Iar ca filosof ortodox a fost **un tîlcuitor**. El însuşi a repetat că în Răsăritul ortodox esenţa adevărului e de natură comunitară şi nu individuală. La noi scriptura se interpretează în cadrul şi sub auspiciile Bisericii. Biblia nu este un roman pe care fiecare îl poate supune propriei grile hermeneutice, cum se întîmplă la protestanţi şi la neoprotestanţi. De aici şi dezinteresul lui Nae Ionescu faţă de "originalitate". El poate fi comparat mai degrabă cu unii gînditori ruşi care la rîndul lor nu şi-au înăbuşit anumite teleogumene cel puţin ciudate (cum ar fi sofianismul lui Bulgakov). Şi îmi amintesc că directorul revistei Dumneavoastră, în urmă cu vreo patrucinci ani, cînd a citit antologia pe care o întocmisem din articolele lui Nae Ionescu din perioada anilor 1919-1925, mi-a spus: "Sînt singurele noastre pagini care ar putea sta alături de textele teologilor ruşi din exil".

Însemnătatea lui Nae Ionescu nu stă atît sub semnul atitudinii sale luminate faţă de opera lui Origen, ci sub semnul unei **revanşe a Răsăritului**, fapt care iarăşi îl apropie de teologii amintiţi, cu deosebirea că demersul lui nu este preţuit ca atare nici măcar între generaţiile ţării.

După schisma din 1054, dar mai ales după căderea Constantinopolului şi strîmtorarea Ortodoxiei, moştenirea răsăriteană şi pravoslavia au fost blamate şi minimalizate. Pentru apuseni Ortodoxia era o mumie în sarcofag. Joseph de Maîstre (+1821) nu-i mai dădea nici douăzeci şi cinci de ani de viaţă acestei confesiuni, de îndată ce "vîntul cald al ştiinţei va începe să bată". Răsăritul ţinea cu dinţii de "dreapta învăţătură" şi de predanii, în timp ce Apusul "progresa" şi "evolua", îndepărtîndu-se către secularizare şi desacralizare. De aici răfuiala lui Nae Ionescu: cu luminismul şi cu spiritul Revoluţiei franceze; cu o atitudine pe care el o socotea că îşi are sîmburele în Renaştere. Astăzi s-a renunţat aproape pretutindeni la pozitivism şi "evoluţionism", dar acum 60-70 de ani, cînd se războia Nae Ionescu cu ele, erau în floare. Mai mult: el pomenea constant de-o epocă de **lichidare**. Şi sînt convins că a avut dreptate să identifice în protestantism nucleul comunismului; nucleul teoretic. Aversiunea sa faţă de liberalism, faţă de **stînga** şi de democraţie era de natură **spirituală**. Şi tot el a atras atenţia asupra confuziei care se făcea între civilizaţie şi cultură, confuzie care se mai face şi astăzi.

Acest om care a trăit cinci ani în Germania, în perioada 1914-1919, care cunoştea temeinic catolicismul şi protestantismul - a ţinut şi două cursuri consacrate "filosofiei" lor -, reîntors în ţară devine un ireductibil ortodox, aşa cum ni-l înfăţişează atît debutul său universitar cît şi articolele publicate în "Ideea europeană" începînd din 1919. El este mai degrabă un critic al mentalităţilor contemporane, grevate de abuz teoretic şi soluţii abstracte, anorganice, decît un filosof propriu-zis. În vreme ce Nichifor Crainic profesa un autohtonism emfatic cu pretenţii neobizantine.

**"Dacă ne amintim că pentru Nae Ionescu Cuvîntul e altul decît Logosul divin, a cărui dramă ne-a înfăţişat-o cîndva limpede; că formularea e un fel de a lua trup al inefabilului, că, cu tot învăţămîntul său realist, Nae Ionescu a socotit aproape întotdeauna - alături de majoritatea teologiei răsăritene şi împotriva aristotelismului apusean şi modern - că virtualul este mai plin de existenţă, mai real decît actualul, trecerea de la putere la act fiind o pierdere, nu un adaos de fiinţă; dacă ne mai amintim că Nae Ionescu ne vorbea adeseori - ultima oară cu puţine zile înainte de a muri - de o logică ortodoxă, în care faptul cunoaşterii ar fi referit explicit la căderе şi la întrupare; sau că lecţia lui inaugurală a avut ca obiect "dragostea ca mijloc de cunoaştere" şi, în sfîrşit, că, ori de cîte ori a atins problema, Nae Ionescu a înfăţişat comunitatea de dragoste a bisericii lui Hristos ca singurul stîlp şi dreptar al Adevărului, ne dăm seama că *Istoria logicii ca tipologie a spiritului uman* nu este decît o predoslovie pentru o teorie a cunoaşterii şi o metafizică teistă, din care ne-au rămas unele părţi."**

***(C. NOICA, M. VULCĂNESCU, C. FLORU - Prefaţă la Istoria logicei)***

© C. Beaton

### *"Cine abordează cultura politică a lui Nae Ionescu în lipsa unor noţiuni de teologie ortodoxă elementare nu poate înţelege mare lucru"*

**- Cu toate că Nae Ionescu n-a făcut parte din "generaţia Căpitanului", n-a trecut prin şcoala "Frăţiilor de Cruce" şi nu şi-a edificat educaţia "în cuib", istoricii susţin că, gazeta "Cuvîntul" era, evident, un cotidian de dreapta pentru ca, din toamna lui 1933, să se apropie de extrema dreaptă. În ce sens consideraţi că "ortodoxia", mai corect mistica contemplativă a profesorului Nae Ionescu l-au transformat pe "omul de dreapta" în îndrumător spiritual care a obţinut chiar eficienţă religioasă asupra tineretului studenţesc bucureştean?**

- Din perspectiva mentalităţii seculare a "inovaţiilor" şi a fenomenelor de **aggiornamento** (pe ultimele Biserica romano-catolică începe să le regrete), Nae Ionescu este fără doar şi poate un "reacţionar".

Dar sub aspect spiritual, confesional, este **un fidel**. Este, cu un termen de care poate am abuzat: un mărturisitor. Reacţionar în linie politică, dar coerent sub raport spiritual. El a criticat anumite structuri politice în măsura în care erau reflexul unor alunecări spirituale. Cine îi abordează cultura politică în lipsa unor noţiuni de teologie ortodoxă elementare nu poate înţelege mare lucru. Pe de altă parte, unele texte şi ataşamentele sale politice din ultima perioadă de viaţă umbresc contribuţia remarcabilului teolog "nespecialist" care a fost. Şi umbresc chiar luminile lucide aruncate asupra crizei spirituale pe care el a constatat-o şi pe care noi o adîncim. În sensul acesta prezentul îi dă cu prisosinţă dreptate. Dacă ar fi să ne gîndim numai la interviul pe care l-a acordat recent Papa Ioan Paul al II-lea ziarului **Libération...**

În fine, nu trebuie trecut peste faptul că Nae Ionescu a năzuit, în ultimii doi ani ai vieţii - contrazicîndu-se pe sine - să devină filosof creştin-ortodox cu operă articulată şi numai moartea l-a împiedicat s-o facă după cum ne sugerează şi ucenicii săi în prefaţa la **Istoria logicei.**

### *"Nae Ionescu a arătat că un cărturar nu e scutit de smerenie, de post sau de milostenie şi mai ales de participarea la Liturghie"*

**- "Nae Ionescu nu se putea contrazice publicînd cărţi de filosofie, texte moarte pe care ei (studenţii) să gîndească şi să şi le însuşească. Nu se putea contrazice - adică nu putea accepta să moară", afirma Mircea Eliade, unul din "admiratorii" profesorului (?!).**

- Aşa cum arată şi autorii prefeţei, există schiţele, eboşele unui sistem de logică ortodoxă pe care Nae Ionescu nu a mai ajuns însă să-l formuleze. Poate şi pentru faptul că el şi generaţia lui, aşa cum spunea Petre Ţuţea, au stat sub semnul fragmentului.

### *"Generaţia lui Nae Ionescu, a lui Ion Barbu, a lui Vasile Voiculescu e cea dintîi generaţie intelectuală care se apropie de vatra Ortodoxiei"*

**- Dar astăzi?**

- Lucrurile se repetă astăzi. Avem duhovnici capabili să facă faţă, să găsească soluţii durerilor şi apăsărilor sufleteşti, să mîngîie şi să vindece, dar nu prea avem clerici pregătiţi pentru maladii **teoretice** şi **abstracte**, pentru probleme insolubile şi pentru aporii. Or acestea sînt, îndeosebi, maladiile intelectualiceşti, incubate cel mai adesea pe un fond de mîndrie sau de cochetărie livrescă. Altminteri nu ne-am explica cum închisoarea i-a făcut pe mulţi intelectuali credincioşi!

Biserica noastră s-a sprijinit întotdeauna pe ţărani şi pe tîrgoveţi. Aceştia au alcătuit şi-l alcătuiesc temelia. În secolul trecut cînd Gogol, Dostoievski şi atîţia alţi scriitori şi intelectuali se îndreptau spre Optina stareţului Macarie, continuatorul tradiţiei paisiene, la noi n-a existat un fenomen similar. Nu cunosc paşoptişti îmbisericiţi. Elita secolului trecut era mai degrabă atee (Cuza, Kogălniceanu etc.). Generaţia lui Nae Ionescu, a lui Ion Barbu, a lui Vasile Voiculescu e cea dintîi generaţie intelectuală care se apropie de vatra Ortodoxiei. Pentru că Iorga, cu toate că a scris o istorie a Bisericii noastre - plină de erori canonice şi dogmatice - mai mult a acceptat pravoslavia decît a mărturisit-o. Chiar există cîteva observaţii pe care i le face Nae Ionescu în acest sens.

Pe de altă parte nu ştiu cîţi teologi din ziua de azi ar putea înţelege poeziile lui Ion Barbu **Lemn sfînt** sau **Oul dogmatic** şi chiar versurile lui Daniel Turcea. Nu citesc toate revistele teologice, dar nu ştiu ca vreun teolog profesionist să fi abordat în aceşti ultimi patru ani contribuţia teologului "nespecialist" Nae Ionescu. O teză de doctorat în teologie pe această temă chiar nu ispiteşte pe nimeni?! Dar dacă există poezie leneşă, de ce n-ar exista şi teologie leneşă?...

Cred că multe articole ale lui Nae Ionescu pot constitui azi un excelent material catehetic. Şi dacă îmi este îngăduită o mărturisire, acum vreo 15 ani, cînd eram foarte tînăr, am înţeles mai limpede din ele **ce este Ortodoxia** decît din "Mărturisirea de credinţă" a Institutului biblic. Cele cîteva zeci de pagini semnate de acest teolog "nespecialist" mi-au deschis porţile culturii patristice răsăritene şi m-au pregătit pentru a putea aborda cel mai dificil şi mai fascinant capitol al bogosloviei - Dogmatica. N-am să uit niciodată lucrul acesta după cum nu-l pot uita pe bătrînul învăţător care, în urmă cu 35 de ani, într-o şcoală din Calea Rahovei, mi-a pus tocul în mînă.

**- Vă mulţumesc.**

A consemnat
Ariadna ZECK

**PRECIZARE**

Nu ştim dacă mai e nevoie de **erată** la titlul din numărul trecut, deoarece reiese limpede din text că este vorba de Nae Ionescu teolog NE-SPE-CIA-LIST.

## Sexe de lectură

# Dictatura singurătăţii de tranziţie

Chiar de la început vreau să precizez că sînt adeptul ideii de egalitate între sexe, chiar mai mult, de complementaritate. Şi cred că e chiar mai exact aşa, pentru că judecînd prin prisma egalităţii, ai oricînd o portiţă spre ierarhizare. Complementaritatea te scuteşte de o asemenea ispită. Oamenii pot fi ierarhizaţi după criterii valorice, dar nu după sex.

Dar nu mi se pare că noi, bărbaţii, beneficiind de libertatea "democratic" administrată de Putere după decembrie 1989, am fi mai fair play cu femeile decît înainte. Şi cred că un sondaj de opinie, la scară naţională, despre modul în care românul o percepe şi o acceptă pe româncă ne-ar oferi surprize întristătoare.

De ce afirm asta? Pentru că mă uit atent în jur, şi la mine şi la alţii, şi constat că există multe argumente în sprijinul afirmaţiei mele. Desigur, există motive independente de noi, bărbaţii. – "Ce vrei, nevastă, să fur? Asta e, sîntem săraci!".

Dar m-aş referi la motivele dependente de voinţa masculină. Relaţiile interumane între sexe se bazează sau ar trebui să se bazeze pe un sistem de tip feed-back. Nu mi se pare că după "Revoluţie" acest sistem s-a îmbunătăţit în sensul reaşezării pe nişte concepte mai juste a relaţiei dintre bărbat şi femeie. Dimpotrivă. Ceea ce percep în jurul meu azi, dincolo de mizeria nivelului de trai sau de opulenţa (de multe ori de prost gust) a elitelor financiare, este însingurarea. Ca şi cum concluzia libertăţii dobîndite ar fi: "sînteţi liberi să deveniţi regi sau să ajungeţi în pubela de gunoi. "Ceea ce mi se pare a fi cel mai corodat element al relaţiilor interumane este **solidaritatea** între bărbat şi femeie. Şi nu cred că aceasta ar trebui să funcţioneze doar în cadrul "legal şi sfînt" al familiei. Şi, mai ales, solidaritatea de care vorbeam nu este doar o problemă a României, a ţărilor din Estul Europei. Ea pare să fie o problemă a umanităţii întregi la acest sfîrşit de mileniu.

Cred că bărbatul şi femeia ar trebui să fie în primul rînd, dincolo de sex, nişte mari prieteni. O mare prietenie nu o concep în afara respectului reciproc, singurul care poate ocroti libertatea fiinţei umane prin dialog. Sigur că ajungem, inevitabil, şi la sex. În pat, ar spune unii, lucrurile stau cu totul altfel. Dar, o extrapolare a respectului de care vorbeam în sfera sexului cred că înseamnă **menajarea reciprocă a slăbiciunilor**. În cazul unei relaţii afective este clar că fiecare dintre cei doi parteneri reprezintă, unul pentru celălalt, o slăbiciune. Ai nevoie de slăbiciunea celuilalt pentru tine. Dar ea nu trebuie exploatată în sensul transformării în posesivitate. În fiecare om există germenul unui dictator, la diferite scări. Bărbatul nu trebuie să lase femeia să-i devină o sclavă şi invers. Aici cred că este cheia problemei. Uciderea acelui mic dictator posesiv din fiecare. Este cea mai mare lovitură – de graţie – care se poate da sistemelor totalitare. Într-o societate în care conceptul respectului fertil şi activ este sacrosanct începînd chiar de la "Adam şi Eva" şi mai ales de la ei, nu cred că se pot naşte dictaturi.

Cristian CRISBĂŞAN

## Trecerea prin reviste

"Din punct de vedere istoric, pozatul şi prostituţia sînt singurele domenii în care femeile au cîştigat întotdeauna mai mult decît bărbaţii".

**(i -D the beauty issue**, iunie '93)

# Cărţi poştale

"Continuînd seria «Peisaje marcante în devenirea...», iată edificiul unde subsemnata şi-a început activitatea şcolară. A propos de princesse adormite, am văzut un film, «The Ebony Tower» cu iubitul meu Laurence Olivier (!), în care el, pictor bătrîn, o ţinea «prizonieră» pe Greta Sacchi, pe care încearcă un pictor mai tînăr să o salveze, doar că ea nu se dădea prinsă. Morala fiind: Sf. Gheorghe cînd a eliberat fecioara de zmeu n-a observat lanţul prin care aceştia erau legaţi şi a căzut de prost... Iartă-mi incoerenţa, dar mă aflu încă în convalescenţă...am trecut la audiţii de opere, fiind într-o stare f. impresionabilă".

●

"Pozica reprezintă modesta mea reşedinţă/răsadniţă de primăvară. Dacă te uiţi bine, mă vezi şi pe mine pe-acolo în chip de Sabină amărîtă şi răpită. Ca să ai motive serioase de gelozie, te anunţ că aici se face plajă şi se bea bere. Dl. Ezra Pound e şi el p-acilea, în chip de cintezoi cicălitor. Cîteodată se travesteşte în monument funerar, şi atunci nu te mai poţi înţelege cu el. Sînt de găsit la telefonul 973/12070, între orele 13.40 şi 14. Salutariseală şi vacanţă pestriţă,..."

●

"Mulţumindu-ţi pentru urările de bine şi coşul cu viorele exprimate, anexez în mod specular aceleaşi urări însoţind un ram de ce-o fi, violet să fie.

(În rest, copilele pe cămile vor fi avînd grijă şi de noi...)

Te sărut + take care, ..."

## Din viaţa unui extremist de centru

# MIDNIGHT CALLER cu Lucian Pintilie

Alo, Pinţi, unde eşti? Oriunde ai fi, ascultă-mă...

E gata ceva pentru tine. Nu-i al meu. Nu cer drepturi de autor.

Ai vrut odată să filmezi nuvela lui Velea, cu ăia doi care joacă table pînă le ţîşneşte sîngele pe nas şi unul din ei moare înecat într-o cisternă cu lapte. Las-o, deocamdată!

Te-am rugat să-mi cauţi la Biblioteca Naţională din Paris, în ce ţară din lume se mai joacă bîza, eu plecînd de la premisa că bîza, - şi după cercetările lui Drăgănoiu - fără a fi protocronică, e daco-romnă şi nimeni nu ne-o poate lua. Lasă cercetările în domeniul bîzei!

Fii atent ce s-a pus acum la cale, în Bucureşti - exact cînd, peste gard, croaţii au produs bomba umană, fixînd pe spatele unor prizonieri bosniaci mine antitanc şi trimiţîndu-i aşa, înapoi, spre liniile musulmane, detonîndu-i cu 10 metri înainte de a ajunge, - îţi comunic asta, fiindcă voiai să faci "Salonul nr.6" în Iugoslavia, un moft, "Salonul nr.6", azi, acolo, lasă-l!

Alo, Pinţi, fii atent la "de-a pojarul", - nu l-ai văzut nici la Paris, nici la Minneapolis, nici pe Călăraşi, cînd veneai, la 14 ani, cu poezii despre atletism, la "Scînteia tineretului" şi i le dădeai lui Mazilu.

Fii atent: regulamentul e simplu - ţi-l citesc din "Evenimentul zilei": "Doi studenţi care se hotărăsc să concureze îşi pictează pe faţă, cu ajutorul unei truse feminine de machiaj, bube, aidoma celor de pojar. Astfel împodobiţi ies împreună cu un prieten şi cu un observator al adversarului şi pornesc să circule folosind trasee diferite pe cele mai aglomerate mijloace de transport bucureştene. În timpul călătoriei încep cu partenerul o discuţie pe ton ridicat despre pojar şi despre consecinţele pe care prezenţa unui bolnav le poate avea asupra celorlalţi călători. Se transformă în puncte reacţiile pasagerilor atenţi la discuţie: un punct pentru cei care se îndepărtează precauţi, două puncte pentru o apostrofare a bolnavului, trei puncte pentru un pasager care coboară speriat înainte de destinaţie şi cinci puncte pentru o corecţie corporală a concurentului". Punctele se transformă în sticle de bere. Ai mai auzit de aşa ceva, de la "D-ale carnavalului" încoace?

E gata, e coaptă - mai trebuie dezvoltarea, niciodată nu te-ai încurcat cu ea, ai lăsat-o de capul ei, se poate pleca de la bere, berea transformată în gagici, gagicile în tragic, cît ai zice peşte, cît apeşi bubiţele. Mie îmi place enorm prezenţa a încă doi în afara jucătorilor, arbitrii, liberii arbitri, observatorul adversarului poate fi o nebunie...mai e şi chestia asta: frica de boală a făcut ca nici un jucător să nu cîştige pînă acum punctajul maxim, nimeni n-a dat un pumn bolnavului de pojar, să nu se ia...Da' dacă-i dă? Intrăm în Mack Sennett, cum îţi place. Îţi repet: nu-i al meu, nu cer drepturi de autor, e al neamului meu (vorbeşte cu Groşan ca să ia legătura cu băieţii care semnează ştirea, n-are nici o importanţă dacă e reală sau inventată...îi cheamă Radu Baraba Popa şi Călin Darie) e din ţara mea, a lui "Să nu uiţi, Darie!" cu care se dă bacalaureatul. Promite-mi măcar că-i cauţi...

Alo, Pinţi, tu erai acolo cînd i-am povestit lui Mazilu, capitolul ăla cu Ante Pavelici din "Kaput"-ul lui Malaparte, cînd i s-a făcut rău şi a vrut să-mi dea cu masa în cap? Nu suporta duioşia, dar nici atrocităţile. Poţi să-mi spui de ce nu le mai place teatrul lui? Nu fiindcă trăim în plin Mazilu?

Radu COSAŞU

## Firescul de ieri

# Ţesătoria apretată

**Rep.**: Ne puteţi spune cîteva cuvinte?

**Fruntaşa Nataşa**: Da, într-adevăr, este foarte adevărat, în cadrul secţiei noastre: "ŢESĂTORIE APRETATĂ", am organizat în pauzele dintre tăierea capetelor un concurs de macrameu pentru "Cel mai împodobit televizor". Eu am cîştigat pentru că n-am mai tăiat capu' şi mi-a făcut Nuţy nodurile; Nuţy nu lucrează macrameu. 5 kile 200 de macrameu cu ciorchine, de-ţi vine să-l smulgi, cu draperie rabatabilă cu tot, să nu se facă praf.

**Rep.**: Mulţumim. Felicitări.

Oana DAVID

## Bustul Thaliei

Dacă vă mai plecaţi urechea la zvonuri aţi aflat deja că pe scena Teatrului Mic s-a produs un eveniment: Cătălina Buzoianu a montat **Pescăruşul** de Cehov şi toată lumea e extaziată. Toată lumea?

Dacă vreţi să aflaţi şi părerea mea, o să vă spun că nu s-a produs nici un eveniment. După cum nu orice răţuşcă urîtă se transformă în lebădă, nici orice Pescăruş nu e un spectacol mare. Poate doar un spectacol lung, căci după pauză, spectatorii îşi priveau ceasurile cam cu aceeaşi intensitate cu care urmăreau şi jocul actorilor.

Care joc seamănă cu o criză de isterie generalizată, căci regizoarea a vrut să ne demonstreze că asistăm la o comedie. Hotărît lucru, e o obsesie naţională, nu de mult şi Andrei Şerban a încercat acelaşi lucru cu **Livada cu vişini**. Regizori ca aceştia ne tot spun că piesele lui Cehov sînt comedii, deci trebuie să rîdem. Şi-atunci îşi fac de cap şi scot din text ce vrei şi ce nu vrei. De parcă toţi spectatorii ar fi analfabeţi şi n-ar fi citit nimic despre umorul lui Cehov.

Ne aflăm deci la comedie. Sucită, răsucită, stoarsă şi scuturată, piesa rămîne tot aceeaşi şi la un moment dat rîsul nu mai apare. De ce? Simplu: oricît s-ar da de ceasul morţii cu toţii să ne facă să rîdem, ne plictisim la un moment dat de eforturile lor, dacă nu cumva apare jena pentru caznele la care sînt supuşi. Numai cînd mă gîndesc că sînt obligaţi cu mic, cu mare să se rostogolească prin nişte bazine cu apă mă apucă fiorii. Cu ce-au greşit oare că sînt nevoiţi să se ude pînă la piele doar pentru a sublinia greoaia simbolistică a apei atît de dragă regizoarei?

Să vă mai spun şi că spectacolul începe în costume moderne de sport şi continuă în costume de epocă fără nici o justificare aparentă şi că Nina, adică pescăruşa, este o apariţie pe care în condiţii normale nici n-ai băga-o în seamă. Îi trec numele sub tăcere, e vorba despre o actriţă la începutul carierei, şi dacă se va dovedi mai tîrziu că nu are talent chiar că nu contează cum o cheamă, iar dacă va demonstra că e o bună actriţă (orice minune e posibilă!), va dori probabil să uite penibilul său rol de aici.

Totuşi, în mijlocul isteriei generale există şi un actor care are capul pe umeri şi pare rătăcit din greşeală în distribuţia acestei piese. L-am numit pe Gheorghe Visu, care reuşeşte performanţa să ne facă simpatic un personaj antipatic.

Pentru a nu fi nedrepţi trebuie să recunoaştem că imaginile scenice, simbolice au ba , cu actori îmbrăcaţi în haine ude sau uscate sînt frumoase în sine. Dar parcă nu ne ducem la teatru doar pentru imagini frumoase.

Rolland MAN

# "Teatru descompus" mai departe:

Montarea Cătălinei Buzoianu după Matei Vişniec va putea fi văzută, la Institutul francez, **luni 6 decembrie orele 19** (spectacol în limba franceză), **luni 13 şi luni 20**. În distribuţie: Horaţiu Mălăele, Maia Morgenstern, Mircea Diaconu şi Mircea Rusu. "Un spectacol pe care poţi să-l vezi şi să-l revezi cu aceeaşi plăcere. Nu pierdeţi prilejul: din portofoliul unui teatru de proiecte culturale - **Theatrum Mundi** -, un spectacol exemplar". **(R. M.)**

"Care e răspunsul?... Care e răspunsul?... Care e răspunsul?... (...) Dar care era întrebarea...?"
*GERTRUDE STEIN, pe patul de moarte*

# Limbajul de ambe sexe

În **Dicţionarul grotesc** (1869), Alecsandri leagă degradarea moravurilor contemporane de încadrarea gramaticală a unor neologisme: forma feminină a cuvintelor **onoare** sau **amoare** ar corespunde unor concepte lipsite de energie - şi unei societăţi frivole. **"Onoare.** La toate popoarele de sînge sau de rudire latină, acest sentiment are un caracter de bărbăţie şi este exprimat prin cuvinte de soi masculin. Latinul zice **honor** (...) Era deci foarte logic şi foarte natural ca şi românul să zică **onor**; însă nu; căci pedanţii au găsit de cuviinţă... gramaticală a schimba sexul acestui sentiment de demnitate energică, a-i da o natură muieratică, a-l înfăţişa în poale lungi şi a-l boteza **onoare.**" Citatul de mai sus ar stîrni azi toată indignarea militanţilor contra "limbajului sexist".

Situaţia actuală din limba română - cu termenul generic **om** diferit de masculinul **bărbat** - (din perechea diferenţiată după sex **bărbat/ femeie**) - ar avea de ce să placă vigilenţilor detectori de "limbaj sexist". Ea e confirmată de cele mai banale articole din presă - în care autodefiniri sau descrieri de femei utilizează în mod curent cuvîntul **om**: "Vorbeşte cu mare plăcere despre Margareta: «E un om extrem de curat şi cinstit... »"; "Sunt un om extraordinar de exigent şi scrupulos... ". O sinceră indiferenţă faţă de gen/ sex manifestă, contrar aşteptărilor, chiar articolele de fapt divers, în care beţiile, crimele, chiar şi violurile ating categorii atît de diverse încît "femininul" îşi pierde relevanţa. Criteriul politic introduce şi el o diviziune mai puternică decît cea a sexelor (şi care îi corespunde doar uneori). Se regăsesc însă în română fenomene frecvente în mai multe limbi: conotaţiile ironice ale derivatelor-nume de meserii (**redactoriţă, reporetereasă...**) ori restricţiile de utilizare ale unor cuvinte (ca în asimetria, des citată, între formula "văduva lui Ion") şi cea, improbabilă, "văduvul Mariei". În plus, există interesantul fenomen numit de Jacques Byck "femininul peiorativ": accentuarea valorii depreciative a unor termeni prin aplicarea formei lor feminine la persoane masculine: **mangafa, lepră, hahaleră, haimana, puşlama, pramatie** etc. Cum însă valoarea peiorativă creşte şi în cazul unor forme gramatical masculine aplicate unor persoane feminine - **băboi, fătoi** -, s-ar zice că principiul semantic în cauză e mai puţin discriminator decît pare.

Discursul feminist de la noi păstrează, evident, clişee ale limbajului de lemn, de genul "locul ce i se cuvine femeii în viaţă şi în societate"; între acestea, cu deosebire amuzant e ticul "cumulului de roluri": personajul e elogiat ca "mamă, soră, prietenă şi, nu în ultimul rînd, şefă"; "Mamă, soră iubită, soţie" etc.; varianta masculină - a prezentării cuiva drept (simultan) tată, frate, prieten, iubit, şef - e mult mai puţin probabilă.

În orice caz, un limbaj al "diferenţei", specific femininului, pare mai curînd în curs de inventare: în reclame, în horoscop - "sînteţi nervos(ă), întreprinzător(e)" - în anunţurile matrimoniale încă destul de convenţioale - "caut doamnă corespunzătoare" - ori în ofertele de serviciu: (pentru secretară) "prezentabilă" "aspect fizic plăcut", "personalitate şi prezenţă agreabilă" etc. Eventualele proteste feministe ar putea să aştepte ca un asemenea limbaj să se constituie cu adevărat.

Rodica ZAFIU

© C. Beaton

## Bon-bon de lectură

Louis Bozon: **Femeia vieţii mele - Marlène.** Trad. Sanda Râpeanu, RAO International Publishing Company, 1993
- fără preţ -

Ar fi fost indecent ca pe o carte despre Marlene Dietrich să fie un preţ deoarece, de bună seamă, miturile sînt nepreţuite. Însă fiinţa care dă naştere mitului plăteşte un preţ greu ca să ajungă fără-de-preţ: în conştiinţa publică, a fi actor nici nu este o meserie, ci mai degrabă o distracţie şi o destrăbălare, cu atît mai mult dacă actorul este actriţă. Ea nu poate fi decît o femeie suspectă, pentru că este frumoasă, celebră şi independentă.

Această carte, scrisă de cel care i-a fost **chevalier servant** din 1967 pînă la moarte, survenită în mai 1992 (Marlene ura această lună!), se ocupă de Mitul Marlene în postura "lui" de gospodină: o femeie rafinată, firește (rafinamentul se cunoaşte mai ales în clipele "informale" ale vieţii, în cele "de interior"), dar deloc sofisticată, deloc "prefabricată", deloc "hollywoodizată"... semn că, între "produsul von Sternberg" şi femeia reală din 12, Avenue Montaigne, Paris, exista, cel mult, o asemănare: cu greu ne-am închipui-o pe Lola-Lola fericită să gătească rasol! Şi totuşi, Marlene gătea extraordinar...

În plus, Marlene citea, şi nu orice: Rilke, Goethe, Hemingway (care îi preţuia părerea), Scott Fitzgerald, Paustovski, Hamsun şi Radiguet, juca tenis şi-l admira pe Borg (picioarele lui), răspundea cu mîna ei la toate scrisorile, îngrijea pe oricine era bolnav (fie şi numai cu sfaturi), vorbea zilnic la telefon cu fata ei din America, iubea xeroxurile (avea unul în camera ei), răspundea chiar ea la telefon, dar dacă nu-i plăcea interlocutorul, spunea cu vocea prefăcută "Doamna nu e acasă" sau "Aţi nimerit la cabinetul doctorului..."

Marlene avea un umor extraordinar, iar cartea îl surprinde de minune; mai multe capitole transcriu ultimul interviu pe care bătrîna doamnă i l-a acordat lui Bozon: la traversarea Atlanticului, "marea era agitată şi Resi avea, bineînţeles, rău de mare. - De ce bineînţeles? - Pentru că toate cameristele au de obicei rău de mare...; la Paramount, care organizase o recepţie somptuoasă, "eu i-am făcut să aştepte. - Şi au aşteptat? - Bineînţeles, doar e meseria lor!". Această femeie superioară era, pînă la urmă, imposibil de prins într-o formulă - bună, poate, pentru o Garbo (cînd aceasta a murit, Charles Trenet i-a trimis Marlenei o telegramă spunînd "Sincere felicitări!"), însă nicidecum pentru cea al cărei nume **real**, Dietrich, înseamnă în germană "cheie care deschide orice broască": disciplinată, atunci cînd legendele ar fi vrut-o haotică, un "soldat al artei a şaptea" - nu unul de rînd, firește, perfecţionistă pînă-n vîrful unghiilor, fără de răsfăţ, plină de respect pentru codul bunelor maniere, o mamă bună (nu acelaşi lucru se poate spune despre fiica ei!), o soţie (în ciuda "aventurilor", i-a păstrat soţului ei o fidelă prietenie) - pe scurt, o doamnă **născută**, iar nu făcută...

"Minunat nu e atît să te culci cu cineva, nici chiar să adormi în braţele lui. Nu, minunat e să te trezeşti alături de el." Poate de aceea bărbaţii din viaţa Marlenei au fost rari. Pe descoperitorul ei, Joseph "von" Sternberg, l-a admirat pînă la moarte fără să se "trezească alături de el", cu Jean Gabin era cît pe ce să se căsătorească, de Remarque o lega o iubire platonică...Iar Louis Bozon a fost "îngerul ei" păzitor.

Ioana PÂRVULESCU
Alex. Leo ŞERBAN

★

Marguerite Yourcenar, **Ce? - Eternitatea,** traducere de Angela Cismaş, Editura Univers, 1993, 300 pag., 650 lei

La stînga, la dreapta, în discuţii întîmplătoare sau organizate, oamenii îşi povestesc "romanul vieţii" lor. Sîntem bombardaţi zilnic cu o memoralistică orală care vrea fie să servească drept lecţie tinerelor generaţii, fie să povestească aventuri nemaivăzute-nemaiauzite, extraordinare pentru cei care au trecut prin ele, subiecte pentru best-sellers.

Nu veţi găsi nici lecţie exemplară pentru generaţiile care vor veni, nici spectaculos cu orice preţ în tripticul autobiografic al doamnei Yourcenar, situat undeva între ficţiune şi memorialistică.

Ficţiune: "Despre conversaţiile dintre cei doi din acele zile n-am decît o idee cît se poate de vagă, dar cunoscîndu-l aşa cum l-am cunoscut pe Michel, pot spune că, în mare, cuvintele de mai sus îi aparţin întru totul". (pag. 120)

Memorialistică: "Înainte de a încheia capitolul de faţă, trebuie să consemnez un incident care mă priveşte". (pag. 58)

Nici cosmetizare a trecutului ("Nu-i deloc cazul să plonjez în nostalgii inutile: tot ceea ce ţine de staţiunea balneară e groaznic de urît şi tot aşa era încă de la 1900".) (pag. 104), nici false pudori ("N-am nici un chef să menţionez aici un fapt neînsemnat şi presupus a fi obscen, dar ceea ce va urma confirmă cu anticipaţie părerea mea de astăzi asupra unui subiect atît de controversat cum e trezirea simţurilor, tiranii noştri viitori".) (pag. 230)

Şi dacă totul seamănă cu o serie de fotografii mişcate, dacă oglinda în care sînt reflectate imaginile şi-a cam pierdut luciul, nu-i nimic, bătrîna doamnă de Crayencour îşi aminteşte cu eleganţă de micuţa Marguerite, şi asta vă va cuceri.

După **Amintiri pioase** şi **Arhive ale Nordului**, drumul se continuă cu **Ce? - Eternitatea.** Drumul nu se va înfunda doar pentru că Marguerite Yourcenar nu a apucat să-şi termine cartea. După cum nu se va poticni nici de imperfecţiunile traducerii, care fac cîteodată frazele ininteligibile. Nu o să se oprească nici din cauza greşelilor de tipar, adunate în buchete. Nu vă lăsaţi deci învinşi de aceste mici dificultăţi, căci eternitatea nu se-mpiedică-n numărul greşelilor.

Rolland MAN

## Scrisori deschise

"Dragă...,

Eu continui să fiu un împătimit al televizorului, în faţa căruia îmi pierd un timp enorm, fapt de neiertat. Filme mai bune n-am prea văzut, doar o emisiune despre Leni Riefenstahl, cu un film, făcut de un anume Müller, cu ea (are 93 de ani şi mai e în plină vervă) şi o masă rotundă, după aceea, condusă de fonful de Mitterand.

Emisiunea de cîteva ore, pe **Arte**, a venit tocmai cînd terminasem de citit **Memorille** regizoarei. Ea arată acolo că, pînă la data cînd le-a scris, la 90 de ani, tot nu i s-a iertat ce a făcut şi tot se reiau o serie de minciuni în legătură cu ea, deşi le-a dovedit caracterul calomnios prin sentinţe judiciare. Îmi ziceam, uite, în sfîrşit, acum au iertat-o, căci cam aşa era făcut filmul. Dar totul s-a dovedit iluzoriu la masa rotundă. Participanţii germani au intrat în ea cu o furie carnivoră nemiloasă. Căcăciosul de Mitterand, întîi voia să o apere, să restabilească totuşi faptul că, în afară de filmul cu Hitler, **Triumph des Willens**, a făcut şi o capodoperă cum e **Olympia**. Nemţii - nu şi nu. Atunci moderatorul (ăsta e un adevărat izmenit, model parizian), a cîrmit-o cu 180°. O singură persoană, o tînără cercetătoare, a încercat să explice lucrurile, a schiţat nişte scuze, dar apoi, descurajată de înverşunarea celorlalţi, a tăcut. La sfîrşit doar, i-a băgat o "strîmbă" de toată frumuseţea lui Căcăciosul. A întrebat, aşa naivă, totuşi cum se face că francezii au decernat în 1937 la Expoziţia Internaţională din Paris, Marele Premiu, chiar filmului **Triumph des Willens**? Cum văd oare tinerii francezi azi lucrul acesta? Căcăciosul a dat un răspuns corespunzător curvăsăriei galice: «Asta nu înseamnă nimic, a zis el, a fost o simplă curtoazie. Şi nu eram încă în război cu Germania, mai speram să ne înţelegem cu Hitler!»"

## Time-out

"... să nu mai aud de **Women's Lib** (Emanciparea femeilor). Urăsc povestea asta. După cum spuneam, nu mă pricep deloc la politică, iar cît despre **Women's Lib** nu pot să sufăr treaba asta pentru că - ei bine, pentru că femeile nu-s ca bărbaţii, e clar? Dacă ar fi ca bărbaţii, s-ar fi născut bărbaţi...Da, asta-i povestea, vor să aibă chestia aia şi n-o au, de aicea toată frustraţia, şi în cap şi pretutindeni şi - într-un cuvînt, îngrozitor...N-am nici un fel de compasiune pentru "females", ca să ştiţi, nu spun "women", spun "females", păi alea nu gîndesc cu totul limpede... Aşa stă treaba în general. Firește, cu excepţia mamei şi fiicei mele, că doar trebuie să mai existe şi excepţie la regulă, nu?"

Marlene DIETRICH

"Mă-ntreb cum de pot bărbaţii rămîne serioşi cînd au chestia aia lungă şi fragilă care le atîrnă de corp şi care poate sui sau coborî după cum vrea ea. Mai întîi, a avea aşa ceva în afara corpului este extrem de periculos. Dac-aş fi bărbat, aş avea un teribil complex de castrare care m-ar face să nu fiu în stare de nimic. În al doilea rînd, nestatornicia acelei chestii, ca şi cum ai purta un ceas deşteptător care sună cînd vrea el. Dacă aş fi bărbat, mi-ar veni să rîd tot timpul de mine. Probabil că umorul e ceva pe care bărbatul l-a descoperit contemplîndu-şi propria anatomie. Dar bărbaţii sînt atît de serioşi. Ei au un talent cu totul ieşit din comun în a transforma în plictis tot ce ating."

Yoko ONO

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

*Jacques DERRIDA*

# Coregrafii

(fragmente de corespondenţă cu o feministă americană, 1982)

*"Sensul femininului se va clarifica, astfel, pornind de la esenţa umană, Ischa de la Isch: nu femininul pornind de la masculin, ci împărţirea în feminin şi masculin - dihotomia -pornind de la uman. (...) dincolo de relaţia personală ce se stabileşte între aceste două fiinţe ieşite din două acte de creaţie, particularitatea femininului este un lucru secundar. Nu femeia este secundară, ci relaţia cu femeia ca femeie este aceea care nu aparţine planului primordial al umanului. Pe primul plan se situează sarcinile pe care le îndeplinesc bărbatul ca fiinţă umană şi femeia ca fiinţă umană. (...) Problema (...) constă în concilierea umanităţii bărbaţilor şi a femeilor cu ipoteza unei spiritualităţi proprii masculinului, femininul nefiind corelatul acesteia, ci corolarul ei, specificitatea feminină sau diferenţa sexelor pe care ea o anunţă nesituîndu-se de la început la înălţimea opoziţiilor constitutive ale Spiritului. Îndrăzneaţă întrebare: cum poate să provină egalitatea sexelor din prioritatea masculinului. (...) Era nevoie o diferenţă care să nu compromită echitatea: o diferenţă de sex; şi, începînd din acel moment, o anumită preeminenţă a bărbatului, o femeie apărută mai tîrziu şi, femeie fiind, apendice al umanului. Înţelegem, acum, lecţia. Umanitatea nu poate fi gîndită pornind de la două principii pe de-a-ntregul diferite. Trebuia să existe un* ***identic*** *comun acestor* ***diferiţi****: femeia a fost prelevată din bărbat, însă a venit după el:* ***însăşi feminitatea femeii rezidă în această întîrziere a ei"*** *(Emmanuel Lévinas, "Et Dieu créa la femme", în volumul* ***Du sacré au saint****, Paris, Minuit, 1977).*

Pentru că evocaţi Geneza, îmi face plăcere să evoc, la rîndul meu, minunata lectură a acesteia pe care o propune Lévinas (...) După el, ar exista o anumită **secundaritate** a femeii, Ischa. Bărbatul, Isch, ar fi primul venit, el ar fi cel dintîi, el s-ar afla la începuturi. Totuşi, secundaritatea nu ar fi a femeii sau a feminităţii, ci a separaţiei masculin/feminin. Numai raportarea la diferenţa sexuală ar fi secundă, nu sexualitatea feminină ca atare. La origine - şi acesta este lucrul cu adevărat important - ar fi existat o umanitate generică, anterioară oricărei mărci sexuale, dincoace şi, prin urmare, dincolo de aceasta. Acesta ar fi modul de salvare a posibilităţii de a fi a eticului, înţelegînd prin etic raportul cu celălalt ca altul, raport ce nu ţine seama de nici o altă determinare, în particular de nici un fel de caracter sexual. Căci, ce ar mai fi morala dacă apartenenţa la un anumit sex ar fi aceea care i-ar dicta acesteia legea, constituind privilegii? Dacă universalitatea legilor morale s-ar modula sau limita în funcţie de sex? Dacă nu ar fi necondiţionată, liberă de condiţionarea sexuală, în acest caz?

Oricare ar fi necesitatea, forţa şi seducţia acestei lecturi, nu riscă ea, oare, să restaureze o interpretare clasică, îmbogăţindu-i acesteia ceea ce eu aş numi panoplia? Firește, într-un mod cît se poate de subtil şi de sublim, în numele eticii, adică a ireproşabilului însuşi. O dată mai mult, interpretarea clasică marchează cu sexualitate masculină ceea ce este prezentat drept o originalitate neutră sau cel puţin anterioară şi superioară oricărui marcaj sexual. Lévinas simte foarte bine riscul la care s-ar expune dacă ar şterge cu totul diferenţa sexuală. Prin urmare, o menţine: umanul, în general, continuă să fie o fiinţă sexuată, ceea ce nu se poate face, pare-se, fără plasarea sexualităţii (diferenţiate) dedesubtul umanităţii (care se menţine la înălţimea spiritului), şi mai ales, fără a aşeza, imediat, masculinul la începuturi şi la comandă (**au commencement et au commandement**), în **arkhé**, la înălţimea Spiritului. Purtător al contradicţiei celei mai interesate cu putinţă, acest gest nu încetează a se repeta, să spunem, de la "Adam şi Eva", în vreme ce analogia insistă asupra "modernităţii", în ciuda tuturor diferenţelor de stil şi de tratament. Nu este aceasta, oare, o trăsătură "matricială", cum spuneam adineauri, sau, dacă preferaţi, patricială, însemnînd, mereu, unul şi acelaşi lucru, nu-i aşa? Oricare ar fi complexitatea traiectoriilor şi nodurile retoricii, nu credeţi, oare, că mişcarea freudiană repetă această "logică"? Nu este, oare, acesta şi riscul la care se expune şi Heidegger? Ar trebui, poate, să spun, mai degrabă, riscul **evitat**, căci falocentrismul este o asigurare împotriva revenirii a ceea ce este, desigur, perceput ca fiind riscul cel mai angoasant.(...)

Astfel, pentru a mă mărgini la o mărturisire şi nu pentru a propune un exemplu, am simţit nevoia corului din textul coregrafic cu semnături polisexuate de fiecare dată cînd o anumită legitimitate a neutrului, a neutralităţii sexuale, în aparenţă cel mai puţin suspectă de dominaţie falocentrică sau ginecentrică, risca să imobilizeze în tăcere, să colonizeze, să oprească sau să unilateralizeze în chip subtil şi sublim ceea ce rămîne, fără nici o îndoială, ireductibil asimetric. Mai direct spus: o anumită asimetrie constituie, fără doar şi poate, legea diferenţei sexuale sau a raportării la celălalt în general (spun toate acestea împotriva unei anumite violenţe a platitudinii "democratice", a omogenităţii, în tot cazul, împotriva unei anumite ideologii democratice), însă asimetria la care eu fac aluzia este, să nu spunem, la rîndul ei simetrică, ceea ce ar putea părea absurd, ci dublu, bilateral lipsită de măsură, ca un soi de exces reciproc, respectiv şi respectuos. Poate că această dublă asimetrie depăşeşte mărcile cunoscute, să spunem, metaforic, gramatica şi ortografia sexualităţii. Ceea ce are darul de a relansa, într-adevăr, întrebarea: şi dacă venim, aici, în atingere, dacă ne apropiem, aici (căci aşa ceva nu poate fi atins ca un loc determinat) de zona unei relaţii cu celălalt în care codul mărcilor sexuale nu ar mai fi unul discriminatoriu? Relaţie, de aici înainte, nu a-sexuată, departe de aşa ceva, ci altfel sexuată, dincolo de diferenţa binară ce guvernează bunăcuviinţa tuturor codurilor, dincolo de opoziţia feminin/masculin, dincolo, chiar, de bisexualitate, de homosexualitate, de heterosexualitate, care revin, în fapt, la acelaşi lucru? Visînd la salvarea, măcar, a şansei unei astfel de întrebări, aş voi să cred în multiplicitatea vocilor marcate sexual, într-un număr indeterminabil de voci împletite, în această mobilitate de mărci sexuale neidentificate în care coregrafia poate să antreneze corpul fiecărui "individ", să îl traverseze, să îl divizeze, să îl multiplice, fie el clasat ca "bărbat" sau ca "femeie" conform criteriilor în uz. Firește, nu este cu totul imposibil ca dorinţa de o sexualitate nenumărabilă să ne apere, şi de aici înainte, precum un vis, împotriva implacabilului destin care pecetluieşte totul, pe vecie, cu cifra 2. Iar această închidere nemiloasă ne-ar opri dorinţa la zidul opoziţiei, degeaba ne-am zbătut, nu vor exista niciodată decît două sexe, nici unul mai mult sau mai puţin, tragedia ar avea acest gust, destul de terestru, la urma urmei, de a ne obliga să afirmăm şi să învăţăm să iubim în loc să visăm nenumărabilul. Da, poate, de ce nu? Dar de unde ar veni, atunci, visul nenumărabilului, dacă vis este? El singur nu ar fi de ajuns să dovedească existenţa a ceea ce visăm şi care trebuie să existe tocmai pentru a ne face să visăm? Şi, apoi, vă întreb, ce ar fi dansul, ar exista el dacă nu ne-ar face să schimbăm sexele în număr nedeterminat, şi legea sexelor, în ritmuri dintre cele mai variate? Într-un sens cît se poate de strict, **comerţul amoros** nu ar mai fi suficient, căci continuă să se manifeste dorinţa de a scăpa din simpla combinatorie şi de a inventa coregrafii incalculabile.

(Din volumul **Points de suspension,** Paris, Galilée, 1992)

# Despre presupusa incompatibilitate dintre amor şi feminism

Gustul meu pentru genealogia istorică mă face să înscriu încă de la bun început dezbaterea din zilele noastre într-o naraţiune a originilor; pe vremea cînd apariţia identităţii politice a oamenilor, accederea lor la democraţie semnifica, poate ştergerea diferenţei sexuale. Senancour, Stendhal şi Destutt de Tracy confruntau, în eseurile lor, intitulate, toate, **Despre dragoste**, perspectiva cea nouă a emancipării femeilor, a viitorului lor rol în cadrul Cetăţii, cu ameninţarea, pe atunci doar imaginară, a unei deteriorări în consecinţă a relaţiilor amoroase. Senancour credea că dragostea dintre un bărbat şi o femeie se va reduce, treptat, la o relaţie de prietenie; din contră, Stendhal susţinea că niciodată emanciparea nu va distruge amorul, întrucît nimic nu poate împiedica ciocîrlia să cînte primăvara. Dar toate acestea se petreceau **înainte**, în zorii mişcării feministe, pe cînd imaginarul social era cu atît mai intens cu cît momentul politic era, încă, timid în ceea ce priveşte egalitatea sexelor.

Interesul pe care îl prezintă, în cazul acestei probleme, istoria genealogică este acela de a măsura trecerea de la imaginar la realitate, de a lua în consideraţie atît gesturile şi discursurile feministe contemporane, cît şi metamorfozele suferite de relaţia amoroasă. Din acest delicat joc al imaginarului şi al realităţii noi nu am ieşit, cu toate acestea, încă; şi, mai mult ca sigur, nu vom ieşi niciodată. Căci, dacă formele antifeminismului sînt de dată recentă, ele îşi fac apariţia în momentul în care realitatea feministă concretă intersectează vechiul imaginar antifeminist. La 1800, exista temerea că eventuala accedere a femeilor la politic va distruge relaţia sexuală, dragostea şi cuplul conjugal; în 1990, se subînţelege că, deja, existenţa reală a feminismului ucide jocul amoros. În intervalul a două secole, critica şi-a limitat obiectivul, dat fiind că se reproşează, astăzi, feminismului ceea ce i se reproşa, ieri, politicului.

Or, dincolo de alternativa dintre ameninţarea unei confuzii a sexelor masculin şi feminin şi afirmaţia clasică a unei supuneri feminine inerente vieţii sexuale, problema se referă la spaţiul dragostei şi la acela al politicii: fie politica este străină vieţii private ce ia naştere odată cu întîlnirea amoroasă, fie însuşi spaţiul privat este politic; fie se reafirmă antagonismul dintre amor şi viaţa Cetăţii, fie dragostea este privită ca o chestiune politică. Aceia - sau acelea - ce se tem de feminism ţin să diferenţieze jocul amoros de jocul politic: jocul amoros, cu vicleniile şi cu strategiile lui, s-ar înscrie în registrul războiului, al faimosului "război şi pace" dintre sexe; în vreme ce jocul politic, cu mizele lui democratice, ar aparţine registrului binelui şi al dreptăţii, presupunînd o pace minimală între democraţi. Se ştie că, în 1970, feminismul a adoptat o poziţie diferită, declarînd că totul, inclusiv spaţiul privat, ar fi politic.

Dar sînt şi unii - unele - gata să conteste miza politică a feminismului, nevăzînd în acesta decît fie caricatura individuală a unei femei sau a alteia, fie moralismul ideologic al grupului în întregul său. De la comportamentul blamabil la discursul blamabil, se ştie că termenul "feminism" este blestemat. S-o spunem de-a dreptul: este blestemat pentru totdeauna. Termenul, dar nu şi lucrul (eticheta, nu şi produsul); aceasta este realitatea contemporană a acestei maledicţiuni a feminismului. Căci libertatea femeilor şi egalitatea sexelor suscită adeziunea generală, în pofida criticii la adresa exceselor, adică a feminismului. Toate aceste lucruri sînt binecunoscute şi nu le reamintesc decît pentru a le putea spune puţin altfel. Observînd în ce măsură excesul denunţat aparţinea deopotrivă imaginarului criticii şi realităţii persoanei sau a grupului vizat, m-am gîndit că analiza trebuie împinsă mai departe. Ştiind că neologismul "feminism" a apărut în 1870 pentru a caracteriza un băieţel atins de tuberculoză, care prezenta semne de feminitate, şi că a fost preluat imediat după aceea pentru a caracteriza femeia emancipată bănuită a avea caractere virile, ne dăm seama că feminismul sau feminista este celălalt, cel ne-la-locul-său, cel care nu se află în locul definit de sexul său; cel aflat în afara propriului său sex. Să încetăm, prin urmare, a ne mai lamenta în privinţa excesului feminist şi să înţelegem că feminismul tulbură jocul masculinului şi femininului; dincolo de orice fel de problemă de exces, acesta este esenţialul.

Să ne întoarcem, deci, la problema amorului şi la cea dintîi pricină de incompatibilitate dintre amor şi feminism: aceea care amestecă amorul cu dreptatea, care presupune că amorul ţine de politic.

În numele dreptăţii, secolul al XIX-lea a dezvoltat teorii cu privire la amor absolut antagonice. Este suficient să amintim numele lui Fourier şi pe cel al lui Proudhon pentru ca opoziţia să-şi facă imediat apariţia; opoziţia dintre acela care nu poate imagina dragostea fără sfîrşitul aservirii femeii, fără libertatea femeilor, şi acela care nu poate concepe relaţia amoroasă decît prin intermediul oglinzii pe care femeia i-o aşează în faţă bărbatului; dintre Fourier, deci, pentru care căsătoria este un comerţ ale cărui mărfuri sînt femeile, şi Proudhon, pentru care căsătoria sublimează rătăcirea amoroasă, protejînd, totodată, femeia. Două variante ale justiţiei în amor, una înfăptuită prin eliberarea femeii, cealaltă prin "recluziunea" ei (termenul îi aparţine lui Proudhon). Două variante ale dreptăţii perfect opuse, una chemînd la eliberare, cealaltă preocupată de legislaţie; şi, nu mai puţin, antagonice, dat fiind că una anunţă feminismul contemporan, în vreme ce cealaltă a constituit refugiul antifeministelor din secolul al XIX-lea. Cu alte cuvinte, feminismul a luat naştere pe latura utopiei, a unei voinţe de a lăsa pasiunea amoroasă şi dorinţa sexuală să se apropie cît mai mult de libertate, într-un joc de la egal la egal cu bărbatul. Feminismul s-a născut în zona utopiei, a unei utopii deopotrivă amoroase şi politice (fourieristă, saint-simoniană etc.).

Or, mult timp după acest moment, cu aproape două secole mai tîrziu, feministele au reluat vechiul antagonism dintre libertate şi lege în chiar interiorul problematicii feministe; ele s-au recunoscut la fel de bine atît în amorul liber şi în întîmpinarea pasiunilor - amoroase sau nu -, cît şi în idealul unor legi şi instituţii destinate a apăra femeile de abuzurile masculine. Astfel, feminismul a început să fie reprezentat ca fiind locul unei noi forme de exprimare, al unei noi autenticităţi a dragostei, homosexuale sau heterosexuale; sau, dimpotrivă, a constituit creuzetul unor cereri şi revendicări pe care numai legea este capabilă a le satisface, şi care ar avea în vedere tocmai viaţa amorului: contracepţie, divorţ, filiaţie etc. În ambele cazuri (necontradictorii, de data aceasta) persistă ideea că dragostea are de-a face cu dreptatea, cu o lume mai bună, cu transformarea relaţiei amoroase, distrusă de constrîngerile sociale şi de inegalităţile dintre sexe.

Faptul că dragostea, ca instinct şi pasiune, ca dorinţă şi lipsă de măsură, ar avea ceva de-a face cu justiţia, cu dreptatea merită o clipă de atenţie. Căci aici se ascunde, fără îndoială, punctul

radical de conflict dintre feministe şi antifeministe. Iar graţie lui Annie Le Brun, cititoarea asiduă a lui Sade, dar şi a suprarealiştilor şi a lui Alfred Jarry, putem înţelege tot ceea ce face ca dragostea să contrazică orice fel de speranţă sau iniţiativă de dreptate. Sade continuă să arate şi astăzi că la originea oricărei dorinţe se află criminalitatea, la fel, Alfred Jarry, în **Supramasculul**, face din această "criminalitate sexuală" condiţia însăşi a dragostei, "a acestui pact bazat pe neant prin care, atîta vreme cît durează, două fiinţe îşi pun în joc solitudinea". Cum poate fi, într-adevăr, reprezentat acest exces esenţial propriu dragostei dintr-o perspectivă feministă, oricare ar fi ea? Sau, mai curînd - şi acesta este punctul de vedere al lui Annie Le Brun -, cum se face că feminismul nu se transformă în moralism, într-o ideologie ostilă oricărui fel de dereglare, a simţurilor sau a afectelor? Cu toate acestea - lucru cît se poate de bizar -, aceşti doi scriitori ai criminalităţii sexuale, Sade şi Jarry, împărtăşesc - opţiune deosebit de rară - o reprezentare a femeii ca fiinţă liberă, ca subiect. Mai explicit: lectura lui Annie Le Brun atrage atenţia asupra faptului că, la cei doi autori, Sade şi Jarry, femeia poate fi subiectul propriei sale dorinţe, fiind capabilă să abandoneze poziţiile feminine tradiţionale; că bărbatul şi femeia, deopotrivă, "ies în întîmpinarea propriei lor enigme". Criminalitate şi libertate: doi termeni cu neputinţă de asociat; criminalitate şi libertate, inegal repartizate între cele două sexe, noţiuni pe care feminismul nu reuşeşte să le gîndească împreună pentru că a jurat să facă dreptate în interiorul relaţiei sexuale. În aceasta constă, totuşi, importanţa gîndirii lui Annie Le Brun: nu în atacurile ei repetate la adresa feminismului privit ca moralism şi ca ideologie ce distrug orice raport între carnea şi spiritul fiinţelor; ci în riscul pe care gîndirea sa şi-l asumă înfruntînd textele în care, aparent, femeile sînt cel mai violentate şi care tocmai prin acest fapt contrazic tradiţionala reprezentare a femeilor. Paradox ce explică dificila poziţie adoptată de Annie Le Brun şi care merită a fi comentat.

Firește că criminalitatea se opune dreptăţii, fie ea ideală sau pragmatică. Dar poate că există o altă imagine care reuşeşte să arunce o lumină mai puternică asupra tensiunilor provocate de feminism: aceea a războiului, pe care am evocat-o la început. A războiului şi a păcii. Toată lumea califică drept război eternul conflict - ori durabila neînţelegere - ce alimentează, dintotdeauna, relaţia dintre sexe, relaţie amoroasă sau relaţie socială. Un război care nu are sfîrşit, un război amoros - spunea, deja, Denis de Rougemont -, dat fiind că imaginea războinică face parte din povestea de dragoste, începînd cu cucerirea şi sfîrşind cu înfrîngerea; şi, deopotrivă, război politic, domestic şi social, afirmă feminismul, în variantele lui moderate sau radicale.

Transformă, oare, feminismul un război privat şi civil într-unul public şi politic? Poate. Dar, pentru înţelegerea antifeminismului, important este altceva; importantă este transformarea pe care feminismul o operează în surdină asupra acestei reprezentări războinice, şi încă dublu, la ambele extreme: căci, pe de o parte, nebunească utopie a feminismului constă în a declara război împotriva dominaţiei masculine pentru a o face să ia sfîrşit şi în a declara acest război - cum nu puţine feministe au crezut - pentru a putea face, în sfîrşit, pace; pe de altă parte, însă, caricatura epopeii şi a practicii feministe constă în faptul de a declara război de dragul războiului. Două demersuri la fel de tulburătoare, amîndouă, din punctul de vedere al îndelungatei istorii occidentale în care dragostea şi războiul învăţaseră să convieţuiască. Cu atît mai tulburătoare cu cît formele dragostei şi cele ale războiului îşi răspund; analiza lui Denis de Rougemont este mai mult decît sugestivă: pînă la cel dintîi război mondial, pînă la bătălia de la Verdun, legătura dintre amor şi război este constantă, formele unuia variind - începînd cu amorul curtezan şi cavalerismul - în paralel cu formele celuilalt. După care statele totalitare au transferat pasiunea din spaţiul privat în cel public, pasiunea amoroasă pirzîndu-şi, astfel, codurile specifice. La aceasta, feminismul vine cu propria sa dezordine: război politic în spaţiul privat, dorinţă de pace într-un spaţiu de război domestic, război sexual în spaţiul public. Din punctul de vedere al regulilor occidentale ale jocurilor amoroase şi războinice, epoca noastră este una de dezordine; atît în războaiele naţionale şi civile care au urmat totalitarismului, cît şi în comerţul amoros al sexelor, tulburat de emanciparea femeilor. Antifeminismul nu realizează măsura acestei dezordini. Aceasta este, după părerea mea, slăbiciunea care îl caracterizează.

Cea de-a doua cauză a incompatibilităţii dintre amor şi feminism ţine de dualitatea fiecărei fiinţe, de faptul că fiecare dintre noi avem spirit şi corp, cap şi sex. Ca şi de faptul că femeile ţin partea amorului, în vreme ce bărbaţii, pe aceea a sexului. Dublă problemă, deci, aceea privitoare la corp, la carne, şi aceea privitoare la schimbul sexual şi la erotism. Unde nu mai este vorba de dreptate, ci de plăcere.

"Erotismul este propriu spiritului modern. Confundat, odinioară, cu libertinajul, el nu a căpătat o existenţă de sine stătătoare decît abia în zorii revoluţiei romantice, pe care a prevestit-o". Robert Desnos asociază, în felul acesta, erotismul şi romantismul, erotismul şi feminismul, pe Sade lui Fourier, am adăuga noi. Or, feminismul a fost cel care a rupt această alianţă, insistă Annie Le Brun, în special datorită faptului că feminismul nu cunoaşte decît o "definiţie negativă a diferenţei sexuale". Probabil că aşa stau lucrurile; aş adăuga, însă, că erotismul contemporan împărtăşeşte, fără doar şi poate, această responsabilitate împreună cu feminismul; că atît erotismul, cît şi feminismul au făcut tot ce-au putut pentru desfacerea acestei alianţe. Asupra acestui punct ar trebui desfăşurată o întreagă muncă genealogică.

Mai parţial, dar şi mai pozitiv, în acest context, aş dori să evoc două figuri de femei, pe Lou Andrea-Salomé şi pe Anaïs Nin, două poziţii feminine în ceea ce priveşte erotismul, demarcate, ambele, de feminism. Cea dintîi afirmă întreaga pozitivitate a fiinţei feminine, toată forţa proprie acesteia şi toată autonomia ei de fiinţă sexuată. Şi, pentru că femeia, pentru care "dragostea reprezintă întregul existenţei", a cîştigat, de-a lungul timpului, "o independenţă naturală a propriilor ei instincte", ea o invită să mediteze de două ori, poate chiar de o mie de ori asupra "libertăţii erotice moderne" înainte de se lasă antrenată în această direcţie. Gîndire a unei erotici diferite în cazul bărbatului şi în cel al femeii, fără ca femeia să pară a fi cîtuşi de puţin în pierdere, ba chiar dimpotrivă. Femeia să încerce să fie "prezentă sieşi", să devină pe deplin femeie, spune Lou Andreas-Salomé, şi lumea ei va fi mult mai vastă decît aceea a bărbatului. Poziţia lui Anaïs Nin este diferită. Ea militează pentru o "femeie nouă", diferită de cea veche, şi încearcă să "reducă diferenţele" dintre bărbat şi femeie. Astfel, ea consideră că îşi aduce contribuţia la emanciparea femeilor lucrînd la scrierea erotismului feminin, pînă atunci condamnat; dar, cu toate acestea, "cunoaşterea de sine este la fel de indispensabilă ca şi poezia". Erotismul feminin este de descoperit, iar această descoperire implică faptul ca femeile să înceteze "a întocmi liste de plîngeri".

De unde constatarea că aceste două autoare iau distanţă faţă de feminism, oferind, fiecare, o versiune pozitivă despre feminitate, sexualitate, în pofida divergenţei lor în ceea ce priveşte diferenţa sexuală şi erotismul. De unde, de asemenea, constatarea că feminismul desexualizează femeia, fie virilizînd-o, fie înăbuşindu-i sexualitatea.

În realitate, au existat femei care şi-au putut imagina că pot trăi şi fără dragoste, că pot găsi în feminism ceea ce le poate ajuta să evite capcana întîlnirii sexuale. Feminismul ca etică, ca stăpînire a pasiunilor. Firește. Au existat, însă, alte femei care au trăit, dimpotrivă, feminismul ca un loc de amor privilegiat, ca un spaţiu în care poate fi creat erotismul feminin. Cele dintîi erau, poate, heterosexuale, iar cele de pe urmă, homosexuale. Are, însă, prea puţină importanţă.

Cu toate diferenţele dintre ele, cele două autoare citate anterior sînt de acord asupra unui punct esenţial: necesitatea de a se distanţa de feminism pentru a vorbi despre dragoste şi sexualitate, pentru a aborda problema erotismului. Cu toate acestea, clivajul este mai subtil decît pare. Într-adevăr, miza nu o constituie ruptura dintre feminism, amor şi erotism, ci, din contră, faptul că acestea se adaugă unul, altuia. Să mă explic: în problema amorului, ca, de altfel, şi în reprezentarea războiului sexelor, feminismul introduce dezordine. Faţă de amorul privit ca totalitate în viaţa unei femei, feminismul spune că mai există şi altceva, interese dintre cele mai diverse şi dorinţe nenumărate pentru o mie şi unu de lucruri ce alcătuiesc existenţa umană. Nu împotriva amorului, ci în plus faţă de amor. Or, femeia, astăzi ca totdeauna, este însuşi amorul, îl încarnează, în vreme ce bărbatul disociază sexul de amor. Iar bărbatul nu încetează a se plînge că i se cere să dea dovezi de iubire, că este nevoit să vorbească despre iubire. Feminismul introduce dezordine în această dialectică străveche dintre solicitarea femeilor şi agasarea bărbaţilor. Căci femeile ar putea avea poftă să vorbească despre amor, dar şi despre altceva, să audă vorbindu-li-se despre sex, dar şi despre restul vieţii. Nu este, oare, şi aceasta o perturbare? Căci, dacă femeile sînt mereu poftite să aleagă, între amor şi altceva, feminismul (chiar dacă nu toate feministele ca atare) ar dori mai curînd să nu aleagă, să aibă totul în ceea ce priveşte lucrurile spiritului şi ale corpului, ale fiinţelor şi ale lumii. În această situaţie, disocierea dintre amor şi feminism mai curînd confortează, decît deranjează vechea ordine, nefăcînd altceva decît să continue a reproduce separaţia dintre interesele bărbatului şi cele ale femeii; iar criticii feminismului se lasă, la rîndul lor, înşelaţi. De altfel, oricare ar fi poziţia adoptată, această disociere este afirmată. De exemplu, Baudrillard se opune diametral lui Lou Andreas-Salomé şi Anaïs Nin: el nu neagă feminismului o gîndire proprie asupra erotismului, ci percepe în el afirmarea unei specificităţi a dorinţei şi a plăcerii; atîta doar că această specificitate, el o consideră calchiată după aceea a bărbatului, însă, pe invers, în oglindă. În vreme ce ar trebui promovată seducţia, seducţia privită ca putere simbolică, seducţie a cărei "transsexualitate" permite evadarea din anatomia ca destin. Poate. Pînă una, alta, raţionamentul său, întorcînd spate către spate nararea feministă despre mizeria femeii şi pretinsa revoluţie sexuală, se întemeiază pe excluderea politicului şi a realităţii vreunei oprimări a femeilor. El vorbeşte de falocraţie fără a-i vedea acesteia efectele reale în viaţa femeilor. Astfel încît nu face, nici el, altceva decît să continue separaţia dintre amor şi politică, imaginar şi real.

Poate că nebunia feminismului constă tocmai în acest refuz de a vedea separaţia dintre imaginar şi real, dintre amor şi politică; dacă, desigur, înţelegem aici prin politică tot ceea ce depăşeşte, în viaţa unei femei, amorul. Nu trebuie să se afirme că spaţiul privat este politic. Chiar dimpotrivă; tocmai în separaţia dintre ele, care se adaugă mai mult decît se exclud, constă, după părerea mea, dezordinea introdusă de către feminism. Feminismul a introdus dezordine nu numai în viaţa reală, ci şi în reprezentări. De două ori: în locul atribuit de foarte multă vreme războiului dintre sexe, voind pacea inimaginabilă sau transportînd războiul acolo unde nici nu te-aştepţi; şi în identificarea femeilor cu amorul, din convingerea că nu există excludere între amor şi celelalte pasiuni ale vieţii.

Mai trebuie oare să spunem că această dezordine nu este întotdeauna binevenită? Şi că ar putea fi, chiar, fără soluţie? Le putem, însă, răspunde cu deplină serenitate scriitorilor şi democraţilor de la începutul secolului al XIX-lea: confuzia sexelor nu s-a produs; femeia a învins toate temerile că va fi masculinizată.

© C. Beaton

Geneviève FRAISSE

(A codirijat volumul IV din **Histoire des femmes**, Plon, 1990. Autoare, în 1992, a volumului **Raison des femmes**, Plon)

(din ESPRIT, mai 1993)

Pagini realizate de
Bogdan GHIU

# ORI / ORI?

## – cu Lia LAZĂR-GHERASIM despre feminitate şi politică –

**Cîteva semne distinctive marcau cota de promovare a femeii în viaţa noastră politică: pentru "femeia comisar" din anii '50, taiorul, pentru "femeia secretar" din anii '70 - coafura. Ascensiunea maximă - alegerea în C.P.Ex - impunea cocul.**

**Patru decenii, activitatea politică de prim plan a echivalat cu intrarea femeii într-un fel de "ordin al posomorîtelor", unde alungarea oricărei urme de farmec, blîndeţe sau bunătate părea să fie proba decisivă. Oricum, devenea obligatorie: de n-ar fi decît imaginea "tovarăşelor" în blănuri călduroase primind - printre mai marii Epocii - copiii cu Pluguşorul, şoimi ai patriei şi pionieri înlemniţi de ger în bluzele lor festiviste.**

**E o fatalitate, oare ca în spaţiul mioritic femeia legată de politică /putere să devină o Doamnă Clara, o Vidră sau o Chiajnă, o Iasmă (nomina odiosa!)? Cum, altfel, se mai poate implica ea în viaţa politică? A acceptat un dialog pe această temă profesoara Lia Lazăr-Gherasim, din Cluj, vicepreşedintă a organizaţiei de femei PNŢCD, aleasă la ultima conferinţă pe ţară.**

**Tita Chiper:** Dacă n-aţi fi fost fiica unui om politic, Ilie Lazăr, cel mai tînăr semnatar al actului Unirii din 1918, aţi fi ales participarea la viaţa publică?

**Lia Lazăr-Gherasim:** De ce ar evita o femeie politica? Experienţa trecutului recent a fost una totalitară, nu politică, în sens adecvat noţiunii. Vorbim de Marea Unire: trebuie să amintim aici şi doamnele deputate, delegate de asociaţiile culturale, care au luat parte şi ele la momentul istoric: dna Clara Pop (născută Maniu), dna Aţiu, dna Bodocan, dna Sabina Borza, dna Veturia Leucuţia (căsătorită cu Sabian Manuilă, mai tîrziu) studentă la Budapesta, delegată a asociaţiei studenţilor români "Petru Maior", împreună cu dr. Jovin, cu dr.Ilea ş.a. Nu li se spunea aşa femeilor, termenul deputată nu era în uz, erau delegate. Iar pe lista însoţitorilor de delegaţi - veniţi cum scrie în documente "din patriotism", care n-aveau drept de vot - se află şi numeroase nume de femei. Acele "drăgălaşe domnişoare" ardelence sau maramureşene...

T.C.: Chiar aşa erau consemnate?

L.L.G.: Nu, aşta era o formulă de adresare în corespondenţă. În documentele de familie am găsit destule scrisori cu menţiunea "drăgălaşei dre sau dne" - urma numele, pentru bărbaţi se scria pe plic "tînărului de mari speranţe". Revin: femeile făceau politică, au făcut.

T.C.: Numiţi o figură proeminentă.

L.L.G.: Bunica. Glumesc, evident, ea niciodată nu s-a afirmat în viaţa publică. Dar crescînd pe lîngă ea, pînă la refugiul din '40, am avut prilejul să văd cît de subtilă înţelegere dovedea această maramureşancă în aprecierea lucrurilor. Tata trebuia să plece la delegaţia interparlamentară de la Londra, în 1930, eveniment - pe atunci. Eu aveam cîteva luni, trei luni. Bunica a stăruit să se ducă şi mama cu el, să-l ajute, să-l domolească, fiindcă tata trăia foarte pasional politica, putea fi uneori nestăpînit şi prezenţa mamei ar fi fost binefăcătoare, temperantă. Mama l-a secondat toată viaţa cu discreţie, toată existenţa lui furtunoasă a fost ocrotită de ea. Cînd a fost cazul, i-a ţinut şi locul într-un fel. Înaintea alegerilor din 1946 a fost arestat, cu un pretext oarecare (nedenunţarea unei organizaţii de luptă anticomunistă) pentru a fi împiedicat să candideze. Iuliu Maniu a propus-o atunci pe mama - pe care o aprecia şi o respecta pentru tactul şi înţelepciunea sa - şi ţăranii maramureşeni au votat-o pe dna Mara Ilie Lazăr, ştiind pe cine aleg, de fapt. A făcut propagandă electorală, a mers, "pe sate", cu toate că era o timidă, dar a dus la bun sfîrşit datoria încredinţată. Contracandidatul său - C.I.Parhon, n-a avut nici o şansă. Parlamentară n-a apucat să fie, fiindcă opoziţia s-a retras, dar o vreme a tot primit hîrtii cu antet şi invitaţii.

T.C.: Care sînt principiile la care aţi aderat?

L.L.G: Cele ale părinţilor şi bunicilor: să ai un ideal în viaţă, să trăieşti pentru ceilalţi, pentru ai tăi, şi pentru neamul tău, pentru credinţă în chip firesc, neimpus. Să nu te zbaţi să faci avere cu orice preţ şi în paguba cinstei; şi că tot ce-ţi dă Dumnezeu îţi dă ca să fructifici, să fii de folos celor din preajmă. Sfaturile bunicii, destul de aspre în formulare mi-au fost de ajutor totdeauna; "cea mai mare calitate a unei fete este modestia, să nu te-ncînţi niciodată de laude - deşteaptă, frumoasă, scumpă...cea mai...cea mai... că astea nu-s spuse pentru tine, ci pentru părinţii tăi. În lume sînt atîtea fete mult mai dăruite dect tine, mai frumoase, sumedenie, mai plăcute şi care ştiu mult mai multe lucruri decît tine, să ţii minte. Şi tu eşti şi cam durdulie - vai de mine - că nu pot nici să-ţi fac o rochie şic".

T.C.: Aceste principii/sfaturi nu duc neapărat la politică.

L.L.G.: Verificarea lor, în orice caz, determină o opţiune în acest domeniu. Cînd mă gîndesc în urmă, cred că am fost destul de realistă în aprecierile şi asumările mele. Nu idealistă, nici "materialistă" - realistă, e mai aproape de adevăr, deşi la adevăr am ajuns pe căi nu totdeauna line. În copilărie am avut o profesoară de engleză, acasă, care m-a cucerit: era frumoasă, făcuse dovada suferinţei ei şi îmi vorbea cu patos, despre asumare, dăruire, despre jertfă, despre fericirea de a trăi pentru ceilalţi...Alexandra Sidorovici avea foarte multă dibăcie în a face propagandă, îmi dădea importanţă şi mă făcea să simt că sîntem aproape egale - într-un timp cînd eu eram plină de complexe, - nimic nu-mi plăcea la mine, nici stilul, nici frizura, nici îmbrăcămintea; am trăit sub vraja ei - poate cuvîntul e mare, dar exprimă exact acel sentiment de demult. Mi-a rămas multă afecţiune pentru ea, ca om. După 23 august, am văzut că angajarea pentru ceilalţi de care-mi vorbise era o faţă a propagandei: am auzit spunîndu-se că oamenii nu ies la manifestaţie pentru un ideal, ci pentru bocanci şi căciuli şi am trăit o dramă. În acea direcţie unde mă chema ea nu puteam merge; se prăbuşea o lume şi nu ştiam încotro şi cum să privesc. Nu bănuiam că am să sufăr în acea lume excluderea, detenţia, marginalizarea, sau nu credeam. Cotitura care m-a pregătit pentru suferinţele viitoare a fost întîlnirea cu episcopul Ioan Suciu. Vorbea şi el despre angajare, jertfă, viaţă pentru ceilalţi - cu un alt ton şi de la altă înălţime. M-am spovedit lui pentru mulţi ani - aveam 17 ani! - şi i-am mărturisit că nu sînt sigură dacă cred sau nu. De la el am învăţat rugăciunea: "Cred, Doamne, ajută necredinţei mele".

T.C.: O tînără pentru care politica nu se confundă cu agresiunea socială, ca în viaţa dvs. după 23 august, credeţi că v-ar înţelege căutările şi eşecurile? Ce-ar putea să vă întrebe ea?

L.L.G.: Ştiu de la un om de mare profunzime, Iuliu Maniu, că unui tînăr trebuie să-i dai totdeauna atenţie şi să-i răspunzi la întrebări oricît de naive sau bizare. M-am dus odată la el, cu colega mea, de la Şcoala Centrală, premianta clasei, să-l cunoască. "Arată-mi-l, tu, şi mie" - m-a rugat ea, nu foarte convinsă că-l cunosc, poate mă laud. Stătea acasă, bolnav, de gripă, antecamera era plină de domni importanţi, cu serviete pe genunchi, iar secretarul său, Corneliu Coposu, a vrut să ne expedieze repede. Maniu ne-a auzit şi a hotărît: "domnii pot să aştepte, poftească domnişoarele". La "întrevedere" l-a oprit şi pe Corneliu Coposu şi ne-a spus o poveste. "Cînd avea 15 ani mama mea servea la masă în casa unchiului ei Simeon Bărnuţiu, unde erau invitaţi tribunii ardeleni ai timpului, bărbaţi iluştri. Discutau lucruri grave; mama vedea că toţi întreabă cîte ceva şi la un moment dat a îndrăznit şi ea: «Unchesucule, am şi eu o întrebare», «Spune, dragă». Iar ea a întrebat: «Ce e amorul?» Tribunii au rîs, Bărnuţiu a protestat: "La aşa întrebare nu se răspunde prin rîs". Şi i-a dat o explicaţie complicată, serioasă, foarte greu de înţeles pentru copila care servea la masă, dar i-a răspuns înaintea celorlalţi tribuni".

T.C.: Frumoasă amintire, dar n-aţi răspuns tocmai la întrebarea mea: o tînără de azi...

L.L.G.: ...da, am fost atentă. Ştiu eu ce-ar întreba? Poate ar fi decepţionată de recomandarea modestiei, ca o calitate necesară, cu nimic profitabilă, aparent, într-un timp în care tendinţa generală e de a ieşi neapărat în faţă. Cînd predam - acum m-am pensionat - sesizasem această ispită şi le vorbeam despre eroism ca formă de manifestare a energiei, bineînţeles nu cu exemplele lui Ceauşescu. Jeanne D'Arc era un model mai ademenitor de oferit.

T.C.: În vremuri de civilizaţie video şi de contemplare - chiar pe ascuns - a vedetelor sexy? Cît de eficient putea fi exemplul?

L.L.G.: Dar în decembrie '89, copiii şi tinerii n-au mers pînă la martiraj? Eu le vorbeam despre angajarea în istorie cînd ajungeam la Camus - pornind de la lecţia din manual, le-am vorbit cu un oarecare curaj, cred eu, apropiat uneori de ridicol. Aici mi se pare că nu dădeam dovadă de smerenie, teama de ridicol nu e o valoare creştină. Sînt situaţii în care trebuie să rişti să fii chiar caraghios, dar să spui anumite lucruri care trebuie spuse. Teama de ridicol să nu învingă adevărul.

T.C.: Dacă prima pagină a ziarelor de pînă în '89 era rezervată ştabelor cu coc, după - ea pare tocmai nimerită să ne prezinte dansatoarele topless, ca şi cînd ori/ori - numai asta e femeia. Cum priviţi faptul? Vă îngrijorează "imaginea femeii"?

L.L.G.: La Copalnic-Mănăştur, unde am copilărit, cînd cineva aducea ca argument, de superioritate "pe vremea mea"... - bunica ţinea să adauge: "pe vremea aia era tot atîta stricăciune şi amărăciune în lume, numai că nu în văzul tuturor". Această "acoperire" e o ipocrizie. Cînd vorbesc de decenţă şi discreţie, ca de un văl protector, eu nu mă gîndesc la ipocrizia care ascunde o poftă. Acum, după decenii de falsă morală, felul de a privi femeia mi se pare eronat şi înjositor. Ceea ce este natural în riturile primitive ale Africii, sau la gheişele Japoniei ori la indience, nu mi se pare neapărat necesar să modeleze viaţa noastră europeană, cu două milenii de creştinism...Atît de lipsiţi de toate, le vrem pe toate deodată. Cît de trebuitoare? Reîntoarcerea la demnitatea femeii creştine, fără poză, cu smerenie şi temeinicie - este o soluţie, Soluţia chiar. Ne este frică să recunoaştem că destule femei trăiesc - chiar după Revoluţie - nu credinţa, ci superstiţia ritualului deşert, pe lîngă care merg toate compromisurile şi dedublarea. Regăsirea feminităţii în esenţa ei - de caritate, devotament, răbdare, duioşie - presupune un efort neîncetat de adaptare la adevărul fiinţei, oricui accesibil. Întrucît femeia ar fi numai Eva şi nu Fecioara Maria, care o răscumpără?

T.C.: Politica - de la care pornisem - văd că nu vă tentează în variantă activistă, biruitoare, la concurenţa cu bărbaţii, cu o satisfacţie, în plus, nu-i aşa, că sexul zis slab...

L.L.G.: Drepturile femeii clamate, pretinse agresiv, feminismul doloros - o altă variantă a handicapării, nu-mi spun nimic. Nu sîntem nici inferioare bărbaţilor - nici superioare; sîntem diferite de ei, cu mîndria de a transmite viaţa, sau numai învăţămintele ei, cînd n-o putem perpetua biologic. Am răbdare, în această credinţă a mea, nu sînt deloc pesimistă privind viitorul feminităţii.

T.C.: Vi s-a adus vreodată un omagiu politic?

L.L.G.:Da, cînd mi-a citit Blaga cîteva traduceri ale sale din literatura universală, pe care le făcea prin '50. Eram exclusă de peste tot, ieşisem din închisoare şi - prin bunăvoinţă şi curaj - o prietenă mă angajase în casa ei "servitoare" cu contract; meditam de fapt copiii la franceză. În aceeaşi calitate, tot la o prietenă, era încadrată, cu acte, şi mama: ea a ieşit chiar la pensie cu 200 lei lunar. Sindicaliste amîndouă - membre în sindicatul angajaţilor casnici din Cluj. Într-o zi m-a chemat dna Blaga la ei acasă: a fost o nesfîrşită bucurie să ascult lectura traducerilor. Social, poetul Lucian Blaga ajunsese un bibliotecar mărunt, sărac - eu, o "servitoare" - şi singura lui posibilitate de a mă ajuta, cumva, să rezist presiunii realului era să-mi citească versurile. Realul era ameninţător, degradant, fără semne de speranţă, din motive politice. Lui trebuia să mă împotrivesc, cu toate valorile lumii în care mă născusem.

Tita CHIPER

# Femeile în vreme de război

Cîteva remarci asupra femeilor din Croaţia de azi, privite sub mai multe aspecte.

În general, poziţia lor este cea mai proastă (pe lîngă copii şi persoane în vîrstă). Dacă lăsăm la o parte faptul că un mic număr de femei s-a alăturat trupelor militare ca soldaţi activi, reţinem că ele suferă cel mai mult, fiind omorîte, violate şi forţate să se mute din casele lor. După încetarea focului, mai mult sau mai puţin respectată, poziţia femeilor din Croaţia nu s-a îmbunătăţit. În criza (economică, politică etc.) în care trăim acum, majoritatea şomerilor este constituită din femei, presiunea neo-patriarhală afectîndu-le numai pe ele. Din cînd în cînd guvernul, cu un puternic sprijin al bisericii catolice, încearcă să interzică avorturile libere. De asemenea se face presiune morală asupra femeilor pentru a da naştere la patru-cinci copii, fără preocupare de starea materială care este aproape de colaps. Nu este un secret că marea majoritate a populaţiei din Croaţia suferă de inaniţie. Violenţa împotriva femeilor, chiar în cadrul familiilor lor, şi în întreaga societate de altfel, a crescut enorm. Explicaţia stă, în mare parte, în problemele psihologice ale soţilor care s-au întors din război. Nici o lege (şi nici poliţia) nu le poate proteja (chiar dacă ar vrea), deoarece nimeni nu îndrăzneşte să facă ceva împotriva unor foşti luptători înarmaţi. Din punctul de vedere al tradiţiei feminismului în Croaţia, ne putem pune întrebarea: "Ce se întîmplă cu femeile însele?" Înainte ca acest război să înceapă, se putea spune că femeile erau indiferente, în linii mari, faţă de problemele lor personale, ce nu erau atît de mari şi evidente. Existau, de asemenea, cîteva grupări ce aveau oarece influenţă în viaţa publică. Ba chiar ar trebui admis că mişcarea feministă în această arie (fosta Iugoslavie) era un fenomen unic printre ţările Europei de est. Cu puţin înaintea acestui război, mişcarea feministă în Croaţia/fosta Iugoslavie era la un nivel înalt al evoluţiei sale. A fost un moment de răscruce, după care mişcarea a trebuit să-şi redefinească practica, să-şi schimbe abordările şi activităţile. Cînd a început războiul, ea intrase într-o gravă criză de identitate. Perioada de război şi conducătorii acestuia au introdus o patriarhală "weltanschauung", pe care multe femei au adoptat-o. Poate cel mai bun exemplu ar fi organizaţia feminină "Bastionul Iubirii" ("Bulwark of love"/"Bedem Ljubavi"). La începutul războiului din Croaţia, ele au manifestat legitim pentru scoaterea fiilor lor din armata iugoslavă. Dar tot ele nu au spus nimic împotriva faptului că aceiaşi fii s-au înrolat în armata croată. Inutil să mai spunem că "Bastionul Iubirii" este puternic susţinut financiar de guvern. Oarecum poate fi de înţeles acest lucru, pentru că organizaţia de mai sus a apărut într-un moment specific, cînd Croaţia a fost atacată şi copleşită de sentimente populiste şi naţionaliste. Totodată, trebuie menţionat faptul că "Bastionul Iubirii" nu a colaborat niciodată cu mişcarea feminină.

Deprimant este faptul că printre grupurile mişcării feministe se află unele care împărtăşesc aceleaşi concepţii naţionaliste. Prima dată ne-am confruntat cu acestea la o întîlnire internaţională a femeilor, în noiembrie anul trecut la Zagreb. Organizatoarele, aparţinînd grupului "Kareta", nu au permis femeilor din Belgrad să vorbească - deşi ele aparţineau unui grup pacifist ce era categoric împotriva regimului Miloşevici.

Totuşi, deşi dificilă, situaţia nu este fără speranţă. Există cîteva grupuri ale mişcării feministe ce lucrează în condiţii aproape imposibile, ocupîndu-se de problemele specifice ridicate de război şi, în acelaşi timp, încercînd să se auto-organizeze cît mai bine pentru a putea să ducă la bun sfîrşit diversele proiecte.

Durda KNEZEVIC

Traducere de Mihaela STANCOV

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 633.11.62 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 633.11.62, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.009.401.30.03 - BRCE ISSN 1221-30-55

*CONSILIUL EDITORIAL:* Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU

*REDACŢIA:* Magdalena BOIANGIU, Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Teodor SUGÁR (secretar general de redacţie), Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (red. şef adjunct)

*CORECTURĂ:* Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA

*TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:* Gabriela ANDREESCU

Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96

● Anul I ● Nr. 47 ● 3-9 decembrie 1993 ●

Anul I
nr. 48
10-16 decembrie 1993
16 pagini 100 lei

# DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

# „CADRELE HOTĂRĂSC TOTUL!...”

© C. Bumbuț

*În bună ordine, cum se cuvine în orice dosar, în paginile 6-10, următoarele „piese”:*

● De la şedinţa de partid la economia de piaţă – un interviu cu Cornel NISTORESCU ● De ce a căzut P.C.R. – în viziunea deputatului socialist Tudor MOHORA ● Politica de cadre la I.O.R. ... (Andrei MANOLESCU) ● ...şi în partidele din Anglia (Horia Florian POPESCU) ● Relaţia „absolvent-şomer” (Claudiu SĂFTOIU) ● Reconversiunea limbajului (Cezar TABARCEA) ● Un recviem (Bogdan ŞTEFĂNESCU), un amendament la uitare (Stelu ŞERBAN) şi un îndemn la milă (Florin DUMITRESCU) ● Cu totul, un dosar al „dosarului”, nici pe departe încheiat....

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

## Efectul de ecou

# "Cu jalba-n proţap"

## (Glose)

"Cu jalba-n proţap" – iată una din numeroasele sintagme care confirmă că în limba română sensul plastic al unei expresii poate căpăta valoare în sine, lăsînd pe planul doi, trei sau obnubilînd, pur şi simplu, alte sensuri. Realitatea originară – a jalbei întinse în vîrful prăjinii pentru a ajunge, peste îngrămădeala mulţimii, la domnitor – a fost de multă vreme uitată. Plasticitatea, pitorescul limbajului, atît de fertile pentru scriitor, se dezvoltă, de regulă, în defavoarea ideii. La aceasta se adaugă înnăscuta propensiune pentru zeflemisire, care ne ocupă deseori întregul ecran mental. Iar sub crusta zeflemelei nu mai creşte nimic; zeflemeaua se consumă în sine, e o combustie fără rest. Sintagmele de genul celei de mai sus şfichiuiesc şi, o dată atins scopul, cercul receptării se închide; uneori tocmai acolo unde ar putea să se deschidă...

***

Există un risc, şi nu tocmai mic, al acestei disponibilităţi incontinente pentru zeflemea. Expresia "cu jalba-n proţap" ne sugerează munţii de jalbe, ale celor care se calcă în picioare, pentru a ajunge la puternicul zilei, ale reclamagiilor de meserie, ale turnătorilor, ale cerşetorilor de favoruri, pleşcarilor, procesomanilor, ale resentimentarilor care şi-au aflat în această ocupaţie supapa defulatoare a umorilor strînse în plictisul unor existenţe ratate. Ne mai putem gîndi şi la spectacolul dezgustător al abuzurilor care se fac de cealaltă parte a... jalbei – de către cei care ar trebui să facă dreptate, să "rezolve" petiţiile.

***

Toate acestea merită, fără îndoială, a fi veştejite fără cruţare. Dar sensul zeflemitor al sintagmei lasă să se creadă (pentru că orice acţiune zeflemisită presupune existenţa unei replici "bune") că binele ar fi tocmai opusul actului ironizat.

***

Deci, bine ar fi să nu se meargă cu jalba – în proţap sau altfel. Or, mersul cu jalba nu înseamnă numai lucruri demne de dispreţuit precum cele înşirate mai sus. Oricît de numeroase, anomaliile în exercitarea unui drept nu pot desfiinţa dreptul în sine. Iar instituţia petiţiei nu a luat, totuşi, fiinţă pentru a-i satisface pe reclamagii, săpători pe la spate, pînditori ai caprei vecinului...

***

Gestul în sine, oricît de curios ar părea lucrul acesta celor sensibili la ierarhizările impuse prin zeflemea, consemnează un pas important făcut pe teritoriul civilizării; al abandonării, de voie, sau de nevoie (are mai puţină importanţă aci) a practicii primitive de a-ţi face singur dreptate. Adresarea către o formă de arbitraj înseamnă acceptarea unei ordini capabile să echilibreze colectivitatea şi existenţa unei puteri în măsură să asigure această ordine. Nu se adresează petiţii acolo unde nu există putere; sau acolo unde nu există măcar vaga speranţă a rezolvării stării conflictuale.

***

Înaintarea unei plîngeri presupune existenţa instituţiei publice. (Chiar atunci cînd jalba e îndreptată către un om anume, de la care se speră un gest binevoitor, acel om e abordat, deşi petiţionarul nu îşi dă seama de acest lucru, ca instituţie publică.) Iar a "merge cu jalba" la o putere publică înseamnă a accepta o ordine publică. Nu contează aici natura – dreptul divin, alegerile democratice ş.a.m.d. – principiul în virtutea căruia este impusă această ordine –, ci doar dacă ea funcţionează sau nu. Pentru că se poate merge cu jalba numai acolo unde există un contract social şi o stare de lucruri care să permită realizarea acestui contract. O dictatură poate să accepte pîra, îi cultivă pe turnători – dar anulează dreptul real la petiţie. Odată spuse toate acestea să revenim la efectele perverse ale blocării în zeflemea. Dacă binele e tocmai opusul a ceea ce este zeflemisit înseamnă că în cazul de faţă binele ar fi, simplu, să nu se mai meargă cu jalba!

Dar, în lipsa mersului cu jalba conflictele inevitabile care îi determină pe jălbari să se pună pe lucru nu dispar, ci doar tind să se rezolve pe alte căi – de cele mai multe ori incontrolabile, ieşind din limitele legilor scrise şau nescrise.

***

În lipsa mersului cu jalba se ajunge la dreptatea făcută de fiecare în parte – început al anarhiei, al disoluţiei sociale. Pentru că instituţia petiţiei contribuie la stabilirea unei ordini mai presus de individ, instinctul prim de a acţiona după propria ta dreptate este înlocuit cu o delegare a exercitării judecăţii individuale către o instanţă recunoscută prin consens, capabilă să menţină această ordine. Este respinsă în felul acesta disoluţia socială, cei slabi au şansa, cel puţin teoretic, de a supravieţui, dreptul celui mai puternic este înlocuit cu dreptul celui care respectă legea colectivităţii ş.a.m.d. Dacă am urma mecanic sensul pe care ni-l indică zeflemeaua ar trebui să renunţăm la toate acestea...

Mai binele pentru mersul cu jalba este încurajarea mersului cu jalba, asigurarea condiţiilor ca jalba să aibă răspunsul cuvenit după lege, atît pentru cel incriminat cît, atunci cînd este cazul, pentru jălbarul abuziv.

***

Mersul cu jalba nu este în fapt altceva decît una din instituţiile care reglează funcţionarea organismului social.

Constantin PRICOP

# De unde vine jalba?

S-ar putea ca jalba în proţap sau în prăjină să fie o practică foarte veche la noi, cu rădăcini în epoca de simbioză romanico-germanică. În mezo-gotică există verbul **salbon**, "salben", "oindre" şi substantivul feminin **salbons**: "Salbe", "onguent". Contextele sînt, desigur, cele ale Noului Testament. Cel uns este Isus Hristos, prin excelenţă sau antonomază, unsul lui Dumnezeu (Luca, 4,18: "Duhul Domnului este peste Mine, pentru că M-a uns să vestesc săracilor Evanghelia; M-a trimis să vindec pe cei cu inima zdrobită, să vestesc captivilor eliberarea şi orbilor căpătarea vederii, să dau drumul celor apăsaţi" etc); dar, sînt unşi şi apostolii şi chiar nevoiaşii care cereau ajutor (Matei, 6,13: "Şi alungau mulţi demoni şi ungeau cu antdelemn pe mulţi bolnavi şi-i vindecau"). Ungerea aceasta vine de la Dumnezeu (2Cor., 1,21: "Şi Cel care ne întăreşte împreună cu voi şi care ne-a uns este Dumnezeu"), dar există şi o ungere făcută de oameni şi plăcută lui Dumnezeu şi fiul Său (Ioan, 11,2: "Şi Maria era aceea care a uns pe Domnul cu mir şi I-a şters picioarele cu părul capului ei...").

În toate aceste cazuri, verbul **a unge** este redat la Ulfila prin **salbon**. Să vedem unul dintre aceste exemple, Matei, 6,17: "Tu însă, cînd posteşti, unge-ţi capul... Ith thu, fastands, salbo haubith thein...", unde, în treacăt fie spus, pe lîngă **salbons**, devenit **jalbă**, avem şi alte cuvinte mezo-gotice cu descendenţă în română: din **fastan** avem **a posti**, iar din **haubith** avem **căpiţa** şi, în toponimie, cu fidelitate fonetică, **Hobiţa** naşterii lui Brâncuşi. (Se putea altfel?)

Cît priveşte evoluţia semantică, dificultăţile pot fi biruite. Azi se presupune că a te duce cu jalba în proţap la stăpînire este o manifestare nepotrivită, o reclamaţie "ostentativă şi zgomotoasă" pentru "orice nemulţumire, cît de mică", ceea ce nu înseamnă însă că nemulţumirea nu are, sau cel puţin poate avea temei serios, ci doar că petiţia deranjează, cu alte cuvinte că cei de sus (a căror optică a fost însuşită de lexicograf) rămîn insensibili la rugăminţi, reclamaţii şi solicitări de dreptate ori milostenie venite de la cei de jos.

Din atestările cuvîntului (şi ale expresiei) în texte vechi, se desprinde faptul că jalba era adresată instanţei supreme de împărţire a dreptăţii ("Că acest domn au ascultat jalobele săracilor" - Miron Costin); "La judecată să nu vă priciţi, ca nu cumva, neînţelegînd jalba săracului, să-l judecaţi cu nedreptate" - Neagoe Vodă; "Judecata o cerea cu îngăduinţă, de-şi putea spune săracii jalbele lor".) Jalbele sînt, precum se vede, de obicei ale săracilor nedreptăţiţi de autorităţile locale şi, de aceea, se adresează autorităţii **superioare în stare să decidă o reparaţie**, Domnia.

În DLR coordonat de Sextil Puşcariu se spune că **a veni cu jalba în proţap** este un obicei vechi, constînd în a se prezenta cineva cu o reclamaţie scrisă, în vîrful unei prăjini, spre a atrage atenţia Domnului (sau înaltului demnitar ce venea prin partea locului) asupra unei nedreptăţi ce putea fi îndreptată numai de Domn. Vedem, aşadar, că a te plînge sus şi tare însemna probabil, iniţial, a vea şi a-ţi cere dreptate (cu disperare), nu a veni cu nimicuri la stăpînire, în mod ostentativ şi zgomot, cum se crede (şi tind să consemneze dicţionarele) acum, adoptîndu-se tot mai mult, din oportunism, am putea zice, poziţia unei puteri mai puţin sensibile ca în trecut la problemele celor mulţi. Conştiinţa că această instanţă ar putea să facă, totuşi, dreptate, reparînd erorile unor judecători mai mărunţi, nu s-a pierdut. De aceea, cînd astăzi cîte un disperat se aruncă înaintea unei maşini din cortegiul potentaţilor, se poate spune că ascultă de obiceiul vechi de a veni cu **jalba în proţap sau în prăjină**.

Varianta cu jalba în **prăjină** o găsim frecvent, între alţii şi la Creangă ("Printre lumea ce se înghesuia, cu treabă, fără treabă, iaca se zăreşte o hîrtie filfîind pe deasupra capetelor mulţimii, în vîrful unei prăjini"), ceea ce ne duce gîndul să asociem jalba (**salbons**) cu Domnul din germanica veche din răsărit (**Frauja** în mezo-gotică), reminiscenţă contextuală ce ar confirma etimologia propusă aici. Prăjina are evident numeroase accepţii care pot fi derivate fără dificultate din **frauja**. Dar pentru ce ne interesează aici şi acum pe noi este, cred, de ajuns. Nu înainte însă de a mai face o precizare: cînd vii la Domn cu jalba în proţap sau în prăjină, nu înseamnă că vrei să-i ungi mîna în sensul degradat şi vulgar de a-L mitui, ci înseamnă, la origine, că vrei să-L ungi cu mir, asemeni Mariei, din respect şi iubire, şi totodată înseamnă (mai ales) că apelezi la calitatea Lui de uns al lui Dumnezeu şi la misiunea Lui de a unge şi a milui pe cei săraci şi năpăstuiţi.

Andrei IONESCU

## Aduse cu poşta

# Canto – cantare

**"Fiecare, în chemarea în care a fost chemat, în aceasta să rămînă"**

(Corinteni I, 7, 20., Biblia, Ed. Institutului biblic şi de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Buc. 1988)

Am plecat de la acest înscris biblic fiindcă oricum sîntem un popor creştin şi refugiul fiecăruia dintre noi, ce-l iubim sincer pe Iisus Hristos, îl căutăm adeseori în această capodoperă de înţelepciune, izvor de acceptare a condiţiei umane atît pentru cei inspiraţi, cît şi pentru ceilalţi, mai puţin inspiraţi...

Nu cred, mai precis nu pot susţine la nivelul exegezei, că paşoptistul de la Soveja, Alecu Russo, şi-a intitulat scrierea "Cîntarea României" sub influenţa capitolului următor "Ecclesiastului", "Cîntarea cîntărilor" din cartea de căpătîi mai sus citată. S-ar putea.

Dar că preluarea exhibiţionistă într-o anume perioadă – o ştim prea bine cu toţii care – aparţine unor spirite ce nu au avut, nu au şi nu vor avea în ele ceva sfînt sau pe măsura unduirii melancolice, cu adevărat patriotice ale lui Alecu Russo, este clar.

Bardul de la Bîrca, care în anul II de filologie în timpul cursurilor de Istoria literaturii române moderne compărea mai degrabă la barul-cafenea "Albina" de pe strada Academiei din Bucureşti l-a făcut ca după ani şi ani să reţină doar cîteva titluri de opere ale acestor "pionieri" ai literaturii noastre culte. Apoi cu dibăcie le-a introdus în nişte Antene... care, să ne fie cu iertare, nu ne prea aparţineau!

Aşa a fost să fie. "Cîntarea cîntărilor" a rămas drept cel mai izbutit imn biblic închinat iubirii dintre bărbat şi femeie, "Cîntarea României" a lui Russo ce concurează admirativ pînă la confuzie cu "Descrierea Ardealului" a lui Nicu Bălcescu au rămas şi vor rămîne în memoria neamului.

Din păcate, ultima "Cîntare" a României subsidiată cu inteligenţă şi spirit malefic de către Adrian Păunescu, au cam uitat-o românii de bun simţ.

Ceea ce n-a înţeles senatorul cultural actual atunci, cînd ne îndemna să ne iubim pe tunuri (?) este că majoritatea românilor sînt purtătorii acelui "bon sens" ancestral ce-l poartă peste tot în lume. Şi chiar cînd nu mai au suflare!

Cîndva tinerii din cauza unei "unice alternative" mureau pe sub tribunele stadionului din Ploieşti în timp ce bardul de Bîrca le promitea în cea mai deşănţată stare de suflet colive bogate...

După lovitura de stat coroborată şi cu dorinţa feroce de libertate a românilor foarte tineri s-a mai ieşit din dezmeticeală. Lucrurile încep încet, încet să se aşeze. Adevărurile mari, cu sfială deocamdată, îşi arată primii muguri. Fiidcă copiii noştri, chiar dacă nu au teză la literatura română, învaţă pe de rost "Doina" lui Eminescu, poeme întregi ale lui Nichita Stănescu, umblă la "Trilogia Culturii" a lui Blaga... Iar cînd îi ajută puterea de înţelegere se căsnesc cu "Ispita de a exista" sau cu "Schimbarea la faţă a României" ale lui E.M. Cioran. Unii chiar ajung din cauza "Jurnalului de la Păltiniş" sau a "Epistolarului" la Constantin Noica.

Parafrazînd intervenţia unui interlocutor de la o emisiune a domnului Tatulici de pe programul 2, tineretul de azi s-a cam smintit fiindcă nu vrea decît rock (împotriva sfătoşeniei domnului Iosif Sava) şi "Cursul de logică" a lui Nae Ionescu. Probabil că ambele demersuri li se par mai inteligibile.

***

Dar fiincă tot sîntem români şi creştini de ce nu am ieşi noi în faţă, să-şi dea seama şi cei care au recuzat credinţa neamului, fie dinăuntru sau din afara ţării. Şi cuprinşi de această idee, de ce n-am face rost de o altă cîntare. Aia bisericească, de exemplu.

Dacă e o mare sărbătoare participă pe lîngă Patriarhul României şi înalţii guvernanţi care, deşi unii dintre ei sînt liber cugetători, îşi fac semnul crucii în faţa camerelor de luat vederi. Dacă e una mai mititică acest "grand frondeur" întru apărarea credinţei strămoşeşti şi a lăcaşurilor sale sfinte, încă înainte de 1989, nu participă. În schimb e pe fază o echipă de operatori TV care intră fără nici o jenă în altare şi filmează cea mai sacră taină: taina împărtăşaniei preotului. Inadmisibil!!!

Ca fiu de preot trebuie să mărturisesc că tata nu mă primea în altar decît la sfîrşitul slujbei şi atunci prin uşa din dreapta altarului. Din nefericire tatăl meu a murit. Dacă ar mai fi fost în viaţă i-aş fi cerut o explicaţie exactă: "Cu ce permisiune intră un operator TV în altar, fie el şi o femeie?!"

Întorcîndu-mă puţin la ideea iniţială de "cîntare"... în ultimul timp prea se fac Tedeum-uri una, două! Şi apoi se transmit pe postul naţional TVR.

Că e firesc să se facă o pomenire pentru copiii nevinovaţi care au murit în decembrie 1989, e firesc. Dar că în ziua X promoţia de sergenţi majori a absolvit şcoala militară (M.I. sau M.Ap.N., n-are importanţă) mi se pare hilar să soliciţi un sobor de preoţi cu gradualitate sinodică crescîndă pentru a con-sfinţi evenimentul.

***

E o interogaţie, nu o întrebare. Nu cumva, insidios se subminează însuşi ritul nostru creştin?

Excesul dintotdeauna duce la demonetizare şi plictis. Sau e nevoie oare de un alt fenomen psiho-socio-cultural de înlocuire...? Fenomen ce prin repetare poate deveni proces!

Dacă aşa stau lucrurile, indiferent de unde vin "iniţiativele", ca simplu creştin al acestei ţări, rog cu smerenie pe I.P.S. Teoctist şi întregul Sinod al Bisericii Române Ortodoxe să ia măsuri de decenţă. Componentele esenţiale ale unei naţiuni – spiritualitatea în cazul de faţă – trebuiesc valorificate în taină. Altfel riscăm să transformăm "Cîntarea României" ceauşiste într-o altă formă alegorică de persuasiune a obştii. Credinţa în Dumnezeu este o problemă gravă de conştiinţă a fiecărui individ care nu intră în ecuaţii arbitrare.

Prof. Const. NICOARĂ
Iaşi

**Propuneri de *Dilema* pentru viitor:**

- **Copilăria copilului naţional (nr. 49)**
- **Republică sau monarhie? (nr. 50)**

© C. Bumbuț

# Simple note (I)

• SCENĂ din romanul **GRAND AMOUR** de Erik Orsenna, carte aflată de la începutul toamnei în "top"-urile săptămînale franceze. Autorul, posesor al unui premiu **Goncourt**, a fost cîțiva ani consilier la Președinția franceză, misiunea lui fiind să scrie proiecte de discurs pentru președinte; **Grand Amour** este romanul acestei experiențe.

Într-o zi, președintele îl convoacă pe consilier și-l invită să-l însoțească într-o vizită la Michel Tournier, după ce-l întrebase, mai înainte, dacă a citit **Vineri sau limburile Pacificului**. Bineînțeles, călătoria se face cu elicopterul prezidențial. Michel Tournier oferă ceai oaspeților veniți din cer. Șeful statului vrea să vorbească despre Zola, "mai ales de Zola documentaristul, cel care ancheta cu lunile despre subiectul pe care voia să-l abordeze". Președintele știe foarte bine Zola, dar Tournier, "marele scriitor", îl știe și mai bine și citează "detalii rare, prețioase", cum ar fi un episod picant și o însemnare asemenea din timpul documentării pentru romanul **Nana**. "Șeful Statului - notează povestitorul, cu umor îndrăgostit - era încîntat să întîlnească un asemenea specialist în școala realistă (un șef de stat, prin obligație, trebuie să aparțină trup și suflet școlii realiste)".

După această discuție între cunoscători despre Zola, președintele și consilierul se întorc la Palatul Elysée. Tot cu elicopterul prezidențial, bineînțeles.

***

• DUMINICĂ, 28 noiembrie: zi consacrată României pe canalul **TV5 Europe**. Vreau să văd cît mai mult, dar cu privire de străin.

Programul românesc începe cu un episod, al VIII-lea, din "Memorialul durerii". Multe naivități, exces de lirism și de patetism, nefericită înclinație spre "poetic" și "simbolic", totuși impresionant. Mai ales prin prezența lui Corneliu Coposu - firesc, senin, foarte singur în modestia lui neverosimilă. Doar țigările, pe care le fumează hămesit, una după alta... Să existe și un fanatism al lipsei de vanitate?!

Spre sfîrșit, se merge pe urmele a doi foști torționari de la pușcăria din Rîmnicu-Sărat, despre care se spune că o duc bine, învîrt afaceri prospere etc. Așa va fi fiind, însă imaginea contrazice violent cuvintele. Se văd groaznice blocuri "socialiste", dărăpănate, cu intrări incredibil de murdare, jalnice cutii de poștă în holuri sumbre de atîta jeg, culori dezolante, o mizerie fără speranță căreia numai dinamita îi mai poate veni de hac. Sordid apocaliptic.

Urmează o convorbire cu președintele Ion Iliescu. O enigmă: nu vrea sau nu poate?! Abilitate căznită, extremă încîntare de sine, jovialitate aiurea-n tramvai, parcă nu-i vine să spună ce ar vrea, probabil, să spună, iar ce totuși spune nici el nu crede. Jucat de rol.

Seara, film artistic, "Polul Sud", de un regizor necunoscut, Radu Nicoară. De ce nu Pintilie, Daneliuc, Gulea, Pița, de ce nu sînt scoase la iveală filmele lui Săucan?! Filmul e interpretat onorabil, dar cu dezbrăcări hidoase și cu un fel de snobism foarte provincial, constînd în repetate scene de amor în pielea goală într-un "Oltcit", pe scaunul din dreapta șoferului. Eroul filmului suferă din răsputeri pentru că, deși a luat "premiul de debut al Uniunii", nu e publicat. Ca să vezi ce tragedii se petreceau în vremea dictaturii! Ce suferințe fioroase! Să iei "premiul de debut al Uniunii", dar să nu ți se publice romanul, să nu ajungi "personalitate", groaznic! Mi-aduc aminte de o istorie veche, de pe la începutul anilor '70. Invenție sau adevăr, habar n-am. Se spunea că după o proiecție în Occident (în Franța?!) a filmului "Răutăciosul adolescent" (regia: Gh.Vitanidis, scenariul: N.Breban), scenaristul ar fi fost întrebat "care-i drama?!". În film era vorba de un amor nepermis, între un doctor-somitate și o asistentă; nepermis, desigur, în viziunea autorilor. "Cum care?! Mezalianța!" - ar fi răspuns, uluit de atîta neînțelegere, scenaristul: "el este un mare medic, ea o anonimă de asistentă". "Desigur, desigur", ar fi spus, cu politețe, dar lămurit, cel care voia să știe "unde-i drama".

În același program românesc de pe **TV5 Europe** a fost și o emisiune de divertisment, cu copii; se numea, cred, "Tip top - mini top". Un prezentator contorsionist, neinspirat pînă la stupiditate, și mulți copii, care ba spuneau o poezioară, ba cîntau un cîntecel. În sală, părinți, rude, vecini, foarte încîntați. Copiii - drăgălași, dar îmbrăcați schimonosit, bălțat; nu sărăcăcios - **bălțat**. Prezentatorul punea întrebări ce se voiau pline de haz și de inteligență, dar erau, în cel mai bun caz, grotești. O fetiță de vreo cinci ani a fost întrebată cu cine a venit la spectacol. Fetița a răspuns înșirîndu-și însoțitorii - mama, tata, bunica, frați, surori. "N-ai venit și cu cățelul?" - o întreabă istețul prezentator (de unde știa că există un cățel?). "Nu" - răspunde fetița, "DAR O SĂ-L BAG LA PUȘCĂRIE!". Și adaugă: "și o să-i fac și injecție".

... Un copil de cinci ani pentru care "pușcăria" este o realitate definită și familiară, la fel de prezentă în universul ei ca și o "injecție", spaimă grozavă, chiar teroare, a vieții infantile, un copil de cinci ani spunînd cu seninătate că-și va pedepsi cățelul "băgîndu-l la pușcărie" și făcîndu-i "o injecție"...

Curat divertisment.

Mircea IORGULESCU

# Modelul norvegian

*Domnului Magnus Bronder*

Stăm prost cu Nordul. Privim extatic spre Vest, trăim sub complexul Sudului european (cînd excedați de balcanismul nostru, cînd mîndri de resursele noastre mediteraneene), iar cu Estul avem o lungă experiență de "iubire-ură": Răsăritul asiatic al Rusiei ne-a preluat în sîngeroasa lui derivă istorică, Orientul Apropiat ne-a injectat metafizica tabieturilor, iar cu Orientul Mijlociu și Extrem ne simțim, de la Nicolae Milescu-Spătarul la Mircea Eliade, într-o discretă, dar privilegiată consonanță. Cu Nordul însă stăm prost, deși s-au găsit subtili abstractori de quintesență care să vorbească de o "Dacie hyperboreeană". A fost invocat, la un moment dat (pentru a se dizolva; curînd, în bășcălie) "modelul suedez". Dar în genere, - în ciuda scandinavizării crescînde a apartamentelor noastre - **realitatea** Nordului ne-a rămas străină. Ne-am dezvățat să iubim zăpezile, să luăm în serios rigoarea sintetică a peisajului septentrional.

Se va înțelege, prin urmare, de ce, după o săptămînă la Oslo, m-am întors într-o dispoziție propagandistică reparatoare: vreau să mă aliniez inventatorilor de "modele" din ultimii ani, propunînd lumii românești un model nou: **modelul norvegian**. Invoc, în apărarea acestui model, patru categorii de argumente:

1. Norvegia a găsit un **admirabil dozaj** între confortul modern și tihna tradițională. Civilizația a rămas în limitele scării umane, prestigiul metropolitan a păstrat o fermecătoare grație provincială. Acesta va fi cred - în varianta lui benefică - viitorul planetei: o combinație calmă de tehnologie utilă și răgaz atemporal, o alăturare reușită de Hamburg și Fălticeni. Vrei delicatese pariziene și computere science-fiction? Le ai. La îndemînă, ca pe niște anexe placide, cotidiene, umile. Vrei fundătura înzăpezită, colina romantică, întunericul rural? Le ai de asemenea, în același spațiu cu delicatesele și cu computerul. Comoditățile veacului se adaugă "eternului zilnic" fără să-i atenueze firescul. "Progresul" e prezent fără ostentație, ca o slugă care a intrat în familie și își îndeplinește îndatoririle, trecînd neobservată. E curat peste tot, dar nu e niciodată curat nebunește, ca într-un pustiu aseptic. Zăpada supraabundentă e înlăturată, dar nu anulată maniacal, hăituită birocratic, sistematizată gospodărește. Orașul refuză să fie o constantă excomunicare a stihialului. E mereu loc pentru inserția accidentului natural, pentru aproximație și inadvertență. Poți fi citadin, fără să devii imbecil biologic, dependent de aparatură, înjumătățit sufletește. Aceasta ar fi, în rezumat, "rețeta Oslo" a secolului următor. O recomand cu toată convingerea.

2. Norvegia a găsit metoda de a fi europeană fără să vorbească tot timpul despre Europa. Cu alte cuvinte, ea socotește că se poate participa la destinul Europei, dincolo de schemele contabile ale unor organisme "centrale". Téma integrării europene e, astfel, în chip înțelept, de-dramatizată. Ea nu stîrnește nici burzuluite discursuri autohtoniste, dar nici leșinuri snoabe, de tîrgoveț internaționalist, halucinat de mirajul capitalei. Față de marile tabu-uri ale momentului (Maastricht, Consiliul Europei etc.), Norvegia păstrează o **distanță binevoitoare**. Evident, și-o poate permite. Și nu m-aș grăbi să recomand României **de azi** același surîs "rece" pe care îl adoptă Norvegia față de Bruxelles. Dar România **de mîine** - și nu numai ea - va trebui să reflecteze la un dialog **mai destins** cu comunitatea europeană, la o procedură mai suplă a "conlucrării". Nu Europa **programatică** va trebui să cîștige, ci Europa **de-la-sine-înțeleasă**. Nu teroarea unor "jurii" fatale, instalate infailibil în axa lumii, ci emulația exprimării diverse a unei unice exigențe.

3. Norvegia reușește să vorbească mult despre Norvegia, fără să alunece în prostie fudulă sau în xenofobie. Un soi de mîndrie inocentă e perceptibilă la tot pasul. E inevitabil să te întrebi de ce o asemenea dragoste de sine sună, la ei, atît de normal, în orice caz atît de nesupărător, în vreme ce la noi sună atît de prost. Mai întîi, e vorba de stil și de recuzită. Patriotismul norvegian e ferm, dar fără emfază. Pieptul nu se umflă, pumnul nu cade ciobănește sub nasul preopinentului. Ochii bulbucați, nările dilatate, răgetul apoplectic - nu trec drept deghizamentul obligatoriu al iubirii de țară. "Vatra strămoșească" nu e invocată printre sughițuri, contemplarea trecutului nu se cuplează neapărat cu căutătura cruntă și cu sentimentul abisal al nenorocului. Norvegianul vorbește despre patrie cu o tinerească bună-dispoziție: e luminos și limpede, e bucuros că poate arăta celorlalți un obraz agreabil. S-ar spune că, pentru el, patriotismul e o formă de sportivitate, satisfacția cuviincioasă a atletului față de propria performanță. Și mai e ceva: accentul cade întotdeauna pe **prezent**, pe virtuțile și reușitele **de azi** ale țării: legislația de azi, presa de azi ("sîntem țara cu cel mai mare număr de gazete pe cap de locuitor"), acțiunea politică de azi, construcțiile de azi etc. Ceea ce nu înseamnă că, pentru norvegianul contemporan, nu există corăbiile vikingilor, Harald I și Olav al II-lea, Nansen și Munch, Ibsen și Grieg. Dar a fi la înălțimea înaintașilor e, pentru el, infinit mai important decît a sporovăi festiv în umbra lor. Norvegianul contemporan înțelege să confirme, prin faptă proprie, gloria strămoșească. El nu se simte legitim pentru că are un trecut, ci se simte obligat să-și legitimeze trecutul clipă de clipă, prin virtuțile sale de azi. Sîntem departe de o astfel de mentalitate. Legitimitatea noastră e nostalgică, retroactivă, muzeală. Ne purtăm complezent cu noi înșine în numele unor amintiri măgulitoare. Sîntem mereu ceea ce nu mai sîntem: daci, romani, răzăși, plăieși, martiri creștini etc. Nimeni nu pare să se mai întrebe **cum** și **dacă** aceste straturi istorice trăiesc încă în noi, sau dacă nu cumva noi trăim parazitar în nimbul lor, ca niște deșeuri volubile...

4. În Norvegia, **legile** sînt invocate adesea, ca fiind temeiul însuși al democrației. Dar pe măsură ce intri în amănunte și ceri explicații suplimentare descoperi uluit că, dincolo de rigoarea formală a legilor, există o sumedenie de convenințe, o rețea a "dreptului" cutumiar, mult mai eficace în planul vieții comunitare decît jurisprudența însăși. Comportamentul cetățeanului norvegian e dictat în mai mare măsură de instinctul social, de cuviința patriarhală, decît de legislația curentă. Lucrurile **se fac** într-un anumit fel, pentru că așa trebuie făcute, nu pentru că o ordine exterioară **impune** modul desfășurării lor. Mobilul oricărei acțiuni e de găsit în țesutul intim al conștiinței individuale, dincolo de interdicții și table de legi. Legile par destinate să vegheze numai abaterile (excepționale) de la cutumă. La limită, Norvegia poate funcționa perfect fără cod penal, sau cu un cod penal minimal, rezervat unei patalogii sociale restrînse.

"N-avem destule legi" se spune, adesea, la noi. Sau: "legile nu sînt destul de aspre". E semnul îndepărtării noastre de "modelul norvegian". S-ar cuveni să spunem mai degrabă că nu mai avem **lege** și că această "fără-de-lege" a noastră e explicația nevoii noastre de proliferare legislativă. Cînd nu mai ai nici o **lege**, trebuie să te acoperi de **legi**. Cînd nici o instanță lăuntrică validă nu își mai poate exercita autoritatea asupra ta, te adresezi, în numele anemiei tale morale, instanței publice. Acesta pare să fie, deocamdată, "modelul românesc". Cu specificarea că instanța publică însăși e șubrezită, dislocată din legea ei, de nelegiurile ultimelor decenii.

Unii spun că Norvegia e, pe termen lung, plicticoasă: frigurile și nopțile sînt lungi, oamenii sînt lipsiți de imaginație, incapabili de spontaneitate și expansiune. Un ziarist polonez, la capătul a paisprezece ani de experiență norvegiană, mi-a vorbit un sfert de oră despre țara lui de adopțiune ca despre un coșmar (dominanta acestui coșmar fiind, în mod vădit, pentru el, prețul foarte ridicat al băuturilor spirtoase). S-ar putea, nu contest, să existe în "modelul norvegian" și un anumit coeficient de plictiseală. Dar eu am început să mă plictisesc și acasă, în aparenta zarvă a Bucureștilor. M-am plictisit destul ca un dac la marginea imperiilor. De ce nu m-aș plictisi nițel și ca un viking, într-un fiord liniștit, cu apă curentă, încălzire ieftină și populație feminină majoritară?

Andrei PLEȘU

Puncte de vedere

# ISTORIA MIŞCĂRII LEGIONARE. BREVIAR (IX)

La 15 noiembrie 1938, regele Carol al II-lea a întreprins o călătorie în străinătate (15-18 noiembrie la Londra, 19-21 la Paris, 24-25 la Berlin). În toată această perioadă actele agresive ale legionarilor au continuat, ele fiind însoţite şi de scrisori de ameninţare cu moartea adresate unor militari şi oameni politici. Regele a fost sfătuit să discute chestiunea legionarilor cu Hitler. Dar convorbirile dintre rege şi Hitler nu au fost deloc favorabile, cancelarul cerînd României o alianţă totală cu Reich-ul, nedomolindu-şi pretenţia nici la promisiunea unor mai intense relaţii comerciale favorabile Germaniei. Nu există probe concludente care să confirme de ce a crezut regele că, din convorbirea cu Hitler şi, apoi, cu Göring, ar fi rezultat că are mînă liberă de acţiune împotriva Gărzii de Fier. Sau nu le-a avut şi a voit să ofere dovezi că e stăpîn pe situaţie. Fapt este că la 29 noiembrie regele dă dispoziţii să fie lichidat Codreanu. În aceeaşi noapte, Codreanu, împreună cu **nicadorii** şi **decemvirii**, deţinuţi la închisoarea din Rîmnicu Sărat, sînt îmbarcaţi într-un camion, comunicîndu-li-se că sînt transportaţi la închisoarea Jilava. În dreptul pădurii Tîncăbeşti sînt asasinaţi, sub motivaţia, invocată apoi cu titlu oficial, a fugii de sub escortă. Legionarii au spus, la deshumarea, din noiembrie 1940, a trupurilor neînsufleţite ale asasinaţilor şi la rejudecarea procesului Căpitanului, că, de fapt, cei 14 au fost strangulaţi în camion, împuşcaţi după aceea, de formă. Cadavrele au fost îngropate la Jilava, peste cîteva zile zvîrlindu-se asupra lor vitriol şi depunîndu-se, deasupra gropii, plăci de beton. La 30 noiembrie 1938 un comunicat concis anunţă uciderea celor 14 fruntaşi legionari. Rumoarea s-a produs de îndată, inclusiv în capitalele europene, cu deosebire la Berlin. Regele şi Armand Călinescu credeau că, prin decapitarea şefului mişcării legionare, o paralizează. S-au înşelat, o dată în plus. Arestările legionarilor, procesele şi asasinatele se ţin lanţ. Sima dispare o vreme din ţară (pentru a se pune la adăpost), alţi fruntaşi legionari aflaţi încă în libertate (ca prof. Vasile Cristescu şi Nicoleta Nicolescu) sînt asasinaţi. Dar clandestinitatea legionară vibra în activitate.

## *252 de legionari ucişi*

La 21 septembrie 1939 se produce inevitabilul. O echipă de legionari prahoveni organizează o ambuscadă şi-l asasinează pe Armand Călinescu, în zona Cotroceniului, în drumul spre casă al primului ministru. Fanatizaţi pînă la kamikadze, cei nouă legionari din **comando** izbutesc să dispară de la locul asasinării, pătrund în clădirea Radiodifuziunii, ajung în studioul de transmisie şi comunică, scurt, ţării ceea ce au făptuit. Era al doilea prim-ministru executat de legionari în exerciţiul funcţiunii. Consternare - pînă la înfricoşare - printre guvernanţi şi oficialitate în genere. Regele, abătut, ar fi exclamat: "N-am cu cine să-l înlocuiesc". E numit, în grabă, prim-ministru generalul Gh.Argeşanu, Internele revenindu-i vestitului general carlist Gabriel Marinescu. Fără acordul guvernului (o ştim din jurnalul lui Petre Andrei, rămas ministru la Instrucţie Publică), dar, probabil, cu îngăduinţa regelui, Gabriel Marinescu dezlănţuie o sîngeroasă acţiune de pedeapsă. Încă în seara zilei de 21 septembrie asasinii lui Armad Călinescu, prinşi, sînt împuşcaţi la locul crimei, în dreptul lor punîndu-se o placardă care explica trecătorilor cine sînt. Era un spectacol lugubru, contemplat de destui bucureşteni, cu sentimente amestecate de repulsie şi condamnare. Astfel de reglări de conturi, fără judecată, nu mai cunoscuse ţara românească. Şi ca toul să se încununeze, sînt organizate măceluri asemănătoare în închisorile şi lagărele unde sînt deţinuţi legionari, ba chiar în oraşele mai importante sînt ucişi şi expuşi în stradă legionarii cunoscuţi de poliţie. S-a spus că au fost astfel ucişi 300 de legionari, gazetele legionare de după 6 septembrie 1940 au fixat cifra la 252. Şi erau, mai toţi, fruntaşi ai mişcării. Violenţei legionare i se opunea violenţa. Şi una şi alta sînt de neacceptat. Se demonstrase că promisiunile lui Codreanu de la început că mişcarea sa repudiază violenţa, că nici nu doreşte puterea, că nu urmăreşte decît o acţiune de educare şi purificare au rămas biete deziderate neîntemeiate. Violenţa a devenit, de fapt, mijloc de luptă politică. Acum totul se învolburase şi se egalizase. În jurnalul său, Petre Andrei nota dezaprobator: "Ciudat! Fără nici o judecată, cît de sumară! Generalul Gabriel Marinescu depăşeşte orice limită. Aproape toţi membrii guvernului, pe care i-am văzut, credeau că trebuiau judecaţi nu omorîţi aşa la întîmplare. Dar el nu a întrebat pe nimeni şi a făcut-o de capul lui. Chiar Victor Iamandi părea că are rezerve faţă de modul cum s-a procedat. Am comunicat dlui ministru Urdăreanu părerea mea să înceteze spectacolul oribil al expunerii cadavrelor şi că e bine să se schimbe ministrul la Interne, căci nu merge aşa cum a procedat el, că se introduce un sistem nenorocit pentru ţară" - (Petre Andrei, **Jurnal. Memorialistică. Corespondenţă.** Ed. Graphi, 1993, p.80).

Tentativa de înfricoşare n-a dat rezultat. Dar, cu acest val de masacre, adăugat asasinării lui Codreanu în noiembrie 1938, mişcarea legionară e văduvită de elita ei conducătoare. Fizionomia ei, de acum încolo, va fi cu totul alta. Dar, cum spuneam, germenii violenţei se aflau, **în nuce**, în structurile ei de început şi înfruntările din anii treizeci i-au îngăduit să se dezvăluie în toată goliciunea. Degeaba au tot acuzat şi mai acuză gîrneţiştii pe Sima, denunţîndu-l că a trădat crezul lui Codreanu, deviind mişcarea legionară de la rosturile ei. N-au dreptate. Violenţa, elogierea morţii ca jertfă, eroică, asprimea disciplinei care cerea membrilor supunere totală în încredinţarea misiunii, cultul forţei, asasinatul ca armă politică, spiritul sediţios se aflau, bine instalate, de la origini, în mişcarea legionară. Singurul lucru adevărat e că, dispărînd fruntaşii şi conducerea fiind acaparată de Sima şi ai lui, fără legătură directă cu Codreanu, mişcarea legionară a fost invadată, mai ales din septembrie 1940, de o masă amorfă, venită pentru chiverniseală. Înainte, înrolarea în mişcarea legionară presupunea sacrificiu şi suferinţă pentru un crez (chiar dacă era eronat). Acum, fiind la putere, au venit masiv spre ea doritorii de profit şi carieră. Sima se tot lăuda (în **Era libertăţii**) că mişcarea număra cinci sute de mii de aderenţi. Chiar dacă această cifră ar fi fost, în realitate, mai mică şi tot e o schimbare marcată de fizionomie. Dintr-un partid de cadre, mişcarea legionară devenise una de masă, cu aderenţi în goană după căpătuială.

## *Concilierea: dorinţa regelui*

Situaţia internaţională, determinată de realităţile din Europa centrală, e potrivnică politicii regelui de păstrare a alianţelor tradiţionale cu marile democraţii. Germania e tot mai agresivă şi, după tratatul Molotov-Ribbentrop din 23 august 1939, ale cărui clauze secrete nu erau, firească, cunoscute, fruntariile ţării noastre erau, toate, ameninţate (la răsărit, la sud, la vest). Vremurile se arătau a fi rele şi primejdioase. Dar noul curs al politicii internaţionale era favorabil mişcării legionare. Nu aveau legionarii un idol în Germania hitleristă? Nu declarase Codreanu, în decembrie 1937, că, în 48 de ore de la venirea sa la putere, România va avea un tratat de alianţă cu Germania? Nu-şi găsiseră sălaş de ascundere, în Germania, căpeteniile legionare rămase în viaţă? Germania, adorată de ei, care ne va impune, totuşi, în 1940 durerosul dictat de la Viena, era oricum protectoarea legionarilor.

În consecinţă, regele s-a adaptat situaţiei, încercînd o conciliere cu mişcarea legionară. Primele semne s-au văzut în noiembrie 1939, odată cu înscăunarea lui Gh.Tătărescu ca prim-ministru, renunţîndu-se la serviciile lui Gabriel Marinescu (la Interne) şi Victor Iamandi (la Justiţie). Noul ministru de Interne, Mihail Ghelmegeanu, şi ministrul Palatului, Ernest Urdăreanu, au primit misiunea să ducă tratative cu mişcarea legionară, prin dr.Vasile Noveanu, fost amic din copilărie cu Codreanu, reprezentant al "generaţiei de la '22". În martie 1940 au fost aduse, din închisori, unele elemente fruntaşe legionare şi lăsate să delibereze - împreună cu Noveanu - la Prefectura Poliţiei Capitalei o posibilă conciliere cu oficialitatea. Desigur că nu întreaga Camarilă era de acord cu această reorientare politică. Dar regele o dorea şi concilierea trebuia să se producă. Fruntaşii legionari importanţi au acceptat oferta regală. Unii - Corneliu Georgescu, Radu Mironovici, dr.Vasile Noveanu, Augustin Bidianu, Vasile Iaşinschi, Horaţiu Comaniciu, Şt.Palaghiţă etc. - au semnat o scrisoare, publicată în presă, de supunere faţă de rege, în care, printre altele, se declara: "...Luptători neînfricaţi pentru statul naţional integral, pionieri ai Domniei atotstăpînitoare a Domnului în măreţia voievodală nu ne-am îndoit nici în suferinţă, nu ne-am clătinat nici în credinţa că Domnul acestor generaţii tinere va fi înfăptuitorul unei Românii puternice în graniţele ei de nestrămutat şi respectată în concertul politic mondial. Liberi şi stăpîni pe inimile noastre, venim să depunem la picioarele Tronului toată dragostea şi credinţa, toată puterea de muncă şi tot devotamentul pe care însăşi jertfele noastre stau mărturie. Strîns uniţi în jurul Majestăţii Voastre, legionarii de ieri, luptătorii de astăzi stau gata în slujba neamului..." În continuarea acestei scrisori se publică apelul unor conducători ai mişcării legionare ("foşti grade şi funcţiuni ai mişcării legionare") care invită membrii săi "să ne adunăm cu toţii sub sceptrul biruinţei şi încadraţi în noua stare de lucruri, mîndri de patria noastră, să-i aducem jertfa care i se cuvine" (Apelul purta aceleaşi semnături) - (**Porunca Vremii**, IX, nr.1603 din 17 martie 1940).

Mai intransigent se arăta grupul legionarilor din Germania în frunte cu Papanace, Sima. Ei cereau o amnistie. În 18 aprilie 1940 regele a primit o delegaţie a legionarilor, printre care şi doi fondatori ai mişcării: Ilie Gîrneaţă şi Radu Mironovici. În urma acestei întrevederi, prin decizii ale Ministerului de Interne din martie şi aprilie 1940 (la 26 aprilie s-a emis şi un Decret-lege), unii legionari (cei care nu suferiseră condamnări) sînt eliberaţi din lagăre. Apoi au fost şi amnistiate unele infracţiuni. Concilierea a eliberat din lagăre şi închisori mulţi legionari. Departe de a coopera cu autorităţile, ei şi-au reluat activitatea subterană. Iar după instalarea, la 4 iulie 1940, a guvernului Ion Gigurtu activitatea legionarilor cucereşte, cu adevărat, un reviriment, Sima primind portofoliul Cultelor şi Artelor, Vasile Noveanu pe cel al Inventarului Avuţiilor Publice iar Augustin Bideanu, subsecretar la Finanţe. Trei zile mai tîrziu, Sima renunţă la portofoliu iar Noveanu rămîne pînă în 3 septembrie. Dar legionarii îşi reiau, intens, activitatea, reorganizîndu-se ca partid şi aşteptînd clipa favorabilă. În întrevederea de la 2 august cu primul ministru Gigurtu în legătură cu pretenţiile horthyste, Sima recomandă să fie acceptate pentru că, oricum, victoria în război va readuce teritoriile cedate. În Consiliul de Coroană din 30 august 1940, reprezentanţii legionarilor (părintele Ion Moţa şi Horia Codreanu) s-au pronunţat, şi ei, pentru acceptarea arbitrajului propus de Germania şi Italia care, cum se ştie, a fost, de fapt, un dictat. În 1 septembrie în oraşele ţării, inclusiv în Bucureşti, au loc manifestaţii împotriva Dictatului de la Viena. Valul nemulţumirii, care cuprinsese şi armata, îl îngrijorează pe suveran. Căuta o soluţie pentru un nou guvern. Valer Pop i l-a propus pe generalul Ion Antonescu.

Z. ORNEA

# Cîntarea "României Mari"

Parlamentul a intrat şi el în luna cadourilor (dar cele din categoria: pielea ursului din pădure). Astfel, în săptămîna 29 noiembrie - 3 decembrie, toate partidele - mai noi sau mai vechi - şi-au descoperit strămoşi participanţi la actul de la 1 decembrie 1918, "direct sau indirect"; parlamentari de la Chişinău au cerut Basarabia iar cei de la Bucureşti au promis să le-o dea, (drept urmare - ambasadorii Ucrainei şi Ungariei au părăsit sala - dar nu şi ţara) preşedintele Iliescu a dat o masă cui a vrut şi cui nu, ungurii au celebrat şi ei unirea românilor ca pe o garanţie a autonomiei lor, iar în toată patria a "plouat" cu statui, grupuri statuare şi busturi dezvelite fără nici o jenă pe-o iarnă ca asta. Aşteptăm ca "pătura socială" a sindicatelor să ne acopere pe toţi şi o completare "de dar" de la Cel de Sus pentru 16-22 (şi să-şi arunce un ochi, ca observator, pe "sita" din 12, de la Moscova).

Dar să vedem cum arăta programul parlamentarilor în săptămîna de lucru trecută: luni - lucrări pe grupuri şi comisii; marţi - sesiune solemnă cu prilejul aniversării a 75 de ani de la marea unire de la 1 decembrie 1918, devenită şi zi naţională; miercuri - la Alba-Iulia, liturghie şi Te Deum la Catedrală, depunere de coroane la mormîntul lui Mihai Viteazul, ceremonie în piaţă şi paradă militară, recepţie oficială pentru personalităţi marcante şi serbare populară pentru restul - deplasarea cu un tren special la Bucureşti. Joi şi vineri - activităţi prin circumscripţii.

Deşi scindaţi de problema monarhiei (deşi uniţi în mintea şi inima M.S.Regele Mihai I de România), parlamentarii s-au prezentat în corpore pe 30 noiembrie, în Dealul Mitropoliei (şi nu la Casa Republicii, cum plănuiseră Cotrocenii), alături de Guvern, reprezentanţi ai corpului diplomatic, parlamentari de la Chişinău şi revoluţionari din decembrie '89 (U.N.O.L.D.), pentru a bifa şedinţa festivă a Parlamentului.

Au cuvîntat toţi liderii de grup parlamentar şi de partid, de la "România Mare" pînă la U.D.M.R.. De la Oliviu Gherman şi Adrian Năstase nu am aflat mai nimic, cei doi limitîndu-se la "etichetă", ca de altfel şi Petre Roman. Liderul U.D.M.R., Markó Béla a amintit că actul de la 1 decembrie 1918 cuprindea şi prevederi şi angajamente în ceea ce priveşte minorităţile naţionale, cărora li se garanta instrucţia şi administraţia - în limbile etniilor şi de către autorităţi din rîndurile lor. C.V.Tudor s-a plîns de amestecul "fostului suveran" în treburile noastre interne, a împins unirea pînă la Ştefan cel Mare şi la "femeia din popor", în dulcele stil al epocii de aur, fără să uite a trage Opoziţia de urechi pe motiv că nu are poftă de consens şi s-a dat drept demn urmaş al lui Iuliu Maniu! Adrian Păunescu a mai recitat şi nişte versuri. P.U.N.R.-ul s-a îmbăţoşat cu "realizările" de la Cluj şi cu monopolul asupra Albei-Iulia şi a Ardealului, în general (electoral, cel puţin). Ba, de la reprezentantul romilor am aflat că şi ţiganii au contribuit la unirea de la 1918 dintre români, "avînd grijă de care şi cai în război" (ca şi după, nu-i aşa?!).

Opoziţia, dacă e să ne referim doar la domnul Coposu, n-a ieşit din nota oficială, decît prin prestaţiile domnilor Gorun (PAC) - autorul unui discurs echilibrat în care a amintit că înaintaşii socialiştilor noştri au fost pentru unirea cu U.R.S.S.! - şi Cerveni, care a atacat prezenţa tuturor comuniştilor, inclusiv "a lui Iliescu personal, în primul rînd", în structurile de putere de după 1989, afirmînd că atîta timp cît această situaţie se va perpetua, nu va exista unire între români.

Luni, 6 decembrie, de Sf. Nicolae, (ăla!) o pestriţă (adică de consens) delegaţie a Parlamentului, condusă de Adrian Năstase şi compusă din membri ai: P.D.S.R., P.U.N.R., P.R.M., P.S.M., P.D.A.R., P.N.Ţ.C.D. şi U.D.M.R., a plecat spre China, cea atît de populară la români, să vadă, probabil, cum poţi să te "dai" american în economie, rămînînd chinez (sau român) în politică.

Petru IONESCU

# Cel mai lung drum către înainte

Nici nu s-a stins bine ecoul şedinţelor solemne şi al marilor adunări populare că a şi reapărut sloganul pactului social. De dragul lui, dolarul rămîne bătut în cuie pînă la un dezgheţ de după Bobotează, iar echipa de negociatori cu FMI dansează pe sîrmă fără saltea la sol. Calculul unui segment al puterii se opreşte la jumătatea schemei clasice: dacă îi poţi păcăli pe sindicalişti cu avantajele ce urmează să fie obţinute prin finanţarea externă, îi poţi păcăli şi pe occidentali cu doleanţele proreformiste ale marilor sindicate. Calculul celuilalt segment al puterii foloseşte partea a doua a schemei: dacă-ţi poţi şantaja aliaţii cu voturile parlamentare care pot bloca sau debloca negocierile cu FMI, poţi fura şi căciula propriului electorat, convingîndu-l că stagnarea e preferabilă accelerării reformei şi că un guvern naţionalist îşi poate permite să fie chiar ineficient. Cei care consideră acordul stand by ca pe o soluţie de supravieţuire a guvernului Văcăroiu intră de bunăvoie în capcana celor ce consideră actualul cabinet doar o garanţie a bătoşeniei faţă de pretenţiile "hidrei" financiare internaţionale. Cei care folosesc alianţa parlamentară doar pentru a sălta din scaunele de adulatori ai primului ministru şi ai armatei în acelea de comandanţi într-un regim bazat pe "ordine, disciplină şi mîndrie naţională", atacă tot mai insistent în două direcţii: puterea e slabă şi se ploconeşte prea mult în faţa străinătăţii, opoziţia a dus ţara de rîpă (prin Petre Roman) sau doreşte s-o închine caselor regale (prin Corneliu Coposu). Cine are grijă să nu ne îndatorăm străinătăţii şi se opune din răsputeri celor care vor să-şi salveze şi poziţiile printr-o rapidă devalorizare a leului românesc ("frumos şi puternic" pe vremea lui Ceauşescu)? Cine alţii decît socialiştii lui Ilie Verdeţ şi urmaşii fanatici ai patriotului Eugen Barbu? Într-un moment în care sindicatele şi studenţii reiau ofensiva contestatară, iar Convenţia Democratică se concentrează asupra formularilor (economice) ale unei noi moţiuni de cenzură, de unde să primească guvernanţii o lovitură directă dacă nu de la cei care i-au însoţit cuminţi la Alba Iulia? După ce şi-au infiltrat "cadrele" în ministere, primării, posturi naţionale (de televiziune) sau publicaţii guvernamentale de ultimă oră, aliaţii nu aşteaptă decît ca puterea să se clatine definitiv. Beneficiarii nu vor fi ţărăniştii (cărora li s-a aruncat în braţe pentru o bună bucată de vreme problema monarhică numai bună să-i înfurie încă vreun an pe nenumăraţii antielitişti), nici liberalii (pentru care luptele intestine par mai importante decît faptul că nu au încă un electorat, cu toate că au o doctrină). După atîtea lupte parlamentare şi după modul în care au fost mediatizate criza se adînceşte în favoarea stîngii naţionaliste: pentru omul înspăimîntat de frigul iernii şi de preţul oului, Păunescu şi ai lui par singurii care pot pune pe oricine la punct şi, în plus, susţin că e nevoie de locuri de muncă şi de protecţie socială. Tocmai de aceea, sfidînd tot ce e de sfidat şi jucînd sfînta carte a nerușinării, socialiştii îşi pot permite să anunţe că vor depune o moţiune simplă la adresa guvernului exact în ziua în care ţărăniştii se întrunesc să dezbată textul unei moţiuni de cenzură. Majoritarii au ajuns abia acum în punctul în care au absolută nevoie de aliaţi: preşedintele nu poate schimba guvernul de vreme ce tratativele cu FMI nu s-au încheiat încă: fără votul antioccidentalilor, acordul stand by e pierdut şi deci căderea cabinetului Văcăroiu inevitabilă; naţionaliştii ţin nespus de mult la primul ministru, nu însă şi la echipa sa. La rîndul său, şeful executivului se află între ciocan şi nicovală: la Cotroceni se aşteaptă de la el probe concrete că reforma va fi măcar la anul încununată de succes, în timp ce admiratorii săi din coaliţia guvernamentală nu au alt obiectiv politic decît eşecul reformei. Fără FMI, nu ai cum să-ţi salvezi obrazul faţă de preşedinţie; cu FMI, ignori pretenţiile aliaţilor şi riști să pierzi popularitatea asigurată exclusiv prin bombasticele lor discursuri care "prind" teribil la mase. În această situaţie, tergiversarea e singura soluţie la îndemîna tuturor: dacă misiunea tehnică de la Washington n-ar avea un termen precis pentru redactarea scrisorii de intenţie şi semnarea Memorandumului, sigur ne-ar prinde anul nou în noi reprize de hîrîieli, ameninţări şi carnavaluri parlamentare. Nodul trebuie însă tăiat, problema alianţelor pe bază de programe şi nu pe bază de duşmani comuni va trebui pusă odată şi odată. Ca să nu fie prea tîrziu, puterea şi opoziţia n-ar avea decît să-şi tragă singure de pe ochi vălurile puse reciproc şi vălurile puse de alţii. Altfel, această iarnă va deveni una a neputinţei periculoase, iar deşănţatele acuze la adresa revoluţiei şi a democraţiei, proferate chiar de către cei care profită enorm de pe urma libertăţii, se vor întîlni cu disperarea, sărăcia şi spaima electoratului. De-a lungul istoriei, instaurarea dictaturii (fie ea militară, fascistă, comunistă, regală) într-o anume ţară a fost posibilă **doar** atunci cînd condiţiile sociale şi politice au permis-o ori au impus-o. La noi, cel puţin, atunci cînd **toate** condiţiile au fost îndeplinite (de la slăbiciunea instituţiilor la lipsa de speranţă a populaţiei, de la exacerbarea conflictelor interetnice la ura generalizată faţă de străinătate, de la degradarea monedei naţionale la convingerea celor mulţi că politicienii nu sînt buni de nimic), dezastrul n-a mai putut fi evitat. Preocupaţi de micile lor jocuri de culise ori de marile lor duşmănii, liderii opoziţiei şi liderii puterii nu fac decît să-şi semneze sentinţa. Chiar dacă se mint că sensul istoriei e altul, că România va merge înainte "pentru că nu are încotro", gravitatea situaţiei ar trebui să-i trezească la realitate şi pe învinşii şi pe învingătorii în alegeri. Inconştienţa poate avea, mîine-poimîine un singur rezultat: încă un ocol de vreo cîteva decenii pentru o ţară care are nevoie mai mult decît oricînd să afle şi să accepte drumul cel drept.

Elena ŞTEFOI

*De jur împrejur*

# NEGOCIERI

Chiar dacă nu se recunoaşte ca atare, disponibilitatea de a participa la negocieri e considerată un semn de slăbiciune. Oamenii puternici, armatele şi statele puternice nu discută, ci impun voinţa învingătorului. Scandalul din Parlamentul britanic cu privire la contactele secrete dintre guvern şi organizaţia teroristă IRA nu sînt decît o expresie a acestei filosofii. Partizanii liniei dure au un argument greu de combătut: nu se poate discuta cu o organizaţie criminală: criminalii trebuie pedepsiţi şi nu legitimaţi prin tratative. Aşa e, dar cînd braţul înarmat al majorităţii nu poate instaura ordinea cum e cazul în lungul conflict care îi opune pe catolicii şi protestanţii din Irlanda de Nord, unde mor tot mai mulţi oameni care n-au nici o legătură cu conflictul - autoritatea are obligaţia de a instaura liniştea şi apoi dreptatea.

E adevărat că soarta negocierilor din lume nu oferă exemple încurajatoare. Acordul Israelului cu Organizaţia de Eliberare a Palestinei salutat cu explozii de lirism de oamenii politici şi de analişti este sfidat de realităţile de pe pămîntul care se numeşte încă "teritorii ocupate". Pentru colonii israelieni autonomia Cisiordaniei şi Ghazei este o ameninţare directă la viaţa lor. Pentru militanţii palestinieni, însăşi existenţa acestor coloni este o sfidare, iar concesiile obţinute prin acordul semnat la Washington sînt percepute ca o înfrîngere. Ambele părţi par hotărîte să folosească terorismul pentru a-şi dovedi capacitatea de a lupta pînă la victoria finală. Pînă la semnarea acordurilor, israelienii foloseau arme de foc şi palestinienii pietrele. Acum e invers.

Negocierile cu privire la Bosnia-Herţegovina oferă chiar spectacolul desăvîrşit al neputinţei. Nimeni nu mai crede într-o încetare a focului înainte de lichidarea părţii celei mai slabe din punct de vedere militar. Disperarea învinşilor, nebunia învingătorilor sînt filmate şi prezentate constiincios în fiecare seară de furnizorii de informaţii. Se considera pînă nu de mult că dimensiunea crimelor de război naziste a fost facilitată de faptul că nimeni nu ştia ce se petrece. E de presupus că dacă s-ar fi ştiut, diplomaţii din lumea întreagă ar fi depus eforturi supraomeneşti pentru asigurarea convoaielor de ajutoare umanitare la Auschwitz. In felul acesta în camerele de gazare ar fi intrat oameni ceva mai bine hrăniţi şi mai puţin anemiaţi.

Cam cu acelaşi succes se duc negocieri în Somalia, Abhazia, Liberia şi cîte altele. Negocierile au devenit un fel de ritual care însoţeşte crima, cu aerul că doreşte s-o împiedice. Ucraina, posesoare a unui arsenal nuclear, negociază sumele pentru care ar fi dispusă să renunţe la o parte din el, Preşedintele SUA, discută cu prudenţă despre posibilităţile Coreei de Nord de a folosi instalaţiile nucleare pe care se bănuieşte că le are. Ca şi pe cîmpul de luptă, la masa tratativelor cîştigă cei care au de partea lor forţa. Negocierile sînt în primul rînd o problemă de competenţă şi de-abia apoi de bună-credinţă. Sînt apţi cei care se aşează la masa tratativelor să impună pe teren compromisul ? De cele mai multe ori, nu şi în al doilea rînd, vor ei cu adevărat să-l impună sau consideră călătoriile la Bruxelles, Geneva, Washington un binecuvîntat răgaz pentru ca cei de pe teren să ocupe poziţii mai avantajoase şi să facă rost de un armament mai sofisticat ?

Luni seara un expert american în probleme europene îşi exprima satisfacţia în legătură cu urnirea din punctul mort a negocierilor GATT şi în acelaşi timp şi profundul scepticism cu privire la faptul că, chiar în ipoteza că va fi semnat, tratatul va fi aplicat vreodată. "Il semnează guvernele, nu parlamentele care probabil nu vor dori să adopte o legislaţie corespunzătoare, nu îl semnează cei direct interesaţi în desfăşurarea după nişte reguli comune a comerţului".

Ipotezei în fond comode a unui complot universal care organizează conflictele sîngeroase pentru a-şi asigura preponderenţa economică i se opune realitatea solidarităţii spontane - peste bariere naţionale, rasiale sau religioase - a agresivităţii, a minciunii, a prostiei.

Magdalena BOIANGIU

*Presa despre...*

# 1001 motive să-ţi fie dor de 23 August

Între mîndria de a fi român dacă-i ai pe poliţişti de partea ta şi caracterul demonstrativ al unei groaznice tragedii personale, gazetarilor putea să li se aplece în ultima vreme de atîtea subiecte "grase". Noroc cu falimentul **Caritas**-ului, care a mai echilibrat puţin lucrurile, pentru că astfel pornirile oficiale împotriva monarhiştilor şi reacţia de masă împotriva odioşeniilor homosexuale încep să treacă deja pe un plan secundar. Dl.Ioan Stoica, după care aleargă toţi reporterii, "trage" la fix în **Cronica română** din 4-5 decembrie obligîndu-ne astfel să înţelegem că "soarta ţărişoarei" nu se lasă din mîini cu una cu două atunci cînd ai visat să fii mesia. "Aş fi vrut să fiu întrebat: dle Stoica, te vei implica vreodată politic? Dacă aş fi fost întrebat... Ce aş fi răspuns? La nevoie, da! Eu iubesc România şi oamenii din România!".

Întrebat sau nu, patronul **Caritas**-ului îl invocă pe Berlusconi ca argument în favoarea ideii că cineva trebuie să ne scape de comunism şi concluzia sa e de o limpezime strigătoare la cer: dacă la Roma o face un mare om de afaceri, de ce n-ar face-o la Cluj "salvatorul" care a înmulţit, cu ajutorul "credinţei" în neamul său şi în complicitatea autorităţii, convingerea săracilor că se pot îmbogăţi pe nemuncite? Scăpare se pare că nu prea există: domnul Petre Sălcudeanu susţine în ziarul **Dimineaţa** (la rubrica de pagină întîi **Confesiuni sentimentale**) că "Puii dictatorului s-au aciuat la **Evenimentul zilei**". Manevrat de forţe oculte, care l-au trimis tocmai în Japonia exact cînd pe plaiurile natale răsunau munţii de mitinguri destabilizatoare şi de adunări populare în favoarea puterii, Ion Cristoiu nu se dă nici el bătut: vede "Umbra lui Iliescu la Tokyo", în serial, pentru că oriunde-ai fi "rădăcinile" nu te lasă să te rupi de obsesiile naţionale. Dacă e la Tokyo, poate că ea nu s-o întinde pînă în China, unde a plecat Adrian Năstase. **Ora**, în ediţia de la sfîrşitul săptămînii, ni-l arată pe şeful Camerei Deputaţilor cu şapcă şi privire vizionară, spunîndu-ne atît cît meritam să ni se spună: "anterior plecării, liderul partidului de guvernămînt a recunoscut că ar putea accepta funcţia de prim-ministru într-o «nouă formulă de guvernare»". După ce Tatulici l-a tot filmat cu pruncul dolofan în braţe, e clar că fostului ministru de externe nu-i mai poate găsi nod în papura bărbăţiei politice nici măcar "România Mare"; deşi parcă poţi să ştii dacă între "legenda" domnului Stoica şi "mitizările" diplomatului familist bătălia nu e mai crîncenă decît o pot vedea muritorii de rînd? Frustraţi de absenţa editorialistului de la **Evenimentul**, nu ne rămîne decît să ne ghidăm după noua busolă gazetărească pe care ne-o oferă pentru 100 de lei guvernanţii: din primele două numere ale ziarului **Vocea României** aflăm, fără îndoială, esenţialul: 1."cel mai frumos discurs (lung) ţinut în Parlament la şedinţa solemnă a fost al lui Corneliu Vadim Tudor". În pofida abilităţii din formulare (care aparţine Carolinei Ilica), se văd de la o poştă colţii împotriva lui Adrian Năstase: el a cuvîntat în numele partidului de guvernămînt, a fost aplaudat de întreaga sală dar - ghinion - echipa Văcăroiu îl preferă pe Vadim; 2. în interviul cu care premierul onorează inaugurarea publicaţiei, el pledează pentru accelerarea ritmului reformei şi al privatizării. Aşadar, avem un şef de cabinet preocupat "să nu pierdem timpul", apreciat şi susţinut de aliaţi preţioşi, cine ce nevoie are să-l schimbe? 3. domnul Tudor Mohora "denunţă", în aceeaşi primă ediţie a ziarului guvernamental, pericolul unei "Europe cu două viteze"; urmează la rînd, ca invitat de onoare (pe spaţiul tipografic ocupat cu o zi înainte de premiere) secretarul de stat Mihai Ungheanu; el arată cu degetul pretinse înstrăinări de patrimoniu pe vremea cabinetului Roman, atunci cînd "tovarăşii" săi nu îndrăzneau să respire de frică să nu-i înghesuie revoluţionarii în gardul vreunei ambasade. Clar: cabinetul Văcăroiu se sprijină pe forţe "sănătoase", care, spre deosebire de duşmanii naţiunii ajunşi pentru scurt timp la putere în '89 , apără interesele ţării şi nu pot dormi de grija valorilor româneşti. De ce să-i înlocuim la urma urmei, cînd "trădătorii" sînt peste tot acolo unde nu e Partida Naţională?

**Vocea României** se aude, deocamdată, mai ales ca un scîncet la sînul aliaţilor. Va creşte el oare, pe distanţa dintre Palatul Victoriei şi Palatul Cotroceni, atît cît să devină clasic răcnet peste Carpaţi şi să îngheţe sîngele în vine tuturor celor care îndrăznesc să scrie altcum, altunde şi altceva? (E.Ş.)

# De la şedinţa de partid la economia de piaţă

## – despre cadrele tranziţiei, cu dl. Cornel NISTORESCU –

**"Chemaţi oamenii de la Minolta" - sună un slogan publicitar, sugerînd unor urechi ca ale noastre, uzate de alt tip de sloganuri, că şi în capitalism trebuie că se face o oarecare politică de cadre, din moment ce ditamai firma îşi ia drept emblemă şi mesaj specific tocmai "oamenii". Dl. Cornel Nistorescu este cunoscut mai ales ca gazetar (director al săptămînalului Expres), dar este şi patron al firmei de publicitate Expresiv şi al postului de radio TOTAL. Ni s-a părut deci, a priori, potrivit pentru o discuţie despre : "oamenii noştri", diferiţi, în mod sigur, de cei de la Minolta.**

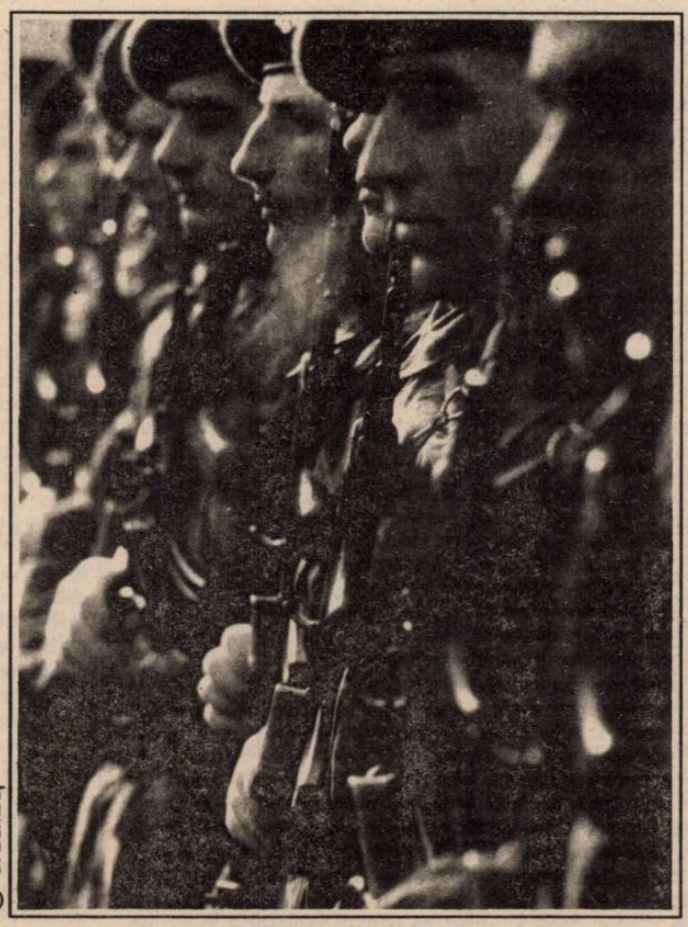

© C. Bumbuţ

**- Vă propun, domnule Cornel Nistorescu, să pornim de la experienţa dumneavoastră personală; ca director şi patron, cum v-aţi ales oamenii pe care i-aţi angajat? Ce criterii au contat în "politica dumneavoastră de cadre"?**

- În 1990, am început cu un grup foarte restrîns de oameni; nu-mi dau seama în ce măsură a fost inspiraţie sau încredere, dar este cert că nu am avut nici un criteriu în selectarea lor - decît buna credinţă, buna cuviinţă şi o stare de graţie pe care nu ştiu dacă trebuie să o numesc entuziasm, nevoie de prospeţime, nevoie de schimbare. Cert este că a fost o selecţie empirică, vizînd un singur lucru (pînă la urmă, nici acesta nu s-a realizat): să fie oameni de caracter. Numai că, în materie de caracter, mulţi par a-l avea şi cu timpul îl pierd: în situaţiile limită, unii oameni suportă nişte mutaţii şi nişte metamorfoze extrem de stranii. Deci, caracterul, bunul simţ şi capacitatea de a judeca detaşat acel moment şi de a gîndi altfel decît marea majoritate a oamenilor au fost hotărîtoare. Cu vremea, a început să conteze din ce în ce mai mult criteriul profesional. Dar nu cred că ştiu - şi ştim - nici acum cu adevărat cum trebuie selectaţi oamenii; şi probabil că n-o să ştiu multă vreme. De-asta şi greşesc şi sînt dezamăgit de ei. Nu ei sînt vinovaţi; oamenii care ratează într-o relaţie cu mine sau cu altcineva nu sînt vinovaţi; sînt doar oameni care au fost greşit evaluaţi.

**- Înseamnă că succesul depinde doar de capacitatea celui aflat în vîrf de a-şi selecta colaboratorii şi de a pune "omul potrivit la locul potrivit"? Cum vă explicaţi atunci acest "eşec" în raport cu patronul (sau managerul, sau directorul sau, în general, cel pus în situaţia de a alege)?**

- Nici eu nu ştiu foarte bine care sînt criteriile după care trebuie să alegi un om. Sigur: profesionalism, ţinută morală etc.; sînt cîteva chestiuni generale pe care toată lumea le ştie, dar cum le aplici? Cum faci aceste criterii funcţionabile atunci cînd e vorba de valoarea unui om? Am avut foarte multe eşecuri în încercarea de a mă întîlni pe aceeaşi lungime de undă cu mulţi alţii. Am avut şi încercări care m-au dus la descoperirea unor oameni extraordinari. Majoritatea celor cărora le-am acordat un credit nelimitat au fost tineri.

**-Dacă ne referim la presă, se ştie că încă din 90, deşi s-au numit "independente", gazetele s-au polarizat în funcţie de poziţia pe care o aveau faţă de putere. A contat - şi contează - în angajarea unui om la un ziar care se cheamă independent ideile lui politice?**

- În '90 este evident că nu puteam lucra cu un om care era un fervent susţinător al FSN-ului. N-aş fi putut depăşi, în relaţiile cu el, faza unui zîmbet condescendent şi amar. Ba chiar cred că acesta a fost un criteriu esenţial atunci: să aibă aceeaşi atitudine ca şi mine şi ceilalţi din echipă, să se simtă şi el înşelat, revoltat, minţit, dezamăgit. Era vorba de o perioadă cu totul specială atunci, care a început să conteze din ce în ce mai puţin; sigur, şi acum contează destul de mult, pentru că un om cu orientări politice de stînga, sau de "Vatra Românească" sau de "România Mare" sau în care să adie izul lui Adrian Păunescu nu are cum să lucreze cu noi. Putem face, desigur, un schimb de idei, dar nu poate participa la construcţia pe care ne-o propunem noi şi la mesajul pe care îl avem de comunicat. Una dintre condiţiile integrării într-o redacţie cum este şi cum era **Expresul** este o totală non-apartenenţă politică. Sigur, fiind o perioadă total dezechilibrată, redactorii au fost mai îngăduitori cu opoziţia la început; era un moment politic de tensiune şi de dezechilibru foarte mare şi cred că e de datoria fiecărui om care gîndeşte să încerce să se aşeze de cealaltă parte a balanţei pentru a o reechilibra, pentru a o readuce la calm, la raţiune, la argumente profunde şi nu la porniri glandulare. Nici acum nu aş putea lucra cu nişte oameni care au anumite înclinaţii politice.

**- Dar în măsura în care gazetele vor învăţa să separe informaţia de opinie şi ziariştii se vor profesionaliza, învăţînd în şcoală tot ce le trebuie, problema modului de a gîndi politic se va mai pune?**

- Un ziarist este obligat totdeauna să gîndească politic - şi să gîndească politica; dar nu să gîndească în spiritul politicii unui partid. De aceea sînt împotriva identificării parti pris-ului gazetăresc cu un partid politic. În mod cert, însă, şi în viitor un ziarist va trebui să gîndească politic. Cum îi vom alege pe acei oameni? Pe baza testelor. Au trecut patru ani de presă şi n-am văzut încă diploma nici unuia dintre oamenii cu care am lucrat şi sper să nu fie nevoie niciodată. Mi-am dat seama că un om care vine pentru a fi angajat nu trebuie să suporte doar contactul cu mine; el trebuie supus unor probe şi confruntat cu echipa, cu oamenii care conduc gazeta şi care trebuie să-l valideze, să-l vadă fiecare din punctul său de vedere. Mi-am propus, deci, să nu mai decid eu singur.

**- Aveţi un om sau un serviciu care se ocupă de "personal"? Credeţi că o firmă particulară are nevoie de aşa ceva, astăzi, la noi?**

- Nu am şi cred că pentru o firmă mică nici nu e nevoie. Vă dau un exemplu: pentru postul de radio TOTAL am dat trei anunţuri, s-au prezentat aproape trei sute de oameni, iar selecţia a făcut-o cea care conduce efectiv acest post - Jeana Gheorghiu. Eu nici n-am participat, deoarece cred că un om care este dirijorul unei orchestre publicistice trebuie să aibă dreptul să-şi facă echipa. Sigur, dacă iese prost, el este responsabil.

**- În ce măsură succesul unei iniţiative particulare depinde, în România de astăzi, de oameni, în raport cu alte componente (capital, tehnologie etc.)?**

- Cred că în proporţie de 110 %. Nici o idee genială nu va putea fi dezvoltată cu nişte oameni incapabili s-o pună în practică. Eu cred că în acest moment România traversează o criză teribilă de oameni, nu de echipamente sau de know how; o criză teribilă de oameni capabili să rezolve o sarcină, un proiect, un detaliu dintr-un proiect.

**- Vi s-ar putea replica în acest caz cu binecunoscutul refren: în România mîna de lucru este bine pregătită, noi avem specialişti competenţi în foarte multe domenii, care i-au impresionat plăcut pe oaspeţii de peste hotare etc.**

-În unele domenii sînt extrem de bine pregătiţi; dar in vitro sau pe un anume teren, într-un anume climat. Competenţe ireproşabile din perioada sistemului lălîu, transferate într-un climat dinamic, de concurenţă, de mare rapiditate, clachează; nu ştiu ce hotărîri să ia, sau au reacţii greşite, sau nu au curajul să ia o decizie. Iar asta e extraordinar de important. Sigur, e foarte comod să te sprijini pe oameni care au lucrat şi înainte şi au o anume experienţă. Pînă la urmă, toată această încercare a societăţii româneşti de a construi ceva nou, peste noapte, cu oameni noi, se dovedeşte puţin iluzorie. Nu poţi imagina că iei un simplu inginer cu trei ani de studii şi-l pui director peste 15.000 de angajaţi. Dar în acelaşi timp, îm mod sigur, NU varianta competenţelor şi a profesioniştilor de altădată reprezintă soluţia. Ei sînt doar o tranziţie, o variantă provizorie, o nevoie de neocolit, dar nu sînt soluţia progresului real. Bineînţeles, ei nu trebuie eliminaţi, dar nu cred că au nici nervul, nici dinamismul, nici abilitatea, nici elasticitatea pentru a face faţă unui nou ritm de viaţă, unei noi campanii de eficienţă, de schimbare, de devenire.

**- În acest context, cum priviţi ceea ce a primit deja numele de "restauraţie de oameni, nu de sistem"? Cum vedeţi faptul că partidul aflat la putere îşi numeşte în toate funcţiile, mai mari sau mici, oamenii săi? Exercită el un drept democratic (aşa cum afirmă), decurgînd din însuşi statutul său de partid de guvernămînt?**

- Toată această campanie de restauraţie este o campanie a slăbiciunii oamenilor aflaţi la putere. Din ea se văd foarte multe. Dar este şi naturală. Dacă luăm familia lui Ceauşescu, dincolo de toate conotaţiile psihologice ale comportamentului său, mai apare şi un lucru foarte simplu: şi-a plasat membrii familiei în poziţii importante din nevoia de încredere. Cum vă puteţi imagina că un partid care reprezintă conservatorismul societăţii româneşti, partea ei inertă, partea ei de frică în faţa schimbării, s-ar putea baza pe studenţi sau pe absolvenţi de 25 de ani? Mi se pare omeneşte să se bazeze pe colegii de generaţie, pe colegii de şantiere naţionale, de UTC, pe oameni cunoscuţi, care nu s-au înşelat reciproc în campaniile socialismului sau, în orice caz, ştiu cum se aplică regulile înşelătoriei. Deci nu pot să folosească o altă generaţie cu care sînt incompatibili în gîndire. Cum o să pună ministrul sănătăţii ca director un doctor de treizeci de ani care îi spune că tot ce face e absurd? O să pună un medic mai în vîrstă, căruia eventual îi este şi îndatorat încă din anii '50. Resurecţia cea mai teribilă este în medicină, în învăţămînt, pentru că o generaţie nu cedează puterea cu una cu două. Sînt la mijloc relaţii personale, biografii comune, un mod de a înţelege lumea - o întreagă serie de factori care explică acest proces. Şi nici nu se putea altfel; nu pot să-mi imaginez că un guvern cu Dăscălescu, sau cu Verdeţ, sau cu Păunescu, sau cu Iliescu, sau cu Văcaru sau cîţi or mai fi din aceeaşi gamă ar putea să rişte şi să meargă pe mîna altei generaţii, cu care nu au în comun decît aerul pe care îl respiră şi perimetrul geografic prin care trec: sînt ca nişte trenuri care nu se încrucişează niciodată.

**- Este vorba, aşadar, mai degrabă despre un conflict între generaţii şi mentalităţi decît despre unul ideologic şi de interese?**

- Şi de interese, şi de mentalităţi, şi de generaţii. Este, după părerea mea, un alt semn al tranziţiei. Cine-şi putea imagina... De fapt, **eu** mi-am putut imagina că societatea românească poate trece foarte rapid de la un anumit sistem de a gîndi la altul. A fost o iluzie. O iluzie pe care cred că a trăit-o toată generaţia între 30 şi 40 de ani. E clar că nu se poate. De la şedinţa de partid la economia de piaţă trebuie să treci puţin prin faza Văcăroiu şi faza Gherman. Pentru că altfel ar înnebuni lumea, n-ar înţelege nimic. Mă tot gîndesc ce ar însemna în România acum un guvern liberal cu oameni de 35-40 de ani? Ce-ar pricepe – nu noi, nu lumea din mediile urbane – restul ţării? Cît ar pricepe, cîtă adeziune i-ar da? Nu foarte mare, mă tem. Deşi un asemenea guvern probabil că ar reprezenta un salt teribil pentru România, o credibilitate mai mare şi o sporire a ritmului de schimbare. Dar cred că ar fi privit cu gura căscată de lume şi ar da naştere la insatisfacţie şi revoltă.

**- Ce şanse acordaţi atunci partidului de guvernămînt în tentativa sa de a-şi numi peste tot oamenii de încredere? Mai poate avea succes astăzi o asemenea "politică de cadre"?**

- În mod cert, puterea nu este eternă. Ei pot avea iluzia că îşi consolidează poziţiile, dar asta nu înseamnă că e şi adevărat. Ei au sentimentul că pot controla întreaga societate, însă în acelaşi timp poziţia le este erodată de chiar incapacitatea lor de a schimba ceva, de a-i ajuta pe oameni să-şi schimbe viaţa. Practic, ei îşi construiesc propria capcană, pentru frica de a gîndi curajos; îşi construiesc monumentul propriei căderi. Îmi aduc aminte de o glumă care circula pe vremea cînd eram la **Viaţa studenţească**: o delegaţie revoluţionară a studenţilor s-a dus în Himalaya pentru a pune o placă comemorativă în locul din care nu se mai poate întoarce. Cam asta este restauraţia: o campanie spre a marca altitudinea neputinţei de unde vor cădea.

**- În ce măsură concurenţa între stat şi particulari se va transa, de o parte sau de cealaltă, şi în funcţie de capacitatea de a atrage oamenii competenţi (şi mă gîndesc mai ales la faptul că tot mai mulţi specialişti migrează dinspre întreprinderile de stat către cele private)?**

- Eu unul, nu mă simt în concurenţă cu statul. Acum văd că Guvernul vrea să pună presa particulară în competiţie cu presa guvernamentală - e o glumă drăguţă, un fel de **Răcnetul Carpaţilor**. Eu mă simt în competiţie cu mine însumi şi cu ceilalţi care se produc pe acest teren. O competiţie cu statul nici n-o poţi cîştiga, decît în plan politic. Eu pur şi simplu am încercat să fac ceva şi nu ştiu în ce măsură voi reuşi. Uneori sînt foarte sceptic, dar a doua zi îmi refac toată încrederea şi o iau de la capăt. Cert este că iniţiativa particulară are în spatele ei o energie teribilă: este dorinţa de a deveni a omului, de a confirma, de a însemna ceva. Această dorinţă oxidează toată inerţia statului, toată incapacitatea lui de a merge în pas cu vremea. Sigur că lumea va plăti cu foarte mulţi nervi, cu foarte mult timp pierdut, cu foarte multă sudoare această spargere a stîncii. Nu sînt nici împotriva controlului statului. Cine Dumnezeu să se ocupe de societatea asta şi-aşa bramburită şi haotică? Statul nu trebuie distrus, Doamne fereşte, trebuie doar să-şi înţeleagă funcţiile, rolul, locul, pîrghiile pentru ca o societate să funcţioneze eficient, corect, democratic. Deci n-am nimic cu statul - să-i dea Dumnezeu sănătate! Dar am ceva cu statul care e prost şi e împotriva mea şi împotriva tuturor şi ne încurcă viaţa; pentru că fiecare dintre noi face parte dintr-un stat, sîntem, fiecare, o parte din acest stat - şi-atunci înseamnă că ne dăm singuri palme? Cam asta se întîmplă acum.

Interviu realizat de
Mircea VASILESCU

# - Domnule Mohora, de ce a căzut P.C.R.?
# - Din prea multă guvernare fără opoziţie.

## - interviu cu Tudor MOHORA, vicepreşedinte al PSM -

**Un cuvînt a cutreierat vieţile noastre în a doua jumătate a secolului XX: "cadrele". Atente pînă la nuanţă la evoluţia limbii, dicţionarele noastre care înregistrează 8 cuvinte derivate din "miorlau" (DEX) ori, în Micul Dicţionar Enciclopedic, numai 6, dau "cadrelor" o definiţie zgîrcită, precizînd că e un substantiv neutru, plural, provenit din limba rusă. Birou/ serviciu de cadre, inspector, şef de..., cadrist/ cadristă (pop.), dosar de cadre, referinţă de..., politică de cadre, verificarea, promovarea, rotirea cadrelor, şcoală de cadre, rezervă/ pepinieră de..., cadre de partid ş.a., cu tot ceea ce au însemnat ele în "etapele construirii noii societăţi" - rămîn fără înţeles pentru omul viitorului, dacă recurge la dicţionare. În povestirile părinţilor sau bunicilor lui - cuvîntul părea să fie, mai degrabă, un sinonim pentru "soartă".**

**Încercăm să lămurim cîteva din sensurile acestui cuvînt-cheie al timpului nu prea demult trecut, apelînd la un dialog cu dl. deputat Tudor Mohora, vicepreşedinte al P.S.M.**

**Tita Chiper:** Ce credeţi: lozinca anilor de început a dominaţiei partidului unic a fost aleasă fiindcă era simplă, uşor de memorat, premonitorie totodată (referindu-se, poate, şi la viitoarele "servicii de cadre" care într-adevăr au hotărît totul) sau fiindcă ea fusese formulată de Stalin?

**Tudor Mohora:** Este clar o lozincă de epocă, una de import, dar care exprima şi o anumită realitate politică. La ce mă refer? În 1944, P.C.R. a ieşit la lumină cu nu mai mult de 1000 de membri, nefiind un partid de masă, ci, evident, unul de cadre. În acest caz era absolut necesar ca decizia politică să fie în mîna unui număr redus de membri de partid, care erau membri de bază ai partidului, ceilalţi (cei noi) trebuind să graviteze în jurul lor. Ideile socialiste, bine folosite de comunişti, chiar dacă sub ocupaţie străină - principiile de egalitate, de justiţie socială, acţiunile de trecere în patrimoniul statului a unor averi, multe din ele de provenienţă frauduloasă, împroprietărirea ţăranilor şi altele - au condus practic la o ataşare a unei mari părţi a populaţiei, a intelectualităţii, în mod cinstit, la ideile socialiste; chit că, atunci, ele erau manipulate din umbră pentru servirea imperiului de la răsărit. Nici nu cred că s-ar fi putut adopta în epoca istorică dată, la noi, avînd în vedere modul cum a pornit la drum PCR, o altă lozincă mai adecvată: cadrele trebuiau să hotărască fiindcă el era un partid de cadre. După 1965, printr-o voinţă politică exprimată prin mai multe congrese şi printr-o orientare politică, partidul tinde să devină de masă; apoi, în timp, în "viziunea luminoasă" urma să se contopească cu societatea şi chiar să dispară de pe scena istoriei - într-o societate perfect omogenă. Abandonarea ideii unui partid de cadre în favoarea unuia de masă - abandonarea, de fapt, într-o oarecare măsură, a modelului de tip sovietic, s-a produs după ce PCR a propus o deschidere pe care pînă la un anumit punct a şi realizat-o; plecarea trupelor ruseşti din România în 1958, atragerea intelectualilor în partid în '62-'63, declaraţia din aprilie '64 marchează etapele unui proces abil şi dificil, deopotrivă. Ceauşescu n-a fost singurul care a marcat epoca de deschidere, chiar dacă, pentru a-şi crea o anumită poziţie politică, el a dus mai departe decît oricare din înaintaşii săi legarea socialismului de naţional.

Logic, astfel, că după '65 chiar în materie de cadre poziţia/ demersul au avut trăsături distincte faţă de perioada anterioară.

**T.C.:** Dacă citesc un pasaj din Raportul la Congresul IX, nu găsesc mari diferenţe, nici în formularea obiectivelor, nici în limbaj: "Singurul criteriu de judecată a valorii oamenilor care trebuie să stea la baza politicii de promovare în funcţii de răspundere este capacitatea de a rezolva cu competenţă sarcinile, verificată în procesul activităţii practice, aportul adus la aplicarea politicii partidului". Competenţa, amintită, priveşte exclusiv domeniul politic.

**T.M.:** Este, totuşi, competenţă, este, totuşi, referindu-se la cadrele de partid, nu la cele din economie sau din alte sectoare ale societăţii, ci la activişti. Originea socială şi devotamentul faţă de partid - criteriile de promovare ale anilor '50, cu toate că nu dispar, nu mai prevalează.

**T.C.:** Altfel spus, după '65, "revoluţionarul de profesie" trebuia să exercite o profesie... nu-l mai găsim în prim plan?

**T.M.:** Ba da, îl găsim, tot la Ceauşescu, îl găsim, cum nu, în ultima perioadă. A apelat în 1971 la acest mit al tinereţii sale; în '71 a fost începutul; în 1975 - desăvîrşirea stagnării - să spunem; dar, pînă atunci putem afirma că el a fost, într-un fel, precursorul lui Gorbaciov în România... Şi, totuşi, ce i-a dat mîna lui Gorbaciov să facă într-o ţară ca a lui, unde nu trebuia să dea seamă Ungariei sau Poloniei, era mult mai greu de făcut la noi... În ultima parte a vieţii lui, Ceauşescu a devenit, probabil, unul din cei mai convinşi staliniştiprin practică, nu în forma de expunere, inclusiv în problemele de cadre.

**T.C.:** Chiar dacă nu mai erau numiţi aşa, "revoluţionari de profesie", veţi fi de acord că rotirea continuă, nefixarea activistului într-un domeniu în care să atingă/ demonstreze competenţa, devenise regulă şi fapt. Virgil Trofin trece de la UTM la armată (sau invers), apoi la mine, apoi la agricultură, la cooperaţie, nu mai ştim unde, în final - iar în agricultură. E doar un exemplu, ştiţi probabil mai multe.

**T.M.:** Am citit o teorie a unor politologi americani care pun în evidenţă un aspect pe care nici clasicii marxismului, nici clasicii socialismului românesc nu l-au avut în vedere: între ieşirea din subdezvoltare şi modelul de democraţie al ţărilor occidentale e o contradicţie. Ieşirea din subdezvoltare obligă la concentrarea eforturilor de nivel naţional într-o singură direcţie precisă; că asta o face stînga sau dreapta - nu interesează în demonstraţie. Eu sînt necondiţionat acum pentru democraţie, nu adeptul centralismului, nicidecum: dar explic, încerc să explic ce a făcut posibilă dezvoltarea accelerată a României. În perioada interbelică am avut şi capitalism şi democraţie: n-am avut însă nici dezvoltarea Elveţiei, nici a Franţei, cu toată că resursele de care dispunea ţara ne-ar fi permis.

Cînd se clădea o economie în embrionul ei, aceşti activişti au avut menirea de a concentra efortul naţional. Pe ce s-a întemeiat competenţa lor? Pe acest demers social pe care le-au înţeles, au fost şcoliţi ca să-l înţeleagă...

**T.C.:** Credeţi că efortul naţional nu s-ar fi făcut şi prin mobilizarea forţelor democratice?

**T.M.:** La început, lupta politică a dus la pierderi, ireparabile, de valori umane - fruntaşi ţărănişti, liberali, chiar comunişti de valoare, Pătrăşcanu, de exemplu.

**T.C.:** Aş vrea să revenim, totuşi, la cadre. A propos: un elogiu des folosit în trecut, o formă de apreciere născuse expresiile consacrate: "un cadru de bază", "un cadru de nădejde" - construcţii bizare, de fapt. "Cadru" - nu este înregistrat de dicţionare decît cu sensul de "ramă, mediu înconjurător, limită, schelet".

**T.M.:** După '65, inclusiv prin statut, activistului de partid nu i s-a mai spus "cadru", iar prin hotărîri anume i s-a impus să înveţe carte: aşa s-au selectat muncitori sau intelectuali proveniţi din muncitori şi s-au trimis la şcoli şi apoi în aparatul de partid - economişti, ingineri, e drept, mai puţin artişti, poeţi - pentru că societatea era orientată spre producţia de bunuri materiale, cu prioritate. Bunurile spirituale, să fim cinstiţi, nu erau prioritatea nr. 1. Munca de control, pe care aceşti oameni urmau să o facă, se desfăşura, acum, într-o altă etapă, într-un timp al revoluţiei tehnico-ştiinţifice. Prudentul F.M.I. de azi ne-a dat miliarde de dolari în anii '70, cu care am realizat industrii de vîrf, nu din filantropie, nici vorbă, ne-a dat pentru că eram "oaia neagră" şi rebelă a Estului, ţara care păstra relaţii cu Israelul, stabilea relaţii cu R.F.G., nu intra în Cehoslovacia cu Tratatul de la Varşovia etc. Practic, s-au plătit nişte servicii reale făcute Occidentului, care vroia o politică de deschidere, vroiau să facă o breşă aici, sau în Polonia etc. - unde se putea... Cu noile tehnologii nu mai mergea fără şcoală şi competenţă.

**T.C.:** Şi totuşi deşi aveau diplome şi doctorate şi studii - făcute normal, nu, cum se spunea, numai pe "puncte", la f.f. sau la seral...

**T.M.:** ... dar au făcut şi acolo...

**T.C.:** Totuşi, vă întreb, de ce nu erau crezuţi? De ce un activist de partid nu era crezut că e competent în meserie?

**T.M.:** Nu sînt de acord. Dacă n-ar fi fost crezuţi, rezistenţa faţă de sistem ar fi fost mai mare, răbufnirile de nemulţumire s-ar fi manifestat mult mai dinainte. Acum vă întreb eu: mi-aţi putea răspunde de ce au fost crezuţi, atît cît au fost crezuţi?

**T.C.:** Nu.

**T.M.:** Sigur, nu neg, a fost şi concepţia că partidul unic va dăinui pînă în comunism şi atunci nu se punea problema ca un activist de partid să ajungă un mare meseriaş în domeniul său de bază. De multe ori nici nu era lăsat să o facă. Înainte de '65, cînd un activist se gîndea la meseria lui şi năzuia să n-o uite, era considerat ca unul care abdică de la statutul lui de activist de partid, conform căruia trebuia să aibă încredere nestrămutată că partidul se va îngriji de el întotdeauna.

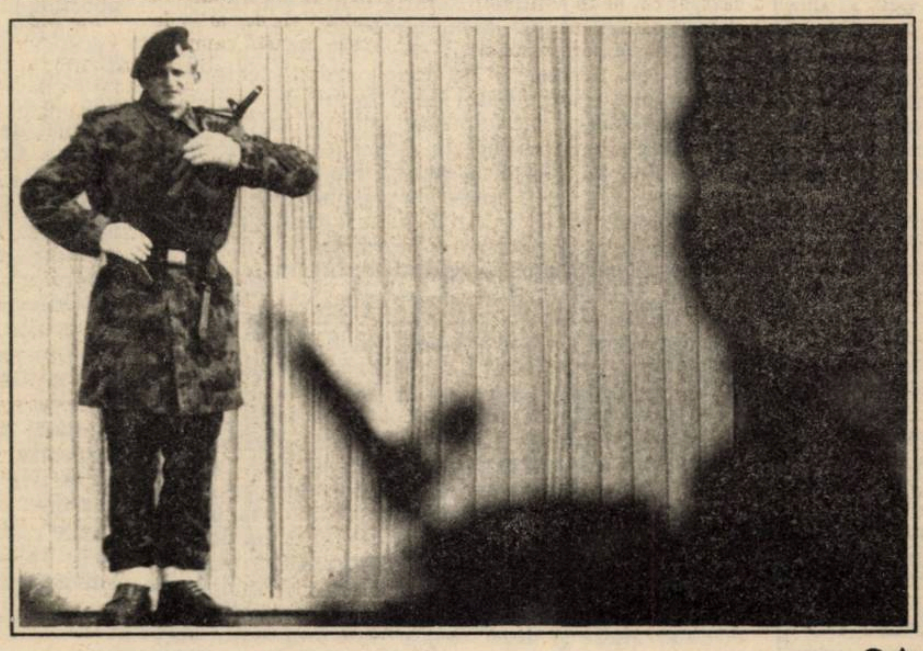

© C. Bumbuț

Cînd activiştii au început să aibă şcoli şi titluri ştiinţifice, chiar în fişa personală era stipulat distinct: titlurile ştiinţifice, ce lucrări, ce forme de învăţămînt au mai fost absolvite etc. Eu nu vreau să spun că erau determinante: importante, da. Determinante, în ultimii ani, deveniseră iarăşi - procentul de promovare pe origine, din rîndul muncitorilor etc. - criterii practic depăşite de nivelul de cultură al populaţiei.

**T.C.:** Ca fost preşedinte al UASCR vă mai amintiţi care era prima îndatorire a unui student, conform statutului?

**T.M.:** Învăţătura.

**T.C.:** Asta era a cincea... Vroiam să vă întreb, de fapt, cum funcţiona o bună selectare a cadrelor, nu neapărat politice, ci în economie, învăţămînt, arte, de vreme ce activitatea în UASCR adăuga sutimi la media anuală?

**T.M.:** Era, de fapt, un principiu deloc socialist, cînd activitatea politică/ revoluţionară o cuantifici şi o recompensezi în sutimi care ridică media la repartiţie, nu mai e activitate revoluţionară...

**T.C.:** Dle Mohora, aveţi o privire dinăuntru care vrea să examineze mai complex lucrurile pe care le-am trăit. Vă întreb: de ce a căzut PCR-ul?

**T.M.:** Din prea multă guvernare fără opoziţie.. Şi din lipsa unui nucleu reformator în interior, care să poată permite schimbări, în acord cu pulsul real al situaţiei sociale. Una din cauzele pentru care PCR nu i s-a oferit şansa de a se păstra, cu schimbarea denumirii, ca la bulgari, ca la unguri, este pentru că nu s-a cristalizat un curent reformator al cadrelor de partid; nu a fost posibil, sistemul de urmărire poliţienească era perfecţionat şi prevala.

**T.C.:** Cînd/ dacă veţi prelua puterea, aţi fi capabili să puneţi un prim-ministru independent sau de altă orientare politică? (Un geniu financiar liberal sau ţărănist, un mare scriitor din alt partid, să zicem? Ipoteze...)

**T.M.:** Dacă eşti un partid serios nu te joci cu termenii: nu eşti socialist şi în acelaşi timp ai soluţii liberale. Noi ne definim ca un partid serios, nu pe sclipiri de geniu, pentru că în politică nu astea au relevanţă, ci consecvenţa doctrinară şi coerenţa demersului. N-am opta nici pentru un independent: ar însemna că n-avem personalităţi în partid; atunci pe ce am contat cînd am făcut propagandă electorală şi am promis soluţii la problemele ţării? Noi, dacă vom avea un prim-ministru, vom avea un socialist strălucit, nu un liberal strălucit.

**T.C.:** Ce criterii avansaţi pentru selectarea tinerilor din partidul dvs. în vederea promovării politice? Ce soluţii?

**T.M.:** În pluralism trebuie să adopţi formele de promovare ale acelui sistem, experienţa cîştigată în partidul unic n-are cum fi folositoare, nu prea poţi să extragi mare lucru din trecut. Noi vrem să atragem personalităţi şi valori, necesare, în primul rînd, pentru funcţii de conducere. Valoarea să fie primul argument, însoţită/ dublată de devotament faţă de partid. Competenţă, valoare, aderare la principiile socialiste - acestea sînt marile criterii ale noastre. Soluţiile vor veni în timp, în funcţie de situaţia concretă. Oricum, una va fi constantă: nimic din ceea ce a fost bun (dacă a fost!) în trecut nu trebuie distrus... După '89, un timp, am zis că nu mai intru în politică: de cîteva luni stăteam în casă, încercam să-mi reclădesc echilibrul interior - pentru că noi ne-am rupt de trecut, numai superficialii cred că n-a existat o ruptură în eul fiecăruia; dar singur nu mă simţeam capabil să-mi reclădesc echilibrul, să-mi răspund la o întrebare tulburătoare pentru mine: :"am fost, oare, într-un partid de criminali?". Am reintrat între oameni să aflu adevărul meu şi al altora, să comparăm , să evaluăm împreună, să cercetăm răul cu toată necruţarea. Revelaţia am avut-o în iulie '92, la Conferinţa Naţională PSM, cînd am descoperit adevărata solidaritate umană, nu solidaritate din asta trivială, nu ne strînsesem acolo să ne batem cu petale de trandafiri, s-au spus lucruri dure, ne-am confruntat pe nu puţine lucruri. Solidaritatea în numele ideilor socialiste curate, originare, m-a redat mie însumi. Acum ştiu ce sînt: şi ştiu şi cum sînt şi lîngă cine sînt, oameni cu care, în libertate şi pluralism, am ales să fiu solidar.

Tita CHIPER

# La I.O.R.

Industria Optică Română, după cum multă lume ştie, este reprezentată de o singură unitate (I.O.R.), avînd un personal supercalificat. Cu toate acestea, oficiile de şomaj gem de foştii ei lucrători, care au fost daţi afară pe capete şi care cu greu se mai pot reangaja, de multe ori, numai cu preţul renunţării la acea serioasă calificare. Aşadar, din puncul de vedere al politicii de cadre, I.O.R.-ul se află într-o stare cu totul nefirească. Au fost concediaţi aproximativ 5 mii de oameni, cam două treimi din numărul angajaţilor din 1989. Din cei rămaşi, mai mult de jumătate sînt în şomaj tehnic. Oamenii se tem că întreprinderea lor va ajunge o biată cooperativă de reparat ochelari. Nimeni nu se îndoieşte de faptul că, în trecut, diagrama era umflată, însă nu într-o asemenea enormă proporţie.

Deplasîndu-ne la faţa locului pentru a vedea mai de aproape fenomenul, am constatat că I.O.R.-ul, pur şi simplu fierbea. Nemulţumirea salariaţilor atinsese punctul critic. Sindicatul tocmai convocase o conferinţă de presă pentru ziua următoare, cu intenţia de a anunţa declanşarea unui conflict de muncă, iar portarii, aflaţi pe baricade, stăteau cu ochii în patru, gata să astupe orice loc pe unde puteau pătrunde jurnalişti. Aceştia trebuiau să sosească numai a doua zi, la ora stabilită şi să fie însoţiţi pînă la sindicat, pe drumul cel mai scurt. Directorul general, pentru orice eventualitate, era plecat în concediu, iar ceilalţi directori, aflînd că un ziarist vrea să stea de vorbă cu cineva din conducere, şi-au pasat pisica de la unul la celălalt, pînă la domnul Lupu, taman şeful personalului. Acesta, însă, s-a eschivat la rîndu-i, dîndu-ne de înţeles că nu are voie să dea relaţii presei. Am priceput în cele din urmă că întreprinderea este de interes strategic, aşa că nu mai comentăm anumite restricţii. Dar în acest caz, este cu atît mai greu de înţeles cum a devenit falimentară şi cum de nu mai e nevoie de opticieni cu înaltă calificare şi de mecanici de mare precizie. Am căutat să aflăm răspuns, de la oameni şi de la liderii sindicali. În primul rînd ne-a interesat care e mecanismul după care se fac disponibilizările de personal.

În urma unor calcule, la nivelul conducerii se stabilesc, pe categorii, procentajele de salariaţi care trebuie concediaţi. Maiştrii de la locurile de muncă sînt cei chemaţi să alcătuiască listele concrete de persoane, în funcţie de procentajul indicat. Aceste liste, centralizate la serviciul de personal, se mai pot modifica, la intervenţia sindicatului sau a şefilor de compartimente. Urmează disponibilizarea efectivă. Deci nu mai există şefii de cadre care să taie şi să spînzure ca înainte, dar procedeul rămîne, totuşi, destul de arbitrar. Ne-am pus întrebarea dacă treimea de salariaţi rămasă nu constituie în aceste condiţii, crema cremelor. Se pare că nu-i aşa, fiindcă, deşi s-a încercat conservarea personalului mai bine pregătit, pe lîngă pilele şi defecţiunile inerente (în urma cărora a plecat cine trebuia să rămînă şi invers), o parte dintre oamenii cei mai valoroşi au plecat din cauza salariilor foarte mici. Unii, foarte buni, s-au angajat la Optinova sau au plecat în străinătate (un optician bun se formează în 20 de ani, iar într-o ţară ca Germania, poate fi plătit cu 50-60 de mărci pe oră), în vreme ce alţii s-au făcut vînzători, barmani şi aşa mai departe, preferînd să cîştige mai mult, decît să-şi continue meseria. A existat deci şi o selecţie firească, bazată pe nevoile şi dorinţele de cîştig ale fiecăruia. Domnul Eugen Jalbă, lider sindical, e de părere că disponibilizarea oamenilor nu s-a făcut nici măcar după un plan bine conceput. Schema de organizare nu s-a modificat, s-a restrîns doar. Aşa se face că, unii din cei rămaşi sînt acum suprasolicitaţi, iar alţii nu-şi prea găsesc locul. În mod normal întreprinderea trebuie să fie foarte rentabilă, mai ales că este unică în ţară. Nu s-a creat, însă, un compartiment de marketing corespunzător, care să asigure vînzările şi rezultatul este existenţa unui stoc considerabil de microscoape şi sisteme optice de foarte bună calitate nevîndute, deşi bineînţeles, sînt mai ieftine decît cele din import. S-a ajuns în stadiul în care se pune mereu problema să mai fie concediaţi oameni pentru a se putea plăti salariile şi indexările, care oricum, nu se dau în totalitate. În aceste condiţii, din cinci revendicări sindicale, două se referă la cadre de conducere, una cerînd înlocuirea directorului general, col. ing. Ioan Lihet, pentru slaba gestionare a forţei de muncă (!), iar cealaltă, la necesitatea ocupării postului de director de producţie, rămas vacant de 3 luni.

Fără a intra în detalii, să mai spunem că directorul Ioan Lihet şi-a dat demisia în iunie, ca urmare a unei revolte spontane a oamenilor, în prezent ocupînd, însă, acelaşi post, fiindcă, după toate aparenţele, guvernul doreşte menţinerea lui. Cheia întregii.probleme se pare, deci, că stă tocmai în politica de cadre, dar nu a celor de la bază, care sînt la locul lor şi pot fi foarte utile, ci a celor de conducere. Aici e buba, criza cadrelor de conducere, care sînt fie slab pregătite din punct de vedere managerial, fie timorate şi încorsetate de anumite indicaţii sau restricţii prost înţelese.

I.O.R.-ul nu este decît un exemplu, într-o situaţie similară găsindu-se şi industria aeronautică şi alte ramuri de vîrf, cu personal ultracalificat, ramuri pe care, de bine de rău, le avem în ţară. Guvernul se implică în aceste sectoare, nu prin elaborarea unor programe de revitalizare, nici prin subvenţionări, ci prin menţinerea sau numirea unor directori bine verificaţi şi docili, potrivit concepţiei că fiind vorba de sectoare strategice, aceştia trebuie să fie de încredere, să ştie să lucreze cu secrete şi aşa mai departe. O fi ceva adevăr şi în asta, dar mai adevărat este că prea adesea, acestor oameni le lipseşte spiritul de iniţiativă, nereuşind să se descurce în noile condiţii ale etc. etc. Sectoarele de vîrf ar putea trage înainte întreaga economie, dacă ar funcţiona bine. Pentru asta, însă, trebuie stabilit: facem economie sau facem militărie. Deocamdată, cum se vede, unora li s-a ordonat: "Rupeţi rîndurile!" iar altora: "La stînga-mprejur!" şi :"La loc comanda!"

Andrei MANOLESCU

© C. Bumbuţ

# TRĂIM ÎN PLIN PARADOX

Dacă am face un inventar exact al specialiştilor autentici am constata că – în comparaţie cu alte state (avansate) – în România există o supraabundenţă de profesionişti bine şcoliţi. Ce lipseşte însă este cadrul instituţional adecvat care să le pună în valoare talentul şi pregătirea. Şi mai lipseşte voinţa de schimbare la mulţi dintre cei ce lucrează în diferitele zone ale societăţii.

Există, se înţelege, profesionişti cu voinţă de schimbare, dar numărul lor pare insuficient pentru a se produce schimbarea într-un tempo acceptabil şi în condiţii suportabile. Pînă în decembrie 1989 aproape toţi oamenii din România au tînjit după schimbare, au dorit schimbarea. Apoi au considerat că dorinţa a fost suficientă şi datoria de a opera schimbarea revine altora. Cine puteau fi aceşti "apostoli ai schimbării" nu i-a mai interesat. Şi s-au oferit o mulţime de nechemaţi şi de impostori. Efectele au nemulţumit, au nedumerit şi au dus la deziluzie – pare-se la deziluzie generalizată. Ori, cînd e vorba de "politică", adică de implicarea activă în viaţa cetăţii – nu sînt permise nici iluzionările nici deziluzionările. Se cere doar voinţă, claritate în demersuri şi perseverenţă, dincolo de vicisitudinile temporare.

În Anglia, pentru a candida din partea unui partid într-o circumscripţie electorală trebuie să parcurgi drumul greu al selecţionării. E adevărat că acolo în fiecare partid candidează un singur om pentru o circumscripţie. Dar omul acela reprezintă partidul şi dacă nu-l reprezintă bine prestigiul partidului se duce de rîpă; fiindcă prestigiul unui partid nu derivă din firmă sau doctrină – un domn de la PNL vorbea mai deunăzi la TV Iaşi de puritatea ideilor liberale (sic!) din punct de vedere doctrinar, crezînd că astfel se va drege blazonul feştelit al partidului – ci din energia, competenţa şi onestitatea celor ce s-au angajat în realizarea unui anumit program practic (presupunînd că programul respectiv este realist). Relaţia dintre partid, care este reprezentat prin firma ideologică dar, mai ales, prin program şi politicienii ce susţin programul este biunivocă. Un partid cu un program excelent se compromite iremediabil dacă "activiştii" săi sînt nişte hahalere iar oamenii politici talentaţi şi competenţi se descalifică la rîndul lor dacă acceptă, din raţiuni de disciplină sau oportunism de partid, să susţină programe fanteziste sau aberante.

Cu mult timp înainte de alegeri, cei ce se consideră apţi pentru a candida la un loc în parlamentul britanic îşi anunţă dorinţa de a intra în competiţie depunînd la sediul partidului un curriculum vitae şi comunicînd datele personale necesare pentru ca selecţionerii locali să-şi formeze o primă impresie. Pentru o singură candidatură se depun uneori şi o sută cincizeci sau chiar două sute de opţiuni. După o analiză serioasă se reţin pînă la douăzeci de ofertanţi (de profesiuni diverse; nu neapărat absolvenţi ai unor institute de înalte ştiinţe politice) care sînt supuşi unor teste severe pentru a se vedea nivelul lor de cunoştinţe politice, economice, istorice etc. În cele din urmă rămîn în cursă doi sau trei aspiranţi la poziţia de candidat pentru circumscripţia respectivă. Cei doi sau trei finalişti se prezintă în faţa adunării membrilor de partid din circumscripţie şi după ce-şi expun programul sînt supuşi la un adevărat baraj de întrebări din partea asistenţei (în care se află şi presa). Apoi, prin vot, se decide cine va reprezenta partidul la viitoarele alegeri. "Profesionişti" în sensul vehiculat la noi sînt numai agenţii electorali (în 1992 Partidul Conservator avea circa două sute) – care nu candidează! – şi personalul tehnic al partidului. Circumscripţiile electorale se definesc relativ clar – majoritar pro-conservatoare sau pro-laburiste, de pildă, sau marginale, adică acelea în care succesul partidului este nesigur. Candidatul dintr-o circumscripţie marginală ştie din start că are şanse minime de reuşită dar îşi pregăteşte campania personală informîndu-se cît mai complet asupra problemelor de interes naţional şi regional şi asupra istoriei desfăşurării alegerilor în acea zonă – şi îşi duce lupta electorală cu energia celui hotărît să cîştige. Dacă se constată că a obţinut un număr de voturi mai mare decît cel scontat potrivit sondajelor de opinie şi tradiţiei – la următoarele alegeri candidatul va fi trecut într-o zonă sigură şi va ajunge în parlament sau dacă este foarte îndrăzneţ va încerca să transforme circumscripţia marginală într-una sigură pentru partidul său. Oricum va obţine o poziţie în cadrul stafului politic regional sau naţional al partidului fiindcă rezultatele sale arată că ştie să-şi facă înţeles mesajul politic. În circumscripţiile sigure, deputatul care-şi depune din nou candidatura, însă nu şi-a respectat în legislatura anterioară obligaţiile asumate în faţa alegătorilor săi, va înregistra o substanţială pierdere de voturi sau chiar va fi respins. Este adevărat că prestigiul partidului în plan naţional – în cazul cînd partidul este la putere – influenţează pozitiv sau negativ alegerile din circumscripţii şi mai ales alegerile pentru administraţia locală – unde procedura de desemnare a candidaţilor este destul de asemănătoare – dar cînd e vorba de partide aflate în opoziţie, prestaţia candidaţilor este hotărîtoare.

La noi se candidează pe liste de partid. Listele se alcătuiesc după ureche şi după relaţii, cu binecuvîntarea obligatorie a conducerii centrale. Nu văd de ce nu ar fi posibilă o alcătuire a listelor pe criterii de competenţă după modelul schiţat mai înainte. Componenţa parlamentului actual, judecînd după rezultatele activităţii legislative şi după apariţiile publice ale "aleşilor", nu are cum să inspire optimism. Şi dacă vom continua în viitor cu aceleaşi tehnici de "selecţie", numărul specialiştilor, al "cadrelor", va descreşte ameninţător.

Criteriile de selecţie pentru "cadrele" din toate domeniile de activitate au fost pînă în decembrie 1989 în primul rînd politice şi de-abia în al doilea rînd profesionale. Acum criteriul politic pare desuet. Cine se înscrie într-un partid o face pentru că are afinităţi cu fundamentele teoretice ale partidului respectiv. De aici încolo trebuie să intre în funcţie criteriile valorice. Deocamdată trăim în plin paradox: avem specialişti de prim rang, potenţiale "cadre", dar nu ştim, nu sîntem în stare sau nu vrem să-i selecţionăm biruindu-le reticenţele şi convingîndu-i să intre în prim-planul vieţii publice.

Horia Florian POPESCU

# ÎNVĂŢĂMÎNTUL TRANZIŢIEI SAU TRANZIŢIA SPRE ÎNVĂŢĂMÎNT

Vremea studenţilor implicaţi în lupta cetăţii a trecut. Acum patru ani, tinerii amfiteatrelor reprezentau o forţă, mai mult, o autoritate într-un aparent vid de raportări. Pas cu pas, cadrele disponibilizate de Revoluţie s-au reabilitat în faţa poporului, îmbrăcînd pulovere şi manevrînd vorbe la îndemîna tuturor. Pînă într-acolo, încît nimeni nu mai ştie cine şi-a pus viaţa în joc acum cîteva ierni: tinerii sau aceia, astăzi mai mulţi ca oricînd.

Studentul român al anului '93 reuşeşte cu greu să-şi păstreze categoria socială. Disputat între chiria prohibitivă şi bursa modică, se complace în job-uri pasagere care-l determină să considere supravieţuirea un ideal. Organizaţiile studenţeşti, pe zi ce trece mai apatice şi ineficiente, şi-au trăit veacul. Reprezentativitatea a devenit deja un termen fără acoperire. "Liga Studenţilor", într-un bizar efort de a-şi contrazice propria ariditate, lansează comunicate ultimative către guvern, către preşedinte, către cine mai vrea să audă. Din nefericire însă, directivele Ministerului Învăţămîntului se succed cu o regularitate metronomică, provocînd stupoare şi, pe alocuri, revoltă.

Legea acreditării instituţiilor din învăţămîntul superior continua să reprezinte o dilemă legislativă: universităţile particulare, înscrise iniţial sub titulatura de societăţi comerciale, vor primi oblăduirea legii şi vor concura, calitativ, cu instituţiile de stat, sau urmează să îşi pronunţe mai întîi un caracter expres nelucrativ, pentru ca mai apoi să intre în rîndul aşezămintelor de învăţămînt superior?

Pînă una-alta, decretele curg în favoarea acreditării. Şi pentru ca drumul să fie deja bătut, Ministerul Învăţămîntului a emis o circulară care prevede ca examenul de licenţă să cuprindă trei examene, în plus, la disciplinele fundamentale, adăugate la lucrarea de diplomă. În subtext, ministerul înţelege să ofere, antefactum, universităţilor particulare, posibilitatea de a-şi legitima studenţii prin aceste examene decisive. Motivele sînt mai multe şi copleşesc în perspectivă eventuale contraargumente raportate punctual. Este vorba, în primul rînd, de adaptarea sistemului evaluativ universitar la exigenţele impuse de intrarea României în Consiliul Europei. Recunoaşterea unei diplome "româneşti" este posibilă, ne spun mai-marii, numai dacă "patalamaua" autohtonă va coincide în formulare şi exigenţe cu cea europeană. Ultimele examene de licenţă trebuie să dea seama de pregătirea studentului, deşi în fişa matricolă drumul parcurs în patru sau cinci ani de studiu lămureşte îndeajuns.

Pricina ţinînd exclusiv de latura formală a lucrurilor, sindicalismul instituţiilor de stat s-a simţit obligat să riposteze. Tristeţea noastră este că replica vine destul de tîrziu, pentru a mai clinti măcar o fărîmă din perspectiva decretată. În fapt, mai mult sau mai puţin premeditat, planul de obţinere a licenţei (cu încă trei examene la disciplinele fundamentale) rimează cum nu se poate mai bine cu insinuarea competiţională a fantomaticelor instituţii de învăţămînt superior particulare. Aceasta face ce studenţii de la universităţile de stat să fie dezavantajaţi de o formulă finală redundantă, în stare să concilieze competenţele obţinute sistematic de universităţile de tradiţie, cu afacerile "gratuite şi generoase" ţesute în jurul universităţilor particulare.

Nu vom vorbi despre situaţii speciale şi jenante ale învăţămîntului bucureştean, bunăoară, unde anul al V-lea a fost impus studenţilor de la Facultatea de Filologie, fără ca acesta să constituie o direcţie de specializare strictă. Nu vom vorbi despre maniera autoritaristă a ministerului de a decide peste capul consiliilor facultăţilor şi al senatului universitar, deşi despre autonomia instituţiilor de învăţămînt superior s-au spus cuvinte frumoase şi goale.

Rămîne în picioare nedumerirea studentului din anii terminali: după ce am acceptat, ca pe un dat relaţia directă: "absolvent – şomer", de ce nu sînt lăsat măcar să închei ceea ce cu dificultate mai continui să cred a fi o perioadă de studii competente şi utile? La început de drum, licenţiatul român priveşte înainte cu mînie.

Claudiu SĂFTOIU

# RECONVERSIUNE

Limbajul de lemn comunist a avut, printre altele, marele talent de a strica lexicul. Cuvintele nevinovate au devenit astfel fie diavoli, fie îngeri - vezi **capitalist** şi **proletar**. Altora li s-a deturnat sensul pînă la absurd.

Aşa s-a întîmplat, de exemplu, cu **cadru**. Însemnînd, la intrarea sa în limba româna (din fr. **cadre**), pur şi simplu "ramă de tablou", apoi, în sens figurat, "spaţiul unei acţiuni, schemă abstractă a unei probleme oarecare", a devenit, în limbajul special al milităriei, "totalul ofiţerilor şi subofiţerilor unei formaţiuni militare" (vezi Şăineanu), cu pluralul **cadre**.

Întărit de sensul rusesc al lui **kadrî** în care vom regăsi numai ultima valoare a cuvîntului, **cadre** s-a extins în toate domeniile unde acţionează o grupare umană şi, de unde denumea numai funcţii de conducere - deci nodurile unei reţele - a ajuns să denumească pe orice amărît prins în reţea. Astfel, **profesorul** a devenit "ramă didactică", **moaşa** s-a transformat în "ramă medicală", iar cei mai ambiţioşi au ajuns "rame de partid".

A urmat dezvoltarea familiei de cuvinte. A fi neîncadrat ajunsese nu doar o insultă, dar şi un delict. Reîncadrarea mai era o şansă pentru cei răi. Toţi trebuia să fim... cadre!

Si, dacă toţi eram cadre, cine putea fi şeful? Aşa a apărut cumplitul termen de CADRIST! Pudic, DEX nu-l menţionează decît în "supliment" cu menţiunea : "astăzi rar". Suplimentul DEX a apărut în 1988 şi, potrivit acestuia, termenul de **cadrist** era "rar" la acea vreme! In 1988 !!

**Cadru** şi **cadre** au făcut carieră în limbajul de lemn. Pe de o parte, în prelungirea sensului militar, am avut **şcoli de cadre, rezerve de cadre, promovări de cadre, perfecţionări ale cadrelor, cadre active, cadre de nădejde, cadre de mîine**, ceea ce - ţinînd seama că, pentru a ajunge un **cadru de nădejde** îţi trebuia un cap cît mai pătrat - nici nu era nepotrivit.

Ciudăţenia evoluţiei cuvîntului provine din faptul că a apărut **serviciul de cadre** care, la început, se numea de **cadre şi personal**, arătînd că, totuşi, una-i **cadrul** şi alta **personalul**, dar care, mai tîrziu, şi-a simplificat denumirea – cel puţin în limbajul curent – dînd astfel impresia că toţi sîntem **cadre**. A fi chemat "la cadre" dădea frisoane, provoca insomnii şi anunţa de obicei iminenţa unui dezastru. Probabil că atunci a apărut **cadristul** a cărui principală sarcină era (era?) să alcătuiască, să întreţină şi să reactualizeze **dosarele de cadre**.

Atunci s-a produs identificarea **cadrului** cu **dosarul**. Un **cadru de nădejde** era, în fapt, un "dosar de nădejde", un **cadru necorespunzător** era un "dosar necorespunzător".

Şi, astfel, din "rame" didactice, sanitare, de partid etc. am devenit "dosare" didactice, sanitare, de partid etc. De fapt, ceea ce în rapoartele congreselor se numea "politică de cadre" era într-adevăr o "politică de dosare".

Din istoria zbuciumată a cuvîntului **cadru** citez două fapte absolut autentice.

Mai întîi, o poezioară care circula prin anii 60: "Cadrule, cădruţule/ Ce mai faci, drăguţule?/Că de cînd nu m-ai văzut/Multe rele am mai făcut/Şi de cînd m-ai cercetat/Dosarul mi s-a umflat".

Pînă acum vreo douăzeci şi cinci de ani, dacă vreo personalitate a Universităţii înceta din viaţă, se amenaja un catafalc în holul facultăţii respective. Într-o asemenea circumstanţă, secretara Facultăţii de filologie intra într-o catedră şi anunţa în gura mare: "Toate cadrele didactice sînt convocate mîine la ora 10"!

Iată de ce propun o reconversiune: să ieşim din rame şi să redevenim **persoane**! Şi, mai ales, să dispară **rămarii**!

Cezar TABARCEA

© C. Bumbul

# Ce spun parlamentarii

*● Vă rugăm să definiţi formula: partid de cadre – şi daţi exemple.*

### *Adrian Popescu-Necşeşti (senator PNL-CD)*

Partidul de cadre mi se pare a fi un partid de tehnocraţi, adică un partid de specialişti în diverse domenii şi care sînt în afara oricărui partid politic, destinaţi ca în momente de criză să găsească soluţii după ce situaţia ţării a fost avariată de politicieni incompetenţi. Dar mie mi se pare că un asemenea partid nu poate exista, adică nu e viabil, iar pentru etapa în care ne găsim noi, o recurgere la o asemenea formulă ar stîrni mari suspiciuni. Lumea ar crede că de fapt acolo se ascund vechi comunişti care zic că ei nu fac politică dar asigură continuitatea lumii de dinainte de 1989. De fapt, atît guvernul Văcăroiu cît şi guvernul Stolojan, s-au dorit partide de cadre. Nenorocirile cu care noi ne confruntăm acum vin tocmai din confuzia de obiective a acestor conglomerate cadriste. Pentru că, ştii dacă o măsură a unui partid e bună sau rea, în măsura în care se referă la un obiectiv clar sau nu. Neclaritatea e atunci cînd cadriştii nu se vizează decît pe ei înşişi. La noi, în ultimii patru ani s-a excelat în simularea de obiective, cînd de fapt se urmărea doar propriul interes.

### *Cristian Dumitrescu (senator PD-FSN)*

Un partid de cadre este fostul PCR. Adică un partid în care există o gestiune a carierei politice în funcţie de nişte valori legate de ataşamentul orb faţă de idei fixe, obedienţă totală faţă de şefii din partid. PCR a fost prin excelenţă un partid de cadre - ei de fapt se mîndreau cu acest lucru - iar la ora actuală putem spune că PDSR-ul - fostul FDSN - este un asemenea partid de cadre. Atît prin filiaţiunea concepţiei, dar şi prin cea a cadrelor înseşi, care provin din fostele instituţii comuniste - ca de exemplu fostul cadrist a CC al UTC, Octav Cosmâncă, actual cadrist al PDSR - partidul de guvernămînt actual procedează ca fostul PCR. Deci partidul de cadre este acel partid unde promovarea în diverse funcţii se face doar dacă respectivul membru este fidel tuturor ordinelor şi directivelor şefilor - nici măcar unei ideologii fie ea şi proastă - fără să discute nici cea mai neînsemnată hotărîre a lor. Ceea ce nu are nimic de-a face cu democraţia şi deci nici cu Europa.

### *Dumitru Căluianu (senator PL - '93)*

Mie mi se pare cam forţată această formulare - partid de cadre. Dacă mă refer la PL - '93, în general la partide liberale, membrii de partid sînt selecţionaţi cu mai multă grijă ca în altă parte, pentru că partidele liberale au apărut mai întotdeauna ca voinţă a unor oameni bine pregătiţi politic şi profesional. Dacă aşa privim lucrurile, se poate spune că partidele liberale sînt partide de cadre, dar în cazul nostru, al PL - '93, care este abia format, nu se poate spune că există deja un nucleu stabil şi că noi membri n-ar mai prezenta interes. După cîte ştiu eu această problemă a şi fost discutată într-un comitet director al partidului, unde s-a remarcat că numărul membrilor nu este corespunzător cu dezideratele partidului. Deci asta ar fi poziţia noastră, vis-à-vis de definirea partidului de cadre ca acel partid unde nu contează numărul membrilor, ci ponderea electoratului său. Revenind, constat că la mine în judeţ (Galaţi) se duce o activitate susţinută pentru recrutarea de noi membri la PL-'93. Nu se poate concepe o influenţă a partidului mai ales la sate, dacă nu ai un nucleu cît de mic de membri în fiecare sat. Sigur că "reclama" partidului se poate face şi de către mass-media, dar alta este ca de ea să se ocupe chiar membrii, cadrele respectivului partid. Eu cred că în realitate nu există asemenea partide de cadre. Nici măcar partidele cu tradiţie, din Occident. Sigur, nu e normal nici cum vrea PDSR-ul ca peste tot oamenii cu funcţii de răspundre să le fie şi membri de partid.

A consemnat
Petru IONESCU

# Recviem la un cad(av)ru didactic anonim

Am fost întotdeauna mortificat de lipsa unui apelativ generic pentru cei ce predau în învăţămîntul universitar. Ei nu pot fi numiţi cu nonşalanţă "profesori", căci se produce astfel confuzie între profesie (citeşte "vocaţie") şi un rang academic. Idiomul actual nu ne oferă decît frugala opţiune între doar două variante: învechit-livrescul "dascăl" şi sintagma curentă "cadru didactic". Dacă prima dintre ele se va fi folosind numai sub presiunea efuziunilor patetico-retorice, cea de pe urmă şade în sarcina acestor rînduri a se demonstra inadecvată.

Se prea poate ca reacţia mea de respingere a termenului să fie viscerală şi să se explice prin experienţa unei instituţii anacronice pentru civilizaţia modernă şi jenante în contextul României de azi - "milităria". Pentru adolescentul obligat să devină un "soldat românesc", contactul cu "cadrele" armatei nu poate fi decît o traumă. Articulaţiile rigide, automate ale ierarhiei, mentalităţii şi vieţii cazone desfigurează prin grefare sensibilitatea, imaginaţia şi inteligenţa oricărui tînăr.

Dar chiar şi viaţa noastră civilă tinde să fie infestată de această militărie dată jos din podul de vechituri al istoriei. Nu te mai poţi manifesta nicicum, astăzi ca şi ieri, decît prin "încadrarea" ta în producţie, în societate, în legislaţii şi regulamente, în vreun partid. Odată încadrat, păzit carevasăzică din toate cele patru direcţii, eşti "învestit" cu o funcţie, îmbrăcat cu uniforma unor atribuţii şi atribute ce te plasează şi identifică exact în aparatul a cărei componentă funcţională trebuie să devii, în statele de funcţiuni contabilicești. De aici înainte tot ce faci trebuie să "cadreze" cu statutul tău social, cu starea ta civilă, cu statura ta ierarhică. Evoluţia îţi este arestată de un **stop-cadru** ce te îngheaţă în eternitate. Tabloul vivant al dinamicii tale existenţiale se încheagă între ramele unui tabel nominal, iar profilul personalităţii tale se regăseşte amorţit într-o poză de legitimaţie. Ai devenit o rotiţă într-o maşinărie.

Niciunde, cu excepţia artei, firește, nu e mai nepotrivit acest cuvînt ca într-o şcoală. Reverberaţiile acestei vocabule sînt un frison paralizant pentru dinamica oricărui **ludus**. Căci şcoala este cu adevărat un joc, fără să fie o simplă joacă. Este plasticitatea pură a imaginaţiei şi a sensibilităţii **fără hotare**. Nu stă în rosturile şcolii să hotărnicească personalităţile în formare, iar hotărîrile asupra unui destin se iau de-abia după ce şcoala s-a terminat, şi numai de către titular. Dar cum ar putea fragilitatea de lujer a acestui joc să fie ocrotită de lemnosul cadru? Cum ar putea fi cultivată politropia spiritului, această floare a nenumăraţi sori, în condiţii atropice, sterile? Şi cum să confunzi cvadratura cercului uman cu un cadrilater oarecare de organigramă?

Din nefericire, profesorii - tineri şi bătrîni deopotrivă - sînt cel mai adesea încadraţi fără să fie încercaţi. Şi nu mă refer doar la testări, atît de deficitare şi ele, ci la cultivarea rotunjimii plenare a unei identităţi, la posibilitatea de a te **configura** ca profesor, fără să te **conformezi**. Căci foarte puţini sînt aceia cărora li se oferă şansa să se manifeste liber în clasă. Cel mai adesea sîntem forţaţi să înghesuim organicitatea vocaţiei în tiparele mecanicii profesionale dictate de programe şi cerinţe. Pînă cînd, bătucită şi rigidizată, fibra intimă a profesorului se întăreşte prinzînd contur de coşciug.

Poate că în profilactica acestei maladii fatale ar trebui, printre altele, să ne abţinem de la a rosti sentinţa "cadru didactic" şi să lăsăm nenumită această profesie.

Bogdan ŞTEFĂNESCU

# Fie-vă milă de oamenii-cadre

La începutul anului a rulat în oraş filmul american **Joc de culise**. N-am să uit prea curînd acest film, şi mai ales o anumită scenă: confruntarea dintre protagonist, un cinic producător de film, şi un tînăr scenarist de talent. Scena era exemplară, chiar mitică, aş tinde să spun: pe de o parte, birocratul blazat, **omul-funcţie**, cu conştiinţa propriei ratări şi tocmai de aceea fricos şi feroce; pe de altă parte, artistul de geniu, dezlănţuit, un vulcan de spirit şi nerv în erupţie. Faţă în faţă - dictatura mediocrităţii şi violenţa creatorului care îşi cunoaşte menirea.

Intriga, pe scurt: producătorul respinsese metodic toate scenariile trimise pînă atunci de scenarist, preferînd texte mai puţin pretenţioase.

Cei doi eroi înfruntîndu-se, ce contrast: conţopistul de studio, înalt, bine hrănit, bine îmbrăcat, cu aparenţă calmă, dar ros de gînduri; tînărul scriitor, fragil la trup, neglijent şi distrat, frămîntat de idei, dar cu o pace interioară asemeni adîncului mărilor, calm sub întinderile zbuciumate.

Disputa lor - o reducere la simbol a frămîntărilor din societăţile moderne, cu infra şi suprastructuri, cu factori de decizie şi de răspundere, cu administraţie, funcţii şi alte felurite organe care de mult nu-i mai slujesc pe oamenii care cîndva le-au generat: copii ai lui Frankenstein scăpaţi de sub control, acum autogenerîndu-se şi multiplicîndu-se.

În "clipa adevărului", scenaristul i-o spune-n faţă insensibilului funcţionar: "De fapt, ce ştii tu să faci? Eu barem ştiu să scriu. Nu contează de cîte ori mi se resping scenariile, nu contează că îmbuibaţi de teapa ta mă refuză din simplă comoditate, nu contează cîtă hîrtie, nici cîtă cerneală consum, căci eu am totul aici (**arată spre cap**); în timp ce tu, în bătaia vînturilor, la cheremul unei politici inaccesibile ţie, tu ce ştii să faci? Să-ţi întinzi picioarele pe birou şi să tragi din trabucuri cît conul de brad; să-ţi tiranizezi subalternii şi să-ţi măguleşti şefii, neuitînd să-ţi vorbeşti de rău rivalii...Cine eşti tu, dincolo de cravata înflorată şi de zîmbetul de plastic? O fiinţă fără consistenţă, un **cadru**, un soi de ramă fără tablou; o gaură neagră în spaţiul idealurilor omeneşti; o gură a infernului; tu nu eşti nici măcar nul, ci negativ: fiinţezi **sub** zero absolut."

Bineînţeles că nu i-a zis toate astea. Aici am mai pus şi eu (**F.D.**) de la mine şi cred că mulţi dintre dumneavoastră ar mai fi avut cîte ceva de adăugat. Căci fiecare dintre **noi**, oamenii de acţiune, am dat de **ei** nu o dată. Noi, cei care ştim să ne facem treaba, noi, cei care împingem înainte lumea asta, ne-am împiedicat de ei, cei care **o organizează**. Am înfruntat opoziţia lor, a oamenilor-rame, reaua lor voinţă, cabotinismul lor şi infinitele lor complexe.

În film, producătorul îl ucide pe scenarist. Şi nu numai că scapă neprins, dar, printr-un "joc de culise", evită să fie concediat, başca avansează în schemă. Scenaristul îşi subapreciase inamicul, abil în învîrteli pe care bietul autor de ficţiuni nu le bănuia. Pramatia avea geniu politic. De fapt, scenariile pe care le scriu cei ca el ne cuprind pe noi toţi. Ei ne înrămează cu largheţe sau ne strangulează. Ei, **oamenii-cadre**. În perioade de avînt, mari bărbaţi ai acestei ţări au crezut cu tărie în formele care generează fondul. Astăzi, într-o societate agonică, formele vicioase ucid orice urmă de fond. Stadiul sublim al planificării centralizate a fost atins în mişcarea browniană. O societate sugrumată de cadrele pe care ea însăşi le-a inventat, o economie făcută doar în ministere, o realitate pe hîrtie, un sistem de valori în care a trăncăni e o virtute, iar a lucra pămîntul, o ruşine: ca în picturile lui Tiepolo, măştile de carnaval invadează tot spaţiul, alungînd personajele istorice sau mitologice. E vremea impostorilor.

Tranziţie. Se schimbă forma cadrelor: de la rame dreptunghiulare se trece la rame ovale (sau viceversa). O operaţie dureroasă, mai ales pentru cadrele însele. Nu-i uşor să te schimbi peste noapte; asta cere timp...Şi apoi, doar cadrele tinere şi suple, care vor şti să se conformeze, vor supravieţui, doar specimenele robuste.

Dar parcă a mai zis ceva, înainte de a muri, acel scenarist nenorocos: "Mi-e milă de tine, omule-cadru. Nici om, nici obiect, pururea manevrat şi avid să manevrezi pe alţii, stingher în faţa viitorului, vei trăi nefericit."

Să ne fie, aşadar, milă de cadrele noastre. Să adunăm fonduri de binefacere pentru guvernanţii corupţi. Să-i plîngem pe cei care-şi rîd de noi. Să-i ascultăm pe cei care ne ignoră. Căci ce e mai trist decît să fii un biet cadru, să porţi în tine tot acel vid nesfîrşit?

Florin DUMITRESCU

# Amendament la uitare

Majoritatea postrevoluţionară a uitat cu o iuţeală explicabilă cuvinte ca : putere, autoritate, mase, conducător etc. Multe din acestea fuseseră puncte de cristalizare ale discursurilor de Partid şi de Stat. Noţiunea de "cadru" însă era creată aproape în exclusivitate de regim şi, în al doilea rînd, nici nu era un actor important al discursului. Dar cadrul avea putere fiindcă "firul scurt" era instituţia cea mai eficientă din România. Scurtcircuitînd societatea, cadrul politic putea lua legătura cu Secretarul, care îl credita cu putere. Un simplu semn al Secretarului redistribuia puterea cadristă.

Cadrul politic era aşezat bine în societate. El dădea:

(C) C. Bumbuț

locuinţe, pensii, funcţii etc. Dar, în acelaşi timp, transmitea un mesaj, un cod din interiorul căruia Secretarul era cu ochii pe tine, putînd oricînd să-ţi retragă favoarea. Mesajul şi Secretarul erau un soi de sucursală a imaginii publice şi private, fără aprobarea căreia nu te puteai mişca, cadrul politic administrînd acest oficiu. De aceea, erai îndatorat întotdeauna.

El era omul care îţi vrea binele, dar şi capabil să ţi-l facă; concentrînd în jurul său o întreagă ceată de aspiranţi, care căutau să-i inspire încredere prin devotament şi acceptarea indiscutabilă a mesajului. El era şeful unei parohii sociale.

Intuiţia juca un rol important, fiindcă trebuia să ştii ce doreşte şeful servindu-l din afară, încredinţîndu-l că într-adevăr ordinea lumii corespunde ideilor sale, şi mai mult, intuiţiei sale infailibile. Cum să se-ndoiască de acest "arrangement", cînd lumea îi sugerează un răspuns prompt, afirmativ frămîntării sale fundamentale: ordinea lumii. De aici tentaţia afectivă; cadrul politic rece, meschin, impenetrabil este o imagie falsă.

Dincolo de epoci, cadrul politic aparţine unui topos specific; lumea sa cuprinde întotdeauna trei elemente de bază: scaunul, biroul, coala de hîrtie. Acestea reprezintă blazonul său, fiindcă cu ajutorul lor face servicii. Şi este greu de imaginat un cadru în afara acestei vecinătăţi, fiindcă funcţia sa esenţială este să facă servicii. El nu adaugă nimic lucrului pe care ţi-l oferă, doar îl dă mai departe. Obiectul activităţii lui este un **simulacru**; să zicem, o chitanţă sau o adeverinţă.

Cadrul politic seamănă cu funcţionarul public dar, e mai mult decît atît fiindcă-şi investeşte simulacrul cu putere: o aprobare oarecare pe care nu vrea să ţi-o dea din motive de umoare sau fiindcă nu are curajul şi competenţa să o justifice.

Astăzi, pentru că Secretarul aproape că nu mai este, modelul mentalităţii de piaţă a cuprins şi ierarhiile cadriste. Serviciul în schimbul altui serviciu, o funcţie în schimbul altei funcţii, sau în schimbul mitei. Piaţa cadrelor dublează şi concurează piaţa produselor. Mentalitatea cadristă se solidifică oriunde există un birou, personalizat şi împuternicit de către stăpînul său.

Regruparea parohială a societăţii are toate condiţiile să se refacă: absenţa legilor sau generalitatea lor (semn al incapcităţii guvernanţilor), interesele politice, corupţia, şi nu în ultimul rînd mentalitatea balcanic-bizantină tentată de mister, intrigă şi complexitate. Nimic nu împiedică pe majoritatea românilor să recurgă la un model comunitar încă viu.

Stelu ŞERBAN

(student anul I Şcoala Naţională de Ştiinţe Politice şi Administrative, Facultatea de Ştiinţe Politice)

# ROMÂNI NOMAZI ŞI ORTODOCŞI

## Convorbire cu doamna IRINA NICOLAU, doctor în etnologie la Muzeul Ţăranului Român

**- Doamnă Irina Nicolau, sintagma "români nomazi" se referă la o realitate socială sau este o figură stilistică?**

- Cît timp va lipsi din manualele de istorie capitolul despre aromâni, acest gen de nedumeriri sînt inevitabile. 45 de ani de comunism au aşezat peste dosarul cu **cestiunea aromână** două palme de praf. S-a scris puţin, s-a vorbit şi mai puţin **pentru că aromânii au fost legionari şi ca să nu se supere ţările prietene şi vecine** în care trăiesc mulţi dintre ei. Ungurii din Transilvania au avut şi ei pe horthyştii lor dar **cei de acasă** nu i-au abandonat din această cauză şi nici nu s-au sinchisit dacă, vorbind despre ei, riscau să supere România prietenă. Ori de cîte ori cineva îmi arăta o carte zicînd revoltat, uite ce scriu ungurii despre Transilvania, le replicam un singur lucru: tăcerea noastră este mult mai vinovată. Cu atît mai vinovată cu cît în cazul românilor balcanici se exclude posibilitatea de-a cere cuiva pămînt şi apă. Vorbesc cu patimă, şi n-aş vorbi aşa, dacă n-ar fi în joc un mileniu de istorie şi cultură pe care le sacrificăm în continuare din lipsă de maturitate. După 1990 am tot aşteptat, şi continui să aştept degeaba, momentul, cînd în clasă, copiii vor afla că noi, românii, am dat Bizanţului împăraţi, că am întemeiat un imperiu mai înainte de binecunoscutele formaţiuni statale, binecunoscute pentru că se învaţă la şcoală din tată în fiu. Personal, cred că mi-ar fi folosit să mi se pună în cîrcă o descendenţă imperială. Nobleţea obligă!

**- Presupun că vorbiţi de Imperiul Româno-Bulgar numai că, din cîte ştiu, lucrurile nu sînt clare deloc.**

- Ştiu că nu sînt clare. Şi cu toate acestea bulgarii se poartă ca şi cum ar fi. Nu este prima dată cînd probitatea excesivă ne joacă feste. Măcar de un lucru sîntem siguri, se numea **Româno-Bulgar...**

**- Observ că în timp ce deplîngeţi neglijarea unei ascendenţe imperiale propuneţi totuşi o discuţie despre nomazi. Chiar am fost nomazi?**

- Am fost! O parte dintre aromâni, nu toţi, dar am fost. Mulţi români o neagă. Le este ruşine. Mie mi se pare la fel de onorabil cu a fi împărat. Eram liberi, cînd alţii erau robi. Pe urmă, depinde cum eşti nomad. Poţi să fii sărac, neisprăvit şi lipsit de lege. Nomazii crescători de animale, cum am fost noi, erau oameni foarte bogaţi, iar societatea lor trebuia să funcţioneze ca un ceasornic elveţian pentru că orice greşeală însemna mii de animale moarte, pagube de lînă şi lapte, pierderea unor parteneri serioşi. Dacă răsfoieşti cîteva cărţi despre ramurile nomade ale aromânilor, constaţi că nu ai motive să fii jenat. Mi-aduc aminte cum sună în engleză o replică din relatarea unui călător pe nume **William Martin Leake** care a avut ocazia să fie oaspetele unui vizir în momentul cînd nişte aromâni veniseră să plătească tributul - o sumă măruntă, de altfel, destinată Sultanei Validé. Cineva a anunţat pe vizir că au sosit aromânii şi acesta a ordonat să vină doar şeful. Cel care a plecat să ducă mesajul s-a întors zicînd că aromânii n-au acceptat pretinzînd: WE ARE ALL EQUAL!

### *"Am impresia că relaţia aromânilor cu Dumnezeu se făcea prin delegaţie"*

**- Membrii acestei entităţi naţionale cu un mod de viaţă nomad erau şi practicanţi ai unei existenţe comunitare şi euharistice?**

- A fost o vreme cînd mi-am pierdut mult timp ca să înţeleg felul în care trăiau românii nomazi. Una dintre întrebările pe care mi le-am pus a fost relaţia lor cu biserica. Nu am putut să aflu mare lucru. Numărul informaţiilor este dezamăgitor. Ceea ce este sigur este că între ei nu exista un preot iar în aşezările pe care le improvizau, vara în munte şi iarna la cîmpie, nu exista o construcţie cu funcţie eclezială. Preoţii erau prezenţi la nunţi. Dar aproape toate nunţile se făceau de Sfînta Maria. Atunci pleca cineva după un preot care sosea uneori după ce nunţile luaseră sfîrşit. Mirii petreceau noaptea nunţii împreună numai după sosirea lui. Dacă murea cineva pe drum, de la caz la caz, era îngropat acolo sau dus într-un cimitir creştin din apropiere. Cînd era îngropat pe drum, **celnicul**, adică şeful, îi citea o rugăciune. Atît. Pentru botezuri apelau la preoţii din satele care le ieşeau în cale. De Paşti, cîteva femei, trei, patru, plecau la biserica din cel mai apropiat sat de unde aduceau pască pentru toată lumea şi tot pentru toată lumea sfinţeau ouăle roşii pe care le duceau la biserică în desagi.

**"Ce puteau să aibă deci aceşti mai vechi locuitori ai pămîntului balcanic? Autonomii locale, foarte răspîndite, uneori pe o strictă temelie naţională. Şi atît. Fiinţa lor morală nu era legată de altceva decît de tradiţiile iubite ale vieţii locale, de amintirile sacre ale acestui patriarhalism sub şefi îndătinaţi, de cari imperiul (Bizantin n.m.) nu se atingea şi pentru că-i erau aşa de necesari. A le respecta privilegiile însemna să aibă cineva supunerea lor devotată. A le atinge însemna să provoace o revoltă... "**

***NICOLAE IORGA***

**Pouqueville** care i-a văzut în vremea lui Ali Paşa din Ianina, al cărui doctor era, povesteşte că erau foarte credincioşi, dar credinţa lor se exprima sumar: respectau cu stricteţe posturile şi odihna sărbătorii, făceau des semnul crucii şi nimic mai mult. Uneori am impresia că relaţia lor cu Dumnezeu se făcea prin delegaţie, cazul femeilor care participau la slujba Paştilor pentru toţi. Cînd cineva avea o dorinţă, se ducea la o mănăstire cu un miel care în timpul slujbei stătea legat la poartă. După slujbă, era sacrificat, fript şi împărţit între cei prezenţi care aveau obligaţia să se roage pentru împlinirea dorinţei.

**- Ştiu că au existat mulţi călugări aromâni care şi-au petrecut mai mulţi ani din viaţă în rugăciune, feriţi la Muntele Athos de orice atingere cu lumea. Muntele Athos a avut - şi mai are încă - o semnificaţie deosebită pentru viaţa duhovnicească a Răsăritului creştin. Vladimir Lossky afirmă că Athos-ul "a fost citadelă a Ortodoxiei, şcoală de viaţă duhovnicească a cărei înrîurire religioasă şi morală a fost de primă importanţă în formarea creştină a noilor popoare."**

- Am întîlnit şi eu multe referiri privind călugării aromâni risipiţi în toate mănăstirile din Peninsula Balcanică. Nu ştiu însă cîţi proveneau din ramurile nomade. Îmi amintesc despre o istorie în care se vorbeşte despre un tînăr aromân care s-a călugărit fără ştirea familiei. Unchiul matern, însoţit de cîţiva bărbaţi înarmaţi, s-a dus la Muntele Athos şi i-a ameninţat pe călugări cu foc şi moarte. Tînărul în cauză se numea Averchie. Puţini mai ştiu cine a fost! Numai că familia lui Averchie nu era nomadă. Oricum, la mănăstiri mergeau ori de cîte ori aveau un necaz. De acolo se întorceau cu iconiţe şi amulete pe care le purtau pînă la moarte. Erau renumiţi pentru daniile lor. După ce s-au sedentarizat au ridicat biserici mari de piatră pe care se întreceau să le îmbogăţească.

**- Dar totuşi, monahismul nu a fost singura formă de înduhovnicire pe care Biserica a pus-o la dispoziţia credincioşilor!?**

- Aveţi dreptate, numai că am ezitat mult cînd am propus tema discuţiei. Poate că ar fi mai bine să vorbim despre cele cinci decenii însîngerate. Din mijlocul secolului trecut şi pînă în primul deceniu al secolului nostru pentru şcoală şi biserică în limba română au murit mii de aromâni. Aici puteam să evoc istorii cumplite cu biserici arse, prădate, turme şi oameni ucişi. Prefer să prezint însă o întîmplare care pendulează între tragic şi burlesc. Sîntem la sfîrşitul secolului trecut la înmormîntarea unui tînăr. Se numea Hrista Dumata. Neamul lui fusese risipit de trupele lui Ali Paşa. Tatăl ajunsese la Moloviste. Pentru că vorbea greceşte i se spunea Grecul. Restul familiei păstrase numele de Dumata şi se stabilise în Gopeş. După cîţiva ani se regăsesc toţi în Bitolia cu gînd să prindă rădăcini. La Bitolia, de Paşti preotul striga **Hristos a-nviat!** în biserică în şase limbi. Societate cosmopolită cu o comunitate aromână foarte numeroasă. Iar Hrista Dumata a fost un băiat bun dar fără noroc. S-a îmbolnăvit de tuberculoză şi spitalul i-a refuzat orice îngrijire avînd în vedere că avea un frate ai cărui copii frecventau şcoala românească. Pe moarte fiind, Hrista a cerut să fie îngropat în cimitirul românesc, unde odihneau deja Apostol Mărgărit şi un jandarm din Pleasa. Preotul român din Gopeş întîrzia să vină. În schimb, la casa mortului s-au prezentat cu promptitudine un reprezentant al patriarhiei cu cîţiva jandarmi şi preotul grecoman gata să facă serviciul religios. Văzîndu-i, fratele lui Hrista, cel cu copiii la şcoala românească, le-a răcnit să iasă afară imediat. S-a opus pînă a fost arestat. Unul din fiii lui şi năvastă-sa, Constandina, s-au aruncat asupra preotului să-l bată. A urmat intervenţia doamnei Mia Pineta, fiica lui Apostol Mărgărit, care pentru ceea ce a spus a fost grav insultată de jandarmii care săreau înainte şi înapoi peste mort. În fine, Constandina, cumnata lui Hrista, l-a luat de barbă pe arhiereu şi l-a aruncat pe scară în strigătele oamenilor care ţipau în toate limbile pe care le ştiau: **dişari dispoti, oxo despoti, nàdvor vlàdica, nàfoarà, afarà...** Cearta s-a prelungit şi, pentru că trupul mortului se degrada văzînd cu ochii, cele două părţi au căzut de acord să-l îngroape undeva mai deoparte, pe un teritoriu neutru, pînă cînd vine turcul să decidă de partea cui este dreptatea. Burlescul, după părerea mea, pune în evidenţă contradicţiile toate. Sute de ani în Balcani a contat dacă eşti creştin sau musulman. Acum, mai duşman decît turcul este preotul ortodox care slujeşte în altă limbă...

### *"Într-o vreme cînd limba greacă avea în biserică un monopol absolut, s-a scris pentru Dumnezeu în aromână"*

**- Primele scrieri în aromână au fost religioase?**

- Prima scriere cunoscută, da. Este o inscripţie care figurează pe fiecare latură a unei gravuri cu chipul Maicii Domnului, datată la 1731. Limbile sînt: latină, greacă, aromână şi albaneză iar textul, scris de ieromonahul Nectarie Tîrpu sună în felul următor: **Fecioară, maică a lui Dumnezeu, roagă-te pentru noi, păcătoşii.** Mai timpurie sau ulterioară, nu se ştie precis, este însă inscripţia bisericii Clibonos din Tesalia:

**Intră în biserică cu multă umilinţă**
**Şi tremură luînd a lui cuminecătură**
**De foc şi de Iad ca să scapi.**

Greu de spus cîte au fost scrierile religioase în aromână. M-am întrebat întotdeauna cît a durat incendiul bibliotecii din Alexandria. În Balcani cărţile au ars timp de sute de ani. Şi manuscrisul care scăpa de foc era distrus de apă sau de cutremur sau de o mînă duşmană... Important mi se pare faptul că în secolul al XVIII-lea, într-o vreme cînd limba greacă avea în biserică un monopol absolut, s-a scris pentru Dumnezeu în aromână. Pe de altă parte, în acelaşi secol al XVIII-lea, aromânii considerau limba lor la fel de bună ca latina sau greaca. Dar revin şi zic, greu de spus cît s-a scris. Cărţile apar şi pe urmă se ascund. La începutul secolului, Burileanu află că la Moscopole, după dezastru, negustorii întrebuinţau cărţile vechi ca să-şi protejeze foile contabile iar Evanghelia cea mare de la biserica Sfîntul Nicolae, mai mult ca sigur în limba greacă, era lăsată de dascăli pe mîna copiilor care o legau cu o aţă şi o trăgeau după ei, atunci cînd nu stătea proptea la uşă. Doi preoţi au luat-o şi au încuiat-o într-o ladă de fier. Unde era lada, Burileanu nu a putut să afle. Mă opresc aici. În fond n-am spus mare lucru. Ce ar trebui să rezulte însă, este că acolo, în sud de Dunăre, relaţia dintre oameni şi biserică a fost alta. Iar profitul discuţiei despre nomazii români, dacă poate fi numit profit, este că atrage atenţia asupra unei pete albe. La cîte nu ştim, se adaugă o necunoscută în plus.

A consemnat
Ariadna ZECK

Bon de lectură

# Comunismul românesc: anacronism şi excentricitate

Cunoaşterea sistemului comunist din România presupune analizarea multiplilor factori care au concurat la instaurarea şi la evoluţia acestuia: politica de forţă a Uniunii Sovietice; relaţiile externe ale României imediat după lovitura de stat de la 23 August 1944; şovăielnica politică internă în anii '44-'45; teroarea cu ajutorul căreia s-a propagat ideologia stalinistă, internaţionalismul mistic, "complementul intelectual al deplinei subordonări a ţării în raport cu interesele şi scopurile Uniunii Sovietice"; ascensiunea şi rolul personajelor de tristă faimă; înţelegerea şi dezvăluirea mentalităţii sectante a comuniştilor; versatilitatea în planul principiilor, tentaţiile nepotiste şi lipsa de scrupule; politicianismul de sorginte bizantină în amestec cu despotismul de tip stalinian ş.a.

Prima carte care îşi propune o asemenea radiografie ştiinţifică asupra totalitarismului comunist în România poartă titlul: **Arheologia terorii** (Editura Eminescu, 1992) şi ea aparţine cunoscutului politolog american de origine română, Vladimir Tismăneanu. Este vorba de o carte de istorie politică, aducînd o contribuţie de excepţie în aflarea componentelor intime ale puterii şi în înţelegerea semnificaţiei psihologice a marilor procese comuniste, în descoperirea utopiilor generatoare de monstruozităţi. Ea scoate în evidenţă fenomenul terorii, ca dominant în ultimele cinci decenii în România şi în estul Europei în genere.

Pornind de la Marea Teroare Stalinistă din anii 1936-1939, dar şi de la obsedantul deceniu al comunismului românesc, de la mecanismul dialectico-balcanic şi de la radicalismele utopice ale liderilor, autorul descrie şi teoretizează coşmarele sistemului concentraţionar; arată care au fost grupurile de presiune în P.C.R., ce anume a simbolizat acest partid în ilegalitate şi cum a ajuns la putere, cum funcţiona juridicul şi care era semnificaţia lui în accepţiunea regimului comunist (cazul procesului Pătrăşcanu); observă trăsăturile de caracter ale principalelor personaje politice: Dej şi Ceauşescu,dar şi ale acelora din anturajul lor; dezvăluie "fantasmele catacombelor leniniste devenite sentinţe fără drept de apel". Cartea lui Tismăneanu este un adevărat manual de istorie politică, integrînd binevenitele explicaţii în legătură cu totalitarismul roşu,dar şi numeroase informaţii necunoscute asupra faptelor oribile comise şi ascunse de comunişti. Acestea din urmă fac credibilă demonstraţia, contribuind la problematizarea trecutului apropiat, la formularea unor puncte de vedere raţionale. Studiile de psihanaliză indică o dată mai mult cum a fost posibilă instaurarea terorii, cum s-a răspîndit suspiciunea, care a fost rolul înscenărilor în păstrarea puterii; procedeele de subminare morală şi miturile necesare legitimităţii politice a despotului paranoic complinesc o imagine, dealtminteri foarte utilă pentru cercetător, dar şi pentru publicul larg, deloc familiarizat cu faţa perversă a puterii comuniste.

Cîteva dintre întrebările puse de autor devin fundamentale pentru oricare viitoare reevaluare a comunismului. Anume: de unde proveneau trăsăturile intolerante, exclusivismul şi rigiditatea - incomensurabile în tratamentul aplicat eventualilor adversari din partid şi dinafara lui?; de unde, îndîrjirea în transformarea spiritului şi totala inapetenţă pentru comunicare cu cei ce gîndeau altfel? de unde ostilitatea faţă de democraţie? Tismăneanu oferă cîteva răspunsuri, între care aş aminti: impactul psihologiei leniniste; cultul unităţii cu orice preţ; subordonarea oarbă a cadrelor faţă de centrul director; anihilarea sistematică şi programatică a democraţiei intrapartinice; o viziune mistică despre istorie, despre partidul comunist, autoapreciat drept un grup de "aleşi", o "elită de eroi dispuşi la orice sacrificiu în numele unui viitor presupus paradisiac".

Semnată de un specialist, de un perfect cunoscător al mentalităţilor clasei dominante comuniste, **Arheologia terorii** este o carte scrisă doar cu gîndul detectării şi explicării nemistificate a agitatei şi sîngeroasei istorii a stalinismului românesc, doar cu intenţia înţelegerii nuanţate a anacronismului şi excentricităţii care l-a generat. O carte de care aveam (avem) mare nevoie spre a ne înţelege mai bine pe noi înşine, circumstanţele vieţii noastre de ieri şi ecoul lor, astăzi.

Victor NEUMANN

*Din viaţa unui extremist de centru*

# ODĂ

*– La 100 de ani de la reapariţia "Moftului român" –*

La o sută de ani de cînd s-au sudat în limba mea turcismul "moft" cu cuvîntul ăl mai bun şi mai străbun: "român" - una din cele mai rezistente suduri din cîte au înfruntat veacul, la fel de revoluţionară ca rima lui Eminescu: "blond" cu "fond" -

va trebui să spunem, calmi, că nu sînt încă o sută de români care să fie de acord cu ideea bătută în piatră, a lui Camil Petrescu, la 1927, cînd s-a reluat "Scrisoarea pierdută" la Teatrul Naţional: "Capacitatea de a-l pricepe pe Caragiale dă măsura puterii de înţelegere a intelectualului român".

A se slăbi, deci,

a se slăbi - celebra poruncă a tatălui, a 11-a poruncă din Teleorman pînă dincolo de Valu lui Traian - cu amorul acestui neam al nostru pentru cel pe care Eugen Ionescu îl socoteşte cel mai important dramaturg necunoscut al lumii.

A se slăbi, nu-i nici un amor, doar un hohot mecanic de rîs, poate o statuie inutil de serioasă, doar cîte un strigăt "Caragiale e cu noi!" stingîndu-se repede prin chefurile legate la Ipingescu pe care, halucinaţi, le luăm drept revoluţii;

prin cele 10 decenii de la "Moftul român" (seria nouă de la 1893) aud un scrîşnet de măsele, al miilor şi miilor de moftangii siliţi să studieze pentru bacalaureat pe unul care "ne-a făcut de rîs ţara", "a introdus zeflemeaua în cultură", "n-a avut nici un personaj onest în opera sa", aşa cum i-au învăţat mii şi mii de dascăli care nu puteau să le zică nici că I.L.Caragiale e un moft.

O, nici aşa!

Pînă şi azi, oameni inteligenţi - care văd în "Conu Leonida" "un blînd vodevil", cînd acolo, sincron cu Bouvard şi Pecuchet, e prima şi cea mai atroce desfigurare a vocabularului prin informaţia universală - ne sfătuiesc "să ieşim din Caragiale", să scăpăm de el dacă vrem să fim luaţi în seamă, dacă vrem să fim abisali, mofturi, mofturi, mofturi, sîntem abisali de la 1883 fix, din Actul I, cînd prefectul pleacă la telegraf să deschidă telegramele opoziţiei către Comitetul Central, cerînd în final: "Muzica! Muzica!" pentru a acoperi cel mai turmentat strigăt al secolului: "Eu cu cine votez?"

E ca şi cum ni s-ar cere să scăpăm de Eminescu, cealaltă sursă de iradiaţii a sistemului nostru nervos, energetic şi naţional, deşi prea puţini fac faţă la această dublă iradiaţie, cînd alternativă, cînd simultană, niciodată paralizantă, niciodată anacronică, totdeauna sucită, de nu mai vrem azi nici comunism, nici capitalism, nici dictatură, dar nici democraţie, nici revoluţie, dar nici vodevil, ci ceva foarte straniu care s-ar putea numi, după voluptatea cu care cuvintele se îmbrăţişează şi se împerechează în limba moftului român: **Revodeviluţia.**

În ţara formelor fără fond, Caragiale e un fond inalterabil, a cărui formă se găseşte în toate incoerenţele şi inadecvările, fiind absolut sigur că dacă un sentiment românesc al fiinţei poate trezi sarcasmul filosofului, sentimentul caragialian al aceleiaşi fiinţe va intimida de-a pururi prin forţa adevărului său.

Drept codă a odei: a se slăbi cu "Caragiale, contemporanul nostru"!. Noi sîntem contemporanii lui şi, vrînd-nevrînd, iradiaţi de el, toţi, moftangii şi antimoftangii, îi jucăm această farsă, deprinsă tot de la el, mizerabilul: ne comportăm faţă de I.L.Caragiale exact ca el faţă de Vlahuţă - ne e simpatic pe faţă şi-l bîrfim cît se poate de urît pe la spate; îi ridicăm statuie şi-l jucăm tot mai prost; insuportabil. Ce mai, sîntem curat nişte mizerabili!

Radu COSAŞU

# Pál Frenák la Cluj

O bună bucată de toamnă ne-am tot întrebat (melomani, cinefili, francofani, obişnuiţii casei, convivi, băgători de seamă, împătimiţii Thaliei şi ai benzilor desenate, familiarii cafenelelor europene pozate şi răs-pozate etc.) în ce va consta prima surpriză a Centrului Cultural Francez în noua sa formulă administrativă.

Surpriza a fost un eveniment întîmplat luni seara (8 noiembrie). În fugara trecere prin ţară (trecere executată cu trenuri de noapte şi valize de mînă), trupa de dansatori a lui Pál Frenák s-a oprit şi în acest burg care ţine atît de mult la tradiţia sa culturală, încît tot ceea ce se face poartă amprenta celui mai pur stil tradiţional. Ei bine, de la spectacolul lui Frenák s-a ieşit cu sentimentul noului şi al (aproape) nemaivăzutului. Copiii din primul rînd – elevi la şcoala de coregrafie – au ieşit într-o chicoteală ştrengărească; probabil, unele doamne onorabile, indignate de atitudinea (scenică) mai **deshabillée** a dansatoarei, dar cei mai mulţi n-au rezistat fascinaţiei dansului.

**Tér** – conceput într-o structură de colaj (intertext gestual) asimilează un inventar de elemente eliberate de convenţie, în care singurul ritm care dictează mişcarea e acela al corpului uman. Isadora Duncan, sclavă postmodernismului. Dansurile lui Frenák sînt influenţate de limbajul gestual, aici detaliile biografice avîndu-şi însemnătatea lor: coregraful e născut din părinţi surdo-muţi şi mulţi ani a coordonat activităţi teatrale într-un centru de surdo-muţi.

Esenţială e o anumită măiestrie, o ştiinţă a alunecărilor (Frenák mi-a vorbit despre derapajul studiat) tradusă printr-o nesiguranţă sublimă. La fel, se mizează pe descompunerea reperelor gestuale în scopul regăsirii unei arhitecturi interioare inedite în corelaţie cu intensitatea dramatică.

Muzica se scrie în acelaşi timp cu dansul (compozitorul e György Kurtág şi conduce un studio de muzică contemporană: "La Muse en Circuit") iar decorul nu e decît suport simbolic (şi funcţional!) al compoziţiei coregrafice.

Cei trei dansatori din **Tér** sînt Christine Merli – personalitate fascinantă atît pe scenă cît şi în afara ei, cu un stil care se uită greu; Pascal Giordano, expresiv în partiturile solo, dar şi în execuţiile în compania celui de-al treilea dansator, însuşi coregraful. Durata: 30' sau 55'. Alte realizări în această formulă (sau lărgită): **Les Palets** (amintiri "mişcate" din copilăria – anii '60 – petrecută într-un pensionat pentru băieţi). În prezent lucrează la un nou spectacol pe care (dacă vom fi cuminţi) vom avea şansa să-l vedem peste cîteva luni.

Radu AFRIM

# Premiile domnişoarei Avakian

Cunoscuta colecţionară de artă Beatrice Avakian a instituit în anul 1992 un premiu anual (constînd din dobînzile la o sumă depusă la CEC) pentru cel mai bun student al secţiei de Istoria şi Teoria Artei de la Academia de Artă din Bucureşti. În 1992, beneficiara acestui premiu a fost Monica Lotreanu, la data aceea proaspătă absolventă a secţiei. Cu o săptămînă în urmă, la domiciliul domnişoarei Avakian din clădirea care găzduieşte colecţia, în prezenţa unor membri ai catedrei de Istoria şi Teoria Artei şi a unor prieteni personali ai colecţionarei, acest premiu a fost înmînat, pentru a doua oară, lui Ervin Kessler, student în anul V al secţiei ITA. Publicînd această notiţă, catedra de Istoria Artei nu doreşte doar să omagieze public generoasa iniţiativă a domnişoarei Beatrice Avakian, dar şi să o sugereze ca exemplu celor care, în aşteptarea unei mereu-amînate - şi discutabile, în concepţia ei - legi a sponsorizării, întîrzie să-şi manifeste sprijinul pentru un domeniu atît de văduvit, în ţara noastră, cum este cel al învăţămîntului artistic.

# Remember

**Allegro.** În 1959, cînd medicii mi-au spus că nu mai am de trăit decît un an, din cauza unei tumori la creier, am scris cinci cărţi şi jumătate şi mi-am făgăduit să nu mor înainte de a fi citit **Lolita** lui Nabokov şi biografia lui Joyce de Richard Ellman.

**Largo maiestuoso.** ... m-am obişnuit în asemenea măsură ca inconştientul să-mi dicteze nu numai temele romanelor, ci şi numele şi simbolurile, încît am ajuns să mă consider o simplă găină non-ovipară. Toate romanele mele spun, probabil, acelaşi lucru: omul este păcătos, dar nu atît de păcătos încît să merite nenorocirile care se abat asupra lui.

**Allegretto.** Oricît ar părea de curios, sînt heterosexual. În Anglia a ajuns ceva destul de rar.

**Andante.** Americanii sînt înclinaţi să mă creadă lipsit de pudoare, mai ales cînd vorbesc despre sex, deşi eu n-am făcut decît să-l urmez pe marele confesor Jean-Jacques. Astea fiind spuse, ştiu că un elev al prietenului meu, marele biograf Richard Ellman, îmi scrie biografia fără autorizaţia mea. Cercetează peste tot, contactează persoane. Se interesează de fostele mele iubite. Va fi decepţionat deoarece, de cînd m-am însurat a doua oară, sînt fidel soţiei mele.

**Coda con brio.** Perfect, dar... ceva mai puţină compasiune şi mai multă pasiune... Aşa! Taa-ta-ta... (dirijîndu-şi propria cantată pentru pian şi tenor, pe un poem de d'Annunzio.)

Anthony BURGESS
† 25 noiembrie 1993

## Nu rataţi

# Greenaway "în cadrul" videoCinematecii

Pînă la sfîrşitul acestei luni, sala videocinemateca din str. Cîmpineanu oferă un regal iubitorilor celei de-a 7-a arte: un ciclu Peter Greenaway, artistul britanic care s-a afirmat, în ultimul deceniu, ca, poate, cel mai interesant cineast contemporan (ne măsurăm cuvintele!). Selecţia cuprinde trei din filmele sale – între care **Bucătarul, hoţul, soţia lui şi amantul ei**, o capodoperă postmodernă; lipseşte, din păcate, **Contractul desenatorului**, filmul cu care Greenaway s-a impus la jumătatea deceniului trecut, un fel de **Blow-up** în secolul XVIII...

Aşadar, **duminică 12 decembrie, orele 12: Înec în serie**/ Drowning by numbers, 1988 – o strălucitoare "farsă macabră" în jurul posibilelor accepţii ale cuvîntului **număr**...; **vineri 17 decembrie, orele 16: ZOO**/ A Zed and two Noughts, 1986, cu Andrea Ferreol – un experiment lexical sau un **précis de décomposition** de o barocă luxurianţă; **marţi 21 decembrie, orele 16: ZOO; duminică 26 decembrie, orele 20: ZOO**; în fine, **miercuri 29 decembrie, orele 16: Bucătarul, hoţul, soţia lui şi amantul ei**, 1989; **joi, 30 decembrie orele 12: ZOO.**

"Manierismul şi excesul, iată universul operei mele. Mă interesează mai ales perioadele de tranziţie. Iar astăzi, sîntem chiar în toiul uneia din acestea...", spunea Greenaway, care scrie în acest moment un ciclu de 10 opere intitulat **Moartea lui Webern** – ce se sfîrşeşte cu cea a lui Lennon.

*Cadru din "The Baby of Mâcon" de Peter Greenaway*

## Dakino '93

# Filmul studenţesc la vîrsta pubertăţii

Trebuie să vă mărturisesc de la bun început că plăcerea pe care o încerc scriind despre festivalul Dakino este cam la fel de mare ca entuziasmul spectatorilor care trei zile au fost nevoiţi să suporte capriciile organizatorilor, care schimbau programul de la o oră la alta, îndurîndu-se cam rar să anunţe ce surprize ni se mai pregătesc. (Întrebaţi de unde provine numele acestui festival, mulţi nici nu ştiau ce să spună. Eu am bănuielile mele, dar nu le fac publice). S-au încercat scuze de tipul: "E prima ediţie, aşa că ne iertaţi pentru inerentele deficienţe". Prima ediţie? Să lămurim şi acest lucru: e **a treia** ediţie a festivalului de film studenţesc, a doua care se desfăşoară la cinematograful "Studio" şi prima cu participare internaţională. Anul viitor ce ne mai aşteaptă? Răbdare, vom vedea.

Pînă una-alta, am văzut filmele din concursul de anul acesta. Nu pe toate, ca să fiu sincer, din cînd în cînd mai aveam nevoie şi de pauză: oameni sîntem, nu putem rezista nemişcaţi ore în şir, privind zecile de filmuleţe ce s-au perindat pe ecran... La un moment dat chiar pe ecranul unui televizor, pentru că o parte din filmele video au fost prezentate pe monitor. Nefericită idee!

Studenţii români au descoperit sexul. Şi l-au aruncat pe ecran. Că l-au descoperit, e un lucru bun. Înseamnă că nu au depăşit vîrsta copilăriei. Numai că unii nu prea ştiu ce se poate face cu el. Ni-l arată şi atît. Problemele pubertăţii. Alţii au ceva curaj şi încearcă să ne provoace. Crize de personalitate adolescentină. Oricum, la capitolul sex, au fost cu toţii depăşiţi de unicul film spaniol din concurs; **Walter Perralta**, de Jordi Molla Perales. Un film nu numai provocator, ci cu adevărat curajos, care reuşeşte în 13 minute să spună şi o poveste, să pună şi întrebări pe care puţini au curajul să şi le pună. E clar că cei care-şi dau şi răspunsuri sînt şi mai puţini. Filmul a primit premiul de regie (500.000 lei. Ce se poate face oare cu leii în Spania?), unul din puţinele premii meritate cu adevărat. Oricum, cu premii sau fără, după ce văzut-am toate filmele e carnea tristă. Vai!

Să nu vă închipuiţi însă că au dispărut din preocupările studenţilor noştri problemele grave, tratate la fel de grav, în filme cu grave greşeli. Discursuri goale de conţinut s-au găsît şi de data aceasta. Deşi nu vreau, trebuie s-o spun: la acest capitol filmele realizate de cei de la universităţile particulare păcătuiesc cel mai mult. Nu că aş avea ceva împotriva acestor instituţii, dar e al doilea an în care văd lucruri plicticoase produse aici. Asta e!

Publicul s-a plictisit atît de tare încît a uitat să voteze. Pentru că s-a acordat şi un premiu al publicului. Cel care l-a obţinut se numeşte Napoleon Helmis, autor al filmuleţului **Trageţi în alergător fără somaţie**. Cum numai spectatorii cu spirit de observaţie ascuţit au observat urna destinată votului lor, publicitatea făcută pe această temă fiind destul de discretă, am tras concluzia că prietenii, rudele şi colegii respectivului Napoleon sînt deosebit de dotaţi la capitolul spirit de observaţie.

S-ar cuveni să spunem ceva şi despre Marele Premiu şi Trofeul DAKINO (un trofeu atît de mic – la propriu – încît abia putea fi zărit de spectatorii de pe ultimele rînduri). Pînă şi un nespecialist era în stare să vadă că acest premiu se cuvenea filmului american **Two Days în Wisconsin**. Juriul era însă format din specialişti, aşa că nu s-a putut hotărî pînă în ultima clipă dacă premiul va fi acordat filmului citat sau altei producţii americane, **The Make**. (Nu-mi cereţi să vă spun numele regizorului, în programul pe care l-am obţinut aceste filme nu figurează. Iar programele complete – e drept, elegante – au fost în număr de zece. Le-au obţinut doar cei care au fost perseverenţi). Aşa că s-a recurs la o metodă originală, care ar merita să fie brevetată: **s-a tras la sorţi**. Şi, cum legile lui Murphy funcţionează fără greş, a ieşit cîştigător cel mai slab.

În sfîrşit, vă mai menţionăm şi prezentarea – în afara concursului – a două lungmetraje nestudenţeşti. La capitolul "Faceţi ca ei!", excelentul **Video Blues** al regizorului maghiar Árpád Sopsits (membru al juriului). La polul opus, o obscură producţie chineză cu titlul **Pasiune neaşteptată**. Două extreme între care şi-au făcut loc şi filmele din concurs.

Rolland MAN

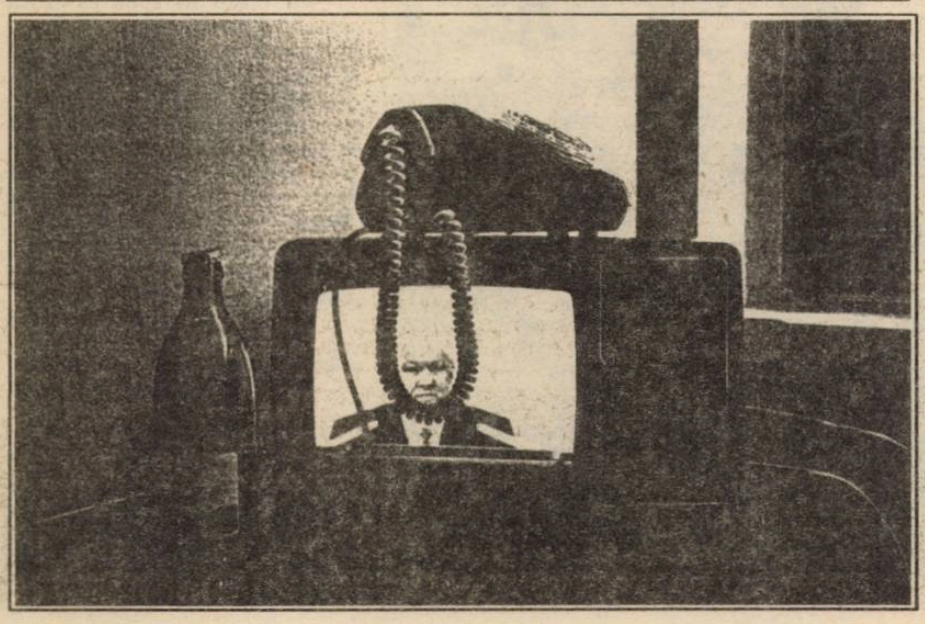

© G. Rondeau

## De joi pînă joi

### *La Cinematecă:*

VINERI – **Balul pompierilor** (M. Forman, 1967), la sala Eforie, orele **12,15**; **Nopţile Cabiriei** (Fellini, 1957), orele **16,45** şi **19**;

SÎMBĂTĂ – **Aguirre, mînia lui Dumnezeu** (W. Herzog, 1972), orele **10** şi **12,15**; **Tăcerea** (Bergman, 1964), orele **14,30** şi **19**; **Ultimul om** (Murnau, 1924) la sala Union, orele **12**;

DUMINICĂ – **Fiecare pentru el şi Dumnezeu împotriva tuturor** (W. Herzog, 1974), la sala Eforie, orele **10** şi **12,15**; **Nopţile Cabiriei** – orele **14,30** şi **16,45**;

LUNI – **Amarcord** (Fellini, 1973), la sala Eforie, orele **16,45** şi **19**; **Ultimul om** la sala Union, **14,15**;

MARŢI – **Muguri zdrobiţi** (D.W. Griffith, 1919), Union, orele **12** şi **Fragii sălbatici** (Bergman, 1957), **18,45**;

MIERCURI – **Amarcord**, Eforie, **16,45** şi **19**; **Aurora** (Murnau, 1927), Union, **12** şi **Fragii sălbatici**, **16,30**;

JOI – **Umberto D.** (V. de Sica, 1952), Union, **10** şi **12**.

### *Nu vă deranjaţi*

pentru **Inimă îngheţată**, filmul lui Claude Sautet care rulează la cinema "Studio": pretenţios, dar mediocru, regizorul **afectează** aici un tip de cinematograf cu care se vede că nu are nimic de a face; acolo unde un Rohmer ar fi reuşit o povestire şi rotundă, şi interesantă, Sautet nu face decît să calce în nişte locuri (bălţi) comune, mergînd pe buna-veche-idee că tăcerea (= a sugera) spune mai mult decît dialogul coerent; de acord, cu condiţia să ai ce sugera... şi ca dialogul să nu fie, totuşi, mai inept decît un curs de limbă franceză (fără profesor)! Un film plat ca o farfurie, în care nu găseşti nici măcar măslina unei idei... Păcat de frumoasele sonate ale lui Ravel – mereu reîncepute –, pe care n-o să aveţi norocul să le ascultaţi **d'a capo al fine**; zero umor – dl. Sautet e serios ca un nap. Aşa că vă sugerăm noi următoarea anecdotă: la un moment dat, personajele filmului merg la cinema... Ar putea fi chiar filmul **Inimă îngheţată** care, văzîndu-l la rîndu-i pînă la scena mersului la cinema ş.a.m.d., pus în abis **ad nauseam**, nu s-ar mai termina niciodată!... (şi totuşi, vă garantăm, aşa ar fi mai amuzant decît ce se poate vedea la cinema "Studio"...)

Şi o recomandare pentru firma Guild: dacă vreţi să oferiţi spectatorilor români "calitate franţuzească" – lucru cu care sîntem cît se poate de acord –, căutaţi-o mai degrabă **du côté de chez** Rohmer, Rivette, Téchiné: dl. Sautet e dintre tocilarii mărunţi...

### *Surprize (plăcute) la televizor:*

Uma Thurman apărînd într-un clip al lui k.d. lang, sîmbătă la Top Ten... şi, tot acolo, sîntem informaţi că un alt clip – cel al lui U2: **Stay/ Faraway so close** – a fost realizat de Wim Wenders (pronunţat de realizator "Uim Uenders"!!); clipul e excelent, sperăm să-l revedem.

Cît despre **Edward şi Mrs. Simpson**, minunatul serial englezesc de vineri de la ora19 – ce să mai spunem decît că este **exquisitely perfect**!? (Cu o rezervă legată de traducere: Neville Chamberlain nu înseamnă, **totuşi**, "şambelanul Neville"). (Aflăm dintr-o anumită parte a presei că directorul general al Televiziunii ar fi fost de acord cu difuzarea lui pentru a, chipurile, "arunca o lumină frivolă" asupra ideii de monarhie...? Dacă e aşa, atunci directorul e un stupid.)

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

# PRIVELIŞTE DUPĂ BĂTĂLIE

**"Stupid people" – "oamenii proşti" din Polonia au uimit lumea votînd majoritar pentru partidele de stînga. Oamenii inteligenţi încearcă să găsească explicaţii. Desigur, există o mişcare a pendulului. În perioadele de criză reacţia electoratului este de a-i aduce la putere pe adeversarii celor care au gestionat criza, indiferent cine sînt aceştia şi indiferent cît de plauzibile sînt promisiunile lor. Dar Polonia este pe punctul de a ieşi din criză şi efectele stabilizării economice sînt sensibile şi la nivelul omului de pe stradă. Analiza lui Aleksander Smolar stăruie asupra erorilor de decizie şi a gafelor din discursul politic al guvernărilor din ultimii patru ani. Pare - ca într-o halucinaţie - că în Polonia e la fel ca în Albania, sau - şi mai aproape - ca în România. Şi totuşi aceleaşi fenomene au cauze cu totul diferite: generalul Jaruzelski nu e V.A. Stanculescu, Solidaritatea nu e SLOMR şi nici măcar amintirile omului de pe stradă nu sînt identice. Identică e doar neputinţa celor care ştiu şi lipsa de onestitate a celor care pot. Doar că în Polonia ei toţi, inclusiv oamenii de pe stradă, sînt într-un anume punct al drumului, nu într-o gară din care ultimul tren e pe cale să plece.**

## *Biata memorie*

(...) Cînd cade o dictatură, colectivitatea îşi regăseşte unitatea şi memoria colectivă. Revoluţiile şi răscoalele sînt adeseori însoţite de teroare; continuitatea puterii e întreruptă, societatea se transformă în profunzime şi trecutul ei îi apare deodată într-o lumină vie, orbitoare. Oamenii redescoperă trecutul ca şi cum nu l-ar fi cunoscut niciodată; şi în acest proces au sentimentul de a se redescoperi pe sine: rănile pe care au vrut să le ignore, umilinţele individ ale şi colective pe care au vrut să le ascundă, evenimentele pe care nu le-au privit pentru a nu-şi mărturisi neputinţa, ba chiar slăbiciunea sau laşitatea. Aşa cum s-a întîmplat şi în Chile şi în Argentina după căderea dictaturii, foştii supuşi comunişti şi-au examinat altfel trecutul. În Ungaria, ţară relativ liberală, de abia la sfîrşitul anilor '80 populaţia a redescoperit revoluţia din 1956. Ar fi, de altfel, interesant de analizat cauzele acestor descoperiri amînate.

Noua memorie nu e nici mai corectă, nici mai obiectivă decît cea veche; şi totuşi toată lumea e înmărmurită. Rădăcinile fraternităţii revoluţionare, ale sentimentului unităţii, atît de des descrise se găsesc în această memorie subit redescoperită şi articulată în colectiv.

Nimic de acest fel nu s-a produs în Polonia, pentru că aici nu a fost o adevărată revoluţie. În 1980 şi 1981 a existat în ţară o mişcare revoluţionară, fără consecinţe revoluţionare, iar după 1989, transformările revoluţionare n-au fost însoţite de o mişcare socială corespunzătoare, masivă şi revoluţionară.

În momentul de apogeu al Solidarităţii – 1980, 1981 – zece milioane de bărbaţi şi femei s-au îmbrăţişat în piaţa publică într-o mare euforie libertară. Dar apoi, din ce în ce mai mulţi, confuzi şi dezorientaţi au început să bată pasul pe loc, în faţa trupelor naţionale şi străine, masate la intrări şi ieşiri. Furioşi, frustraţi, şi din ce în ce mai tentaţi de extremism, n-au opus o prea mare rezistenţă, cînd în noaptea de 12 spre 13 decembrie 1981, generalul Jaruzelski i-a trimis acasă, declarînd starea de asediu.

Dacă în 1989, Partidul Muncitoresc Unit Polonez a acceptat negocierile de la masa rotundă, n-a făcut-o pentru că Solidaritatea i se părea o forţă; conştient de propria sa slăbiciune în faţa creşterii nemulţumirii sociale, a dorit să negocieze cu Solidaritatea tocmai pentru că aceasta pierdea din viteză. Tratativele la care partidul şi-a convocat adversarii nu puteau să aibă succes decît cu două condiţii: propria sa demobilizare şi cea a maselor. Reformele preconizate, parţiale, se puteau naşte doar prin acordul elitelor din cele două tabere. Acest drum către libertate – chiar dacă a fost parcurs mai repede decît s-a prevăzut – raporturile inevitabil complexe între vechile şi noile elite, o anumită apatie a maselor au blocat evoluţia conştiinţei colective.

Biata memorie a oamenilor! Cînd să se apropie, s-a accentuat despărţirea. Şi cu scandal. În fiecare zi un nou conflict modifica viziunea polonezilor despre trecut. Terapia de şoc care îi promova pe unii şi îi declasa pe alţii, "războaiele la vîrf" (formulă lansată de Walesa cînd s-a angajat în războiul contra guvernului şi a taberei din care venea Tadeusz Mazowiecki), lupta dintre Biserică şi societatea laică, frica de trecut la cei ameninţaţi de epurare, frica de prezent şi de viitor la ceilalţi, ameninţaţi de şomaj şi sărăcie – toate condiţiile erau prezente pentru scindarea naţiunii.

Deci, avem astăzi mai multe memorii distincte. E cea a foştilor militanţi, disidentă şi radicală, care o cîrmeşte din ce în ce mai mult spre dreapta. În ochii lor, Polonia populară a fost Sodoma şi Gomora, ocupaţie, teroare necontenită, totalitarism uniform confruntat cu o naţiune veşnic rebelă. Desigur, au existat trădători, dar nu erau decît fenomene izolate. Un singur leac ar putea vindeca răul: epurarea, decomunizarea generală a vieţii politice, a administraţiei, a economiei, ca să nu mai vorbim de armată, poliţie etc.

De partea cealaltă este memoria celor care revendică din ce în ce mai puternic moştenirea Poloniei comuniste, îi cîntă realizările şi spiritul justiţiar, vorbesc despre traiul calm al maselor muncitoare şi sărbătoresc ziua în care comuniştii s-au instalat la putere. Şi mai sînt şi cei care preferă să lase trecutul acolo unde se găseşte: **inteligenţia**, marea majoritate a foştilor disidenţi şi opozanţi. Ei susţin că trebuie să ne concentrăm asupra prezentului şi a viitorului. Dacă se face o fixaţie asupra trecutului, nu se mai pot rezolva urgenţele. Dar şi această opţiune e o fugă înainte, expresia unei nelinişti. Nu ei erau aceia care ridicau pumnul împotriva totalitarismului, a puterii străine şi tot restul? Cum să împaci radicalismul de ieri cu pragmatismul moderat şi ambivalenţa de astăzi?

## *Memoria selectivă*

De exemplu, se tace asupra subiectului stînjenitor al colonelului Ryszard Kuklinski. În anii '70, acest important responsabil din Marele Stat Major polonez a dat americanilor mii de documente ultrasecrete ale Pactului de la Varşovia şi ale Statului Major polonez. Printre aceste documente erau şi planurile de declanşare ale stării de asediu împotriva Solidarităţii. Colonelul afirmă că a acţionat din patriotism: vroia să dăuneze Uniunii Sovietice şi Pactului de la Varşovia. Numeroşi americani îl confirmă. Acest spion de înaltă clasă a fost sau nu un trădător? Şi dacă da, pe cine a trădat? Pactul de la Varşovia? Pe superiorii săi ierarhici? Naţia cu N mare? Patria? Dreapta a făcut din el un erou. Ce cred centriştii, moderaţii, foştii disidenţi, foştii factori de decizie? Răspunsurile, date fără chef, sînt extrem de stînjenite, confuze, lipsite de orice dimensiune istorică şi morală: reabilitarea colonelului ar fi o teribilă jignire la adresa generalilor armatei poloneze – toţi formaţi în Polonia comunistă şi în URSS – orice armată are nevoie de disciplină, glorificarea incorectitudinii poate fi un lucru periculos...

Ce cred despre trecutul comunist al Poloniei mişcările democratice care au dominat ţara din 1989? Polonezii sînt victimele sau moştenitorii Poloniei populare? Trebuie să se renunţe la aceste legate, sau să fie acceptate? Răspunsul nu e uşor de dat. În sensul trivial al termenului, toţi sînt legatarii trecutului. Ar fi utopic şi periculos să se nege acest lucru. Polonezii au moştenit o structură economică construită după război de comunişti, un mediu distrus, o societate caracterizată printr-o stratificare socială aplatizată şi un spirit egalitar, o societate în care au fost eliminate – într-un mod barbar, desigur, dar totuşi au fost eliminate – anacronismele vechii structuri sociale.

Sînt de asemeni şi victime. Victimele regimului impus de Armata Roşie unei populaţii extenuate şi disperate, tacit acceptat de Occidentul realist, care s-a supus constrîngerilor economice şi geopolitice. Victime ale violenţei şi ale arbitrariului, ale aroganţei elitelor, ale îndoctrinării şi depravării, victime ale fricii, ceea ce trebuie rememorat, chiar dacă în Polonia frica a fost mai puţin durabilă şi mai puţin omniprezentă decît în URSS sau în alte locuri.

Polonia populară a pecetluit destinul a două generaţii. Ea şi-a pus amprenta pe peisaj, pe urzeala economică şi socială, pe mentalităţi, ea a fost mediul natural în care au crescut, s-au maturizat şi au murit milioane de polonezi. Cum să anulezi acest timp din istoria Poloniei, cum să procedezi ca de Gaulle şi să elimini realitatea, să n-o recunoşti? Tranziţia paşnică a puterii a contribuit la atenuarea sentimentului de ruptură.

Atitudinile elitei despre care tocmai am vorbit, se armonizează cu ceea ce gîndeşte omul de pe stradă. Acest om care a trăit mulţi ani în Polonia populară păstrează tot felul de amintiri. Are nostalgia unei epoci în care lucrurile i se păreau simple, aşa cum unii au nostalgia războiului, a puşcăriei, a serviciului militar. Memoria păstrează în principal anecdote, şi sentimentul de siguranţă scaldă trecutul, care nu mai e sursă de suferinţe sau de dileme. Sondajele o confirmă, omul de pe stradă are acum o părere mai bună despre starea de asediu, decît în 1982. Pentru el Jaruzelski este mai patriot decît colonelul Kuklinski. Şi atunci cum să-i reproşezi partidului care-şi zice social-democrat că-l invită pe generalul Jaruzelski la Congres şi-l aplaudă pînă îşi rupe palmele? Cum să te mai mire verdictul urnelor?

Memoria omului de pe stradă e scurtă. Ros de un sentiment de nesiguranţă, dezorientat, el uită; el regretă simplicitatea deceniilor trecute, fie ea cenuşie, posomorîtă şi frustă. Ostentaţia recenţilor şi suspecţilor îmbogăţiţi conferă egalitarismului (relativ) al trecutului o aură mitică. Chiar privilegiile **nomenklaturii** care scandalizau atît opinia publică – magazine speciale, asistenţa medicală specială, facilităţile la cumpărarea locuinţei sau a automobilului – par modeste şi banale în comparaţie cu averile actuale. Cînd şomajul atinge cifra de 16%, epoca în care toată lumea avea slujbă e raiul, chiar dacă salariile erau mici, risipa greu de suportat şi munca zilnică lipsită de sens.

## *Victoria stîngii*

Dar întărirea stîngii şi lărgirea bazei ei sînt în parte iluzorii. Paralel cu ascensiunea stîngii, asistăm la prăbuşirea dreptei. Neputincioasă, cîrcotaşă, lipsită de perspicacitate, incapabilă să gîndească dincolo de interesele unei mîini de oameni, dreapta divizată s-a acoperit de ridicol (...) Să notăm totuşi că dreapta de toate tendinţele a obţinut peste 30% din voturi şi nici un loc de deputat. Dacă ar fi constituit o alternativă credibilă, un număr mai mare de cetăţeni dorind să protesteze împotriva politicii ultimelor guverne ar fi votat la dreapta, nu la stînga. Dar ea a oferit o imagine dezolantă: fărîmiţare, certuri necontenite, spirit doctrinar.

Mulţi alegători au fost împinşi spre stînga de cele cîteva luni de guvernare de dreapta ale lui Jan Olszewski, în 1992. Politica lui economică a fost moderată şi fidelă predecesorilor, în pofida retoricii populiste. Însă ei au declarat ca principal obiectiv politic epurarea. (...) Toate ţările comuniste se confruntă cu această problemă. (...) Dar contextul polonez e diferit. Din 1956, Polonia a început să se elibereze de comunism. Înşişi oamenii puterii au evoluat şi s-au distanţat de ortodoxia comunistă. În ansamblul său, în pofida folosirii forţei, regimul era mai curînd liberal. O decomunizare radicală nu putea să fie populară. Grupul din jurul lui Olszewski a publicat o listă de şaizeci de personalităţi acuzate de a fi fost agenţi ai poliţiei politice secrete comuniste. Pe această listă figurau Lech Walesa, preşedintele Parlamentului, Wieslaw Chrzanowski (bătrîn lider al Partidului creştin-democrat, fost deţinut politic), Leszek Moczulski (liderul Partidului independent, şi el a stat cîţiva ani în puşcărie), Ministrul de Externe, Ministrul de Finanţe, grupul de colaboratori apropiaţi ai lui Walesa şi numeroase alte personalităţi ale vieţii publice poloneze. Brutalitatea şi arbitrariul procedeului, caracterul iraţional al acestei tentative de destabilizare a elitelor poloneze cu ajutorul dosarului de securitate au înspăimîntat pe toată lumea. Era limpede că o parte a dreptei nu va ezita să transforme în viaţă o altă utopie neagră. Sabia lui Dzerjinski, desigur cu tăişul invers, va mai servi încă unui proiect revoluţionar. (...)

Respingerea politicii din ultimii ani provine dintr-o criză a identităţii colective. Polonia populară îi obliga pe cetăţeni să defileze, să stea în adunări, să participe la şedinţe de ură colectivă. Însă în 1956, colectivismul a rămas un specific al aparatului, între oameni se căscau prăpăstii adînci. Colectivitatea a explodat într-o juxtapunere de individualisme, fiecare avînd încredere doar în sine şi în apropiaţii săi. Partidul îşi asuma grija tuturor şi dădea lecţii de egoism.

Şi deşi ultimii patru ani beneficiază de tradiţia eroică şi glorioasă a Solidarităţii, fenomenul "fiecare pentru sine" s-a accentuat. Legăturile colective elementare au slăbit enorm, chiar şi cele mai puternice, cele care cimentau naţiunea poloneză. Indiferenţa faţă de moştenirea Republicii Populare Polone, indiferenţa faţă de noua Polonie sînt o formă de respingere a Poloniei pur şi simplu, valoare pe care se întemeia tradiţia patriotică a poporului. Este încă un motiv care explică votul social-democrat.

Nu vreau să spun că foştii comunişti nu erau patrioţi. Cauza Poloniei le era la fel de scumpă ca tuturor tribunilor patriotismului. Dar biografia lor şi istoria partidului lor a coincis cu o perioadă care a fost negarea însăşi a independenţei şi suveranităţii Poloniei. Stupefiant lucru, acum acest lucru pare a nu deranja pe nimeni. Dacă ar fi să stabilim o analogie, ar fi ca şi cum în 1949, francezii ar fi votat masiv pentru regimul de la Vichy.

© C. Burnbut

Aleksander SMOLAR

Cercetător la CNRS. Fost consilier al primilor miniştri polonezi Mazowiecki şi Suchocka.

("Esprit") – noiembrie 1993.

Pagină realizată de Magdalena BOIANGIU

# Despre aroganță, cumințenie

**"Trebuie să spun undeva că fenomenul capital al secolului al XX-lea n-a fost – şi, mai ales, nu va fi – revoluţia proletariatului, aşa cum o prevesteau marxiştii acum şaptezeci-optzeci de ani, ci descoperirea omului non-european şi a universului său spiritual. Ar trebui să dezvolt observaţia asta într-un articol. Să arăt că viziunea lui Marx – mesianismul proletariatului, lupta finală între bine şi rău etc. – îşi are rădăcinile şi explicaţia în teologia iudeo-creştină, integrată orizontului istoric mediteranean. Ar fi interesant de căutat ce erau pentru Marx civilizaţiile exotice şi tradiţionale (primitive). Or, astăzi începem să ne dăm seama de noblețea şi autonomia spirituală a acestor civilizaţii. Dialogul cu ele, mi se pare mult prea important, pentru viitorul spiritualităţii europene, decît reînnoirea spirituală pe care ar putea-o aduce emanciparea radicală a proletariatului. Deocamdată, am văzut ce «valori» ne-a relevat proletariatul. Nimic care să nu fi fost deja cunoscut spiritului european".**
**Mircea Eliade – Jurnal (vol. I), anul 1952**

© C. Bumbuț

De curînd mi-a căzut în mînă o carte despre Jocurile Olimpice (J.O.) ce m-a determinat să revin asupra unui eveniment ale cărui semnificaţii n-au fost pe deplin desluşite, mi se pare mie, în presa română. Este vorba de respingerea candidaturii Chinei de a găzdui Jocurile Olimpice în anul 2000.

Cartea, editată de guvernul Greciei, reaminteşte aspectul esenţial că, în antichitate, sanctuarul Olimpiadelor era dominat de statuile lui Zeus, a zeiţei Hera şi ale altor zeităţi elene, că Jocurile Olimpice erau, de fapt, o sărbătoare religioasă, în timpul căreia încetau toate războaiele între eleni. Deci, că J.O. ţineau de sacralitatea sintezei celei mai înalte a civilizaţiilor **indo-europene** pe care a reprezentat-o lumea elenă, cea care a pus bazele conceptuale esenţiale ale întregii civilizaţii europene şi chiar, în parte, ale civilizaţiei mondiale actuale. J.O. sînt, altfel spus, o moştenire modernă a matricei fundamentale milenare a culturii şi civilizaţiei indo-europene.

**Anul 2000**, la rîndul său, este un element desprins din sacralitatea cea mai înaltă a civilizaţiei europene: este un moment culminant, de răscruce în istoria universală, al calendarului creştin, ce are ca punct de plecare **naşterea lui Isus Hristos**.

Numai cine nu ştie cum sînt chinezii îşi poate închipui că aceste elemente nu au fost studiate la minuţie şi cîntărite în China, că decizia de a candida pentru J.O. nu a pornit şi de la cunoaşterea semnificaţiei lor profunde. Notez doar aşa, în treacăt, de pildă, cum şi într-o broşură propagandistică intitulată **Este China în stare să organizeze J.O. în anul 2000?** se vorbeşte de "dinastia Jin (1115-1234 era creştină)".

Pe de altă parte, cu cei peste 5000 de ani de istorie ai săi, China este cea mai veche mare putere de pe faţa Pămîntului şi, dintre marile civilizaţii ale antichităţii, singura încă în picioare în tiparele sale originare. Poporul său are conştiinţa valorii pe care i-o conferă această vechime, ca şi vasta cultură materială şi spirituală pe care a creat-o, a decantat-o şi a conservat-o în aceste milenii. Ce n-ai încercat cînd ai 4-5 mii de ani de istorie în spate – întreba, într-un serial la TVR, un chinez din Hong Kong. Cuvîntul cu care-şi denumesc chinezii ţara înseamnă "ţara de mijloc" (nu se precizează mijlocul a ce, dar este clar: mijlocul lumii), iar pe europenii veniţi în secolul trecut să-i colonizeze, ei i-au numit permanent (probabil şi azi) "barbari". Vreau să arăt că mîndria naţională la chinezi a fost şi este extraordinar de puternică, este un sentiment de factură cvasi-religioasă, într-un fel fără egal în lume. Cuvîntul chinez combină în sine atît sentimentul naţional, cît şi o componentă de religiozitate. Nu lipseşte nici tentaţia gradomaniei naţionaliste, a sentimentului "superiorităţii rasiale". În atare condiţii, unele state europene şi de extracţie europeană nu fac – îndeosebi din sec. XIX - decît să încerce să-i înrobească, să-i umilească, revoltîndu-i prin "barbara" lor "lipsă de civilizaţie". Revelatoare, pe această linie, sînt memoriile ultimului împărat al Chinei (apărute şi la noi), care, printre altele, povesteşte, cu tîlc amar, că, în "colonia britanică" din China, pentru omorîrea unui catîr se plătea o amendă de 100 de lire, iar pentru omorîrea unui chinez... 70 de lire. Ca să nu mai vorbim de toate imixtiunile şi încercările occidentale şi sovietice de a le dicta şi da lecţii chinezilor, resimţite ca tot atîtea grosolane insulte. Şi, aceasta, dincolo de orice ideologie, de pe poziţii strict naţionale.

În această situaţie, faptul de a fi trecut peste toate cele de mai sus, de a-şi fi călcat pe propriul orgoliu şi de a se fi oferit, de bună voie, să se subsumeze unei matrice fundamentale de civilizaţie şi cultură indo-europeană şi creştină este de o mărinimie extraordinară, de un cavalerism şi de o eleganţă nemaipomenite în aceste vremuri de necivilizată, grosolană aroganţă şi mitocană agresivitate. Candidatura chineză a avut clar semnificaţia unei mîini întinse de poporul chinez civilizaţiilor indo-europene şi creştine, a unui gest clar de recunoaştere şi respect pentru contribuţia acestora la civilizaţia universală, o ofertă implicită de conlucrare pentru străvilirea haosului mondial şi restabilirea unei ordini în lume.

De altfel, gestul a şi fost înţeles şi salutat ca atare de cea mai veche instituţie în neîntreruptă funcţiune a civilizaţiei europene (poate şi mondiale) – Vaticanul. Prin gura cardinalului Etchegaray, Biserica Romano-Catolică şi-a proclamat, public, clar, sprijinul pentru candidatura Chinei la J.O., iar Ministerul chinez de Externe a salutat, la fel, public, "cu încîntare", acest sprijin. De unde se vede că Occidentul nu este – decît pentru neştiutori – unul singur, un bloc monolit. Drept urmare, acele ţări unde catolicismul mai are un cuvînt de spus au votat pentru China. Votul a fost foarte strîns: 43 voturi pentru China, 45 de voturi pentru Australia. Nici nu se putea răspunde altfel – ca (indo) europeni – unui gest de o asemenea generozitate şi eleganţă. În tradiţia europeană, la generozitate se răspunde cu generozitate, la bine cu bine. Indiferent ce alte subînţelesuri se pot atribui, de pildă, ofertei Chinei – superputere mondială în clară ascensiune: nimeni nu este atît de naiv să nu ştie ce este viaţa reală, ce este aceea "realpolitik".

Chinei trebuie să i se fi dat asigurări din partea majorităţii membrilor Comitetului Internaţional Olimpic că cererea sa este ca şi rezolvată. Cum majoritatea sondajelor şi comentariilor de presă tindeau în această direcţie, oficialităţile şi populaţia Chinei, cu toată precauţia care le caracterizează (dar atestînd, involuntar, şi "sufletul" pe care-l puseseră în oferta lor) manifestau un optimism aproape fără rezerve. Cu atît mai dureroasă, deci, a fost lovitura înfrîngerii, la o diferenţă de numai două (2) voturi. Nu este clar cum urmau să voteze doi delegaţi (din totalul de 90) care au absentat de la vot din motive nici ele prea clare. Unul, bulgar, ginerele lui Jivkov, ar fi fost reţinut acasă pentru cercetări, tocmai în acel moment... Al doilea, din Swaziland, ar fi fugit în ţară, unde erau alegeri generale... şi – nu este clar – fără el, nu s-ar fi putut ţine?!

Dar care este semnificaţia respingerii candidaturii chineze?

Ea nu poate fi văzută altfel decît ca o dorinţă de "a da o lecţie" autorităţilor chineze, dar care, negreşit, trebuie să fi fost resimţită ca o ofensă de poporul chinez în general.

O ofensă istorică, ca răspuns la gestul, şi el istoric, al Chinei.

Resimţită ca atare nu numai de chinezi, ci şi de japonezi, coreeni, vietnamezi, mongoli, kazahi şi alte popoare asiatice, care, sigur, au văzut în aceasta o altă "necuviinţă" din partea "albilor".

De unde atîta trufie?

Tot elenii antici au sintetizat, pentru lumea europeană, noţiunea de "hybris", care înseamnă "trufie faţă de rînduielile umane şi divine" – păcat ce-l comitea eroul tragic, care, supraevaluîndu-şi capacităţile, călca dreapta măsură şi, devenind astfel sursa de haos, de nenorociri, tulbura ordinea cosmică, armonia lumii şi tihna oamenilor şi a zeilor. Haosului şi dezordinilor nu li se mai putea pune capăt, rînduielile divine şi umane (liniştea şi civilizaţia, cum se zice astăzi) nu mai puteau fi restabilite decît prin pedepsirea cumplită a nesăbuitului şi arogantului "delincvent".

Pentru creştinism în general, cum ne arată Chateaubriand în **Le Génie du Christianisme**, păcatul cel mai mare este tot trufia.

Răsărită din acelaşi trunchi de sacralitate şi civilizaţie, şi la români, cumințenia, dreapta măsură, bunăcuviinţa este valoarea morală supremă. Iar, prin contrast, este notorie repulsia românului pentru trufie, "fudulie", aroganţă.

Este, deci, în totală şi radicală contradicţie cu valorile sacre ancestrale ale culturii europene şi creştine o astfel de comportare arogantă. Aşa se explică, de altfel, poziţia pe care a luat-o, cum am arătat, Biserica Romano-Catolică.

S-a spus că respingerea candidaturii chineze a avut ca scop să fie lecţie pentru autorităţile chineze, fiindcă încalcă normele occidentale ale drepturilor omului. Aşa o fi, dar, unele corective categoric se impun.

Mai întîi că nu numai autorităţile, cît mai ales miliardul de chinezi, trebuie să se fi simţit jigniţi de aroganta respingere a mărinimoasei, entuziastei lor oferte. Pe tot cuprinsul Chinei au avut loc ample manifestaţii prin care populaţia şi-a arătat entuziasmul, autentic, faţă de ideea ca Beijingul să găzduiască Jocurile Olimpice. Pe clădiri, în autobuze, timp de luni de zile, în toată China, a fost plin de afişe proclamînd bucuria şi mîndria de a primi J.O. Un concurs de întrebări şi răspunsuri despre J.O. organizat de televiziunea centrală, de pildă, a fost urmărit de 300.000.000 de spectatori, arată o statistică chineză. Încercînd să arunce apă rece peste această înflăcărare, mass media occidentale căutau nod în papură. De exemplu, se zicea: amenajările o să coste 300.000.000 dolari, China mai bine i-ar cheltui pentru săracii săi. Dar o agenţie de presă americană, într-un reportaj pe această idee, constata că chinezul era dispus la acest sacrificiu (minuscul, la urma urmei, pentru o ţară cît China), ba chiar entuziast. "Este pentru mîndria ţării noastre", declarau oamenii abordaţi pe stradă.

Cît despre frumosul concept de drepturi ale omului, nu vreau să insist, tema este de-acum bine cunoscută publicului românesc. În contextul temei noastre, unele lucruri merită totuşi reliefate: de fiecare dată cînd vorbesc de drepturile omului în China unii politicieni şi presa din Occident menţionează, în aceeaşi frază, şi vînzările de arme chineze în străinătate. În al doilea rînd, în intervalul de după respingerea candidaturii chineze la J.O., oficialităţile guvernamentale americane au făcut potecă la Beijing, unde este un adevărat pelerinaj de politicieni şi oameni de afaceri din SUA. Care doresc cele mai strînse relaţii cu China, inclusiv militare, cu o singură condiţie: chinezii să nu mai vîndă arme Pakistanului, Iranului, arabilor şi islamicilor în general şi, dacă se poate, să nici nu-i mai sprijine în nici un fel. Se mai cere, de asemenea, reechilibrarea balanţei comerciale americano-chineze, în care China are un mare excedent. Cît despre cei cîţiva disidenţi, chinezi fiind, pot, după ce-au fost utilizaţi, să fie "îngropaţi" în uitare. Cu vorbe... Aşa că drepturile omului...

S-a mai zis că a fost vorba de un act menit să contracareze comunismul. Cine spune asta ne ia de naivi, ca să nu zic mai rău. Este exact invers, deşi aceasta poate părea neverosimil pentru cine vede în Occident un monolit "anticomunist". Este exact invers, pentru că respingerea candidaturii chineze era de natură să dea apă la moară adversarilor dogmatici ai deschiderii Chinei spre Occident şi spre unele aspecte ale modelelor sale social-economice. (De ce există în Occident forţe puternice care se opun restabilirii ordinii omeneşti fireşti în fostele state comuniste şi sînt favorabile menţinerii încarcerării dictatoriale a popoarelor lor este o altă poveste... lungă şi încurcată).

Revenind, populaţia Chinei trebuie să fi resimţit cu indignare această nesăbuită încercare de a o ofensa, în nici un fel meritată. Şi aceasta, cu atît mai mult, cu cît şi idealul suprem al civilizaţiei chineze este de mii de ani (ca şi al tuturor marilor religii şi civilizaţii) armonia, dreapta măsură, modestia, bunăcuviinţa, iar păcatul cel mai grav – tot aşa, îngîmfarea nesăbuită şi agresivă care le tulbură – "hybrisul", adică.

Constantin BADEA

P.S.: Acest articol a fost scris înainte de întîlnirea de la Seattle dintre preşedintele Statelor Unite, Bill Clinton, şi preşedintele Chinei, Jiang Zemin.

# Cuvîntul în destinul omului

## – În amintirea Elenei –

Cuvîntul, ca produs, dar şi ca producător al omenescului, are aceeaşi structură ca şi a omului: material şi spiritual, sensibil şi inteligibil, social şi individual. De aceea, cercetarea cuvîntului contribuie la o mai adîncă înţelegere a omului. Prin cuvînt, omul se aşează între inocenţa naturii şi adevărul absolut, într-o relativitate existenţială de nedepăşit. Mai întîi, cuvîntul este material prin sonoritatea lui şi spiritual prin înţelesul la a cărui formare participă. De ce sonoritatea vorbirii a devenit materie privilegiată capabilă se genereze spiritul? În primul rînd, datorită **minimei** ei materialităţi: este perceptibilă, dar este invizibilă şi deci poate să se refere la nevăzut, la ceea ce depăşeşte orizontul perceptual al omului, la cauzele nevăzute ale efectelor vizibile, la viitorul posibil al intervenţiilor umane în mersul lucrurilor. La începuturile istoriei lor, oamenii au fost atît de uimiţi de puterea invizibilă a vorbirii, de a obţine din partea semenilor să facă ceea ce li se cere, încît au crezut că se pot adresa cu acelaşi succes şi sufletelor invizibile ale forţelor naturale. De aici, animismul şi magia; nu animismul a dus la magie, ci magia avea neapărat nevoie de animism. Magia devenea posibilă numai prin însufleţirea naturii. Aşa au fost create spiritele, apoi zeii şi, în cele din urmă, Spiritul Absolut. La început a fost cuvîntul omului. Prin gîndirea care se iscă prin şi în el, cuvîntul este unealta primordială, care face posibilă inventarea şi perfecţionarea tuturor celorlalte unelte. Strigătul nearticulat al necuvîntătoarelor aparţine încă naturii, în vreme ce articularea cuvîntului inaugurează cultura. Natura nici nu pregătise un organ special pentru vorbire; gura, dinţii, limba, coardele vocale s-au dezvoltat pentru a asimila natura, nu pentru a o contrazice.

Materia din care este alcătuit cuvîntul nu este brută, ci deja lucrată. Articularea cuvîntului constă în selectarea, compoziţia şi modularea sunetelor vorbirii. Vorbirea este alcătuită din unităţi semnificative - **moneme** - care, la rîndul lor sunt alcătuite din unităţi distinctive - **foneme**. În vreme ce monemele sunt referenţiale, fonemele nu sunt decît diferenţiale; cu un număr limitat de foneme - cîteva zeci în toate limbile - pot fi construite un număr nelimitat de moneme şi sintagme. Cu acelaşi număr de foneme, au creat operele lor şi Eminescu şi Arghezi şi Blaga. Sunetele prin care vorbirea realizează fonemele unei limbi diferă de la vorbitor la vorbitor şi chiar la acelaşi vorbitor de la un moment la altul potrivit stării lui fizice şi sufleteşti, în vreme ce fonemele sunt aceleaşi la toţi vorbitorii acelei limbi.

Dubla articulaţie a vorbirii a împins pe planul doi variaţia expresivă a sunetelor şi a adus în prim plan invariaţia intelectuală a fonemelor. Modularea stilistică a sunetelor devine subordonată stabilităţii logice a fonemelor. În acest sens poezia este un "joc secund". Stabilitatea fonemică dă vorbirii posibilitatea de a abstractiza şi generaliza: rostind aceleaşi cuvinte ori de cîte ori se aflau în faţa unor lucruri de acelaşi fel, oamenii au ajuns să-şi făurească noţiuni capabile să reflecte proprietăţi şi raporturi generale şi constante ale realităţilor cu care aveau de-a face. Strigătul animalelor este nemijlocit legat de lucrurile prezente care îl stîrnesc, în vreme ce cuvîntul este un mijloc care ţinînd lucrurile la o anumită distanţă, se poate referi şi la trecutul şi la viitorul lor. Prin cuvînt, oamenii nu se mai mulţumesc să se adapteze la natură, ci încep să adapteze natura la propriile lor nevoi, s-o transforme potrivit ideilor şi intenţiilor lor.

Participînd la formarea ideilor, vorbirea nu făureşte doar noţiuni prin care oamenii se străduiesc să cunoască lumea, ci şi aprecieri potrivit cărora iau o anumită atitudine faţă de ea. Ideea nu conţine doar denotaţii cognitive, ci şi conotaţii apreciative.

Prin ton, intonaţie, debit, ritm, accent, gesturi, mimică, pe de o parte, iar pe de altă parte, prin tropi şi figuri de stil, vorbirea cristalizează şi evaluarea lucrurilor cunoscute prin noţiuni.

Sinonimele au aceeaşi noţiune, dar exprimă aprecieri deosebite. De la valorile stilistice - fonetice, lexicale, morfosintactice - începe întreaga artă: muzica dezvoltă virtuţile expresive ale rostirii, iar plastica pe acelea ale gesturilor şi mimicii. Ceea ce este artistic în artă este expresia unei anumite atitudini faţă de lumea mai mult sau mai puţin cunoscută. Esenţialul în artă este împărtăşirea unei atitudini şi nu comunicarea unor cunoştinţe. Menirea artei nu este să reflecte lumea, ci să exprime o anumită atitudine faţă de lumea reflectată. Faimoasa formulă "arta este viaţa" confundă viaţa şi arta şi lasă, astfel, în întuneric distanţa critică a artistului faţă de viaţă şi faţă de propria lui trăire. Arta nu e posibilă fără cunoaştere, dar cunoaşterea este doar un prilej al creaţiei artistice. Curentele artistice care au încercat să evite cunoaşterea s-au cristalizat în jurul unei anticunoaşteri, care nu e lipsă de cunoaştere, ci e anticunoaştere, adică ostilitate faţă de cunoaştere. Ocolirea cunoaşterii presupune o şi mai mare încordare a cunoaşterii, o şi mai intensă luciditate. O operă de artă nu trebuie neapărat să semene cu ceva, dar trebuie totdeauna să însemne ceva: expresia unei atitudini originale faţă de lume. Gauguin îi sfătuia pe pictori să picteze din memorie pentru a scăpa mai uşor de sub fascinaţia realului. În "Meşterul Manole", Lucian Blaga nu povesteşte un fapt real, ci îşi exprimă cele mai intime convingeri despre tragedia creaţiei, iar "Nervi de toamnă" de Bacovia nu este o descriere a toamnei, ci răsunetul ei afectiv în sufletul poetului.

Dar înainte să devină mijloace de sporire a expresivităţii, metafora şi mitul sînt principalele căi ale cunoaşterii. Energia metaforică îi dă vorbirii posibilitatea să transforme experienţa în noţiuni, judecăţi, raţionamente şi, punînd sentimentele în contact cu ele, să le structureze în diverse evaluări ale realităţii. Capacitatea cuvintelor de a "transporta" semnificaţii de la un lucru la altul, de la o specie la alta, de la un gen la altul pînă la universal permite gîndirii o autonomie crescîndă, care nu poate ajunge niciodată la independenţă faţă de vorbirea care o face posibilă.

Cu cît autonomia gîndirii faţă de vorbire este mai mare, cu atît creşte şi putinţa ei de a retroacţiona asupra limbii, sporindu-i vocabularul şi dezvoltîndu-i structurile morfosintaxice. Multe mii de ani au trecut de la holofrază la discursul teoretic, de la limbile mitomagice ale gîndirii sapienţiale la limbile conceptuale ale gîndirii teoretice. Dar chiar şi cea mai subtilă gîndire depinde de materialitatea vorbirii, fie ea şi nerostită: emisfera cerebrală care coordonează vorbirea este activă, curenţii bioelectrici specifici continuă să circule, coardele vocale vibrează.

Fiind singura fiinţă cuvîntătoare, cugetătoare şi lucrătoare, omul este singura fiinţă în stare să dea mai mult decît primeşte: cu ajutorul vorbirii creează mai multă informaţie decît primeşte şi cu ajutorul celorlalte unelte produce mai mult decît consumă. Creator de plus-informaţie şi de plus-produs, omul este singura fiinţă capabilă să se opună necontenit entropiei crescînde a naturii, chiar dacă victoriile lui negentropice sunt locale şi vremelnice, oricît de mult ar dura. Omul se opune neîncetat forţelor supraumane ale naturii - care ne naşte şi ne omoară - şi nicidecum unor puteri "supranaturale", care nu sunt altceva decît mitificarea superiorităţii fizice a naturii faţă de om. Natura nu ştie că este superioară omului, dar omul ştie că este inferior naturii. Natura poate să devină conştientă de ea însăşi numai prin forţa spirituală a omului. "Omul nu este decît o trestie, cea mai slabă a naturii; dar este o trestie gînditoare. Nu e nevoie ca universul întreg să se înarmeze pentru a-l zdrobi: un abur, o picătură de apă ajunge să-l ucidă. Însă, cînd universul îl zdrobeşte, omul este încă mai nobil decît ceea ce îl omoară, deoarece ştie că moare şi avantajul pe care universul îl are asupra lui; universul nu ştie nimic" (Pascal, **Pensées**, Genève, 1943, p. 189). Destinul omului este creaţia.

Creaţia este însă un proces profund individual; el se petrece în tensiunea dintre sensibilitatea şi raţiunea unei individualităţi. Creaţia nu se iveşte în cîmpul social dintre oameni, ci în legătura individuală dintre simţirea şi gîndirea fiecăruia. Creaţia nu este un act **interindividual**, ci **intra**-individual. Creaţia porneşte de la putinţa vorbirii de a transforma informaţia primită prin simţuri în plus-informaţie intelectuală, concentrată în concepte. Spre deosebire de senzaţii, percepţii, reprezentări, conceptele depăşesc oglindirea individualului şi efemeruluí, reuşind să reflecte ceea ce este general şi constant în lucruri. Prin concepte, oamenii dobîndesc o autonomie mereu mai mare faţă de mediul înconjurător şi, deci, posibilitatea de a-l sili să-i slujească.

Superioritatea oamenilor faţă de necuvîntătoare constă tocmai în capacitatea de a transforma experienţa în idei şi idealuri prin care devin în stare să dea naturii rosturi omeneşti. Individualitatea puterii de creaţie nu împiedică, ci dimpotrivă sporeşte necontenit rodnicia colaborării dintre oameni în domesticirea naturii.

Creaţie colectivă este o contradicţie în termeni, dar colectivizarea rezultatelor ei individuale este necesară dezvoltării sociale.

De altfel, societatea nu se mulţumeşte să colecteze şi să răspîndească rezultatele creaţiilor individuale, ci participă nemijlocit la însăşi promovarea creaţiei. Creaţia nu e posibilă decît în limba comunităţii lingvistice din care face parte creatorul. Prin limba prin care şi în care gîndeşte creatorul, societatea participă la crearea celor mai individuale şi mai originale idei. Fără societate nu există individualitate, dar valoarea supremă a dezvoltării sociale este individualitatea, singura capabilă de creaţie. O societate este superioară alteia în măsura în care diferenţierea ei în individualităţi este mai înaintată.

Libertatea se împleteşte cu constrîngerea în formarea cuvintelor. Cuvintele se supun inevitabil regulilor fonetice, lexicale şi morfosintaxice ale limbii căreia îi aparţin, dar vorbitorul are libertatea de a le alege pe acelea care sunt cele mai apte să participe la transformarea experienţei lui în idei. Libertatea fără constrîngere compromite comunicarea, iar constrîngerea fără libertate impune vorbitorilor o "limbă de lemn", care nu mai este vorbită de vorbitorii înşişi, ci SE vorbeşte automat prin glasul vorbitorilor.

Limba de lemn nu mai comunică ideile vorbitorilor, ci ale Puterii. Nici o societate nu este viabilă fără împletirea dintre libertate şi constrîngere: fără libertate, constrîngerea duce la tiranie, fără constrîngere, libertatea duce la anarhie.

*(va urma)*

Henri WALD


## Primim de la Editura Humanitas

Recent, noul ministru al culturii, dl. Marin Sorescu, a afirmat în public că Editura Humanitas "năpădeşte piaţa cu ideologie de dreapta" (cf. C. Stănescu, *Colţul din dreapta*, în *Adevărul*, 27-28 noiembrie a.c.).

Îi rugăm, în primul rînd pe dl. Marin Sorescu, dar deopotrivă şi pe toţi cei care doresc să ne ajute, să bifeze în lista de titluri de mai jos apărute la Editura Humanitas în 1993 cărţile care promovează ideologia de dreapta. De asemenea, o argumentare a opţiunii este binevenită.

Aşteptăm răspunsurile pe adresa Editurii Humanitas, Piaţa Presei Libere 1, 79 734 Bucureşti, şi vom reveni cu rezultatele anchetei noastre.

EDITURA HUMANITAS

* C. Cesianu, **Salvat din infern**
* J. Eisenberg, **O istorie a evreilor**
* B. Fundoianu, **Conştiinţa nefericită**
* J. Higgins, **Confesionalul**
* Vl. Soloviov, **Trei dialoguri**
* V. Uritescu, **De la chioşcari la vesternizare**
* Sf. Augustin, **Solilocvii**
* M. Eliade, **Tratat de istorie a religiilor**
* A. Frossard, **Întrebări despre Dumnezeu**
* J. Karpinski, **ABC-ul democraţiei**
* G. Liiceanu, **Apel către lichele**
* H. Reeves, **Răbdare în azur**
* E. Bréhier, **Mari teme ale filozofiei**
* Custine, **Scrisori din Rusia**
* B. Guerrien, **Economia neoclasică**
* N. Ionescu, **Curs de logică**
* C. Noica, **Modelul cultural european**
* J.F. Revel, **Cunoaşterea inutilă**
* R. Steiner, **Creştinismul ca fapt mistic**
* N. Berdiaev, **Sensul creaţiei**
* P.I. Ceaadaev, **Scrisori filozofice**
* E. Cioran, **Pe culmile disperării**
* M. Eliade, **Insula lui Euthanasius**
* M. Eliade-I. P. Culianu, **Dicţionar al religiilor**
* R. Guénon, **Criza lumii moderne**
* E. Ionesco, **Prezent trecut, trecut prezent**
* E. Jacob, **Vechiul Testament**
* C. Simon, **Băncile**
* E. Cioran, **Schimbarea la faţă a României**
* O. Cullmann, **Noul Testament**
* M. Eliade, **Yoga - nemurire şi libertate**
* L. Kolakowski, **Religia**
* K.R. Popper, **Societatea deschisă şi duşmanii ei** (I)
* C. Sănătescu, **Jurnalul generalului Sănătescu**
* L. Wittgenstein, **Lecţii şi convorbiri**
* J. Benda, **Trădarea cărturarilor**
* A. Besançon, **Originile intelectuale ale leninismului**
* R. Bossy, **Amintiri din viaţa diplomatică** (I)
* N. Ionescu, **Curs de istorie a logicii**
* M. Lovinescu, **Seismograme. Unde scurte II**
* C. Noica, **Carte de înţelepciune**
* E. Rizea, **Povestea Elisabetei Rizea din Nucşoara**
* F. Thom, **Limba de lemn**
*** **317 vorbe memorabile ale lui Petre Ţuţea**
* B. Baczko, **Ieşirea din Teroare**
* M. Buber, **Eu şi tu**
* M. Cărtărescu, **Nostalgia**
* Lao Tze, **Cartea despre Dao şi Putere**
* J. Naisbitt-P. Aburdene, **Anul 2000. Megatendinţe**
* E.M. Cioran, **Exerciţii de admiraţie**
* R. Dahrendorf, **Reflecţii despre revoluţia din Europa**
* D. Dăianu, **Echilibrul economic şi moneda**
* L. Blaga, **Eonul dogmatic**
* L. Blaga, **Cunoaşterea luciferică**
* P. Creţia, **Oglinzile**
* M. Eliade, **Jurnal** (I)
* V. Ierunca, **Subiect şi predicat**
* C. Noica, **De Caelo**
* A. Pleşu, **Jurnalul de la Tescani**
* H.T. Roper, **Ultimele zile ale lui Hitler**
* H. Troyat, **Ivan cel Groaznic**
* F. Veiga, **Istoria Gărzii de Fier**
* L. Wittgenstein, **Caietul albastru**
* P. Bello ş.a., **Contracepţie, sarcină**
* E.M. Cioran, **Convorbiri**
* J. Filliozat, **Filozofiile Indiei**
* M. Lipman, **Sînziana**
* F. E. Peters, **Conceptele filozofiei greceşti**
* J. Scherrer, **Oboseala**
* E. Ionesco, **Antidoturi**
* D. Sourdel, **Islamul**
* L. Blaga, **Cenzura transcendentă**
* C. Argetoianu, **Pentru cei de mîine** (IV)
* L. Ciocârlie, **Paradisul derizoriu**
* F. Dolto, **Psihanaliza şi copilul**
* M. Meslin, **Ştiinţa religiilor**
* H. Troyat, **Viaţa de fiecare zi din Rusia ultimului ţar**
* K.R. Popper, **Societatea deschisă** (II)
* F. Hayek, **Drumul spre servitute**
* D. Hausman, **Filozofia ştiinţei economice**
* M. Sin, **Quo vadis, Domine?**
* M. Yourcenar, **Povestiri orientale**
* G. Liiceanu, **Tragicul**
* J.N. Kapferer, **Zvonurile**
* M. Weber, **Etica protestantă şi spiritul capitalismului**
* R. Bossy, **Amintiri din viaţa diplomatică** (II)
* Platon, **Phaidros**
* M. Eliade, **Jurnal** (II)



Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 633.11.62 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 633.11.62, dl. Marian Burtea. ● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.009.401.30.03 - BRCE
ISSN 1221-30-55

*CONSILIUL EDITORIAL:* Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
*REDACŢIA:* Magdalena BOIANGIU, Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Teodor SUGÁR (secretar general de redacţie), Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (red. şef adjunct)
*CORECTURĂ:* Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
*TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:* Gabriela ANDREESCU, Florin MĂNESCU
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96

Anul I
nr. 49
17-23 decembrie 1993
16 pagini 100 lei

# DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

# COPILĂRIA COPILULUI NAȚIONAL

©-C. Bumbuț

"E un spectacol de neuitat acela/ de-a şti,/ de-a descoperi/ harta universului în expansiune,/ în timp ce-ţi priveşti/ o fotografie din copilărie!"
*(Nichita STĂNESCU)*

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

*Aduse cu poșta*

# Rescrierea istoriei

## – Formulări cu tîlc în manualele de istorie –

Capitolul "Actul de la 23 august" din manualul de Istoria Românilor pentru cl. a XII-a ediţia 1993, autori Mihai Manea şi Bogdan Teodorescu, autorizat de Ministerul Învăţământului, a fost conceput în spiritul adevărului istoric în ceea ce priveşte datele, faptele, persoanele şi evenimentele.

Redactarea cuprinde însă cîteva formulări care vor să păstreze anumite înţelesuri date de istoriografia din timpul regimului comunist.

Astfel, în paginile 306, 310 şi în pagina 311 manualul repetă cu insistenţă, de şase ori: "Lovitura de stat de la 23 august a fost urmată de insurecţia armată", sau: "La 23 august 1944 s-a desfăşurat o lovitură de stat, (...) urmată de insurecţia militară în întreaga ţară".

Dicţionarul Explicativ al limbii române, ediţia 1975, de referinţă la ora actuală, pentru noţiunea de insurecţie dă următoarea explicaţie: "formă de luptă deschisă, organizată şi armată, **dusă de masele populare** împotriva unui regim, a unei autorităţi".

În cele şapte zile, de la 24 august pînă la 30 august 1944, cît a durat izgonirea nemţilor din ţară de către armata română, nu s-a semnalat nici o intervenţie, la Bucureşti sau în restul ţării, a vreunei formaţii nemilitare împotriva regimului reprezentat în acele zile de către autorităţile existente în funcţie. Armata germană aflată în ţară era armată operativă şi nu armată de ocupaţie, astfel că nu avea rolul de regim de ocupaţie sau autoritate.

Manualul nu dă nici un exemplu concret de insurecţie din partea maselor populare. La pag. 311 se spune: efortul militar s-a desfăşurat în cooperare cu cetăţenii pentru depistarea punctelor de luptă ale hitleriştilor". Dar, de la astfel de informaţii date de către locuitori, obişnuite în cadrul oricărei acţiuni de cercetare în război şi pînă la insurecţie, distanţa este prea mare ca să poată fi puse cap la cap.

La pag. 305 autorii remarcă că termenul de insurecţie a făcut parte din vocabularul Partidului Comunist Român în perioada regimului comunist şi, totuşi, în paginile mai sus arătate autorii şi-au însuşit formula insurecţiei armate, căutînd să insinueze că 23 august a fost urmat de acţiuni ale maselor populare împotriva regimului şi autorităţilor existente în acea perioadă. Nu este cîtuşi de puţin adevărat! Populaţia, clasa muncitoare a stat liniştită, lăsînd în seama armatei, credincioasă cuvîntului regelui, toate acţiunile.

În cursul anului 1945, sub oblăduirea armatei roşii şi la instigarea Partidului Comunist Român, au avut loc atacuri ale bandelor înarmate, formate din oameni fără căpătîi împotriva unor prefecturi, primării şi autorităţi, dar aceasta s-a petrecut în 1945 şi în 1946 nu din propria iniţiativă a populaţiei, ci la îndemnul celor interesaţi să ajungă repede la putere. Istoria este obligată să arate **limpede** aceste evoluţii pentru a nu fi confundate şi amestecate în scopuri tendenţioase, străine adevărului istoric.

La pag. 306 manualul afirmă, (Actul de la 23 august) a avut urmări foarte grave pentru viitorul ţării".

Care au fost aceste urmări foarte grave?

A fost oare foarte grav faptul că s-a evitat ca teritoriul ţării să devină teatru de război?

A fost oare foarte grav faptul că s-a scurtat războiul în partea de sud-est a Europei?

A fost grav faptul că zeci de mii de vieţi române, ruse, germane au fost cruţate?

Manualul însă a vrut să insinueze că, comunizarea ţării a fost un efect direct al actului; ceea ce se înţelege uşor că este o afirmaţie în afara contextului războiului şi evenimentelor respective.

Stalin îi spunea lui Tito în anul 1945: "Acest război nu seamănă cu cele din trecut. Oricine ocupă un teritoriu impune acolo propriul său sistem social. Toată lumea impune sistemul său social cît poate înainta armata sa. N-ar putea fi altfel".

Aceasta a fost concepţia de bază sovietică: nici un fel de intervenţie, de armistiţiu nu ar fi putut împiedica scopurile dictatorului roşu, care se afla atunci şi mai tîrziu în culmea puterii.

La pag. 314 manualul afirmă: "A urmat însă o evoluţie dramatică pentru poporul român, în care sub oblăduirea tacită a Marii Britanii şi Statelor Unite, ce vînduseră România lui Stalin, s-a instalat prin forţa Armatei Roşii şi cu concursul comuniştilor un regim politic şi economic aservit marelui imperiu de la răsărit".

Oblăduirea evoluţiilor din România după 1 septembrie 1944 şi mai ales începînd din 1945 nu a fost voită, nici dorită de occidentali, ci impusă de forţa ocupanţilor sovietici care îşi urmăreau scopurile fără vreun menajament faţă de Aliaţii lor. Occidentalii aveau interesul principal de a termina războiul cu ajutorul ruşilor aliaţi şi nicidecum prelungirea lui prin tergiversări şi discuţii în afara scopului principal. Marea Britanie şi Statele Unite au dus atunci politica favorabilă intereselor lor. Oare puteau puterile occidentale să-şi sacrifice interesele lor, arătîndu-se ostile puterii sovietice numai de dragul dreptăţii pentru o ţară care fusese pînă atunci şi inamică? Aceasta ar fi fost naivitate din partea lor. Oricum, nu se poate afirma într-un manual de istorie că puterile occidentale **au vîndut România lui Stalin.** Interesul britanicilor pentru Grecia era atunci cu mult mai mare decît pentru o ipotetică influenţă pozitivă în favoarea României. Aşa zisul tîrg dintre Churchill şi Stalin pe faimosul petic de hîrtie (90 % interes britanic în Grecia şi numai 10 % pentru România) reprezenta chiar realitatea politică la sfîrşitul acelui război. Istoria nu poate trage concluzii din detalii, ci din ansamblul situaţiei existente.

Insinuările remarcate în rîndurile de mai sus aparţin celor învăţate şi practicate zeci de ani în societatea noastră: aşa zisele jumătăţi de măsură. Dar tineretul are nevoie de întreaga măsură a lucrurilor, pentru a cunoaşte lumea la adevăratele dimensiuni şi nu la acelea reduse de interese trecătoare şi răufăcătoare.

Sperăm că ediţia 1994 a manualului va face să apară adevărul cu tot aportul său de generozitate în raport cu această lume chinuită şi zbuciumată în urma deceniilor de siluire a conştiinţei oamenilor.

Col. (r) Alexandru VASILIU
Cavaler al Ordinului "Mihai Viteazul"

**Propuneri de *Dilema* pentru viitor:**
**● Republică sau monarhie? (nr. 50)**
**● "Eroarea ca izvor al succesului" (nr. 51)**

"Într-o zi, cam pe la prînz,/ Gheorghiţă mergea cu-n mînz./ Cum mergea cu mînzu-agale/ Îi ieşi un hoţ în cale./ Hoţul fiind bandit din fire/ Îi luă mînzul cu grăbire,/ Gheorghiţă rămase cu buza umflată/ Că n-a avut cu el o bîtă luată/ Pe bandit să-l bată."
**(prima poezie dictată la 7 ani de NICHITA STĂNESCU mamei sale)**

# La pomul de Crăciun

**De această dată, ancheta noastră s-a desfăşurat în două faze: prima, printre copiii (între 7 şi 9 ani) de la o şcoală generală din Bucureşti, pe care i-am întrebat, ce-ar vrea să primească anul acesta, de la Moş Crăciun; cea de-a doua, printre părinţii şi bunicii în căutarea de cadouri, la Romarta Copiilor, care ne-au spus, ce daruri vor ei să facă de Crăciun, celor mici.**

### *Ce vor copiii*

**Vlad Feier:** Un metrou cu tunel, ca-n cartea de citire.

**Matei Andrei:** O maşină turbo, telecomandată prin antenă, cu un soldăţel în ea.

**Paralescu Alina:** Un telefon roşu şi o păpuşă cu cărucior.

**Necula Stelian:** Un avion cu telecomandă, care să zboare şi un căluţ de lemn (!)

**Cristiana Adriana:** nişte pantofi albi şi o păpuşă mireasă.

**Puiu Ştefan:** Un roboţel cu baterii şi un soldat care merge.

**Enache Marius Nicolae:** Un joc de inteligenţă sau un calculator (!)

**Marin Raluca:** Un d-ăla de doctoriţă şi o păpuşică, să-i fac injecţii.

**Anghel Florin Răzvan:** O maşină BMW cu telecomandă, un casetofon cu căşti, un ghiozdan, un penar în care să fie culori şi o carte, Cucurucu (?)

**Ispas Minodora:** Un urs care cîntă.

**Cristea Andrei:** Eu aş vrea, mai ales, sănătate că este mai presus de orice. Şi fericire. Sînt cam mare pentru jucării, am nouă ani.

**Alexandru Cozmin:** O armată de soldăţei.

**Costea Ramona:** Aş vrea să-mi aducă Moş Crăciun o carte cu poveşti şi pace, fericire şi bucurie (?)

**Brăgaru Ioana Cristina:** Aş dori o maşină de scris adevărată (!)

### *Ce poate Moş Crăciun*

**Moca Otilia:** Pînă acuma i-am luat două păpuşele. Comanda a fost însă, un fotoliu şi o maşinuţă pentru păpuşa Barbie. Asta nu pot cumpăra în nici un caz.

**Dan Matei:** O să-i trimit să colinde, aia o să fac.

**Neagu Margareta:** El vrea un robot şi o maşină. Robotul, va fi imposibil de luat, dar o maşinuţă...

**Rodica Niculescu:** Îmbrăcăminte, dulciuri şi cărţi. Copii doresc foarte mult cărţi şi o îmbrăcăminte bună. Puteţi să întrebaţi şi copilul.

**Copilul:** Eu vreau mai mult jucării(!).

**Dr. Ivan:** Un joc instructiv, ceva care ar putea să-l pună să gîndească. Pretenţiile lor sînt însă, foarte mari. Cel mare vrea un automobil occidental.

**Lăsaţi-o anonimă:** M-am gîndit la foarte multe lucruri. Să vedem..., am zis că vom cheltui şi ultimii bani, numai să-l facem fericit.

**Costin Dobrotescu:** O pereche de schiuri şi bocanci. Am un copil de trei ani, iar eu fiind instructor de schi, mă gîndesc deja să-l introduc şi pe el în meserie.

**Mihăilă Marin:** Nişte îmbrăcăminte şi jocuri logice, fiindcă ei sînt mai prematuri decît eram noi.

**Herţia Cristina:** I-aş lua un "Lego" mai mare, că o dată e Crăciunul.

**Vasile Papuc:** Moş Crăciun aţi spus? Ce să le aducă? Numai bucurie.

**I-am mai întrebat pe mulţi dintre părinţi, dacă doresc să mai aibă alţi copii. Fie că aveau unul sau doi, aproape fără excepţie, au răspuns negativ, invocînd condiţiile proaste de trai.**

**În ceea ce priveşte cadourile, se vede treaba că părinţii, în ciuda strădaniilor, sînt mai totdeauna în urma pretenţiilor copiilor. Am observat şi faptul, că, în general, cei mici, cu toată presupusa lor imaginaţie, îşi doresc de la Moş Crăciun, lucruri extrem de precise, pe care le-au văzut ei undeva, pe la prietenii de joacă, prin magazine, sau mai nou, în reclamele TV. În orice caz, copiii au fost nişte interlocutori grozavi (se putea altfel?), descriindu-ne cu ochi mari, plini de speranţe, toate dorinţele lor.**

**Încă un amănunt: se pare că Moş Crăciun poate aduce în sac sănătate şi fericire, pace şi bucurie. Să fie unii dascăli sau părinţi, la originea zăpăcirii rosturilor Moşului? Păi, şi uzurpatorul de Moş Gerilă venea cu lucruri mai concrete.**

A consemnat,
Andrei MANOLESCU

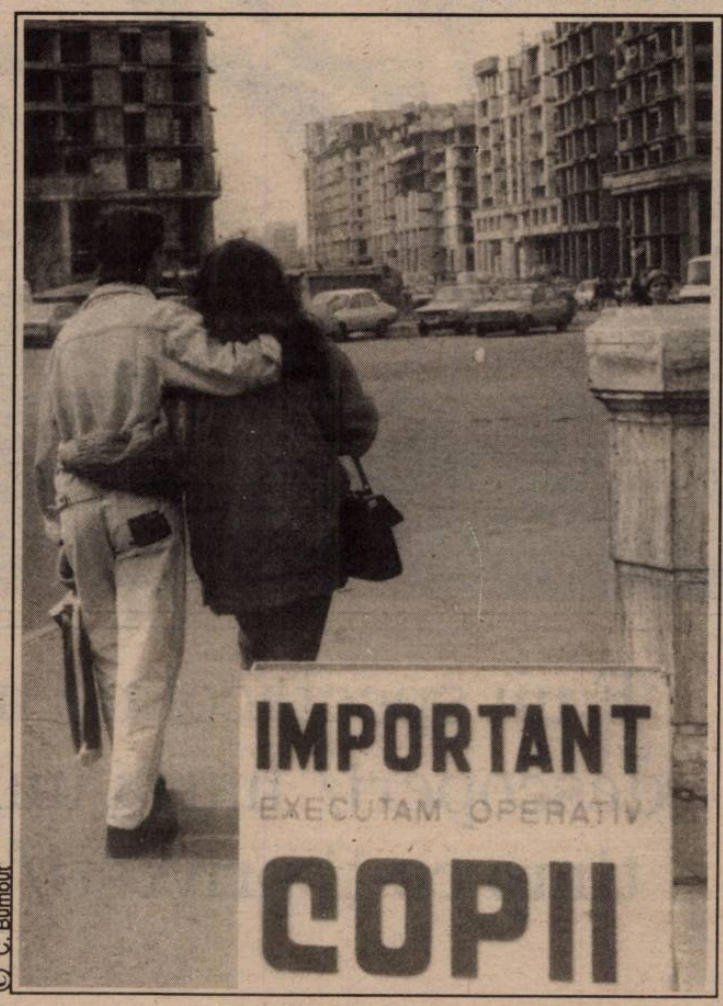

© Bumbut

© C. Bumbuț

# Simple note (II)

"ASEMENEA lui Heraclit şi Marx, tovarăşul Nicolae Ceauşescu a argumentat amplu, pornind de la descoperirile din domeniul ştiinţelor contemporane, de la cunoaşterea temeinică a vieţii social-istorice, precum şi de la cele mai înaintate cuceriri ale filosofiei, că «întreaga dezvoltare a lumii este rezultatul evoluţiei dialectice neîntrerupte a naturii şi a universului»".

(Prof. univ. dr. Gh. Al. Cazan: ISTORIA FILOSOFIEI ROMÂNEŞTI. Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1984, p.368; "Lucrarea a fost elaborată pe baza programei de Istoria filosofiei româneşti, aprobată de Ministerul Educaţiei şi Învăţămîntului, nr.49, 488/1980, cu îmbunătăţirile ulterioare").

**Domnul** prof. univ. dr. Gh. Al. Cazan este în prezent secretar cu propaganda al Partidului Socialist al Muncii, în fruntea căruia se află **domnul** Ilie Verdeţ.

*
* *

DIN aceeaşi lucrare: "Emil Cioran se defineşte ca adversar al poporului din care făcea parte, ca denigrator al acestuia şi ca reacţionar înverşunat. El şi-a continuat ideile în lucrările publicate după cel de-al doilea război mondial, profesînd aceeaşi filosofie a absurdului. Teoria sa despre cultură, istorie şi morală, viziunea lui despre om, propuse în ultimele lucrări, cum ar fi de pildă **Istorie şi utopie** comportă, în ciuda rafinamentului stilistic impresionant, aceeaşi pecete a subiectivismului şi iraţionalismului, însoţită de cultul omului agresiv. Nostalgiile lui E. Cioran se consumă în idealul, nici o dată existent, al popoarelor care se macină reciproc, şi în cel al omului instinctelor. O atare filosofie este net orientată antiumanist, iar morala ei nu este doar învechită şi eronată, ci, prin normele ei, opusă aspiraţiilor oamenilor acestui secol" (p.330)

*
* *

ŞI încă: "Despovărînd gîndirea filosofică de greutatea pseudo-reprezentărilor metafizice, tovarăşul Nicolae Ceauşescu a definit magistral, în numeroase lucrări, traiectul istoriei românilor, de la începuturile sale şi pînă în zilele noastre, situîndu-l în adevărata sa lumină, redefinindu-i, în spiritul adevărului, etapele pe care le-a parcurs. Corelînd în spiritul istorismului dialectic trecutul, prezentul şi viitorul poporului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu a dezvoltat ideea-forţă, devenită axa întregii activităţi politico-ideologice a partidului, după care «stabilirea locului în istorie, a originii şi continuităţii în bazinul carpato-dunărean ale poporului român constituie fundamentul oricărei activităţi ideologice, teoretice şi politico-educative». Subliniind că modul de a trăi, gîndi şi simţi al poporului nostru, istoria sa socială, economică şi politică sînt moştenirea sacră peste care nu se poate trece, tovarăşul Nicolae Ceauşescu a redat poporului nostru istoria sa adevărată, a deschis noi orizonturi activităţii educative care trebuie să beneficieze de învăţămintele istoriei, de înţelepciunea transmisă nouă de atîtea generaţii de înaintaşi" (p.372 -373).

A se compara , eventual, cu articolele, discursurile, alocuţiunile, comunicările, reportajele, însemnările, evocările etc. prilejuite de aniversarea de la 1 Decembrie 1993.

*
* *

PROPUNÎNDU-I-SE să semneze şi el o declaraţie de protest împotriva regimului ceauşist, declaraţie ce urma să fie dată publicităţii şi transmisă şi prin posturile de radio cu emisiuni în limba română, X... ar fi exclamat: "Nu semnez eu după **aştia**!" - şi n-a semnat.

**Aştia** erau Eugen Ionescu, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca - declaraţia fiind a exilului românesc din Paris.

Dar poate că nu este adevărat. Este însă adevărat că X...s-a întors în România îndată după decembrie '89 şi a făcut o frumoasă carieră.

Mircea IORGULESCU

# Constantin Noica şi dialectica "limitaţiei"

**Descopăr, într-un sertar cu texte nepublicate, cîteva pagini scrise cu 14 ani în urmă, cînd C.Noica împlinea 70 de ani. Le public, acum, pentru a reaminti cititorului o atmosferă uitată. Noica, judecat de unii, după '89, drept un "colaboraţionist" răsfăţat al regimului comunist n-a putut fi sărbătorit public la o vîrstă cînd alţii erau acoperiţi de onoruri. Textul meu - destul de inocent - a fost respins nu atît pentru el însuşi, cît pentru "excesul" lui "omagial". Atunci, ca şi acum, aveau mai multă audienţă demolatorii...**

Cînd doi maeştri Zen se întîlnesc, în locul formulelor de salut uzuale, ei se întreabă, pare-se, unul pe altul: "Care îţi e locul, în ce cîmp (kyogai) te mişti, care îţi sînt hotarele?" Răspunsul e destinat să aproximeze, în termeni spaţiali, treapta atinsă de cel întrebat în ierarhiile spiritului. Există, într-adevăr, un **spaţiu al ideii** şi a trăi eficace în acest spaţiu începe cu a fi bine **situat** în cuprinsul lui. Dimpotrivă, explicaţia eşecului în care sfîrşeşte aventura spirituală a multora stă nu în lipsa lor de dotaţie, nu în precaritatea instrumentarului lor, ci în proasta lor situare în geografia spiritului. Au tot ce le trebuie, dar le lipseşte instinctul elementar de a-şi alege cum se cuvine **locul, orientarea** optimă, "cîmpul". Fie că se grăbesc să aleagă şi aleg prost, fie că întîrzie să aleagă, fie că aleg bine, dar halucinaţi de buna lor alegere, o tratează ca pe un simplu adăpost şi nu ca pe vehicolul unei ofensive libere, deschisă spre universal.

Strategia optimei situări în teritoriul culturii nu se poate transmite de la nici o catedră. Nu o poţi învăţa decît prin efort propriu, contemplînd, în cel mai bun caz, opera cuiva care o întruchipează. S-ar putea ca scrierile lui Constantin Noica să constituie tocmai o asemenea operă. Dincolo de ceea ce unii îi pot reproşa întîrziind, cu ferocitate filologică, în amănunte, sau evaluînd-o global, cu tot soiul de precauţii ideologice, gîndirea lui Noica ar trebui să ne intereseze mai întîi - şi să ne impună - prin performanţa "amplasamentului" ei spiritual, prin excelenta ei aşezare în "cîmpul" reflexivităţii.

Spunem despre un gînditor că este bine aşezat în cîmpul reflexivităţii cînd gîndirea sa ajunge să fie cu atît mai **deschisă** cu cît îşi dă **mai multe determinaţii**. Invers, speculativitatea ratată e aceea pe care propriile determinaţii o osifică, o sufocă, o închid. Cu alte cuvinte, filosoful adevărat e un personaj a cărui nevoie de sistem nu e egalată în intensitate decît de spaima lui de sistem: el caută, patetic, rotunjimea ultimă a gîndului său, dar nu e mulţumit decît dacă rotunjimea obţinută e dinamică pînă la a nu avea contur. Sistemul, în acest caz, nu mai **conţine** realul, ci îl face doar posibil, lăsîndu-i neştirbită iniţiativa. Noica rezumă tensiunea acestei situaţii în formula "limitaţiei ce nu limitează", sau a "închiderii care deschide". A fi situat convenabil în speculativ înseamnă a fi mereu "întru" şi niciodată "în", a cultiva limita (căci nu poţi gîndi în afara oricărei delimitări), dar a o cultiva în ipostaza ei nelimitativă. Cum arată, concret, această stratetgie în cazul Noica?

Iată, mai întîi, buna lui situare în perimetrul **spritului naţional**. Aci riscurile sînt, de obicei, enorme, iar răstălmăcirile de tot soiul - foarte la îndemînă. Naţionalitatea poate fi o capcană a spiritului, fie prin excluderea trufaşă a tot ce nu-i aparţine şi atunci se cheamă **xenofobie**, fie prin evitarea timorată a supranaţionalului şi atunci se cheamă **provincialism**. Xenofobia şi provincialismul sînt, prin urmare, expresii ale conştiinţei naţionale trăită ca "limitaţie ce limitează". E uşor să cazi într-una sau în cealaltă, atunci cînd meditezi intensiv, cum o face Noica, în jurul "românescului". Numai că pentru el "geniul locului" nu e un chip al particularului, ci e universalul însuşi şi anume **universalul concret**. Vorbind despre "sentimentul românesc al fiinţei", Noica nu rezumă o etapă din biografia cugetului românesc, ci, pur şi simplu, o etapă din biografia fiinţei, o "întîmplare" a ei într-un spaţiu dat. Că această "întîmplare" - bine analizată - pune în evidenţă şi ceva de ordinul unui "specific autohton" e firesc. Discursul filosofului e însă străin de orice retorică patriotardă, de orice emfază. Semnul lui distinctiv e **seninătatea**. Cuvintele româneşti sînt înconjurate, e drept, cu vădită tandreţe intelectuală. Dar cu aceeaşi tandreţe se vorbeşte, în alte texte, şi despre cuvintele greceşti, sau despre ideile lui Platon, sau despre Kant. Iar glorificării speculative a unui basm cum este "Tinereţe fără bătrîneţe" îi face ecou o operaţiune asemănătoare avînd drept obiect un alt basm, german de data aceasta: "Fenomenologia spiritului"... Constantin Noica crede, neîndoielnic, în valorile tradiţiei româneşti şi e sensibil ori de cîte ori ele au iradierea "unicatului". El simte răspunderea în idee pe care gînditorul o are pentru limba în care gîndeşte. Dar nimic din ceea ce constituie esenţa raţionamentelor sale nu poate fi anexat, în mod legitim, sentimentalismului neaoş, zarvei lozincarde sau entuziasmelor protocroniste. Cu atît mai puţin circumscrierea filosofică a lexicului românesc poate fi luată drept simplu joc de cuvinte, sau drept exaltare a pitorescului regional.

Acurateţea situării lui Noica în spiritul naţional n-a fost şi nu este, în general, bine înţeleasă. Pe de o parte din cauza superficialităţii cu care e considerată, de obicei, opera sa, pe de alta, datorită modului în care această operă a prins contur sub ochii noştri: ea s-a oferit publicului ca o sumă de variaţiuni avînd drept axă "rostirea românească". Fermecătoare şi insolite, volumele constituite în jurul acestei axe au creat o dublă prejudecată: prejudecata după care gîndirea lui Noica e aservită unor probleme de "culoare locală" şi prejudecata "eseismului" lui Noica. Pentru cine nu are răgazul sau buna-credinţă de a lua în seamă **globalitatea** scrierilor sale de la 1934 încoace, ambele prejudecăţi par întemeiate. Dacă urmărim însă seria publicaţiilor lui Noica - nu în accidentalitatea irumperii lor din ultimii ani, ci în coerenţa lor reală - vom descoperi un filosof care nu e bine situat în "naţional", decît pentru că e foarte bine plasat în **universalitate**. De la "Mathesis sau bucuriile simple" (1934, Premiul scriitorilor tineri) şi "Concepte deschise în istoria filosofiei la Descartes, Leibniz şi Kant" (1936, Premiul Academiei Române), pînă la "De caelo" (1937) şi "Schiţă pentru istoria lui Cum e cu putinţă ceva nou" (Teză de doctorat. 1940), de la studiul despre Goethe pînă la întinsele comentarii şi interpretări la Platon şi Hegel, de la cercetările de logică apărute în "Revue roumaine des sciences sociales" pînă la tratatul de ontologie ce urmează a fi tipărit în anul ce vine, opera lui Noica capătă proporţia unei construcţii în cuprinsul căreia "Rostirea românească..." se recomandă mai curînd ca text **derivat** şi **aplicativ**, ca episod - preţios - al unei mişcări respiratorii infinit mai largi. Cît despre "eseismul" său, şi el este o pistă falsă. Noica are, e adevărat, ghinionul de a scrie "frumos", ceea ce poate stîrni fenomene de adeziune minoră, neadecvată, la o operă ale cărei calităţi nu sînt în primul rînd stilistice. Să nu ne grăbim, totuşi, să condamnăm, calofob, calofilia căci sîntem încă departe de a avea mai mulţi stilişti decît ne trebuie. Stilul e, la Noica, o formă de toleranţă faţă de cititor, o modalitate a cordialităţii. Cordialitatea, la rîndul ei, e simptomul unei benefice situări **în spaţiul culturii**, în **bucuria** de a străbate acest spaţiu împreună cu alţii. Cultura poate uşor deveni "limitaţie ce limitează", amorţeală livrescă. Ca limitaţie ce nu limitează ea dă însă omenescului garanţia celei mai mari libertăţi cu putinţă.

Ca şi aşezarea în cultură, sau în spiritul locului, aşezarea în universal e plină de riscuri. Ea poate eşua în enciclopedism inconsistent, în cosmopolitism, impersonalitate sau dezordine. A fi bine situat în universal, cum este Noica, înseamnă a ajunge să trăieşti în acea intimitate - respectuoasă dar neinhibată - cu valorile, care e "fenomenul originar" al oricărui gest hermeneutic. Buna situare în universal presupune, ca pe un caz particular, şi buna situare în **spiritul epocii**, în timp. Şi sub acest raport, Noica propune un model valabil. Atent la evenimentul zilnic, gata să comenteze totul şi să se folosească de beneficiul spiritual al oricărei noutăţi, el e la egală distanţă de înduioşarea retrospectivă şi de mania modernităţii. Puţini reuşesc să îmbine cu mai multă graţie rezerva contemplativă şi inserţia acută în actualitate.

Constantin Noica se află, cum vedem, în situaţia privilegiată de a putea transforma orice limitaţie pe care o atinge în limitaţie ce nu limitează: limitaţia specificului naţional se deschide spre metabolismul universalului, limitaţia culturii se transformă în bucurie existenţială, limitaţia timpului stîrneşte nelimitarea responsabilităţii, după cum limitaţia vîrstei se uneşte cu nelimitarea creativităţii şi a înţelepciunii (vezi notele despre bătrîneţe din "Cronica...") O atît de complexă **prezenţă intelectuală** a putut declanşa - nu e de mirare - reacţiile cele mai diverse. L-am văzut, uneori, pus la îndoială de inteligenţe respectabile, ca şi de sterilitatea resentimentară a cîte unui mediocru. Îl vedem, alteori, admirat de oameni admirabili, dar şi de semidocţi năuci, hărţuiţi de confuze apetituri filosofarde. Îl vedem acuzat de "iraţionalism" de specialiştii unor etichete vetuste (care se prefac a uita că Noica e, între altele, monograf al lui Descartes şi Hegel), îl vedem "înfierat" ca "dăunător" de cutare lingvist obosit, dar îl vedem mai ales lucrînd cu un calm suveran, calmul acelei bune situări în problema "limitaţiei" de care a fost vorba mai sus. Anul acesta a împlinit şaptezeci de ani. Ni s-ar fi părut firesc ca "filosofii" noştri să treacă, cu acest prilej, peste intransigenţele lor curente şi să-i adreseze un omagiu, oricît de complezent. Am aşteptat de la ei fie şi cel mai sfios gest de solidaritate intelectuală, sau, măcar, gestul minim al bunei cuviinţe. Şi ei au tăcut, sau au vorbit mai curînd răstit, în numele unei vigilenţe răsuflate, dacă nu pur şi simplu al cine ştie cărei proaste dispoziţii de moment. Nu vrem să îndemnăm pe nimeni la idolatrie şi nu socotim că ideile lui Constantin Noica nu pot fi subiect de polemică. Ni se pare doar că, înainte de glaciale puneri la punct, sau în locul unei ursuze tăceri, un gînditor de talia lui merită, la şaptezeci de ani, ceremonialul respectului.

Andrei PLEŞU

*Puncte de vedere*

# ISTORIA MIŞCĂRII LEGIONARE. BREVIAR (X)

Gardiştii lui Sima plănuiesc un puci pentru 3 septembrie 1940, prin ocuparea postului de radio Bod. Cete de legionari au atacat Palatul Regal, Palatul Telefoanelor, clădirea Radiodifuziunii. Mişcări protestatare ale legionarilor au loc şi în provincie (Braşov, Constanţa, Timişoara). Sima a denumit această ridicare a Gărzii de Fier "revoluţia legionară". Puciul, cu rezultate bune pentru legionari în provincie, a eşuat tocmai la Bucureşti. Dar aceste mişcări de stradă l-au îngrijorat pe rege care a fost nevoit să caute o altă formulă de guvern. Va apela, după sfatul lui Valer Pop, la generalul Ion Antonescu. Acesta, evadat de la Mînăstirea Bistriţa, unde avusese domiciliu obligatoriu, se întîlnise, la Ploieşti, cu Iuliu Maniu şi conveniseră să obţină abdicarea lui Carol al II-lea, după care, împreună cu liberalii, vor alcătui un guvern de concentrare naţională.

În 4 septembrie manifestaţiile reîncep, dar poliţia şi armata le reprimă la Bucureşti. Însă, încă în seara zilei de 3 septembrie, regele l-a invitat la Palat pe Antonescu. Convorbirea a fost tensionată, generalul reproşîndu-i regelui că e vinovat pentru dezastrul ţării. Finalmente, regele, satisfăcîndu-i lui Antonescu unele cereri neînsemnate (înlăturarea unor personaje din anturajul Camarilei), părea a-l fi potolit şi chiar cucerit pe interlocutor. Şiret, Antonescu s-a arătat cooperant deşi era hotărît (chiar dinaintea convorbirii cu Maniu) să-l detroneze pe rege. Dar, pînă atunci, îi convenea să formeze un guvern din însărcinarea suveranului. Trebuia să fie un guvern de uniune naţională, din care să facă parte şi legionarii ca titulari la trei ministere mai puţin însemnate.

## *Comportamente bizare*

Preparativele fiind încheiate, la 4 septembrie regele a primit demisia guvernului Ion Gigurtu, generalul fiind desemnat ca premier. Ciudată a fost însă comportarea celor două partide mari care contau (al naţional-ţărăniştilor şi al liberalilor). Pur şi simplu s-au păstrat în rezervă, refuzînd - deşi promiseseră - să-şi delege reprezentanţi în guvernul lui Antonescu. Maniu şi Brătianu au purtat convorbiri cu generalul încă înainte de a fi însărcinat cu formarea guvernului şi dăduseră asigurări. Vor rămîne inoperante. Convorbiri a purtat noul premier şi cu reprezentanţi ai Gărzii de Fier (Sima se afla ascuns la Braşov) şi cu ambasadorul Germaniei, Fabricius. Acestuia din urmă i-a mărturisit intenţia instaurării unei dictaturi a sa, detronarea, în viitorul apropiat, a regelui şi angajamentul că va aplica de îndată reglementările dictatului de la Viena cerînd instalarea, în ţară, a unei misiuni militare germane. Legionarii cer decis înlăturarea imediată a regelui, pe care Antonescu o voia realizată mai tîrziu, umilindu-l o vreme prin uzurparea tuturor prerogativelor.

© I. Cohen

## *O doleanţă imperativă*

Legionarii reiau presiunile de stradă. Iar Antonescu, lipsit de un partid şi refuzat de P.N.Ţ. şi P.N.L., nu are altă soluţie decît să se bizuie pe sprijinul de masă al legionarilor. Într-o singură revendicare se întîlneau legionarii cu liberalii şi naţional-ţărăniştii: abdicarea neîntîrziată a regelui. Antonescu îi comunică această doleanţă imperativă regelui în seara zilei de 4 septembrie. După consultări cu oamenii săi de încredere (puţini!), regele Carol al doilea, - sperînd că această concesie va fi suficientă pentru salvarea tronului - semnează, în dimineaţa zilei de 5 septembrie, decretul prin care suspendă Constituţia sa din 1938, parlamentul fantomă, încredinţîndu-i lui Antonescu depline puteri pentru conducerea statului, rezervîndu-şi, pentru sine, cîteva minore prerogative din cele strict constituţionale, de pe vremea dinainte de februarie 1938. A doua zi generalul a continuat convorbirile cu şefii partidelor (PNŢ, PNL, Garda de Fier) pentru formarea guvernului. Toţi au cerut, în prealabil, detronarea regelui. Iar în seara zilei de 5 septembrie legionarii şi-au reluat agitaţiile de stradă, manifestînd în faţa Palatului Regal şi armata (între timp, Antonescu l-a înlocuit, la comandamentul militar al Capitalei, pe generalul Coroamă, simpatizant legionar) nu intervenea defel, deşi avea misiunea de a păzi Palatul.

Seara, Antonescu îi trimite regelui, printr-un emisar, o scrisoare prin care îi cere abdicarea şi să părăsească ţara. Carol a avut în cursul nopţii noi convorbiri cu puţinii săi apropiaţi (printre care e şi Mihail Manoilescu). Doi generali i-au sugerat rezistenţa, ei angajîndu-se să lichideze "rebeliunea" lui Antonescu. Ceilalţi - mai ales Manoilescu, după ce se consultase cu Fabricius - l-au sfătuit să abdice. Antonescu, insistent, i-a trimis regelui un ultimatum la orele 4 dimineaţa. Două ore mai tîrziu, convins că rezistenţa e fără speranţe, cinicul rege Carol al II-lea semnează actul de abdicare.

Aventura sa scandaloasă, de zece ani, pe tronul nefericitei Românii, înceta. Şi de n-ar fi fost împresurarea externă, nefavorabilă şi ţării şi regelui, s-ar mai fi prelungit sfidătoare.

Z. ORNEA

# Moţiunea, între Alba Iulia şi Tiraspol

Săptămîna parlamentară 6-10 decembrie, s-a zbătut între reacţiile Parlamentului, la evenimentele interne - convulsii sociale ilustrate de sindicate şi studenţi - şi reacţiile aceluiaşi Parlament la evenimentele aşa-zise externe, din Transnistria - condamnarea grupului Ilaşcu de către singurul regim declarat comunist din estul Europei. Concret - la începutul săptămînii s-a iniţiat moţiunea simplă a Opoziţiei, de neîncredere în Guvernul Văcăroiu, moţiunea de blam a PUNR faţă de PD-FSN pentru "întinarea sărbătorii de la 1 decembrie" şi tentativa de moţiune a PSM la adresa Guvernului, altfel o atenţionare tovărăşească, faţă de electorat mai mult (nu sîntem chiar sateliţi ci steluţe!), să vadă lumea "unitatea în diversitate". De joi încolo, odată cu pronunţarea sentinţei de condamnare la moarte a lui Ilaşcu, la Tiraspol, românii şi-au regăsit "consensul" din decembrie '89, ruşii luînd locul ceauşescului şi Parlamentul "evoluînd" de la iniţierea unor "trupe de comando" cu care să intervină în Transnistria (ca Bush în Irak?!), pînă la "scularea din somn" a lui Clinton ca să-i dea un telefon "roşu" realesului Eltîn.

Luni, atît la Camera Deputaţilor, cît şi la Senat, s-a cerut demisia ministrului de interne G.I. Dănescu, pentru depăşirea sarcinilor de serviciu a subordonaţilor acestuia, la Alba Iulia, pe 1 decembrie. Mai mulţi deputaţi ai PNŢCD, PL-93, PAC, PD-FSN, PER, PSDR şi UDMR au depus la Biroul permanent al Camerei Deputaţilor o cerere privind constituirea unei comisii de anchetă menite a stabili răspunderile legale şi politice ale Departamentului de Administraţie Publică Locale, condus de O. Cosmîncă şi care se face vinovat de a fi tergiversat aprobarea legii bugetelor locale, împiedicînd astfel concret realizarea autonomiei locale. Senatul a cerut prin vocea înflăcărată a lui A. Păunescu ca măcar pe timp de iarnă să se ridice embargoul împotriva Serbiei. Tot Păunescu a cerut şi rejudecarea procesului lui Antonescu. Prezent în sala Senatului pentru obişnuitele răspunsuri ale executivului date parlamentarilor, dl. ministru de externe Meleşcanu a dat piept chiar cu partidul de guvernămînt, ai cărui parlamentari nu-l prea agrează pentru că nu vrea să intre în rîndurile lor - de facto.

Marţi, după o veste bună pentru opoziţie în general şi mişcarea liberală în particular - demiterea d-lui Câmpeanu din PNL la Birourile Permanente ale celor două Camere, partidele parlamentare ale opoziţiei au depus o moţiune de cenzură, semnată de 187 de senatori şi deputaţi. Moţiunea spune, printre altele, că: "nu există voinţă politică pentru redresarea economică; inflaţia a fost scăpată de sub control, politica bugetară blochează descentralizarea administrativă; criza pe care o parcurge actuala guvernare pune în pericol procesul integrării europene a României". În afara acestor puncte, exclusiv economice, PNŢCD mai insistase la elaborarea moţiunii, să se introducă, ca motivaţie politică, problema refuzului puterii actuale de a permite venirea în ţară a Regelui Mihai, care "este cetăţean al României". Dar, pentru a nu se da motive de "bîrfă" şi nod în papură majorităţii parlamentare şi chiar electoratului, încă slab educat politic, s-a renunţat la acest punct. Senatul a fost martorul unei alte moţiuni, cea iniţiată de dl. Ticu Dumitrescu, recentul reales preşedinte al AFDPR, moţiune prin care se cere interzicerea accesului la funcţii publice de răspundere în stat a acelora care au fost informatori ai securităţii. "Surprinzător", mare parte din parlamentarii din coaliţia guvernamentală au semnat moţiunea. O altă moţiune, cea iniţiată de PSM, nu prea găseşte amatori, cei păcăliţi din rîndurile PDSR (Dumitraşcu, de exemplu) retrăgîndu-şi semnătura ulterior. În obişnuitul proces al legiferării, Senatul s-a ocupat de o lege total ridicolă în actualul context de urgenţe - legea pentru stabilirea şi sancţionarea contravenţiilor la normele legale de igienă şi sănătate publică.

Miercuri, Senatul, pe jumătate prezent în sală, a pierdut timpul unei întregi zile de lucru cu acuta problemă a WC-urilor şi canalelor etc. Dacă nu vor, nu vor şi pace. La Camera Deputaţilor PUNR-ul a dat o conferinţă de presă în care a calificat moţiunea opoziţiei drept violentă (I. Gavra) şi s-a arătat nemulţumit (prin dl. Tabără) că opoziţia nu a consultat şi PUNR-ul la elaborarea moţiunii ("a fost o greşeală"). Aşa că, PUNR a "băgat" şi el moţiunea la adresa PD-FSN, care "a umbrit ziua naţională". Asta e.

Joi, odată cu anunţarea sentinţei de la Tiraspol, toate partidele de toate orientările au luat-o razna'n consens, dovedind prin intervenţiile lor cît de precară le e abilitatea politică, altfel dovedind toate firescul patriotism. Ca şi la Chişinău, de altfel. Dacă toate aceste forţe, de pe ambele maluri ale Prutului - cele de la putere în principal - ar fi dovedit, în momentele care li s-au oferit în 1990 şi august 91, voinţă politică şi nu numai, aşa cum au dovedit cele două Germanii, alta era situaţia acum. Astfel, ne-am mărginit la declaraţii de protest, date de ambele Camere şi am "admirat" numeroase reacţii ale parlamentarilor noştri necopţi, şi aici şi la Chişinău (că altfel, votau o dată şi bine pentru unire). Nu spune doctorul că e mai bine să previi, decît să vindeci?!

Dar oare de ce această sentinţă în ajunul alegerilor de la Moscova?! Şi ce parlament vor avea ruşii - dominat de democraţi, sau de....Eltîn?!

Petru IONESCU

# "... în două luntre"

Pe domnul Văcăroiu l-au pus şi l-au susţinut în fruntea executivului în primul rînd aliaţii parlamentari ai majoritarilor şi abia în al doilea rînd majoritarii înşişi. Aceştia din urmă au acceptat, în toamna lui 1992, preferinţele Partidei Naţionale. Or, ele erau simple şi clare: premierul trebuia să fie un "bun român", adică să nu poată comunica nici într-un fel cu Occidentul, cu gazetarii şi cu adversarii politici; el avea datoria să se fi remarcat ca un duşman al cabinetelor anterioare, pentru a putea fi folosit împotriva acestora; în fine, "alesul" naţionaliştilor trebuie să înţeleagă cît de cît cui îi datorează numirea şi să ştie că nu-şi va putea permite să joace pe două fronturi decît în măsura în care i se dă voie.

Şi totuşi, primul ministru a încercat să împace şi capra antioccidentalilor şi varza deschisă spre lumea dinafară de la Palatul Cotroceni. Fără abilitate şi fără strălucire, fără charismă şi fără discurs, domnul Văcăroiu a reuşit să-şi valorifice la maximum singurele atuuri de care dispunea: lipsa de personalitate considerată de ambele părţi drept modestie; mediocritatea "vîndută" ca patriotism; confuzia asupra propriului rol receptată dintr-o direcţie şi din cealaltă ca un fel de indiciu al hărniciei. Într-un an de zile, şeful guvernului a fost rînd pe rînd demolator al acordului cu FMI şi susţinător al acestuia, adversar vehement al revendicărilor sindicale şi iniţiator al unor noi indexări, adept al creşterii rolului statului în economie şi adept al creşterii ritmului privatizării. Poticnit pînă la înduioşare şi încăpăţînat pînă la năduşeală, "baletul" executat de domnul Văcăroiu a beneficiat de înţelegerea generoasă a ambelor părţi la comenzile cărora se angajase să fie atent: nici unii, nici alţii nu i-au cerut imposibilul, nici unii nici alţii nu l-ar fi vrut mai profesionist decît a fost în stare să fie. Numai că partida domniei-sale e scrisă în aşa fel încît, spre final, unul dintre dirijori pretinde nici mai mult nici mai puţin decît ignorarea completă a celuilalt. În principiu, nu poţi încheia un acord cu FMI fără ca "apărătorii neamului" (PRM-PUNR-PSM) să te treacă pe lista trădătorilor care înhamă ţara la jugul finanţelor internaţionale. La noi însă, principiile sînt făcute doar pentru a nu fi respectate. Dacă te cheamă Nicolae Văcăroiu şi garantezi partidului de guvernămînt că furioşii duşmani ai organismelor financiare îşi vor înghiţi frumuşel mînia lor patriotică şi vor aproba în Parlament Memorandumul cu FMI împotriva căruia au tunat şi au fulgerat ani de-a rîndul, atunci ai dat lovitura: îţi menţii funcţia împotriva voinţei sindicatelor şi împotriva intereselor preşedinţiei. Tîrgul e simplu, efectele lui "benefice" pentru toată lumea: premierul împiedică modificarea actualei configuraţii politice şi îndepărtarea de extremişti, extremiştii ridică mîna şi votează acordul stand by de dragul continuităţii cabinetului Văcăroiu. Opoziţia rămîne încă o dată cu buzele umflate, coaliţia proguvernamentală face dovada reformismului său nelimitat, stînga amînă momentul confruntării decisive cu postrevoluţionara conducere a statului şi aceasta din urmă nu mai are de înfruntat primejdia alegerilor anticipate. Pentru a ajunge însă aici şeful cabinetului e obligat să demonstreze lumii că prietenia dintre guvern şi partidul lui Vadim Tudor e mai mare şi mai serioasă decît orice pe lume. Demonstraţia nu putea fi gîndită decît în aşa fel încît să ne umple week-end-ul cu certitudini şi Televiziunea şi-a jucat încă o dată cu măiestrie rolul: l-am văzut pe primul ministru sosind la lucrările Consiliului Naţional al PRM, cuvîntînd bucuros alături de Vadim Tudor, ca doi buni tovarăşi de ideal politici. Domnul Hrebenciuc se afla de mult acolo unde primul ministru se sfia să se arate cu totul. Ministrul Finanţelor, elev ascultător aflat la ananghie, l-a însoţit şi el pe domnul Văcăroiu, pentru ca morala să aibă pentru noi toţi două feţe: guvernul are nevoie de PRM, PRM are nevoie nu doar de simpatia benevolă a şefului de guvern şi a secretarului său, ci şi de supunerea publică a semnatarului documentelor încheiate între partea română şi misiunea negociatorilor americani. E drept, domnul Coşea n-a făcut parte din delegaţia guvernamentală a cărei prezenţă la dezbaterile PRM urmărea să convingă şi electoratul şi clasa politică de indestructibilitatea unui pact politic încheiat în vara lui 1991. La fel de drept e însă că un reprezentant al preşedintelui Iliescu a aprticipat la festivităţile sărbătorii evreieşti a luminii, Hanuka. Mesajul Cotroceniului asigură minoritatea pe care Partida Naţională o învinovăţeşte de dezastrul ţării şi de complot românesc internaţional că manifestările antisemite vor fi întotdeauna condamnate la cel mai înalt nivel. Am putea deduce, sintetizînd cele două semnale, că nimic nu se va schimba în reacţiile sau în programul puterii.

În fond, "marile reuşite" ale actualei guvernări s-au bazat pe o politică de tip ceauşist: ea a înjurat din toate puterile, cu o parte a echipei, Fondul Monetar, minorităţile, Occidentul; în paralel, şi-a folosit cealaltă parte a echipei pentru negocieri, încheieri de acorduri, cuceriri de redute în finanţarea externă. Cum să nu ne aducem aminte că prin această tactică "geniul din Carpaţi" a înşelat mai bine de două decenii "lumea bună" distrugîndu-şi cu emfază propriul popor? Ceea ce în anii '70-'80 era periculos dar posibil, nu poate fi însă acum decît ridicol şi fatal. Cît exista pactul de la Varşovia, cît o puteam face pe-a antisovieticii cu americanii şi pe-a comuniştii gata să moară pentru cauză cu vecinii de la răsărit, cît lumea întreagă avea alte interese şi alte tipuri de confruntare, am fost – am putut fi – şi în căruţă şi în teleguţă. Ne-a costat enorm, mult mai mult decît ne-ar fi putut costa o datorie externă. Cîştigul aparent, cel al orgoliului de mare păcălici internaţional, n-a folosit decît împuşcatului şi nici lui pentru veşnicie.

A face reformă pentru palierul politicii externe şi antireformă prin întreaga politică internă va fi, în viitorul apropiat, altceva decît "inteligenţa" de a-ţi fura singur căciula. Şi în acest altceva se ascunde de pe acum încrîncenarea luptei împotriva interesului naţional de frica pierderii unor, oricum trecătoare, funcţii de partid şi de stat. Bineînţeles, o astfel de luptă nu se poate purta decît cu sloganul interesului naţional pe buze, aşa cum o făceau şi "glorioşii" înaintaşi.

Elena ŞTEFOI

## De jur împrejur

# Alegeri cît un puci

Răfuiala sîngeroasă dintre Preşedinte şi Parlament din octombrie a determinat în bună măsură rezultatele alegerilor din Rusia. Victoria de atunci a lui Elţîn, asigurată cu sprijinul întîrziat al militarilor a contribuit la radicalizarea poziţiilor tuturor celor angajaţi în lupta politică: ambele tabere s-au dovedit dispuse să lupte cu arma în mînă pentru a-şi afirma superioritatea şi nu dreptatea. Cînd Ruţkoi şi Hasbulatov au refuzat să dea ascultare decretului prin care se dizolva Parlamentul şi în cele din urmă s-au hotărît la confruntarea deschisă ştiau că reprezintă un anume segment de populaţie - nu neînsemnat ca număr - care deplînge decăderea Rusiei din statutul de mare putere, marasmul economic, disoluţia moravurilor, neîncetatele presiuni de secesiune ale unor teritorii locuite sau nu de ruşi. Demersurile democraţiei din Rusia nu s-au soldat cu rezultate convingătoare pentru cei mai interesaţi de preţul pîinii decît de libertatea opiniilor.

După evenimentele de la începutul lui octombrie, chiar şi partizanii democraţiei care-l susţineau pe Elţîn au început să aibă un aer stînjenit. Guvernarea prin decrete, care ba interzicea partide şi publicaţii, ba le permitea existenţa, declaraţiile contradictorii în legătură cu politica externă, măriri de salarii dar şi de preţuri, toate acestea nu exprimau un plan precis, o politică globală, ci dorinţa de a strînge într-un singur mod toate ţiele puterii şi de a le folosi pentru consolidarea ei.

Referendumul asupra Constituţiei a fost decis în această perioadă tulbure şi s-a lucrat la proiectul ei pînă în ultimul moment. Partidul liberal-democrat al lui Jirinovski (despre care acum se spune că este fascist, dar n-a fost considerat aşa cînd au fost interzise la începutul companiei electorale partidele extremiste) a colaborat la elaborarea acestui proiect, care acordă preşedintelui următoarele prerogative: el este autorizat să-l numească pe primul ministru, să legifereze prin decrete, să numească judecători la Curtea Constituţională şi Curtea Supremă, să declare starea de urgenţă, război ş.a.m.d. Şi ceea ce dovedeşte că trecutul recent îşi impune învăţăturile, Preşedintele poate oricînd să dizolve parlamentul, parlamentul neavînd nici o posibilitate reală de control asupra lui, Jirinovski, sau alţi pretendenţi la postul de "mînă forte" n-au ce să obiecteze în faţa acestor prevederi şi probabil că nici fantoma lui I.V.Stalin nu s-ar simţi prea încurcată de mecanismele democratice ale acestei Constituţii votate de 60% dintre cei 53% de alegători prezenţi la vot.

Campania electorală s-a dus sub semnul urgenţei, în ritm de marş triumfal. Dar această concepţie şi acest ritm conveneau de minune adversarilor democraţiei şi nu partizanilor ei. Mesajul simplu de cuceritor al lui Jirinovski poate fi perceput la repezeală şi în hărmălaie, hărţile imperiului n-au nevoi de multe lămuriri, explicaţiile grupurilor reformatoare au fost acoperite de zgomotul tobelor şi trompetelor.

În faţa cifrelor rezultatelor preliminare - aproximativ 25% pentru Jirinovski - analiştii acuză sciziunea grupărilor reformiste, care împreună ar fi avut un scor mai bun. dar limbajul democratic presupune delimitări, explicaţii, variante, opţiuni.Formaţiunile reformiste aveau un program de pace, nu de război. Concepţia despre democraţie a lui Elţîn a favorizat victoria lui Jirinovski. Or, într-o campanie electorală declanşată cu tancuri pe străzi, cei care promiteau că vor folosi armata Rusiei împotriva duşmanului din afară şi nu a celui dinăuntru au avut cîştig de cauză. Şi totuşi, chiar în eventualitatea în care partidul lui Jirinovski se va alia cu comuniştii încă nu vor avea o majoritate absolută în noul parlament al Rusiei. Cartea democratizării mai poate fi încă jucată, atîta timp cît forţele totalitare şi imperiale mai sînt dispuse să participe la competiţia paşnică. Conform noii constituţii preşedintele e garantul libertăţilor democratice. Dacă forţele recent legitimate vor încerca să-şi depăşească mandatul e în puterea lui Elţîn să le oprească. Dacă va şti cum s-o facă fără ajutorul armatei. Răgazul e scurt. După calendarul pe stil vechi a durat din februarie pînă în octombrie.

Magdalena BOIANGIU

## Presa despre...

# Căpcăunul F.M.I.

Teama c-o să ne-nghită cu fulgi cu tot finanţele mondiale a fost mărturisită în presă în fel şi chip. "Artizanii" scrisorii de intenţie şi ai Memorandumului s-au căznit îndelung să adoarmă vigilenţa ofuscaţilor gazetari şi să-i hipnotizeze pentru a scrie că evenimentul e "de bine". Rezistenţa a fost însă pe măsura mizei puse în joc – aproximativ şapte sute de milioane de dolari. "Patriotismul" analiştilor a trecut însă neobservat la vîrf. Părerile "anti" n-au fost clătinate nici măcar de declaraţia preşedintelui Iliescu după primirea misiunii FMI şi publicată în **Meridian** (9 decembrie): "A avut loc o negociere substanţială, de fond, nu formală şi care vizează esenţa programului de reformă economică". În aceeaşi zi în care şeful statului garanta că nu ne-am lăsat înşelaţi de "hidra financiară" şi că am negociat îndelung şi gospodăreşte în aşa fel încît să avem oarece avantaje, **Evenimentul zilei** ne deconspira încercarea negociatorilor americani de a ne atrage de partea lor: **"Premieră mondială în procedurile Fondului Monetar Internaţional. Presa participă astăzi la semnarea scrisorii de intenţie.** Uzanţele FMI nu prevăd accesul presei la semnarea documentelor bilaterale, cum ar fi scrisoarea de intenţie. Totuşi, executivul român a obţinut, în premieră mondială, participarea ziariştilor acreditaţi la guvern, la semnarea acesteia". Protocronişti cum sîntem, n-am avut deloc tracul debutanţilor: dimpotrivă, fericiţii condeieri aflaţi în faţa echipei conduse de Maxwell Watson pe de o parte şi de Mircea Coşea pe de altă parte au transformat întîlnirea FMI cu presa într-un spectacol sută la sută românesc. Luat din scurt imediat după ce a vorbit, negociatorul şef de la Washington a primit replica "omologului" său de la **Jurnalul naţional**, care i-a "trîntit-o de la obraz", reproşîndu-i limba de lemn, vorbirea prea multă şi nespusul nimic. Au urmat "analizele" reprezentantului publicaţiei (?) **Avanpost**, supărat foarte că el ştie că FMI nu e bun samaritean şi ne va aduce la sapă de lemn. Corul gazetarilor le-a scos pe ochi americanilor faptul că vor să ne acorde un împrumut pe care l-am cerut cu insistenţă. Degeaba a încercat ministrul reformei să echilibreze balanţa şi să-i convingă pe apărătorii mîndrei sărăcii naţionale că responsabilitatea pentru condiţiile acordului stand by revine numai şi numai guvernanţilor români şi, mai ales, că banii nu vor fi primiţi decît dacă Parlamentul zice "da". Comentariile ulterioare semnării scrisorii de intenţie au abandonat relatarea "meciului" FMI - presă (arbitrat de o delegaţie guvernamentală) în favoarea privirii în perspectivă. "Un angajament riscant al gunvernului Văcăroiu", aşa caracterizează Ion Cristoiu semnarea documentelor cu Fondul. **Adevărul** din aceeaşi zi (vineri, 10 decembrie) se situează pe poziţii contrare: "Acordul cu FMI - o şansă pentru România". Şi **Curierul naţional** îşi uită pentru o clipă înclinaţiile naţionaliste de dragul necesarei contribuţii la refacerea imaginii şifonate a cabinetului: "Fondul Monetar Internaţional girează reforma românească", scrie Eugen Radu Chirovici, convinşi că vom înţelege din acest titlu de-o şchioapă importanţa menţinerii la cîrmă a domnului Văcăroiu. **Libertatea** încadrează fotografia domnului Watson cu două titluri pompoase. "Dolarii n-aduc fericirea... FMI - dragostea noastră!" (sus) şi «Operaţiunea FMI» a primit «undă verde» (sau... roz) şi de la Cotroceni!" În aceeaşi publicaţie, alături de Theodor Stolojan, care declară că "Banii sînt condiţionaţi de relansarea reformei", dl. Florin Georgescu ne dă o veste bună pentru unii şi insuportabilă pentru alţii: "Chiar dacă Guvernul cade, banii tot vin!" **Tineretul liber** caută semnificaţiile politice ale încheierii acordului cu FMI, considerînd că definitivarea negocierilor "ridică în faţa Puterii două probleme pe care să şi vrea, nu le poate evita: **Soarta reformei şi configuraţia spectrului politic"**. Între timp, avîntul publicistic pe tema unui eventual guvern de coaliţie a trecut ca şi cum n-ar fi fost. Cît despre soarta reformei, pentru a se dovedi tragică are nevoie de cîteva cincinale: primul dintre ele se va încheia, pentru noi toţi, în 1994! (E.Ş.)

"Ştiu şi singur că ochind un băţ nu poţi ucide o pasăre, ba nici nu poţi trage un foc. Aşa-i însă jocul. Dacă am tot cugeta astfel, n-am mai putea călări nici scaunele, or, eu cred că Volodea îşi amintea prea bine cum, în lungile seri de iarnă, acopeream un jilţ cu basmale şi-l prefăceam în *caleaşcă*, unul făcea pe vizitiul, altul pe lacheul, fetiţele, la mijloc, trei scaune închipuiau o troică şi uite-aşa o porneam la drum. Cîte aventuri de tot felul nu ni se întîmplau pe drum... Cît de vesel şi de iute treceau serile acelea de iarnă!... Dacă am chibzui bine, jocurile nici n-au de ce să existe. Dar dacă jocurile n-ar mai exista, ce-ar mai rămîne oare?"

***(LEV TOLSTOI - Copilăria, Adolescenţa, Tinereţea)***

# Copiii şi mass-media

Obişnuiţi cu aceleaşi expresii stereotipe, gen "tovarăşu", "noi culmi de civilizaţie şi progres" sau "Ceauşescu şi poporu' ", după decembrie '89 libertatea asta venită peste noapte ne-a zăpăcit complet. Nu ştiam unde să ne repezim mai întîi, ne uitam ca hipnotizaţi la televizor, fericiţi că mai vedem şi altceva decît "odiosu' şi sinistra". Trecerea de la două ore pe zi la un program variat, aproape non-stop, a fost o adevărată revelaţie. Îmi amintesc declaraţia comentată de presă, a unei fetiţe: "Nenea ăsta (Iliescu, n.n.) e mai bun ca nenea ălălalt (Ceauşescu, n.n.) că ne dă mai des desene animate".

Video-clipurile şi topurile muzicale prezentate la TV sînt foarte apreciate de adolescenţi. Printr-o formulă simplă - muzica 24 de ore din 24 - posturile de radio (Contact, Delta, Uniplus ş.a.) au cucerit repede mulţi ascultători. Sînt mulţi aceia care scriu diverselor posturi de radio epistole de cîte 10 pagini sau chiar mai mult şi care le dau telefoane în disperare; unii chiar vor să le înfiinţeze fan-cluburi.

Accesul la muzica pop-rock a însemnat şi înseamnă foarte mult pentru noi. Obiectul de bază a fost, este şi, probabil, va mai fi casetofonul, care permite ascultarea de sute de ori a aceleiaşi melodii. Putem petrece ore, zile, chiar săptămîni întregi, ascultînd muzica fără să ne plictisim. Sîntem ahtiaţi să ne procurăm cît mai multe casete, postere şi tricouri, conform preferinţelor muzicale ale fiecăruia. Din dorinţa de a fi la curent cu tot ce e nou, de a fi în pas cu moda, de a ne comporta ca adolescenţii din Occident şi fiind atenţi la casetofon, radio şi televizor, puţini sînt aceia care mai au - la fel de constant - şi preocupări de altă natură. Mulţi dintre noi n-au mai pus piciorul într-o expoziţie, într-un teatru sau n-au mai citit o carte de cine ştie cînd, iar unii, poate, niciodată. În schimb, se devorează cu mare plăcere orice publicaţie care oferă multe şi uneori inutile informaţii

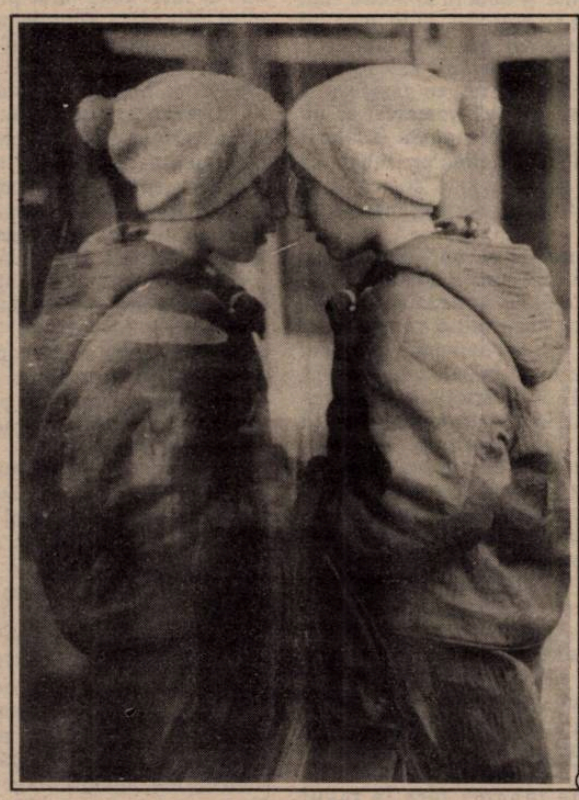

© C. Bumbut

din domeniul muzicii (gen **Salut**), sau publicaţii ca **Delict, Dracula, Infractorul, Ev. Zilei** sau chiar **Prostituţia, Bordel, Pasiunea** (chiar dacă mulţi din cei anchetaţi nu recunosc acest lucru). În toate acestea găseşti atîtea crime, răpiri, violuri şi atîtea poze şi povestiri deocheate, încît ce rost ar mai avea să ştii cine a fost Nichita Stănescu, ce s-a întîmplat pe 13-15 iunie 1990 sau ce-i aia avangardă artistică. Presa serioasă rămîne mult în urmă, pierzînd teren în faţa publicaţiilor de doi bani.

Trăgînd cu ochiul la "ce citesc babacii", ne mai pică în mînă **România liberă, Catavencu** sau, din tabăra adversă, **România Mare, Europa** etc. Începînd cu a te uita la poze şi caricaturi, continuînd cu un articolaş aici şi altul colo, ne pomenim cititori fideli ai presei citite de părinţi. Ne formăm chiar opinii politice în conformitate cu cele ale părinţilor, fără însă să avem habar să ne motivăm părerile. Sîntem capabili să strigăm "Jos... " sau "Sus..." fără ca uneori să ştim despre cine sau ce este vorba. În general, părinţii noştri n-au nimic împotrivă, pentru că ei nu vor copii, ci cópii.

Ancheta care urmează am realizat-o printre colegii mei de la clasele a VII-a C şi a VIII-a C şi D, din Şcoala Generală nr. 19, din plin centru al Bucureştiului. Am pus următoarele întrebări:

1). CE ZIARE SAU REVISTE CITIŢI SAU FRUNZĂRIŢI?

2.) CE PĂRERE AVEŢI DESPRE PRESA PENTRU COPII/ ADOLESCENŢI?

3.) CUM AŢI VREA SĂ FIE ACEASTA?

Pornind de la aceste întrebări, am obţinut răspunsuri variate, din care le redau pe cele mai interesante şi reprezentative. La realizarea sondajului m-a ajutat colegul şi prietenul meu Sorin Mitrea, căruia îi mulţumesc.

Amana OIŞTEANU

**Sorin Cacoveanu** (clasa a VIII-a)
1.) **Ev. zilei, Tinerama, Sportul Românesc.**
2.) Şlab pregătită.
3). În primul rînd, dialoguri despre sex, şi cum se pot preveni... înţelegi...

**M.S.** (cl. a VII-a)
1). **Catavencu, Blitz, Dracula, Salut** & toate de rock.
2). Destul de bună.
3). Să rămînă aşa cum se află.

**Floppy** (cl. VIII-a)
1). **Magazin, Pop, Rock & Show, Salut.**
2). În general, merge.
3). Cîte ceva despre sex, pentru că asta îi interesează mai ales pe adolescenţi.

**Oana-Clara** (Queen of VIII C)
1) **Bravo, Super-Magazin, Ecranul, Salut;** cît despre **Ev. Zilei:** Nu, categoric!
2) Mult prea redusă.
3). Să aibă idei mai emancipate, mai multe rubrici de divertisment şi, bineînţeles, mai multe dialoguri... intime.

**C.I.A.** (cl. a VIII-a)
1). **Ev. Zilei, Dracula, Delict, Infractorul.**
2). Din cîte am citit, destul de bună.
3). Mai mult despre viaţa de zi cu zi din şcoli, despre ce li se întîmplă copiilor ca noi.

**Cati P.** (cl. a VII-a)
1). **Ev. Zilei, Salut, Bravo, Popcorn** (ultimele două sînt cam scumpe şi...)
2). Aşa şi aşa.
3). Să conţină mai multe rubrici de muzică şi în special muzică veche.

**Anna** (cl. a VII-a)
1). **Catavencu, Dilema, Ev. Zilei, Delict, Dracula, Salut, Popcorn, Prostituţia** (cînd o cumpără alţii).
2). Merge, e acceptabilă, dar ar putea fi mult mai bună.
3). Să fie mai imaginative, mai imprevizibile şi mai lipsite de banalităţi.

**V.I.C.** (cl. a VII-a)
1). **Delict, Dracula, V.I.P., Ev. Zilei** (bulina roşie)
2). Bună şi uneori chiar foarte bună.
3). Cît mai multe date de utlimă oră despre celebrităţi şi staruri, plus multe recorduri.

**Irina T.** (cl. a VII-a)
1). **România Mare** şi uneori **Salut, Bravo, Popcorn** (dar pe ultimele trei nu le cumpăr în permanenţă).
2). Bună.
3). Aşa cum este; este foarte aproape de inimile adolescenţilor.

**Niky** (cl. a VII-a)
1). **România liberă,** este cea mai bună.
2). Rahat.
3). Mai de gaşcă, să dea informaţii clare, nu interviuri cu Costică Nu-ştiu-cum de care n-a auzit nimeni.

**Raluca Anastasiu** (cl. a VIII-a)
1). **Salut, Ev. Zilei, V.I.P., Dracula, Delict.**
2). Aproximativ sînt mulţumită, dar aş fi vrut să semene cu **Bravo** şi **Popcorn.**
3). Să aibă o calitate grafică mai ridicată.

**Shorry** (cl. a VIII-a)
1). **Salut, Ev. Zilei, Popcorn, Bravo.**
2). În general sînt mişto, dar lasă de dorit din mai multe puncte de vedere.
3). Mai multe despre sexologie şi cît mai multe interviuri cu actori, cîntăreţi şi grupuri celebre.

**Andy** (cl. a VIII-a)
1). În ultimul timp nu prea citesc mai nimic, că nu mă lasă mama.
2). În general, merge.
3). Cît mai multe despre rock.

**Hâde** (cl. a VII-a)
1). **Catavencu, România liberă** şi, cînd îmi cade-n labă, **Prostituţia.**
2). Nu mă interesează; nu citesc poveşti de adormit copilaşi mici şi prostuţi; am depăşit stadiul ăsta.
3). Muzică, sport şi... poze!

A consemnat
Amana OIŞTEANU

## "Nu mai credem în Moş Crăciun"

" Dacă copiii ar creşte mai departe aşa cum se arată (la început), am avea numai genii".
**(Goethe, Dicht., I, 2.)***

"Copiii nu au nici trecut nici viitor şi, ceea ce nu ni se întîmplă nouă, ei se bucură de prezent"*, spune **La Bruyére** în "Caractères de l'homme", 51. Am treisprezece ani şi realitatea cotidiană nu mă lasă rece. Mă uit în jurul meu şi observ episoade ale vieţii noastre, viaţa din România.

Încep prin a-mi imagina cum ar trebui să arate şcoala mea. Şcoala la care învăţ reflectă societatea românească, lucru pe care l-am observat de mai multă vreme. Cu toate că este o şcoală ultra-centrală, viermele nepăsării, al murdăriei şi al discordiei o roade fără milă.

Ora la care concordia dintre elevi şi profesori ar trebui să fie totală, cel puţin în numele bunului simţ – ei bine, ora de religie - este cea mai generoasă în debandadă, fiind marcată de epitete rostite la voia întîmplării (cu un conţinut total laic, exemplu: "psihopat, bolnav la tărtăcuţă, dement", etc. Recunosc că în marasmul general deţin – şi regret – un oarecare rol.)

În clasă călcăm pe gunoaie. Poate asta ne schimbă comportamentul. "De vină e administraţia" – e o propoziţie de mare actualitate; dar de vină sîntem şi noi, ce-i drept.

Îmi amintesc că în clasa a VI-a am spart din greşeală un geam care nu era prins în ramă (din vina cui?) şi, timp de o lună, am fost "vînat" prin şcoală şi am pătimit spre a-l plăti.

Anul acesta, de Sfîntul Andrei, am trăit o întîmplare ieşită din comun. Trei sferturi din bomboanele aduse de mine la şcoală spre a le oferi colegilor au dispărut într-un timp record din buza cancelariei...Eram elev de serviciu pe şcoală şi îmi lăsasem ghiozdanul lîngă cancelarie în speranţa că va fi un loc sigur. M-am înşelat....

*

Sîntem la vîrsta la care avem nevoie de modele umane. Unde le căutăm? În familie, printre prieteni adulţi, printre profesori, artişti în muzica rock.

Pentru a respecta pe cei din jurul nostru trebuie să fim şi noi respectaţi. În faţa nedreptăţii, a violenţei, a lipsei de afecţiune suntem dezarmaţi, deoarece lupta cu un adult este inegală. Observ de multe ori la copiii din jurul meu o indiferenţă grosolană faţă de semeni, faţă de problemele acestora şi faţă de tot ce se întîmplă pe plan naţional.

*

Bucureştiul ar fi, fără îndoială, un oraş minunat dacă nepăsarea multora dintre noi nu l-ar mutila. Începînd cu centrul oraşului şi sfîrşind cu periferia, străzile gem de gunoaie. Gropile lăsate la voia întîmplării se cască alcătuind un peisaj selenar. Principala preocuare a oamenilor este hrana şi căldura. Sub ameninţarea frigului, Bucureştiul cedează; el devine un duşman. Îl iubim totuşi; îi iubim teatrele, muzeele, expoziţiile, şi ce a mai rămas frumos din el.

Există şi Moş Crăciun; noi nu mai credem în el, dar vrem totuşi să vină aducînd în sacul lui de cîrpă moralitate, speranţă, şi iubire.

"Copiii nu au nici trecut nici viitor şi, ceea nu ni se întîmplă nouă, ei se bucură de prezent". Vreau să mă bucur de prezentul care va veni.

IOAN-ANDREI EGLI

* Aceste citate le-am cules deschizînd, din curiozitate, un "Dicţionar al înţelepciunii" de Th. Simenschi la capitolul "copiii".

## Editorialul de la "Sf. Sava"

### *Grădiniţe reactualizate*

**1. Da' voi ce vroiaţi să vă faceţi cînd eraţi mici?**
2. Şi cine nu v-a lăsat?

**Andrei**: 1. Mi-e greu să explic: voiam să fiu eu nenea ăla care dă cu ciocanul în roţile de tren, în gară. Avea atîta siguranţă în gesturi...
2. Părinţii mei, care vroiau să dau cu ciocanul în genunchii oamenilor. Ca doctor.

**Victor G.**: 1. Şofer I.T.B., că mi-era milă de cîinii ăia călcaţi. Asistasem cu vecina mea de palier la un episod canin şi tragic.
2. Mama!

**Andreea Mitache**: 1. Doctoriţă... cunoşteam o doctoriţă care mînca multă ciocolată. În acest scop am efectuat practică (operaţii cu pixul) pe vecinii din bloc.
2. N-am mai vrut eu.

**Edi Dedu**: 1. Eu la 5 ani eram deja memorialist. Se pare că relatam cu precizie evenimente din războaie la care participasem prenatal. În Anglia şi Iugoslavia. Dar pe urmă am uitat tot.

**Lucian Trăilă**: 1. În şcoala primară aveam cam 2 aselenizări în fiecare pauză. Băşca celelalte misiuni.
2. M-a prins odată învăţătoarea sărind de pe catedră...

**Mihai Cristian**: 1. Visul meu era să devin paraşutist.
2. Faptul că studiam legile gravitaţiei cu obiectele de decor din casă.

Au consemnat, răvăşiţi de amintiri
Mihnea MIRCAN şi Cristian ŞTEFĂNESCU

VÎNTUL e copil făcut de o fată de împărat, fără bărbat, numai așa, din vis. Cînd s-a născut, Dumnezeu a mers și l-a botezat, și i-a pus numele Ion Vîntul. Apoi a mers Dumnezeu într-o pădure, unde știa că șede într-un copac un zmeu și i-a cerut să-i deie copacul. Zmeul i l-a dat și Dumnezeu aducîndu-l pe Ion, l-a pus în copac cu voia lui, l-a cercuit cu cercuri de fier, lăsîndu-i o răsuflătoare și l-a aruncat în mare și el acuma îmbla purtat de valuri și pă răsuflătoarea ceea sufla, căci altfel, de-l lăsa așa, nu mai era lume, pămîntul ar fi răsturnat. Vîntul, numai copilul pînă la șapte ani îl poate vedea, dacă însă este păzit și nu i se dă să mănînce ceapă și usturoi. Se spune că dacă o femeie îngreunată n-ar mînca ceapă toată viața ei, dacă ar naște fete ar vedea vîntul. Se mai crede că vîntul îl văd copiii, dar nu se pricep să spună cum este acesta.

**(text selectat din volumul PRUNC, editat de Muzeul Țăranului Român)**

# "Copii mici – griji mici"
# "Copii mari – griji mari"

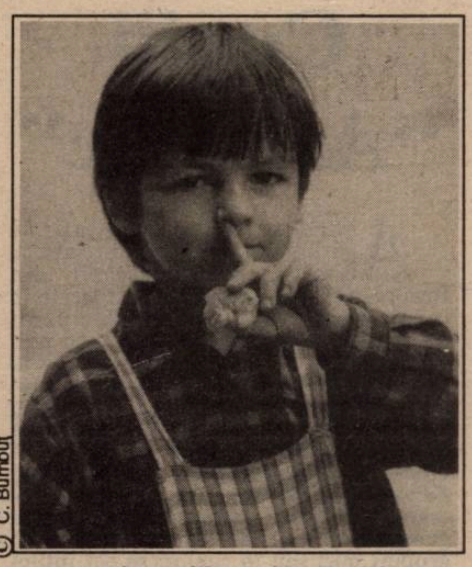
© C. Burnbut

**Dacă ne amintim bine, în acel an n-am văzut un adevărat Pom de Crăciun decît la televizor. În seara de 25 decembrie 1989, în București, brazii din case n-au fost luminați, fie și din spaima de a nu indica o țintă împușcăturilor care puteau veni de oriunde. De la ferestrele întunecate, copiii au urmărit, ca pe un imens foc de artificii asurzitor, canonada și traiectoria misterioasă a trasoarelor. Și toată noptea au putut asculta colinde, întrerupte cam din oră-n oră de apariția crainicului T.V. care anunța că filmul cu execuția cuplului Ceaușescu va fi transmis "în minutele următoare". Cînd primele reviste străine care vorbeau despre evenimentele din România au ajuns în țară, coperta lor oferea figura simbol al lui Gavroche, copilul luptător înfășurat în steag. În clipe de patetism, Revoluția a fost numită și "Cruciada copiilor". După care - în presă, filme, emisiuni T.V. - copilul român a fost impus opiniei publice mondiale cu deosebire ca handicapat.**

**În acest decembrie vrem să știm cum arată prezentul (și, întrucîtva, viitorul) și ce i s-a mai întîmplat copilului bucureștean, martor/ participant la Revoluția care a început într-o vacanță de Crăciun. Trei interlocutori au răspuns solicitării noastre: dr. Maria Bîntu, neuropsihiatru, Marina Cavassi, psiholog principal (ambele de la Dispensarul Policlinic de copii, de pe lîngă Spitalul Clinic Central) sector 1 și dr.Victor Filip, pediatru, directorul Spitalului Clinic Central de copii Grigore Alexandrescu.**

**Rep.**: Chiar și copiii care nu au ieșit în stradă au trăit în decembrie '89 evenimente spectaculoase și dramatice. Ce efecte se pot observa, ca urmare a acestui fapt, din cabinetul unui medic neuropsihiatru care se ocupă de cei mici?

**Dr. Maria Bîntu**: Mă feresc să fac judecăți transante, lucrez într-un domeniu delicat. Totuși... Am destul de mulți pacienți, parcă mai mulți decît înainte de '89; explicabil. Traumele perioadei anterioare depindeau de mulți factori, dar aveau o dominantă, rezultat al unei educații mai severe, impuse, într-un fel, de sus (și întregii societăți, de-altfel). Prea sever tratat sau privit prea indiferent, copilul își lua lumea-n cap, vagabonda cu trenul, uneori trecea și granița... se întîlnea cu dromomani, cu psihopați, încerca aurolacul...

**Rep.**: Asta nu-i un produs/obicei de după?...

**Dr.M.B.**: Nici vorbă. Eu am descoperit existența lui prima oară în '86-'87, în grupul mare din jurul Gării de Nord, unde veneau copii nesupravegheați din toată țara. Căutau o ieșire din viața cenușie, aspră, căutau beatitudinea visului, uitarea sărăciei, a spaimei. După Revoluție aș zice că a-nceput să domine supraprotecția copilului - părinții sînt/au devenit mai fricoși, parcă, în orice caz mai stresați, mai îngrijorați de viitor, pe drept motiv - și transmit asta copiilor.

**Rep.**: Și se transmite atît de repede? Într-un timp atît de scurt?

**Dr. M.B.**: Sînt cîteva momente importante din punct de vedere al dezvoltării psihice, bine cunoscute: este vîrsta de 8 luni - cînd poate apărea "angoasa de la 8 luni" - așa e numită, în care se transmite tensiunea (prin voce, prin mîngîieri sau prin lipsa lor) și nervozitatea adulților care au grijă de copil ș.a. Apoi - e perioada între 2-5 ani, zisă de opoziție cînd totul e "nu" sau "așa vreau", atunci se formează eul; și apoi este pubertatea, cînd se manifestă tendința de independență.

Imaginați-vă că un copil care avea 8 luni în decembrie '89, - cu tot ceea ce aude, simte, receptează fără să conștientizeze, la acea vîrstă - în 1991 a împlinit 2 ani și avea 2 ani și ceva în septembrie 1991, cînd iar răsună împușcături pe stradă, se aud strigăte, în aer plutesc gaze lacrimogene etc. După Revoluție, aproape timp de un an, am tratat sindroame depresive apărute la vîrste pubertare, la un număr mare de pacienți și nevroze motorii la cei de vîrstă mică; ticuri, bîlbîială, enurezis, incapacitatea de a se odihni etc. Am înregistrat modificări de reactivitate la vîrste mici - între 3-5 ani s-au înmulțit o perioadă nevrozele, între 5-8 ani, copiii care nu prezentaseră anterior acest simptom, au devenit enuretici (scăpau urina) ș.a. Cam după un an și-au revenit, dar nu se poate spune cu precizie cît de afectat va fi psihicul lor în timp, al unora, bineînțeles, care vor deveni anxioși, stăpîniți de o teamă nemotivată de orice lucru, fragili, nesiguri.

**Rep.**: Este mai agresivă lumea în care au intrat? Nu mă refer neapărat la violența fizică.

**Dr. M.B.**: Este și violența fizică în creștere, totuși. În plină zi, săptămîna trecută, pe o stradă centrală, o mamă, cu un copil de cîteva luni în cărucior, este atacată cu spray-uri de doi necunoscuți, care vor să-i fure copilul. Din fericire, cînd se lupta cu ei, apar niște trecători care o salvează. Sprayul se folosește acum la agresarea copiilor; violurile - nu mai multe decît înainte, însă acum se vorbește despre ele - violurile, spun, (la ghena de gunoi sau în lift) încep cu imobilizarea victimelor copii cu ajutorul sprayului. Asta e ceva nou, Cum, o formă de agresivitate mi se pare și numirea victimelor în presă, fie și cu inițiale, (sper că sînt false!) cînd e vorba de copii care pot fi marcați pe multă vreme de indiscreția unui ziarist iresponsabil. Sărăcia este și ea în cauză: copii de pe la 6 ani, știu precis ce înseamnă șomer, și găsesc și soluții: cînd părinții, nemaiavînd încotro, vor să-i încredințeze la case de copii ei se roagă: "dă-mă cu sora mea, să fim împreună". Familiile dezorganizate au apărut într-un procent mai mare după '89.

**Rep.**: Cîți din pacienții dvs. sînt handicapați? (procent aproximativ).

**Dr. M.B.**: Mai puțini decît se spune. Avem o comisie severă de triere, fiindcă ne-am confruntat cu încercări de fals și fraudă: de pildă, copiii sănătoși, bine bătuți înainte de a fi aduși la consultații, ne erau prezentați de părinți pentru a obține avantajele categoriei, ca deficienți, incapabili să vorbească, înapoiați. Dresaj pentru handicapare, cum ar veni. A fost un truc folosit mai ales pe vremea ajutoarelor din străinătate.

**Rep.**: Într-un timp în care cruzimea nu se mai ascunde, ci înaintează victorioasă - actualități T.V., filme, presă, cronica poliției etc. - năzuind să ne domine, care e situația copiilor de la noi?

**Dr. M.B.**: Parcă e mai sofisticată cruzimea, dar nu cea a adulților față de copii, ci a copiilor între ei: a apărut tortura, sgîrierea cu furculița încinsă în foc, tăieturile cu lama. Numai de un an mă întîlnesc cu aspectele astea. Violența, dacă nu se exprimă prin cuvînt, trece în linia desenului. Un băiețel supărat pe prietenul cu care s-a certat după ce-l desenase îl "omora", la mine în cabinet, începînd silueta cu un creion, fericit că-l omoară, strigînd, participînd... în fine, mai am cazuri, puține, deocamdată, dar îngrijorătoare. Pacienții mei au descoperit moartea; ei omoară, nu lor li se întîmplă. Deși, știm noi chiar cum este cu ei, cu adevărat? O fetiță de 5 ani, găsită vagabondînd pe stradă e adusă la Leagăn: nu se știu prea multe despre ea, în prima zi. Dar refuză cu oroare cînd i se dă o banană, urlă cînd vede niște zugravi cu căciuli de blană și țipă să se aprindă lumina în dormitor, la culcare... Cînd se vindecă asemenea traume și cum? Meseria mea îndrituiește speranța, experiența mă face să fiu mai rezervată; rezultate imediate și cît de cît încurajatoare sînt de așteptat în timp. O întreagă societate ar trebui să concure la binele copilului. Dar sărăcia, violența, absurdul - ele există și cresc, nu dau înapoi. Nu sînt pesimistă, dar cred că procentul de psihopatie a crescut puțin după revoluție.

**Rep.**: Văd că în cabinetul dvs., dnă Marina Cavassi, sînt jucării, chiar dacă nu tot atît de atrăgătoare cum sînt cele din vitrine. V-ați întrebat de ce jucăriile noastre erau atît de urîte? Amintiți-vă păpușa inertă, sărăcăcioasă, fără expresie, fără "meserie" ("hoinarii", "doctorii", "ștrengarii" - erau jucării aduse din Ungaria sau URSS -) amintiți-vă maldărul de cutii de carton, jucării birocratice, hîrtii în culori terne; credeți că erau făcute anume? Sărăcie sau indiferență? Cum au trecut copii de la ele la păpușa Barbie?

**Marina Cavassi**: Păpușa Barbie nici nu este, de fapt, o jucărie ci o mare afacere care se propune fetițelor foarte mici, așa cum adulților li se propune Dallas. Această lume imaginară - unde fetițele văd lucruri pe care nu le vor avea niciodată la nivelul păpușii Barbie - împlinește niștre frustrări reale. La vîrste mici ea este o soluție (nu ca preț). În orice caz, jucăriile pe care le-au văzut copii după '89, măcar în vitrină, i-au făcut mai îndemînateci și mai imaginativi chiar în mînuirea celor pe care le am aici, nu grozave. Dar Revoluția deschizînd un mare număr de posibilități la nivelul individului a creat (efect secundar) și o seamă de frustrări pe care nu le putem rezolva cu jucării. Gîndiți-vă la adolescentele modeste, frumoase scăpate de "stas"-ul uniformei, dar ajunse la concurență, cu garderobele colegelor mai avute. Uneori și profesoarele sînt umilite de luxul din clase. Ce-i de făcut? Uniformele pe licee nu sînt așa de simplu de impus: în primul rînd ar necesita o cheltuială imensă; cred că nu mai trebuie să enumăr și alte considerente, acesta mi se pare salutar.

Frustrante au ajuns și pachetele de mîncare și comparația între banii de buzunar ai unuia sau ai altuia... Nu asta mi se pare însă cel mai dramatic aspect: grav este că au căzut multe valori stabile în care oamenii se obișnuiseră să creadă. Școala era una dintre ele. Procentul celor care trăiesc dintr-un singur venit e foarte mare, și ei sînt apăsați de griji pentru fiecare zi și foarte preocupați de viitorul copiilor. Mulți dintre ei înțeleg că s-a petrecut o ruptură, o răsturnare de valori, școala, morala "clasică" nu mai contează ca valori. Oamenii simpli se agățau de școală ca de o posibilitate precisă pentru binele viitor al copiilor; acum o diplomă nu mai înseamnă și un loc de muncă sigur. Statutul social, prestigiul social, capacitatea de a oferi celor din jurul tău un alt confort material - au alte determinări. Asta naște confuzie și la nivelul educației. Cel puțin o generație va ieși fără nici un fel de repere, cu indivizi care n-au nici un criteriu, ba da, acela de a o duce bine, fără prea mult efort și fără prea multă investiție intelectuală cu egoism și indiferență; asta e o modificare majoră post revoluționară, resimțită și la nivelul celor pe care-i consult.

**Rep.**: Ce departe am ajuns pornind de la o păpușă...

**M.C.**: Nu, sîntem în temă. Iată un exemplu: vin la mine adolescenți, sau copii de 9-10-11 ani care "plesnesc de prosperitate" și de bani, ființe apăsate de angoasă și singurătate, lipsite de afecțiunea părinților. Nu avem piscine ca în Dallas, dar am și ajuns în unele cazuri la sindromul "părinți supra ocupați", (gen J.R. n.n.) de care vorbesc americanii. Copiii tînjind după afecțiune și comunicare, singuri mai tot timpul, părăsiți în bogăție și belșug nu sînt înțeleși și fac uneori depresiuni și tentează gesturi rezolute (cu poza de rigoare!); am întîlnit în ultima vreme și tendințe suicidare, uimitoare ca punct de pornire, cel puțin în comparație cu realitățile post revoluționare. Părinții se întreabă consternați: "Dar fi dau tot ce-i trebuie! Ce n-are? Eu muncesc pentru el, fi dau tot, ce-i mai trebuie?"

A apărut deja lipsa de afecțiune a celor bogați, dar foarte ocupați... săracii!

**Rep.**: Comunicați bine cu părinții?

**M.C.**: Lipsa de dialog sau dereglarea dialogului - cum să-i spun? o resimt cînd e vorba ... n-o să credeți - sau da? - de intelectuali. Sînt cei care pretind că-și înțeleg cel mai bine copiii și se irită cînd le spun că - din păcate - copilul lor e deficient, că poate fi rămas în urmă. Nu înțeleg, o iau ca pe un afront. Cum să fie înapoiat un copil de economiști sau de juriști sau mai știu eu ce? Mai preocupați se arată uneori oamenii foarte simpli care vin și spun direct: "nu știu, doamnă, dar copilul ăsta are ceva, uitați-vă la el cum se uită"...

**Rep.**: Vor fi mai fragili adulții de mîine (astăzi copii) decît cei de-acum?

**M.C.**: Depinde... știu eu? Vin la mine copii prăbușiți psihic după ce-au asistat la o ceartă cu părinții; pe de altă parte, dintr-un mediu conflictual, în care tata o bate pe mama și o înjunghie (n-o omoară) trăiește un copil rezistent care, după ce se vede toate astea și altele, pleacă la joacă, fluieră, zburdă și doarme tun. Nu realizează? Nu-l afectează? Are o genă mai rezistentă? (Romii în general). Oricum un semnal de atenție: cu ce fel de înzestrări psihice intrăm în concurență în viitor...? Și sînt mulți!

**Rep.**: Cum au reacționat copiii care recitau poezii cu Ceaușescu, "eroul și părintele" - după...?

**M.C.**: Normal, fiindcă știau dinainte, de acasă, că nu-i adevărat. Contrariați au fost, în general, cei oligofreni - structuri dogmatice - dar așa văd ei toate lucrurile, alb/negru definitiv.

**Rep.**: Vorbeați la un moment dat de bătăi, înjunghieri, violențe, ce credeți, a crescut agresivitatea față de copii în ultima vreme? După '89...

**M.C.**: A crescut îngrijorător, catastrofal, alcoolismul. Efectele se pot deduce ușor.

**Rep.**: Dacă am întreba ce a cîștigat copilul român după Revoluție - un răspuns unanim (și general) ar menționa "viitorul" - într-o societate liberă și competitivă - iar amănuntele s-ar întinde de la pașaport (cu părinții) pînă la Pampers, scutece datorită cărora există, cum zicea reclama T.V. "copilul curat-uscat". Dar a pierdut ceva?

**Dr.Victor Filip**: Pierdut sau ... hai să zicem rătăcit păgubos, neglijent. Din punct de vedere organizatoric - am scăpat copilul din mînă. Ce vreau să spun? Conform organizării antedecembriste, medicul pediatru trebuia să stea la capul copilului, să facă tot ce-i stătea în putință pentru copil, să se ocupe îndeaproape de fiecare deficiență a lui - și alimentară și medicală și socială ș.a.m.d. Pediatrii răspundeau în fața organelor superioare de specialitate iar ele raportau mai departe pe filieră politică situația statistică a evenimentelor care se întîmplau cu copiii pe toate grupele de vîrstă.

Acești termeni de referințe, datele reale care plecau de la noi - se spunea că intrau în așa-numita denumire de țară dezvoltată sau slab dezvoltată, sau mediu etc, cum intră consumul de unt pe cap de locuitor, sau de carne, sau venitul în dolari. Noi, pediatrii, eram frecați la sînge - dar pentru binele copilului. Ei bine, tot acest eșafodaj a căzut la Revoluție, ceea ce după mine a fost o soluție greșită și păgubitoare pe timp lung.

Sigur, o să mi se spună că era o formă birocratică - care sprijinea politica forțată a natalității. Da' ia să vedem: din 100 de născuți - 20 sînt copii nedoriți. Nu e bine. Dar ce se întîmplă acum, post revoluționar, este o jale, niciodată sporul natural de populație n-a fost negativ, în ultimul secol. Niciodată, cît ne-a fost de rău; iată, după Revoluție a ajuns. Dacă mergem în ritmul ăsta într-o sută de ani neamul românesc dispare. Nu numai neamul românesc - atenție, e foarte important ce spun! - va pieri neamul românesc ca neam alb, înțelegeți? Cînd intră cineva la mine în cabinet și-ntreb: "Cîți copii aveți?" cei mai mulți se scutură ca de apă și răspund "pe timpurile astea?" Celor cu 2 "le ajung"; 3 copii au apărut din imprudență. În acest tip vă dau o situație pe care o am chiar acum în secție: o tînără de 14 ani care la vîrsta asta are deja doi copii. Pe ea, maică-sa a făcut-o la 9 ani și la 23 de ani are 8 copii. Cele două trăiesc cu același bărbat și împreună au 10 copii. Ca natura: naște și face, naște și face... Ce să mă mai mir că romii au început (sau o fi un obicei mai vechi?) să se bată cu copiii cum s-ar bate cu bîtele, cînd au de împărțit în familie? Am examinat deja două cazuri de copii (6 luni, 1 an) politraumatizați, polifracturați din atari înfruntări.

Copil de 3 ani și jumătate mușcat de mamă că abia l-am scăpat cu viață, - sigur, asta frizează patologia, cum poate o mamă să-și muște copilul de organele genitale?... mă rog, nu vreau să fac un inventar ...

**Rep.**: Sînt cazuri apărute după '89?

**Dr.V.F.**: Numai în 7 luni, de cînd sînt director de spital. De răutăți banale, bătăi crîncene, mutilări, agresiuni sexuale nu vă mai spun, că - repet - ororile nu mă mai impresionează. Dar nu pot să nu mă întreb: ce facem, domnule, cu societatea asta în care într-o sută sau numai în cincizeci de ani, ăștia, care nu respectă valorile, ocolesc munca, se țin de hoții și tîlhării și înoată în bani – de unde? – ne covîrșesc? Ce facem? Sărăcie a mai fost, nu am trăit în puf de cînd ne știm, neliniști încercau și părinții noștri și totuși... Vă interesați ce face copilul român după revoluție. Eu aș întreba altceva: ce-i cu românii de ce mai fac copii? Că, după decembrie '89, altceva mult mai serios nu prea văd să fi făcut.

A consemnat
Tita CHIPER

"... sălbăticia inoculată nu-i împinge nicicînd să se revolte împotriva disciplinei de partid. Dimpotrivă, adoră Partidul şi toate ale lui. Cîntecele, defilările, pancartele, excursiile colective, aplicaţiile militare şi exerciţiile cu arme de instrucţie, scandarea sloganelor, divinizarea Marelui Frate... pentru copii toate acestea nu sînt decît un joc extraordinar. Toată cruzimea puştanilor e îndreptată împotriva duşmanilor Statului, împotriva străinilor, trădătorilor, sabotorilor şi criminalilor mentali. Era un fapt aproape obişnuit ca părinţi de treizeci de ani să se teamă de propriii copii. Şi pe bună dreptate, întrucît nu trecea nici o săptămînă fără ca *Times* să nu dea vreo fugară informaţie despre vreun năpîrstoc - oficial, aceştia erau numiţi *copii-eroi* - ce-şi denunţase părinţii la Poliţia Gîndirii, declarînd tot ce auzise vorbindu-se în casă".

(GEORGE ORWELL - *1984*)

# Copiii "Aurolac"

Abandonaţi sau neglijaţi de părinţi, orfani dar şi în relaţii cu familia, copiii străzii din Bucureşti îşi găsesc locul de activitate în jurul marilor aglomerări. Rezidenţi permanenţi, ocazionali sau în tranzit prin aceste locuri, cu o varietate sezonieră în prezenţa lor, funcţie de anotimp, acceptarea ambientului uman, posibilităţi de cîştig sau pur şi simplu datorită dinamicii grupurilor lor. Diferenţe de vîrstă, nivel de educaţie şi expectaţii, mod de viaţă se pot sesiza între grupurile ce trăiesc în diferitele locuri. Majoritatea gregari, dar şi izolaţi sau trăind în grupuri mici sau în cupluri se pot întîlni atît în Piaţa Romană cît şi în Piaţa Sudului, Progresului sau Ferentari.

În general ambigui în exprimarea nevoilor, pendulează între nevoia de securizare şi defensa **libertăţii** vieţii în stradă. Gradul lor de integrabilitate la ambientul social este diferit, ceea ce duce la aşteptări diferite. Obişnuiţi şi încurajaţi de acţiuni caritabile dar suspicioşi privind durabilitatea relaţiilor experimentale, dezvoltă greu relaţii **contractuale** schimbînd uşor legăturile cu adulţii. Vîrsta minimă este în jur de 8 ani, majoritatea plasîndu-se în jurul vîrstei de 12-16 ani

*
* *

Ţin să subliniez că cei mai mulţi copii care au cel puţin un părinte în viaţă despre care ştiu ceva, nu au memorii personale despre propria familie. Singurele lor amintiri se referă la viaţa întîmplătoare în instituţii ori în stradă sau la personaje care i-au ajutat episodic.

Consider că definiţia de **orfan psihic** li se potriveşte.

*
* *

Atîta vreme cît sînt stabile, grupurile au o oarecare impenetranţă la noii veniţi. Ritualuri de primire cu un profund caracter de agresivitate se sesizează la apariţia intruşilor; cei ce nu rezistă, pleacă mai departe sau rămîn o perioadă izolaţi, neintegraţi. Leaderi ai unor grupuri sînt fete; ele decid asupra primirii sau nu în grup. De altfel, la aceeaşi vîrstă ele sînt mai mature, iar activitatea lor le dă, în grup, un statut special.

*
* *

Aproximativ 70% dintre băieţi şi-au început viaţa sexuală. Relaţia apare cu partenere din acelaşi mediu sau cu fete venite în grup în mod întîmplător. La 13 ani majoritatea au asimilat experienţa sexuală. Cupluri apar în cadrul grupurilor de coabitare. Fiind mai puţine şi mai mature fizic, fetele au ascendent asupra băieţilor. Adesea se formează cupluri cu o oarecare stabilitate. S-au înregistrat deja 3 cupluri relativ stabile. O fată este însărcinată şi vrea să păstreze sarcina; partenerul ei, un băiat din afara grupului, încearcă să o ducă în propria familie unde însă condiţiile sînt improprii.

*
* *

La începutul anului 1991, presa - atît cea românească cît şi cea străină - a sesizat un fenomen necunoscut opiniei colective româneşti pînă atunci: **copiii străzii**, mai ales cei ai **"Gării de Nord"** din Bucureşti. Imaginea copiilor dormind în Gară, prizînd din punga de plastic **celebrul aurolac** a fost şi este încă - tot mai mult asociată cu ideea **Orfanilor lui Ceauşescu**: aurolacul ţine de foame şi de frig: aurolacul clişeu provocator de milă şi de spaimă

*
* *

Organizaţii non-guvernamentale (ONG) în colaborare cu autorităţile româneşti caută să umanizeze ambientul material şi uman din instituţiile de minori - atît de criticate - şi totuşi, copiii străzii rămîn în/ pe stradă, chiar dacă acum aleg ciocolata care li se oferă şi preferă caritabilii occidentali. Numărul lor pare să sporească!?

*
* *

Un proiect de intervenţie şi prevenţie s-a configurat încă din septembrie 1991, Ministerul Tineretului şi Sportului arătîndu-se interesat. Proiectul "Aurolac" presupune: activitate în stradă, asistenţă socială, comunitate semirezidenţială cu caracter deschis, activităţi alternative cu caracter educaţional şi vocaţional, intervenţie psihopedagogică specială, urgenţă în probleme de drog precum şi prevenţie, toate centrate desigur, în jurul unei rezidenţe mici, cît mai apropiate de aspectul unei familii deschise.

*
* *

În august 1992, Primăria Bucureştilor concesionează **Ligii Române pentru Sănătate Mintală** o casă degradată pentru realizarea programului. Restricţiile financiare, inflaţia puternică cît şi perioada electorală fac dificilă finanţarea din programul Ministerului Tineretului şi Sportului.

O altă piedică apărută din practica de teren este şi realizarea îngrijirii unui copil în maximă urgenţă - mizerie psihofizică, boli intercurente, oboseală accentuată, convalescenţă etc... şi admiterea acestuia într-un loc unde să i se poată acorda ajutorul - nu neapărat medical, ci o îngrijire atentă -. De altfel spitalul evită sistematic - şi pe bună dreptate - să interneze o gripă sau o dermită datorate unei parazitoze neîngrijite. Iată de ce un centru medical deschis numai pentru acest fel de îngrijire este stringent necesar.

În plus, legislaţia în vigoare restrînge ocrotirea la mijloacele instituţionale de stat existente la vremea elaborării ei, stipulînd **eventual** intervenţia unor organizaţii caduce din sistemul comunist. Completările la Lege ca şi Hotărîrile Guvernamentale din ultimii ani nu au reuşit să-i dea coerenţă, dată fiind şi realitatea sistemului de ocrotire în curs de modernizare şi umanizare, dar şi mijloacele materiale şi umane deficitare.

Din punctul de vedere al activităţii unei ONG în domeniul copiilor străzii, dificultatea legală constă în lipsa unei reglementări procedurale a intervenţiei în rezolvarea situaţiei copilului. Pe de altă parte, legea permite măsuri de ocrotire altele decît cele instituţionale ca: încredinţarea sau plasamentul familial. Rutina acestora însă, nu corespunde cu realitatea socială, cu mijloacele materiale şi cu resursele umane existente, puse desigur la dispoziţia autorităţilor. În plus consider că, rutina autorităţilor, puternic ancorată în procedurile vechi, dictate de actul politic şi de ierarhia politică, ascunde adesea virtuţile legii în momentul aplicării ei.

Bogdan LUCACIU
psiholog

© C. Bumbuţ

# Despre menirea educativă a culesului castanelor

Cînd trebuia să aduc la şcoală patrioticele kilograme de castane, eram convins că aceste mirabile bile sînt extrem de necesare industriei naţionale. Învăţătoarea ne băgase în cap că s-ar folosi la producerea cauciucului, ceea ce îmi dezvăluia castanele la fel de preţioase ca şi licoarea exotică dătătoare de cauciuc natural. Eram încredinţat că particip la propăşirea economiei româneşti, aşa, cu micile mele puteri. Ei, da: am fost un pionier convins. Perioada mea "stîngistă" s-a consumat atunci, în anii castanelor raportate înainte de termen, cu zel de "Cutezătorii". Dezamăgirile ideologice din clasele mari au distrus un bun cetăţean.

Liceul, cu primele ţigări şi chiulurile organizate, m-a blazat şi mi-a strecurat în minte ideea că mizerabilele de castane nu-s bune de nimic şi că a cere copiilor să colecteze acele umile secreţii ale regnului vegetal este încă o idee absurdă a şcolii. Făceam critica sistemului. La şcolarii care se buluceau pe vine sub castanii tomnatici priveam acum cu oarecare filozofie. "Ia te uită, furnicuţele..."

În facultate concepţiile mele au luat o nouă cotitură. Mi-am dat seama că a cere copiilor castane - unul din roadele cele mai inutile, nici plantă medicinală, nici deşeu refolosibil, nici măcar lemn de foc - era un mod de a instrui şcolarii "în spiritul muncii". O obligaţie în plus pentru a-i ţine ocupaţi. Şi apoi, lipsa de interes practic atît de eminentă a bizarei recolte de toamnă certifica parcă spiritul pur, nealterat al castanelor, de simboluri ale abnegaţiei. Conştiinţa de lucrător fruntaş, mîndria de a sosi primul, gîfîind, cu obrajii îmbujoraţi, cu cravata în vînt şi cu sacoşa în mînă, doldora de "prinosuri" şi "ofrande" pentru altarul binelui colectiv - iată aptitudinile ce se doreau formate, valorînd mai mult decît toţi indicatorii industriali la un loc. N-or produce castanele cauciuc, dar "modelează caractere"... Aşa prozaice la prima vedere, ele sînt emblemele romantismului revoluţionar.

*

N-am mai pomenit aşa de mulţi culegători de castane ca-n toamna lui '93. Mai avizi ca oricînd, puştii au făcut ravagii pe alei; ba s-au întrecut să smulgă castana dinainte să se desprindă şi să cadă, din chiar fructul tepos căruia îi este - pare-se - sîmbure. Fie c-au aruncat în coroanele arborilor cu reteveie sau pietre, fie că s-au căţărat pe cele mai sus-puse ramuri, ca vara-n corcoduş, cert e că toamna asta n-a fost deloc pace sub castani. Niciodată pînă-n toamna lui '93 n-am văzut castani cu ramuri frînte, ca teii primăvara. Aceiaşi ţînci ca maimuţele, cuprinşi de febra culesului, se dedau în masă exploatării unei mine infinit mai sărăcăcioase decît cea a florilor de tei. De ce oare?

Se vede că şcoala revine la metode mai vechi, mi-am zis, după ce tocmai auzisem ceva şi de reintroducerea uniformelor şi a restricţiilor la tunsoare. Şi poate că-i mai bine, mă grăbii să conchid: dacă altceva tot nu-i învaţă, barem cu disciplina...

După o plimbare pe aleea din faţa blocului, pe sub castanii de octombrie, nimeresc în lift cu vecinul meu de şase ani, căruia îi smulg primele impresii despre şcoală... Dar ce are-n ghiozdan? După formă nu par manuale, ci mai degrabă nuci... A, nu! Sînt castane, nene, am adunat vreo 3 kilograme... - Pe puţin, îi consider eu povara, dar spune-mi, te rog, vă cere învăţătoarea să aduceţi castane la şcoală? - Nu, îmi răspunde mirat şi amuzat, ca de o gogomănie, le-am cules aşa, că-s frumoase!

Tranziţia naşte o nouă generaţie de esteţi.

*

Pe vremuri copiii desenau case. Primul desen al oricăruia dintre noi a fost un autoportret între casă şi pom, eventual sub un soare cu ochi şi gură. A urmat perioada geniilor cu premii UNICEF-ale: cîteva generaţii de ţînci s-au desenat **nu** între casă şi căţei, **ci** între negrişor şi chinezoaică, făcînd hora în jurul globului pămîntesc întesat de baloane şi, dacă ştiau să scrie, de lozinci cu **"Pace, Paix, Peace"**... Era cumplit: mereu aceeaşi horă, mereu aceeaşi "planetă albastră": imaginea Pămîntului văzut din spaţiu, atît de incredibilă pentru noi, cei care am crescut cu impresia că Pămîntul e plat, devenise un loc comun al celor din promoţia "Şoimilor".

M-am speriat însă degeaba. Copiii de astăzi au revenit la tema casei, care este eventual, un bloc. Premiile internaţionale de pictură s-au rărit (ca şi medaliile la gimnastică), dar parcă nu regretăm prea mult...

Florin
DUMITRESCU

# Să greşim româneşte

Vară, Köln, congresul internaţional "Copilăria - vîrsta jocului?". Invitaţi: importanţi, directori de muzee, pedagogi, psihologi, antropologi. Nimic despre copilărie. Totul, sau aproape, despre muzeele ei. Exagerez, dar nu prea tare.

**Se colecţionează jucării.** Minunate piese de secol XVII. Ai zice că toţi copiii creşteau regeşte. Păpuşi de porţelan cu păr natural. **Puppenstube** cu cele mai moderne dotări la vremea aceea: mobilier în miniatură tapisat cu mătase; vase de bucătărie din aramă; veselă din argint. Soldaţi în tunici cu fireturi. (Şi eu, care credeam că uniformizarea e racila societăţilor de consum! Acum văd că nu am involuat prea mult de la cosmopolitismul primelor jucării burgheze.)

Jucării contemporane: teleghidate, electronice, Tortues Ninja, Barbie în bikini, familia ei, prietenii ei, piscina ei. Toate devin obiecte de muzeu cu valoare de patrimoniu. Suportă la fel regulile înregistrării, stabilirii de valoare, conservării şi expunerii climatizate.

**Se luptă împotriva agresivităţii.** Muzeul incită copiii la violenţă! Agresivitatea e conţinută în desenul omuleţului care fuge, împingînd săgeata către "Ieşirea de incendiu". "În caz de foc, spargeţi geamul!". "Nu atingeţi obiectele!", "NU mîncaţi!", "NU aruncaţi hîrtii pe jos!" Un director din Canada îmi spune că el nu a povestit niciodată copiilor lui "Scufiţa Roşie" pînă la sfîrşit; ar fi fost deprimant şi incită la violenţă; a preferat "au trăit fericite pînă la adînci bătrîneţi". Să fie oare platitudinea singura cale către pace?

**Se organizează ateliere pentru copii în muzeu.** Din păcate, nu la modul "cunoaşte făcînd". Se străvede Makarenko: copilul - obiect şi subiect al educaţiei. Confecţionăm la comanda pedagogului, după ce am hotărît dacă vrem să participăm la atelierul de împletituri, sau de broderie, sau de ceramică. Copiem modele impuse. Facem gesturi impuse. Şi mai ales, nu lăsăm nimic neterminat, pentru că obiectele se vor vinde la standul muzeului şi aşa vom înţelege de mici cît de greu se cîştigă banul. Cu el vom cumpăra ceva neapărat folositor, cu care vom dota atelierele.

Toate ţările reprezentate la acel congres aveau cel puţin cîte un muzeu, care se voia al copilului. România, nu. De atunci mă gîndesc cum ar putea arăta, dacă am fi în stare, un muzeu care să nu facă greşelile celorlalte, care să greşească româneşte. E mult mai greu să faci proiectul unui mod de a greşi, decît să faci "cum trebuie".

**Jocul de-a muzeul.** Piaget spunea că jocul înseamnă trei lucruri: a face ceva pentru a înţelege, a face ceva pentru a obţine îndemînare şi în sfîrşit, a face ceva pentru haz în sine. Aşa mi-a venit ideea. În fond, îmi doresc să înţeleg, să cîştig experienţă şi să mă amuz. Nu e obligatoriu să fii copil pentru asta, dar în situaţia de faţă mi se pare esenţial. Ar fi posibil un muzeu construit cu ajutorul copiilor? De ce nu? Ca să începem, e nevoie doar de acea "playmood", de eliminarea constrîngerilor, de libertatea de a alege singuri ca şi cum întreprindem, ca să ne facă neapărat multă plăcere. Copiii deosebesc jocul de realitate, dar folosesc obiecte şi situaţii din lumea reală ca să creeze o lume proprie. De ce n-ar putea fi ea muzeul? Curiozitatea, dorinţa de explorare, privirea proaspătă. Am putea învăţa multe unii de la alţii, antropologi şi copii. La urma urmei şi noi am crescut asimilînd şi acomodîndu-ne. În momentele în care asimilarea a precumpănit asupra acomodării, s-a născut iarăşi şi iarăşi jocul. Vice-versa a născut doar imitaţia.

Jocul de-a muzeul îl văd ca expresie a unei energii exuberante; se poate istovi, ce-i drept, dar tot el va reface puterile epuizate.

Aş vrea un joc-competiţie: cine greşeşte mai frumos? Cine va ajunge să ştie mai mult pînă la capăt? În ultimă instanţă, cine va cîştiga?

Aş vrea un muzeu-iniţiere. Naşterea şi practicarea lui trebuie să rămînă misterioase. Numai copiii vor ajunge să ştie. Sînt nevoită să păstrez secretul acestui joc "iniţiatic", altfel se va spulbera.

"Cruciuliţă de mătase/ Crape-ţi ochii-n cinci şi-n şase/ Dacă te-i uita/ Na!"

Ioana POPESCU
etnolog, M.T.R.

# Daţi muzee copiilor!

Ajuns la Londra, prin anii '70, primul meu drum a fost la National Gallery unde surprizele au început încă inainte de a pătrunde în săli. La garderobă bărbaţi sau femei cu copii de o şchioapă, agăţaţi fie pe spate, fie pe piept, îşi lăsau geanta sau rucsacul şi porneau în lumea artei.

Alături, o încăpere pentru copii, cu jocuri, poze, supraveghetori binevoitori şi inteligenţi care nu le predau istoria artei ci îi lăsau să trăiască, măcar cîteva ore, într-o lume aparte. Adesea părinţii, care trebuind să plece de acasă, îşi "slobozeau" copii de 5-6 ani în muzeu. Aici îi întîlneai în săli, bucuroşi, liberi, riscînd uneori să-i calce în picioare în îmbulzeală. În acea lume fascinantă pentru ei operele de artă deveneau o monedă curentă, mersul la muzeu o obişnuinţă şi, cu timpul, o nevoie.

Nu pot să uit cum, într-o zi, abia intrat în muzeu, un copil de 5-6 ani m-a luat de mînă şi a început să mă tragă după el, repetînd într-una "S-a întors, s-a întors". Curînd am ajuns într-o sală ticsită de lume care privea portretul lui Nelson care, furat cu cîtva timp în urmă şi apoi regăsit, îşi luase locul de drept în rama rămasă atîta vreme goală. Mulţumirea generală devenise un prilej de bucurie pentru copii, un eveniment pe care, desigur, nu-l vor uita toată viaţa. Ei vor reveni cu copiii sau prietenii lor pentru a le arăta tabloul care "cînd eram mic... ".

În alte muzee profesori cu copii, adesea aşezaţi pe jos, cu caiete sau blocuri de schiţe în faţa lor, se familiarizează de mici nu doar cu istoria artei ci, mai ales, cu atmosfera unui loc ce va ocupa o părticică din existenţa lor.

Am asistat, şi la noi, în cîteva împrejurări, la vizite de grup, conform programei analitice, cu Dom' Profesor sau cu Doamna, mînînd cîrduri de copii, aproape în fugă, nu atît spre artă cît spre ora care indica sfîrşitul şedinţei de "dexteritâţi". Copiii se-nghesuiau, pufneau de rîs, într-ascuns, în faţa vreunui nud iar la sfîrşit constatau că s-au distrat mai bine ca la şcoală. A doua zi, dacă se cerea aşa ceva, tăticu le făcea un referat concis despre opera patriotică a lui Băncilă, aşa cum citise şi el în manualele de şcoală şi cu asta, episodul "cultură artistică" era bifat.

Sînt convins că sînt şi la noi vizite care se desfăşoară altfel, adică normal. De-ar înţelege atît părinţii cît şi dascălii că vizitarea unui muzeu nu este un eveniment ci o nevoie vitală a unui om; însă pentru aceasta trebuie pregătit, iar pregătirea se face, cu inteligenţă, încă din timpul cînd viitorul om mare este copil.

Radu IONESCU

© C. Bumbuț

# Clio, muza năzuroasă

**Profesorul: Cine l-a învins pe Napoleon la Waterloo?**
**Elevul: Osman paşa!**

Dintre toate disciplinele pe care elevul e dator să şi le însuşească în şcoală istoria a fost, neîndoios, în ultimii 45 de ani, cea mai controversată. Fiecare manual arbora "adevărul ştiinţific", "relatarea veridică", "concepţia profund umanistă" încercînd să inculce elevilor ideea că românii au fost un popor bun şi răbdător, martirizat de năvălitori ori de vecini; singurii răi erau boierii, moşierii ori burghezii. Acestora însă, din fericire, le-a venit de hac clasa muncitoare prin reprezentanţii ei legali, comuniştii.

Pînă prin anii '60, absolvenţii Facultăţii de istorie auziseră de Nicolae Iorga ori de Gheorghe Brătianu doar ca de nişte reprezentanţi ai ideologiei burgheze reacţionare dar legal nu avuseseră acces la opera acestora. Cărţile lor, atîtea cît scăpaseră, zăceau în fonduri speciale. La Biblioteca Academiei, fondul cu pricina era păzit, la un moment dat, de o croitoreasă. Preocupată să-i ferească pe cititori de poluare ideologică ea s-a oprit într-o zi în faţa raftului cu operele lui Titus Livius. "Cine a fost Titi Livii ăsta?" a întrebat ea arţăgoasă. Un mucalit i-a răspuns: "A! Un fascist nenorocit!" Aşa a stat bietul roman la index pînă prin 1970.

În materie de literatură didactică grija de căpetenie la Roller ori la cei care l-au urmat a fost ca totul să se prezinte nebulos, cu cît mai puţine elemente concrete. Pagini întregi erau pline cu fraze parazite "forţele de producţie s-au dezvoltat", "lupta poporului a dus la victorie", "caracterul reacţionar al burgheziei s-a văzut... " Fie că autorii nu erau nici ei convinşi de ineptiile pe care le înşirau, fie că forma nu-i preocupa defel, oricum apăreau fraze găunoase de tipul "Lupta pentru unire prin noi înşine, neaşteptîndu-se nimic de la împăraţii şi marii potenţaţi ai Europei" - pentru ca peste două pagini să afirme cu seninătate că principele Cuza "a fost recunoscut ca domn de puterile garante". Să mai adăugăm acel faimos arbore genealogic, dragă Doamne, al comunismului din manualul de clasa a IX-a "Ascensiune şi continuitate în mişcarea socialistă din România" care punea socialismul utopic undeva la rădăcina copacului iar în vîrful lui partidul comunist.

Mii de elevi au învăţat această istorie stîlcită. La rîndu-le cînd au ajuns maturi, şi-au dăscălit odraslele că tot ce e bun în ţara asta vine de la comunişti iar răul l-au secretat boierii, proprietarii, regii ori străinii.

După "marea revoltă populară", cum numeşte ultimul manual de istorie evenimentele din decembrie 1989, toată maculatura didactică comunistă trebuia tratată ca atare. Dar ce pui în loc? Pesemne dintr-un reflex de apărare, ca schimbarea să nu fie prea traumatizantă, mai marii învăţămîntului au reeditat pur şi simplu manualul lui P.P. Panaitescu, cunoscut pentru rigoarea sa dar, în bună tradiţie dictatorială, şi pentru eludarea faptelor care displăceau autorului ori comilitonilor săi. Rezultatul? După cum mărturisea un profesor vîlcean, nici elevii nici dascălii nu l-au mistuit. Şi atunci, ca să împace lucrurile, unii profesori au revenit la manualul străjuit de poza conducătorului dar le-au cerut elevilor să sară peste numeroasele citate din opera acestuia!

Manualul actual a încercat - şi reuşit în mare măsură - să aducă lucrurile pe făgaşul firesc. În primul rînd au dispărut litaniile la adresa comunismului. Apoi a introdus un fel de aparat critic, cu o bibliografie ce poate incita curiozitatea elevilor. Şi totuşi el rămîne un manual tipic pentru perioada de tranziţie, în care întrebarea cheie este ÎNCOTRO? Aşa autorii se nedumeresc, alături de elevi: "Craniul, în care este cantonat sufletul (spiritul, nu?) devine în context magic o sursă de putere ascunsă, iar sub aspect religios, un obiect de cult".

Cît au reuşit manualele de pînă acum să stîrnească pasiunea elevilor pentru istorie, e greu de spus. Dacă muzeele, cu cîteva fericite excepţii (Cotroceni, Peleş) rămîn prăfuite, triste, friguroase, luminate anemic şi uimitor de asemănătoare între ele iar lecţiile practice la locuri istorice nu se prea fac, rămîne o singură şi salvatoare soluţie: televiziunea. Şi nu mă gîndesc la nişte lecţii terne ci la un sistem de dezbatere în care, printr-o convenţie elev-personaj, uşor de obţinut, s-ar perinda pe ecran Ştefan cel Mare care ar explica ce s-a întîmplat la Codrii Cosminului, Napoleon ar descrie lupta de la Marengo dar şi trecerea Berezinei, Churchill ar motiva raţiunea sferelor de influenţă în Balcani etc. Lumea elevilor, mobilă, curioasă, ironică, grăbită să afle, să se afirme ar recepta, sînt convinsă, cu mare plăcere atari discuţii publice, care n-ar face decît să completeze doctele lecţii **ex cathedra**.

Clio ar privi şi ea cu bunăvoinţă pe învăţăceii din Carpaţi şi s-ar bucura cînd unul din ei i-ar face dreptate ducelui de Wellington, amintind că el şi nu Osman paşa l-a înfrînt la Waterloo pe marele împărat...

Georgeta Penelea FILITTI

# Cu mama sau cu "Tatăl Nostru"?

Zilele trecute, în autobuz, o doamnă îi povestea alteia cum o vecină de-a ei (la numele proprii scădea glasul cu discreţie prudentă), primind de la şcoală reclamaţii în legătură cu absenţele fiului, elev în clasa a III-a, a pornit să-l urmărească într-o dimineaţă, ca să vadă unde chiuleşte. Şi a constatat, îngrozită, că băiatul nu se ducea la cinema, nici nu bătea mingea cu prietenii pe maidan, ci desfăşura cu succes o activitate mult mai remuneratorie: psalmodia în metrou, îngenuncheat printre picioarele şi sacoşele oamenilor, "Tatăl Nostru" şi "Înger, îngeraşul meu". Sigur, a adăugat doamna din autobuz, femeia a pus mîna pe copil şi i-a tras o mamă de bătaie, în protestele indignate ale miloşilor călători.

Mă gîndeam la această întîmplare asistînd, tot zilele trecute, la un spectacol de păpuşi la Teatrul "Ţăndărică". Micuţilor li se arăta aici, foarte convingător, că bogăţia nu înseamnă mai nimic în viaţă, că nu banii aduc fericirea, ci conştiinţa curată şi datoria împlinită, că nu onorurile contează, ci onoarea. Şi mă mai gîndeam cum întorşi acasă, eventual cu metroul, copiii vor asculta discuţiile familiale din care va rezulta, şi mai convingător, că bogăţia înseamnă aproape totul în viaţă, că banii n-or fi aducînd fericirea, dar o ajută să se instaleze ş.a.m.d. Şi iar mă mai gîndeam cum aceşti copii vor creşte încredinţaţi că arta este, dacă nu o înşelătorie grosolană, în cel mai bun caz o minciună amabilă şi că decît să te duci la teatru cu mama e mai sănătos să te duci în metrou cu "Tatăl Nostru".

Desigur, mi se poate replica vioi că legătura dintre cele două episoade e forţată, că alternativa corectă nu este sărac ori milog, că între artă şi viaţă au existat de cînd lumea diferenţe şi că e şi normal să existe (altminteri, ce s-ar face artiştii?) şi că, în definitiv, în orice societate din orice ţară pot fi întîlniţi acum cerşetori de diverse vîrste şi naţionalităţi, aşa încît, una peste alta,n-am nici un motiv să extrag din cele de mai sus o viziune atît de sumbră despre viitorul copilului român, care nu are de ce să-mi apară atît de problematic şi de anticultural (viitorul, dar şi copilul). Dintre toate aceste posibile obiecţii m-aş opri, ca să-i răspund, la ultima.

E adevărat că oriunde – înţelegînd prin asta mai ales Occidentul, ca întotdeauna cînd căutăm un termen de referinţă superior – există oameni săraci şi oameni bogaţi, ceea ce nu-i face pe copiii celor dintîi să aleagă a deveni cerşetori (ci, aş adăuga, cel mult comunişti ori bandiţi). Tot acolo există însă şi o cultură care, spre deosebire de emblematica noastră "Mioriţă", imprimă în fibra morală a colectivităţii şi a individului nu îndemnul comod de a se supune fără luptă soartei sau împrejurărilor, ci imboldul de a le învinge şi domina, astfel ca bietul om să nu rămînă veşnic sub vremi. Tot acolo mai există o obişnuinţă a democraţiei suficient de veche pentru ca modelului paternalist şi pasiv "cere (întîi părinţilor, apoi societăţii) şi ţi se va da" să-i fie în mod firesc preferat, drept metodă educaţională, individualistul şi activul "bate şi ţi se va deschide". Şi tot acolo mai există şi o biserică – într-adevăr, mai puţin tandră decît a noastră care nu-şi mărgineşte rostul la propagarea ascultării datorate mai-marilor în funcţii (familiale, sociale) şi la plimbarea tămîierniţelor pe sub nasul oricărei statui proaspăt instalate, ci se străduieşte să-şi deprindă credincioşii cu munca serioasă (ceea ce nu-i şi îmbogăţeşte automat, dar asta-i altă poveste) şi caritatea eficientă, puţin diferită de aruncarea unui bănuţ într-o palmă întinsă şi spălarea promptă, apoi, a mîinilor personale. Şi mai există vreo două-trei lucruri.

Dar, firește, faptul că mai circul cu autobuzul (şi cu metroul) nu-mi face demonstraţia prea convingătoare.

Alice GEORGESCU

# Moş Crăciun a existat cîndva, dar acum a murit

## – Sondaj de opinie tradiţionalist –

**Apropierea celui de-al patrulea Crăciun serbat pe faţă mi-a dat ideea de a dialoga pe teme tradiţionalist-religioase cu exemplare întîmplătoare ale Copilului Naţional. Instituţionalizarea celor mai mici dintre noi în grădiniţe şi şcoli îi supune pe aceştia unui ritual sărătoresc străbătut de locurile comune ale poeziilor, legendelor şi reprezentărilor grafice de sezon. Interesată fiind în stabilirea raportului informaţie popularizatoare – imaginaţie proprie în cunoştinţele copiilor, le-am cerut cîteva detalii despre Moş Crăciun şi proveniența lui, îngeri, Dumnezeu şi Iisus Christos.**

**Dana Ştefan, 7 ani:**
Moş Crăciun e un domn mai bătrîn, cu o barbă albă pînă jos. El vine din cer, pe sanie, şi cadourile le ia de la magazinul lui.

**Ana-Maria Cotescu**, 5 ani şi jumătate:
Iisus nu ştiu cine e, şi nici de îngeraşi n-am auzit. Doar despre cadourile Moşului ştiu că le ia de la pitici.

**Claudia Nicoleta Iorga**, 6 ani:
Din moşi-strămoşi vine Moş Crăciun, iar îngeraşii sînt ucenicii lui, pe care, dacă au învăţat atîtea lucruri, Dumnezeu i-a ajutat. Domnul Iisus este fiul lui Dumnezeu, iar Sfînta Maria voi fi eu, la serbare.

**Mădălina Ionuţ Ciobanu**, 6 ani şi jumătate:
În apartamentul nostru moşul intră cu o cheie pe care şi-o face înainte. Deşi vine din Ţara Zăpezilor, pe o sanie cu iepuraşi, cadourile şi le ia de la magazinul de jucării.

**Alexandru Voinea**, 6 ani:
Cei trei magi de la răsărit sînt îngeraşii. Moşul îşi face de unul singur darurile în Ţara Zăpezii.

**Dan Nica**, 6 ani:
Anul trecut l-am văzut pe Moş Crăciun: avea barbă şi nu i se vedea gura. El stă ziua-n cer şi noaptea-n lună, iar toate jucăriile le cumpără.

**Petre Vlad Alexandru**, 6 ani:
Îngeraşii sînt prietenii lui Dumnezeu, iar moşul vine odată pe an, că-l trimite Dumnezeu, într-o sanie trasă de cerbi.

**Sebastian Ţechera**, 4 ani:
Moşul e îmbrăcat cu lucruri roşii şi are sacul. Aşa l-am văzut pe stradă venind de la grădiniţă. Mi-a adus bombonele, banane, maşini colorate pentru că i-am pus scrisoarea pe clanţă. Îngeraşii sînt copii cu aripioare de lîngă Doamne-Doamne, care se uită pe geam şi spun dacă sînt cuminte sau nu.

**Cristinel Gherghel**, 5 ani şi jumătate:
Moş Crăciun nu-mi aduce întotdeauna ce vreau, deşi scrisorile pentru el le pun la geam. El are o căciulă-n cap cu moţ alb, şi poartă o haină roşie cu nasturi albi.

**Mihalea Anca Mişloveanu**, 6 ani şi 8 luni:
E foarte bătrîn moşul; pentru că la vremea lui trebuia să moară şi n-a murit, acum e un sfînt care coboară din cer. Are acolo o casă şi o fabrică a lui, face cadourile pentru copii. În locuinţe cred că intră prin crăpăturile de la geam.

**Cristi Stan**, 6 ani:
Moş Crăciun intră prin coşurile de la sobă. La bloc, unde sînt calorifere, pătrunde prin găurica de la cheie.

**Tudor Aaron Istodor**, 10 ani:
Odată, demult, Moş Crăciun şi-a trăit viaţa lui. El a existat cîndva, dar n-a murit, fiind doar un om. Acum, ca gest frumos din partea părinţilor, ne aduc ei cadouri în locul lui. De Crăciun se serbează naşterea lui Iisus şi pomul de iarnă. Îngerii sînt păzitorii lui Dumnezeu. Dar eu nu înţeleg un lucru: cum adică Dumnezeu a existat dintotdeauna?

**Adrian Pascale**, 13 ani:
Crăciunul semnifică încheierea unui an şi naşterea Domnului. În noaptea de Crăciun moşul apare prin trupul unuia din părinţii noştri, în general tata. După ce a dat cadourile, el pleacă, după legendă, în alte locuinţe, dar de fapt doar pînă la uşă.

**Ionuţ Bulăreanu**, 12 ani:
Aşa cum, atunci cînd s-a născut Iisus, magii au venit cu daruri, tot aşa primim şi noi cîte ceva de Crăciun. Moş Crăciun apare în fiecare an, la miezul nopţii, iar apoi dispare. Eu ştiu că e tata.

**Ovidiu Ion**, 13 ani:
De Crăciun, adică de ziua de naştere a Domnului Iisus Christos, m-am prefăcut că dorm. L-am prins pe Moş Crăciun de mînă, adică pe tata. El a dispărut însă repede în baie şi a revenit cînd am adormit de-a binelea. În somn, visam că-mi aduce 20 de pocnitori.

A consemnat
Iaromira POPOVICI

# Scopul scuză mijloacele, dar mijloacele sugrumă scopul

**Într-o ţară-n care totul e original, de la democraţie la surîs, nu se poate organiza un bal studenţesc. Problema e desigur cunoscută: lipsa banilor, adică a sponsorilor. De ce? Fiindcă aceştia nu sînt prin nimic interesaţi. Există o lege a sponsorizării? Încă nu. Pînă va exista, nimeni nu dă o leţcaie. Cu alte cuvinte descurcaţi-vă singuri, studenţi! Dacă aveţi neapărat nevoie de o perucă în dégradé...**

**S-au găsit formaţii care să cînte numai "de amorul artei", cum se spune cu o nuanţă vădit peiorativă. Da, dar nu au instalaţia de sonorizare necesară, care trebuie deci închiriată. Or, închiriatul presupune bani...**

**În orice-ai vrea să faci, eşti legat de mîini şi de picioare. Eşti prins într-o reţea alambicată, fără ca măcar să-ţi dai seama. Nu poţi mişca, orice mişcare deranjează sistemul de care, vrînd-nevrînd, eşti dependent. Tot ce-ţi rămîne e să stai cît mai cuminte, neclintit şi impasibil, încercînd să uiţi că există pînă şi mişcarea browniană. Nu, n-ai de ce te teme, în cel mai rău caz vei ajunge statuie. Şi, cu puţin noroc, strănepoţii te vor trece ca sfînt în calendar.**

Simona BASARAB

# Unde-i leapşa de altădată?

**Puştimea proletară de la bloc şi-a adaptat jocurile locului strîmt şi înghesuit de pe coridor sau din parcare. Lipseşte dorinţa ispititoare de a face o "v-aţi ascunselea" pentru că locurile unde te-ai putea pitula sînt numărate pe degetele de la o mînă. Adepţii lui Jackson dau demonstraţii de mobilitate a tendoanelor grupurilor de gură-cască şi oferă gratis lovituri Van Damme învăţate într-o sală de sport friguroasă de la un Arnold de ocazie. Într-un loc strîmb nu poţi decît să te calci pe picioare şi să inventezi un loc şi mai strîmt. Influenţele orientale sînt elementare, iar cele adulte desprinse din viaţa de zi cu zi sînt terorizante.**

## *Jocul "ALI-ALI"*

"Se face o casă în formă de pătrat pe asfalt (în care stă cel care este la "Ali-Ali"). Apoi se desenează şi un colţ vesel. Copiii care joacă se strîng într-un cerc; unul dintre ei spune un număr. Apoi începe numărătoarea, şi la cine cade numărul respectiv acela stă-n căsuţă şi-i aleargă într-un picior pe ceilalţi. Dacă a pus piciorul al doilea pe pămînt i se dă un şut în fund şi intră-n căsuţa pătrată. Dacă de trei ori a intrat, trece în colţul vesel." (descriere realizată de Niculescu Florin, 15 ani)

## *Jocul "MAŢELE ÎNCURCATE"*

"Acest joc se joacă între cinci copii. Unul dintre copii care cade la numărătoare (10) se întoarce cu spatele şi stă cu ochii închişi, aşteptîndu-i pe ceilalţi să-şi încurce mîinile. Cel descurcat primul acela se va pune în jocul următor. Dacă un copil «se pune» de două ori va primi o pedeapsă aspră de la ceilalţi." (descriere: Bughiu Claudia, 16 ani)

## *Jocul "VIEŢILE"*

"La acest joc iau parte un număr de pînă la şase jucători. Se joacă la o poartă în faţa căreia se face un careu, pe care portarul nu are voie să-l depăşească. Jucătorul intrat în poartă are şase vieţi, ceilalţi au cinci fiecare. Jocul începe prin ridicarea mingii cu piciorul de către un jucător cătrei cel de-al doilea. Acesta trebuie să lovească mingea din voleu şi să tragă la poartă. Dacă mingea intră-n poartă, portarul pierde din vieţi. Cînd portarul mai are doar o viaţă trebuie să facă pe măgăruşul, adică să ia mingea de la doi jucători. Dacă nu reuşeşte iese pe bară, dacă reuşeşte trebuie să lovească pe unul din cei doi. Aşa trec vieţile şi jucătorii se schimbă între ei în poartă şi-n teren." (desciere: Lăcătuş Viorel, 13 ani)

## *Jocul "MUNCITORII"*

"Se împarte un pătrat mare în patru căsuţe egale ce vor fi ocupate de muncitorul necalificat, de inginer, maistru şi director. Muncitorul dă mingea inginerului şi acesta o dă mai departe oricui vrea. Dacă inginerul aruncă mingea la maistru şi aceasta se loveşte de două ori la pămînt, maistrul trece în locul muncitorului, iar acesta în locul maistrului. Dacă inginerul aruncă mingea la director şi aceasta se loveşte de două ori de pămînt, inginerul trece în locul directorului, iar directorul în locul inginerului. Dacă maistrul dă mingea inginerului şi aceasta se loveşte de două ori de pămînt, inginerul trece în locul maistrului şi maistrul în locul inginerului." (desciere de Vasile Constantin, 17 ani)

Descoperite de
Eugen ISTODOR

# Ce învăţa copilul pe vremea lui Creangă

Măreşte pe Dumnezeu, stimează-ţi părinţii, iubeşte-ţi amicii, supune-te, legilor;

Lucrează şi te roagă; lucrul şi rugăciunea fac pe om fericit şi înţelept.

Oamenii sînt rînduiţi pe pămînt, ca să fie mai întîi folositori şi apoi fericiţi.

Cine nu preţuieşte puţinul, nu poate avea mult.

Şi iute şi bine nu se poate.

Dacă vrei să fii bogat, nu căuta numai cum să cîştigi; învaţă şi cum să păstrezi; căci este mai greu a păstra averea, decît a o face.

În casa leneşului totdeauna este sărbătoare.

Omul este bogat, cînd nu este dator nimănui.

Cine cade singur nu plînge.

Nu se cade să ne lăudăm cu meritele strămoşilor noştri.

Din arborele căzut toată lumea taie lemne; şi într-un neam căzut toţi străinii ridică capul.

De la femei depinde cea mai mare parte a bunelor sau relelor moravuri, mai a toată lumea.

(text selectat din volumul PRUNC, editat de Muzeul Ţăranului Român)

# UN CATEHET DIN VEACUL AL XV-LEA DESPRE DATORIA DE A CĂLĂUZI PE COPII

## JEAN CHARLIER DE GERSON (1363–1429)

Azi, copiii sînt alintaţi pe un obraz care nu mai roşeşte, sînt lăudaţi pentru o privire lipsită de sfială, pentru o gură plină de măscări, obişnuită cu ocările şi vorbele de ruşine, sînt preţuiţi pentru privirile lor pofticioase, pentru un umblet şi o înfăţişare desmăţată. Ce fel de bărbaţi şi de bătrîni se ridică din acest soiu de tineri, o dovedeşte, cu prisosinţă, urgia care se abate, în fiecare zi, asupra Bisericii creştine.

Prin urmare, nu s-a înşelat, şi a văzut limpede, cel ce a spus că dacă vrem să îndreptăm Biserica, trebuie să începem cu copiii.

Mai curaţi, mai puţin molipsiţi, ei vor fi mai în stare să pătrundă înţelesul sănătoaselor învăţături, deşi, poate, acesta n-ar fi de ajuns pentru a le chezăşui şi statornicia lor în ele.

Aristotel pare să fi bănuit acest lucru, cînd spunea că sînt nişte bieţi auzitori ai ştiinţei morale, fără să creadă că această ştiinţă le-ar fi nefolositoare, pentru că, atunci, s-ar fi pus în împotrivire cu sine însuşi.

De bună seamă, copiii sînt în stare să primească cele dintîi crîmpeie ale izbăvitoarelor credinţe, cînd minciuna nu i-a răzbit, cînd vătămătoarele scorniri nu au prins rădăcini prea adînci.

Ei sînt ca nişte burdufuri nouă, care sînt pline cu băuturi alese. Sînt ca nişte vlăstare tinere, care se lasă mlădiate uşor de mîna omului.

***

Copilul merge pe urmele tatălui său.

Aşa se face că, de multe ori, nu ai la îndemînă nici un leac, deoarece viţiile s-au prefăcut în deprinderi, după cuvîntul lui Seneca: **Vă întreb, nu cumva, aceste sminteli sînt înfricoşător de potrivite, ca să căşuneze lunecarea copiilor de la bunele moravuri?**

***

Lumea laudă pe doftorul care lecuieşte bolnavii fără de arginţi, pe advocatul care apără fără plată pe orice om, care-şi pune priceperea lui în slujba altuia fără să se gîndească la nici un cîştig.

Cît ar fi de mare, la creştini, nu nedreptatea, ci neînţelepciunea, dacă ei ar învinui, ar batjocori, ar împiedica rîvna doftorului sufletelor, apărătorului lor, mîntuitorului lor care lucrează slobod şi din dragoste pentru binele lor! Nu e zi de la Dumnezeu în care tinerii să nu fie de-a dreptul împinşi la tot felul de răutăţi prin vorbe spurcate şi nimeni nu suflă un cuvînt ca să-i oprească, nimeni nu ia apărarea virtuţii ca să-i îndemne la bine.

***

Avea mare îndemînare în creşterea oamenilor cel ce a spus că **cel mai mare meşteşug este cîrmuirea sufletelor.**

Fără acest meşteşug, de care am făcut pomenire, nu se poate săvîrşi nici un lucru pe lume.

Dar oamenii şi preoţii din zilele noastre se încumetă să încerce acest lucru?

***

Să luăm, de pildă, nişte copii peste fire de sfioşi:

Cum o să se spovedească ei unui duhovnic pe care nu-l iubesc sau de care se tem? Sau unuia care nu le va fi dovedit, mai întîi, prietenia, bunăvoinţa şi cuvîntul lui?

În veac un asemenea duhovnic nu se va putea lipi de sufletul copiilor. Dacă el n-a rîs cu ei, nu i-a încurajat la jocurile lor, nu s-a bucurat din toată inima de izbînzile lor, dacă nu s-a purtat totdeauna cu blîndeţe şi îngăduinţă, aşa încît toţi copiii să vadă în el un prieten şi un frate, nu un duşman.

Cine se poartă cu copiii fără îngăduinţă, gingăşie şi voie bună îşi pierde orice putere de a le face bine, fie prin sfaturile lui, fie prin duhovnicia lui.

Text tradus în anul 1932 de

Preotul GRIGORE CRISTESCU

---

Un părinte duhovnicesc nu este niciodată un *director de conştiinţă*. El nu dă naştere *propriului său fiu*, ci unui copil al lui Dumnezeu matur şi liber. Amîndoi se înscriu împreună la şcoala adevărului. Ucenicul primeşte harisma trezviei duhovniceşti, iar părintele pe aceea de a fi organ al Duhului Sfînt.

*PAUL EVDOKIMOV*

# COPIII NOŞTRI

În ceasul de faţă, conducătorii Societăţii europene sînt preocupaţi de problema educaţiei copiilor. Tradiţiile educative şi metodele practicate pînă la război, se par astăzi fără putere. Un zbucium sufletesc, altul decît odinioară, idealuri necunoscute înaintaşilor şi o sete dezordonată după cele pămînteşti, sînt caracteristica morală a celor ce au sosit printre noi, în timpul şi după războiul mondial. Copiii de azi, hotărît, că nu mai seamănă cu noi, copiii de acum o jumătate de veac. Dacă ar fi să căutăm să stabilim pe ce cărări tainice a pornit prefacerea de sub ochii noştri, şi cum noi, părinţii, sîntem şi rămînem totuşi nesolidari cu copiii noştri, ar fi să zăbovim prea mult într-un domeniu nesigur, pe care însă Sfînta Scriptură îl luminează deodată cu sentinţa inatacabilă:

**Părinţii au mîncat aguridă**
**Şi s-au strepezit dinţii copiilor.**

Trebuie să recunoaştem că marele păcat al generaţiei noastre, adică credinţa aproape exclusivă în cele ce se văd şi se pot pipăi, a trecut în sîngele copiilor şi s-a înrăutăţit. Noi, cei bătrîni, eram ispitiţi de ideea că lumea aceasta trebuie cultivată numai pentru ea. Copiii noştri sînt furioşi, încredinţaţi că lumea aceasta trebuie cucerită cu orice preţ şi cu orice primejdie. Putem spune pe scurt, că toată deficienţa şi răutatea date pe faţă de actuala şi tînăra generaţie, provin din jalnicul materialism contimporan, agravat de catastrofa mondială a războiului, încă vibrator de suflete.

Este evident că acei care se simt mai întristaţi de priveliştea unei tinerimi ahtiate după plăceri şi impermeabile pentru luminile cele de sus, sînt tocmai conducătorii bisericii şi epitropii noştri sufleteşti, în faţa Mîntuitorului Iisus Hristos.

***"Ne-ar trebui nişte dascăli inteligenţi, capabili de sinteză, ei înşişi cu hotarele atît de subtile dintre ştiinţele sufletului şi ştiinţele tangibilului"***

Fiecare epocă creştină a avut luptele, biruinţele şi înfrîngerile ei. Armele de luptă, argumentele apologetice, metodele defensive şi ofensive, se deosebesc şi s-au deosebit de la epocă la epocă. În vremea noastră, paznicul devotat al comorilor şi al mîngîierilor creştine, are minunate posibilităţi ca să folosească în profitul spiritualităţii creştine, ultimele constatări şi afirmări ştiinţifice. Filosofia timpului nostru şi înaltele cercetări de laborator, au dus pe oamenii cunoscători la nişte concluzii cu totul interesante şi uimitor de binevenite, pentru cei ce cred în Dumnezeu şi providenţa Lui.

Este ştiut că, în educaţia omului, buna tradiţiune şi ordinea severă sînt mult mai hotărîtoare şi mai bine făcătoare decît o cultură lipsită de sistemă şi oferită fără verificări şi fără precauţiune.

Afirmările înaltei ştiinţe actuale privitoare la: Materie, Energie, Spaţiu, Timp, Moleculă, Atom şi Fizică, sînt vrednice de cea mai încordată luare aminte şi de cel mai zelos studiu, din partea campionilor patrimoniului creştin. Ne-ar trebui în şcolile noastre de toate categoriile, nişte dascăli inteligenţi, capabili de sinteză, ca şi de popularizare şi familiarizare, ei înşişi cu hotarele atît de subtile dintre ştiinţele sufletului şi ştiinţele tangibilului.

Urmînd calea inversă, faţă de dascălii unei întregi jumătăţi de veac de pînă aici, dascălii de azi ar trebui să dovedească copiilor noştri unitatea marilor izvoare a tuturor cunoştinţelor şi intuiţiilor noastre.

În aşteptarea acestor vremuri de bună întîlnire şi de reconciliere între ştiinţă şi credinţă, şcoala noastră, a celor ce vrem să rămînem devotaţi Mîntuitorului, ar trebui să inaugureze o viaţă nouă în învăţămîntul religios.

***"Copiii noştri învaţă prost, fals, unilateral, dumnezeeasca doctrină a Mîntuitorului"***

Nu putem să dispreţuim formidabila pildă negativă pe care o dau duşmanii religiei în Nord-Estul Europei. Uniunea Sovietelor, ca să smulgă pe Dumnezeu din cugetul omenesc, îşi începe operaţiile pedagogice de la vîrsta cea mai fragedă. Exemplul trebuie înţeles şi adoptat. Maximaliştii ar vrea, dacă ar fi cu putinţă, să înceapă cu extirparea ideii de Dumnezeu, chiar din prima zi a naşterii, aşa precum se face cu cordonul ombilical. Dar fiindcă lucrul e impracticabil, ei încep să expulzeze pe Dumnezeu din cugetul copilului, de pe la vîrsta de 3-4 ani. Aşa ar trebui să facem şi noi, întărind şi asigurînd în suflete pe Dumnezeu din anii cei mai fragezi. Azi, ne mai înşelăm cu ideea, că aşa-zişii **cei şapte ani de acasă**, aduc sufletului fraged şi cunoaşterea lui Dumnezeu. Mai tîrziu, cînd societatea noastră va vedea mai clar ce greşeală de renunţare face, lăsînd pe copil în ipoteza înşelătoare a educaţiei de acasă, societatea va pune – mai tîrziu – sechestrul ei asupra fragezilor ani ai copilului şi va înlătura nulul creşterii în familie.

Tot discutabilă, tot legendară este şi iniţierea creştină a elevului din clasele primare şi din liceu.

Rezultatele cele proaste, de ieri şi de astăzi, sînt o probă evidentă. Copiii noştri învaţă prost, fals, unilateral, dumnezeeasca doctrină a Mîntuitorului. Cum se vor putea îmbunătăţi lucrurile, în programul claselor primare, este o chestiune de care nu mă ocup astăzi. Cum vom putea să sporim pe Iisus Hristos în cugetul elevilor de liceu, este marea problemă asupra căreia chem astăzi toată atenţiunea auditorilor mei, văzuţi şi nevăzuţi.

Elevii de liceu învaţă prea puţin din elementele religiunii creştine. Cînd învăţăm doctrina Mîntuitorului, nu o facem pentru viitoare şi intermitente bune servicii, pe care poate să ni le aducă, ci o învăţăm ca să facem din ea pîinea noastră cea de toate zilele. În ce chip s-ar putea îmbunătăţi şi intensifica învăţămîntul religios în şcolile secundare, este o întrebare grea, la care sînt chemate nu atît capetele cele multe şi mediocre spre discuţiune şi hotărîre, ci cîteva inteligenţe larg văzătoare şi puternice să dea directive.

GALA GALACTION

(Extras din conferinţa ţinută în ziua de 8 februarie 1934 la Fundaţia "Dalles" sub auspiciile Consiliului Central Bisericesc)

© Naum Popescu

Pagină realizată de ARIADNA ZECK

## Bon de lectură

# Dogdson & Carroll

"Secolul 20" (352-353-354) prezintă pentru degustători o personalitate şi o lume pe cît de neobişnuite, pe atît de motivate: viaţa şi opera scriitorului englez Lewis Carroll. Suma de eseuri şi traduceri, ale căror perspective nu scapă nimic din desenul esenţial al omului şi savantului Lewis Carroll, are darul de a plonja într-o aparentă submersie, capabilă de revelaţii mai curînd pentru subiectul cititor, decît pentru obiectul contemplator.

Reductiv, autorul lui Alice este Alice însăşi, iar lumea autorului este lumea însăşi. Charles Dogdson, victorianul rasat, celibatarul convins, cunoscător al unei matematici sociale care-i asigură respectabilitatea şi propria mulţumire, acest domn a fost întotdeauna Lewis Carroll. În corespondenţa sa industrioasă, el reproşează iniţial destinatarilor lipsa de bunăvoinţă faţă de acest pseudonim literar. Personalitate schizoidă, marcată de serenitate, Charles Dogdson şi Lewis Carroll, academicianul titrat şi corespondentul asiduu al copiilor-prieteni pe ca şi i-a apropiat, oxfordian pedant, fastidios, dificil şi inventator ludic, englezul nu ni se arată real decît în scrierile ficţionale. Poet, desenator, fotograf, insolit creator epistolar, prozator cu linie fermă, uşor acrobatică, Lewis Carroll stîrneşte admiraţia şi creează, în timp, emuli. "Problema identităţii şi integrităţii individuale este revelatoare pentru gîndurile, pentru întrebările personale ale matematicianului creator, gînduri pe care le bănuim, pentru că nu le-a mărturisit nici în corespondenţă, nici în jurnal", sugerează fără greş Ana Cartianu.

De altfel, numărul "Secolului 20" dedicat lui Lewis Carroll se remarcă prin ţinuta editorială ireproşabilă datorată lui Roger Câmpeanu. Structurată pe nivele ascensionale, de la incursiunea istoric-filosofică în atmosfera contemporanilor, la altitudinea literaturităţii şi a legilor discursului, ultima ediţie "Secolul 20" reuneşte nume prestigioase ale culturii anglo-saxone şi de pe la noi: W.H. Auden, Morton N. Cohen, Gilles Deleuze, Jan B. Gordon, G.Cabrera Infante, Virginia Woolf, Radu R.Şerban, Ştefan Stoenescu, Grete Tartler, Adriana Babeţi, Radu Toma, Andrei Ionescu, Dan Grigorescu etc.

Libertatea fanteziei, prospeţimea senzaţiilor transcrise în text, meditaţie teoretică asupra limbajului, mobilitate compoziţională, jocuri parodice, ironie, umor, acesta este locul în care operează copilul-devenit-judecător. Lewis Carroll - Alice - Charles Lutwidge Dogdson constituie traseul de înaintare şi recul al unei minţi de la care s-au nutrit marile idei literare ale secolului XX.

Claudiu SĂFTOIU

## Maxime de lectură

# Copilul – un adult?

"Copiii sînt aroganţi, dispreţuitori, irascibili, invidioşi, curioşi, interesaţi, leneşi, nestatornici, timizi, nestăpîniţi, mincinoşi, prefăcuţi; rîd şi plîng cu uşurinţă; se bucură sau suferă disproporţionat pentru tot felul de fleacuri, nu suportă durerea dar le place s-o provoace: sînt deja adulţi". Portretul e cutremurător prin acumulare şi ritm, prin puterea de generalizare şi prin anticiparea fulgerător accelerată. Dar închipuiţi-vă cum apare el în ochii celor care-l iubesc, să zicem , pe Micul Prinţ cu buclele şi fularul lui, dar mai ales cu înduioşătoarea lui capacitate de a vedea oaia pe care şi-o doreşte prin cele trei găuri ale unei cutii desenate. Pentru aceştia, aprecierea nu e numai scandaloasă ci, lucru şi mai grav, tipică pentru un adult. "Mais les grandes personnes sont toujours comme ça" ar adăuga îngăduitor personajului nostru preferat trăgîndu-şi scaunul pe planeta lui minusculă pentru a mai privi un apus de soare, unul din cele 44 la care s-a uitat într-o zi de mare tristeţe.

Să fi fost oare La Bruyère urîcios, ocupat numai cu lucruri serioase, lipsit de disponibilitate pentru altceva? În mod sigur, nu. Era un om de spirit şi un honnête homme, dar reprezentantul par excellence al unui secol născut parcă bătrîn, cartezian şi moralist, poate singurul în stare a nu cenzura astfel de reflecţii. De altfel, copilăria privită ca o curiozitate, iar copiii trataţi ca oameni mari ar putea alcătui un lung capitol din istoria mentalităţilor, în vreme ce întoarcerea spre inocenţa copilăriei şi dorinţa de a întîrzia în această vîrstă sînt atitudini mult mai recente şi, în fond, mai romantice.

Psihanaliştii ar sări probabil să descifreze în implacabila caracterizare de mai sus atitudinea unui celibatar fără titluri de nobleţe, complexat de frecventarea prinţilor de sînge de pe poziţia preceptorului. E adevărat că vlăstarul încredinţat lui La Bruyère spre educare - ducele de Bourbon, nepotul Marelui Condé - nu era uşor de suportat şi nu avea nici un fel de înclinaţie spre studiu, după spusele lui Saint Simon. E la fel de adevărat că La Bruyère n-ar fi putut să scrie L'art d'être grand-père, dar nici noi proces de insensibilitate nu i-am putea face, fie şi numai pentru că era un prea fin observator, căruia

*Din viaţa unui extremist de centru*

# Un tramvai numit "Salvare"

Poetului căzut în decembrie '56 sub roţile unui tramvai, pe la Turnul Colţei – săptămîna viitoare se fac 37 de ani, cifră care nu spune nimic "contemporaneităţii" – nu-i merge, azi, prea bine.

Poeţi şi nepoeţi îl socotesc al comuniştilor fiindcă "Moartea căprioarei" lui se recita la serbările sfîrşitului de an, părinţi, profesori şi copii plîngînd, ca proştii, emoţionaţi. "Moartea căprioarei" – scrisă de unul care a dedicat o poezie Partidului – produce sarcasmul post-modernilor care ştiu tot, dar la lecţia despre structurile iradiante n-au fost şi nu vor fi, fiind prea complicată.

Poeţi, critici, esteţi, isteţi, în sensul că anticomunismul le asigură inteligenţa şi metoda, îl dispreţuiesc ca pe un scrib al sistemului, ca pe un conformist, o valoare răscoaptă, manipulată de "ăia", cînd "ăia" îi interziseră poeziile despre Marx (prea umane, deci contrarevoluţionare!), despre lupta cu inerţia şi revoltele omului comun. Fără a fi recitite, sînt diagnosticate ca insuficiente pentru ridicarea anatemei. Fusese primul care descoperise reacţionarismul acelei orînduiri – şi ea crudă, şi ea nedreaptă, dar nu numai! – şi "ăia", imediat alertaţi, îl demascaseră ca "Lăbuş, cîne de pază al reacţiunii", înscenîndu-i procese la Şcoala de literatură ca beţiv, ca obsedat sexual, excluzîndu-l cu strigătul: "jos literaţii fără de partid!". Desigur, persecuţia nu asigură geniul poeziei, dar dacă tot n-o citim, atunci să nuanţăm diagnosticul: îl urau. Înaintea celor de azi care nu vor să audă de numele lui, înainte de dîrjii esteţi la modă care nu mai vor să audă nici de Arghezi, nici de Bacovia, nici de Sadoveanu – toţi corupţi, într-adevăr, dar în sensul românesc: mai mult sau mai puţin şi nu numai! – comuniştii ăia l-au urît cum ştiau să urască comuniştii: exact ca anticomuniştii! La fel de incult. La fel de profund. La fel de proletcultist. După moartea poetului, – Nichita a scris undeva că, student fiind, se uita la Labiş cu respiraţia tăiată! – cel mai duplicitar talent al făcătorilor de teatru a exclamat bucuros: "În sfîrşit, a crăpat Labiş!". Pentru înmormîntarea la Bellu, ne-au îmbarcat în cîteva autobuze şi ne-au dus la cimitir, bine supravegheaţi, – eram la două luni după Polonia şi Ungaria; printre morminte, am văzut multe feţe care plîngeau cu ochii în patru la cei care plîngeau doar cu doi. Labiş ne-a dat prima înmormîntare bine controlată – insuficientă, firește, la dosarul lui în procesele de azi.

Ce-ar fi suficient, totuşi, pentru a mai domoli dispreţul, refuzul, voluptatea condamnării şi a execuţiei? (În literatură, de ce să ne plîngem?, procesul comunismului e ca şi Judecata de Apoi: are loc în fiecare zi, la fiecare cafea neagă, la orice berică!). Să contăm pe mărturiile unui Lucian Raicu, de la Paris, cel care ştie cel mai bine cum a fost cu "Labiş – proletcultistul"? Ele nu vin. Şi chiar dacă ar veni, ce mai înseamnă azi, vorbele...? Noi suspiciuni la adresa martorului: al cui e? E anti-, e pro-, sau ne? Imensă inerţie! Poetul e confirmat – putem sta blînzi.

Ar exista, totuşi, o şansă – mă gîndesc ca unul care socoteşte capitolul "Rîsul lui Labiş" din cartea lui Raicu, una din scenele esenţiale ale "Romanului literaturii" la care lucra criticul: nu mărturia, ci documentul. E o vreme încîntată după facsimile. Ce s-ar întîmpla dacă într-un Berevoieşti al Istoriei literare, s-ar descoperi un facsimil, poate chiar originalul unei note, fie şi telefonice, semnate de un Drăghici, de un adjunct, de un adjunct de adjunct, de cineva mare, către ITB, prin care să se ordone trimiterea unui tramvai, la orele..., în noaptea..., în staţia de la Colţea, unde poetul Nicolae Labiş...? Eee, dacă ar exista un asemenea act fundamental, altfel, cu totul altfel, am recita şi reciti "Moartea căprioarei"! Asasinat politic, ce densitate lirică i s-ar descoperi, poetului! De sub tramvaiul acela numit "o crimă" sau "o Salvare" – altfel ar ieşi "Clio", "Lupta cu inerţia", şi s-ar recupera, probabil, cu uimire, poemul despe Rimboud de la 1955; devine din ce în ce mai presantă elaborarea unei judecăţi estetice bazate pe şi în funcţie de ordinele M.A.I.!

Radu COSAŞU

nu-i-scăpau cele mai subtile nuanţe. Chiar dacă se uită la chipul gingăşiei cu lupa, obţinînd efecte deformate, se depărtează apoi privind cu o nostalgie mirat-amuzată seriozitatea cu care ştiu copiii să se joace şi descoperă, inevitabil, prin ce se deosebeşte această vîrstă de maturitate - imaginaţia: "(...) cu ajutorul ei se transpun (copiii) în castele şi în locuri fermecate, se văd înconjuraţi de un întreg alai chiar şi cînd sînt singuri, comandă armate, dau bătălii şi se bucură de victorie, cu ajutorul ei se adresează regilor şi prinţilor, se închipuie ei înşişi regi, au supuşi, posedă comori pe care le fac din frunze şi fire de nisip, şi ştiu un lucru pe care nu-l vor mai şti de-a lungul vieţii - să-şi administreze singuri bogăţia şi să fie stăpîni pe propria fericire."

Ce păcat însă că din acest privilegiu nu rămîne decît amintirea, iar copilăria e apreciată mai mult ca spectacol!

Marina VAZACA

## Droguri de lectură

# "Aurolac"

Eu sînt cel mai bogat dimprejur. Eu sînt un "aurolac", libertatea mea e incomensurabilă ca burta acestei pungi de plastic din care sorb aroma aurolacului. • Totul a fost poleit cu aur ca să pară mai frumos, mai liber, mai altfel, mai ca-n Vest - dar lucrurile s-au sufocat din lipsă de aer, poleite fiind. • Eu am supravieţuit. "Aurolacul" m-a făcut liber. Liber să înjur pe cine vreau în gura mare, liber să mor de foame, liber să circul pe toate minunatele tronsoane de metrou - nu-mi trebuie viză şi nici bani - , liber să mă cred preşedinte, miliardar, rege sau prim-ministru. Îi deplîng pe cetăţenii care nu folosesc aurolacul. • E minunat să fii cel mai bogat aurolac. Totul se poate, orice devine posibil, aurolacul construieşte elite. • Mă mişc natural prin tunelurile destinului meu scobite în burta pungii cu aurolac. Şi nu am decît să-mi închipui: vreau bani? trag o cîntare! Oricum, oamenii sînt mai darnici decît băncile. Îţi dau fără dobîndă şi de tot. Ei trebuie să facă donaţii simbolice pentru elita aurolacului. Nu banii, gestul contează. • Soţia mea este şi ea aurolac sau, mă rog, aurolacă. Ea circulă mereu pe alte tronsoane de beton-metrou, ca să nu ne întîlnim. Nu ne vedem decît la aurolacul de dimineaţă şi la cel de seară, cînd, tandru îmbrăţişaţi, schimbăm lin pungile cu aurolac între noi. Nopţile ne sînt mereu încărcate de amor, zilele - pline de un soare de aur(olac). • Desigur că, astfel în casă este foarte cald, apa - în cele 2 variante termice - curge non-stop, gazele ard şi ele zîmbindu-ne galeş. • De mîncare putem comanda orice: închidem ochii, inspirăm adînc din punga cu aurolac şi imediat încep să ne defileze în faţa ochilor mîncăruri alese. Mereu ne este foarte greu să alegem, dar, fără îndoială, sîntem întotdeauna sătui. • Aurolacul are un singur dezavantaj. Mic. Vine o vreme cînd se termină. Avem nevoie de această pauză de realitate ca să nu ne tîmpim de atîta bine. În aceste momente protestăm public, sub o formă sau alta, şi aurolacul vine la noi, exact la timp. • Mulţumim din suflet Televiziunii pentru aurolacul vizual. Este o invenţie epocală. Uneori ea înlocuieşte de minune aurolacul din pungă. Mulţumim din suflet statului că nu a liberalizat preţul la aurolac şi că tolerează contrabanda şi piaţa neagră la acest panaceu naţional. Prietenii mei aurolacii sînt foarte mulţumiţi şi niciodată nu vor uita cu cine trebuie să voteze. Mai ales că un aurolac sus-pus mi-a mărturisit confidenţial că vom primi raţii duble de sărbători, iar pe anul 1994 producţia de aurolac se va tripla. • Revelionul m-am gîndit să-l fac în Elveţia, într-o staţiune de lux. Nu m-am hotărît încă în care, dar am timp suficient. Garderoba e pregătită. Ca şi BMW-ul meu 325 F, roşu. Sau negru. • De aceea, vă spun: sînt cel mai bogat dimprejur. Eu sînt un aurolac model, cu o familie model. Copiii mei sper să beneficieze de un nou tip de aurolac, mai eficient; mai fin, mai strălucitor. Voi vota pentru asta. Aurolacul este viitorul!

Cristian CRISBĂŞAN

## Firescul de alaltăieri

© C. Beaton

Pagini realizate de Alex Leo SERBAN

# "Nu vă pierdeţi timpul discutînd despre sex cu copiii, rareori au ceva de adăugat".

## Time-out

Încă tot n-am reuşit să scriu povestirea pentru copii. Ieri, totuşi am găsit trei subiecte. Un fel de antropofagie umoristică. Într-o şcoală, copiii descoperă că lucrurile din jurul lor sînt bune de mîncat. În final, se pun să-şi mănînce şi profesoara de desen care e grasă şi din cînd în cînd moţăie cu capul pe catedră... Sau: într-o dimineaţă, Paul îşi găseşte şcoala redusă la dimensiunile unui scriu; se întoarce acasă şi-o vede pe maică-sa cît o păpuşă (urcată pe masa din bucătărie); în schimb, tatăl creşte în timp ce-şi bea cafeaua în salon şi curînd iese cu capul prin acoperiş. Nici un simbol. În sfîrşit, doi copii îşi spintecă bunica paralizată, curioşi să afle ce găsesc înăuntru. Îl descoperă pe bunicul. Executînd aceeaşi operaţie şi cu acesta, îl găsesc pe un frăţior care dispăruse cu cîtva timp înainte.

Am să încerc s-o scriu pe prima şi s-o trimit editurii germane. Umorul ei e destul de teutonic.

Dumitru ŢEPENEAG

### ...ultimele zile

"Ex Oriente Lux" este prima expoziţie de video-instalaţii din România. Participanţi: Alexandru Antik – **Închisoarea fanteziei** (menţiune); Josef Bartha – **Biroul personal contra ciumei**; Judith Egyed – **Mediu urban** (premiu); Kisspál Szabolcs – **Hommage à Michelangelo**; Alexandru Patatics – **Instalaţie** (premiu); Lia Perjovschi – **Situaţii similare**; Dan Perjovschi – **Scan**; subREAL – **Erzsébeth** (hors concours); Laszlo Ujvarossy – **Magie prin televiziune**; Sorin Vreme – **Autoportret la 30 de ani** (premiu).

Organizator: Centrul Soros pentru artă contemporană.

La Sala Dalles, **numai pînă la 20 decembrie**.

**&:** Nu rataţi la Cinematecă: **Copilăria lui Ivan** (Tarkovski, 1962), Eforie, ora 12,15; **Fragii sălbatici** (Bergman, 1957), Union, 19 - **vineri**; Fitzcarraldo (W.Herzog, 1980-81), Eforie, 10 şi 12, 15, **Fellini-Satyricon** (1969), 17 - **sîmbătă**; **Tronul însîngerat** (Kurosawa, 1957), Eforie, 10 şi 12,15 ; **Escrocii** (Fellini, 1955) 16,45; **Fragii sălbatici**, Union, 16,30 – **Clovnii** (Fellini, 1970), Eforie, 14,30 şi 16,45; **Umberto D.** (V.de Sica, 1952), Union, 17 şi **Providenţa** (Resnais, 1977), 19;- **luni**; **Luminile varieteului** (Fellini, 1950), Eforie, 10 şi 19; **Decameronul** (Pasolini, 1970), 16,45 - **marţi**; **Clovnii**, Eforie, 10 şi 12,15; **Providenţa**, Union, 19,15 - **miercuri**; **Luminile varieteului**, Eforie, 10 şi 12,15; **Pădurea spînzuraţilor** (Ciulei, 1964), 17 - **joi**.

## Trecerea prin reviste

SCORSESE DESPRE FELLINI. "Vrînd s-o iniţiez pe fiica mea mai mică, acum în vîrstă de şaptesprezece ani, în cinematograful lui Fellini, mi-aduc aminte că am ales, pentru început, **La strada**. Mi se părea un Fellini exemplar: circul şi plaja, umorul şi compasiunea, într-o lume adesea ostilă şi grotescă dar, cu toate acestea, plină de apariţii şi de surprize în care rîsul e-amestecat cu melancolia.(...) Pe măsură ce se derula filmul, mi-am dat seama că nu o pregătisem deloc pe fiica mea asupra impactului emoţional şi puterii magice ale acestui film. Patruzeci de ani după realizarea lui, parabola izbăvirii, ascunsă în spatele unei intrigi aparent picareşti, devine încă şi mai puternică şi mai lirică. Imi amintesc că eu însumi, cînd am văzut **La strada** pentru prima oară, aveam doisprezece ani şi am luat filmul **ad litteram**. Dar îi auzeam pe părinţii mei discutînd în familie şi mi-amintesc cu exactitate criticile lor la adresa dublării în engleză. Bănuiesc că ei socoteau limba italiană esenţială pentru realismul magic al filmului. (...) **La strada** fusese precedat de **Luminile varieteului** (pe care Fellini l-a regizat în colaborare cu Alberto Lattuada în 1950), **Şeicul alb** şi **I vitelloni** (1953), alt film de Fellini care a avut o influenţă crucială asupra filmelor mele." (în **Positif**, decembrie 1933) . ● VIAŢĂ INTERZISĂ COPIILOR SUB 16 ANI. "Un Renault roşu se apropie de grupul de trei haimanale ce-şi făceau veacul în colţul unei străzi din Bogota. În timp ce maşina încetini, un individ dinăuntru lăsă în jos geamul fumuriu şi trase. Paisa, în vîrstă de 15 ani, fu împuşcată în picior. Calvo, de 14 ani şi Huesos, de 15, scăpără fără nici o rană. Cînd, peste o săptămînă, ieşiră din nou în stradă, cineva dintr-un taxi negru aruncă o grenadă în ei. Calvo fu rănit. Trăgînd din marijuana, el recunoaşte: «Ştiu că o să mor.» Şi încă foarte curînd. În cartierul lui, cel puţin 10 băieţi şi fete au fost omorîţi din luna august încoace - cu precădere de către membrii unei bande de «curăţători ai străzilor» care au ameninţat că-i extermină pe toţi delincvenţii minori. Într-o ţară subminată de războaie sîngeroase, războiul cocainei şi terorism politic, uciderea copiilor străzii n-a provocat cine ştie ce reacţie publică. În Columbia, «oamenii sînt obişnuiţi să citească zilnic în ziare despre copii omorîţi, sau despre masacrul unei întregi familii». În 1991, 2830 minori au fost ucişi în această ţară – după surse oficiale. În Brazilia, la o populaţie de cinci ori cît a Columbiei, au fost ucişi în acelaşi an 1500 de copii. În primele luni ale acestui an, 609 copii au fost victimele violenţei în Bogota, aproape cu 10 la sută mai mult decît în aceeaşi perioadă a anului trecut. Mulţi dintre cei omorîţi sînt prietenii unor puşti precum Calvo, cerşetori care se droghează cu soluţie de lipici, hoţi cu cicatrice pe faţă, înarmaţi cu cuţite şi pistoale, fete care-şi vînd trupul ca să poată plăti mizerabile **residencias**. Guvernul estimează la 5000 cifra celor care trăiesc numai pe stradă. Mulţi dintre aceştia ajung aici fugind de acasă, unde violenţa este doar puţin mai mică. Un studiu recent arată că 70 la sută dintre «gamines» au fost bătuţi bestial: acest abuz explică de ce Columbia este una dintre naţiunile cele mai violente. Un specialist pentru UNICEF consideră că «aceşti copii bătuţi vor intra foarte probabil în grupuri criminale în cele din urmă». Mulţi dintre copiii străzii nu ajung la 20 de ani. «Drogurile te apără de foame şi de frig», spune Marta, de 14 ani, care, deşi însărcinată în patru luni, încă se prostituează - putînd fi astfel o victimă uşoară pentru «brigăzile morţii» care patrulează pe străzile Bogotei. Ieşite la iveală acum zece ani, brigăzile sînt formate din foşti poliţişti şi «vigilantes» care şi-au propus să cureţe societatea de drogaţi, prostituate şi hoţi. Dar aceste brigăzi nu sînt singurele care fac legea lor. Mulţi copii sînt ucişi de membrii propriei lor familii - sau mor în confruntările armate dintre bande rivale. Deşi guvernul plăteşte întreţinerea a 18000 de copii abandonaţi, «problema a depăşit puterile noastre de a o controla» - a recunoscut un procuror general." (în **Newsweek**, 11 octombrie 1993) (A.L.Ş.). ● ATENŢIE! MINORI!! De la David Copperfield şi Oliver Twist la Micul Lord pînă la crima de la Liverpool, viziunea despre copii a opiniei publice britanice a evoluat substanţial. Trecînd prin faptul divers, melodrama a devenit tragedie.

Cei doi copii de zece ani care au omorît cu sînge rece, premeditare şi cruzime un copil de doi ani sînt nişte monştri? Dacă da, monştrii nu sînt atît de puţin răspîndiţi şi nu sînt o specialitate anglo-saxonă; în fiecare ţară formula delincvenţei majore a minorilor e specifică. În Statele Unite presa descrie viaţa violentă a grupurilor stradale, care au cucerit şi micile oraşe de provincie, deplasîndu-le de la mediile hispanicilor şi negrilor spre cele ale albilor săraci şi apoi ale celor relativ înstăriţi. Violenţa devine un răspuns nu numai pentru condiţiile mizere de viaţă, dar şi pentru plictiseală. Congresul american încearcă să reglementeze comerţul cu arme, dar şi cu jucării. În Franţa se vorbeşte despre scăderea vîrstei (acum este 13 ani) de la care un minor este considerat responsabil pentru fapta comisă. Opiniile lui Patrick Veron - judecător pentru copii la un tribunal din Marsilia, vedeta unui serial televizat pe tema delincvenţei juvenile (din revista **Le Nouvel Observateur**): "Copilul nu are întotdeauna conştiinţa faptelor lui. El nu are despre moarte cunoaşterea adultului, pentru el nu e vorba de o dispariţie definitivă. Spre deosebire de adult, la prima vedere motivele lui sînt derizorii. Am văzut paricizi care şi-au ucis părinţii ca să nu le spună că au luat note proaste la şcoală. Doar mai tîrziu, spre 18 - 20 de ani, ei ucid pentru a se răzbuna. Dificultatea lor e de ordin psihologic, nu social. Nu hoţul de motorete devine criminal; el e de obicei un minor necunoscut tribunalelor pentru copii, care n-a fost delincvent şi care "explodează" dintr-odată.(M.B.)

## Ţara te vrea prost!

Aşa se numeşte spectacolul de rock al grupului **Sarmalele reci**, de vineri 17 şi sîmbătă 18 decembrie, ora 19.00, la **Theatrum Mundi** (str. M. Eminescu nr. 89). Saxofonistul Mihai Iordache şi ceilalţi băieţi, cunoscuţi mai degrabă publicului de jazz (cîntăreţul **Zoltán András** a cîştigat "Sibiul" din '92 ca pianist...) ne vor pe toţi deştepţi şi, deci, prezenţi cît mai mulţi în sală, unde ne promit o încălzire rapidă a atmosferei. **Sarmalele reci** se vor înfierbînta aşadar... şi noi odată cu ele!

Pentru cei mai tineri dintre spectatori, antreul va fi servit de grupul **Zob**!

Nu mai rămîne decît să aprobaţi energic din cap în ritmul muzicii. Ah, şi nu vă formalizaţi, vă rog: e loc destul pentru dans în sala de la **Theatrum Mundi**. (F.D.)

## Mitologii

**MICHAEL JACKSON.** Începută printr-un "a fost odată" promiţînd paradisul copilăriei pe video şi în compact-discuri, povestea acestui copil-minune al secolului pop pare a se încheia în ţăcănitul metalic al unui proces (- verbal). Ştirile presupusei pedofilii a megastarului au transformat basmul în "fapt divers atroce". Această răsturnare spectaculoasă seamănă cu trezirea dintr-o vrajă, dar e o **vrajă premeditată şi consimţită**: imaginea Mozart-ului asexuat, produs aseptic al unui Hollywood-Disneyland Megastore, deşi debilă, a corespuns, pînă la un punct, mitului Creatorului inspirat (dacă nu genial),mult-iubit ("Amadeus"), generos ("Heal the World"). Simulacrul nu prevedea sexualitate, căci opinia generală e că un copil (Jackson era văzut ca "un copil mare") nu are cunoştinţă de aşa ceva: Freud nu e citit, pesemne pentru că e aplicat zi de zi... Această necunoaştere face ca ipoteza cea mai la îndemînă (Jackson are o sexualitate infantilă, tip "perversitate polimorfă") să nu fie luată în calcul - deşi o minimă psihanaliză a personajului o indică a fi cea mai plauzibilă.

Care imagine cîştigă? Evident, aceea a lui **Peter Pan devenit Gilles de Rais**! În şocul descoperirii oribilului secret, societatea reproduce, de fapt, **plăcerea** (deloc inocentă) pe care-o încearcă cei mici citind (sau, şi mai semnificativ: **citindu-li-se**) atrocităţile Căpcăunului-din-poveşti. Se ştie că basmele, ca depozitare ale refulărilor colective, ascund lucruri cumplite: interesant, în povestea aceasta, este felul în care "realitatea" (dacă acceptăm această convenţie!) **pastişează** ficţiunea - modul în care, pornind de la scenariul starului angelic, izolat în lumea sa cvasi-infantilă, e construită automat replica sa în negativ (monstrul destrăbălat, vicios etc), care nu este altceva decît tot o proiecţie a **intangibilităţii** personajului! "Oricare înger este îngrozitor", spunea Rilke; stupoarea în faţa "mutanţei" este o **stupor horroris**. nefind "ca toată lumea", e limpede că, şi în abjecţie, Michael Jackson **trebuie** să fie nemăsurat, "depăşind orice închipuire"... "Faptul divers atroce" se întoarce, aşadar, în basm: în imaginarul colectiv, limitele maniheismului originar sînt pururi extensibile... Ipoteza canibalismului, apărută la un moment dat, nu e, şi ea, decît proiecţia **extremă** a unei fobii ancestrale a albilor în privinţa negrilor - defulare rasială prin substitut simbolic. (Altă explicaţie: pedofilia este "echivalentul contemporan" al canibalismului - negrul care mănîncă [= consumă sexual] copii albi...). Pînă la urmă, nici nu e nevoie ca faptele să fie neapărat adevărate pentru ca **povestea** să prindă: e suficient ca ele să fi fost **percepute ca posibile**! Împingînd scenariul mai departe, asistăm de fapt la o situaţie în care părinţii (sau autorităţile tutelare: aici pot fi şi "mai marii" mass-mediei) construiesc pentru copiii/ cititorii lor un basm la scara 1/1, cu personaje vii - un fel de **reality-tale** cu Michael Jackson "în rolul" odiosului Căpcăun: presiunea modelului arhaic este mult prea puternică şi jocul ipotezelor (paradisul interactiv!) mult prea seducător pentru ca cineva să vrea - (măcar) deocamdată - să-i pună capăt... De aceea, "cazul Michael Jackson" este unul exemplar - doar că, spre deosebire de opinia comună, ni se pare că "monstrul" însuşi este tăiat în bucăţi şi consumat în doze zilnice de aviditatea - nu mai puţin monstruoasă - a presei!

Alex. Leo ŞERBAN

# Omul-porc, un supererou naţional

(Texte - Florin Dumitrescu, desene - Mihai Ionescu)

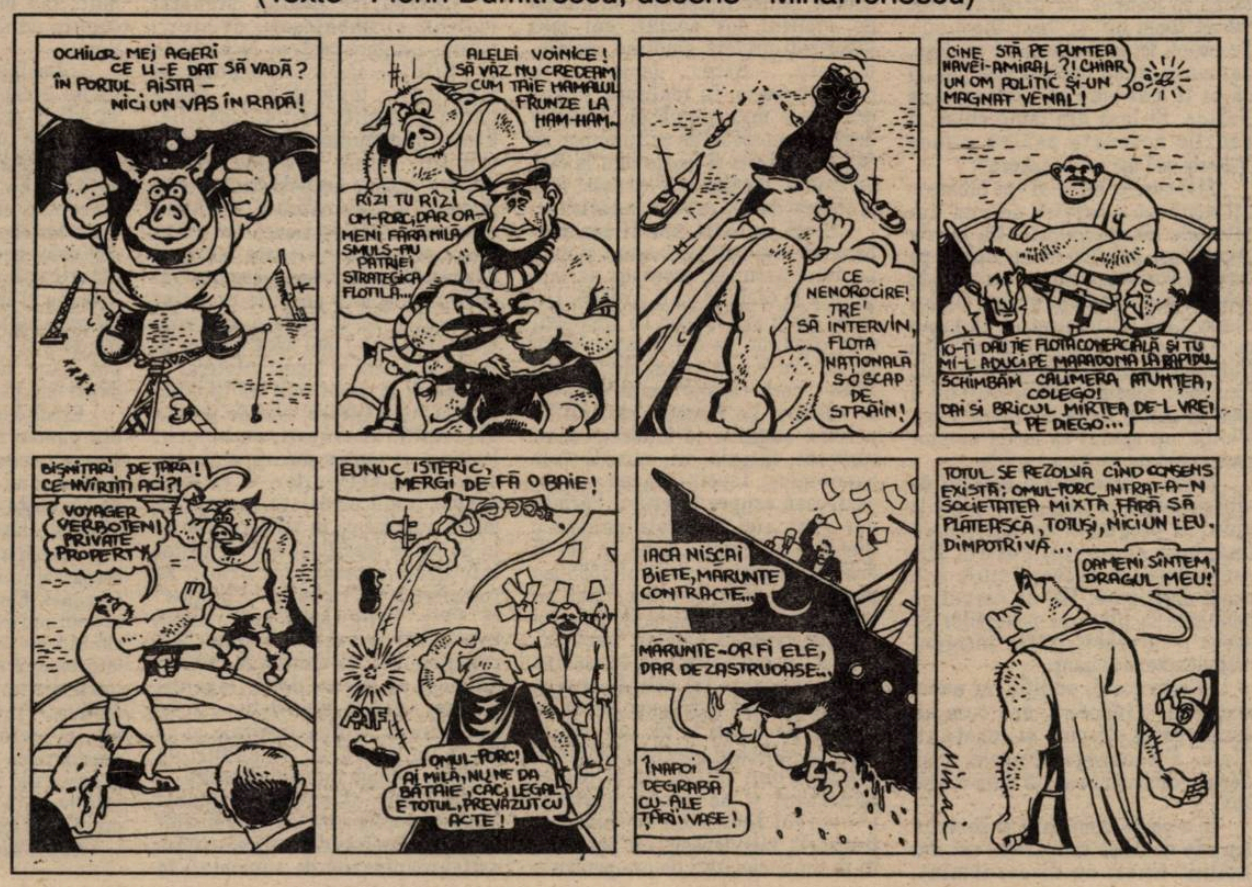

# "Nu, jocurile video nu tîmpesc (neapărat)"

Un lucru este cert: jocurile video nu mai sînt distracţii pentru puşti în căutarea emancipării ori pentru adulţi regretînd copilăria. 37% din francezi avînd peste 15 ani posedă necesarul pentru un joc video, 8,5 îl folosesc deseori, 13,5 din cînd în cînd. Date ce răstoarnă consumul imaginilor. Evident, ne uităm în continuare, cu neîncredere la aceste jocuri, ne temem de efectele lor fizice şi psihice. La o adică, cinematograful, la începuturile lui, provoca teamă.

Nu contează, acum cifrele vorbesc. Dacă privim spre cei între 8 - 15 ani, fluxul e puternic: 77% au cel puţin o consolă şi îşi petrec aproape patru ore pe săptămînă în faţa ei preferînd jocurile video televizorului. Acest fapt provoacă spaime diferitelor canale care au inventat emisiunile **Microkis, Les Delires d'Hugo** şi **Teletennis** pentru a recupera cîţiva din fanaticii jocurilor.

Televiziunea ştie, însă, că trebuie să facă mai mult de atît. Dovada a avut-o înaintea verii. În calculul său zilnic de audienţă, **Mediametrie** introduce o rubrică "alte televiziuni", care cuprinde televiziunea prin cablu, satelit şi canalele străine. Rezultatul: de la cifra obişnuită de 1% s-a trecut la 7%. Din greşeală, **Mediametrie** a socotit aici şi utilizarea televizorului ca ecran pentru jocurile video!

## Civilizaţia imaginilor atotcuprinzătoare

Civilizaţia imaginilor atotcuprinzătoare: termenul trebuie folosit la timpul prezent. Deoarece posesorii de console video nu sînt doar nişte maniaci ai lui **Super Mario, Sonic, Tetris,** sau **Mikey**. Ei sînt nişte bulimici ai imaginii, persoane supraechipate, avînd mai multe televizoare color, cameră video, video-ul propriu-zis, abonament la Canal plus, cablu etc. Ei sînt gata să trăiască între ecranele lor, să-şi comande mîncarea prin Mintel, să arunce o privire asupra viitoarei Telecirculaţii, adepţi potenţiali ai Telemuncii şi Teleliceului. Fabricanţii ştiu bine acest lucru, îşi calculează cu atenţie preţurile deoarece şansa lor este echipametul diversificat: fiecare cu ecranul său, fiecare în colţul său.

Studiind detaliile sondajuui am observat că în familiile modeste televizorul şi jocurile video oferă ocazia reunirii. Această utilizare este apreciată la 24%, spre deosebire de media de 15%. Jucînd, eşti şi mai puţin sensibil la invazia culturii americane: 30% împotriva 38%. Cei între 8-15 ani se joacă în grup: 52% (numai 32% din copiii cadrelor superioare), părinţii lor jucîndu-se şi ei cel mai mult (26% sînt jucători asidui, şi numai 10% dintre cei cu funcţii superioare). Frapantă este, însă, motivaţia celor între 8-15 ani. Dincolo de rezultatele brute, analiza sociologică descoperă faptul că 34% din copiii cadrelor superioare joacă din dorinţa de a gîndi înainte de a cîştiga (32%); spre deosebire de copiii muncitorilor şi agricultorilor care doresc mai mult să cîştige (4o%) decît să gîndească. Ca şi cum cei care au de suportat greutăţile societăţii ar avea de luat o revanşă. "Jocurile video sînt un factor de egalizare socială" spune Hélène Monnet. Este oare acest lucru valabil în realitate sau aparţine universului virtual care apare pe micul ecran?

Gérard PANGON

# Eminamente masculin

Cui le sînt destinate majoritatea jocurilor, fie ele concepute de japonezi, americani sau europeni? Unui client mitic, adolescentul alb din clasa de mijloc americană. Viziunea sa despre lume este cea care triumfă, ea nu este nici foarte subtilă, nici foarte cultivată. Îndeosebi în jocurile cele mai simple în care galbenii sau negrii sînt duşmanii, iar fetele sînt bune doar să joace rolurile de prinţese captive sau de războinice sexy. **Jocurile sînt concepute de tineri pentru băieţi,** spune Alain Le Diberder. **Piaţa va fi însă obligată, fie numai şi din raţiuni economice, să cucerească fetele care preferă jocurile de aventură mai rafinate. Se observă că fetele foarte tinere se joacă mai mult decît surorile lor mai mari.**

Specialist în jocurile pentru copii, producătorul emisiunii **Microkids** (France 3, duminică 9,30), Richard Joffo este mai neîncrezător; "**În adolescenţă, preocupările băieţilor şi ale fetelor sînt în mod radical diferite. Fetele sînt interesate de viaţa cotidiană, de relaţiile cu ceilalţi. Ecranul le oboseşte repede.** "Poţi fi preocupată de ecran, de matematică şi în acelaşi timp să fii seducătoare? În mintea fetelor, acest lucru nu este foarte sigur" notează şi Leopold Braunstein. Care este opinia femeilor? Obişnuite să privilegieze, în cultura lor, raporturile umane, ele pot să resimtă ca o insultă pasiunea pentru joc a bărbatului de lîngă ele, care îşi petrece uneori şi nopţile cu el. Dimpotrivă, în cultura bărbaţilor este normal şi agreabil să poţi evada pentru o clipă din cotidian şi din relaţiile care îl alcătuiesc.

Pe deasupra femeile, lucru ştiut de fiecare, muncesc acasă mai mult decît bărbaţii. Ele nu sînt în acelaşi raport, cu timpul uneori ai nevoie de cincizeci de ore pentru a explora un joc video, or, este greu să cureţi şi fasolea verde în acelaşi timp. Totodată, este mai uşor să te întrerupi din citit sau din privitul la televizor pentru a răspunde la întrebarea puştiului tău care rezolvă o problemă cu robinete.

Cum din lumea jocurilor nu lipseşte umorul, unul dintre ele, conceput de o femeie, se intitulează: **Femeia căreia îi displăceau jocurile video... (D.L.P.).**

© C. Bumbuţ

# Poftiţi în galaxia jocurilor video

Fără îndoială, sînteţi nişte adulţi înţelegători. Despre jocurile video aţi auzit vorbindu-se cînd nepotul dumneavoastră v-a cerut să-i dăruiţi **Super Mario** de Crăciun. De atunci aţi început să vă neliniştiţi: vă este imposibil să dezlipiţi copiii de consola micro-ordinatorului înainte de lichidarea totală a celui de al 4555-lea marţian. Vă trec fiorii la ideea că jocurile lor preferate sînt "shoot them up" şi "beat them all". De acord, îşi perfecţionează engleza, dar nu vă puteţi împiedica să gîndiţi că ar fi mai bine să-l citească pe Balzac. Ei lasă din mînă chiar şi benzile desenate pentru a juca **"Asterix and the secret mission"!**

Mai curios, într-o zi - ce oroare! - aţi aruncat o privire pe una din revistele lor specializate (în jur de zece titluri, 800.000 de exemplare pe lună); culorile ţipătoare v-au sărit în ochi şi, recunoaşteţi, nu aţi înţeles nimic. Cînd aţi încercat să vă jucaţi cu ei pe un circuit imaginar cu bolizi Formula 1, plin de pocnituri şi de fum roşu, maşina dumneavoastră a ieşit în peisaj de la al treilea viraj. Umilit, aţi sperat că moda acestor jocuri ciudate va trece repede.

Eroare. Amestecînd tehnica de vîrf cu magia copilărească, jocurile video se pregătesc să depăşească imaginea ecranului nostru. Ele constituie un univers mult mai bogat decît pare. Ele ne permit să adăugăm la plăcerea poveştilor pe aceea a interactivităţii: întregul obţinut este fascinant.

În cîţiva ani, adulţii vor avea, probabil, o ludotecă, aşa cum au astăzi cărţi, discuri şi casete cu filme. Cît despre console, trei sferturi din copiii sub 15 ani au deja una.

În această lume care se dezvoltă departe de orice ochi critic, noi am întîlnit tineri cu discernămînt, capabili să se distanţeze. Sondajul nostru ne-a dat cîteva informaţii asupra utilizării jocurilor, în funcţie de mediul lor social: cei mai favorizaţi preferă gîndirea, ceilalţi, maneta. Este desigur, o caricaturizare. In realitate, lumea aceasta e mai complexă. Jocurile dezvoltă un alt fel de cultură: poţi să fii zero la scris şi foarte bun în faţa ecranului. Idealul ar fi să treci fără probleme de la o cultură la cealaltă.

Cînd jocurile vor fi un mod banal de a-ţi petrece vremea şi nu o pasiune ascunsă, trecerea de la o cultură la cealaltă va fi posibilă. Doi fraţi, Alain şi Frederic Le Diberder, sînt convinşi de acest fapt. Ei au scris: **Cui îi este teamă de jocurile video ?**, carte care urmează să apară la editura La Decouverte. Ea va permite adulţilor să înţeleagă acest univers, istoria lui, mizele sale economice, fascinaţia pe care o exersează asupra tinerilor. Părinţii vor găsi aici reperele pentru o discuţie cu copiii, după ce vor fi doborît, ei înşişi, cel de al 4555-lea marţian.....Jocurile video, dacă nu intri în ele, te năucesc: de aici reacţia violentă a celor "excluşi", care au peste 3o de ani, împotriva acestui univers tot atît de stufos, colorat, violent şi frumos, pe cît de ciudat. Dacă eşti în joc, nu mai ai timp să reflectezi pentru că acesta e cel mai bun mijloc să-ţi pierzi punctajul şi să ratezi partida. Universul acesta nu se lasă nici frunzărit, nici depăşit. Să pătrunzi, îţi ia timp: cincizeci de ore pentru a descurca un joc de aventuri mai complex.

Întrînd, ce găsim? Monştri violenţi şi îmbăţoşaţi, aviatori, mumii, prinţese captive. Motociclete şi "Sfîntul Potir". Cernobîl şi cimitirul mamuţilor. Toate panopliile mitologiilor posibile, livrate în dezordine şi fără garanţia originii. "Sînt basmele epocii noastre", spune Leopold Braunstein, profesor de matematică şi, în ultimii zece ani, critic de jocuri. Un băiat modern nu mai citeşte **Albă ca Zăpada.** El joacă **Zelda-3**, asemeni lui Julien, care la 6 ani este un prinţ fermecător. El vă declară cu o voce proaspătă că cel mai mult îi place în joc, să elibereze el însuşi prinţesa. Totodată, în acest univers îţi alegi întotdeauna tabăra: eşti de partea bărbaţilor adevăraţi, cu muşchi legitimi, de partea puterii, a gloriei, adică a americanilor. O viziune asupra lumii modelată aproape la fel de nuanţat ca în western. Dar şi în poveştile tradiţionale, băieţii sînt întotdeauna prinţi, iar uriaşii se transformă în "rocketter", "boomer" şi "big bang attacker", dacă înţelegeţi ce vreau să spun. Aţi priceput, este un univers în care, la adăpost de aceste două flageluri majore, – fetele şi părinţii –, ei îşi construiesc refugii mentale şi se luptă cu adevărat, în păduri de cuvinte, noţiuni, imagini ermetice.

Evident, şi adulţii se joacă. Îndeosebi aceia care au un ordinator în biroul lor (nu dăm cifre, evităm astfel o epidemie de sinucideri în patronatul francez). Adevăraţii maniaci se joacă, însă, acasă, mai mult sau mai puţin în secret: în cultura adulţilor este ruşinos să te joci...

...Desigur, unele jocuri sînt la limita acceptabilului şi situaţia se va adînci prin cîştigurile în realism aduse de progresul tehnic. De exemplu jocul **Irak Attack,** în care este vorba despre un elicopter american ce trebuie să distrugă toate forţele... irakiene. Jocurile nu sînt deloc neutre, ele susţin viziunea americană a lumii. De exemplu, **Robocop** şi **Rambo.** Doar că, să tragi mereu asupra a tot ce mişcă devine plicticos şi vajnicii noştri războinici pot acum să găsească pe consolă jocuri mai paşnice şi mai subtile.

**Există o cenzură destul de eficientă din partea ziariştilor specializaţi,** spune Leopold Braunstein. **Un joc tendenţios nu va fi acceptat".** Răsfoind însă această presă barocă constatăm că nu străluceşte prin spirit critic...

**...Americanii pregătesc un canal consacrat în totalitate jocurilor: Saga Channel. Este o dovadă a integrării acestui univers. Jocurile constituie o alfabetizare, o ucenicie, gradul zero al informaticii** spune Hélène Monnet, preşedinta Institutului Multi-Medias. Fraţii Le Diberder citează un cercetător american care consideră că părinţii ar trebui să fie îngrijoraţi de lipsa de interes a fetelor faţă de acest univers, ea pregăteşte excluderea lor.

**Adevărata opoziţie,** declară Hélène Monnet, **este între cultura scrisului şi cultura ecranului. Eu fac parte din cultura scrisului şi cînd încerc să mă joc la consolă, nu mă pot împiedica să reflectez la ceesa ce fac. Cultura scrisului implică distanţare, gîndire, răgaz. Cultura ecranului este la nivelul reflexului, al timpului real. Jocul video este un experiment în direct, nu îţi permite neimplicare. Este un univers care ţi se deschide. Un univers acceptat deoarece nu există o moştenire culturală, un referent. Nu sîntem într-un sistem de transmitere a unor valori de clasă. Intr-un anumit fel, el este un adevărat factor de egalizare.**

Între cultura scrisului şi cea a ecranului este important să se arunce, urgent, nişte punţi. Adulţii trebuie să încerce într-o zi un frumos joc de aventuri pentru că este o plăcere. Tinerii trebuie să devină tot mai critici faţă de jocuri, capabili să analizeze mecanismele lor şi să-şi cîştige o distanţare.

Această pasiune este poate un moment iniţiatic în viaţa băieţilor din epoca noastră. Ei mînuiesc cu virtuozitate manetele numite "joy sticks" ("băţul bucuriei"). "Misiunile sînt adesea pline de un anumit umanism (eliberarea unei planete, de exemplu...) şi în jocurile cu mai multe manete, virtuozii rivalizează pentru a accede la un nivel superior. În acest limbaj pitoresc, profesorul iniţiator este numit "boss". Ultimul "boss" este fără îndoială acela care vă face să înţelegeţi că este momentul să ieşiţi de sub fascinaţia ecranului. Să-l stingeţi şi să treceţi la altceva.

Dominique Louise PELEGRIN

Traduceri de Sofia L. OPRESCU

(Din *Télérama*, 6 - 12 nov. 1993)

# Dubček: destinul istoriei, istoria destinului

## ŞI ISTORIA ARE DESTINUL SĂU...

**... El depinde doar de cine o creează, însă, în primul rînd, cel mai mult depinde de cine expune istoria. Pentru că, atunci cînd ea se formează, încă nu este istorie. Este prezent... Istoria are, totuşi, destinul ei. Şi aşa cum există o soartă a destinului, totul se bazează pe întîmplare. E doar o întîmplare cine şi dacă un om de calitate va învîrti roata istoriei. Şi este o fericire pentru ea – mă gîndesc la istorie – dacă acel om este onorabil. Adevărat, putem adăuga cinstit, demn şi nu mai ştiu ce încă... Deci, dacă spunem om onorabil, această sintagmă conţine toate calităţile. Pentru că fără individ, fără destinul individual acest lucru nu este totuşi posibil în istoria omenirii... Şi de aceea cred că...**

## ... ŞI DESTINUL ARE ISTORIA LUI

Intitulată "Speranţa moare ultima", cartea de memorii ale lui Alexander Dubček, una din marile figuri ale istoriei moderne, este ca un fel de mărturie complexă a faptului că istoria are destinul ei şi că destinul are istoria lui. Nu ştiu dacă tocmai fragmentele pe care le-am ales sînt cele mai potrivite, însă ele se constituie într-o dovadă grăitoare a vieţii şi destinului unei personalităţi, al cărei nume poate că a rămas definitiv întipărit în conştiinţa lumii. El însuşi ca demnitar comunist a început în anul 1968 descompunerea comunismului mondial. Pînă aici am putea spune că istoria a avut un destin frumos, pentru că, în ultimii ani, sensul ei s-a întregit prin falimentul total şi dispariţia maşinăriei comuniste.

Se pune întrebarea: are vreo semnificaţie dacă Dubček s-a îndreptat spre acest obiectiv în mod conştient, sau a ajuns la el prin pierderea sistematică a idealurilor în care a crescut şi a trăit din copilărie?

Cred că cel mai important este faptul că a ajuns la o anumită treaptă a cunoaşterii şi că a acţionat în conformitate cu această cunoaştere şi cu propria-i conştiinţă.

Astăzi, mulţi oameni pun la îndoială locul şi semnificaţia personalităţii lui Alexander Dubček, semnificaţia aşa-numitei Primăveri de la Praga, din anul 1968. Bineînţeles, **la noi** se pune la îndoială aceasta. Numai că astăzi ştim un lucru: dacă în legătură cu Dubček se spune că el a militat pentru **socialismul cu faţă umană şi nu pentru demontarea comunismului**, atunci fiecare trebuie să ştie că pe Alexander Dubček l-a interesat, mai presus de orice, faţa umană şi nu socialismul.

Nimeni nu mă poate convinge de contrariu. În fond, faţa umană a fost destinul său. Faţa umană l-a urcat printre stelele fixe ale politicii mondiale, faţa umană l-a condamnat la un sfert de secol de chinuri, umilinţă şi jigniri. Aceeaşi faţă umană, care i-a asigurat un loc definitiv în istoria omenirii...

Aş spune cam aşa: viaţa şi munca lui Alexander Dubček au arătat că şi destinul îşi are istoria lui. Şi istoria, dacă nu e vorba doar de creaţie, literatură, este cruntă... Şi pentru Alexander Dubček au fost crunte. Nu numai istoria. Dar şi destinul. Pe de altă parte au fost şi milostive. Istoria şi destinul...

Milan REŠUTÍK
Ambasadorul Republicii Slovace la Bucureşti

## INVAZIA ŞI RĂPIREA

Marţi, 20 august a fost o zi tipică de sfîrşit de august, caldă, cu un soare încetoşat. Praga era plină de turişti, familii întregi se plimbau prin oraş sau prin parcurile oraşului, eventual se odihneau pe bănci. Nu doar oraşul, ci întreaga ţară era într-o linişte absolută. Mii de oameni erau în concediu, zeci de mii de cehi şi slovaci erau încă în străinătate, profitînd de abrogarea interdicţiilor de călătorie. Noaptea, înainte de agresiune, luni, Anna avea dureri – din nou o deranja splina. Marţi dimineaţa a trebuit s-o duc iar la spital. La despărţire i-am amintit că după masă am o şedinţă foarte lungă, dar a doua zi voi veni s-o văd. Nu întrezăream nici un motiv să nu mă ţin de cuvînt.

Şedinţa preşedinţiei era planificată imediat după prînz şi trebuia să fie ultima înainte de cel de-al XIV-lea congres, care trebuia să înceapă peste trei săptămîni. Principalele puncte ale ordinii de zi erau propunerile Consiliului Congresului, hotărîrile şi alegerile noilor membri în organele centrale ale partidului. Dacă congresul s-ar fi desfăşurat în condiţii normale, aşa cum fusese planificat, ar fi consolidat cuceririle primăverii noastre şi ar fi pregătit terenul pentru îndeplinirea programului de acţiune şi a altor reforme.

Adunarea a început imediat după ora două după-amiază. Toţi membrii şi candidaţii erau prezenţi cu excepţia lui Josef Lenárt, despre care se spune că era bolnav. (S-a însănătoşit însă foarte repede, pentru că după miezul nopţii a avut foarte multe sarcini la Ambasada Sovietică).

Secretarii Comitetului Central erau acolo – C. Čisář, A. Indra, S. Mlynař, V. Slavík, S. Sádovský, O. Voleník. În sistemul partinic, secretariatul a fos o verigă foarte importantă. Membrii lui însă nu aveau dreptul la vot în Preşedinţie, dacă nu erau membrii acesteia. Hotărîrirle despre problemele politice de bază puteau lua doar cei 11 membrii ai Preşedinţiei: Kolder, Biľak, Sveštka, Barbírek, Rigo, Piller Smrkovský, Černík, Kriegel, Spaček şi cu mine.

În afara pregătirii Congresului, în program era prevăzut şi raportul despre situaţia politică pregătit de către Departamentul Informaţii. Am citit raportul, dar n-am constatat nimic frapant. Doi membri ai Preşedinţiei însă, Kolder şi cu secretarul Comitetului Central Indra propuseseră la precedenta şedinţă ca din raport să se tragă concluzii, şi nimeni nu a obiectat. Chiar cei doi s-au oferit voluntar să facă acest lucru. Comparativ cu pregătirea documentelor pentru Congres, această propunere avea o însemnătate secundară şi nu-i acordam mare atenţie. În dosarul cu corespondenţa am avut şi o scrisoare de la Brejnev, pe care mi-o adusese duminică seara, în jurul orei 22, ambasadorul Cervonenko. Cu toată ora neobişnuită predării corespondenţei, nu conţinea nimic urgent. Unii dintre activiştii de frunte ai perioadei de normalizare, cum au fost Husák şi Bilak, pe care ni i-au impus cu forţa după invazie, au afirmat ulterior că scrisoarea conţinea un ultimatum şi o avertizare clară despre invazie. Sînt false astfel de afirmaţii. În realitate, scrisoarea era doar repetarea aceloraşi plîngeri pe care sovieticii ni le trimiteau din februarie încoace şi se deosebea foarte puţin de precedentele mesaje şi de telefoanele lui Brejnev. Am citit scrisoarea respectivă de cîteva ori, chiar şi după invazie, dar n-am observat nimic care să confirme spusele lui Husák şi Bilak. În

**Casa din Uhrovci, unde s-au născut Ludovic Štúr şi Alexander Dubček**

orice caz, aveam senzaţia că, tot ceea ce Brejnev repeta mereu, era deja de mult rezolvat în timpul discuţiilor de la Čierna nad Tisou şi în declaraţia de la Bratislava.

În toate lunile primăverii cehoslovace mi-a fost foate clar că acţiunea critică sovietică era îndreptată spre a mă îngrădi, spre a mă constrînge, dacă nu chiar să mă facă să renunţ la reforme. Dar niciodată n-au spus clar cît de departe voiau să ajungă pentru a mă face să cedez. Ambiguitatea era un însemn al sistemului. Comunicarea în interiorul partidului era confuză: aluzii indirecte şi citate derutante despre exemple ideologice şi evenimente din istoria Rusiei. Acest lucru îngreuna comunicarea, iar acordurile deveneau astfel neclare. Folosirea de către sovietici a unor astfel de noţiuni de bază cum ar fi "democraţie" şi "suveranitate" fie că le altera sensul, fie îl schimba complet.

O noţiune foarte ambiguă dar foarte îndrăgită la vremea respectivă era "rolul conducător al partidului". Sovieticii o foloseau încontinuu şi în cadrul discuţiilor cu ei ea revenea mereu. Cînd nu mai puteam evita folosirea acestei noţiuni, încercam s-o înţelegem şi s-o realizăm în felul nostru şi altfel decît ei. Sovieticii înţelegeau rolul conducător al partidului ca un monopol menţinut cu forţa. În concepţia mea însemna cîştigarea încrederii oamenilor. În orice caz, aveam în gînd două lucruri diferite.

Pentru mine era clar că practica politică a fiecărui partid şi stat trebuia să fie o problemă internă. În această privinţă eram de neînduplecat şi consideram vitală libertatea discuţiilor precum şi a hotărîrilor noastre interne. Eram hotărît să apăr această cauză pînă la capăt. Doar reformele esenţiale puteau elibera socialismul de sub şezuturile obtuze ale staliniştilor de după război care au adus peste noi statul de tip sovietic.

(...)

După ce am renunţat la propunerea lui Kolder şi Indra (Declaraţia privind repetarea celor hotărîte de către membrii Tratatului de la Varşovia care dacă ar fi fost acceptată, ar fi anulat înţelegerea de la Čierna nad Tisou – n.t.) am continuat discuţiile privind documentele şi raportul pentru viitorul congres. Era seara, tîrziu. Am cinat, fără să întrerupem şedinţa. Tensiunea a crescut cînd au sosit primele veşti despre mişcările armatelor sovietice în apropierea graniţelor noastre cu RDG. Retrospectiv privind, este important faptul că n-am aflat nimic despre pregătirea ocupării aeroportului praghez Ruzyne, chiar dacă pregătirile se desfăşurau din primele ore ale serii şi invazia începuse tocmai acolo. Ştirilor din zonele de graniţă nu le acordam prea mare importanţă, le consideram de intimidare. Dar cu cîteva clipe înainte de miezul nopţii premierul Černík a fost chemat la telefon, iar ministrul apărării, generalul Dzúr l-a anunţat că armata sovietică cu cei patru aliaţi ai săi ne-a invadat. Cînd s-a întors, Černík a spus că Dzúr a fost reţinut de către sovietici în biroul său de la Ministerul Apărării, care este ocupat. I-au permis numai să-l sune pe preşedintele guvernului şi să-l informeze despre invazie. Acest lucru ne-a lovit ca explozia unei bombe.

Recunosc, nu pot să-mi aduc aminte cum am reacţionat fiecare şi nici ce am făcut în momentele care au urmat. Normal, vestea a provocat o discuţie haotică şi aprinsă, la care eu nu am participat. După ce a trecut momentul de şoc, am încercat să-mi revin, să-mi ordonez gîndurile. Stuaţia noastră se schimbase total. Aprecierile mele privind intenţiile sovieticilor se dovediseră eronate. Încercam să deduc unde am greşit, de ce le-am evaluat atît de prost.

Încă din 1964 îmi era clar că N.S. Hruşciov nu fusese îndepărtat doar pentru că era bătrîn şi bolnav, cum se afirma. Hruşciov, în cadrul reformelor sale evidente, a făcut şi multe greşeli, cîteva cotituri foarte periculoase, care, conform gîndurilor mele de atunci, au dus la întoarcerea propriului său Biroul Politic împotriva sa. Şi peste patru ani îmi era foarte greu să presupun pînă unde va merge Biroul Politic al lui Brejnev în stoparea reformelor lui Hruşciov. Eram de acord atît cu specialiştii din vest, cît şi cu ai noştri, că nu vor renunţa total la reforme, nici pe plan intern nici pe plan extern. Invazia a schimbat însă totul.

În lunile precedente, eram înclinat să cred că împotrivirea sovieticilor la reformele noastre izvorăşte din diferenţele de mediu cultural dar şi din experienţa istorică diferită şi nu din respingerea premeditată a reformelor. Pînă în ultima clipă n-am putut crede că activiştii sovietici de vîrf vor recurge la agresiune împotriva noastră doar pentru a opri şi a ne distruge reformele. Nu puteam concepe pur şi simplu aşa ceva. Mai mult decît atît acest lucru era în contradicţie cu cea mai adîncă credinţă a mea în valoarea relaţiilor dintre statele socialiste. În noaptea aceea am înţeles cît de adînc mă înşelasem. Abia experienţele drastice din următoarele zile şi luni m-au ajutat să aflu că am avut de a face cu nişte mişei. A fost însă o experienţă care mi-a marcat toată viaţa.

(...)

Sovieticii au întreprins un atac mişelesc şi o armată uriaşă a năvălit peste noi din toate părţile, hotărîtă să zdrobească orice rezistenţă. Ştiam că atît opinia publică cehă cît şi cea slovacă sprijinea reformele noastre şi s-ar opune invadatorului. Oamenii aşteptau cuvîntul nostru. Trebuia să dăm dovadă de o rezistenţă hotărîtă împotriva agresiunii, dar în acelaşi timp să facem în aşa fel, încît să prevenim vărsarea de sînge. Rezistenţa militară era imposibilă din cauza organizării şi dislocării forţelor noastre armate. Ordinul de a se opune ar fi putut duce doar la lupte locale pe care sovieticii le-ar fi folosit ca dovadă pentru a ne acuza de contrarevoluţie.

Am hotărît să apelăm la preşedintele Svoboda pentru a-şi expune punctul său de vedere. A sosit la 40 de minute de la apelul nostru. Între timp a fost vizitat la Hrad de ambasadorul Cervonenko, care l-a "informat" formal despre invazie. Doi secretari ai Comitetului Central – Cisař şi Mlynař au primit sarcina să stilizeze declaraţia preşedintelui. La scurt timp s-a adus textul, cu care marea majoritate a fost de acord. Cu toate acestea s-au iscat discuţii aprinse, care însă n-au adus multe schimbări. Spre exemplu, s-a eliminat propoziţia care explica de ce nu este posibilă o rezistenţă militară. Personal credeam că e bine nici să nu amintim acest lucru.

(...)

Între timp în faţa clădirii C.C. s-a adunat o mulţime de oameni. În general, aceştia erau tineri, purtau drapelele naţionale şi auzeam cum scandau numele meu şi cîntau imnul naţional. Chiar şi Internaţionala. Ce ironie amară!

Cam pe la ora patru spre dimineaţă o Volgă neagră conducea o coloană de tancuri şi blindate pe Podul Hlávkov peste Vltava, către clădirea în care ne aflam. Mulţimea s-a dat la o parte din calea vehiculelor care veneau către ea, dar nu suficient de repede. Astfel s-a ajuns la o încăierare în timpul căreia sovieticii au tras cu mitralierele. Un tînăr civil a fost omorît în faţa noastră. Furios, Smrkovský a ridicat un receptor, a format un număr şi ţipa la cel de la celălalt capăt al firului să oprească măcelul. Credeam că vorbeşte cu Cervonenko, dar imediat am realizat că Smrkovský vorbea ceheşte, iar Cervonenko nu ştia ceheşte.

După aceea am văzut cum trupele de comando, aşa-zisa "infanterie aeriană" săreau din vehiculele lor. Erau înarmate cu mitraliere. Au încercuit cu repeziciune clădirea. La scurt timp după aceea toate telefoanele au amuţit. Începuse să lumineze cînd o unitate militară formată din ofiţeri a dat năvală în clădire. Era deja dimineaţă, cînd vreo şapte-opt paraşutişti sovietici şi unul sau doi ofiţeri inferiori au dat buzna în biroul meu blocînd ferestrele şi uşa de comunicare. Instinctiv am întins mîna spre telefon; dar unul dintre soldaţi a îndreptat spre mine mitraliera, a apucat telefonul şi a smuls cablul.

Nu mai ţin minte precis cîţi eram în birou, dar ştiu sigur că erau acolo Smrkovský, Kriegel, Špaček, Sádovský şi Šimon. Probabil şi Mlynař şi Slavík. S-a deschis uşa principală şi în birou au intrat cîţiva ofiţeri superiori ai K.G.B. Printre ei era şi un colonel mic, cu multe decoraţii importante pe piept şi un traducător sovietic pe care îl mai întîlnisem undeva (cred că, cu cîteva săptămîni înainte fusese cu mareşalul Jakubovsky la Praga). Colonelul cel mărunt bifa cu repeziciune lista cu cei prezenţi anunţînd că ne ia "sub protecţia sa". Eram într-adevăr păziţi aşa cum stăteam în jurul mesei. Către fiecare ceafă se îndrepta o mitralieră.

Traducere de
ŞTEFAN UNATINSKY

# Cuvîntul în destinul omului(II)

*– În amintirea Elenei –*

### *Criza cuvîntului*

Limbajul devenea o problemă ori de cîte ori societatea intra într-o criză mai serioasă. Gînditorii acelor epoci simţeau nevoia firească să cerceteze originea ideilor şi a idealurilor care începeau să se clatine şi ajungeau în cele din urmă la analiza discursului în care se formase concepţia lor despre lume de pînă atunci.

Decăderea polisului grecesc l-a dat pe Chryssip, care, opunîndu-se logicii aristotelice, s-a apropiat de înţelegerea legăturii necesare dintre limbaj şi gîndire pînă la a afirma că a gîndi înseamnă să vorbeşti cu tine însuţi, iar a vorbi înseamnă să gîndeşti cu ceilalţi. În preajma prăbuşirii imperiului roman, Augustin a scos la iveală relaţia dintre sonoritatea sensibilă a cuvîntului şi spiritualitatea semnificaţiei lui. Străduindu-se să desăvîrşească teoria creştinismului, Augustin defineşte cuvîntul drept un semn care se arată pe sine însuşi simţurilor şi totodată arată minţii ceva din afara lui. Devenit neîncrezător în universalele dogmatizate ale scolasticii, Roscelin consideră genurile şi speciile ca pe nişte cuvinte care nu se referă la nimic: pentru el nu există "albul" calului, ci doar un "cal alb". Consecvent ca nominalismul său, Roscelin înlocuieşte trinitatea - trei ipostaze ale aceleiaşi Persoane - cu triteismul - trei persoane distincte. În concepţia lui nu există cu adevărat decît individualul; restul nu este decît "flatus vocis". Întoarcerea la individual, la real, la natură a cerut-o şi Bacon, la începuturile epocii moderne, împotrivindu-se limbajului ritualizat al scolasticii. "Dar **idolii forului** - scria el - sunt cei mai supărători dintre toţi, idoli care s-au strecurat în intelect cu ajutorul cuvintelor şi numelor. Căci oamenii cred că raţiunea lor porunceşte cuvintelor. Dar şi cuvintele întorc şi reflectează puterea lor asupra intelectului: din această pricină filosofia şi ştiinţele au devenit false şi inutile. Cuvintele însă, fiind de obicei formate potrivit priceperii mulţimii, ele taie lucrurile după acele linii care sunt cele mai izbitoare pentru intelectul vulgar. Şi cînd un intelect mai ascuţit şi o mai îngrijită observaţie ar voi să schimbe acele linii pentru a le potrivi cu adevăratele împărţiri ale naturii, cuvintele se opun" (Francis Bacon, **Noul organon**, Bucureşti, 1957, p. 48-49). Pentrù a fi comprehensibilă, vorbirea trebuie să respecte regulile fonetice, lexicale şi morfosintactice ale limbii pe care o vorbeşte, dar, pentru a fi creatoare, trebuie să depăşească mereu sintagmele încremenite printr-o mai îndelungată folosinţă. În toiul crizei care a premers revoluţiei franceze, Condillac reuşeşte să înţeleagă că aptitudinea omului de a vorbi este înnăscută în vreme ce ideile nu sunt, că numai cine vorbeşte limpede poate gîndi corect şi nu invers cum credea Boileau, că ştiinţa este o limbă bine făcută.

Amploarea pe care a căpătat-o cercetarea limbajului în ultimele decenii este dătătoare de seamă atît pentru întinderea, cît şi pentru adîncimea crizei prin care trece societatea contemporană. Folosirea hipertrofiată a imaginii, mai ales în mişcare, în paguba vorbirii, dezvoltarea rapidă a mijloacelor masificante de informare, răspîndirea vertiginoasă a ultimelor ştiri pe întregul glob primejduiesc grav evoluţia culturii contemporane.

Cultura nu se poate dezvolta fără dialog. Dialogul - libertatea de a întreba, de a nega, de a afirma, de a inova - este principalul mijloc prin care cultura îşi autoreglează mersul înainte. Prin dialog se diferenţiază societatea în individualităţi capabile să aducă ceva nou. Dialogul dezvoltă gîndirea interlocutorilor, receptivitatea lor faţă de un alt punct de vedere, capacitatea lor de a corecta erori şi de a depăşi prejudecăţi. Desfăşurîndu-se în prezenţa interlocutorilor, dialogul nu comunică doar cunoştinţe, ci şi atitudini, stimulează, deci, nu numai activitatea intelectului, ci şi sensibilitatea participanţilor. Scrierea, pierzînd intonaţia, accentul, ritmul, debitul, mimica şi gesturile scade considerabil pregnanţa dialogului, cu toate mijloacele stilistice de care dispune. Menit să dăinuie atît în absenţa scriitorului, cît şi în absenţa cititorului, scrierea reprezintă deja o diminuare a dialogului. Înţelepţii antichităţii ştiau de ce refuzau să scrie: le era teamă de pierderea controlului asupra cititorilor necunoscuţi, care, dacă nu înţelegeau textul, nu mai aveau în faţă autorul pe care să-l întrebe şi care să-i lămurească. Dialogul este şi mai ameninţat de ploaia neîncetată cu informaţii pe care le transmit mijloacelor contemporane de comunicare. În vreme ce, prin dialog, oamenii comunică unii **cu** alţii, prin mass-media, cîţiva transmit informaţii tuturor. Slăbirea dialogului scade nevoia de meditaţie, leneveşte gîndirea şi restrînge viaţa oamenilor la trăirea efemerului cotidian. Lumea devine o suprafaţă veşnic mişcătoare **de privit**, fără adîncimi **de gîndit**. Impactul extaziant al imaginilor în continuă mişcare hipertrofiază viaţa exterioară în dauna celei interioare şi îi împinge pe oameni să alerge din ce în ce mai repede fără să mai ştie încotro.

Numai cultivarea dialogului, a discuţiilor, a dezbaterilor poate să frîneze masificarea, uniformizarea opiniilor, standardizarea gusturilor, deci, entropia care trage cultura spre o moarte informaţională. Nostalgia arhaică după indistincţia primordială de dinainte de ivirea opoziţiei dintre bine şi rău, frumos şi urît, adevăr şi eroare, drept şi nedrept se manifestă astăzi prin tendinţa de a şterge diferenţele dintre bărbat şi femeie: aceeaşi îmbrăcăminte, aceeaşi pieptănătură, aceleaşi podoabe, acelaşi comportament; aceeaşi tendiţă se manifestă şi în artă prin muzica zgomotelor, pictura petelor, sculptura obiectelor uzuale, dansul convulsiv, teatrul coborît în stradă, cinematograful violenţei gratuite... Repetiţia halucinantă a acelorași imagini şi cuvinte suspendă istoria şi inhibă creativitatea.

Tendinţei halucinante şi idolatrizante a imaginii nu i se poate opune decît forţa critică a cuvîntului: a citi nu înseamnă a **privi** litera, ci a **spune** cuvinte care pun în mişcare gîndirea.

Inventînd cuvîntul, omul a reuşit să se distanţeze de natura din afara dar şi dinăuntrul lui, să înceapă a o cunoaşte şi a-i impune valorile sale. Idealul nu este întoarcerea la indistincţia valorică a naturii, ci la umanizarea naturii prin cultură. Şi principalul mijloc în stare să stabilească şi să dezvolte legătura dintre materialitatea naturii şi spiritualitatea culturii este cuvîntul. Umanizarea este un proces asimptotic, care nu se termină decît odată cu omul.

Henri WALD

## *Cum e la alţii:*

# Azi, presa norvegiană

**De cîte ori o reglementare contrazice logica elementară sau bunul simţ se argumentează că aşa e şi în... şi aici urmează numele unei ţări cu o bună reputaţie în materie de democraţie. De obicei se omite să se prezinte legea în integralitatea ei, sau să se explice acel context care a determinat-o. Desigur, spaţiul, dar şi competenţa revistei noastre nu ne vor putea permite să acoperim integral aceste lacune de informaţie şi să clarifice distorsiunile – intenţionate sau nu; ne propunem totuşi să prezentăm, cînd le dobîndim, acele documente care exprimă cu precizie un punct de vedere într-una din problemele importante pentru opinia publică românească.**

### *Drepturile şi datoriile redactorului şef*

Redactorul şef trebuie să ţină întotdeauna seama de scopul ideal al presei; el trebuie să promoveze libertatea opiniei şi să lupte în măsura puterilor pentru ceea ce simte că este util societăţii.

Prin ziarul său redactorul şef trebuie să promoveze un schimb liber şi imparţial de informaţii şi opinii. Redactorul şef trebuie să dezvolte acea modalitate de gazetărie care diferenţiază precis pentru cititor prezentarea şi transmiterea informaţiei şi a faptelor, de opiniile şi aprecierea ziarului.

Se presupune că redactorul şef împărtăşeşte opiniile şi scopurile publicaţiei. Dar în interiorul acestui cadru el este autorizat să dirijeze liber şi independent departamentul redacţional şi activitatea de redactare, chiar dacă în anumite aspecte particulare ea nu este împărtăşită de editor sau de consiliul de administraţie. Dacă redactorul şef ajunge într-un conflict ireductibil cu opiniile de principiu ale publicaţiei, redactorul şef este obligat să demisioneze. Redactorul şef nu trebuie să permită niciodată să fie influenţat de opinii care contrazic propriile sale convingeri.

Redactorul şef poartă întreaga responsabilitate juridică a publicaţiei şi este personal şi integral responsabil pentru conţinutul ziarului. Redactorul şef dirijează şi este responsabil de activitatea colectivului redacţional şi el este legătura dintre acesta şi editor/ consiliul de administraţie. Redactorul şef îşi poate delega autoritatea în funcţie de împuternicirile sale. Ziarul poate desemna mai mulţi redactori şefi, inclusiv un redactor şef răspunzător de conţinutul reclamei.

(Document comun aprobat de *Asociaţia Editorilor Norvegieni* şi de *Asociaţia Naţională a ziarelor norvegiene*)
Semnat în 22 decembrie 1952, revizuit în 1973.

# *Dragi cititori,*

în prima săptămînă a lui 1994, **Dilema** va ajunge la 52 de numere, fiind nevoită să-şi aducă aminte că a trecut un an de la prima ei apariţie. Pentru că nu dorim să ne sărbătorim decît cu ajutorul prietenilor şi al inamicilor noştri, îi rugăm pe toţi cei care ne citesc cu plăcere şi pe toţi cei care se simt datori să fie cu ochii pe noi să ne răspundă la următoarele întrebări:

1. Care este, după părerea dumneavoastră, linia politică a revistei **Dilema?**

2. Ce v-a dezămăgit cel mai mult în privinţa formulei alese de noi şi a modului în care am reuşit s-o punem în practică?

3. Consideraţi necesară o asemenea publicaţie - aşa cum este ea după un an de existenţă - sau i-aţi dori să se transforme în altceva?

Bineînţeles, ne puteţi trimite şi răspunsuri la întrebări pe care nu vi le-am pus. Ne interesează dilemele dumneavoastră şi orice propuneri sînt binevenite. În măsura în care spaţiul tipografic ne-o îngăduie, promitem să publicăm opiniile primite la timp în numărul 52 al **Dilemei.**

*Redacţia*

"Motan m-aş fi dorit să fiu/ Cu coada-n sus, cu blana-n dungi,/ cu ghiare şi musteţe lungi/ cu-n ochi verzui şi-un ochi căprui"/

**(NICHITA STĂNESCU - Balada motanului)**

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 633.11.62 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile postale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 633.11.62, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.009.401.30.03 - BRCE
ISSN 1221-30-55

*CONSILIUL EDITORIAL:* Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
*REDACŢIA:* Magdalena BOIANGIU, Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Teodor SUGÁR (secretar general de redacţie), Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (red. şef adjunct)
*RESPONSABIL DE NUMĂR:* Ariadna ZECK
*CORECTURĂ:* Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
*TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:* Gabriela ANDREESCU, Florin MĂNESCU
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96

Anul I
nr. 51
31 decembrie 1993 -
6 ianuarie 1994
16 pagini 100 lei

# DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

# "EROAREA CA IZVOR AL SUCCESULUI"

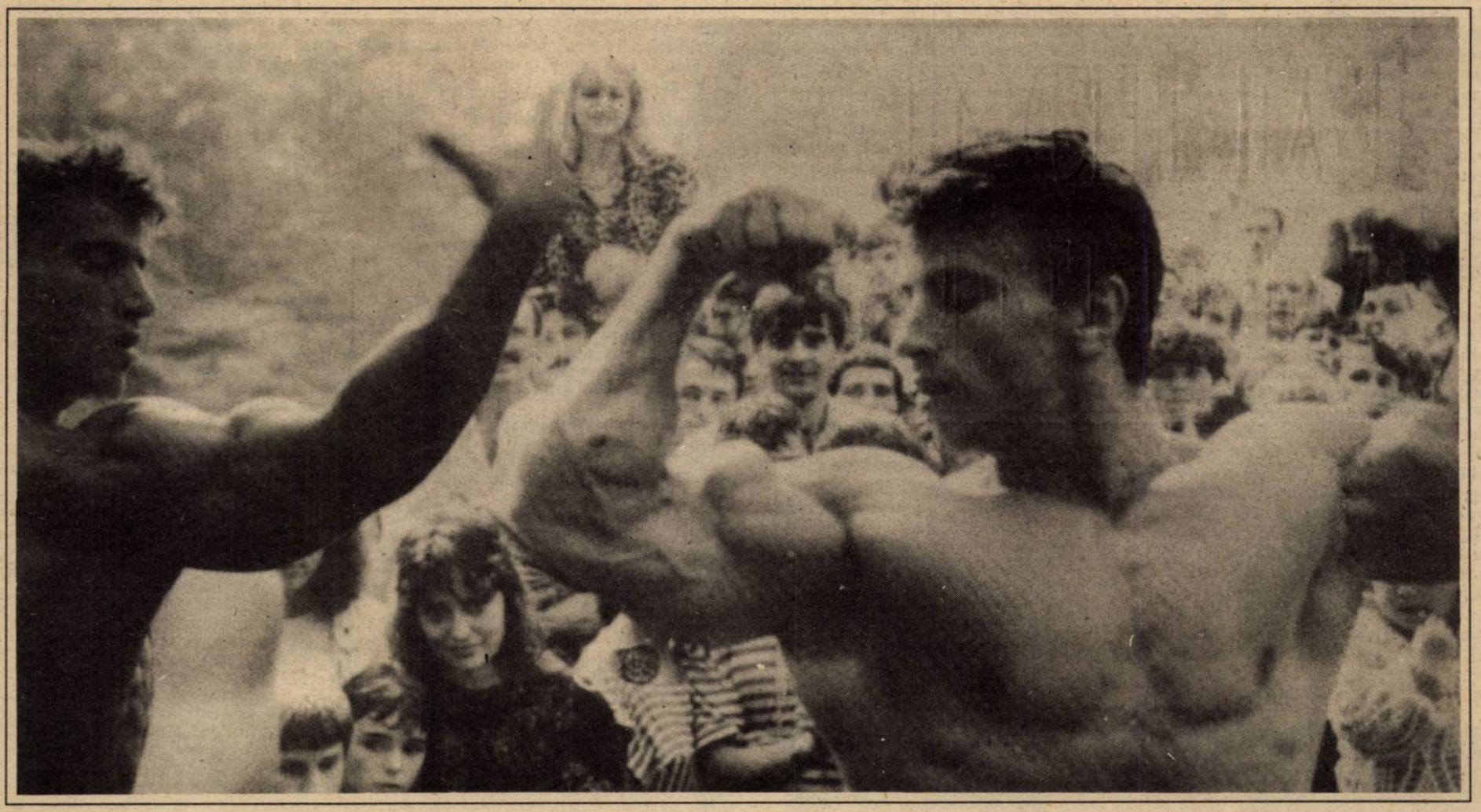

© C. Bumbuț

## Comentează, confirmă şi se supără:


- Dorel ŞANDOR, Adrian SEVERIN (pag. 6-7)
- H.-R. PATAPIEVICI, D. SOLOMON (pag. 8)
- Valeriu STOICA, Vasile GIONEA (pag. 9)
- Ilie ŞERBĂNESCU, Ana Maria SANDI (pag. 10)
- Stelian TĂNASE (pag. 16)


EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

*Efect de ecou*

# Prinţ sau cerşetor

Istoria a arătat că temeiul autorităţii supreme a monarhilor nu este legat de calităţile personale ale acestora. Au existat monarhi inculţi, lipsiţi de inteligenţă, imorali, străini de orice aptitudine administrativă sau politică . Atît timp cît toate aceste defecte "omeneşti" nu împiedicau desfăşurarea ritualului vieţii de la Curte, suveranul îşi păstra această întîietate ierarhică. Autoritatea sa era susţinută, deci, de altceva decît de calităţile obişnuite, şi anume de o proprietate **sui generis**, fără de care nu ar fi putut să se menţină în vîrful piramidei monarhice. Această calitate, spre deosebire de celelalte, trebuia să fie independentă atît de fluctuaţiile personalităţii suveranului (întrucît este om), cît şi de mobilitatea situaţiilor exterioare; trebuia să fie dincolo de spaţiu şi timp, dar să fundamenteze autoritatea supremă a monarhului.

Proprietatea este aceea, exprimată printr-o sintagmă veche, de a fi "os de domn". Ea este transmisă ereditar şi este o condiţie necesară pentru a avea dreptul la tron. În acest fel, descendenţa princiară devine o "calitate" care aparţine în chip **necesar** suveranului şi este o proprietate esenţială a lui. Independentă de viaţa interioară şi exterioară a regelui sau principelui, ea asigură stabilitatea politică şi socială; dublată de investitură, are caracter sacru şi face din monarh un reprezentant al puterii divine pe Pămînt.

Problema care se pune este aceea a realităţii acestei esenţialităţi. Faptul că monarhul este definit, printr-una dintre notele sale, ca avînd origini princiare, face din proprietatea amintită mai sus o trăsătură esenţială, dar relativă la modul de a-l defini pe suveran. Dacă ne-am închipui, însă, un individ despre care nu am şti nimic în privinţa rolului său într-o monarhie, l-am putea identifica, teoretic, ca suveran prin verificarea existenţei proprietăţilor sale esenţiale. Dacă acestea sînt numai rezultatul contingent al unei naşteri din anumiţi părinţi, şi nimic altceva, atunci, oricînd, un prinţ ar putea fi înlocuit cu un cerşetor printr-o falsificare a unor acte de naştere. În acest caz, a fi "os de domn" nu ar mai fi.o trăsătură esenţială, ci numai una contingentă şi nu ar mai justifica nici autoritatea supremă, nici deţinerea acestei autorităţi pe tot timpul vieţii. Criteriile de "încoronare" s-ar modifica, republica ar lua legitim locul monarhiei. (Trebuie precizat că, prezentînd lucrurile astfel, a apărut o aproximare, care, însă, nu schimbă cu nimic valabilitatea acestei interpretări. Şi anume: monarhul are, pe lîngă proprietatea de a fi "os de domn" şi pe aceea de a fi încoronat, investit, ceea ce îl diferenţiază de ceilalţi aristocraţi. Dar, proprietatea a doua este tot esenţială şi discuţia poate să-i fie aplicată într-o desfăşurare identică).

Dacă, dimpotrivă, monarhul ar avea o proprietate esenţială reală, aceasta ar constitui un argument suficient pentru a-l susţine în demnitatea şi privilegiile sale.

La nivel filosofic, chestiunea existenţei proprietăţilor esenţiale a rămas nerezolvată şi, precum în cazul oricărei probleme fundamentale, se poate chiar formula un principiu de indemonstrabilitate, care să fixeze caracterul permanent discutabil al unei poziţii esenţialiste sau antiesenţialiste. Existenţa proprietăţii esenţiale devine un obiect de credinţă pentru susţinătorul monarhiei şi o ţintă ce trebuie doborîtă pentru apărătorul republicii. Dar, cu cît cel de al doilea caută să desfiinţeze mai evident ca realitate obiectul credinţei primului, cu atît susţinătorul monarhiei va chema în sprijinul său argumentele inefabilităţii şi incomprehensibilităţii sacrului; credinţa va fi cu atît mai intensă, cu cît obiectul credinţei este mai puţin evident în realitatea sa.

E drept, a susţine monarhia şi un suveran – chiar bătrîn, fără urmaşi şi desprins de actualitate – este o atitudine ce presupune situarea pe o treaptă superioară spiritual, căci, o astfel de poziţie afirmă credinţa într-o realitate ideală, care nu are nimic din evidenţa empirică. Dar, în acelaşi timp, alegerea unei forme de guvernămînt este o problemă politică, şi o poziţie excesiv idealistă poate să fie neadecvată şi, mai mult, ineficientă. Iar aceasta, de asemenea, face ca alternativa monarhie-republică să rămînă, teoretic, discutabilă. Practic însă...

Sorin BĂIAŞU

© C. Bumbuţ

# 1001 greşeli

Am pus două întrebări unor studenţi şi altor persoane din diverse categorii profesionale:

1. ***Ce greşeli mai grave consideraţi că s-au făcut la noi după revoluţie indiferent de către cine şi în ce domeniu (politic, economic, legislativ, juridic, social etc.)?***

2. ***Care ar fi prima măsură reparatorie pe care aţi lua-o dacă aţi avea putere?***

**Alina Mungiu Pippidi** (redactor-şef "Expres")1. Cea mai mare greşeală de după revoluţie a fost să se creadă că acele cîteva zile de entuziasm reuşiseră să transforme un popor întreg. S-a greşit făcîndu-se din Ceauşescu ţapul ispăşitor al întregii perioade anterioare, ceea ce presupunea o rezolvare firească şi fără efort a tuturor problemelor societăţii româneşti după moartea lui. Aceasta ne-a scutit pe noi toţi de la a mai face vreun efort de evoluţie personală, în acelaşi timp continuînd să ne manifestăm indignarea că societatea nu evoluează ca întreg.

2. Aceasta e singura greşeală, ca să zicem aşa, colectivă. Păcate individuale sau de grup sînt nenumărate. Din această cauză nu există nici un răspuns posibil, care ar fi primul lucru de făcut. Ar fi necesare o mulţime de lucruri care să fie lansate simultan. În orice caz un prim lucru de făcut ar fi a-i demite pe toţi cei care trag de timp din aparatul de stat, fără nici un fel de discuţii, pe baza puţinătăţii numărului de certificate de proprietate emise, de proiecte de legi avansate etc.

**Bogdan Grabovski** (director al departamentului civic al Ligii Studenţilor; facultatea de Drept)

1.În aceşti patru ani , pe lîngă împărţirea societăţii în două, mineriade şi altele, puterea a făcut şi greşeala să compromită o serie de termeni cum ar fi economia de piaţă, de exemplu, ideea de naţionalism, de patriotism în sensul ei normal. Perceperea acestor termeni se face într-o optică greşită şi lucrul acesta va fi greu de îndreptat.

2. În primul rînd, m-aş ghida după principiul reîntoarcerii la ideile fundamentale care au guvernat societatea în perioada interbelică (unirea cu Basarabia, revenirea la Constituţia din '23 şi tot ceea ce decurge de aici).

**Preot Sandu Mehedinţiu** (paroh al bisericii Colţea)

1. Greşelile sînt diversiunea, ascunderea adevărului şi minciuna dusă la rang de virtute.

2. Ar trebui început cu descoperirea, scrierea şi învăţarea în şcoli, a adevăratei istorii a neamului românesc de acolo de unde a fost întreruptă în '47. Deci o informare în duh şi adevăr, aşa cum spunem noi în biserică.

**Niţescu Dan** (facultatea de Hidrotehnică)

1., 2. Mersul prea încet al reformei e o greşeală. Iar opoziţia greşeşte, nereuşind să atragă de fiecare dată atenţia cum trebuie, asupra greşelilor puterii.

**Chivu Laura** (studentă la Filozofie)

1., 2. Puterea şi-a îndeplinit toate scopurile fără greş. Numai ceilalţi au făcut greşeli. Vreţi exemple? Nu s-a strigat "regele Mihai" în decembrie '89,Doina Cornea a decomandat mitingul acela din zilele revoluţiei, pe motiv că ar fi fost o diversiune teroristă. Dan Iosif nu l-a împuşcat pe Verdeţ cînd a avut ocazia. Să vă mai spun ce trebuie reparat?

**Nistor Ovidiu** (student la Drept)

1., 2. Reducerea săptămînii de lucru şi perioada de prosperitate anterioară alegerilor din 1990 făcută în scopuri electorale, "favoruri " pe care nu ni le puteam permite şi pe care le plătim şi astăzi. Altă chestiune a fost scăparea de sub control a facultăţilor particulare. Nu ştiu ce şi cum se poate repara în ţara asta.

**Ion Carp** (inginer IPA)

1. Neadaptarea punctului 8 din proclamaţia de la Timişoara, mazilirea lui Mazilu de către **România Liberă**, acceptarea apariţiei **României Mari** cu acordul lui Petre Roman şi greşelile lui Radu Câmpeanu care sînt probabil la originea actualei structuri a Parlamentului. A mai fost o greşeală mare, participarea FSN-ului la primele alegeri din 1990.

2. Aş separa puterile prin numirea unor oameni independenţi în fruntea instituţiilor statului şi aş da legi suplimentare, care să consolideze separaţia. Aş adopta legea falimentului şi aş reconsidera legea 18 în sensul aplicării ei mai ferme şi mai fără confuzii.

**Manuel Dobrescu** (student la Drept)

1. Tratatul lui Iliescu cu Gorbaciov, care a dus practic la pierderea Basarabiei, ieşirea PNL-ului din Convenţie şi propunerea de a-l chema pe rege la preşedinţie, lucruri ce au spart unitatea opoziţiei.

2. Aş organiza cursuri cu populaţia pentru a mai schimba mentalităţile.

**Nae Constaantinescu** (medic şi om politic)

1. Aş vorbi mai degrabă despre greşeala în chirurgie, cînd tai ceva ce nu trebuie şi nu ai cum să mai repari. În rest, nu există greşeală irecuperabilă, dar există, vorba lui Liiceanu, împietrirea în greşeală, cînd aceasta nu poate fi recuperată fiindcă nu faci nimic ca să o dai la o parte. Asta ţine de prostie, de prejudecată...

2. În primul rînd mi-aş cere iertare acelora care au fost omorîţi şi aş spune apoi, cine i-a omorît.

**Preot Pavel Zuzu** (paroh al bisericii Domniţa Bălaşa)

1., 2. Greşită este iluzia că toţi cei care la revoluţie au pătruns în sediul CC ar fi revoluţionari. Un erou are alte roluri decît cele pentru care există răsplată cu posturi de Consilieri, miniştri sau postul de CAL TROIAN în organizaţii revoluţionare. De asemenea şi iluzia că Văcăroiu a fost desemnat de Iliescu pentru gospodărirea ţării, căci rolul lui a fost să impună puterea totală în toate pîrghiile de comandă, la toate nivelele. Într-un recent sondaj la TV s-a văzut că populaţia rurală habar n-are de politică. Au mers şi au votat în totală necunoştinţă de cauză. Se impune o organizare din partea partidelor din opoziţie, în sensul de a lămuri ţărănimea.

**Gabriel Zbârcea** (preşedintele Ligii Studenţilor, student la Drept)

1. Prima greşeală a fost asasinarea lui Ceauşescu, fără nici o bază legală, astfel că o mare parte din cea ce trebuia să aflăm este şi astăzi o necunoscută. Apoi au urmat celelalte, Tg. Mureş, 13-15 iunie etc.

2. Eu aş începe reparaţiile de la momentul decembrie '89, deci m-aş gîndi să aflu adevărul despre acele evenimente.

La sfîrşitul anchetei noastre am stat de vorbă cu **Bobby Torok, om de afaceri şi redactor la Uniplus Radio,** care ne-a mai relevat o mulţime de greşeli şi aberaţii, pe care le sintetizăm mai jos:

Nu se pune la dispoziţia investitorilor străini (prin concesionare) terenul pe care să-şi construiască fabricile,aceştia preferînd Bulgaria sau Ungaria; nu este cointeresată diaspora în afaceri cu ţara; guvernul se teme şi refuză viza regelui, chiar după ce acesta cedează spunînd că vine ca simplu cetăţean; în curtea palatului de la Cotroceni sînt tancuri, imagine dezastruoasă pentru investitori (cum s-ar imagina aşa ceva la Casa Albă); la competiţii internaţionale, precum **Romanian Tennis Open**, stau de pază soldaţi cu mitraliere în spate; România e probabil singura ţară din lume unde se plăteşte vamă la intrarea aurului; taxele vamale aberante duc la scumpirea ţigărilor străine, ceea ce va atrage şi scumpirea celor româneşti; numai la noi există **Duty Free** la intrarea în aeroport; o mulţime de măsuri se aplică retroactiv, iar contractele nu sînt respectate.; spaţiile comerciale stau goale, în vreme ce străzile se umplu de dughene; există cetăţeni români care cumpără bilete pentru Poiana Braşov, din Germania, prin intermediul rudelor, acolo fiind mai ieftin decît în ţară; şeful corpului de control al primului ministru a fost mare secretar de partid; consilierii preşedintelui au terminat Ştefan Gheorghiu; cursul dolarului nu e liberalizat.

Iartă-ne Domne greşelile noastre , că multe mai sînt!

A consemnat
Andrei MANOLESCU

**Propuneri de *Dilema* pentru viitor:**
**● Europa între proiecte şi recuperare (nr. 52, anul II)**
**● Două aniversări (nr. 53, anul II)**

# O altă "antologie a inocenței"

**Pe la mijlocul anilor '70, toată "lumea bună" a Bucureștilor vorbea despre orele de desen ale lui Dorel Zaica. Erau mai mult decît simple ore de desen: profesorul se ocupa - cu ingeniozitate și farmec - de educația vizuală a copiilor și, în fond, de buna lor educație în genere. Un episod de pedagogie normală (și tocmai de aceea eroică) într-o lume care nu se sfia să manipuleze candoarea pentru a obține "desăvîrșirea" spectrală a "omului nou". La un moment dat, dl. Zaica mi-a dat un caiet gros, de cca 200 de pagini, în care erau transcrise miile de răspunsuri ale învățăceilor lui la o sumedenie de întrebări formulate - nu fără o tandră viclenie - de el însuși. La aceste răspunsuri (aparținînd unor copii între 6 și 14 ani din anii școlari 1973-1978) se adăugau cîteva "exerciții impuse": elevilor li se cerea să improvizeze texte de "mică publicitate", "reclame", "afișe" etc. Sînt antologate, de asemenea, mai multe fragmente de scrisori. Nu știu dacă profesorul Zaica a valorificat în vreun fel rezultatul eforturilor sale de "culegător". Cît despre mine, am răsfoit încîntat caietul d-sale, după care, luat cu altele, l-am depozitat într-un sertar. L-am descoperit de curînd și am constatat că valoarea lui psihologică, istorică și literară a sporit imens în cei aproape douăzeci de ani care ne despart de perioada alcătuirii lui. Nu mă pot abține să ofer cititorilor noștri cîteva mostre, în speranța că dl. Zaica nu îmi va face obiecțiuni de "copyright". Meritul e, în întregime, al d-sale. Sîntem, confruntați cu un univers plin de haz, dar și de mizerie istorică. Amestecul de poezie curată, umor involuntar și poncif propagandistic al textelor spune ceva, spune foarte mult, despre epoca pe care am traversat-o cu toții, teferi sau mai puțin teferi, înainte de a ieși în stradă. E sfîrșit de an. Aniversarea revoluției din decembrie 1989 coincide, nostalgic, cu serbările Crăciunului, adică ale copilăriei. Elevii care au răspuns întrebărilor puse de profesorul Zaica sînt, dacă ne gîndim bine, generația revoluției. Ei sînt, deopotrivă, secțiunea tînără a electoratului de azi. E pasionant - și, adesea, înspăimîntător - să le cunoști preistoria...**

Andrei PLEȘU

**V. M., 7 ani:** Lingușitor e cînd lingi lingura, lingi farfuria și vrei să lingi și cratița toată.

**D. L., 7 ani:** Nu mîncăm ciorbă și dimineața pentru că s-ar consuma toată mîncarea.

**V. L., 7 ani:** Nemuritor e cînd sînt doi bandiți și trage cu pistolul, unul moare și celălalt rămîne în picioare, nemuritor.

**A. H., 7 ani:** Amenințare e cînd, dacă cineva nu face ce zice Nicolae Ceaușescu, el îl amenințează adică îl bagă la închisoare.

**A. C., 7 ani:** Hotărîre e cînd tovarășul Nicolae Ceaușescu vrea să meargă în altă țară și vorbește la telefon cu țara aia și le spune că vine.

**D. A. P., 7 ani:** Disperat e cînd un om se grăbește să vină acasă sau la servici.

**M. D., 10 ani:** Rîia e o boală care foarte greu te poți dispensa de ea.

**X., 11 ani:** Testamentul este cînd la capitaliști moare unul și lasă averea la copii. La noi nu e testament, pentru că nu are ce să lase omul.

**X., 6 ani:** Soldatul pe cîmpul de luptă are pfini la el. Se luptă și mușcă, se luptă și mușcă.

**X., 9 ani:** Soldații în timpul războiului fug cu doctorițele după ei. Doctorițele îi pansează cu ceva și le dă cu ceva, ca să nu se mai rănească.

**X., 10 ani:** Nicolae Ceaușescu de cîte ori ieșea de la Doftana, lua comuniștii cu el și căuta să-i inerveze pe hitleriști ca să plece.

**V. M., 7 ani:** Lux înseamnă cînd cumperi un scaun și cumperi și un fotoliu și poate vrei să cumperi și un studeu.

**I. C., 13 ani:** Se zice "noroc" la cel care strănută că obiceiul e din străbuni. Doi străbuni de mult mergeau unul pe lîngă ălălalt și unul din ei a strănutat. Celălalt i-a spus noroc pentru că a trecut pe lîngă el și l-a salvat, iar celălalt a crezut că așa se zice, noroc, atunci cînd strănuți și așa s-a transmis de la om la om și a devenit un sentiment de bună creștere.

**F. D., 7 ani:** Noi cînd strănutăm zicem hap-ciu pentru că alt cuvînt nu se mai pomenește. În altă țară ăia zic hap-cea.

**G. M., 12 ani:** Politica e un fel de spionaj.

**G. O., 10 ani:** Politica înseamnă să vorbești numai despre popor.

**V. L., 7 ani:** Răbdare este cînd un om se duce la măcelărie și trebuie să mai stea.

**F. S., 7 ani:** Cînd ia un copil o bomboană sau o prăjitură și deschide apolitania zice: "Tată, uite ce lux am aici".

**G. M, 12 ani:** Răbdarea este fenomenul care îi dă posibilitatea unui om să tacă din gură.

**A. C., 8 ani:** Ministru e un om care a învățat zece clase și s-a dus la serviciul de miniștri.

**A. P., 8 ani:** Minister înseamnă cînd scrie ceva și se duce la un om și omul ăla îl trimite la alt om.

**V. N., 7 ani:** Țăranii sînt oameni de la țară care n-au iaurt și noi cînd mergem la țară le ducem iaurt și caşcaval și brînză.

**R. C., 6 ani:** Comuniștii sînt ăia care umblă cu fanfara.

**G. G., 6 ani:** Libertatea este cînd se învoiește duminica de la servici.

**A. I., 7 ani:** Nouă ne ies aburi din gură iarna, că ne uităm la televizor și razele televizorului radiază și ne încălzește.

**Gh. C., 8 ani:** Cinstea e cînd un om îi face o treabă la o femeie și femeia îl cinstește.

**D. Z., 9 ani:** Respect înseamnă să te scoli și să stea babele pe scaun.

**V. G., 7 ani:** Respect înseamnă cînd un băiat se duce la o doamnă și îi face tot ce spune.

**D. Z., 9 ani:** Unii oameni fluieră cînd sforăie că se gîndește la ziua de mîine și fluieră a pagubă.

**D. D., 8 ani:** Răscoală înseamnă cînd părinții noștri nu găsesc bani și atunci răscolesc ca să găsească.

**F. G., 7 ani:** Femeile plîng mai ușor, că eu am venit cu mămica odată la unu seara și tătucu nu ne-a lăsat să dormim pînă la patru dimineața. El ședea pe mașina de cusut și bea cîte un pahar de vin fără sifon și mama plîngea și zicea că întîi am fost la nașu și după aia la Nea Marin.

**A. C., 8 ani:** Arta înseamnă mileuri naționale, căni naționale și care nu le poți să le reproșezi nimica.

**C. N., 9 ani:** Partidul înseamnă mai mulți oameni adunați și în loc să le spună oameni, le spune partid.

**Scrisoare** (cu ortografia semnatarului ei): Bunico înainte cu 3 zile de a sosi "1977" mam dus la noi la complex la noi și am cumpărat 4 cuti cu compot de portocale din Kina în seara de anul nou cînd am desfăcut o cutie am constatat că era compot de piersici și nu de portocale. Cînd m-am dus să reclam în cartea de sugestii și reclamați, directorul alimentarei respective a spus că lipsește această carte din 1975 mă mir alți oameni unde or fi reclamat. La Mulți ani, Romeo.

**- Va urma -**

(la această rubrică sau la altele)

© C. Burnbut

# Simple note (IV)

Vara anului 1989 (august): un cunoscut poet și jurnalist publică, într-un săptămînal bucureștean, un articol în care cere ca Monicăi Lovinescu și lui Mihnea Berindei **să li se sfărîme gurile, să li se rupă gingiile și să li se smulgă dinții.**

Este exact, absolut exact ceea ce ordonase Ceaușescu în urmă cu vreo 12 ani, să i se facă Monicăi Lovinescu: **să i se rupă gura.**

Să fie stîlcită, desfigurată, să nu mai poată vorbi. Nu omorîtă: schilodită.

Ceaușescu dăduse acest ordin în secret. În mare secret: nu voia să se compromită. De aceea s-a și apelat, pentru executarea ordinului, la interpuși neromâni. Monica Lovinescu a fost agresată de un "comando" arab chiar în pragul locuinței ei din Paris și numai printr-o întîmplare a scăpat de schilodire. A fost dusă la spital în comă...

După 12 ani de la atentatul pus la cale din ordinul secret al "cîrmaciului", poetul și jurnalistul binecunoscut, aflat într-o relativă dizgrație, preia public și pe cont propriu nu numai dorința de răzbunare a idolului său (fiindcă îl adoră pe "cîrmaci"), dar și forma acesteia: în articolul său el cere, sub semnătură, ca Monicăi Lovinescu și lui Mihnea Berindei **să li se sfărîme gurile, să li se rupă gingiile și să li se smulgă dinții.**

Dar nu, nu pentru activitatea lor anti-comunistă și anti-ceaușistă, nicidecum. Binecunoscutul poet și jurnalist este înfuriat pe Monica Lovinescu și Mihnea Berindei, în vara anului 1989, din cu totul alte pricini.

Din pricini apolitice.

Apolitice, dar patriotice.

În vara anului 1989 conștiința binecunoscutului poet și jurnalist este incendiată de concluzia că Monica Lovinescu și Mihnea Berindei îl denigrează... pe Mihai Viteazul. Neputînd suporta acest ultragiu, cere pedepsirea vinovaților: **să li se smulgă dinții.** O pedeapsă, și ea, fără nici o legătură cu ordinul secret dat cîndva de Ceaușescu; binecunoscutul poet și jurnalist s-a inspirat, o și spune în articolul său, numai și numai din pățania lui Sinan Pașa la Călugăreni.

Nici o legătură cu prezentul.

Nici o legătură cu politica.

Nici o legătură cu ordinul dat cîndva de Ceaușescu.

Doar patriotism.

Numai și numai patriotism.

***

* BELZEBUT, pentru creștini, este căpetenia demonilor. A fost, la origine, numele unei vechi divinități siriene și însemna, etimologic, "stăpînul mușteloor".

Mușteloe satanice.

***

* TOT despre muște: "Cînd deschizi ușa, intră mușteloe" (Deng Xiaoping). Să fie înțelepciunea tradițională chineză? Să fie experiența revoluționară?

***

* INVAZIA de "muște" de după marile răsturnări sociale și politice; "mușteloe" postrevoluționare; mușteloe flămînde și mușteloe sătule, musca la arat; "cine se ia după muscă, ajunge la bălegar" (Anton Pann); mușteloe care fac pe lebedele; musca-leu și musculițele pe post de vulturi.

Mircea IORGULESCU

*Puncte de vedere*

# ISTORIA MIŞCĂRII LEGIONARE. BREVIAR (XII)

Legiunea trăia fenomenul inedit de partid ajuns la putere, în care nu numai noii aderenţi, dar şi destule cadre vechi îşi erodau idealimsul doctrinar datorită tentaţiei banului şi a rapidei îmbogăţiri. Iar în nesiguranţa dăinuirii regimului instaurat, pofta de îmbogăţire trebuia satisfăcută rapid, cu orice mijloace. Degeaba scriau gazetele legionare despre jertfă, dreptate şi crez, încercînd să-şi educe contingentele pentru că jos, la bază, (şi, adesea, chiar mai sus), acţiona, vorace, pofta de înavuţire neîntîrziată. Apoi, devenind peste noapte partid de guvernămînt, membrii Legiunii, nutriţi şi cu ideea că înfăptuiesc o revoluţie naţională, nu mai ţineau seama de lege şi ordine, socotind că dispoziţia unui comandant sau propria vrere ţine loc de normă juridică. Va fi, acest haos generalizat şi domnia bunului plac instaurate de legionari, unul din asprele reproşuri ale lui Ion Antonescu, sporind tensiunea dintre Sima şi general, care chema, mereu, - inclusiv în şedinţele Consiliului de Miniştri - la ordine şi legalitate.

Este cu totul semnificativ acest comunicat al generalului Antonescu publicat în ziare la 8 octombrie 1940. "Unele elemente îmbrăcate clandestin în cămaşă verde şi altele cu false tocuri de ziarist la ureche, merg din casă în casă şi din întreprindere în întreprindere, în Capitală şi în ţară, pentru a ameninţa, a teroriza şi a stoarce bani. Preşedintele Consiliului de Minştri roagă pe toţi cari au fost sau vor mai fi atacaţi de aceşti piraţi să nu se lasă intimidaţi şi să anunţe imediat Siguranţa Statului. Nu poate fi adevarăt legionar acela care calcă ordinul meu şi care iese din legea statului, din legea ordinei şi din legea omeniei. Cercetarea de orice natură, într-un stat de ordine, cum este acela naţional-legionar pe care-l voim, nu o poate face decât organele create de lege şi pedeapsa, pentru orice faptă, nu o poate aplica decît justiţia. Altfel deschidem poarta anarhiei şi pe ea va intra furtuna care va spulbera totul şi fără alegere... Oricui ar aparţine omul ca credinţă, el este tot om, şi legionarul adevărat nu trebuie să uite aceasta. Cine nu ascultă de această poruncă trebuie să ştie că compromite noul regim. În consecinţă, va fi socotit ca duşman al regimului şi tratat ca atare, oricine se abate de la această cale. Regimul trebuie să triumfe, dar numai pe căi legale. Altfel este pieirea tuturor. General Antonescu" (**Porunca Vremii**, IX, nr. 1766 din 8 octombrie 1940).

Iar solemnităţile, paradele, oficierile se ţineau lanţ. După manifestările din septembrie, la 6 octombrie are loc, la Bucureşti, ceea ce s-a numit marea demonstraţie de forţă legionară, cu participarea a peste o sută de mii de cămăşi verzi care defilează în faţa lui Antonescu şi a lui Sima. Radu Mironovici, comandant al Bunei Vestiri, e prezentat ca organizator al manifestaţiei. La 27 octombrie sînt reînhumate, la Predeal, osemintele legionarilor ucişi în lagărul de la Vaslui. La 8 noiembrie, o mare festivitate şi manifestaţie în capitala Moldovei, proclamă Iaşul oraş al Mişcării legionare. Apoi, în cursul lunii noiembrie, începe şi se încheie revizuirea proceselor lui C. Z. Codreanu. La 30 noiembrie, la Mausoleul de la Casa Verde din Bucureşti, are loc reînhumarea rămăşiţelor pămînteşti ale lui C.Z. Codreanu, ale decemvirilor şi nicadorilor. Firește că procesiunea s-a făcut printr-o mare demonstraţie. Şi n-am citat decît cîteva dintre cele mai răsunătoare manifestaţii. În sfîrşit, Mişcarea condusă de Sima reia tradiţia organizării taberelor de muncă, a colectării fierului vechi (se numea, desigur, "bătălia pentru fierul vechi") iar, după cutremurul din 10 noiembrie, echipe de legionari lucrează, activ, pentru înlăturarea dărămăturilor şi salvarea eventualilor supravieţuitori.

Vindicta a fost ţelul urmărit de legionari chiar de la instalarea lor la putere. Voiau, aşadar, să-i pedepsească pe cei ce iniţiaseră şi conduseseră prigonirile legionarilor în anii 1938-1940. În **Cărticica şefului de cuib**, la punctul 84, se spunea: "Primul punct de program legionar. Dacă vă întreabă cineva ce este **jurământul pentru pedepsire**. A doua zi după victoria legionară se va constitui **Tribunalul excepţional** - care va chema în faţa lui şi va judeca pentru trădare de patrie:

a) pe toţi jefuitorii banului public

b) pe toţi cei ce au primit mită înlesnind afaceri

c) pe toţi cei ce, încălcînd legile fundamentale ale ţării, au persecutat, au închis, au lovit pe legionari sau în familiile lor. Orice funcţiune ar deţine, de la jandarm pînă la ministru, nimeni nu va scăpa acestei judecăţi.... Naţiunea română, conştientă de drepturile ei, va începe viaţa cea nouă **prin pedepsirea legală**. Acest ceas îl **aşteptăm** şi răbdăm. Fără acest **ceas al pedepsirii** nu este posibilă nici o refacere în această ţară". (Corneliu Zelea Codreanu, **Cărticica şefului de cuib**, 1937, p. 86) Şi căpitanul legionarilor nu prevestise, în 1937, omuciderile violente din 1938 -1939. Printre legionari se agita ideea că al lor Căpitan ar fi lăsat ca voinţă testamentară ideea că, după venirea la putere, li se va îngădui un termen de 24 de ore pentru acţiunea de pedepsire. Voiau ardent să-şi răzbune suferinţele şi, mai ales, pe camarazii ucişi, printre care se afla chiar Căpitanul. Cereau imperativ împlinirea **pedepsirii**, promisă sigur de Căpitan în **Cărticica**... Dar se împiedecau de intransigenţa lui Antonescu. În loc de pedepsire, acesta a dispus, la 30 septembrie, aşezarea sub regimul domiciliului obligatoriu a unor foşti demnitari. Legionarii au văzut în asta mai curînd o punere la adăpost, şi, în general, îl acuzau pe general că urmăreşte cocoloşirea adversarilor Legiunii. Grigore Manoilescu, directorul **Bunei Vestiri**, a scris chiar articolul **Cu mănuşi**, în care denunţa această politică de apărare a foştilor demnitari vinovaţi de prigonirea şi uciderea legionarilor. Antonescu s-a supărat şi Legiunea a fost nevoită să schimbe conducerea gazetei. (director Al. Constant, prim redactor, Horia Stamatu). Firește că au fost arestate unele persoane, foşti demnitari şi unii socotiţi implicaţi direct în asasinarea unor legionari. Dar Antonescu cerea judecarea lor şi apoi pedepsirea iar legionarii, impacienţi, vedeau în aceasta o tergiversare vinovată menită să-i apere pe prigonitorii lor. Impasibil, Antonescu se revendica de la principiul legalităţii, din litera căreia declara că nu se abate. Tensiunea dintre cele două tabere aliate lua proporţii.

Z. ORNEA

© C. Bumbuț

*Cronica Parlamentară*

# Final de sesiune

Pentru Parlament, 1993 a fost anul moţiunilor. Fideli rimei - "nici o sesiune fără moţiune", lansată de "luptătorul" Dinu Patriciu, opozanţii senatori şi deputaţi au dus o luptă de partizani, de guerilă, mai mult gîdilînd decît hărţuind cetatea majoritarilor, care în aceste condiţii n-au făcut altceva decît să reziste la putere. Aşa că operaţiunea de legiferare, altfel principala menire a Parlamentului, a rămas la voia întîmplării, să umple pauzele dintre disputele politice. Corupţia şi evenimentele din decembrie 89 au stat la "baza" formării a două Comisii care au audiat martori şi suspecţi cu nemiluita, au făcut şi ceva rapoarte, dar nimic şi nimeni nu s-a schimbat în România. Parlamentul, ca putere în statul de drept, a rămas separat, ce-i drept, dar de propriul electorat.

Finele Sesiunii şi anului au prins Parlamentul în cursul unor legi în sfîrşit importante, dar care din diferite motive nu pot fi terminate. Astfel, Codul Penal - în fapt doar o revizuire a lui - s-a împotmolit undeva, între articolele 200 şi 236, acestea, deşi votate de plen, urmînd să fie rediscutate în urma presiunilor exercitate de opoziţie, întreaga presă şi condiţiile stipulate pentru aderarea la mult doritul Consiliu al Europei, pentru care drepturile omului sînt tot ce poate fi mai important.

Articolul 200, privitor la regimul homosexualilor în România, a "scandalizat" mare parte din gruparea majoritară, dar şi o parte din parlamentarii opoziţiei, pe motiv că admiterea, legiferarea homosexualităţii, ar veni în contradicţie cu tradiţiile poporului român, popor creştin "care de pe vremea dacilor şi romanilor trăieşte curat". Dar dacă România a semnat actul de aderare la Consiliul Europei, acum trebuie să găsească o soluţie care să împace şi capra şi varza.

Articolele 205, 206 şi 236, privitoare la "regimul juridic, ba chiar penal" al presei, prin incriminarea aşa-ziselor delicte de presă – insulta, calomnia, batjocura – trimit ziariştii de-a dreptul la puşcărie. Şi aici, reacţiile interne şi internaţionale au "pus pe gînduri" legiuitorul.

O altă lege cu probleme este cea a impozitului pe venitul agricol, care dovedeşte, prin conţinutul ei, că se referă de fapt la proprietate, la pămînt, care în bună parte nici nu a fost dat înapoi ţăranilor, siliţi astfel să plătească impozit pe ceva ce nu au încă! Nemaivorbind de faptul că o impozitare a veniturilor, sau a profiturilor, cît şi a pămîntului, acum, cînd ţărănimea de-abia se reface, provoacă o stagnare gratuită a acestui proces, determinîndu-i pe ţărani să nu mai producă decît pentru necesităţile lor. Nesiguranţa în ceea ce priveşte proprietatea asupra pămîntului, ca şi cum nu ar fi fost de ajuns că agricultura este destul de timid modernizată pentru cîte nevoi sînt în ţară. Firesc, opoziţia, şi nu numai, a cerut ca în această perioadă de tranziţie a economiei româneşti, de edificare a unei clase cît de cît înstărite, atît în agricultură, cît şi în industrie să se renunţe la orice formă de impozitare. Recent introdusa pe ordine de zi lege a sponsorizării suferă de acelaşi defect şi anume, grija statului pentru impozitare şi mai puţin pentru sponsorizare, care e scopul legii.

Practic, cum e formulată legea, sponsorul şi sponsorizatul sînt priviţi ca nişte "vînduţi" capitalismului sălbatic şi ca un amestec în treburile statului (care oricum nu e în stare să susţină singur cultura, sportul, cercetarea etc). Normal, legea a rămas de căruţă. Aşa că, ura şi la gară. Poate în ianuarie o sesiune extraordinară pentru F. M. I.

Petru IONESCU

# Mesaj la aniversare

Aparent, cea de-a patra aniversare a revoluţiei a semănat identic cu precedentele: coroane de flori, mitinguri de protest, discursuri lacrimogene şi lacrimi fără speranţă, promisiuni că adevărul va ieşi la iveală şi întrebări dure pentru criminalii ajunşi mari judecători. Şi totuşi, unui ochi atent nu-i pot scăpa diferenţele: raportul de forţe s-a schimbat, învinovăţirile grave vin din altă direcţie decît dinspre opoziţie. Viguroşii apărători ai fostului regim s-au transformat din **toleraţi** în **intoleranţi** iar reprezentanţii puterii - condamnaţi din '90 încoace de către revoluţionari că **au trădat revoluţia** - sînt astăzi acuzaţi că **au trădat ţara**. Securitatea nu mai există dar ea îşi joacă abia acum "marea carte": "vinde" presei libere documente compromiţătoare pentru cei ajunşi astăzi în funcţii-cheie, inclusiv bilete de avion pe ruta Bucureşti-Moscova şi înregistrări ale radio-convorbirilor purtate de piloţii elicopterelor personale ale lui Ceauşescu. Lupta a căpătat accente ameninţătoare, revoluţionarii sînt, ca şi acum patru ani, doar o materie primă pentru explozii, diversiuni, răsturnări de scor şi zarvă mediatizată. De fapt, înăuntrul aparatului "recondiţionat" cu aceleaşi piese, rotiţele mici au început să le zgîrie pe cele mari. Informatorii de ieri îi reproşează Procuraturii militare, pe micul ecran, că nu vrea să ajungă la capătul firului pentru că odată cu ucigaşii din decembrie '89 ar ieşi la iveală ţesătura unui complot. Calculul contrarevoluţionarilor e simplu: acum patru ani, poporul român ar fi primit cu braţele deschise "ajutorul" lui Gorbaciov, ba chiar l-ar fi rugat - prin mesageri speciali - pe "fratele mai mare" să ne scape de dictator. Acum însă, sentimentele antiruseşti au ajuns la paroxism şi cum i-ai putea lovi în plin pe cei ce au luat locul adulatului "geniu carpatin" decît dovedind că ei au beneficiat de "aprobările" duşmanului nostru tradiţional? Odată convinşi că nu dragostea pentru democraţie i-a făcut pe adversarii fostului secretar general să-i dorească moartea, vom accepta uşor şi cealaltă jumătate a "lecţiei": numai Ceauşescu a ştiut să-l înfrunte pe "Ivan", numai cei care îl regretă şi azi sînt capabili să se afle la cîrma intereselor naţionale, pentru că aleşii la ultimele alegeri sînt vînduţi Moscovei de acum cinci ani iar candidaţii opoziţiei s-au vîndul ungurilor ori evreimii imediat după căderea dictaturii. Ca să ajungă aici, războinicii naţionalişti au profitat de spaimele ori de idiosincraziile prezidenţiale, de presbitismul bătos al partidelor istorice, de narcisismul adolescentin al primelor cabinete, de mediocra derută a celor următoare. "Jocul politic democratic" în care au fost primiţi cu braţele deschise nu e pentru ei decît o arenă a răzbunării: au cucerit-o cu paşi mici şi cu o viclenie exersată decenii de-a rîndul. Au fost la început cuminţi, rugători, apolitici şi "patrioţi". Au devenit apoi partide-satelit (PDAR), sau partide-tampon (PRM), colaboratori întru reformă şi integritate naţională (PUNR) sau parteneri loiali în meciul cu opoziţia (PSM). Au făcut de toate pînă şi-au văzut sacii în căruţă: i-au calomniat pe intelectualii disidenţi, l-au "judecat" pe regele Mihai, au ciomăgit cu exces de zel echipa Roman. Acum sînt pregătiţi să constate că Gherman doarme în Senat, că Năstase merită să stea pe coji de nuci, că preşedinţia nu e chiar o instituţie stabilă dacă se supără pe ea admiratorii înarmaţi ai trio-ului Funar-Vadim-Păunescu. Dincolo de sclipiciul şantajelor, dincolo de sperietoarea alegerilor anticipate şi de promisiunea moţiunii de cenzură ce va să vină prin februarie tocmai dinspre cei care au respins-o în decembrie, se află miezul adevăratei probleme: dacă reforma nu reuşeşte înainte ca răbdarea omului de rînd să ajungă la capăt, e uşor de demonstrat că Nicolae Ceauşescu a fost un erou iar succesorii săi sînt trădători de neam. Sîntem în faza **care pe care** şi încleştarea politică nu mai are nimic de-a face cu vocabulele **Putere** şi **Opoziţie**. Prin mesajul adresat ţării în seara zilei de 22 decembrie, preşedintele Ion Iliescu a recunoscut că nu-şi mai poate permite să ignore acest adevăr.

"Destinul societăţii româneşti depinde vital de succesul reformei economice", ne-a spus şeful statului, spunîndu-ne de fapt că actuala configuraţie parlamentară e nici mai mult nici mai puţin decît comună condamnare la moarte. Cine s-a gîndit însă la destinul ţării cînd a oferit reformiştilor cheia tuturor deciziilor legislative? Ştia formaţiunea de guvernămînt că aliaţii vor transforma rolul lor de furnizori de voturi absolut necesare într-o luptă pe viaţă şi pe moarte împotriva mersului înainte al României? Ştia opoziţia parlamentară ce anume înseamnă să laşi cîmp liber de acţiune Partidei Naţionale, cu programele, cu oamenii şi cu trecutul lor care leagă o parte a armatei de o parte a fostei securităţi? Acum, soluţia guvernului de coaliţie e susţinută şi de sondajele de opinie şi de sindicate şi de PUNR şi de Convenţia Democratică, şi de preşedinţie şi de unii lideri ai partidului de guvernămînt. Negociatorii pot fi însă repede împinşi spre încăierare de către profesioniştii în crearea conflictelor ireconciliabile. A trecut "pericolul" venirii regelui în ţară, a trecut "provocarea destabilizatoare" de la Alba Iulia, a trecut dezbaterea moţiunii care a avut printre altele rolul de a-i asmuţi încă o dată şi tare de tot pe cei din dreapta sălii parlamentare împotriva celor din stînga şi viceversa. Lucrurile nu se vor opri însă aici iar taberele care azi par dispuse să caute o înţelegere sînt prea uşor de convins că e de datoria lor să adîncească prăpastia care le desparte. Aliaţele încheiate cu inconştienţă sau cu bucurie nu se pot rupe decît dramatic şi compromiţător. De partea cealaltă, fariseismul ţine loc de morală şi prefăcătoria de liant politic, aşa încît recunoaşterea adversităţilor din interiorul Convenţiei e un pas aproape nepermis. Păstrarea **statu-quo**-ului poate fi considerată, şi de data aceasta, cea mai comodă şi mai puţin scumpă dintre alternative. Cunoscînd bine psihologia tuturor celor care nu se pot salva pe ei înşişi decît dacă salvează împreună economia ţării, antireformiştii au încă timp şi au mai ales "metode verificate" pentru a împiedica realizarea mult rîvnitului pact politic şi social.

ELENA ŞTEFOI

## De jur împrejur

# REZUMAT

În primăvară, înfrîngerea electorală a socialiştilor în Franţa a provocat un val de comentarii despre "moartea stîngii" şi epuizarea resurselor ei de a oferi soluţii reale de guvernare într-o lume în care convulsiile crizei par a fi devenit normalitatea. Apoi, conflictele sociale, protestele populare împotriva încheierii acordurilor GATT păreau a spune că alegătorii care au votat la dreapta vor o politică de stînga. Victoria relativă a socialiştilor în Spania şi cea peste aşteptări a celor din Grecia sugerează că în ochii alegătorilor mesajul ideologic depinde foarte mult şi de persoana care îl transmite (Gonzalez) şi că purgatoriul opoziţiei îmbunătăţeşte radical imaginea omului politic (Papandreu).

Alegerile din Polonia au dat foştilor comunişti majoritatea, ei promiţînd că vor asigura bunăstarea fără să impună partidul unic şi dictatura proletariatului. În Italia alegerile locale au sancţionat scandalurile puterii, legitimînd marginile spectrului politic. În Germania diverse scrutinuri locale scot deasemeni din obscuritate lideri şi formaţii extremiste, care dacă ezită încă în faţa lozincii "Germania peste tot", adună capital electoral cu "Germania e a germanilor".

Intrarea lui Jirinovski pe scena politicii mondiale atrage atenţia asupra erorii de a judeca Rusia conform unor standarde care nu i se potrivesc, Democraţia presupune informaţie şi nici o opţiune nu poate fi corectă în absenţa unei cunoaşteri - fie şi superficiale - a termenilor între care trebuie să alegi. Într-o campanie electorală grăbită, care se adresa unui popor care n-a ales niciodată, informaţia a fost înşelătoare, mincinoasă, cu lacune, ambiguă. Supărat, Elţîn îi schimbă pe conducătorii televiziunii şi face curat în corpul de consilieri - considerînd probabil că aceştia sînt vinovaţi pentru neplăcuta surpriză ieşită din urne.

În ajunul alegerilor, opoziţia din Serbia, al cărei discurs agresiv a devenit greu de diferenţiat de cel al puterii, a împărţit pîine şi alte alimente pe gratis. Coada era kilometrică. Oameni de toate condiţiile aşteptau liniştiţi pomana, zîmbeau doamnei Draşkovici, şi a doua zi au votat pentru adversari, asigurînd socialiştilor lui Miloşevici o majoritate mai mare decît cea dinaintea suspendării Parlamentului.

Comerţul se dezvoltă conform regulilor lui, se semnează tratate importante: NAFTA, GATT, Maastricht

La Sarajevo este încălcat al 528-lea acord de încetare a focului, semnat la Geneva. Azerbaidjanul declanşează contraofensiva încercînd să recupereze ceva din teritoriile ocupate de armeni, trupele ONU se retrag din Somalia, acordul de pace dintre Israel şi OEP este sfidat de violenţe care îl pun sub semnul întrebării.

Hărţuită de indiscreţiile presei Lady Diana se retrage din viaţa publică, Bill Clinton se apără de acuzaţiile unor foşti poliţişti din Arkansas care susţin că l-au văzut cînd şi-a înşelat nevasta, Michael Jackson susţine şi el că e nevinovat, Jirinovski face ski în Austria, la Bonn sediul guvernului (pustiu din cauza sărbătorilor) a fost pus la dispoziţia sinistraţilor. Nu e singurul loc din lume în care sinistraţii ţin loc de guvern.

MAGDALENA BOIANGIU

## Presa despre...

# Vinerea revoluţionară

În decembrie, febra aniversării se întinde din Piaţa Universităţii în studioul 4 al Televiziunii, din unităţile militare în Dealul Mitropoliei şi din amvoanele bisericilor de ţară în paginile coloanelor de ziar. Ni se aduce aminte că am fost uniţi sau naivi, vînduţi sau cumpăraţi, înşelaţi sau magnifici. Li se aduce aminte că au complotat, că au furat idealuri, că au deturnat sensul marilor sacrificii. Sînt pomeniţi martirii morţi din greşeală şi martirii morţi la datorie, "tovarăşul şi tovarăşa", teroriştii şi disidenţii, timişorenii şi CPEx-ul, feseniştii dintîi şi toţi cei strîns uniţi în jurul noilor structuri de putere. "Tovarăşi, rămîneţi pe locurile voastre!" a comandat şeful suprem în 21 decembrie 1989. "...Şi mulţi au rămas pe locurile lor", constată cu maliţie bine dozată dar fără spirit autocritic **Adevărul** din 21 decembrie 1993. Din aceeaşi pagină aflăm că "Dosarul Otopeni 1989" a ajuns în instanţă şi că la "Timişoara, după 4 ani, numărătoarea e neschimbată: 119 morţi - 495 răniţi - 2 (doi) vinovaţi. Unul dintre ei va fi eliberat curînd pe caz de boală". Trecînd peste ambiguitatea ultimei afirmaţii, să ne întoarcem la întrebările casetei introductive a grupajului aniversar: "Ca într-o oglindă curată, lucrurile păreau limpezi cu patru ani în urmă. Trecerea timpului pare însă să le fi complicat, încetoşînd tabloul evenimentelor şi tulburînd apele memoriei. Este oare un asemenea proces eroziv de neocolit, este el oare un blestem ce însoţeşte obligatoriu clipele de cotitură ale istoriei?"

Răspunsul, dacă ar fi să-l căutăm, are cel puţin atîtea feţe cîte publicaţii avem răbdare să răsfoim. **Evenimentul zilei** din 22 decembrie pune în balanţă informaţii despre cum a fost atunci şi cum se înfăţişează prezentul: "Acum patru ani, Elena Ceauşescu i-a spus lui Victor Stănculescu: «Victoraş, ai grijă de copii!» Şi Ion Iliescu a avut." Ca să înţelegem odată că democraţia nu ne-a adus nimic în plus, acelaşi cotidian îşi face datoria şi constată pe trei coloane în colţul din stînga-sus: "Ca şi pe 21 decembrie 1989, Bucureştiul era şi ieri împînzit de forţe de ordine. Cu toate acestea, nu s-a întîmplat nimic." Asta pentru a mai da un ghiont speranţelor exprimate cu o zi înainte în mai multe publicaţii bucureştene. **Meridian**, de exemplu, publicase sub titlul "Balconul sau revoluţia continuă" două fotografii mari cu explicaţiile de rigoare: "Mulţimea în zona viitorului «balcon al speranţei» la 21 Decembrie 1989 şi... la 16 decembrie 1993". "Cum va fi astăzi?", se întreba, cu delicateţe, anonimul adept al revoluţiei permanente. N-a fost nici într-un fel, de vreme ce pe 23 **Cotidianul** atacă problema dintr-un cu totul alt unghi: "Emanaţii îşi comemorează revoluţia", e de părere Cristina Ivan. Mai jos, Liana Petrescu susţine că "Jertfa tinerilor va rămîne vie în memoria neamului". Şi totuşi, ziarul **Azi** ne obligă să credem că mai-mai s-ar fi putut isca vreo revoltă prin Piaţa Universităţii dar că pînă la urmă a învins maturitatea politică. "Mă întreb dacă nu ar fi fost mai bine să mă opresc acolo, în balcon, pentru că oamenii aşteaptă din nou o schimbare" îl citează cu voluptate respectivul cotidian pe liderul PD (FSN); nu putem afla însă cu nici un chip unde şi cînd a rostit Petre Roman "memorabila" frază. Dacă ea nu e un mesaj cifrat pentru uzul iniţiaţilor în lovituri de palat, atunci cu siguranţă se referă la unul şi acelaşi balcon buclucaş care-i dădea autorului insomnii pe vremea cînd era prim ministru. Cum misterele sînt greu de descifrat pentru cei care citesc ziarele tocmai pentru că majoritatea celor care le scriu sînt specialişti în investigaţii, descoperiri, dezvăluiri şi alte asemenea, să ne mulţumim, pînă la anul, cu îndemnul mai mult decît înţelept – pentru că repetat în deschiderea şi la finalul paginilor de mijloc – al **României libere** din aceeaşi zi de 23 decembrie: "Nu faceţi revoluţii vinerea!" (E. Ş. )

# TEORETIC ŞI PRACTIC DESPRE

## Invitaţi:

Dorel ŞANDOR: directorul Centrului pentru studii politice şi analiză comparată (neguvernamental); fost şef al Departamentului de analiză politică al primului ministru (în guvernarea Stolojan); Secretar de stat, şeful Departamentului pentru structuri socio-politice în cadrul Consiliului pentru reformă (în guvernarea Roman)

Adrian SEVERIN: deputat, preşedintele grupului paramentar al Partidului Democrat; fost Preşedinte al Agenţiei Naţionale pentru Privatizare (în guvernarea Stolojan); Ministru de stat pentru reformă şi relaţii cu Parlamentul (în guvernarea Roman)

**M.Boiangiu** – Cînd am stabilit ca temă a acestui număr eroarea văzută din perspectiva succesului, nu bănuiam că discuţiile în jurul moţiunii de cenzură se vor concentra asupra greşelilor guvernărilor trecute şi că în felul acesta ne "înscriem în actualitate". Pe de altă parte, unul dintre colaboratorii care semnează în acest număr consideră că formularea implică în ea însăşi un coeficient de eroare, dacă nu de cinism. Dar viaţa e mai puţin categorică: perestroika, de exemplu, ca acţiune politică, sub raportul evaluării scopurilor şi mijloacelor, a fost o eroare. Dar nu a contribuit ea la căderea comunismului, ceea ce pentru popoarele care l-au trăit este fără îndoială un succes? V-aş propune deci să evaluăm ultimii patru ani din perspectiva erorilor, a celor productive, dar şi a celor de neiertat.

**A.Severin** – Cred că ar trebui să facem o distincţie între erorile reale şi falsele erori. Mulţi cred că orice schimbare este reparaţia unei greşeli. Şi dacă a fost o greşeală, înseamnă că există şi nişte vinovaţi care trebuie identificaţi şi pedepsiţi. Dacă pot să accept faptul că orice greşeală are un vinovat, nu pot să accept că orice schimbare este repararea unei greşeli. Schimbările sînt impuse de timp, de modificarea unor condiţii: există decizii, soluţii, atitudini politice de etape. A doua idee necesară definirii unei opţiuni ca fiind eronată: trebuie să avem nişte repere la care să o raportăm, iar aceste repere sînt foarte complexe. Se poate afirma, de exemplu, că liberalizarea graduală a preţurilor a fost o eroare. Dar în momentul respectiv nu s-a ales între o liberalizare graduală şi una radicală, ci între liberalizarea graduală şi nimic. A fost o eroare, dar o eroare productivă care a condus la un anume progres.

### *"Tot răul spre bine"*

**D.Şandor** – Tema este incitantă şi este o preocupare permanentă de patru ani încoace. Dacă pînă în 1989 nu se vorbea decît despre succese, acum nu se vorbeşte decît despre erori. Despre erorile anterioare se vorbeşte surprinzător de puţin, nesistematic şi neprofesionist şi plătim costurile acestei neclarificări ideologice în raport cu ceea ce a fost într-adevăr comunismul în România. În schimb, de patru ani, fie că unii îi acuză pe alţii de tot felul de erori, fie că ei înşişi se străduiesc să le înfăptuiască într-un mod cît mai spectaculos. Avem deci o povară a erorilor. Dar eu văd lucrurile mai pragmatic: aceste erori sînt în fond o experienţă a tranziţiei: preţul e mare şi efectele nu sînt încă profitabile, dar reevaluarea acestei experienţe ar fi foarte utilă. Întrucît analiza erorilor a fost pentru mine şi o sarcină de serviciu şi o obsesie profesională pot să vă spun două observaţii sistematice: există o asimetrie între eroare şi efortul pozitiv în practica socială. Eroarea e mai penetrantă, mai eficientă şi mai diabolică în eficacitatea ei; produce mai multe efecte, în timp ce eforturile pozitive implică o permanentă reluare şi consolidare şi se deteriorează imediat. De exemplu, legea fondului funciar: ea s-a bazat pe un prim demers care trebuia urmat de multe altele şi a creat pe lîngă oportunităţi şi o mare dezordine în agricultură, lăsînd multe lucruri neterminate. Pentru mulţi ea a fost şi este o eroare. Dar ea a provocat efecte de propagare care au schimbat evoluţia acestei ramuri a economiei româneşti. Se pare că această lege a avut efect mai mult ca eroare. După un timp însă, costurile negative ale erorilor intră în vad, într-o logică a proceselor sociale dovedind în felul lor că "tot răul spre bine". În al doilea rînd ar trebui precizat referenţialul erorii: cînd stabilim că un lucru este eronat? În toamna lui '90 guvernul Roman a făcut o reevaluare autocritică a mersului reformei, elaborînd un model al erorii, confirmat pînă acum. Am detectat cinci dimensiuni după care putem stabili că o decizie politică este eronată. Primul este programul politic asumat, eşecul în raport cu propriile intenţii. Rămîne de văzut dacă intenţiile sînt onorabile sau rezonabile în raport cu realitatea. A doua referinţă este legată de cerinţele structurale, aşa zisa "bătaie cu biciul a valurilor": a lovi cerinţele obiective ale realităţii, a nu vedea sfidările legate de viaţa economică în presiunile care ţin de mecanismele vieţii sociale. O a treia dimensiune sînt aşteptările populaţiei: într-o ţară democratică, dorinţele populaţiei nu pot fi contrariate în mod flagrant. Decizia politică trebuie să fie în conformitate cu interesul public, cu interesul naţional. A patra dimensiune: o ţară cu un sistem pluralist trebuie să respecte statu quo-ul politic, înţelegerile între opoziţie şi putere, între guvern şi sindicate, cadrul constituţional etc; încălcarea lor este o eroare. A cincea dimensiune este legată de exigenţele externe: România trăieşte într-o regiune, are acorduri internaţionale, vrea să se integreze în lume, trebuie să respecte aceste condiţionări.

**A.Severin** – Cred că există şi o dimensiune temporală. Putem să identificăm eroarea în raport cu succesul. Dacă efectul scontat de mine este validat de public înseamnă că acţiunea mea n-a fost o eroare. Numai că această validare se realizează în timp, sau peste un timp. Într-o primă etapă, legea fondului funciar a destructurat agricultura. Dezordinea aceasta este etapa trecerii de la o structură de proprietate cu tot ce atrage ea, la o altă structură. Dar această etapă nu poate sluji ca argument pentru aprecierea reformei agrare sub raportul erorii. Dezordinea era perfect anticipabilă.

**D.Şandor** – Inevitabilă sau inerentă?

**A.Severin** – Ştiam că mentalitatea oamenilor îi va îndemna să se judece pentru fiecare brazdă şi nu să spună: "bine că mi-a dat pămîntul, ce mai contează o brazdă?". Ar fi trebuit să ştim şi am ştiut că vor fi dificultăţi cu utilajele, cu îngrăşămintele, am ştiut vă ca fi un conflict între specialiştii agricoli şi ţărani. Dar care era alternativa? Să nu faci nimic, să stai pe loc. Structurile acestea trebuiau zgîlţîite, ele nu se puteau modifica lent şi de la sine.

**D.Şandor** – Eroarea constă în prelungirea acestei etape de dezordine.

**A.Severin** – Pentru mine eroarea e legată de culpă, de imprudenţă, de neglijenţă. Întîrzierea are loc la ora actuală premeditat, datorită unei intenţii. În măsura în care fenomenul curge de la sine, el are timpul lui de evoluţie.

**E.Ştefoi** – Modelul foarte bine elaborat al domnului Şandor e valabil pentru orice societate, dar mai ales pentru o societate normală.

**D.Şandor** – De aceea e şi referenţial. Sănătatea e criteriu pentru boală, nu boala.

**E.Ştefoi** – Cred însă că atît omul politic cît şi analistul politic ar trebui să vadă, pe de o parte, cît anume din eroarea în plan economic se datorează unei erori de gîndire, de previziune, de analiză în plan politic; şi, pe de altă parte în ce măsură politicul face abstracţie de economie, cum influenţează economicul politicul; pentru că, de obicei, acţiunea politică este cea în care adversarul e obligat să te aducă în situaţia de a greşi şi, în măsura în oare greşeala îi este favorabilă, el profită. La noi s-au făcut mai degrabă greşeli de pe urma cărora nu profită nimeni.

**A.Severin** – Este prea devreme pentru a trage asemenea concluzii, dar eu cred că ceea ce ne spuneţi e foarte interesant pentru că atrage atenţia asupra unui lucru de care nu se ţine seama: raportul de forţe. În orice proces, dar cu atît mai mult într-un proces de tranziţie, raportul de forţe este esenţial. Cred că am fi foarte lucizi dacă am recunoaşte că imediat după o revoluţie, chiar de felul celei din decembrie, raportul de forţe nu era în favoarea celor care doresc schimbarea. Eu am asemănat rezultatele alegerilor din septembrie 1992 - poate să pară exagerat şi subiectiv - cu o mineriadă electorală, adică ne-au adus cu un an înapoi. După ce mineriada din '91 ne-a întors în '90, alegerile din '92 ne-au adus în '91. Se poate vorbi despre erorile celor care au făcut reforma şi nu s-au făcut înţeleşi, dar se poate vorbi în acelaşi timp despre contra măsurile celor care erau ostili şi care au reuşit să convingă alegătorii într-un anume fel. Raportul de forţe este între combatanţii din arenă, dar şi cu spectatorii din tribună. În 1989 a fost decapitat un anumit sistem, la modul propriu: vîrfurile au fost înlăturate, dar restul a rămas aşa cum era. Această decapitare a creat elementul de instabilitate care a permis ca restul sistemului să fie răsturnat. În acel moment însă, în mod real nu exista decît un mic grup de oameni ataşaţi în mod conştient de reformă. Un grup relativ mic faţă de un grup mare de oameni, care după ce au scăpat de Ceauşescu şi-au dat seama că au multe interese legate de moştenirea lui şi de structurile ei. Toată politica pe care am dus-o eu şi cei din jurul meu - ca să mă refer la ceea ce ştiu - trebuia să ţină seama de acest raport de forţe. În asemenea condiţii, nu mai poţi să-ţi plănuieşti bine eforturile, lupta se dă de la distanţă. Aşa am început noi operarea pacientului: fără anestezie.

**E.Ştefoi** – În acest gen de luptă, o primă greşeală este aceea de a-ţi evalua greşit propriile forţe şi pe cele ale adversarului. Să rezumăm: a fost o perioadă a euforiei şi a entuziasmului, a dezamăgirii şi a degringoladei, a unei bătălii psihologice pierdute. Dar în acest moment, Partidul Democrat îşi poate valorifica şansele succeselor lui, sau sînteţi în situaţia în care datorită erorii nu mai puteţi beneficia de succes?

**A.Severin** – Mie îmi vine foarte uşor să vorbesc, pentru că reforma a mers sub standardul planificat, proiectat de mine. Aşa că pot oricînd să spun că eu am vrut mai mult, am vrut mai repede, am fost mai radical, dacă se făcea cum spuneam eu ar fi fost mult mai bine. Dar istoria nu se scrie cu dacă. Sînt unele erori care nu pot fi evaluate post factum. Ce pot să spun este că noi am împins societatea românească dintr-un sistem în alt sistem, iar noi acum putem valorifica şansele pe care ni le oferă acest nou sistem şi ne confruntăm cu tot ceea ce este vechi în sistem. Trebuie ajutate structurile noi. Nu se pote vorbi de o creştere organică. Noi nu am construit o casă, în care s-a pus în fiecare zi o cărămidă, ca să putem calcula cînd ajungem la acoperiş. Puneam o cărămidă, apoi a doua, şi veneau unii şi o scoteau pe prima. Ar fi simplist să punem problema în termeni de eroare.

**D.Şandor** – Adversarii noştri au cîştigat din punct de vedere politic, dar România a pierdut din punctul de vedere al tranziţiei. Noi am avut o mare şansă şi am jucat această şansă timp de un an cu unele succese. Dar succesul cel mai mare este schimbarea inevitabilă, lucrurile nu mai pot fi aduse înapoi. Cu toate acestea noi trebuie să recunoaştem că echipa Roman şi curentul reformist au fost învinse de curentul conservator.

**A.Severin** – Atunci în 1991 cedarea noastră a fost o eroare, după părerea mea.

### *Opţiuni, interese şi viziuni diferite*

**D.Şandor** – Atunci s-a cedat prea uşor, am plecat capul, crezînd că un compromis va mai putea salva ceva. Sigur că guvernarea Stolojan a băgat totul la congelator şi a conservat lucruri făcute, dar în septembrie a fost o înfrîngere a reformismului şi nu a unei generaţii mai tinere de către una mai vîrstnică. Un grup de interese a fost învins de alt grup de interese.

Noi putem analiza cu obiectivitate pentru că Severin a ajuns în Parlament fiind ales, iar eu "am ales" să fiu neguvernamental: nu datorăm nimănui nimic. Nu avem de ce fi pricinoşi şi ranchiunoşi şi putem discuta în liniştе unele lucruri. Nu cred că s-ar mai fi putut realiza vreun compromis în 1991. Fractura s-a produs pentru că o categorie de interese legată de putere şi-a epuizat potenţialul de reformă mai repede, prin septembrie, octombrie '90. Grupul reprezentat de dl.Bîrlădeanu ajunsese la nivelul anului 1968; ei fuseseră nişte reformişti de foarte bună calitate, de asta şi şocau prin competenţa retro pe care o aveau. Şi viziunea preşedintelui Iliescu fusese novatoare prin '68, '70 şi ea nu s-a mai schimbat în termeni esenţiali, poate că s-a îmbunătăţit uşor sub influenţa perestroikăi. Nu vreau să spun că noi sîntem mai deştepţi, aş spune chiar că sîntem mai puţin pregătiţi decît generaţia vîrstnică. E vorba aici de opţiuni, de interese şi de o altă viziune despre lume, unde diferenţele nu sînt de cultură, de gust sau de generaţie, ci de etapă istorică. Conflictul din interiorul structurilor puterii din 1991 a fost foarte serios şi nu putea fi reconciliat de nimeni. Sigur, nu trebuia să se transforme într-un război civil, dar el nu trebuie subestimat. Şi nu trebuie subestimat, pentru că opoziţia l-a ignorat tot timpul. Aceasta este una din marile ei greşeli.

**A.Severin** – Dacă înainte de a fi ajuns minerii în Parlament, opoziţia ar fi luat o atitudine normală, normală pentru ea, nu pentru noi, pentru idealurile ei, pentru statutul ei, pentru programul ei şi ar fi spus guvernului: "domnilor, noi vă criticăm pentru varii motive, dar de data asta sîntem în spatele vostru să vă cerem să apăraţi instituţiile statului în faţa unei lovituri de stat clar conservatoare şi anti-reformiste"...

**E.Ştefoi** – Eu cred în continure că toate forţele politice de atunci au făcut loc - conştient sau nu - celor care sînt acum aliaţi cu majoritarii în Parlament şi care duşmănesc deopotrivă cele două tabere ale fostului FSN, chiar dacă nu-şi pot permite deocamdată să se manifeste decît împotriva uneia dintre ele.

**M.Boiangiu** – Între criteriile erorii enumerate de dl. Şandor sînt două care nu pot fi satisfăcute simultan, transformînd

# ERORILE TRANZIȚIEI

succesul în eroare și invers: adecvarea la sistem și cerințele populației.

**E.Ștefoi** – ...Și cerințele populației cu dimensiunea externă.

**M.Boiangiu** – Dacă la ora de față interesul public este mult mai stimulat de erorile guvernărilor de tranziție, decît de erorile comunismului, acest lucru se explică și prin rezistența psihologică la schimbare.

**A.Severin** – Una dintre stereotipiile reproșurilor care ni se adresează spune că n-am reușit să ne facem înțeleși. Nici n-aveam cum să ne facem înțeleși pentru că noi reprezentam o structură nouă. Problema era să împingem lucrurile pentru cei x la sută care ne înțelegeau, sperînd că ceilalți vor înțelege. Și au început să înțeleagă mulți. Ceea ce în politică poate să fie o eroare, în istorie poate să fie o decizie corectă. Din acest punct de vedere noi am făcut mai multă istorie decît politică.

**D.Șandor** – După părerea mea într-o țară democratică politicienii nu au dreptul să-și reclame poporul că nu este cooperant cu opțiunile lor. Chiar dacă nu trăim încă într-o țară democratică, trebuie să ne însușim niște reguli, altfel rămînem niște mingicari de maidan. Guvernarea tranziției trebuie să se facă cu poporul care este. Iar actuala guvernare ignoră populația într-o măsură mult mai mare decît cele anterioare. O ignoră și o mistifică. Cu populația trebuie făcut un schimb social: costuri și beneficii. Pentru noi, comandamentul a fost schimbările structurale fără a ne gîndi la beneficii, sau măcar la orizontul unor beneficii pentru populație. Cred că o greșeală a gestiunii reformei a fost că ne-am izolat. Severin a spus că am fost o minoritate. Puteam fi totuși mai mulți. În mod paradoxal un guvern de universitari a avut extrem de puține legături cu universitatea și cu institutele de cercetare. Au lipsit aliențele în mediul cultural. Am avut prea puține răspunsuri, pentru că am fost prea puțini. Nucleul reformist era concentrat pe presiunile structurale, ceea ce era și rămîne o prioritate. Eu însă cred că, oricum am lua-o, comparată cu populația din alte țări debarasate de comunism, populația României a suportat convenabil costurile tranziției: Polonia, Slovacia, Iugoslavia care a căzut într-o boală naționalistă, chiar Bulgaria, au cunoscut convulsii mult mai puternice.

**A.Severin:** Cuvîntul cheie este tranziția: trecerea din interiorul unei culturi la o altă cultură. Dacă noi am fi avut o societate democratică, liberă, deschisă ar fi fost simplu de respectat regulile jocului. Dar noi eram unii care doream schimbarea spre care aspira populația acestei țări și aveam în fața noastră o echipă mult mai numeroasă, mai bine articulată, mai bine structurată, de oameni care nu erau interesați de această schimbare. Aceștia erau jucătorii de pe teren. Iar în tribune aveam o masă de oameni care nu știa cu cine să țină și putea fi captată de unii sau de ceilalți. Numai că dacă noi ne-am fi preocupat de captarea publicului, am fi pierdut meciul, pentru că ei erau mai tari decît noi. Acesta este motivul din cauza căruia ne-am grăbit. E un risc pe care trebuia să ni-l asumăm și fără de care istoria nu s-ar fi mișcat niciodată.

**E.Ștefoi** – Un succes al guvernului Roman - legea fondului funciar - este receptat de beneficiarii ei - țăranii - ca un rezultat al presiunilor opoziției.

**A.Severin** – Beneficiul legii fondului funciar a fost preluat de domnul Ion Iliescu; statistic vorbind, țăranii au votat cu dînsul și cu partidul lui. De-abia acum își dau seama că a fost o păcăleală, acum cînd se pune problema impozitelor, cînd se întîrzie atîta cu eliberarea documentelor care pentru ei sînt esențiale, cînd întîrzie legea cadastrului ș.a.m.d.

**D.Șandor** – Nu declanșarea operației a fost o greșeală, ci întîrzierea ei. Legea fondului funciar a fost introdusă nu din motive populiste, ci din alte două motive importante atunci și acum: unul era că valul la țară era de distrugere și nici un stat din lume n-ar fi fost în stare să păzească CAP-urile; era preferabil să se producă o gramatică a acestei destructurări, decît să aibă loc un dezastru, o prăbușire. Al doilea motiv a fost că s-a inteționat ca într-un domeniu mai puțin sofisticat decît cel al industriei să se demareze economia de piață.

**A.Severin** – Pornind de la ideea că acum noi spunem adevărul, eu pot să afim că înainte de 1989 cînd mă gîndeam ipotetic cum ar trebui începută o reformă în România, mă gîndeam la agricultură. Cred că țăranul român nu poate fi constrîns să lucreze în cooperativă, chiar dacă peste un număr de ani va accepta în mod voluntar să constituie cooperative ca forme de organizare a muncii sau a pieții.

**E.Ștefoi** – Cred că legea fondului funciar a fost un succes fi și pentru că a redat într-adevăr sentimentul proprietății, acel sentiment pierdut de care e o absolută nevoie într-o societate democratică.

**D.Șandor** – În România reforma a început la țară.

**A.Severin**– Trebuia recreat sentimentul proprietății. E motivul pentru care m-am grăbit și cu certificatele de proprietate. Mulți le consideră niște hîrtii. Dar din 15 milioane, cîteva milioane au înțeles ce e cu ele și ceilalți se comportă ca și cum ar fi priceput și le păstrează o vreme. Iar cînd păstrezi un lucru începi să te îndrăgostești de el. În cazul nostru saltul de la o cultură la o altă cultură înseamnă și redeșteptarea sentimentului de proprietate.

**D.Șandor** – Ipoteza că opoziția ar fi modelat liniile reformei nu se verifică. Dacă ar fi fost așa poate că în primul an reforma ar fi fost calitativ mai bună. În prima partea a anului '91 am făcut o evaluare despre vulnerabilitatea guvernării. Erau cinci surse principale de vulnerabilizare a guvernării: prima era amenințarea economică și așa a rămas în continuare. A doua sursă, după părerea noastră, a departamentului reformei,nu și a șefilor noștri de atunci, erau erorile guvernării. Noi aveam o influență mare în aceste destructurări, în aceste deschideri, le făceam cu tot avîntul, cu tot entuziasmul, cu competența pe care o aveam. Și le porneam. Dacă le porneam greșit, desfășurarea lor era foarte greu de controlat. Chiar dacă se porneau bine era greu de controlat ce se petrecea apoi. A treia sursă, care a devenit chiar prima, au fost mecanismele de autosubminare din interiorul puterii, această tensiune între reformiști și conservatori, pentru care și eu și Severin am fost excomunicați din grupa mică a băieților buni de la Cotroceni. A patra sursă de vulnerabilitate erau reacțiile populației care n-au fost dure pentru noi, cu excepția mineriadelor care n-au fost manifestări spontane, ci manipulate. Și abia a cincea în ochii noștri era presiunea opoziției. În primul an de guvernare, opoziția a contat rar, puțin și nesemnificativ. Iar în multe cazuri ne înțelegeam mai bine cu oamenii din opoziție, decît cu colegii de partid.

**A.Severin** – Prin asocierea în fapt a opoziției la reformă am reușit să anulăm rezistența propriilor conservatori. Din păcate însă au fost momente aberante, cînd conservatorii din partidul de guvernămînt s-au aliat cu opoziția, cum a fost la votarea legii privatizării. Și astăzi mi-e greu să înțeleg gestul lor de a ieși din Parlament.

**E.Ștefoi** – Ce e greu de înțeles? Dacă scopul opoziției este anularea oricărui succes al adversarului, este normal să facă orice pentru a nu permite acestuia nici un succes.

**A.Severin** – Și atunci ajungem din nou la problema dacă judecăm erorile în planul politicii sau în cel al istoriei.

## *Erori de apreciere, erori de concept, erori de înțelegere*

**D.Șandor** – Istoria nu participă la dezbaterea noastră dar cred și eu că multe din momentele acestor patru ani vor fi reevaluate. Ceea ce noi credem acum că a fost o tragedie, o să fie considerat un lucru inevitabil sau poate că unele succese vor fi niște modeste aparențe între-un proces mult mai amplu. Vorbeați despre greșelile de pe urma cărora au pierdut toți. Din păcate regula în România a devenit să cîștigi pe greșeala adversarului. Rar un succes e urmarea unor acțiuni pozitive. Un exemplu: strategiile electorale. La ultimele alegeri și Convenția Democratică și Partidul Democrat s-au concentrat pe alegerile prezidențiale fără a avea un competitor la președinție. Dacă și-ar fi concentrat eforturile pe alegerile legislative ar fi putut efectiv face mai mult. Celălalt a cîștigat nu pentru că era foarte bun, ci pentru că adversarul era slab.

**A.Severin** – E vorba de încercarea de a cîștiga nu prin întărirea propriului mesaj ci prin distrugerea adversarului, prin fragmentarea, calomnierea partidelor.

**D.Șandor** – Se consumă mai multă energie în combinarea negativă a intereselor: fiecare îi împiedică pe ceilalți să facă ceea ce vor, în loc să-și vadă de treburile lui. Așa se întîmplă și în politică și în domeniul antreprenorial. Se pare că e o boală post-totalitară. Cred că dacă studiem erorile concrete, trei lucruri se combină în moduri diferite: există erori de apreciere, erori de concept și de înțelegere. O apreciere greșită a situației sau a conținutului schimbării a fost tipul de eroare care a predominat în prima perioadă, cînd experiența tranziției era mai modestă. O a doua dimensiune care apare adesea în erori este modul de relaționare, modul în care te raportezi la alegători, la parteneri. E vorba despre administrarea relațiilor în care te miști. A treia dimensiune este dată de modul de a acționa: poți să ai o decizie bună, poți să te raportezi bine, dar să fii inconsecvent în realizarea respectivei politici, să oscilezi, să tergiversezi, compromițînd astfel un proiect bun din cauza greșelilor de stil. Dacă se combină aceste trei dimensiuni vom obține o varietate de greșeli: sînt lideri care au stil politic, dar nu știu să-și creeze aliante, ci își fac mai mulți dușmani; alții au audiență, dar n-au viziune, sau sînt oameni care au audiență, au influență, dar au un stil ineficient, agresiv, nepragmatic în punerea în practică a deciziilor lor. Conceptul, relaționarea și modul de operare le regăsim în toate erorile. Greșelile repetate ale unora, se explică prin faptul că sînt prizonierii unei competențe limitate. Unele momente politice au părut regizate pentru că există deja un mod tipic de a raționa, de a se raporta; unora li s-a dat posibilitatea să greșească într-un mod care li se și potrivește. Deci există destul de multă ordine în această dezordine creată de eroare.

## *Mesajul național – un insucces asumat*

**A.Severin** – Este și o problemă de maturizare, pentru că și maturizarea e o tranziție. Să examinăm reacțiile democraților din Parlament față de prestația extremiștilor. Pentru mine e limpede că aceștia din urmă au un scenariu, nu sînt niște apucați. Ei își controlează foarte bine ieșirile, pentru a deturna discuția de la rosturile ei provoacă, jignesc, în momentul acela apare o reacție, apoi o contrareacție și cînd se televizează, în văzul națiunii întregi se desfășoară un scandal fără cap și fără coadă, așa cum se și dorește, din care ei, chiar dacă nu ies deasupra, ceilalți ies dedesubt. O dată te-ai păcălit, a doua oară iar te-ai păcălit, e mai greu de explicat de ce te lași păcălit a treia oară.

**M.Boiangiu** – Scopul acestor spectacole s-a realizat: compromiterea Parlamentului. Extremiștii nu sînt interesați în existența Parlamentului.

**A.Severin** – Ei cîștigă prin compromiterea instituției, singura instituție democratică.

**D.Șandor** – Într-un an de zile și-au făcut popularitate; niște iluștri necunoscuți au devenit celebri.

**E.Ștefoi** – Căderea în capcană este inevitabilă atîta timp cît se flutură ca mizâ interesul național. Cînd se pune problema apărării patriei, a integrității - din direcții diferite: o dată dinspre Ardeal și Covasna, a doua oară dinspre Tiraspol, altă dată dinspre FMI - nici un partid nu-și poate permite să ocolească interesul național.

**D.Șandor** – E o greșeală că s-a lăsat tema națională la îndemîna demagogiei naționaliste. Cine l-a împiedicat pe liderul democrat să-și asume cu curaj tema interesului național? După căderea lui Ceaușescu a părut ceva de prost gust, și extremiștii au profitat.

**A.Severin** – E un insucces pe care trebuie să-l constatăm și să ni-l asumăm. Acest spațiu lăsat liber a fost umplut cu un mesaj naționalist care nu ne este specific, al naționalismului etnic, în timp ce mișcările democratice trebuiau să concentreze atenția asupra naționalismului geo-politic, care satisface aspirațiile naționale legitime ale poporului. Ar merita o discuție separată de ce s-a făcut această eroare și cum se poate corija. La vremea respectivă noi am identificat naționalismul ca un obstacol în calea reformei: în județele cu "probleme naționale" privatizarea rămînea îngrozitor de în urmă, pentru că românii se temeau că ungurii vor acapara totul, ungurii că românii...

**D.Șandor** – Iar sub mesajul naționalist se ascundeau aceiași lideri locali de pe vremea lui Ceaușescu, care ei de fapt acaparau totul.

**A.Severin** – Analiza erorilor este contraproductivă dacă ne trimite la ideea de culpă. Trebuie meditat la corecțiile necesare.

**D.Șandor** – Este limpede că erorile fac parte din logica politicului și trebuie să ne preocupe garanțiile constituționale, legitime care să ne permită dacă nu contracararea lor, măcar limitarea lor și sistarea unor politici eronate.

**A.Severin** – Nu vom elimina niciodată eroarea, nu trebuie să cădem în utopia comunistă despre om. Trebuie să eliminăm reaua intenție.

**E.Ștefoi** – E vorba despre raportarea democratică la propria noastră eroare. Se poate reproșa puterilor postdecembriste că nu și-au controlat nici propriile erori, nici pe cele ale adversarilor, minimalizîndu-le și mistificîndu-le, inventînd adversari imaginari.

**A.Severin** – Raportarea democratică înseamnă asumarea diversității și a consecințelor ei. E datoria mea să-mi apăr convingerile mele, să neg convingerile celorlalți, dar să le respect în timp ce le critic. Cel mai bun omagiu pe care-l poți aduce oamenilor pe care-i consideri poporul tău este de a spune exact ceea ce crezi. Orice partid se adresează tuturor. Dar există categorii pentru care se elaborează un mesaj specific. Un legiuitor nu poate proteja pe toată lumea, marea lui problemă este să decidă asupra intereselor în concurs, chiar în conflict. Cînd ai resurse limitate, din două interese deopotrivă de legitime, trebuie să preferi unul.

**M.Boiangiu** – Și această opțiune, oricît de corectă ar fi ea în contextul general, va fi întotdeauna apreciată de partea defavorizată drept o eroare.

**A.Severin** – Drama este nu numai cînd cei pe care nu i-ai putut ocroti consideră că ei făcut o eroare, ci și aceia cărora le-ai dat prioritate nu-și sesizează propriile interese. Și atunci se poate vorbi despre o eroare certă.

**E.Ștefoi** – Pentru că spațiul tipografic e limitat aș vrea să-l rog pe domnul Șandor să facă un inventar al erorilor percepute de electorat ca atare.

**D.Șandor** – Nu vreau să mă erijez în judecător al ultimilor patru ani, ci să vorbesc doar despre niște lucruri care mi-au trezit interesul de analist în mediul politico-social. Nu culpabilizez pe nimeni, dar vreau să vorbesc despre acele erori care au avut o influență negativă asupra societății românești, asupra opiniei publice, asupra imaginii externe a României. După revoluție s-a greșit imediat, cînd s-a dovedit o capacitate redusă de a dialoga cu toată țara, în special cu Timișoara. Piața Universității a fost cea mai gravă eroare politică și rămîne în continuare o traumă care a scindat mediul politic românesc, probabil pentru o perioadă foarte lungă. O eroare a guvernării Roman a fost că nu s-a preocupat să atragă în proiectele sale cercuri mai largi, eroare oarecum paradoxală, dacă ținem seama că premierul Roman a alcătuit o echipă surprinzător de elevată pentru ce se putea improviza la șase luni după căderea comunismului. De asemenea, o mare eroare a fost că televiziunea a fost lăsată să evolueze așa cum a evoluat. Stătea în puterea guvernării să reformeze rapid televiziunea și în interesul propriu și în interesul societății românești.

**A.Severin** – Aceasta nu este o eroare, pentru că nu a existat o opțiune. N-am putut acționa altfel.

**D.Șandor**– Programul de guvernare a avut o mulțime de obiective strategice: se puteau schimba industria, agricultura, justiția, constituției, doar televiziunea nu? Dacă reforma a esuat în multe privințe în România acest lucru se datorează și factorului de influență care este televiziunea. Cît timp nu va exista o televiziune pro-reformistă, nici reformă n-o să se facă.

Aș mai adăuga la eșecurile socio-politice ale guvernării încă două lucruri: amînarea transferării ei de sus spre nivelul administrației locale. Există o România dincolo de Chitila, despre care chiar guvernele cele mai administrative nu știu nimic. Una din sfidările care ne așteaptă este scăderea autorității guvernului central. Iar ceea ce se întîmplă acum prin blocarea reformei administrației locale și bugetelor lor - este una dintre cele mai mari erori ale momentului actual. Iar acest ultim an a oferit o colecție de erori care pot fi reunite sub titlul "sindromul tergiversării".

**E.Ștefoi** – Ca să nu greșim vorbind prea mult despre ceea ce toată lumea știe, putem conchide că o sursă de eroare este incapacitatea de a-ți analiza propriile erori.

Pagini realizate de
Magdalena BOIANGIU
și Elena ȘTEFOI

# Între *erratum* şi *syllabis*

Oricine a manevrat un calculator de buzunar şi ştie că există anumite situaţii în care micul procesor trimite spre afişaj comanda **error**. De exemplu, atunci cînd capacitatea de memorare este depăşită de operarea cu numere prea mari; sau cînd operaţia cerută prin tastare este imposibilă (împărţirea cu zero, logaritmul unui număr negativ **etc.**). În ambele cazuri este vorba de ignorarea şi încălcarea anumitor convenţii de realitate. Spun "de realitate" întrucît aceste convenţii sunt întemeietoare: odată acceptate, ele capătă valoare ontologică, ceea ce înseamnă că, dacă le încălcăm, ultragiem criteriile de existenţă, adică de realitate. Cui suspectează această poziţie de pragmatism i se poate replica prin observaţia că nu există nici un nivel de realitate care să fie independent de convenţia ireductibilă prin excelenţă, care este constituţia subiectului. Dacă nu am mai fi, convenţia ar fi nulă, adevărul ontologic deplin: eroarea, prin urmare, exclusă. Prezenţa noastră face inevitabilă eroarea, care devine posibilă numai odată cu apariţia primei convenţii. Cea mai simplă este aceasta: **veritas essendi** coincide cu **veritas cognoscendi**. Altfel spus, dacă o judecată este adevărată (şi nu este falsă), atunci obiectul enunţat **este**. Reluînd pe Aristotel, scolasticii numeau acest tip de convenţie contra erorii "conformitatea inteligenţei cunoscătoare cu lucrul cunoscut" (Eustache de Saint-Paul, citat de E. Gilson, **Index scolasticocartésien, s.v.** "Vérité"). Ceea ce pare a fi propriu oricărei convenţii gnoseologice este ideea normativă de a ne opune erorii. Unitatea adevărului nu rezultă din identitatea accepţiilor sale de întrebuinţare, ci din însuşirea comună de a se opune erorii. Este întocmai ca la micul calculator de buzunar: sunt adevărate toate acele operaţii care nu contrazic convenţiile de funcţionare ale aparatului; contrariul conduce la afişarea cuvîntului **error**, cuvînt englez de origine latină, afişat indiferent dacă procesorul este japonez, german sau american. Acest **error** modern este reflexul deloc îndepărtat al definiţiei medievale a adevărului, potrivit căreia adevărul este **adaequatio rei et intellectus**. Pentru calculator, valoarea numerică este adecvată domeniului de definiţie a funcţiei care girează operaţia procesorului. Deşi tehnologic computerul este inconceptibil Evului Mediu, ideea lui şi principiul convenţiei sale ontologice sunt amîndouă scolastice.

Am degajat astfel sensul cel mai primar al erorii: nepotrivirea. Pentru ca să putem vorbi de nepotrivire trebuie să avem cel puţin doi termeni separaţi obiectivabili: cum ar spune Heidegger, este obligatoriu ca lucrurile să poată fi transformate în obiecte. Dar nu orice gîndire este în mod necesar o enunţare de propoziţii despre obiecte: mai precis, rigoarea este mai vastă decît exactitatea şi nu poate fi redusă la ea. Exactitatea implică posibilitatea de a suprapune ceva peste altceva şi pretinde a le găsi identice sau comensurabile: este, în termenii noştri precedenţi, domeniul potrivirii. Rigoarea nu presupune însă neapărat comparare, ci, pur şi simplu păstrarea raportului cu ceea ce este esenţial în fiinţare (Heidegger, **Postfaţă la "Ce este metafizica?"**). Ce anume transformă atenţia încordată cerută de rigoare în precizia trufaşă şi obiectivă a exactităţii? Setea de a manipula şi de a supune: altfel spus, în acest al doilea sens, eroarea nu este altceva decît dorinţa pătimaşă de a avea şi a impune scopuri. Cîtă precizie rigidă, adică oarbă, atîta deraiere din păstrarea raportului cu ceea ce este esenţial. De ce? Pentru că esenţialul alunecă în chiar momentul cuprinderii lui, potrivit observaţiei lui Heraclit din fragmentul 123 că naturii lucrurilor îi place să rămînă ascunsă. Or, ceea ce se ascunde continuu nu poate fi surprins uniform, după reguli rigid-prealabile: astfel că setea iraţională de a avea şi a impune scopuri poate fi socotită pe bună dreptate izvorul acelui tip de eroare care constă din pierderea raportului cu ceea ce este esenţial.

După eroarea ca nepotrivire, am găsit că eroarea se poate trage şi din rătăcirea drumului. Lor le succede în mod natural eroarea născută dintr-o întortocheată conştiinţă a certitudinii, despre care a vorbit cu insistenţă Nietzsche. Ideea sa a fost următoarea: dialectica vieţii nu este în nici un caz rezultatul succesiunii argumentelor, ceea ce înseamnă că motorul ei nu este dat de argument, ci de convingeri, care sunt validate apodictic prin "utilitatea pentru viaţă"; această împrejurare mută accentul de pe adevăr, care devine o valoare secundară, pe prodigalitatea posibilităţilor de viaţă; afirmativul nu mai este o consecinţă a adevărului, ci a condiţiilor care sporesc răspîndirea şi întărirea vieţii (**Gaya scienza** IV, 307). Concluzia e imediată: atunci cînd adevărul e dezolant (iar în concepţia lui Nietzsche, care era pozitivistă, adevărul era din nefericire inevitabil "ştiinţific", adică deopotrivă dezesperant, vulgar şi prostesc) numai minciunile mai pot salva noblеţea şi fertilitatea vieţii. Sau, cum spunea el, organismul nostru este bine adaptat minciunii morale (**ibid** III, 110), deoarece, viaţa nefiind un argument, eroarea trebuie cu necesitate să se găsească printre condiţiile favorabile vieţii (III, 121). Nu doar că, pentru Nietzsche, criteriul adevărului este identic cu justificarea erorii, singura capabilă să sporească nelimitat posibilităţile de viaţă, dar **orice** adevăr omenesc este în mod intrinsec o eroare irefutabilă (III, 265). Ideea tipic nietzscheană, potrivit căreia numai arta ne mai poate salva de tirania ineptă şi vulgară a adevărului, este perfect articulată în concepţia sa privind eroarea, ca sursă a vitalităţii certitudinii. Pentru Nietzsche, lumea nu este mişcată de adevărul mobilurilor, ci de capacitatea noastră de a ne înşela asupra lor (I, 44). Şi aceasta pentru că la el oroarea nu este gîndită ca antonim al adevărului, ci ca o întortocheată conştiinţă a ceea ce ne salvează de teroarea lui, sub chipul unei certitudini capabile să ne inspire entuziasmul.

Problema ridicată de erorile consolatoare ("erori necontenit reînviate pentru valoarea lor de stimul sau de consolaţie". **cf.** M. Florian, **Recesivitatea ca structură a lumii**, vol. I, p. 44) este gravă: discernămîntul inteligenţei este falsificat constant de intenţiile vieţii, care nu poate supravieţui în simpla disperare a adevărului. Mai ferm spus, dacă ontologia minte, atunci orice discernămînt al inteligenţei rămîne ireversibil compromis, astfel că al patrulea sens al erorii poate fi descifrat în doctrina vacuităţii pe care a profesat-o Nagarjuna: dacă orice fiinţare este simultan desfiinţare, atunci, după cum privim parţial fie numai fiinţarea fie numai desfiinţarea, adevărurile vor fi de două tipuri: adevăruri de adevăr, cele care discriminează corect vacuitatea, şi adevărurile de eroare, care iau impermanenţa drept permanenţă şi raţiocinează doct despre neant ca şi cînd ar fi existenţă. Specia adevărului de eroare se naşte acolo unde fie ontologia se evaporă, fie autoînşelarea privind fundamentul ţine loc de ontologie. Altfel spus, acolo unde veracitatea este nulă, orice adevăr este un adevăr de eroare.

Această dezvoltare e perfect solidară cu ideea că propriul erorii este rătăcirea. Într-un cu totul alt context, Heidegger a dezvoltat concepţia potrivit căreia "rătăcirea (**Irre**) este locul de desfăşurare al erorii (**Irrtum**) şi temei al ai" (**Despre esenţa adevărului**). Din punctul meu de vedere, excursul asupra erorii se poate încheia aici, cu ideea că eroarea este o decădere din natura care permite surprinderea adevărului. Nu cred că e abisal să afirm că rătăcirea este, în fond, alterarea unui discernămînt pe care orice natură necoruptă îl posedă în chip firesc. Astfel că rătăcirea poate fi, în termenii despre natura umană a lui Pascal, consecinţa şi semnul unui păcat. Aici este momentul să ne amintim că Pius IX a publicat în 1864 un formular intitulat **Syllabus**, în care erau înşirate afirmaţiile contemporane judecate inacceptabile de papă. Azi, în franceza curentă, **syllabus** a ajuns să desemneze orice listă de păcate personale. Cum eroarea nu este altceva decît o rătăcire, şi rătăcirea este solidară cu inventarul de păcate care ne decad din natura noastră adecvată. Şi, cum greşeala este eroarea cea mai venială, erorile exactităţii sunt incluse în cele ale rătăcirii, care sunt la rîndul lor incluse în erorile decăderii şi aşa mai departe.

Am scris acest articol pentru a da expresie unei uimiri. În orice dicţionar al limbii latine de pînă la căderea Romei (476 d. Hr.), **sub voce "error"** pot fi găsite următoarele sensuri: greşeală, nesiguranţă, rătăcire a drumului, înşelătorie **etc.** Adică, fiind în esenţă actul de a judeca adevărat ceea ce este fals şi invers, eroarea e în tot locul consecinţa unui defect al discernămîntului fundat în rătăcire (în **Littré**, se pot găsi exemple unde **erreur** avea sensul material de **errer**). Ceea ce mi s-a părut uimitor a fost faptul că sensurile indicate într-un dicţionar clasic exprimau deja complet **toate** sensurile pe care gîndul occidental le-a scos mai apoi din cuvîntul eroare. E ca şi cum intensiunea cuvintelor ar conţine de la început toate posibilităţile noastre de a le gîndi. Mărturisesc că ideea potenţialului profetic al sferei de cuprindere a cuvintelor mi se pare vertiginoasă. Firește, cuvintele nu ştiu neapărat tot ce vom gîndi în viitor, dar par a şti, latent, tot ce vom putea în genere gîndi. Am să încheiu citînd diagnosticul pe care Aristotel l-a pus situaţiei care mi-a trezit mie uimirea: cine este în stare să deosebească puterile denumirilor este foarte aproape de adevăr (**Respingerile sofistice** VII, 169 a).

H.-R. PATAPIEVICI

© C. Bumbuţ

# Un izvor invers

Este pentru prima oară, dacă nu mă-nşel, că această revistă serioasă, cea mai serioasă din toate - acuzată de către unii de echivoc, fiindcă, socotesc ei, ce altceva poate să exprime o **dilemă** decît un echivoc în stare pură - ne întinde o cursă. Dar echivocul filosofic şi univocul moral al **Dilemei** pot constitui o temă bogată de discuţie. Ce va să zică însă „eroarea ca izvor al succesului"? Ar trebui, prin urmare, să admitem că succesul ştiinţei are ca izvor erorea de a situa Pămîntul în centrul Universului? Sau să atribuim marilor erori ale lui Ceauşescu marile sale succese pe calea progresului şi bunăstării poporului? Ori, poate, într-o accepţie ipocrită a aserţiunii (pusă, ce-i drept, între ghilimele), succesul (?) revoluţiei din decembrie 1989 îşi are izvorul în eroarea dictaturii ceauşiste, care a „întinat" idealurile comunismului? Cu alte cuvinte, dacă dictatorul n-ar fi făcut erori peste erori, el ar fi şi astăzi pe scaunul prezidenţial şi ne-ar conduce - firește, cu succes - spre visul de aur al omenirii, sau, mai ştii, spre societatea democratică şi economia de piaţă. Dar dacă din cauza erorilor a căzut, înseamnă că eroarea cuiva determină succesul altcuiva, ceea ce, să recunoaştem, nu e ceva, ci altceva. Privind structura administrativă actuală, nu rezultă că acest **altceva** ar fi **cu totul altceva**, căci o eroare poate fi de 180 de grade, dar şi numai de cîteva grade, mult mai simplu de „corectat" deci.

Fie că e o capcană perfidă, fie că e un inocent joc de cuvinte, dictonul cu care ne ademeneşte **Dilema** nu mă va face să renunţ la convingerea - desuetă şi rigidă - că eroarea nu poate fi decît un izvor al insuccesului şi nicidecum viceversa. La ce succes ar trebui să ne aşteptăm de la faptul că guvernanţii bîjbîie în labirintul reformei şi că parlamentarii, reprezentanţi ai puterii sau ai opoziţiei, nu fac decît să-i adîncească şi mai abitir în acest labirint întunecos? Da, am putea să considerăm că, întrucît cele mai sumbre previziuni privind starea noastră actuală se adeveresc, şi chiar cu asupra de măsură, aceasta ar fi un succes al lucidităţii noastre, al spiritului nostru profetic, al calculelor noastre fără cusur. Un succes negativ. „Ţi-am spus eu că-ţi frîngi gîtul, iată un succes al clarviziunii, al previziunii mele şi, desigur, al erorii tale, prin urmare hai să-l sărbătorim cum se cuvine". A prooroci, precum Cassandra, numai nenorociri, care, bineînţeles, se confirmă, îţi poate da pentru o clipă senzaţia succesului. Dar numai pentru o clipă, căci, se ştie, Cassandra însăşi a sfîrşit-o prost. Succesele negative sînt simple şi scurte satisfacţii ale orgoliului (despre care a fost vorba în altă **Dilema**), iar aceste succese se nasc din eroarea altuia. Jocul erorii este fără cîştig, decît cel mult pentru adversar. Dar şi în cazul acesta am suficiente îndoieli, căci nu întotdeauna profitul de pe urma erorii e sigur. Jirinovski îşi datorează succesul electoral (relativ) erorii democraţilor ruşi, care au subapreciat pericolul reprezentat de fanaticul naţionalist. Ei s-au trezit la realitate abia după ce buletinele de vot fuseseră depuse în urne. Ceea ce nu înseamnă însă că succesul führerului slav e foarte sigur, deoarece reacţia (fie şi tîrzie) provocată de acest succes îl poate face cu atît mai vulnerabil.

A greşi e **uman**, a profita de greşeala cuiva e **inuman**. Ambele sînt **naturale**. Numai că, dansul erorii şi al profitului de pe urma ei se produce pe sîrmă, iar sîrma se poate rupe.

În cele din urmă, înţeleg din teza propusă dezbaterii în **Dilema** - „eroarea ca izvor al succesului" - că este vorba, de fapt, de un izvor care curge invers.

Dumitru SOLOMON

# EROARE ŞI DECIZIE

În primăvara anului 1981, în timp ce mă aflam într-o vizită, gazda, după ce a aflat că eram judecător, s-a mirat că puteam să hotărăsc, într-un fel sau altul, asupra vieţii semenilor mei, deşi orice decizie omenească este susceptibilă de eroare. În cei cinci ani de cînd terminasem studiile juridice şi devenisem judecător la o instanţă din Bucureşti, avusesem prilejul să-mi pun de multe ori aceeaşi întrebare aşa încît mi-a fost oarecum uşor să dau nu **răspunsul**, ci **un răspuns**. Ulterior am părăsit magistratura, iar opţiunea mea nu a fost cu totul străină de întrebarea şi răspunsul de mai sus. Întrebarea a rămas însă cel puţin tot atît de tulburătoare, mai ales că ţinta ei nu se reduce la hotărîrile judecătoreşti, ci cuprinde toate deciziile prin care noi influenţăm viaţa altora. Mă gîndesc, nu în ultimul rînd, la deciziile politice pentru că acestea pot schimba atît viaţa indivizilor, cît şi viaţa comunităţilor. În urma unei asemenea decizii politice, casa în care mă aflam în vizită, în acea primăvară a anului 1981, a fost demolată, deşi era monument istoric, iar gazda, exasperată de eşecul tuturor protestelor prin care încercase să împiedice o asemenea barbarie, a emigrat în Statele Unite.

Multe s-au întîmplat în justiţie şi în politică din 1981 şi pînă astăzi,dar răspunsul pe care l-am dat atunci mi se pare la fel de actual şi acum prin îmbinarea relativităţii premiselor cu năzuinţa către absolut a concluziei.

Atît de cunoscutul adagiu **errare humanum est** are o continuare care îi întregeşte înţelesul. Formularea dată de Cicero este preferabilă: **cuius vis hominis est errare, nullius nisi insipientis in errare perseverare**. Aşadar fiinţa umană este imperfectă, dar perfectibilă. Omul nu se poate substitui lui Dumnezeu, dar nici nu poate să-şi accepte în mod fatal imperfecţiunea. Încercarea de a-l înlocui pe Dumnezeu este echivalentă tentativei de a consacra imperfecţiunea. Ambele ipostaze sînt feţele prostiei omeneşti. Din natura imperfectă a omului izvorăsc acte şi fapte care ascund un coeficient mai mic sau mai mare de eroare. Orice reprezentare umană a realităţii este eronată cel puţin prin faptul că este parţială, limitată. Între latura intelectivă şi cea volitivă a actelor omeneşti există o tensiune primejdioasă: omul ştie puţin, dar, vrînd totul, acţionează ca şi cum ar şti totul. Singura cale de a diminua primejdia este asumarea şi corectarea traptată a erorii.

Modul în care omul înaintează pe această cale contradictorii şi-a găsit o expresie fericită în dubla funcţie a erorii în domeniul dreptului. Ca viciu de consimţămînt, deci ca manifestare individuală, eroarea poate determina anularea actelor juridice. Ca aparenţă pe care se întemeiază o comunitate, eroarea duce la consolidarea unor acte juridice: în prima **Carte a Digestelor** lui Iustinian, în Capitolul XIV (**De officio praetorum**), se află un text atribuit jurisconsultului Ulpian, text în care se povesteşte cum Barbarius Philippus, sclav fugit de la stăpîn, ajunge pretor la Roma; după descoperirea impostorii, actele edictate şi decretate în răstimpul magistraturii lui Barbarius au fost totuşi validate; peste aproape un mileniu, un glosator anonim aparţinînd Şcolii din Bologna a notat pe marginea textului lui Ulpian adagiul **error communis facit jus**. Deci, temporar, pînă cînd este descoperită şi îndreptată, eroarea pe care o săvîrşeşte o anumită comunitate în modul de reprezentare a realităţii are puterea de a naşte dreptul. De obicei, erorile sînt descoperite de indivizi care trebuie să înfrunte însă inerţia imaginarului colectiv. Specificul structurilor prin care descoperirile individuale determină modificarea imaginarului colectiv este unul din criteriile posibile de diferenţiere a culturilor. Mergînd mai departe, pot fi identificate structurile prin care, la nivel individual şi colectiv, sînt descoperite şi corectate erorile.

Originalitatea culturii europene constă, între altele, şi în aceea că, printr-un şir de întîmplări fericite şi nefericite, s-au dezvoltat, în interiorul ei, metodologii subtile de descoperire şi corectare a erorilor în ştiinţă, tehnică, justiţie şi politică. Esenţa comună a acestor metodologii ar putea fi definită prin sintagma: **conştiinţa erorii**. O conştiinţă care nu inhibă acţiunea, dar o supune unui control şi unei rectificări cu caracter permanent în scopul de a micşora mereu sfera de manifestare a erorii şi de a crea astfel un spaţiu tot mai mare de manifestare a libertăţi.

Îndoiala carteziană şi persiflarea baconiană a idolilor întemeiază nu numai metodologiile ştiinţei şi tehnicii, ci şi evoluţia instituţiilor politice şi juridice.

Procesul civil, procesul penal şi complicatul lor corolar instituţional conţin elemente extrem de fine, dar totuşi insuficiente pentru aflarea adevărului şi înlăturarea totală a erorii. Teoria competenţei, teoria probelor, mecanismul căilor de atac nu servesc decît la obţinerea unei hotărîri definitive şi irevocabile a cărei forţă nu se întemeiază pe adevăr, ci pe prezumţia de adevăr: **res judicata pro veritate habetur**. Cu toate acestea, funcţia esenţială a oricărei hotărîri judecătoreşti tinde nu numai către curmarea stărilor conflictuale dintr-o comunitate, ci şi, mai ales, către hrănirea spiritului de dreptate. Iată de ce, cum remarca François Ost, modelul de judecător care se impune astăzi nu mai este nici aşa numitul model clasic al lui Jupiter, potrivit căruia magistratul este un sacerdot, iar codul o piramidă pe ale cărei trepte coboară spiritul divin; nici reversul, adică modelul modern al lui Hercule, potrivit căruia judecătorul îşi adună forţele din realitate, din faptele dosarului şi apare ca un adevărat semizeu care ţine lumea pe braţele sale, oferind imaginea unei piramide întoarse sau a unei pîlnii; judecătorul postmodern urmează modelul lui Hermes, pendulînd între transcendenţă şi imanenţă, în interiorul unei reţele de informaţii infinite, disponibilă ca o bancă de date, dar dificil de utilizat.

Din aceeaşi perspectivă, democraţia poate fi privită şi ca o metodologie de asumare şi corectare a erorilor conţinute în deciziile politice. Principiul împărţirii puterii şi principiul pluralismului au nu numai funcţia de a împiedica derapajul totalitar al sistemului politic, ci şi o funcţie epistemologică, datorită căreia comunitatea poate înainta în istorie, încercînd să diminueze pericolele, dar fără a pierde conştiinţa riscului. Sistemele politice totalitare sînt nu numai opresive, ci şi autodestructive. Absenţa conştiinţei erorii duce la fundamentalism religios sau la fanatism ideologic, fenomene care au o esenţă comună. Eroarea transformată în dogmă erodează sistemul, iar ignorarea riscului potenţează toate pericolele.

Mă tem deci de toţi cei care, sub lozinci democratice, vor să instaureze noi forme de intoleranţă. Iar frica ar trebui să ne dea curajul să înfruntăm pe infailibilii democraţiei.

Valeriu STOICA

© C. Bumbut

# Efectul de corecţie

## interviu cu dl. Vasile GIONEA, preşedintele Curţii Constituţionale

**S-ar putea spune că menirea Curţii Constituţionale este îndreptarea erorilor din textele de lege?**

- Chiar dacă noi ne dăm seama că se adoptă de către Camera Deputaţilor şi Senat un text care nu este constituţional, noi nu putem interveni în dezbaterile parlamentare pentru modificarea lui. După ce o lege e votată în ambele camere, dar **înainte** de a fi promulgată de preşedintele ţării, ne putem pronunţa asupra neconstituţionalităţii unor texte - dacă sîntem sesizaţi.

**După promulgarea legii, Curtea Constituţională nu se mai poate pronunţa?**

- Există o singură posibilitate să putem face un control posterior: cînd, în judecata dintre 2 părţi, una evoca o lege, iar cealaltă îi răspunde că textul nu e constituţional. În această situaţie, instanţa de judecată la care s-a ridicat excepţia de neconstituţionalitate trimite dosarul la noi pentru o pronunţare asupra excepţiei de neconstituţionalitate.

**În caz de neconstituţionalitate, decizia are efecte doar asupra procesului în cauză sau este echivalentă cu o modificare a legii, valabilă deci pentru toţi cetăţenii?**

- Dacă noi declarăm textul respectiv neconstituţional, partea nemulţumită poate cere recurs în faţa plenului Curţii Constituţionale. Rămasă definitivă, decizia Curţii nu înseamnă anularea textului de lege, dar obligă parlamentul să modifice legea ţinînd seama de considerentele noastre. Pînă atunci, legea respectivă nu mai produce efecte. Înainte de înfiinţarea Curţii Constituţionale, în situaţii similare, deciziile Curţii Supreme erau valabile numai în procesul respectiv şi a doua zi, alţii puteau să reia cauza şi să se lovească de aceleaşi neajunsuri ale legii. Ceea ce pronunţăm noi, în schimb, are efecte pentru toată lumea şi textul de lege nu se mai poate aplica niciodată, pînă nu se modifică legea.

**Care e, totuşi, rostul controlului constituţionalităţii legilor - ca să existe un sistem legislativ unitar sau ca să raporteze legile la un etalon considerat perfect?**

- Noi veghem ca legile să fie conforme cu constituţia; constituţia e legea fundamentală şi ea stă la baza tuturor legilor. Orice lege care survine poate să dezvolte anumite principii din constituţie, dar nu să le contrazică. În măsura în care este respectată constituţia, consolidăm statul de drept. Statul de drept e un stat în care şi autorităţile, şi cetăţenii se subordonează legii. Legea se aplică şi preşedintelui ţării, şi guvernului, şi prefecturilor, şi cetăţenilor.

**Una din atribuţiile pe care constituţia le rezervă Curţii Constituţionale este confirmarea rezultatelor în alegerile prezidenţiale. De ce?**

- La alegerile parlamentare există o comisie formată din magistraţi superiori care verifică dacă alegerile sînt făcute bine sau nu. S-a considerat că alegerea preşedintelui reprezintă o problemă mult mai importantă şi, ca urmare, s-a dat în competenţa Curţii Constituţionale să verifice. Anul trecut ni s-a trimis aici un camion întreg de hîrtii, de la toate comisiile din ţară. Noi am verificat procesele verbale, numărătorile făcute pentru a controla rezultatele finale. Am constatat şi am motivat că dl. Iliescu a avut un număr mai mare de voturi.

**Deci rolul Curţii înseamnă înlăturarea posibilităţii unei greşeli sau un înlocuitor pentru ritualul „ungerii"?**

- Da. L-am declarat ales pe dl. Iliescu şi am dat o decizie prin care l-am „confirmat" în funcţia de preşedinte. Fără confirmarea Curţii Constituţionale, nu putea depune jurămîntul de preşedinte şi nu putea să-şi intre în funcţie.

Trebuie să adaug că noi mai avem şi rolul de a vedea dacă un partid politic - prin programul sau activitatea pe care o desfăşoară - se încadrează în prevederile Constituţiei. Dar şi în acest caz, trebuie să fim sesizaţi, singuri nu ne putem sesiza.

**Faptul că nu instituie autosesizarea Curţii Constituţionale nu reprezintă o scăpare, o eroare a Constituţiei?**

- Ni s-a rezervat posibilitatea autosesizării numai în cazul unui referendum popular. Atâta ne-a acordat constituţia. Cred că ar fi fost necesară autosesizarea, pentru că noi observăm o serie de greşeli, dar suntem legaţi de mîini şi de picioare.

**Şi nu puteţi face lobby, să se modifice aceste prevederi?**

- Vă daţi seama ce-ar zice presa?

Irina DIMIU

# "Nu e greu să mergi mai repede, cînd pînă acum ai stat pe loc"

## – Convorbire cu Ilie Şerbănescu –

**Dintre toţi cei care au vorbit despre greşeli în ultimii patru ani în România, dvs. aţi fost unul dintre cei mai consecvenţi, urmărind demontarea mecanismului politic care influenţează decizia economică. Probabil că acum aţi putea să sistematizaţi acest efort şi să vorbiţi despre acele erori care ar fi putut fi evitate.**

Există în această privinţă capcana de a judeca timpurile care au trecut cu ochii de acum, de a fi viteaz după război. Eu vreau să reiau afirmaţiile făcute la vremea respectivă, fără a le răstălmăci. Cea mai mare greşeală asupra căreia am avertizat încă din ianuarie 1990 este aceea de a fi convertit direct în salarii alocaţiile masive, grotești, pentru investiţii (cu care Ceauşescu a intrat în istorie şi nu-l va putea scoate nimeni). Neexistînd produse şi servicii corespunzătoare s-a deschis drumul inflaţiei. Potenţialul inflaţionist era imens, acumulat de ani şi ani de zile de ţinerea în chingă artificială a preţurilor, produse nu erau şi atunci s-a produs explozia. Economic a fost un gest irresponsabil. A doua mare greşeală asupra căreia am avertizat este că supapa preţurilor nu trebuia deschisă decît odată cu supapa şomajului. Neexistînd supapa care să ducă la corecţiile cu adevărat necesare în economia reală, toate nefericirile economiei româneşti s-au concentrat asupra preţurilor. Întreprinderile, agenţii economici au îngrămădit în preţ tot ceea ce nu merge bine. Un timp s-a putut, dar s-a întors bucla de reacţie. Noi 50 de ani am trăit într-o economie fără feed-back şi acum, în sfîrşit, a fost o primă reacţie normală. Preţul s-a întors împotriva salariatului care a cerut o retribuţie mai mare, care a intat în preţ şi s-a creat un cerc vicios, o cursă ruinatoare cunoscută în economia de piaţă: preţuri-salarii. A treia greşeală este ca şi a doua un caz particular al neînţelegerii ABC-ului economic pe de o parte şi care a avut o determinare ideologică pe de altă parte: s-a închis supapa şomajului pentru a nu crea probleme sociale, pentru a nu-i nemulţumi pe alegători. Aceasta ar fi fost singura corecţie posibilă şi cu cît era făcută mai dvreme, cu atît costa mai puţin, mai tîrziu va fi mai greu de făcut.

Economia de piaţă este un şir de constrîngeri al unor libertăţi. Totul pare liber, dar libertăţile astea se calcă în picioare una pe alta, devin una alteia constrîngeri şi în felul acesta funcţionează mecanismul.

O altă eroare: liberalizarea preţurilor n-a fost făcută concomitent cu liberalizarea cursului monedei naţionale. Această liberalizare graduală a întins boala şi culmea e că guvernul cel mai puţin reformist - guvernul Văcăroiu - a trebuit să stingă această contradicţie, nu pentru că a dorit, ci pentru că nu se mai putea: subvenţiile pentru acoperirea preţurilor deveniseră mai împovărătoare decît întregul buget. Cursul monedei naţionale este preţul tuturor preţurilor şi acest preţ a rămas în continuare controlat. E caraghios, după cum s-a şi văzut: pe singura piaţă reală, piaţa neagră, cursul liberalizat funcţionează. Şi diferenţa nu e de cîteva sute de lei, ci de cîteva luni. Se ajunge în acelaşi loc, în condiţii tot mai defavorabile: dacă se liberalizau ambele în 1990, aşa cum am arătat atunci, s-ar fi făcut la preţul pieţei negre de atunci, 100 de lei, ar fi ajuns acum probabil la 300-400 lei, nu la 2.000 de lei. La primăvară se va face le 2.500-3.000 de lei, indiferent că se doreşte sau nu, indiferent că va fi stînga sau dreapta la putere, Iliescu sau Coposu.

**Psihologic, tergiversarea e un fenomen de înţeles. Orice om amînă momentul nepăcut cînd trebuie să meargă la dentist. La nivelul oamenilor de stat a venit din neputinţa sau din ne-dorinţa de a lua o decizie?**

Eu cred că a fost o determinare ideologică. Este cel mai îngrozitor balast al acestui sfîrşit de secol şi mileniu: tratăm problemele economice cu o gîndire neadaptată, cu o optică feudală. Dacă se va proceda aşa în continuare vom trăi foarte prost. La ultima sa conferinţă de presă în calitate de prim-ministru, l-am întrebat pe dl. Stolojan cîte luni, sau ani de supravieţuire dă ţării, dacă nu se face reforma. La început, răspunsul mi s-a părut nefundamentat, dar apoi am realizat că-şi pusese problema şi formularea era fericită: "Economiile nu pier: ele nu pier nici în timp de război, totul este cum se trăieşte".

**Dar legile obiective ale economiei permit o acceleraţie?**

Eu cred că ceva mai repede decît s-a mers pînă acum se poate şi nici n-ar fi greu, pentru că pînă acum s-a stat pe loc. Nu se poate rezolva de pe o zi pe alta problema cea mai dureroasă a economiei naţionale: închiderea unor fabrici care constituie un balast. Şi cînd spun asta mă refer la faptul că naţiunea plăteşte această eroare: inflaţia nu este decît efectul întreţinerii camuflate a întreprinderilor falimentare. Se plăteşte cu nivelul nostru de trai. E greu de rezolvat, dar trebuie început. Comunismul a căzut strict economic pentru că n-a ştiut şi n-a dorit să-şi analizeze greşelile. Cînd sfidarea competiţiei internaţionale a trecut în domeniul tehnologiei, el a fost incapabil s-o absoarbă în domeniul producţiei. Sigur se poate trăi în afara lumii, dar problema e unde ne aflăm. Nu se poate să tratăm problemele lumii moderne cu mijloace primitive, rebarbative, feudale, pentru că acestea sînt argumentele care se folosesc la noi - nu mă refer neapărat la politică, dar neapărat la economie. Din economie totuşi trăim, nu din politică.

**Cît timp vom fi atît de săraci şi obsedaţi de sărăcie, democraţia şi libertatea sînt convenţii.**

Apă de ploaie.

**D-le Şerbănescu, cum se explică faptul că o ţară bogată cum era URSS cu resurse materiale şi umane imense a eşuat economic atît de catastrofic?**

Nu a reuşit să absoarbă tehnologia. Orice act productiv este o unire de resurse, iar importanţa resurselor create de om a crescut în epoca modernă. În timp ce au reuşit să creeze "în eprubetă" pentru complexul militar-industrial performanţe tehnologice extraordinare cu nimic inferioare celor americane, n-au reuşit să le absoarbă în economie. Siberia, de exemplu, este un teritoriu fascinant. Sfidarea cea mai formidabilă este că nimic nu se poate face dacă nu mentii îngheţul. Altfel se pot nărui sondele, pilonii caselor, paturile drumurilor. În cele două luni de vară trebuie păstrat frigul din celelalte zece. Acolo e nevoie de oameni de o calitate cu totul deosebită sau de o lipsă totală de calitate ca să poţi să trăieşti.

**Situaţie în care se dovedeşte că uneori pentru a face binele trebuie să consolidezi răul.**

A consemnat
Magdalena BOIANGIU

# Învăţămîntul care învaţă

Lansarea reformei învăţămîntului întîrzie, după cum întîrzie şi reformele din alte sectoare social-economice. Lipsa voinţei politice, rezistenţa la schimbare, capacitatea redusă de organizare sînt cauze mai des citate. Un alt motiv, mai rar invocat, este că cei ce ar trebui să facă reforma nu ştiu foarte bine ce şi cum să facă.

Lipseşte experienţa reformelor periodice prin care trec sistemele ce se dezvoltă normal. În ultimele decenii, în timp ce evoluţia sistemului românesc de învăţămînt a fost blocată, alte ţări au trecut prin valuri succesive de reforme. Acestea au fost fundamentate pe cercetări solide, au beneficiat de fluxuri continue de informaţii, de fonduri financiare şi resurse umane şi materiale considerabile.

Ar fi păcat ca, în numele unei originalităţi sau tradiţii prost înţelese, actualele eforturi de inovare a programelor şcolare şi a manualelor, a planurilor de învăţămînt, a sistemelor de evaluare şi selecţie şi a metodelor de predare să nu profite de cunoştinţele, experienţa şi realizările acumulate în alte ţări.

Există însă şi luări de poziţie conform cărora crizele prin care trec sistemele educaţionale din alte ţări ar justifica îndoiala asupra utilităţii învăţării "de la alţii". Cu bună ştiinţă sau nu, sînt omise rezultate remarcabile, precum şi faptul că, în sisteme care evoluează, crizele sînt naturale.

În aceeaşi categorie de argumentări extreme se situează şi afirmaţia că învăţămîntul nostru este bun, şi deci nu mai trebuie schimbat. În lipsa unor modalităţi obiective de evaluare, un astfel de enunţ este cu totul îndoielnic. Pe de altă parte, nu trebuie ignorate părerile, conform cărora realul blocaj în care se află ţara nu este de ordin financiar sau politic, ci ţine de calitatea resurselor umane. Se susţine că educaţia trebuie să ne facă mai democraţi, mai civilizaţi, mai întreprinzători, mai grijulii faţă de mediu. Sînt, toate acestea, lucruri pe care şcoala încă nu le face, sau nu le face suficient sau cum trebuie. Din nou, experienţa altor ţări ne poate fi de folos.

Particularitatea actualei reforme a învăţămîntului este că ea nu apare într-un moment al evoluţiei normale, ci se realizează pe fondul profundelor schimbări politice şi economice. În consecinţă, pe lîngă reforma "de evoluţie" este necesară şi o reformă "de restructurare", care să urmărească adecvarea structurilor, modului de organizare şi de funcţionare la noile condiţii.

Descentralizarea şi creşterea autonomiei şcolilor sînt priorităţi ale acestei reforme. Experienţa altor ţări este utilă şi în această direcţie, cu condiţia unei atente analize şi interpretări, căci fenomenele de centralizare-descentralizare pot genera confuzii.

Se afirmă în prezent că sistemele de învăţămînt din Marea Britanie şi SUA sînt într-un proces de centralizare. În acelaşi timp, sistemul francez de învăţămînt se descentralizează. Cît sînt de relevante însă astfel de tendinţe pentru sistemul de învăţămînt super-centralizat din România? Căci adoptarea unor minime "Standarde Naţionale" în materie de curriculum, în contextul extrem de descentralizat al Marii Britanii şi al SUA în nici un caz nu poate fi un argument în favoarea centralismului.

Ţările dezvoltate şi-au construit organic reţele complexe de instituţii, care răspund unui anumit scop. Nu importarea structurilor trebuie să-i preocupe însă pe reformatori. Comunicarea dintre aceste structuri, relaţiile care le activează, eficienţa administrativă şi cooperarea populaţiei sînt elemente care le fac să se deosebească de forme similare, dar ineficiente, existente în alte ţări. O dovedesc experienţele descentralizării învăţămîntului din ţări ale Americii Latine sau din ţări mai apropiate, foste comuniste, dar şi succesele descentralizării în noile ţări industrializate, Coreea, Taiwan şi Hong Kong.

Ceea ce poate fi reţinut şi luat drept exemplu nu sînt deci formele concrete de organizare, structurile şi instituţiile, ci principiile pe care acestea le reflectă şi pe care se bazează. Unul dintre acestea este diversitatea. Un altul este flexibilitatea ce permite continua adaptare la noile cerinţe. Analiza atentă a sistemelor descentralizate de învăţămînt relevă existenţa unor mecanisme complexe de autoreglare (check and balance) ce includ diverse nivele de "dare de seamă" (accountability). Principiul parteneriatului este corelat cu cel al legitimităţii. Participarea la procesele de decizie este încurajată, dar în limite ce nu periclitează calitatea actului de conducere.

În concluzie, în acest moment, învăţămîntul trebuie "să înveţe" nu atît din greşelile altor ţări, ci din realizările obţinute de ele pe parcursul unei evoluţii normale. O atentă evaluare a contextelor specifice va preveni interpretările eronate. În plus, pentru a nu fi mereu în condiţia de "a urma", învăţarea trebuie să fie nu numai "din trecut", ci şi "din viitor". Aceasta presupune analiza tendinţelor, anticiparea schimbărilor şi adoptarea inovaţiilor, chiar dacă ele n-au fost încă validate de experienţa altora.

Ana Maria SANDI

# Ce spun parlamentarii

**● Poate o moţiune de cenzură corecta greşelile executivului?**

### *Doru Tărăcilă (senator PDSR-vicepreşedintele Senatului)*

Parlamentul are la dispoziţie, pentru a corecta eventualele greşeli ale Guvernului, următoarele căi legale, de atenţionare: interpelarea, întrebarea şi legea. Prin interpelare, parlamentarii atrag atenţia membrilor executivului asupra neregulilor care încep să se manifeste în activitatea celor care pun în aplicare legile votate de Parlament. Dacă nu se întîmplă nimic, Parlamentul trece la întrebări adresate nominal, vizînd un ministru sau altul şi de la care cer un răspuns precis care să infirme sau nu acuzaţiile care li se aduc (vezi cazul Sălcudeanu). Legea este calea prin care putem zice că Parlamentul aduce corecţii societăţii însăşi, corecţii necesare la un moment al dezvoltării ei, mai ales în momente de răscruce ca cel pe care îl parcurge România.

Altă măsură de corecţie la dispoziţia Parlamentului o constituie moţiunea, de care s-a cam făcut abuz în sesiunea asta şi chiar în zilele astea. Sigur, ea nu acţionează eficient întotdeauna, adică nu trece mereu de votul camerelor, dar asta nu înseamnă că e ceva în neregulă în Parlament, ci că "buba nu e coaptă încă"! Moţiunea asta nu a trecut şi înseamnă că lucrurile nu stau chiar aşa de rău şi că putem merge înainte cu opoziţia alături. Omul învaţă şi din greşeli, nu-i aşa?!

### *Gh.Frunda (UDMR)*

O moţiune de cenzură are în mod normal, ca principal scop, schimbarea Guvernului. Dar, de multe ori, la noi, nici nu se lansează o moţiune de cenzură şi se şi ştie că nu va trece. Dar mai are şi scopul de atenţionare a Guvernului, a partidului de guvernămînt, că, dacă nu îşi respectă programul cu care a fost votat, va fi supus unei posibile nemulţumiri generale. Eu nu cred că guvernul Văcăroiu dă prea mare importanţă moţiunii şi asta e clar după modul în care a decurs discutarea şi votarea moţiunii anterioare. Culmea cinismului este că acest guvern afirmă că nu poate lucra din cauza moţiunilor de cenzură depuse de opoziţie. Asta dovedeşte că în Guvern majoritatea oamenilor au concepţia unei conduceri totalitare, a partidului unic. Asta e, dacă primul ministru a lucrat la CSP iar toţi subalternii sînt foşti colegi. Pentru ei cetăţeanul este un sclav. Dar acum , la iniţierea acestei moţiuni pentru prima dată, şi partide care sprijină guvernul au atenţionat la rindul lor executivul că ar putea vota moţiunea. Partidul de guvernămînt va trebui să decidă ce face; merge mai departe ca pînă acum şi chiar acceptă la guvernare membri ai PSM, PRM şi PUNR şi ne compromitem pe plan extern destul de rău şi ne anulăm şansele economice. Sau va încerca o soluţie către opoziţie, ceea ce este mai puţin probabil. Declaraţiile domnului Solcanu arată că PDSR se gîndeşte totuşi la o asemenea soluţie, care e condiţionată de opoziţie prin demiterea premierului Văcăroiu. Greşelile puterii mai pot fi sancţionate şi de sindicate, ale căror mişcări corelate cu cele studenţeşti şi cu moţiunea de cenzură ar putea avea mai mulţi sorţi de izbîndă decît mişcarea noastră parlamentară. Nu uitaţi cum a fost schimbat Petre Roman. E posibil ca marile mişcări sociale să facă ceea ce moţiunile nu au reuşit şi să îndrepte şi greşelile opoziţiei politice.

A consemnat
Petru IONESCU

# MISIUNEA CREŞTINĂ A STATULUI (II)

Statul oficial este reprezentativ şi pilduitor. El trebuie, de aceea, să înfăţişeze tot ce este mai chemat, mai indicat pentru conducere. Calităţile ca şi defectele lui sînt exemplare şi contagioase. El ne poate edifica, el ne poate şi demoraliza. Conducerea este pentru tot poporul o şcoală, conducătorii sînt în mod firesc educatori, prin concepţiile şi prin faptele lor. Acestea nu sînt consideraţii teoretice, ci observaţii fireşti, care decurg din funcţiunea statului şi din viaţa lui zilnică.

Necesitatea unei opere morale de stat reiese nu numai din rostul statului, ci şi din stările de fapt. Această necesitate este la noi deosebit de mare. Întreg organismul statului este în suferinţă morală, sub diferite forme. El suferă de ilegalităţi, nedreptăţi, favoritisme, necinste, incorectitudine, de impunitatea vinelor, de lipsa sau de neaplicarea criteriilor morale în conducere şi administraţie, de multe pe care nu avem timpul şi libertatea să le spunem.

Că se comit însă abuzuri, nedreptăţi, incorectitudini pe seama statului, şi deci a noastră a tuturor, în toate ramurile mecanismului administrativ; că se practivă risipa şi frauda, că se sacrifică interese publice şi se calcă de atîtea ori dreptatea, că se comit diverse nesocotinţi şi greşeli, sustrageri de la datorie şi de la răspundere, şi că lipsesc sancţiuni pentru multe din acestea, este ceva obişnuit şi neignorat de nimeni. Statul se lasă păgubit, rău servit, rău apărat, spre scandalizarea şi demoralizarea cetăţenilor. Statul însuşi nu-şi ţine angajamentele, nu respectă drepturi recunoscute, lipseşte de la datorie şi învaţă şi pe cetăţeni să lipsească. Avem trista reputaţie a unei ţări unde se poate totul contra legii şi a moralei.

***"Criza prin care trecem este urmarea acestui deficit moral; criza economică este în fond una morală"***

Statul oficial devine astfel un exemplu rău pentru popor. În loc ca el să fie corectivul defectelor poporului şi servul intereselor lui, în loc să promoveze fără slăbiciuni şi fără abateri binele comun şi să îndrepteze şi să conducă poporul pe calea bună, în loc să creeze disciplina vieţii sociale, şi o atmosferă morală sănătoasă, statul devine o mare scenă, pe care se dă spectacolul imoralităţii publice, o şcoală a viţiului politic, căci ceea ce este criticabil nu este statul sau conducerea în sine, ci politica, aşa cum se face. Statul trage consecinţele lipsei de principii morale în conducere. Suferă în propriul său organism neputînd să-şi satisfacă normal nevoile şi funcţionînd în general greu, şi suferă în noi, cetăţenii. Criza prin care trecem este urmarea acestui deficit moral; criza economică este în fond una morală. Morale sînt de aceea în primul rînd şi remediile ei. Aşa cum omul nu trăieşte numai cu pîine, ci şi cu cuvîntul lui Dumnezeu, statul nu se întreţine numai cu venituri şi nu se apără numai cu arme, ci şi cu prestigiul, mai ales cu prestigiul, şi statul nostru se află într-o criză de prestigiu, intern şi extern.

Ceea ce îi trebuie îndeosebi pentru a se reabilita şi pentru a se impune, este autoritatea morală. Aceasta este cea mai bună siguranţă a statului. Pentru că statul care nu se respectă şi nu impune prin exemplu dreptatea, ordinea, legalitatea ca un fel de dogmă, nu-şi îndeplineşte misiunea; este o negaţie a ideii de stat. Poate poporul să fie cît de religios - a fost şi în Rusia ţaristă – cetăţeanul pierde încrederea şi respectul faţă de aparatul şi de autoritatea de stat şi autoritatea pierde puterea, pentru că o autoritate compromisă este slabă.

Iar această situaţie poate constitui oriunde un pericol pentru liniştea statului, putîndu-se produce tendinţe excesive, simptomatice, care să exprime prin metode nefericite nevoia convertirii vieţii de stat la principiile morale creştine, ca fireşti şi indispensabile pentru un popor creştin.

***"Cînd un teatru particular este subvenţionat, şi un spital obştesc expropriat, Sf.Scriptură ar zice că s-a luat de la gura fiilor şi s-a aruncat cîinilor."***

În alte laturi ale vieţii încă se cuvine să se îndrepteze grija de stat, cercetătoare şi împlinitoare de lipsuri morale. Morala este desconsiderată nu numai în viaţa politică, ci şi în cea publică, domeniu care cade în competenţa şi răspunderea legii şi autorităţii de stat.

Imoralitatea şi îndemnul la corupţie, se răsfaţă în atîtea spectacole scandaloase: pe stradă, pe care nu pot merge fără pericol îndeosebi copiii, în literatura pornografică aruncată în public ca imense valuri imunde, îndeosebi necreştine, în prostituţia ce defilează fără ruşine în ochii tuturor, în vagabondaj, în cerşetoria profesională, în cîte alte aspecte ale imoralităţii sociale.

Mijloacele Bisericii nu ajung ca să poată urmări şi îndrepta toate aceste rele sociale; există încă dispoziţii legale şi o poliţie de moravuri, care sînt chemate să constate şi să împiedice această degradare a vieţii sociale. Asemenea manifestări, care distrug suflete, pregătesc delincvenţi, creează anarhie morală şi mizerii sociale constituiesc o mare problemă de stat, pentru că interesează de aproape sănătatea fizică şi morală a poporului. Statul are de aceea şi interesul şi datoria ca să intervină cu energie pentru a le întîmpina şi îngrădi. Menirea lui nu este să accepte şi să patroneze viţiul, ca în faimoasele cazinouri, sau să-l tolereze ca în tripouri şi cluburi, unde se ruinează familii, averi şi suflete, ci să-l combată ca pe un adevărat pericol social şi naţional. Căci decadenţa popoarelor începe cu morala. Şi cultura, oricît ar străluci, însemnează ceva numai dacă are valoare morală.

Interes şi datorie imperioasă are de asemenea statul, de a se găsi alături de Biserică în marea operă creştină şi umană a **asistenţei sociale** . Ca şi imoralitatea, mizeria este un spectacol public şi un pericol social. Este multă lipsă şi multă suferinţă. Se irosesc în mizerie, cunoscută şi necunoscută, mii de semeni, făpturi omeneşti, nenorocite sau decăzute, cu acelaşi chip şi cu acelaşi drept la viaţă ca noi toţi, roase şi abrutizate de foame, de frig, de viţii, de boală.

Aşezămintele care pot să le vină în ajutor sînt puţine şi puţin susţinute. Spitalele îndură lipsuri; sanatorii, azile, orfelinate, case de corecţiune nu avem atîtea şi aşa cum trebuiesc nevoilor sociale ale ţării.

Dacă Biserica are o datorie morală mai mare decît statul, de a se interesa de toţi nefericiţii societăţii, statul are posibilitatea materială mai mare decît Biserica, de a organiza şi susţine opera ajutorării lor. Statul este de altfel şi moral obligat să o facă. Secularizînd imense averi mănăstireşti şi expropriind instituţii de mare utilitate socială, ca Eforia spitalelor civile, statul a luat asupra sa îndatoriri sociale creştine, pentru că a pus acele instituţii în situaţia de a nu le mai putea satisface.

O politică de stat chibzuită şi prevăzătoare poate şi trebuie să găsească programul şi mijloacele unei asistenţe sociale eficace. Eu nu ştiu cărei înalte necesităţi de stat corespundea teatrul particular subvenţionat generos de stat, ca şi alte întreprinderi favorizate, dar am stat într-un spital şi am văzut că nu-şi poate îndeplini mulţumitor menirea socială de fiecare zi şi ceas, pentru că i s-au luat şi nu i se dau cele necesare: cînd un teatru particular este subvenţionat şi un spital obştesc este expropriat, Sf. Scriptură ar zice că s-a luat de la gura fiilor şi s-a aruncat cîinilor.

***"Ar fi aproape zadarnic ca Biserica să înveţe poporul dogme şi precepte creştine, dacă statul le-ar ignora"***

Politica noastră de stat este însă schimbătoare, efemeră, este ceva de azi pe mîine. Îngrămădim fără un ţel diriguitor legi peste legi, reforme peste reforme, dregem şi stricăm cu o uşurinţă care amuzează, dar care pune pe gînduri. Lucrăm ca pentru o zi şi luăm de fiecare dată lucrul de la început. Nu sîntem obişnuiţi să prelungim strădania noastră în viitor, să proiectăm în el realizările noastre de azi, să lucrăm pentru mîine, pentru urmaşi.

Nu ne simţim destul de solidari cu viitorul, pentru că nu sîntem destul de solidari cu trecutul. Modernizarea statului a întrerupt brusc o linie de viaţă, a frînt o tradiţie şi a tulburat cu idei străine gîndurile şi viaţa poporului.

Dar guvernele trec, poporul rămîne. Viaţa lui este seculară şi milenară. Oricît ar progresa, el necesită anumite norme valabile pentru totdeauna, normele firii şi năzuinţelor lui, îşi creează legi fireşti. Prin fire şi prin menirea sa istorică, poporul nostru este creştin ortodox. Aşa se ştie şi aşa se vrea. Creştinismul ortodox i-a fost credinţa şi norma de viaţă, impuls şi sprijin, i-a fost voinţă, i-a fost "lege", legea strămoşească. Această lege trebuie să rămînă ceea ce a fost: ideea care unifică viaţa poporului, îi dă o temelie şi îi dă un sens moral, îi garantează viaţa sufletească, o potenţează.

Guvernele trebuie să ţină seama de ea şi să conducă privindu-se pe linia istorică a vieţii milenare a poporului. Conducerea poporului şi toate formele noi trebuie să se integreze astfel în istoria lui, să se alinieze între trecut şi viitor, unindu-le în clipa prezentului.

Căci viitorul unui popor stă pe trecutul său. Prezentul nu este decît legătura lor momentană, e un moment de tranziţie. El trebuie să înlesnească viitorul, aşezarea solidă şi firească pe trecut.Viitorul nu se improvizează; el nu răsare ca soarele de mîine, ci se zămisleşte azi din ziua de ieri. Învăţătura cea bună a trecutului este cea care călăuzeşte pe drumul chemării lui pe lume poporul român, pentru că ea reprezintă suma experienţelor şi a înţelepciunii acumulate de poporul român în cursul existenţei sale.

Neamul românesc nu sîntem numai noi, cei în viaţă astăzi. Generaţia noastră, chiar dacă ar fi una mare, este numai un inel, unul, dintr-un lanţ lung. Neamul românesc sînt milioanele fără număr de morţi - strămoşi şi părinţi - care au trăit şi au murit în credinţa creştină şi în frica lui Dumnezeu, sînt şi milioanele ce vor mai veni după noi. Noi sîntem numai un moment al neamului românesc, momentul actual. În urma noastră stă deci un lung şir de generaţii, înaintea noastră stă altul. Ele încadrează şi covîrşesc pe a noastră şi numai cu ele împreună formează neamul românesc.

Şi dacă, supuşi istoriei, noi ne schimbăm prin imitaţii şi adaptări cu timpul, devenind continuu alţii, este un lucru pe care nu-l mai putem schimba: este credinţa noastră strămoşească şi toată tradiţia naţională concentrată în jurul ei, prin care – schimbîndu-ne astfel – rămînem noi înşine.

Credinţa noastră nu este un articol de import, ca merele din California, ca articolele de toaletă, ca principiile masonice, sau ca cele – mai nobile – ale Constituţiei. Ea este sufletul cu care s-a născut poporul român. Este temelia vieţii noastre sufleteşti, e centrul de greutate al ei, e siguranţa în faţa neprevăzutului istoric. Si nu avem noi dreptul, şi nici o generaţie nu-l are, de a înstrăina sau profana după gustul timpului acest străvechi şi sfînt patrimoniu naţional al tuturor veacurilor şi generaţiilor româneşti.

Atît cît statul înţelege şi vrea să-şi asigure o viaţă normală şi rodnică şi un drept de a sta cu cinste şi rost în rîndul lumii, el este instruit de trecutul său şi avizat de semnele timpului, ca să susţină opera Bisericii şi să-şi impună o misiune paralelă corespunzătoare, comparabilă cu credinţa poporului şi cu cerinţele ei morale. **Nu poate fi condus fără criterii religioase şi morale statul unui popor creştin,** iată într-un cuvînt totul. Căci ar fi aproape zadarnic ca Biserica să înveţe poporul dogme şi precepte creştine, dacă statul le-ar ignora sau le-ar călca. El este chemat, în însuşi interesul său, să lucreze alături de Biserică la opera consolidării şi ameliorării sufleteşti a neamului. **El are o misiune creştină, care este însăşi misiunea poporului.**

Teodor M. POPESCU

(extras din conferinţa ţinută în ziua de 8 martie 1934 la fundaţia "Dalles" sub auspiciile Consiliului Central Bisericesc)

Pagină realizată de Ariadna ZECK

## Bustul Thaliei

Cîtă libertate se acordă actorului într-o piesă? Atît cît să nu strice piesa. Sigur, fiecare actor se vrea deţinătorul rolului principal şi încearcă să transforme piesa într-un recital personal. Dar excesul, ca în orice domeniu, e periculos şi în teatru. O demonstrează cea dintîi premieră din această stagiune a Naţionalului bucureştean, **Gîlcevile din Chioggia**. Spectacolul suferă de regie. În lipsa unei viziuni regizorale unitare, fiecare joacă aşa cum crede că e mai bine. Rezultatul este o inadecvare: pe de o parte, între grupul personajelor feminine şi al celor masculine, iar pe de altă parte între Checca şi restul femeilor, între Toffolo şi restul bărbaţilor. Checca şi Toffolo alcătuiesc un cuplu perfect, un model de cuplu; celelalte perechi nu reuşesc să fie convingătoare. Ca mentalitate, femeile sînt moderne (poate cu o singură excepţie: mătuşa Libera). Dar Checca le depăşeşte cu mult, e un spiriduş contemporan. Se distinge ca un fiu de rege din mulţimea cerşetorilor. Bărbaţii trăiesc în cu totul alt timp. Locţiitorul cancelarului reprezintă un caz special. Ce face Vasile Filipescu din personajul său? Nu numai că se situează mult deasupra lui, dar chiar îl transformă într-o marionetă. Într-un spectacol de marionete însă, publicul nu-l vede pe păpuşar şi se lasă purtat de ideea că ele sînt însufleţite. Dar în cazul de faţă păpuşarul defilează prin faţa noastră cu marioneta în mînă, o face ridicolă, rîde de ea făcîndu-ne şi pe noi să rîdem, intră şi iese din personaj, e cînd el, cînd mai mult decît el. Siluete pe coordonate temporale diferite, personajele alcătuiesc o lume eterogenă: lumea piesei. Un amestec de partituri, dar totuşi nu un concert. Lipseşte dirijorul.

Simona BASARAB

## Festival de lectură

### Între noi, esticii

Dessau în estul Germaniei - un oraş industrial cu străzi drepte şi pustii, 15% şomaj şi cîţiva neonazişti. În acest peisaj clădirea Bauhaus-ului, concepută de Walter Gropius şi în care a funcţionat între 1925 şi 1932 una din cele mai importante şcoli de artă şi arhitectură ale secolului XX, clădirea aceasta pare complet străină. Nu prin vechime, ci prin modernitate.

Astăzi o echipă de utopişti încearcă să revitalizeze tradiţia Bauhaus-ului. Una din acţiunile lor s-a desfăşurat între 4 şi 7 noiembrie: primul Festival Internaţional Video-OSTranenie 93. OSTranenie - cuvîntul enigmatic al cărui înţeles aveam să-l aflu din catalogul festivalului - înseamnă în ruseşte **alienare**. Tema festivalului: Estul cu miturile şi obsesiile lui zdruncinate de noile realităţi. Ideea organizatorilor de a da o imagine reprezentativă asupra producţiei video din ţările foste comuniste a plecat firesc de la existenţa unor probleme comune, care, chiar dacă sînt cunoscute în vest, apar deformate de clişeele mediatice.

Din catalogul impecabil tipărit şi documentat aflăm şi cîte ceva din tradiţia fenomenului video în unele din ţările blocului destrămat. Artişti şi cineaşti din fosta Iugoslvie, din Polonia şi Ungaria s-au folosit de acest mediu încă de la sfîrşitul anilor '70. Puternică alternativă la cultura oficială, a fost şi este preţuită ca o formă de expresie independentă. Uneori, în ţările amintite îşi făcea loc şi în programele posturilor naţionale, scăpînd cenzorilor. Rezultatele acestei "istorii" vechi de vreo cincisprezece ani s-au văzut şi în selecţia de la OSTranenie. Programul informativ cuprindea retrospective ale artei video poloneze, în care un loc important îl aveau filmele lui Jozef Robakowski. Unul dintre ele folosea ca material brut înmormîntarea lui Brejnev, dîndu-i prin montaj aerul pe jumătate comic, pe jumătate tragic al unui ritual absurd. Pe aceeaşi temă, **Funeral** de Andras Solyom schiţează o istorie macabră a Uniunii Sovietice între 1924 şi 1985, de la Lenin la Andropov. Arta video se războună, cu metodele ei, pe televiziunea oficială şi pe canoanele ei.

Avînd ca temă chiar manipularea imaginii prin televiziune, documentarul lui Gustav Hamos - **Revoluţie în televiziune** (1991, Germania) e construit pe un pretext personal. Autorul, aflat în vizită la bunica lui din Budapesta, urmăreşte desfăşurarea evenimentelor din 1989 şi amestecul lor televizat în viaţa cotidiană a bătrînei. De la cumpărături pînă seara tîrziu - cînd bunica adoarme cu televizorul aprins. Montaj paralel: bunica sacrifică în bucătărie cei doi crapi achiziţionaţi de vii, iar soţii Ceauşescu sînt executaţi...

Tema revoluţiei bîntuia desigur şi în alte filme prezentate la Dessau. **Live Animals in Eastern Europe** (realizat de Andras Wahorn, Ungaria, 1989) este o proiecţie fantastică: turme nesfîrşite de animale invadează Budapesta, răsturnînd ordinea omenească.

Sub acelaşi generic al festivalului: mituri sfărîmate/ noi realităţi, se încadra şi selecţia din Slovenia, una din ţările unde arta video este putenic sprijinită de televiziunea naţională. În consecinţă am văzut şi filme de propagandă, dar şi de cu totul altă factură, ca **No more heroes anymore** de Marko Kovacic - o caricatură a negocierilor diplomatice, imaginate ca un joc dement de şah în care piesele sînt jucării mecanice (soldăţei, tancuri ş.a.m.d.) Marina Grzinic şi Aina Smid, cîştigătoare ale unui premiu important la Bonn anul acesta, au beneficiat şi ele de o retrospectivă. Filmele lor - o mixtură de teme politice acute în fosta Iugoslavie, cu o desfăşurare mare de efecte video, mi s-au părut însă victime ale unei tehnologii încă dominate de gustul clipurilor muzicale.

Desigur, prezentarea pe care o fac este şi ea o selecţie subiectivă, constrînsă şi de spaţiul tipografic, dar n-aş vrea să uit nici o tendinţă din cele reprezentate în festival. Aşadar, existau şi filme - mai ales printre cele poloneze - în care specificul mediului video constituia tema. **Energy of Tape** (de Milan Bukovac, Croaţia, 1992) reia în buclă acelaşi cadru, de fiecare dată copiat în aşa fel încît imaginea

➠

*Din viaţa unui extremist de centru*

## SALUT, DULCI FANATICI!

În harababura generală, la care cei de meserie nuvelişti se uită fascinaţi, rugîndu-se cinic să mai ţină, şi ei şi ea, pentru a o putea descrie în toată frumuseţea ei sălbatică - fiindcă nu în fiecare deceniu se contează pe comuniştii ruşi să scandeze, chiar la Moscova, "non passaran!" fascismului şi nici în fiecare secol nu se găseşte un şef al poliţiei venind la un miting antiguvernamental rugînd mulţimea să îngenunchieze şi să spună "Tatăl nostru" şi alte asemenea haiku-uri perfect marxiste, în sensul fraţilor Marx la Operă - pe vremea asta în care toţi sînt meteodependenţi, sună întrutotul "dulce", dulce în sensul cel larg şi grav, cunoscut numai de românii celui născut la Haimanale, scrisoarea Fan-Clubului Michael Jackson, filiala Bucureşti, deoarece mai sînt filiale şi în alte oraşe care încă nu s-au exprimat.

Chiar dacă eu n-am rămas, după toate zmucelile decît în clubul Für Elise-lor şi Beatles-ilor, chiar dacă mă uit la fanaticii din jurul meu ca la oameni rămaşi în urmă cu un război, ca Stan Laurell mîncînd conserve într-o tranşee la 20 de ani după "Mondialul" din '914, apelul fanilor jacksonişti mă topeşte ca pe o acadea. Ei fac - cu o candoare de care îi priveşte cum vor da seamă - o operaţie imposibilă pentru conştiinţa noastră sexagenară. Ei despart omul de operă: "Noi trăim cu amintirea concertului de la Bucureşti. Avînd statutul de fani şi de membri ai unui club care-i poartă numele, noi vrem să păstrăm neştirbită dragostea pentru cîntecele sale, iar de rest se va ocupa legea. Indiferent care ar fi adevărul, noi simţim şi trăim valoarea a ceea ce a creat el în muzică."

Se simte clar din decizia acestor fraze că n-au avut încă pe cap ideologi şi moralişti care să le deschidă ochii asupra grozăviei nerezolvate nici de înţelepţii tribului Ţuţi, mai ceva decît "banii sau viaţa": Omul sau opera? Secol după secol, zi după zi, oamenii s-au încurcat tot mai rău în problema asta, a despărţirii melodiei de materia umană din care se ridică, a "neştirbirii" celei de-a IX-a simfonii din cauza atît de ştirbitului ei autor, mîncat de fel de fel de impurităţi care numai frate cu alţi oameni nu-l făceau să fie. În faţa acestei complicaţii - pînă unde e omul, de unde începe şi rămîne doar "Nunta lui Figaro" sau "Ne me quitte pas" - poate că singura întrebare competentă e cea pe care cei mai inteligenţi au ţinut s-o pună însuşi Creatorului: de ce-ai făcut tote astea? Doar cîţiva ar fi auzit răspunsul Lui, un murmur de Autor intimidat de propria sa operă de care nici El nu se poate despărţi tranşant şi indiferent: "A doua oară o voi face mai bine". Căci şi pentru El, Doamne Dumnezeule, creaţia nu-i mai mult decît arta de a şterge. Fie şi de pe faţa pămîntului.

Îmi este clar că liceenii şi liceenele clubului lui Michael Jackson sînt la primul lor fanatism pus la încercare, la primul lor amor, la primul lor "rendez-vous" cu "problema". N-avem de ce-i mîngîia pe cap părinteşte, nu sîntem mai mari şi mai reuşiţi decît ei, nu ştiu de ce-am fi demagogi. Avem şi noi bibliografia noastră, pornită tot aşa, de la uşor şi puţin, urcînd şi întinzîndu-se de la Ezra Pound şi Céline pînă la Fadeev. Ei sînt la început, încă grijulii cu neştirbirea. Au încasat-o ca şi alţii, dar n-au căzut nici în melodramă, nici în oportunism, nici în lamentări. N-avem ce le spune, toate cuvintele ar suferi de moralină, le-am putea doar cînta o melodie din urmă cu 50 de ani, îngînată cînd eram cam la vîrsta lor, o melodie la fel de dulce ca şi ei, riscînd ca domniile lor să priceapă din ea cît pricep eu din lacrimile şi urletele lor la Michael Jackson: o cînta Danielle Darrieux, foarte tinerică, într-un filmuleţ făcut în Franţa, sub ocupaţie: *"Oh, qu'il doit etre doux et troublant, l'instant du premier rendez-vous"*...

Radu COSAŞU

➠

înregistrată se şterge, lăsînd locul unui bruiaj vizual. În contrast cu barocul lui Grzinic şi Smid, el propune o relaţie reflexivă cu tehnica care cred că ţine de natura mai profundă a artei video.

România fost bine reprezentată, cel puţin numeric, la OSTranenie. Un program special era dedicat Academiei de Teatru şi Film. Alţi doi realizatori - Csilla Könczei şi Bogdan-Cristian Drăgan - au fost invitaţi speciali ai festivalului, cu filmele **O cunoaştere abstractă** şi, respectiv, **East Side Story**. Au mai fost prezentate **Draculaland 3** (realizat de grupul SubREAL), **Cocktail Automatic** (de Geta Brătescu şi Alexandru Solomon), **Babel - O lecţie de rostire** (de Radu Igazsag şi Alex.Solomon) şi **Fără biserică** (de Tibor Schneider).

OSTranenie a fost o întîlnire benefică cu mitologia şi realitatea politică şi artistică specifică Estului. În decorul morocănos al oraşului în plină tranziţie, aceste probleme căpătau parcă un relief particular. O dublă scenografie în care celălalt termen era clădirea minunată a Bauhaus-ului. Echilibru de forme şi de concepţie, păstrat intact după atîtea dictaturi. Cu gîndul la acest model, ne-am întors de la Dessau cu sentimentul unei comunităţi de preocupări şi necazuri.

Alexandru SOLOMON

## Firescul de alaltăieri

© ?

## Scrisori deschise

### Numai pe noi ne întreabă

"München, 21 sept. 1993

Corespondenţă de la München
– Ştiri senzaţionale –

În München am văzut: 600.000 sau 700.000 de oameni la Oktoberfest, unde vin din toată lumea să se dea în carusele. Opt corturi gigantice şi superaglomerate unde cîntau fanfare şi curgea bere. Cei mai tari s-au ţinut italienii pentru că ei nu prea beau bere. Restul...civilizaţie dez-lănţuită. - Ceva mai puţini oameni în «Alte Pinakothek» - La intervale regulate patrule foarte bine organizate şi "echipate" de japonezi şi chiar de japoneze - eu am bănuit că se cronometrează şi la sfîrşit primesc diplome şi palme (am vrut să spun aplauze) cu toţii, pentru că au ţinut ritmul. În afară de japonezi am văzut şi nişte doamne cam libertine care păreau să fie în bune relaţii cu domnul Rubens. Domnul Bosch a avut o imaginaţie bogată. Guardi a pictat numai pe înserat. Cranach - în «Vîrsta de aur» - traducere liberă şi un **Adam şi Eva**. În **Vîrsta de aur**, înainte de "Cădere" - ei stau ca la 2 Mai şi discută taifas. - În sala cu Renaşterea italiană - am auzit din întîmplare un comentariu al unei ghidese: totul este fascinant, senzaţional, priviţi voalul lui Boticelli; s-au pus şi întrebări fără răspuns, parcă în faţa unui Dürer (!?) - s-a zîmbit cît mai estetic şi s-a trecut mai departe. Ce-am mai văzut: - bulevarde "drăguţe" care sînt foarte departe de Kiseleff (şi la propriu şi la figurat) - mai am cîteva minute pînă la plecarea avionului şi nu vreau să-l pierd pentru nimic. Dacă îmi amintesc, mai povestesc. - La venire am fost întrebată de scopul vizitei (eu nu cred că toată lumea are cîte un ţel acolo, dar de întrebat numai pe noi ne întreabă). Nu mai ştiu ce-am răspuns.

O'ana SPIOANA

P.S. sau aeriana -
(Asecititoateliterelefărăasemîncavreuna)"

## Bon de lectură

# Dumitru Ţepeneag

"Un român la Paris",
Editura Dacia, 1993,
184 pag. , 850 lei

**Această recenzie ar fi putut începe cam aşa:** Cînd a fost scris acest jurnal? În '70-'71? Acum 23 de ani? Incredibil! Aşadar, nu s-a schimbat nimic: "Oricum tot ei sînt cei mai tari. Băieţii, cum zice Dimov. A venit din nou vremea lor". **Sau aşa:** "Numai libertatea - scria, premonitoriu, D. Ţepeneag pe la 1970 - poate dizolva gestul individului nonconformist, poate împiedica pe scriitori să aibă eficienţa spre care tînjesc cu toţii". **Sau poate aşa:** Astăzi, cînd libertatea a ajuns să aibă exact acea "calitate" dizolvantă pe care i-o atribuia, subversiv, Ţepeneag şi cînd "oamenii periculoşi" ("În timpul discuţiei a apărut şi «un poet mare şi gras, cu ochi lunecoşi» (Păunescu?) - «Un om periculos, să n-ai încredere în el», îmi spune John cu tonul unei ghicitoare în cafea") s-au răspîndit (prin ministere, prin Parlament), ce-i mai rămîne recenzentului de făcut decît să observe, încă o dată, cît de "vizionar" a fost, este şi va fi intelectualul român? Vizionar şi masochist...

Un singur lucru i se poate întîmpla mai rău autorului (onirist "declarat") al unui astfel de jurnal - mai rău decît acela de a-l fi scris **à contre coeur**: a fi citit - şi lăudat - pentru infailibilitatea prognozelor sale politice! (Să n-aveţi încredere în cel ce vă spune că o carte poate fi citită în acest fel! La fel de bine-aţi putea citi în cafea...) Recenzentul cu pricina ar face, dezinvolt, recensămîntul tuturor locurilor comune posibile - de pildă, dezvoltînd "metafora ghicitului în cafea" ar scrie, negreşit: Zaţul cafelei s-a strîns pe fundul ceştii din care-am băut cu toţii, în acelaşi timp în care laţul se strîngea în jurul gîturilor noastre: unii au ştiut citi, alţii nu - cine-a fost mai "cîştigat"? Apoi ar remarca exaltat că jurnalul lui Ţepeneag la Paris se citeşte cu sufletul la gură, ca orice **série noire** - devenind, astfel, exact ceea ce autorul lui nu a vrut: "un roman autobiografic cu tentă poliţistă"! Gîndit iniţial, în albeaţa de ivoriu a proiectului, să nu adune decît "panseuri", el se "perverteşte" în contact cu politicul cel mai "pur", şi autorul se trezeşte înnegrind nişte pagini **que la blancheur ne défend plus...**

La Paris, - ar continua recenzia imperturbabilă - mişcarea laţului era mai bleagă iar zaţul cafelei - mai uşor de descifrat: "Încăpăţînarea asta a regimului comunist din România de a crea o industrie grea se va dovedi pînă la urmă distrugătoare". Sau: "Dacă stai totuşi să te gîndeşti, Ceauşescu, prin gestica lui politică funambulească, a atras interesul asupra României mai mult decît a putut s-o facă arta, cultura în general". Şi: "Oricît de «blînd», de «cumsecade» ar fi, tot va ajunge la manifestări despotice pe care nimeni nu are cum să le împiedice". La întoarcerea în ţară, notaţiile devin "grăbite" ("E formidabil Păunescu!"; "Cu editurile (şi cu plecările în străinătate) se ocupă Dodu Bălan"; în fine: "Am stat în casă. Aranjat biblioteca") şi această expediere a evenimentelor, ce pare să sugereze aparenta lor insignifianţă, nu este de fapt decît semnul **zaţului cotidian** - prins între dinţi, deci imposibil de "citit"...

Şi totuşi: "De ce mă amestec în politică?" se întreabă Dumitru Ţepeneag. "Din ură şi, desigur, din exhibiţionism". Şi-apoi, nu spune tot el că "intelectualul român are nevoie de frică pentru a acţiona"? Să recunoaştem că ura şi frica sînt sentimente suficient de puternice pentru a te face să scrii. Iată, aşadar, **mobilul**. Mai departe? În ciuda precauţiilor "tehnice" pe care şi le ia autorul, cartea de faţă nu putea fi decît ceea ce a rezultat dintr-o constrîngere înfrîntă de hazard: **o numărătoare inversă**. Pregătirile pentru întoarcerea în ţară seamănă cu pregătirile pentru o execuţie. Şi, chiar dacă "planurile A, B, C şi D" (plus subpunctele) pe care le întocmeşte sînt - astăzi! - de un comic irezistibil, "bomba" jurnalului lui D.T. este tocmai acest soi de "grad zero al realităţii" faţă de care, vai, orice "scenariu" apare mai mult sau mai puţin caduc: "În caz de deces se aplică planul D plus muzică funebră."

Iritarea autorului în privinţa "ingerinţei realităţii" face ca rezultatul să fie cu atît mai excelent: în fond, fără această ingerinţă un jurnal este de neconceput, însă şi nemulţumirile lui Ţepeneag sînt savuroase, şi ar merita o recenzie separată... "Ceea ce iese" - autenticism, epic etc., **nominae odiosae** pentru un onirist! - sînt fapte excitante şi pentru că, desigur, autorul nu le caută cu lumînarea - în schimb, are un fler extraordinar să le exploateze! Pînă la urmă, la mijloc nu este decît cochetăria unui actor de tragedie, "stînjenit" de succesul său imens într-o comedie cinematografică: asemenea lui, dl. Ţepeneag acuză un "moment de slăbiciune", cutare "obligaţie" pentru un lucru de care numai talentul său poate fi "acuzat". Nu putem decît să-l asigurăm că povestea ideilor sale (politice) din care acest jurnal este făcut e cît se poate de palpitantă şi că ar fi fost păcat să **nu** privească zaţul de pe fundul ceştii - ca să ne întoarcem la "metafora-de-serviciu" de mai-nainte. Chiar dacă **lucrurile s-au petrecut întocmai**, chiar dacă "scrumiera spartă", despre care autorul nu vrea să scrie, apare totuşi în carte, ceea ce contează este, firește, **sintaxa** acestor evenimente - care cuprinde multiple elipse. În ce ne priveşte, nu ne-ar fi deranjat cîtuşi de puţin ca "episodul scrumierei" (sau scrumbiei, sau etc. etc.) să lipsească; însă ar fi fost o crimă ca această **frază** să lipsească: "Paul Noirot e tot brun (s.n.) dar lipsit de distincţia d-nei Bruneau". Cînd realitatea atinge astfel de rafinamente, a o transcrie e deja ireal!... **(A. L. Ş.)**

© ?

# Premiul MEDICIS pentru eseu – 1993

**Michel Onfray: Sculptura sinelui, morala estetică**

Despre **Arta de a juisa**, precedenta carte a lui M. Onfray, apărută în 1991:

"Orice existenţă e construită pe nisip, moartea este singura noastră certitudine. Nu e vorba atît de a o domestici cît de a o dispreţui. Hedonismul este arta acestui dispreţ". Cu uşurarea celui salvat şi entuziasmul neofitului, Michel Onfray nu merge pe ocolite: trupul e totul, iar spiritul, cel mult valetul său. Să-l facem deci să se bucure, căci timpul e numărat şi fragilitatea, evidentă... Antropologie istorică a lui **homo philosophicus** şi a certurilor sale cu un trup adesea blestemat şi, totodată, rejuisant manifest "pentru un materialism hedonist", **Arta de a juisa** este, în trei ani, al treilea eseu al lui Michel Onfray, după **Burta filosofilor** şi **Cinisme**.

Michel Onfray are o plăcere răutăcioasă de a căuta printre dispreţuitorii cei mai vehemenţi ai materiei simptomele trupeşti ale întrebărilor şi îndoielilor lor. Conversiunea sfîntului Augustin e precedată de o "somatizare" impresionantă: "Gesturi dezordonate, motricitate necoordonată, modificarea timbrului vocii, surditate parţială sau halucinaţie auditivă, accelerarea ritmului cardiac, spasme, frisoane şi lacrimi, strigăte, contorsiuni şi reîntoarcere la poziţia foetală..." Destinul filozofic al lui Descartes - "afemeiat, spadasin, băutor înveterat şi cartofor" înainte de a se consacra ideilor clare şi distincte - se joacă într-o singură noapte şi trei vise. Cazul lui Pascal nu e mai puţin lămuritor. În noaptea de 23 noiembrie 1654, între orele zece jumătate şi jumătate după miezul nopţii, tînărul Blaise, mistic destul de suferind, cade în transă... Iată trei filozofi în cazul cărora "ura faţă de trup şi dispreţul faţă de carne" sînt însoţite de voinţa sălbatică de a ascunde originea gîndirii lor. Lista este mult mai lungă, ea ar îngloba toată metafizica occidentală, căci "trupul este marele absent din tradiţia filozofică". Cele cinci simţuri sînt ierarhizate după o cazuistică subtilă şi culpabilizantă: Kant de pildă face elogiul văzului, tolerează auzul şi descalifică atingerea. "Simţurile interne", gustul şi odoratul, sînt condamnate. Nasul îl plictiseşte cel mai tare pe Kant: efluviile cele mai rele, "mirosul negrilor" şi-al săracilor, sau faimosul "foetor judaicus"... De-aceea idealul filozofiei este, la greci deja dar mai ales la creştini, îngerul. "Nici carne, nici muşchi, nici sex, îngerul e forma luată de spirit". Anatema asupra odoratului e strîns legată, după M. Onfray, de condamnarea care loveşte, de la Platon citire, sexul... O "contra-morală jubilatoare" a jalonat cu toate acestea istoria filozofiei, în ciuda persecuţiilor Bisericilor. De la Democrit din Abdera pînă la gnosticii licenţioşi, care nu jurau decît pe dereglarea tuturor simţurilor, "precum barbelognosticii, mîncători de spermă şi căutători, prin aceasta, ai unei reconstituiri a unităţii primitive a lumii." Gîndirea libertină a găsit în Julien Onfray de la Mettrie un maestru, care-a murit, în mod emblematic consideră M. Onfray, de indigestie. Materialismul său hedonist nu recunoaşte decît prezentul şi "presupune o exacerbare a prezenţei lumii, o aderare plină şi întreagă la ceea ce face substanţa realului." Hazardul aranjează bine lucrurile, căci nu numai că autorul poartă ca nume cel de-al doilea prenume al lui La Mettrie, însă îi împrumută chiar **Arta de a juisa**, titlul cel mai cunoscut al filozofului libertin de la sfîrşitul sec. al XVIII-lea. Dar meritul de a fi dat o lovitură decisivă "castratismului moral" creştin şi ascetismului funciar al întregii tradiţii filozofice îi revine, firește, lui Nietzsche. Invitaţia sa la un "Da, vieţii" este preliminarul oricărei morale post-creştine. Care, departe de a mima un improbabil dionysism, deplasat astăzi, ar face, după M. Onfray, din **"a juisa şi a face să juiseze"** un imperativ hedonist categoric."

(Jean-Baptiste Marongiu,
în *Libération*, 5 septembrie 1991)

**"Eu revendic o morală aristocratică"**

**"Burta filosofilor"** pornea de la întrebarea cum poate fi hrana o cale de acces către sistem şi cum se poate integra **dietetica** într-un proiect etic şi deci filosofic: ne hrănim în funcţie de ceea ce sîntem, preconizăm alimente legate de ideea pe care ne-o facem despre corp, despre materie, despre lume... În **Cinisme**, am încercat să arăt că poţi să fii moral fiind totodată ateu: cinicii au conceput - şi aplicat - o gîndire coerentă care este şi o logică a ironiei. Studiind-o, m-am ocupat să plasez în perspectivă o etică şi o estetică. **Arta de a juisa** era încă o invitaţie la ironie: am vrut să fac o istorie a idealului ascetic, arătînd totodată că această tradiţie - majoră şi triumfătoare în filosofia occidentală - oculta o morală hedonistă care a existat dintotdeauna. **Sculptura sinelui** este, într-un fel, cel de-al doilea versant întrucît, detaşîndu-mă de referinţă şi de citate şi rupîndu-mă poate mai net de nietzscheism, încerc să formulez această morală în mod global şi să promovez confuzia între etic şi estetic.

A fi nietzschean este, pentru mine, un mod de a face, o stare de spirit... Există zone în care nu-l pot urma pe Nietzsche, cum ar fi eterna reîntoarcere sau supraomul, însă încerc să gîndesc pornind de la el. Eu nu imaginez o gîndire pură, debarasată de toate contingenţele care sînt necesare: gîndeşti pornind de la un corp, într-un anumit timp, pornind de la emoţii, pasiuni, senzaţii... Nu cred în idei decît dacă ele pot fi încarnate. Una din formele nihilismului actual se manifestă şi în obsesia de a disocia scriitura filosofică, şi chiar scriitura pur şi simplu, de practica subiectivă a existenţei. Eu cred că filosofia e o artă de a trăi şi că trebuie să revenim la această concepţie asupra înţelepciunii. Jubilaţia nu e triumful instinctului asupra raţiunii ci mai degrabă al principiului plăcerii asupra principiului realităţii. Eu revendic o morală aristocratică. Nu cred în iubirea aproapelui; nu mă văd într-o relaţie de iubire cu Le Pen, sau cu un torţionar, un sadic, un violent, un violator... Pun înainte de toate elitismul, adică alecţiunea, bazată pe un principiu hedonist, un contract al unui maximum de plăcere într-o relaţie reciprocă. Nu funcţionez ca un filosof care urăşte tot ceea ce nu e filosofie. Mă pasionez pentru literatură, artele frumoase, gastronomie... Încerc să fac în aşa fel încît scriitura mea să semene cu muzica, am grijă să structurez cărţile mele ca şi cum ai construi o pînză sau ai locui un spaţiu... Lansez punţi între filosofie şi estetică, în sensul etimologic - tot ceea ce îngăduie emoţia, senzaţiile, patetismul... Există, în epoca noastră, un egalitarism metafizic periculos. Acesta, asemeni lui Proteu, ia orice formă: el se manifestă în "gata-gînditul" cultural, în proiectul unui om calculabil, unidimensional.

Gîndirea mea este tragică: ateismul meu e radical iar moartea e pentru mine ultima certitudine. O etică hedonistă e imposibilă fără o gîndire precisă a morţii, fără conştiinţa faptului că fiecare secundă e preţioasă pentru că e numărată.

Asta n-are nimic de-a face cu pesimismul. Eu revendic, dimpotrivă, o morală a eroismului, a energiei în faţa destinului, ştiind în acelaşi timp că nu există adevăr decît în neant şi că, în aşteptarea morţii, trebuie să te comporţi cît mai elegant cu putinţă.

(Din *Magazine littéraire*,
noiembrie 1993)

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

# "N-ar exista erori care să nu piară singure

## Paradoxul ieşirii din comunism

Cînd a început **perestroika**, Occidentul n-a izbutit să-şi formeze o imagine limpede asupra naturii şi profunzimii dezastrului economic comunist. Se gîndea în continuare în termenii Planului Marchall, presupunîndu-se că ar fi suficientă acordarea unor credite pentru ca maşina să pornească: ea e în principiu bună, dar a făcut o pană, s-a stricat, n-a fost întreţinută şi modernizată. Or, dimpotrivă, maşina este de o proastă calitate fundamentală. Ea nu suferă din cauza avariilor, ci din cauza ei înseşi. Leacul nu sînt reparaţiile care ar încuraja-o în nocivitatea ei, ci expedierea ei la fiare vechi. Acestui caz nou nu i se poate aplica noţiunea de „criză", care presupune un defect de funcţionare, o dereglare; aici negative sînt proprietăţile intrinseci configuraţiei de esenţă, care se conformează legilor ei de existenţă.

În istoria reformei sovietice cuvîntul **perestroika** a avut două sensuri succesive. La început a fost vorba despre modernizarea comunismului printr-un socialism „de piaţă", noţiune confuză, care exclude capitalismul şi proprietatea privată. Apoi, prin 1990, a început să însemne trecerea la capitalism, la economia de piaţă autentică şi nu „planificată", ceea ce presupunea că, mai devreme sau mai tîrziu, se va restabili proprietatea privată. Dar occidentalii sesizau cu greu, şi în prima şi în a doua acceptiune, necroza economiilor care ieşeau din comunism: economii în care fusese distrus fundamentul însuşi al economiei. S-a supraestimat deci rapiditatea cu care se va obţine ameliorarea prin aplicarea „reformelor", uitînd că nu există un obiect valabil cărora ele să le poată fi aplicate. Pentru a fi eficiente, ar fi trebuit să existe măcar un nucleu sănătos, capabil să renască sub influenţa lor. Or, proiectul comunist a avut ca obiectiv distrugerea oricărui ţesut economic normal şi a resimţit nevoia „reformelor", de abia după ce s-a prăbuşit solul în care reformele ar fi putut prinde rădăcini. Această contradicţie unică în felul ei, este greu percepută în Occident. Economiştii au invocat mai multe precedente, care, după ei, dovedeau că aplicarea unor programe liberale, stimulate de credite externe, ar putea duce la însănătoşirea rapidă a ţărilor foste comuniste. S-a citat reforma liberală a lui Ludwig Erhard din Germania (1948), reforma monetară a generalului De Gaulle (planul Pinay-Rueff) din Franţa (1959), rezultatele planului de austeritate pe care l-au aplicat din martie 1983 socialiştii francezi pentru a repara pagubele chiar produse de ei; a fost, în sfîrşit, invocat planul Marshall. Aceste comparaţii au un singur defect: se consideră rezolvată problema existenţei - fie şi precare - a unei economii de piaţă. A îmbunătăţi o economie liberală al cărei ritm a fost încetinit fie prin erori de gestiune, fie prin distrugerile materiale provocate de război, este cu totul altceva decît actul - neînfăptuit vreodată - de a reintroduce pe piaţă o economie care a ieşit din ea şi căreia i s-au anihilat toate mecanismele economice de bază, deprinderile elementare dobîndite în epocile pre-capitaliste şi pre-industriale.(...)

La fel de puţin pertinente sînt şi referinţele cu privire la avîntul care a urmat după introducerea NEP (Noua politică economică) în 1921. Atunci, ca printr-o minune au reapărut produsele agricole pe piaţă. Dar miracolul se explică prin faptul că mai existau încă şi agricultori şi piaţă. În trei ani, nici măcar comunismul nu apucase să distrugă totul. A fost suficient ca Lenin, încolţit, să elimine interdicţiile, rechiziţiile, preţurile controlate şi alte cămăşi de forţă sufocante pentru ca ţăranii să se apuce de muncă şi de vînzare conform deprinderilor lor milenare. Ţesutul economic şi social normal exista încă. Dimpotrivă, toată lumea ştie că astăzi n-a mai rămas nici urmă din el după şapte decenii de comunism, după colectivizarea forţată a pămînturilor agricole efectuată de Stalin prin exterminarea ţăranilor, adică a unui capital de experienţă multimilenară. Cînd în 1987, guvernul a decis să închirieze pămîntul pe termen lung ţăranilor, economiştii sovietici au elaborat un termen straniu: „dezţărănizarea". Şi într-adevăr e de mirare cît de puţini candidaţi s-au prezentat la ceea ce s-ar fi dorit a fi o formă de reconstituire a proprietăţii private. În Uniunea Sovietică nu mai existau ţărani, nici în sensul vechi, nici în sensul modern al termenului. Ieşirea din comunism nu se poate compara nici cu istoria agricolă a ţărilor dezvoltate care au trecut de la o agricultură tradiţională la una cu înalt randament, nici cu cea a ţărilor în curs de dezvoltare care elaborează raţionalizarea şi ameliorarea metodelor de producţie tradiţionale. Nici în primul, nici în al doilea caz nu a existat sau nu există o societate din care ţăranul să fi dispărut. Niciodată, nimeni nu s-a confruntat cu această dificultate insolubilă la prima vedere: cum să refaci agricultura fără ţărani? Problema e valabilă şi în toate celelalte sectoare ale economiei: cum să reconstitui economia de piaţă fără negustori, capitalismul fără capitalişti, întreprinderile private fără întreprinzători, un sistem bancar fără bancheri? În economiile care n-au trecut prin comunism, un băcan dintr-o comună poate avea geniul de a revoluţiona distribuţia mărfii inventînd un supermagazin. Dar el porneşte de la instituţia ancestrală a prăvăliei, în sine eficientă şi coerentă, pentru a ajunge la un sistem mai eficient şi mai coerent, fără a încenta să respecte legea cererii şi a ofertei. Ce se poate petrece într-un loc în care reţeaua capilară a cererii şi a ofertei a fost distrusă în folosul magazinelor de stat care nu sunt nici prăvălii, nici supermagazine, fiind însăşi negaţia oricărui raport comercial normal între cel care vinde şi cel care cumpără?(...)

O cură clasică, o reformă a structurilor sau măsuri de conjunctură se pot aplica unei economii normale, chiar sărace, cînd traversează o criză. Reforma reuşeşte sau nu, refacerea e efectivă sau nu, dar ele sînt posibile. În cel mai rău caz n-au nici o consecinţă. Într-o economie comunistă, cînd starea de comă e depăşită ele nu pot reuşi, pentru că legea internă de funcţionare a comunismului i-a determinat pe conducători să se cramponeze de imposibil pînă la ultimul spasm, hotărîndu-se să transforme economia doar în momentul în care ea nu mai putea fi reformată. Ba mai mult, reforma distruge şi frînturile viabile ale economiei. Implantul economiei de piaţă într-o economie colectivistă este respins, dezorganizînd şi economia colectivistă. (...)

Acesta este paradoxul ieşirii din comunism: nu se poate depăşi criza fără a aplica reforma, nici să se aplice reforma fără să se agraveze criza.

Jean-François REVEL
*(Le régain démocratique)*

## Parabola directorului de fabrică

Nu se poate spune că toţi locuitorii din Partgrad au considerat perestroika doar un spectacol în plus. Cîţva au întîmpinat-o cu un entuziasm sincer. Unul dintre ei a fost poreclit Perestroikistul.

În anii stagnării, Perestroikistul fusese un inginer ca oricare altul, fără merite deosebite. Se evidenţia printr-o oarecare tendinţă de a protesta. Subiectele nu-i lipseau. Utilajul era depăşit. Se defecta mereu şi fluxul producţiei se întrerupea. Muncitorii erau beţivi, fuşereau, furau tot ce le cădea sub mînă. Raportarea realizării planului era o ficţiune. Producţia uzinei era aproape integral rebutată. Şi totuşi, directorul cu acoliţii săi trăiau bine, aveau locuinţe la oraş şi reşedinţe la ţară, automobile, obţineau din belşug produse la care alţii nici nu visau. Angajaţii obişnuiţi duceau lipsă chiar de bunurile la care erau îndreptăţiţi, dacă nu aveau relaţii sau nu dădeau bacşişuri. De fapt, fabrica era la fel ca toate celelalte din oraş. Din cînd în cînd mai apărea cîte un fanatic al dreptăţii care încerca să purifice viaţa colectivului, dar aceste eforturi erau sortite eşecului. Cel mai extraordinar lucru era că nu-i susţinea masa salariaţilor. Oamenii ştiau ce se petrece dar şi ei participau la aceste combinaţii şi se adaptau în măsura posibilităţilor. Îşi făceau rost de partea lor de plăcintă furînd, lucrînd la negru, chiulind, înşelînd, făcînd schimb de servicii, trăind ca toată lumea. Erau complicii crimelor stigmatizate de campionii justiţiei.

A venit epoca „glasnosti". Autorităţile superioare au apelat la cetăţeni, să lupte pentru dpreptate. Întreprinderile au început să beneficieze de o extraordinară libertate de acţiune, trecînd în regim de autofinanţare. A început să se vorbească despre autogestiune, lucruri la care pe vremuri nici nu se putea visa. Perestroikistul a devenit un cavaler al Perestroikăi şi se apucă să-i acuze cu îndîrjire pe director şi „mafia" care îl susţinea, că sînt corupţi, birocraţi şi conservatori. A publicat un articol într-un ziar. A apărut şi la televiziune. A fost susţinut de Partid. Directorul fabricii împreună cu alţi şefi au fost daţi afară şi înlocuiţi cu specialişti mai tineri şi mai energici. Iar Perestroikistul a fost numit director: avea putere, libertatea de a acţiona, şi n-avea decît să-şi demonstreze aptitudinile.

© C. Bumbuţ

La început părea că totul va merge mai bine şi că uzina va fi competitivă pe plan mondial. A fost instaurată disciplina: nu s-a mai băut în timpul orelor de producţie. Numai că urmările progresului erau descurajante. Muncind după noile metode, angajaţii terminau în două ore ceea ce înainte le lua o zi întreagă. Consecinţele au fost indescriptibile. Piesele stăteau grămadă lîngă maşini, nimeni nu avea nevoie de ele. Alte utilaje au fost oprite pentru că nu existau materii prime. După patru ore uzina s-a oprit. În patru ore s-a instalat un haos disciplinat.

Perestroikistul se agita, blestemîndu-i pe conservatori, pe chiulangii, pe beţivi şi pe ceilalţi adversari ai perestroikăi. Bătrînii din fabrică au încercat să discute cu el, să-i spună că oamenii au devenit conservatori,birocraţi, chiulangii şi beţivi nu pentru că erau stricaţi de la natură ci pentru că acesta era sistemul de viaţă. Nu puteau fi altfel. A fost sfătuit să nu se agite şi să introducă progresiv inovaţiile, fără a perturba mersul natural al lucrurilor. Poate că ar fi fost mai bine să nu se schimbe nimic şi noile principii să fie aplicate în paralel, creînd noi unităţi industriale, cu utilaje noi şi cu o nouă organizare a muncii. Noile unităţi n-ar fi trebuit să le înlocuiască pe cele vechi ci să existe alături şi încetul cu încetul să se producă substituirea. Dar Perestroikistul nici n-a vrut să audă şi s-a încăpăţînat să-i oblige oamenii şi utilajele să funcţioneze împotriva naturii lor. În cele din urmă realitatea a învins. În cîteva zile a fost restabilit stilul vechi.. Dacă citeai dările de seamă, părea că oamenii lucrează altfel, dar era o aparenţă înşelătoare.

Absenţa directivelor de plan şi libertatea iniţiativei care păreau atît de seducătoare pe hîrtie îşi arătau altă faţă în realitate. Se făceau simţite interacţiunile, limitările reciproce. Întreprinderile care doreau să profite de pe urma libertăţii au descoperit că şi alte întreprinderi de care erau legate, încercau să folosească libertatea în interesul lor. A fost nevoie să se recurgă la intervenţia organismelor statului pentru stingerea conflictelor, revenindu-se astfel la situaţia iniţială. Libertatea iniţiativei s-a dovedit utilă doar în cazuri excepţionale şi într-un mod foarte limitat.

Uzina la care era director Perestroikistul a intrat în conflict cu furnizorii de materii prime şi cu clienţii. Aceştia şi-au redus comenzile şi apoi au renunţat complet la ele. Furnizorii au găsit contracte mai avantajoase. Perestroikistul şi-a călcat pe inimă şi s-a dus la Comitetul regional de partid, chemîndu-i în ajutor. I s-a spus că Partidul nu se amestecă în asemenea treburi. S-a dus la minister: i s-a spus că nu e singurul într-o asemenea situaţie şi să se descurce cu mijloace proprii. Însoţit de echipa sa, Perestroikistul a străbătut ţara în căutarea unor soluţii. A plecat şi în străinătate. Zadarnic; a cheltuit doar banii împrumutaţi. Cînd a trebuit să plătească salariile muncitorilor, banca i-a refuzat creditul. Perestroikistul a fugit la Moscova şi a fost primit de Suslikov. Acesta i-a ţinut o predică alcătuită din lozinci perestroikiste şi locuri comune. Cînd a ieşi din clădirea Comitetului Central, Perestroikistul şi-a cumpărat din banii pe care-i mai avea o sticlă de „Gorbivotca", pe care a găsit-o la speculanţi, a băut-o dintr-o sorbitură şi s-a aruncat pe şinele metroului.

La Partgrad nu l-a regretat nimeni.

Alexandr ZINOVIEV
*(Katastroika*
Lausanne-1990)

*dacă ar fi exprimate clar" (Vauvenargues)*

# UN PLAN DE JOC

Cea mai confortabilă ipoteză a americanilor este afirmaţia că ei n-au nevoie de nici un plan de joc economic. Vechile metode sînt şi cele mai bune. În ultimii douăzeci de ani restul lumii industriale a ajuns din urmă America, dar acest lucru era inevitabil. În cincizeci de ani ceilalţi şi-au depăşit handicapurile impuse de cel de al doilea război mondial. Cînd vor atinge nivelul de productivitate al Statelor Unite, creşterea lor se va încetini. Ei pot să ne ajungă din urmă, dar nu pot să ne depăşească. Lucrările care susţin această versiune pot fi găsite periodic pe lista cărţilor care se vînd cel mai bine.

Orice ar crede americanii, ţările cele mai bogate din lumea industrială se simt în stare s-o ia înaintea Statelor Unite. Aşa cum observa şi Jacques Attali in **Millenium**, americanii refuză să creadă că sînt în urma celor mai avansaţi din lumea industrială, pentru că doar astfel nu e nevoie de nici o schimbare pentru a redeveni competitiv. Şi nimeni nu poate rezolva o problemă pe care refuză să o observe.

Restul lumii poate greşi. Poate că ei n-o să ne-o ia înainte. Dar de cînd în problemele economice e mai greu să joci cartea depăşirii decît să încerci să-ţi menţii ritmul, e foarte periculos să aştepţi verdictul istoriei. Cînd pe la 1900 restul lumii părea că va depăşi Marea Britanie, englezii s-au hotărît să aştepte să vadă dacă se va întîmpla chiar aşa. Si s-a întîmplat. Probabil că de atunci britanicii joacă în pierdere depăşirea. O ţară deşteaptă, interesată să-şi asigure viitorul îşi asumă varianta cea mai proastă şi începe să joace de timpuriu menţinerea avantajului.

## *Marcajul internaţional*

O ţară care vrea să cîştige începe prin studiul atent al competiţiei. Scopul nu este în primul rînd concurenţa ci ceea ce lumea afacerilor numeşte "marcaj". Trebuie găsiţi cei care sînt cei mai buni din lume în fiecare domeniu al performanţei economice. Apoi trebuie măsurată propria performanţă în comparaţie cu a lor. De înţeles de ce sînt ei mai buni. De stabilit în primul rînd ca ţintă dobîndirea aceloraşi rezultate, apoi a unora superioare.

Marcajul internaţional pune în lumină două decade ale creşterii productivităţii în America. Cu productivitatea în scădere în 1989, nu se vede nici o lumină la capătul tunelului. Soluţiile pentru creşterea productivităţii sînt cunoscute: mai multe investiţii, o calificare mai bună,strategii mai bune. Problema nu e "ce trebuie să facă America?" ci "Cum poate fi ea obligată să facă ceea ce ştie că trebuie făcut?"

Preşedintele Bush a afirmat cu suficienţă că Statele Unite "au mai multă voinţă decît bani în portofel", cînd a analizat situaţia internă. Adevărul e exact invers. În America, venitul pe cap de locuitor este de două ori şi jumătate mai mare decît în 1948, pe vremea cînd a început să finanţeze cu Planul Marshall reconstrucţia lumii. America are mult mai mulţi bani decît voinţă şi poate investi cu uşurinţă sumele necesare pentru a realiza o economie competitivă.

Dar problema nu se rezumă la voinţă. Nici o societate nu-şi poate concentra voinţa de schimbare. Voinţa naţională oscilează între înţelegerea că lumea s-a schimbat şi realităţile externe care pot influenţa schimbările interne. Americanii sînt deosebit de rezistenţi la schimbarea sistemului lor, deoarece tind să creadă că de la început au nimerit-o bine. Oricine în lume ar dori să fie american, dacă i s-ar da această şansă. În secretul sufletului japonezii sînt nişte americani: prizonieri ai societăţii lor, economisind puţin şi consumînd mult. Nu de mult, la o întîlnire din Tokyo, un japonez m-a întrebat: "Cine se ocupă de îmbunătăţirea sistemului în America?" Desigur, răspunsul cinstit ar fi fost: "Nimeni". Cine să se îngrijească să facă mai bun un sistem care oricum e perfect?

Cînd sistemul american dă rateuri, aşa cum se întîmplă din cînd în cînd, americanii nu cercetează defectele sistemului. Ei caută indivizii cu însuşiri demonice, care au întinat un sistem perfect. Astfel, în loc să reformeze sistemul financiar american cînd acesta s-a prăbuşit la sfîrşitul anilor '80, americanii i-au găsit pe vinovaţii diabolici (Mike Milken, Charles Keating, Neil Bush) care trebuiau pedepsiţi (au fost aruncaţi în temniţă), dar nu s-a făcut nimic pentru a preveni repetarea unor asemenea întîmplări.

Concepţia că sistemul american este perfect, şi nu poate fi îmbunătăţit izvorăşte din particularităţile istoriei americane. Părinţii întemeietori ai Americii (Thomas Jefferson, George Washington, Benjamin Franklin) au fost nişte zei, sau dacă n-au fost zei, oricum nişte individualităţi "mai perfecte" decît oricare altele. Ei au proiectat un sistem unic care poate dura fără vreo îmbunătăţire. A fost şi este perfect. Nici o ţară n-are părinţi întemeietori în sensul în care îi are America. Singura ţară care i-a avut – URSS cu Marx şi Lenin – s-a debarasat de ei, dînd Leningradului, numele său dintotdeauna: St.Petersburg.

Priviţi cum se aleg conducerile celor 15.000 de şcoli independente – noţiune fundamentală în concepţia lui Jefferson despre democraţia americană. Dacă un sistem educaţional care permite existenţa a 15.000 conduceri de şcoli independente ar fi bun, e de presupus, în mod rezonabil, că măcar una dintre ele ar permite unor absolvenţi să aibă realizări pe măsura absolvenţilor din Europa sau Japonia. Nici una nu are. Dacă în fiecare an se desfăşoară 15.000 de experimente, al căror rezultat este în fiecare an eşecul, sursa eşecului nu sînt demonii locali (cum ar fi existenţa sau inexistenţa sindicatelor, sau plata unor prime de merit). Ceva e greşit în sistemul însuşi.

© C. Bumbuţ

Marcajul internaţional dovedeşte că nimeni nu poate avea produse de înaltă calitate, pînă cînd cineva nu stabileşte standardele de calitate. Cele mai bune sisteme de învăţămînt din lume funcţionează sub un minister al educaţiei publice puternic centralizat care stabileşte standardele severe pe care toţi trebuie să le atingă. Nimeni nu absolvă fără a face dovada că şi le-a însuşit.Dimpotrivă, cînd vine vorba despre stabilirea unor standarde, conducerile alese pe plan local sînt tentate să ofere cel mai mic numitor comun al criteriilor. Oricare ar fi nuvelul lor de cunoştinţe, elevii nu pot fi trîntiţi la examene. Dacă s-ar proceda aşa, s-ar alege o altă conducere a şcolii. Profesorii ar fi daţi afară. Acum nimeni în America nu poate susţine că trebuie schimbat sistemul de conducere a şcolilor. Ar fi ne-american.

Reconstrucţia sistemului american va trebui să treacă prin analiza istoriei, culturii şi tradiţiilor şi va trebui să depăşească istoria, cultura şi tradiţiile pentru a construi ceva nou. Oricare ar fi fost calităţile lor, americanii trebuie să realizeze că Părinţii întemeietori n-au avut dreptate întotdeauna.

## *Antrenamentul jucătorilor*

Amintiţi-vă de fraza favorită a preşedintelui Reagan.: "Ţineţi-vă ţepeni!" A afirma că americanul trebuie să se ţină ţeapăn înseamnă a susţine că nu sînt probleme şi nu e nevoie de nici o schimbare. Din nefericire există un conflict între ceea ce e bun în politică şi ceea ce e corect în economie.Din punct de vedere politic e bine să susţii că nu sînt probleme. Ultimii doi preşedinţi ( Reagan şi Bush –n.n.) s-au ales de trei ori pe platforma nu-avem-problme-cu-sistemul. În absenţa dorinţei de a te confrunta cu realitatea nu se poate restructura sistemul economic. A te confrunta cu realitatea înseamnă să te pregăteşti pentru starea atmosferică existentă într-adevăr. Ceea ce părea a fi o briză tropicală a devenit o furtună îngrozitoare. Trebuie schimbată îmbrăcămintea.(...)

Sondajele arată că americanii sînt îngrijoraţi de viitorul lor economic şi nedumeriţi de ce venitul lor e mai mic decît cel al altor ţări. Pentru mulţi eşecul economic este legat cumva de eşecul moral (criminalitatea urbană, drogurile, dispariţia valorilor familiale). E un ghiveci în care problemele conomice şi morale se confundă şi din care nu poate ieşi nimic clar. Alţii sînt nedumeriţi de ce dacă există probleme, cei care mişcă şi agită societatea nu articulează o soluţie ca o cheie de boltă, cum a fost cea a preşedintelui Kennedy cu "omul pe lună", ca răspuns la Sputnikul sovietic. Optimismul nedezmînţit al preşedintelui Reagan nu i-a ajutat să se lămurească. Poate că într-adevăr nu sînt probleme. Dar în acelşi timp ei vor să colaboreze la transpunerea în viaţă a unei soluţi ,cu condiţia ca povara acestei soluţii să fie împărţită echitabil.

Limpezirea acestui ghiveci cere clasei conducătoare din America să fie aptă să articuleze cerinţele viitorului (investiţiile de azi) cu sugestia unor programe lipsite de egoism, care să permită acum dobîndirea unor rezultate. Pentru a face ceea ce trebuie făcut, unul dintre viitorii preşedinţi ai Statelor Unite va trebui să renunţe la sloganul preşedintelui Reagan. Preşedintele Reagan i-a învăţat pe toţi politicienii,fie ei republicani sau democraţi, un adevăr politic elementar: în politica americană optimiştii îi învinge pe pesimişti. Politic, retorica lui "Ţineţi-vă ţepeni" e cîştigătoare. Reagan a devenit cineva în panteonul politic ţinîndu-se ţeapăn, dar probabil că optimismul a fost dintotdeauna foarte important pentru a fi ales în America. Adevărata pagubă produsă de preşedintele Reagan a fost redefinirea conţinutului cuvîntului "optimist". În dicţionarul politic al lui Reagan un optimist este cineva care neagă că America ar avea vreo problemă. A admite că în America există neajunsuri sau slăbiciuni fundamentale înseamnă a fi un pesimist, un om nepotrivit pentru o funcţie politică.

Potrivit acestei definiţii a optimismului, în 1960 preşedintele Kennedy a fost un pesimist cînd a afirmat că ruşii i-au întrecut pe americani în spaţiul cosmic şi că ritmul lor de creştere a fost superior în anii '50. Dar atunci americnii l-au considerat un optimist. El avea soluţii. A pus ţara în mişcare insistînd ca într-un deceniu un american să păşească pe lună, şi a proiectat noi politici economice pentru stimularea creşterii. A izbutit. Americanii au fost primii pe lună şi productivitatea lor a atins ritmuri record în prima jumătate a anilor '60. Astăzi, preşedintele Kennedy ar fi etichetat ca pesimist; consilierii l-ar avertiza că nu e cazul să ţină discursuri despre omul pe lună.

Alegerile prezidenţiale au devenit un soi de întreceri în care cîştigă cel care neagă cel mai convingător că America ar avea probleme. Dar odată ales pe platforma nu-sînt-probleme, e imposibil să se introducă soluţii pentru probleme care nu există. Această schizofrenie a fost evidentă în 1990 în "Mesajul despre starea Uniunii" al preşedintelui Bush. În partea a doua a discursului s-a vorbit despre necesitatea de a îmbunătăţi sistemul de învăţămînt elementar, dar în prima jumătate a aceluiaşi discurs a afirmat că America are cea mai productivă forţă de muncă din lume. Dar dacă muncitorii americani sînt cei mai productivi din lume, nu văd ce ar putea fi greşit în procesul educativ din America. Discursul a trecut şi nu s-a făcut nimic în materie de educaţie.

Să comparăm discursul din '90 al preşedintelui Bush despre starea Uniunii cu discursurile lui Churchill de la Dunquerque. Aceste discursuri sînt memorabile pentru retorica lor combativă: "Trebuie să mergem pînă la capăt. Trebuie să ne luptăm în Franţa, trebuie să ne luptăm pe mări şi oceane,trebuie să avem mai multă încredere în noi şi mai multă forţă în bătăliile aeriene, trebuie să apărăm insula noastră, oricare ar fi preţul. Trebuie să ne luptăm pe plaje, în interiorul ţării, pe cîmpuri, pe străzi şi pe dealuri; nu ne vom preda niciodată".

Se uită de obicei fraza de la începutul discursului:"Veştile din Franţa sînt foarte proaste".

Lester THUROW
**(Head to Head, 1992)**

# Eficienţa bunelor intenţii

## – convorbire cu Mihai BOTEZ, ambasadorul României la ONU –

**Organizaţia Naţiunilor Unite e văzută fie ca un atotputernic guvern universal (în viziunea unora manevrat de SUA) fie ca o adunare neputincioasă de a-şi valorifica bunele intenţii. Există mecanisme prin care această organizaţie poate impune o oarecare raţionalitate în relaţiile internaţionale? Mai poate face ceva pentru Bosnia, Serbia, Haiti, Gruzia?**

**Mihai Botez:** ONU este un soi de parlament mondial, ce prin definiţie reprezintă lumea aşa cum este, şi prin urmare nu poate fi nici mai bun, nici mai rău şi nici măcar altfel decît cei în numele cărora vorbeşte şi acţionează. Să mai adaug că un astfel de parlament nu este mai aproape de un guvern (mondial), mai ales atotputernic, şi manipulabil, decît orice alt parlament într-o democraţie? Este de prisos. Cît despre „bunele intenţii", ele există, desigur, şi de totdeauna, dar cred că nici rezultatele nu au lipsit: aşa cum este, această organizaţie mondială, ne-a ajutat să evităm conflictele majore în perioada războiului rece şi să controlăm relativ eficient „pacea rece" de care abia ne-am despărţit. Este mult? Este puţin? Era oare mai bine fără această „adunare neputincioasă", cum o numiţi dvs.? Nu ştiu. Dar ceea ce vă pot spune este că, înfiinţată în 1945, şi răspunzînd deci provocărilor lumii imediat postbelice, ONU, cu mecanismele ei desigur perfectibile, a rezistat o jumătate de secol într-o formă apropiată de cea iniţial propusă de Părinţii Fondatori. Este această formă adecvată şi lumii de astăzi? Răspunsurile la această întrebare vor veni de la diferitele propuneri de reformă şi schimbare a organizaţiei mondiale, propuneri menite a-i racorda structura la realităţile lumii noastre şi a-i spori astfel eficienţa. Cît despre „raţionalitatea" în relaţiile internaţionale, de care vorbiţi, aceasta îmi pare, şi teoretic, şi practic, destul de îndepărtată, dacă nu chiar confuză: de altfel, cel ce vă vorbeşte a scris mult despre logicile şi eticile diferite, alternative, ce guvernează viaţa internaţională (logici condiţionate de obiective, valori şi interese) - şi chiar dacă nu toţi cercetătorii împărtăşesc aceste concepţii relativiste, mie mi-e greu să renunţ la ele, după ani în care le-am dezvoltat teoretic... Am să răspund deci că posibilitatea ONU de a „impune" ceva comunităţii internaţionale nu este în principiu mai mare decît posibilitatea oricărui parlament de a introduce raţionalitatea în societatea pe care o reprezintă... Cu corolarul, desigur esenţial, că ONU este o organizaţie de state independente şi suverane, că Charta impune „neamestecul în treburile interne" ale statelor membre şi că ideea de „dictat" - chiar a raţionalităţii - nu rămîne foarte populară în lumea de azi... În sfîrşit, şirul Dvs. de exemple de „criză nerezolvată" sugerează că ONU este o organizaţie mai degrabă neputincioasă, care „nu prea poate face nimic" pentru semenii în suferinţă. Mi-e greu să împărtăşesc această părere. În primul rînd nu este foarte clar dacă în Somalia ori în Bosnia era mai bine fără ONU decît cu această prezenţă nu numai de Dvs. criticată. În al doilea rînd, există şi alte organizaţii regionale - ca NATO, de pildă - care ar putea fi cel puţin la fel de incriminate ca ONU pentru lipsa de rezultate în controlul crizelor: în ultimă analiză, Bosnia este mult mai aproape de Bruxelles, de Berlin şi Paris, decît de New York... În al treilea rînd, eu cred că presa internaţională este adesea nedreaptă cu „căştile albastre": Somalia, de pildă, este pacificată azi în proporţie de 98%, cum ne-a informat Secretarul general ONU - şi numai Mogadiscio rămîne „zonă fierbinte"... Înseamnă oare asta neapărat eşec? În sfîrşit - şi aici ajung la argumentul, pentru mine cel puţin, esenţial - ONU nu poate face pentru bosnieci ori somalezi mai mult decît vor ei înşişi: şi ceea ce vă pot asigura este că nu ONU a pus seminţele acelor devastatoare conflicte, pe care nimeni nu ştie cum să le controleze, dacă „soluţia" oricum rămîne departe... Organizaţia mondială poate numai încerca să ajute pe cei ce într-adevăr vor să-şi rezolve conflictele să intre în contact, să negociaze şi să ajungă la compromisuri oferind între timp, cu generozitate, trupe apte să păzească pacea atît de greu obţinută... Este mult? Este puţin? Vă las pe Dumneavoastră să judecaţi...

**„Dacă ceva poate merge rău, atunci merge foarte rău" - credeţi că evoluţia României ilustrează această perspectivă? Au existat mari erori, de neocolit şi momente în care decizia unei persoane sau a unui grup ar fi putut determina un alt echilibru?**

**Mihai Botez:** Nu este desigur un secret, pentru nimeni, că România se află în criză - o afirmă şi guvernul şi opoziţia, după cum ştiţi - dar mie nu mi se pare că situaţia este atît de disperată, cum lasă să se înţeleagă întrebarea Dvs. Nu cred că în România lucrurile merg cu totul altfel, ori cu mult mai rău, decît la vecinele şi surorile noastre abia ieşite din coşmarul totalitar - ca Bulgaria, de pildă. Cît despre rest, ce pot să vă spun? Personal sînt mai degrabă sceptic cînd mi se vorbeşte despre potenţiali Messiah ori genii ce ar putea schimba totul, peste noapte, în „mult mai" bine... Tranziţia este un proces lung, dificil, dureros, el se referă la întreaga societate - şi nu numai la guvernanţi şi discuţia asupra conducerii şi dirijării sale ar putea justifica volume... Să amînăm deci răspunsul pe altă dată...

**Pînă în 1989, în perioada cînd aţi stat în România, aţi insistat mult asupra caracterului PERSONAL al demersului dvs. Ce mecanisme, reacţii, motivaţii apar pentru un individ care reprezintă o colectivitate atît de complexă, cum este o ţară?**

**Mihai Botez:** Mi-a sincer greu să răspund, mai ales în cîteva cuvinte, la o întrebare atît de, cum să-i zic, personală. Într-adevăr, toată viaţa nu m-am „reprezentat" decît pe mine însumi - iar poziţia de „reprezentant permanent" al ţării în care m-am născut în organizaţia mondială este pentru mine de o noutate absolută. Mă regăsesc însă adesea în noile linii ale politicii externe româneşti - care, rupînd cu trecutul zgomotos şi găunos, încearcă să promoveze modestia, demnitatea şi desigur credibilitatea acestui „nou glas" pe arena mondială - şi lucrul acesta face adaptarea la noua viaţă mai uşoară... Vorbesc, desigur, din punctul meu de vedere, strict personal. Reuşesc însă în încercarea de a face auzit acest „nou glas" în concertul internaţional? Aici nu eu sînt cel chemat să răspundă...

**„Dilema" împlineşte un an. Aţi fost printre primii noştri colaboratori. Noi vă simţim lipsa. Dvs. cum vi se pare revista? Nu solicităm neapărat laude, ci o „critică constructivă".**

**Mihai Botez:** Iubesc **Dilema**, şi cum în orice dragoste intră şi puţină orbire, prefer să nu vorbesc despre asta...

# ANOMIE ŞI ESEURI

Căderea fostului regim nu a făcut decît să scoată la suprafaţă conflicte, tensiuni sociale şi spirituale vechi care abia odată cu 1990 au putut izbucni. Şi să fie tranşate ca urmare a raportului de forţe existent. Ar fi naiv însă să facem o analiză a forţelor implicate în desfăşurările ultimilor ani, fără să vedem sursele lor. Eşecurile anilor '90 sînt precedate de eşecurile ultimelor două decenii.

1968 a fost anul de cotitură. Odată cu invadarea Cehoslovaciei PCR a oprit „liberalizarea". Cauza: lipsa unei forţe politice în interiorul PCR care să susţină reformele. În PCR nu a existat un conflict între dogmatici şi reformişti, ci unul pentru putere între diferite clanuri. Acest conflict, dacă s-ar fi manifestat, ar fi dus la slăbirea controlului aparatului de partid asupra vieţii publice, şi ar fi împiedicat cursul politic imprimat de Ceauşescu după 1974.

Acest fenomen lipsă a dus şi la întîrzierile şi eşecurile inteligheţei româneşti. În toată Europa de Est disidenţa - la începuturi - s-a configurat în jurul dezbaterilor reformatoare din interiorul ideologiei marxiste, din redacţiile literare care se doreau izbăvite de cenzură, în universităţi unde curentele stîngii se confruntau. Abia mai tîrziu s-a trecut la o contestare de ansamblu a sistemului. Neexistînd acest început şi ce a urmat a purtat amprenta avortării iniţiativelor reformiste. Eşecul inteligheţiei se datoreşte şi altor cauze: mentalitatea paternalist-acomodantă şi elitistă. Plus o tradiţie est-europeană, care face ca în absenţa clasei de mijloc şi a unei societăţi civile, intelectualii să-şi asume inevitabil roluri sociale străine de statutul lor natural. Asta a dus, paradoxal, nu la o priză mai amplă a acestei clase cu societatea ci la izolarea ei. Inexistenţa unei contestaţii anticomuniste de amploare în anii '70-'80 a generat particularităţile „cazului românesc" după 1989. Aş aminti doar acoperirea primului plan al vieţii politice, pe de o parte, de către segmente importante ale nomenklaturii iar, pe de altă parte, resuscitarea partidelor istorice. Acest proces a făcut ca evenimentele - din 1990 mai ales - să fie într-un fel reeditarea, cel puţin sub anumite aspecte, a anilor 1944-48. Ar fi suficient să facem o analiză de conţinut a presei din prima jumătate a anului 1990 comparativ cu presa perioadei amintite, pentru a regăsi teme, polemici şi chiar personaje comune ambelor perioade.

Un alt eşec este acela al luptei sindicale. Au existat greve, acţiuni de protest. Dar ele nu s-au consolidat într-o rezistenţă faţă de înrăutăţirea vieţii sau de regimul politic. Nu au dus la crearea de sindicate independente. Încercările izolate au fost repede înăbuşite. Cauzele au fost deja enunţate: inexistenţa unei grupări reformatoare înăuntrul PCR care să preia mesajul şi să-şi fixeze astfel o bază politică avantajoasă, pe ideea „apărării drepturilor clasei muncitoare". Şi nu exista nici o intelectualitate sensibilă la aceste mesaje. În aceste condiţii nici muncitorii nu şi-au constituit din vreme structuri, lideri şi programe proprii. 1990 i-a găsit nepregătiţi. Ei au devenit uşor o masă de manevră politică. Mineriadele sînt exemplul cel mai bun. Mai ales că îi privesc tot pe mineri, autorii celei mai mari greve din anii lui Ceauşescu.

Biserica este o altă zonă de unde s-ar fi putut naşte o rezistenţă împotriva dictaturii. Nu s-a întîmplat aşa. Faptele ne indică coabitarea paşnică a ierarhiei bisericeşti cu regimul. Astfel, biserica s-a izolat (ceea ce era în interesul puterii), şi, ca o consecinţă, nu a avut relevanţa necesară, pentru a produce o renaştere spirituală. Corupţia clerului, complicităţile, acordul tacit dat multor acte îndreptate chiar împotriva bisericii nu au trecut neobservate. Publicarea, după 1990 prin eforturile lăudabile ale unor editori, de scrieri cu caracter religios şi popularizarea prin mass-media a cîtorva figuri ale credinţei nu reuşesc să obscurizeze rolul îndoielnic jucat de biserică în ultimele decenii. Avînd sprijinul bisericii cu siguranţă că societatea civilă ar fi reuşit să se coaguleze într-ul fel. Fără, aşa cum o arată istoria recentă, a fost practic imposibil.

Toţi privim spre exemplul altora. Acolo jocul acestor factori (îi reamintesc: conflictul dintre dogmatici şi reformişti în interiorul partidului comunist, organizarea muncitorilor, contestaţia la crearea unor largi zone ale unei lumi alternative, societatea civilă) a pus de fapt bazele societăţii post comuniste.

Societatea românească încă nu a început să-şi constituie viitorul. Ea se află încă în etapa rezolvării contradicţiilor trecutului amînate de o dictatură stalinistă prelungită. Fenomenele de stagnare sînt expresia anomiei provocate de interregnul între un trecut care nu a trecut şi un viitor care nu s-a născut. Această anomie poate sfîrşi printr-o explozie socială, sau - în situaţia unui joc politic democratic al clasei politice şi al forţelor conexe - se poate rezolva printr-o repoziţionare a acestora care să deschidă, în sfîrşit, o evoluţie care să angajeze perspectiva. Să nu se înţeleagă că inevitabil vom depăşi această fază. Sau că trăim o resurecţie a comunismului, cum afirmă unii observatori. Pericolul principal îl constituie chiar această anomie. Prelungirea ei poate să ducă la crearea unei societăţi nedemocratice în concretul ei, dar avînd aparenţe democratice (o constituţie, instituţii - parlament, partide etc.). Îngheţarea în actualul stadiu ar însemna configurarea unei oligarhii politico-economice care ar stăpîni cu mijloace tipice unui regim autoritar, şi s-ar baza pe un pact între bănci, administraţie, armată, îmbogăţiţii de dată recentă. În acest joc uneori ar mai interveni „strada", prin intermediul sindicatelor, al organizaţiilor civice sau de tip ultranaţionalist/ neofascist. Riscul nu este o întoarcere la comunism, cît realizarea unui model de tip sudamerican şi/ sau postcolonial. Cauzele apariţiei acestui risc se află în eşecurile societăţii civile româneşti în confruntarea cu statul comunist.

Stelian TĂNASE

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 633.11.62 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 633.11.62, dl. Marian Burtea ● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.009.401.30.03 - BRCE
ISSN 1221-30-55

*CONSILIUL EDITORIAL:* Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
*REDACŢIA:* Magdalena BOIANGIU, Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Teodor SUGÁR (secretar general de redacţie), Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (red. şef adjunct)
*RESPONSABIL DE NUMĂR:* Magdalena BOIANGIU
*CORECTURĂ:* Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
*TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:* Gabriela ANDREESCU, Florin MĂNESCU
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96